11 1 91

Digitized by Google

DIVI THOMAE AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI ORDINIS PRAEDICATORUM OPERA.

EDITIO ALTERA VENETA

ad plurima exempla comparata, & emendata.

ACCEDUNT

Vita, ſeu Elogium eius a IACOBO ECHARDO diligentiſſime concinnatum; & BERNARDI MARIAE DE RUBEIS in ſingula Opera Admonitiones præviæ.

TOMUS DECIMUSNONUS

complectens OPUSCULA THEOLOGICA.

VENETIIS, MDCCLIV.

Cudebat SIMON OCCHI

EX PRIVILEGIO EXCELLENTISSIMI SENATUS.

Digitized by Google

INDEX
OPUSCULORUM

Quæ in hoc volumine continentur.

I.
Contra errores Græcorum ad Urbanum IV. Pontificem Maximum. *In edit. Romana anni* 1570. I.

II.
Declaratio quorumdam articulorum contra Græcos, Armenos, & Saracenos ad Cantorem Antiochenum. *In cit. edit.* III.

III.
Compendium Theologiæ ad Fratrem Reginaldum Ordinis PP. *In cit. edit.* II.

IV.
Reſponſio ad Magiſtrum Ioannem de Vercellis de articulis 42. *In cit. edit.* X.

V.
De forma abſolutionis ad eumdem Generalem Magiſtrum ſui Ordinis. *In cit. edit.* XXII.

VI.
Reſponſio ad Lectorem Venetum de articulis 36. *In cit. edit.* XI.

VII.
Reſponſio ad Lectorem Biſuntinum. (*Veſontinum*) de ſex articulis. *In cit. edit.* XII.

VIII.
Tractatus de ſubſtantiis ſeparatis, ſeu de Angelorum natura, ad Fr. Reginaldum. *In cit. edit.* XV.

IX.
De unitate intellectus contra Averroiſtas. *In cit. edit.* XVI.

X.
De differentia divini verbi, & humani. *In cit. edit.* XIII.

XI.
De natura verbi intellectus. *In cit. edit.* XIV.

XII.
Tractatus de ſortibus ad Dominum Iacobum de Burgo. *In cit. edit.* XXV.

XIII.
De iudiciis aſtrorum ad Fr. Reginaldum. *In cit. edit.* XXVI.

XIV.
De æternitate mundi contra murmurantes. *In cit. edit.* XXVII.

XV.
De fato. *In cit. edit.* XXVIII.

XVI.
Contra impugnantes Dei cultum, & religionem. *In cit. edit.* XIX.

XVII.
De perfectione vitæ ſpiritualis. *In cit. edit.* XVIII.

XVIII.
Contra peſtiferam doctrinam retrahentium homines a religionis ingreſſu. *In cit. edit.* XVII.

XIX.
Officium de feſto Corporis Chriſti ad mandatum Urbani Papæ IV. *In cit. edit.* LVII.

XX.
De regimine Principum ad Regem Cypri. *In cit. edit. pariter* XX.

XXI.
De regimine Iudæorum ad Duciſſam Brabantiæ. *In cit. edit. item* XXI.

Opuſcula quæ Commentariorum vicem gerunt, dedimus Tomo VIII.

Opuſculorum ordo Romanus cum novo comparatus.

Ordo Romanus.	Ordo novus.
I.	I.
II.	III.
III.	II.
X.	IV.
XI.	VI.
XII.	VII.
XIII.	X.
XIV.	XI.
XV.	VIII.
XVI.	IX.
XVII.	XVIII.
XVIII.	XVII.
XIX.	XVI.
XX.	XX.
XXI.	XXI.
XXII.	V.
XXV.	XII.
XXVI.	XIII.
XXVII.	XIV.
XXVIII.	XV.
LVII.	XIX.

Opuſculorum ordo novus cum Romano comparatus.

Ordo novus.	Ordo Romanus.
I.	I.
II.	III.
III.	II.
IV.	X.
V.	XXII.
VI.	XI.
VII.	XII.
VIII.	XV.
IX.	XVI.
X.	XIII.
XI.	XIV.
XII.	XXV.
XIII	XXVI.
XIV.	XXVII.
XV.	XXVIII.
XVI.	XIX.
XVII.	XVIII.
XVIII.	XVII.
XIX.	LVII.
XX.	XX.
XXI.	XXI.

In Admonitiones prævias ad

O P U S C U L A

Typographi Monitum.

Prævias Admonitiones non in numeros ſolummodo partitas, ſed in varia capita inſuper tributas præter morem dedimus, ne eorum quæ in his pertractantur copia Lectorem involveret.

IN

IN TRIA SEQUENTIA

OPUSCULA

FR. JO. FRANC. BERNARDI MARIAE

DE RUBEIS

ORDINIS PRAEDICATORUM

ADMONITIO PRAEVIA

De Opuſculis Sancti Thomæ Aquinatis generatim : tum vero de ſingulis , contra errores Græcorum ad Urbanum quartum : itemque contra Græcos , Armenos , & Saracenos ad Cantorem Antiochenum : deque genuino compendio Theologiæ , alteroque ſuppoſito.

CAPUT I.

Cenſorum quorumdam judicium de numero Opuſculorum , quæ ſub nomine Sancti Thomæ prodierunt . Refellitur . Editiones aliquæ expenduntur .

I. PRæter opera majora , quæ Philoſophiam , & ſacram Doctrinam complectuntur, alia minora plura, vulgo *Opuſcula* nuncupata, utroque de argumento elucubravit pro data occaſione , aliorumque votis ut morem gereret , Sanctus Thomas . Ad criticum jam vocavimus examen illa *Opuſcula*, quæ partem aliquam divinorum eloquiorum explanant, aut his affinia ſunt. Theologici argumenti *Opuſcula* , itemque Philoſophici ſuperſunt , de quibus agendum mihi eſt.

Antequam de ſingulis diſſero, Petri de Alva & Aſtorga, aliorumque cenſuram, quæ *Opuſculorum* numerum jure nullo imminuit, expendere præſtat, refellere, profligare. Ait ille *in Nodo indiſſolubili de conceptu mentis & ventris*: „ Opera Sancti Thomæ (majora, & minora intellexiſſe videtur ,) quæ „ ab initio tantum erant *ſeptem* admiſſa ut legitima, ſeculo ſecundo creverunt „ uſque ad *viginti*, & ſeculo tertio aſcenderunt uſque ad *quinquaginta octo* , „ & modo circumferuntur *centum viginti & octo*, vel ſecundum aliam ſuppu-

„ tatio-

Digitized by Google

„ tationem, *centum & ſeptuaginta*. Opuſcula item *parva*, ubi initio tantum „ erant *tria*, creverunt uſque ad *ſeptuaginta tria*. “ Ad majora quod attinet Opera Thomæ, inſcitia & invidia plenam Petri de Alva cenſuram luce meridiana clarius oſtenderunt validiſſimis adornatis vindiciis Noſtrates, & exteri Viri clariſſimi: eamdemque nos pro modulo noſtro ſpartam ornamus in Admonitionibus, quas luci publicæ damus. De *parvis Opuſculis* jam fortunato marte egerunt laudati Scriptores, mox agam & ego.

Apud Franciſcum Janſſens Elingam in ſua ad Petrum de Alva Reſponſione: *Colonienſis quidam infundate*, (ut ipſe Janſius ait,) *triginta & octo Opuſcula ſub Sancti Thomæ nomine impreſſa* (Romæ anno 1570. majoribus characteribus germana, minoribus dubia,) *Sancto Thomæ ſubtrahere voluit, & aſcribere B. Alberto Magno tamquam legitimo Auctori: ſubtractis enim 38. de 73. ſolum remanerent 35. Excuſabilis tamen eſt, quod inconſideratius gerit in illa materia pro Alberto, Germanus pro Germano, Colonienſis pro Colonienſi, in Sanctum Thomam non malevolus, ſed Conventus ſui plus zelans honorem, quam judicium & veritatem*. Ita pro meritis vapulat Colonienſis Anonymus.

Cenſuram Petri de Alva abſurdam adeo, & vanam vidit Caſimirus Oudinus, bono licet ſtudio erga Aquinatem minime ductus, ut eam procuſam dixerit *ad æmulationem, & invidiam Sancto Thomæ conciliandam*: irrito tamen voto, & conatu. *Ego ſolam veritatem inquiro*, (inquit ille Diſſertat. De Scriptis S. Thomæ Capite XX.) *nec ad contentiones & rixas criticum exerceo*. Hic animus Oudino ſi fuiſſet, tam probra multa & invidioſa, quæ caſtigavimus frequentius, ac porro caſtigabimus, ſcripſiſſet numquam. *Itaque ingenue fateor, omnes ferme veteres Opuſculorum Sancti Thomæ Aquinatis Nomenclatores recenſere illa uſque ad quadraginta ad diverſas perſonas: non computatis majoribus Operibus, & Commentariis, tam Philoſophicis, quam Theologicis*.

II. Teſtibus ipſis jam vocatis, examen inſtituendum eſt. Primus adeſt Ptolomæus de Luca. Is Libro XXIII. Hiſt. Eccl. Cap. XI. ſic ait: „ Et quamvis „ multa ſint quæ ſcripſit, quæ *Opera ſunt diffuſa*, ut materia requirit; ſcripſit ta„ men *quædam Opuſcula* ſecundum conſultationes ſibi factas a diverſis Princi„ pibus, & perſonis: quæ in uno volumine reponuntur, & eo ordine quo „ traduntur, hic ſcribuntur. “ Singula cum ſuis titulis recenſet quatuor ſequentibus Capitibus XII. XIII. XIV. XV. Caput XII. „ Videlicet (1) Tracta„ tus quidam de actionibus & operationibus occultis naturæ, quem ſcripſit ad „ quemdam Militem Ultramontanum, qui ſic incipit: *Quoniam in quibuſdam* „ *naturalibus corporibus*. (2) Tractatus, utrum liceat uti judicio aſtrorum ad „ F. Raynaldum, qui ſic incipit: *Quam petiiſti ut tibi*. (3) Tractatus de „ ſubſtantiis ſeparatis ad eumdem, qui ſic incipit: *Quia ſacris Angelorum ſo„ lemniis*. (4) Tractatus de principiis naturæ ad F. Silveſtrum, qui ſic inci„ pit: *Nota quod quoddam poteſt eſſe, licet non ſit*. (5) Tractatus de Sortibus, „ utrum liceat eis uti, ad Dominum Jacobum de Burgo, qui ſic incipit: „ *Poſtulavit a me veſtra dilectio*. (6) Tractatus de ente & eſſentia, quem „ ſcripſit ad Fratres & Socios, nondum exiſtens Magiſter, qui ſic incipit: „ *Quia parvus error in principio*. (7) Tractatus de Rationibus fidei ad Can„ torem Antiochenum, qui ſic incipit: *Beatus Petrus Apoſtolus*. (8) Tracta„ tus contra errorem Averrois circa intellectum humanum, qui ſic incipit: „ *Sicut omnes homines*. (9) Tractatus de Æternitate mundi, qui ſic incipit: „ *Suppoſito ſecundum fidem noſtram*. (10) Item Tractatus de expoſitione pri„ mæ Decretalis, qui ſic incipit, *Salvator noſter*, ad Archidiaconum Triden„ tinum. (11) Item Tractatus de Articulis fidei, & Eccleſiæ Sacramentis, ad „ Archiepiſcopum Panormitanum, qui ſic incipit: *Poſtulavit a me veſtra dile„ ctio*. (12) Item Tractatus contra errores Græcorum ad petitionem Urbani „ Papæ, qui ſic incipit: *Libellum ab Excellentia veſtra*. (13) Item Reſpon-

„ ſiva

„ ſiva ſuper XXVI. articulis ad Lectorem Venetum, quæ ſic incipit: *Lectis* „ *veſtris litteris inveni*.

„ Caput XIII. (14) Item Determinatio quorumdam caſuum, ad Comitiſ- „ ſam Flandriæ, quæ ſic incipit: *Excellentiæ veſtræ litteras accepi*. (15) Item „ Reſponſiva quarumdam quæſtionum, ad F. Johannem de Vercellis Magi- „ ſtrum Ordinis, quæ ſic incipit: *Reverendo in Chriſto Patri*. (16) Item Re- „ ſponſiva quarumdam quæſtionum ad F. Gerardum Biſuntinum, quæ ſic in- „ cipit: *Cariſſimi Filii in Chriſto* (leg. *Cariſſimo ſibi in Chriſto*.) (17) Item „ Tractatus de Fide & Spe (al. Compendium Theologiæ,) qui ſic incipit: „ *Æterni Patris Filius*, al. *verbum*. (18) Item Tractatus contra impugnantes „ Religionem, qui ſic incipit: *Ecce inimici tui ſonuerunt*. (19) Item Tracta- „ tus de Regimine Principum, qui ſic incipit: *Cogitanti mihi, quod offerrem*: „ quem librum ſcripſit ad Regem Cypri. (20) Item Tractatus de Motu cor- „ dis, qui ſic incipit: *Quia omne, quod movetur*. (21) Item Tractatus de Fa- „ to, an ſit, qui ſic incipit: *Quæritur de fato, an ſit*. (22) Item Tractatus „ contra Retrahentes a Religione, qui ſic incipit: *Chriſtianæ Religionis*. (23) „ Item Tractatus de elementis in mixto, qui ſic incipit: *Dubium apud multos* „ *eſſe videtur*. (24) Item Tractatus de Abſolutione, & modo abſolvendi, ad „ Magiſtrum Ordinis præfatum, qui ſic incipit: *Perlecto libello*. (25) Item „ Tractatus de Perfectione vitæ ſpiritualis, qui ſic incipit: *Quoniam quidam* „ *perfectionis ignari*. (26) Item Tractatus quod lex amoris fuerit neceſſaria „ homini, (al. De duobus præceptis Caritatis, & decem legis præceptis,) „ qui ſic incipit: *Tria ſunt homini neceſſaria ad ſalutem*.

„ Caput XIV. (27) Item Tractatus, quod Beata Virgo excedit Angelos in „ plenitudine gratiæ & gloriæ, qui ſic incipit: *Ave gratia plena*. (28) Item „ Tractatus de expoſitione Symboli, qui ſic incipit: *Credo in unum Deum*. „ (29) Item Tractatus *de Inſtantibus*, qui ſic incipit. (Locus mutilus eſt. „ Supple: (30) Item Tractatus de natura verbi intellectus) qui ſic incipit: „ *Quoniam circa naturam verbi*. (31) Item Tractatus de principio individua- „ li, qui ſic incipit: *Quoniam duæ ſunt in homine potentiæ cognoſcitivæ*. (32) „ Item Tractatus de genere, qui ſic incipit: *Quoniam omnis creatura*. (33) „ Item Tractatus de natura accidentis, qui ſic incipit: *Quoniam omnis cogni-* „ *tio humana*. (34) Item Tractatus de natura materiæ, qui ſic incipit: *Poſt-* „ *quam de principiis ſermo habitus eſt*. (35) Item dicitur feciſſe *de Concor-* „ *dantia dictorum ſuorum*. (Animadverte incertum loquendi modum.) (36) „ Item ſcripſit ſuper librum *de Divinis Nominibus*. (37) Item ſcripſit ſuper „ librum *de Trinitate Boetii*. (38) Item librum *de Cauſis*.

„ Caput XV. (39) Item tradidit quibuſdam Nobilibus Artiſtis Loycalia, „ quia ſcripſit *Modales*, ſeu *de Propoſitionibus Modalibus*: (40) & *Fallacias*, „ ſeu de *Fallaciis*. " His adde *Officium de Corpore Chriſti*, quod ab eodem Ptolomæo recenſetur Libro XXII. Capite XXIV. Ajebat Petrus de Alva, *Opu-ſcula parva initio tantum fuiſſe tria*; at *initio*, cum Thomæ Opuſcula colligi cœperunt, ac redigi in unum Volumen, ea numeravit *quadraginta & unum* Ptolomæus Lucenſis. Teſtem nempe affero, qui Thomam legentem & docentem audivit, confeſſiones ejus excepit, comes itinerum fuit, ejuſque familiari utebatur conſuetudine, ac annos quinquaginta vitam duxit poſt ejuſdem obitum.

Haud ego inficior, inter hæc a Ptolomæo recenſita Opuſcula, pro dubiis aliqua ab aliis haberi, propterea quod eorumdem Nomenclatores alii non meminere; verum animadvertendum eſt, ab his etiam nonnulla referri, quorum apud Ptolomæum nulla mentio. Hac de re accuratiſſime mihi agendum in ſingulorum recenſione, ac cenſura. Teſtem jam alterum advoco Guillelmum de Tocco, qui Vitam Aquinatis circa annum Domini 1320. ſcribebat,

imo

imo jam ſcripſerat, ut alibi adnotatum eſt. Sic habet vero Capite IV. num. 18. apud Bollandi Continuatores: „ Scripſit Librum, quem nominavit *Com-* „ *pendium Theologiæ... De perfectione Vitæ Spiritualis*, *De Subſtantiis ſepa-* „ *ratis... Super Dionyſium de Divinis Nominibus*, *De Trinitate*, *De Hebdo-* „ *madibus Boetii*, & alia *multa Opuſcula* Theologicæ veritatis *pluſquam vi-* „ *ginti*, diverſis Dominis & perſonis ... ſcripſit *Officium de Corpore Chriſti*, „ & alia *multa* Opuſcula *de Naturalibus quæſtionibus*, & aliqua ſcripſit *ſuper* „ *Logica*. " Quo loco ſeptem numerantur ſingularia Opuſcula cum ſuis titulis, ac etiam univerſim *pluſquam viginti* Theologici argumenti, itemque *multa* de naturalibus Quæſtionibus, & *aliqua* ſuper Logicam. Num ſanum caput fuerit iis, qui Thomæ Opuſcula genuina vel *tria* tantum, vel pauciora dixerunt?

Parva hæc Opuſcula numerat Nicolaus Trivetus in Chronico *quinque ſupra viginti*: inter quæ mentio diſerta *Expoſitionis* in ſecundam Decretalem, *Damnamus*, a Ptolomæo prætermiſſæ. Accuratius agit Bernardus Guidonis apud Caſimirum Oudinum: „ Scripſit, inquiens, Sanctus Doctor Tractatus, „ & Libellos ad inſtantiam diverſarum perſonarum... qui Tractatus recollecti „ in unius Voluminis corpore, ipſum efficiunt ſatis magnum: & intitulantur „ communiter *Opuſcula Sancti Thomæ*. Et poſſunt coordinari in uno Volu- „ mine ad beneplacitum ordinantis, quia unus ab alio non dependet. Sunt „ autem numero *circiter quadraginta*, plus minuſve. " Unum & quadraginta ipſe recenſet. Aliqua ſunt, quæ a Ptolomæo Lucenſi prætermiſſa fuerunt: nempe „ De natura verbi divini, & humani, quod incipit: *Ad intellectum* „ *hujus nominis, quod dicitur Verbum*. Tractatus *de quatuor oppoſitis*. Tracta- „ tus *de Demonſtratione*. Tractatus, continens expoſitionem ſecundæ Decreta- „ lis, *Damnamus*. " Hunc Bernardi Guidonis elenchum exprimit integrum Sanctus Antoninus. Advoco demum Petrum Rogerium, poſtea Clementem VI. qui in ſuo *de laudibus Sancti Thomæ* ſermone: *Item ſunt*, inquit, *parva Opuſcula circiter quadraginta*.

III. „ Impreſſio prima (Oudini verba ſunt Capite xx. citato,) *omnium* „ *Sancti Thomæ Opuſculorum*, ſub naſcentis Typographiæ initium, facta eſt „ Venetiis in fol. anno 1488. cura & ſtudio Pauli Soncinatis, ex Ordine Fra- „ trum Prædicatorum Doctoris Theologi, ubi ſunt *Opuſcula* numero LI. " Vereor, falli Oudinum. Jacobus Echardus adnotat: *Opuſcula*, *non quidem omnia*, *ſed quæ genuina*, *cum quibuſdam dubiis*, *univerſim tantum XLIX. typis prodiiſſe*, *curante F. Paulo Barbo Soncinate*, *Mediolani*, *Bergii & Xantonii Fratrum*, 1488. *fol.* Mediolanenſis editio, & annus, recte a diligentiſſimo Echardo recenſiti; at nomina Typographorum deformata. Joſeph Antonius Saxius, Bibliothecæ Ambroſianæ Præfectus, in Catalogo librorum, qui Mediolani editi fuerunt, hanc memorat editionem, in Bibliotheca Sacerdotum Oblatorum S. Sepulchri adſervatam. Notam, quæ legitur in fine, affert: *Expliciunt præclariſſima Opuſcula Divi Thomæ Aquinatis*, *maxima cum diligentia caſtigata per F. Paulum Soncinatem ejuſdem Ordinis*, *Vitæ Regularis profeſſorem*. *Mediolani impreſſa per Magiſtros Benignum*, *& Joannem Antonium de Honate*, *anno ſalutiferæ Nativitatis MCCCLXXXVIII.* (omiſſa eſt altera littera *C.* per errorem Typographi, cum exprimi debuiſſet annus MCCCCLXXXVIII.) Hæc vero Mediolanenſis editio præſtat quidem *Opuſcula*, aut XLIX. aut LI. (nec enim eam oculis luſtrare licuit;) at Echardum admonentem audiviſti, genuinis libellis dubios etiam aliquos inſertos fuiſſe.

Opuſcula LXXIII curante Antonio Pizamano Patricio Veneto, qui & vitam Sancti præfixit, prodierunt Venetiis, (ut ait Echardus,) Octaviani Scoti mandato & expenſis, 1490. & iterum 1498. fol. His adde Venetam editionem, quam habeo, *mandato & expenſis Petri Liechtenſtein Colonienſis Germani*, *cura*

& in-

Digitized by Google

& ingenio Jacobi Pencio de Leuco, anno Virginei partus 1508. *die* 15. *Januarii*. Frons voluminis eſt: *Opuſcula Sancti Thomæ: quibus alias impreſſis nuper hæc addidimus, videlicet Summam totius Logicæ, Tractatum celeberrimum de uſuris nuſquam alias impreſſum*. Antonii Pizamani *Vita Aquinatis* proſtat: tum *ejuſdem in Divi Thomæ Aquinatis opuſcula Præfatio ſequitur ad Reverendiſſimum in Chriſto Patrem D. Dominum Nicolaum Francum Tarviſinum Epiſcopum, ac Legatum Apoſtolicum*. Tria ac ſeptuaginta numerantur Opuſcula: quæ tamen omnia pro indubiis non habuit Vir clariſſimus. Ait enim in Præfat. cit. *Aliqua an ſint Thomæ ambigitur, tametſi ejus titulo gaudeant; certis tamen nos annotare volumus, ut ſi Thomæ ſint ingenio divino elaborata, ab omnibus poſſint inveniri: ſin minus, hoc etiam neminem lateat, ne falſam ignorantia ſententiam ſibi homines perſuadeant*. Sexdecim numerat, quæ in dubio ſunt. Longe plura, aut ſpuria, aut dubia, Romani Editores noverunt, quæ minoribus characteribus anno 1570. edi curarunt: ut jam pateat tum bona editorum fides, tametſi plura quam par erat, ſub nomine Sancti Thomæ vulgarint Opuſcula: tum mala fides innoteſcat Adverſariorum, qui numerum eorumdem plus juſto imminuere conati ſunt.

CAPUT II.

Genuinus Aquinatis fœtus eſt Opuſculum contra errores Græcorum ad Urbanum quartum: Auctoris conſilium. Imperita, & impudens Caſimiri Oudini cenſura refellitur. Mala fides Joannis Launoii, qui Romanum Pontificem adclamatum in Synodo Calchedonenſi Oecumenicum inficiatur.

I. PRimum, quod inter Opuſcula Theologica numeramus, *Contra errores Græcorum ad Urbanum IV.* recenſent vetuſti omnes Operum Sancti Thomæ Aquinatis Nomenclatores. Ptolomæum Lucenſem memoro Libro XXIII. Hiſt. Eccleſ. Capite XII. Bartholomæum Logothetam in Fragmento apud Baluzium, Bernardum Guidonis, cujus verba afferunt Jacobus Echardus & Caſimirus Oudinus, Nicolaum Trivetum in ſuo De Rebus Anglicanis Chronico, quod vulgavit Dacherius, Joannem Columna De Viris Illuſtribus in Excerpto, quod vulgatum proſtat in prima noſtra Admonitione. His probatiſſimis, aut ſynchronis, aut certe ſupparibus teſtibus, conſonant Valleoletanus, & Sanctus Antoninus. In id opus incubuiſſe Aquinatem, ut ſummo Pontifici Urbano IV. morem gereret, ex ipſo Proœmio patet, notavitque Ptolomæus Lucenſis loco citato: *Item*, inquiens, *Tractatus contra errores Græcorum, ad petitionem Urbani IV. Papæ, qui ſic incipit: Libellum &c.*

Elucubrandi Opuſculi occaſionem, eoque in edendo conſilium ipſe Thomas aperit in Proœmio, vel in Epiſtola ad ſummum Eccleſiæ Chriſtianæ Pontificem: *Libellum*, inquiens, *ab Excellentia veſtra exhibitum, Sanctiſſime Pater Urbane Papa, diligenter perlegi, in quo inveni quamplurima ad noſtræ fidei aſſertionem utilia, & expreſſa*. Admonet vero: *in auctoritatibus Sanctorum Patrum*, eodem in oblato Libello contentis, offendi non pauca, *quæ poſſent materiam miniſtrare errorum, & contentionis dare occaſionem, & calumniæ*. Hinc duas veluti in Partes tribuitur Opuſculum: quarum prior, *quæ dubia eſſe videntur in auctoritatibus prædictis*, recto & catholico ſenſu exponit: oſtendit altera, *quomodo ex eis veritas Catholicæ Fidei & doceatur, & defendatur*. Pars prima duobus ac triginta capitibus abſolvitur: altera complectitur duo ſupra quadraginta.

In hac altera parte errores Græcorum rejiciuntur, quæ pertinent *ad Spiritum Sanctum, ad Summi Pontificis primatum ac poteſtatem, ad Auguſtiſſimum Eucharistiæ Sacramentum, ad Purgatorium*. Tota inſumitur Pars prima in exponendis Græcorum Patrum ſententiis, quæ primo aſpectu ambiguæ, & implexæ, minuſque Fidei Catholicæ videri conſonæ poſſent. Pauca ſubjicio exempla, ut rem percipias: v. g. *Quomodo intelligatur hoc quod dicitur, quod Filius habet eſſe a Patre, ſicut cauſatum a cauſa? Quomodo intelligatur, quod*

Digitized by Google

eſſentia ſit genita in Filio, & ſpirata in Spiritu Sancto? Quomodo intelligitur cum dicitur, Deitas homo facta?

Græcum textum non vidit Aquinas, neque expendit ſive pro ſua peritia, ſive peritorum ope: Græcorum enim Patrum ſententias jam latine verſas complectebatur Libellus, quem Sanctiſſimo Doctori legendum exhibuit Urbanus Pontifex Maximus. Attamen minus accuratam novit ipſe verſionem illam; imperiteque latinum Interpretem ſe geſſiſſe admonet, tum in Epiſtola ad ipſum Romanum Pontificem, tum poſtremo Operis capite. Qua de re in alia mihi agendum Admonitione.

II. Caſimiri Oudini judicium, nimia confidentia prolatum, ad examen vocandum eſt. Ejus accipe verba, quæ habentur in Diſſertatione ſæpe citata Capite XXI. „ Lubens ego *Opuſculum iſtud* Sancto Thomæ Aquinati abjudicaſ„ ſem, cum honori illius favere nullatenus poſſit. Sed Nomenclatores *Opu„ ſculorum* hujus Scriptoris, conſtanter omnes adſcribentes illi opus iſtud nul„ lius momenti vel roboris, hanc a me opinionem amoliti ſunt. " Veterum teſtimonio permotus Opuſculum fatetur genuinum Thomæ fœtum. At *honori illius*, inquit, *favere nullatenus poteſt*. Cur ita? *Abſurdum enim omnino fuit, & Thomæ Aquinati temerarium ſcribere contra Græcos, qui græce non intelligeret*. Linguam græcam non calluerit Aquinas: at illi præſto erant ejus linguæ periti, qui ſicuti urgente ac poſtulante Thoma, Libros Ariſtotelis latine tranſtulerunt, ac Patrum Græcorum Excerpta illa plurima, quæ *continuo operi in quatuor Evangelia* inſerta ſunt: ita Græcos Patres eo in Opuſculo, quod Urbanus IV. examinandum præbuit, cum eorum ſententiis allegatos, expendere facillimo negotio valebant. Cur vero peritiæ in lingua græca neceſſitatem urges, cum Patrum Græcorum teſtimonia contineret jam latine tranſlata Libellus a Summo Pontifice oblatus? Cur Theologo dignum opus non fuerat, eadem latine verſa teſtimonia ad examen vocare, & ſi quæ ipſis inerant vitia patefacere, quæve inde hauriri emolumenta poterant, declarare? Id utique ab Aquinate egregie præſtitum: qui rurſum latinæ verſionis vitia non pauca indicat, imperitiamque Interpretis, quiſquis ille fuerit, pluribus exemplis demonſtrat.

Ineptire pergit Oudinus: „ Unde Opuſculum iſtud, inquiens, impudentiſſi„ mum appellari poteſt ob allegationes falſiſſimas teſtimoniorum, quæ num„ quam in ſcriptis Græcorum comparuerunt ... Joannes Launojus *in prima ad „ Antonium Faurum Epiſtola* oſtendit, tria ex Cyrillo Alexandrino relata in „ B. Thomæ Opuſculo *contra Græcorum errores* teſtimonia, Cyrillo ſuppoſita „ fuiſſe .... Et in *Epiſtola ad Paulum Ratuynum* expendit teſtimonia duodecim, „ quæ in eodem Opuſculo Sancti Thomæ *contra Græcorum errores* attribuuntur „ Conciliis Conſtantinopolitano, & Calchedonenſi, Chryſoſtomo, & aliis Pa„ tribus Græcis: quæ falſa eſſe omnia, atque adulterata oſtendit. " Hæc ille. Fuerint vero prædicta teſtimonia aut falſa, aut adulterata, ac venerandis Patrum Græcorum nominibus ſuppoſita: illorum certe ſe vadem præbuiſſe numquam Aquinatem, animadvertere Launojus, & Oudinus debebant. Ea legebat ipſe in Libello, quem Urbanus IV. obtulerat: idque ſibi munus, quod commiſſum fuerat, obeundum ſuſcepit, ut quæ dubia & implexa in illis auctoritatibus videbantur, ad catholicum ſenſum redigeret; indicaretque *quomodo ex eis veritas catholicæ fidei & doceri, & defendi poſſet*. Num vero Sanctis Patribus, quorum nomina in oblato Libello inſcripta legebantur, recte fuerint attributa, an falſo ſuppoſita, quæſtio eſt quam minime Thomas verſavit.

Veritas ipſa ſuadet, ut candide fateamur, Thomam noſtrum & juniorem, & provectum ætate, Cyrilli Alexandrini teſtimonia quædam ex eorum numero, quæ in Libello a Summo Pontifice oblato collecta proſtabant, in aliis Operibus allegaſſe 4. Sent. Diſt. 24. Q. 3. Art. 11. & in Opuſculo *contra impugnantes Religionem*, & in Catena, ſeu *Opere continuo in quatuor Evangelia*. At conſilium Thomæ, & bonam fidem, ac etiam fortaſſe criſin animadverſiones evincunt, quæ ſequuntur. Primo namque pronum fuit, ut ea teſtimonia,

ſeve-

ſeveriore critico examine prætermiſſo, adhiberet Aquinas, quæ germanis aliis tum Cyrilli, tum aliorum Patrum documentis, ac fidei catholicæ conſona videbat. Ejus etiam ætate Codices exſtabant, in quibus prædictæ legebantur auctoritates, Sanctorum Patrum nominibus attributæ, quibus eaſdem falſo tandem ſuppoſitas Criticorum peritia deprehendit. Codicem Colbertinum memorat Michael Lequienus, ſub nomine Stephani de Altamura, in Præfatione *Panopliæ contra Schiſma Græcorum*, conſarcinatum a Bonacurſio, qui Doctoris Angelici poſtremis ſaltem annis vivebat: in quo ſpuriæ illæ auctoritates, græce latineque deſcriptæ, cum multis aliis genuinis plane continentur. Codicem eumdem recenſet Echardus ad Annum 1260. ubi vindicat Bonacurſii bonam fidem: quippe qui non ea finxerit ipſe, aut adulteraverit teſtimonia, ſed jam ab aliis vulgata colligebat. Pari bona fide adhibuit eadem Thomas, quæ genuinis aliis, ut inquiebam, Patrum dictis, & fidei catholicæ conſona certo noverat. Atqui vero conſtat denique, in poſtremo ipſius Aquinatis Opere, nimirum in *Summa Theologica*, prædictas auctoritates afferri nuſpiam *: ſilentio* iſto *deprehenſam, aut ſaltem olfactam falſitatem indicante*, ut ipſe Launojus ait in prima ad Faurum Epiſtola.

III. Singula hujuſmodi teſtimonia, quæ ſuppoſita, aut adulterata dicuntur, vocare ad examen neque libet, neque vacat. Nimia certe egiſſe Launojum confidentia, vel unico evinci poteſt exemplo. In tertia ad Ratuynum Epiſtola ſic ait: „ Alterum teſtimonium (ex duodecim aut ſuppoſitis, aut adulte-
„ ratis, quæ in Thomæ Opuſculo *contra Errores Græcorum* occurrunt,) ſic ſe
„ habet*: Oſtenditur etiam, quod prædictus Chriſti Vicarius in totam Eccleſiam Chri-*
„ *ſti univerſalem prælationem obtinet. Legitur enim in Calchedonenſi Concilio,*
„ *quod tota Synodus clamavit Leoni Papæ: Leo Sanctiſſimus, Apoſtolicus, &*
„ *Icumeraycos, ideſt univerſalis Patriarcha, per multos annos vivat.* Atqui ac-
„ clamatio hæc nec in Græcis, nec in Latinis exemplaribus legitur. Subditi-
„ tium eſt teſtimonium: deinde *Ieumeraycos* nec latinum, nec græcum, ſed o-
„ picum & barbarum eſt nomen. “ Nihil eſt, quod invidus animus ad nocendum non arripiat. Præjudiciis vacuus noſſe Launojus potuiſſet, vitiatam illam vocem, *Icumeraycos*, Librario aut Typograho tribuendam eſſe, non Thomæ, non ejus ſententiæ aliorumque collectori, non Auctori demum. Quis enim non videat legendum eſſe, *œcumenicus*, ὀικυμενικὸς, ideſt *univerſalis*, ut ibidem exprimit latina interpretatio.

Adclamationem illam annuimus, neque in latinis legi, neque in græcis exemplaribus Concilii Calchedonenſis: at bona ſi Launojo fides, poſtulabat, ut monitum Lectorem vellet, in ejuſdem Synodi Actione III. ſupplices proſtare Libellos, Leoni Magno Pontifici oblatos *a Theodoro Alexandrinæ Eccleſiæ Diacono, ab Iſchyrione Alexandrinæ civitatis Diacono, ab Athanaſio quondam Presbytero magnæ Alexandrinæ Civitatis, a Sophronio Chriſtiano*, quorum omnium inſcriptio eſt: τῷ ἁγιωτάτῳ.. 'ικυμινικῷ ἀρχιεπισκόπῳ καὶ πατριάρχῃ τῆς μεγάλης Ρώμης λέοντι: *Sanctiſſimo Oecumenico Archiepiſcopo, & Patriarchæ Magnæ Romæ Leoni*. An reponas, privatos Diaconos & Presbyteros ita libellos ſuos inſcripſiſſe? quod ipſi Generali Synodo tribuendum non eſt. Sancti Gregorii Magni reddo verba, quæ habentur Epiſtola XXX. Libro VIII. Indictione I. *Et quidem in Sancta Calchedonenſi Synodo, atque poſt a ſubſequentibus Patribus, hoc Deceſſoribus meis oblatum veſtra Sanctitas novit*. Ad Eulogium Epiſcopum Alexandrinum ſcribebat. Hinc ſilentio ſaltem ſuo, (veriſſima Thomaſſini animadverſio eſt Parte I. Lib. I. Capite XI. num. XI.) approbavit Calchedonenſis Synodus oblatum Leoni in ſupplicibus compluſculis Libellis *Oecumenici* Patriarchæ nomen. Quæ denique nuncupatio intelligenda eſt Leoni oblata, non tamquam *Patriarchæ*, ſed tamquam *Papæ*, & univerſalis Eccleſiæ Capiti: unus enim eſt, & univerſalis Papa, hoc eſt unus Chriſti in terris Vicarius, & unum Eccleſiæ caput. Hanc doctrinam loco citato tuetur contra Græcos, ac illuſtrat Aquinas.

C A P U T III.

Opuſculum contra Græcos, Armenos, & Saracenos ad Cantorem Antiochenum: ejuſque græca verſio. Specimen ejuſdem, in eoque ſervata methodus ad errantes revincendos. Refutatur Jacobi Bruckeri cenſura.

I. SEcundum locum Opuſculo damus, quod tertium numeratur in Editione Romana. Inſcribitur *Declaratio quorumdam Articulorum contra Græcos, Armenos, & Saracenos, ad Cantorem Antiochenum*. Recenſitum legimus apud ſynchronos, ſuppareſque teſtes omnes, hactenus adhibitos in Operum Aquinatis cenſura: Ptolomæum Lucenſem, Bartholomæum Logothetam, Bernardum Guidonis, Nicolaum Trivetum, Joannem de Columna, Ludovicum Valleoletanum, Sanctum Antoninum. Superiorem Opuſculi inſcriptionem diſerte notant Bernardus Guidonis, & S. Antoninus: inſcriptumque, *De rationibus fidei*, recenſent alii. *Cantori Antiocheno* nuncupatum eſt. Quiſnam ille fuerit, ignotum plane. De *Cantoris* munere apud Græcos, & apud Latinos conſule Ducangium in utroque Lexico Mediæ & Infimæ Græcitatis, & Latinitatis.

Græcam verſionem præſtant Codices MSS. Vaticani, Vindobonenſes, & Veneti. In chartaceo DVI. Beſſarionis inſcribitur: διάληψις τῶν λόγων τῆς πίςεως: *Commentatio Rationum Fidei*. Vide Græcam Divi Marci Bibliothecam anno 1740. typis editam. Codex item chartaceus 71. adſervatur in Veneta SS. Joannis & Pauli Bibliotheca, cum titulo ſequente: κεφάλαια περὶ τῶν λόγων τῆς πίςεως συντεθέντα παρὰ τῦ σοφωτάτυ Θωμᾶ πρός τινα Ψάλτην Ἀντιοχέα. *Capita de Rationibus Fidei a ſapientiſſimo Thoma compoſita ad quemdam Antiochenum Cantorem*. Idem legitur titulus in Codice Vindobonenſi apud Echardum: legiturque vero apud Neſſelium, non *Ad*, ſed *Contra Pſalten Antiochenum*; perperam ſcilicet, ac falſo. Factam denique græcam iſtam verſionem παρὰ κυρίυ Δημητρίυ τῦ Κυδῶνη, *a Domino Demetrio Cydonio*, Codex Vaticanus docet.

II. De quibuſdam Fidei noſtræ Articulis, quos irridebant, ac impugnabant Saraceni, Armeni, & Græci, Cantor ille ſcripſerat ad Aquinatem, convenientes & aptas rationes poſtulans ad eos, prout par erat, tuendos & vindicandos. Irriſos illos, impugnatoſque Fidei articulos recenſet Auctor Capite I. „ Hæc ergo ſunt, inquiens;
„ quæ, ut aſſeris, ab infidelibus impugnantur, & irridentur. Irrident enim Sarace-
„ ni, ut tu dicis: quod *Chriſtum Dei Filium* dicimus, cum Deus uxorem non habeat.
„ Et reputant nos inſanos, quod *tres perſonas confitemur in Deo*: etiam per hoc ex-
„ iſtimantes, nos tres Deos profiteri. Irrident etiam: quod *Chriſtum Dei Filium pro*
„ *ſalute humani generis dicimus crucifixum*. Improperant etiam Chriſtianis: quod *in*
„ *Altari comedunt Deum ſuum*: & quod Corpus Chriſti, ſi eſſet ita magnum ſicut
„ mons, jam deberet eſſe conſumptum. Circa ſtatum vero animarum poſt mortem
„ aſſeris errare Græcos, & Armenos dicentes: quod *Animæ poſt mortem uſque ad*
„ *diem judicii nec puniuntur, nec præmiantur*; ſed ſunt quaſi in ſequeſtro, quia nec
„ pœnam, nec præmium debent habere ſine corpore ... Circa meritum vero, quod ex
„ libero arbitrio dependet, aſſeris tam Saracenos, quam Nationes alias *neceſſitatem*
„ *actibus humanis imponere ex præſcientia, vel ordinatione divina*... Super quibus petis
„ rationes Morales, & Philoſophicas, quas Saraceni recipiunt.“ Ex his palam compertumque fit, ſuum ab Aquinate ſcriptum Opuſculum *ad Cantorem Antiochenum*, non *contra* ipſum.

Decem capitibus Libellus abſolvitur, quibus *Morales, & Philoſophicæ* aptiſſimæ rationes inſtruuntur ad Infideles revincendos, qui humana ratione duce, ac ſenſuum præjudicio capti irridebant, & impugnabant Fidei chriſtianæ myſteria. Næ *deriſibilem*, inquit Capite III. *irriſionem qua nos irrident, quod ponimus Chriſtum Filium Dei, quaſi Deus uxorem habuerit: cum enim carnales ſunt, non poſſunt niſi ea, quæ ſunt carnis & ſanguinis, cogitare. Quilibet autem ſapiens conſiderare poteſt, quod non eſt idem generationis modus in omnibus rebus*. Tum vero generationem, Patrem, &

Filium

Digitized by Google

Filium in divinis *ex eo* pro modulo noſtro exponit, *quod convenit intellectuali naturæ. Et quamvis intellectus noſter*, inquit, *ab intellectu divino deficiat; non poſſumus tamen aliter loqui de intellectu divino, niſi ſecundum ſimilitudinem eorum, quæ in intellectu noſtro invenimus.*. Similitudinis reſpectus omnes, qui conveniunt, egregie declarat: quæve inſunt, diſcrimina pateſacit: ac illud omne, quod abſurdum & ridiculum foret, ab æterna in divinis generatione removet.

Data mentis unione & corporis, quam Saraceni non inficiabantur, ad unum efficiendum hominem, adſurgit Aquinas ad eam probabili ratione manifeſtandam Dei unionem cum natura humana, quam in uno Jeſu Chriſto credendam proponit fides chriſtiana: *Sicut ſpiritualis natura*, inquiens Capite VI. *unitur corpori per efficaciam virtutis Dei; ita & Deus poteſt uniri tam ſpirituali quam corporali naturæ, & ſecundum hunc modum dicimus, Deum naturæ humanæ fuiſſe unitum.* Favent quidem plura in hocce mentis congreſſu cum corpore, quæ elegantiſſime inſtituto accommodat Sanctus Doctor: ſimulque præcavet ne noceant, quæ ſane diſſonant. Veteres Patres, recenteſque Scriptores eodem uſi ſunt exemplo: nihilque olim latiore ſermone, aut plenis Diſſertationibus poſtea dictum, quod paucis ab Aquinate non fuerit aut expreſſum, aut præoccupatum. Qua poſita doctrina, *ſatis apparere poteſt*, inquit ille Capite VII. *jam nihil inconveniens ſequi ex eo, quod dictum eſt: quod unigenitum Dei Verbum paſſum, & mortuum confitemur. Non enim hæc ei attribuuntur ſecundum naturam divinam, ſed ſecundum humanam, quam pro noſtra ſalute in unitate perſonæ aſſumpſit.*

Quoniam vero „ per paſſionem, & mortem Chriſti homines a peccato pur„ gantur, ut hujus tam immenſi beneficii jugis in nobis maneret memoria; „ Filius Dei, paſſione appropinquante, ſuæ paſſionis & mortis memoriam fi„ delibus ſuis reliquit jugiter recolendam: ſuum corpus, & ſanguinem tradens „ ſub ſpeciebus panis, & vini; quod uſque nunc in memoriam illius venerandæ paſſionis ubique terrarum Chriſti frequentat Eccleſia. Quam vane autem „ hoc Sacramentum irrideant infideles, quilibet etiam parum in Chriſtiana re„ ligione inſtructus, de facili poteſt attendere. Non enim dicimus, quod Cor„ pus Chriſti *dilaceretur in partes*: & quod ſic diviſum a fidelibus ſub Sacra„ mento ſumatur, ut oporteat *quandoque illud deficere*, etiamſi *magnitudinem mon„ tis haberet*, ut dicunt. Sed dicimus, per converſionem panis in corpus Chriſti, „ ipſum corpus Chriſti in Sacramento Eccleſiæ eſſe, & a fidelibus manduca„ ri. Ex quo ergo Corpus Chriſti non dividitur, ſed in ipſum aliquid conver„ titur, nulla neceſſitas eſt, ut per manducationem fidelium, quantitati ejus „ aliquid ſubtrahatur." Hæc ille Capite VIII. Hanc vero converſionem, quæ „ *Tranſubſtantiatio* appellatur, veriſimilem ut aliquo modo infidelibus reddat, naturalium rei unius in aliam converſionum adſumit exempla, ac utitur Philoſophiæ principiis, quæ Saraceni admittebant: atque demum *ſi quis*, inquit, *Dei Omnipotentiam non confitetur; contra talem in hoc opere diſputationem non aſſumimus, ſed contra Saracenos, & alios, qui Dei omnipotentiam confitentur.*

III. Num vero *Moralium* hujuſmodi, & *Philoſophicarum* rationum, quas Antiocheno Cantori adhibendas præbet ad comprimendam Saracenorum irriſionem, vires & efficaciam multum valere exiſtimaverit Auctor? Num *magnum doctrinæ ſacræ præſidium in Philoſophia poſuerit*, ipſumque *conſenſum Patrum & Scripturæ ex rationibus Metaphyſicis, & teſtimoniis Philoſophorum Gentilium confirmare præſumpſerit*? Ita cenſet Jacobus Bruckerus, Regiæ Societatis Berolinenſis Membrum, in ſua Hiſtoria Critica Philoſophiæ. Verba damus in alia contra ipſum alioſque Cenſores Diſſertatione.

Audacem iſtam, & vanam, & falſam cenſuram ipſe convellit Sanctus Thomas in eo, quo de agimus Opuſculo, Capite II. Verba refero: „ De hoc ta„ men primo admonere te volo, quod in diſputationibus contra infideles *de*

„ *Ar-*

Digitized by Google

„ *Articulis fidei*, non ad hoc conari debes, ut fidem *rationibus neceſſariis* pro-„ bes. Hoc enim ſublimitati fidei derogaret, cujus veritates non ſolum huma-„ nas mentes, ſed etiam Angelorum excedunt. A nobis autem creduntur, quaſi „ ab ipſo Deo revelatæ. Quia tamen quod a Summa Veritate procedit, fal-„ ſum eſſe non poteſt; nec neceſſaria ratione impugnari valet, quod falſum „ non eſt: fides noſtra, neceſſariis rationibus, ſicut probari non poteſt, quia „ humanam mentem excedit; ita improbari neceſſaria ratione non poteſt pro-„ ter ſui veritatem. Ad hoc igitur debet tendere Chriſtiani diſputatoris inten-„ tio in Articulis fidei, non ut fidem probet, ſed ut fidem defendat. Unde „ & Beatus Petrus non dicit (Epiſt. I. Capite III. ℣. 15.) *parati ſemper ad* „ *probationem*, ſed *ad ſatisfactionem*: ut ſcilicet *rationabiliter* oſtendatur non „ eſſe falſum, quod fides catholica confitetur." Quod alios prudentiſſime docet Sanctus Thomas, paſſim & ubique ab ipſo egregie præſtitum.

CAPUT IV.

Compendium Theologiæ, quod incipit, Æterni Patris verbum, auctorem habet Sanctum Thomam. Ab eo, & Alberto Magno abjudicatur compendium alterum, quod incipit, Theologicæ veritatis. Philippi Labbei cenſura expenditur. Genuina reſtituitur lectio textus, qui Parte prima habetur Capite CCXLIV. voce Joathan mutata in Ptoma.

I. IN editione Romana loco ſecundo recenſetur Opuſculum, quod inſcribitur *Compendium Theologiæ ad Fratrem Reginaldum*, ac incipit: *Æterni Patris Verbum*. Illud Aquinati attribuunt, quotquot ſynchroni, ſuppareſque ſunt Operum illius diligentiſſimi Nomenclatores. Tractatum vocat *De fide, & ſpe* Ptolomæus de Luca: *De Fide, & Spe, & Caritate* Nicolaus Trivetus, & Pignonus: *Compendium Theologiæ*, Guillelmus de Tocco, Bernardus Guidonis, Pignonus ipſe, Valleoletanus, & Sanctus Antoninus: *Brevem* denique *Compilationem Theologiæ* Bartholomæus Logotheta. Initium operis ab illis verbis, *Æterni Patris Verbum*, memorant Ptolomæus Lucenſis, Bernardus Guidonis, Valleoletanus, S. Antoninus.

Titulum operis ab ipſo Thoma impoſitum, ejuſque conſilium, & partitionem declarat Sanctiſſimus Auctor Capite I. „ In Fide, inquiens, ſpe, & cari-„ tate, quaſi in quibuſdam ſalutis noſtræ compendioſis capitulis, totam præ-„ ſentis vitæ perfectionem conſiſtere, docuit Apoſtolus I. ad Cor. 15. (℣. 13.) „ *Nunc autem manent Fides, Spes, Caritas*. Unde hæc tria ſunt, ut Beatus „ Auguſtinus dicit, (Libro de Fide, Spe, & Caritate Capite I.) quibus *colitur* „ *Deus*. Ut igitur tibi, Fili Cariſſime Reginalde, *compendioſam doctrinam de* „ *Chriſtiana Religione* tradam, quam ſemper præ oculis poſſis habere, circa „ hæc tria in præſenti Opere tota noſtra verſatur intentio. Primum *de Fide*, „ ſecundo *de Spe*, tertio *de Caritate* agemus." Pars prima Capitibus CC. XLVI. abſolvitur in Editione Romana: altera pars manca eſt, & imperfecta, ac decem ſolummodo Capita complectitur: tertia deſideratur integra. Hinc Auctoris conſilio inſpecto, opus ab aliquibus inſcriptum legimus, *De Fide, Spe, & Caritate*: operis vero, prout exſtat, titulum expreſſit Ptolomæus de Luca, *De Fide, & Spe*.

In vetuſta MS. collectione Opuſculorum, quam recenſet Jacobus Echardus in Pariſienſi Bibliotheca Sanctæ Genovefæ adſervatam, nota legitur Capite II. Partis II. ad illa verba, quæ ab initio parum diſtant: *Dupliciter autem adhuc reſtat aliquid deſiderandum*: nimirum, *Dubitatur, iſtud quod ſequitur, uſque ad principium alterius libri*, (ſeu Tertiæ partis, quam integram deſiderari adnotavimus:) *utrum ſit Fratris Thomæ de Aquino Ordinis Prædicatorum*. Reginaldum Privernatem, cui nuncupatum Theologiæ compendium conſtat, poſt annum

num 1261. quo Pariſiis in Italiam remigraverat Aquinas, delectum ſibi ſocium a Doctore Sanctiſſimo, & conſcientiæ arbitrum, laudatus Echardus in ejus Elogio animadvertit: hinc temporis periodus innoteſcit, qua fluente in opus iſtud Thomas incubuit.

II. Digniſſima ſunt animadverſione S. Antonini verba in Chron. Parte III. Tit. XVIII. Capite X. §. II. „ Tractatus, inquientis, qui intitulatur, *Compen-* „ *dium Theologiæ ad Fratrem Rainaldum*, qui incipit, *Æterni Patris Verbum*. „ Compendium quoddam Theologiæ, quod incipit, *Theologicæ facultatis* (al. „ *veritatis*,) quod etiam B. Thomæ aliqui intitulant, non eſt ejus... Compen- „ dium enim, quod Beatus Thomas edidit, de quo ſupra facta eſt mentio, ali- „ ter incipit: & eſt multo brevius, & de paucis tractat. Sed illud quod incipit, „ *Theologicæ*, de omnibus pene breviſſime tractat materiis Theologiæ: *de Di-* „ *vinis, de Creaturis, Angelis, & Hominibus, & aliis rebus creatis: de In-* „ *carnatione, de Peccato, de Virtutibus, Gratia, & Donis, Præceptis, & Con-* „ *ſiliis, Sacramentis, & Finali Judicio, Antichriſto, Reſurrectione ultima, &* „ *Gloria, & Pœnis alterius vitæ*: ſed brevi volumine. Sed nec Alberti Magni „ eſt, ut alii quidam dicunt; ſed cujuſdam alterius Doctiſſimi Viri, qui dictus „ eſt *Frater Thomas*. “

Ab Aquinate Compendium iſtud abjudicandum eſſe, ſumma evincit auctoritas Ptolomæi Lucenſis, Bernardi Guidonis, Valleoletani, S. Antonini, qui germanum Thomæ opuſculum incipere teſtantur ab his verbis, *Æterni Patris*. Veterum aliorum omnium accedit ſilentium, cum nemo unus fuerit, qui Lucubrationem alteram incipientem, *Theologicæ veritatis*, aut *Veritatis Theologicæ*, Sancto Doctori adtribuerit. Quo etiam altiſſimo ſilentio agit S. Antoninus, ut ex Operum Alberti Magni indice prædictum expungatur opus. Conſentiunt peritiores quique: quin oppoſitum reddere veriſimile queant vetuſtæ aliquot editiones, quæ ſub nomine *Alberti Magni* prodierunt, ab Seraphino Caponi de Porrecta in ſua recenſitæ, quam Venetiis anno 1588. curavit editionem cum Scholiis. In utriuſque, Alberti, ac Thomæ, elogiis hac de re agit Echardus: uberioremque inſtituit ſermonem in Elogio *Fratris Thomæ de Sutton Angli*, cui Opuſculum tribuiſſe videtur S. Antoninus; & in Elogio *Fratris Hugonis Argentinenſis*, quem verum hujus operis parentem exiſtimant alii.

III. Locus occurrit in Diſſertatione Hiſtorica Philippi Labbei, quem intactum prætetire non licet. „ Henricus Kalteiſenius in *Replica ad Ulricum Huſſitam*, quæ „ cum Baſileenſi Concilio edita eſt, *§. Reſtat nunc*, non eſſe S. Thomæ (*Com-* „ *pendium Theologiæ*,) ſed credi eſſe Ulrici de Argentina, affirmat. Ipſe quo- „ que S. Antoninus rejicit quoddam *Compendium Theologiæ*, falſo adſcriptum San- „ cto Thomæ. Verum Antonius Senenſis id de alio quopiam accipiendum eſſe „ ſatagit: non hocce noſtro, quod S. Thomæ eſſe, pro conſtante habetur. Quis „ vero Palæmon ſat idoneus tantas inter eos poterit componere lites?“ Palæmone opus non eſt: neque lites, quæ componi debeant, ullæ ſunt. Duplex opuſculum, titulo *Compendii Theologiæ* inſignitum, diſtinguit Sanctus Antoninus, noveratque Kalteiſenius: ac utrumque typis editum proſtat. Alterum incipit, *Æterni Patris Verbum*: alterum, *Veritatis Theologicæ*. Illud eſſe genuinum Aquinatis fœtum, pro conſtante habetur: iſtud ab eo abjudicant S. Antoninus. Antonius Senenſis, & Henricus Kalteiſen Ordinis Prædicatorum in *Replica* citata apud Henricum Caniſium Vol. IV. in Noviſs. editione, & apud Labbeum inter Concilia Tomo XVII. edit. Ven.

Hudalricus Huſſita pro *libera* adſerenda *prædicatione verbi Dei* teſtem vocaverat Archiepiſcopum Armachanum, hæc verba, veluti S. Thomæ, *ex IV.* (V. Libro) *de Veritate Sacræ Theologiæ* afferentem: *Conſilium affert præmium, non ſervatum vero adducit ſupplicium*. Ad hæc reponit Kalteiſenius: *Reſpondeo, negando conſequentiam... Ad allegationem dico, quod Liber non eſt S. Thomæ; ſed, ut creditur, Ulrici de Argentina. Et notate, quæſo, quam periculoſe iſte allegat*

Do-

Doctores, quia omnino non habetur ibi, quod iſte dicit, ſed ... Conſilium ſervatum
affert præmium, non ſervatum non affert ſupplicium. It ergo inficias Kalteiſenius,
opus illud eſſe S. Thomæ: opus utique *de Veritate Sacræ Theologiæ*, quod incipit,
Veritatis Theologicæ: opus etiam in plures libros tributum, quorum *quartus*, vel
quintus allegatur. In hocce utique ſuppoſititio Opuſculo verba occurrunt, quæ
vitiata a Ricardo Armachano, & Hudalrico Huſſita referebantur: integra vero
ac ſincera a Kalteiſenio reſtituuntur, nempe Lib. V. in editis exemplis Cap. lxix.
Ulrico de Argentina tribuendum hoc opus indicat idem Henricus de Kalteiſen:
confundens abſque dubio Tractatum *de Summo bono* ab Ulrico de Argentina con-
fectum cum Tractatu *de Veritate Theologica*, quem *Hugoni de Argentina* pleri-
que adjudicant; niſi fortaſſe in eo *Ulrici* nomine aut Amanuenſium, aut typo-
rum erratum dici debeat. Doctiſſimum, diligentiſſimumque Echardum conſule.

IV. Examen noſtrum Textus expoſcit, qui legitur Prima Opuſculi parte Cap.
cc. xliv. „Secundum illud Matth. 4. (℣. 28.) *ubicumque fuerit corpus, illuc congre-*
„ *gabuntur & aquilæ*, per quas ſignificantur Sancti. Signanter autem loco *corporis*
„ in Hebr. *Joathan* dicitur ſecundum Hieronymum: quod *cadaver* ſignificat, ad
commemorandum Chriſti paſſionem.“ Paria omnino ſunt, quæ occurrunt in
Opuſculo lx. quod minutis characteribus expreſſerunt Romani editores Articulo
xxv. „ Significanter in Hebræo *Joatham* dicitur, quod *cadaver* ſonat, ab eo quod
„ per mortem cadat ſecundum Hieronymum, ad commemorandam Chriſti paſſio-
„ nem.“ Opuſculum iſtud, quod inſcribitur *De Humanitate Jeſu Chriſti Domini no-*
ſtri, Veterum nemo tribuit Aquinati. Auctor recentior eſt, qui Tertiam S. Thomæ
Partem Summæ *de Chriſto Domino ejuſque myſteriis*, & ultimas Quæſtiones in Librum
quartum Sententiarum *de Judicio* totidem pene verbis defloravit, quibuſdam additis
hac & illac Sanctorum Patrum ſententiis. Cenſuram addo Joh. Ambroſii Barbavara
in Libello, quem MS. habeo: „Exemplum illud, inquientis, *de tribus Domicellis uni-*
„ *cam tunicam induentibus*, & adverbium *benivolius*, & pleraque talia indicant ar-
„ tificem paullo incultiorem. Alioqui conſtat, ejus Libelli doctrinam eſſe recapitu-
„ lationem quamdam eorum quæ a D. Thoma Tertia Parte diſputantur circa *Chriſti*
„ *humanitatem*.“

Ad loci examen redeo. Vetus Interpres Latinus Matthæi legiſſe videtur Cap. 24. ℣.
28. σῶμα, unde latine tranſtulit: *ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur &*
aquilæ. Græcus textus habet πτῶμα, *cadaver*: notatque Joannes Millius reperiri
σῶμα, *corpus*, inter lectiones Valeſianas, & in Codice MS. Viennenſi, in quo
corrigitur. Idem attamen adagium apud Lucam Capite xvii. ℣. 36. vel 37. habet
σῶμα, *corpus*: & hanc lectionem eſſe Lucæ, πτῶμα vero Matthæi, notavit Eu-
thymius. S. Hieronymus ad Matthæi locum in Commentario ſic differit: „Poſſu-
„ mus autem *corpus*, ideſt πτῶμα, quod ſignificantius latine dicitur *cadaver*, ab
„ eo quod per mortem cadat, paſſionem Chriſti intelligere.“ Hinc textus S. Tho-
mæ, Petro Pellicano admonente, vitio laborat. Vitium iſtud e calamo ipſius Tho-
mæ excidiſſe, haud dixerim ego, cum ipſe Hieronymum laudet, ac Hieronymi
animadverſiones tranſcribat, ubi nec habentur, nec eſſe poſſunt verba illa, *in Hebr.*
Joathan. Fuerit genuina Thomæ lectio: *in Gr. Ptoma*, πτῶμα.

Adagium illud Jeſu Chriſti ſumptum eſt ex Job Cap. xxxix. ℣. 30. *ubicumque ca-*
daver fuerit, ſtatim adeſt Aquila, aut pullus Aquilæ. In Hæbreo texru legimus:
ובאשר חללים *& in quo occiſi, ibi ipſe*; vel *ubi ſaucii*, aut *vulnerati, ibi ipſe*. Quo
in loco vox nulla hebraica, quæ ſimilitudinem habeat cum voce *Joathan*, aut *Joa-*
tham, quæ in textum S. Thomæ irrepſit. At certe mihi videor in græca voce *Ptoma*
vocem illam deformatam videre *Joathan*, aut *Joatham*, vel etiam *Jotham*, ut legi-
tur in MS. Codice SS. Joannis & Pauli. De illo adagio conſule Sacræ Scripturæ In-
terpretes, & Joannem Druſium Libro iii. Proverbiorum Claſſis primæ num. 1.

DIVI THOMAE AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI OPUSCULA.

CONTRA ERRORES GRAECORUM, AD URBANUM IV. PONTIFICEM MAXIMUM, OPUSCULUM I.

PROOEMIUM.

Libellum ab excellentia veſtra mihi exhibitum, Sanctiſſime Pater Urbane Papa, diligenter perlegi: in quo inveni quamplurima ad noſtræ fidei aſſertionem utilia, & expreſſa. Conſideravi autem, quod eius fructus poſſet apud plurimos impediri propter quædam in auctoritatibus ſanctorum Patrum contenta, quæ dubia eſſe videntut, & unde poſſent materiam miniſtrare errorum, & contentionis dare occaſionem, & calumniæ. Et ideo ut remota omni ambiguitate ex auctoritatibus in ptædicto libello contentis, (a) veræ fidei fructus puriſſimus capiatur, propoſui primo ea quæ dubia eſſe videntur in auctoritatibus prædictis, exponere, & poſtmodum oſtendere quomodo ex eis veritas catholicæ fidei & doceatur, & defendatur.

Quod autem aliqua in dictis Græcorum Sanctorum inveniantur quæ modernis dubia eſſe videntur, ex duobus æſtimo provenire. Primo quidem quia errores circa fidem exorti occaſionem dederunt ſanctis Eccleſiæ Doctoribus ut ea quæ ſunt fidei, maiori circumſpectione tradetent, ad eliminandos errores exortos; ſicut patet quod ſancti Doctores qui fuerunt ante errorem Arii, non ita expreſſe locuti ſunt de unitate divinæ eſſentiæ, ſicut Doctores ſequentes: & ſimile de aliis contingit erroribus, quod non ſolum in diverſis Doctoribus, ſed in uno egregio Doctorum Auguſtino expreſſe appatet. Nam in ſuis libris quos poſt exortam Pelagianorum hæreſim edidit, cautius locutus eſt de poteſtate liberi arbitrii quam in libris quos edidit ante prædictæ hæreſis ortum: in quibus libertatem arbitrii contra Manichæos defendens, aliqua protulit quæ in ſui defenſionem erroris aſſumpſerunt Pelagiani, divinæ gratiæ adverſantes. Et ideo non eſt mirum, ſi moderni fidei Doctores poſt varios errores exortos, cautius, & quaſi elimatius loquuntur circa doctrinam fidei, ad omnem hæreſim evitandam. Unde ſi aliqua in dictis antiquorum Doctorum inveniuntur quæ cum tanta cautela non dicantur, quanta a modernis ſervatur, non ſunt contemnenda, aut abiicienda; ſed nec etiam ea extendere oportet, ſed exponere reverenter. Secundo quia multa quæ bene ſonant in lingua græca, in latina fortaſſis

(a) *Al.* vitæ fidei.

bene non ſonant, propter quod eamdem fidei veritatem aliis verbis Latini confitentur, & Græci. Dicitur enim apud Græcos recte, & catholice, quod pater, & filius, & ſpiritus ſanctus ſunt tres hypoſtaſes; apud Latinos autem non recte ſonat, ſi quis dicat, quod ſunt tres ſubſtantiæ, licet hypoſtaſis ſit idem apud Græcos quod ſubſtantia apud Latinos ſecundum proprietatem vocabuli. Nam apud Latinos ſubſtantia uſitatius pro eſſentia accipi ſolet, quam tam nos, quam Græci unam in divinis confitemur. Propter quod ſicut Græci dicunt tres hypoſtaſes, nos dicimus tres perſonas, ut etiam Auguſtinus docet in VII. de Trinitate. Nec eſt dubium quin etiam ſimile ſit in aliis multis.

Unde ad officium boni translatoris pertinet ut ea quæ ſunt catholicæ fidei transferens, ſervet ſententiam, mutet autem modum loquendi ſecundum proprietatem linguæ in quam transfert. Apparet enim quod ſi ea quæ in latino litteraliter dicuntur, vulgariter exponantur, indecens erit expoſitio, ſi ſemper verbum ex verbo ſumatur. Multo igitur magis quando ea quæ in una lingua dicuntur, transferuntur in aliam, ita quod verbum ſumatur ex verbo, non eſt mirum ſi aliqua dubietas relinquatur.

CAPUT I.

Quomodo intelligatur hoc quod dicitur, quod filius habet eſſe a patre ſicut cauſatum a cauſa.

Poteſt autem apud aliquos eſſe dubium quod in plerisque locis harum auctoritatum dicitur, patrem eſſe cauſam filii, & patrem, vel filium eſſe cauſam Spiritus ſancti. Et hoc quidem habetur primo in verbis Athanaſii, quæ in Nicæna Synodo dixiſſe refertur, ubi dicit: *Quidquid habet filius a patre, habet ſicut verbum a corde, ſplendor a Sole, & fluvius a fonte, & a cauſa omne cauſatum. Qui autem iniuriatur, vel negat cauſatum, equidem & cauſam eius negat. Dicit cauſatus genitus filius: Qui me ſpernit, ſpernit eum qui me miſit*. Et alibi: *Non eſt inprincipiatus Spiritus*, hoc eſt ſine principio, & cauſa, *ſed potius ipſum demonſtrat Deum verum, principiatum tamen non ex tempore, ſed ex cauſa vera originis*. Item Baſilius Epiſcopus: *Spiritus ſanctus ab ipſo Deo miſſus, cauſam habet ipſemet*. Et iterum Theodoritus ſuper epiſtolam ad Heb. *Cauſa filii pater eſt*. Apud Latinos autem non eſt conſuetum quod pater dicatur cauſa filii, vel Spiritus ſancti, ſed ſolum principium, vel auctor. Et hoc propter tria. Primo quidem quia pater non poſſet intelligi cauſa filii per modum cauſæ formalis, vel materialis, vel finalis, ſed ſolum per modum cauſæ originantis, quæ eſt cauſa efficiens. Hanc autem ſemper invenimus ſecundum eſſentiam eſſe diverſam ab eo cuius eſt cauſa. Et ideo ne filius intelligeretur eſſe alterius eſſentiæ a patre, non conſuevimus dicere patrem eſſe cauſam filii, ſed magis uti mur illis nominibus quæ ſignificant originem cum quadam conſubſtantialitate, ſicut fons, caput, & alia huiuſmodi. Secundo quia cauſa apud nos correſpondet effectui: unde patrem non dicimus eſſe cauſam, ne aliquis intelligat filium eſſe factum. Nam & apud Philoſophos prima cauſa Deus nominatur; omne autem cauſatum ſub univerſitate creaturarum comprehenditur apud eos: & ideo ſi filius cauſam dicatur habere, poſſet intelligi quod ſub univerſitate cauſatorum, vel creaturarum comprehenderetur. Tertio quia de divinis non de facili debet homo aliter loqui quam ſacra Scriptura loquatur. Scriptura autem ſacra patrem nominat principium filii, ut patet Ioan. 1. *In principio erat Verbum*. Numquam autem dicit patrem eſſe cauſam, vel filium cauſatum. Unde cum cauſa plus dicat quam principium, non præſumimus patrem dicere cauſam, nec filium cauſatum. Nihil autem ad originem pertinens, (a) adeo proprie dicitur in divinis, ſicut hoc nomen *principium*. Quia enim ea quæ ſunt in Deo, incomprehenſibilia ſunt, & definiri a nobis non poſſunt, convenientius utimur in Deo nominibus communibus quam propriis: propter quod maxime proprium nomen eius dicitur eſſe *Qui eſt*, quod eſt communiſſimum, ut patet Exod. III. Sicut enim cauſa eſt communius quam elementum, ita & principium quam cauſa: dicitur enim punctum principium lineæ, ſed non cauſa. Et ideo convenientiſſime nomine principii utimur in divinis.

Nec tamen intelligendum eſt, quod Sancti prædicti, qui nomine cauſæ, & cauſati utuntur in divinis perſonis, intendant diverſitatem naturæ inducere, aut filium eſſe creaturam. Sed per hoc volunt oſtendere ſolam originem perſonarum, ſicut

(a) Al. a Deo.

Digitized by Google

ut nos nomine principii. Unde dicit Gregorius Nyſſenus: *Cauſam autem, cauſatumque dicentes, non naturam per hac nomina ſignificamus. Neque enim hac nomina loco eſſentia, vel natura ratione damus; ſed qualiter inter ſe habent differentiam, demonſtramus, ut ſcilicet filium non ingenitum eſſe, neque patrem per generationem aliquam demonſtramus ab aliquo.* Item Baſilius dicit: *Spiritum ſanctum dico ingenitum, non habere patrem, nec creaturam, quia non eſt creatus, ſed cauſam habet Deum, cuius vero eſt ſpiritus, a quo & procedit.*

CAPUT II.

Quomodo intelligatur cum dicitur, quod filius ſit ſecundus a patre, & ſpiritus ſanctus ſit tertius.

ITem invenitur in auctoritatibus prædictorum Doctorum, quod filius ſit ſecundus a patre, & ſpiritus ſanctus ſit tertius ab eodem. Dicit enim Athanaſius in ſermone ad Serapionem: *Spiritus ſanctus tertius eſt a patre, a filio tamen eſt ſecundus.* Et Baſilius dicit: *Dignitate quidem, & ordine ſecundus eſt a filio ſpiritus.* Hoc autem alicui poteſt videri falſum. In divinis enim perſonis non eſt niſi ordo, ſecundum quem, ut Auguſtinus dicit, non eſt alter prior altero, ſed eſt alter ex altero. Nullus enim modus prioritatis eſt, ſecundum quem pater prior filio dici poſſit. Neque enim prior eſt pater tempore, cum filius ſit æternus; neque prior natura, cum patris, & filii ſit una natura; neque dignitate, cum pater, & filius ſint æquales; neque etiam intellectu, cum non diſtinguantur niſi relationibus; relativa autem ſunt ſimul ſecundum intellectum, cum unum ſit de intellectu alterius. Et ita patet quod ita proprie loquendo, filius non poſſit dici eſſe ſecundus a patre, nec ſpiritus ſanctus tertius ab eodem.

Dicant ergo Doctores prædicti, filium eſſe ſecundum, & ſpiritum ſanctum eſſe tertium, ſecundum ordinem in numerando: quod patet ex ipſo Baſilio, qui dicit: *Recipimus ſpiritum ſanctum a patre, & filio, tertium connumeratum, & conglorificatum ſpiritum filii Dei, qui tradens ordinem ſaluiferi baptiſmatis, dixit: Euntes, baptizate omnes in nomine patris, & filii, & ſpiritus ſancti.* Et Epiphanius dicit: *Spiritus Dei ex patre, & filio tertius eſt appellatione. In nomine patris, & filii, & ſpiritus ſancti.* Quod autem dicit Baſilius, quod ſpiritus eſt ſecundus a filio dignitate, videtur majorem habere calumniam: quia videtur in dignitate Trinitatis conſtituere gradum, cum ſit par dignitas & eadem trium perſonarum. Poteſt autem hoc exponi non de dignitate naturali, ſed de perſonali, ſicut & ſecundum nos dicitur, quod perſona eſt hypoſtaſis proprietate diſtincta ad dignitatem pertinente. Secundum quem modum dicit Hilarius, quod *pater eſt maior filio propter auctoritatem originis; filius tamen non eſt minor patre propter ſubſtantia unitatem.*

CAPUT III.

Quomodo intelligitur hoc quod dicitur, quod ſpiritus ſanctus ſit tertium lumen.

ADhuc autem videtur eſſe magis calumnioſum quod ex verbis ſancti Epiphanii Cyprienſis Epiſcopi inducitur dicentis: *Spiritus ſanctus ſpiritus eſt veritatis, lumen tertium a patre, & filio.* Ubi enim eſt unitas, non eſt ordo primi, & tertii. Pater autem, & filius, & ſpiritus ſanctus ſunt unum lumen, ſicut & unus Deus. Sicut ergo non poteſt catholice dici, quod ſpiritus ſanctus ſit tertius Deus a patre, & filio, ita non poteſt dici, quod ſit tertium lumen. Dicitur autem quod eſt tertia perſona propter perſonarum pluralitatem. Ex hoc ergo quod dicit lumen tertium, ſequitur quod ſint tria lumina, quod ipſe poſtmodum expreſſe ſubiungit, dicens: *Alia vero omnia poſitione, vel compoſitione, ſive appellatione lumina dicuntur, non tamen iſtis tribus luminibus ſimilia.* Poteſt autem dici, quod lumen originem quamdam importat: nam lumen eſt quod ex aliqua luce diffunditur, & etiam ex ſe aliud lumen diffundere poteſt. Et ſecundum hoc nomen luminis ad perſonales proprietates trahi poteſt ratione proprietatis diffuſivæ, licet ſecundum ipſam naturam lucis ad eſſentiam pertineat. Et hoc attendens dictus Pater, tertium lumen, & tria lumina dixit in divinis; licet hoc nullo modo ſit ad conſequentiam trahendum, ſed ſimpliciter confitendum, quod pater, & filius, & ſpiritus ſanctus ſunt unum lumen.

Digitized by Google

CAPUT IV.

Quomodo intelligatur, quod eſſentia ſit genita in filio, & ſpirata in ſpiritu ſancto.

INvenitur autem in dictis prædictorum Patrum, quod eſſentia ſit genita in filio, & ſpirata in ſpiritu ſancto. Dicit enim Athanaſius in tertio ſermone geſtorum Nycænæ Synodi, ex perſona filii loquens: *Tuum ſpiritum cum divina eſſentia a te genita ipſis hominibus compenſo*: & parum poſt: *Ex tua eſſentia, quam in me genuiſti, ſpiritum ſanctum do eis*: & idem in epiſtola ad Serapionem: *Eſſentiam ſuam in ſe ipſe genitor retinens, totam in filio ſuo inenarrabiliter genuit*: & iterum: *Sicut pater habet vitam in ſe ipſo, ideſt naturam vivam ſpirantem, ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo; hoc eſt, eamdem naturam genuit in filio ſpirantem ſpiritum vivum*: & infra dicit, *patris, & filii unam eſſe Deitatem naturaliter ſpirantem unum ſpiritum ſanctum*. Ex quibus verbis habetur, quod natura divina in filio ſit genita, & in patre, & filio ſit ſpirans. Item Cyrillus in Libro Theſaurorum contra hæreticos: *Virtus increata, & genita in filio, filii eſt per omnem modum natura paterna*: & iterum: *Pater filio dedit vitam, ideſt vitam ſuam naturalem genuit in filio*. Item Baſilius: *Ipſe filius, quem dat nobis pater, eſt Deus de Deo eſſentialiter genitus, habens in ſe totam eſſentiam patris genitam*. Item Athanaſius dicit in epiſtola ad Serapionem, eſſentiam divinam in ſpiritu ſancto eſſe ſpiratam, dicens, quod *ſpiritus ſanctus eſt vera & naturalis imago filii per eſſentiam omnimode ab eodem in ſe ſpiratam*. Hic autem modus loquendi calumnioſus eſt: & in ſacro Lateranenſi Concilio reprobatum eſt dogma Ioachim, qui hunc modum loquendi contra Magiſtrum Petrum Lombardum defendere præſumpſit. Oſtendit enim prædictus Magiſter Petrus in quinta diſtinctione primi Libri Seutentiarum, quas edidit, quod communis eſſentia non generat, nec gignitur, nec procedit. Et hoc ideo quia in divinis invenitur aliquid commune indiſtinctum, & aliquid quod diſtinguitur, & non eſt commune. Illud ergo quod eſt diſtinctionis ratio in divinis, non poteſt attribui ei quod eſt commune, & indiſtinctum, ſed ſolum ei quod diſtinguitur. Nulla autem alia diſtinctionis ratio in divinis invenitur niſi ex eo quod unus generat, & alius naſcitur, & alius procedit. Non ergo hoc ipſum quod eſt generare, vel naſci, vel procedere, poteſt eſſentiæ divinæ attribui, quæ eſt communis, & omnino indiſtincta in tribus perſonis. Id autem quod eſt diſtinctum in divinis, eſt perſona, vel hypoſtaſis, vel ſuppoſitum divinæ naturæ, ideſt quod eſt habens divinam naturam. Et ideo illa quæ ſignificant, vel ſupponere poſſunt perſonam, recipiunt congruentem prædicationem generationis, aut proceſſionis, ſicut hæc nomina *pater*, *filius*, *& ſpiritus ſanctus* ſignificant perſonas determinatas, & hoc nomen *perſona*, vel *hypoſtaſis* in communi. Unde convenienter dicitur, quod pater generat filium, & quod filius naſcitur a patre, & quod ſpiritus ſanctus procedit a patre, & filio: & ſimiliter quod perſona generet, vel ſpiret perſonam, aut generetur, aut ſpiretur a perſona. Hoc autem nomen *Deus*, quia ſignificat eſſentiam communem per modum concreti (ſignificat enim habentem Deitatem) poteſt ſupponere ex modo ſuæ ſignificationis pro perſona; & ideo etiam huiuſmodi locutiones convenienter conceduntur, Deus generat Deum, Deus naſcitur, vel procedit a Deo. Hoc autem nomen *eſſentia*, & *Divinitas*, & quæcumque in abſtracto ſignificantur, uou habent ex modo ſuæ ſignificationis neque quod ſignificent, neque quod ſupponant pro perſona. Et ideo non proprie ea quæ ſunt propria perſonarum, de hniuſmodi nominibus prædicantur, ut dicatur eſſentia generans, vel genita; licet quædam horum nominum propinquiora ſint perſonis, inquantum ſignificant principia actuum qui ſunt proprie perſonarum, ſicut *lumen*, *ſapientia*, *bonitas*, & huiuſmodi. Unde & quæ ſunt propria perſonarum, de talibus minus inconvenienter prædicantur, ut cum dicitur filius lumen de lumiue, ſapientia de ſapientia; ſed eſſentia de eſſentia magis inconvenienter dicitur. Sed licet modus ſignificandi diverſus ſit cum dicitur Deus, & Deitas, tamen res eſt eadem penitus: & ideo propter rei identitatem ſicut unum de altero prædicatur, ut cum dicitur, Deus eſt Deitas, vel perſona divina, ſive pater eſt divina eſſentia; ita & a Sanctis interdum unum pro alio ponitur, ut ſic dicatur, quod eſſentia divina generat, quia pater, qui eſt eſſentia divina, generat; & eſſentia eſt de eſſentia, quia filius, qui eſt eſſentia, eſt de patre, qui eſt eadem eſſentia divina; & ſic exponit Cyrillus in Lib. Theſaurorum

rum

Digitized by Google

rum dicens: *Pater de ſe vita vivente, & eſſentia veraciter exiſtente, tamquam a vera radice, generando filium, dat ei naturaliter ſuam naturalem vitam, & eſſentiam*. Et ſic etiam cum dicitur, quod pater genuit naturam ſuam in filio, exponendum eſt, quod per generationem ſuam naturam filio dedit, ſicut ex præmiſſis verbis Cyrilli habetur.

CAPUT V.

Quomodo intelligitur quod Ieſus dicitur filius paternæ eſſentiæ.

Ex hoc etiam patet qualiter exponendum ſit quod idem Cyrillus in eodem Libro dicere videtur: *Quomodo ergo Ieſus filius paternæ eſſentiæ erit creatura?* Non enim dicitur filius eſſentiæ paternæ, quaſi a paterna eſſentia genitus, ſed quaſi paternam eſſentiam per generationem accipiens. Et per hunc modum exponenda ſunt omnia quæ ſimiliter dici inveniuntur, ſicut quod dicitur filius, & ſpiritus eſſentialiter procedere, inquantum procedendo eſſentiam a patre accipiunt.

CAPUT VI.

Quomodo intelligitur quod quæ ſunt propria naturaliter patris, ſunt propria filii.

Poteſt eſſe dubium quod Cyrillus in eodem Lib. Theſaurorum dicit: *Omnia quæ patris ſunt propria naturaliter, ſunt propria & filii*. Aut enim hoc intelligit de eſſentialibus attributis, & ſic neque patri, neque filio ſunt propria, ſed utrique communia; aut de perſonalibus, & ſic quæ ſunt propria patris, non ſunt propria filii, ſicut innaſcibilitas, & paternitas nullo modo ſunt filii, ſed ſolum patris. Patet autem ex præmiſſis ab eo, quod loquitur de eſſentialibus attributis. Præmittit enim quod quæcumque naturaliter dicuntur ineſſe patri, omnia illa inſunt filio, ſicut vita, veritas, lux, & huiuſmodi. Hæc autem dicuntur eſſe propria patri non in reſpectu ad filium, neque filio in reſpectu ad patrem, ſed utrique in reſpectu ad creaturam, cui in comparatione ad Deum non proprie prædicta conveniunt; vel proprium, non quod convenit uni ſoli, ſed quod proprie & vere alicui convenit ſecundum ſe.

CAPUT VII.

Quomodo intelligitur quod pater neque filio, neque ſpiritu ſancto indiget ad ſui perfectionem.

Item poteſt eſſe dubium quod Athanaſius dicit in epiſtola ad Serapionem, quod *pater per ſe, & in ſe ſine alicuius indigentia plenus, & perfectus exiſtens Deus, ad ſui perfectionem neque filio, neque ſpiritu ſancto indiget*. Quod enim pater non ſit indigens, dubium non eſt: ſic enim neque filius, neque ſpiritus ſanctus indigens eſt. Illud enim proprie eſt indigens cui in ſe conſiderato aliquid deeſt ad ſuam perfectionem, quod non poteſt dici neque de patre, neque de filio, neque de ſpiritu ſancto. Sed tamen patet quod non poſſet eſſe pater perfectus, niſi filium haberet, quia nec pater ſine filio eſſet, nec eſſet Deus perfectus, niſi haberet verbum, & niſi haberet ſpiramen vitæ, ſicut idem Athanaſius dicit in tertio ſermone geſtorum Nicæni Concilii, ſic inquiens de Arianis, qui negabant filium, & ſpiritum ſanctum eſſe conſubſtantiales patri: *Dicunt ſterilem eſſe, & infructuoſam naturam paternam, quæ omnibus rebus inſitam, & propagativam ſimilium dedit naturam. Et mutum faciunt patrem, & ſine verbo, qui omnibus rationalibus facultatem dedit loquendi. Mortuum etiam ipſum patrem dicunt, & expertem viventis naturæ*, inquantum ſcilicet negant ſpiritum ſanctum coeſſentialem patri. In quo apparet quod non eſſet pater Deus perfectus, niſi filium, & ſpiritum ſanctum haberet. Idem etiam Athanaſius dicit in epiſtola ad Serapionem, quod *pater non potuit creare creaturam niſi per verbum, & deificandis creaturis ſe non poteſt communicare niſi per idem verbum; & ſimiliter nec filius niſi in ſpiritu ſancto*. Commune ergo eſt patri, & filio, & ſpiritui ſancto, quod nullus eorum ſit indigens. Item commune eſt cuilibet eorum quod nullus ſine aliis duobus poteſt eſſe Deus perfectus. Sed hac ratione proprie de patre dicit Athanaſius, quod ad ſui perfectionem filio, & ſpiritu ſancto non indiget, quia ipſe ſuam perfectionem non habet ab alio; filius autem, & ſpiritus ſanctus ſuam perfectionem habent a patre. Unde idem Athanaſius dicit in epiſtola ad Serapionem: *Non ratione filii, nec ratione ſpiritus ſancti pater exiſtit plenus beatus Deus. Neque enim a ſupra ſe habet a quo ſit, neque*

Digitized by Google

que ab infra ſe habet a quo habeat, ideſt quod ſit a filio, vel a ſpiritu ſancto.

CAPUT VIII.

Quomodo intelligitur quod ſpiritus ſanctus dicitur ingenitus.

Item videtur eſſe dubium quod Gregorius Nazianzenus in ſermone de Epiphania dicit, quod *ſpiritus ſanctus ſecundum quod eſt in Deo, procedit ut ſit ingenitus, & non filius, medius ingeniti genitique*. Non enim videtur quod ſpiritus ſanctus ingenitus dici poſſit. Hilarius enim dicit in Lib. de Synodis, quod *ſi quis duos ingenitos dicit, duos Deos facit*. Item Athanaſius dicit in epiſtola ad Serapionem, quod *non eſt ingenitus ſpiritus ſanctus, quia inprincipiatum eſſe, & ingenitum ſoli Deo patri catholica Eccleſia congregata apud Nicæam recte, & fideliter attribuit, & de ſolo patre hoc eſſe credendum, & prædicandum, toti mundo ſub anathemate mandavit*. Sed dicendum, quod ingenitus dupliciter accipi poteſt. Uno modo pro eo quod caret principio; & ſic ſoli patri convenit, ut ex dictis Athanaſii patet. Alio modo pro eo quod non eſt genitum, licet ſit principium habens, & ſic non ſolum Gregorius Nazianzenus in verbis præmiſſis, ſed etiam Hieronymus in regulis definitionum contra hæreticos ſpiritum ſanctum dicit eſſe ingenitum.

CAPUT IX.

Quomodo intelligitur quod ſpiritus ſanctus dicitur medius patris, & filii.

Item in præmiſſis verbis Gregorii Nazianzeni dubium eſt quod dicit, ſpiritum ſanctum eſſe medium ingeniti, genitique, ideſt patris, & filii; cum magis dicatur eſſe tertius, vel tertia in Trinitate perſona, ut ſupra habitum eſt. Sed dicendum, quod non dicitur eſſe medius ſecundum ordinem enumerationis, qui reſpondet ordini originis, ſic enim filius medius eſt inter patrem & ſpiritum ſanctum; ſed dicitur medius quaſi communis nexus amborum, eſt enim communis amor patris, & filii. Et ſimiliter exponendum eſt quod Epiphanius dicit in Libro de Trinitate, quod ſpiritus ſanctus eſt in medio patris, & filii.

CAPUT X.

Quomodo intelligitur hoc quod dicitur, quod ſpiritus ſanctus ſit imago filii.

Item in pluribus locis harum auctoritatum dicitur, quod ſpiritus ſanctus ſit imago filii, ſicut Athanaſius dicit in ſermone tertio Nicæni Concilii: *Spiritus ſanctus patris, & filii una deifica, & vivifica dicitur, & eſt vera imago filii, ipſum per omnia in ſe eſſentialiter tenens, naturaliter repræſentans, quemadmodum & filius eſt imago patris*: & in epiſtola ad Serapionem: *Spiritus ſanctus ipſum filium in ſe continet naturaliter, tamquam eius vera & naturalis imago*. Item Baſilius: *Spiritus ſanctus dicitur digitus, ſpiramen, unctio, ſufflatio, ſenſus Chriſti, proceſſio, productio, miſſio, emanatio, effuſio, vaporatio, ſplendor, imago, character, Deus verus*: & iterum: *Spiritus ſanctus a patre, & filio virtus vera, & naturalis imago patris, & filii eximit, ipſe utrumque nobis naturaliter repræſentans*. Apud Latinos autem non conſuevit dici, quod ſpiritus ſanctus ſit imago patris, vel filii. Dicit enim Auguſtinus in VI. de Trinitate, quod per verbum ſolus filius accipitur, & quod ſic verbum dicitur quomodo imago, & quod ſolus filius eſt imago patris, quemadmodum & filius. Richardus etiam de ſancto Victore in ſuo Libro de Trinitate aſſignat rationem, quare ſpiritus ſanctus non poſſit dici imago, ſicut filius, quia ſpiritus ſanctus, licet patri ſit ſimilis in natura, ſicut & filius, non tamen convenit cum eo in aliqua proprietate relativa, ſicut convenit filius cum patre in ſpiratione activa ſpiritus ſancti.

Quidam autem huius rationem aſſignant, quod propter hoc ſpiritus ſanctus non poteſt dici imago, quia eſſet imago duorum, ſcilicet patris, & filii, cum ſit a duobus: non poteſt autem eſſe duorum una imago. In auctoritate autem ſacræ Scripturæ, quam prætergredi non licet de divinis loquentes, expreſſe habetur, quod filius ſit imago patris: dicitur enim Coloſſenſ. 1. 13. *Tranſtulit nos in regnum filii dilectionis ſuæ, in quo habemus redemptionem peccatorum, qui eſt imago Dei inviſibilis*: & Hebr. 1. 3. dicitur de filio: *Cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius*.

Sed ſciendum, quod a Sanctis Græcis duæ auctoritates ſacræ Scripturæ inducuntur, in quibus videtur dici, quod ſpiritus

ritus ſanctus ſit imago filii. Dicitur enim Rom. VIII. 29. *Quos praeſcivit, & praedeſtinavit conformes fieri imaginis filii ſui*. Imago autem filii nihil aliud videtur eſſe quam ſpiritus ſanctus. Item I. ad Corinth. XV. 49. dicitur: *Sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem caeleſtis*, ideſt Chriſti: per quam imaginem intelligunt ſpiritum ſanctum; licet in his anctoritatibus non expreſſe ſpiritus ſanctus imago dicatur. Poteſt enim intelligi, quod homines conformentur imagini filii, vel quod portent imaginem Chriſti, inquantum ipſi homines ſancti per dona gratiarum, ut ſint ſimiles Chriſto, perficiuntur, ſecundum illud Apoſt. II. ad Corinth. III. 18. *Nos autem revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem tamquam a Domini ſpiritu*. Hic enim imaginem non dicit eſſe ſpiritum Chriſti, ſed aliquid a ſpiritu Dei in nobis exiſtens.

Sed quia praeſumptuoſum eſt tantorum Doctorum tam expreſſis auctoritatibus contraire, poſſumus quidem dicere ſpiritum ſanctum eſſe imaginem patris, & filii, ita quod per imaginem nihil aliud intelligatur quam exiſtens ab alio, & eius ſimilitudinem gerens. Si autem per imaginem intelligatur aliquid exiſtens ab altero, ex ipſa ſuae originis ratione habens quod ſimilitudinem gerat eius a quo exiſtit, inquantum ab altero, ut filius genitus, vel ut verbum conceptum; ſic ſolus filius dicitur imago: de ratione enim filii eſt quod ſimilitudiuem patris habeat in quacumque natura; & ſimiliter de ratione verbi eſt quod ſit ſimilitudo eius quod verbo exprimitur, cuiuſcumque ſit verbum; ſed non eſt de ratione ſpiritus, vel amoris, quod ſit ſimilitudo eius cuius eſt, in omnibus; ſed hoc in ſpiritu Dei verificatur propter divinae eſſentiae unitatem, & ſimplicitatem, ex qua oportet quod quicquid eſt in Deo, ſit Deus. Nec obſtat ad rationem imaginis qnod ſpiritus ſanctus non convenit cum patre in aliqua perſonali proprietate, quia ſimilitudo, & aequalitas perſonarum divinarum non attenditur ſecundum proprietates perſonales, ſed ſecundum attributa eſſentialia. Neque enim inaeqnalitas, & diſſimilitudo ſecundum perſonalium proprietatum differentiam in divinis dici debet, ſicut Auguſtinus dicit in Libro contra Maximum. Cum enim dicitur filius a patre genitus, non oſtenditur inaequalitas ſubſtantiae, ſed ordo naturae. Similiter etiam non obſtat quod ſpiritus ſanctus eſt a duobus. Eſt enim a duobus, inquantum ſunt unum, cum pater, & filius ſint unum principium ſpiritus ſancti.

CAPUT XI.

Quomodo intelligitur, quod filius ſit in patre ſicut in ſua imagine.

Adhuc autem videtur eſſe magis dubium, quod Athanaſius dicit in epiſtola ad Serapionem: *Filius eſt in ſuo patre tamquam in propria ſua imagine*. Non enim pater eſt imago filii, ſed magis filius eſt imago patris. Sed dicendum, quod imago hic improprie ſumitur pro exemplari: ſic enim quandoque abuſive accipitur.

CAPUT XII.

Quomodo intelligitur, quod ſpiritus ſanctus ſit verbum filii.

Item videtur eſſe falſum quod Baſilius dicit in III. ſermone de ſpiritu ſancto contra Eunomium haereticum. *Sicut*, inquit, *filius ſe habet ad patrem, eodem modo ſpiritus ſanctus ſe habet ad filium*. Et propter hoc dicitur, quod verbum patris eſt filius, verbum autem filii ſpiritus. *Portat*, inquit Apoſtolus (Heb. I. 3.) *omnia verbo virtutis ſuae*. Verbum enim, ut Auguſtinus dicit in Libr. de Trinitate, ſolus filius eſt. Unde & Ioannes nomen verbi pro nomine filii ponit: nam in principio ſui Evangelii dicit: *In principio erat verbum*: qui etiam in ſua canonica (I. v. 7.) dicit: *Tres ſunt qui teſtimonium dant in caelo, pater, verbum, & ſpiritus ſanctus*. Nec refert, ſi quis translationem mutet, ut loco verbi eloquium ponat: nam id quod quis loquitur, verbum eius eſt. Unde ſicut ſolus filius in Divinitate eſt verbum, ita ſolus eſt eloquium. Sed dicendum, quod verbum Dei quandoque dicitur etiam ſermo divinitus inſpiratus, & prolatus: & de hoc verbo hic Baſilius intelligit, dicens ſpiritum ſanctum eſſe verbum, vel eloquium filii effective, inquantum Sancti ab eo inſpirati de filio ſunt locuti, ſecundum quod dicitur Ioan. XVI. 13. de ſpiritu ſancto: *Quaecumque audiet, loquetur*. Et quod hic ſit intellectus Baſilii, patet ex eo quod ſubdit: *Ex quo eloquium filii per Apoſtolum: Gladium ſpiritus, dicit, ſumite, quod eſt verbum Dei*. Ipſum enim verbum fidei a Sanctis prola-

latum, gladius ſpiritus manifeſte dicitur.

CAPUT XIII.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod nomine Chriſti intelligitur ſpiritus ſanctus.

ITem dubium eſſe videtur quod Cyrillus in Lib. Theſaurorum videtur dicere, quod aliquando nomine Chriſti ſpiritus ſanctus intelligatur, ſic inquiens: *Apoſtolus appellatione Chriſti ſpiritum ſanctum Chriſtum vocavit: ait enim: Si in vobis Chriſtus eſt, corpus quidem mortuum eſt &c.* & poſt pauca: *Spiritus ſanctus in nomine Chriſti operando, & eumdem Chriſtum in ſe repræſentando, nomen Chriſti accipere, & Chriſtus ab Apoſtolo operari dicitur.* Hoc autem videtur eſſe contra perſonarum diſtinctionem, ut nomen unius perſonæ alteri attribuatur. Sicut enim pater numquam eſt filius, nec e converſo; ita filius numquam eſt ſpiritus ſanctus, nec e converſo. Non poteſt ergo nomen Chriſti de ſpiritu ſancto prædicari: neque igitur pro ſpiritu ſancto poni. Sed dicendum, quod dictus Pater appellatione Chriſti dicit ſpiritum Chriſtum vocari, vel nomen Chriſti accipere, & Chriſtum appellari, non quaſi Chriſtus de ſpiritu ſancto prædicetur, vel e converſo (hoc enim eſſet Sabellianæ impietatis;) ſed intelligitur in nomine Chriſti ſpiritus ſanctus ratione concomitantiæ, quia ubicumque eſt Chriſtus, eſt ſpiritus Chriſti, ſicut ubicumque eſt pater, eſt filius. Unde interponit: *Numquid in hoc veritatis prædicator*, ſcilicet Apoſtolus, *veritatem inconfuſibilium perſonarum confudit ſabellizando? Non; ſed potius hoc Eccleſiæ indicare curavit ut ſpiritus ſanctus non ſit alienus a natura verbi.*

CAPUT XIV.

Quomodo intelligitur quod dicitur: Spiritus ſanctus non mittit filium.

ITem dubium poteſt videri quod Athanaſius dicit in III. ſermone Nicæni Concilii, loquens de Arianis. *Non*, inquit, *ut aſſerunt alienati a gratia Evangelii, & privati Domini ſpiritu, ſpiritus gratificat, & mittit filium, propter hoc quod audierunt: Et nunc Dominus miſit me, & ſpiritus eius: Iſai.* XLVIII. *& alibi: Spiritus Domini ſuper me: Iſai.* LXI Hoc enim videtur eſſe contrarium ei quod Auguſtinus dicit in Lib. de Trinitate, quod filius ſit miſſus a ſpiritu ſancto, probans hoc per auctoritates inductas. Nec ſolum a ſpiritu ſancto, ſed etiam a ſe ipſo probat eum miſſum, quia eſt miſſus a tota Trinitate. Sed dicendum eſt, quod in miſſione divinæ perſonæ duo poſſunt conſiderari: primo auctoritas perſonæ mittentis ad perſonam quæ mittitur; ſecundo effectus in creatura, ratione cuius perſona divina mitti dicitur. Cum enim perſonæ divinæ ſint ubique per eſſentiam, præſentiam, & potentiam, ſecundum hoc perſona divina mitti dicitur, ſecundum quod novo modo per aliquem novum effectum incipit eſſe in creatura, ſicut filius dicitur eſſe miſſus in mundum, inquantum novo modo incepit eſſe in mundo per viſibilem carnem quam aſſumpſit, ſecundum illud Apoſtoli Gal. IV. 4. *Miſit Deus filium ſuum, factum ex muliere, factum ſub lege.* Dicitur etiam mitti ſpiritualiter, & inviſibiliter ad aliquem, inquantum per ſapientiæ donum in eo incipit inhabitare: de qua miſſione dicitur Sap. IX. 10. *Mitte illam*, ſcilicet ſapientiam, *a ſede magnitudinis tuæ, ut mecum ſit, & mecum laboret.* Similiter etiam ſpiritus ſanctus ad aliquem mitti dicitur, inquantum ipſum inhabitare incipit per donum caritatis, ſecundum illud Rom. V. 5. *Caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.* Si ergo in miſſione divinæ perſonæ conſideretur auctoritas mittentis ad perſonam miſſam, ſic ſola perſona poteſt aliam mittere a qua eſt perſona miſſa: & ſecundum hoc pater mittit filium, & filius ſpiritum ſanctum, non autem ſpiritus ſanctus filium; & ſic Athanaſius loquitur. Si autem in miſſione perſonæ divinæ conſideretur effectus, ratione cuius perſona mitti dicitur, cum effectus ſit communis toti Trinitati (nam tota Trinitas operata eſt carnem Chriſti, & operatur ſapientiam, & caritatem in Sanctis;) tunc poteſt dici, quod perſona mittitur a tota Trinitate, & ſic intelligit Auguſtinus.

Sed tamen ſciendum eſt, quod licet perſona divina interdum ſecundum Auguſtinum dicatur mitti a perſona a qua non procedit, non tamen perſona quæ a nullo procedit, poteſt dici quod mittatur. Pater enim, quia a nullo eſt, a nullo mittitur, licet per aliquod novum gratiæ donum hominem inhabitet, & ad hominem venire dicatur, ſecundum illud Ioan.

XIV.

xiv. 23. *Pater meus diliget eum, & ad eum venicmus, & manſionem apud eum faciemus*. Sic ergo in perſona quæ mittitur, requiritur quod æternaliter ab alia perſona procedat; ſed non eſt neceſſarium quod procedat æternaliter ab illa perſona a qua mittitur; ſed ſufficit quod ab illa perſona ſit effectus ſecundum quem mittitur. Et hoc dico ſecundum modum quo Auguſtinus loquitur de miſſione. Sed ſecundum Græcos perſona non mittitur niſi ab illa a qua procedit æternaliter: unde filius non mittitur a ſpiritu ſancto, niſi forte ſecundum quod eſt homo. Propter quod Baſilius auctoritates prædictas exponit, ut per ſpiritum intelligatur pater, ſecundum quod ſpiritus eſſentialiter ſumitur, ut dicitur Ioann. iv. 24. *Deus ſpiritus eſt*: & ſic etiam Hilarius exponit in Lib. de Trinitate.

CAPUT XV.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod ſpiritus ſanctus vere per filium operatur.

Item dubium eſt quod Baſilius dicit in Libro contra Eunomium, quod ſpiritus ſanctus vere per filium operatur: quod quidem videtur eſſe falſum. Nam perſona dicitur operari per illam quæ ab ipſa eſt, ſicut pater per filium, & non e converſo. Sed dicendum, quod ſpiritus ſanctus dicitur operari per filium ſecundum naturam humanam, non autem ſecundum divinam.

CAPUT XVI.

Quomodo intelligitur quod dicitur in Eccleſia: Deus non erat per gratiam in hominibus ante Chriſti incarnationem.

Item dubium eſſe videtur quod Athanaſius dicit ad Serapionem: *Impoſſibile erat ſecundum prædeterminationem divinarationis ut Eccleſia Domini inviſibilem formam, & incorpoream immediate nudam reciperet; ſed conſubſtantiavit ſe Dominus eidem Eccleſiæ, formam eius in ſe aſſumens*. Ex quo videtur quod ante Chriſti incarnationem Deus per gratiam in hominibus non habitaret. Quod etiam quidam hæretici dicere præſumpſerunt occaſione illius quod dicitur Ioann. vii. 39. *Nondum erat ſpiritus datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus*. Utrumque autem eodem modo eſt intelligendum. Nam ſicut dicitur, quod ſpiritus ſanctus non fuerit ante datus, quia non in tanta plenitudine datus fuerat, in quanta Apoſtoli eum poſt Chriſti reſurrectionem acceperunt; ita etiam Eccleſia in tanta plenitudine gratiæ donum accipere non potuit ſecundum ordinationem divinam, in quanta recepit per Chriſti incarnationem: quia *gratia, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt*, ut dicitur Ioann. i. 17. Unde in ſermone Nicæni Concilii Athanaſius dicit: *Equidem ipſos conſummari, & perfici impoſſibile eſt, niſi ego perfectum ſuſcipiam hominem*. Quod eodem modo intelligendum eſt ſicut quod ſupra dictum eſt. Ideo autem dicit *ſecundum prædeterminationem divinam*, quia poſſibile erat Deo alio modo quam per Chriſti incarnationem, perfectionem gratiæ humano generi conferre, loquendo de potentia abſoluta; ſed non potuit humanum genus hanc plenitudinem aliter conſequi, ſuppoſita Dei ordinatione.

CAPUT XVII.

Quomodo intelligitur, divinam eſſentiam increatam, conceptam eſſe, & natam.

Item videtur eſſe dubium quod Athanaſius dicit in epiſtola ad Serapionem, *eſſentiam divinam increatam, conceptam eſſe, & natam ex Virgine matre*. Magiſter enim in III. Sentent. diſt. viii. dicit, quod *qua res non eſt de patre genita, non videtur eſſe de matre nata, ne res aliqua filiationis nomen habeat in humanitate qua non habet in Divinitate*. Et ſic cum divina eſſentia non ſit nata de patre, non poteſt dici eſſe de matre. Sed dicendum, quod ſicut improprie eſſentia divina dicitur generans, vel genita ſecundum generationem æternam, inquantum eſſentia ponitur pro perſona, ut intelligatur eſſentia generare, quia pater, qui eſt eſſentia, generat; ſecundum eumdem modum dicitur eſſentia divina nata de Virgine, quia filius Dei, qui eſt divina eſſentia, natus eſt de Virgine.

CAPUT XVIII.

Quomodo intelligitur cum dicitur Deitas homo facta.

Item poteſt eſſe dubium quod Athanaſius dicit in eadem epiſtola: *Deitas homo facta, per ſuum ſpiritum ſibi Eccleſiam conformavit*. Dicit enim Magiſter tertio Libro Sententiarum, quod non debet

debet dici, quod *divina natura ſit caro facta, ſicut dicitur: Verbum caro factum eſt*. Sic autem dicitur verbum caro factum, quia verbum homo factus eſt. Non ergo debet dici, quod divina eſſentia, ſive Deitas, facta ſit homo. Sed dicendum, quod non dicitur Deitas eſſe facta homo, quia divina natura ſit converſa in humanam, ſed per illum modum quo dicitur, quod natura divina aſſumpſit naturam humanam in una perſona, ſcilicet verbi. Sicut etiam Damaſcenus dicit, quod *natura Deitatis in una perſonarum ſuarum incarnata eſt*, ideſt carni unita.

Sciendum tamen, quod alia ratione dicitur, quod verbum eſt homo, & quod Deitas eſt homo. Cum enim dicitur, Verbum eſt homo, eſt prædicatio per informationem, quia ſcilicet perſona verbi eſt ſubſiſtens in humana natura. Cum vero dicitur, Deitas eſt homo, non eſt prædicatio per informationem, quia humana natura non informat divinam; ſed eſt prædicatio per identitatem, ſicut etiam cum dicitur, Eſſentia divina eſt pater, vel, Eſſentia divina eſt filius: homo enim ſupponit pro perſona filii, cum dicitur, Deitas eſt homo. Et eadem ratio veritatis, cum dicitur, Deitas eſt facta homo, quia incepit eſſe perſona filii incarnata, quod importatur in nomine hominis, licet non inceperit eſſe perſona filii: ſemper enim Deitas fuit filius, ſed non ſemper fuit homo.

CAPUT XIX.

Quomodo intelligatur quod filius Dei aſſumpſit humanam naturam in ſua eſſentia.

Item dubium videtur quod Athanaſius dicit in III. ſermone Nicæni Concilii de filio Dei loquens: *In ſua uſia*, ideſt eſſentia, *naturam noſtram a nobis aſſumpſit*. Cum enim aſſumptio ad unionem terminetur, ſicuti unio non eſt facta in natura, ſed in perſona; ita non videtur quod humana natura ſit aſſumpta in eſſentia filii. Dicendum eſt ergo, quod locutio eſt impropria, & ſic exponenda. Aſſumpſit noſtram naturam in ſua uſia, ideſt ut eſſet unita ſuæ uſiæ in una perſona.

CAPUT XX.

Quomodo intelligitur cum dicitur, hominem eſſe aſſumptum.

Item videtur eſſe dubium quod Athanaſius dicit in eodem ſermone, hominem eſſe aſſumptum, ſic inquiens, ex perſona filii loquens: *Pro pleno homine aſſumpto, plenum, & perfectum hominibus ſpiritum ſanctum dedi*: & in epiſtola ad Serapionem: *Communio eſſentia eſt a patre per filium in ſpiritu ſancto per deificum, & Deum factum hominem ab eodem filio ſumptum.*

Sciendum eſt autem, quod cum nihil ſumat ſe ipſum, oportet ſemper eſſe diverſum aſſumens, & aſſumptum, & recipiens, & receptum. Si ergo homo dicitur aſſumptus a filio Dei, oportet quod id quod ſupponitur nomine hominis, ſit diverſum ab eo quod ſupponitur nomine filii Dei. Nomine autem hominis poteſt ſupponi vel aliqua perſona hominis completa, vel ſaltem aliquod ſuppoſitum hominis, non habens rationem perſonæ. Si ergo dicatur, quod homo ſit aſſumptus ſecundum quod homo ſupponit pro aliqua perſona humana, ſic ſequetur quod perſona divina aſſumpſit humanam perſonam; & ſic erunt duæ perſonæ in Chriſto: quod eſt hæreſis Neſtorianæ: & ideo Auguſtinus (Fulgentius) dicit in Lib. de Fide ad Petrum, quod Deus verbum non accepit perſonam hominis, ſed naturam.

Quidam vero dixerunt volentes hunc errorem vitare, quod cum dicitur homo aſſumptus a verbo, in nomine hominis intelligitur quoddam ſuppoſitum humanæ naturæ, quod eſt hic homo, non tamen eſt perſona hominis: quia non eſt per ſe ſeparatum exiſtens, ſed eſt unitum alicui digniori, ſcilicet filio Dei. Et quia hoc ſuppoſitum hominis, quod ſignificatur aſſumptum, cum dicitur homo aſſumptus, eſt aliud a ſuppoſito filii Dei, dicunt in Chriſto duo ſuppoſita, ſed non duas perſonas. Sed ad hanc poſitionem ſequitur quod hæc propoſitio non ſit vera: Filius Dei eſt homo. Impoſſibile eſt enim quod duorum quorum unum eſt aliud ſecundum ſuppoſitum ab altero, unum de altero vere prædicetur. Et ideo communiter tenetur, quod ſit unum tantum ſuppoſitum, quod ſupponitur nomine hominis, & nomine filii Dei. Ex quo ſequitur quod hæc ſit falſa, vel impropria: Homo eſt aſſumptus: ſed eſt exponenda: Filius Dei aſſumpſit hominem, ideſt humanam naturam.

CAP.

Digitized by Google

CAPUT XXI.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod Deus fecit hominem eſſe Deum.

Item dubium eſt de hoc quod Athanaſius dicit in eadem epiſtola: *Filius Dei, ut hominem ad ſe reduceret, hominem in ſua hypoſtaſi aſſumens deificando Deum fecit:* & in III. ſermone Nicæni Concilii: *Ipſos conſummari impoſſibile eſt, niſi ego ſuſcipiam perfectum hominem, & deificem, & mecum Deum faciam.* Ex quibus datur intelligi quod hæc ſit vera, Homo factus eſt Deus. Sed ſciendum, quod ſecundum illam opinionem quæ in Chriſto dicit duo ſuppoſita, æqualiter utraque eſt vera, Deus eſt factus homo, & homo factus eſt Deus. Eſt enim ſenſus ſecundum eos, cum dicitur, Deus factus eſt homo: Suppoſitum divinæ naturæ unitum eſt ſuppoſito humanæ naturæ: & e converſo cum dicitur, Homo factus eſt Deus, ſenſus eſt: Suppoſitum humanæ naturæ eſt unitum filio Dei. Sed tenendo quod in Chriſto ſit unum tantum ſuppoſitum, hæc eſt vera, & propria, Deus factus eſt homo, quia ille qui fuit Deus ab æterno, incepit eſſe homo ex tempore. Hæc autem non eſt vera proprie loquendo, Homo factus eſt Deus, quia ſuppoſitum æternum quod ſupponitur nomine hominis, ſemper fuit Deus: unde exponenda eſt ſic: Homo factus eſt Deus; ideſt, factum eſt ut homo ſit Deus.

CAPUT XXII.

Quomodo intelligitur ametam eſſe a Chriſto imaginem primi parentis.

Item dubium eſt quod dicit Athanaſius in prædicta epiſtola, ex perſona Chriſti loquens: *Poſt reſurrectionem amota a me imagine primi parentis, & abolita per trophæum crucis, ego iam immortalis vos patri meo in filios adepto.* Sciendum eſt enim, quod imaginem primi parentis tripliciter quis poteſt habere. Primo quidem quantum ad ſimilitudinem naturæ, ſicut dicitur Geneſ. v. 3. *Vixit Adam centum triginta annis, & genuit filium ad imaginem & ſimilitudinem ſuam.* Secundo quantum ad culpam, de quo dicitur I. Cor. xv. 49. *Sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœleſtis.* Tertio ſecundum pœnalitatem, ſicut habetur Zach. XIII. 5. *Homo agricola ego ſum, quoniam Adam exemplum meum ab adoleſcentia mea.* Primam ergo Adæ imaginem Chriſtus aſſumpſit cum noſtra natura, & numquam depoſuit; ſecundam vero numquam habuit; tertiam quidem aſſumpſit, ſed in reſurrectione depoſuit: & de hac loquitur Athanaſius.

CAPUT XXIII.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod creatura non poteſt cooperari Creatori.

Item videtur eſſe dubium de hoc quod Athanaſius in ſermone Nicæni Concilii dicit: *Aut quomodo Creatori creatura cooperatur, intiment nobis.* Ex quo datur intelligi quod creatura Creatori cooperari non poſſit: quod videtur eſſe falſum, cum ſancti dicantur eſſe Dei adiutores, & cooperatores, ſecundum Apoſtolum. Sed ſciendum, quod aliquid dicitur cooperari alicui dupliciter. Uno modo quia operatur ad eumdem effectum, ſed per aliam virtutem, ſicut miniſter domino, dum eius præceptis obedit, & inſtrumentum artifici, a quo movetur. Alio modo dicitur aliquid cooperari alicui, inquantum operatur eamdem operationem cum ipſo, ſicut ſi diceretur de duobus portantibus aliquod pondus, vel de pluribus traheotibus navem, quod unum alteri cooperatur. Secundum igitur primum modum creatura poteſt dici Creatori cooperari quantum ad aliquos effectus, qui fiunt mediante creatura; non tamen quantum ad illos effectus qui ſunt immediate a Deo, ut creatio, & ſanctificatio. Secundo autem modo creatura Creatori non cooperatur, ſed ſolum tres perſonæ ſibi invicem cooperantur, quia earum eſt operatio una; non autem ita quod quælibet earum partem virtutis poſſideat, per quam operatio completur, ſicut accidit in multis trahentibus navem, ſic enim cuiuslibet virtus eſſet imperfecta; ſed ita quod tota virtus ad operationem ſufficiens eſt in qualibet trium perſonarum.

CAPUT XXIV.

Quomodo intelligitur quod dicitur, creaturam Creatori non eſſe propriam.

Item dubium videtur eſſe quod Baſilius dicit contra Arium, quod creatura Creatori non eſt propria: quod eſt contra id quod dicitur Ioannis I. 13. *In propria venit, & ſui eum non receperunt.* Sed hoc

 ſolvit

Digitized by Google

ſolvit Gregorius in quadam homilia, dicens, quod creatura eſt propria Dei ſecundum poteſtatem, aliena vero ſecundum naturam, ideſt alterius naturæ a Deo exiſtens.

CAPUT XXV.

Quomodo intelligitur quod in Angelis, quantum ad naturam, non dicimus eſſe ſecundum, & tertium.

ITem dubium eſt quod Baſilius dicit contra Eunomium: *In Angelis ordinatum dicimus unum principem, alium autem ſubiectum in natura, tamen non dicimus ſecundum, & tertium.* Ex quo videtur quod omnes in natura ſunt æquales a Deo creati, ut poſuit Origenes. Apud nos autem dicitur, quod ſicut differunt in donis gratiarum, ita etiam in naturalibus bonis. Sed dicendum, quod hoc quod dicit Baſilius, in Angelis non eſſe quantum ad naturam ſecundum, & tertium, non eſt intelligendum, quod unus non ſit perfectioris naturæ quam alius, ſed quia omnes communicant in una natura generis, licet non in natura ſpeciei.

CAPUT XXVI.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod docente Paulo etiam Seraphin addiſcit.

ITem dubium eſt quod dicit Cyrillus in Libro Theſaurorum, quod *docente Paulo non ſolum humana ratio addiſcit, verum etiam & Seraphim ſupernis myſteria cordis paterni occulta reſerantur.* Ex quo videtur quod ad Angelos etiam ſummos cognitio deveniat per homines. Et videtur hoc eſſe dictum propter id quod habetur Epheſ. III. 8. *Mihi omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc, in gentibus evangelizare inveſtigabiles divitias Chriſti &c. ut innoteſcat Principibus, & Poteſtatibus in cæleſtibus per Eccleſiam multiformis ſapientia Dei.* Sed contrarium huius docet Dionyſius in IV. cap. angelicæ Hierarchiæ, oſtendens quod cognitio [illegible] orum prius ad Angelos quam ad homines pervenit: & in VII. cap. eiuſdem Libri dicit, quod Seraphim immediate a Deo edocentur. Et Auguſtinus dicit ſuper Geneſim ad litteram, quod non latuit Angelos myſterium regni cælorum, quod opportuno tempore revelatum eſt pro noſtra ſalute. Et ideo dicendum eſt, quod cum Angelorum non ſit futura prænoſcere, ſed Dei ſolius, licet Angeli ipſum myſterium noſtræ redemptionis a ſæculo cognoverint, ut Auguſtinus dicit, tamen aliquas huius redemptionis circumſtantias plene neſciverunt quamdiu erant futuræ, ſed eis completis, eorum notitiam acceperunt, ſicut & aliorum quæ præſentialiter fiunt. Non ergo ſic intelligendum eſt quod docente Paulo myſteria divina ſupernis Seraphim ſint revelata, quaſi ipſi a Paulo didicerint; ſed quia Paulo prædicante, & aliis Apoſtolis, perficiebantur ea quæ præſentialiter Angeli cognoſcebant, & futura ignoraverant. Et hoc ſonant verba dicentis, *angelicas dignitates præfatum myſterium ad purum non intellexiſſe, donec completa eſt paſſio Chriſti, & Apoſtolorum prædicatio per gentes dilatata.*

CAPUT XXVII.

Quomodo intelligitur cum dicitur, quod ſpiramen quod inſpiravit Deus in faciem hominis, non eſt anima rationalis, ſed ſancti ſpiritus effuſio.

ITem dubium eſt quod Cyrillus dicit, quod cum dicitur Geneſ. II. 7. quod *Inſpiravit Deus in faciem hominis ſpiraculum vitæ, ut fieret homo in animam viventem,* ipſum ſpiramen non dicimus animam: ſic enim eſſet anima inconvertibilis, & non peccaret, quia de eſſentia eſſet divina: ſed ſancti ſpiritus effuſionem in ipſo principio ſuppoſitam animæ humanæ dixit Moyſes: quod eſt contra expoſitionem Auguſtini, qui animam humanam per illud ſpiramen ponit, & oſtendit quod non propter hoc ſequitur quod ſic de ſubſtantia divina: eſt enim tropica locutio, ut dicatur inſpiraſſe non corporaliter, ſed quia ſpiritum, ideſt animam, fecit ex nihilo. Et quod eſt amplius, videtur eſſe repugnans dictis Apoſtoli, qui I. ad Corinth. XV. 45. dicit: *Factus eſt primus homo Adam in animam viventem, noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem: ſed non prius quod ſpirituale eſt, ſed quod animale.* Ubi expreſſe illam vitam animæ dicit eſſe aliam a vita quæ eſt per ſpiritum ſanctum: unde illa inſpiratio per quam dicitur homo factus in animam viventem, non poteſt de gratia ſpiritus ſancti intelligi. Unde dicendum eſt, quod expoſitio Cyrilli non poteſt eſſe litteralis, ſed ſolum allegorica.

CA-

Digitized by Google

CAPUT XXVIII.

Quomodo intelligitur quod eum qui ſemel blaſphemavit, impoſſibile eſt non blaſphemare.

Item dubium poteſt eſſe de hoc qood Athanaſius dicit in epiſtola ad Serapionem, quod Arianos qui non ſemel tantum, ſed pluries blaſphemarunt, impoſſibile eſt non blaſphemare: quod videtur eſſe libertati arbitrii repugnans. Sed dicendum, quod impoſſibile hic pro difficili ſumitur, quæ difficultas ex conſuetudine provenit, ſicut & Hier. XIII. 23. dicitur: *Si mutare poteſt Aethiops pellem ſuam, & pardus varietates ſuas, & vos poteritis bene facere, cum didiceritis malum.*

CAPUT XXIX.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod fides non ſit praedicabilis.

Item dubium eſt quod Chryſoſtomus dicit in ſermone de fide, quod fides eſt non prædicabilis. Sed intelligendum eſt, ideſt per prædicationem non perfecte explicabilis.

CAPUT XXX.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod fides non ſit nobis miniſtrata per Angelos.

Item dubium eſt de hoc quod Athanaſius dicit, quod fides nobis adminiſtrata eſt non ab Angelis, neque a ſignis, & portentis; cum dicatur Hebr. II. 4. quod fides annuntiata eſt *conteſtante Deo ſignis, & portentis*. Sed intelligendum eſt, quod fides noſtra non habet auctoritatem neque ab Angelis, neque ab aliquibus miracolis factis, ſed a revelatione patris per filium, & ſpiritum ſanctum; licet etiam Angeli ea quæ ſunt fidei noſtræ, revelaverint aliquibus ut Zachariæ, & Mariæ, & etiam Ioſeph, & etiam ad fidei robur miracula plurima facta ſint.

CAPUT XXXI.

Quomodo intelligitur quod dicitur littera mortalis etiam novi teſtamenti.

Item dubium eſſe videtur quod Athanaſius dicit in epiſtola ad Serapionem: *Littera mortalis hac eſt: Ab initio & ante ſaecula creata ſum &c.* & ſubiungit multa teſtimonia de veteri, & de novo teſtamento. Littera autem novæ legis non videtur eſſe littera mortis: ſic enim non differret a littera veteris legis, de qua dicitur II. Cor. III. 6. quod *littera occidit*. Sed dicendum, quod neqoe littera novi teſtamenti, neque veteris occidit niſi per occaſionem. Sed occaſionem mortis ex litteris accipiunt aliqui dupliciter. Uno modo inquantum ex littera ſacra accipiunt occaſionem erroris; & hoc commune eſt tam litteræ veteris teſtamenti, quam novi: unde & Petrus dicit II. canonicæ ult. 16. quod in epiſtolis Pauli *ſunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti, & inſtabiles depravant, ſicut & ceteras Scripturas, (a) ad ſuam damnationem*. Alio modo ioquantum ex præceptis in littera ſacræ Scripturæ contentis ſumitur occaſio male vivendi, dum per prohibitionem concupiſcentia augetur, & gratia adiuvans non confertur; & ſic littera veteris teſtamenti dicitur mortalis, non autem littera novi.

CAPUT XXXII.

Quomodo intelligitur quod ſola definitio Niceni Concilii eſt unica, & vera poſſeſſio fidelium.

Item dobium eſt de hoc quod dicit Athaoaſius in eadem epiſtola, quod *ſola paterna definitio Nicani Concilii, enuntiata a ſpiritu, & non littera, eſt unica, & vera poſſeſſio Orthodoxorum*. Poſſet enim aliquis intelligere, quod definitio dicti Concilii, auctoritate præferatur litteræ veteris, vel novi teſtamenti; quod eſt omnino falſum. Intelligendum eſt autem, quod per dictum Concilium veros intellectus ex ſacra Scriptura eſt acceptus, quem ſoli Catholici habent, licet littera ſacræ Scripturæ ſit commuois Catholicis, & Hæreticis, & Iudæis.

His igitur expoſitis, oſtendendum eſt quomodo ex auctoritatibus io prædicto

(a) Vulgata *ad ſuam ipſorum perditionem*.

Digitized by Google

cto libello contentis vera fides docetur, & contra errores defenditur.

Conſiderandum ſiquidem eſt, quod in *hoc apparuit filius Dei, ut diſſolvantur opera diaboli*, ut dicitur I. Ioann. III. 8. unde & diabolus verſa vice ad hoc totum ſuum conatum appoſuit, & apponit ut ea quæ ſunt Chriſti, diſſolvat. Quod quidem primo per tyrannos facere tentavit, Chriſti miniſtros corporaliter occidentes; ſed poſtmodum per hæreticos, per quos ſpiritualiter plurimos interſecit. Unde ſi quis diligenter inſpiciat hæreticorum errores, ad hoc principaliter videntur tendere, ut Chriſti derogent dignitati. Derogavit namque Arius dignitati Chriſti, dum filium Dei coeſſentialem patri eſſe negavit, eum aſſerens creatnram. Derogavit etiam Macedonius, qui dum ſpiritum ſanctum creaturam eſſe dixit, filio ſubtraxit auctoritatem ſpirandi divinam perſonam. Derogavit & Manichæus, qui dum viſibilia a malo deo creata eſſe aſſeruit, per filium omnia eſſe creata negavit. Diſſolvit etiam quæ ſunt Chriſti, Neſtorius, qui dum aliam perſonam eſſe filii bominis, aliam filii Dei docuit, Chriſtum eſſe aliquid unum negavit. Diſſolvit & Eutyches, qui dum ex duabus naturis, divina ſcilicet, & bumana, in Chriſti incarnatione unam conficere voluit, utramque ſubtraxit: quod enim ex duobus conficitur neutrum eorum veraciter dici poteſt. Diſſolvit & Pelagius, qui dicens gratia nos non indigere ad capeſſendam ſalutem, adventum filii Dei in carnem fruſtravit: *gratia enim, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt*: Ioan. I. 17. Derogavit etiam Chriſto Iovinianus, qui dum virgines in coniugio viventibus æquavit, dignitati Chriſti detraxit, qua eum natum ex virgine confitemur. Derogavit & Vigilantius, qui dum paupertatem pro Chriſto ſuſceptam impugnavit, perfectioni, quam Chriſtus ſervavit, & docuit, contradixit: unde non immerito dicitur I. Ioan. IV. 3. *Omnis ſpiritus qui ſolvit Ieſum, ex Deo non eſt, & hic eſt antichriſtus*. Sic ergo & in hoc tempore aliqui eſſe dicuntur qui ſolvere Chriſtum tentant, eius dignitatem, quantum in ipſis eſt, minuentes. Dum enim dicunt ſpiritum ſanctum a filio non procedere, eius dignitatem minuunt, qua ſimul cum patre eſt ſpiritus ſancti ſpirator. Dum vero unum caput Eccleſiæ eſſe negant, ſanctam ſcilicet Romanam Eccleſiam, manifeſte unitatem corporis myſtici diſſolvunt: non enim poteſt eſſe unum corpus, ſi non fuerit unum caput; neque una congregatio, ſi non ſuerit unus rector: unde Ioan. X. 16. dicitur: *Fiet unum ovile, & unus paſtor*. Dum vero ſacramentum altaris ex azymis poſſe confici negant, manifeſte ipſi Chriſto repugnant, quem prima die azymorum, quando nihil fermentatum ſecundum legem debebat in Iudæorum domibus inveniri, Evangeliſtæ tradunt hoc ſacramentum inſtituiſſe. Videntur etiam puritati ipſius ſacramentalis corporis Chriſti derogare, ad quam Apoſtolus fideles exhortatur dicens I. ad Corinth. V. 8. quod non eſt epulandum *in fermento malitiæ, & nequitiæ, ſed in azymis ſinceritatis, & veritatis*. Huius etiam ſacramenti virtutem minuunt, dum purgatorium negant, quod in Eccleſia communiter pro vivis, & mortuis conſecratur, cum purgatorio ſublato in mortuis nullam efficaciam poſſit habere. Non enim prodeſt iis qui ſunt in inferno, ubi nulla eſt redemptio, neque illis qui ſunt in gloria, qui ſuffragiis noſtris non egent. Quomodo igitur ex præmiſſis auctoritatibus errores huiuſmodi confutentur, breviter oſtendam, incipiens prius a proceſſione ſpiritus ſancti.

Quod ſpiritus ſanctus eſt ſpiritus filii.

AD oſtendendum autem quod ſpiritus ſanctus a patre procedat, & filio, primo ſumendum eſt quod etiam ab ipſis errantibus negari non poteſt, cum expreſſe auctoritate ſacræ Scripturæ probetur, quod ſcilicet ſpiritus ſanctus ſit ſpiritus filii. Dicitur enim ad Galat. IV. 6. *Quoniam autem eſtis filii Dei, miſit Deus ſpiritum filii ſui in corda veſtra clamantem, Abba, pater*: & Rom. VIII. 9. *Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius*: & Actuum XVI. 7. *Cum veniſſent Miſiam, tentabant ire in Bithiniam; & non permiſit eos ſpiritus Ieſu*. Dicitur etiam I. Corinth. II. 16. *Nos autem ſenſum Chriſti habemus*; quod de ſpiritu ſancto neceſſe eſt intelligi, ut patet per ea quæ ab Apoſtolo præmittuntur. Nominatur etiam ſpiritus ſanctus, ſpiritus veritatis, Ioan. XV. 26. ubi dicitur: *Cum venerit paraclytus, quem mittam vobis a patre, ſpiritum veritatis*. Dicitur & ſpiritus vitæ, Rom. VIII. 2. *Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu*: unde cum filius de ſe dicat Ioan. XIV. 6. *Ego ſum via, veritas, & vita*: concludunt Doctores Græcorum, quod ſit ſpiritus Chriſti: quod ſimiliter adſtruunt ex hoc quod habetur in

Pſal.

Pſal. xxxii.6. *Verbo Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum*. Nam os patris filius dicitur, ſicut & verbum.

Sed ne aliquis poſſit dicere, quod alius ſit ſpiritus qui a patre procedit, & alius qui eſt filii, oſtenditur ex Scripturis, quod idem ſpiritus ſcilicet ſit patris, & filii. Nam Ioann. xv. Simul dicitur *ſpiritus veritatis*, & *qui a patre procedit*: & Rom. viii. Poſtquam dixerat, *Si ſpiritus Dei habitat in vobis*, ſtatim ſubiungit: *Si quis ſpiritum Chriſti non habet*, ut oſtendat eumdem eſſe ſpiritum patris, & filii. Unde Baſilius dicit contra Eunomium, poſtquam prædicta verba Apoſtoli induxerat: *Ecce in patre, & filio, & ſpiritus patris, & filii, unum ſpiritum vidit*, ſcilicet Apoſtolus: & Theodoritus dicit ſuper epiſt. ad Rom. exponens idem verbum Apoſtoli: *Communis eſt patris, & filii ſpiritus ſanctus*.

Quærendum eſt ergo, quomodo ſpiritus ſanctus ſit ſpiritus filii, vel ſpiritus Chriſti.

Poteſt autem aliquis dicere, quod ſit ſpiritus Chriſti quaſi in homine Chriſto plenarie inhabitans, ſecundum illud Luc. iv. 1. *Ieſus plenus ſpiritu ſancto regreſſus eſt a Iordane*: de cuius *plenitudine nos omnes accepimus*, ut dicitur Ioann. 1. 16. Hæc autem reſponſio ſuſtineri non poteſt, ut ſcilicet hac tantum ratione ſpiritus ſanctus ſpiritus Chriſti dicatur. Invenitur enim a Doctoribus Græcorum, quod ſpiritus ſanctus ſit naturalis ſpiritus filii. Dicit enim Athanaſius in ſermone iii. Nicæni Concilii: *Sicut in Chriſto vivit noſtra natura deifico, & ipſe in ea regnat; ita & nos in ſuo naturali ſpiritu ſimus, vivamus, & regnemus*: idem in epiſtola ad Serapionem: *Accepiſtis ſpiritum adoptionis, ideſt naturalem ſpiritum de natura filii naturalis*: & Cyrillus dicit ſuper Ioann. *Exiſtit ſiquidem filius in proprio genitore, habens in ſe ipſum gignentem ſe*. Et ſic patris ſpiritus veraciter, & naturaliter filii videtur, & eſt ſpiritus Spiritus autem non eſt naturalis Chriſto ſecundum humanitatem, quia non pertinet ad naturam humanitatis, ſed gratis a Deo in naturam humanitatis effunditur. Non ergo poteſt propter hoc dici ſpiritus filii, quia Chriſtum excellenter replevit ſecundum humanitatem. Item Athanaſius dicit in ſermone de incarnatione verbi, quod *ipſe Chriſtus mittebat ſpiritum e ſurſum ſicut Deus filius, & ipſe deorſum accipiebat ſpiritum ut homo. Ex ipſo ergo in ipſum habitat de Deitate eius, & humanitate eiuſdem*. Non ſolum ergo ſpiritus ſanctus eſt ſpiritus Chriſti, quia humanitatem eius replevit, ſed magis quia eſt ex Divinitate ipſius.

Poteſt autem aliquis dicere, quod ſpiritus ſanctus eſt filii ſecundum Deitatem, ſicut a filio Dei datus, & miſſus, non autem ſicut a filio perſonaliter, & æternaliter exiſtens. Sed hoc etiam ſtare non poteſt. Dicit enim Cyrillus ſuper Ioannem: *Proprius eſt ſpiritus ſanctus Dei patris, ſed non eſt minus ipſius Dei filii, non tamquam alius & alius ſpiritus*. Idem dicit in exhortatorio ſermone ad Theodoſium Imperatorem: *Spiritus ſanctus, ſicut eſt proprius patris, a quo procedit, ſic & in veritate eſt ipſius filii*. Si ergo patris eſt, non ſolum quia ab ipſo temporaliter datur, & mittitur, ſed etiam quia ab ipſo æternaliter exiſtit; eadem etiam ratione & filii erit, quaſi ab eo æternaliter exiſtens. Item Cyrillus dicit ſuper Ioan. *Veraciſſimus fructus eſſentia ipſius filii exiſtit ſpiritus ſanctus*. Eſt ergo filii quaſi a filio eſſentiam habens. Patet ergo quod ex hoc quod ſpiritum ſanctum ſpititum Chriſti confitentur, neceſſe eſt quod ulterius dicant eum eſſe a filio ab æterno.

Quod filius mittit ſpiritum ſanctum.

Similiter autem patet ex auctoritate ſacræ Scripturæ quod filius mittit ſpiritum ſanctum. Dicitur enim Ioann. xv. 26. *Cum venerit paraclytus, quem ego mittam vobis &c.* & xvi. 7. *Si enim non abiero, paraclytus non veniet ad vos*. Habetur etiam ex auctoritate Scripturæ quod pater dat ſpiritum ſanctum, Ioan. xvi. 16. *Ego rogabo patrem, & alium paraclytum dabit vobis*. Sed quod & filius det eumdem ſpiritum ſanctum, dicitur Ioan. xx. 22. quod poſt reſurrectionem Dominus diſcipulis inſufflavit, & dixit eis: *Accipite ſpiritum ſanctum*: quod & Athanaſius confitetur in ſermone Nicæni Concilii, dicens ex perſona filii: *Quomodo erunt conſummati ipſi, niſi ego verbum tuum conſummem*, ideſt perfectum aſſumam, *& perficiam in me hominem, & eis mihi æqualem per omnia mihi cooperantem donem ſpiritum ſanctum?* Et idem in epiſtola ad Serapionem: *Hunc ſpiritum ſanctum a filio te recepiſſe credo, o ſancte ſacerdos*. Dicit autem idem Athanaſius in eadem epiſtola: *Hic eſt ordo naturæ divinæ a patre, & filio, ut qui a nullo eſt, a nullo mittatur;*

& qui

& qui eſt ab alio, in nomine ſuo non veniat, ſed in nomine illius a quo exiſtit. Ita & ſpiritus ſanctus, qui a ſe non eſt, a ſe venire non debuit, ſed in nomine illius a quo eſt, & a quo habet ut hypoſtaſis ſit Deus, quemadmodum de eo dicit filius: Paraclytus ſpiritus ſanctus, quem mittet pater in nomine meo. Patet ergo quod ex hoc quod ſpiritus ſanctus mittitur a filio, ſequitur quod a filio exiſtat æternaliter, & ab eo habeat quod ſit Deus: Item Niceta dicit ſuper Ioann. v. *Non alia proprietate pater mittit ſpiritum, qua proprietate non mittat filius; vel aliqua alia proprietate filius mittit ſpiritum ſanctum, qua non mittit & pater.* Ex quo patet quod eadem proprietate & ratione pater, & filius mittunt ſpiritum ſanctum. Si ergo pater mittit ſpiritum ſanctum quaſi ab ipſo æternaliter exiſtentem, & ſimiliter filius ſpiritum ſanctum mittet quaſi de ſe æternaliter exiſtentem. Item Athanaſius dicit in ſermone Nicæni Concilii, ex perſona filii loquens: *Sicut me perfectum genuiſti Deum, & perfectum me feciſti aſſumere hominem; ſic ex te, & ex mea eſſentia da eis perfectum ſpiritum ſanctum.* Idem dicit in epiſtola ad Serapionem: *Sicut in filio Dei noſtra ſibi unita manet natura, quam de nobis aſſumpſit; ita & ipſe manet in nobis per ſuum ſpiritum coeſſentialem ſibi, quem de ſua eſſentia eſſentialiter ſpirat, & donat nobis.* Idem dicit in ſermone de incarnatione verbi, quod *datus eſt ſpiritus ſanctus diſcipulis de plenitudine Deitatis.* Item Niceta ſuper Ioann. dicit: *Filius ſpiritum ſanctum de ſe dat ut pater.* Ex quibus omnibus accipitur quod non ſolum ſic dicitur ſpiritus a filio dari, vel mitti, inquantum donum gratiæ, per quod ſpiritus ſanctus nos inhabitat, eſt a filio, ſed inquantum ipſe ſpiritus ſanctus eſt a filio. Impoſſibile eſt enim quod donum gratiæ, cum ſit quoddam creatum, ſit ex eſſentia filii; ſed ſpiritus ſanctus coeſſentialis eſt filio: quare de eſſentia filii dari poteſt, vel mitti. Item a nullo poteſt dari niſi quod eius eſt. Spiritus ergo ſanctus datur ab eo cuius eſt, ſicut habetur I. Ioannis IV. 13. *In hoc cognoſcimus quoniam in eo manemus, & ipſe in nobis, quia de ſpiritu ſuo dedit nobis.* Si ergo filius mittit, vel dat ſpiritum ſanctum, oportet quod ſit ſpiritus eius. Ex hoc autem quod eſt ſpiritus eius, ſequitur quod ab eo ſit æternaliter, ut oſtenſum eſt. Ex hoc ergo quod filius mittit, vel dat ſpiritum ſanctum, ſequitur quod ab eo ſimiliter æternaliter exiſtat.

Quod ſpiritus ſanctus accipit de eo quod eſt filii.

Ulterius autem ex auctoritate ſacræ Scripturæ habetur quod ſpiritus ſanctus accipiat de eo quod eſt filii. Dicitur enim Ioan. XVI. 14. *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.*

Poteſt autem aliquis dicere, quod licet ſpiritus ſanctus accipiat id quod eſt filii, non tamen accipit a filio: accipit enim eſſentiam patris a patre, quæ quidem eſſentia eſt etiam filii: & pro tanto dicit filius, quod *de meo accipiet*: quod videtur innui ex conſequentibus Domini verbis: ſubdit enim, quaſi ſe exponens: *Omnia quæcumque habet pater, mea ſunt: propterea dixi vobis, quia de meo accipiet.* Sed ex hac Domini expoſitione de neceſſitate concluditur, quod ſpiritus ſanctus a filio accipiat. Si enim omnia quæ ſunt patris, ſunt etiam filii, oportet quod auctoritas patris, ſecundum quam eſt principium ſpiritus ſancti, ſit etiam filii. Sicut ergo ſpiritus ſanctus accipit de eo quod eſt patris, a patre, ita accipit de eo quod eſt filii, a filio: hinc eſt quod Athanaſius dicit in epiſtola ad Serapionem: *De ſua propria eſſentia ſpiritum ſanctum exiſtentem Deum de ſe eſſentialiter ſuis Apoſtolis, & ſua ſponſa Eccleſiæ demonſtrando Chriſtus affirmavit, ſic dicens:* De meo accipiet; *ideſt de mea eſſentia habet ut ſit Deus; ſic a me habet eſſe, & loqui.* Item Athanaſius in ſermone Nicæni Concilii: *Spiritus ſanctus quidquid habet, habet a verbo Dei:* & in epiſtola ad Serapionem dicit: *Spiritus ſanctus eſt coeſſentialis filio, a quo habet omnia quæcumque habet:* item in eadem epiſtola: *Filius ait:* Ille, *ſcilicet ſpiritus ſanctus,* me clarificabit; *ideſt, in ſe meam, ut habet a me, Deitatem, me glorioſum Deum demonſtrabit;* ſicut & ego glorifico patrem meum, *ideſt ſicut in me ab ipſo eius habeo Deitatem.* Et Baſilius contra Eunomium dicit: *Denominatio a patre tranſit in filium, ut de Deo patre ſit Deus filius, ex Domino Dominus, ex omnipotente omnipotens, ex ſapiente ſapientia, ex ſummo loquente verbum, ex virtute virtus: verus filius denominationes patris habet in ſe. Ita etiam & ſpiritus ſanctus eſt Dominus, & Deus, omnipotens, ſapiens, virtus; naturaliter ſumens habet a Domino Deo patre, & filio, a quo eſt, & datur.* Patet autem quod per hoc quod filius

lius habet Deitatem, & quidquid habet, a patre, æternaliter eſt a patre. Spiritus ergo ſanctus æternaliter eſt a patre, & filio ſicut ab eis accipiens Deitatem, & quidquid habet.

Quod filius operatur per ſpiritum ſanctum.

HAbetur & ex auctoritate ſacræ Scripturæ quod filius operetur in ſpiritu ſancto, vel per ſpiritum ſanctum. Dicit enim Apoſtolus Roman. xv. 18. *Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Chriſtus in obedientiam gentium, verbo, & factis, in virtute ſignorum & prodigiorum, in virtute ſpiritus ſancti*: & I. Corinth. II. 10. *Nobis revelavit Deus per ſpiritum ſuum*. Eſt autem ſpiritus patris, & filii. Pater ergo, & filius per ſpiritum ſanctum revelando operantur. Hinc eſt quod Athanaſius dicit in epiſtola ad Serapionem: *Filius Dei illuminando nos præveniens, & inſtificando in fide corroborans, & Scripturas reſerando donis ſua ſapientia nos replens, non in alieno, & non ſuo ſpiritu dona concedit, remittens peccata, & chariſmatibus nos imbuens, ſed potius in ſuo proprio ſpiritu ſancto*. Cyrillus etiam dicit in ſermone dogmatum Dei, quod *filius proprium habet in ſe eſſentialiter ſpiritum ſanctum, & ex ſe naturaliter miſſum, in quo operatur divina miracula, tamquam in propria & vera ſua virtute*. Ex hoc autem quod filius operatur per ſpiritum ſanctum, de neceſſitate concluditur quod ſpiritus ſanctus ſit a filio. Poteſt enim dici aliquis per aliquod operari dupliciter. Uno modo ex eo quod id per quod operatur, eſt ſibi principium, & cauſa operandi, ſive efficiens, & movens, ſicut dicitur balivus operari per Regem; ſive cauſa formalis, ſicut dicitur homo per artem operari. Alio modo ita quod id per quod operatur, ſit cauſa operato, & non operanti, ſicut cum dicitur Rex operari per balivum, & artifex operari per inſtrumentum: & tunc oportet quod e contrario operans ſit principium operandi ei per quod operatur, ſicut Rex balivo, & artifex inſtrumento. Cum autem dicitur filius per ſpiritum ſanctum operari, non poteſt intelligi quod ſpiritus ſanctus ſit principium operandi filio, quia filius a ſpiritu ſancto non accipit. Relinquitur ergo quod filius ſit principium operandi ſpiritui ſancto: quod quidem eſſe non poteſt niſi per hoc quod dat ei virtutem operativam. Non autem dat ei tamquam prius non habenti: ſic enim daret ei tamquam indigenti, & ſequeretur quod ſpiritus ſanctus eſſet filio minor. Relinquitur ergo quod ab æterno ei dederit. Nec eſt aliud virtus operativa ſpiritus ſancti quam eius eſſentia, cum ſpiritus ſanctus ſit ſimplex, ſicut & pater. Relinquitur ergo quod ab æterno filius eſſentiam divinam ſpiritui ſancto dederit. Et hoc expreſſe oſtendit Athanaſius in epiſtola ad Serapionem dicens: *Sicut pater per filium, & in filio a ſe deoriginate naturaliter operatur, & non e converſo; ita & filius in ſpiritu ſancto a ſe deoriginato naturaliter operatur tamquam in ſua propria virtute, & non e converſo*.

Quod ſpiritus ſanctus ſit imago filii.

HAbetur etiam ex auctoritate ſacræ Scripturæ quod ſpiritus ſanctus ſit imago filii, ſecundum expoſitionem Doctorum Græcorum, ut ſupra habitum eſt: qui hoc quod dicitur Roman. VIII. 29. *Quos præſcivit conformes fieri imaginis filii ſui &c.* & iterum I. Corint. xv. 49. *Sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cæleſtis*, exponunt per imaginem ſpiritum ſanctum, imaginem filii ſpiritum ſanctum eſſe dicentes. Hinc eſt quod Athanaſius dicit in epiſtola ad Serapionem, ex perſona filii Dei loquens: *Accipite ipſam imaginem meam ſpiritum ſanctum ſcientiæ*: & Gregorius Cæſarienſis dicit: *Spiritus ſanctus eſt imago filii perfecti*. Conſtat autem quod imago deducitur ab eo cuius eſt imago. Ex hoc ergo quod ſpiritus ſanctus eſt imago filii, ſequitur quod ſpiritus ſanctus ſit a filio.

Poſſet autem aliquis dicere, quod eſt imago filii, inquantum aſſimilatur filio ſecundum aliquem effectum quem facit, ſicut & filius; vel quia eſt a patre, ſicut & filius. Sed hoc excluditur per auctoritates Sanctorum, qui ſpiritum ſanctum naturalem imaginem filii eſſe dicunt. Non enim poteſt dici imago naturalis filii ſpiritus ſanctus, niſi inquantum ſecundum naturam filio ſimilatur, accipiens a filio naturam. Semper enim oportet quod forma imaginis proveniat a forma eius cuius eſt imago. Hinc eſt quod Athanaſius in prædicta epiſtola dicit: *Quemadmodum conſubſtantiavit ſe Deus Eccleſiæ, formam eius in ſe aſſumens; ita ipſam eamdem ſua imagine naturali, ſcilicet ſpiritu ſancto de ſua eſſentia naturaliter exiſtente, deifice, & ſuperabunde inſignivit*: & Cyrillus dicit in Libro Theſaurorum: *Qui accipit filii imaginem naturalem, hoc eſt ſpiritum ſanctum,* ha-

habet veraciter per ipſum ſpiritum eumdem filium, & filii patrem. Quomodo ergo connumerabitur creaturis ſpiritus ſanctus, cum ſit naturalis, & incommutabilis imago filii Dei? Item Baſilius dicit contra Eunomium: *Naturalis filii imago eſt ſpiramen eius ſpiritus.*

Quod eſt character filii.

SEcundum vero eamdem rationem dicunt prædicti Doctores, quod ſpiritus ſanctus ſit character filii. Dicit enim Athanaſius in præfata epiſtola, quod *filius ſpiritum ſanctum tamquam characterem, & ſuam imaginem ad reformandam Eccleſiam, & ſibi deifice conformandam transfundendo impreſſit:* & Baſilius dicit in Libro contra Arium, & Sabellium: *Sicut filius acquiſivit nos patri, ex patre idem ipſe; ſic & ſpiritus acquirit nos filio per fidem, imprimens nobis characterem filii in baptiſmate, a quo filio exiſtit, & eius ſpiritus, & character praedicatur verus.*

Item quod eſt ſigillum filii.

SImiliter etiam dicunt, quod ſpiritus ſanctus ſit ſigillum filii. Dicit enim Athanaſius in prædicta epiſtola: *Equidem ſpiritus ſanctus eſt unctio, & ſigillum impreſſivum imaginis in ſe habita: in quo ſpiritu vere tamquam in ſuo ſigillo, ideſt imagine ſua natura, conſignat, & characterizat imprimendo ipſam ſuam imaginem Deus verbum Eccleſia ſponſa ſua:* & infra: *Chriſtus in ſuo proprio ſpiritu ungit & ſuperungit, & eo tamquam ſuo ſigillo continente ipſius eſſentiam ſe imprimit Eccleſia ſua ſponſa:* & Chryſoſtomus dicit ſuper epiſtola ad Romanos: *Si ſpiritus eſt character, & ſigillum Chriſti; qui non habet ſigillum, & characterem Chriſti, hic non eſt ipſius Chriſti.* Conſtat autem quod character, & ſigillum derivantur ab eo cuius ſunt. Unde per auctoritates Doctorum dictorum aperte oſtenditur, quod ſpiritus ſanctus a filio derivatur. Horum autem Doctorum auctoritates etiam ex auctoritate ſacræ Scripturæ confirmantur. Dicitur enim II. Corinth. 1. 21. *Unxit nos Deus, & ſignavit nos, & dedit pignus ſpiritus in cordibus noſtris:* quod quidem de patre, & filio intelligi oportet; cum uterque ſpiritum ſanctum det, ut oſtenſum eſt: & ad Epheſ. 1. 13. *In quo*, ſcilicet Chriſto, *credentes ſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hereditatis noſtra.*

Item quod ſpiritus ſanctus eſt a patre per filium.

TRaditur etiam a prædictis Græcorum Doctoribus, quod ſpiritus ſanctus eſt a patre per filium. Dicit enim Cyrillus in Libro Theſaurorum: *Deus pater per manum ſuam propriam, ideſt ſuam ſapientiam, & potentiam, cuncta produxit in eſſe in uno ſuo vero, & vivifico, atque deifico coeſſentiali ſibi ſpiritu, quem de ſe eſſentialiter per eumdem filium naturaliter coaternum ſpiravit:* & Baſilius dicit: *Non eſt filius filii ſpiritus, quia eſt ex Deo, ſcilicet patre per filium:* & idem dicit contra Eunomium: *Si ex verbo tuo, o qui inimicaris veritati, ex proprio intellectu tuo ſpiritum producis, aerem per verbum verberans; unde eiuſdem eſſentia ſpiritum ſanctum a patre per verbum unigenitum dubitas provenire?* & infra: *Ex patre ſe ipſum filius nominat verbum, & ex patre per ſe verbum ſpiritum nobis indubitanter affirmavit.* Ex hoc autem oſtenditur de neceſſitate quod ſpiritus ſanctus ſit a filio. Dictum eſt enim ſupra, quod cum dicitur aliquis per aliquid operari, oportet quod ſit principium operandi ipſi operanti, vel ſaltem ſit principium operationis ex parte eius ad quod terminatur operatio. Filius autem non poteſt eſſe principium ſpirandi patri. Unde ſi pater per filium ſpiritum ſanctum ſpirat, de neceſſitate ſequitur quod filius ſit principium ſpiritus ſancti. Idem autem habetur ex eo quod Gregorius Nyſſenus dicit: *Spiritum ſanctum ex patre eſſe mediante filio tenemus.* Sic enim dicitur ſpiritus ſanctus eſſe a patre, mediante filio, ſicut & a patre per filium, inquantum pater eſt principium filii, & filius principium ſpiritus ſancti.

Quod ſpiritus ſanctus ſit a filio.

SEd iam accedere oportet ad ponendum auctoritates Doctorum Græcorum, ex quibus habetur expreſſe quod ſpiritus ſanctus ſit a filio. Dicit enim Athanaſius in epiſtola ad Serapionem: *Chriſtus de ſuo ſpiritu dixit:* Non loquetur a ſemetipſo, ſed quæcumque audiet loquetur; *ideſt, non eſt ut ſit inprincipiatus ſpiritus, quod eſt ſolius patris; ſed maxime & proprie eſt ab ipſo filio, a quo & accipit ut ſit Deus eſſentialiter, ab eo etiam audit qua & loquitur.* Et Baſilius dicit contra Arium, & Sabellium: *Quomodo adoptat in filio ſpiritus ſanctus, ſi alienus eſt a patre, & filio? Quomodo*

modo

modo inhabitat extraneus in illis quos Chriſtus redimit, ſi non eſt a Chriſto?

Quod ſimul eſt a patre, & filio.

NE autem aliquis dicat aliter eſſe ſpiritum ſanctum a patre, & aliter a filio, ſimul ab utroque a prædictis Doctoribus eſſe aſſeritur. Dicit enim Epiphanius in Libro de Trinitate: *Deus ex Deo patre, & filio eſt ſpiritus ſanctus.*

Quod eſt ab utroque ab æterno.

SI vero dicas aliquis, quod ſpiritus ſanctus eſſe a patre, & filio dicitur, tamquam ab eis temporaliter datus, & miſſus, & non ab æterno ab eis exiſtens, per ſequentia oſtenditur eſſe falſum. Dicit enim idem Epiphanius in Libro de veſtibus pellicinis Adæ, & Evæ: *Sicut dicit Chriſtus*, Spiritus veritatis qui a patre procedit; *ita &* de meo accipiet. *Ecce ex ambobus duorum ſemper ſpiritus exiſtit.* Idem dicit in ſermone de incarnatione verbi: *Pater ſiquidem erat ſemper, & filius erat ſemper, & ſpiritus ſanctus a patre, & filio erat ſemper. Eſt ergo æternaliter ab utroque.*

Quod ſpiritus ſanctus ſit perſona de perſonis.

ITem ex auctoritatibus prædictorum Doctorum habetur quod ſpiritus ſanctus ſit perſona de perſonis patris, & filii. Dicit enim Athanaſius in ſermone Nicæni Concilii: *Damnat mater Eccleſia hic congregata adinventores huius hæreſeos*, ſcilicet Arianorum, *& ſpiritum ſanctum increatum, Deum verum, hypoſtaſim de patris, & filii hypoſtaſibus, eiſdem coeſſentialem confitetur*: & Epiphanius dicit in Libro Anchorali. *Spiritus ſanctus in ſe eſt hypoſtaſis vera, non alia a patre, & filio eſſentia, nec aliena, ſed eiuſdem eſſentia veraciter exiſtens; hypoſtaſis vero per ſe ex hypoſtaſibus patris, & filii.* Non ergo ſolum eſt a patre, & filio ſecundum donum gratiæ, in quo datur, vel mittitur, ſed ratione ſuæ perſonæ. Eſt ergo a patre, & filio ab æterno.

Item quod ſit ex eſſentia patris, & filii.

ITem ex auctoritatibus prædictorum habetur, quod ſit ex eſſentia patris, & filii. Dicit enim Athanaſius in ſermone Nicæni Concilii: *In ſpiritu ſancto omnium peccatorum, & omnis blaſphemia ſit remiſſio qui, ut dictum eſt, de eſſentia exiſtens patris, & filii, eorum habet virtutem, cuncta per omnia cum eiſdem & diſponens, & creans*: item in epiſtola ad Serapionem dicit: *Chriſtus de ſua, & patris communi eſſentia ſempiternaliter exiſtentem ſpiritum ſanctum ſpiravit*: & infra: *Chriſtus in ſuo proprio ſpiritu ſancto, de ſua, ut ſupra dictum eſt, uſia exiſtente, omnia nobis condonat*: & in eadem epiſtola: *Ab una & eadem Deitate patris, & filii de filio exiſtens ſpiritus ſanctus, unus eſt (a) filius.*

Item quod ſit naturaliter a filio.

ITem habetur quod ſit naturaliter a filio. Dicit enim Cyrillus: *Quis eſt vita? Ille equidem qui dixit Chriſtus:* Ego ſum via, veritas, & vita: *tamquam in ipſo veraciter, & de ipſo naturalis ſpiritus eius exiſtens ſpiritualem legem ponit.* Ex quibus omnibus habetur quod ſpiritus ſanctus non tantum eſt a filio ſicut temporaliter datus, vel miſſus, ſed ſicut ab æterno ab eo procedens, utpote eſſentiam, & naturam ab ipſo accipiens. Hoc etiam haberi poteſt ex ipſo modo loquendi: quia prædicti Doctores non ſolum dicunt, quod ſpiritus ſanctus eſt a filio, quod poſſet referri ad temporalem miſſionem; ſed etiam quod a filio exiſtit, quod non poteſt referri niſi ad æternam proceſſionem: exiſtit enim unumquodque ſecundum quod in ſe eſt. Dicit enim Cyrillus Hieroſolymitanus Patriarcha: *Spiritus ſanctus a patre procedit, & ex Deitate patris, & filii exiſtit.* Baſilius etiam dicit contra Eunomium: *Spiritus ſanctus a filio habet exiſtere, & ab ipſo accipere, & annuntiare nobis.*

Item quod filius ſpirat ſpiritum ſanctum.

ULterius autem habetur ex auctoritatibus prædictorum expreſſe quod filius ſpirat ſpiritum ſanctum. Dicit enim Athanaſius in epiſtola ad Serapionem: *Filius de patre genitus de ſua immenſa eſſentia non extra ſe, ſed intra ſe, immenſum Deum ſpirat ſpiritum ſanctum.* Item Cyrillus dicit in exhortatorio ſermone ad Theodoſium Imperatorem: *Salvator de ſe ipſo producit ſpiritum, & ſpirat, ſicut ipſe pater.*

(a) An delenda vox *filius*?

Quod hoc quod ſpirat, ex ſua proprietate habet filius.

NE autem aliquis dicat, quod filius non proprie ſpirat ſpiritum ſanctum, nominatur a prædictis Doctoribus filius ſpiritus ſancti ſpirator, tamquam ſit ex ſua proprietate habens quod ſpiritum ſanctum ſpiret. Dicit enim Athanaſius in epiſtola ad Serapionem: *Heretici ipſum filium ſpiratorem veri ſpiritus paraclyti blaſphemant, & negant:* & in eadem epiſtola: *Qui blaſphemat in ſpiritum ſpiratum, blaſphemat equidem in ſpiratorem eius, ideſt in ipſum filium, & per filium blaſphemat in genitorem eius*. Item Baſilius dicit contra Eunomium: *Filium ſpiritus ſancti ſpiratorem, & datorem ſine aliquo dubio credimus.*

Quod eadem ratione ſpiratur a patre, & filio.

UT autem oſtendatur quod ſimul, & eadem ſpiratione ſpiritus ſanctus a patre ſpiratur, & a filio; dicit Athanaſius in prædicta epiſtola ad Serapionem, quod filius eſt conſpirans patri, ſic inquiens: *Deus pater per Deum verbum non tamquam per organum, quod abſit, ſed per coeſſentialem ſua eſſentia vere viventi conſpirantem vivum, & deificum ſpiramen ſpirat, Deum plenum, & beatam ſpiritum ſanctum.*

Quod eſt æternaliter a filio ſpiratus.

NE quis autem dicat, quod ſpiratio ad proceſſionem pertinet temporalem, exprimunt prædicti Doctores, quod ſpiritus ſanctus ſit æternaliter a filio ſpiratus. Dicit enim Athanaſius in ſermone Nicæni Concilii, ex perſona filii loquens: *Ut credat mundus a me eſſentialiter ſpiritum paraclytum, & æternaliter ſpiratum.* Item Cyrillus in Libro Theſaurorum: *Spiritum ſanctum a Chriſto æternaliter, & eſſentialiter credimus, & confitemur ſpiratum exiſtere Deum.*

Quod de eſſentia filii ſpiratur ſpiritus ſanctus.

AD hoc etiam facit quod in eiſdem auctoritatibus continetur, quod de eſſentia filii ſpiratur ſpiritus ſanctus. Dicit enim Athanaſius in ſermone Nicæni Concilii: *De eſſentia ipſius verbi adoramus ſpiramen ſpiritum coæternaliter ſpiratum Deum*; & in eodem: *Deus ex ſua eſſentia ſpiravit ſpiritum ſanctum:* & in epiſtola ad Serapionem: *Heretici a filio ſunt exheredati, quia ab eius eſſentia eſſentialiter Deum ſpiratum non recipiunt ſpiritum ſanctum:* & in eadem quaſi exponens quod dicit *ex ſua eſſentia*, ideſt *ex ſe eſſentia*, ſic dicit: *Filius natus a patre in ſe patris naturam tenens, equidem nomen non paternitatis, ſed communicabilitatis cum ordine naturæ ſervavit, ut ex ſe ſua eſſentia non filium gignitive, ſed ſpiritum ſibi per omnia æqualem Deum, & coæternum ſpiraret:* & hoc quidem multoties ex verbis eius habetur. Ex quo patet quod cum dicitur ſpiritus ſanctus ſpiratus eſſe a filio, non poteſt referri ad proceſſionem temporalem tantum, ſed ad æternam, ſecundum quam ſpiritus ſanctus a filio eſſentiam divinam accepit.

Quod ſpiritus ſanctus emanat a filio.

HAbetur etiam ex auctoritatibus eorumdem Doctorum proceſſio ſpiritus ſancti a filio ſub verbo emanationis. Dicit enim Athanaſius in prædicta epiſtola ad Serapionem: *A verbo vivente ſpiritus vivus emanans, & a forti virtus indeficiens deſuper effunditur Eccleſiæ.* Item Theodoritus ſuper epiſtola ad Epheſios: *Spiritus ſanctus de ſurſum emanat a Chriſto, & ſine invidia datur omnibus accipientibus.*

Quod ſpiritus ſanctus profluit a filio, & quod ab æterno.

UTuntur autem prædicti Doctores ad proceſſionem ſpiritus ſancti a filio oſtendendam, verbo *profluxus*. Dicit enim Athanaſius in ſermone Nicæni Concilii, ex perſona Chriſti loquens: *Mitto Apoſtolos in mundum non in virtute hominis, ſed in virtute ſpiritus ſancti ex mea uſia profluentis:* & in eodem ſermone: *Si non ita credendum eſt de ſpiritu ſancto, & prædicandum, quod ſit veritas patris, & filii, coeſſentialis utrique, de eſſentia eorum profluens; quomodo in divo ſymbolo ſalutiferi baptiſmatis Salvator Deus filius ſibi, & patri cooperanti ſalutem noſtram connumeraret?* & in epiſtola ad Serapionem dicit: *Spiritus ſanctus coeſſentialem patri filium, cuius ipſe erat ſpiritus, & eidem coeſſentialis, ipſe tamquam de eſſentia eius profluens Deus, per Patres Nicænos credi, & prædicari fecit.* Et Cyrillus dicit in Libro Theſaurorum: *Quando ſpiritus ſanctus in nobis effunditur, configuratos demonſtrat nos Deo: profluit enim*

a fi-

Digitized by Google

a patre, & filio. Ex quo etiam habetur quod ſpiritus ſanctus ab æterno eſt a filio tamquam ab ipſo eſſentiam habens.

Item quod filius deoriginat ſpiritum ſanctum.

EX auctoritatibus eorumdem ètiam habetur quod filius deoriginat ſpiritum ſanctum. Dicit enim Athanaſius in ſermone Nicæni Concilii, quod *ipſe filius ex ſe naturaliter, & coeſſentialiter ut eſt Deus, deoriginat ſpirando ſpiritum*: & in epiſtola ad Serapionem dicit, quod *filius in ſpiritu a ſe deoriginato naturaliter operatur tamquam in ſua propria virtute*. Quod non videtur convenienter ad temporalem proceſſionem poſſe trahi: nam ab illo deoriginatur aliquis a quo habet ſuum eſſe, deoriginare enim eſt originem alicui dare.

Quod filius eſt auctor ſpiritus ſancti.

HAbetur etiam a prædictis Doctoribus quod filius ſit auctor ſpiritus ſancti. Dicit enim Athanaſius in epiſtola ad Serapionem: *Apoſtolus quæ in eo operatur ſpiritus, & efficit, filio auctori eius attribuit; ſicut & filius quæ ipſe facit opera, ſuo auctori Deo patri attribuit*. Auctoritas autem in divinis perſonis unius ad alteram non eſt niſi ſecundum quod æternaliter una eſt ab alia. Eſt ergo ſpiritus ſanctus æternaliter a filio.

Item quod filius eſt principium ſpiritus ſancti.

HAbetur etiam in prædictis auctoritatibus quod filius ſit principium ſpiritus ſancti. Dicit enim Gregorius Nazianzenus in ſermone Concilii Conſtantinopolitani: *Neceſſarium eſt credere ſanctam Trinitatem, patrem ſcilicet ſine principio, filium vero principium a patre principio, ſpiritum autem ſanctum cum principio filio unum Deum eſſe per omnia, & ſuper omnia*. Pater autem per hoc eſt principium filii quod filius eſt ab eo æternaliter. Spiritus ergo ſanctus æternaliter eſt a filio.

Item quod filius ſit fons ſpiritus ſancti.

HAbetur etiam ex auctoritatibus eorum quod filius ſit fons ſpiritus ſancti. Dicit enim Athanaſius in ſermone Nicæni Concilii: *Sic ſpiritus eſt in filio, ſicut fluvius eſt in fonte: & filius eſt in patre ſicut ſplendor in Sole gloria per naturam: ſic per gratiam ſpiritus ſancti electi ſunt in patre, & filio*: & in epiſtola ad Serapionem dicit: *Eſt equidem filius apud patrem fons, & lux; cuius fontis, & lucis ſpiritus ſanctus eſt verus fluvius, & ſplendor æternæ gloriæ*: & in eadem epiſtola dicit: *Non enim ſpiritus ſanctus operatur in Deo Chriſto verbo ſuo, ſcilicet naturali fonte*: & infra: *Filius & fons ſpiritus ſancti utrumque in ſe continet, patrem ſcilicet, & ſpiritum, quorum ipſe medium ordinem tenet*: & idem Athanaſius in ſermone de incarnatione verbi dicit: *David pſallit dicens*: Quoniam apud te eſt fons vitæ: *quoniam equidem apud patrem filius eſt fons ſpiritus ſancti*. Ex quo etiam habetur quod filius ſit principium ſpiritus ſancti ſicut a ſe æternaliter exiſtentis.

Concluſio ex omnibus, quod ſpiritus ſanctus procedit a filio.

VOlunt autem quidam adverſarii veritatis poſt tot teſtimonia, veræ fidei confeſſioni reſiſtere dicentes, quod ſpiritus ſanctus quamvis probatur eſſe, exiſtere, ſpirari, emanare, & profluere a filio, non tamen eſt concedendum quod a filio procedat. Hoc enim in nulla præmiſſarum auctoritatum continetur, neque etiam in auctoritate ſacræ Scripturæ, quæ ſpiritum ſanctum a patre dicit procedere, patri in hoc filium non adiungens, cum dicitur Ioann. xv. 26. *Cum venerit paraclytus, quem ego mittam vobis a patre, ſpiritum veritatis, qui a patre procedit*. Oſtendendum eſt ergo quod ex præmiſſis de neceſſitate ſequitur quod ſpiritus ſanctus procedat a filio.

Verbum enim proceſſionis inter omnia quæ ad originem pertinent, magis invenitur eſſe commune, & minus modum originis determinare. Quicquid enim quocumque modo eſt ab aliquo, ſecundum conſuetum modum loquendi ab ipſo procedere dicimus; ſive ſit ab eo naturaliter, ſicut Petrus dicitur a ſuo patre proceſſiſſe, ſeu emanaſſe, ſicut ſpiramen procedit a ſpirante, ſeu effluxiſſe, ſicut fluvius procedit a fonte; ſive artificialiter, ſicut domus procedit ab artifice; ſeu localiter tantum, ſicut ſponſus dicitur de thalamo procedens. Non autem quicquid eſt ab alio quocumque modo, poteſt dici ſpirari, vel generari, vel fluere, vel mitti. Et propter hoc, verbum proceſſionis etiam origini divinarum perſonarum eſt maxime accommodum: quia, ſicut ſupra dictum eſt, divina per communia melius quam per ſpecialia deſignantur. Ex quocum-

cumque ergo eorum quæ ſunt oſtenſa, ſcilicet quod ſpiritus ſaoctus exiſtit a filio, vel fluit, vel ſpiratur, vel emanat, de neceſſitate concluditur, quod ſpiritus ſanctus a filio procedat.

Quod idem eſt in divinie perſonis profluere, & procedere.

ITem Cyrillus in expoſitione Nicæni Symboli dicit: *Coeſſentialis eſt ſpiritus patri, & filio, & profluit, hoc eſt procedit tamquam a fonte, ex Deo & patre.* Ex quo habetur quod idem eſt in divinis perſonis profluere, & procedere. Spiritus autem ſanctus profluit a filio, ut ſupra oſtenſum eſt. Ergo a filio procedit.

Hoc autem magis confirmatur ex hoc quod in epiſtola Neſtorio directa dicit, quod *Chriſtus eſt veritas, & ſpiritus ſanctus profluit ab eo ſicut ex Deo & patre.* Si ergo idem eſt ipſum profluere a patre quod procedere, etiam per hoc quod a filio profluit, oſtenditur ab eodem proce dens. Item Gregorius Nazianzenus in ſermooe de Epiphania: *Spiritus ſanctus unde eſt, inde procedit.* Eſt autem a filio, ſicut probatum eſt. A filio ergo procedit. Item Cyrillus dicit ſuper Ioelem: *Spiritus ſanctus eſt preprius ipſius Chriſti, & in ipſo, & ex ipſo, quemadmodum & ab ipſe intelligitur Deo & patre.* Et Maximus Monachus in ſermone de candelabro, & ſeptem lucernis: *Spiritus ſanctus quemadmodum per naturam exiſtit a Deo patre ſecundum eſſentiam, ſic & a filio ſecundum naturam & eſſentiam exiſtit veraciter, tamquam ex patre per filium procedat Deus; intelligitur autem, & eſt ex patre ſicut ab ipſo procedens.* Item Athanaſius dicit in epiſtola ad Serapionem: *Quemadmodum filius ſe habet ad patrem ordine natura, ita & ſpiritus ſanctus ſe habet ad filium*: & in eadem epiſtola dicit, ex perſona filii loquens: *Eumdem ordinem, & eamdem naturam habet ſpiritus ad me filium, ut ſit Deus de Deo, quem ordinem, & quam naturam habeo ego ad patrem, ut ſim Deus de Deo.* Item Baſilius contra Eunomium: *Sicut filius ſe habet ad patrem, eodem modo ſpiritus ſanctus ſe habet ad filium.* Filius autem hoc modo ſe habet ad patrem ſicut ab eo procedens: dicit enim filius Ioan. VIII. 42. *Ego ex Deo proceſſi, & veni.* Ergo & ſpiritus ſanctus procedit ex filio. Sed & verbo ipſo proceſſionis utitur Epiphanius in Lib. de Trinitate dicens: *Secundum quem modum nemo novit patrem niſi filius, neque filium novit quis niſi pater; ſic audeo dicere, neque ſpiritum ſanctum novit quis, niſi pater, & filius, a quo accipit, & a quo procedit*: & Athanaſius io Symbolo dicit: *Spiritus ſanctus a patre, & filio, non factus, nec creatus, nec genitus, ſed procedens.*

Quod ad oſtendendum proceſſionem ſpiritus ſancti, eiſdem rationibus utantur Graci, & Latini Doctores.

COnſiderandum eſt etiam, quod eiſdem rationibus utuntur Doctores Græcorum ad oſtendeodum proceſſionem ſpiritus ſancti a filio quibus & utuntur Latini Doctores. Argumentatur enim Anſelmus in Lib. de proceſſione ſpiritus ſancti ad oſteodendam proceſſionem ſpiritus ſancti ex hoc quod pater, & filius ſunt uoius eſſeotiæ. Ex quo ſequitur quod pater, & filius non differant ab invicem niſi in hoc quod hic eſt pater, ille filius. Habere autem ſpiritum ſanctum ex ſe procedentem non pertinet ad rationem paternitatis, neque ad rationem filiatioois. Non enim ex hoc pater dicitur pater, quia ſpiritus ſanctus ab eo procedit: neque filiationi repugnat quod habeat ex ſe ſpiritum procedentem. Relinquitur ergo quod habere ex ſe ſpiritum procedentem, eſt commune patri, & filio. Et ſimiliter Athaoaſius in Teca ſuper Ioannem ſic argumentatur. *Ex quo filius omnia qua patris ſunt, eſſentialiter habet, habet & ſpiritum*: & Cyrillus dicit in Lib. Theſaurorum: *Vere ſpiritum Chriſti, &, ſpiritum pàtris Apoſtolus dicit eſſe unum, & non plures: quoniam omnia qua ſunt patris, veraciter & preprie tranſeunt ſecundum naturam in vero filio.* Ex hoc autem patet quod cum dicitur in Evangelio, ſpiritum ſanctum a patre procedere, datur intelligi quod procedat a filio, licet in Evangelio oon addatur. Ea enim quæ eſſentialiter dicuntur de patre, & filio, dicta de patre, oportet quod intelligantur de filio, etiam ſi cum excluſione dicantur; ſicuti cum dicitur Ioan. XVII. 3. *Ut cognoſcant te ſolum Deum verum*: & I. Tim. VI. 15. *Quem*, ſcilicet Chriſtum, *ſuis temporibus oſtendet beatus & ſolus potens Rex regum, & Dominus dominantium, qui ſolus habet immortalitatem.* Intelliguntur enim huiuſmodi & de filio verificari ea ratione, quia filius, & pater ſecundum eſſentiam unum ſunt, ſecundum quod dicitur Ioan. X. 30. *Ego, & pater unum ſumus.* Cum igitur habere ſpiritum ex ſe procedentem, ſit commune patri, & filio, ſicut ea quæ dicuntur eſſeotialiter, ut ex dictis patet; cum dicitur

citur

Digitized by Google

citur in Evangelio, ſpiritum ſanctum a patre procedere, intelligendum eſt quod procedat a filio. Eadem ratione cum in Symbolo a Patribus edito dictum eſt, quod ſpiritus ſanctus procedit a patre, intelligi oportet quod procedit & a filio; ſicut cum de patre io eodem Symbolo dicitur, quod ſit omnipotens, viſibilium, & inviſibilium factor, oportet quod & de filio intelligatur.

Quod ſpiritus ſanctus diſtinguitur a filio per hoc quod eſt ab eo.

Oſtenditur etiam ex dictis dictorum Patrum quod ſpiritus ſanctus a filio diſtinguitur per hoc quod ab eo eſt. Dicit enim Gregorius Nyſſenus: *Dogma facientes de Deitate, immutabilem eſſe naturam divinam confitemur; ſed differentiam quæ eſt ſecundum cauſam, & cauſatum, non negamus*; ideſt, ſecundum principium, & quod eſt de principio, ut ſupra expoſitum eſt: & poſtea ſubdit: *Item aliam differentiam intelligimus: unum nempe propinquum ex primo*, ſcilicet filium ex patre, *alium autem ex propinquo, & ex primo*, ſcilicet ſpiritum ex filio, & ex patre. Patet ergo quod per primam differentiam ſpiritus ſanctus, & filius a patre diſtinguntur; per ſecundam autem diſtinguitur ſpiritus ſanctus a filio, quia ſcilicet filius a patre procedit, non per ſpiritum, ſed ſpiritus ſanctus per filium. Sicut & Ricardus de S. Vict. in V. de Trinitate oſtendit duarum proceſſionum differentiam per hoc quod filius procedit ab uno tantum, ſpiritus vero ſanctus a duobus. Relinquitur ergo ſecundum utriuſque ſententiam quod filius & ſpiritus ſanctus ab invicem oon diſtinguerentur, ſi unus ab alio non eſſet.

Quod oportet diſtinctionem perſonarum eſſe ſecundum aliquem ordinem naturæ.

Item diſtinctio perſonarum oportet quod ſit ſecundum aliquem ordinem, qui eſt ordo naturæ, ut Auguſtinus dicit. Unde & ordinem perſonarum diſtinctarum Athanaſius in epiſtola ad Serapionem catenæ aſſimilat, dicens: *Equidem ſicut qui caput catenæ trahit, medium, & aliam extremitatem trahit; ſic & qui in ſpiritum blaſphemat, ſcilicet tertiam perſonam, & in filium medium, & in patrem extremum, ideſt principium caput catenæ tertii diſcreti inconfuſi ordinis divini blaſphemat*: ſicut & e converſo qui ſpiritum credit, & recipit Deum, recipit & filium eius, a quo eſt, ſicut qui tenet unum caput catenæ ad ſe trahens, medium eius tenet, & per medium aliud caput apprehendit: & propter hoc etiam in eadem epiſtola idem dicit, quod *ſpiritum paraclytum dicimus terminum beati, & ſupereſſentialis divini ordinis, & quod infallibiliter terminat proprium finem in ſe ſua hypoſtaſi, ſicut & pater tenet ipſius ordinis caput, & fontale principium imprincipiatus ipſe. Medium autem extremitatum ordinis veraciter tenet filius inter patrem & ſpiritum ſanctum*. Et paulo poſt: *Pater a ſe principio trini ordinis divini per medium filium genitum terminat ipſius ordinis finem naturali proprietate in tertio ſpirato ſpiritu*. Cyrillus etiam dicit in lib. Theſaurorum *ſpiritum ſanctum ex filio ſecundum naturam exiſtentem, & ab ipſo ad creaturam miſſum, renovationem Eccleſiæ operantem, & terminum ſanctæ Trinitatis exiſtentem*: & concludit: *Si hoc ita eſt, Deus ergo ex Deo filio ſpiritus ſanctus eſt*. Si enim ſpiritus ſanctus non eſſet a filio, non magis ſpiritus ſanctus eſſet terminus Trinitatis quam filius, nec ordo Trinitatis aſſimilaretur catenæ, ſed magis triangulo. Hanc etiam rationem tangit Ricardus de S. Victor. in IV. de Trinitate ubi oſtendir, quod in divinis perſonis non poteſt eſſe niſi una ſola perſona, a qua non procedat divina perſona, nec etiam poſſunt eſſe duæ perſonæ quæ ſint ab una ſola perſona. Utrumque enim prædicto ordini, qui in divinis perſonis attenditur, repugnaret; quorum tamen utrumque oportet poni, ſi ſpiritus ſanctus a filio non procederet. Huoc etiam perſonarum divinarum ordinem Cyrillus in Lib. Theſaurorum oſtendit ſub alia ſimilitudine ex auctoritate ſacræ Scripturæ aſſumpta, quæ ſpiritum ſanctum digitum Dei nominat in Evangelio, cum dicit: *Si in digito Dei eiicio dæmonia*: loco cuius in alio Evangelio dicitur: *Si in ſpiritu Dei &c.* Filius autem dicitur brachium patris: Iſa. 51. *Induere fortitudinem brachium Domini*. Dicit ergo: *Sicut brachium, & manus naturaliter a corpore innatum, & propagatum exiſtit, & a manu naturaliter fluit digitus; ita a Deo patre naturaliter filius brachium, & manus eius generative a Deo oritur, Deus de Deo; & ab ipſo filio tamquam a naturali manu patris naturaliter producitur profluens ſpiritus ſanctus (a) Deus digitus*. Concludi ergo poteſt, quod ſpiritus ſanctus ſit a filio per rationes uniformiter a Doctoribus Latinis, & Græcis prolatas.

Quod

(a) Al. *Deo*.

Digitized by Google

Quod credere ſpiritum ſanctum eſſe a filio, eſt de neceſſitate ſalutis.

QUia vero inter diſputaotes plerumque contradictio accidit circa aliqua quæ oon ſunr de neceſſitate ſalutis, ne aliquis opinetur noo eſſe de neceſſitate fidei, per quam ſalvamur, credere ſpiritum ſanctum eſſe a filio; oſtendendum eſt per auctoritates Doctorum Græcorum, hoc eſſe de neceſſitate fidei, & ſalutis. Dicit enim Athanaſius in epiſtola ad Serapionem: *Iuxta quod mandat Apoſtolus: Hareticum hominem poſt primam & ſecundam correctionem devita. Etiam ſi quos videris cum Elia volantes per aera, & cum Petro, & Moyſe ſicco pede calcantes maria; niſi ſpiritum ſanctum profiteantur Deum eſſentialiter ex Deo filio exiſtentem, ſicut & filium naturaliter Deum genitum æternaliter ex Deo patre exiſtentem, ut nos profitemur; eos non recipias.* Et iterum: *Blaſphemantibus, & negantibus ſpiritum ſanctum Deum eſſe de natura Dei filii, non communices.* Item Cyrillus dicit in libro Theſaurorum: *Neceſſarium ſaluti noſtra eſt confiteri ſpiritum ſanctum de eſſentia filii exiſtere, tamquam ex ipſo ſecundum naturam exiſtentem.* Item Epiphanius in libro de Trinitate. *Te ipſum alienas a gratia Dei, cum non recipis a patre filium, neque ſpiritum ſanctum a patre, & filio dicis.* Patet igitur quod nullo modo ſunt tolerandi qui ſpiritum ſanctum a filio procedere negant.

Quod Pontifex Romanus eſt primus & maximus inter omnes Epiſcopos.

SImilis autem error eſt dicentium Chriſti Vicarium, Romanæ Eccleſiæ Pontificem, noo habere univerſalis Eccleſiæ primatum, errori dicentium, ſpiritum ſanctum a filio non procedere. Ipſe eoim Chriſtus Dei filius ſuam Eccleſiam conſecrat, & ſibi conſignat ſpiritu ſancto quaſi ſuo charactere, & ſigillo, ut ex ſupra poſitis auctoritatibus manifeſte habetur. Et ſimiliter Chriſti Vicarius ſuo primatu, & providentia univerſam Eccleſiam tamquam fidelis miniſter Chriſto ſubiectam conſervat. Oſtendeodum eſt ergo ex auctoritatibus Græcorum Doctorum, prædictum Chriſti Vicarium in totam Eccleſiam Chriſti poteſtaris plenitudioem obtinere. Quod enim Romanus Pontifex ſucceſſor Petri, & Chriſti Vicarius, ſit primus & maximus omnium Epiſcoporum, canoo Concilii expreſſe oſtendit, ſic dicens: *Veneramur ſecundum Scripturas, & canonum definitionem ſanctiſſimum antiqua Roma Epiſcoporum, primum eſſe & maximum omnium Epiſcoporum.* Hoc autem auctoritati conſonat ſacræ Scripturæ, quæ inter Apoſtolos Petro attribuit primum locum tam in Evangeliis, quam in Actibus Apoſtolorum. Uode dicit Cryſoſtomus ſuper Matth. ſuper illud, *Acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes: Quis maior eſt in regno cælorum?* quia „ quoddam humaoum ſcan„ dalum conceperunt, quod & in ſe oc„ cultare iam non poterant, & tumorem „ cordis noo ſuſtinebant, in eo quod vi„ debant Petrum ſibi præferri, & præ„ honorari. “

Quod idem Pontifex in totam Eccleſiam Chriſti univerſalem prælationem habet.

OStenditur etiam, quod prædictus Chriſti Vicarius io totam Eccleſiam Chriſti univerſalem prælationem obtineat. Legitur enim in Calchedonenſi Concilio, quod tota Synodus clamavit Leoni Papæ: *Leo ſanctiſſimus, apoſtolicus, & œcumenicus* ideſt univerſalis, *Patriarcha per multos annos vivat* (a). Et Chryſoſtomus ſuper Matth. *Filius, qua patris eſt, & ipſius filii, poteſtatem Petro ubique terrarum conceſſit, & homini mortali omnium qua in cælo ſunt, dedit auctoritatem, dande eidem claves ad hoc ut Eccleſiam ubique terrarum amplificet:* & ſuper Ioao. in homil. lxxxv. *Iacobum localiter in loco terminat, Petrum autem totius orbis ordinat magiſtrum, & doctorem:* item ſuper Actus Apoſtolorum: *Petrus a filio ſuper omnes qui filii ſunt, poteſtatem accepit, non ut Moyſes in gente una, ſed in univerſo orbe.* Hoc etiam trahitur ex auctoritate ſacræ Scripturæ: nam Petro indiſtincte oves ſuas Chriſtus commiſit, dicens, Ioan. ult. 17. *Paſce oves meas:* & Ioan. x. 16. (*b*) *Ut ſit unum ovile, & unus paſtor.*

Quod idem habet in Eccleſia poteſtatis plenitudinem.

HAbetur etiam ex prædictorum Doctorum auctoritatibus quod Romanus Pontifex habeat io Eccleſia plenitudinem poteſtatis. Dicit Cyrillus Patriarcha Alexandrinus in Libro Theſaurorum: *Sicut Chriſtus accepit a patre dux, & ſceptrum Eccle-*

(a) *Hac de acclamatione vide ſuperiorem Admonitionem praviam cap. 11, num. 3.* (b) Vulgata & *fiet unum &c.*

Digitized by Google

Eccleſia gentium ex Iſrael egrediens ſuper omnem principatum, & poteſtatem, ſuper omne quodcumque eſt, ut ei cuncta curventur, pleniſſimam poteſtatem, ſic et Petro, et eius ſucceſſoribus pleniſſime commiſit: & etiam: *Nulli alii quam Petro Chriſtus quod ſuum eſt plenum, ſed ipſi ſoli dedit*: & infra: *Pedes Chriſti humanitas eſt, ſcilicet ipſe homo, cui tota æternitas pleniſſimam dedit poteſtatem; quem unus totum aſſumpſit in unitate perſonæ, tranſvexit ad patrem ſuper omnem principatum, & poteſtatem, ut adorent eum omnes Angeli Dei; quem totum dimiſit per ſacramentum, & poteſtatem Petro, & Eccleſiæ eius*. Et Chryſoſtomus dicit ad conſulta Bulgarorum, ex perſona Chriſti loquens: *Ter te interrogo, an ames, an ames, an diligas, quia ter me trepidus, & timidus negaſti. Nunc autem reductus, ne credant te fratres gratiam, & clavium auctoritatem amiſiſſe, quia amas me, coram ipſis id tibi iam confirmo quod meum eſt plenum*. Hoc etiam trahitur ex auctoritate Scripturæ: nam Dominus Matth. XVI. 19. univerſaliter Petro dixit: *Quodcumque ſolveris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis*.

Quod in eadem poteſtate quæ collata eſt Petro a Chriſto.

OStenditur etiam, quod Petrus ſit Chriſti Vicarius, & Romanus Pontifex Petri ſucceſſor, in eadem poteſtate ei a Chriſto collata. Dicit enim canon Concilii Calchedonenſis: *Si quis Epiſcopus prædicatur infamis, liberam habeat ſententiam appellandi ad beatiſſimum Epiſcopum antiquæ Romæ: quia habemus Petrum patrem refugii, & ipſi ſoli libera poteſtate loco Dei ſit ius diſcernendi Epiſcopi criminati infamiam ſecundum claves a Domino ſibi datas*: & infra: *Et omnia ab eo diffinita* (a) *teneantur tamquam a Vicario apoſtolici throni*. Item Cyrillus Hieroſolymitanus Patriarcha dicit ex perſona Chriſti loquens: *Tu cum fine, & ego ſine fine, cum omnibus quos loco tui ponam, plene & perfecte ſacramento, & auctoritate cum eis ero ſicut ſum & tecum*. Et Cyrillus in Libro Theſaurorum dicit, quod *Apoſtoli in Evangeliis, & epiſtolis affirmaverunt in omni doctrina Petrum eſſe loco Dei, & eius Eccleſiam, eidem dantes locum in omni capitulo, & ſynagoga, in omni electione, & affirmatione*: & infra: *Cui*, ſcilicet Petro, *omnes iure divino caput inclinant, & primates mundi tamquam ipſi Domino Ieſu obediunt*. Et Chryſoſtomus dicit ex perſona filii loquens: *Paſce oves meas; ideſt loco mei præpoſitus eſto fratrum*.

Quod ad eum pertinet determinare quæ ſunt fidei.

OStenditur etiam quod ad dictum Pontificem pertineat quæ fidei ſunt, determinare. Dicit enim Cyrillus in Libro Theſaurorum: *Ut membra maneamus in capite noſtro apoſtolico throno Romanorum Pontificum, a quo noſtrum eſt quærere quid credere, & quid tenere debemus*. Item Maximus in epiſtola Orientalibus directa dicit: *Omnes fines orbis qui Dominum ſincere receperunt, & ubique terrarum Catholici veram fidem confitentes, in Eccleſiam Romanorum tamquam in Solem reſpiciunt, & ex ipſa lumen catholicæ, & apoſtolicæ fidei* (b) *recipiunt; nec immerito: nam Petrus legitur primo perfectam fidem eſſe confeſſus, Domino revelante, cum dixit Matth.* XVI. *Tu es Chriſtus filius Dei vivi, Unde & eidem Dominus dicit: Ego pro te rogavi Petre, ut non deficiat fides tua*.

Patet etiam quod ipſe Patriarchis prælatus exiſtat ex hoc quod Cyrillus dicit, quod *ipſius*, ſcilicet apoſtolici throni Romanorum Pontificum, *ſolius eſt reprehendere, corrigere, ſtatuere, ſolvere, diſponere, & loco illius ligare qui ipſum ædificavit*. Et Chryſoſtomus ſuper Acta Apoſtolorum dicit, quod *Petrus eſt vertex ſanctiſſimus beati apoſtolici throni, paſtor bonus*. Item etiam hoc patet ex auctoritate Domini dicentis, Luc. XXII. 32. *Tu aliquando converſus confirma fratres tuos*.

Oſtenditur etiam, quod ſubeſſe Romano Pontifici, ſit de neceſſitate ſalutis. Dicit enim Cyrillus in Libro Theſaurorum: *Itaque, fratres, ſic Chriſtum imitamur, ut ipſius oves vocem eius audiamus, manentes in Eccleſia Petri; & non inflemur vento ſuperbiæ, ne forte tortuoſus ſerpens propter noſtram contentionem nos eiiciat, ut Evam olim de paradiſo*. Et Maximus in epiſtola Orientalibus directa dicit: *Coadunatam, & fundatam ſuper petram confeſſionis Petri dicimus univerſalem Eccleſiam ſecundum diffinitionem Salvatoris, in qua neceſſario ſalutis animarum noſtrarum eſt remanere, & ei eſt obedire, ſuam ſervantes fidem, & confeſſionem*.

Sicut autem prædicti errantes contra unitatem corporis myſtici peccant, Romani Pontificis poteſtatem plenariam abnegantes; ſic contra puritatem ſacri corporis Chriſti delinquunt, dicentes, ex azymo

(a) Al. *iterum ab eo*. (b) Al. *recipient*.

mo pane corpus Chriſti conſecrari non poſſe: quod in Græcorum Doctorum auctoritatibus improbatur. Dicit enim Chryſoſtomus ſuper illud Evangelii, *Prima die azymorum: Primam diem dicit diem Iovis, in quo incipiebant legis cultores paſcha celebrare, ideſt azyma comedere omni expulſo fermento. Dominus ergo mittit diſcipulos ſuos die Iovis, quam dicit Evangeliſta primam diem azymorum, in qua ad veſperas Salvator comedit paſcha. In quo facto etiam per omnia apertiſſime demonſtravit a principio ſua circumciſionis uſque ad extremum diem paſcha, quod non erat contrarius divinarum legum.* Patet autem quod eſſet contrarius, ſi fermentato pane uſus fuiſſet. Patet ergo quod Chriſtus in inſtitutione huius ſacramenti ex pane azymo corpus ſuum conſecravit.

Sciendum tamen, quod quidam dicunt Chriſtum præveniſſe diem azymorum propter paſſionem imminentem, & tunc fermentato eum uſum fuiſſe. Quod quidem oſtendere nituntur ex duobus. Primo ex hoc quod dicitur Ioan. XIII. quod ante diem feſtum paſchæ Dominus cum diſcipulis cœnam celebravit, in qua corpus ſuum conſecravit, ſicut Apoſtolus tradit I. Corinth. XI. Unde videtur quod Chriſtus cœnam celebravit ante diem azymorum, & ſic in conſecratione ſui corporis uſus fuerit pane fermentato. Hoc etiam confirmare volunt per hoc quod habetur Ioan. XVIII. quod feria ſexta, qua Chriſtus crucifixus eſt, Iudæi non intraverunt prætorium Pilati, ut non contaminarentur, ſed manducarent paſcha. Paſcha autem dicitur azyma. Ergo concludunt, quod cœna fuit celebrata ante azyma.

Ad hoc autem reſpondet Chryſoſtomus ſuper Ioannem ſuper illud, *Non contaminarentur* &c. *Quid eſt hoc dicere, niſi quia in alia die comederunt paſcha, & legem ſolverunt, ut peſſimum animi ſui adimplerent deſiderium in morte Chriſti? Chriſtus autem non præteriit tempore paſcha diem ſanctum Iovis, ſed in ipſo paſcha comedit.*

Sed quia hoc non conſtat, melius potest dici, quod (a) Dominus mandat Exod. XII. feſtum azymorum ſeptem diebus celebrari, inter quas dies prima erat ſancta, atque ſolemnis præcipue inter alias, quæ erat quintadecima die menſis. Sed quia apud Iudæos ſolemnitates a præcedenti veſpere incipiebant, ideo quartadecima die ad veſperam incipiebant comedere azyma, & comedebant per ſeptem ſubſequentes dies. Et ideo dicitur in eodem capitulo: *Primo menſe, quartadecima die menſis ad veſperam comedetis azyma uſque ad diem viceſimamprimam eiuſdem menſis ad veſperam: ſeptem diebus fermentum non invenietur in domibus veſtris.* Et eadem quartadecima die ad veſperas immolabatur agnus paſchalis. Prima ergo dies azymorum a tribus Evangeliſtis, Matthæo, Marco, & Luca, dicitur quartadecima die menſis, quia ad veſperam comedebatur azyma, & tunc immolabatur paſcha, ideſt agnus paſchalis; & hoc erat, ſecundum Ioannem, ante diem feſtum paſchæ, ideſt ante quintumdecimum diem menſis, qui erat ſolemnior inter omnes, in quo Iudæi volebant comedere paſcha, ideſt panes azymos paſchales, & etiam agnum paſchalem.

Et ſic nulla diſcordia inter Evangeliſtas exiſtente, planum eſt quod Chriſtus ex pane azymo corpus ſuum conſecravit in cœna. Hoc etiam patet quod magis congruit puritati corporis myſtici, ideſt Eccleſiæ, quæ in hoc ſacramento figuratur. Unde dicit Gregorius Nazianzenus de paſcha Domini: *Celebremus Domino feſtum in iubilo, non in fermento veteri malitia, & nequitia, ſed in azymis ſinceritatis, & veritatis.*

Non autem propter hoc intendimus quod ex fermentato hoc ſacramentum confici non poſſit. Dicit enim Gregorius Papa in Regiſtro: *Romana Eccleſia offert azymos panes, propterea quod Dominus ſine ulla commixtione ſuſcepit carnem; ſed cetera Eccleſia offerunt fermentatum, pro eo quod verbum patris indutum eſt carne, & eſt verus Deus, & verus homo. Item & fermentum commiſcetur farina, & efficitur corpus Domini noſtri Ieſu Chriſti vivi.*

Quod eſt purgatorium, in quo purgantur anima a peccatis qua non in vita praſenti purgantur.

Diminuitur autem virtus huius ſacramenti ab iis qui purgatorium negant poſt mortem. Nam in purgatorio exiſtentibus præcipuum remedium in hoc ſacramento confertur. Dicit enim Gregorius Nyſſenus in ſermone de defunctis: *Si aliquis in hac labili vita peccata purgare minus potuit, poſt tranſitum hinc per purgatorii ignis conflationem citius magis ac magis ſidelis ſponſa ſponſo dona, & hoſtias in paſſionis memoriam offert pro filiis quos ipſi ſponſo veræ co, & ſacramento rei præclare genuit, pœna ala-*

(a) *Al.* ſicut Dominus.

Digitized by Google

alacriter expeditur ; ſecundum quod pradicamus dogma veritatis ſervantes, ita & credimus. Item Theodnritus Epiſcopus Cyrenſis ſuper illud I. ad Corinth. III. *Si cuius opus arſerit &c.* ſic dicit : *Dicit Apoſtolus, qued ſalvabitur ſic tamquam per conflatorium ignem purgantem quidquid intervenit per incantelam praterita vita ex pulvere ſaltem pedum terreni ſenſus : in quo tamdiu manet, quamdiu quidquid corpulentia, & terreni affectus inhaſit, purgetur : pro quo mater Eccleſia hoſtias, & dona pacifica devote offert ; & ſic per hoc mundus inde prius exiens, Domini Sabaoth puriſſimis oculis immaculatus aſſiſtit.*

HAEC ſunt, Pater ſanctiſſime, quæ ex auctoritatibus Doctorum Græcorum ſecundum veſtram iuſſionem excepi, & expnnenda, & ad cnnfirmationem vere fidei inducenda. Inveniuntur tamen inter prædictas auctoritates quædam indecentes expoſitiones interpoſitæ, ſicut quod *leges* exponit translator fere ubique *ſermonem mentalem*, cum ſecundum uſum Scripturæ Latinæ convenientius exponeret verbum : & *hypoſtaſim* exponit *eſſentialem perſonam* : quam expoſitionem ſequens aliquando cogitur inconveniens dicere, ſicut ubi dicit, *Deus Trinipoſtaſes*, ideſt trinus eſſentialiter perſonalis : hoc enim eſt omnino erroneum, quod Deus ſit eſſentialiter trinus. Sufficeret autem pro hypoſtaſi transferre ſimpliciter perſonam. Sic enim utimur nomine *perſona* in confeſſione fidei, ſicut Græci nomine *hypoſtaſis*, ut dicit Auguſtinus, licet non ſit omninn eadem ratio ſignificandi per nomen. Inducit etiam ad laudem ſanctorum Patrum aliqua quæ modum puri hominis excedunt, aliquos nominans Patres fidei, quod ſolius Chriſti eſt, a quo ſecundum Apoſtolum ad Heb. 11. principium accipit fides enarrandi. Ceteri vero poſſunt dici Doctores, vel expoſitores fidei, non autem Patres. Inducit etiam in principio huius libelli quaſdam auctoritates ſacræ Scripturæ, quæ ſi nude proferantur, non expreſſe probant proceſſionem ſpiritus ſancti a filio, ſicut quod inducit : *Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas*. Utitur etiam & ipſe aliquibus modis loquendi quos in auctoritatibus ſanctorum Patrum invenit, qui, ſicut ſuperius dictum eſt, magis ſunt reverenter in dictis Patrum exponendi, quam ab aliis uſurpandi, ſicut quod in divinis perſonis ſit primum, ſecundum, tertium, cauſa, & cauſatum. In ſuis etiam expoſitionibus multis impropriis verbis, & indecentibus utitur, ſicut quod dicit, quod „ filius
„ habet proprietatem geminam inter pa-
„ trem & ſpiritum, ut dicam, ſubalter-
„ nam per modum prædicandi. Prima ſe
„ habet ad patrem tamquam ſubiectum ad
„ prædicatum, & ſecunda ut prædicatum
„ ad ſubiectum, & ita ad ſpiritum ſan-
„ ctum. “ Quod eſt omnino erroneum. Item dicit, quod *imago* in Græco ideme ſt quod *entitas ſecunda* : quod omnino indecenter dicitur. Idem dicit, quod imago non importat originem ; quod eſt contra Auguſtinum in Lib. lxxxIII. Quæſtionum. Sunt autem fortaſſis & alia in prædicto libello quæ vel dubia eſſe poſſunt, & expoſitione indigent ; ſed quæ ad fidei aſſertionem utilia eſſe poſſent, ad ea quæ præmiſſa ſunt, ut credo, omnia poſſunt reduci.

DIVI THOMAE AQUINATIS

DECLARATIO QUORUMDAM ARTICULORUM CONTRA GRAECOS, ARMENOS, & SARACENOS

ad Cantorem Antiochenum.

OPUSCULUM II. *

* Al. III.

CAPUT I.

BEatus Petrus Apoſtolus, qui promiſſionem accepit a Domino ut ſuper eius confeſſione fundaretur Eccleſia, contra quam portæ inferorum prævalere non poſſent, ut contra huiuſmodi portas inferorum, Eccleſiæ ſibi commiſſæ fides inviolata perſiſteret, fideles Chriſti alloquitur dicens I. Pet. III. 15. *Dominum Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris*, ſcilicet per fidei firmitatem: quo fundamento in corde collocato contra omnes impugnationes, aut irriſiones infidelium tuti eſſe poterimus: unde etiam ſubdit: *Parati ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationem de ea qua in vobis eſt ſpe*. Fides autem chriſtiana principaliter conſiſtit in confeſſione ſanctæ Trinitatis, & ſpecialiter gloriatur in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti. Nam *verbum crucis*, ut Paulus dicit I. Corinth. I. 18. (a) *etſi pereuntibus ſtultitia ſit, his tamen qui ſalvi fiunt, ideſt nobis, virtus Dei eſt*. Spes etiam noſtra in duobus conſiſtit, ſcilicet in eo quod expectatur poſt mortem, & in auxilio Dei, quo in hac vita iuvamur ad futuram beatitudinem per opera liberi arbitrii promerendam. Hæc ergo ſunt quæ, ut tu aſſeris, ab infidelibus impugnantur, & irridentur. Irrident enim Saraceni, ut tu dicis, quod Chriſtum Dei Filium dicimus, cum Deus uxorem non habeat, & reputant nos inſanos, quod tres perſonas confitemur in Deo, etiam per hoc exiſtimantes nos tres deos profiteri. Irrident etiam quod Chriſtum Dei Filium pro ſalute humani generis dicimus crucifixum: quia ſi Deus omnipotens potuit abſque Filii ſui paſſione genus humanum ſalvare, potuit ſic inſtituere hominem ut peccare non poſſet. Improperant etiam Chriſtianis, quod in altari comedunt Deum ſuum, & quod corpus Chriſti, ſi eſſet ita magnum ſicut mons, iam deberet eſſe conſumptum. Circa ſtatum vero animarum poſt mortem aſſeris errare Græcos, & Armenos, dicentes, quod animæ poſt mortem uſque ad diem iudicii nec puniuntur, nec præmiantur, ſed ſunt quaſi in ſequeſtro, quia nec pœnam, nec præmium debent habere ſine corpore. Et in ſui erroris aſſertionem inducunt quod Dominus in Evangelio dicit (Ioan. XIV. 2.) *In domo Patris mei manſiones multa ſunt*. Circa meritum vero quod ex libero arbitrio dependet, aſſeris tam Saracenos, quam nationes alias neceſſitatem actibus humanis imponere ex præſcientia, vel ordinatione divina, dicentes, quod homo non poteſt mori, nec etiam peccare, niſi ſicut Deus ordinavit de homine, & quod quælibet perſona ſuum eventum habet ſcriptum in fronte. Super quibus petis rationes morales, & philoſophicas, quas Saraceni recipiunt. Fruſtra enim vide-

(a) Vulgata *pereuntibus quidem ſtultitia eſt*.

detur auctoritates indncere contra eos qui auctoritates non recipiunt. Tuæ igitur petitioni, quæ ex pio deſiderio videtur procedere, ut ſis, iuxta apoſtolicam doctrinam, paratus ad ſatisfactionem omni poſcenri te rationem, ſatisfacere volens, aliqua facilia, ſecundum quod materia patietur, ſuper præmiſſis tibi exponam, quæ tamen alibi diffuſius pertractavi.

CAPUT II.

Qualiter ſit diſputandum contra infideles.

DE hoc tamen primo admonere te volo, quod in diſputationibus contra infideles de articulis fidei, non ad hoc conari debes, ut fidem rationibus neceſſariis probes. Hoc enim ſublimitati fidei derogaret, cuius veritas non ſolum humanas mentes, ſed etiam Angelorum excedit; a nobis autem creduntur quaſi ab ipſo Deo revelata. Quia tamen quod a ſumma veritate procedit, falſum eſſe non poteſt, nec neceſſaria ratione impugnari valet quod falſum non eſt; fides noſtra neceſſariis rationibus ſicut probari non poteſt, quia humanam mentem excedit, ita improbari neceſſaria ratione non poteſt propter ſui veritatem. Ad hoc igitur debet tendere chriſtiani diſputatoris intentio in articulis fidei, non ut fidem probet, ſed ut fidem defendat: unde & beatus Petrus non dicit: *Parati ſemper* ad probationem, ſed *ad ſatisfactionem*, ut ſcilicet rationabiliter oſtendatur non eſſe falſum quod fides catholica confitetur.

CAPUT III.

Qualiter in divinis ſit accipienda generatio.

PRimum igitur conſiderandum eſt deriſibilem eſſe irriſionem qua nos irrident, quod ponimus Chriſtum Filium Dei vivi, quaſi Deus uxorem habuerit. Cum enim carnales ſint, non poſſunt niſi ea quæ ſunt carnis, & ſanguinis, cogitare. Quilibet autem ſapiens conſiderare poteſt, quod non eſt idem generationis modus in omnibus rebus, ſed in unaquaque re invenitur generatio ſecundum proprietatem ſuæ naturæ. In animalibus quidem per maris & feminæ commixtionem; in plantis vero per pullulationem, ſeu germinationem, atque in aliis aliter. Deus autem non eſt carnalis naturæ, ut feminam requirat, cui commiſceatur ad prolis generationem; ſed eſt ſpiritualis naturæ, ſive intellectualis, immo magis ſuper omnem intellectualem. Eſt ergo in eo accipienda generatio ſecundum quod convenit intellectuali naturæ. Et quamvis intellectus noſter ab intellectu divino deficiat, non poſſumus tamen aliter loqui de intellectu divino niſi ſecundum ſimilitudinem eorum quæ in intellectu noſtro invenimus. Eſt autem intellectus noſter aliquando quidem in potentia intelligens, aliquando in actu. Quandocumque autem actu intelligit, quoddam intelligibile format, quod eſt quædam proles ipſius, unde & mentis conceptus nominatur. Et hoc quidem eſt quod voce exteriori ſignificatur: unde ſicut vox ſignificans, verbum exterius dicitur, ita interior mentis conceptus verbo exteriori ſignificatum, dicitur verbum intellectus, ſeu mentis. Hic autem mentis noſtræ conceptus non eſt ipſa mentis noſtræ eſſentia, ſed eſt quoddam accidens ei, quia nec ipſum intelligere noſtrum eſt ipſum eſſe intellectus, alioquin numquam intellectus eſſet quin actu intelligeret. Verbum igitur noſtri intellectus ſecundum quamdam ſimilitudinem dici poteſt vel conceptus, vel proles, & præcipue cum intellectus ſe ipſum intelligit, inquantum ſcilicet eſt quædam ſimilitudo intellectus procedens ab intellectuali eius virtute; ſicut & filius habet ſimilitudinem patris, procedens ab eius generativa virtute. Non tamen proprie verbum noſtri intellectus poteſt dici proles, vel filius, quia non eſt eiuſdem naturæ cuius eſt intellectus noſter. Non autem omne quod procedit ab aliquo, etiamſi ſit ei ſimile, dicitur filius: alioquin imago ſui, quam aliquis pingit, proprie filius diceretur. Sed ad hoc quod ſit filius requiritur quod procedens ab altero ſimilitudinem habeat eius a quo procedit, & ſit eiuſdem naturæ cum eo. Quia vero in Deo non eſt aliud intelligere quam ſuum eſſe, conſequenter neque verbum quod in intellectu eius concipitur, eſt aliquod accidens, aut aliquid alienum ab eius natura, ſed ex hoc ipſo quod verbum eſt, habet rationem procedentis ab altero, & ut ſimilitudo eius cuius eſt verbum: hoc enim in verbo noſtro reperitur.

Sed iſtud verbum Dei habet ulterius quod non ſit aliquod accidens, neque aliqua pars Dei, qui eſt ſimplex, neque aliquid alienum a divina natura, ſed quoddam completum ſubſiſtens in natura divina habens rationem ab altero procedentis: ſine hoc enim verbum intelligi non

pot-

Digitized by Google

poteſt. Hoc autem ſecundum humanæ locutionis conſuetudinem nominatur filius, quod procedit ab alio in ſimilitudinem eius, ſubſiſtens in eadem natura cum ipſo. Secundum igitur quod divina verbis humanis nominari poſſunt, verbum intellectus divini filium Dei nominamus; Deum vero, cuius eſt verbum, nominamus Patrem; proceſſum verbi dicimus eſſe generationem filii immaterialem, non autem carnalem, ſicut carnales homines ſuſpicantur.

Eſt autem aliud in quo excedit prædicta filii Dei generatio omnem generationem humanam; ſive materialem, ſecundum quam homo ex homine naſcitur; ſive intelligibilem, ſecundum quam verbum accipitur in mente humana. In utraque enim illud quod per generationem procedit, invenitur poſterius tempore eo a quo procedit. Pater enim non generat ſtatim a principio ſui eſſe, ſed oportet quod de imperfecto ad ſtatum perfectum veniat, in quo generare poſſit. Nec iterum ſtatim ut generationi operam dat, filius naſcitur, quia carnalis generatio in quadam mutatione conſiſtit, & ſucceſſione: ſecundum intellectum etiam non ſtatim a principio homo eſt aptus ad intelligibiles conceptus formandos, ſed poſtquam ad ſtatum perfectionis venit: unde non ſemper actu intelligit, ſed potentia eſt intelligens tantum, & poſt ſit intelligens actu, & iterum deſinit actu intelligere, & remanet intelligens in potentia, vel habitu tantum. Sic ergo verbum homine poſterius invenitur tempore, & deſinit aliquando eſſe antequam homo. Impoſſibile eſt autem iſta duo Deo convenire, in quo neque imperfectio, neque mutatio locum habet, neque etiam exitus de potentia ad actum, cum ſit actus purus, & primus. Verbum ergo Dei coæternum eſt ipſi Deo.

Eſt autem & aliud in quo verbum noſtrum differt a divino. Intellectus enim noſter non ſimul intelligit omnia, neque unico actu, ſed pluribus, & diverſis; & ideo verba intellectus noſtri ſunt multa; ſed Deus omnia ſimul intelligit, & unico actu, quia eius intelligere non poteſt eſſe niſi unum, cum ſit ſuum eſſe: unde ſequitur quod in Deo ſit unum verbum tantum.

Ulterius eſt conſideranda alia differentia, quod ſcilicet verbum intellectus noſtri non adæquat intellectus virtutem, quia cum aliquid mente concipimus, adhuc poſſumus alia multa concipere: unde verbum noſtri intellectus imperfectum eſt, & in eo poteſt compoſitio accidere, dum ex multis imperfectis ſit unum verbum perfectius, ſicut cum intellectus concipit aliquam enuntiationem, ſeu diffinitionem alicuius rei. Sed verbum divinum adæquat virtutem Dei, quia per ſuam eſſentiam ſe ipſum intelligit, & omnia alia: unde quanta eſt eſſentia, tantum eſt verbum quod concipit per eſſentiam ſuam, ſe & omnia alia intelligendo. Eſt ergo perfectum, ſimplex, & æquale Deo: & hoc verbum Dei filium nominamus ratione iam dicta, quod eiuſdem naturæ cum patre, & patri coæternum, unigenitum, & perfectum confitemur.

CAPUT IV.

Qualiter in divinis ſit accipienda proceſſio ſpiritu ſancti a patre, & filio.

Eſt autem conſiderandum ulterius, quod omnem cognitionem ſequitur aliqua appetitiva operatio. Inter omnes autem appetitivas operatione invenitur amor eſſe principium: quo ſublato, neque gaudium erit, ſi adipiſcitur aliquis quod non amat; neque triſtitia, ſi impediatur ab eo quod amat, ſi videlicet amor tollatur; & per conſequens tolluntur omnes appetitivæ operationes, quæ quodammodo ad triſtitiam, & gaudium referuntur. Cum igitur in Deo ſit perfecta cognitio, oportet etiam in eo ponere perfectum amorem: in quo quidem proceſſus ſecundum appetitivam operationem exprimitur, ſicut & in verbo per operationem intellectus.

Eſt autem attendenda differentia quædam inter intellectualem operationem & appetitivam: nam operatio intellectus, & omnis omnino cognitiva operatio completur per hoc quod cognoſcibilia in cognoſcente quodammodo exiſtunt, ſcilicet ſenſibilia in ſenſu, & intelligibilia in intellectu; operatio autem appetitiva completur ſecundum quemdam ordinem, vel motum appetentis ad res appetitui obiectas. Ea vero quæ habent occultum principium ſui motus, ſpiritus nomen accipiunt: ſic enim venti ſpiritus dicuntur, quia eorum principium non apparet. Reſpiratio etiam arteriarum, qui eſt motus ab intrinſeco principio procedens, ſpiritus nomen accepit: unde convenienter, ſecundum quod divina humanis ſigni-

fica-

ficari poſſunt, ipſe divinus amor procedens ſpiritus nomen accepit.

Sed in nobis amor ex duplici cauſa procedit: quandoque quidem ex corporea, & materiali natura, qui eſt amor immundus, quia per eum puritas mentis turbatur; quandoque autem ex ipſa proprietate naturæ ſpiritualis, ſicut cum amamus intelligibilia bona, & quæ rationi conveniunt, & hic eſt amor purus. In Deo autem amor materialis locum non habet. Convenienter igitur amorem ipſius non ſolum ſpiritum, ſed ſpiritum ſanctum vocamus, ut per hoc quod dicitur ſanctus, eius puritas exprimatur.

Manifeſtum eſt autem quod nihil amare poſſumus intelligibili, & ſancto amore niſi quod actu per intellectum concipimus. Conceptio autem intellectus eſt verbum: unde oportet quod amor a verbo oriatur. Verbum autem Dei dicimus eſſe filium. Ex quo pater ſpiritum ſanctum eſſe a filio. Sicut autem divinum intelligere eſt eius eſſe, ita etiam amare Dei eſt eius eſſe: & ſicut Deus ſemper actu intelligit, & omnia intelligendo ſe ipſum intelligit; ita etiam ſe amat, & omnia amat ſuam bonitatem amando. Sicut ergo Dei filius, qui eſt verbum Dei, ſubſiſtens eſt in natura divina, & coæternus patri, atque perfectus, & unicus; ita etiam hæc omnia de ſpiritu ſancto confiteri oportet. Ex hoc autem colligere poſſumus quod cum omne quod ſubſiſtit in natura intelligente, apud nos perſona dicatur, apud Græcos autem hypoſtaſis; neceſſe eſt dicere, quod verbum Dei, quod filium nominamus, ſit quædam hypoſtaſis, ſeu perſona; & idem de ſpiritu ſancto dici oportet. Nulli autem eſt dubium quin Deus, a quo verbum, & amor procedit, ſit res ſubſiſtens, ut etiam dici poſſit hypoſtaſis, vel perſona. Et per hunc modum convenienter ponimus in divinis tres perſonas, ſcilicet perſonam patris, perſonam filii, & perſonam ſpiritus ſancti. Has autem tres perſonas, vel hypoſtaſes non dicimus eſſe per eſſentiam diverſas: quia, ut dictum eſt, ſicut intelligere, & amare Dei eſt eius eſſe, ita verbum, & amor eius ſunt ipſa eſſentia Dei. Quicquid autem de Deo abſolute dicitur, non eſt aliud quam Dei eſſentia. Non enim eſt Deus magnus, vel potens, vel bonus accidentaliter, ſed per eſſentiam ſuam: & tres perſonas, vel hypoſtaſes non dicimus in divinis diſtinctas per aliquid abſolutum, ſed per ſolas relationes, quæ ex proceſſione verbi, & amoris proveniunt. Et quia proceſſionem verbi nominamus generationem, ex generatione autem proveniunt relationes paternitatis, & filiationis; perſonam filii a perſona patris diſtingui dicimus ſolummodo paternitate, & filiatione; omnia communiter, & indifferenter de utroque prædicantes. Sicut enim dicimus patrem verum Deum, omnipotentem, æternum, & quæcumque ſimiliter dicuntur, ſic & filium: & eadem ratio eſt de ſpiritu ſancto. Quia ergo pater, & filius, & ſpiritus ſanctus non diſtinguuntur in natura Divinitatis, ſed in relationibus ſolum; convenienter tres perſonas non dicimus tres deos, ſed unum verum Deum, & perfectum profitemur. In hominibus autem ideo tres perſonæ tres homines dicuntur, & non unus homo, quia natura humanitatis, quæ communis eſt, differenter convenit eis ſecundum materialem diviſionem, quæ omnino in Deo locum non habet. Unde in tribus ſunt tres humanitates numero differentes, & ſola ratio humanitatis in eis communis invenitur. In tribus autem divinis perſonis non tres divinitates numero differentes, ſed unam ſimplicem Deitatem neceſſe eſt eſſe; cum non ſit alia eſſentia verbi, & amoris in Deo ab eſſentia Dei; & ſic non tres deos, ſed unum Deum confitemur, propter unam ſimplicem Deitatem in tribus perſonis.

CAPUT V.

Quæ fuit cauſa incarnationis filii Dei.

Ex ſimili autem cæcitate irrident chriſtianam fidem: quia Chriſtum confitemur Dei filium mortuum eſſe, tanti myſterii profunditatem non intelligentes. Et ne mors filii Dei perverſe intelligatur, prius aliquid de filii Dei incarnatione dicere oportet. Non enim dicimus filium Dei morti ſubiectum fuiſſe ſecundum naturam divinam, in qua eſt æqualis patri, quæ eſt fontalis omnium vita; ſed ſecundum naturam noſtram, quam aſſumpſit in unitatem perſonæ.

Ad incarnationis ergo divinæ myſterium aliqualiter conſiderandum, oportet advertere, quod omne per intellectum agens, per conceptionem ſui intellectus, quam dicimus verbum, operatur, ut patet in ædificatore, & quolibet artifice, qui ſecundum formam quam mente concepit, exterius operatur. Quia ergo Dei filius eſt ipſum Dei verbum, conſequens eſt ut Deus omnia per filium fecerit.

rit. Unaquæque autem res per eadem fit, & reparatur: ſi enim domus collapſa ſit, per ſormam artis reparatur, per quam a principio condita fuit. Inter creaturas autem a Deo conditas per verbum ſuum, primum gradum tenet creatura rationalis, intantum quod omnes aliæ creaturæ ei ſubſerviunt, & ad ipſam ordinari videntur; & hoc rationabiliter, quia rationalis creatura dominium habet ſui actus per arbitrii libertatem, ceteræ vero creaturæ non ex iudicio libero agunt, ſed quadam vi naturæ moventur ad agendum. Ubique autem quod eſt liberum, præeminet ei quod eſt ſervum, & ſervi ad liberorum ſamulatum ordinantur, & a liberis gubernantur. Lapſus ergo rationalis creaturæ ſecundum veram æſtimationem magis æſtimandum eſt quam cuiuſcumque irrationalis creaturæ defectus. Nec eſt dubium quin apud Dei iudicium res ſecundum veram æſtimationem iudicentur. Hoc ergo conveniens eſt divinæ ſapientiæ ut præcipue lapſum rationalis creaturæ repararet, magis etiam quam ſi cælum collaberetur, vel quicquid aliud in rebus corporeis poſſet accidere. Eſt autem duplex creatura rationalis, ſeu intellectualis: una a corpore ſeparata, quam Angelum dicimus; alia corpori iuncta, quæ eſt anima hominis. In utraque autem lapſus accidere potuit propter arbitrii libertatem. Dico autem creaturæ rationalis lapſum non ut ab eſſe deficiat, ſed ſecundum quod deficit a rectitudine voluntatis. Lapſus enim, ſeu defectus præcipue attenditur ſecundum id quo operatur; ſicut artificem errare dicimus, ſi in arte deficiat qua debet operari; & rem naturalem deficientem dicimus, & collapſam, ſi corrumpatur virtus eius naturalis per quam agit, puta ſi in planta vis germinandi deficiat, aut in terra vis fructificandi. Id autem per quod operatur rationalis creatura, eſt voluntas, in qua conſiſtit libertas arbitrii. Lapſus ergo rationalis creaturæ eſt ſecundum quod deficit a rectitudine voluntatis, quod fit per peccatum. Defectum ergo peccati, qui nihil eſt aliud quam perverſitas voluntatis, præcipue Deo convenit removere, & hoc per verbum ſuum, quo univerſam condidit creaturam. Angelorum autem peccatum remedium habere non potuit, quia ſecundum immutabilitatem ſuæ naturæ (*a*) impœnitibiles ſunt ab eo in quod ſemel convertuntur. Homines autem ſecundum conditionem ſuæ naturæ habent mutabilem voluntatem, ut non ſolum diverſa poſſint eligere (*b*) vel bona, vel mala; ſed etiam poſtquam unum elegerunt, poſſunt ab illo reſipiſcere, & ad aliud converti: & hæc volubilitas voluntatis in homine manet, quamdiu corpori unitur varietati ſubiecto. Cum autem anima a corpore fuerit ſeparata, eamdem immutabilitatem voluntatis habebit quam naturaliter Angelus habet: unde & poſt mortem anima impœnitibilis eſt, nec poteſt de bono ad malum converti, nec de malo ad bonum. Sic ergo ad Dei bonitatem pertinuit ut per filium ſuum naturam humanam collapſam repararet. Modus autem reparationis talis eſſe debuit quod & naturæ reparandæ conveniret, & morbo. Naturæ dico reparandæ: quia cum homo ſit rationalis naturæ, libero arbitrio præditus, non ex neceſſitate exterioris virtutis, ſed ſecundum propriam voluntatem ad ſtatum rectitudinis revocandus fuit. Morbo etiam, quia cum (*c*) morbus in perverſitate voluntatis conſiſteret, oportuit quod voluntas ad rectitudinem reduceretur. Voluntatis autem humanæ rectitudo conſiſtit in ordinatione amoris, qui eſt principalis affectio. Ordinatus autem amor eſt ut Deum ſuper omnia diligamus quaſi ſummum bonum, & ut in ipſum referamus omnia quæ amamus tamquam in ultimum finem, & ut in aliis amandis ſervetur debitus ordo, ut ſcilicet corporalia ſpiritualibus poſtponamus. Ad provocandum autem noſtrum amorem in Deum nihil magis valere potuit quam quod verbum Dei, per quod omnia facta ſunt, ad reparationem naturæ noſtræ eam aſſumeret, ut idem eſſet & Deus, & homo. Primo quidem quia ex hoc maxime demonſtratur quantum Deus diligat hominem, quod pro eius ſalute homo fieri voluit; nec eſt aliquid quod ad amandum magis provocet quam quod aliquis ſe cognoſcat amari. Deinde quod homo habens intellectum, & affectum ad corporalia depreſſum, ad ea quæ ſupra ſe ſunt, de facili elevari non poterat. Facile autem eſt homini cuilibet ut alium hominem diligat, & cognoſcat; ſed conſiderare divinam altitudinem, & in eam ferri per debitum amoris affectum, non eſt omnium hominum, ſed eorum qui per Dei auxilium cum magno ſtudio, & labore a corporalibus ad ſpiritualia ſublevan-

(a) *Al.* impœnitibilem. (b) *Al. deeſt* vel bona. (c) *Al.* morbus perverſitate voluntatis conſideret.

Digitized by Google

vantur. Ut ergo omnibus pateret via ad Deum, voluit Deus homo fieri, ut etiam parvuli Deum cognoſcere, & amare poſſent quaſi ſimilem ſibi; & ſic per id quod capere poſſunt, paulatim proficerent ad perfectum. Per hoc etiam quod Deus factus eſt homo, ſpes datur homini ut pervenire poſſit ad perfectæ beatitudinis participationem, quam ſolus Deus naturaliter habet. Homo enim ſuam infirmitatem cognoſcens, ſi ei promitteretur quod ad beatitudinem perveniret, cuius vix Angeli ſunt capaces, quæ ſcilicet in viſione Dei, & fruitione conſiſtit, vix hoc ſperare poſſet, niſi ex alia parte ſibi dignitas naturæ humanæ oſtenderetur, quam tanti æſtimat Deus, ut pro eius ſalute fieri homo voluerit. Et ſic per hoc quod Deus factus eſt homo, ſpem nobis dedit ut etiam homo poſſet pervenire ad hoc quod uniretur Deo per beatam fruitionem. Valet etiam homini ſuæ cognitio dignitatis ex hoc quod Deus humanam naturam aſſumpſit ad hoc quod affectum ſuum nulli creaturæ ſubiiceret, neque dæmones, aut qualcumque creaturas colendo per idolatriam, neque corporalibus creaturis ſe ſubdendo per inordinatum affectum. Indignum enim eſt ut cum homo ſit tantæ dignitatis ſecundum æſtimationem divinam, & ita Deo propinquus ſit ut Deus homo fieri voluerit, quod homo rebus inferioribus Deo inordinate ſe ſubiiciat.

CAPUT VI.

Qualiter debet intelligi hoc quod dicitur: Deus factus eſt homo.

Cum autem dicimus, Deum hominem fieri, nemo exiſtimet hoc ſic accipiendum eſſe ut Deus convertatur in hominem, ſicut aer ſit ignis cum in ignem convertitur. Immutabilis eſt enim Dei natura: corporea autem ſunt quæ invicem convertuntur; ſpiritualis autem natura in naturam corpoream non convertitur, ſed poteſt ei aliqualiter uniri propter efficaciam ſuæ virtutis, ſicut anima unitur corpori; licet humana natura ex anima conſtet & corpore, anima autem non corporeæ, ſed ſpiritualis naturæ ſit. Omnis tamen creatura ſpiritualis deficit a ſimplicitate divina multo amplius quam corporea creatura a ſimplicitate ſpiritualis naturæ. Sicut ergo ſpiritualis natura unitur corpori per efficaciam ſuæ virtutis, ita & Deus poteſt uniri tam ſpirituali, quam corporali: & ſecundum hunc modum dicimus Deum naturæ humanæ fuiſſe unitum.

Eſt autem attendendum, quod unumquodque maxime videtur eſſe illud quod invenitur in eo eſſe principium; omnia autem alia videntur ei quod eſt principium, adhærere, & ab eo quodammodo aſſumi, inquantum id quod eſt principium, aliis utitur ſecundum ſuam diſpoſitionem: quod quidem patet non ſolum in ordinatione civili, in qua principes civitatis quaſi tota civitas eſſe videntur, & aliis utuntur ſecundum ſuam diſpoſitionem, ut ſibi adhærentibus membris, ſed etiam in adunatione naturali. Licet enim homo naturaliter conſtet ex anima & corpore, principalius tamen videtur homo eſſe anima quam corpus, quod animæ adhæret, & quo anima utitur ad operationes animæ convenientes. Sic ergo & in unione Dei ad creaturam non trahitur Deitas ad humanam naturam, ſed humana natura a Deo aſſumitur, non quidem ut convertatur in Deum, ſed ut Deo adhæreat: & ſunt quodammodo anima, & corpus ſic aſſumpta, anima, & corpus ipſius Dei, ſicut partes corporis aſſumptæ ab anima ſunt quodammodo ipſius animæ membra.

Eſt tamen in hoc aliqua differentia attendenda. Nam anima licet ſit perfectior corpore, non tamen totam perfectionem in ſe poſſidet humanæ naturæ: unde corpus ſic ei advenit ut ex corpore & anima una compleatur humana natura, cuius quædam partes ſunt anima, & corpus. Sed Deus ita eſt in natura ſua perfectus ut plenitudini naturæ ipſius nihil adiici poſſit: unde cum natura divina non poteſt ſic uniri altera natura ut ex utraque una conſtituatur natura communis: ſic enim natura divina pars eſſet illius naturæ communis; quod repugnat perfectioni divinæ naturæ, nam omnis pars imperfecta eſt. Deus ergo Dei verbum ſic humanam naturam aſſumpſit, quæ ex anima conſtat & corpore, ut tamen nec altera tranſiret in alteram, nec ex duabus una natura conflaretur, ſed poſt unionem duæ naturæ diſtinctæ remanerent quantum ad proprietates naturarum.

Eſt autem rurſus conſiderandum, quod cum ſpiritualis natura corporeæ uniatur per ſpiritualem virtutem, quanto fuerit maior virtus ſpiritualis naturæ, tanto perfectius, & firmius ſibi naturam inferiorem aſſumit. Eſt autem virtus Dei infini-

finita, cui omnis creatura ſubiicitur, & unaquaque utitur pro ſuo arbitrio: non autem eis uteretur, niſi aliquo modo per efficaciam ſuæ virtutis uniretur eis. Tanto autem alicui naturæ perfectius unitur, quanto in ea magis ſuam virtutem exercet. Inter omnes ſiquidem creaturas virtutem ſuam exercet quantum ad hoc quod omnibus eſſe largitur, & ad proprias operationes movet; & ſecundum hoc quodam communi modo in omnibus rebus dicitur eſſe. Sed ſpecialiori quodam modo virtutem ſuam exercet in mentibus ſanctis, quas non ſolum in eſſe conſervat, & ad operandum movet, ſicut alias creaturas, ſed etiam eas convertit ad ſe cognoſcendum, & amandum: unde etiam ſic in ſanctis mentibus ſpecialiter dicitur habitare, & mentes ſanctæ Deo plenæ eſſe dicuntur. Quia ergo ſecundum quantitatem virtutis quam Deus exercet in creaturam, magis & minus dicitur creaturæ uniri; patet quod cum efficacia divinæ virtutis humano intellectu comprehendi non poſſit, ſublimiori modo Deus poteſt creaturæ uniri quam intellectus humanus capere poſſit. Quodam ergo incomprehenſibili, & ineffabili modo dicimus Deum unitum eſſe humanæ naturæ in Chriſto non ſolum per inhabitationem, ſicut in aliis Sanctis, ſed quodam modo ſingulari, ita quod humana natura eſſet quædam filii Dei natura; ut filius Dei, qui ab æterno habet naturam divinam a Patre, ex tempore per aſſumptionem mirabilem habeat humanam naturam ex genere noſtro; & ſic quælibet partes humanæ naturæ ipſius filii Dei, dici poſſunt Deus; & quicquid agit, vel patitur quælibet pars naturæ humanæ in filio Dei, poteſt attribui unigenito Dei verbo. Unde non inconvenienter dicimus animam, & corpus eſſe filii Dei, ſed & oculos, & manus, & quod filius Dei corporaliter videat per oculi viſionem, & audit per auris auditum, & ſic de aliis quæ partibus animæ, vel corporis convenire poſſunt.

Huius autem admirabilis unionis nullum convenientius exemplum inveniri poteſt quam unio corporis & animæ rationalis. Eſt etiam non inconveniens exemplum de hoc quod verbum noſtrum in corde manet abſconditum, & ſenſibile fit per aſſumptionem vocis, & ſcripturæ. Sed tamen hæc exempla a prædicta unionis repræſentatione deficiunt, ſicut & cetera exempla humana a rebus divinis. Nam neque Deitas ſic unitur humanæ naturæ ut ſit pars alicuius naturæ; neque ſic unitur humanæ naturæ ut ſolum ſignificetur per eam, ſicut verbum cordis ſignificatur per vocem, aut ſcripturam; ſed ſic ut veraciter filius Dei habeat naturam humanam, & homo dicatur.

Patet ergo quod non dicimus, Deum unitum eſſe naturæ corporeæ ut ſit virtus in corpore ad modum materialium, & corporalium virtutum, quia nec intellectus animæ corpori unitæ ſic eſt virtus in corpore. Multo minus ergo Dei verbum, quod ineffabiliter, & ſublimiori modo ſibi naturam humanam aſſumpſit. Patet etiam ſecundum præmiſſa quod filius Dei & divinam naturam habet, & humanam, unam ab æterno, aliam ex tempore per aſſumptionem.

Contingit autem ab eodem plura haberi ſecundum diverſos modos; in quibus tamen omnibus ſemper quod eſt principalius, habere dicitur; quod autem minus principale, haberi. Habet enim totum multas partes, ut homo manus, & pedes; non autem dicimus e converſo, quod manus, vel pedes habeant hominem. Habet etiam unum ſubiectum multa accidentia, ſicut pomum colorem, & odorem, non e converſo. Habet etiam homo aliqua exteriora, ſicut poſſeſſiones, & veſtes, non e converſo. In ſolis autem illis quæ ſunt partes alicuius unius eſſentiales, aliquando aliquid dicitur habere, & haberi, ut anima corpus, & corpus animam. Et ſimiliter inquantum vir, & uxor in matrimonio coniunguntur, dicitur vir habere uxorem, & uxor virum. Et ſimiliter in his quæ per relationem uniuntur, ſicut dicimus, quod pater habet filium, & filius patrem. Si ergo ſic uniretur Deus humanæ naturæ ſicut anima corpori, ut ex his conſtitueretur una natura communis, poſſet dici, quod Deus habet naturam humanam, & humana natura habet Deum, ſicut anima habet corpus, & e converſo. Sed quia ex divina, & humana natura non poteſt conſtitui una natura propter perfectionem divinæ, ut dictum eſt, & tamen in prædicta unione principalius eſt quod eſt ex parte Dei; manifeſte conſequitur quod ex parte Dei accipi oportet id quod habet naturam humanam. Illud autem quod per aliquam naturam dicitur eſſe, dicitur eſſe ſuppoſitum, vel hypoſtaſis naturæ illius, ſicut quod habet naturam equi, dicitur eſſe hypoſtaſis, vel ſuppoſitum naturæ equinæ. Et ſi ſit natura intellectualis quæ habetur, talis hypoſtaſis dicitur perſona;

ſicut

ſicut dicimus Petrum eſſe perſonam, qui naturam humanam habet, quæ eſt intellectualis natura. Cum ergo filius Dei, unigenitum Dei verbum, per aſſumptionem habeat humanam naturam, ut dictum eſt; ſequitur quod ſit hypoſtaſis, vel ſuppoſitum, vel perſona humanæ naturæ: & cum ab æterno habeat divinam naturam, non per modum compoſitionis, ſed ſimplicis identitatis; dicitur etiam hypoſtaſis, vel perſona divinæ naturæ, ſecundum tamen quod divina verbis humanis exprimi poſſunt. Ipſum ergo unigenitum Dei verbum eſt hypoſtaſis, vel perſona duarum naturarum, divinæ ſcilicet, & humanæ, in duabus naturis ſubſiſtens.

Si quis autem obiiciat, quod humana natura etiam in Chriſto non ſit accidens, ſed ſubſtantia quædam, non autem univerſalis, ſed particularis, quæ hypoſtaſis dicitur; videtur conſequi quod ipſa humana natura in Chriſto hypoſtaſis quædam ſit præter hypoſtaſim Dei verbi, & ſic in Chriſto erunt duæ hypoſtaſes. Conſiderare debet qui ſic obiicit, quod non omnis ſubſtantia particularis hypoſtaſis dicitur, ſed ſolum illa quæ ab aliquo principaliori non habetur. Manus enim hominis ſubſtantia eſt quædam particularis, non tamen poteſt dici hypoſtaſis, nec perſona, quia habetur a principaliori, quod eſt homo: alioquin in quovis homine eſſent tot hypoſtaſes, vel perſonæ, quot membra, vel partes. Humana ergo natura in Chriſto non eſt accidens, ſed ſubſtantia, non univerſalis, ſed particularis; nec tamen hypoſtaſis dici poteſt, quia aſſumitur a principaliori, ſcilicet a Dei verbo. Sic ergo Chriſtus eſt unus propter perſonæ, vel hypoſtaſis unitatem, nec poteſt dici eſſe duo; ſed proprie dicitur, quod habet duas naturas. Et licet divina natura prædicetur de hypoſtaſi Chriſti, quæ eſt hypoſtaſis verbi Dei, quod eſt eius eſſentia; tamen humana natura non poteſt prædicari de eo in abſtracto, ſicut nec de aliquo habente humanam naturam. Sicut enim non poſſumus dicere, quod Petrus eſt humana natura, ſed quod eſt homo, inquantum habet humanam naturam; ita nec poſſumus dicere, quod Dei verbum ſit humana natura, ſed quod habet humanam naturam aſſumptam, & ex hoc dicitur homo. Utraque ergo natura prædicatur de verbo Dei, ſed una in concreto tantum, ſcilicet humana, ut cum dicimus, filius Dei eſt homo; divina vero natura & in abſtracto, & in concreto dici poteſt, ut quod verbum Dei eſt divina eſſentia, vel natura, & quod eſt Deus. Cum autem Deus ſit habens divinam naturam, & homo ſit habens humanam naturam, per hæc duo nomina ſignificantur duæ naturæ habitæ, ſed unus habens utramque. Et cum habens naturam ſit hypoſtaſis, ſicut in nomine Dei intelligitur hypoſtaſis verbi Dei, ita in nomine hominis intelligitur verbum Dei, ſecundum quod attribuitur Chriſto.

Et ſic patet quod per hoc quod dicimus Deum Chriſtum, & hominem, non dicimus eum eſſe duo, ſed unum in duabus naturis. Quia vero ea quæ conveniunt naturæ, attribui poſſunt hypoſtaſi illius naturæ; hypoſtaſis autem tam humanæ naturæ, quam divinæ includitur tam in homine ſignificante divinam naturam, quam in homine ſignificante humanam, quod eſt eadem hypoſtaſis habens utramque naturam; conſequens eſt ut tam humana, quam divina prædicentur de illa hypoſtaſi, ſeu ſecundum quod includitur in nomine ſignificante divinam naturam, ſeu ſecundum quod includitur in nomine ſignificante humanam. Poſſumus enim dicere, quod Deus verbum Dei eſt conceptus, & natus de Virgine, paſſus, mortuus, & ſepultus; attribuentes hypoſtaſi verbi humana propter humanam naturam: & e converſo poſſumus dicere, quod homo ille eſt unum cum patre, & quod eſt ab æterno, & quod creavit mundum propter divinam naturam.

In his ergo tam diverſis de Chriſto prædicandis diſtinctio invenitur, ſi conſideretur ſecundum quod iſta de Chriſto dicuntur: quædam enim dicuntur ſecundum humanam naturam, quædam ſecundum divinam. Si autem conſideretur de quo dicuntur, indiſtincte proferuntur, quia eadem eſt hypoſtaſis de qua & divina, & humana dicuntur; ut ſi dicam, quod idem eſt homo qui videt, & audit, ſed non ſecundum idem: videt enim ſecundum oculos, & audit ſecundum aures. Idem etiam eſt pomum quod videtur, & odoratur; ſed hoc quidem colore, illud autem odore. Ratione cuius dicere poſſumus, quod videns audit, & audiens videt, & viſum odoratur, & odoratum videtur. Et ſimiliter dicere poſſumus, quod Deus naſcitur de Virgine propter humanam naturam, & homo ille eſt æternus propter divinam,

CAPUT VII.

Qualiter ſit accipiendum quod dicitur verbum Dei paſſum.

EX conſideratione ergo præmiſſorum ſatis apparere poteſt, iam nihil inconveniens ſequi ex eo quod dictum eſt, quod unigenitum Dei verbum paſſum, & mortuum confitemur. Non enim hæc ei attribuimus ſecundum naturam divinam, ſed ſecundum humanam, quam pro noſtra ſalute in unitatem perſonæ aſſumpſit.

Si quis autem obiiciat, quod Deus, cum ſit omnipotens, alio modo poterat humanum genus ſalvare quam per unigeniti ſui mortem; conſiderare debet qui hoc obiicit, quod in factis Dei conſiderandum eſt quid convenienter fieri potuit, etiam ſi alio modo illud Deus facere potuiſſet; alioquin omnia eius opera ſimilis ratio irritabit. Si enim conſideretur quare Deus fecerit cælum tantæ quantitatis, & quare condiderit in tali numero ſtellas; ſapienter cogitanti occurret ſecundum quod ſic convenienter fieri potuit, licet aliter facere potuerit. Dico autem hæc ſecundum quod credimus totam naturæ diſpoſitionem, & humanos actus divinæ providentiæ eſſe ſubiectos. Hac enim credulitate ſublata, omnis Divinitatis cultus excluditur. Suſcepimus autem præſentem diſputationem ad eos qui ſe Dei cultores dicunt, ſeu ſint Saraceni, ſeu Chriſtiani, ſeu Iudæi. Ad eos autem qui omnia ex neceſſitate provenire dicunt a Deo, operoſius a nobis alibi diſputatum eſt. Si aliquis ergo convenientiam paſſionis, & mortis Chriſti pia intentione conſideret, tantam ſcientiæ profunditatem inveniet, ut ſemper aliqua cogitanti plura, & maiora ſemper occurrant, ita quod experiri poſſit verum eſſe quod Apoſtolus dicit I. Cor. 1. 23. *Nos prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus vero ſtultitiam; ipſis autem vocatis Iudæis, atque Græcis Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam*: & iterum: *Quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt* omnibus *hominibus*.

Primo ergo conſiderandum occurrit, quod Chriſtus humanam naturam aſſumpſit ad lapſum hominis reparandum, ut diximus. Ea ergo oportuit Chriſtum pati, & agere ſecundum humanam naturam, per quæ remedium adhiberi poſſet contra peccatum. Peccatum autem hominis in hoc conſiſtit quod homo corporalibus adhærendo, ſpiritualia bona prætermittat. Hoc ergo decuit Dei Filium in aſſumpta hominis natura oſtendere per ea quæ fecit, & paſſus eſt, ut homines temporalia bona, vel mala pro nihilo ducerent, ne ab eorum inordinato affectu impediti, ſpiritualibus minus deditι eſſent. Unde Chriſtus pauperes parentes elegit, & tamen virtute perfectos, ne quis de ſola carnis nobilitate, & parentum divitiis glorietur Pauperem vitam geſſit, ut divitias doceret contemnere. Privatus abſque dignitate vixit, ut homines ab inordinato horum appetitu revocaret. Laborem, ſitim, famem, & corporis flagella ſuſtinuit, ne homines voluptatibus, & deliciis intenti, propter aſperitates huius vitæ retraherentur a bono virtutis. Ad extremum ſuſtinuit mortem, ne propter mortis timorem aliquis veritatem desereret. Et ne aliquis pro veritate vituperabilem mortem timeret, exprobratiſſimum genus mortis elegit, ſcilicet crucis. Sic quoque conveniens fuit filium Dei hominem factum mortem pati, ut ſui exemplo homines provocaret ad virtutem, ut ſic verum ſit quod Petrus dicit I. Pet. 11. 21. *Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum ut ſequamini veſtigia eius*. Deinde quia hominibus ad ſalutem neceſſaria eſt non ſolum converſatio recta, per quam vitantur peccata, ſed etiam cognitio veritatis, per quam vitantur errores; ad reparationem humani generis neceſſarium fuit ut unigenitum Dei verbum naturam humanam aſſumens, in certa veritatis cognitione firmaret veritatem. Veritati autem quæ docetur per hominem, non omnino firma credulitas adhiberetur, quia homo decipi, & decipere poteſt; ſed a ſolo Deo abſque omni dubitatione veritatis cognitio confirmatur. Sic ergo oportuit Dei Filium hominem factum doctrinam divinæ veritatis hominibus proponere, ut oſtenderet hanc divinitus, non humanitus eſſe: & hoc oſtendit in miraculorum multitudine. Operanti enim ea quæ ſolus Deus facere poteſt, puta mortuos ſuſcitando, cæcos illuminando &c. credendum erat ut per Deum loqueretur. Sed quia miracula eius, qui præſentes aderant, videre potuerunt, ne a poſteris crederentur conficta; contra hoc divina ſapientia remedium exhibuit per Chriſti infirmitatem. Si enim vixiſſet dives, potens, & in magna dignitate conſtitutus, credi potuiſſet quod doctrina eius, & miracula favore hominum, & poteſtate humana fuiſſent recepta. Et ideo ut palam

fieret

fieret opus divinæ virtutis, omnia abiecta, & infima in mundo elegit, pauperem matrem, & vitam inopem, diſcipulos, & nuntios idiotas, reprobari, & condemnari uſque ad mortem a magnatibus mundi; ut manifeſte appareret quod ſuſceptio miraculorum, eiuſque doctrinæ, non humanæ potentiæ, ſed divinæ attribuenda ſit. Unde & in his quæ fecit, vel paſſus eſt, ſimul coniungebantur & humana infirmitas, & divina poteſtas. In nativitate enim pannis involutus in præſepio ponitur; ſed ab Angelis collaudatur, & a Magis ſtella duce adoratur. Tentatur a diabolo; ſed ei miniſtratur ab Angelis. Vivit inops, & mendicus; ſed mortuos ſuſcitat, & cæcos illuminat. Moritur affixus patibulo, annumeratur latronibus; ſed in eius morte Sol obſcuratur, terra tremit, franguntur lapides, aperiuntur monumenta, & mortuorum corpora ſuſcitantur. Si quis ergo ex talibus initiis tantum fructum videat conſecutum, ſcilicet converſionem fere totius mundi ad Chriſtum, & ulterius alia ſigna quærat ad credendum; durior lapide cenſeri poteſt, cum in morte eius & petræ ſciſſæ ſint. Hinc eſt quod Apoſtolus I. Corinth. 1. 18. dicit: *Verbum crucis pereuntibus ſtultitia eſt, his autem qui ſalvi ſunt, ideſt nobis, virtus Dei eſt.*

Eſt autem circa hoc, aliud conſiderandum, quod ſecundum eamdem rationem providentiæ, qua in ſe ipſo Dei filius homo factus, infirma pati voluit, etiam ſuos diſcipulos, quos humanæ ſalutis miniſtros inſtituit, voluit in mundo eſſe abiectos. Unde non elegit litteratos, & nobiles, ſed illitteratos, & ignobiles, pauperes ſcilicet piſcatores; & eos mittens ad ſalutem hominum procurandum, iuſſit paupertatem ſervare, & perſecutiones, & opprobria pati, & mortem etiam pro veritate ſubire; ne eorum prædicatio ad aliquod terrenum commodum compoſita videretur, & ne ſalus mundi adſcriberetur humanæ ſapientiæ, aut virtuti, ſed ſolum divinæ. Unde nec in eis defuit virtus divina mirabilia operans, qui tamen ſecundum mundum videbantur abiecti. Hoc autem neceſſarium erat reparationi humanæ, ut homines diſcerent ne de ſe ipſis ſuperbe confiderent, ſed de Deo. Hoc enim ad perfectionem humanæ iuſtitiæ requiritur ut homo totaliter ſe Deo ſubiiciat, a quo etiam omnia bona conſequi ſperet adipiſcenda, & adepta recognoſcat. Ad bona igitur præſentia huius mundi contemnenda, & adverſa quælibet toleranda uſque ad mortem, nullo modo melius eius diſcipuli potuerunt inſtitui quam per paſſionem, & mortem Chriſti: unde & ipſe eis dicebat Ioan. xv. 20. *Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur.*

Deinde conſiderandum eſt, quod hoc habet ordo iuſtitiæ ut pro peccato pœna infligatur. Apparet enim in humanis iudiciis quod ea quæ iniuſte facta ſunt, ad iuſtitiam reducuntur, dum iudex ab eo qui aliena capiens, plus habet quam debeat, ſubtrahit quod plus habet, & dat ei qui minus habebat. Quicumque autem peccat, plus ſuæ voluntati indulget quam debeat: ut enim voluntatem ſuam impleat, tranſgreditur ordinem rationis, & legis divinæ. Ad hoc igitur quod ad iuſtitiæ ordinem reducatur, oportet quod voluntati ſubtrahatur de eo quod vult, quod fit dum punitur vel per ſubtractionem bonorum quæ vellet habere, vel per illationem malorum quæ pati recuſat. Hæc ergo reintegratio iuſtitiæ per pœnam quandoque fit per voluntatem eius qui punitur, dum ipſemet ſibimet pœnam imponit, ut ad iuſtitiam redeat; quandoque vero fit eo invito; & tunc quidem ipſe ad iuſtitiam non reducitur, ſed in eo impletur iuſtitia. Erat autem totum humanum genus peccato ſubiectum. Ad hoc ergo quod ad ſtatum iuſtitiæ reduceretur, oportebat invenire pœnam, quam homo ſibi ipſi aſſumeret ad implendum divinæ iuſtitiæ ordinem. Nullus autem homo purus tantus eſſe poterat qui poſſet ſatisfacere ſufficienter Deo, pœnam voluntariam aliquam aſſumendo, etiam pro peccato proprio, nedum pro peccato univerſorum. Cum enim homo peccat, legem Dei tranſgreditur; & ſic quantum eſt in ſe, iniuriam Deo facit, qui eſt maieſtatis infinitæ. Tanto autem eſt maior iniuria, quanto maior eſt is in quem committitur: patet enim quod maior iniuria reputatur, ſi quis percutiat militem, quam ſi ruſticum; & adhuc maior, ſi Regem, vel Principem. Habet ergo peccatum contra legem Dei commiſſum quodammodo iniuriam infinitam.

Sed rurſus conſiderandum eſt, quod ſecundum dignitatem ſatisfacientis etiam ſatisfactio ponderatur. Unum enim verbum deprecatorium a Rege prolatum pro ſatisfactione iniuriæ, maior ſatisfactio reputatur quam ſi eo inferior vel genua flecteret, vel aliam quamvis humiliationem oſtenderet ad ſatisfaciendum paſſo iniuriam. Nullus autem homo purus erat infini-

finitæ dignitatis, cuius ſatisfactio poſſet eſſe condigna contra Dei iniuriam. Oportuit igitur ut eſſet aliquis homo infinitæ dignitatis qui pœnam ſubiret pro omnibus, & ſic condigne ſatisfaceret pro totius mundi peccatis. Ad hoc ergo unigenitum Dei verbum, verus Deus, & Dei filius naturam humanam aſſumpſit, & in ea mortem pati voluit, ut totum genus humanum pro peccato ſatisfaciendo purgaret: unde & Petrus dicit I. Pet. III. 18. *Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis &c.*

Non ergo, ut opinantur, conveniens fuit quod Deus ſine ſatisfactione ſua humana peccata purgaret, neque etiam quod hominem non permitteret cadere in peccatum. Primum enim repugnaret ordini iuſtitiæ, ſecundum ordini naturæ humanæ, per quam homo factus eſt ſuæ voluntatis liber, potens bonum, vel malum eligere. Providentiæ autem eſt rerum naturam, & ordinem non deſtruere, ſed ſalvare. In hoc ergo maxime Dei ſapientia apparuit quod ordinem rerum ſervavit tam iuſtitiæ, quam naturæ; & tamen miſericorditer providit homini ſalutis remedium per filii ſui incarnationem, & mortem.

CAPUT VIII.

Qualiter ſit accipiendum quod fideles accipiunt corpus Chriſti.

QUia ergo per paſſionem, & mortem Chriſti homines a peccato purgantur, ut huius tam immenſi beneficii iugis in nobis maneret memoria, filius Dei paſſione appropinquante, ſuæ paſſionis, & mortis memoriam fidelibus ſuis reliquit iugiter recolendam, ſuum corpus, & ſanguinem tradens diſcipulis ſub ſpeciebus panis, & vini, quod uſque nunc in memoriam illius venerandæ paſſionis ubique terrarum Chriſti frequentat Eccleſia.

Quam vane autem hoc ſacramentum irrideant infideles, quilibet etiam parum in chriſtiana religione inſtructus de facili poteſt attendere. Non enim dicimus, quod corpus Chriſti dilaceretur in partes, & quod ſic diviſum a fidelibus ſub ſacramento ſumatur, ut oporteat quandoque illud deficere, etiamſi magnitudinem montis haberet, ut dicunt; ſed dicimus per converſionem panis in corpus Chriſti ipſum corpus Chriſti in ſacramento Eccleſiæ eſſe, & a fidelibus manducari. Ex quo ergo corpus Chriſti non dividitur, ſed in ipſum aliquid convertitur, nulla neceſſitas eſt ut per manducationem fidelium quantitati eius aliquid ſubtrahatur.

Si quis autem infidelis velit dicere hanc converſionem impoſſibilem eſſe, conſideret Dei omnipotentiam. Confitetur quidem quod per virtutem naturæ poſſit una res converti in aliam quantum ad formam, ſicut quod aer in ignem convertitur, dum materia quæ prius erat ſubiecta formæ aeris, poſtea formæ ignis ſubiicitur. Multo magis ergo virtus omnipotentis Dei, quæ totam rei ſubſtantiam in eſſe producit, non ſolum transmutando ſecundum formam, ut facit natura, poterit hoc totum in illud totum convertere, ut ſic panis in corpus Chriſti convertatur, & vinum in ſanguinem.

Si autem huic converſioni aliquis velit repugnare per id quod ſenſui apparet, nam nihil ſecundum ſenſum immutatur; conſideret, ſic nobis divina proponi ut ad nos ſub tegumento viſibilium rerum deveniant. Ut ergo Chriſti corpus, & ſanguis, ſpiritualis, & divina refectio haberetur, & non quaſi cibus, & potus communis; ſub ſpecie panis, & vini ſumitur, ut non ſit horribile carnem humanam comedere, & ſanguinem bibere. Non tamen hoc fieri dicimus quaſi ſpecies illæ quæ ſenſibus apparent in ſacramento, ſint ſolum in phantaſia videntium, ſicut ſolet eſſe in præſtigiis artis magicæ, quia veritatis ſacramentum nulla fictio decet; ſed Deus, qui eſt ſubſtantiæ, & accidentis creator, poteſt accidentia ſenſibilia conſervare in eſſe, ſubiectis tamen in aliud mutatis. Poteſt enim effectus cauſarum ſecundarum per ſui omnipotentiam abſque cauſis ſecundis & producere, & in eſſe conſervare.

Si quis vero Dei omnipotentiam non confitetur, contra talem in hoc opere diſputationem non aſſumimus, ſed contra Saracenos, & alios qui Dei omnipotentiam confitentur. Alia vero huius myſteria ſacramenti non ſunt hic magis diſcutienda, quia infidelibus ſecreta fidei pandi non debent.

CAPUT IX.

Qualiter eſt ſpecialis locus ubi animæ purgantur antequam ſint beatæ.

NUnc reſtat conſiderare de opinione quorumdam dicentium, purgatorium non eſſe poſt mortem; ad quam quidem ut

ut homines aliqui devenirent, contigiſſe videtur quod in pluribus aliis contingit. Dum enim aliquos errores vitare voluerunt, inciderunt in errores contrarios. Sic Arius dum vitare voluit errorem Sabellii confundentis ſanctæ Trinitatis perſonas, incidit in errorem contrarium, ut divideret Deitatis eſſentiam. Similiter Eutyches dum vitare voluit errorem Neſtorii dividentis in Chriſto perſonam Dei, & hominis, contrarium errorem inſtituit, ut confiteretur unam eſſe Dei, & hominis naturam. Sic etiam dum aliqui vitare volunt Origenis errorem ponentis omnes pœnas poſt mortem purgatorias eſſe, in contrarium prolabuntur errorem, ut dicant nullam pœnam poſt mortem purgatoriam eſſe. Sancta vero catholica, & apoſtolica Eccleſia inter errores contrarios media lento paſſu incedit. Sicut enim diſtinguit perſonas in Trinitate contra Sabellium, & tamen in errorem Arii non declinat, ſed unam tantum confitetur perſonarum eſſentiam; in incarnationis vero myſterio e converſo naturas diſtinguit contra Eutychem, nec tamen cum Neſtorio perſonam ſeparat: ſic & in ſtatu animarum poſt mortem pœnas quaſdam purgatorias confitetur, eorum dumtaxat, qui de hoc ſæculo abſque peccato mortali cum caritatis gratia decedunt; nec cum Origene omnes pœnas purgatorias confitetur; ſed qui cum peccato mortali decedunt, cum diabolo, & Angelis eius æterno confitetur ſupplicio cruciandos.

Ad veritatis ergo aſſertionem primo conſiderandum eſt, quod illi qui in peccato mortali decedunt, ſtatim ad infernalia ſupplicia rapiuntur, quod aperte ex Evangelio probatur: dicitur enim Luc. XVI. 22. ex ore Domini, quod *mortuus eſt dives* epulo, *& ſepultus in inferno:* & de cruciatu eius ex ipſius confeſſione apparet, dum dicit: *Quia crucior in hac flamma*. Iob quoque de impiis dicit, Iob XXI. 13. *Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt*. Item Iob XXII. 17. *Qui dicebant Deo: Recede a nobis &c.* Non ſolum autem impii pro peccatis propriis, ſed etiam iuſti ante paſſionem Chriſti pro peccato primi parentis in morte ad inferos deſcendebant: unde Iacob dicebat Geneſ. XXXVII. 35. *Deſcendam ad filium meum lugens in infernum*. Unde ipſe Chriſtus moriens ad inferna deſcendit, ut in Symbolo continetur, ſicut ante per Prophetam prædictum fuerat: *Non derelinques animam meam in inferno:* Pſal. XV. 10. quod Petrus in Actibus de Chriſto exponit. Licet Chriſtus alio modo ad inferna deſcenderit, non quaſi peccato obnoxius, ſed ſolus inter mortuos liber, ad hoc deſcendit ut expolians principatus, & poteſtates, captivam duceret captivitatem, ſicut per Zachariam fuerat prædictum, Zach. IX. 11. *Tu autem in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua*.

Sed quia miſerationes Dei ſunt ſuper omnia opera eius, credendum eſt multo magis, quod illi qui ſine macula moriuntur, ſtatim æternæ retributionis mercedem recipiant. Et hoc quidem evidentibus auctoritatibus maxime probatur. Dicit enim Apoſtolus II. ad Corinth. V. 1. cum mentionem de tribulationibus Sanctorum feciſſet: *Scimus enim*, inquit, *quod ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam*, ſed *æternam in cælis*. Ex quibus verbis prima facie inſpectis hoc videtur elici poſſe, quod diſſoluto mortali corpore, homo cæleſti gloria induatur. Sed ut hic ſenſus evidentior fiat, ſequentia pertractemus. Quia enim duo propoſuerat, ſcilicet diſſolutionem habitationis terrenæ, & adeptionem domus cæleſtis, oſtendit quomodo deſiderium hominis ſe habet ad utrumque, cum quadam expoſitione utriuſque. Unde primo ſubiungit de deſiderio cæleſtis domus, & dicit, quia *ingemiſcimus* in hoc quod a noſtro deſiderio retardati *cupimus ſuperindui habitationem cæleſtem:* per quod etiam videtur intelligere, quod illa domus cæleſtis, quam ſupra dixerat, non eſt aliquid ab homine ſeparatum, ſed aliquid homini inhærens. Non enim dicitur homo induere domum, ſed veſtimentum; ſed dicitur aliquis inhabitare domum. Cum ergo hæc duo coniungit dicens, *ſuperindui habitationem*, oſtendit quod id quod eſt primo deſideratum, eſt aliquid inhærens, quia induitur, & eſt aliquid continens, & excedens, quia inhabitatur. Quid autem ſit illud deſideratum, patebit ex ſequentibus. Sed quia non ſimpliciter dixerat indui, ſed *ſuperindui*, rationem ſui dicti exponit, ſubdens: *Si tamen veſtiti, & non nudi inveniamur*; quaſi dicat: Si anima ſic indueretur habitatione cæleſti quod non exueretur habitatione terrena, adeptio illius habitationis eſſet ſuperinduitio. Sed quia oportet quod exuatur habitatione terrena ad hoc quod induatur cæleſti, non poteſt dici ſuperinduitio ſimpliciter. Poſſet ergo aliquis ab Apoſtolo quærere: Quare ergo dixiſti: *Superindui cupientes*? Ad quod reſpondet dicens: *Nam & qui ſu-*

ſumus in tabernaculo iſto, ideſt qui induimur terreno habitaculo quaſi tranſitorio, non domo quaſi permanente, *ingemiſcimus* gravati quaſi aliquo accidente contra deſiderium noſtrum, eo quod ſecundum naturale deſiderium noſtrum *volumus expoliari* quaſi tabernaculo terreno, *ſed superveſtiri* cæleſti, *ut abſorbeatur quod mortale eſt, a vita*, ideſt ut ad vitam immortalem ſine mortis guſtu tranſeatur. Poſſet autem iterum aliquis quærere ab Apoſtolo, quia rationabiliter apparet quod nolumus expoliari terrena inhabitatione, quæ eſt nobis naturalis, & ſic nec quod habitationem cæleſtem indui cupiamus. Ad hoc reſpondet ſubdens: *Qui autem in nobis efficit hoc ipſum*, ut deſideremus cæleſtia, *Deus eſt*. Et quomodo in nobis hoc efficiat, oſtendit ſubdens: *Qui dedit nobis pignus ſpiritus*. Per ſpiritum enim ſanctum, quem accepimus a Deo, ſumus de cæleſti habitatione adipiſcenda certi, & ſoliciti, ſicut per pignus de debito recuperando. Ex hac ergo certitudine in deſiderium cæleſtis habitationis elevamur. Sic ergo in nobis duo ſunt deſideria: unum naturæ de terrena inhabitatione non deſerenda; aliud gratiæ de cæleſti habitatione conſequenda. Sed hæc duo deſideria impleri non poſſunt, quia ad cæleſtem habitationem pervenire non poſſumus, niſi terrenam deſeramus. Unde cum quadam fiducia firma, & audacia deſiderium gratiæ præſerimus deſiderio naturæ, ut velimus terrenam habitationem deſerere, & ad cæleſtem pervenire: & hoc eſt quod ſubdit: *Audentes ergo ſemper, & ſcientes quoniam dum ſumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino (per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem.) Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & præſentes eſſe ad Dominum*. Aperitur ergo quod ipſum corpus corruptibile ſupra nominavit. terreſtrem domum huius habitationis, & tabernaculum, quod quidem corpus eſt animæ quaſi quoddam indumentum. Aperitur etiam quid ſupra dixerit *domum non manufactam*, ſed *æternam in cælis*: quia ipſum Deum, quem homines induunt, vel etiam inhabitant, dum ei præſentes exiſtunt per ſpeciem, ideſt videndo eum ſicut eſt, peregrinantur ab eo, dum per fidem tenent quod nondum vident. Deſiderant ergo Sancti peregrinari a corpore, ut eorum animæ per mortem a corporibus ſeparentur, ad hoc quod ſic peregrinantes a corpore, ſint præſentes ad Dominum.

Patet ergo quod Sanctorum animæ a corporibus abſolutæ ad cæleſtem habitationem perveniunt Deum videntes. Non ergo ſanctarum animarum differtur gloria, quæ in Dei viſione conſiſtit, uſque ad diem iudicii, quo corpora reſument. Hoc etiam apparet per dictum Apoſtoli ad Philipp. 1. 23. ubi dicit (a) *Cupio diſſolvi, & eſſe cum Chriſto*. Vanum enim hoc deſiderium eſſet, ſi corpore diſſoluto adhuc Paulus cum Chriſto non eſſet, quem tamen conſtat eſſe in cælis. Manifeſte etiam Dominus latroni in cruce confitenti dixit, Luc. XXIII. 43. *Hodie mecum eris in paradiſo*, per paradiſum gloriæ fruitionem deſignans. Unde non eſt credendum, quod ſuos fideles Chriſtus remunerare differat, quantum ad gloriam animarum, uſque ad corporum reſurrectionem. Quod ergo Dominus dicit, *In domo Patris mei manſiones multæ ſunt*, ad differentias refertur præmiorum, quibus Sancti in cæleſti beatitudine remunerantur a Deo, non extra domum, ſed in ipſa domo.

His autem viſis, conſequens eſt purgatorium animarum eſſe poſt mortem. Ex multis enim ſacræ Scripturæ auctoritatibus manifeſte habetur quod ad illam cæleſtem gloriam nullus pervenire poteſt cum macula. Dicitur enim de divinæ ſapientiæ participatione, Sap. VII. quod nihil inquinatum intrabit in eam. Conſiſtit autem cæleſtis felicitas in ſapientiæ participatione perfecta, qua per ſpeciem Deum videbimus. Oportet igitur omnino ſine macula eſſe eos qui ad illam perducuntur. Hoc etiam habetur ex poſitis Iſa. XXXV. 8. *Via ſancta vocabitur: non tranſibit per eam pollutus*: & Apoc. XXI 27. *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum*. Contingit autem aliquos in hora mortis aliquibus peccatorum maculis coinquinari, propter quæ tamen æternam inferni damnationem non mereotur, ſicut ſunt venialia peccata, ut verbum otioſum, & huiuſmodi. Non ergo ad cæleſtem beatitudinem qui talibus inquinati decedunt, poſſunt pervenire ſtatim poſt mortem; pervenirent autem, ut probatum eſt, ſi tales maculæ in eis non eſſent. Ad minus ergo poſt mortem dilationem gloriæ patientur propter venialia. Nulla autem eſt ratio quare magis hanc pœnam quam aliam animas pati poſt mortem concedant; præſertim cum carentia viſionis divinæ, & ſeparatio a Deo, maior ſit pœna etiam exiſtentibus in inferno quam ignis ſupplicium, quod ibi patiuntur. Er-

go

(a) Vulgata *Deſiderium habens*.

Digitized by Google

go animæ decedentium cum venialibus purgatorium ignem poſt mortem ſuſtinent.

Si quis autem dicat, hæc peccata venialia remanere purganda per ignem conflagrationis mundi, qui faciem præcedet judicis; hoc cum præmiſſis ſtare non poteſt. Oſtenſum eſt enim, quod Sanctorum animæ, in quibus nulla eſt macula, ſtatim corpore diſſoluto cæleſtem habitationem adipiſcunt; nec poteſt dici, quod animæ cum peccatis venialibus perveniant ad gloriam, ut eſt oſtenſum. Differtur ergo eorum gloria propter venialia uſque ad diem judicii: quod omnino improbabile eſt, ut ſcilicet pro levibus peccatis tantam pœnam patiatur aliquis in gloriæ dilatione. Amplius, contingit aliquos ante mortem perficere non potuiſſe pœnitentiam debitam pro peccatis, de quibus pœnituerunt; nec eſt divinæ juſtitiæ conveniens quod illam ulterius non exſolvant: ſic enim melioris conditionis eſſent qui cito morte præoccuparentur, quam qui diutinam pœnitentiam in hac vita perficiunt. Patiuntur ergo poſt mortem hanc pœnam. Non autem in inferno, in quo homines pro mortalibus patiuntur, cum iam per pœnitentiam ſint mortalia dimiſſa. Nec etiam eſſet conveniens ut pro exſolutione huius pœnæ uſque ad diem judicii eis gloria debita differretur. Oportet ergo ponere aliquas pœnas temporales, & purgatorias poſt hanc vitam ante diem judicii.

Huic etiam concordat Eccleſiæ ritus ab Apoſtolis introductus. Orat enim tota Eccleſia pro fidelibus defunctis. Patet autem quod non orat pro his qui ſunt in inferno, ubi nulla eſt redemptio; neque pro his qui cæleſtem gloriam ſunt adepti, qui iam pervenerunt ad finem. Relinquitur ergo quod ſunt aliquæ pœnæ temporales, & purgatoriæ poſt hanc vitam, pro quarum remiſſione orat Eccleſia. Hinc etiam Apoſtolus dicit I. Corinth. III. 13. *Uniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus manſerit, quod ſuperædificavit, mercedem accipiet; ſi cuius opus arſerit, detrimentum patietur; ipſe autem ſalvus erit, ſic tamen quaſi per ignem.* Non autem poteſt hoc intelligi de igne inferni, quia qui illum ignem patiuntur, non ſalvantur. Oportet ergo quod intelligatur de aliquo igne purgante.

Et quia poteſt aliquis dicere hoc eſſe intelligendum de igne qui præcedet faciem judicis, præcipue quia præmittitur: *Dies Domini declarabit*: dies autem Domini intelligitur dies ultimi adventus eius ad judicium univerſale totius mundi, ſicut Apoſtolus dicit I. Theſſal. V. 2. *Dies Domini ſicut fur in nocte, ita veniet*: ideo attendendum eſt, quod ſicut dies judicii dicitur dies Domini, quia eſt dies adventus eius ad judicium univerſale totius mundi; ita dies cuiuſcumque dicitur dies Domini, quia ad unumquemque in morte venire dicitur Chriſtus remuneraturus, vel condemnaturus. Unde quantum ad remunerationem bonorum dicit ad diſcipulos, Ioann. XIV. 3. *Si abiero, & præparavero vobis locum, iterum veniam, & accipiam vos ad me ipſum*. Quantum vero ad damnationem malorum dicitur Apoc. II. 5. *Age pœnitentiam, & prima opera fac: ſin autem, venio tibi, & movebo candelabrum tuum de loco ſuo*. Dies ergo Domini quoad univerſale judicium in igne revelabitur, qui faciem judicis præcedet, quo reprobi ad judicium trahentur, & juſti qui vivi reperientur, purgabuntur; ſed & dies Domini, quo unumquemque in ſua morte judicat, in igne revelatur, qui purgat bonos, & impios condemnat.

Sic ergo patet purgatorium eſſe poſt mortem.

CAPUT X.

Quod divina prædeſtinatio humanis actibus neceſſitatem non imponat.

NUnc ultimo conſiderandum eſt, an propter ordinationem, ſeu prædeſtinationem divinam humanis actibus neceſſitas imponatur. In qua quæſtione ſic caute procedendum eſt, ut veritas defendatur, & falſitas, ſeu error vitetur.

Erroneum enim eſt dicere, quod actus humani, & eventus, præſcientiæ, & ordinationi divinæ non ſubſint. Nec minus eſt erroneum dicere, quod præſcientia, vel ordinatione divina humanis actibus neceſſitas iniungatur: tolleretur enim libertas arbitrii, conſiliandi opportunitas, legum utilitas, ſolicitudo bene operandi, & præmiorum, & pœnarum juſtitia.

Eſt ergo conſiderandum, quod Deus aliter habet ſcientiam de rebus quam homo. Homo enim ſubiectus eſt tempori, & ideo res temporaliter cognoſcit, quædam reſpiciens ut præſentia, quædam ut præterita recolens, & quædam prævidens ut futura. Sed Deus eſt ſuperior temporis diſcurſu, & eſſe ſuum eſt æternum:

num : unde & eius cognitio non eſt temporalis, ſed æterna : comparatur autem æternitas ad tempus ſicut indiviſibile ad continuum. In tempore enim inveniuntur diverſitas quædam partium ſecundum prius & poſterius ſuccedentium, ſicut in linea inveniuntur diverſæ partes ſecundum ſitum ad invicem ordinatæ ; ſed æternitas prius & poſterius non habet, quia res æternæ mutatione carent : & ſic æternitas eſt tota ſimul, ſicut & punctum partibus caret ſecundum ſitum diſtinctis. Punctum autem dupliciter ad lineam comparari poteſt: uno quidem modo ſicut intra lineam comprehenſum, ſeu ſit in principio lineæ, ſeu in medio, ſeu in fine ; alio modo ut extra lineam exiſtens. Punctum ergo intra lineam exiſtens non poteſt omnibus partibus lineæ adeſſe, ſed in diverſis partibus lineæ oportet diverſa puncta ſignari ; punctum vero quod extra lineam eſt, nihil prohibet æqualiter omnes lineæ partes reſpicere ; ut patet in circulo, cuius centrum cum ſit indiviſibile, æqualiter reſpicit omnes circumferentiæ partes, & omnes quodammodo ſibi ſunt præſentes, licet non una earum alteri. Puncto autem incluſo in linea ſimilatur inſtans, quod eſt terminus temporis, quod quidem non adeſt omnibus partibus temporis, ſed in diverſis partibus temporis diverſa inſtantia ſignificantur. Puncto vero quod eſt extra lineam, ſcilicet centro, quodammodo ſimilatur æternitas: quæ cum ſit ſimplex, & indiviſibilis, totum decurſum temporis comprehendit, & quælibet pars temporis eſt ei æqualiter præſens, licet partium temporis una ſequatur aliam. Sic igitur Deus, qui de æternitatis excelſo omnia reſpicit, ſuper totum temporis decurſum, & omnia quæ geruntur in tempore, præſentialiter intuetur. Sicut ergo cum video Sortem ſedere, infallibilis eſt, & certa mea cognitio, nulla tamen ex hoc Sorti neceſſitas ſedendi imponitur ; ita Deus omnia quæ ſunt nobis præterita, vel futura, vel præſentia, quaſi præſentia inſpiciens, infallibiliter ; & certitudinaliter cognoſcit, ita tamen quod contingentibus nulla neceſſitas imponitur exiſtendi. Huius autem exemplum accipi poteſt, ſi comparemus decurſum temporis ad tranſitum viæ. Si quis enim ſit in via, per quam tranſeunt multi, videt quidem eos qui ſunt ante ſe, qui vero poſt ipſum tranſeunt, per certitudinem ſcire non poteſt. Sed ſi quis ſit in aliquo excelſo loco, unde totam viam aſpicere poſſit, ſimul videt omnes qui tranſeunt per viam. Sic ergo homo qui eſt in tempore, non poteſt totum curſum temporis ſimul videre, ſed videt ea ſolum quæ coram aſſiſtunt, præſentia ſcilicet, & de præteritis aliqua ; ſed ea quæ ventura ſunt, per certitudinem ſcire non poteſt. Deus autem de excelſo ſuæ æternitatis per certitudinem videt quaſi præſentia omnia quæ per totum temporis decurſum aguntur, abſque hoc quod rebus contingentibus neceſſitas imponatur.

Sicut autem divina ſcientia contingentibus neceſſitatem non imponit, ſic nec eius ordinatio, qua provide ordinat univerſa. Sic enim ordinat res ſicut agit res : non enim eius ordinatio caſſatur, ſed quod per ſapientiam ordinat, exequitur per virtutem. In actione autem divinæ virtutis hoc conſiderare oportet, quod operatur in omnibus, & movet ſingula ad ſuos actus ſecundum modum uniuſcuiuſque ; ita quod quædam ex motione divina ex neceſſitate ſuas actiones perficiunt, ut patet in motibus cæleſtium corporum ; quædam vero contingenter, quæ interdum a propria actione deficiunt, ut patet in actionibus corruptibilium : arbor enim quandoque a fructificando impeditur, & animal a generando. Sic ergo divina ſapientia de rebus ordinat, ut ordinata proveniant ſecundum modum propriarum cauſarum. Eſt autem hic modus naturalis homini ut libere agat, non coactus, quia rationales poteſtates ad oppoſita ſe habent. Sic igitur Deus ordinat de actibus humanis, ut actus humani neceſſitati non ſubdantur, ſed proveniant ex arbitrii libertate.

Hæc igitur quæ ſunt ad præſens, viſa ſunt de propoſitis quæſtionibus conſcribenda ; quæ tamen alibi diligentius pertractata ſunt.

DI-

Digitized by Google

DIVI THOMAE AQUINATIS

COMPENDIUM THEOLOGIAE AD FRATREM REGINALDUM SOCIUM SUUM CARISSIMUM.

OPUSCULUM III. *

* Al. II.

PARS I.

CAPUT I.

AEterni Patris verbum ſua immenſitate univerſa comprehendens, ut hominem per peccata minoratum in celſitudinem divinæ gloriæ revocaret, breve fieri voluit noſtra brevitate aſſumpta, non ſua depoſita maieſtate. Et ut a cæleſtis verbi capeſſenda doctrina nullus excuſabilis redderetur, quod pro ſtudioſis diffuſe, & dilucide per diverſa Scripturæ ſanctæ volumina tradiderat, propter occupatos ſub brevi ſumma humanæ ſalutis doctrinam concluſit. Conſiſtit enim humana ſalus in veritatis cognitione, ne per diverſos errores intellectus obſcuretur humanus; in debiti finis intentione, ne indebitos fines ſectando, a vera felicitate deficiat; in iuſtitiæ obſervatione, ne per vitia diverſa ſordeſcat. Cognitionem autem veritatis humanæ ſaluti neceſſariam brevibus & paucis fidei articulis comprehendit. Hinc eſt quod Apoſtolus ad Rom. IX. 28. dicit: *Verbum abbreviatum faciet Deus ſuper terram*: & *hoc* quidem *eſt verbum fidei, quod prædicamus*. Intentionem humanam brevi oratione rectificavit: in qua dum nos orare docuit, quomodo noſtra intentio, & ſpes tendere debet, oſtendit. Humanam iuſtitiam quæ in legis obſervatione conſiſtit, uno præcepto caritatis conſummavit. *Plenitudo enim legis eſt dilectio*. (Rom. XIII. 10.) Unde Apoſtolus I. Cor. XIII. 13. in fide, ſpe, & caritate, quaſi in quibuſdam ſalutis noſtræ compendioſis capitulis, totam præſentis vitæ perfectionem conſiſtere docuit, dicens: *Nunc autem manent fides, ſpes, caritas*. Unde hæc tria ſunt, ut beatus Auguſtinus dicit, quibus colitur Deus. Ut igitur tibi, fili cariſſime Reginalde, compendioſam doctrinam de chriſtiana religione tradam, quam ſemper præ oculis poſſis habere, circa hæc tria in præſenti opere tota noſtra verſatur intentio. Primum de fide, ſecundo de ſpe, tertio vero de caritate agemus. Hoc enim & apoſtolicus ordo habet, & ratio recta requirit. Non enim amor rectus eſſe poteſt, niſi debitus finis ſpei ſtatuatur; nec hæc eſſe poteſt, ſi veritatis agnitio deſit. Primo igitur neceſſaria eſt fides, per quam veritatem cognoſcas; ſecundo ſpes, per quam in debito fine tua intentio collocetur; tertio neceſſaria eſt caritas, per quam tuus affectus totaliter ordinetur.

CAPUT II.

Ordo dicendorum circa fidem.

FIdes autem prælibatio quædam eſt illius cognitionis quæ nos in futuro beatos facit. Unde & Apoſtolus dicit (Heb. XI. 1.) quod eſt *ſubſtantia ſperandarum rerum*, quaſi iam in nobis ſperandas res, ideſt futuram beatitudinem, per modum

dum cuiuſdam inchoationis ſubſiſtere faciens. Illam autem beatificantem cognitionem circa duo cognita Dominus conſiſtere docuit, ſcilicet circa Divinitatem Trinitatis, & humanitatem Chriſti: unde ad Patrem loquens, dicit (Ioan. XVII. 3.) *Hæc eſt vita æterna, ut cognoſcant te Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Circa hæc ergo duo tota fidei cognitio verſatur, ſcilicet circa Divinitatem Trinitatis, & humanitatem Chriſti. Nec mirum, quia Chriſti humanitas via eſt qua ad Divinitatem pervenitur. Oportet igitur & in via viam cognoſcere, per quam poſſit perveniri ad finem; & in patria Dei gratiarum actio ſufficiens non eſſet, niſi viæ, per quam ſalvati ſunt, cognitionem haberent. Hinc eſt quod Dominus diſcipulis dixit (Ioan. XIV. 4.) *Et quo ego vado ſcitis, & viam ſcitis.*

Circa Divinitatem vero tria cognoſci oportet. Primo quidem eſſentiæ unitatem, ſecundo perſonarum trinitatem, tertio Divinitatis effectus.

CAPUT III.

Quod Deus ſit.

Circa eſſentiæ quidem divinæ unitatem primo quidem credendum eſt Deum eſſe; quod ratione conſpicuum eſt. Videmus enim omnia quæ moventur, ab aliis moveri, inferiora quidem per ſuperiora, ſicut elementa per corpora cæleſtia, & in elementis quod fortius eſt, movet id quod debilius eſt, & in corporibus etiam cæleſtibus inferiora a ſuperioribus aguntur. Hoc autem in infinitum procedere impoſſibile eſt. Cum enim omne quod movetur ab aliquo, ſit quaſi inſtrumentum quoddam primi moventis, ſi primum movens non ſit, quæcumque movent, inſtrumenta erunt. Oportet autem, ſi in infinitum procedatur in moventibus, & motis, primum movens non eſſe. Igitur omnia infinita moventia, & mota erunt inſtrumenta. Ridiculum eſt autem etiam apud indoctos, ponere inſtrumenta moveri non ab aliquo principali agente: ſimile enim eſt hoc ac ſi aliquis circa conſtitutionem arcæ, vel lecti ponat ſerram, vel ſecurim abſque carpentario operante. Oportet igitur primum movens eſſe, quod ſit omnibus ſupremum; & hoc dicimus Deum.

CAPUT IV.

Quod Deus eſt immobilis.

Ex hoc apparet quod neceſſe eſt Deum moventem omnia, immobilem eſſe. Cum enim ſit primum movens, ſi moveretur, neceſſe eſſet ſe ipſum vel a ſe ipſo, vel ab alio moveri. Ab alio quidem moveri non poteſt: oporteret enim eſſe aliquid movens prius eo; quod eſt contra rationem primi moventis. A ſe ipſo autem ſi movetur, hoc poteſt eſſe dupliciter. Vel quod ſecundum idem ſit movens, & motum; aut ita quod ſecundum aliquid ſui ſit movens, & ſecundum aliquid motum. Horum quidem primum eſſe non poteſt. Cum enim omne quod movetur, inquantum huiuſmodi, ſit in potentia; quod autem movet, ſit in actu; ſi ſecundum idem eſſet movens, & motum, oporteret quod ſecundum idem eſſet in potentia, & in actu; quod eſt impoſſibile. Secundum etiam eſſe non poteſt. Si enim eſſet aliquod movens, & alterum motum, non eſſet ipſum ſecundum ſe primum movens, ſed ratione ſuæ partis, quæ movet. Quod autem eſt per ſe, prius eſt eo quod non eſt per ſe. Non poteſt igitur primum movens eſſe, ſi ratione ſuæ partis hoc ei conveniat. Oportet igitur primum movens omnino immobile eſſe.

Ex iis etiam quæ moventur, & movent, hoc ipſum conſiderari poteſt. Omnis enim motus videtur ab aliquo immobili procedere, quod ſcilicet non movetur ſecundum illam ſpeciem motus; ſicut videmus quod alterationes, & generationes, & corruptiones, quæ ſunt in iſtis inferioribus, reducuntur ſicut in primum movens in corpus cæleſte, quod ſecundum hanc ſpeciem motus non movetur, cum ſit ingenerabile, & incorruptibile, & inalterabile. Illud ergo quod eſt primum principium omnis motus, oportet eſſe immobile omnino.

CAPUT V.

Quod Deus eſt æternus.

Ex hoc autem apparet ulterius Deum eſſe æternum. Omne enim quod incipit eſſe, vel deſinit, per motum, vel per mutationem hoc patitur. Oſtenſum eſt autem, quod Deus eſt omnino immobilis. Eſt ergo æternus.

CA-

Digitized by Google

CAPUT VI.

Quod Deum eſſe per ſe eſt neceſſarium.

PEr hoc autem oſtenditur, quod Deum eſſe ſit neceſſarium. Omne enim quod poſſibile eſt eſſe, & non eſſe, eſt mutabile. Sed Deus eſt omnino immutabilis, ut oſtenſum eſt. Ergo Deum non eſt poſſibile eſſe, & non eſſe. Omne autem quod eſt, & non eſt poſſibile ipſum non eſſe, neceſſe eſt ipſum eſſe: quia neceſſe eſſe, & non poſſibile non eſſe, idem ſignificant. Ergo Deum eſſe eſt neceſſe.

Item. Omne quod eſt poſſibile eſſe, & non eſſe, indiget aliqno alio quod faciat ipſum eſſe: quia quantum eſt in ſe, ſe habet ad utrumque. Quod autem facit aliquid eſſe, eſt prius eo. Ergo omni quod eſt poſſibile eſſe, & non eſſe, eſt aliquid prius. Deo autem non eſt aliquid prius. Ergo non eſt poſſibile ipſum eſſe, & non eſſe, ſed neceſſe eſt eum eſſe. Et quia aliqua neceſſaria ſunt quæ ſuæ neceſſitatis cauſam habent, quam oportet eis eſſe priorem; Deus, qui eſt omnium primum, non habet cauſam ſuæ neceſſitatis: unde Deum eſſe per ſe ipſum eſt neceſſe.

CAPUT VII.

Quod Deus ſemper eſt.

EX his autem manifeſtum eſt quod Deus eſt ſemper. Omne enim quod neceſſe eſt eſſe, ſemper eſt: quia quod non poſſibile eſt non eſſe, impoſſibile eſt non eſſe, & ita numquam non eſt. Sed neceſſe eſt Deum eſſe, ut oſtenſum eſt. Ergo Deus ſemper eſt.

Adhuc. Nihil incipit eſſe, aut deſinit niſi per motum, vel mutationem. Deus autem omnino eſt immutabilis, ut probatum eſt. Impoſſibile eſt igitur quod eſſe inceperit, vel quod eſſe deſinat.

Item. Omne quod non ſemper fuit, ſi eſſe incipiat, indiget aliqno quod ſit ei cauſa eſſendi: nihil enim ſe ipſum educit de potentia in actum, vel de non eſſe in eſſe. Deo autem nulla poteſt eſſe cauſa eſſendi, cum ſit primum ens, cauſa enim prior eſt cauſato. Neceſſe eſt igitur Deum ſemper fuiſſe.

Amplius. Quod convenit alicni non ex aliqua cauſa extrinſeca, convenit ei per ſe ipſum. Eſſe autem Deo non convenit ex aliqua cauſa extrinſeca, quia illa cauſa eſſet eo prior. Deus igitur habet eſſe per ſe ipſum. Sed ea quæ per ſe ſunt, ſemper ſunt, & ex neceſſitate. Igitur Deus ſemper eſt.

CAPUT VIII.

Quod in Deo non eſt aliqua ſucceſſio.

PEr hoc autem manifeſtum eſt quod in Deo non eſt aliqua ſucceſſio; ſed eius eſſe totum eſt ſimul. Succeſſio enim non invenitur niſi in illis quæ ſunt aliqualiter motui ſubiecta: prius enim, & poſterius in motu cauſant temporis ſucceſſionem. Deus autem nullo modo eſt motui ſubiectus, ut oſtenſum eſt. Non igitur eſt in Deo aliqua ſucceſſio, ſed eius eſſe eſt totum ſimul.

Item. Si alicuius eſſe non eſt totum ſimul, oportet quod ei aliquid deperire poſſit, & aliquid advenire. Deperit enim illud quod tranſit, & advenire ei poteſt illud quod in futurum expectatur. Deo autem nihil deperit, nec accreſcit, quia immobilis eſt. Igitur eſſe eius eſt totum ſimul.

Ex his autem duobus apparet quod proprie eſt æternus. Illud enim proprie eſt æternum qund ſemper eſt, & eius eſſe eſt totum ſimul, ſecundum quod Boetius dicit, quod *æternitas eſt interminabilis vitæ tota ſimul, & perfecta poſſeſſio.*

CAPUT IX.

Quod Deus eſt ſimplex.

INde etiam apparet quod oportet primum movens ſimplex eſſe. Nam in omni compoſitione oportet eſſe duo, quæ ad invicem ſe habeant ſicut potentia ad actum. In primo autem movente, ſi eſt omnino immobile, impoſſibile eſt eſſe potentiam cum actu, nam unumquodque ex hoc quod eſt in potentia, mobile eſt. Impoſſibile igitur eſt primum movens compoſitum eſſe.

Adhuc. Omni compoſito neceſſe eſt eſſe aliquid prius: nam componentia naturaliter ſunt compoſito priora. Illud igitur quod omnium entium eſt primum, impoſſibile eſt eſſe compoſitum. Videmus etiam in ordine eorum quæ ſunt compoſita, ſimpliciora priora eſſe: nam elementa ſunt naturaliter priora corporibus mixtis. Item etiam inter ipſa elementa primum eſt ignis, quod eſt ſimpliciſſimum. Omnibus autem elementis prius eſt corpus cæleſte, quod in maiori ſimplici-

tate

tate conſtitutum eſt, cum ab omni contrarietate ſit purum. Relinquitur igitur quod primum entium oportet omnino ſimplex eſſe.

CAPUT X.

Quod Deus eſt ſua eſſentia.

SEquitur autem ulterius quod Deus ſit ſua eſſentia. Eſſentia enim uniuſcuinſque rei eſt illud quod ſignificat diffinitio eius. Hoc autem eſt idem cum re cuius eſt diffinitio, niſi per accidens, inquantum ſcilicet diffinito accidit aliquid quod eſt præter diffinitionem ipſius, ſicut homini accidit albedo præter id quod eſt animal rationale, & mortale: unde animal rationale, & mortale eſt idem quod homo; ſed non idem homini albo inquantum eſt album. In quocumque igitur non eſt invenire duo quorum unum eſt per ſe, & aliud per accidens, oportet quod eſſentia eius ſit omnino idem cum eo. In Deo autem, cum ſit ſimplex, ut oſtenſum eſt, non eſt invenire duo, quorum unum ſit per ſe, & aliud per accidens. Oportet igitur quod eſſentia eius ſit omnino idem quod ipſe.

Item. In quocumque eſſentia non eſt omnino idem cum re cuius eſt eſſentia, eſt invenire aliquid per modum potentiæ, & aliquid per modum actus: nam eſſentia formaliter ſe habet ad rem cuius eſt eſſentia, ſicut humanitas ad hominem. In Deo autem non eſt invenire potentiam, & actum, ſed eſt actus purus. Eſt igitur ipſe ſua eſſentia.

CAPUT XI.

Quod Dei eſſentia non eſt aliud quam ſuum eſſe.

ULterius autem neceſſe eſt quod Dei eſſentia non ſit aliud quam eſſe ipſius. In quocumque enim aliud eſt eſſentia, & aliud eſſe eius, oportet quod alind ſit quod ſit, & aliud quo aliquid ſit: nam per eſſe ſuum de quolibet dicitur qnod eſt, per eſſentiam vero ſuam de quolibet dicitur quid ſit: unde & diffinitio ſignificans eſſentiam, demonſtrat quid eſt res. In Deo autem non eſt alind quod eſt, & aliud quo aliquid eſt, cum non ſit in eo compoſitio, ut oſtenſum eſt. Non eſt igitur ibi aliud eius eſſentia quam ſuum eſſe.

Item. Oſtenſum eſt quod Deus eſt actus purus abſque alicuius potentialitatis permixtione. Oportet igitur quod eius eſſentia ſit ultimus actus: nam omnis actus qui eſt circa ultimum, eſt in potentia ad ultimum actum. Ultimus autem actus eſt ipſum eſſe. Cum enim omnis motus ſit exitus, de potentia in actum, oportet illud eſſe ultimum actum in quod tendit omnis motus: & cum motus naturalis in hoc tendat quod eſt naturaliter deſideratum, oportet hoc eſſe ultimum actum, quod omnia deſiderant. Hoc autem eſt eſſe. Oportet igitur quod eſſentia divina, quæ eſt actus purus, & ultimus, ſit ipſum eſſe.

CAPUT XII.

Quod Deus non eſt in aliquo genere ſicut ſpecies.

HInc autem apparet quod Deus non ſit in aliquo genere ſicut ſpecies. Nam differentia addita generi conſtituit ſpeciem. Ergo cuiuslibet ſpeciei eſſentia habet aliqnid additum ſupra genus. Sed ipſum eſſe, qnod eſt eſſentia Dei, nihil in ſe continet quod ſit alteri additum. Deus igitur non eſt ſpecies alicuius generis.

Item. Cum genus contineat differentias poteſtate, in omni conſtituto ex genere, & differentiis eſt actus permixtus potentiæ. Oſtenſum eſt autem Deum eſſe purum actum abſque permixtione potentiæ. Non eſt igitur eius eſſentia conſtituta ex genere, & differentiis; & ita non eſt in genere.

CAPUT XIII.

Quod impoſſibile eſt Deum eſſe genus alicuius.

ULterius autem oſtendendum eſt, qnod neque poſſibile eſt Deum eſſe genus. Ex genere enim habetur quid eſt res, non autem rem eſſe: nam per differentias ſpecificas conſtituitur res in proprio eſſe. Sed hoc quod Deus eſt, eſt ipſum eſſe. Impoſſibile eſt ergo quod ſit genus.

Item. Omne genus differentiis aliquibus dividitur. Ipſius autem eſſe non eſt accipere aliquas differentias: differentiæ enim non participant genus niſi per accidens, inquantum ſpecies conſtitutæ per differentias genus participant. Non poteſt autem eſſe aliqua differentia quæ non participet eſſe, quia non ens nullius eſt diffe-

differentia. Impoſſibile eſt igitur quod Deus ſit genus de multis ſpeciebus prædicatum.

CAPUT XIV.

Quod Deus non eſt aliqua ſpecies prædicata de multis individuis.

Neque eſt poſſibile quod ſit ſicut una ſpecies de multis individuis prædicata. Individua enim diverſa quæ conveniunt in una eſſentia ſpeciei, diſtinguuntur per aliqua quæ ſunt præter eſſentiam ſpeciei; ſicut homines conveniunt in humanitate, ſed diſtinguuntur ab invicem per id quod eſt præter rationem humanitatis. Hoc autem in Deo non poteſt accidere: nam ipſe Deus eſt ſua eſſentia, ut oſtenſum eſt. Impoſſibile eſt igitur quod Deus ſit ſpecies quæ de pluribus individuis prædicetur.

Item. Plura individua ſub una ſpecie contenta differunt ſecundum eſſe, & tamen conveniunt in una eſſentia. Ubicumque igitur ſunt plura individua ſub ſpecie una, oportet quod aliud ſit eſſe, & aliud eſſentia ſpeciei. In Deo autem idem eſt eſſe, & eſſentia, ut oſtenſum eſt. Impoſſibile eſt igitur quod Deus ſit quædam ſpecies de pluribus prædicata.

CAPUT XV.

Quod neceſſe eſt dicere Deum eſſe unum.

Hinc etiam apparet quod neceſſe eſt unum Deum ſolum eſſe. Nam ſi ſint multi dii, aut æquivoce, aut univoce dicuntur. Si æquivoce, hoc non eſt ad propoſitum: nihil enim prohibet quod nos appellamus lapidem, alios appellare Deum. Si autem univoce, oportet quod conveniant vel in genere, vel in ſpecie. Oſtenſum eſt autem, quod Deus non poteſt eſſe genus, neque ſpecies plura ſub ſe continens. Impoſſibile eſt igitur eſſe plures deos.

Item. Illud quo eſſentia communis individuatur, impoſſibile eſt pluribus convenire: unde licet poſſint eſſe plures homines, impoſſibile tamen eſt hunc hominem eſſe niſi unum tantum. Si igitur eſſentia per ſe ipſam individuatur, & non per aliquid aliud, impoſſibile eſt quod pluribus conveniat. Sed eſſentia divina per ſe ipſam individuatur, quia in Deo non eſt aliud eſſentia, & quod eſt, cum oſtenſum ſit quod Deus ſit ſua eſſentia: Impoſſibile eſt ergo quod ſit Deus niſi unus tantum.

Item. Duplex eſt modus quo aliqua forma poteſt multiplicari: unus per differentias, ſicut forma generalis, ut color in diverſas ſpecies coloris; alius per ſubiectum, ſicut albedo. Omnis ergo forma quæ non poteſt multiplicari per differentias, ſi non ſit forma in ſubiecto exiſtens, impoſſibile eſt quod multiplicetur; ſicut albedo, ſi ſubſiſteret ſine ſubiecto, non eſſet niſi una tantum. Eſſentia autem divina eſt ipſum eſſe, cuius non eſt accipere differentias, ut oſtenſum eſt. Cum igitur ipſum eſſe divinum ſit quaſi forma per ſe ſubſiſtens, eo quod Deus eſt ſuum eſſe, impoſſibile eſt quod eſſentia divina ſit niſi una tantum. Impoſſibile eſt igitur eſſe plures deos.

CAPUT XVI.

Quod impoſſibile eſt Deum eſſe corpus.

Patet autem ulterius quod impoſſibile eſt ipſum Deum eſſe corpus. Nam in omni corpore compoſitio aliqua invenitur: omne enim corpus eſt partes habens. Id igitur quod eſt omnino ſimplex, corpus eſſe non poteſt.

Item. Nullum corpus invenitur movere niſi per hoc quod ipſum movetur, ut per omnia inducenti apparet. Si ergo primum movens eſt omnino immobile, impoſſibile eſt ipſum eſſe corpus.

CAPUT XVII.

Quod impoſſibile eſt eſſe formam corporis, aut virtutem in corpore.

Neque etiam eſt poſſibile ipſum eſſe formam corporis, aut aliquam virtutem in corpore. Cum enim omne corpus mobile inveniatur, oportet corpore moto, ea quæ ſunt in corpore, moveri ſaltem per accidens. Primum autem movens non poteſt nec per ſe, nec per accidens moveri; cum oporteat ipſum omnino eſſe immobile, ut oſtenſum eſt. Impoſſibile eſt igitur quod ſit forma, vel virtus in corpore.

Item. Oportet omne movens, ad hoc quod moveat, dominium ſuper rem quæ movetur, habere: videmus enim quod quanto magis virtus movens excedit virtutem mobilis, tanto velocior eſt motus. Illud igitur quod eſt omnium moventium primum, oportet maxime dominari ſuper

per

per res motas. Hoc autem eſſe non poſſet, ſi eſſet mobili aliquo modo alligatum; quod eſſe oporteret, ſi eſſet forma eius, vel virtus. Oportet igitur primum movens neque corpus eſſe, neque virtutem in corpore, neque formam in corpore. Hinc eſt quod Anaxagoras poſuit intellectum immixtum, ad hoc quod imperet, & omnia moveat.

CAPUT XVIII.

Quod Deus eſt infinitus ſecundum eſſentiam.

Hinc etiam conſiderari poteſt ipſum eſſe infinitum, non privative quidem ſecundum quod infinitum eſt paſſio quantitatis, prout ſcilicet infinitum dicitur quod eſt natum habere finem ratione ſui generis, ſed non habet; ſed negative prout infinitum dicitur quod nullo modo finitur. Nullus enim actus invenitur finiri niſi per potentiam, quæ eſt vis receptiva: invenimus enim formas limitari ſecundum potentiam materiæ. Si igitur primum movens eſt actus abſque potentiæ permixtione, quia non eſt forma alicuius corporis, nec virtus in corpore, neceſſarium eſt ipſum infinitum eſſe.

Hoc etiam ipſe ordo qui in rebus invenitur, demonſtrat. Nam quanto aliqua in entibus ſunt ſublimiora, tanto ſuo modo maiora inveniuntur. Inter elementa enim quæ ſunt ſuperiora, maiora quantitative inveniuntur, ſicut etiam in ſimplicitate, quod eorum generatio demonſtrat, cum multiplicata proportione ignis ex aere generetur, aer ex aqua, aqua autem ex terra. Corpus autem cæleſte manifeſte apparet totam quantitatem elementorum excedere. Oportet igitur id quod inter omnia entia primum eſt, & eo non poteſt eſſe aliud prius, infinitæ quantitatis ſuo modo exiſtere.

Nec mirum, ſi id quod eſt ſimplex, & corporea quantitate caret, infinitum ponatur, & ſua immenſitate omnem corporis quantitatem excedere; cum intellectus noſter, qui eſt incorporeus, & ſimplex, omnium corporum quantitatem vi ſuæ cognitionis excedat, & omnia circumplectatur. Multo igitur magis id quod eſt omnium primum, ſua immenſitate univerſa excedit, omnia complectens.

CAPUT XIX.

Quod Deus eſt infinitæ virtutis.

Hinc etiam apparet Deum infinitæ virtutis eſſe. Virtus enim conſequitur eſſentiam rei. Nam unumquodque ſecundum modum quo eſt, agere poteſt. Si igitur Deus ſecundum eſſentiam infinitus eſt, oportet quod eius virtus ſit infinita.

Hoc etiam apparet, ſi quis rerum ordinem diligenter inſpiciat. Nam unumquodque quod eſt in potentia, ſecundum hoc habet virtutem receptivam, & paſſivam; ſecundum vero quod actu eſt, habet virtutem activam. Quod igitur eſt in potentia tantum, ſcilicet materia prima, habet virtutem infinitam ad recipiendum, nihil de virtute activa participans; & ſupra ipſam quanto aliquid formalius eſt, tanto id abundat in virtute agendi: propter quod ignis inter omnia elementa eſt maxime activus. Deus igitur, qui eſt actus purus, nihil potentialitatis permixtum habens, in infinitum abundat in virtute activa ſuper alia.

CAPUT XX.

Quod infinitum in Deo non importat imperfectionem.

Quamvis autem infinitum quod in quantitatibus invenitur, imperfectum ſit, tamen quod Deus infinitus dicitur, ſummam perfectionem in ipſo demonſtrat. Infinitum enim quod eſt in quantitatibus, ad materiam pertinet, prout fine privatur. Imperfectio autem accidit rei ſecundum quod materia ſub privatione invenitur: perfectio autem omnis ex forma eſt. Cum igitur Deus ex hoc infinitus ſit quod tantum forma, vel actus eſt, nullam materiæ, vel potentialitatis permixtionem habens, ſua infinitas ad ſummam perfectionem ipſius pertinet.

Hoc etiam ex rebus aliis conſiderari poteſt. Nam licet in uno & eodem, quod de imperfecto ad perfectum perducitur, prius ſit aliquid imperfectum quam perfectum, ſicut prius eſt puer quam vir; tamen oportet quod omne imperfectum a perfecto trahat originem: non enim oritur puer niſi ex viro, nec ſemen niſi ex animali, vel planta. Illud igitur quod eſt naturaliter omnibus prius, omnia mo-

Digitized by Google

movens, oportet omnibus perfectius eſſe.

CAPUT XXI.

Quod in Deo eſt omnimoda perfectio quæ eſt in rebus, & eminentius.

Unde etiam apparet quod omnes perfectiones in quibuſcumque rebus inventas, neceſſe eſt originaliter, & ſuperabundanter in Deo eſſe. Nam omne quod movet aliquid ad perfectionem, prius habet in ſe perfectionem ad quam movet, ſicut magiſter prius habet in ſe doctrinam quam aliis tradit. Cum igitur Deus ſit primum movens, & omnia alia moveat in ſuas perfectiones, neceſſe eſt omnes perfectiones rerum in ipſo præexiſtere ſuperabundanter.

Item. Omne quod habet aliquam perfectionem, ſi alia perfectio ei deſit, eſt limitatum ſub aliquo genere, vel ſpecie: nam per formam, quæ eſt perfectio rei, quælibet res in genere, vel ſpecie collocatur. Quod autem eſt ſub ſpecie, & genere conſtitutum, non poteſt eſſe infinitæ eſſentiæ: nam oportet quod ultima differentia per quam in ſpecie ponitur, terminet eius eſſentiam: unde & ratio ſpeciem notificans, diffinitio, vel finis dicitur. Si ergo divina eſſentia infinita eſt, impoſſibile eſt quod alicuius tantum generis, vel ſpeciei perfectionem habeat, & aliis privetur; ſed oportet quod omnium generum, vel ſpecierum perfectiones in ipſo exiſtant.

CAPUT XXII.

Quod in Deo omnes perfectiones ſunt unum ſecundum rem.

Si autem colligamus ea quæ ſuperius dicta ſunt, manifeſtum eſt quod omnes perfectiones in Deo ſunt unum ſecundum rem. Oſtenſum eſt enim ſupra, Deum ſimplicem eſſe. Ubi autem eſt ſimplicitas, diverſitas eorum quæ inſunt, eſſe non poteſt. Si ergo in Deo ſunt omnium perfectiones, impoſſibile eſt quod ſint diverſæ in ipſo: relinquitur ergo quod omnes ſint unum in eo.

Hoc autem manifeſtum ſit conſideranti in virtutibus cognoſcitivis. Nam ſuperior vis ſecundum unum & idem eſt cognoſcitiva omnium quæ ab inferioribus viribus ſecundum diverſa cognoſcuntur: omnia enim quæ viſus, auditus, & ceteri ſenſus percipiunt, intellectus una & ſimplici virtute diiudicat. Simile etiam apparet in ſcientiis: nam cum inferiores ſcientiæ ſecundum diverſa genera rerum, circa quæ verſatur eorum intentio, multiplicentur; una tamen ſcientia eſt in eis ſuperior, ad omnia ſe habens, quæ Philoſophia prima dicitur. Apparet etiam idem in poteſtatibus: nam in regia poteſtate, cum ſit una, includuntur omnes poteſtates quæ per diverſa officia ſub dominio regni diſtribuuntur. Sic igitur & perfectiones quæ in inferioribus rebus ſecundum diverſitatem rerum multiplicantur, oportet quod in ipſo rerum vertice, ſcilicet Deo, uniantur.

CAPUT XXIII.

Quod in Deo nullum accidens invenitur.

Inde etiam apparet quod in Deo nullum accidens eſſe poteſt. Si enim in eo omnes perfectiones ſunt unum; ad perfectionem autem pertinet eſſe, poſſe, agere, & omnia huiuſmodi: neceſſe eſt omnia in eo idem eſſe quod eius eſſentia. Nullum igitur eorum in eo eſt accidens.

Item. Impoſſibile eſt infinitum eſſe perfectione, cuius perfectioni aliquid adiici poteſt. Si autem aliquid eſt cuius aliqua perfectio ſit accidens, cum omne accidens ſuperaddatur eſſentiæ, oportet quod eius eſſentiæ aliqua perfectio adiici poſſit. Non igitur invenitur in eius eſſentia perfectio infinita. Oſtenſum eſt autem, Deum ſecundum ſuam eſſentiam infinitæ perfectionis eſſe. Nulla igitur in eo perfectio accidentalis eſſe poteſt, ſed quicquid in eo eſt, ſubſtantia eius eſt.

Hoc etiam facile eſt concludere ex ſumma ſimplicitate illius, & ex hoc quod eſt actus purus, & ex hoc quod eſt primum in entibus. Eſt enim aliquis compoſitionis modus accidentis ad ſubiectum. Id etiam quod ſubiectum eſt, non poteſt eſſe actus purus, cum accidens ſit quædam forma, vel actus ſubiecti. Semper etiam quod eſt per ſe, prius eſt eo quod eſt per accidens. Ex quibus omnibus ſecundum ſupradicta haberi poteſt, quod in Deo nihil eſt quod ſecundum accidens dicatur.

Digitized by Google

CAPUT XXIV.

Quod multitudo rationis nominum quæ dicuntur de Deo, non repugnat ſimplicitati eius.

PEr hoc autem apparet ratio multitudinis nominum quæ de Deo dicuntur, licet ipſe in ſe ſit omnimode ſimplex. Cum enim intellectus noſter eſſentiam eius in ſe ipſa capere non ſufficiat, in eius cognitionem conſurgit ex rebus quæ apud nos ſunt, in quibus inveniuntur diverſæ perfectiones, quarum omnium radix, & origo in Deo una eſt, ut oſtenſum eſt. Et quia non poſſumus aliquid nominare niſi ſecundum quod intelligimus (ſunt enim nomina intellectuum ſigna;) Deum non poſſumus nominare niſi ex perfectionibus in aliis rebus inventis, quarum origo in ipſo eſt: & quia hæ in rebus iſtis multiplices ſunt, oportet multa nomina Deo imponere. Si autem eſſentiam eius in ſe ipſa videremus, non requiretur nominum multitudo, ſed eſſet ſimplex notitia eius, ſicut eſt ſimplex eſſentia eius: & hoc in die gloriæ noſtræ expectamus, ſecundum illud Zachar. ult. 9. *In illa die erit Dominus unus, & nomen eius unum.*

CAPUT XXV.

Quod licet diverſa nomina dicantur de Deo, non tamen ſunt ſynonima.

EX his autem tria poſſumus conſiderare. Quorum primum eſt, quod diverſa nomina, licet idem in Deo ſecundum rem ſignificent, non tamen ſunt ſynonyma. Ad hoc enim quod nomina aliqua ſint ſynonyma, oportet quod ſignificent eamdem rem, & eamdem intellectus conceptionem repræſentent. Ubi vero ſignificatur eadem res ſecundum diverſas rationes, ideſt apprehenſiones, quas habet intellectus de re illa, non ſunt nomina ſynonyma, quia non eſt penitus ſignificatio eadem, cum nomina immediate ſignificent conceptiones intellectus, quæ ſunt rerum ſimilitudines. Et ideo cum diverſa nomina dicta de Deo ſignificent diverſas conceptiones quas intellectus noſter habet de ipſo, non ſunt ſynonyma, licet omnino eamdem rem ſignificent.

CAPUT XXVI.

Quod per diffinitiones ipſorum nominum non poteſt diffiniri id quod eſt in Deo.

SEcundum eſt quod cum intellectus noſter ſecundum nullam earum conceptionum, quas nomina dicta de Deo ſignificant, divinam eſſentiam perfecte capiat, impoſſibile eſt quod per diffinitiones horum nominum diffiniatur id quod eſt in Deo, ſicut quod diffinitio ſapientiæ ſit diffinitio potentiæ divinæ, & ſimiliter in aliis. Quod alio modo etiam eſt manifeſtum. Omnis enim diffinitio ex genere, & differentiis conſtat: id etiam quod proprie diffinitur, ſpecies eſt. Oſtenſum eſt autem, quod divina eſſentia non concluditur ſub aliquo genere, nec ſub aliqua ſpecie. Unde non poteſt eius eſſe aliqua diffinitio.

CAPUT XXVII.

Quod nomina de Deo, & aliis, non omnino univoce, nec æquivoce dicuntur.

TErtium eſt quod nomina de Deo, & aliis rebus dicta, non omnino univoce, nec omnino æquivoce dicuntur. Univoce namque dici non poſſunt, cum diffinitio eius quod de creatura dicitur, non ſit diffinitio eius quod dicitur de Deo: oportet autem univoce dictorum eamdem diffinitionem eſſe. Similiter autem nec omnino æquivoce. In his enim quæ ſunt a caſu æquivoca, idem nomen imponitur uni rei, nullo habito reſpectu ad rem aliam: unde per unum non poteſt ratiocinari de alio. Hæc autem nomina quæ dicuntur de Deo, & de aliis rebus, attribuuntur Deo ſecundum aliquem ordinem quem habet ad iſtas res, in quibus intellectus ſignificata eorum conſiderat, unde & per alias res ratiocinari de Deo poſſumus. Non igitur omnino æquivoce dicuntur iſta de Deo, & de aliis rebus, ſicut ea quæ ſunt a caſu æquivoca. Dicuntur igitur ſecundum analogiam, idest ſecundum proportionem ad unum. Ex eo enim quod alias res comparamus ad Deum ſicut ad ſuam primam originem, huiuſmodi nomina quæ ſignificant perfectiones aliarum rerum, Deo attribuimus. Ex quo patet quod licet quantum ad nominis impoſitionem huiuſmodi nomina per prius de creaturis dicantur, eo quod ex creatu-

turis intellectus nomina imponens aſcendit in Deum; tamen ſecundum rem ſignificatam per nomen, per prius dicuntur de Deo, a quo perfectiones deſcendunt in alias res.

CAPUT XXVIII.

Quod oportet Deum eſſe intelligentem.

Ulterius autem oſtendendum eſt, quod Deus eſt intelligens. Oſtenſum eſt enim, quod in ipſo præexiſtunt omnes perfectiones quorumlibet entium ſuperabundanter. Inter omnes autem perfectiones entium ipſum intelligere, præcellere videtur, cum res intellectuales ſint omnibus aliis potiores. Igitur oportet Deum eſſe intelligentem.

Item. Oſtenſum eſt ſupra, quod Deus eſt actus purus abſque potentialitatis permixtione. Materia autem eſt ens in potentia. Oportet igitur Deum eſſe omnino immunem a materia. Immunitas autem a materia eſt cauſa intellectualitatis: cuius ſignum eſt quod formæ materiales efficiuntur intelligibiles actu per hoc quod abſtrahuntur a materia, & a materialibus conditionibus. Eſt igitur Deus intelligens.

Item. Oſtenſum eſt, Deum eſſe primum movens. Hoc autem videtur eſſe proprium intellectus, nam intellectus omnibus aliis videtur uti quaſi inſtrumentis ad motum: unde & homo ſuo intellectu utitur quaſi inſtrumentis & animalibus, & plantis, & rebus inanimatis. Oportet igitur Deum, qui eſt primum movens, eſſe intelligentem.

CAPUT XXIX.

Quod in Deo non eſt intellectio nec in potentia, nec in habitu, ſed in actu.

Cum autem in Deo non ſit aliquid in potentia, ſed in actu tantum, ut oſtenſum eſt, oportet quod Deus non ſit intelligens neque in potentia, neque in habitu, ſed actu tantum: ex quo patet quod nullam in intelligendo patitur ſucceſſionem. Cum enim aliquis intellectus ſucceſſive multa intelligit, oportet quod dum unum intelligit actu, alterum intelligat in potentia. Inter ea enim quæ ſimul ſunt, non eſt aliqua ſucceſſio. Si igitur Deus nihil intelligit in potentia, abſque omni ſucceſſione eſt eius intelligentia: unde ſequitur quod omnia quæcumque intelligit, ſimul intelligat; & iterum quod nihil de novo intelligat, intellectus enim de novo aliquid intelligens, prius fuit intelligens in potentia. Inde etiam patet quod intellectus eius non diſcurſive intelligit, ut ex uno in cognitionem alterius deveniat, ſicut intellectus noſter ratiocinando patitur. Diſcurſus enim talis in intellectu eſt, dum ex noto pervenimus in cognitionem ignoti, vel eius quod prius actu non conſiderabamus: quæ in intellectu divino accidere non poſſunt.

CAPUT XXX.

Quod Deus non intelligit per aliam ſpeciem quam per eſſentiam ſuam.

Patet etiam ex prædictis, quod Deus non intelligit per aliam ſpeciem quam per eſſentiam ſuam.

Omnis enim intellectus intelligens per ſpeciem aliam a ſe, comparatur ad illam ſpeciem intelligibilem ſicut potentia ad actum, cum ſpecies intelligibilis ſit perfectio eius, faciens ipſum intelligentem actu. Si igitur in Deo nihil eſt in potentia, ſed eſt actus purus, oportet quod non per aliam ſpeciem, ſed per eſſentiam ſuam intelligat; & inde ſequitur quod directe, & principaliter ſe ipſum intelligat. Eſſentia enim rei non ducit proprie, & directe in cognitionem alicuius niſi eius cuius eſt eſſentia: nam per diffinitionem hominis proprie cognoſcitur homo, & per diffinitionem equi, equus. Si igitur Deus eſt per eſſentiam ſuam intelligens, oportet quod id quod eſt intellectum ab eo directe, & principaliter, ſit ipſe Deus: & cum ipſe ſit ſua eſſentia, ſequitur quod in eo intelligens, & quo intelligit, & intellectum ſint omnino idem.

CAPUT XXXI.

Quod Deus eſt ſuum intelligere.

Oportet etiam quod ipſe Deus ſit ſuum intelligere. Cum enim intelligere ſit actus ſecundus, ut conſiderare (primus enim actus eſt intellectus, vel ſcientia;) omnis intellectus qui non eſt ſuum intelligere, comparatur ad ſuum intelligere ſicut potentia ad actum. Nam ſemper in ordine potentiarum, & actuum quod eſt prius, eſt potentiale reſpectu ſequentis, & ultimum eſt completivum,

 lo-

Digitized by Google

loquendo in uno & eodem, licet in diverſis ſit e converſo: nam movens, & agens comparatur ad motum, & actum, ſicut agens ad potentiam. In Deo autem, cum ſit actus purus, non eſt aliquid quod comparetur ad alterum ſicut potentia ad actum. Oportet ergo quod ipſe Deus ſit ſuum intelligere.

Item. Quodammodo comparatur intellectus ad intelligere ſicut eſſentia ad eſſe. Sed Deus eſt intelligens per eſſentiam; eſſentia autem ſua eſt ſuum eſſe. Ergo eius intellectus eſt ſuum intelligere; & ſic per hoc quod eſt intelligens, nulla compoſitio in eo ponitur, cum in eo non ſint aliud intellectus, intelligere, & ſpecies intelligibilis: & hæc non ſunt aliud quam eius eſſentia.

CAPUT XXXII.

Quod oportet Deum eſſe volentem.

ULterius autem manifeſtum eſt quod neceſſe eſt Deum eſſe volentem. Ipſe enim ſe ipſum intelligit, qui eſt bonum perfectum, ut ex dictis patet. Bonum autem intellectum ex neceſſitate diligitur. Hoc autem fit per voluntatem. Neceſſe eſt igitur Deum volentem eſſe.

Item. Oſtenſum eſt ſupra, quod Deus eſt primum movens. Intellectus autem non utique movet niſi mediante appetitu; appetitus autem ſequens intellectum, eſt voluntas. Oportet igitur Deum eſſe volentem.

CAPUT XXXIII.

Quod ipſam Dei voluntatem oportet nihil aliud eſſe quam eius intellectum.

PAtet autem quod oportet ipſam Dei voluntatem nihil aliud eſſe quam eius intellectum. Bonum enim intellectum, cum ſit obiectum voluntatis, movet voluntatem, & eſt actus, & perfectio eius. In Deo autem non differt movens & motum, actus & potentia, perfectio & perfectibile, ut ex ſuperioribus patet. Oportet igitur voluntatem divinam eſſe ipſum bonum intellectum. Idem autem eſt intellectus divinus, & eſſentia divina. Voluntas igitur Dei non eſt aliud quam intellectus divinus, & eſſentia eius.

Item. Inter alias perfectiones rerum præcipuæ ſunt intellectus, & voluntas; cuius ſignum eſt quod inveniuntur in rebus nobilioribus. Perfectiones autem omnium rerum ſunt in Deo unum, quod eſt eius eſſentia, ut ſupra oſtenſum eſt. Intellectus igitur, & voluntas in Deo ſunt idem quod eius eſſentia.

CAPUT XXXIV.

Quod voluntas Dei eſt ipſum eius velle.

HInc etiam patet quod voluntas divina eſt ipſum velle Dei. Oſtenſum eſt enim, quod voluntas in Deo eſt idem quod bonum volitum ab ipſo. Hoc autem eſſe non poſſet, niſi velle eſſet idem quod voluntas, cum velle inſit voluntati ex volito. Eſt igitur Dei voluntas ſuum velle.

Item. Voluntas Dei idem eſt quod eius intellectus, & eius eſſentia. Intellectus autem Dei eſt ſuum intelligere, & eſſentia eſt ſuum eſſe. Ergo oportet quod voluntas ſit ſuum velle; & ſic patet quod voluntas Dei ſimplicitati non repugnat.

CAPUT XXXV.

Quod omnia ſupradicta uno fidei articulo comprehenduntur.

EX his autem omnibus quæ prædicta ſunt, colligere poſſumus, quod Deus eſt unus, ſimplex, perfectus, infinitus, intelligens, & volens. Quæ quidem omnia in Symbolo fidei brevi articulo comprehenduntur, cum nos profitemur credere *in Deum unum omnipotentem*. Cum enim hoc nomen *Deus* a nomine græco quod dicitur *theos*, dictum videatur, quod quidem a *theaſte* dicitur, quod eſt videre, vel conſiderare; in ipſo Dei nomine patet quod ſit intelligens, & per conſequens volens. In hoc autem quod dicimus eum *unum*, excluditur & deorum pluralitas, & omnis compoſitio: non enim eſt ſimpliciter unum niſi quod eſt ſimplex. Per hoc autem quod dicimus, *omnipotentem*, oſtenditur quod ſit infinitæ virtutis, cui nihil ſubtrahi poſſit; in quo includitur quod ſit & infinitus, & perfectus: nam virtus rei perfectionem eſſentiæ conſequitur.

CAPUT XXXVI.

Quod hæc omnia a Philoſophis poſita ſunt.

HAec autem quæ in ſuperioribus de Deo tradita ſunt, a pluribus quidem gen-

Digitized by Google

gentilium Philoſophis ſubtiliter conſiderata ſunt, quamvis nonnulli eorum circa prædicta erraverint: & qui in iis verum dixerunt, poſt longam, & laborioſam inquiſitionem ad veritatem prædictam vix pervenire potuerunt. Sunt autem & alia nobis de Deo tradita in doctrina chriſtianæ religionis, ad quam pervenire non potuerunt, circa quæ ſecundum chriſtianam fidem ultra humanum ſenſum inſtruimur. Eſt autem hoc quod cum ſit Deus unus, & ſimplex, ut oſtenſum eſt, eſt tamen Deus pater, & Deus filius, & Deus ſpiritus ſanctus, & ii tres non tres dii, ſed unus Deus eſt: quod quidem, quantum poſſibile nobis eſt, conſiderare intendimus.

CAPUT XXXVII.

Qualiter ponatur verbum in divinis.

ACcipiendum autem eſt ex his quæ ſupradicta ſunt, quod Deus ſe ipſum intelligit, & diligit: item quod intelligere in ipſo, & velle non ſit aliud quam eius eſſe. Quia vero Deus ſe ipſum intelligit, omne autem intellectum in intelligente eſt; oportet Deum in ſe ipſo eſſe ſicut intellectum in intelligente. Intellectum autem prout eſt in intelligente, eſt verbum quoddam intellectus: hoc enim exteriori verbo ſignificamus quod interius in intellectu comprehendimus: ſunt enim, ſecundum Philoſophum, voces ſigna intellectuum. Oportet igitur in Deo ponere verbum ipſius.

CAPUT XXXVIII.

Quod verbum in divinis conceptio dicitur.

ID autem quod in intellectu continetur ut interius verbum, ex communi uſu loquendi conceptio intellectus dicitur. Nam corporaliter aliquid concipi dicitur quod in utero animalis viventis vivifica virtute formatur, mare agente, & femina patiente, in qua fit conceptio; ita quod ipſum conceptum pertinet ad naturam utriuſque quaſi ſecundum ſpeciem conforme. Quod autem intellectus comprehendit, in intellectu formatur, intelligibili quaſi agente, & intellectu quaſi patiente: & ipſum quod intellectu comprehenditur, intra intellectum exiſtens, conforme eſt & intelligibili moventi, cuius quædam ſimilitudo eſt, & intellectui quaſi patienti, ſecundum quod eſſe intelligibile habet. Unde id quod intellectu comprehenditur, non immerito conceptio intellectus vocatur.

CAPUT XXXIX.

Quomodo verbum comparatur ad patrem.

IN hoc autem conſideranda eſt differentia. Nam cum id quod intellectu concipitur, ſit ſimilitudo rei intellectæ, eius ſpeciem repræſentans, quædam proles ipſius eſſe videtur. Quando igitur intellectus intelligit aliud a ſe, res intellecta eſt ſicut pater verbi in intellectu concepti; ipſe autem intellectus magis gerit ſimilitudinem matris, cuius eſt ut in ea fiat conceptio. Quando vero intellectus intelligit ſe ipſum, verbum conceptum comparatur ad intelligentem ſicut proles ad patrem. Cum igitur de verbo loquamur ſecundum quod Deus ſe ipſum intelligit, oportet quod ipſum verbum comparetur ad Deum, cuius eſt verbum, ſicut filius ad patrem.

CAPUT XL.

Quomodo intelligitur generatio in divinis.

HInc eſt quod in regula catholicæ fidei, patrem, & filium in divinis confiteri docemur, cum dicitur: *Credo in Deum patrem, & filium eius.* Et ne aliquis audiens nomen patris, & filii, carnalem generationem ſuſpicaretur, ſecundum quam apud nos pater dicitur, & filius, Ioannes Evangeliſta, cui revelata ſunt ſecreta cæleſtia, loco filii ponit verbum, ut generationem intelligibilem cognoſcamus.

CAPUT XLI.

Quod verbum, quod eſt filius, idem eſſe habet cum Deo patre, & eamdem eſſentiam.

COnſiderandum eſt autem, quod cum in nobis ſit aliud eſſe naturale, & intelligere, oportet quod verbum in noſtro intellectu conceptum, quod habet eſſe intelligibile tantum, alterius naturæ ſit quam intellectus noſter, qui habet eſſe naturale. In Deo autem idem eſt eſſe, & intelligere. Verbum igitur Dei quod eſt in Deo, cuius verbum eſt ſecundum eſſe intelligibile, idem eſſe habet cum Deo, cuius eſt verbum. Et per hoc opor-

portet quod ſit eiuſdem eſſentiæ & naturæ cum ipſo, & quod omnia quæcumque de Deo dicuntur, verbo Dei conveniant.

CAPUT XLII.

Quod catholica fides hæc docet.

ET inde eſt quod in regula catholicæ fidei docemur confiteri filium *conſubſtantialem patri*: per quod duo excluduntur. Primo quidem ut non intelligatur pater, & filius ſecundum carnalem generationem, quæ fit per aliquam deciſionem ſubſtantiæ filii a patre, ut ſic oporteat filium non eſſe patri conſubſtantialem. Secundo ut etiam non intelligamus patrem, & filium ſecundum generationem intelligibilem, prout verbum in mente noſtra concipitur, quaſi accidentaliter ſuperveniens intellectui, & non de eius eſſentia exiſtens.

CAPUT XLIII.

Quod in divinis non eſt differentia verbi a patre ſecundum tempus, vel ſpeciem, vel naturam.

EOrum autem quæ in eſſentia non differunt, impoſſibile eſt eſſe differentiam ſecundum ſpeciem, tempus, & naturam. Quia ergo verbum patri eſt conſubſtantiale, neceſſe eſt quod ſecundum nihil dictorum a patre differat.

Et quidem ſecundum tempus differre non poteſt. Cum enim hoc verbum in Deo ponatur per hoc quod Deus ſe ipſum intelligit, ſui verbum intelligibile concipiendo, oportet quod ſi aliquando Dei verbum non fuit, quod tunc Deus ſe ipſum non intellexit. Semper autem quando Deus fuit, ſe intellexit, quia eius intelligere eſt eius eſſe. Semper ergo & verbum eius fuit: & ideo in regula catholicæ fidei dicimus: *Ex patre natum ante omnia ſecula.*

Secundum ſpeciem etiam eſt impoſſibile verbum Dei a Deo quaſi minoratum differre, cum Deus ſe ipſum non minus intelligat quam ſit. Verbum autem perfectam ſpeciem habet: quia id cuius eſt verbum, perfecte intelligitur. Oportet igitur Dei verbum omnino perfectum ſecundum ſpeciem Divinitatis eſſe. Inveniuntur autem quædam quæ ex aliis procedunt, perfectam eorum ſpeciem non conſequi, ex quibus procedunt. Uno modo ſicut in generationibus æquivocis: a Sole enim non generatur Sol, ſed quoddam animal. Ut ergo talis imperfectio a generatione divina excludatur, confitemur natum *Deum de Deo*. Alio modo quod procedit ex aliquo, differt ab eo propter defectum puritatis, dum ſcilicet ab eo quod eſt in ſe ſimplex & purum, per applicationem ad extraneam materiam aliquid producitur a prima ſpecie deficiens; ſicut ex domo quæ eſt in mente artificis, fit domus quæ eſt in materia, & a lumine recepto in corpore terminato, fit color, & ex igne adiuncto aliis elementis, fit mixtum, & ex radio per oppoſitionem corporis opaci, fit umbra. Ut hoc ergo a divina generatione excludatur, additur *lumen de lumine*. Tertio modo quod ex aliquo procedit, non conſequitur ſpeciem eius propter defectum veritatis, quia ſcilicet non vere recipit eius naturam, ſed quamdam eius ſimilitudinem tantum, ſicut imago in ſpeculo, vel pictura, vel ſculptura, aut etiam ſimilitudo rei in intellectu, vel ſenſu: non enim imago hominis dicitur verus homo, ſed ſimilitudo; nec lapis eſt in anima, ut dicit Philoſophus, ſed ſpecies lapidis. Ut igitur hæc a divina generatione excludantur, additur: *Deum verum de Deo vero.*

Secundum naturam etiam impoſſibile eſt verbum a Deo differre, cum hoc ſit Deo naturale quod ſe ipſum intelligat. Habet enim omnis intellectus aliqua quæ naturaliter intelligit, ſicut intellectus noſter habet prima principia. Multo ergo magis Deus, cuius intelligere eſt ſuum eſſe, ſe ipſum naturaliter intelligit. Verbum ergo ipſius naturaliter ex ipſo eſt, non ſicut ea quæ præter naturalem originem procedunt, ut a nobis procedunt res artificiales, quas facere dicimur; quæ vero naturaliter a nobis procedunt, dicimur generare, ut filius. Ne igitur Dei verbum non naturaliter a Deo procedere intelligatur, ſed ſecundum poteſtatem ſuæ voluntatis, additur: *Genitum, non factum.*

CAPUT XLIV.

Concluſio ex præmiſſis.

QUia ergo, ut ex præmiſſis patet, omnes prædictæ divinæ generationis conditiones ad hoc pertinent quod filius eſt patri conſubſtantialis, ideo poſt omnia

omnia ſubiungitur quaſi ſumma univerſorum: *Conſubſtantialem patri*.

CAPUT XLV.

Quod Deus eſt in ſe ipſo ſicut amatum in amante.

SIcut autem intellectum eſt in intelligente inquantum intelligitur, ita & amatum eſſe debet in amante inquantum amatur. Movetur enim quodammodo amans ab amato quadam intrinſeca motione. Unde cum movens contingat id quod movetur, neceſſe eſt amatum intrinſecum eſſe amanti. Deus autem ſicut intelligit ſe ipſum, ita neceſſe eſt quod ſe ipſum amet: bonum enim intellectum ſecundum ſe amabile eſt. Eſt igitur Deus in ſe ipſo tamquam amatum in amante.

CAPUT XLVI.

Quod amor in Deo dicitur ſpiritus.

CUM autem intellectum ſit in intelligente, & amatum in amante, diverſa ratio eius quod eſt eſſe in aliquo, utrobique conſideranda eſt. Cum enim intelligere fiat per aſſimilationem aliquam intelligentis ad id quod intelligitur, neceſſe eſt id quod intelligitur, in intelligente eſſe, ſecundum quod eius ſimilitudo in eo conſiſtit. Amatio autem fit ſecundum quamdam motionem amantis ab amato: amatum enim trahit ad ſe ipſum amantem. Igitur non perficitur amatio in ſimilitudine amati, ſicut perficitur intelligere in ſimilitudine intellecti; ſed perficitur in attractione amantis ad ipſum amatum. Tractio autem ſimilitudinis principalis fit per generationem univocam, ſecundum quam in rebus viventibus generans pater, & genitus filius nominatur. In eiſdem etiam prima motio fit ſecundum ſpeciem. Sicut igitur in divinis modus ille quo Deus eſt in Deo ut intellectum in intelligente, exprimitur per hoc quod dicimus filium, qui eſt verbum Dei; ita modum quo Deus eſt in Deo ſicut amatum in amante, exprimimus per hoc quod ponimus ibi ſpiritum, qui eſt amor Dei: & ideo ſecundum regulam catholicæ fidei credere in ſpiritum iubemur.

CAPUT XLVII.

Quod ſpiritus, qui eſt in Deo, eſt ſanctus.

COnſiderandum eſt autem, quod cum bonum amatum habeat rationem finis; eo fine autem motus voluntarius bonus, vel malus reddatur; neceſſe eſt quod amor quo ipſum ſummum bonum amatur, quod Deus eſt, eminentem quamdam obtineat bonitatem, quæ nomine ſanctitatis exprimitur; ſive dicatur ſanctum quaſi purum ſecundum Græcos, quia in Deo eſt puriſſima bonitas ab omni defectu immunis; ſive dicatur ſanctum, ideſt firmum, ſecundum Latinos, quia in Deo eſt immutabilis bonitas: propter quod omnia quæ ad Deum ordinantur, ſancta dicuntur, ſicut templum, & vaſa templi, & omnia divino cultui mancipata. Convenienter igitur ſpiritus, quo nobis inſinuatur amor quo Deus ſe amat, ſpiritus ſanctus nominatur. Unde & regula catholicæ fidei ſpiritum prædictum nominat ſanctum, cum dicitur: *Credo in ſpiritum ſanctum*.

CAPUT XLVIII.

Quod amor in divinis non importat accidens.

SIcut autem intelligere Dei eſt ſuum eſſe, ita & eius amare. Non igitur Deus amat ſe ipſum ſecundum aliquid ſuæ eſſentiæ ſuperveniens, ſed ſecundum ſuam eſſentiam. Cum igitur amet ſe ipſum ſecundum hoc quod ipſe in ſe ipſo eſt ut amatum in amante, non eſt Deus amatus in Deo amante per modum accidentalem, ſicut & res amatæ ſunt in nobis amantibus accidentaliter; ſed Deus eſt in ſe ipſo ur amatum in amante ſubſtantialiter. Ipſe ergo ſpiritus ſanctus, quo nobis inſinuatur divinus amor, non eſt aliquid accidentale in Deo, ſed eſt res ſubſiſtens in eſſentia divina, ſicut pater, & filius. Et ideo in regula catholicæ fidei oſtenditur coadorandus, & ſimul glorificandus cum patre, & filio.

CAPUT XLIX.

Quod ſpiritus ſanctus a patre, filioque procedit.

EST etiam conſiderandum, quod ipſum intelligere ex virtute intellectiva intellectus procedit. Secundum autem quod intellectus actu intelligit, eſt in ipſo id quod intelligitur. Hoc igitur quod eſt intellectum eſſe in intelligente, procedit ex virtute intellectiva intellectus, & hoc eſt verbum ipſius, ut ſupra dictum eſt. Similiter etiam id quod amatur, eſt in amante ſecundum quod amatur actu. Quod autem aliquid actu ametur, procedit & ex virtute amativa amantis, & ex bono amabili actu intellecto. Hoc igitur quod eſt amatum eſſe in amante, ex duobus procedit, ſcilicet ex principio amativo, & ex intelligibili apprehenſo, quod eſt verbum conceptum de amabili. Cum igitur in Deo ſe ipſum intelligente, & amante verbum ſit filius; is autem cuius eſt verbum, ſit verbi pater, ut ex dictis patet; neceſſe eſt quod ſpiritus ſanctus, qui pertinet ad amorem, ſecundum quod Deus in ſe ipſo eſt ut amatum in amante, ex patre procedat, & filio: unde & in Symbolo dicitur: *Qui ex patre, filioque procedit.*

CAPUT L.

Quod in divinis trinitas perſonarum non repugnat unitati (a) eſſentiæ.

EX omnibus autem quæ dicta ſunt, colligi oportet, quod in Divinitate quemdam trinarium ponimus, qui tamen unitati, & ſimplicitati eſſentiæ non repugnat. Oportet enim concedi Deum eſſe ut exiſtentem in ſua natura, & intellectum, & amatum a ſe ipſo. Aliter autem hoc accidit in Deo, & in nobis. Quia enim in ſua natura homo ſubſtantia eſt; intelligere autem, & amare eius non ſunt eius ſubſtantia: homo quidem, ſecundum quod in natura ſua conſideratur, quædam res ſubſiſtens eſt; ſecundum autem quod eſt in ſuo intellectu, non eſt res ſubſiſtens, ſed intentio quædam rei ſubſiſtentis; & ſimiliter ſecundum quod eſt in ſe ipſo ut amatum in amante. Sic ergo in homine tria quædam conſiderari poſſunt, ideſt homo in natura ſua exiſtens, & homo in intellectu exiſtens, & homo in amore exiſtens; & tamen hi tres non ſunt unum, quia intelligere non eſt eius eſſe, ſimiliter autem & amare: & horum trium unus ſolus eſt res quædam ſubſiſtens, ſcilicet homo in natura ſua exiſtens. In Deo autem idem eſt eſſe, intelligere, & amare. Deus ergo in eſſe ſuo naturali exiſtens, & Deus exiſtens in intellectu, & Deus exiſtens in amore ſuo, unum ſunt; unuſquiſque tamen eorum eſt ſubſiſtens. Et quia res ſubſiſtentes in intellectuali natura perſonas Latini nominare conſueverunt, Græci vero hypoſtaſes, propter hoc in divinis Latini dicunt tres perſonas, Græci vero tres hypoſtaſes, patrem ſcilicet, & filium, & ſpiritum ſanctum.

CAPUT LI.

Quomodo videtur eſſe repugnantia trinitatis perſonarum in divinis.

VIdetur autem ex prædictis repugnantia quædam ſuboriri. Si enim in Deo ternarius aliquis ponitur, cum omnis numerus diviſionem aliquam conſequatur, oportebit in Deo aliquam differentiam ponere, per quam tres ab invicem diſtinguantur; & ita non erit in Deo ſumma ſimplicitas. Nam ſi in aliquo tres conveniunt, & in aliquo differunt, neceſſe eſt ibi eſſe compoſitionem; quod ſuperioribus repugnat. Rurſus ſi neceſſe eſt eſſe unum ſolum Deum, ut ſupra oſtenſum eſt; nulla autem res una oritur, vel procedit a ſe ipſa; impoſſibile videtur quod ſit Deus genitus, vel Deus procedens. Falſo igitur ponitur in divinis nomen patris, & filii, & ſpiritus procedentis.

CAPUT LII.

Solutio rationis, & quod in divinis non eſt diſtinctio niſi ſecundum relationes.

PRincipium autem ad diſſolvendum hanc dubitationem, hinc ſumere oportet, quia ſecundum diverſitatem naturarum eſt in diverſis rebus diverſus modus aliquid ex alio oriendi, vel procedendi. In rebus enim vita carentibus, quia non ſunt ſe ipſa moventia, ſed ſolum extrinſecus poſſunt moveri, oritur unum ex altero quaſi exterius alteratum, & immutatum, ſicut ab igne generatur ignis, & ab aere aer.

In

(a) *Al.* Eccleſiæ.

In rebus vero viventibus, quarum proprietas eſt ut ſe ipſas moveant, generatur aliquid in ipſo generante, ſicut fetus animalium, & fructus plantarum. Eſt autem conſiderare diverſum modum proceſſionis ſecundum diverſas vires, & proceſſiones earumdem. Sunt enim quædam vires in eis, quarum operationes non ſe extendunt niſi ad corpora, ſecundum quod materialia ſunt; ſicut patet de viribus animæ vegetabilis, quæ ſunt nutritiva, & augmentativa, & generativa: & ſecundum hoc genus virium animæ non procedit niſi aliquid corporale corporaliter diſtinctum, & tamen aliquo modo coniunctum in viventibus ei a quo procedit. Sunt autem quædam vires, quarum operationes etſi corpora non tranſcendant, tamen ſe extendunt ad ſpecies corporum, ſine materia eas recipiendo, ſicut eſt in omnibus viribus animæ ſenſitivæ. Eſt enim ſenſus ſuſceptivus ſpecierum ſine materia, ut Philoſophus dicit. Huiuſmodi autem vires, licet quodammodo immaterialiter formas rerum ſuſcipiant, non tamen eas ſuſcipiunt abſque organo corporali. Si qua igitur proceſſio in huiuſmodi viribus animæ inveniatur, quod procedit, non erit aliquod corporale, vel corporaliter diſtinctum, vel coniunctum ei a quo procedit, ſed incorporaliter, & immaterialiter quodammodo, licet non omnino abſque adminiculo organi corporalis. Sic enim procedunt in animalibus formationes rerum imaginatarum: quæ quidem ſunt in imaginatione non ſicut corpus in corpore, ſed quodam ſpirituali modo: unde & ab Auguſtino imaginaria viſio ſpiritualis nominatur. Si autem ſecundum operationem imaginationis procedit aliquid non per modum corporalem, multo fortius hoc accidet per operationem partis intellectivæ, quæ nec etiam in ſui operatione indiget organo corporali, ſed omnino eius operatio immaterialis eſt. Procedit enim verbum ſecundum operationem intellectus, ut in ipſo intellectu dicentis exiſtens, non quaſi localiter in eo contentum, nec corporaliter ab eo ſeparatum, ſed in ipſo quidem exiſtens ſecundum ordinem originis: & eadem ratio eſt de proceſſione quæ attenditur ſecundum operationem voluntatis, prout res amata exiſtit in amante, ut ſupra dictum eſt. Licet autem vires intellectivæ, & ſenſitivæ ſecundum propriam rationem ſint nobiliores viribus animæ vegetabilis; non tamen in hominibus, aut in aliis animalibus ſecundum proceſſionem imaginativæ partis, aut ſenſitivæ procedit aliquid ſubſiſtens in natura ſpeciei eiuſdem; ſed hoc ſolum accidit per proceſſionem quæ fit ſecundum operationem animæ vegetabilis: & hoc ideo eſt, quia in omnibus compoſitis ex materia & forma, multiplicatio individuorum in eadem ſpecie fit ſecundum materiæ diviſionem: unde in hominibus, & aliis animalibus, cum ex forma & materia componantur ſecundum corporalem diviſionem, quæ invenitur ſecundum proceſſionem quæ eſt ſecundum operationem animæ vegetabilis, & non in aliis operationibus animæ, multiplicantur individua ſecundum eamdem ſpeciem. In rebus autem quæ non ſunt ex materia & forma compoſitæ, non poteſt inveniri niſi diſtinctio formalis tantum. Sed ſi forma, ſecundum quam attenditur diſtinctio, ſit ſubſtantia rei, oportet quod illa diſtinctio ſit rerum ſubſiſtentium quarumdam, non autem ſi forma illa non ſit rei ſubiecta.

Eſt igitur commune in omni intellectu, ut ex dictis patet, quod oportet id quod in intellectu concipitur, ab intelligente quodammodo procedere, inquantum intelligens eſt, & ſua proceſſione ab ipſo quodammodo diſtinguitur, ſicut conceptio intellectus quæ eſt intentio intellecta, diſtinguitur ab intellectu intelligente: & ſimiliter oportet quod affectio amantis, per quam amatum eſt in amante, procedat a voluntate amantis inquantum eſt amans. Sed hoc proprium habet intellectus divinus, quod cum intelligere eius ſit eſſe ipſius, oportet quod conceptio intellectus, quæ eſt intentio intellecta, ſit ſubſtantia eius, & ſimiliter eſt de affectione in ipſo Deo amante. Relinquitur ergo quod intentio intellectus divini, quæ eſt verbum ipſius, non diſtinguitur a producente ipſum in hoc quod eſt eſſe ſecundum ſubſtantiam, ſed ſolum in hoc quod eſt ſecundum rationem proceſſionis unius ex alio: & ſimiliter eſt de affectione amoris in Deo amante, quæ ad ſpiritum ſanctum pertinet.

Sic igitur patet quod nihil prohibet verbum Dei, quod eſt filius, eſſe unum cum patre ſecundum ſubſtantiam, & tamen diſtinguitur ab eo ſecundum relationem proceſſionis, ut dictum eſt. Unde & manifeſtum eſt quod eadem res non oritur, neque procedit a ſe ipſa: quia filius, ſecundum quod a patre procedit, ab eo diſtinguitur: & eadem ra-

tio eſt de ſpiritus ſancti comparatione ad patrem, & filium.

CAPUT LIII.

Quod relationes, quibus pater, & filius, & ſpiritus ſanctus diſtinguuntur, ſunt reales, & non rationis tantum.

ISTæ autem relationes, quibus pater, & filius, & ſpiritus ſanctus ab invicem diſtinguuntur, ſunt relationes reales, & non rationis tantum. Illæ enim relationes ſunt rationis tantum quæ non conſequuntur ad aliquid quod eſt in rerum natura, ſed ad aliquid quod eſt in apprehenſione tantum; ſicut dextrum, & ſiniſtrum in lapide non ſunt relationes reales, ſed rationis tantum, quia non conſequuntur aliquam virtutem realem in lapide exiſtentem, ſed ſolum acceptionem apprehendentis lapidem ut ſiniſtrum, quia eſt alicui animali ad ſiniſtram; ſed ſiniſtrum, & dextrum in animali ſunt relationes reales, quia conſequuntur virtutes quaſdam in determinatis partibus animalis inventas. Cum igitur relationes prædictæ, quibus pater, & filius, & ſpiritus ſanctus diſtinguuntur, ſint realiter in Deo exiſtentes; oportet quod relationes prædictæ ſint relationes reales, non rationis tantum.

CAPUT LIV.

Quod huiuſmodi relationes non ſunt accidentaliter inhærentes.

NON eſt autem poſſibile quod ſint accidentaliter inhærentes: tum quia operationes ad quas ſequuntur directe relationes, ſunt ipſa Dei ſubſtantia: tum etiam quia ſupra oſtenſum eſt quod in Deo nullum accidens eſſe poteſt. Unde ſi relationes prædictæ realiter ſint in Deo, oportet quod non ſint accidentaliter inhærentes, ſed ſubſiſtentes.

Quomodo autem id quod eſt in aliis rebus accidens, in Deo ſubſtantialiter eſſe poſſit, ex præmiſſis manifeſtum eſt.

CAPUT LV.

Quod per prædictas relationes in Deo perſonalis diſtinctio conſtituitur.

QUia ergo in divinis diſtinctio eſt per relationes quæ non accidunt, ſed ſunt ſubſiſtentes; rerum autem ſubſiſtentium in natura quacumque intellectuali eſt diſtinctio perſonalis; neceſſe eſt quod per prædictas relationes in Deo perſonalis diſtinctio conſtituatur. Pater igitur, & filius, & ſpiritus ſanctus ſunt tres perſonæ, & ſimiliter tres hypoſtaſes, quia hypoſtaſis ſignificat aliquid ſubſiſtens completum.

CAPUT LVI.

Quod impoſſibile eſt plures perſonas eſſe in divinis quam tres.

PLures autem in divinis perſonas tribus eſſe impoſſibile eſt; cum non ſit poſſibile divinas perſonas multiplicari per ſubſtantiæ diviſionem, ſed ſolum per alicuius proceſſionis relationem, nec cuiuſcumque proceſſionis, ſed talis quæ non terminetur ad aliquod extrinſecum. Nam ſi terminaretur ad aliquod extrinſecum, non haberet naturam divinam, & ſic non poſſet eſſe perſona, aut hypoſtaſis divina. Proceſſio autem in Deo ad exterius non terminata non poteſt accipi niſi aut ſecundum operationem intellectus, prout procedit verbum; aut ſecundum operationem voluntatis, prout procedit amor, ut ex dictis patet. Non igitur poteſt eſſe aliqua perſona divina procedens, niſi vel ut verbum, quod dicimus filium, vel ut amor, quod dicimus ſpiritum ſanctum.

Rurſus. Cum Deus omnia uno intuitu per ſuum intellectum comprehendat, & ſimiliter uno actu voluntatis omnia diligat, impoſſibile eſt in Deo eſſe plura verba, aut plures amores. Si igitur filius procedit ut verbum, & ſpiritus ſanctus procedit ut amor; impoſſibile eſt in Deo eſſe plures filios, vel plures ſpiritus ſanctos.

Item. Perfectum eſt extra quod nihil eſt. Quod igitur extra ſe aliquid ſui generis patitur, non ſimpliciter perfectum eſt: propter quod & ea quæ ſunt ſimpliciter in ſuis naturis perfecta, numero non multiplicantur, ſicut Deus, Sol, & Luna, & huiuſmodi. Oportet autem tam filium, quam ſpiritum ſanctum eſſe ſimpliciter perfectum, cum uterque eorum ſit Deus, ut oſtenſum eſt. Impoſſibile eſt igitur eſſe plures filios, aut plures ſpiritus ſanctos.

Præterea. Illud per quod aliquid ſubſiſtens eſt hoc aliquid, & ab aliis diſtinctum, impoſſibile eſt quod numero multiplicetur, eo quod individuum de pluribus

Digitized by Google

bus diei non poteſt. Sed filiatione filius eſt hæc perſona divina in ſe ſubſiſtens, & ab aliis diſtincta, ſicut per principia individuantia Sortes eſt hæc perſona humana. Sicut ergo principia individuantia, quibus Sortes eſt hic homo, non poſſunt convenire niſi uni, ita etiam filiatio in divinis non poteſt niſi uni convenire. Et ſimile eſt de relatione patris, & ſpiritus ſancti. Impoſſibile eſt igitur in divinis eſſe plures patres, aut plures filios, aut plures ſpiritus ſanctos.

Adhuc. Ea quæ ſunt unum ſecundum formam, non multiplicantur numero niſi per materiam, ſicut multiplicatur albedo per hoc quod eſt in pluribus ſubiectis. In divinis autem non eſt materia. Quicquid igitur eſt unum ſpecie & forma in divinis, impoſſibile eſt multiplicari ſecundum numerum. Huiuſmodi autem ſunt paternitas, & filiatio, & ſpiritus ſancti proceſſio. Impoſſibile eſt igitur in divinis eſſe plures patres, aut filios, aut ſpiritus ſanctos.

CAPUT LVII.

De proprietatibus, ſeu notionibus in divinis, & quot ſunt numero in patre.

Huiuſmodi autem exiſtente numero perſonarum in divinis, neceſſe eſt perſonarum proprietates, quibus ab invicem diſtinguuntur, in aliquo numero eſſe, quarum tres oportet patri convenire: una qua diſtinguatur a filio ſolo, & hæc eſt paternitas; alia qua diſtinguatur a duobus, ſcilicet filio, & ſpiritu ſancto, & hæc eſt innaſcibilitas, quia pater non eſt Deus procedens ab alio, filius autem, & ſpiritus ſanctus ab alio procedunt; tertia eſt qua ipſe pater cum filio a ſpiritu ſancto diſtinguitur, & hæc dicitur communis ſpiratio. Proprietatem autem qua pater differat a ſolo ſpiritu ſancto, non eſt aſſignare, eo quod pater, & filius ſunt unum principium ſpiritus ſancti, ut oſtenſum eſt.

CAPUT LVIII.

De proprietatibus filii, & ſpiritus ſancti, qua, & quot ſunt.

Filio autem neceſſe eſt duas convenire: unam ſcilicet qua diſtinguatur a patre, & hæc eſt filiatio; aliam qua ſimul cum patre diſtinguatur a ſpiritu ſancto, quæ eſt communis ſpiratio. Non autem eſt aſſignare proprietatem qua diſtinguatur a ſolo ſpiritu ſancto, quia, ut iam dictum eſt, filius, & pater ſunt unum principium ſpiritus ſancti. Similiter etiam non eſt aſſignare proprietatem unam, qua ſpiritus ſanctus, & filius ſimul diſtinguantur a patre. Pater enim ab eis diſtinguitur una proprietate, ſcilicet innaſcibilitate, inquantum eſt non procedens. Sed quia filius, & ſpiritus ſanctus non una proceſſione procedunt, ſed pluribus, duabus proprietatibus a patre diſtinguuntur. Spiritus autem ſanctus habet unam proprietatem tantum, qua diſtinguitur a patre, & filio; & dicitur proceſſio. Quod autem non poſſit eſſe aliqua proprietas qua ſpiritus ſanctus diſtinguatur a filio ſolo, vel a patre ſolo, ex dictis patet.

Sunt igitur quinque, quæ perſonis attribuuntur, ſcilicet innaſcibilitas, paternitas, filiatio, ſpiratio, & proceſſio.

CAPUT LIX.

Quare illæ proprietates dicantur notiones.

Hæc autem quinque notiones perſonarum dici poſſunt, eo quod per eas nobis innoteſcit in divinis diſtinctio perſonarum; non tamen hæc quinque poſſunt dici proprietates, ſi hoc in proprietatis ratione obſervetur, ut proprium eſſe dicatur quod convenit uni ſoli, nam communis ſpiratio patri, & filio convenit; ſed ſecundum illum modum quo aliquid dicitur proprium aliquibus per reſpectum ad aliud, ſicut bipes homini, & avi per reſpectum ad quadrupedia, nihil prohibet etiam communem ſpirationem proprietatem dici. Quia vero in divinis (a) perſonæ ſolis relationibus diſtinguuntur; notiones autem ſunt quibus divinarum perſonarum diſtinctio innoteſcit; neceſſe eſt notiones aliqualiter ad relationem pertinere; ſed earum quatuor veræ relationes ſunt, quibus divinæ perſonæ ad invicem referuntur; quinta vero notio, ſcilicet innaſcibilitas, ad relationem pertinet, ſicut relationis negatio: nam negationes ad genus affirmationum reducuntur, & privationes ad genus habituum, ſicut non homo ad genus hominis, & non album ad genus albedinis.

Sciendum tamen, quod relationum, quibus perſonæ ad invicem referuntur, quædam nominatæ ſunt, ut paternitas, & filiatio, quæ proprie relationem ſignificant;

a) Al. perſonis.

Digitized by Google

ſicant; quædam vero innominatæ, illæ ſcilicet quibus pater, & filius ad ſpiritum ſanctum referuntur, & ſpiritus ſanctus ad eos; ſed loco relationum utimur nominibus originum. Manifeſtum eſt enim quod communis ſpiratio, & proceſſio originem ſignificant; non autem relationes originem conſequentes, quod poteſt perpendi ex relationibus patris, & filii. Generatio enim ſignificat activam originem, quam conſequitur paternitatis relatio; nativitas vero ſignificat paſſivam filii, quam conſequitur relatio filiationis. Similiter igitur ad communem ſpirationem ſequitur aliqua relatio, & etiam ad proceſſionem. Sed quia relationes innominatæ ſunt, utimur nominibus actuum pro nominibus relationum.

CAPUT LX.

Quod licet relationes in divinis ſubſiſtentes ſint quatuor, tamen non ſunt niſi tres perſonæ.

Conſiderandum autem, quod quamvis relationes ſubſiſtentes in divinis ſint ipſæ perſonæ divinæ, ut ſupra dictum eſt, non tamen oportet eſſe quinque, vel quatuor perſonas ſecundum numerum relationum. Numerus enim diſtinctionem aliquam conſequitur: ſicut enim unum eſt indiviſibile, vel indiviſum, ita pluralitas eſt diviſibile, vel diviſum. Ad pluralitatem enim perſonarum requiritur quod relationes vim diſtinctivam habeant ratione oppoſitionis, nam formalis diſtinctio non eſt niſi per oppoſitionem. Si ergo prædictæ relationes inſpiciantur, paternitas, & filiatio oppoſitionem ad invicem habent relativam, unde non ſe compatiuntur in eodem ſuppoſito: propter hoc oportet quod paternitas, & filiatio ſint duæ perſonæ ſubſiſtentes. Innaſcibilitas autem opponitur quidem filiationi, non autem paternitati: unde paternitas, & innaſcibilitas poſſunt uni & eidem perſonæ convenire. Similiter communis ſpiratio non opponitur neque paternitati, neque filiationi, nec etiam innaſcibilitati. Unde nihil prohibet communem ſpirationem ineſſe & perſonæ patris, & perſonæ filii: propter quod communis ſpiratio non eſt perſona ſubſiſtens ſeorſum a perſona patris, & filii. Proceſſio autem oppoſitionem relativam habet ad communem (a) ſpirationem. Unde cum omnis ſpiratio conveniat patri, & filio, oportet quod proceſſio ſit alia perſona a perſona patris, & filii.

Hinc autem patet quare Deus non dicitur quinus, propter quinarium numerum notionum, ſed dicitur trinus propter trinarium perſonarum. Quinque enim notiones non ſunt quinque ſubſiſtentes res, ſed tres perſonæ ſunt tres res ſubſiſtentes. Licet autem uni perſonæ plures notiones, aut proprietates conveniant, una tamen ſola eſt quæ perſonam conſtituit. Non enim ſic conſtituitur perſona proprietatibus quaſi ex pluribus conſtituta, ſed eo quod proprietas ipſa relativa ſubſiſtens perſona eſt. Si igitur intelligerentur plures proprietates ut ſeorſum per ſe ſubſiſtentes, eſſent iam plures perſonæ, & non una. Oportet igitur intelligi, quod plurium proprietatum, ſeu notionum uni perſonæ convenientium, illa quæ procedit ſecundum ordinem naturæ, perſonam conſtituit, aliæ vero intelliguntur ut perſonæ iam conſtitutæ inhærentes. Manifeſtum eſt autem quod innaſcibilitas non poteſt eſſe prima notio patris, quæ perſonam eius conſtituat, tum quia nihil negatione conſtituitur, tum quia naturaliter affirmatio negationem præcedit. Communis autem ſpiratio ordine naturæ præſupponit paternitatem, & filiationem, ſicut proceſſio amoris proceſſionem verbi. Unde nec communis ſpiratio poteſt eſſe prima notio patris, ſed nec filii. Relinquitur ergo quod prima notio patris ſit paternitas, filii autem filiatio, ſpiritus autem ſancti ſola proceſſio notio eſt. Relinquitur igitur quod tres ſunt notiones conſtituentes perſonas, ſcilicet paternitas, filiatio, & proceſſio: & has quidem notiones neceſſe eſt proprietates eſſe. Id enim quod perſonam conſtituit, oportet ſoli illi perſonæ convenire: principia enim individuationis non poſſunt pluribus convenire. Dicuntur igitur prædictæ tres notiones perſonales proprietates, quaſi conſtituentes tres perſonas modo prædicto. Aliæ vero dicuntur proprietates, ſeu notiones perſonarum, non autem perſonales, quia perſonam non conſtituunt.

CAPUT LXI.

Quod remotis per intellectum proprietatibus perſonalibus, non remanent hypoſtaſes.

Ex hoc autem apparet quod remotis per intellectum proprietatibus perſonali-

(a) *Al, deeſt* ſpirationem.

nalibus non remanent hypoſtaſes. In reſolutione enim quæ fit per intellectum, remota forma, remanet ſubiectum formæ; ſicut remota albedine remanet ſuperficies; qua remota remanet ſubſtantia; cuius forma remota remanet materia prima; ſed remoto ſubiecto nihil remanet. Proprietates autem perſonales ſunt ipſæ perſonæ ſubſiſtentes; nec conſtituunt perſonas, quaſi præexiſtentibus ſuppoſitis advenientes: quia nihil in divinis poteſt eſſe diſtinctum quod abſolute dicitur, ſed ſolum quod relativum eſt. Relinquitur igitur quod proprietatibus perſonalibus remotis per intellectum, non remanent aliquæ hypoſtaſes diſtinctæ; ſed remotis notionibus non perſonalibus remanent hypoſtaſes diſtinctæ.

CAPUT LXII.

Quomodo remotis per intellectum proprietatibus perſonalibus remaneat eſſentia divina.

SI quis autem quærat, utrum remotis per intellectum proprietatibus perſonalibus remaneat eſſentia divina, eſt quod quodam modo remanet, quodam vero modo non. Eſt enim duplex reſolutio quæ fit per intellectum. Una ſecundum abſtractionem formæ a materia, in qua quidem proceditur ab eo quod formalius eſt, ad id quod eſt materialius: nam id quod eſt primum ſubiectum, ultimo remanet; ultima vero forma primo removetur. Alia vero reſolutio eſt ſecundum abſtractionem univerſalis a particulari, quæ quodammodo contrario ordine ſe habet: nam prius removentur conditiones materiales individuantes, ut accipiatur quod commune eſt. Quamvis autem in divinis non ſit materia, & forma, neque univerſale, & particulare; eſt tamen in divinis commune, & proprium, & ſuppoſitum naturæ communi: perſonæ enim comparantur ad eſſentiam ſecundum modum intelligendi, ſicut ſuppoſita propria ad naturam communem. Secundum igitur primum modum reſolutionis, quæ fit per intellectum, remotis proprietatibus perſonalibus, quæ ſunt ipſæ perſonæ ſubſiſtentes, non remanet natura communis, modo autem ſecundo remanet.

CAPUT LXIII.

De ordine actuum perſonalium ad proprietates perſonales.

POteſt autem ex dictis manifeſtum eſſe, qualis ſit ordo ſecundum intellectum actuum perſonalium ad proprietates perſonales. Proprietates enim perſonales ſunt ſubſiſtentes perſonæ; perſona autem ſubſiſtens in quacumque natura agit, communicando ſuam naturam in virtute ſuæ naturæ, nam forma ſpeciei eſt principium generandi ſimile ſecundum ſpeciem. Cum igitur actus perſonales ad communicationem naturæ divinæ pertineant, oportet quod perſona ſubſiſtens communicet naturam communem virtute ipſius naturæ. Et ex hoc duo poſſunt concludi. Quorum unum eſt quod potentia generativa in patre ſit ipſa natura divina: nam potentia quodcumque agendi, eſt principium cuius virtute aliquid agitur. Aliud eſt quod actus perſonalis, ſcilicet generatio, ſecundum modum intelligendi præſupponit & naturam divinam, & proprietatem perſonalem patris, quæ eſt ipſa hypoſtaſis patris, licet huiuſmodi proprietas, inquantum relatio eſt, ex actu conſequatur. Unde ſi in patre attendatur quod ſubſiſtens perſona eſt, dici poteſt, quod quia pater eſt, generat; ſi autem attendatur quod relationis eſt, e converſo dicendum videtur, quod quia generat, pater eſt.

CAPUT LXIV.

Quomodo oportet recipere generationem reſpectu patris, & reſpectu filii.

SCiendum eſt tamen, quod alio modo oportet accipere ordinem generationis activæ a paternitate, alio modo generationis paſſivæ, ſive nativitatis ad filiationem. Generatio enim activa præſupponit ordine naturæ perſonam generantis; ſed generatio paſſiva, ſive nativitas ordine naturæ præcedit perſonam genitam, quia perſona genita nativitate ſua habet ut ſit. Sic igitur generatio activa ſecundum modum intelligendi præſupponit paternitatem, ſecundum quod eſt conſtitutiva perſonæ patris; nativitas autem non præſupponit filiationem, ſecundum quod eſt conſtitutiva perſonæ filii, ſed ſecundum intelligendi

di modum præcedit eam utroque modo, ſcilicet & ſecundum quod eſt conſtitutiva perſonæ, & ſecundum quod eſt relatio. Et ſimiliter intelligendum eſt de his quæ pertinent ad proceſſionem ſpiritus ſancti.

CAPUT LXV.

Quomodo actus notionales a perſonis non differunt niſi ſecundum rationem.

EX ordine autem aſſignato inter actus notionales, & proprietates notionales, non intendimus quod actus notionales ſecundum rem a proprietatibus perſonalibus differant, ſed ſolum ſecundum modum intelligendi. Sicut enim intelligere Dei eſt ipſe Deus intelligens, ita & generatio patris eſt ipſe pater generans, licet alio modo ſignificentur. Similiter etiam licet una perſona plures notiones habeat, non tamen in ea eſt aliqua compoſitio. Innaſcibilitas enim, cum ſit proprietas negativa, nullam compoſitionem facere poteſt. Duæ vero relationes quæ ſunt in perſona patris, ſcilicet paternitas, & communis ſpiratio, ſunt quidem idem ſecundum rem prout comparantur ad perſonam patris: ſicut enim paternitas eſt pater, ita & communis ſpiratio in patre eſt pater, & in filio eſt filius. Differunt autem ſecundum ea ad quæ referuntur: nam paternitate pater refertur ad filium, communi ſpiratione ad ſpiritum ſanctum; & ſimiliter filius filiatione quidem ad patrem, communi vero ſpiratione ad ſpiritum ſanctum.

CAPUT LXVI.

Quod proprietates relativæ ſunt ipſa divina eſſentia.

OPortet autem quod ipſæ proprietates relativæ ſint ipſa divina eſſentia. Proprietates enim relativæ ſunt ipſæ perſonæ ſubſiſtentes. Perſona autem ſubſiſtens in divinis non poteſt eſſe aliud quam divina eſſentia: eſſentia autem divina eſt ipſe Deus, ut ſupra oſtenſum eſt. Unde relinquitur quod proprietates relativæ ſint ſecundum rem idem quod divina eſſentia.

Item. Quicquid eſt in aliquo præter eſſentiam eius, ineſt ei accidentaliter. In Deo autem nullum accidens eſſe poteſt, ut ſupra oſtenſum eſt. Proprietates igitur relativæ non ſunt aliud ab eſſentia divina ſecundum rem.

CAPUT LXVII.

Quod relationes non ſunt exterius affixæ, ut Porretani dixerunt.

NOn autem dici poteſt, quod proprietates prædictæ non ſint in perſonis, ſed exterius ad eas ſe habeant, ſicut Porretani dixerunt. Relationes enim reales oportet eſſe in rebus relatis: quod quidem in creaturis manifeſtum eſt, ſunt enim relationes reales in eis ſicut accidentia in ſubiectis. Relationes autem iſtæ quibus perſonæ diſtinguuntur in divinis, ſunt relationes reales, ut ſupra oſtenſum eſt. Igitur oportet quod ſint in perſonis divinis, non quidem ſicut accidentia: nam & alia quæ in creaturis ſunt accidentia, ad Deum translata a ratione accidentium cadunt, ut ſapientia, & iuſtitia, & alia huiuſmodi, ut ſupra oſtenſum eſt.

Præterea. In divinis non poteſt eſſe diſtinctio niſi per relationes: nam quæcumque abſolute dicuntur, communia ſunt. Si igitur relationes exterius ſe habeant ad perſonas, nulla in ipſis perſonis diſtinctio remanebit. Sunt igitur proprietates relativæ in perſonis, ita tamen quod ſunt ipſæ perſonæ, & etiam ipſa eſſentia divina; ſicut ſapientia, & bonitas dicuntur eſſe in Deo, & ſunt ipſe Deus, & eſſentia divina, ut ſupra oſtenſum eſt.

CAPUT LXVIII.

De effectibus Divinitatis, & primo de eſſe.

HIs igitur conſideratis quæ ad unitatem eſſentiæ divinæ pertinent, & ad perſonarum trinitatem, reſtat de effectibus Trinitatis conſiderandum. Primus autem effectus Dei in rebus eſt ipſum eſſe, quod omnes alii effectus præſupponunt, & ſupra quod fundantur. Neceſſe eſt autem omne quod aliquo modo eſt, a Deo eſſe. In omnibus autem ordinatis hoc communiter invenitur, quod id quod eſt primum, & perfectiſſimum in aliquo ordine, eſt cauſa eorum quæ ſunt poſt in ordine illo, ſicut ignis, qui eſt maxime calidus, eſt cauſa caliditatis in reliquis corporibus calidis. Semper enim imperfecta a perfectis inveniuntur habere originem, ſicut ſemina ab animalibus & plantis. Oſtenſum eſt autem ſupra, quod Deus eſt primum, & perfectiſſimum ens: unde oportet quod ſit cauſa eſſendi omnibus quæ eſſe habent.

Ad-

Adhuc. Omne quod habet aliquid per participationem, reducitur in id quod habet illud per eſſentiam, ſicut in principium, & cauſam, ſicut ferrum ignitum participat igneitatem ab eo quod eſt ignis per eſſentiam ſuam. Oſtenſum eſt autem ſupra, quod Deus eſt ipſum ſuum eſſe: unde eſſe convenit ei per ſuam eſſentiam, omnibus autem aliis convenit per participationem: non enim alicuius alterius eſſentia eſt ſuum eſſe, quia eſſe abſolutum, & per ſe ſubſiſtens non poteſt eſſe niſi unum, ut ſupra oſtenſum eſt. Igitur oportet Deum eſſe cauſam exiſtendi omnibus quæ ſunt.

CAPUT LXIX.

Quod Deus in creando res non præſupponit materiam.

HOc autem oſtendit quod Deus in creando res non præexigit materiam ex qua operetur. Nullum enim agens præexigit ad ſuam actionem id quod per ſuam actionem producit, ſed ſolum ea præexigit quæ ſua actione producere non poteſt: ædificator enim lapides, & ligna ad ſuam actionem præexigit, quia ea ſua actione producere non poteſt; domum autem producit in agendo, ſed non præſupponit. Neceſſe eſt autem materiam produci per actionem Dei, cum oſtenſum ſit, quod omne quod quolibet modo eſt, Deum habeat cauſam exiſtendi. Relinquitur igitur quod Deus in agendo materiam non præſupponit.

Adhuc. Actus naturaliter prior eſt potentia, unde & per prius competit ſibi ratio principii. Omne autem principium quod in creando aliud principium præſupponit, per poſterius habet rationem principii. Cum igitur Deus ſit principium rerum ſicut actus primus, materia autem ſicut ens in potentia; inconveniens eſt quod Deus in agendo materiam præſupponat.

Item. Quanto aliqua cauſa eſt magis univerſalis, tanto effectus eius eſt univerſalior. Nam cauſæ particulares, effectus univerſalium cauſarum ad aliquid determinatum appropriant: quæ quidem determinatio ad effectum univerſalem comparatur ſicut actus ad potentiam. Omnis igitur cauſa quæ facit aliquid eſſe in actu, præſuppoſito eo quod eſt in potentia ad actum illum, eſt cauſa particularis reſpectu alicuius univerſalioris cauſæ. Hoc autem Deo non competit, cum ipſe ſit cauſa prima, ut ſupra oſtenſum eſt. Non igitur præexigit materiam ad ſuam actionem. Ipſius igitur eſt producere res in eſſe ex nihilo, quod eſt creare: & inde eſt quod fides catholica eum *Creatorem* confitetur.

CAPUT LXX.

Quod creare ſoli Deo convenit.

HOc etiam apparet, quod ſoli Deo convenit eſſe creatorem. Nam creare illi cauſæ convenit quæ aliam univerſaliorem non præſupponit, ut ex dictis patet. Hoc autem ſoli Deo competit. Solus igitur ipſe eſt creator.

Item. Quanto potentia eſt magis remota ab actu, tanto oportet eſſe maiorem virtutem per quam reducatur in actum. Sed quantacumque diſtantia potentiæ ad actum detur, ſemper remanet maior diſtantia, ſi ipſa potentia ſubtrahatur. Creare igitur aliquid ex nihilo requirit infinitam virtutem. Sed ſolus Deus eſt infinitæ virtutis, cum ipſe ſit infinitæ eſſentiæ. Solus igitur Deus poteſt creare.

CAPUT LXXI.

Quod materiæ diverſitas non eſt cauſa diverſitatis in rebus.

MAnifeſtum eſt autem ex præoſtenſis, quod cauſa diverſitatis in rebus non eſt materiæ diverſitas. Oſtenſum eſt enim, quod materia non præſupponitur actioni divinæ, qua res in eſſe producit. Cauſa autem diverſitatis rerum non eſt ex materia, niſi ſecundum quod materia ad rerum productionem præexigitur, ut ſcilicet ſecundum diverſitatem materiæ, diverſæ inducantur formæ. Non igitur cauſa diverſitatis in rebus a Deo productis eſt materia.

Adhuc. Secundum quod res habent eſſe, ita habent pluralitatem, & unitatem: nam unumquodque ſecundum quod eſt ens, eſt etiam unum. Sed non habent eſſe formæ propter materiam, ſed magis materiæ propter formas: nam actus melior eſt potentia; id autem propter quod aliquid eſt, oportet melius eſſe. Neque igitur formæ ideo ſunt diverſæ, ut competant materiis diverſis, ſed materiæ ideo ſunt diverſæ, ut competant diverſis formis.

CA-

CAPUT LXXII.

Quomodo Deus diverſa produxit, & quomodo pluralitas rerum cauſata eſt.

SI autem hoc modo ſe habeant res ad unitatem, & multitudinem, ſicut ſe habent ad eſſe; totum autem eſſe rerum dependet a Deo, ut oſtenſum eſt; pluralitatis rerum cauſam ex Deo eſſe oportet. Quod quidem qualiter ſit, conſiderandum eſt.

Neceſſe eſt enim quod omne agens agat ſibi ſimile, ſecundum quod poſſibile eſt. Non autem erat poſſibile quod ſimilitudinem divinæ bonitatis res a Deo productæ conſequerentur in ea ſimplicitate ſecundum quam invenitur in Deo: unde oportuit quod id quod eſt unum, & ſimplex, repræſentaretur in rebus cauſatis diverſimode, & diſſimiliter. Neceſſe igitur fuit diverſitatem eſſe in rebus a Deo productis, ut divinam perfectionem rerum diverſitas ſecundum ſuum modum imitaretur.

Item. Unumquodque cauſatum finitum eſt: ſolius enim Dei eſt eſſentia infinita, ut ſupra oſtenſum eſt. Quodlibet autem finitum per additionem alterius redditur maius. Melius igitur fuit diverſitatem in rebus creatis eſſe, ut ſic plura bona eſſent, quam quod eſſet unum tantum genus rerum a Deo productum. Optimi autem eſt optima adducere. Cooveniens igitur fuit Deo quod in rebus diverſitatem produceret.

CAPUT LXXIII.

De diverſitate rerum, gradu, & ordine.

OPortuit autem diverſitatem in rebus cum ordine quodam inſtitui, ut ſcilicet quædam aliis eſſent potiora. Hoc enim ad abundantiam divioæ bonitatis perrinet, ut ſuæ bonitatis ſimilitudinem rebus cauſatis communicet, quantum poſſibile eſt. Deus autem non tantum in ſe bonus eſt, ſed etiam alia in bonitate excellit, & ea ad bonitatem adducit. Ut igitur perfectior eſſet rerum creatarnm ſimilitudo ad Deum, neceſſarium fuit, ut quædam res aliis conſtituerenrur meliores, & ut quædam in alia agerent, ea ad perfectionem ducendo. Prima autem diverſitas rerum principaliter in diverſitate formarum conſiſtit. Formalis autem diverſitas ſecundum contrarietatem eſt. Dividitur enim genus io diverſas ſpecies differentiis contrariis. In contrarietate autem ordinem neceſſe eſt eſſe, nam ſemper alterum contrariorum perfectius eſt. Oportet igitur rerum diverſitatem cum quodam ordine a Deo eſſe inſtitutam, ut ſcilicet quædam ſint aliis potiora.

CAPUT LXXIV.

Quomodo res creatæ quædam plus habent de potentia, minus de actu, quædam e converſe.

QUia vero unumquodque intantum nobile, & perfectum eſt, inquaotum ad divinam ſimilitudinem accedit; Deus autem eſt actus purus abſque potentiæ permixtione; oeceſſe eſt ea quæ ſunt ſuprema in entibus, magis eſſe in actu, & minus de potentia habere; quæ autem inferiora ſuot, (a) magis in potentia eſſe. Hoc autem qualiter ſit, conſiderandum eſt.

Cum enim Deus ſit ſempiternus, & incommutabilis in ſuo eſſe, illa ſunt in rebus infima, utpote de ſimilitudine divina minus habenria, quæ ſunt geoerationi, & corruptioni ſubiecta, quæ quaodoque ſunt, & quandoque non ſunt. Et quia eſſe ſequitur formam rei, ſuot quidem huiuſmodi quando formam habent, deſinunt autem eſſe quando forma privantur. Oportet igitur in eis eſſe aliquid quod poſſit quandoque formam habere, quandoque vero forma privari, quod dicimus materiam. Huiuſmodi igitur quæ ſunt in rebus infima, oportet eſſe ex materia & forma compoſita. Illa vero quæ ſunt ſuprema io entibus creatis, ad ſimilitudinem divini eſſe maxime accedunt, oec eſt in eis potentia ad eſſe, & non eſſe, ſed a Deo per creationem ſempiternum eſſe adepta ſunt. Cum autem materia hoc ipſum quod eſt, ſit potentia ad eſſe quod eſt per formam; huiuſmodi entia in quibus non eſt potentia ad eſſe, & non eſſe, non ſnnt compoſita ex materia & forma, ſed ſunt formæ tantum ſubſiſtentes in ſuo eſſe, quod acceperunt a Deo. Neceſſe eſt antem huiuſmodi ſubſtantias incorporales incorruptibiles eſſe. In omnibus enim corruptibilibus eſt poteotia ad non eſſe. In iis autem non eſt, ut dictum eſt. Sunt igitur iocorruptibiles.

Item.

(a) *Al.* magis poteatia eſſe.

Item. Nihil corrumpitur niſi per ſeparationem formæ ab ipſo, nam eſſe ſemper conſequitur formam. Huiuſmodi autem ſubſtantiæ, cum ſint formæ ſubſiſtentes, non poſſunt ſeparari a ſuis formis, & ita eſſe amittere non poſſunt. Ergo ſunt incorruptibiles.

Sunt autem inter utraque prædictorum quædam media, in quibus etſi non ſit potentia ad eſſe, & non eſſe, eſt tamen in eis potentia ad *ubi*. Huiuſmodi autem ſunt corpora cæleſtia: quæ generationi, & corruptioni non ſubiiciuntur, quia in iis contrarietates non inveniuntur; & tamen ſunt mutabilia ſecundum locum: ſic autem invenitur in aliquibus materia ſicut & motus, eſt enim motus actus exiſtentis in potentia. Habent igitur huiuſmodi corpora materiam non ſubiectam generationi, & corruptioni, ſed ſolum loci mutationi.

CAPUT LXXV.

Quod quædam ſunt ſubſtantiæ intellectuales, quæ immateriales dicuntur.

PRædictas autem ſubſtantias, quas immateriales diximus, neceſſe eſt etiam intellectuales eſſe. Ex hoc enim aliquid intellectuale eſt quod immune eſt a materia, quod ex ipſo intelligendi modo percipi poteſt. Intelligibile enim in actu, & intellectus in actu ſunt unum. Manifeſtum eſt autem aliquid eſſe actu intelligibile per hoc quod eſt a materia ſeparatum: nam & de rebus materialibus intellectualem cognitionem habere non poſſumus niſi per abſtractionem a materia. Unde oportet idem iudicium de intellectu eſſe, ut ſcilicet quæ ſunt immaterialia, ſint intellectualia.

Item. Subſtantiæ immateriales ſunt primæ & ſupremæ in entibus: nam actus naturaliter eſt prior potentia. Omnibus autem rebus apparet intellectus eſſe ſuperior: intellectus enim utitur corporalibus quaſi inſtrumentis. Oportet igitur ſubſtantias immateriales intellectuales eſſe.

Adhuc. Quanto aliqua ſunt ſuperiora in entibus, tanto magis pertingunt ad ſimilitudinem divinam. Videmus enim res quaſdam infimi gradus participare divinam ſimilitudinem quantum ad eſſe tantum, velut inanimata; quædam autem quantum ad eſſe, & vivere, ut plantæ; quædam autem quantum ad ſentire, ut animalia: ſupremus autem modus eſt per intellectum, & maxime Deo conveniens. Supremæ igitur creaturæ ſunt intellectuales: & quia inter ceteras creaturas magis ad Dei ſimilitudinem accedunt, propter hoc dicuntur ad imaginem Dei conſtitutæ.

CAPUT LXXVI.

Quomodo tales ſubſtantiæ ſunt arbitrio liberæ.

PEr hoc autem oſtenditur, quod ſunt arbitrio liberæ. Intellectus enim non agit, aut appetit ſine iudicio, ſicut inanimata; neque eſt iudicium intellectus ex naturali impetu, ſicut in brutis, ſed ex propria apprehenſione; quia intellectus etiam finem cognoſcit, & id quod eſt ad finem, & habitudinem unius ad alterum: & ideo ipſe ſui iudicii cauſa eſſe poteſt, quo appetat, & agat aliquid propter finem. Liberum autem dicimus quod ſui cauſa eſt. Appetit igitur, & agit intellectus libero iudicio, quod eſt eſſe liberum arbitrio. Supremæ igitur ſubſtantiæ ſunt arbitrio liberæ.

Adhuc. Liberum eſt quod non eſt obligatum ad aliquid unum determinatum. Appetitus autem ſubſtantiæ intellectivæ non eſt obligatus ad aliquid unum determinatum bonum: ſequitur enim apprehenſionem intellectus, quæ eſt de bono univerſaliter. Igitur appetitus ſubſtantiæ intelligentis eſt liber, utpote communiter ſe habens ad quodcumque bonum.

CAPUT LXXVII.

Quod in eis eſt ordo, & gradus ſecundum perfectionem naturæ.

SIcut autem hæ ſubſtantiæ intelligentes quodam gradu aliis ſubſtantiis præponuntur, ita etiam ipſas ſubſtantias neceſſe eſt aliquibus gradibus ab invicem diſtare. Non enim ab invicem differre poſſunt materiali differentia, cum materia careant: unde ſi in eis eſt pluralitas, neceſſe eſt eam per diſtinctionem formalem cauſari, quæ diverſitatem ſpeciei conſtituit. In quibuſcumque autem eſt ſpeciei diverſitatem accipere, neceſſe eſt in eis gradum quemdam, & ordinem conſiderare: cuius ratio eſt, quia ſicut in numeris additio, vel ſubtractio unitatis ſpeciem variat, ita per additionem, & ſubtractionem differentiarum res naturales ſpecie differentes inveniuntur; ſicut quod eſt animatum tantum, ab eo differt quod

Digitized by Google

eſt animatum, & ſenſibile; & quod eſt animatum, & ſenſibile tantum, ab eo quod eſt animatum, ſenſibile, & rationale. Neceſſe eſt igitur prædictas immateriales ſubſtantias ſecundum quoſdam gradus, & ordines eſſe diſtinctas.

CAPUT LXXVIII.

Qualiter eſt in eis ordo, & gradus in intelligendo.

ET quia ſecundum modum ſubſtantiæ rei eſt modus operationis, neceſſe eſt quod ſuperiores earum nobilius intelligant, utpote formas intelligibiles, & virtutes magis univerſales, & magis unitas habentes; inferiores autem eſſe debiliores in intelligendo, & habere formas magis multiplicatas, & minus univerſales.

CAPUT LXXIX.

Quod ſubſtantia per quam homo intelligit, eſt infima in genere ſubſtantiarum intellectualium.

CUM autem non ſit in rebus in infinitum procedere, ſicut eſt invenire ſupremam in prædictis ſubſtantiis, quæ propinquiſſime accedit ad Deum, ita neceſſe eſt inveniri infimam, quæ maxime appropinquat materiæ corporali: & hoc quidem taliter poteſt eſſe manifeſtum. Intelligere enim homini ſupra alia animalia convenit. Manifeſtum eſt enim quod homo ſolus univerſalia conſiderat, & habitudines rerum, & res immateriales, quæ ſolum intelligendo percipiuntur. Impoſſibile eſt autem quod intelligere ſit actus exercitus per organum corporale, ſicut viſio exercetur per oculum. Neceſſe eſt enim quod omne inſtrumentum virtutis cognoſcitivæ careat illo genere rerum quod per ipſum cognoſcitur, ſicut pupilla caret coloribus ex ſua natura: ſic enim cognoſcuntur colores, inquantum colorum ſpecies recipiuntur in pupilla; recipiens autem oportet eſſe denudatum ab eo quod recipitur. Intellectus autem cognoſcitivus eſt omnium naturarum ſenſibilium. Si igitur cognoſceret per organum corporale, oporteret illum organum eſſe denudatum ab omni natura ſenſibili; quod eſt impoſſibile.

Item. Omnis ratio cognoſcitiva eo modo cognoſcitur quo ſpecies cogniti eſt apud ipſam, nam hæc eſt ſibi principium cognoſcendi. Intellectus autem cognoſcit res immaterialiter, etiam eas quæ in ſua natura ſunt materiales, abſtrahendo formam univerſalem a materialibus conditionibus individuantibus. Impoſſibile eſt ergo quod ſpecies rei cognitæ ſit in intellectu materialiter: ergo non recipitur in organo corporali, nam omne organum corporale eſt materiale.

Idem etiam apparet ex hoc quod ſenſus debilitatur, & corrumpitur ab excellentibus ſenſibilibus, ſicut auditus a magnis ſonis, & viſus a rebus valde fulgidis; quod accidit, quia ſolvitur organi harmonia. Intellectus autem magis roboratur ex excellentia intelligibilium: nam qui intelligit altiora intelligibilium, non minus poteſt intelligere alia, ſed magis. Si igitur homo inveniatur intelligens, & intelligere hominis non ſit per organum corporale; oportet quod ſit aliqua ſubſtantia incorporea, per quam homo intelligat. Nam quod per ſe poteſt operari ſine corpore, etiam eius ſubſtantia non dependet a corpore: omnes enim virtutes, & formæ quæ per ſe ſubſiſtere non poſſunt ſine corpore, operationem habere non poſſunt ſine corpore: non enim calor per ſe calefacit, ſed corpus per calorem. Hæc igitur ſubſtantia incorporea per quam homo intelligit, eſt infima in genere ſubſtantiarum intellectualium, & maxime materiæ propinqua.

CAPUT LXXX.

De differentia intellectus, & modo intelligendi.

CUM autem eſſe intelligibile ſit ſupra eſſe ſenſibile, ſicut intellectus ſupra ſenſum; ea autem quæ ſunt inferiora in entibus, imitantur ut poſſunt ſuperiora, ſicut corpora generabilia, & corruptibilia imitantur aliquo modo circulationem cæleſtium corporum: neceſſe eſt & ſenſibilia intelligibilibus ſuo modo aſſimilari; & ſic ex ſimilitudine ſenſibilium utcumque poſſumus devenire in notitiam intelligibilium. Eſt autem in ſenſibilibus aliquid quaſi ſupremum, quod eſt actus, ſcilicet forma: & aliquid infimum, quod eſt potentia tantum, ſcilicet materia; & aliquid medium, ſcilicet compoſitum ex materia & forma. Sic etiam in eſſe intelligibili conſiderandum eſt: nam ſupremum intelligibile, quod eſt Deus, eſt actus purus; ſubſtantiæ vero intellectuales aliæ

aliæ ſunt habentes aliquid de actu, & de potentia ſecundum eſſe intelligibile; infima vero intellectualium ſubſtantiarum, per quam homo intelligit, eſt quaſi in potentia tantum in eſſe intelligibili. Huic etiam atteſtatur quod homo invenitur a principio potentia tantum intelligens, & poſtmodum paulatim reducitur in actum: & inde eſt quod id per quod homo intelligit, vocatur intellectus poſſibilis.

CAPUT LXXXI.

Quod intellectus poſſibilis in homine accipit formas intelligibiles a rebus ſenſibilibus.

Quia vero, ut dictum eſt, quanto ſubſtantia intellectualis eſt altior, tanto formas intelligibiles univerſaliores habet; conſequens eſt ut intellectus humanus, quem poſſibilem diximus, inter alias intellectuales ſubſtantias formas habeat minus univerſales, & inde eſt quod formas intelligibiles a rebus ſenſibilibus accipit.

Hoc etiam aliter conſideranti manifeſtum eſſe poteſt. Oportet enim formam eſſe proportionatam ſuſceptibili. Sicut igitur intellectus poſſibilis humanus inter omnes ſubſtantias intellectuales propinquior invenitur materiæ corporali, ita neceſſe eſt quod eius formæ intelligibiles rebus materialibus ſint maxime propinquæ.

CAPUT LXXXII.

Quod homo indiget potentiis ſenſitivis ad intelligendum.

Conſiderandum autem, quod formæ in rebus corporeis particulares ſunt, & materiale eſſe habentes; in intellectu vero univerſales ſunt, & immateriales: quod quidem demonſtrat intelligendi modus. Intelligimus enim univerſaliter, & immaterialiter. Modus autem intelligendi ſpeciebus intelligibilibus, quibus intelligimus, neceſſe eſt quod reſpondeat. Oportet igitur cum de extremo ad extremum non perveniatur niſi per medium, quod formæ a rebus corporeis ad intellectum perveniant per aliqua media. Huiuſmodi autem ſunt potentiæ ſenſitivæ, quæ formas rerum materialium recipiunt ſine materia: fit enim in oculo ſpecies lapidis, ſed non materia: recipiuntur tamen in potentiis ſenſitivis formæ rerum particulariter, nam potentiis ſenſitivis non niſi particularia cognoſcimus. Neceſſe igitur fuit hominem, ad hoc quod intelligat, etiam ſenſus habere. Huius autem ſignum eſt quod cui deficit unus ſenſus, deficit ſcientia ſenſibilium quæ illo ſenſu comprehenduntur, ſicut cæcus natus de coloribus ſcientiam habere non poteſt.

CAPUT LXXXIII.

Quod neceſſe eſt ponere intellectum agentem.

Inde manifeſtum fit quod ſcientia rerum in intellectu noſtro non cauſatur per participationem, aut influxum aliquarum formarum actu intelligibilium per ſe ſubſiſtentium, ſicut Platonici poſuerunt, & alii quidam ipſos ſequentes; ſed intellectus acquirit eam a rebus ſenſibilibus, mediantibus ſenſibus. Sed cum in potentiis ſenſitivis formæ rerum ſint particulares, ut dictum eſt, non ſunt intelligibiles actu, ſed potentia tantum. Intellectus enim non niſi univerſalia intelligit. Quod autem eſt in potentia, non reducitur in actum niſi ab aliquo agente. Oportet igitur quod ſit aliquod agens quod ſpecies in potentiis ſenſitivis exiſtentes faciat intelligibiles actu. Hoc autem non poteſt facere intellectus poſſibilis: ipſe enim magis eſt in potentia ad intelligibilia quam intelligibilium activus. Neceſſe eſt igitur ponere alium intellectum, qui ſpecies intelligibiles in potentia faciat intelligibiles actu, ſicut lumen facit colores viſibiles potentia, eſſe viſibiles actu; & hunc dicimus intellectum agentem: quem ponere non eſſet neceſſe, ſi formæ rerum eſſent intelligibiles actu, ſicut Platonici poſuerunt.

Sic igitur ad intelligendum primo neceſſarius eſt nobis intellectus poſſibilis, qui eſt receptivus ſpecierum intelligibilium; ſecundo intellectus agens, qui facit intelligibilia actu. Cum autem intellectus poſſibilis iam fuerit per ſpecies intelligibiles perfectus, vocatur intellectus in habitu, cum ſpecies intelligibiles iam ſic habet ut eis poſſit uti cum voluerit, medio quodam modo inter potentiam puram & actum completum. Cum vero prædictas ſpecies in actu completo habuerit, vocatur intellectus in actu. Sic enim actu intelligit res, cum ſpecies rei facta fuerit forma intellectus poſſibilis: propter quod dicitur, quod intellectus in actu eſt intellectum in actu.

Digitized by Google

CAPUT LXXXIV.

Quod anima humana eſt incorruptibilis.

NEceſſe eſt autem ſecundum præmiſſa, intellectum quo homo intelligit, incorruptibilem eſſe. Unumquodque enim ſic operatur, ſecundum quod habet eſſe. Intellectus autem habet operationem in qua non communicat ſibi corpus, ut oſtenſum eſt: ex quo patet quod eſt operans per ſe ipſum. Ergo eſt ſubſtantia ſubſiſtens in ſuo eſſe. Oſtenſum eſt autem ſupra, quod ſubſtantiæ intellectuales ſunt incorruptibiles. Ergo intellectus quo homo intelligit, eſt incorruptibilis.

Adhuc. Proprium ſubiectum generationis, & corruptionis eſt materia. Intantum igitur unumquodque a corruptione recedit, inquantum recedit a materia: ea enim quæ ſunt compoſita ex materia & forma, ſunt per ſe corruptibilia: formæ autem materiales ſunt corruptibiles per accidens, & non per ſe; formæ autem immateriales, quæ materiæ proportionem excedunt, ſunt incorruptibiles omnino. Intellectus autem omnino ſecundum ſuam naturam ſupra materiam elevatur, quod eius operatio oſtendit: non enim intelligimus aliqua niſi per hoc quod ipſa a materia ſeparamus. Eſt igitur intellectus ſecundum naturam incorruptibilis.

Item. Corruptio abſque contrarietate eſſe non poteſt: nihil enim corrumpitur niſi a ſuo contrario: unde corpora cæleſtia, in quibus non eſt contrarietas, ſunt incorruptibilia. Sed contrarietas longe eſt a natura intellectus in tantum quod ea quæ ſecundum ſe ſunt contraria, in intellectu contraria non ſunt: eſt enim contrariorum ratio intelligibilis una, quia per unum intelligitur aliud. Impoſſibile eſt igitur quod intellectus ſit corruptibilis.

CAPUT LXXXV.

De unitate intellectus poſſibilis.

FOrte autem aliquis dicet, quod intellectus quidem incorruptibilis eſt, ſed eſt unus in omnibus hominibus; & ſic quod poſt corruptionem omnium hominum remanet, non eſt niſi unum. Quod autem ſit unus tantum intellectus in omnibus, multipliciter adſtrui poteſt.

Primo quidem ex parte intelligibilis. Quia ſi eſt alius intellectus in me, alius in te, oportebit quod ſit alia ſpecies intelligibilis in me, & alia in te, & per conſequens aliud intellectum quod ego intelligo, & aliud quod tu. Erit ergo intentio intellecta multiplicata ſecundum numerum individuorum, & ita non erit univerſalis, ſed individualis. Ex quo videtur ſequi quod non ſit intellecta in actu, ſed in potentia tantum: nam intentiones individuales ſunt intelligibiles in potentia, non in actu.

Deinde quia cum oſtenſum ſit, quod intellectus eſt ſubſtantia ſubſiſtens in ſuo eſſe, ſubſtantiæ autem intellectuales plures numero non ſint in ſpecie una, ut ſupra etiam oſtenſum eſt; ſequitur quod ſi alius eſt intellectus in me, & alius in te ſecundum numerum, quod ſit etiam alius ſpecie; & ſic ego, & tu non ſumus eiuſdem ſpeciei.

Item. Cum in natura ſpeciei omnia individua communicent, oportet poni aliquid præter naturam ſpeciei, ſecundum quod ab invicem individua diſtinguuntur. Si igitur in omnibus hominibus eſt unus intellectus ſecundum ſpeciem, plures autem ſecundum numerum; oportet ponere aliquid quod faciat numero differre unum intellectum ab alio. Hoc autem non poteſt eſſe aliquid quod ſit de ſubſtantia intellectus, cum intellectus non ſit compoſitus ex materia & forma. Ex quo ſequitur quod omnis differentia quæ accipi poſſet ſecundum id quod eſt de ſubſtantia intellectus, ſit differentia formalis, & diverſificans ſpeciem. Relinquitur ergo quod intellectus unius hominis non poſſit eſſe alius numero ab intellectu alterius, niſi propter diverſitatem corporum. Corruptis ergo corporibus diverſis, videtur quod non remaneant plures intellectus, ſed unum tantum.

Hoc autem quod impoſſibile ſit, evidenter apparet. Ad quod oſtendendum, procedendum eſt ſicut proceditur contra negantes principia, ut ponamus aliquid quod omnino negari non poſſit. Ponamus igitur quod hic homo, puta Sortes, vel Plato, intelligat; quod negare non poſſet reſpondens, niſi intelligeret eſſe negandum. Negando igitur ponit: nam affirmare, & negare intelligentis eſt. Si autem hic homo intelligit, oportet quod id quod formaliter intelligit, ſit forma eius, quia nihil agit niſi ſecundum quod eſt actu. Illud ergo quo agit agens, eſt actus eius, ſicut calor quo calidum calefacit, eſt actus eius. Intellectus igitur quo homo intelligit, eſt forma huius hominis, & eadem ratione illius. Impoſſibi-

ſibile eſt autem quod forma eadem numero ſit diverſorum ſecundum numerum, quia diverſorum ſecundum numerum non eſt idem eſſe; unumquodque autem habet eſſe per ſuam formam. Impoſſibile eſt igitur quod intellectus quo homo intelligit, ſit unus in omnibus.

Huius autem rationis difficultatem aliqui cognoſcentes, conantur invenire viam evadendi. Dicunt enim, quod intellectus poſſibilis, de quo ſupra eſt habitum, recipit ſpecies intelligibiles, quibus fit in actu. Species autem intelligibiles ſunt quodammodo in phantaſmatibus. Inquantum igitur ſpecies intelligibilis eſt in intellectu poſſibili, & in phantaſmatibus, quæ ſunt in nobis, intantum intellectus poſſibilis continuatur, & unitur nobiſcum, ut ſic per ipſum intelligere poſſimus.

Hæc autem reſponſio omnino nulla eſt. Primo quidem quia ſpecies intelligibilis ſecundum quod eſt in phantaſmatibus, eſt intellecta in potentia tantum; ſecundum autem quod eſt in intellectu poſſibili, eſt intellecta in actu. Secundum igitur quod eſt in intellectu poſſibili, non eſt in phantaſmatibus, ſed magis a phantaſmatibus abſtracta. Nulla ergo remanet unio intellectus poſſibilis ad nos. Deinde dato quod ſit aliqua unio, non tamen ſufficeret ad hoc quod faceret nos intelligentes. Per hoc enim quod ſpecies alicuius eſt in intellectu, non ſequitur quod ſe ipſum intelligat, ſed quod intelligatur: non enim lapis intelligit, etiam ſi eius ſpecies ſit in intellectu poſſibili. Neque igitur per hoc quod ſpecies phantaſmatum quæ ſunt in nobis, ſunt in intellectu poſſibili, ſequitur quod nos ſimus intelligentes, ſed magis quod nos ſimus intellecti, vel potius phantaſmata quæ ſunt in nobis.

Hoc autem evidentius apparet, ſi quis conſideret comparationem quam facit Ariſtoteles in III. de Anima, dicens, quod intellectus ſe habet ad phantaſmata ſicut viſus ad colores. Manifeſtum eſt autem quod per hoc quod ſpecies colorum, qui ſunt in pariete, ſunt in viſu, non habet paries quod videat, ſed magis videatur. Neque ergo etiam ex hoc quod ſpecies phantaſmatum quæ ſunt in nobis, fiunt in intellectu, ſequitur quod nos ſimus intelligentes, ſed quod ſimus intellecti. Amplius, ſi nos per intellectum formaliter intelligimus, oportet quod ipſum intelligere intellectus, ſit intelligere hominis, ſicut eadem eſt calefactio ignis, & caloris. Si igitur idem eſt intellectus numero in me, & in te, ſequitur de neceſſitate quod reſpectu eiuſdem intelligibilis ſit idem intelligere meum, & tuum, dum ſcilicet ſimul aliquid idem intelligimus; quod eſt impoſſibile: non enim diverſorum operantium poteſt eſſe una & eadem numero operatio. Impoſſibile eſt igitur quod ſit unus intellectus in omnibus. Sequitur ergo quod ſi intellectus eſt incorruptibilis, ut oſtenſum eſt, quod deſtructis corporibus remaneant plures intellectus ſecundum numerum hominum.

Ea vero quæ in contrarium obiiciuntur, facile eſt ſolvere.

Prima enim ratio multipliciter deficit. Primo quidem concedimus idem eſſe intellectum ab omnibus hominibus: dico autem intellectum id quod eſt intellectus obiectum; obiectum autem intellectus non eſt ſpecies intelligibilis, ſed quidditas rei. Non enim ſcientiæ intellectuales omnes ſunt de ſpeciebus intelligibilibus, ſed ſunt de naturis rerum; ſicut etiam obiectum viſus eſt color, non ſpecies coloris, quæ eſt in oculo. Quamvis igitur ſint plures intellectus diverſorum hominum, non tamen eſt niſi unum intellectum apud omnes, ſicut unum coloratum eſt quod a diverſis inſpicientibus videtur. Secundo quia non eſt neceſſarium, ſi aliquid eſt individuum, quod ſit intellectum in potentia, & non in actu; ſed hoc eſt verum in illis tantum quæ individuantur per materiam: oportet enim illud quod eſt intellectum in actu, eſſe immateriale. Unde ſubſtantiæ immateriales, licet ſint quædam individua per ſe exiſtentia, ſunt tamen intellecta in actu: unde & ſpecies intelligibiles, quæ ſunt immateriales, licet ſint aliæ numero in me, & in te, non propter hoc perdunt quin ſint intelligibiles actu; ſed intellectus intelligens per eas ſuum obiectum reflectitur ſupra ſe ipſum intelligendo ipſum ſuum intelligere, & ſpeciem qua intelligit. Deinde conſiderandum eſt, quod ſi ponatur unus intellectus omnium hominum, adhuc eſt eadem difficultas, quia adhuc remanet multitudo intellectuum, cum ſint plures ſubſtantiæ ſeparatæ intelligentes; & ita ſequeretur ſecundum eorum rationem quod intellecta eſſent ſecundum numerum diverſa, & per conſequens individualia, & non intellecta in actu primo. Patet igitur quod præmiſſa ratio ſi aliquid neceſſitatis haberet, auferret pluralitatem intellectuum ſimpliciter, & non ſo-

Digitized by Google

ſolum in hominibus. Unde cum hæc concluſio ſit falſa, manifeſtum eſt quod ratio non ex neceſſitate concludit.

Secunda ratio ſolvitur facile, ſi quis conſideret differentiam intellectualis animæ ad ſubſtantias ſeparatas. Anima enim intellectiva ex natura ſuæ ſpeciei hoc habet ut uniatur alicui corpori ut forma, unde & in diffinitione animæ cadit corpus; & propter hoc ſecundum habitudinem ad diverſa corpora diverſificantur animæ ſecundum numerum, quod eſt in ſubſtantiis ſeparatis.

Ex quo etiam patet qualiter tertia ratio ſit ſolvenda. Non enim anima intellectiva ex natura ſuæ ſpeciei habet corpus partem ſui, ſed unibilitatem ad ipſum: unde per hoc quod eſt unibilis diverſis corporibus, diverſificatur ſecundum numerum; quod etiam manet in animabus, corporibus deſtructis: ſunt enim unibiles corporibus diverſis, licet non actu unitæ.

CAPUT LXXXVI.

De intellectu agente, quod non eſt unus in omnibus.

FUerunt autem quidam, qui licet concederent intellectum poſſibilem diverſificari in hominibus, poſuerunt tamen intellectum agentem unum reſpectu omnium eſſe. Quæ quidem opinio licet ſit tollerabilior quam præmiſſa, ſimilibus tamen rationibus confutari poteſt.

Eſt enim actio intellectus poſſibilis recipere intellecta, & intelligere ea; actio autem intellectus agentis facere intellecta in actu abſtrahendo ipſa. Utrumque autem horum huic homini convenit: nam hic homo, ut Sortes, vel Plato, & recipit intellecta, & abſtrahit, & intelligit abſtracta. Oportet igitur quod tam intellectus poſſibilis, quam intellectus agens uniatur huic homini ut forma; & ſic oportet quod uterque multiplicetur numero ſecundum numerum hominum.

Item. Agens, & patiens oportet eſſe ad invicem proportionata, ſicut materia, & forma, nam materia fit in actu ab agente; & inde eſt quod cuilibet potentiæ paſſivæ reſpondet potentia activa ſui generis, actus enim, & potentia unius generis ſunt. Intellectus autem agens comparatur ad poſſibilem, ſicut potentia activa ad paſſivam, ut ex dictis patet. Oportet igitur utrumque eſſe unius generis. Cum igitur intellectus poſſibilis non ſit ſecundum eſſe ſeparatus a nobis, ſed unitus nobis ut forma, & multiplicetur ſecundum multitudinem hominum, ut oſtenſum eſt; neceſſe eſt etiam quod intellectus agens ſit aliquid unitum nobis formaliter, & multiplicetur ſecundum numerum hominum.

CAPUT LXXXVII.

Quod intellectus poſſibilis, & agens fundantur in eſſentia animæ.

CUM autem intellectus agens, & poſſibilis nobis formaliter uniantur, neceſſe eſt dicere, quod in eadem eſſentia animæ conveniant. Omne enim quod alicui unitur formaliter, unitur ei per modum formæ ſubſtantialis, aut per modum formæ accidentalis. Si igitur intellectus poſſibilis, & agens uniantur homini per modum formæ ſubſtantialis, cum unius rei non ſit niſi una forma ſubſtantialis; neceſſe eſt dicere, quod intellectus poſſibilis, & agens conveniant in una eſſentia formæ, quæ eſt anima. Si vero uniantur homini per modum formæ accidentalis, manifeſtum eſt quod neutrum poteſt eſſe accidens corpori; & ex hoc quod operationes eorum ſunt abſque organo corporali, ut ſupra oſtenſum eſt, ſequitur quod uterque eorum ſit accidens animæ. Non eſt autem in uno homine niſi una anima. Oportet igitur quod intellectus agens, & poſſibilis in una eſſentia animæ conveniant.

Item. Omnis actio quæ eſt propria alicui ſpeciei, eſt a principiis conſequentibus formam quæ dat ſpeciem. Intelligere autem eſt operatio propria humanæ ſpeciei. Oportet igitur quod intellectus agens, & poſſibilis, qui ſunt principia huius operationis, ſicut oſtenſum eſt, conſequantur animam humanam, a qua homo habet ſpeciem. Non autem ſic conſequuntur eam quaſi ab ipſa procedentia in corpus, quia, ut oſtenſum eſt, prædicta operatio eſt ſine organo corporali; cuius autem eſt potentia, eius & actio. Relinquitur ergo quod intellectus poſſibilis, & agens conveniant in una eſſentia animæ.

CA-

Digitized by Google

CAPUT LXXXVIII.

Qualiter iſta duæ potentiæ conveniant in una eſſentia animæ.

Conſiderandum autem relinquitur quomodo hoc poſſit eſſe. Videtur enim circa hoc aliqua difficultas ſuboriri. Intellectus enim poſſibilis eſt in potentia ad omnia intelligibilia; intellectus autem agens facit intelligibilia in potentia, eſſe intelligibilia in actu, & ſic oportet quod comparetur ad ea ſicut actus ad potentiam. Non videtur autem poſſibile quod idem reſpectu eiuſdem ſit in potentia, & in actu. Sic igitur impoſſibile videtur quod in una ſubſtantia animæ conveniant intellectus poſſibilis, & agens.

Hæc autem dubitatio de facili ſolvitur, ſi quis conſideret qualiter intellectus poſſibilis ſit in potentia reſpectu intelligibilium, & qualiter intellectus agens faciat ea eſſe in actu. Eſt enim intellectus poſſibilis in potentia ad intelligibilia, ſecundum quod non habet in ſui natura aliquam determinatam formam rerum ſenſibilium, ſicut pupilla eſt in potentia ad omnes colores. Inquantum ergo phantaſmata a rebus ſenſibilibus abſtracta ſunt ſimilitudines determinatarum rerum ſenſibilium, comparantur ad intellectum poſſibilem ſicut actus ad potentiam; ſed tamen phantaſmata ſunt in potentia ad aliquid quod anima intellectiva habet in actu, ſcilicet eſſe abſtractum a materialibus conditionibus: & quantum ad hoc anima intellectiva comparatur ad ipſam ut actus ad potentiam. Non eſt autem inconveniens quod aliquid reſpectu eiuſdem ſit in actu, & in potentia ſecundum diverſa: propter hoc enim naturalia corpora agunt, & patiuntur ad invicem, quia utrumque eſt in potentia reſpectu alterius. Sic igitur non eſt inconveniens quod eadem anima intellectiva ſit in potentia reſpectu omnium intelligibilium, prout ponitur in ea intellectus poſſibilis, & comparetur ad ea ut actus, prout ponitur in ea intellectus agens.

Et hoc manifeſtius apparebit ex modo quo intellectus facit intelligibilia in actu. Non enim intellectus agens ſic facit intelligibilia in actu, quaſi ab ipſo effluant in intellectum poſſibilem (ſic enim non indigeremus phantaſmatibus, & ſenſu ad intelligendum;) ſed facit intelligibilia in actu abſtrahendo ea a phantaſmatibus, ſicut lumen facit quodammodo colores in actu, non quaſi habeat eos apud ſe, ſed inquantum dat eis quodammodo viſibilitatem. Sic igitur æſtimandum eſt unam eſſe animam intellectivam, quæ caret naturis rerum ſenſibilium, & poteſt eas recipere per modum intelligibilem, & quæ phantaſmata facit intelligibilia in actu abſtrahendo ab eis ſpecies intelligibiles. Unde potentia eius ſecundum quam eſt receptiva intelligibilum ſpecierum, dicitur intellectus poſſibilis; potentia autem eius ſecundum quam abſtrahit ſpecies intelligibiles a phantaſmatibus, vocatur intellectus agens, qui eſt quaſi quoddam lumen intelligibile, quod anima intellectiva participat ad imitationem ſuperiorum ſubſtantiarum intellectualium.

CAPUT LXXXIX.

Quod omnes potentiæ in eſſentia animæ radicantur.

Non ſolum autem intellectus agens, & poſſibilis in una eſſentia animæ humanæ conveniunt, ſed etiam omnes aliæ potentiæ, quæ ſunt principia operationum animæ. Omnes enim huiuſmodi potentiæ quodammodo in anima radicantur: quædam quidem, ſicut potentiæ vegetativæ, & ſenſitivæ partis, in anima ſunt ſicut in principio, in coniuncto autem ſicut in ſubiecto, quia earum operationes (a) coniuncti ſunt, & non ſolum animæ: cuius eſt enim actio, eius eſt potentia: quædam vero ſunt in anima ſicut in principio, & in ſubiecto, quia earum operationes ſunt animæ abſque organo corporali; & huiuſmodi ſunt potentiæ intellectivæ partis. Non eſt autem poſſibile eſſe plures animas in homine. Oportet igitur quod omnes potentiæ animæ ad eamdem animam pertineant.

CAPUT XC.

Quod unica eſt anima in uno corpore.

Quod autem impoſſibile ſit eſſe plures animas in uno corpore, ſic probatur. Manifeſtum eſt enim animam eſſe formam ſubſtantialem habentis animam, ex hoc quod per animam animatum, genus, & ſpeciem ſortitur. Impoſſibile eſt autem plures formas ſubſtantiales

(a) *Al.* coniunctæ.

les eiuſdem eſſe rei: forma enim ſubſtantialis in hoc differt ab accidentali, quia forma ſubſtantialis facit eſſe hoc aliquid ſimpliciter; forma autem accidentalis advenit ei quod iam eſt hoc aliquid, & facit ipſum eſſe quale, vel quantum, vel qualiter ſe habens. Si igitur plures formæ ſubſtantiales ſint unius & eiuſdem rei, aut prima earum facit hoc aliquid, aut non. Si non facit hoc aliquid, non eſt forma ſubſtantialis. Si autem facit hoc aliquid, ergo omnes formæ conſequentes adveniunt ei quod iam eſt hoc aliquid. Nulla igitur conſequentium erit forma ſubſtantialis, ſed accidentalis.

Sic igitur patet quod impoſſibile eſt formas ſubſtantiales eſſe plures unius & eiuſdem rei. Neque igitur poſſibile eſt plures animas in uno & eodem eſſe. Adhuc patet quod homo dicitur vivens ſecundum quod habet animam vegetabilem, animal autem ſecundum quod habet animam ſenſitivam, homo autem ſecundum quod habet animam intellectivam. Si igitur ſunt tres animæ in homine, ſcilicet vegetabilis, ſenſibilis, & rationalis, ſequitur quod homo ſecundum aliam animam ponatur in genere, & ſecundum aliam, ſpeciem ſortiatur. Hoc autem eſt impoſſibile: ſic enim ex genere & differentia non fieret unum ſimpliciter, ſed unum per accidens, vel quaſi congregatum, ſicut muſicum, & album, quod non eſt eſſe unum ſimpliciter. Neceſſe eſt igitur in homine unam tantum animam eſſe.

CAPUT XCI.

Rationes quæ videntur probare quod in homine ſunt plures animæ.

Videntur autem quædam huic ſententiæ adverſari.

Primo quidem quia differentia comparatur ad genus ut forma ad materiam. Animal autem eſt genus hominis, rationale autem eſt differentia conſtitutiva eius. Cum igitur animal ſit corpus animatum anima ſenſitiva, videtur quod corpus animatum anima ſenſitiva adhuc ſit in potentia reſpectu animæ rationalis; & ſic anima rationalis eſſet anima alia a ſenſitiva.

Item. Intellectus non habet organum corporale; ſenſitivæ autem potentiæ, & nutritivæ habent organum corporale. Impoſſibile igitur videtur quod eadem anima ſit & intellectiva, & ſenſitiva: quia non poteſt eſſe idem ſeparatum, & non ſeparatum.

Adhuc. Anima rationalis eſt incorruptibilis, ut ſupra oſtenſum eſt; vegetabilis autem anima, & ſenſibilis ſunt corruptibiles, quia ſunt actus corruptibilium organorum. Non eſt igitur eadem anima vegetabilis, & ſenſibilis, & rationalis; cum impoſſibile ſit idem eſſe corruptibile, & incorruptibile.

Præterea. In generatione hominis apparet vita, quæ eſt per animam vegetabilem, antequam conceptum appareat eſſe animal per ſenſum, & motum; & prius demonſtratur animal eſſe per motum, & ſenſum quam habeat intellectum. Si igitur eſt eadem anima per quam conceptum primo vivit vita plantæ, ſecundo vita animalis, & tertio vita hominis; ſequeretur quod vegetabilis, ſenſibilis, & rationalis ſint ab exteriori principio, vel etiam intellectiva ſit ex virtute quæ eſt in ſemine. Utrumque autem horum videtur inconveniens: quia cum operationes animæ vegetabilis, & ſenſibilis non ſint ſine corpore, nec earum principia ſine corpore poſſunt eſſe; operatio autem animæ intellectivæ eſt ſine corpore; & ſic impoſſibile videtur quod aliqua virtus in corpore ſit eius cauſa. Impoſſibile igitur videtur quod eadem anima ſit vegetabilis, ſenſibilis, & rationalis.

CAPUT XCII.

Solutio rationum præmiſſarum.

Ad huiuſmodi igitur dubitationes tollendas conſiderandum eſt, quod ſicut in numeris ſpecies diverſificantur per hoc quod una earum ſuper alteram addit, ita etiam in rebus materialibus una ſpecies aliam in perfectione excedit. Quidquid enim perfectionis eſt in corporibus inanimatis, hoc habent plantæ, & adhuc amplius; & rurſus quod habent plantæ, habent animalia, & aliquid plus; & ſic quouſque veniatur ad hominem, qui eſt perfectiſſimus inter creaturas corporeas. Omne autem quod eſt imperfectum, ſe habet ut materia reſpectu perfectioris: & hoc quidem in diverſis manifeſtum eſt. Nam elementa ſunt materia corporum ſimilium partium; & rurſus corpora ſimilium corporum ſunt materialia reſpectu animalium: & ſimiliter in uno & eodem conſiderandum eſt. Quod enim in rebus natu-

tu-

turalibus ad altiorem gradum perfectionis attingit, per ſuam formam habet quidquid perfectionis convenit inferiori naturæ, & per eamdem habet id quod eidem de perfectione ſuperadditur; ſicut planta per ſuam animam habet quod ſit ſubſtantia, & quod ſit corporea, & ulterius quod ſit animatum corpus. Animal autem per ſuam animam habet hæc omnia, & ultra, quod ſit ſentiens; homo autem ſuper hæc omnia habet per ſuam animam quod ſit intelligens. Si igitur in re aliqua conſideretur id quod ad inferioris gradus perfectionem pertinet, erit materiale reſpectu eius quod pertinet ad perfectionem ſuperioris gradus; puta, ſi conſideretur in animali quod habet vitam plantæ, hoc eſt quodammodo materiale reſpectu eius quod pertinet ad vitam ſenſitivam, quæ eſt propria animali. Genus autem non eſt materia, non enim prædicaretur de toto; ſed eſt aliquid a materia ſumptum: denominatio enim rei ab eo quod eſt materiale in ipſa, eſt genus eius, & per eumdem modum differentia ſumitur a forma. Et propter hoc corpus vivum, ſeu animatum, eſt geuus animalis, ſenſibile autem differentia conſtitutiva ipſius; & ſimiliter animal eſt genus hominis, & rationale differentia conſtitutiva eius. Quia igitur forma ſuperioris gradus habet in ſe omnes perfectiones inferioris gradus, non eſt alia forma ſecundum rem, a qua ſumitur genus, & a qua ſumitur differentia; ſed ab eadem forma, ſecundum quod habet inferioris gradus perfectionem, ſumitur genus; ſecundum vero quod habet perfectionem ſuperioris gradus, ſumitur ab ea differentia.

Et ſic patet quod quamvis animal ſit genus hominis, & rationale ſit differentia conſtitutiva eius, non tamen oportet quod ſit in homine alia anima ſenſitiva, & alia intellectiva, ut prima ratio obiiciebat.

Per eadem autem apparet ſolutio ſecundæ rationis. Dictum eſt enim, quod forma ſuperioris ſpeciei comprehendit in ſe omnes inferiorum graduum perfectiones. Conſiderandum eſt autem, quod tanto ſpecies materialis eſt altior, quanto minus fuerit materiæ ſubiecta; & ſic oportet quod quanto aliqua forma eſt nobilior, tanto magis ſuper materiam elevetur: unde anima humana, quæ eſt nobiliſſima materialium formarum, ad ſummum elevationis gradum pertingit, ut ſcilicet habeat operationem abſque communicatione materiæ corporalis; tamen quia eadem anima inferiorum graduum perfectiones comprehendit, habet nihilominus & operationes in quibus communicat materia corporalis. Manifeſtum eſt autem quod operatio procedit a re ſecundum eius virtutem. Oportet igitur quod anima humana habeat aliquas vires, ſive potentias, quæ ſunt principia operationum quæ exercentur per corpus, & has oportet eſſe actus aliquarum partium corporis; & huiuſmodi ſunt potentiæ vegetativæ, & ſenſitivæ partis. Habet etiam aliquas potentias quæ ſunt principia operationum quæ ſine corpore exercentur; & huiuſmodi ſunt intellectivæ partis potentiæ, quæ non ſunt actus aliquorum organorum. Et ideo intellectus tam poſſibilis, quam agens dicitur ſeparatus, quia non habent organa quorum ſunt actus, ſicut viſus, & auditus, ſed ſunt tantum in anima, quæ eſt corporis forma. Unde non oportet propter hoc quod intellectus dicitur ſeparatus, & caret organo corporali, non autem ſenſus, quod alia ſit anima intellectiva, & ſenſitiva in homine.

Ex quo etiam patet quod nec ex hoc cogimur ponere aliam animam intellectivam, & aliam ſenſitivam in homine, quia anima ſenſitiva eſt corruptibilis, intellectiva incorruptibilis, ut alia ratio procedebat. Eſſe enim incorruptibile competit intellectivæ parti inquantum eſt ſeparata. Sicut igitur in eadem eſſentia animæ fundantur potentiæ quæ ſunt ſeparatæ, ut dictum eſt, & non ſeparatæ; ita nihil prohibet quaſdam potentiarum animæ ſimul cum corpore deficere, quaſdam autem incorruptibiles eſſe.

Secundum etiam prædicta patet ſolutio quartæ obiectionis. Nam omnis motus naturalis paulatim ex imperfecto ad perfectum procedit; quod tamen aliter accidit in alteratione, & generatione. Nam eadem qualitas ſuſcipit magis & minus: & ideo alteratio, quæ eſt motus in qualitate, una & continua exiſtens, de potentia ad actum procedit, de imperfecto ad perfectum. Forma vero ſubſtantialis non recipit magis & minus, quia eſſe ſubſtantiale uniuſcuiuſque eſt indiviſibiliter ſe habens. Unde naturalis generatio non procedit continue per multa media de imperfecto ad perfectum, ſed oportet eſſe ad ſingulos gradus perfectionis novam generationem, & corruptionem. Sic igitur in generatione hominis conceptum quidem primo vivit vi-

Digitized by Google

vita plantæ per animam vegetabilem; deinde remota bac forma per corruptionem, acquirit quadam alia generatiooe animam ſenſibilem, & vivit vita animalis; deinde remota hac anima per corruptionem, introducitur forma ultima, & completa, quæ eſt anima ratiooalis, comprehendens in ſe quidquid perfectionis io præcedentibus formis erat.

CAPUT XCIII.

De productione anima rationalis, quod non ſit ex traductione.

HAEc autem ultima, & completa forma, ſcilicet anima rationalis, non educitur in eſſe a virtute quæ eſt in ſemine, ſed a ſuperiori agente. Virtus enim quæ eſt in ſemine, eſt virtus corporis cuiuſdam. Anima autem rationalis excedit omnem corporis naturam, & virtutem, cum ad eius intellectualem operationem nullum corpus pertingere poſſit. Cum igitur nihil agat ultra ſuam ſpeciem, eo quod agens eſt nobilius patiente, & faciens facto; impoſſibile eſt quod virtus alicuius corporis producat animam rationalem: neque igitur virtus quæ eſt in ſemine.

Adhuc. Secundum quod unumquodque habet eſſe de novo, ſic de novo competit ei fieri: nam eius eſt fieri cuius eſt & eſſe, ad hoc enim aliquid fit ut ſit. Eis igitur quæ ſecundum ſe habent eſſe, competit per ſe fieri, ſicut rebus ſubſiſtentibus; eis autem quæ per ſe non habent eſſe, non competit per ſe fieri, ſicut accidentibus, & formis materialibus. Anima autem rationalis ſecundum ſe habet eſſe, quia ſecundum ſe babet operationem, ut ex dictis patet. Animæ igitur rationali ſecundum ſe competit fieri. Cum igitur non ſit compoſita ex materia & forma, ut ſupra oſtenſum eſt, ſequitur quod non poſſit educi in eſſe niſi per creationem. Solius autem Dei eſt creare, ut ſupra oſtenſum eſt. A ſolo igitur Deo anima rationalis in eſſe producitur.

Hoc etiam rationabiliter accidit. Videmus enim in artibus ad invicem ordinatis, quod ſuprema ars inducit ultimam formam, artes autem inferiores diſponunt materiam ad ultimam formam. Manifeſtum eſt autem quod anima rationalis eſt ultima, & perfectiſſima forma, quam poteſt conſequi materia generabilium, & corruptibilium. Convenienter igitur naturalia agentia in inferiora cauſaot præcedentes diſpoſitiones, & formas; ſupremum vero agens, ſcilicet Deus, cauſat ultimam formam, quæ eſt anima rationalis.

CAPUT XCIV.

Quod anima rationalis non eſt de ſubſtantia Dei.

NOn tamen credendum eſt animam rationalem eſſe de ſubſtantia Dei, ſecundum quorumdam errorem. Oſtenſum eſt enim ſupra, quod Deus ſimplex, & indiviſibilis eſt. Non igitur animam rationalem corpori unit quaſi eamdem a ſua ſubſtantia ſeparando.

Item. Oſtenſum eſt ſupra, quod impoſſibile eſt Deum eſſe formam alicuius corporis. Anima autem rationalis unitur corpori ut forma. Non igitur eſt de ſubſtaotia Dei.

Adhuc. Oſtenſum eſt ſupra, quod Deus oon movetur oeque per ſe, neque per accideos; cuius contrarium io anima rationali apparet, mutatur enim de ignoraotia ad ſcientiam, & de vitio ad virtutes. Non eſt igitur de ſubſtantia Dei.

CAPUT XCV.

Quod illa quæ dicuntur ineſſe a virtute extrinſeca, ſunt immediate a Deo.

EX his autem quæ ſupra oſtenſa ſunt, ex neceſſitate coocluditur, quod illa quæ non poſſunt produci in eſſe niſi per creationem, a Deo immediate ſint. Manifeſtum eſt autem quod corpora cæleſtia non poſſunt produci in eſſe niſi per creationem. Non enim poteſt dici, quod ex materia aliqua præiacenti ſunt facta, quia ſic eſſent generabilia, & corruptibilia, & contrarietati ſubiecta, quod eis noo competit, ut motus eorum declarat: moventur enim circulariter; motus autem circularis non habet contrarium. Relinquitur igitur quod corpora cæleſtia ſint immediate in eſſe a Deo producta. Similiter etiam elementa ſecundum ſe tota non ſunt ex aliqua materia præiacenti: quia illud quod præexiſteret, haberet aliquam formam; & ſic oporteret quod aliquod corpus aliud ab elementis eſſet priua eis in ordine cauſæ materialis. Si tamen materia præexiſtens elementis haberet formam aliam, oporteret quod unum eorum eſſet aliis prius in eodem ordine, ſi materia præcedens formam elementi haberet.

Digitized by Google

ret. Oportet igitur etiam ipſa elementa immediate eſſe a Deo producta. Multo igitur magis impoſſibile eſt ſubſtantias incorporeas, & inviſibiles ab aliquo alio creari: omnes enim huiuſmodi ſubſtaotiæ immateriales ſunt. Non enim poteſt eſſe materia niſi dimenſioni ſubiecta, ſecuodum quam materia diſtinguitur, ut ex una materia fieri poſſint. Unde impoſſibile eſt quod ex materia præiacenti cauſentur. Relioquitur igitur quod per creationem ſolum a Deo producuntur in eſſe: & propter hoc fides catholica confitetur Deum eſſe *creatorem cœli, & terræ, & omnium viſibilium*, nec non etiam *inviſibilium*.

CAPUT XCVI.

Quod Deus non agit naturali neceſſitate, ſed a voluntate.

Ex hoc autem oſtenditur quod Deus res in eſſe produxerit non naturali neceſſitate, ſed voluntate. Ab uno enim naturali agente non eſt immediate niſi unum; agens autem voluntarium diverſa producere poteſt: quod ideo eſt, quia omne agens agit per ſuam formam. Forma autem naturalis, per quam naturaliter aliquid agit, unius una eſt; formæ autem intellectivæ, per quas aliquid volunrate agit, ſnnt plures. Cum igitur a Deo immediate plura producantur in eſſe, ut iam oſtenſum eſt, manifeſtum eſt quod Deus in eſſe res produxit voluntate, & non naturali ueceſſitate.

Adhuc. Agens per intellectum, & voluntarem eſt prius in ordine agentium agente per neceſſitatem naturæ: nam agens per voluntatem præſtituit ſibi finem propter quem agit; agens autem naturale agit propter finem ſibi ab alio præſtitutum. Manifeſtum eſt autem ex præmiſſis, Deum eſſe primum agens. Eſt igitur agens per volontatem, & non per neceſſitatem oaturæ.

Item. Oſtenſum eſt in ſuperioribus, Deum eſſe infinitæ virtutis. Non igitur determinatur ad hunc effectum vel illum, ſed indeterminate ſe habet ad omoes. Quod autem indeterminate ſe habet ad diverſos effectus, determinatur ad unum producendum per deſiderium, vel per determinationem voluntatis; ſicut homo qui poteſt ambnlare, & non ambulare, quan do vult ambulat. Oportet igitur quod effectus a Deo procedant ſecundum determinationem voluntatis. Non igitur agit per neceſſitatem naturæ, ſed per voluntatem. Inde eſt quod fides catholica Deum omnipotentem non ſolum creatorem, ſed etiam *factorem* oominat: nam facere proprie eſt artificis, qui per voluntatem operatur. Et quia omne agens voluntarium, per conceptiooem ſui iotellectus agit, quæ verbum ipſius dicitur, ut ſupra oſtenſum eſt; verbum autem Dei filius eſt: ideo fides catholica confitetur de filio, quod per eum *omnia facta ſunt*.

CAPUT XCVII.

Quod Deus in ſua actione eſt immutabilis.

Ex hoc autem quod volunrate res in eſſe producit, manifeſtum eſt quod abſque ſui mutatione res de novo in eſſe producere poteſt. Hæc eſt enim differentia inter agens naturale, & agens voloontariom, quod agens naturale eodem modo agit quamdiu eodem modo ſe habet, eo quod quale eſt, talia agit; agens autem voluntarium agit qualia vult. Poteſt autem contingere abſque eius mutatione quod velit nunc agere, & prius noo agere. Nihil enim prohibet adeſſe alicui voluntatem de operando in poſrerum, etiam quando non operatur, abſque ſui mutatione. Ita abſque Dei mutatione contingere poteſt quod Deus, quamvis ſit æternus, res io eſſe produxerit non ab æterno.

CAPUT XCVIII.

Ratio probans motum ab æterno fuiſſe, & ſolutio eius.

Videtur antem quod ſi Deus voluntate æterna, & immurabili novum effectum producere poſſit, tamen oporteat quod novum effectum aliquis motus præcedat. Non enim videmus quod voluntas illud quod vult facere, retardet, niſi propter aliqoid quod nunc eſt, & ceſſat in poſterum, vel quod noo eſt, & expectatur futurum; ſicot homo in æſtate habet voluntatem ut induat ſe aliquo indumento, quod tamen ad præſens induere non vult, ſed in futurum, quia nunc eſt calor, qni ceſſabit frigore adveniente in poſterum. Si igitur Deus ab æterno voluit aliquem effectum producere, & non ab æterno produxit, videtor quod vel aliquid expectaretur futnrom quod nondum erat, vel eſſet aliud auferendum, quod tuoc erat. Neutrum autem horum

ſine motu contingere poteſt. Videtur igitur quod a voluntate præcedente non poſſet effectus aliquis produci in poſterum niſi aliqno motu præcedente: & ſic ſi voluntas Dei fuit æterna de rerum productione, & res non ſunt ab æterno productæ, oportet quod earum productionem præcedat motus, & per conſequens mobilia: quæ ſi a Deo prodncta ſnnt, & non ab æterno, iterum oportet præexiſtere alios motus, & mobilia uſqne in infinitum.

Huius autem obiectionis ſolutio facile poteſt perpendi, ſi quis differentiam conſideret univerſalis, & particnlaris agentis. Nam agens particulare habet actionem proportionatam regulæ, & menſuræ, quam agens univerſale præſtitnit: quod quidem in civilibus apparet. Nam legislator proponit legem quaſi regulam, & menſuram, ſecundum quam iudicari oportet ab aliquo particulari iudice. Tempus autem eſt menſura actionum quæ fiunt in tempore. Agens enim particulare habet actionem tempori proportionatam, ut ſcilicet nunc, & non prius agat propter aliquam determinatam rationem. Agens autem univerſale, quod Deus eſt, huiuſmodi menſuram, quæ tempus eſt, inſtituit, & ſecundum ſuam voluntatem. Inter res igitur productas a Deo etiam tempus eſt. Sicut igitur talis eſt uniuſcuiuſque rei quantitas, & menſura, qualem Deus ei tribuere voluit; & talis eſt quantitas temporis, qualem ei Deus dare voluit, ut ſcilicet tempus, & ea quæ ſunt in tempore tunc inciperent quando Deus ea eſſe voluit. Obiectio autem præmiſſa procedit de agente quod præſupponit tempus, & agit in tempore, non autem inſtituit tempus. Quæſtio ergo qua quæritur, qnare voluntas æterna producit effectum nunc, & non prins, præſupponit tempus præexiſtens, nam nunc, & prius partes ſunt temporis. Circa univerſalem igitur rerum productionem, inter quas etiam conſideratur tempus, non eſt quærendum quare nunc, & non prius; ſed quare huius temporis voluit eſſe menſuram, quod ex divina voluntate dependet, cui indifferens eſt vel hanc quantitatem, vel aliam tempori aſſignare. Quod quidem & circa quantitatem dimenſivam mundi conſiderari poteſt. Non enim quæritur quare Deus corporalem mundum in tali ſitu conſtituit, & non ſupra, vel ſubtus, vel ſecundum aliam poſitionis differentiam, quia non eſt locus extra mundum; ſed hoc ex divina voluntate provenit quod talem quantitatem mundo corporali tribueret, ut nihil eius eſſet extra hunc ſitum ſecundum quamcumqne poſitionis differentiam. Licet autem ante mundum tempus non fuerit, nec extra mundum ſit locus; utimur tamen tali modo loquendi; ut ſi dicamus, quod antequam mundus eſſet, nihil erat niſi Deus, & quod extra mundum non eſt aliquod corpus, non intelligentes per ante, & extra, tempus, aut locum niſi ſecundum imaginationem tantum.

CAPUT XCIX.

Rationes oſtendentes, quod eſt neceſſarium materiam ab æterno creationem mundi præceſſiſſe, & ſolutiones earum.

Videtur autem quod etſi rerum perfectarum productio ab æterno non fuerit, quod materiam neceſſe ſit ab æterno fuiſſe. Omne enim quod habet eſſe poſt non eſſe, mutatur de non eſſe ad eſſe. Si igitur res creatæ, ut puta cælum, & terra, & alia huiuſmodi, ab æterno non fuerint, ſed inceperunt eſſe poſtquam non fuerant; neceſſe eſt dicere eas mutatas eſſe de non eſſe ad eſſe. Omnis autem mutatio, & motus ſubiectum aliquod habet: eſt enim motus actus exiſtentis in potentia; ſubiectum autem mutationis, per quam aliqua res in eſſe producitur, non eſt ipſa res producta, hoc enim eſt terminus motus; non eſt autem idem motus terminus, & ſubiectum; ſed ſubiectum prædictæ mutationis eſt id quo res producitur, quod materia dicitur. Videtur ergo, ſi res in eſſe productæ ſint poſtquam non fuerant, quod oporteat eis materiam præextitiſſe: qnæ ſi iterum producta eſt poſtquam non fuerat, oportet quod habeat aliam materiam præcedentem. Non autem eſt procedere in infinitum. Relinquitur igitur quod oporteat devenire ad aliquam materiam æternam, quæ non ſit producta poſtquam non fuerat.

Item. Si mundus incepit poſtquam non fuerat, antequam mundus eſſet, aut erat poſſibile mundum eſſe, vel fieri, aut non poſſibile. Si autem non pnſſibile erat eſſe, vel fieri: ergo ab æquipollenti impoſſibile erat mundum eſſe, vel fieri. Quod autem impoſſibile eſt fieri, neceſſe eſt non fieri. Neceſſe eſt igitur mundum non eſſe factum. Quod cum manifeſte ſit falſum, neceſſe eſt dicere, quod ſi mundus incepit eſſe poſtquam non fuerat,

quod

quod poſſibile erat antequam eſſet, ipſum eſſe, vel fieri. Erat igitur aliquid in potentia ad fieri, & eſſe mundi. Quod autem eſt in potentia ad fieri, & eſſe alicuius, eſt materia eius, ſicut lignum ſe habet ad ſcamnum. Sic igitur videtur quod neceſſe eſt materiam ſemper fuiſſe, etiam ſi mundus ſemper non fuit.

Sed cum oſtenſum ſit ſupra, quod etiam materia non eſt niſi a Deo, pari ratione fides catholica non confitetur materiam eſſe æternam, ſicut nec mundum æternum. Oportet enim hoc modo exprimi in ipſis rebus cauſalitatem divinam, ut res ab eo productæ eſſe inciperent, poſtquam non fuerunt. Hoc enim evidenter & manifeſte oſtendit eas non a ſe ipſis eſſe, ſed ab æterno auctore. Non autem præmiſſis rationibus arctamur ad ponendum æternitatem materiæ: non enim univerſalis rerum productio proprie mutatio dici poteſt. In nulla enim mutatione ſubiectum mutationis per mutationem producitur, quia non eſt idem ſubiectum mutationis, & terminus, ut dictum eſt. Cum igitur univerſalis productio rerum a Deo, quæ creatio dicitur, ſe extendat ad omnia quæ ſunt in re, huiuſmodi productio rationem mutationis proprie habere non poteſt, etiam ſi res creatæ producantur in eſſe poſtquam non fuerant. Eſſe enim poſt non eſſe non ſufficit ad veram rationem mutationis, niſi ſupponatur quod ſubiectum nunc ſit ſub privatione, & nunc ſub forma: unde in quibuſdam invenitur hoc poſt illud, in quibus proprie ratio motus, aut mutationis non eſt, ſicut cum dicitur quod ex die fit nox. Sic igitur etſi mundus eſſe inceperit poſtquam non fuerat, non oportet quod hoc per aliquam mutationem ſit factum, ſed per creationem, quæ vere mutatio non eſt, ſed quædam relatio rei creatæ, a creatore ſecundum ſuum eſſe dependentis, cum ordine ad non eſſe præcedens. In omni enim mutatione oportet eſſe aliquid idem, aliter & aliter ſe habens, utpote quod nunc ſit ſub uno extremo, & poſtmodum ſub alio: quod quidem in creatione ſecundum rei veritatem non invenitur, ſed ſolum ſecundum imaginationem, prout imaginamur unam & eamdem rem prius non fuiſſe, & poſtmodum eſſe: & ſic ſecundum quamdam ſimilitudinem creatio mutatio dici poteſt.

Similiter etiam ſecunda obiectio non cogit. Licet enim verum ſit dicere, quod antequam mundus eſſet, poſſibile erat mundum eſſe, vel fieri; non tamen oportet hoc ſecundum aliquam potentiam dici. Dicitur enim poſſibile in enuntiabilibus quod ſignificat aliquem modum veritatis, quod ſcilicet neque eſt neceſſarium, neque impoſſibile: unde huiuſmodi poſſibile non ſecundum aliquam potentiam dicitur, ut Philoſophus docet in VII. Metaphyſic. Si autem ſecundum aliquam potentiam dicitur poſſibile mundum eſſe, non eſt neceſſarium quod dicatur ſecundum potentiam paſſivam, ſed ſecundum potentiam activam: ut quod dicitur, quod mundum poſſibile fuit eſſe antequam eſſet, ſic intelligatur quod Deus potuit mundum in eſſe producere antequam produceret: unde non cogimur ponere materiam præextitiſſe mundo. Sic ergo fides catholica nihil Deo coæternum ponit, & propter hoc *creatorem, & factorem omnium viſibilium, & inviſibilium* confitetur.

CAPUT C.

Quod Deus operatur omnia propter finem.

QUoniam autem ſupra oſtenſum eſt, quod Deus res in eſſe produxit non per neceſſitatem naturæ, ſed per intellectum, & voluntatem; omne autem tale agens agit propter finem, operativi enim intellectus finis principium eſt: neceſſe eſt igitur omnia quæ a Deo ſunt facta, propter finem eſſe.

Adhuc. Productio rerum a Deo optime facta eſt: optimi enim eſt optime facere unumquodque. Melius eſt autem fieri aliquid propter finem quam abſque finis intentione: ex fine enim eſt ratio boni in his quæ fiunt. Sunt igitur res a Deo factæ propter finem.

Huius etiam ſignum apparet in his quæ a natura aguntur, quorum nihil in vanum eſt, ſed propter finem unumquodque. Inconveniens autem dicere eſt, magis ordinata eſſe quæ fiunt a natura quam ipſa inſtitutio naturæ a primo agente, cum totus ordo naturæ exinde derivetur. Manifeſtum eſt igitur res a Deo productas eſſe propter finem.

CAPUT CI.

Quod ultimus finis omnium eſt divina bonitas.

OPortet autem ultimum finem rerum divinam bonitatem eſſe. Rerum enim factarum ab aliquo agente per voluntatem, ultimus finis eſt quod eſt primo & per

Digitized by Google

& per ſe volitum ab agente, & propter hoc agit agens omne quod agit. Primum autem volitum divinæ voluntatis eſt eius bonitas, ut ex ſuperioribus patet. Neceſſe eſt igitur omnium rerum factarum a Deo, ultimum finem divinam bonitatem eſſe.

Item. Finis generationis uniuſcuiuſque rei generatæ eſt forma eiuſdem, hac enim adepta generatio quieſcit: unumquodque enim generatum, ſive per artem, ſive per naturam, ſecundum ſuam formam ſimilatur aliquo modo agenti, nam omne agens agit aliqualiter ſibi ſimile: domus enim quæ eſt in materia, procedit a domo quæ eſt in mente artificis: in naturalibus etiam homo generat hominem; & ſi aliquid ſit genitum, vel factum ſecundum naturam, quod non ſit ſimile generanti ſecundum ſpeciem, ſimilatur tamen ſuis agentibus ſicut imperfectum perfecto. Ex hoc enim contingit quod generatum generanti ſecundum ſpeciem non ſimilatur, quia ad eius perfectam ſimilitudinem non poſſit pervenire, ſed aliqualiter eam imperfecte participat, ſicut animalia, & plantæ quæ generantur ex virtute Solis. Omnium igitur quæ fiunt, finis generationis, ſive perfectionis eſt forma facientis, vel generantis, ut ſcilicet ad eius ſimilitudinem perveniatur. Forma autem primi agentis, ſcilicet Dei, non eſt aliud quam eius bonitas. Propter hoc igitur omnia facta ſunt ut divinæ bonitati aſſimilentur.

CAPUT CII.

Quod divina aſſimilatio eſt cauſa diverſitatis in rebus.

Ex hoc igitur accipienda eſt ratio diverſitatis, & diſtinctionis in rebus. Quia enim divinam bonitatem perfecte repræſentari impoſſibile fuit propter diſtantiam uniuſcuiuſque creaturæ a Deo, neceſſarium fuit ut repræſentaretur per multa, ut quod deeſt ex uno, ſuppleretur ex alio. Nam & in concluſionibus ſyllogiſticis quando per unum medium non ſufficienter demonſtratur concluſio, oportet media multiplicari ad concluſionis manifeſtationem, ut in ſyllogiſmis dialecticis accidit. Nec tota tamen univerſitas creaturarum perfecte divinam bonitatem repræſentat per æquiparantiam, ſed ſecundum perfectionem creaturæ poſſibilem.

Item. Illud quod ineſt cauſæ univerſali ſimpliciter, & unite, invenitur in effectibus multipliciter, & diſtincte: nobilius eſt enim aliquid in cauſa quam in effectibus. Divina autem bonitas una & ſimplex principium eſt & radix totius bonitatis quæ in creaturis invenitur. Neceſſe eſt igitur ſic creaturas divinæ bonitati aſſimilari ſicut multa, & indiſtincta aſſimilantur uni, & ſimplici. Sic igitur multitudo, & diſtinctio provenit in rebus non caſualiter, aut fortuito, ſicut nec rerum productio eſt a caſu, vel a fortuna, ſed propter finem. Ex eodem enim principio eſt eſſe, & unitas, & multitudo in rebus. Neque enim diſtinctio rerum cauſatur ex materia: nam prima rerum inſtitutio eſt per creationem, quæ materiam non requirit. Similiter quæ ſolum ex neceſſitate materiæ proveniunt, caſualia eſſe videntur. Similiter autem neque multitudo in rebus cauſatur propter ordinem mediorum agentium, puta quod ab uno primo ſimplici procedere immediate non potuerit niſi unum, diſtans tamen a primo in ſimplicitate, ita quod ex eo iam procedere potuerit multitudo, & ſic deinceps quanto magis a primo ſimplici receditur, tanto numeroſior multitudo invenitur, ut aliqui poſuerunt. Iam enim oſtenſum eſt, quod plura ſunt quæ in eſſe prodire non potuerunt niſi per creationem, quæ ſolius Dei eſt, ut ſupra oſtenſum eſt. Unde relinquitur quod ab ipſo Deo ſunt plura immediate creata. Manifeſtum eſt etiam quod ſecundum hanc poſitionem, rerum multitudo, & diſtinctio caſualis eſſet, quaſi non intenta a primo agente. Eſt enim multitudo rerum, & diſtinctio ab intellectu divino excogitata, & inſtituta in rebus ad hoc quod diverſimode divina bonitas a rebus creatis repræſentetur, & eam ſecundum diverſos gradus diverſa participarent, ut ſic ex ipſo diverſarum rerum ordine quædam pulchritudo reſultet in rebus, quæ divinam ſapientiam commendaret.

CAPUT CIII.

Quod non ſolum divina bonitas eſt cauſa rerum, ſed etiam omnis motus, & operationis.

Non ſolum autem inſtitutionis rerum finis eſt divina bonitas, ſed etiam omnis operationis, & motus creaturæ cuiuslibet neceſſe eſt divinam bonitatem finem

finem eſſe, Unumquodque enim quale eſt, talia agit, ſicut calidum ealeſacit. Quælibet autem res creata ſecundum ſuam formam ſimilitudinem quamdam participat divinæ bonitatis, ut oſtenſum eſt. Ergo & omnis actio, & motus creaturæ cuiuslibet in divinam bonitatem ordinatur ſicut in finem.

Præterea. Omnis motus, & operatio rei cuiuslibet in aliquid perfectum tendere videtur. Perfectum autem habet rationem boni: perfectio enim cuiuslibet rei eſt bonitas eius. Omnis igitur motus, & actio rei cuiuslibet ad bonum tendit. Bonum autem quodlibet eſt ſimilitudo quædam ſummi boni, ſicut & ens quodlibet eſt ſimilitudo primi entis. Igitur motus, & actio cuiuslibet rei tendit in aſſimilationem bonitatis divinæ.

Præterea. Si ſint multa agentia ordinem habentia, neceſſe eſt quod omnium agentium actiones, & motus ordinentur in bonum primi agentis ſicut in finem ultimum. Cum enim a ſuperiori agente inferiora agentia moveantur, & omne movens moveat ad finem proprium, oportet quod actiones, & motus inferiorum agentium tendant in finem primi agentis; ſicut in exercitu omnium ordinum actiones ordinantur ſicut in ultimum ad victoriam, quæ eſt finis ducis. Oſtenſum autem eſt ſupra, quod primum movens, & agens eſt Deus; finis autem eius non eſt aliud quam ſua bonitas, ut etiam ſupra oſtenſum eſt. Neceſſe eſt igitur quod omnes actiones, & motus quarumcumque creaturarum ſint propter divinam bonitatem, non quidem cauſandam, neque (*a*) augendam, ſed ſuo modo acquirendam, participando (*b*) ſiquidem aliquam ſimilitudinem eius. Divinæ autem bonitatis ſimilitudinem res creatæ per ſuas operationes diverſimode conſequuntur, ſicut & diverſimode ſecundum ſuum eſſe ipſam repræſentant, unumquodque enim operatur ſecundum quod eſt. Quia igitur omnibus creaturis commune eſt ut divinam bonitatem repræſentent inquantum ſunt, ita omnibus commune eſt ut per operationes ſuas conſequantur divinam ſimilitudinem in conſervatione ſui eſſe, & communicatione ſui eſſe ad alterum. Unaquæque enim creatura in ſua operatione primo quidem ſe in eſſe perfecto ſecundum quod eſt poſſibile, conſervare nititur, in quo ſuo modo tendit in ſimilitudinem divinæ perpetuitatis; ſecundo vero per ſuam operationem unaquæque creatura ſuum eſſe perfectum alteri communicare conatur ſecundum ſuum modum, & per hoc tendit in ſimilitudinem divinæ cauſalitatis. Sed creatura rationalis per ſuam operationem tendit in divinam ſimilitudinem ſingulari quodam modo præ ceteris, ſicut & præ ceteris creaturis nobilius eſſe habet: eſſe enim creaturarum ceterarum, cum ſit per materiam conſtrictum, eſt finitum, ut infinitatem non habeat nec actu, nec potentia. Omnis vero natura rationalis infinitatem habet vel actu, vel potentia, ſecundum quod intellectus continet in ſe intelligibilia. In nobis igitur intellectualis natura in ſuo primo eſſe conſiderata eſt in potentia ad ſua intelligibilia, quæ cum ſint infinita, infinitatem quamdam habent in potentia. Unde intellectus eſt ſpecies ſpecierum, quia non habet tantum ſpeciem determinatam ad unum, ut lapis, ſed ſpeciem omnium ſpecierum capacem. Natura vero intellectualis in Deo infinita eſt in actu, utpote in ſe præhabens totius entis perfectionem, ut ſupra oſtenſum eſt. Creaturæ vero aliæ intellectuales medio modo ſe habent inter potentiam & actum. Tendit igitur intellectualis creatura per ſuam operationem in divinam ſimilitudinem, non in hoc ſolum quod ſe in eſſe conſervet, vel ſuum eſſe quodammodo communicando multiplicet, ſed ut in ſe habeat actu quod per naturam in potentia habet. Eſt igitur finis intellectualis creaturæ, quem per ſuam operationem conſequitur, ut intellectus eius totaliter efficiatur in actu ſecundum omnia intelligibilia, quæ in potentia habet: ſecundum hoc enim maxime Deo ſimilis erit.

CAPUT CIV.

De duplici potentia, cui in rebus reſpondet duplex intellectus, & quis ſit finis intellectualis creaturæ.

EST autem aliquid in potentia dupliciter: uno modo naturaliter, reſpectu eorum ſcilicet quæ per agens naturale poſſunt reduci in actum; alio modo reſpectu eorum quæ reduci non poſſunt in actum per agens naturale, ſed per aliquod aliud agens: quod quidem in rebus corporalibus apparet. Quod enim ex puero fiat vir, eſt in potentia naturali, vel quod ex ſemine fiat animal; ſed quod ex ligno fiat ſcamnum, vel ex cæco fiat videns, non eſt in potentia naturali. Sic autem

(a) *Al.* agendam. (b) *An* ſcilicet?

Digitized by Google

tem & circa intellectum noſtrum accidit. Eſt enim intellectus noſter in potentia naturali reſpectu quorumdam intelligibilium, quæ ſcilicet reduci poſſunt in actum per intellectum agentem, qui eſt principium innatum nobis, ut per ipſum efficiamur intelligentes in actu. Eſt autem impoſſibile nos ultimum finem conſequi per hoc quod intellectus noſter ſic reducatur in actum: nam virtus intellectus agentis eſt ut phantaſmata, quæ ſunt intelligibilia in potentia, faciat intelligibilia in actu, ut ex ſuperioribus patet. Phantaſmata autem ſunt accepta per ſenſum. Per intellectum igitur agentem intellectus noſter in actum reducitur reſpectu horum intelligibilium tantum in quorum notitiam per ſenſibilia poſſumus devenire. Impoſſibile eſt autem in tali cognitione ultimum hominis finem conſiſtere. Nam ultimo fine adepto deſiderium naturale quieſcit. Quantumcumque autem aliquis proficiat intelligendo ſecundum prædictum modum cognitionis quo a ſenſu ſcientiam percipimus, adhuc remanet naturale deſiderium ad alia cognoſcenda: multa enim ſunt ad quæ ſenſus pertingere non poteſt, de quibus per ſenſibilia non niſi modicam notitiam accipere poſſumus, ut forte ſciamus de eis quod ſint, non autem quid ſint, eo quod ſubſtantiarum immaterialium quidditates alterius generis ſunt a quidditatibus rerum ſenſibilium, & eas quaſi improportionabiliter tranſcendentes. Circa ea etiam quæ ſub ſenſum cadunt, multa ſunt quorum rationem cognoſcere per certitudinem non poſſumus; ſed quorumdam quidem nullo modo, quorumdam vero debiliter. Unde ſemper remanet naturale deſiderium reſpectu perfectioris cognitionis. Impoſſibile eſt autem naturale deſiderium eſſe vanum. Conſequimur igitur ultimum finem in hoc quod intellectus noſter fiat in actu, aliquo ſublimiori agente quam ſit agens nobis connaturale, quod quieſcere faciat deſiderium quod nobis ineſt naturaliter ad ſciendum. Tale eſt autem in nobis ſciendi deſiderium, ut cognoſcentes effectum, deſideremus cognoſcere cauſam, & in quacumque re cognitis quibuſcumque eius circumſtantiis, non quieſcit noſtrum deſiderium, quouſque eius eſſentiam cognoſcamus. Non igitur naturale deſiderium ſciendi poteſt quietari in nobis, quouſque primam cauſam cognoſcamus non quocumque modo, ſed per eius eſſentiam. Prima autem cauſa Deus eſt, ut ex ſuperioribus patet. Eſt igitur finis ultimus intellectualis creaturæ, Deum per eſſentiam videre.

CAPUT CV.

Quomodo finis ultimus intellectualis creaturæ eſt Deum per eſſentiam videre, & quomodo hoc poſſit.

Hoc autem quomodo poſſibile ſit, conſiderandum eſt. Manifeſtum eſt autem quod cum intellectus noſter nihil cognoſcat niſi per aliquam ſpeciem eius, impoſſibile eſt quod per ſpeciem rei unius cognoſcat eſſentiam alterius: & quanto magis ſpecies per quam cognoſcit intellectus, plus diſtat a re cognita, tanto intellectus noſter imperfectiorem cognitionem habet de eſſentia rei illius; utputa, ſi cognoſceret bovem per ſpeciem aſini, cognoſceret eius eſſentiam imperfecte, ſcilicet quantum ad genus tantum; magis autem imperfecte, ſi cognoſceret per lapidem, quia cognoſceret per genus magis remotum; ſi autem cognoſceret per ſpeciem alicuius rei quæ nulli bovi communicaret in genere, nullo modo eſſentiam bovis cognoſceret. Manifeſtum eſt autem ex ſuperioribus, quod nullum creatum communicat cum Deo in genere. Per quamcumque igitur ſpeciem creatam non ſolum ſenſibilem, ſed intelligibilem Deus cognoſci per eſſentiam non poteſt. Ad hoc igitur quod ipſe Deus per eſſentiam cognoſcatur, oporret quod ipſe Deus fiat forma intellectus ipſum cognoſcentis, & coniungatur ei non ad unam naturam conſtituendam, ſed ſicut ſpecies intelligibilis intelligenti. Ipſe enim ſicut eſt ſuum eſſe, ita eſt ſua veritas, quæ eſt forma intellectus. Neceſſe eſt autem quod omne quod conſequitur aliquam formam, conſequatur diſpoſitionem aliquam ad formam illam. Intellectus autem noſter non eſt ex ipſa ſua natura in ultima diſpoſitione exiſtens reſpectu formæ illius quæ eſt veritas, quia ſic a principio ipſam aſſequeretur. Oportet igitur quod cum eam conſequitur, aliqua diſpoſitione de novo addita elevetur, quam dicimus gloriæ lumen: quo quidem intellectus noſter a Deo perficitur, qui ſolus ſecundum ſuam naturam hanc propriam formam habet, ſicut nec diſpoſitio caloris ad formam ignis poteſt eſſe niſi ab igne: & de hoc lumine in Pſalm. xxxv. 10. dicitur: *In lumine tuo videbimus lumen.*

CA-

CAPUT CVI.

Quomodo naturale deſiderium quieſcit ex divina viſione per eſſentiam, in qua beatitudo conſiſtit.

HOc autem fine adepto, neceſſe eſt naturale deſiderium quietari: quia eſſentia divina, quæ modo prædicto conjungetur intellectui Deum videntis, eſt ſufficiens principium omnia cognoſcendi, & fons entius bonitatis, ut nihil reſtare poſſit ad deſiderandum. Et hic etiam eſt perfectiſſimus modus divinam ſimilitudinem conſequendi, ut ſcilicet ipſum cognoſcamus eo modo quo ſe ipſe cognoſcit, ſcilicet per eſſentiam ſuam; licet non comprehendamus ipſum, ſicut ipſe ſe comprehendit, non quod aliquam partem eius ignoremus, cum partem non habeat, ſed quia non ita perfecte ipſum cognoſcemus ſicut cognoſcibilis eſt; cum virtus intellectus noſtri in intelligendo non poſſit adæquari veritati ipſius, ſecundum quam cognoſcibilis eſt, cum eius claritas, ſeu veritas ſit infinita, intellectus autem noſter finitus, intellectus autem eius infinitus eſt, ſicut & veritas eius: & ideo ipſe tantum ſe cognoſcit, quantum cognoſcibilis eſt; ſicut concluſionem demonſtrabilem ille comprehendit qui eam per demonſtrationem cognoſcit, non autem qui cognoſcit eam imperfectiori modo, ſcilicet per rationem probabilem. Et quia ultimum finem hominis dicimus beatitudinem, in hoc conſiſtit hominis felicitas, ſive beatitudo, quod Deum videat per eſſentiam, licet in perfectione beatitudinis multum diſtet a Deo, cum hanc beatitudinem Deus per ſuam naturam habeat, homo vero eam conſequatur per divini luminis participationem, ut ſupra dictum eſt.

CAPUT CVII.

Quod motus in Deum ad beatitudinem conſequendam aſſimilatur motui naturali, & quod beatitudo eſt in actu intellectus.

COnſiderandum eſt autem, quod cum procedere de potentia in actum vel ſit motus, vel ſit ſimile motui, circa proceſſum huius beatitudinis conſequendum ſimiliter ſe habet ſicut in motu, vel in mutatione naturali. In motu enim naturali primo quidem conſideratur aliqua proprietas, per quam proportionatur, vel inclinatur mobile ad talem finem, ſicut gravitas in terra ad hoc quod feratur deorſum: non enim moveretur aliquid naturaliter ad certum finem, niſi haberet proportionem ad illum. Secundo autem conſideratur ipſe motus ad finem. Tertio autem ipſa forma, vel locus. Quarto autem quies in forma, vel in loco. Sic igitur in intellectuali motu ad finem, primum quidem eſt amor inclinans in finem; ſecundum autem eſt deſiderium, quod eſt quaſi motus in finem, & operationes ex tali deſiderio provenientes; tertium autem eſt ipſa forma, quam intellectus conſequitur; quartum autem eſt delectatio conſequens, quæ nihil eſt aliud quam quietatio voluntatis in fine adepto. (a) Sicut igitur naturalis generationis finis eſt forma, & motus localis locus, non autem quies in forma, vel loco; ſed hoc eſt conſequens finem; & multo minus motus eſt finis, vel proportio ad finem: ita ultimus finis creaturæ intellectualis eſt videre Deum, non autem delectari in ipſo; ſed hoc eſt comitans finem, & quaſi perficiens ipſum; & multo minus deſiderium, vel amor poſſunt eſſe ultimus finis, cum etiam hoc ante finem habeatur.

CAPUT CVIII.

De errore ponentium felicitatem in creaturis.

MAniſeſtum eſt ergo quod felicitas falſo a quibuſdam quæritur, in quibuſcumque præter Deum quæratur, ſive in voluptatibus corporalibus, quæ ſunt & brutis communes; ſive in divitiis, quæ ad conſervationem habentium proprie ordinantur, quæ eſt communis finis omnis entis creati; ſive in poteſtatibus, quæ ordinantur ad communicandam perfectionem ſuam aliis, quod etiam diximus omnibus eſſe commune; ſive in honoribus, vel fama, quæ alicui debentur ſecundum quod finem iam habet, vel ad finem bene diſpoſitus eſt; ſed nec in cognitione quarumcumque rerum etiam ſupra hominem exiſtentium; cum in ſola divina cognitione deſiderium hominis quietetur.

(a) Al. Sic igitur.

CAPUT CIX.

Quod ſolus Deus eſt bonus per eſſentiam, creatura vero per participationem.

EX præmiſſis igitur apparet quod diverſimode ſe habent ad bonitatem Deus, & creaturæ ſecundum duplicem modum bonitatis quæ in creaturis poteſt conſiderari. Cum enim bonum habeat rationem perfectionis, & finis, ſecundum duplicem perfectionem, & finem creaturæ attenditur duplex eius bonitas. Attenditur enim quædam creaturæ perfectio ſecundum quod in ſua natura perſiſtit; & hæc eſt finis generationis, aut factionis ipſius. Alia vero perfectio ipſius attenditur, quam conſequitur per ſuum motum, vel operationem; & hæc eſt finis motus, vel operationis ipſius. Secundum utramque vero creatura deficit a bonitate divina: nam cum forma, & eſſe rei ſit bonum, & perfectio ipſius, ſecundum quod in ſua natura conſideratur; ſubſtantia compoſita neque eſt ſua forma, neque ſuum eſſe; ſubſtantia vero ſimplex creata etſi ſit ipſa forma, non tamen eſt ſuum eſſe. Deus vero eſt ſua eſſentia, & ſuum eſſe, ut ſupra oſtenſum eſt. Similiter etiam omnes creaturæ conſequuntur perfectam bonitatem ex fine extrinſeco. Perfectio enim bonitatis conſiſtit in adeptione finis ultimi. Finis autem ultimus cuiuslibet creaturæ eſt extra ipſam, qui eſt divina bonitas, quæ quidem non ordinatur ad ulteriorem finem. Relinquitur igitur quod Deus modis omnibus eſt ſua bonitas, & eſt eſſentialiter bonus; non autem creaturæ ſimplices, (a) tum quia non ſunt ſuum eſſe, tum quia ordinantur ad aliquid extrinſecum ſicut ad ultimum finem. In ſubſtantiis vero compoſitis manifeſtum eſt quod nullo modo ſunt ſua bonitas. Solus igitur Deus eſt ſua bonitas, & eſſentialiter bonus; alia vero dicuntur bona ſecundum participationem aliquam ipſius.

CAPUT CX.

Quod Deus non poteſt ſuam bonitatem amittere.

PEr hoc autem apparet quod Deus nullo modo poteſt deficere a bonitate. Quod enim alicui eſſentialiter ineſt, non poteſt ei abeſſe, ſicut animal non poteſt ab homine removeri. Neque igitur Deum poſſibile eſt non eſſe bonum. Et ut magis proprio utamur exemplo, ſicut non poteſt eſſe quod homo non ſit homo, ita non poteſt eſſe quod Deus non ſit perfecte bonus.

CAPUT CXI.

Quod creatura poſſit deficere a ſua bonitate.

IN creaturis autem conſiderandum eſt, qualiter poſſit eſſe bonitatis defectus. Manifeſtum eſt autem quod duobus modis aliqua bonitas inſeparabiliter ineſt creaturæ: uno modo ex hoc quod ipſa bonitas eſt de eſſentia eius; alio modo ex hoc quod eſt determinata ad unum. Primo ergo modo in ſubſtantiis ſimplicibus ipſa bonitas, quæ eſt forma, inſeparabiliter ſe habet ad ipſas, cum ipſæ eſſentialiter ſint formæ. Secundo autem modo bonum quod eſt eſſe, amittere non poſſunt. Non enim forma eſt ſicut materia, quæ ſe habet ad eſſe, & non eſſe; ſed forma conſequitur eſſe, etſi etiam non ſit ipſum eſſe. Unde patet quod ſubſtantiæ ſimplices bonum naturæ in qua ſubſiſtunt, amittere non poſſunt, ſed immutabiliter ſe habent in illo. Subſtantiæ vero compoſitæ, quia non ſunt ſuæ formæ, nec ſuum eſſe, bonum naturæ amiſſibiliter habent, niſi in illis in quibus potentia materiæ non ſe habet ad diverſas formas, neque ad eſſe, & non eſſe, ſicut in corporibus cæleſtibus patet.

CAPUT CXII.

Quomodo deficiunt a bonitate ſecundum ſuas operationes.

ET quia bonitas creaturæ non ſolum conſideratur ſecundum quod in ſua natura ſubſiſtit, ſed perfectio bonitatis ipſius eſt in hoc quod ordinatur ad finem; ad finem autem ordinatur per ſuam operationem: reſtat conſiderare quomodo creaturæ deficiant a ſua bonitate ſecundum ſuas operationes, quibus ordinantur ad finem. Ubi primo conſiderandum eſt, quod de operationibus naturalibus idem eſt iudicium ſicut & de natura, quæ eſt earum principium: unde quorum natura defectum pati non poteſt, nec in operationibus eorum naturalibus defectus accidere poteſt; quorum autem natura defectum pati poteſt, etiam operationes eorum

(a) *Al. deeſt* tum.

rum deficere contingit. Unde in ſubſtantiis Incorruptibilibus, ſive incorporeis, ſive corporeis, nullus defectus naturalis actionis contingere poteſt: in Angelis enim ſemper virtus naturalis manet potens ad ſuas operationes exercendas: ſimiliter motus corporum cæleſtium numquam exorbitare invenitur. In corporibus vero inferioribus multi defectus naturalium actionum contingunt propter corruptiones, & defectus in naturis eorum accidentes. Ex defectu enim alicuius naturalis principii contingit plantarum ſterilitas, monſtruoſitas in generatione animalium, & aliæ huiuſmodi inordinationes.

CAPUT CXIII.

De duplici principio actionis, & quomodo, aut in quibus poteſt defectus eſſe.

SUnt autem quædam actiones quarum principium non eſt natura, ſed voluntas; cuius obiectum eſt bonum, & finis quidem principaliter, ſecundario autem quod eſt ad finem. Sic igitur ſe habet operatio voluntaria ad bonum, ſicut ſe habet naturalis operatio ad formam per quam res agit. Sicut igitur defectus naturalium actionum accidere non poteſt in illis quæ non patiuntur defectum ſecundum ſuas formas, ſed ſolum in corruptibilibus, quorum formæ deficere poſſunt; ita voluntariæ actiones deficere poſſunt in illis in quibus voluntas poteſt a fine deficere. Sicubi autem non poteſt voluntas a fine deficere, manifeſtum eſt quod ibi defectus voluntariæ actionis eſſe non poteſt. Voluntas autem deficere non poteſt reſpectu boni quod eſt ipſius volentis natura: quælibet enim res ſuo modo appetit ſuum eſſe perfectum, quod eſt bonum uniuſcuiuſque: reſpectu boni vero exterioris deficere poteſt bono ſibi connaturali contenta. Cuius igitur volentis natura eſt ultimus finis voluntatis ipſius, in hoc defectus voluntariæ actionis contingere non poteſt: hoc autem ſolius Dei eſt: nam eius bonitas, quæ eſt ultimus finis rerum, eſt ſua natura. Aliorum autem volentium natura non eſt ultimus finis voluntatis eorum: unde poteſt in eis defectus voluntariæ actionis contingere per hoc quod voluntas remanet fixa in proprio bono non tendendo ulterius in ſummum bonum, quod eſt ultimus finis. In omnibus igitur ſubſtantiis intellectualibus creatis poteſt defectus voluntariæ actionis contingere.

CAPUT CXIV.

Quid nomine boni, vel mali intelligatur in rebus.

EST igitur hic conſiderandum, quod ſicut nomine boni intelligitur eſſe perfectum, ita nomine mali nihil aliud intelligitur quam privatio eſſe perfecti. Quia vero privatio proprie accepta, eſt eius quod natum eſt, & quando natum eſt, & quomodo natum eſt haberi; manifeſtum eſt quod ex hoc aliquid dicitur malum quod caret perfectione quam debet habere: unde homo ſi viſu careat, malum eſt ei; non autem malum eſt lapidi, quia non eſt natus viſum habere.

CAPUT CXV.

Quod impoſſibile eſt eſſe aliquam naturam malum.

IMpoſſibile eſt autem malum eſſe aliquam naturam. Nam omnis natura vel eſt actus, vel potentia, aut compoſitum ex utroque. Quod autem eſt actus, perfectio eſt, & boni obtinet rationem; cum id quod eſt in potentia, appetat naturaliter eſſe actu: bonum vero eſt quod omnia appetunt. Unde & compoſitum ex actu & potentia, inquantum participat actum, participat bonitatem; potentia autem inquantum ordinatur ad actum, bonitatem habet: cuius ſignum eſt quod quanto potentia eſt capacior actus, & perfectionis, tanto magis commendatur. Relinquitur igitur quod nulla natura ſecundum ſe ſit malum.

Item. Unumquodque ſecundum hoc completur quod fit in actu, nam actus eſt perfectio rei. Nullum autem oppoſitorum completur per admixtionem alterius, ſed magis deſtruitur, vel minuitur; & ſic neque malum completur per participationem boni. Omnis autem natura completur per hoc quod habet eſſe in actu: & ſic cum eſſe, bonum ſit ab omnibus appetibile, omnis natura completur per participationem boni. Nulla igitur natura eſt malum.

Adhuc. Quælibet natura appetit conſervationem ſui eſſe, & fugit deſtructionem quantum poteſt. Cum igitur bonum ſit

ſit quod omnia appetunt, malum vero e contrario quod omnia ſugiunt; neceſſe eſt dicere, quod eſſe onamquamque naturam ſit bonum ſecundum ſe, non eſſe vero malum. Eſſe autem malum non eſt bonum; ſed magis oon eſſe malum ſub boni comprehenditur ratiooe. Nulla igitur natura eſt malum.

CAPUT CXVI.

Qualiter bonum, & malum ſunt differentia entis, & contraria, & genera contrariorum.

COnſiderandum igitur reſtat quomodo bonum, & malum dicantur cootraria, & contrariorum genera, & differentiæ aliquas ſpecies, ſcilicet habitus morales, conſtituentes. Contrariorum enim utromque eſt aliqua natura. Non ens enim oon poteſt eſſe neque genus, oeque differentia, cnm genus prædicetur de re in eo *quod quid*, differentia vero in eo *quod quale quid*.

Sciendum eſt igitur, quod ſicut naturalia conſequuntor ſpeciem a forma, ita moralia a fine, qui eſt voluntatis obiectum, a qno omnia moralia dependent. Sicut autem in naturalibus uni formæ adiungitur privatio alterius, puta formæ ignis privatio formæ aeris; ita in moralibus uni fini adiungitur privatio finis alterius. Cum igitur privatio perſectionis debitæ ſit malum in naturalibus, formam accipere cui adiongitur ptivatio formæ debitæ, malom eſt, non propter formam, ſed propter privationem ei adiunctam, ſicut igniri malum eſt ligno: & in moralibus etiam inhærere fioi cui adiungitur privatio finis debiti, malum eſt, non propter finem, ſed propter privationem adiunctam; & ſic duæ actiones morales, quæ ad contrarios fines ordinantur, ſecuodum bonum, & malum diſferunt; & per conſequens contrarii habitus differunt bono, & malo quaſi differentiis exiſtentibos, & contrarietatem ad invicem habentibus, non propter privationem ex qua dicitur malum, ſed propter finem cui privatio adiungitur.

Per hunc etiam modum quidam iotelligunt ab Ariſtotele dictum, quod bonnm, & malom ſunt genera contrariorum, ſcilicet moralium. Sed ſi recte attendatur, bonum, & malom in geoere moralium magis ſuot differeotiæ quam ſpecies. Unde melios videtur dicendum, quod bonum, & malum dicuotur genera ſecundum poſitionem Pythagoræ, qui omnia reduxit ad bonum, & malum ſicut ad prima genera: quæ quidem poſitio habet aliquid veritatis inquantum omniom contrariorum unum eſt perfectum, & alterum diminutum, ut patet in albo, & nigro, dulci, & amaro, & ſic de aliis. Semper autem quod perſectum eſt, pertinet ad ratiooem boni, quod autem diminutum ad rationem mali.

CAPUT CXVII.

Quod nihil poteſt eſſe eſſentialiter malum, vel ſumme; ſed eſt corruptio alicuius boni.

HAbito igitur quod malum eſt privatio perfectionis debitæ, iam maniſeſtum eſt qualiter malum bonum corrumpit, inquantum ſcilicet eſt eius privatio, ſicut & cæcitas dicitur corrumpere viſum, quia eſt ipſa viſus privatio; nec tamen totum bonum corrumpit: quia ſupra dictum eſt, quod non ſolum forma eſt bonum, ſed etiam potentia ad ſormam: quæ quidem potentia eſt ſubiectum privationis, ſicut & formæ. Unde oportet quod ſubiectum mali ſit bonum, non quidem quod eſt oppoſitum malo, ſed quod eſt potentia ad ipſum. Ex quo etiam patet quod non quodlibet bonum poteſt eſſe ſubiectum mali, ſed ſolum bonum quod eſt in potentia reſpectu alicuius perſectionis, qua poteſt privari: unde in his quæ ſolum actns ſunt, vel in quibus actus a potentia ſeparari non poteſt, quantum ad hoc non poteſt eſſe malom.

Patet etiam ex hoc quod noo poteſt eſſe aliqnid quod ſit eſſentialiter malum, cum ſemper oporteat malum io alio ſubiecto bono fundari; ac per hoc nihil poteſt eſſe ſnmme malum, ſicut eſt ſumme bonum, quod eſt eſſentialiter bonum.

Secundum idem etiam patet quod malum non poteſt eſſe deſideratum, nec aliquid agere niſi virtute boni adiuncti. Deſiderabile eoim eſt perfectio, & finis; principium autem actionis eſt forma. Quia vero uni perſectioni, vel formæ adiungitur privatio alterius perfectiools, aut formæ; contingit per accidens quod privatio, ſeu malum deſideratur, & eſt alicuius actionis principium, noo inquantum eſt malum, ſed propter bonum adiuoctum, ſicut muſicus ædi-

ædificat non inquantum muſicus, ſed inquantum domificator.

Ex quo etiam patet quod impoſſibile eſt malum eſſe primum principium, eo quod principium per accidens eſt poſterius eo quod eſt per ſe.

CAPUT CXVIII.

Quod malum fundatur in bono ſicut in ſubjecto.

SI quis autem contra prædicta obiicere velit, quod bonum non poteſt eſſe ſubiectum mali, eo quod unum oppoſitorum non ſit ſubiectum alterius, nec umquam in aliis oppoſitis invenitur quod ſint ſimul; conſiderare debet, quod alia oppoſita ſunt alicuius generis determinati, bonum autem, & malum communia. Nam omne ens, inquantum huiuſmodi, bnnum eſt; omnis autem privatio, inquantum talis, eſt mala. Unde ſicut ſubiectum privationis oportet eſſe ens, ita & bonum; non autem ſubiectum privationis oportet eſſe album, aut dulce, aut videns, quia hæc non dicuntur de ente inquantum huiuſmodi; & ideo nigrum non eſt in albo, nec cæcitas in vidente, ſed malum eſt in bono, ſicut & cæcitas eſt in ſubiecto viſus; ſed quod ſubiectum viſus non dicatur videns, hoc eſt quia videns non eſt commune omni enti.

CAPUT CXIX.

De duplici genere mali.

QUia igitur malum eſt privatio, & defectus; defectus autem, ut ex dictis patet, poteſt contingere in re aliqua non ſolum ſecundum quod in natura ſua conſideratur, ſed etiam ſecundum quod per actionem ordinatur ad finem: conſequens eſt ut malum utroque modo dicatur; ſcilicet ſecundum defectum in ipſa re, prout cæcitas eſt quoddam malum animalis; & ſecundum defectum in actione, prout claudicatio ſignificat actionem cum defectu. Malum igitur actionis ad aliquem finem ordinatæ, ad quem non debito modo ſe habet, peccatum dicitur tam in voluntariis, quam in naturalibus. Peccat enim Medicus in actione ſua, dnm non operatur convenienter ad ſanitatem; & natura etiam peccat in ſua operatione, dum ad debitam diſpoſitionem, & formam rem generatam non perducit, ſicut cum accidunt monſtra in naturæ.

CAPUT CXX.

De triplici genere actionis, & de male culpa.

ET ſciendum, quod aliquando eſt actio in poteſtate agentis, ut ſunt omnes voluntariæ actiones. Voluntariam autem actionem dico, cuius principium eſt in agente ſciente ea in quibus actio conſiſtit. Aliquando vero actiones non ſunt voluntariæ: huiuſmodi ſunt actiones violentæ, quarum principium eſt extra, ut actiones naturales, vel quæ per ignorantiam aguntur, quia non procedunt a principio cognitivo. Si igitur in actionibus non voluntariis ordinatis ad finem defectus accidat, peccatum tantum dicitur; ſi autem in voluntariis, dicitur non ſolum peccatum, ſed culpa, eo quod agens voluntarium, cum ſit dominus ſuæ actionis, vituperio dignus eſt, & pœna. Si quæ vero actiones ſunt mixtæ, habentes ſcilicet aliquid de voluntario, & aliquid de involuntario, tanto ibi minoratur culpa, quanto plus de involuntario admiſcetur. Quia vero naturalis actio naturam rei conſequitur, manifeſtum eſt quod in rebus incorruptibilibus, quarum natura tranſmutari non poteſt, naturalis actionis peccatum accidere non poteſt. Voluntas autem intellectualis creaturæ defectum pati poteſt in voluntaria actione, ut ſupra oſtenſum eſt. Unde relinquitur quod licet carere malo naturæ omnibus incorruptibilibus ſit commune, carere tamen ex neceſſitate ſuæ naturæ malo culpæ, cuius ſola rationalis natura eſt capax, ſolius Dei proprium invenitur.

CAPUT CXXI.

Quod aliquod malum habet rationem pœnæ, & non culpæ.

SIcut autem defectus actionis voluntariæ conſtituit rationem peccati, & culpæ, ita defectus cuiuslibet boni pro culpa illatus contra voluntatem eius cui infertur, pœnæ obtinet rationem. Pœna enim infertur ut medicina culpæ, & ut ordinativa eius. Ut medicina quidem, inquantum homo propter pœnam retrahitur a culpa, dum ne patiatur quod eſt ſuæ contrarium voluntati, dimittit agere

re inordinatam actionem, quæ ſuæ foret placita voluntati. Eſt etiam ordinativa ipſius, quia per culpam homo tranſgreditur metas ordinis naturalis, plus ſuæ voluntati tribuens quam oportet. Unde ad ordinem iuſtitiæ fit reductio per pœnam, per quam ſubtrahitur aliquid voluntati. Unde patet quod conveniens pœna pro culpa non redditur, niſi plus contrarietur voluntati pœna quam placeat culpa.

CAPUT CXXII.

Quod non eodem modo omnis pœna contrarietur voluntati.

NON eodem autem modo omnis pœna eſt contra voluntatem. Quædam enim pœna eſt contra id quod homo actu vult; & hæc pœna maxime ſentitur. Quædam vero non contrariatur voluntati in actu, ſed in habitu, ſicut cum aliquis privatur re aliqua, puta filio, vel poſſeſſione, eo ignorante. Unde per hoc non agitur actu aliquid contra eius voluntatem; eſſet autem contrarium voluntati, ſi ſciret. Quandoque vero pœna contrariatur voluntati ſecundum naturam ipſius potentiæ: voluntas enim naturaliter ordinatur ad bonum. Unde ſi aliquis privatur virtute, quandoque quidem non eſt contra actualem voluntatem eius, quia virtutem forte contemnit; neque contra habitualem, quia forte eſt diſpoſitus ſecundum habitum ad volendum contraria virtuti; eſt tamen contra naturalem rectitudinem voluntatis, qua homo naturaliter appetit virtutem. Ex quo etiam patet quod gradus pœnarum dupliciter menſurari poſſunt: uno modo ſecundum quantitatem boni, quod per pœnam privatur; alio modo ſecundum quod magis vel minus eſt contrarium voluntati: eſt enim magis contrarium voluntati maiori bono privari quam privari minori.

CAPUT CXXIII.

Quod omnia reguntur divina providentia.

EX prædictis autem manifeſtum eſſe poteſt quod omnia, divina providentia gubernantur. Quæcumque enim ordinantur ad finem alicuius agentis, ab illo agente diriguntur in finem; ſicut omnes qui ſunt in exercitu, ordinantur ad finem ducis, qui eſt victoria, & ab eo diriguntur in finem. Supra autem oſtenſum eſt quod omnia ſuis actibus tendunt in finem divinæ bonitatis. Ab ipſo igitur Deo, cuius hic finis proprius eſt, omnia diriguntur in finem. Hoc autem eſt providentia alicuius regi, & gubernari. Omnia igitur, divina providentia reguntur.

Adhuc. Ea quæ deficere poſſunt, & non ſemper eodem modo ſe habent, ordinari inveniuntur ab his quæ ſemper eodem modo ſe habent, ſicut omnes motus corporum inferiorum, qui defectibiles ſunt, ordinem habent ſecundum invariabilem motum cæleſtis corporis. Omnes vero creaturæ mutabiles, & defectibiles ſunt: nam in creaturis intellectualibus, quantum ex eorum natura eſt, defectus voluntariæ actionis inveniri poteſt; creaturæ vero aliæ motum participant vel ſecundum generationem, & corruptionem, vel ſecundum locum tantum: ſolus autem Deus eſt in quem nullus defectus cadere poteſt. Relinquitur igitur quod omnia a Deo ordinantur ab ipſo.

Item. Ea quæ ſunt per participationem, reducuntur in id quod eſt per eſſentiam, ſicut in cauſam: omnia enim ignita ſuæ ignitionis ignem cauſam habent aliquo modo. Cum igitur ſolus Deus per eſſentiam ſit bonus, cetera vero omnia per quamdam participationem complementum obtineant bonitatis, neceſſe eſt quod omnia ad complementum bonitatis perducantur a Deo. Hoc autem eſt regi, & gubernari: ſecundum hoc enim aliqua gubernantur, vel reguntur, quod in ordine boni ſtatuuntur. Omnia ergo gubernantur, & reguntur a Deo.

CAPUT CXXIV.

Quod Deus per ſuperiores creaturas regit inferiores.

SEcundum hoc autem apparet quod inferiores creaturæ a Deo per ſuperiores reguntur. Secundum hoc enim aliquæ creaturæ ſuperiores dicuntur quod in bonitate perfectiores exiſtunt. Ordinem autem boni creaturæ conſequuntur a Deo inquantum reguntur ab ipſo. Sic igitur ſuperiores creaturæ plus participant de ordine gubernationis divinæ quam inferiores. Quod autem magis participat quamcumque perfectionem, comparatur ad id quod minus ipſam participat, ſicut actus ad potentiam, & agens ad patiens. Superiores igitur creaturæ comparantur

ad

ad inferiores in ordine divinæ providentiæ ſicut agens ad patiens. Per ſuperiores igitur creaturæ inferiores gubernantur.

Item. Ad divinam bonitatem pertinet quod ſuam ſimilitudinem communicet creaturis: ſic enim propter ſuam bonitatem Deus omnia dicitur feciſſe, ut ex ſupradictis patet. Ad perfectionem autem divinæ bonitatis pertinet & quod in ſe bonus ſit, & quod alia ad bonitatem reducat. Utrumque igitur creaturæ communicat, & quod in ſe bona ſit, & quod una aliam ad bonum inducat. Sic igitur per quaſdam creaturas, alias ad bonum inducit. Has autem oportet eſſe ſuperiores creaturas: nam quod participat ab aliquo agente ſimilitudinem formæ, & actionis, perfectius eſt eo quod participat ſimilitudinem formæ, & non actionis; ſicut Luna perfectius recipit lumen a Sole, quæ non ſolum ſit lucida, ſed etiam illuminat, quam corpora opaca, quæ illuminantur tantum, & non illuminant. Deus igitur per creaturas ſuperiores inferiores gubernat.

Adhuc. Bonum multorum melius eſt quam bonum unius tantum, & per conſequens eſt magis divinæ bonitatis repræſentativum, quæ eſt bonum totius univerſi. Si autem creatura ſuperior, quæ abundantiorem bonitatem a Deo participat, non cooperaretur ad bonum inferiorum creaturarum, illa abundantia bonitatis eſſet unius tantum; per hoc autem fit communis multorum quod ad bonum multorum cooperatur. Pertinet igitur hoc ad divinam bonitatem ut Deus per ſuperiores creaturas inferiores regat.

CAPUT CXXV.

Quod inferiores ſubſtantiæ intellectuales reguntur per ſuperiores.

Quia igitur intellectuales creaturæ ceteris creaturis ſunt ſuperiores, ut ex præmiſſis patet, manifeſtum eſt quod per creaturas intellectuales omnes aliæ creaturæ gubernantur a Deo. Item, cum inter ipſas creaturas intellectuales quædam aliis ſint ſuperiores, per ſuperiores inferiores reguntur a Deo. Unde fit ut homines, qui infimum locum ſecundum naturæ ordinem in ſubſtantiis intellectualibus tenent, gubernantur per ſuperiores ſpiritus, qui ex eo quod divina hominibus nuntiant, Angeli vocantur, id eſt nuntii. Ipſorum etiam Angelorum inferiores per ſuperiores reguntur, ſecundum quod in ipſis diverſæ hierarchiæ, id eſt ſacri principatus, & in ſingulis hierarchiis diverſi ordines diſtinguuntur.

CAPUT CXXVI.

De gradu, & ordine Angelorum.

Et quia omnis ſubſtantiæ intellectualis operatio, inquantum huiuſmodi, ab intellectu procedit, oportet quod ſecundum diverſum intelligentiæ modum diverſitas operationis, & prælationis, & ordinis in ſubſtantiis intellectualibus inveniatur. Intellectus autem quanto eſt ſublimior, ſeu dignior, tanto magis in altiori, & univerſaliori cauſa rationes effectuum conſiderare poteſt. Superius etiam dictum eſt, quod ſuperior intellectus ſpecies intelligibiles univerſaliores habet. Primus igitur intelligendi modus ſubſtantiis intellectualibus conveniens eſt, ut in ipſa prima cauſa, ſcilicet Deo, effectuum rationes participent, & per conſequens ſuorum operum, cum per eas Deus inferiores effectus diſpenſat: & hoc eſt proprium primæ hierarchiæ, quæ in tres ordines dividitur ſecundum tria quæ in qualibet operativa arte conſiderantur: quorum primum eſt finis, ex quo rationes operum ſumuntur; ſecundum eſt rationes operum in mente artificis exiſtentes; tertium eſt applicationes operum ad effectus. Primi ergo ordinis eſt in ipſo ſummo bono, prout eſt ultimus finis, rerum de effectibus edoceri: unde ab ardore amoris *Seraphim* dicuntur, quaſi ardentes, vel incendentes: amoris enim obiectum eſt bonum. Secundi vero ordinis eſt effectus Dei in ipſis rationibus intelligibilibus contemplari, prout ſunt in Deo: unde *Cherubim* dicuntur a plenitudine ſcientiæ. Tertii vero ordinis eſt conſiderare in ipſo Deo, quomodo a creaturis participetur rationibus intelligibilibus ad effectus applicatis: unde ab habendo in ſe Deum inſidentem, *Throni* ſunt dicti. Secundus autem intelligendi modus eſt rationes effectuum prout ſunt in cauſis univerſalibus conſiderare; & hoc eſt proprium ſecundæ hierarchiæ; quæ etiam in tres ordines dividitur ſecundum tria quæ ad univerſales cauſas, & maxime ſecundum intellectum agentes pertinent. Quorum primum eſt præordinare quæ agenda ſunt: unde in artificibus ſupremæ artes præceptivæ ſunt, quæ architectonicæ vocantur: & ex hoc primus ordo hierarchiæ huius dicuntur *Dominationes*: domini

ni enim eſt præcipere, & præordinare. Secundum vero quod in cauſis univerſalibus invenitur, eſt aliquid primo movens ad opus qua ſiprincipatum executionis habens; & ex hoc ſecundus ordo huius hierarchiæ *Principatus* vocatur, ſecundum Gregorium, vel *Virtutes* ſecundum Dionyſium, ut virtutes intelligantur ex eo quod primo operari maxime eſt virtuoſum. Tertium autem quod in cauſis univerſalibus invenitur, eſt aliquid impedimenta executioni removens: unde tertius ordo huius hierarchiæ eſt *Poteſtatum*, quarum officium eſt omne quod poſſit obviare executioni divini imperii, coercere, unde & dæmones arcere dicuntur. Tertius vero modus intelligendi eſt rationes effectuum in ipſis effectibus conſiderare; & hoc eſt proprium tertiæ hierarchiæ, quæ immediate nobis præficitur, qui ex effectibus cognitionem de ipſis effectibus accipimus: & hæc etiam tres ordines habet. Quorum infimus *Angeli* dicuntur, ex eo quod hominibus nuntiant ea quæ ad eorum gubernationem pertinent, unde & hominum cuſtodes dicuntur. Supra hunc autem eſt ordo *Archangelorum*, per quem hominibus ea quæ ſunt ſupra rationem, nuntiantur, ſicut myſteria fidei. Supremus autem huius hierarchiæ ordo ſecundum Gregorium *Virtutes* dicuntur, ex eo quod ea quæ ſunt ſupra naturam, operantur, in argumentum eorum quæ nobis ſupra rationem nuntiantur, unde ad virtutes pertinere dicitur miracula facere; ſecundum Dionyſium vero ſupremus ordo huius hierarchiæ, *Principatus* dicitur, ut Principes intelligamus qui ſingulis gentibus præſunt, Angelos qui ſingulis hominibus, Archangelos qui ſingularibus hominibus ea quæ ſunt ad communem ſalutem pertinentia denuntiant. Et quia inferior potentia in virtute ſuperioris agit, inferior ordo ea quæ ſunt ſuperioris, exercet, inquantum agit eius virtute; ſuperiores vero ea quæ ſunt inferiorum propria, excellentius habent. Unde omnia ſunt in eis quodammodo communia, tamen propria nomina ſortiuntur ex his quæ unicuique ſecundum ſe conveniunt. Infimus autem ordo commune nomen ſibi retinuit quaſi in virtute omnium agens. Et quia ſuperioris eſt in inferiorem agere; actio vero intellectualis eſt inſtruere, vel docere; ſuperiores Angeli, inquantum inferiores inſtruunt, dicuntur eos purgare, illuminare, & perficere. Purgare quidem, inquantum neſcientiam removent; illuminare vero, inquantum ſuo lumine inferiorum intellectus confortant ad aliquid altius capiendum; perficere vero inquantum eos ad ſuperioris ſcientiæ perfectionem perducunt. Nam hæc tria ad aſſumptionem ſcientiæ pertinent, ut Dionyſius dicit. Nec tamen per hoc removetur quin omnes Angeli, etiam infimi, divinam eſſentiam videant. Licet enim unuſquiſque beatorum ſpirituum Deum per eſſentiam videat, unus tamen alio perfectius eum videt, ut ex ſuperioribus poteſt patere. Quanto autem aliqua cauſa perfectius cognoſcitur, tanto plures effectus eius cognoſcuntur in ea. De effectibus igitur divinis quos ſuperiores Angeli cognoſcunt in Deo præ aliis, inferiores inſtruunt; non autem de eſſentia divina, quam immediate vident omnes.

CAPUT CXXVII.

Quod per ſuperiora corpora, inferiora, non autem intellectus humanus, diſponuntur.

Sicut igitur intellectualium ſubſtantiarum una per aliam divinitus gubernatur, inferior ſcilicet per ſuperiorem; ita etiam inferiora corpora per ſuperiora divinitus diſponuntur: unde omnis motus inferiorum a motibus corporum cæleſtium cauſatur, & ex virtute cæleſtium corporum hæc inferiora formas, & ſpecies conſequuntur, ſicut & rationes rerum intelligibiles ad inferiores ſpiritus per ſuperiores deveniunt. Cum autem intellectualis ſubſtantia in ordine rerum omnibus corporibus præferatur, non eſt conveniens ſecundum prædictum providentiæ ordinem ut per aliquam corporalem ſubſtantiam intellectualis quæcumque ſubſtantia regatur a Deo. Cum igitur anima humana ſit intellectualis ſubſtantia, impoſſibile eſt, ſecundum quod eſt intelligens, & volens, ut ſecundum motus corporum cæleſtium diſponatur. Neque igitur in intellectum humanum, neque in voluntatem corpora cæleſtia directe agere poſſunt, vel imprimere.

Item. Nullum corpus agit niſi per motum. Omne igitur quod ab aliquo corpore patitur, movetur ab eo. Animam autem humanam ſecundum intellectivam partem, in qua eſt voluntas, impoſſibile eſt motu corporali moveri, cum intellectus non ſit actus alicuius organi corporalis. Impoſſibile igitur eſt quod anima humana ſe-

ſecundum intellectum, aut voluntatem a corporibus cæleſtibus aliquid patiatur.

Adhuc. Ea quæ ex impreſſione corporum cæleſtium in iſtis inferioribus proveniunt, naturalia ſunt. Si igitur operationes intellectus, & voluntatis ex impreſſione cæleſtium provenirent, ex naturali inſtinctu procederent, & ſic homo non differet in ſuis actibus ab aliis animalibus, quæ naturali inſtinctu moventur ad ſuas actiones; & periret liberum arbitrium, & conſilium, & electio, & omnia huiuſmodi, quæ homo præ ceteris animalibus habet.

CAPUT CXXVIII.

Quomodo intellectus humanus perficitur mediantibus potentiis ſenſitivis, & ſic indirecte ſubditur corporibus cæleſtibus.

EST autem conſiderandum, quod intellectus humanus a potentiis ſenſitivis accipit ſuæ cognitionis originem: unde perturbata phantaſtica, & imaginativa, vel memorativa parte animæ, perturbatur cognitio intellectus: & prædictis potentiis bene ſe habentibus convenientior fit acceptio intellectus. Similiter etiam immutatio appetitus ſenſitivi aliquid operatur ad mutationem voluntatis, quæ eſt appetitus rationis ex ea parte qua bonum apprehenſum eſt obiectum voluntatis. Ex eo enim quod diverſimode diſpoſiti ſumus ſecundum concupiſcentiam, iram, & timorem, & alias paſſiones, diverſimode nobis aliquid bonum, vel malum videtur. Omnes autem potentiæ ſenſitivæ partis, ſive ſint apprehenſivæ, ſeu appetitivæ, quarumdam corporalium partium actus ſunt; quibus immutatis, neceſſe eſt per accidens ipſas quoque potentias immutari. Quia igitur immutatio inferiorum corporum ſubiacet motui cæli, eidem etiam motui potentiarum ſenſitivarum operationes, licet per accidens, ſubduntur; & ſic indirecte motus cæleſtis aliquid operatur ad actum intellectus, & voluntatis humanæ, inquantum ſcilicet per paſſiones voluntas ad aliquid inclinatur. Sed quia voluntas paſſionibus non ſubditur, ut earum impetum ex neceſſitate ſequatur, ſed magis in poteſtate ſua habet reprimere paſſiones per iudicium rationis; conſequens eſt ut nec etiam impreſſionibus corporum cæleſtium voluntas humana ſubdatur, ſed liberum iudicium habet eas ſequi, & reſiſtere, cum videbitur expedire; quod tantum ſapientium eſt; ſequi vero paſſiones corporales, & inclinationes eſt multorum, qui ſcilicet ſapientia, & virtute carent.

CAPUT CXXIX.

Quod ſolus Deus movet voluntatem hominis, non res creata.

CUm autem omne mutabile, & multiforme, in aliquod primum immobile, & unum reducatur ſicut in cauſam; hominis autem intellectus, & voluntas mutabilis, & multiformis appareat; neceſſe eſt quod in aliquam ſuperiorem cauſam immobilem, & uniformem reducantur. Et quia non reducuntur ſicut in cauſam in corpora cæleſtia, ut oſtenſum eſt, oportet eas reducere in cauſas altiores. Aliter autem ſe habet circa intellectum, & voluntatem: nam actus intellectus eſt ſecundum quod res intellectæ ſunt in intellectu; actus autem voluntatis attenditur ſecundum inclinationem voluntatis ad res volitas. Intellectus igitur natus eſt perfici ab aliquo exteriori, quod comparatur ad ipſum ſicut ad potentiam: unde homo ad actum intellectus adiuvari poteſt a quolibet exteriori, quod eſt magis perfectum ſecundum eſſe intelligibile, non ſolum a Deo, ſed etiam ab Angelo, & etiam ab homine magis inſtructo, aliter tamen & aliter. Homo enim adiuvatur ab homine ad intelligendum per hoc quod unus eorum alteri proponit intelligibile, quod non conſiderabat; non autem ita quod lumen intellectus unius hominis ab altero homine perficiatur, quia utrumque lumen naturale eſt unius ſpeciei. Sed quia lumen naturale Angeli eſt ſecundum naturam ſublimius naturali lumine hominis, homo ab Angelo poteſt iuvari ad intelligendum non ſolum ex parte obiecti, quod ei ab Angelo proponitur, ſed etiam ex parte luminis, quod per lumen Angeli confortatur. Non tamen lumen naturale hominis ab Angelo eſt, cum natura rationalis animæ, quæ per creationem eſſe accepit, non niſi a Deo inſtituta ſit. Deus autem ad intelligendum hominem iuvat non ſolum ex parte obiecti, quod homini proponitur a Deo, vel per additionem luminis; ſed etiam per hoc quod lumen naturale hominis, quo intellectualis eſt, a Deo eſt; & per hoc etiam quod cum ipſe ſit veritas prima, a qua omnis alia veritas certitudinem habet, ſicut ſecundæ propoſitiones a primis in ſcientiis demonſtrativis;

vis; nihil intellectui certum fieri poteſt niſi virtute divina, ſicut nec concluſiones fiunt certæ in ſcientiis niſi ſecundum virtutem primorum principiorum. Sed cum actus voluntatis ſit inclinatio quædam ab interiori ad exterius procedens, & comparetur inclinationibus naturalibus; ſicut inclinationes naturales rebus naturalibus ſolum inſunt a cauſa ſuæ naturæ, ita actus voluntatis a ſolo Deo eſt; qui ſolus cauſa eſt naturæ rationalis voluntatem habentis. Unde patet quod non eſt contra arbitrii libertatem, ſi Deus voluntatem hominis movet, ſicut non eſt contra naturam quod Deus in rebus naturalibus operatur; ſed tam inclinatio naturalis, quam voluntaria a Deo eſt, utraque proveniens ſecundum conditionem rei cuius eſt: ſic enim Deus res movet ſecundum quod competit earum naturæ.

Patet igitur ex prædictis quod in corpus humanum, & virtutes eius corporeas imprimere poſſunt corpora cæleſtia, ſicut & in alia corpora, non autem in intellectum; ſed hoc poteſt creatura intellectualis: in voluntatem autem ſolus Deus imprimere poteſt.

CAPUT CXXX.

Quod Deus omnia gubernat, & quædam movet mediantibus cauſis ſecundis.

QUia vero cauſæ ſecundæ non agunt niſi virtute primæ cauſæ, ſicut inſtrumenta agunt per directionem artis; neceſſe eſt quod omnia alia agentia, per quæ Deus ordinem ſuæ gubernationis adimplet, virtute ipſius Dei agant. Agere igitur cuiuslibet ipſorum a Deo cauſatur, ſicut & motus mobilis a motione moventis. Movens autem, & motum oportet ſimul eſſe. Oportet igitur quod Deus cuilibet agenti adſit interius quaſi in ipſo agens, dum ipſum ad agendum movet.

Adhuc. Non ſolum agere agentium ſecundorum cauſatur a Deo, ſed ipſum eorum eſſe, ſicut in ſuperioribus oſtenſum eſt. Non autem ſic intelligendum eſt quod eſſe rerum cauſetur a Deo, ſicut eſſe domus cauſatur ab ædificatore, quo remoto adhuc remanet eſſe domus: ædificator enim non cauſat eſſe domus, niſi inquantum movet ad eſſe domus, quæ quidem motio eſt factio domus, unde directe eſt cauſa fieri ipſius domus, quod quidem ceſſat ædificatore remoto; Deus autem eſt per ſe cauſa directe ipſius eſſe, quaſi eſſe communicans omnibus rebus, ſicut Sol communicat lumen aeri, & aliis quæ ab ipſo illuminantur. Et ſicut ad conſervationem luminis in aere requiritur perſeverans illuminatio Solis, ita ad hoc quod res conſerventur in eſſe, requiritur quod Deus eſſe inceſſanter tribuat rebus; & ſic omnia non ſolum inquantum eſſe incipiunt, ſed etiam inquantum in eſſe conſervantur, comparantur ad Deum ſicut factum ad faciens. Faciens autem, & factum oportet eſſe ſimul, ſicut movens, & motum. Oportet igitur Deum adeſſe omnibus rebus inquantum eſſe habent. Eſſe autem eſt id quod rebus omnibus intimius adeſt. Igitur oportet Deum in omnibus eſſe.

Item. Quicumque exequitur ſuæ providentiæ ordinem per aliquas medias cauſas, neceſſe eſt quod effectus illarum mediarum cauſarum cognoſcat, & ordinet; alioquin extra ordinem ſuæ providentiæ caderent: & tanto perfectior eſt providentia gubernantis, quanto eius cognitio, & ordinatio magis deſcendit ad ſingularia: quia ſi aliquid ſingularium a cognitione gubernantis ſubtrahitur, determinatio ipſius ſingularis eius providentiam diffugiet. Oſtenſum eſt autem ſupra, quod neceſſe eſt omnia divinæ providentiæ ſubdi; & manifeſtum eſt quod divina providentia perfectiſſima eſt, quia quicquid de Deo dicitur, ſecundum maximum convenit ei. Oportet igitur quod ordinatio providentiæ ipſius ſe extendat uſque ad minimos effectus.

CAPUT CXXXI.

Quod Deus omnia diſponit immediate, nec diminuit ſuam ſapientiam.

SEcundum hoc igitur patet quod licet rerum gubernatio fiat a Deo mediantibus cauſis ſecundis, quantum pertinet ad providentiæ executionem; tamen ipſa diſpoſitio, ſeu ordinatio divinæ providentiæ immediate ſe extendit ad omnia. Non enim ſic prima, & ultima ordinat, ut ultima, & ſingularia aliis diſponenda committat: hoc enim apud homines agitur propter debilitatem cognitionis ipſorum, quæ non poteſt ſimul vacare pluribus: unde ſuperiores gubernatores diſponunt de magnis, & minima aliis committunt diſponenda; ſed Deus ſimul multa poteſt cognoſcere, ut ſupra oſtenſum eſt, unde non retrahitur ab ordinatione maximorum per hoc quod diſpenſat minima.

CA-

Digitized by Google

CAPUT CXXXII.

Rationes quæ videntur oſtendere, quod Deus non habet providentiam de particularibus.

POſſet tamen alicui videri quod ſingularia non diſponantur a Deo. Nullus enim per ſuam providentiam diſponit niſi quæ cognoſcit. Deo autem cognitio ſingularium videri poteſt deeſſe ex hoc quod ſingularia non intellectu, ſed ſenſu cognoſcuntur. In Deo autem, qui omnino incorporeus eſt, non poteſt eſſe ſenſitiva, ſed ſolum intellectiva cognitio. Poteſt igitur alicui videri ex hoc quod ſingularia a divina providentia non ordineutur.

Item. Cum ſingularia ſint infinita; infinitorum autem non poſſit eſſe cognitio, infinitum enim ut ſic eſt ignotum: videtur quod ſingularia divinam cognitionem, & providentiam effugiant.

Adhuc. Singularium multa contingentia ſunt. Horum autem non poteſt eſſe certa ſcientia. Cum igitur ſcientiam Dei oporteat eſſe certiſſimam, videtur quod ſingularia non cognoſcantur, nec diſponantur a Deo.

Præterea. Singularia non omnia ſimul ſunt, quia quibuſdam ſuccedentibus alia corrumpuntur. Eorum autem quæ non ſunt, non poteſt eſſe ſcientia. Si igitur ſingularium Deus ſcientiam habeat, ſequitur quod quædam ſcire incipiat, & deſinat, ex quo ſequitur eum eſſe mutabilem. Non igitur videtur ſingularium cognitor, & diſpoſitor eſſe.

CAPUT CXXXIII.

Solutio prædictarum rationum.

SEd hæc facile ſolvuntur, ſi quis rei veritatem conſideret. Cum enim Deus ſe ipſum perfecte cognoſcat, oportet quod cognoſcat omne quod in ipſo eſt quocumque modo. Cum autem (*a*) ab eo ſit omnis eſſentia, & virtus entis creati: quod autem eſt ab aliquo, virtute in ipſo eſt: neceſſe eſt quod ſe ipſum cognoſcens cognoſcat eſſentiam entis creati, & quicquid in eo virtute eſt; (*b*) & ſic cognoſcit omnia ſingularia, quæ virtute ſunt in ipſo, & in aliis ſuis cauſis.

Nec eſt ſimile de cognitione intellectus divini, & noſtri, ut prima ratio procedebat. Nam intellectus noſter cognitionem de rebus accipit per ſpecies abſtractas, quæ ſunt ſimilitudines formarum (*c*) & non materiæ, nec materialium diſpoſitionum, quæ ſunt individuationis principia: unde intellectus noſter ſingularia cognoſcere non poteſt, ſed ſolum univerſalia. Intellectus autem divinus cognoſcit res per eſſentiam ſuam, in qua ſicut in primo principio virtute continetur non ſolum forma, ſed etiam materia; & ideo non ſolum univerſalium, ſed etiam ſingularium cognitor eſt.

Similiter etiam non eſt inconveniens Deum infinita cognoſcere, quamvis intellectus noſter infinita cognoſcere non poſſit. Intellectus enim noſter non poteſt ſimul actu plura conſiderare; & ſic ſi infinita cognoſceret, conſiderando ea, oporteret quod numeraret infinita unum poſt unum, quod eſt contra rationem infiniti; ſed virtute, & potentia intellectus noſter infinita cognoſcere poteſt, puta omnes ſpecies numerorum, vel proportionum, inquantum habet ſufficiens principium ad omnia cognoſcenda. Deus autem multa ſimul cognoſcere poteſt, ut ſupra oſtenſum eſt; & id per quod omnia cognoſcit, ſcilicet ſua eſſentia, ſufficiens eſt principium omnia cognoſcendi non ſolum quæ ſunt, ſed quæ eſſe poſſunt. (*d*) Sicut igitur intellectus noſter potentia, & virtute cognoſcit infinita, quorum cognitionis principium habet; ita Deus omnia infinita actu conſiderat.

Manifeſtum eſt etiam quod licet ſingularia, corporalia, & temporalia non ſimul ſint, tamen ſimul eorum Deus cognitionem habet: cognoſcit enim ea ſecundum modum ſui eſſe, quod eſt æternum, & ſine ſucceſſione. Sicut igitur materialia immaterialiter, & multa per unum cognoſcit; ſic & quæ non ſimul ſunt, uno intuitu conſpicit: & ſic non oportet quod eius cognitioni aliquid addatur, vel ſubtrahatur, per hoc quod ſingularia cognoſcit.

Ex quo etiam manifeſtum fit quod de contingentibus certam cognitionem habet: quia etiam antequam fiant, intuetur ea prout ſunt actu in ſuo eſſe, & non ſolum prout ſunt futura, & virtute in ſuis cauſis, ſicut nos aliqua futura cognoſcere poſſumus. Contingentia autem licet prout ſunt in ſuis cauſis virtute futura exiſtentia, non ſint determinata ad unum, ut de eis certa cognitio haberi poſſit;

(*a*) *Al.* ab initio. (*b*) *Al.* etiam ſic. (*c*) *Al.* & non materia. (*d*) *Al.* Sic igitur.

poſſit; tamen prout ſunt actu in ſuo eſſe, iam ſunt determinata ad unum, & poteſt de eis certa haberi cognitio. Nam Sortem ſedere dum ſedet, per certitudinem viſionis cognoſcere poſſumus. Et ſimiliter per certitudinem Deus cognoſcit omnia, quæcumque per totum diſcurſum temporis aguntur in ſuo æterno: nam æternitas ſua præſentialiter totum temporis decurſum attingit, & ultra tranſcendit; ut ſic conſideremus Deum in ſua æternitate fluxum temporis cognoſcere, ſicut qui in altitudine ſpeculæ conſtitutus totum tranſitum viatorum ſimul intuetur.

CAPUT CXXXIV.

Quod Deus ſolus cognoſcit ſingularia futura contingentia.

Maniſeſtum eſt autem quod hoc modo futura contingentia cognoſcere, prout ſunt actu in ſuo eſſe, quod eſt certitudinem de ipſis habere, ſolius Dei proprium eſt, cui proprie & vere competit æternitas: unde ſuturorum prænuntiatio certa ponitur eſſe Divinitatis ſignum, ſecundum illud Iſaiæ xli. 23. *Annuntiate quæ ventura ſunt in futurum; & ſciemus quia dii eſtis vos*. Sed cognoſcere futura in ſuis cauſis etiam aliis competere poteſt; ſed hæc cognitio non eſt certa, ſed coniecturalis magis, niſi circa effectus qui de neceſſitate ex ſuis cauſis ſequuntur: & per hunc modum medicus pronuntiat infirmitates futuras, & nauta tempeſtates.

CAPUT CXXXV.

Quod Deus omnibus adeſt per potentiam, eſſentiam, & præſentiam, & omnia immediate diſponit.

Sic igitur nihil impedit quin Deus etiam ſingularium effectuum cognitionem habeat, & eos immediate ordinet per ſe ipſum, licet per cauſas medias exequatur. Sed etiam in ipſa executione quodammodo immediate ſe habet ad omnes effectus, inquantum omnes cauſæ mediæ agunt in virtute cauſæ primæ, ut quodammodo ipſe in omnibus agere videatur: & omnia opera ſecundarum cauſarum ei poſſunt attribui, ſicut artifici attribuitur opus inſtrumenti, convenientius enim dicitur, quod faber facit cultellum quam martellus. Habet etiam ſe immediate ad omnes effectus, inquantum ipſe eſt per ſe cauſa eſſendi, & omnia ab ipſo ſervantur in eſſe. Et ſecundum hos tres immediatos modos dicitur Deus in omnibus eſſe per eſſentiam, potentiam, & præſentiam. Per eſſentiam quidem, inquantum eſſe cuiuslibet eſt quædam participatio divini eſſe; & ſic eſſentia divina cuilibet exiſtenti adeſt, inquantum habet eſſe, ſicut cauſa proprio effectui: per potentiam vero, inquantum omnia in virtute ipſius agunt: per præſentiam vero, inquantum ipſe immediate omnia ordinat, & diſponit.

CAPUT CXXXVI.

Quod ſoli Deo convenit miracula facere.

Quia igitur totus ordo cauſarum ſecundarum, & virtus earum eſt a Deo; ipſe autem non producit ſuos effectus per neceſſitatem, ſed liberam voluntatem, ut ſupra oſtenſum eſt; maniſeſtum eſt quod præter ordinem cauſarum ſecundarum agere poteſt, ſicut quod ſanet illos qui ſecundum operationem naturæ ſanari non poſſunt, vel faciat aliqua huiuſmodi, quæ non ſunt ſecundum ordinem naturalium cauſarum, ſunt tamen ſecundum ordinem divinæ providentiæ: quia hoc ipſum quod aliquando a Deo fiat præter ordinem naturalium cauſarum a Deo diſpoſitum, eſt propter aliquem finem. Cum autem aliqua huiuſmodi divinitus fiunt præter ordinem cauſarum ſecundarum, talia facta miracula dicuntur: quia mirum eſt, cum effectus videtur, & cauſa ignoratur. Cum igitur Deus ſit cauſa ſimpliciter nobis occulta, cum aliquid ab eo fit præter ordinem cauſarum ſecundarum nobis notarum, ſimpliciter miracula dicuntur. Si autem fiat aliquid ab aliqua alia cauſa occulta huic vel illi, non eſt ſimpliciter miraculum, ſed quo ad illum qui cauſam ignorat: unde contingit quod aliquid apparet mirum uni, quod non eſt alii mirum, qui cauſam cognoſcit.

Sic autem præter ordinem cauſarum ſecundarum operari ſolius Dei eſt, qui eſt huius ordinis inſtitutor, & huic ordini non obligatur; alia vero omnia huic ordini ſubduntur. Unde miracula facere, ſolius Dei eſt, ſecundum illud Pſalmiſtæ (Pſal. lxxi. 18.) *Qui facit mirabilia magna ſolus*. Cum igitur ab aliqua creatura miracula fieri videntur, vel non ſunt vera miracula, quia fiunt per aliquas virtutes naturalium rerum, licet nobis occultas,

Digitized by Google

cultas, ſicut eſt de miraculis dæmonum, quæ magicis artibus fiunt; vel ſi ſunt vera miracula, impetrantur per aliquem a Deo, ut ſcilicet talia operetur. Quia igitur huiuſmodi miracula ſolum divinitus fiunt, convenienter in argumentum fidei aſſumuntur, quæ ſoli Deo innititur. Quod enim aliquid prolatum ab homine auctoritate divina dicatur, numquam convenientius oſtenditur quam per opera quæ ſolus Deus facere poteſt.

Huiuſmodi autem miracula, quamvis præter ordinem cauſarum ſecundarum fiant, tamen non ſunt ſimpliciter dicenda contra naturam: quia hoc ipſum naturalis ordo habet ut inferiora actionibus ſuperiorum ſubdantur: unde quæ in corporibus inferioribus ex impreſſione cæleſtium corporum proveniunt, non dicuntur ſimpliciter eſſe contra naturam, licet forte ſint quandoque contra naturam particularem huius vel illius rei, ſicut patet de motu aquæ in fluxu & refluxu maris, qui accidit ex Lunæ actione. Sic igitur & ea quæ in creaturis accidunt Deo agente, licet videantur eſſe contra particularem ordinem cauſarum ſecundarum, ſunt tamen ſecundum ordinem univerſalem naturæ. Non igitur miracula ſunt contra naturam.

CAPUT CXXXVII.

Quod dicantur eſſe aliqua caſualia & fortuita.

Quamvis autem omnia etiam minima divinitus diſpenſentur, ut oſtenſum eſt, nihil tamen prohibet aliqua accidere a caſu, & fortuna. Contingit enim aliquid reſpectu inferioris cauſæ eſſe fortuitum, vel caſuale, dum præter eius intentionem aliquid agitur, quod tamen non eſt fortuitum, vel caſuale reſpectu ſuperioris cauſæ, præter cuius intentionem non agitur; ſicut patet de domino, qui duos ſervos ad eumdem locum mittit, ita quod unus ignoret de alio, horum concurſus caſualis eſt quantum ad utrumque, non autem quantum ad dominum. Sic igitur cum aliqua accidunt præter intentionem cauſarum ſecundarum, fortuita ſunt, vel caſualia habito reſpectu ad illas cauſas, & ſimpliciter caſualia dici poſſunt, quia effectus ſimpliciter denominantur ſecundum conditionem proximarum cauſarum. Si vero habeatur reſpectus ad Deum, non ſunt fortuita, ſed proviſa.

CAPUT CXXXVIII.

Utrum fatum ſit aliqua natura, & quid ſit.

Ex hoc autem apparet quæ ſit ratio fati. Cum enim multi effectus inveniantur caſualiter provenire ſecundum conſiderationem ſecundarum cauſarum, quidam huiuſmodi effectus in nullam ſuperiorem cauſam ordinantem eos reducere volunt, quos totaliter negare fatum neceſſe eſt. Quidam vero hos effectus qui videntur caſuales & fortuiti, in ſuperiorem cauſam ordinantem eos reducere voluerunt; ſed corporalium ordinem non tranſcendentes attribuerunt ordinationem corporibus primis, ſcilicet cæleſtibus: & hi fatum eſſe dixerunt vim poſitionis ſiderum, ex qua huiuſmodi effectus contingere dicebant. Sed quia oſtenſum eſt, quod intellectus, & voluntas, quæ ſunt propria principia humanorum actuum, proprie corporibus cæleſtibus non ſubduntur, non poteſt dici, quod ea quæ caſualiter, vel fortuito in rebus humanis accidere videntur, reducantur in corpora cæleſtia ſicut in cauſam ordinantem. Fatum autem non videtur eſſe niſi in rebus humanis, in quibus eſt & fortuna: de his enim ſolent aliqui quærere, futura cognoſcere volentes, & de his a divinantibus reſponderi conſuevit: unde & fatum a fando eſt appellatum: & ideo ſic fatum ponere eſt alienum a fide. Sed quia non ſolum res naturales, ſed etiam res humanæ divinæ providentiæ ſubduntur, quæ caſualiter in rebus humanis accidere videntur, in ordinationem divinæ providentiæ reducere oportet. Et ſic neceſſe eſt ponere fatum ponentibus divinæ providentiæ omnia ſubiacere. Fatum enim ſic acceptum ſe habet ad divinam providentiam ſicut proprius eius effectus, eſt enim explicatio divinæ providentiæ rebus adhibita, ſecundum quod Boetius dicit, quod fatum eſt *diſpoſitio*, idest ordinatio, *immobilis rebus mobilibus inhærens*. Sed quia cum infidelibus quantum poſſumus, nec nomina debemus habere communia, ne a non intelligentibus erroris occaſio ſumi poſſit, cautius eſt fidelibus ut fati nomen reticeant, propter hoc quod fatum convenientius, & communius ſecundum primam acceptionem ſumitur. Unde & Auguſtinus dicit V. de civitate Dei, quod ſi quis ſecundo modo fatum eſſe credat, *ſententiam teneat, & linguam corrigat*.

CA-

CAPUT CXXXIX.

Quod non omnia ſunt ex neceſſitate.

QUamvis autem ordo divinæ providentiæ rebus adhibitus certus ſit, ratione cuius Boetius dicit, quod fatum eſt *diſpoſitio immobilis rebus mobilibus inhærens*; non tamen propter hoc ſequitur omnia de neceſſitate accidere. Nam effectus neceſſarii, vel contingentes dicuntur ſecundum conditionem proximarum cauſarum. Manifeſtum eſt enim quod ſi cauſa prima fuerit neceſſaria, & cauſa ſecunda fuerit contingens, effectus ſequitur contingens; ſicut prima cauſa generationis in rebus corporalibus inferioribus eſt motus cæleſtis corporis, qui licet ex neceſſitate proveniat, generatio tamen, & corruptio in iſtis inferioribus provenit contingenter, propter hoc quod cauſæ inferiores contingentes ſunt, & deficere poſſunt. Oſtenſum eſt autem, quod Deus ſuæ providentiæ ordinem per cauſas inferiores exequitur. Erunt igitur aliqui effectus divinæ providentiæ contingentes ſecundum conditionem inferiorum cauſarum.

CAPUT CXL.

Quod divina providentia manente, multa ſunt contingentia.

NEc tamen effectuum contingentia, vel cauſarum, certitudinem divinæ providentiæ perturbare poteſt. Tria enim ſunt quæ providentiæ certitudinem præſtare videntur, ſcilicet infallibilitas divinæ præſcientiæ, efficacia divinæ voluntatis, & ſapientia divinæ diſpoſitionis, quæ vias ſufficientes ad effectum conſequendum adinvenit: quorum nullum contingentiæ rerum repugnat. Nam ſcientia Dei infallibilis eſt etiam contingentium futurorum, inquantum Deus intuetur in ſuo æterno futura, prout ſunt actu in ſuo eſſe, ut ſupra expoſitum eſt. Voluntas etiam Dei, cum ſit univerſalis rerum cauſa, non ſolum eſt de hoc quod aliquid fiat, ſed ut ſic fiat. Hoc igitur ad efficaciam divinæ voluntatis pertinet ut non ſolum fiat quod Deus vult, ſed ut hoc modo fiat quomodo illud fieri vult. Vult autem quædam fieri neceſſario, & quædam contingenter, quia utrumque requiritur ad completum eſſe univerſi. Ut igitur utroque modo res provenirent, quibuſdam adaptat neceſſarias cauſas, quibuſdam vero contingentes, ut ſic dum quædam fiunt neceſſario, quædam contingenter, divina voluntas efficaciter impleatur. Manifeſtum eſt etiam quod per ſapientiam divinæ diſpoſitionis, providentiæ certitudo ſervatur, contingentia rerum manente. Nam ſi hoc per providentiam hominis fieri poteſt ut cauſæ quæ deficere poteſt ab effectu, ſic ferat auxilium ut interdum indeficienter ſequatur effectus, ſicut patet in medico ſanante, & in vineæ cultore contra ſterilitatem vitis adhibendo remedium; multo magis hoc ex ſapientia divinæ diſpoſitionis contingit, ut quamvis cauſæ contingentes deficere poſſint quantum eſt de ſe ab effectu, tamen quibuſdam adminiculis adhibitis indeficienter ſequatur effectus, quod eius contingentiam non tollit. Sic ergo patet quod rerum contingentia divinæ providentiæ certitudinem non excludit.

CAPUT CXLI.

Quod divina providentia certitudo non excludit mala a rebus.

EOdem etiam modo perſpici poteſt, quod divina providentia manente, mala in mundo accidere poſſunt propter defectum cauſarum ſecundarum. Videmus enim in cauſis ordinatis accidere malum in effectu ex defectu cauſæ ſecundæ, qui tamen defectus a cauſa prima nullo modo cauſatur, ſicut malum claudicationis cauſatur a curvitate cruris, non autem a virtute animæ motiva: unde quidquid eſt in claudicatione de motu, refertur in virtutem motivam ſicut in cauſam; quod autem eſt ibi de obliquitate, non cauſatur a virtute motiva, ſed a cruris curvitate. Et ideo quidquid malum in rebus accidit, quantum ad hoc quod eſſe, vel ſpeciem, vel naturam aliquam habet, reducitur in Deum ſicut cauſam: non enim poteſt eſſe malum niſi in bono, ut ex ſupradictis patet. Quantum vero ad id quod habet de defectu, reducitur in cauſam inferiorem defectibilem. Et ſic licet Deus ſit univerſalis omnium cauſa, non tamen eſt cauſa malorum inquantum ſunt mala, ſed quidquid boni eis adiungitur, cauſatur a Deo.

CA-

CAPUT CXLII.

Quod non derogat bonitati Dei quod mala permittat.

NEC tamen hoc divinæ bonitati repugnat quod mala eſſe permittit in rebus ab eo gubernatis. Primo quidem quia providentiæ non eſt naturam gubernatorum perdere, ſed ſalvare. Requirit autem hoc perfectio univerſi ut ſint quædam in quibus malum non poſſit accidere, quædam vero quæ defectum mali pati poſſint ſecundum ſuam naturam. Si igitur malum totaliter excluderetur a rebus, providentia divina non regerentur res ſecundum earum naturam; quod eſſet maior defectus quam ſingulares defectus qui tollerentur. Secundo quia bonum unius non poteſt accidere ſine malo alterius, ſicut videmus quod generatio unius non eſt ſine corruptione alterius, & nutrimentum leonis non eſt ſine occiſione alterius animalis, & patientia iuſti non eſt ſine perſecutione iniuſti. Si igitur malum totaliter excluderetur a rebus, ſequeretur quod multa etiam bona tollerentur. Non igitur pertinet ad divinam providentiam ut malum totaliter excludatur a rebus, ſed ut mala quæ proveniunt, ad aliquod bonum ordinentur. Tertio quia ex ipſis malis particularibus commendabiliora redduntur bona, dum eis comparantur, ſicut ex obſcuritate nigri magis declaratur claritas albi: & ſic per hoc quod permittit mala eſſe in mundo, divina bonitas magis declaratur in bonis, & ſapientia in ordinatione malorum ad bona.

CAPUT CXLIII.

Quod Deus ſpecialiter homini providet per gratiam.

QUia igitur divina providentia rebus ſingulis ſecundum earum modum providet; creatura autem rationalis per liberum arbitrium eſt domina ſui actus præ ceteris creaturis; neceſſe eſt ut & ei ſingulari modo provideatur quantum ad duo. Primo quidem quantum ad adiumenta operis, quæ ei dantur a Deo; ſecundo quantum ad ea quæ pro ſuis operibus ei redduntur. Creaturis enim irrationabilibus hæc ſolum adiumenta dantur divinitus ad agendum quibus naturaliter moventur ad agendum; creaturis vero rationabilibus dantur documenta, & præcepta vivendi: non enim præceptum dari competit niſi ei qui eſt dominus ſui actus; quamvis etiam creaturis irrationabilibus præcepta per quamdam ſimilitudinem Deus dare dicatur, ſecundum illud Pſal. cxlviii. 6. *Præceptum poſuit, & non præteribit:* quod quidem præceptum nihil aliud eſt quam diſpoſitio divinæ providentiæ movens res naturales ad proprias actiones. Similiter etiam actiones creaturarum rationalium imputantur eis ad culpam, vel ad laudem, pro eo quod habent dominium ſui actus, non ſolum hominibus ab homine præſidente, ſed etiam a Deo, cum homines non ſolum regantur ab homine, ſed etiam a Deo. Cuiuſcumque autem regimini aliquis ſubditur, ab eo ſibi imputatur quod laudabiliter, vel culpabiliter agit. Et quia pro bene actis debetur præmium, culpæ vero debetur pœna, ut ſupra dictum eſt; creaturæ rationales ſecundum iuſtitiam divinæ providentiæ & puniuntur pro malis, & præmiantur pro bonis. In creaturis autem irrationabilibus non habet locum pœna, nec præmium, ſicut nec laudari, nec culpari. Quia vero ultimus finis creaturæ rationalis facultatem naturæ ipſius excedit; ea vero quæ ſunt ad finem, debent eſſe fini proportionata ſecundum rectum providentiæ ordinem; conſequens eſt ut creaturæ rationali etiam adiutoria divinitus conferantur, non ſolum quæ ſunt proportionata naturæ, ſed etiam quæ facultatem naturæ excedunt. Unde ſupra naturalem facultatem rationis imponitur homini divinitus lumen gratiæ, per quod interius perficitur ad virtutem & quantum ad cognitionem, dum elevatur mens hominis per lumen huiuſmodi ad cognoſcendum ea quæ rationem excedunt, & quantum ad actionem, & affectionem, dum per lumen huiuſmodi effectus hominis ſupra creata omnia elevatur ad Deum diligendum, & ſperandum in ipſo, & ad agendum ea quæ talis amor requirit.

Huiuſmodi autem dona, ſive auxilia ſupernaturaliter homini data, gratuita vocantur duplici ratione. Primo quidem quia gratis divinitus dantur: non enim poteſt in homine aliquid inveniri cui condigne huiuſmodi auxilia debeantur, cum hæc facultatem humanæ naturæ excedant. Secundo vero quia ſpeciali quodam modo per huiuſmodi dona homo efficitur Deo gratus. Cum enim dilectio Dei ſit cauſa bonitatis in rebus non a

præ-

præexiſtente bonitate provocata, ſicut eſt dilectio noſtra, neceſſe eſt quod quibus aliquos ſpeciales effectus bonitatis largitur, reſpectu horum ſpecialis ratio dilectionis divinæ conſideretur: unde eos maxime & ſimpliciter diligere dicitur quibus tales bonitatis effectus largitur per quos ad ultimum finem veniant, quod eſt ipſe, qui eſt fons bonitatis.

CAPUT CXLIV.

Quod Deus per dona gratuita remittit peccata, quæ etiam gratiam interimunt.

ET quia peccata contingunt ex hoc quod actiones deficiunt a recto ordine ad finem; ad finem autem ordinatur homo non ſolum per naturalia auxilia, ſed per gratuita; neceſſe eſt quod peccata hominum non ſolum naturalibus auxiliis, ſed etiam gratuitis contrarientur. Contraria autem ſe invicem expellunt. Unde ſicut per peccata huiuſmodi auxilia gratuita ab homine tolluntur, ita per gratuita dona peccata homini remittuntur: alioquin malitia hominis in peccando plus poſſet dum removet gratiam divinam, quam divina bonitas ad removendum peccata per gratiæ dona.

Item. Deus rebus providet ſecundum earum modum. Hic autem eſt modus mutabilium rerum, ut in eis contraria alternari poſſint, ſicut generatio, & corruptio in materia corporali, & album, & nigrum in corpore colorato. Homo autem eſt mutabilis ſecundum voluntatem quamdiu in hac vita vivit. Sic igitur divinitus gratuita dona homini dantur, ut ea poſſit per peccatum amittere; & ſic peccata perpetrat, ut ea per gratuita dona remitti poſſint.

Præterea. In iis quæ ſupra naturam aguntur, poſſibile, & impoſſibile attenditur ſecundum potentiam divinam, non ſecundum potentiam naturalem: quod enim cæcus illuminari poſſit, vel mortuus reſurgere, non eſt naturalis potentiæ, ſed divinæ. Dona autem gratuita ſunt ſupernaturalia. Quod igitur ea aliquis conſeqni poſſit, ad divinam potentiam pertinet. Dicere igitur, quod aliquis poſt peccatum gratuita dona conſequi non poſſit, eſt divinæ potentiæ derogare. Gratuita autem dona ſimul cum peccato eſſe non poſſunt; cum per gratuita dona homo ordinetur ad finem, a quo per peccatum avertitur. Dicere igitur, peccata remiſſibilia non eſſe, divinæ potentiæ contrariatur.

CAPUT CXLV.

Quod peccata non ſunt irremiſſibilia.

SI quis autem dicat, peccata irremiſſibilia eſſe non propter divinam impotentiam, ſed quia hoc habet divina iuſtitia ut qui cadit a gratia, ulterius non revertatur ad ipſam; hoc patet eſſe falſum. Non enim hoc habet ordo divinæ iuſtitiæ quod quamdiu aliquis eſt in via, ſibi detur quod pertinet ad terminum viæ. Immobiliter autem ſe habere vel in bono, vel in malo pertinet ad terminum viæ: immobilitas enim, & quies eſt terminus motus; tota autem præſens vita eſt ſtatus viæ, quod demonſtrat mutabilitas hominis & quantum ad corpus, & quantum ad animam. Non igitur hoc habet divina iuſtitia ut homo poſt peccatum immobiliter maneat in eo.

Adhuc. Ex divinis beneficiis periculum homini non irrogatur, & præcipue ex maximis. Eſſet autem periculoſum homini mutabilem vitam agenti gratiam accipere, ſi poſt gratiam peccare poſſet, & iterum redire ad gratiam non poſſet; præſertim cum peccata quæ gratiam præcedunt, remittantur per gratiam, quæ interdum maiora ſunt his quæ poſt gratiam ſuſceptam homo committit. Non eſt igitur dicendum, quod peccata hominis irremiſſibilia ſint, ſive ante, ſive poſt committantur.

CAPUT CXLVI.

Quod ſolus Deus poteſt remittere peccata.

PEccata vero remittere ſolus Deus poteſt. Culpa enim contra aliquem commiſſa ille ſolus remittere poteſt contra quem committitur. Peccata enim imputantur homini ad culpam non ſolum ab homine, ſed etiam a Deo, ut ſupra dictum eſt. Sic autem nunc agimus de peccatis, prout imputantur homini a Deo. Deus igitur ſolus peccata remittere poteſt.

Adhuc. Cum per peccata homo deordinetur ab ultimo fine, remitti non poſſunt, niſi homo reordinetur in finem. Hoc autem fit per gratuita dona, quæ ſunt ſolum a Deo, cum excedant facultatem naturæ. Solus igitur Deus poteſt peccata remittere.

Item.

- Item. Peccatum homini imputatur ad culpam, inquantum voluntarium. Voluntatem autem immutare ſolus Deus poteſt. Solus igitur ipſe vere poteſt remittere peccata.

CAPUT CXLVII.

De quibuſdam articulis fidei qui ſumuntur penes effectus divinæ gubernationis.

HIC eſt igitur ſecundus Dei effectus, gubernatio rerum, & ſpecialiter creaturarum rationalium, quibus & gratiam tribuit, & peccata remittit: qui quidem effectus in Symbolo fidei tangitur & quantum ad hoc quod omnia in finem divinæ bonitatis ordinantur, per hoc quod Spiritum ſanctum profitemur Deum, nam Deo eſt proprium ad finem ſuos ſubditos ordinare; & quantum ad hoc quod omnia movet, per hoc quod dicit, *Et vivificantem*. Sicut enim motus qui eſt ab anima in corpus, eſt vita corporis; ita motus quo univerſum movetur a Deo, eſt quaſi quædam vita univerſi. Et quia tota ratio divinæ gubernationis a bonitate divina ſumitur, quæ Spiritui ſancto appropriatur, qui procedit ut amor; convenienter effectus divinæ providentiæ circa perſonam Spiritus ſancti ponuntur. Quantum autem ad effectum ſupernaturalis cognitionis, quam per fidem in hominibus Deus facit, dicitur: *Sanctam Eccleſiam catholicam*: nam Eccleſia congregatio fidelium eſt. Quantum vero ad gratiam quam hominibus communicat, dicitur, *Sanctorum communionem*. Quantum vero ad remiſſionem culpæ dicitur, *Peccatorum remiſſionem*.

CAPUT CXLVIII.

Quod omnia ſunt facta propter hominem.

CUM autem omnia, ſicut oſtenſum eſt, in divinam bonitatem ordinentur ſicut in finem; eorum autem quæ ad hunc finem ordinantur, quædam aliis propinquiora ſunt fini, quæ plenius divinam bonitatem participant: conſequens eſt ut ea quæ ſunt inferiora in rebus creatis, quæ minus de bonitate divina participant, ordinentur quodammodo ſicut in fines in entia ſuperiora. In omni enim ordine finium, quæ ſunt propinquiora ultimo fini, ſunt etiam fines eorum quæ ſunt magis remota; ſicut potio medicinæ eſt propter purgationem, purgatio autem propter maciem, macies autem propter ſanitatem; & ſic macies finis eſt quodammodo purgationis, ſicut etiam potionis purgatio. Et hoc rationabiliter accidit. Sicut enim in ordine cauſarum agentium virtus primi agentis pervenit ad ultimos effectus per medias cauſas; ita in ordine finium, quæ ſunt magis remota a fine, pertingunt ad ultimum finem mediantibus his quæ ſunt magis propinqua fini, ſicut potio non ordinatur ad ſanitatem niſi per purgationem. Unde & in ordine univerſi inferiora conſequuntur præcipue ultimum finem, inquantum ordinantur ad ſuperiora.

Hoc etiam manifeſte apparet ipſum rerum ordinem conſideranti. Cum enim ea quæ naturaliter fiunt, ſicut nata ſunt agi, ſic agantur; videmus autem imperfectiora cedere ad uſum nobiliorum, utpote quod plantæ nutriuntur ex terra, animalia ex plantis, hæc autem ad uſum hominis cedunt: conſequens eſt ut inanimata ſint propter animata, & plantæ propter animalia, & hæc propter hominem. Cum autem oſtenſum ſit, quod natura intellectualis ſit ſuperior corporali, conſequens eſt ut tota natura corporalis ad intellectualem ordinetur. Inter naturas autem intellectuales, quæ maxime corpori eſt vicina, eſt anima rationalis, quæ eſt hominis forma. Igitur quodammodo propter hominem, inquantum eſt rationabile animal, tota natura corporalis eſſe videtur. Ex conſummatione igitur hominis conſummatio totius naturæ corporalis quodammodo dependet.

CAPUT CXLIX.

Quis eſt ultimus finis hominis.

COnſummatio autem hominis eſt in adeptione ultimi finis, qui eſt perfecta beatitudo, ſive felicitas, quæ conſiſtit in divina viſione, ut ſupra oſtenſum eſt. Viſionem autem divinam conſequitur immutabilitas intellectus, & voluntatis. Intellectus quidem: quia cum perventum fuerit ad primam cauſam, in qua omnia cognoſci poſſunt, inquiſitio intellectus ceſſat. Mobilitas autem voluntatis ceſſat, quia adepto fine ultimo, in quo eſt plenitudo totius bonitatis, nihil eſt quod deſiderandum reſtet. Ex hoc autem voluntas mutatur, quia deſiderat aliquid quod nondum habet. Manifeſtum eſt igitur quod ultima conſummatio hominis in per-

Digitized by Google

perfecta quietatione, vel immobilitate conſiſtit & quantum ad intellectum, & quantum ad voluntatem.

CAPUT CL.

Quomodo homo ad æternitatem pervenit ut ad conſummationem.

OStenſum eſt autem in præmiſſis, quod æternitatis ratio ex Immobilitate conſequitur. Sicut enim ex motu cauſatur tempus, in quo prius, & poſterius invenitur; ita oportet quod remoto motu ceſſet prius, & poſterius; & ſic æternitatis ratio relinquitur, quæ eſt tota ſimul. In ultima igitur ſua conſummatione homo æternitatem vitæ conſequitur non ſolum quantum ad hoc quod immortaliter ſecundum animam vivat, quod habet anima rationalis ex ſua natura, ut ſupra oſtenſum eſt, ſed etiam ad hoc quod ad perfectam immobilitatem perducatur.

CAPUT CLI.

Quomodo ad perfectam beatitudinem animæ rationalis oportet eam corpori reuniri.

COnſiderandum eſt autem, quod non poteſt eſſe omnimoda immobilitas voluntatis, niſi naturale deſiderium totaliter impleatur. Quæcumque autem nata ſunt uniri ſecundum naturam ſuam, naturaliter ſibi uniri appetunt: unumquodque enim appetit id quod eſt ſibi conveniens ſecundum ſuam naturam. Cum igitur anima humana naturaliter corpori uniatur, ut ſupra oſtenſum eſt, naturale ei deſiderium ineſt ad corporis unionem. Non poterit igitur eſſe perfecta quietatio voluntatis, niſi iterato anima corpori coniungatur: quod eſt hominem a morte reſurgere.

Item. Finalis perfectio requirit perfectionem primam. Prima autem perfectio uniuſcuiuſque rei eſt ut ſit perfectum in ſua natura; finalis vero perfectio conſiſtit in conſecutione ultimi finis. Ad hoc igitur quod anima humana omnimode perficiatur in fine, neceſſe eſt quod ſit perfecta in ſua natura: quod non poteſt eſſe, niſi ſit corpori unita. Natura enim animæ eſt ut ſit pars hominis ut forma. Nulla autem pars perfecta eſt in ſua natura, niſi ſit in ſuo toto. Requiritur igitur ad ultimam hominis beatitudinem ut anima rurſum corpori uniatur.

Adhuc. Quod eſt per accidens, & contra naturam, non poteſt eſſe ſempiternum. Neceſſe eſt autem hoc quod eſt animam a corpore ſeparatam eſſe, per accidens eſſe, & contra naturam, ſi hoc per ſe & naturaliter ineſt animæ ut corpori uniatur. Non igitur anima erit in perpetuum a corpore ſeparata. Cum igitur eius ſubſtantia ſit incorruptibilis, ut ſupra oſtenſum eſt, relinquitur quod ſit iterato corpori unienda.

CAPUT CLII.

Quomodo ſeparatio animæ a corpore ſit ſecundum naturam, & quomodo contra naturam.

VIdetur autem animam a corpore ſeparari non eſſe per accidens, ſed ſecundum naturam. Corpus enim hominis ex contrariis compoſitum eſt. Omne autem huiuſmodi naturaliter corruptibile eſt. Corpus igitur humanum eſt naturaliter corruptibile. Corrupto autem corpore eſt neceſſe animam ſeparatam remanere, ſi anima immortalis eſt, ut ſupra oſtenſum eſt. Videtur igitur animam a corpore ſeparari eſſe ſecundum naturam. Conſiderandum eſt ergo, quomodo ſit ſecundum naturam, & quomodo contra naturam. Oſtenſum eſt enim ſupra, quod anima rationalis præter modum aliarum formarum excedit totius corporalis materiæ facultatem, quod eius operatio intellectualis demonſtrat, quam ſine corpore habet. Ad hoc igitur quod materia corporalis convenienter ei aptata fuerit, neceſſe fuit quod aliqua diſpoſitio corpori ſuperadderetur, per quam fieret conveniens materia talis formæ. Et ſicut hæc forma a ſolo Deo exit in eſſe per creationem, ita illa diſpoſitio naturam corpoream excedens a ſolo Deo corpori humano attributa fuit, quæ videlicet ipſum corpus incorruptum conſervaret, ut ſic perpetuitati animæ conveniret: & hæc quidem diſpoſitio in corpore hominis manſit, quamdiu anima hominis Deo adhæſit. Averſa autem anima hominis per peccatum a Deo, convenienter & corpus humanum illam ſupernaturalem diſpoſitionem perdidit, per quam immobiliter animæ ſubdebatur, & ſic homo neceſſitatem moriendi incurrit. Si igitur ad naturam corporis reſpiciatur, mors naturalis eſt; ſi vero ad naturam animæ, & ad diſpoſitionem quæ propter animam ſupernaturaliter humano corpori a principio indita fuit, eſt per accidens, & contra naturam,

cum

cum naturale ſit animæ corpori eſſe unitam.

CAPUT CLIII.

Quod anima omnino idem corpus reſumet, & non alterius naturæ.

CUM autem anima corpori uniatur ut forma; unicuique autem formæ propria materia reſpondeat; neceſſe eſt quod corpus cui iterato anima unietur, ſit eiuſdem rationis, & ſpeciei cum corpore quod deponit per mortem. Non enim reſumet anima in reſurrectione corpus cæleſte, vel aereum, vel corpus alicuius alterius animalis, ut quidam fabulantur; ſed corpus humanum ex carnibus, & oſſibus compoſitum, organicum eiſdem organis ex quibus nunc conſiſtit.

Rurſus. Sicut eidem formæ ſecundum ſpeciem debetur eadem materia ſecundum ſpeciem, ita eidem formæ ſecundum numerum debetur eadem materia ſecundum numerum: ſicut enim anima bovis non poteſt eſſe anima corporis equi, ita anima huius non poteſt eſſe anima alterius bovis. Oportet igitur quod cum eadem numero anima rationalis remanet, quod corpori eidem numero in reſurrectione rurſus uniatur.

CAPUT CLIV.

Quod reſumet idem numero corpus ſola Dei virtute.

EA vero quæ ſecundum ſubſtantiam corrumpuntur, non reiterantur eadem numero ſecundum operationem naturæ, ſed ſolum ſecundum ſpeciem: non enim eadem numero nubes eſt ex qua pluvia generatur, & quæ iterum ex pluente aqua, & rurſus evaporante generatur. Cum igitur corpus humanum per mortem ſubſtantialiter corrumpatur, non poteſt operatione naturæ idem numero reparari. Cum igitur hoc exigat reſurrectionis ratio, ut oſtenſum eſt, conſequens eſt quod reſurrectio hominum non fiet per actionem naturæ, ut quidam poſuerunt, poſt multa annorum circula redeuntibus corporibus ad eumdem ſitum, rurſus eodem numero homines redire; ſed reſurgentium reparatio ſola virtute divina fiet.

Item. Manifeſtum eſt quod ſenſus privati reſtitui non poſſunt per operationem naturæ, nec aliquid eorum quæ ſolum per generationem accipiuntur, eo quod non ſit poſſibile idem numero pluries generari. Si autem aliquid huiuſmodi reſtituatur alicui, puta oculus erutus, aut manus abſciſſa, hoc erit virtute divina, quæ ſupra naturæ ordinem operatur, ut ſupra oſtenſum eſt. Cum igitur per mortem omnes hominis ſenſus, & omnia membra depereant; impoſſibile eſt hominem mortuum rurſus reparari ad vitam niſi operatione divina. Ex hoc autem quod reſurrectionem ponimus divina virtute futuram, de facili videri poteſt quomodo corpus idem numero reparetur. Cum enim ſupra oſtenſum ſit, quod omnia, etiam minima, ſub divina providentia continentur: manifeſtum eſt quod materia huius humani corporis, quamcumque formam poſt mortem hominis accipiat, non effugit neque virtutem, neque cognitionem divinam: quæ quidem materia eadem numero manet, inquantum intelligitur ſub dimenſionibus exiſtens, ſecundum quas hæc materia dici poteſt, & eſt individuationis principium. Hac igitur materia eadem manente, & ex ea virtute divina corpore reparato humano, necnon & anima rationali, quæ cum ſit incorruptibilis, eadem manet eidem corpori unita, conſequens ſit ut homo idem numero reparetur. Nec poteſt identitas ſecundum numerum impediri, ut quidam obiiciunt, per hoc quod non ſit humanitas eadem numero. Nam humanitas, quæ dicitur forma totius, ſecundum quoſdam nihil eſt aliud quam forma partis, quæ eſt anima, quæ quidem dicitur forma corporis ſecundum quod dat ſpeciem toti. Quod ſi verum eſt, manifeſtum eſt humanitatem eamdem numero remanere, cum anima rationalis eadem numero maneat. Sed quia humanitas eſt quam ſignificat diffinitio hominis, ſicut & eſſentia cuiuslibet rei eſt quam ſignificat ſua diffinitio; diffinitio autem hominis non ſolum ſignificat formam, ſed etiam materiam, cum in diffinitione rerum materialium neceſſe ſit materiam poni: convenientius ſecundum alios dicitur, quod in ratione humanitatis & anima, & corpus includatur, aliter tamen quam in diffinitione hominis. Nam in ratione humanitatis includuntur eſſentialia principia hominis ſola cum præciſione aliorum. Cum enim humanitas dicatur qua homo eſt homo, manifeſtum eſt quod omnia de quibus non eſt verum dicere de eis quod homo ſit homo, ab humanitate præciduntur. Cum vero homo dicatur qui humanitatem ha-

habet ; per hoc vero quod humanitatem habet , non excluditur quin alia habeat , puta albedinem , aut aliquid huiuſmodi ; hoc nomen *homo* ſignificat ſua eſſentialia principia , non tamen cum præciſione aliorum , licet alia non includantur actu in eius ratione , ſed potentia tantum : unde *homo* ſignificat per modum totius , *humanitas* vero per modum partis, nec de homine prædicatur . In Sorte vero , aut Platone includitur hæc materia , & hæc forma , ut ſicut eſt ratio hominis ex hoc quod componitur ex anima & corpore , ita ſi Sortes diffiniretur , ratio eius eſſet quod eſſet compoſitus ex iis carnibus, & iis oſſibus , & hac anima . Cum igitur humanitas non ſit aliqua alia forma præter animam , & corpus , ſed ſit aliquid compoſitum ex utroque ; manifeſtum eſt quod eodem corpore reparato , & eadem anima remanente , eadem numero humanitas erit. Neque etiam prædicta identitas ſecundum numerum impeditur ex hoc quod corporeitas non redeat eadem numero , cum corrupto corpore corrumpatur . Nam ſi per corporeitatem intelligatur forma ſubſtantialis, per quam aliquid in genere ſubſtantiæ corporeæ ordinatur , cum non ſit unius niſi una forma ſubſtantialis, talis corporeitas nou eſt aliud quam anima . Nam hoc animal per hanc animam non ſolum eſt animal , ſed animatum corpus , & corpus , (a) & etiam hoc aliquid in genere ſubſtantiæ exiſtens: alioquin anima adveniret corpori exiſtenti in actu , & ſic eſſet forma accidentalis. Subiectum enim ſubſtantialis formæ non eſt actu hoc aliquid , ſed potentia tantum : unde cum accipit formam ſubſtantialem , non dicitur tantum generari ſecundum quid hoc aut illud , ſicut dicitur in formis accidentalibus ; ſed dicitur ſimpliciter generari , quaſi ſimpliciter eſſe accipiens : & ſic corporeitas accepta eadem numero manet , rationali anima eadem exiſtente . Si vero corporeitatis nomine forma quædam intelligatur , a qua denominatur corpus, quod ponitur in genere quantitatis ; ſic eſt quædam forma accidentalis , cum nihil aliud ſignificet quam trinam dimenſionem . Unde licet non eadem numero redeat, identitas ſubiecti non impeditur , ad quam ſufficit unitas eſſentialium principiorum . Eadem ratio eſt de omnibus accidentibus , quorum diverſitas identitatem ſecundum numerum non tollit . Unde cum unio ſit quædam relatio, ac per hoc ſit accidens, eius diverſitas ſecundum numerum non tollit identitatem ſubiecti : ſimiliter nec diverſitas potentiarum ſecundum numerum animæ ſenſitivæ, & vegetivæ; ſi tamen corrumpi ponantur : ſunt enim in genere accidentis potentiæ naturales coniuncti exiſtentes ; nec a ſenſu ſumitur ſenſibile ſecundum quod eſt differentia conſtitutiva animalis , ſed ab ipſa ſubſtantia animæ ſenſitivæ , quæ in homine eſt eadem ſecundum ſubſtantiam cum rationali .

CAPUT CLV.

Quod non reſurgemus ad eumdem modum vivendi .

QUamvis autem homines iidem numero reſurgent , non tamen eumdem modum vivendi habebunt . Nunc enim corruptibilem vitam habent , tunc vero incorruptibilem . Si enim natura in generatione hominis perpetuum eſſe intendit , multo magis Deus in hominis reparatione . Quod enim natura perpetuum eſſe intendat , habet ex hoc quod a Deo movetur . Non autem in reparatione hominis reſurgentis attenditur perpetuum eſſe ſpeciei , quia hoc per continuam generationem poterat obtineri . Relinquitur igitur quod intendatur perpetuum eſſe individui . Homines igitur reſurgentes in perpetuum vivent .

Præterea . Si homines reſurgentes moriantur , animæ a corporibus ſeparatæ non in perpetuum abſque corpore remanebunt : hoc enim eſt contra naturam animæ, ut ſupra dictum eſt. Oportebit igitur ut iterato reſurgant ; & hoc idem continget , ſi poſt ſecundam reſurrectionem iterum moriantur . Sic igitur in infinitum mors , & vita circulariter circa eumdem hominem reiterabuntur ; quod videtur eſſe vanum . Convenientius eſt igitur ut ſtetur in primo , ſcilicet ut in prima reſurrectione homines immortales reſurgant . Nec tamen mortalitatis ablatio diverſitatem vel ſecundum ſpeciem , vel ſecundum numerum inducet . Mortale enim ſecundum propriam rationem differentia ſpecifica hominis eſſe non poteſt , cum paſſionem quamdam deſignet ; ſed ponitur loco differentiæ hominis , ut per hoc quod dicitur mortale , deſignetur natura hominis, quod ſcilicet eſt ex contrariis compoſitus, ſicut per hoc quod dicitur rationale , deſignatur propria forma eius : res

enim

(a) *Al.* & etiam homo aliquid &c.

enim materiales non poſſunt ſine materia diffiniri. Non autem auferetur mortalitas per ablationem propriæ materiæ: non enim reſumet anima corpus cæleſte, vel aerum, ut ſupra habitum eſt, ſed corpus humanum ex contrariis compoſitum. Incorruptibilitas tamen adveniet ex virtute divina, per quam anima ſupra corpus uſque ad hoc dominabitur, quod corrumpi non poſſit. Tamdiu enim res conſervatur in eſſe, quamdiu forma ſupra materiam dominatur.

CAPUT CLVI.

Quod poſt reſurrectionem uſus cibi, & generationis ceſſabunt.

QUia vero ſubtracto fine removeri oportet ea quæ ſunt ad finem, oportet quod remota mortalitate a reſurgentibus, etiam ea ſubtrahantur quæ ad ſtatum vitæ mortalis ordinantur. Huiuſmodi autem ſunt cibi, & potus, qui ad hoc ſunt neceſſarii, ut mortalis vita ſuſtentetur, dum id qund per calorem naturalem reſolvitur, per cibos reſtauratur. Non igitur poſt reſurrectionem erit uſus cibi, vel potus. Similiter etiam nec veſtimentorum, cum veſtimenta ad hoc homini neceſſaria ſint ne corpus ab exterioribus corrumpatur per calorem, vel frigus. Similiter etiam neceſſe eſt venereorum uſum ceſſare, cum ad generationem animalium ordinetur: generatio autem mortali vitæ deſervit, ut quod ſecundum individuum conſervari non poteſt, conſervetur ſaltem in ſpecie. Cum igitur homines iidem numero in perpetuum conſervabuntur, generatio in eis locum non habebit, unde nec venereorum uſus.

Rurſus. Cum ſemen ſit ſuperfluum alimenti, ceſſante uſu ciborum neceſſe eſt etiam ut venereorum uſus ceſſet. Non autem poteſt cnnvenienter dici, quod propter ſolam delectationem remaneat uſus cibi, & potus, & venereorum. Nihil enim inordinatum in illo finali ſtatu erit: quia tunc omnia ſuo modo perfectam conſummationem accipient. Inordinatio autem perfectioni opponitur. Et cum reparatio hominum per reſurrectionem ſit immediate a Deo, non poterit in illo ſtatu aliqua inordinatio eſſe: quia *quæ a Deo ſunt, ordinata ſunt* ut dicitur Roman. XIII. 1. Eſt autem hoc inordinatum ut uſus cibi, & venereorum propter ſolam delectationem quæratur: unde & nunc apud homines vitioſum reputatur. Non igitur propter ſolam delectationem (a) in reſurgentibus uſus cibi, & potus, & venereorum eſſe poterit.

CAPUT CLVII.

Quod tamen omnia membra reſurgent.

QUamvis autem uſus talium reſurgentibus deſit, non tamen eis deerunt membra ad uſus tales, quia ſine iis corpus reſurgentis integrum non eſſet. Conveniens eſt autem ut in reparatione hominis reſurgentis, quæ erit immediate a Deo, cuius perfecta ſunt opera, natura integre reparetur. Erunt ergo huiuſmodi membra in reſurgentibus propter integritatem naturæ conſervandam, & non propter actus, quibus deputantur.

Item. Si in illo ſtatu homines pro actibus quos nunc agunt, pœnam, vel præmium conſequuntur, ut poſtea manifeſtabitur, conveniens eſt ut eadem membra homines habeant quibus peccato, vel iuſtitiæ deſervierunt in hac vita, ut in quibus peccaverunt, vel meruerunt, puniantur, vel præmientur.

CAPUT CLVIII.

Quod non reſurgent cum aliquo defectu.

SImiliter autem conveniens eſt ut omnes naturales defectus a corporibus reſurgentium auferantur. Per omnes enim huiuſmodi defectus integritati naturæ derogatur. Si igitur conveniens eſt ut in reſurrectione natura humana integraliter reparetur a Deo, conſequens eſt ut etiam huiuſmodi defectus tollantur.

Præterea. Huiuſmodi defectus ex defectu virtutis naturalis, quæ fuit generationis humanæ principium, provenerunt. In reſurrectione autem non erit virtus agens niſi divina, in quam defectus non cadit. Non igitur huiuſmodi defectus, qui ſunt in hominibus generatis, erunt in hominibus per reſurrectionem reparatis.

CAPUT CLIX.

Quod reſurgent ſolum quæ ſunt de veritate naturæ.

QUod autem eſt dictum de integritate reſurgentium, referri oportet ad id quod

(a) *Al.* non reſurgentibus.

Digitized by Google

quod eſt de veritate humanæ naturæ. Quod enim de veritate humanæ naturæ non eſt, in reſurgentibus non reſumetur: alioquin oporteret immoderatam eſſe magnitudinem reſurgentium, ſi quicquid ex cibis in carnem, & ſanguinem eſt converſum, in reſurgentibus reſumetur. Veritas autem uniuſcuiuſque naturæ ſecundum ſuam ſpeciem, & formam attenditur. Partes igitur hominis quæ ſecundum ſpeciem, & formam attenduntur, omnes integraliter in reſurgentibus erunt, non ſolum partes organicæ, ſed etiam partes conſimiles, ut caro, nervus, & huiuſmodi, ex quibus membra organica componuntur. Non autem totum quicquid naturaliter fuit ſub iis partibus, reſumetur, ſed quantum ſufficiens erit ad ſpeciem partium integrandam. Nec tamen propter hoc homo idem numero, aut integer non erit, ſi totum quicquid in eo materialiter fuit, non reſurget. Manifeſtum eſt enim in ſtatu huius vitæ quod a principio uſque ad finem homo idem numero manet; id tamen quod materialiter in eo eſt ſub ſpecie partium, non idem manet, ſed paulatim fluit, & refluit, ac ſi idem ignis conſervaretur conſumptis, & appoſitis lignis; & tunc eſt integer homo, quando ſpecies, & quantitas ſpeciei debita conſervatur.

CAPUT CLX.

Quod Deus omnia ſupplebit in corpore reformato, aut quicquid deficiet de materia.

SIcut autem non totum quod materialiter fuit in corpore hominis, ad reparationem corporis reſurgentis Deus reſumet; ita etiam ſi quid materialiter defuit, Deus ſupplebit. Si enim hoc officio naturæ fieri poteſt ut puero qui non habet debitam quantitatem, ex aliena materia per aſſumptionem cibi, & potus tantum addatur quod ei ſufficiat ad perfectam quantitatem habendam, nec propter hoc deſinit eſſe idem numero qui fuit; multo magis hoc virtute divina fieri poteſt ut ſuppleatur minus habentibus de extrinſeca materia, quod eis in hac vita defuit ad integritatem membrorum naturalium, vel debitæ quantitatis. Sic igitur licet aliqui in hac vita aliquibus membris caruerint, vel perfectam quantitatem nondum attigerint, in quantacumque quantitate defuncti, virtute divina in reſurrectione perfectionem debitam conſequentur & membrorum, & quantitatis.

CAPUT CLXI.

Solutio ad quædam quæ obiici poſſent.

EX hoc autem ſolvi poteſt quod quidam contra reſurrectionem hanc obiiciunt. Dicunt enim, poſſibile eſſe quod aliquis homo carnibus humanis veſcatur, & ulterius ſic nutritus filium generet, qui ſimili cibo utatur. Si igitur nutrimentum convertitur in ſubſtantiam carnis, videtur quod ſit impoſſibile integraliter utrumque reſurgere, cum carnes unius converſæ ſint in carnes alterius: & quod difficilius videtur, ſi ſemen eſt ex nutrimenti ſuperfluo, ut Philoſophi tradunt, ſequitur quod ſemen unde natus eſt filius, ſit ſumptum ex carnibus alterius: & ita impoſſibile videtur puerum ex tali ſemine genitum reſurgere, ſi homines quorum carnes pater ipſius, & ipſe comederant, integraliter reſurgunt.

Sed hæc communi reſurrectioni non repugnant. Dictum eſt enim ſupra, quod non eſt neceſſarium quicquid materialiter fuit in aliquo homine, in ipſo reſurgente reſumi, ſed tantum quantum ſufficit ad modum debitæ quantitatis ſervandum. Dictum eſt etiam, quod ſi alicui aliquid defuit de materia ad quantitatem perfectam, ſupplebitur divina virtute. Conſiderandum eſt inſuper, quod aliquid materialiter in corpore hominis exiſtens ſecundum diverſos gradus ad veritatem naturæ humanæ (*a*) invenitur pertinere. Nam primo & principaliter quod a parentibus ſumitur, ſub veritate humanæ ſpeciei tamquam puriſſimum perficitur ex virtute formativa, ſecundario autem quod ex cibis generatum eſt, neceſſarium eſt ad debitam quantitatem membrorum, quia ſemper admixtio extranei debilitat virtutem rei: unde & finaliter neceſſe eſt augmentum deficere, & corpus ſeneſcere, & diſſolvi, ſicut & vinum per admixtionem aquæ tandem redditur aquoſum. Ulterius autem ex cibis aliquæ ſuperfluitates in corpore hominis generantur: quarum quædam ſunt neceſſariæ ad aliquem uſum, ut ſemen ad generationem, & capilli ad tegumentum, & ornatum; quædam vero omnino ad nihil, ut quæ expelluntur per ſudorem, & varias egeſtiones, vel interius retinentur in gravamen naturæ.

Hoc

(*a*) *Al.* pervenitur invenire.

Hoc igitur in communi reſurrectione ſecundum divioam providentiam attendetur quod ſi idem numero materialiter in diverſis homioibus fuit, in illo reſurget in quo principaliorem gradum obtinuit. Si autem in duobus extitit ſecundum unum & eumdem modum, reſurget in eo in quo primo fuit, in alio vero ſupplebitur ex divina virtute. Et ſic paret quod carnes hominis comeſtæ ab aliquo, noo reſurgent in comedeote, ſed in eo cuius prius fuerunt; reſurgent tamen in eo qui ex tali ſemine geoeratus eſt, quantum ad id quod in eis ſuit de humido nutrimentali, aliod vero reſurget in primo, Deo unicuique ſupplente quod deeſt.

CAPUT CLXII.

Quod reſurrectio mortuorum in articulis fidei exprimitur.

AD hanc igitur fidem reſurrectioois confitendam, in Symbolo Apoſtolorum poſitum eſt: *Carnis reſurrectionem*. Nec ſine ratione additum eſt, *Carnis*: quia fueruot quidam etiam tempore Apoſtolorum, qui carnis reſurrectionem negabant, ſolam ſpiritualem reſurrectionem confitentes, per quam homo a morte peccati reſurget: unde Apoſtolus II. ad Timoth. II. dicit de quibuſdam, qui a veritate exciderunt, dicentes reſurrectiooem iam factam, & ſubverterunt quorumdam fidem: ad quorum removendum errorem, ut reſurrectio futura credetur, dicitur in Symbolo Patrum: *Expecto reſurrectionem mortuorum*.

CAPUT CLXIII.

Qualis erit reſurgentium operatio.

OPortet autem conſiderare ulterius, qualis ſit operatio reſurgeotium. Neceſſe enim eſt cuiuslibet viventis eſſe aliquam operationem, cui priocipaliter intendit, & in hoc dicitur vita eius conſiſtere: ſicut qui voluptatibus principaliter vacant, dicuotur vitam voluptuoſam agere; qui vero contemplationi, contemplativam: qui vero civitatibus guberoandis, civilem. Oſtenſum eſt autem, quod reſurgentibus neque ciborum, neque venereorum aderit uſus, ad quem omnia corporalia exercitia ordinari videntur. Subtractis autem corporalibos exercitiis remanent ſpirituales operationes, in quibus ultimum homiois fioem conſiſtere diximus: qoem quidem finem adipiſci reſurgentibus competit a ſtatu corruptionis & mutabilitatis liberatis, ut oſtenſum eſt. Non autem in quibuſcumque ſpiritualibus actibus ultimus finis hominis conſiſtit, ſed in hoc quod Deus per eſſeotiam videatur, ot ſupra oſtenſum eſt. Deus autem æternus eſt: uode oportet quod intellectus æternitati coniungatur. Sicut igitur qui voluptati vacant, voluptuoſam vitam agere dicuntur, ita qui divina potiuntur viſione, æternam obtioent vitam, ſecuodum illud Ioan. XVII. 3. *Hac eſt vita æterna, ut cognoſcant te Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum*.

CAPUT CLXIV.

Quod Deus per eſſentiam videbitur, non per ſimilitudinem.

VIdebitur autem Deus per eſſentiam ab intellectu creato, non per aliquam ſui ſimilitudinem, qua io intellectu præſente, res intellecta poſſit diſtare, ſicut lapis per ſimilitudinem ſuam præſens eſt oculo, per ſubſtantiam vero abſeos; ſed, ſicut ſupra oſtenſum eſt, ipſa Dei eſſentia intellectui creato cooiungitur quodammodo, ut Deus per eſſenriam videri poſſit. Sicut igitur in illo ultimo fine videbitur quod prius de Deo credebatur, ita quod ſperabatur ut diſtans, tenebitur ut præſens; & hoc comprehenſio nominatur, ſecundum illud Apoſtoli Philipp. III. 12. *Sequor autem, ſi quo modo comprehendam*: quod non eſt intelligeodum ſecundum quod comprehenſio incluſionem importat, ſed ſecundum quod importat præſentialitatem, & tentionem quamdam eius quod dicitur comprehendi.

CAPUT CLXV.

Quod videre Deum eſt ſumma perfectio, & delectatio.

RUrſus conſiderandum eſt, quod ex apprehenſione convenientis, delectatio generatur, ſicut viſus delectatur in pulchris coloribus, & guſtus in ſuavibus ſaporibus. Sed hæc quidem delectatio ſenſuum poteſt impediri propter organi indiſpoſitionem: nam oculis ægris odioſa eſt lux, quæ puris eſt amabilis. Sed quia intellectus non iotelligit per organum corporale, ut ſupra oſtenſum eſt;

dele-

delectationi quæ eſt in conſideratione veritatis, nulla triſtitia contrariatur. Poteſt tamen per accidens ex conſideratione intellectus triſtitia ſequi, inquantum id quod intelligitur, apprehenditur ut nocivum; ut ſic delectatio quidem adſit intellectui de cognitione veritatis, triſtitia autem in voluntate ſequatur de re quæ cognoſcitur, non inquantum cognoſcitur, ſed inquantum ſuo actu nocet. Deus autem hoc ipſum quod eſt, veritas eſt. Non poteſt igitur intellectus Deum videns, in eius viſione non delectari.

Iterum. Deus eſt ipſa bonitas, quæ eſt ratio dilectionis: unde neceſſe eſt ipſam diligi ab omnibus apprehendentibus ipſam. Licet enim aliquid quod bonum eſt, poſſit non diligi, vel etiam odio haberi; hoc non eſt inquantum apprehenditur ut bonum, ſed inquantum apprehenditur ut nocivum. In viſione igitur Dei, qui eſt ipſa bonitas, & veritas, oportet ſicut comprehenſionem, ita dilectionem, ſeu delectabilem fruitionem adeſſe, ſecundum illud Iſaiæ ult. 14. *Videbitis, & gaudebit cor veſtrum.*

CAPUT CLXVI.

Quod omnia videntia Deum confirmata ſunt in bono.

EX hoc autem apparet quod anima videns Deum, vel quæcumque alia ſpiritualis creatura habet voluntatem confirmatam in ipſo, ut ad contrarium de cetero non flectatur. Cum enim obiectum voluntatis ſit bonum, impoſſibile eſt voluntatem inclinari in aliquid niſi ſub aliqua ratione boni. Poſſibile eſt autem in quocumque particulari bono aliquid deficere, quod ipſi cognoſcenti relinquitur in alio quærendum: unde non oportet voluntatem videntis quodcumque bonum particulare in illo ſolo conſiſtere, ut extra eius ordinem non divertat. Sed in Deo, qui eſt bonum univerſale, & ipſa bonitas, nihil boni deeſt quod alibi quæri poſſit, ut ſupra oſtenſum eſt. Quicumque igitur Dei eſſentiam videt, non poteſt voluntatem ab eo divertere, quin in omnia ſecundum rationem ipſius tendat.

Eſt etiam hoc videre per ſimile in intelligibilibus. Intellectus enim noſter poteſt dubitando hac atque illac divertere, quouſque ad primum principium perveniatur, in quo neceſſe eſt intellectum firmari. Quia igitur finis in appetibilibus eſt ſicut principium in intelligibilibus, poteſt quidem voluntas ad contraria flecti quouſque ad cognitionem, vel fruitionem ultimi finis veniatur, in qua neceſſe eſt ipſam firmari. Eſſet etiam contra rationem perfectæ felicitatis, ſi homo in contrarium converti poſſet: non enim totaliter excluderetur timor de amittendo, & ſic non eſſet totaliter deſiderium quietatum: unde Apocalypſis III. 12. dicitur de beato: *Foras non egredietur amplius.*

CAPUT CLXVII.

Quod corpora erunt omnino obedientia animæ.

QUia vero corpus eſt propter animam, ſicut materia propter formam, & organum propter artificem, animæ vitam prædictam conſecutæ tale corpus in reſurrectione adiungetur divinitus, quale competat beatitudini animæ: quæ enim propter finem ſunt, diſponi oportet ſecundum exigentiam finis. Animæ autem ad ſummum operationis intellectualis pertingenti non convenit corpus habere, per quod aliqualiter impediatur, aut retardetur. Corpus autem humanum ratione ſuæ corruptibilitatis impedit animam, & retardat, ut nec continuæ contemplationi inſiſtere valeat, neque ad ſummum contemplationis pervenire: unde per abſtractionem a ſenſibus corporis homines aptiores ad divina quædam capienda redduntur. Nam propheticæ revelationes dormientibus, vel in aliquo exceſſu mentis exiſtentibus manifeſtantur, ſecundum illud Num. XII. 6. *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad eum.* Corpora igitur reſurgentium beatorum non erunt corruptibilia, & animam retardantia, ut nunc; ſed magis incorruptibilia, & totaliter obedientia ipſi animæ, ut in nullo ei reſiſtant.

CAPUT CLXVIII.

De dotibus corporum glorificatorum.

EX hoc autem perſpici poteſt, qualis ſit diſpoſitio corporum beatorum. Anima enim eſt corporis forma, & motor. Inquantum autem eſt forma, non ſolum eſt principium corporis quantum ad eſſe ſubſtantiale, ſed etiam quantum ad propria accidentia, quæ cauſantur in ſubiecto ex unione formæ ad materiam. Quan-

Digitized by Google

Quanto autem forma fuerit fortior, tanto impreſſio formæ in materia minus poteſt impediri a quocumque exteriori agente; ſicut patet in igne, cuius forma, quæ dicitur eſſe nobiliſſima inter elementares formas, hoc confert igni ut non de facili tranſmutetur a ſua naturali diſpoſitione patiendo ab aliquo agente. Quia igitur anima beata io ſummo nobilitatis, & virtutis erit, utpote rerum primo priocipio coniuocta, confert corpori ſibi divinitus unito, primo quidem eſſe ſubſtantiale nobiliſſimo modo, totaliter ipſum ſub ſe continendo, unde ſubtile, & ſpirituale erit; dabit etiam ſibi qualitatem nobiliſſimam, ſcilicet gloriam claritatis; & propter virtutem animæ a nullo agente a ſua diſpoſitione poterit traoſmutari, quod eſt ipſum impaſſibile eſſe; & quia obediet totaliter animæ, ut inſtrumeotum motori, agile reddetur. Eruot igitur hæ quatuor conditiones corporum beatorum, ſubtilitas, claritas, impaſſibilitas, & agilitas. Unde Apoſtolus I. ad Corio. xv. 42. dicit: Corpus quod per mortem *ſeminatur in corruptione, ſurget in incorruptione*, quantum ad impaſſibilitatem: *ſeminatur in ignobilitate, ſurget in gloria*, quantum ad claritatem: *ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute*, quantum ad agilitatem: *ſeminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale*, quantum ad ſubtilitatem.

CAPUT CLXIX.

Quod homo tunc innovabitur, & omnis creatura corporalis.

MAnifeſtum eſt autem quod ea quæ ſuot ad fioem, diſpununtur ſecundum exigentiam finis: unde ſi id propter quod ſunt aliqua, varietur ſecuodum perſectum, & imperſectum, ea quæ ad ipſum ordinantur, diverſimode diſponi oportet, ut ei deſerviant ſecundum utrumque ſtatum: cibus enim, & veſtimentum aliter præparantur puero, & aliter viro. Oſtenſum eſt autem ſupra, quod creatura corporalis ordinatur ad rationalem naturam quaſi ad finem. Oportet igitur quod homine accipiente ultimam perfectionem per reſurrectionem, creatura corporalis diverſum ſtatum accipiat: & ſecundum hoc dicitur innovari mundus, homine reſurgente, ſecundum illud Apoc. xxi. 1. *Vidi cælum novum, & terram novam*: & Iſaiæ lxv. 17. *Ecce ego creo cælos novos, & terram novam.*

CAPUT CLXX.

Quæ creaturæ innovabuntur, & quæ manebunt.

COoſiderandum tamen eſt, quod diverſa genera creaturarum corporalium ſecundum diverſam rationem ad hominem ordinantur. Manifeſtum eſt enim quod plantæ, & animalia deſerviunt homioi in auxilium infirmitatis ipſius, dum ex eis habet victum, & veſtitum, & vehiculum, & huiuſmodi, quibus infirmitas humana ſuſtentatur. Io ſtatu tamen ultimo per reſurrectionem tolletur ab homine omnis infirmitas talis: neque enim indigebuot ulterius homines cibis ad veſceudum, cum ſint incorruptibiles, ut ſupra oſtenſum eſt; oeque veſtimentis ad operiendum, utpote qui claritate gloriæ veſtieotur; neque animalibus ad vehiculum, quibus agilitas aderit; neque aliquibus remediis ad ſanitatem cooſervandam, utpote qui impaſſibiles eruot. Igitur huiuſmodi corporeas creaturas, ſcilicet plantas, & animalia, & alia huiuſmodi corpora mixta, convenieos eſt in ſtatu illius ultimæ cooſummationis noo remaoere. Quatuor vero elementa, ſcilicet ignis, aer, & aqua, & terra ordinantur ad hominem non ſolum quantum ad uſum corporalis vitæ, ſed etiam quantum ad conſtitutionem corporis eius: nam corpus humanum ex elementis conſtitutum eſt. Sic igitur eſſentialem ordinem habent elementa ad corpus humanum. Unde homine; conſummato in corpore, & anima, conveniens eſt ut etiam elementa remaneaot, ſed in meliorem diſpoſitionem mutata. Corpora vero cæleſtia quantum ad ſui ſubſtaotiam oeque in uſu corruptibilis vitæ ab homine aſſumuotur, neque corporis humani ſubſtantiam intrant; deſerviunt tamen homini inquantum ex eorum ſpecie, & magnitudine excellentiam ſui Creatoris demooſtrant: unde frequenter in Scripturis homo movetur ad conſiderandum cæleſtia corpora, ut ex eis adducatur in reverentiam divinam, ut patet Iſai. xl. 26. *Levate in excelſum oculos veſtros, & videte quis creavit hæc.* Et quamvis io ſtatu perfectionis illius homo ex creaturis ſenſibilibus in Dei notitiam non adducatur, cum Deum videat in ſe ipſo; tamen delectabile eſt, & iucundum etiam cognoſcenti cauſam, conſiderare qualiter eius ſimilitudo reſplendeat in effectu: unde &

Digitized by Google

ſanctis cedet ad gaudium conſiderare refulgentiam divinæ bonitatis in corporibus, & præcipue in cæleſtibus, quæ aliis præeminere videntur. Habent etiam corpora cæleſtia eſſentialem quodammodo ordinem ad corpus humanum ſecundum rationem cauſæ agentis, ſicut elementa rationem cauſæ materialis. Homo enim generat hominem, & Sol: unde & hac ratione convenit etiam corpora cæleſtia remanere.

Non ſolum ex comparatione ad hominem, ſed etiam ex prædictis corporearum creaturarum naturis idem apparet. Quod enim ſecundum nihil ſui eſt incorruptibile, non debet remanere in illo incorruptionis ſtatu. Corpora quidem cæleſtia incorruptibilia ſunt ſecundum totum, & partem; elementa vero ſecundum totum, ſed non ſecundum partem; homo vero ſecundum partem, ſcilicet animam rationalem, ſed non ſecundum totum, quia compoſitum per mortem diſſolvitur; animalia vero, & plantæ, & omnia corpora mixta neque ſecundum totum, neque ſecundum partem incorruptibilia ſunt. Convenienter igitur in illo ultimo incorruptionis ſtatu remanebunt quidem homines, & elementa, & corpora cæleſtia, non autem alia animalia, neque plantæ, aut corpora mixta.

Rationabiliter etiam idem apparet ex ratione univerſi. Cum enim homo pars ſit univerſi corporei, in ultima hominis conſummatione neceſſe eſt univerſum corporeum remanere: non enim videtur eſſe pars perfecta, ſi fuerit ſine toto. Univerſum autem corporeum remanere non poteſt, niſi partes eſſentiales eius remaneant. Sunt autem partes eius eſſentiales corpora cæleſtia, & elementa, utpote ex quibus tota mundi machina conſiſtit; cetera vero ad integritatem corporei univerſi pertinere non videntur, ſed magis ad quemdam ornatum & decorem ipſius, qui competit ſtatui mutabilitatis, ſecundum quod ex corpore cæleſti ut agente, & elementis ut materialibus generantur animalia, & plantæ, & corpora mineralia. In ſtatu autem ultimæ conſummationis alius ornatus elementis attribuetur qui deceat incorruptionis ſtatum. Remanebunt igitur in illo ſtatu homines, elementa, & corpora cæleſtia, non autem animalia, & plantæ, & corpora mineralia.

CAPUT CLXXI.

Quod corpora cæleſtia ceſſabunt a motu.

SEd cum corpora cæleſtia continue moveri videantur, poteſt alicui videri quod ſi eorum ſubſtantia maneat, quod tunc & in illo conſummationis ſtatu moveantur. Et quidem ſi ea ratione motus corporibus cæleſtibus adeſſet qua ratione adeſt elementis, rationabilis eſſet ſermo. Motus enim elementalis gravibus, vel levibus adeſt propter eorum perfectionem conſequendam: tendunt enim ſuo motu naturali in proprium locum ſibi convenientem, ubi melius eſt eis eſſe: unde in illo ultimo conſummationis ſtatu unumquodque elementum, & quæcumque pars eius in ſuo proprio loco erit. Sed hoc de motu corporum cæleſtium dici non poteſt, cum corpus cæleſte nullo loco obtento quieſcat, ſed ſicut naturaliter movetur ad quodcumque *ubi*, ita & naturaliter diſcedat ab eo. Sic ergo non deperit aliquid a corporibus cæleſtibus, ſi motus eis auferatur, ex quo motus eis non ineſt ut ipſa perficiantur. Ridiculum etiam eſt dicere, quod ſicut corpus leve per ſuam naturam movetur ſurſum, ita corpus cæleſte per ſuam naturam circulariter moveatur ſicut per activum principium. Manifeſtum eſt enim quod natura ſemper intendit ad unum: unde illud quod ex ſui ratione unitati repugnat, non poteſt eſſe finis ultimus naturæ. Motus autem unitati repugnat, inquantum id quod movetur, alio & alio modo ſe habet dum movetur. Natura igitur non producit motum propter ſe ipſum, ſed cauſat motum intendens terminum motus, ſicut natura levis intendit locum ſurſum in aſcenſu, & ſic de aliis. Cum igitur circularis cæleſtis corporis motus non ſit ad aliquod *ubi* determinatum, non poteſt dici, quod motus circularis corporis principium activum ſit natura, ſicut eſt principium motus gravium, & levium. Unde manente eadem natura corporum cæleſtium, nihil prohibet ipſa quieſcere, licet ignem impoſſibile eſt quieſcere extra proprium locum exiſtentem, dummodo remaneat eadem natura ipſius. Dicitur tamen motus cæleſtis corporis naturalis, non propter principium activum motus, ſed propter ipſum mobile, quod habet aptitudinem ut ſic moveatur. Relinquitur ergo quod motus corporis cæleſtis ſit ab aliquo intellectu.

Sed

Sed cum intellectus non moveat niſi ex intentione finis, conſiderare oportet quis ſit finis motus corporum cæleſtium. Non autem poteſt dici, quod ipſe motus ſit finis: motus enim cum ſit via ad perfectionem, non habet rationem finis, ſed magis eius quod eſt ad finem. Similiter etiam non poteſt dici, quod renovatio ſituum ſit terminus motus cæleſtis corporis, ut ſcilicet propter hoc cæleſte corpus moveatur, ut omne *ubi* ad quod eſt in potentia, adipiſcatur in actu: quia hoc infinitum eſt; infinitum autem repugnat ratinni finis. Oportet igitur hinc conſiderare finem motus cæli. Manifeſtum eſt enim quod omne corpus motum ab intellectu eſt inſtrumentum ipſius. Finis autem motus inſtrumenti eſt forma a principali agente concepta, quæ per motum inſtrumenti in actum reducitur. Forma autem divini intellectus, quam per motum cæli complet, eſt perfectio rerum per viam generationis, & corruptionis. Generationis autem, & corruptionis ultimus finis eſt nobiliſſima forma, quæ eſt anima humana: cuius ultimus finis eſt vita æterna, ut ſupra oſtenſum eſt. Eſt igitur ultimus finis motus cæli multiplicatio hominum producendorum ad vitam æternam. Hæc autem multitudo non poteſt eſſe infinita: nam intentio cuiuslibet intellectus ſtat in aliquo finito. Completo igitur numero hominum ad vitam æternam producendorum, & eis in vita æterna conſtitutis, motus cæli ceſſabit, ſicut motus cuiuslibet inſtrumenti ceſſat poſtquam fuerit opus perfectum. Ceſſante autem motu cæli ceſſabit per conſequens motus in inferioribus corporibus, niſi ſolum motus qui erit ab anima in hominibus: & ſic totum univerſum corporeum habebit aliam diſpoſitionem, & formam, ſecundum illud I. Corin. VII. 31. *Præterit figura huius mundi.*

CAPUT CLXXII.

De præmio hominis ſecundum eius opera, vel miſeria.

Conſiderandum eſt autem, quod ſi eſt determinata via perveniendi ad aliquem finem, illum finem conſequi non poſſunt qui per contrariam viam incedunt, aut a via recta deficiunt: non enim ſanatur æger, ſi contrariis utatur, quæ medicus prohibet, niſi forte per accidens. Eſt autem determinata via perveniendi ad felicitatem, per virtutem ſcilicet. Non enim conſequitur aliquid finem ſuum, niſi quod ſibi proprium eſt bene operando: neque enim planta fructum faceret, ſi naturalis operationis modus non ſervaretur in ipſa; neque curſor perveniret ad bravium, aut miles ad palmam, niſi uterque ſecundum proprium officium operaretur. Recte autem operari hominem propriam operationem eſt operari ipſum ſecundum virtutem: nam virtus uniuſcuiuſque rei eſt quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, ut dicitur II. Eth. Cum igitur ultimus finis hominis ſit vita æterna, de qua dictum eſt; non omnes ad eam perveniunt, ſed ſoli qui ſecundum virtutem operantur.

Præterea. Eſt oſtenſum ſupra, ſub divina providentia contineri non ſolum naturalia, ſed etiam res humanas, non in univerſali tantum, ſed etiam in ſingulari. Ad eum autem qui ſingularium hominum curam habet, pertinet præmia virtuti reddere, & pœnas peccato: quia pœna eſt medicina culpæ, & ordinativa ipſius, ut ſupra habitum eſt. Virtutis autem præmium felicitas eſt, quæ ex bonitate divina homini datur. Pertinet ergo ad Deum his qui contra virtutem agunt, non felicitatem, ſed contrarium in pœnam reddere, ſcilicet extremam miſeriam.

CAPUT CLXXIII.

Quod præmium hominis eſt poſt hanc vitam, & ſimiliter miſeria.

Conſiderare autem oportet, quod contrariorum contrarii ſunt effectus. Operationi autem ſecundum virtutem contraria eſt operatio ſecundum malitiam. Oportet igitur quod miſeria, ad quam per operationem malitiæ pervenitur, contraria ſit felicitati, quam meretur operatio virtutis. Contraria autem ſunt unius generis. Cum igitur felicitas ultima, ad quam pervenitur per operationem virtutis, non ſit aliquod bonum huius vitæ, ſed poſt hanc vitam, ut ex ſupra dictis patet; conſequens eſt ut ultima miſeria, ad quam malitia perducit, ſit aliquod malum poſt hanc vitam.

Præterea. Omnia bona, vel mala huius vitæ inveniuntur ad aliquid ordinari. Bona enim exteriora, & etiam bona corporalia organice deſerviunt ad virtutem, quæ eſt directe via perveniendi ad beatitudinem apud eos qui prædictis rebus be-

Digitized by Google

ne utuntur; ſicut & apud eos qui male eis utuntur, ſunt inſtrumenta malitiæ, per quam ad miſeriam pervenitur: & ſimiliter mala his oppoſita, utputa infirmitas, paupertas, & huiuſmodi, quibuſdam ſunt ad profectum virtutis, aliis autem ad malitiæ augmentum, ſecundum quod eis diverſimode utuntur. Quod autem ordinatur ad aliud, non eſt ultimus finis, quia neque ultimum præmium, neque pœna. Non igitur ultima felicitas, neque ultima miſeria in bonis, vel malis huius vitæ conſiſtit.

CAPUT CLXXIV.

In quo eſt miſeria hominis quantum ad pœnam damni.

QUia igitur miſeria, ad quam ducit malitia, contrariatur felicitati, ad quam ducit virtus; oportet ea quæ ad miſeriam pertinent, ſumere per oppoſitum eorum quæ de felicitate ſunt dicta. Dictum eſt autem ſuperius, quod ultima hominis felicitas, quantum ad intellectum quidem, conſiſtit in plena Dei viſione; quantum ad affectum vero in hoc quod voluntas hominis in prima bonitate ſit immobiliter firmata. Erit igitur extrema miſeria hominis in hoc quod intellectus totaliter divino lumine privetur, & affectus a Dei bonitate obſtinate avertatur: & hæc eſt præcipua miſeria damnatorum, quæ vocatur pœna damni.

Conſiderandum tamen eſt, quod, ut ex ſupradictis patet, malum non poteſt totaliter excludere bonum, cum omne malum in aliquo bono fundetur. Miſeria igitur quamvis felicitati, quæ ab omni malo erit immunis, opponatur, oportet tamen quod in bono naturæ fundetur. Bonum autem intellectualis naturæ in hoc conſiſtit quod intellectus reſpiciat verum, & voluntas tendat in bonum. Omne autem verum, & omne bonum derivatur a primo & ſummo bono, quod Deus eſt. Unde oportet quod intellectus hominis in illa extrema miſeria conſtituti, aliquam Dei cognitionem habeat, & aliquam Dei dilectionem, ſecundum ſcilicet quod eſt principium naturalium perfectionum, quæ eſt naturalis dilectio; non autem ſecundum quod in ſe ipſo eſt, neque ſecundum quod eſt principium virtutum, ſeu etiam gratiarum, & quorumcumque bonorum, quibus intellectualis natura ab ipſo perficitur, quæ eſt perfectio virtutis, & gloriæ.

Nec tamen homines in tali miſeria conſtituti, libero arbitrio carent, quamvis habeant voluntatem immobiliter firmatam in malo, ſicut nec beati, licet habeant voluntatem firmatam in bono. Libertas enim arbitrii proprie ad electionem ſe extendit: electio autem eſt eorum quæ ſunt ad finem: ultimus autem finis naturaliter appetitur ab unoquoque: unde omnes homines ex hoc quod ſunt intellectuales, appetunt naturaliter felicitatem tamquam ultimum finem, & adeo immobiliter, quod nullus poteſt velle fieri miſer. Nec hoc libertati repugnat arbitrii, quæ non ſe extendit niſi ad ea quæ ſunt ad finem. Quod autem in hoc particulari hic homo ultimam ſuam felicitatem, ille autem in illo ponat, non convenit huic, aut illi inquantum eſt homo, cum in tali æſtimatione, & appetitu homines differant; ſed unicuique hoc competit ſecundum quod eſt in ſe aliqualis. Dico autem aliqualem, ſecundum aliquam paſſionem, vel habitum: unde ſi tranſmutetur, aliud ei optimum videbitur. Et hoc maxime patet in his qui ex paſſione appetunt aliquid ut optimum; ceſſante autem paſſione, ut iræ, vel concupiſcentiæ, non ſimiliter iudicant illud bonum, ut prius. Habitus autem permanentiores ſunt, unde firmius perſeverant in his quæ ex habitu proſequuntur; tamen quamdiu habitus mutari poteſt, etiam appetitus, & æſtimatio hominis de ultimo fine mutatur. Hoc autem convenit tantum hominibus in hac vita, in qua ſunt in ſtatu mutabilitatis: anima enim poſt hanc vitam intranſmutabilis eſt ſecundum alterationem, quia huiuſmodi tranſmutatio non competit ei niſi per accidens ſecundum aliquam tranſmutationem factam circa corpus. Reſumpto vero corpore non ſequetur ipſa mutatio corporis, ſed potius e converſo. Nunc enim anima infunditur corpori ſeminato, & ideo convenienter tranſmutationes corporis ſequitur; tunc vero corpus unietur animæ præexiſtenti, unde totaliter ſequetur eius conditiones. Anima igitur quemcumque finem ſibi ultimum præſtituiſſe invenitur in ſtatu mortis, in eo fine perpetuo permanebit, appetens illud ut optimum, ſive ſit bonum, ſive ſit malum, ſecundum illud Eccle. XI. 3. *Si ceciderit lignum ad auſtrum, aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.* Sic igitur poſt hanc vitam qui boni in morte inveniuntur, habebunt perpetuo voluntatem firmatam in bono; qui autem mali tunc invenientur, erunt perpetuo obſtinati in malo.

CA-

CAPUT CLXXV.

Quod peccata mortalia non dimittuntur poſt hanc vitam, ſed bene venialia.

Ex hoc autem conſiderari poteſt, quod peccata mortalia poſt hanc vitam non dimittuntur; venialia vero dimittuntur. Nam peccata mortalia ſunt per averſionem a fine ultimo, circa quem homo immobiliter firmatur poſt mortem, ut dictum eſt; peccata vero venialia non reſpiciunt ultimum finem, ſed viam ad finem ultimum. Sed ſi voluntas malorum poſt mortem obſtinate firmatur in malo, ſemper appetent ut optimum, quod prius appetierunt. Non ergo dolebunt ſe peccaſſe: nullus enim dolet ſe proſecutum eſſe quod æſtimat eſſe optimum.

Sed ſciendum eſt, quod damnati ad ultimam miſeriam, ea quæ appetierant ut optima, habere poſt mortem non poterunt; non enim ibi dabitur luxurioſis facultas luxuriandi, aut iratis, aut invidis facultas offendendi, & impediendi alios: & idem eſt de ſingulis vitiis. Cognoſcent autem, eos qui ſecundum virtutem vixerunt, ſe obtinere quod appetierant ut optimum. Dolent ergo mali quia peccata commiſerunt, non propter hoc quia peccata eis diſpliceant, quia etiam tunc mallent peccata illa committere, ſi facultas daretur, quam Deum habere; ſed propter hoc quod illud quod elegerunt, habere non poſſunt, & illud quod reſpuerunt, poſſent habere. Sic igitur & voluntas eorum perpetuo manebit obſtinata in malo, & tamen graviſſime dolebunt de culpa commiſſa, & de gloria amiſſa: & hic dolor vocatur remorſus conſcientiæ, qui metaphorice in Scripturis vermis nominatur, ſecundum illud Iſaiæ ult. 24. *Vermis eorum non morietur.*

CAPUT CLXXVI.

Quod corpora damnatorum erunt paſſibilia, & tamen integra, & ſine dotibus.

Sicut autem in ſanctis beatitudo animæ quodammodo ad corpora derivatur, ut ſupra dictum eſt; ita etiam miſeria animæ derivabitur ad corpora damnatorum: hoc tamen obſervato, quod ſicut miſeria bonum naturæ non excludit ab anima, ita nec etiam a corpore. Erunt igitur corpora damnatorum integra in ſui natura, non tamen illas conditiones habebunt quæ pertinent ad gloriam beatorum: non enim erunt ſubtilia, & impaſſibilia, ſed magis in ſua groſſitie, & paſſibilitate remanebunt, & augebuntur in eis: non erunt agilia, ſed vix ab anima portabilia: non erunt clara, ſed obſcura, ut obſcuritas animæ in corporibus demonſtretur, ſecundum illud Iſaiæ XIII. 8. *Facies combuſta vultus eorum.*

CAPUT CLXXVII.

Quod corpora damnatorum, licet paſſibilia, erunt tamen incorruptibilia.

Sciendum tamen eſt, quod licet damnatorum corpora paſſibilia ſint futura, non tamen corrumpentur; quamvis hoc eſſe videatur contra rationem eorum quæ nunc experimur, nam paſſio magis facta abiicit a ſubſtantia. Erit tamen tunc duplex ratio quare paſſio in perpetuum continuata paſſibilia corpora non corrumpet. Prima quidem quia ceſſante motu cæli, ut ſupra dictum eſt, neceſſe eſt omnem mutationem naturæ ceſſare. Non igitur aliquid alterari poterit alteratione naturæ, ſed ſolum alteratione animæ. Dico autem alterationem naturæ, ſicut cum aliquid ex calido fit frigidum, vel qualitercumque variatur ſecundum naturale eſſe qualitatum. Alterationem autem animæ dico, ſicut cum aliquid recipit qualitatem non ſecundum eſſe naturale qualitatis, ſed ſecundum eſſe ipſius ſpirituale, ſicut pupilla non recipit formam coloris ut ſit colorata, ſed ut colorem ſentiat. Sic igitur & corpora damnatorum patientur ab igne, vel a quocumque alio corporeo, nnn ut alterentur ad ſpeciem, vel qualitatem ignis, ſed ut ſentiant excellentias qualitatum eius: & hoc erit afflictivum, inquantum huiuſmodi excellentiæ contrariantur harmoniæ, in qua (a) conſiſtit delectatio ſenſus; non tamen erit corruptivum, quia ſpiritualis receptio formarum naturam corporis non tranſmutat, niſi forte per accidens. Secunda ratio erit ex parte animæ, ad cuius perpetuitatem corpus trahetur divina virtute: unde anima damnati, inquantum eſt forma, & natura talis corporis, dabit ei eſſe perpetuum; non tamen dabit ei ut pati non poſſit propter ſuam imperfectionem. Sic igi-

(a) *Al.* conſiſtit, & delectantur ſenſus.

Digitized by Google

igitur ſemper patiuntur illa corpora, non tamen corrumpuntur.

CAPUT CLXXVIII.

Quod pœna damnatorum eſt in malis ante reſurrectionem.

SIC igitur ſecundum prædicta patet quod tam felicitas, quam miſeria principaliter conſiſtit in anima; ſecundario autem, & per quamdam derivationem in corpore. Non igitur felicitas, vel miſeria animæ dependet ex felicitate, vel miſeria corporis, ſed magis e converſo. Cum igitur poſt mortem animæ remaneant ante reſumptionem corporum, quædam quidem cum merito beatitudinis, quædam autem cum merito miſeriæ; manifeſtnm eſt quod etiam ante reſumptionem, animæ quorumdam prædicta felicitate potiuntur, ſecundum illud Apoſtoli II. Corinth. v. 1. *Scimus quoniam ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, ſed æternam in cælis:* & infra: *Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & præſentes eſſe ad Dominum.* Quorumdam vero animæ in miſeria vivent, ſecundum illud Luc. xvi. 22. *Mortuus eſt dives, & ſepultus in inferno.*

CAPUT CLXXIX.

Quod pœna damnatorum eſt in malis tam ſpiritualibus, quam corporalibus.

COnſiderandum tamen eſt, quod ſanctorum animarum felicitas in ſolis bonis ſpiritualibus erit; pœna vero animarum damnatarum ante reſurrectionem non ſolum erit in malis ſpiritualibus, ut aliqui putaverunt, ſed etiam pœnas corporeas ſuſtinebunt. Cuius diverſitatis ratio eſt, quia animæ ſanctorum dum in hoc mundo fuerunt corporibus unitæ, ſuum ordinem ſervaverunt, ſe rebus corporalibus non ſubiiciendo, ſed ſoli Deo, in cuius fruitione tota eorum felicitas conſiſtit, non autem in aliquibus corporalibus bonis; malorum autem animæ naturæ ordine non ſervato, ſe per affectum rebus corporalibus ſubdiderunt, divina, & ſpiritualia contemnentes. Unde conſequens eſt ut puniantur non ſolum ex privatione ſpiritualium bonorum, ſed etiam per hoc quod rebus corporalibus ſubdantur. Et ideo ſi qua in Scripturis ſacris inveniantur quæ ſanctis animabus corporalium bonorum retributionem promittant, myſtice ſunt exponenda, ſecundum quod in prædictis Scripturis ſpiritualia ſub corporalium ſimilitudine deſignari ſolent. Quæ vero animabus damnatorum prænuntiant pœnas corporeas, utpote quod ab igne inferni cruciabuntur, ſunt ſecundum litteram intelligenda.

CAPUT CLXXX.

Utrum anima poſſit pati ab igne corporeo.

NE autem alicui abſurdum videatur, animam a corpore ſeparatam ab igne corporeo pati, conſiderandum eſt, non eſſe contra naturam ſpiritualis ſubſtantiæ alligari corpori. Hoc enim & per naturam fit, ſicut patet in unione animæ ad corpus & per magicas artes, per quas aliquis ſpiritus imaginibus, aut annulis, aut aliquibus huiuſmodi alligatur. Hoc igitur ex divina virtute fieri poteſt ut aliquæ ſpirituales ſubſtantiæ, quamvis ſecundum ſuam naturam ſint ſuper omnia corporalia elevatæ, aliquibus corporibus alligentur, utputa igni infernali, non ita quod ipſum (*a*) vivificent, ſed quod eo quodammodo adſtringantur: & hoc ipſum (*b*) conſiderandum a ſpirituali ſubſtantia, quod ſcilicet creaturæ infimæ quodammodo ſubditur, ei eſt afflictivum. Inquantum igitur huiuſmodi conſideratio eſt ſpiritualis ſubſtantiæ afflictiva, verificatur quod dicitur, quod anima eo ipſo quod ſe aſpicit cremari, crematur: & iterum quod ille ignis ſpiritualis ſit: nam immediatum affligens eſt ignis apprehenſus ut alligans. Inquantum vero ignis cui alligatur, corporeus eſt, ſic verificatur quod dicitur a Gregorio, quod anima non ſolum videndo, ſed etiam experiendo ignem patitur. Et quia ignis ille non ex ſua natura, ſed ex virtute divina habet quod ſpiritualem ſubſtantiam alligare poſſit, convenienter dicitur a quibuſdam, quod ignis ille agit in animam ut inſtrumentum divinæ iuſtitiæ vindicantis, non quidem ita quod agat in ſpiritualem ſubſtantiam, ſicut agit in corpora calefaciendo, deſiccando, diſſolvendo, ſed alligando, ut dictum eſt. Et quia proximum (*c*) afflictivum ſpiritualis ſubſtantiæ,

(a) *Al.* unificent. (b) *Forte* conſideratum. (c) *Al.* afflictivum, & ſpiritualis ſubſtantiæ &c.

tiæ, eſt apprehenſio ignis alligantis in pœnam, manifeſte perpendi poteſt, quod afflictio non ceſſat, etiam ſi ad horam diſpenſative contingat ſpiritualem ſubſtantiam igne non ligari; ſicut aliquis qui eſſet ad perpetua vincula damnatus, ex hoc continuam afflictionem non minus ſentiret, etiam ſi ad horam a vinculis ſolveretur.

CAPUT CLXXXI.

Quod poſt hanc vitam ſunt quædam purgatoria pœna non æterna, ad implendas pœnitentias de mortalibus non impletas in vita.

Licet autem aliquæ animæ ſtatim cum a corporibus abſolvuntur, beatitudinem æternam conſequantur, ut dictum eſt; aliquæ tamen ab hac conſecutione retardantur ad tempus. Contingit enim quandoque aliquos pro peccatis commiſſis, de quibus tamen finaliter pœnitent, pœnitentiam non impleviſſe in hac vita. Et quia ordo divinæ iuſtitiæ habet ut pro culpis pœnæ reddantur, oportet dicere, quod poſt hanc vitam animæ pœnam exſolvunt, quam in hoc mundo non exſolverunt, non autem ita quod ad ultimam miſeriam damnatorum deveniant; cum per pœnitentiam ad ſtatum caritatis ſint reductæ, per quam Deo ſicut ultimo fini adhæſerunt, per quod vitam æternam meruerunt: unde relinquitur poſt hanc vitam eſſe quaſdam purgatorias pœnas, quibus pœnitentiæ implentur non impletæ.

CAPUT CLXXXII.

Quod ſunt aliqua pœna purgatoria etiam venialium.

Similiter etiam contingit aliquos ex hac vita decedere ſine peccato mortali, ſed tamen cum peccato veniali, per quod ab ultimo fine non avertuntur, licet circa ea quæ ſunt ad finem, indebite inhærendo peccaverint: quæ quidem peccata in quibuſdam viris perfectis ex fervore caritatis purgantur; in aliis autem oportet per aliquam pœnam huiuſmodi peccata purgari: quia ad vitam æternam conſequendam non perducitur, niſi qui ab omni peccato, & defectu fuerit immunis. Oportet igitur ponere purgatorias pœnas poſt hanc vitam. Habent autem iſtæ pœnæ quod ſint purgatoriæ ex conditione eorum qui eas patiuntur, in quibus eſt caritas, per quam voluntatem ſuam divinæ voluntati conformant; ex cuius caritatis virtute pœnæ quas patiuntur, eis ad purgationem proſunt: unde in iis qui ſine caritate ſunt, ſicut in damnatis, pœnæ non purgant, ſed ſemper imperfectio peccati remanet, & ideo ſemper pœna durat.

CAPUT CLXXXIII.

Utrum æternam pœnam pati repugnet iuſtitiæ divinæ, cum culpa fuerit temporalis.

Non autem eſt contra rationem divinæ iuſtitiæ ut aliquis pœnam perpetuam patiatur, quia nec ſecundum leges humanas hoc exigitur ut pœna commenſuretur culpæ in tempore. Nam pro peccato adulterii, vel homicidii, quod in tempore brevi committitur, lex humana infert quandoque perpetuum exilium, aut etiam mortem, per quæ aliquis in perpetuum a ſocietate civitatis excluditur: & quod exilium non in perpetuum duret, hoc per accidens contingit, quia vita hominis non eſt perpetua; ſed intentio iudicis ad hoc eſſe videtur ut eum, ſicut poteſt, perpetuo puniat. Unde etiam non eſt iniuſtum, ſi pro momentaneo peccato, & temporali Deus æternam pœnam infert.

Similiter etiam conſiderandum eſt, quod peccatori pœna æterna infertur, quem de peccato non pœnitet, & ſic in ipſo uſque ad mortem perdurat. Et quia in ſuo æterno peccat, rationabiliter a Deo in æternum punitur. Habet etiam & quodlibet peccatum contra Deum commiſſum quamdam infinitatem ex parte Dei, contra quem committitur. Manifeſtum eſt enim quod quanto maior perſona eſt contra quam peccatur, tanto peccatum eſt gravius; ſicut qui dat alapam militi, gravius reputatur quam ſi daret ruſtico, & adhuc multo gravius ſi Principi, vel Regi. Et ſic cum Deus ſit infinite magnus, offenſa contra ipſum commiſſa eſt quodammodo infinita: unde & aliqualiter pœna infinita ei debetur. Non autem poteſt eſſe pœna infinita intenſive, quia nihil creatum ſic infinitum eſſe poteſt. Unde relinquitur quod peccato mortali debetur pœna infinita duratione.

Item. Ei qui corrigi poteſt, pœna temporalis infertur ad eius correctionem, vel pur-

Digitized by Google

purgationem. Si igitur aliquis a peccato corrigi non poteſt, ſed voluntas eius obſtinate firmata eſt in peccato, ſicut ſupra de damnatis dictum eſt, eius pœna terminari non debet.

CAPUT CLXXXIV.

Quod prædicta conveniunt etiam aliis ſpiritualibus ſubſtantiis, ſicut animabus.

Quia vero homo in natura intellectuali cum Angelis convenit, in quibus etiam poteſt eſſe peccatum, ſicut & in hominibus, ut ſupra dictum eſt; quæcumque dicta ſunt de pœna, vel gloria animarum, intelligenda etiam ſunt de gloria bonorum, & pœna malorum Angelorum. Hoc tamen ſolum inter homines & Angelos differt, quod confirmationem voluntatis in bono, & obſtinationem in malo, animæ quidem humanæ habent cum a corpore ſeparantur, ſicut ſupra dictum eſt; Angeli vero quando primo cum voluntate deliberata ſibi finem præſtituerunt vel Deum, vel aliquid creatum, & ex tunc beati, vel miſeri facti ſunt. In animabus enim humanis mutabilitas eſſe poteſt non ſolum ex libertate voluntatis, ſed etiam ex mutabilitate corporis; in Angelis vero ex ſola libertate arbitrii. Et ideo Angeli ex prima electione immutabilitatem conſequuntur, animæ vero niſi cum fuerint a corporibus exutæ. Ad oſtendendum igitur remunerationem bonorum, in Symbolo fidei dicitur: *Vitam æternam:* quæ quidem non eſt intelligenda æterna ſolum propter durationem, ſed magis propter æternitatis fruitionem. Sed quia circa hoc etiam alia multa credenda occurrunt, quæ dicta ſunt de pœnis damnatorum, & de finali ſtatu mundi, ut omnia hic comprehenderentur, in Symbolo Patrum poſitum eſt: *Vitam futuri ſæculi:* futurum enim ſæculum omnia huiuſmodi comprehendit.

CAPUT CLXXXV.

SECUNDUS TRACTATUS

De fide ad humanitatem Chriſti.

Quia vero, ſicut in principio dictum eſt, chriſtiana fides circa duo præcipue verſatur, ſcilicet circa Divinitatem Trinitatis, & circa humanitatem Chriſti; præmiſſis his quæ ad Divinitatem pertinent, & effectus eius, conſiderandum reſtat de his quæ pertinent ad humanitatem Chriſti. Et quia, ut dicit Apoſtolus I. ad Timot. 1. 15. *Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſalvos facere;* præmittendum videtur quomodo humanum genus in peccatum incidit, ut ſic evidentius agnoſcatur quomodo per Chriſti humanitatem homines a peccatis liberantur.

CAPUT CLXXXVI.

De præceptis datis primo homini, & eius perfectione in primo ſtatu.

Sicut ſupra dictum eſt, homo in ſui conditione taliter inſtitutus fuit a Deo, ut corpus omnino eſſet animæ ſubiectum; rurſumque inter partes animæ, inferiores vires rationi abſque repugnantia ſubiicerentur, & ipſa ratio hominis eſſet Deo ſubiecta. Ex hoc autem quod corpus erat animæ ſubiectum, contingebat quod nulla paſſio in corpore poſſet accidere quæ dominio animæ ſuper corpus repugnaret: unde nec mors, nec infirmitas in homine locum habebat. Ex ſubiectione vero inferiorum virium ad rationem erat in homine omnimoda mentis tranquillitas, quia ratio humana nullis inordinatis paſſionibus turbabatur. Ex hoc vero quod voluntas hominis erat Deo ſubiecta, homo referebat omnia in Deum ſicut in ultimum finem, in quo eius iuſtitia, & innocentia conſiſtebat. Horum autem trium ultimum erat cauſa aliorum. Non enim hoc erat ex natura corporis, ſi eius componentia conſiderentur, quod in eo diſſolutio, ſive quæcumque paſſio vitæ repugnans locum non haberet, cum eſſet ex contrariis elementis compoſitum. Similiter etiam non erat ex natura animæ quod vires etiam ſenſibiles abſque repugnantia rationi ſubiicerentur; cum vires ſenſibiles naturaliter moveantur in ea quæ ſunt delectabilia ſecundum ſenſum, quæ multotiens rectæ rationi repugnant. Erat igitur hoc ex virtute ſuperiori, ſcilicet Dei, qui ſicut animam rationabilem corpori coniunxit, omnem proportionem corporis, & corporearum virtutum, cuiuſmodi ſunt vires ſenſibiles, tranſcendentem; ita dedit animæ rationali virtutem ut ſupra conditionem corporis ipſum continere poſſet, & vires ſenſibiles, ſecundum quod rationali animæ competebat. Ut igitur ratio inferiora ſub ſe firmiter contineret, oportebat

bat quod ipſa firmiter ſub Deo contineretur, a quo virtutem prædictam habebat ſupra conditionem naturæ. Fuit ergo homo ſic inſtitutus ut oili ratio eius ſubduceretur a Deo, neque corpus eius ſobduci poterat a nutu animæ, neque vires ſenſibiles a rectitudine rationis: unde quædam immortalis vita, & impaſſibilis erat, quia ſcilicet oec mori, nec pati poterat, ſi oon peccaret. Peccare vero poterat voluntate eius nondum confirmata per adeptionem ultimi finis; & ſub hoc eventu poterat mori, & pati. Et in hoc differt impaſſibilitas, & immortalitas quam primus homo habuit, ab ea quam in reſurrectione ſancti habebunt, qui numquam poterunt nec pati, nec mori, volunrate eorum omoino confirmata in Deum, ſicut ſupra dictum eſt. Differebat etiam quo ad aliud, quia poſt reſurrectionem homines nec cibis, nec venereis utentur; primus autem homo ſic conditus fuit ut neceſſe haberet vitam cibis ſuſtentare, & ei incumberet generationi operam dare, ut genus humanum multiplicaretur ex uno. Unde duo præcepta accepit in ſui conditione. Ad primum pertiner quod ei dictum eſt (Gen. II. 16.) *De omni ligno quod eſt in paradiſo, comede:* ad ſecundum quod ei dictum eſt (ibid. I. 28.) *Creſcite, & multiplicamini, & replete terram.*

CAPUT CLXXXVII.

Quod ille perfectus ſtatus nominabatur originalis iuſtitia & de loco in quo homo poſitus eſt.

HIC autem hominis tam ordinatus ſtatus, originalis iuſtitia nominatur, per quam & ipſe ſuo ſuperiori ſubditus erat, & ei omnia inferiora ſubiiciebantur, ſecundum quod de eo dictum eſt (Gen. I. 26.) *Et præſit piſcibus maris, & volatilibus cæli:* & inter partes eius etiam inferior abſque repugnantia ſuperiori ſubdebatur. Qui quidem ſtatus primo homioi fuit conceſſus non ut cuidam perſonæ ſingulari, ſed ur primo bumanæ naturæ principio, ita quod per ipſum ſimul cum natura bumana traduceretur in poſteros. Et quia unicuique debetur locus ſecundum convenientiam ſuæ conditionis, bomo ſic ordinate inſtitutus poſitus eſt in loco temperatiſſimo, & delicioſo, ut non ſolum interiorum moleſtiarum, ſed etiam aliorum exteriorum omnis ei vexatio tolleretur.

CAPUT CLXXXVIII.

De ligno ſcientiæ boni & mali, & primo hominis præcepto.

QUia vero prædictus ſtatus hominis ex hoc dependebat quod humana voluntas Deo ſubiiceretur, ut homo ſtatim a principio aſſuefieret ad Dei voluntatem ſequendam, propoſuit Deus homini quædam præcepta, ut ſcilicet ex omnibus aliis lignis paradiſi veſceretur, prohibens ſub mortis comminatiooe oo de ligno ſcientiæ boni & mali veſceretur: cuius quidem ligni eſus non ideo prohibitus eſt, quia ſecundum ſe malus eſſet, ſed ut homo ſaltem in hoc modico aliquid obſervaret ex ſola ratiooe quia eſſet a Deo præceptum: unde prædicti ligni eſus factus eſt malus, quia prohibitus. Dicebatur autem lignum illud ſcientiæ boni & mali, non quia haberet virtutem ſcientiæ cauſativam, ſed propter eventum ſequentem, quia ſcilicet homo per eius eſum experimento didicit quid interſit inter obedientiæ booum, & iobedientiæ malum.

CAPUT CLXXXIX.

De ſeductione diaboli ad Evam.

DIabolus igitur, qui iam peccaverat, videns hominem taliter inſtitutum ut ad perpetuam felicitatem pervenire poſſet, a qua ipſe deciderat, & nihilominus poſſet peccare; conatus eſt a rectitudine iuſtitiæ abducere, aggrediens hominem ex parte debiliori, tentans feminam, in qua minus vigebat ſapientiæ donum, vel lumen: & ut in tranſgreſſione præcepti facilius inclinaret, excluſir mendaciter merum mortis, & ei illa promiſit quæ homo naturaliter apperit, ſcilicet vitationem ignorantiæ, dicens (Gen. III. 5.) *Aperientur oculi veſtri*: & excellentiam dignitatis, dicens: *Eritis ſicut dii*: & perfectiooem ſcientiæ, dicens: *Scientes bonum & malum*. Homo enim ex parte intellectus oaturaliter fugit ignorantiam, & ſcientiam appetit; ex parte vero voluntatis, quæ naturaliter libera eſt, appetit celſitudinem, & perfectionem, ut nulli, vel quanto paucioribus poteſt, ſubdatur.

CAPUT CXC.

Quid fuit inductivum mulieris.

MUlier igitur repromiſſam celſitudinem ſimul, & perfectionem ſcientiæ concupivit. Acceſſit etiam ad hoc pulchritudo, & ſuavitas fructus, alliciens ad edendum; & ſic metu mortis contempto præceptum Dei tranſgreſſa eſt, de vetito ligno edendo: & ſic eius peccatum multiplex invenitur. Primo quidem ſuperbiæ, qua inordinate excellentiam appetiit. Secundo curioſitatis, qua ſcientiam ultra terminos ſibi præfixos concupivit. Tertio gulæ, qua ſuavitate cibi permota eſt ad edendum. Quarto infidelitatis per falſam æſtimationem de Deo, dum credidit verbis diaboli contra Deum loquentis. Quinto inobedientiæ, præceptum Dei tranſgrediendo.

CAPUT CXCI.

Quomodo pervenit peccatum ad virum.

EX perſuaſione autem mulieris peccatum uſque ad virum pervenit, qui tamen, ut Apoſtolus dicit, non eſt ſeductus, ut mulier, in hoc ſcilicet quod crederet verbis diaboli contra Deum loquentis. Non enim in eius mente cadere poterat, Deum mendaciter aliquid comminatum eſſe, neque inutiliter a re utili prohibuiſſe. Allectus tamen fuit promiſſione diaboli, excellentiam, & ſcientiam indebite appetendo. Ex quibus cum voluntas eius a rectitudine iuſtitiæ diſceſſiſſet, uxori ſuæ morem gerere volens, in tranſgreſſione divini præcepti eam ſecutus eſt, edendo de fructu ligni vetiti.

CAPUT CXCII.

De effectu ſequente culpam quantum ad rebellionem virium inferiorum rationi.

QUia igitur dicti ſtatus tam ordinata integritas tota cauſabatur ex ſubiectione humanæ voluntatis ad Deum, conſequens fuit ut ſubducta humana voluntate a ſubiectione divina, deperiret illa perfecta ſubiectio inferiorum virium ad rationem, & corporis ad animam: unde conſecutum eſt ut homo ſentiret in inferiori appetitu ſenſibili, concupiſcentiæ, & iræ, & ceterarum paſſionum inordinatos motus non ſecundum ordinem rationis, ſed magis ei repugnantes, & eam plerumque obnubilantes, & quaſi perturbantes: & hæc eſt repugnantia carnis ad ſpiritum, de qua Scriptura loquitur. Nam quia appetitus ſenſitivus, ſicut & ceteræ ſenſitivæ vires, per inſtrumentum corporeum operatur, ratio autem abſque aliquo organo corporali; convenienter quod ad appetitum ſenſitivum pertinet, carni imputatur; quod vero ad rationem, ſpiritui, ſecundum quod ſpirituales ſubſtantiæ dici ſolent quæ ſunt a corporibus ſeparatæ.

CAPUT CXCIII.

Quomodo fuit pœna illata quantum ad neceſſitatem moriendi.

COnſecutum eſt etiam, ut in corpore ſentiretur corruptionis defectus, ac per hoc homo incurreret neceſſitatem moriendi, quaſi animatum non valens corpus in perpetuum continere, vitam ei præbendo: unde homo factus eſt paſſibilis, & mortalis, non ſolum quaſi potens pati, & mori ut antea, ſed quaſi neceſſitatem habens ad patiendum, & moriendum.

CAPUT CXCIV.

De aliis defectibus qui conſequuntur in intellectu, & voluntate.

COnſecuti ſunt in homine per conſequens multi alii defectus. Abundantibus enim in appetitu inferiori inordinatis motibus paſſionum, ſimul etiam & in ratione deficiente lumine ſapientiæ, quo divinitus illuſtrabatur voluntas dum erat Deo ſubiecta, per conſequens affectum ſuum ſuum rebus ſenſibilibus ſubdidit, in quibus oberrans a Deo multipliciter peccavit, & ulterius immundis ſpiritibus ſe ſubdidit, per quos credidit in huiuſmodi rebus (a) agendis acquirendis ſibi auxilium præſtari; & ſic in humano genere idolatria, & diverſa peccatorum genera proceſſerunt: & quo magis in his homo corruptus fuit, eo amplius a cognitione, & deſiderio bonorum ſpiritualium, & divinorum receſſit.

CA-

(a) *Forte* agendis, & acquirendis. *An redundat vox* agendis?

CAPUT CXCV.

Quomodo iſti defectus derivati ſunt ad poſteros.

ET quia prædictum originalis iuſtitiæ bonum ſic humano generi in primo parenre divinitus attributum fuit, ut tamen per ipſum derivaretur in poſteros; remota autem cauſa removetur effectus: conſequens fuit ut primo homine prædicto bono per proprium peccatum privato, omnes poſteri privarentur; & ſic de cetero, ſcilicet poſt peccatum primi parentis, omnes abſque originali iuſtitia, & cum defectibus conſequentibus ſunt exorti. Nec hoc eſt contra ordinem iuſtitiæ, quaſi Deo puniente in filiis quod primus parens deliquit: quia iſta pœna non eſt niſi ſubtractio eorum quæ ſupernaturaliter primo homini divinitus ſunt conceſſa, per ipſum in alios derivanda: unde aliis non debebantur, niſi quatenus per primum parentem in eos erant tranſitura: ſicut ſi Rex det feudum militi, tranſiturum per ipſum ad heredes, ſi miles contra Regem peccat, ut feudum mereatur amittere, non poteſt poſtmodum ad eius heredes devenire: unde iuſte privantur poſteri per culpam parentis.

CAPUT CXCVI.

Utrum defectus originalis iuſtitiæ habeat rationem culpæ in poſteris.

SEd remanet quæſtio magis urgens, utrum defectus originalis iuſtitiæ in his qui ex primo parente prodierunt, rationem culpæ poſſit habere. Hoc enim ad rationem culpæ pertinere videtur, ſicut ſupra dictum eſt, ut malum quod culpabile dicitur, ſit in poteſtate eius cui imputatur in culpam. Nullus enim culpatur de eo quod non eſt in eo facere, vel non facere. Non eſt autem in poteſtate eius qui naſcitur, ut cum originali iuſtitia naſcatur, vel ſine ea: unde videtur quod talis defectus rationem culpæ habere non poſſit.

Sed hæc quæſtio de facili ſolvitur, ſi diſtinguatur inter perſonam, & naturam. Sicut enim in una perſona multa ſunt membra, ita in una humana natura multæ ſunt perſonæ, ut participatione ſpeciei multi homines intelligantur quaſi unus homo, ut Porphyrius dicit. Eſt autem hoc advertendum in peccato unius hominis, quod diverſis membris diverſa peccata exercentur; nec requiritur ad rationem culpæ quod ſingula peccata ſint voluntaria voluntate membrorum quibus exercentur, ſed voluntate eius quod eſt in homine principale, ſcilicet intellectivæ partis. Non enim poteſt manus non percutere, aut pes non ambulare voluntate iubente. Per hunc igitur modum defectus originalis iuſtitiæ eſt peccatum naturæ, inquantum derivatur ex inordinata voluntate primi principii in natura humana, ſcilicet primi parentis; & ſic eſt voluntarium habito reſpectu ad naturam, voluntate ſcilicet primi principii naturæ, & ſic tranſit in omnes qui ab ipſo naturam humanam accipiunt, quaſi in quædam membra ipſius, & propter hoc dicitur originale peccatum, quia per originem a primo parente in poſteros derivatur: unde cum alia peccata, ſcilicet actualia, immediate reſpiciant perſonam peccantem; hoc peccatum directe reſpicit naturam. Nam primus parens ſuo peccato infecit naturam, & natura infecta inficit perſonam filiorum, qui ipſam a primo parente ſuſcipiunt.

CAPUT CXCVII.

Quod non omnia peccata traducuntur in poſteros.

NEC tamen oportet quod omnia peccata alia vel primi parentis, vel etiam ceterorum traducantur in poſteros: quia primum peccatum primi parentis ſuſtulit donum totum, quod ſupernaturaliter erat collatum in humana natura perſonæ primi parentis; & ſic dicitur corrupiſſe, vel infeciſſe naturam: unde peccata conſequentia non inveniunt aliquid huiuſmodi quod poſſint ſubtrahere a tota natura humana; ſed auferunt ab homine, aut diminuunt aliquod bonum particulare, ſcilicet perſonale; nec corrumpunt naturam, niſi inquantum pertinet ad hanc vel illam perſonam. Homo autem non generat ſibi ſimilem in perſona, ſed in natura: & ideo non traducitur a parente in poſteros peccatum quod vitiat perſonam, ſed primum peccatum quod vitiavit naturam.

Digitized by Google

CAPUT CXCVIII.

Quod meritum Adæ non profuit poſteris ad reparationem.

QUamvis autem peccatum primi parentis totam humanam naturam infecerit, oon tamen potuit per eios pœniteotiam, vel quodeumque eius meritum tota natura reparari. Manifeſtum eſt eoim quod pœoitentia Adæ, vel quodcumque aliud eius meritum fuit actus ſingularis perſonæ; actus autem alicuius individui non poteſt io totam naturam ſpeciei. Cauſæ eoim quæ poſſuot in totam ſpeciem, ſunt cauſæ æquivocæ, & oon univocæ: Sol eoim eſt cauſa generationis in tota ſpecie humana, ſed homo eſt cauſa generatioois huius hominis. Singulare ergo meritum Adæ, vel cuiuſcumque puri homiois ſufficieos eſſe non poterat ad totam oaturam reintegraodam. Quod autem per actum ſingularem primi hominis tota natura eſt vitiata, per accideos eſt conſecutum, inquantom eo privato inoocentiæ ſtatu, per ipſum in alios derivari non potuit. Et quamvis per pœoitentiam redierit ad gratiam, non tamen redire potoit ad priſtinam innocentiam, cui divinitus prædictum origioalis iuſtitiæ donum conceſſum erat. Similiter etiam maoiſeſtum eſt quod prædictus originalis iuſtitiæ ſtatus fuit quoddam ſpeciale dooum gratiæ; gratia autem meritis non acquiritur, ſed gratis a Deo datur. Sicut igitur primus homo a principio originalem iuſtitiam non ex merito habuit, ſed ex divioo dono; ita etiam, & multo minus poſt peccatum eam mereri potuit pœnitendo, vel quodeumque aliud opus agendo.

CAPUT CXCIX.

De reparatione humanæ naturæ per Chriſtum.

OPortebat autem qnod humana natora prædicto modo ioſecta, ex divina providentia repararetur. Non enim poterat ad perfectam beatitudioem perveoire, niſi tali infectione remota: quia beatitudo, cum ſit perfectum bonum, nullum defectum patitur, & maxime defectum peccati, quod aliquo modo virtuti opponitur, quæ eſt via in ipſam, ut dictum eſt: & ſic cum homo propter beatitudinem factus ſit, quia ipſa eſt ultimos eius fiois, ſequeretur quod opus Dei in tam nobili creatura fruſtraretur: quod reputat inconveoiens Pſalmiſta cum dicit Pſal. lxxxviii. 48. *Numquid enim vane conſtituiſti omnes filios hominum?* Sic igitur oportebat humanam naturam reparari.

Præterea. Bonitas divina exeedit potentiam creaturæ ad bonum. Patet autem ex ſupra dictis qnod talis eſt homiois conditio quamdiu in hac mortali vita vivit, quod ſicut oec confirmatur in bono immobiliter, ita nec immobiliter obſtinatur in malo. Pertinet igitur hoc ad eooditionem homanæ naturæ ut ab infectione peccati poſſit purgari. Non fuit igitur conveniens quod divina bonitas haoe potentiam totaliter dimitteret vacuam; quod fuiſſet, ſi ei reparationis remedium non procuraſſet.

CAPUT CC.

Quod per ſolum Deum incarnatum debuit natura reparari.

OStenſum eſt aotem quod neque per Adam, oeque per aliqnem aliom hominem purum poterat reparari: tum quia nullus ſingularis homo præeminebat toti naturæ: tum quia nullus purus homo poteſt eſſe gratiæ cauſa. Eadem ergo ratione oee per Angelum potuit reparari: quia nec Angelus poteſt eſſe gratiæ cauſa, nec etiam præmium hominis quantum ad ultimam beatitudinem perfectam, ad quam oportebat hominem revocari, quia in ea ſunt pares. Relioquitur igitur quod per ſolum Deum talis reparatio fieri poterat. Sed ſi Deus hominem ſola ſua voluntate, & virtute reparaſſet, non ſervaretur divioæ iuſtitiæ ordo, ſecundum quam exigitur ſatisfactio pro peccato. In Deo autem ſatisfactio non cadit, ſicut nec meritum: hoc enim eſt ſub alio exiſtentis. Sic igitur oeque Deo competebat ſatisfacere pro peccato totius naturæ humanæ, nec purus homo poterat, ut oſteoſum eſt. Conveniens igitur fuit Deum hominem fieri, ut ſic onus & idem eſſet qui & reparare, & ſatisfacere poſſet. Et hanc cauſam divinæ incarnationis aſſignat Apoſtolus I. Tim. 1. 15. *Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſalvos facere.*

CA-

CAPUT CCI.

De aliis cauſis incarnationis Filii Dei.

SUnt tamen & aliæ rationes incarnationis divinæ. Quia enim homo a ſpiritualibus receſſerat, & totum ſe rebus corporalibus dederat, ex quibus in Deum per ſe ipſum redire non poterat; divina ſapientia, quæ hominem fecerat, per naturam corpoream aſſumptam hominem in corporalibus iacentem viſitavit, ut per ſui corporis myſteria eum ad ſpiritualia revocaret. Fuit etiam neceſſarium humano generi ut Deus homo fieret ad demonſtrandum naturæ humanæ dignitatem, ut ſic homo neque dæmonibus ſubderetur, neque corporalibus rebus. Simul etiam per hoc quod Deus homo fieri voluit, manifeſte oſtendit immenſitatem ſui amoris ad homines, ut ex hoc iam homines Deo ſubderentur non propter metum mortis, quam primus homo contempſit, ſed per caritatis affectum. Datur etiam per hoc homini quoddam exemplum illius beatæ unionis qua intellectus creatus increato ſpiritui intelligendo unietur. Non enim reſtat incredibile quin intellectus creaturæ Deo uniri poſſit, eius eſſentiam videndo, ex quo Deus homini unitus eſt, naturam eius aſſumendo. Perficitur etiam per hoc quodammodo totius operis divini univerſitas, dum homo, qui eſt ultimo creatus, circulo quodam in ſuum redit principium, ipſi rerum principio per opus incarnationis unitus.

CAPUT CCII.

De errore Photini circa incarnationem Filii Dei.

HOC autem divinæ incarnationis myſterium Photinus, quantum in ſe eſt, evacuavit. Nam Ebionem, & Cerinthum, & Paulum Samoſatenum ſequens, Dominum Ieſum Chriſtum fuiſſe purum hominem aſſeruit, nec ante Mariam Virginem extitiſſe, ſed quod per beatæ vitæ meritum, & patientiam mortis, gloriam Divinitatis promeruit; ut ſic Deus diceretur non per naturam, ſed per adoptionis gratiam. Sic igitur non eſſet facta unio Dei & hominis, ſed homo eſſet per gratiam deificatus; quod non ſingulare eſt Chriſto, ſed commune omnibus ſanctis, quamvis in hac gratia aliqui excellentiores aliis habeantur.

Hic autem error auctoritatibus divinæ Scripturæ contradicit. Dicitur enim Ioann. I. 1. *In principio erat Verbum*: & poſtea ſubdit: *Verbum caro factum eſt*. Verbum ergo quod *erat in principio apud Deum*, carnem aſſumpſit; non autem homo, qui ante non fuerat, per gratiam adoptionis deificatus. Item Dominus dicit Ioann. VI. 38. *Deſcendi de cælo non ut faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me.* Secundum autem Photini errorem non conveniret Chriſto deſcendiſſe, ſed ſolum aſcendiſſe, cum tamen Apoſtolus dicat Epheſ. IV. 9. *Quod autem aſcendit, quid eſt, niſi quia & deſcendit primum in inferiores partes terræ?* Ex quo manifeſte datur intelligi, quod in Chriſto non haberet locum aſcenſio, niſi deſcenſio præceſſiſſet.

CAPUT CCIII.

Error Neſtorii circa incarnationem, & eius improbatio.

HOC igitur volens declinare Neſtorius, partim quidem a Photini errore diſceſſit, quia poſuit Chriſtum Filium Dei non ſolum per adoptionis gratiam, ſed per naturam divinam, in qua Patri extitit coæternus; partim vero cum Photino concordat, dicens, Filium Dei non ſic eſſe unitum homini ut una perſona fieret Dei & hominis, ſed per ſolam inhabitationem in ipſo; & ſic homo ille ſicut ſecundum Photinum per ſolam gratiam Deus dicitur, ſic & ſecundum Neſtorium Dei Filius dicitur, non quia ipſe vere ſit Deus, ſed propter Filii Dei inhabitationem in ipſo, quæ eſt per gratiam.

Hic autem error auctoritati ſacræ Scripturæ repugnat. Hanc enim unionem Dei & hominis Apoſtolus exinanitionem nominat dicens Philipp. II. 6. de Filio Dei: *Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinanivit, formam ſervi accipiens.* Non eſt autem exinanitio Dei quod creaturam rationalem inhabitet per gratiam: alioquin & Pater, & Spiritus ſanctus exinanirentur, quia & ipſi creaturam rationalem per gratiam inhabitant, dicente Domino de ſe, & de Patre, Ioann. XIV. 23. *Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus*: & Apoſtolo de Spiritu ſancto I. Cor. III. 16. *Spiritus Dei habitat in vobis.* Item non conveniret homini illi voces Divinitatis emittere, ſi perſonaliter Deus non eſſet. Præſum-

ſumptuoſiſſime ergo dixiſſet (Ioann. x. 30.) *Ego, & Pater unum ſumus*: & (ibid. VIII. 58.) *Antequam Abraham fieret, ego ſum*. *Ego* enim perſonam loquentis demonſtrat: bomo autem erat qui loquebatur. Eſt igitur perſona eadem Dei & hominis. Ad hos ergo errores excludeodns, in Symbolo tam Apoſtolorum, quam Patrum, facta mentinne de perſona Filii, ſubditur. *Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus, paſſus, mortuus, & reſurrexit*. Non enim ea quæ ſunt hominis, de Filio Dei prædicarentur, niſi eadem eſſet perſona Filii Dei & hominis: quia quæ uni perſonæ conveniunt, oon ex hoc ipſo de altera prædicantur; ſicut quæ conveniunt Paulo, noo ex hoc ipſo prædicantur de Petro.

CAPUT CCIV.

De errore Arii circa incarnationem, & improbatio eius.

UT ergo unitatem Dei & hominis confiterentur quidam hæretici, in partem contrariam diverterunt, dicentes, Dei & hominis eſſe unam non ſolum perſonam, ſed etiam naturam. Cuius quidem erroris principium fuit ab Ario, qui ut ea quæ in Scripturis dicuntur de Chriſto, quibus oſtenditur minor Patre, non niſi ad ipſum Dei Filium poſſent referri ſecundum aſſumentem naturam, poſuit in Chriſto non aliam animam eſſe quam Dei Verbum, quod dixit corpori Chriſti fuiſſe pro anima; ut ſic cum dicit (Ioan. XIV. 28.) *Pater maior me eſt*, vel cum oraſſe legitur, aut triſtatus, ad ipſam naturam Filii Dei ſit referendum. Hoc autem poſito, ſequitur quod unio Filii Dei ad hominem facta ſit non ſolum in perſona, ſed etiam in natura. Manifeſtum eſt enim quod ex anima & corpore conſtituitur unitas humanæ naturæ.

Et huius quidem poſitionis falſitas quantum ad id quod Filium minorem Patre aſſerit, ſupra eſt declarata, cum oſtendimus Filium Patri æqualem. Quantum vero ad id quod dicit, Verbum Dei in Chriſto fuiſſe pro anima, huius erroris ex præmiſſis falſitas oſtendi poteſt. Oſtenſum eſt enim ſupra animam corpori uniri ut formam: Deum autem impoſſibile eſt formam corporis eſſe, ſicut ſupra oſtenſum eſt. Et ne forte Arius hoc diceret de ſummo Deo Patre intelligendum, idem & de Angelis oſtendi poteſt, quod ſecundum naturam corpori non poſſunt uniri per modum formæ, cum ſint ſecundum naturam ſuam a corporibus ſeparati. Multo igitur minus Filius Dei, per quem facti ſunt Angeli, ut etiam Arius confitetur, corporis forma eſſe non poteſt.

Præterea. Filius Dei etiam ſi ſit creatura, ut Arius mentitur, tamen ſecundum ipſum in beatitudine præcedit omnes ſpiritus creatos. Eſt autem tanta Angelorum beatitudo, quod triſtitiam habere non poſſunt: non enim eſſet vera, & plena felicitas, ſi aliquid eorum votis deficeret: eſt enim de ratione beatitudinis ut ſit finale, & perfectum bonum, totaliter appetitum quietans. Multo igitur minus Dei Filius triſtari poteſt, aut timere ſecundum ſuam naturam. Legitur autem triſtatus, cum dicitur (Marc. XIV. 33.) *Cœpit Ieſus pavere, & tædere, & mæſtus eſſe*: & ipſe etiam ſuam triſtitiam profitetur, dicens (Ibid. v. 34.) *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem*. Manifeſtum eſt autem triſtitiam non eſſe corporis, ſed alicuius apprehenſivæ ſubſtantiæ. Oportet igitur præter Verbum, & corpus in Chriſto aliam fuiſſe ſubſtantiam quæ triſtitiam pati poſſet; & hanc dicimus animam.

Rurſus. Si Chriſtus propterea aſſumpſit quæ noſtra ſunt, ut nos a peccatis mundaret; magis autem neceſſarium erat nobis mundari ſecundum animam, a qua origo peccati proceſſerat, & quæ eſt ſubiectum peccati: non igitur corpus aſſumpſit ſine anima, ſed quia principalius animam, & corpus cum anima.

CAPUT CCV.

De errore Apollinaris circa incarnationem, & improbatio eius.

EX quo etiam excluditur error Apollinaris, qui primo quidem Arium ſecutus, in Chriſto non aliam animam eſſe poſuit quam Dei Verbum. Sed quia non ſequebatur Arium in hoc quod Filium Dei diceret creaturam; multa autem dicuntur de Chriſto quæ nec corpori attribui poſſunt, nec Creatori convenire, ut triſtitia, timor, & huiuſmodi coactus tandem fuit ponere quidem aliquam animam in Chriſto, quæ corpus ſenſificaret, & quæ harum paſſionum poſſet eſſet ſubiectum, quæ tamen ratione, & intellectu carebat; ipſum autem Verbum homini Chriſto pro intellectu, & ratione fuiſſe.

Hoc autem multipliciter falſum eſſe oſtenditur. Primo quidem quia hoc eſt con-

contra naturæ rationem ut anima non rationalis ſit forma hominis, cum tamen formam corporis habeat. Nihil autem monſtruoſum, & innaturale in Chriſti incarnatione fuiſſe putandum eſt. Secundo quia fuiſſet contra incarnationis finem, qui eſt reparatio humanæ naturæ, quæ quidem principalius incipit reparari quantum ad intellectivam partem, quæ particeps peccati eſſe poteſt. Unde præcipue conveniens fuit ut intellectivam hominis partem aſſumeret. Dicitur etiam Chriſtus admiratus fuiſſe: admirari autem non eſt niſi animæ rationalis; Deo vero omnino convenire non poteſt. Sicut igitur triſtitia cogit in Chriſto ponere animam ſenſitivam, ſic admiratio cogit ponere in Chriſto partem animæ intellectivam.

CAPUT CCVI.

De errore Eutychetis ponentis unionem in naturam.

HOS autem quantum ad aliquid Eutyches ſecutus eſt. Poſuit enim unam naturam fuiſſe Dei & hominis poſt incarnationem; non tamen poſuit quod Chriſto deeſſet vel anima, vel intellectus, vel aliquid eorum quæ ad integritatem ſpectant naturæ.

Sed & huius opinionis falſitas manifeſte apparet. Divina enim natura in ſe perfecta, & incommutabilis eſt. Natura enim quæ in ſe perfecta eſt, cum altera non poteſt in unam naturam convenire, niſi vel ipſa convertatur in alteram, ſicut cibus in cibatum; vel alterum convertatur in ipſum, ſicut in ignem ligna; vel utrumque tranſmutetur in tertium, ſicut elementa in corpus mixtum. Hæc autem omnia removet divina immutabilitas. Non enim immutabile eſt neque quod in alterum convertitur, neque in quod alterum converti poteſt. Cum ergo natura divina in ſe ſit perfecta, nullo modo poteſt eſſe quod ſimul cum aliqua natura in unam naturam conveniat.

Rurſum. Si quis rerum ordinem conſideret, additio maioris perfectionis variat naturæ ſpeciem: alterius enim ſpeciei eſt quod eſt, & vivit tantum, ut planta, quam quod eſt tantum. Quod autem eſt, & vivit, & ſentit, ut animal, eſt alterius ſpeciei quam quod eſt, & vivit tantum, ut planta. Item quod eſt, vivit, ſentit, & intelligit, ut homo, eſt alterius ſpeciei quam quod eſt, vivit, & ſentit tantum, ut animal brutum. Si igitur illa una natura quæ ponitur eſſe Chriſti, ſupra hæc omnia habuit quod divinum eſt, conſequens eſt quod illa natura alterius fuerit ſpeciei a natura humana, ſicut natura humana a natura bruti animalis. Neque Chriſtus igitur fuit homo eiuſdem ſpeciei: quod falſum eſſe oſtenditur ex hoc quod ab hominibus ſecundum carnem progenitus fuit, ſicut Matthæus oſtendit in principio Evangelii ſui dicens: *Liber generationis Ieſu-Chriſti, filii David, filii Abraham.*

CAPUT CCVII.

Contra errorem Manichæi dicentis, Chriſtum non habuiſſe verum corpus, ſed phantaſticum.

SIcut autem Photinus evacuavit incarnationis myſterium, divinam naturam a Chriſto auferendo, ſic Manichæus auferendo humanam. Quia enim ponebat totam creaturam corpoream a diabolo fuiſſe creatam, nec erat conveniens ut boni Dei Filius aſſumeret diaboli creaturam; ideo poſuit Chriſtum non habuiſſe veram carnem, ſed phantaſticam tantum; & omnia quæ in Evangelio de Chriſto narrantur ad humanam naturam pertinentia, in phantaſia, & non in veritate facta fuiſſe aſſerebat.

Hæc autem poſitio manifeſte ſacræ Scripturæ contradicit, quæ Chriſtum aſſerit de Virgine natum, circumciſum, eſuriiſſe, comediſſe, & alia pertuliſſe quæ pertinent ad humanæ carnis naturam. Falſa igitur eſſet Evangeliorum ſcriptura, hæc narrans de Chriſto.

Rurſus. Ipſe Chriſtus de ſe dicit (Ioan. XVIII. 37.) *In hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum, ut teſtimonium perhibeam veritati*. Non fuiſſet autem veritatis teſtis, ſed magis falſitatis, ſi in ſe demonſtraſſet quod non erat, præſertim cum prædixerit ſe paſſurum quæ ſine vera carne pati non potuiſſet, ſcilicet quod traderetur in manus hominum, quod conſpueretur, flagellaretur, crucifigeretur. Dicere ergo, Chriſtum veram carnem non habuiſſe, nec huiuſmodi in veritate, ſed ſolum in phantaſia eum fuiſſe perpeſſum, eſt Chriſto imponere falſitatem.

Adhuc. Veram opinionem a cordibus hominum removere, eſt hominis fallacis. Chriſtus autem hanc opinionem a cordibus diſcipulorum removit. Cum enim poſt reſurrectionem diſcipulis apparuit, qui eum ſpiritum, vel phantaſma eſſe exi-

Digitized by Google

exiſtimabant, ad huiuſmodi ſuſpicionem de cordibus eorum tollendam, dixit (Luc. XXIV. 39.) *Palpate, & videte, quia ſpiritus carnem, & oſſa non habet, ſicut me videtis habere*: & in alio loco cum ſupra mare ambularet, exiſtimantibus eum diſcipulis eſſe phantaſma, & ob hoc eis in timore conſtitutis, Dominus dixit (ibid. 36.) *Ego ſum, nolite timere*. Si igitur hæc opinio vera eſt, neceſſe eſt dicere Chriſtum fuiſſe fallacem. Chriſtus autem veritas eſt, ut ipſe de ſe dicit. Hæc igitur opinio eſt falſa.

CAPUT CCVIII.

Quod Chriſtus verum corpus habuit, non de cælo, contra Valentinum.

Valentinus autem etſi verum corpus Chriſtum habuiſſe confiteretur, dicebat tamen eum carnem non aſſumpſiſſe de Virgine; ſed attuliſſe corpus de cælo formatum, quod tranſivit per Virginem, nihil ex ea accipiens, ſicut aqua tranſit per canalem.

Hoc etiam veritati Scripturæ contradicit. Dicit enim Apoſtol. Rom. I. 3. *Qui factus eſt ei ex ſemine David ſecundum carnem*: & ad Gal. IV. 4. dicit: *Miſit Deus Filium ſuum* unigenitum *factum ex muliere*. Matthæus autem I. 16. dicit: *Et Iacob genuit Ioſeph virum Mariæ, de qua natus eſt Ieſus, qui vocatur Chriſtus*: & poſtmodum eam eius matrem nominat ſubdens: *Cum eſſet deſponſata mater eius Maria Ioſeph*. Hæc autem vera non eſſent, ſi Chriſtus de Virgine carnem non aſſumpſiſſet. Falſum eſt igitur quod corpus cæleſte attulerit.

Sed quod Apoſtolus I. ad Corin. XV. 47. dicit: *Secundus homo de cælo cæleſtis*: intelligendum eſt quod de cælo deſcendit ſecundum Divinitatem, non autem ſecundum ſubſtantiam corporis.

Adhuc. Nulla ratio eſſet quare corpus de cælo afferens Dei Filius, uterum Virginis introiſſet, ſi ex ea nil aſſumeret; ſed magis videretur eſſe fictio quædam, dum ex utero matris egrediens demonſtraret ſe ab ea accepiſſe carnem quam non acceperat. Cum igitur omnis falſitas a Chriſto ſit aliena, ſimpliciter confitendum eſt, quod Chriſtus ſic proceſſit ex utero Virginis quod ex ea carnem accepit.

CAPUT CCIX.

Quæ ſit ſententia fidei circa incarnationem.

Ex præmiſſis igitur colligere poſſumus, quod in Chriſto ſecundum veritatem catholicæ fidei fuit verum corpus noſtræ naturæ, vera anima rationalis, & ſimul cum hoc perfecta Deitas. Hæ autem tres ſubſtantiæ in unam perſonam conveniunt, non autem in unam naturam.

Ad cuius etiam veritatis expoſitionem aliqui per quaſdam vias erroneas proceſſerunt. Conſiderantes enim quidam, quod omne quod advenit alicui poſt eſſe completum, accidentaliter ei adiungitur, ut homini veſtis, poſuerunt quod humanitas accidentali unione fuerit in perſona Filii Divinitati coniuncta, ita ſcilicet quod natura aſſumpta ſe haberet ad perſonam Filii Dei ſicut veſtis ad hominem. Ad cuius confirmationem inducebant quod Apoſtolus dicitur ad Philip. (cap. II. 7.) de Chriſto, quod *habitu inventus* eſt *ut homo*. Rurſus conſiderabant quod ex unione animæ & corporis efficitur individuum quoddam rationalis naturæ, quod nominatur perſona. Si igitur anima in Chriſto fuiſſet corpori unita, videre non poterant quin ſequeretur quod ex tali unione conſtitueretur perſona. Sequeretur ergo in Chriſto duas eſſe perſonas, ſcilicet perſonam aſſumentem, & perſonam aſſumptam: in homine enim induto non ſunt duæ perſonæ, quia indumentum rationem perſonæ non habet. Si autem veſtis eſſet perſona, ſequeretur in homine veſtito duas eſſe perſonas.

Ad hoc igitur excludendum poſuerunt quidam animam Chriſti unitam numquam fuiſſe corpori, ſed quod perſona Filii Dei animam, & corpus ſeparatim aſſumpſit. Sed hæc opinio dum unum inconveniens vitare nititur, incidit in maius. Sequitur enim ex neceſſitate, quod Chriſtus non fuerit verus homo. Veritas enim humanæ naturæ requirit animæ & corporis unionem: nam homo eſt qui ex utroque componitur. Sequeretur etiam quod Chriſti non fuerit vera caro, nec aliquod membrum eius habuit veritatem. Remota enim anima non eſt oculus, aut manus, aut caro, & os, niſi æquivoce, ſicut pictus, aut lapideus. Sequeretur etiam quod Chriſtus vere mortuus non fuerit. Mors enim eſt privatio vitæ. Manifeſtum eſt enim quod Divinitatis vita per mor-

mortem privari non potuit; corpus autem vivum eſſe non potuit, ſi ei anima coniuncta non fuit. Sequeretur etiam ulterius quod Chriſti corpus ſentire non potuit: non enim ſentit corpus niſi per animam ſibi coniunctam. Adhuc autem hæc opinio in errorem Neſtorii relabitur, quem tamen declinare intendit. In hoc enim erravit Neſtorius, quod poſuit Verbum Dei homini Chriſto fuiſſe unitum ſecundum inhabitationem gratiæ, ita quod Verbum Dei fuerit in illo homine ſicut in templo ſuo. Nihil autem refert dicere, quantum ad propoſitum pertinet, quod Verbum eſt in homine ſicut in templo, & quod natura humana Verbo adveniat ut veſtimentum veſtito, niſi quod in tantum hæc opinio eſt deterior, quia Chriſtum verum hominem confiteri non poteſt. Eſt igitur hæc opinio non immerito condemnata. Adhuc autem homo veſtitus non poteſt eſſe perſona veſtis, aut indumenti, nec aliquo modo dici poteſt, quod ſit in ſpecie indumenti. Si igitur Filius Dei humanam naturam ut veſtimentum aſſumpſit, nullo modo dici poterit perſona humanæ naturæ, nec etiam dici poterit quod Filius Dei ſit eiuſdem ſpeciei cum aliis hominibus; de quo tamen Apoſtolus dicit (Philip. II. 7.) quod eſt *in ſimilitudinem hominum factus*. Unde patet hanc opinionem eſſe totaliter evitandam.

CAPUT CCX.

Quod in ipſo non ſunt duo ſuppoſita.

Alii vero prædicta inconvenientia vitare volentes, poſuerunt quidem in Chriſto animam corpori fuiſſe unitam, & ex tali unione quemdam hominem conſtitutum fuiſſe, quem dicunt a Filio Dei in unitatem perſonæ aſſumptum, ratione cuius aſſumptionis illum hominem dicunt eſſe Filium Dei, & Filium Dei dicunt eſſe illum hominem. Et quia aſſumptionem prædictam ad unitatem perſonæ dicunt eſſe terminatam, confitentur quidem in Chriſto unam perſonam Dei & hominis; ſed quia hic homo, quem ex anima & corpore conſtitutum dicunt, eſt quoddam ſuppoſitum, vel hypoſtaſis humanæ naturæ, ponunt in Chriſto duo ſuppoſita, & duas hypoſtaſes; unum naturæ humanæ, creatum, & temporale; aliud divinæ naturæ, increatum, & æternum. Hæc autem poſitio licet ab errore Neſtorii verbo tenus recedere videatur, tamen ſi quis eam interius perſcrutetur, in idem cum Neſtorio labitur.

Manifeſtum eſt enim quod perſona nihil aliud eſt quam ſubſtantia individua rationalis naturæ; humana autem natura rationalis eſt: unde & ex hoc ipſo quod ponitur in Chriſto aliqua hypoſtaſis, vel ſuppoſitum naturæ humanæ, temporale, & creatum, ponitur etiam aliqua perſona in Chriſto, temporalis, creata: hoc enim eſt quod nomine ſuppoſiti, vel hypoſtaſis ſignificatur, ſcilicet individua ſubſtantia. Ponentes ergo in Chriſto duo ſuppoſita, vel duas hypoſtaſes, ſi quod dicunt, intelligunt, neceſſe habent ponere duas perſonas. Item. Quæcumque ſuppoſito differunt, ita ſe habent, quod ea quæ ſunt propria unius, alteri convenire non poſſunt. Si ergo non eſt idem ſuppoſitum Filius Dei, & filius hominis, ſequitur quod ea quæ ſunt filii hominis, non poſſunt attribui Filio Dei, nec e converſo. Non ergo poterit dici Deus crucifixus, aut natus ex Virgine: quod eſt Neſtorianæ impietatis.

Si quis autem ad hæc dicere velit, quod ea quæ ſunt hominis illius, Filio Dei attribuuntur, & e converſo propter unitatem perſonæ, quamvis ſint diverſa ſuppoſita; hoc omnino ſtare non poteſt. Manifeſtum eſt enim quod ſuppoſitum æternum Filii Dei non eſt aliud quam ipſa eius perſona. Quæcumque igitur dicuntur de Filio Dei ratione ſuæ perſonæ, dicerentur de ipſo ratione ſui ſuppoſiti. Sed ea quæ ſunt hominis, non dicuntur de eo ratione ſuppoſiti: quia ponitur Filius Dei a filio hominis ſuppoſito differre. Neque igitur ratione perſonæ de Filio Dei dici poterunt quæ ſunt propria filii hominis, ut naſci de Virgine, mori, & ſimilia.

Adhuc. Si de ſuppoſito aliquo temporali Dei nomen prædicetur, hoc erit recens & novum. Sed omne quod recenter & de novo dicitur Deus, non eſt Deus, niſi quia factum eſt Deus. Quod autem eſt factum Deus, non eſt naturaliter Deus, ſed per adoptionem ſolum. Sequitur ergo quod ille homo non fuerit vere & naturaliter Deus, ſed ſolum per adoptionem: quod etiam ad errorem Neſtorii pertinet.

CAPUT CCXI.

Quod in Chriſto eſt unum tantum ſuppoſitum, & eſt una tantum perſona.

SIe igitur oportet dieere, quod in Chriſto non ſnlum ſit una perſona Dei & hominis, ſed etiam unum ſuppoſitum, & una hypoſtaſis; natura autem non una, ſed duæ.

Ad euius evidentiam conſiderare opnrtet, quod hæe nomina *perſona*, *hypoſtaſis*, & *ſuppeſitum*, integrum quoddam deſignant, Nnn enim poteſt dici, quod manus, aut caro, aut quæcumque aliarum partium ſit perſona, vel hypnſtaſis, aut ſuppoſitum; ſed hoc totum, quod eſt hic homo. Ea vero nomina quæ ſunt communia individui ſubſtantiarum, & accidentium, ut *individuum*, & *ſingulare*, poſſum & toti, & partibus aptari. Nam partes eum accidentibus aliquid habent commune, ſcilicet qnod non per ſe exiſtunt, ſed aliis inſunt, licet ſecundum modum diverſum. Poteſt igitur dici, quod manus Sortis, & Platonis eſt quoddam individuum, vel ſingulare quoddam, licet nou ſit hypoſtaſis, vel ſuppoſitum, vel perſona.

Eſt etiam cnnſiderandum ulterius, quod aliquorum eoniunctio per ſe conſiderata, quandoque quidem facit aliquod integrum, quæ in alio propter additionem alterius non conſtituit aliquod integrum, ſicut in lapide commixtio quatuor elementorum facit aliquod integrum: unde illud quod eſt ex elementis conſtitutum, in lapide poteſt dici ſuppoſitum, vel hypoſtaſis, qnnd eſt hie lapis; non autem perſona, quia non eſt hypoſtaſis naturæ ratinnalis. Compoſitio autem elementorum in animali non eonſtituit aliquod integrum, ſed conſtituit partem, ſcilicet eorpus: quia neceſſe eſt aliquid aliud advenire ad eompletionem animalis, ſcilicet animam: unde compoſitio elementorum in animali non conſtituit ſuppoſitum, vel hypoſtaſim; ſed hoe animal totum eſt hypoſtaſis, vel ſuppoſitum. Nee tamen propter hoc minus eſt efficax in animali elementorum compoſitio quam in lapide, ſed multo amplius, quia eſt ordinata ad rem nobiliorem. Sic igitur in aliis hominibus unio animæ & corporis conſtituit hypnſtaſim, & ſuppoſitum, quia nihil aliud eſt præter hæc duo. In Domino autem Ieſu Chriſto præter animam, & eorpus advenit tertia ſubſtantia, ſcilieet Divinitas. Non ergo eſt ſeorſum ſuppoſitum, vel hypoſtaſis, ſicut nee perſona, id quod eſt ex corpore & anima eonſtitutum; ſed ſuppnſitum, hypoſtaſis, vel perſona eſt id quod conſtat ex tribus ſubſtantiis, corpore ſcilicet, & anima, & Divinitate: & ſic in Chriſto ſicut eſt una tantum perſona, ita unum ſuppoſitum, & una hypoſtaſis. Alia autem ratione advenit anima corpori, & Divinitas utrique. Nam anima advenit eorpori ut forma eius exiſtens: unde his duobus conſtituitur una natura, quæ dicitur humana natura. Divinitas autem non advenit animæ, & corpori per modum formæ, neque per modum partis, boc enim eſt contra rationem divinæ perfectionis. Unde ex Divinitate, & anima, & corpore non conſtituitur una natura, ſed ipſa natura divina in ſe ipſa integra, & pura exiſtens ſibi quodam modo incomprehenſibili, & ineffabili humanam naturam ex anima & corpore eonſtitutam aſſumpſit; quod ex infinita virtute eius proceſſit. Videmus enim quod quanto aliquod agens eſt maioris virtutis, tanto magis ſibi applicat aliquod inſtrumentum ad aliquod opus perficiendum. Sicut igitur virtus divina propter ſui infinitatem eſt infinita, & incomprehenſibilis; ita modus quo ſibi univit humanam naturam Chriſtus, quaſi organum quoddam ad humanæ ſalutis effectum, eſt nobis ineffabilis, & excellens omnem aliam unionem Dei ad creaturam. Et quia, ſicut iam diximus, perſona, *hypoſtaſis*, & ſuppoſitum deſignant aliquid integrum, ſi divina natura in Chriſto eſt ut pars, & non ut aliquid integrum, ſicut anima in eompoſitione hominis; una perſona Chriſti non ſe teneret tantum ex parte naturæ divinæ, ſed eſſet quoddam conſtitutum ex tribus, ſicut & in homine perſona, hypnſtaſis, & ſuppoſitum eſt quod ex anima & corpore conſtituitur. Sed quia divina natura eſt aliquid integrum, quod ſibi aſſumpſit per quamdam ineffabilem unionem humanam naturam; perſona ſe tenet ex parte divinæ naturæ, & ſimiliter hypoſtaſis, & ſuppoſitum; anima vero, & eorpus trahuntur ad perſnnalitatem perſonæ divinæ, ut ſit perſona Filii Dei, ſicut etiam perſona filii hominis, & hypoſtaſis, & ſuppoſitum. Poteſt autem huiuſmndi exemplnm aliquale in creaturis inveniri. Subiectum enim, & accidens non ſic uniuntur ut ex eis aliquod tertium conſtituatur: unde ſubiectum in tali unione non ſe habet ut pars, ſed eſt integrum quoddam, quod

eſt

eſt perſona, hypoſtaſis, & ſuppoſitum. Accidens autem trahitur ad perſonalitatem ſubjecti, ut ſit perſona eadem hominis, & albi, & ſimiliter eadem hypoſtaſis, & idem ſuppoſitum. Sic igitur ſecundum ſimilitudinem quamdam perſona, hypoſtaſis, & ſuppoſitum Filii Dei eſt perſona, hypoſtaſis, & ſuppoſitum humanæ naturæ in Chriſto. Unde quidam propter huiuſmodi ſimilitudinem dicere præſumpſerunt, quod humana natura in Chriſto degenerat in accidens, & quod accidentaliter Dei Filio uniretur, veritatem a ſimilitudine non diſcernentes.

Patet igitur ex præmiſſis quod in Chriſto non eſt alia perſona niſi æterna, quæ eſt perſona Filii Dei; nec alia hypoſtaſis, aut ſuppoſitum: unde cum dicitur, Hic homo, demonſtrato Chriſto, importatur ſuppoſitum æternum. Nec tamen propter hoc æquivoce dicitur hoc nomen *homo* de Chriſto, & de aliis hominibus. Aequivocatio enim non attenditur ſecundum diverſitatem ſuppoſitionis, ſed ſecundum diverſitatem ſignificationis. Nomen autem hominis attributum Petro, & Chriſto idem ſignificat, ſcilicet naturam humanam; ſed non idem ſupponit, quia hic ſupponit ſuppoſitum æternum Filii Dei, ibi autem ſuppoſitum creatum. Quia vero de unoquoque ſuppoſito alicuius naturæ poſſunt dici ea quæ competunt illi naturæ cuius eſt ſuppoſitum; idem autem eſt ſuppoſitum in Chriſto humanæ, & divinæ naturæ: manifeſtum eſt quod de hoc ſuppoſito utriuſque naturæ, ſive ſupponatur per nomen ſignificans divinam naturam, aut perſonam, ſive humanam, poſſunt dici indifferenter & quæ ſunt divinæ, & quæ ſunt humanæ naturæ; utputa, ſi dicamus, quod Filius Dei eſt æternus, & quod Filius Dei eſt natus de Virgine: & ſimiliter dicere poſſumus, quod hic homo eſt Deus, & creavit ſtellas, & eſt natus, mortuus, & ſepultus. Quod autem prædicatur de aliquo ſuppoſito, prædicat de eo ſecundum aliquam formam, vel materiam, ſicut Sortes eſt albus ſecundum albedinem, & eſt rationalis ſecundum animam. Dictum eſt autem ſupra, quod in Chriſto ſunt duæ naturæ, & unum ſuppoſitum. Si ergo referatur ad ſuppoſitum, indifferenter ſunt prædicanda de Chriſto humana, & divina. Eſt tamen diſcernendum ſecundum quid utrumque dicatur: quia divina dicuntur de Chriſto ſecundum divinam naturam, humana vero ſecundum humanam.

CAPUT CCXII.

De his quæ dicuntur in Chriſto unum, vel multa.

Quia igitur in Chriſto eſt una perſona, & duæ naturæ; ex horum convenientia conſiderandum eſt, quid in Chriſto unum dici debeat, & quid multa. Quæcumque enim ſecundum naturæ diverſitatem multiplicantur, neceſſe eſt quod in Chriſto plura eſſe confiteamur. Inter quæ primo conſiderandum eſt, quod cum per generationem, ſive per nativitatem natura recipiatur, neceſſe eſt quod ſicut in Chriſto ſunt duæ naturæ, ita etiam duas eſſe generationes, ſive nativitates: una æterna, ſecundum quam accepit naturam divinam a Patre; alia temporalis, ſecundum quam accepit humanam naturam a matre. Similiter etiam quæcumque Deo, & homini convenienter attribuuntur ad naturam pertinentia, neceſſe eſt plura dicere in Chriſto. Attribuitur autem Deo intellectus, & voluntas, & horum perfectiones, puta ſcientia, ſeu ſapientia, & caritas, ſive iuſtitia, quæ homini etiam attribuuntur ad humanam naturam pertinentia. Nam voluntas, & intellectus ſunt partes animæ; horum autem perfectiones ſunt ſapientia, & iuſtitia, & huiuſmodi. Neceſſe eſt ergo in Chriſto ponere duos intellectus, humanum ſcilicet, & divinum, & ſimiliter duas voluntates, duplicem etiam ſcientiam, ſive caritatem, creatam ſcilicet, & increatam. Ea vero quæ ad ſuppoſitum, ſive hypoſtaſim pertinent, unum tantum in Chriſto conſiteri oportet: unde ſi eſſe accipiatur ſecundum quod unum eſſe eſt unius ſuppoſiti, videtur dicendum quod in Chriſto ſit tantum unum eſſe. Manifeſtum eſt enim quod partes diviſæ ſingulæ proprium eſſe habent; ſecundum autem quod in toto conſiderantur, non habent ſuum eſſe, ſed omnes ſunt per eſſe totius. Si ergo conſideremus ipſum Chriſtum ut quoddam integrum ſuppoſitum duarum naturarum, eius erit unum tantum eſſe, ſicut & unum ſuppoſitum.

Quia vero operationes ſuppoſitorum ſunt, viſum eſt aliquibus quod ſicut in Chriſto non eſt niſi unum ſuppoſitum, ita non eſſet niſi una operatio. Sed non recte conſideraverunt: nam in quolibet individuo reperiuntur multæ operationes, ſi ſunt plura operationum princi-

pia; ſicut in homine alia eſt operatio intelligendi, alia ſentiendi, propter differentiam ſenſus, & intellectus; & ſicut in igne alia eſt operatio calefactionis, alia aſcenſionis, propter differentiam caloris, & levitatis. Natura autem comparatur ad operationem ut eius principium. Non ergo eſt una operatio in Chriſto propter unum ſuppoſitum, ſed duæ propter duas naturas; ſicut e converſo in ſancta Trinitate eſt una operatio trium perſonarum propter unam naturam. Participat tamen operatio humanitatis in Chriſto aliquid de operatione virtutis divinæ. Omnium enim eorum quæ conveniunt in unum ſuppoſitum, ei quod principalius eſt, cetera inſtrumentaliter deſerviunt, ſicut ceteræ partes hominis ſunt inſtrumenta intellectus. Sic igitur in Chriſto humanitas quaſi quoddam organum Divinitatis cenſetur. Patet autem quod inſtrumentum agit in virtute principalis agentis. Unde in actione inſtrumenti non ſolum invenitur virtus inſtrumenti, ſed etiam principalis agentis; ſicut per actionem ſecuris fit arca, inquantum ſecuris dirigitur ab artifice. Ita ergo & operatio humanæ naturæ in Chriſto quamdam vim ex Deitate habebat ſupra virtutem humanam. Quod enim tangeret leproſum, humanitatis actio fuit; ſed quod tactus ille curaret a lepra, ex virtute Divinitatis procedebat: & per hunc modum omnes eius actiones, & paſſiones humanæ virtute Divinitatis ſalutares fuerunt: & ideo Dionyſius vocat humanam Chriſti operationem theandricam, ideſt (*a*) deivirilem, quia ſcilicet ſic procedebat ex humanitate, quod tamen in ea vigebat Divinitatis virtus.

Vertitur etiam a quibuſdam in dubium de filiatione, an ſit una tantum in Chriſto propter unitatem ſuppoſiti, vel duæ propter dualitatem nativitatis. Videtur autem quod ſint duæ: quia multiplicata cauſa, multiplicatur effectus; eſt autem cauſa filiationis nativitas. Cum igitur ſint duæ nativitates Chriſti, conſequens videtur quod etiam ſint duæ filiationes. Nec obſtat quod filiatio eſt relatio perſonalis, ideſt perſonam conſtituens: hoc enim verum eſt de filiatione divina; filiatio vero humana non conſtituit perſonam, ſed accidit perſonæ conſtitutæ. Similiter etiam non obſtat quod unus homo una filiatione refertur ad patrem, & matrem, quia eadem nativitate naſcitur ab utroque parente. Ubi autem eſt eadem cauſa relationis, & relatio eſt una realiter, quamvis multiplicentur reſpectus. Nihil enim prohibet aliquid habere reſpectum ad alterum abſque hoc quod realiter inſit ei relatio, ſicut ſcibile refertur ad ſcientiam relatione in eo non exiſtente: ita etiam nihil prohibet quod una realis relatio plures reſpectus habeat. Nam ſicut relatio ex cauſa ſua habet quod ſit res quædam, ita etiam quod ſit una, vel multiplex; & ſic cum Chriſtus non eadem nativitate naſcatur ex patre, & matre, duæ filiationes reales in eo eſſe videntur propter duas nativitates. Sed eſt aliud quod obviat propter hoc quod non poſſunt eſſe plures filiationes reales in Chriſto. Non enim omne quod naſcitur ex aliquo, filius eius dici poteſt, ſed ſolum completum ſuppoſitum. Manus enim alicuius hominis non dicitur filia, nec pes filius; ſed totum ſingulare quod eſt Petrus, vel Ioannes. Proprium igitur ſubiectum filiationis eſt ipſum ſuppoſitum. Oſtenſum eſt autem ſupra, quod in Chriſto non eſt aliud ſuppoſitum quam increatum, cui non poteſt ex tempore aliqua realis relatio advenire; ſed, ſicut ſupra diximus, omnis relatio Dei ad creaturam eſt ſecundum rationem tantum. Oportet igitur quod filiatio, qua ſuppoſitum æternum Filii refertur ad Virginem matrem, non ſit realis relatio, ſed reſpectus rationis tantum. Nec propter hoc impeditur quin Chriſtus ſit vere & realiter filius Virginis matris, quia realiter ab ea natus eſt; ſicut etiam Deus vere & realiter eſt dominus creaturæ, quia realem habent potentiam coercendi creaturam; & tamen dominii relatio ſolum ſecundum rationem Deo attribuitur. Si autem in Chriſto eſſent plura ſuppoſita, ut quidam poſuerunt, nihil prohiberet ponere in Chriſto duas filiationes, quia filiationi temporali ſubiiceretur ſuppoſitum creatum.

CAPUT CCXIII.

Quod oportuit Chriſtum eſſe perfectum in gratia, & ſapientia veritatis.

Quia vero, ſicut iam dictum eſt, humanitas Chriſti ſe habet ad Divinitatem eius quaſi quoddam organum eius; organorum autem diſpoſitio, & qualitas penſatur præcipue quidem ex fi-

(*a*) *Al.* Dei virtutem.

fine, & etiam ex decentia inſtrumento utentis: ſecundum hos modos conſequens eſt ut conſideremus qualitatem humanæ naturæ a Verbo Dei aſſumptæ. Finis autem aſſumptionis humanæ naturæ a Verbo Dei, eſt ſalus, & reparatio humanæ naturæ. Talem igitur oportuit eſſe Chriſtum ſecundum humanam naturam ut convenienter eſſe poſſit actor humanæ ſalutis. Salus autem humana conſiſtit in fruitione divina, per quam homo beatus efficitur: & ideo oportuit Chriſtum ſecuncundum humanam naturam fuiſſe perfecte Deo fruentem. Principium enim in unoquoque genere oportet eſſe perfectum. Fruitio autem divina ſecundum duo exiſtit, ſecundum voluntatem, & ſecundum intellectum: ſecundum voluntatem quidem Deo perfecte per amorem inhærentem; ſecundum intellectum autem perfecte Deum cognoſcentem. Perfecta autem inhæſio voluntatis ad Deum per amorem eſt per gratiam, per quam homo iuſtificatur, ſecundum illud Rom. III. 24. *Iuſtificati gratis per gratiam eius*. Ex hoc enim homo iuſtus eſt, quod Deo per amorem inhæret. Perfecta autem cognitio Dei eſt per lumen ſapientiæ, quæ eſt cognitio divinæ veritatis. Oportuit igitur Verbum Dei incarnatum perfectum in gratia, & in ſapientia veritatis exiſtere: unde Ioan. I. 14. dicitur: *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis: & vidimus gloriam eius, gloriam quaſi unigeniti a Patre, plenum gratia, & veritatis.*

CAPUT CCXIV.

De plenitudine gratiæ Chriſti.

PRimo autem videndum eſt de plenitudine gratiæ ipſius. Circa quod conſiderandum eſt, quod nomen gratiæ a duobus aſſumi poteſt. Uno modo ex eo quod eſt gratum eſſe: dicimus enim aliquem alicuius gratiam habere, quia eſt ei gratus. Alio modo ex eo quod eſt gratis dari: dicitur enim aliquis alicui gratiam facere, quando ei aliquod beneficium gratis confert. Nec iſtæ duæ acceptiones gratiæ penitus ſeparatæ ſunt. Ex eo enim aliquid alteri gratis datur, quia is cui datur, gratus eſt danri vel ſimpliciter, vel ſecundum quid. Simpliciter quidem quando ad hoc recipiens gratus eſt danti, ut eum ſibi coniungat ſecundum aliquem modum. Hos enim quos gratos habemus, nobis pro poſſe attrahimus ſecundum quantitatem, & modum quo nobis grati exiſtunt. Secundum quid autem, quando ad hoc recipiens gratus eſt danti, ut aliquid ab eo recipiat, non autem ad hoc ut aſſumatur ab ipſo. Unde patet quod omnis qui habet gratiam, aliquid habet quod gratis datur; non autem omnis qui habet aliquid gratis datum, gratus danti exiſtit: & ideo duplex gratia diſtingui ſolet, una ſcilicet quæ ſolum gratis eſt data, alia quæ etiam gratum facit. Gratis autem dari dicitur quod nequaquam eſt debitum. Dupliciter autem aliquid debitum exiſtit: uno quidem modo ſecundum naturam, alio modo ſecundum operationem. Secundum naturam quidem debitum eſt rei quod ordo naturalis illius rei expoſcit, ſicut debitum eſt homini quod habet rationem, & manus, & pedes; ſecundum operationem autem, ſicut merces operanti debetur. Illa ergo dona ſunt hominibus divinitus gratis data quæ & ordinem naturæ excedunt, & meritis non acquiruntur; quamvis & ea quæ pro meritis divinitus dantur, interdum gratiæ nomen, vel rationem non amittant: tum quia principium merendi fuit a gratia: tum etiam quia ſuperabundantius dantur quam merita humana requirant, ſicut dicitur Rom. VI. 23. *Gratia Dei, vita æterna*. Huiuſmodi autem donorum quædam quidem & naturæ humanæ facultatem excedunt, & meritis non redduntur; nec tamen ex hoc ipſo quod homo ea habet, redditur Deo gratus, ſicut donum prophetiæ, miraculorum operationis, ſcientiæ, & doctrinæ, vel ſi qua talia divinitus conferuntur. Per hæc enim, & huiuſmodi homo non coniungitur Deo, niſi forte per ſimilitudinem quamdam, prout aliquid de eius bonitate participat; per quem modum omnia Deo ſimilantur. Quædam vero hominem Deo gratum reddunt, & ei coniungunt: & huiuſmodi dona non ſolum gratiæ dicuntur; ex eo quod gratis dantur, ſed etiam ex eo quod hominem faciunt Deo gratum.

Coniunctio autem hominis ad Deum eſt duplex. Una quidem per affectionem; & hæc eſt per caritatem, quæ quodammodo facit per affectionem hominem unum cum Deo, ſecundum illud I. Corint. VI. 17. *Qui adhæret Deo, unus ſpiritus eſt*. Per hanc etiam Deus hominem inhabitat, ſecundum illud Ioan. XIV. 23. *Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit: & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus*. Facit etiam

iam hominem eſſe in Deo, ſecundum illud I. Ioan. IV. 16. *Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo.* Ille igitur per acceptum donum gratuitum efficitur Deo gratus qui uſque ad hoc perducitur quod per caritatis amorem unus ſpiritus fiat cum Deo, quod ipſe in Deo ſit, & Deus in eo: unde Apoſtolus dicit I. Corint. XIII. quod ſine caritate cetera dona hominibus non proſunt: quia gratum Deo facere non poſſunt, niſi caritas adſit. Hæc autem gratia eſt omnium ſanctorum communis. Unde hanc gratiam homo Chriſtus diſcipulis orando impetrans dicit, Ioan. XVII. 21. *Ut ſint unum*, ſcilicet per connexionem amoris, *ſicut & nos unum ſumus.* Alia vero coniunctio eſt hominis ad Deum non ſolum per affectum, aut inhabitationem, ſed etiam per unitatem hypoſtaſis, ſeu perſonæ, ut ſcilicet una & eadem hypoſtaſis, ſeu perſona, ſit Deus, & homo. Et hæc quidem coniunctio hominis ad Deum eſt propria Ieſu Chriſti: de qua coniunctione plura iam dicta ſunt. Hæc etiam eſt hominis Chriſti gratia ſingularis quod eſt Deo unitus in unitate perſonæ: & ideo gratis datum eſt, quia & naturæ facultatem excedit, & hoc donum merita nulla præcedunt. Sed & gratiſſimum Deo facit, ita quod de ipſo ſingulariter dicatur: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*: Matth. III. 17.

Hoc tamen intereſſe videtur inter utramque gratiam, quod gratia quidem per quam homo Deo unitur per affectum, aliquid habituale exiſtit in anima: quia cum per actum amoris fit coniunctio iſta, actus autem perfecti procedunt ab habitu; conſequens eſt ut ad iſtum perfectiſſimum habitum, quo anima Deo coniungitur per amorem, aliqua habitualis gratia animæ infundatur. Eſſe autem perſonale, vel hypoſtaticum, non eſt per aliquem habitum, ſed per naturas, quarum ſunt hypoſtaſes, vel perſonæ. Unio igitur humanæ naturæ ad Deum in unitate perſonæ non fit per aliquam habitualem gratiam, ſed per ipſarum naturarum coniunctionem in perſona una. Inquantum autem creatura aliqua magis ad Deum accedit, intantum de bonitate eius magis participat, & abundantioribus donis ex eius influentia repletur; ſicut & ignis calorem magis participat qui ei magis appropinquat. Nullus autem modus eſſe, aut excogitari poteſt, quo aliqua creatura propinquius Deo adhæreat, quam quod ei in unitate perſonæ coniungatur. Ex ipſa igitur unione naturæ humanæ ad Deum in unitate perſonæ, conſequens eſt ut anima Chriſti donis gratiarum habitualibus præ ceteris fuerit plena: & ſic habitualis gratia in Chriſto non eſt diſpoſitio ad unionem, ſed magis unionis effectus: quod ex ipſo modo loquendi, quo Evangeliſta utitur in verbis præmiſſis, manifeſte apparet, cum dicit: *Vidimus eum quaſi unigenitum a Patre, plenum gratiæ, & veritatis.* Eſt autem unigenitus a Patre homo Chriſtus, inquantum Verbum caro factum eſt. Ex hoc ergo quod Verbum caro factum eſt, hoc effectum eſt ut eſſet plenum gratiæ, & veritatis. In his autem quæ aliqua bonitate replentur, vel perfectione, illud magis plenum eſſe invenitur ex quo etiam in alia redundat, ſicut plenius lucet quod illuminare poteſt alia. Quia igitur homo Chriſtus ſummam plenitudinem gratiæ obtinuit quaſi unigenitus a Patre, conſequens fuit ut ab ipſo in alios redundaret, ita quod Filius Dei factus homo, homines faceret deos, & filios Dei, ſecundum illud Apoſtoli ad Galat. IV. 4. *Miſit Deus Filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege, ut eos qui ſub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.* Ex hoc autem quod a Chriſto ad alios gratia, & veritas derivantur, convenit ei ut ſit caput Eccleſiæ. Nam a capite ad alia membra, quæ ſunt ei conformia in natura, quodammodo ſenſus, & motus derivatur: ſic a Chriſto & gratia, & veritas ad alios homines derivantur: unde ad Epheſ. I. 22. *Et ipſum dedit caput ſupra omnem Eccleſiam, quæ eſt corpus eius.* Dici etiam poteſt caput non ſolum hominum, ſed etiam Angelorum quantum ad excellentiam, & influentiam, licet non quantum ad conformitatem naturæ ſecundum eamdem ſpeciem. Unde ante prædicta verba Apoſtolus præmittit, quod Deus *conſtituit illum*, ſcilicet Chriſtum, *ad dexteram ſuam in cæleſtibus ſupra omnem Principatum, Poteſtatem, & Virtutem, & Dominationem.*

Sic igitur ſecundum præmiſſa triplex gratia conſuevit aſſignari in Chriſto. Primo quidem gratia unionis, ſecundum quod humana natura nullis meritis præcedentibus hoc donum accepit ut uniretur Dei Filio in perſona. Secundo gratia ſingularis, qua anima Chriſti præ ceteris fuit gratia, & veritate repleta. Tertio gratia capitis, ſecundum quod ab ipſo in alios gratia redundat: quæ tria

Evan-

Digitized by Google

Evangeliſta (Ioannes cap. 1.) congruo ordine proſequitur. Nam quantum ad gratiam unionis dicit: *Verbum caro factum eſt*: quantum ad gratiam ſingularem dicit: *Vidimus eum quaſi unigenitum a Patre, plenum gratia, & veritatis*: quantum ad gratiam capitis ſubdit: *Et de plenitudine eius nos omnes accepimus*.

CAPUT CCXV.

De infinitate gratiæ Chriſti.

EST autem proprium Chriſti quod eius gratia ſit infinita, quia ſecundum teſtimonium Ioannis Baptiſtæ, non ad menſuram dat Deus ſpiritum homini Chriſto, ut dicitur Ioan. III. aliis autem datur ſpiritus ad menſuram, ſecundum illud ad Epheſ. IV. 7. *Unicuique noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti*. Et quidem ſi hoc referatur ad gratiam unionis, nullam dubitationem habet quod dicitur. Nam aliis quidem ſanctis datum eſt deos, aut filios Dei eſſe per participationem ex influentia alicuius doni: quod quia creatum eſt, neceſſe eſt ipſum, ſicut & ceteras creaturas, eſſe finitum: ſed Chriſto ſecundum humanam naturam datum eſt ut ſit Dei Filius non per participationem, ſed per naturam. Naturalis autem Divinitas eſt infinita. Ex ipſa igitur unione accepit donum infinitum: unde gratia unionis abſque omni dubitatione eſt infinita.

Sed de gratia habituali dubium eſſe poteſt, an ſit infinita. Cum enim huiuſmodi gratia ſit etiam donum creatum, confiteri oportet quod habeat eſſentiam finitam. Poteſt tamen dici infinita triplici ratione. Primo quidem ex parte recipientis. Manifeſtum eſt enim uniuſcuiuſque naturæ creatæ capacitatem eſſe finitam: quia etſi infinitum bonum recipere poſſit cognoſcendo, & fruendo, non tamen ipſum recipit infinite. Eſt igitur cuiuslibet creaturæ ſecundum ſuam ſpeciem & naturam determinata capacitatis menſura; quæ tamen divinæ poteſtati non præiudicat quin poſſit aliam creaturam maioris capacitatis facere. Sed iam non eſſet eiuſdem naturæ ſecundum ſpeciem; ſicut ſi ternario addatur unitas, iam erit alia ſpecies numeri. Quando igitur alicui non tantum datur de bonitate divina, quanta eſt capacitas naturalis ſpeciei ſuæ, videtur ei ſecundum aliquam menſuram donatum. Cum vero tota naturalis capacitas impletur, non videtur ei ſecundum menſuram donatum: quia etſi ſit menſura ex parte recipientis, non tamen eſt menſura ex parte dantis, qui totum eſt paratus dare; ſicut (a) aliquis vas ad fluvium deferens, abſque menſura invenit aquam præparatam, quamvis ipſe cum menſura accipiat propter vaſis determinatam quantitatem. Sic igitur gratia Chriſti habitualis finita quidem eſt ſecundum eſſentiam, ſed infinite, & non ſecundum menſuram dari dicitur: quia tantum datur, quantum natura creata poteſt eſſe capax. Secundo vero ex parte ipſius doni recepti. Conſiderandum enim eſt, quod nihil prohibet aliquid ſecundum eſſentiam finitum eſſe quod tamen ſecundum rationem alicuius formæ infinitum exiſtit. Infinitum enim ſecundum eſſentiam eſt quod habet totam eſſendi plenitudinem: quod quidem ſoli Deo convenit, qui eſt ipſum eſſe. Si autem ponatur eſſe aliqua forma ſpecialis non in ſubiecto exiſtens, puta albedo, vel calor; non quidem haberet eſſentiam infinitam, quia eſſentia eius eſſet limitata ad genus, vel ſpeciem, ſed tamen plenitudinem illius ſpeciei poſſideret: unde ſecundum rationem ſpeciei, abſque termino, vel menſura eſſet, habens quicquid ad illam ſpeciem pertinere poteſt. Si autem in aliquo ſubiecto recipiatur albedo, vel calor, non habet ſemper totum quicquid pertinet ad rationem huius formæ de neceſſitate, & ſemper; ſed ſolum quando ſic perfecte habetur ſicut perfecte haberi poteſt, ita ſcilicet quod modus habendi adæquet rei habitæ poteſtatem. Sic igitur gratia Chriſti habitualis finita quidem fuit ſecundum eſſentiam; ſed tamen dicitur abſque termino, & menſura fuiſſe, quia quicquid ad rationem gratiæ poterat pertinere, totum Chriſtus accepit. Alii autem non totum accipiunt, ſed unus ſic, alius autem ſic: *diviſiones enim gratiarum ſunt*, ut dicitur I. ad Corinth. XII. 4. Tertio autem ex parte cauſæ. In cauſa enim quodammodo habetur effectus. Cuicumque ergo adeſt cauſa infinitæ virtutis ad influendum, habet quod influitur abſque menſura, & quodammodo infinite, puta ſi quis haberet fontem qui aquas in infinitum effluere poſſet, aquam abſque menſura, & infinite quodammodo diceretur habere. Sic igitur anima Chriſti infinitam, & abſque menſura gratiam habet ex hoc ipſo quod habet Verbum ſibi unitum, quod eſt

(a) Al. ſi aliquis.

Digitized by Google

eſt totius emanationis creaturarum indeficiens, & infinitum principium.

Ex hoc autem quod gratia ſingularis animæ Chriſti eſt modis prædictis infinita, evidenter colligitur quod gratia ipſius, ſecundum quod eſt Eccleſiæ caput, eſt etiam infinita. Ex hoc enim quod habet, effundit: unde quia abſque menſura ſpiritus dona accepit, habet virtutem abſque menſura effundendi: quod ad gratiam capitis pertinet, ut ſcilicet ſua gratia non ſolum ſufficiat ad ſalutem hominum aliquorum, ſed etiam totius mund, ſecundum illud I. Ioan. II. *Et ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, & non ſolum pro noſtris, ſed etiam pro totius mundi*. Addi autem & poteſt plurium mundorum, ſi eſſent.

CAPUT CCXVI.

De plenitudine ſapientiæ Chriſti.

Oportet autem conſequenter dicere de plenitudine ſapientiæ Chriſti. Ubi primo conſiderandum occurrit, quod cum in Chriſto ſint duæ naturæ, divina ſcilicet, & humana, quicquid ad utramque naturam pertinet, neceſſe eſt quod geminetur in Chriſto, ut ſupra dictum eſt. Sapientia autem & divinæ naturæ convenir, & humanæ. Dicitur enim de Deo, Iob IX. 4. *Sapiens corde eſt, & fortis robore*. Sed etiam homines interdum Scriptura ſapientes appellat ſeu ſecundum ſapientiam mundanam, ſecundum illud Hier. IX. 23. *Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua*: ſive ſecundum ſapientiam divinam, ſecundum illud Matth. XXIII. 34. *Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & ſapientes, & ſcribas*. Ergo oportet confiteri duas eſſe in Chriſto ſapientias ſecundum duas naturas; ſapientiam ſcilicet increatam, quæ ei competit ſecundum quod eſt Deus; & ſapientiam creatam, quæ ei competit ſecundum quod eſt homo. Et ſecundum quidem quod Deus eſt, & Verbum Dei, eſt genita ſapientia Patris, ſecundum illud I. ad Corinth. I. 24. *Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam*. Nihil enim eſt aliud Verbum interius uniuſcuiuſque intelligentis niſi conceptio ſapientiæ eius. Et quia Verbum Dei ſupra diximus eſſe perfectum, & unitum, neceſſe eſt quod Dei Verbum ſit perfecta conceptio ſapientiæ Dei Patris, ut ſcilicet quicquid in ſapientia Dei Patris, continetur per modum ingeniti, totum in Verbo contineatur per modum geniti, & concepti. Et inde eſt quod dicitur (Coloſſ. II. 3.) quod *in ipſo*, ſcilicet Chriſto, *ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi*.

Hominis autem Chriſti eſt duplex cognitio. Una quidem deiformis ſecundum quod Deum per eſſentiam videt, & alia videt in Deo, ſicut & ipſe Deus intelligendo ſe ipſum, intelligit omnia alia; per quam viſionem & ipſe Deus beatus eſt, & omnis creatura rationalis perfecte Deo fruens. Quia igitur Chriſtum dicimus eſſe humanæ ſalutis auctorem, neceſſe eſt dicere, quod talis cognitio ſic animæ Chriſti conveniat ut decet auctorem. Principium autem & immobile eſſe oportet, & virtute præſtantiſſimum. Conveniens igitur fuit ut illa Dei viſio in qua beatitudo hominum, & ſalus æterna conſiſtit, excellentius præ ceteris Chriſto conveniat, & tamquam immobili principio. Hæc autem differentia invenitur mobilium ad immobilia, quod mobilia propriam perfectionem non a principio habent, inquantum mobilia ſunt, ſed eam per ſucceſſionem temporis aſſequuntur; immobilia vero, inquantum huiuſmodi ſemper obtinent ſuas perfectiones ex quo eſſe incipiunt. Conveniens igitur fuit Chriſtum humanæ ſalutis auctorem ab ipſo ſuæ incarnationis principio plenam Dei viſionem poſtediſſe, non autem per temporis ſucceſſionem perveniſſe ad ipſam, ut ſancti alii perveniunt. Conveniens etiam fuit ut præ ceteris creaturis illa anima divina viſione beatificaretur quæ Deo propinquius coniungebatur: in qua quidem viſione gradus attenditur ſecundum quod aliqui aliis clarius Deum vident, qui eſt omnium rerum cauſa. Quanto autem aliqua cauſa plenius cognoſcitur, tanto in ipſa plures eius effectus perſpici poſſunt. Non enim magis cognoſcitur cauſa, niſi virtus eius plenius cognoſcatur; cuius virtutis cognitio ſine cognitione effectuum eſſe non poteſt: nam quantitas virtutis ſecundum effectus menſurari ſolet. Et inde eſt quod eorum qui eſſentiam Dei vident, aliqui plures effectus, vel rationes divinorum operum in ipſo Deo inſpiciunt, quam alii qui minus clare vident: & ſecundum hoc inferiores Angeli a ſuperioribus inſtruuntur, ut ſupra iam diximus. Anima igitur Chriſti ſummam perfectionem divinæ viſionis obtinens inter creaturas ceteras, omnia divina opera, & rationes ipſorum, quæcumque ſunt, erunt, vel fuerunt, in ipſo Deo plene intuetur, ut non ſolum ho-

Digitized by Google

homines, ſed etiam ſupremos Angelorum illuminet: & ideo Apoſtolus dicit ad Coloſſenſ. II. 3. quod in ipſo *ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ* Dei *abſconditi*: & ad Hebr. IV. 13. quod *omnia nuda, & aperta ſunt oculis eius*. Non tamen anima Chriſti ad comprehenſionem Divinitatis pertingere poteſt. Nam, ut ſupra dictum eſt, illud cognoſcendo comprehenditur quod tantum cognoſcitur, quantum cognoſcibile eſt. Unumquodque enim cognoſcibile eſt inquantum eſt ens, & verum; eſſe autem divinum eſt infinitum, ſimiliter & veritas eius. Infinite igitur Deus cognoſcibilis eſt. Nulla autem creatura infinite cognoſcere poteſt, etſi infinitum ſit quod cognoſcit. Nulla igitur creatura Deum videndo comprehendere poteſt. Eſt autem anima Chriſti creatura, & quicquid in Chriſto ad humanam naturam tantum pertinet, creatum eſt: alioquin non erit in Chriſto alia natura humanitatis a natura Divinitatis, quæ ſola increata eſt. Hypoſtaſis autem Dei Verbi, ſive perſona increata eſt, quæ una eſt in duabus naturis, ratione cuius Chriſtum non dicimus creaturam, loquendo ſimpliciter, quia nomine Chriſti importatur hypoſtaſis; dicimus tamen animam Chriſti, vel corpus Chriſti eſſe creaturam. Anima igitur Chriſti Deum non comprehendit, ſed Chriſtus Deum comprehendit ſua ſapientia increata; ſecundum quem modum Dominus dicit Matth. XI. 27. *Nemo novit Filium niſi Pater, neque Patrem quis novit niſi Filius*, de comprehenſionis eius notitia loquens.

Eſt autem conſiderandum, quod eiuſdem rationis eſt comprehendere eſſentiam alicuius rei, & virtutem ipſius: unumquodque enim poteſt agere inquantum eſt ens actu. Si igitur anima Chriſti eſſentiam Divinitatis comprehendere non valet, ut oſtenſum eſt, impoſſibile eſt ut divinam virtutem comprehendat. Comprehenderet autem, ſi cognoſceret quicquid Deus facere poteſt, & quibus rationibus effectus producere poſſit. Hoc autem eſt impoſſibile. Non igitur anima Chriſti cognoſcit quicquid Deus facere poteſt, vel quibus rationibus poſſit operari.

Sed quia Chriſtus etiam ſecundum quod homo, omni creaturæ a Deo Patre præpoſitus eſt, conveniens eſt ut omnium quæ a Deo qualitercumque facta ſunt, in ipſius divinæ eſſentiæ viſione plenam cognitionem percipiat: & ſecundum hoc anima Chriſti omniſciens dicitur, quia plenam notitiam habet omnium quæ ſunt, erunt, vel fuerunt. Aliarum vero creaturarum Deum videntium quædam plenius, & quædam minus plene prædictorum effectuum in ipſa Dei viſione cognitionem percipiunt.

Præter hanc autem rerum cognitionem, qua res ab intellectu creato cognoſcuntur ipſius divinæ eſſentiæ viſione, ſunt alii modi cognitionis, quibus a creaturis habetur rerum cognitio. Nam Angeli præter cognitionem matutinam, qua res in Verbo cognoſcunt, habent cognitionem veſpertinam, qua cognoſcunt res in propriis naturis. Huiuſmodi autem cognitio aliter competit hominibus ſecundum naturam ſuam, atque aliter Angelis. Nam homines ſecundum naturæ ordinem intelligibilem rerum veritatem a ſenſibus colligunt, ut Dionyſius dicit, ita ſcilicet quod ſpecies intelligibiles in eorum intellectibus actione intellectus agentis a phantaſmatibus abſtrahuntur; Angeli vero per influxum divini luminis rerum ſcientiam acquirunt, ut ſcilicet ſicut a Deo res in eſſe prodeunt, ita etiam in intellectu angelico a Deo rerum rationes, ſive ſimilitudines imprimantur. In utriſque autem, tam hominibus, quam Angelis, ſupra rerum cognitionem quæ competit eis ſecundum naturam, invenitur quædam ſupernaturalis cognitio myſteriorum divinorum, de quibus & Angeli illuminantur ab Angelis, & homines etiam de his prophetica revelatione inſtruuntur.

Et quia nulla perfectio creaturis exhibita, animæ Chriſti, quæ eſt creaturarum excellentiſſima, deneganda eſt, convenienter præter cognitionem qua Dei eſſentiam videt, & omnia in ipſa, triplex alia cognitio eſt ei attribuenda. Una quidem experimentalis, ſicut aliis hominibus, inquantum aliqua per ſenſus cognovit, ut competit humanæ naturæ. Alia vero divinitus infuſa, ad cognoſcenda omnia illa ad quæ naturalis cognitio hominis ſe extendit, vel extendere poteſt. Conveniens enim fuit ut humana natura a Dei Verbo aſſumpta in nullo a perfectione deficeret, utpote per quam tota humana natura reſtauranda eſſet. Eſt autem imperfectum omne quod in potentia exiſtit, antequam reducatur in actum. Intellectus autem humanus eſt in potentia ad intelligibilia quæ naturaliter homo intelligere poteſt. Omnium igitur horum ſcientiam divinitus anima Chriſti per ſpecies influxas accepit per hoc quod tota potentia intellectus humani fuit re-

ducta ad actum. Sed quia Chriſtus ſecundum humanam naturam non ſolum fuit reparator naturæ, ſed & gratiæ propagator, affuit ei etiam terria cognitio, qua pleniſſime cognovit quicquid ad myſteria gratiæ poteſt pertinere, quæ naturalem hominis cognitionem excedunt, ſed cognoſcuntur ab hominibus per donum ſapientiæ, vel per ſpiritum prophetiæ. Nam ad huiuſmodi cognoſcenda eſt in potentia intellectus humanus, licet altiori agente reducatur in actum. Nam ad naturalia cognoſcenda reducitur in actum per lumen intellectus agentis; horum autem cognitionem conſequitur per lumen divinum.

Patet igitur ex prædictis, quod anima Chriſti ſummum cognitionis gradum inter ceteras creaturas obtinuit quantum ad Dei viſionem, qua Dei eſſentia videtur, & alia in ipſa; etiam ſimiliter quantum ad cognitionem myſteriorum gratiæ; nec non quantum ad cognitionem naturalium ſcibilium: unde in nulla harum trium cognitionum Chriſtus proficere potuit. Sed manifeſtum eſt quod res ſenſibiles per temporis ſucceſſionem magis ac magis ſenſibus corporis experiendo cognovit: & ideo ſolum quantum ad cognitionem experimentalem Chriſtus potuit proficere, ſecundum illud Luc. II. 52. (a) *Puer proficiebat ſapientia, & ætate:* quamvis poſſet & hoc aliter intelligi, ut profectus ſapientiæ Chriſti dicatur non quo ipſe ſit ſapientior, ſed quo ſapientia proficiebat in aliis, quia ſcilicet per eius ſapientiam magis ac magis inſtruebantur. Quod diſpenſative factum eſt, ut ſe aliis hominibus conformem oſtenderet, ne ſi in puerili ætate perfectam ſapientiam demonſtraſſet, incarnationis myſterium phantaſticum videretur.

CAPUT CCXVII.

De materia corporis Chriſti.

SEcundum præmiſſa igitur evidenter apparet qualis debuit eſſe corporis Chriſti formatio. Poterat ſiquidem Deus corpus Chriſti ex limo terræ formare, vel ex quacumque materia, ſicut formavit corpus primi parentis; ſed hoc humanæ reſtaurationi, propter quam Filius Dei, ut diximus, carnem aſſumpſit, congruum non fuiſſet. Non enim ſufficienter natura humani generis ex primo parente derivata, quæ ſananda erat, in priſtinum honorem reſtituta eſſet, ſi aliunde corpus aſſumeret diaboli victor, & mortis triumphator, ſub quibus humanum genus captivum tenebatur propter peccatum primi parentis. Dei autem perfecta ſunt opera, & ad perfectum perducit quod reparare intendit, ut etiam plus adiiciat quam fuerat ſubtractum, ſecundum illud Apoſtoli Rom. v. Gratia Dei per Chriſtum amplius abundavit quam delictum Adæ. Conveniens igitur fuit ut Dei Filius corpus aſſumeret de natura propagatum ab Adam.

Adhuc. Incarnationis myſterium hominibus proficuum per fidem redditur. Niſi enim homines crederent Dei Filium eſſe qui homo videbatur, non ſequerentur eum homines ut ſalutis auctorem: quod Iudæis accidit, qui ex incarnationis myſterio propter incredulitatem, damnationem potius quam ſalutem ſunt conſecuti. Ut ergo hoc ineffabile myſterium facilius crederetur, Filius Dei ſic omnia diſpenſavit ut ſe verum hominem eſſe oſtenderet: quod non ita videretur, ſi aliunde naturam ſui corporis acciperet quam ex natura humana. Conveniens igitur fuit ut corpus a primo parente propagatum aſſumeret.

Item. Filius Dei homo factus humano generi ſalutem adhibuit, non ſolum conferendo gratiæ remedium, ſed etiam præbendo exemplum, quod repudiari non poteſt. Alterius enim hominis & doctrina, & vita in dubium verti poteſt propter defectum humanæ cognitionis, & veritatis. Sed ſicut quod Filius Dei docet, indubitanter creditur verum; ita quod operatur, creditur indubitanter bonum. Oportuit autem ut in eo exemplum acciperemus & gloriæ quam ſperamus, & virtutis qua ipſam meremur: utrumque enim exemplum minus efficax eſſet, ſi aliunde naturam corporis aſſumpſiſſet quam unde alii homines aſſumunt. Si cui enim perſuaderetur quod tolleraret paſſiones, ſicut Chriſtus ſuſtinuit, quod ſperaret ſe reſurrecturum, ſicut Chriſtus reſurrexit; poſſet excuſationem prætendere ex diverſa corporis conditione. Ut igitur exemplum Chriſti efficacius eſſet, conveniens fuit ut non aliunde corporis naturam aſſumeret quam de natura quæ a primo parente propagatur.

CA-

(a) Vulgata *Ieſus*.

CAPUT CCXVIII.

De formatione corporis Chriſti, quæ non eſt ex ſemine.

NOn tamen fuit conveniens ut eodem modo formaretur corpus Chriſti in humana natura, ſicut formantur aliorum hominum corpora. Cum enim ad hoc naturam aſſumeret, ut ipſam a peccato mundaret, oportebat ut tali modo aſſumeret quod nullum contagium peccati incurreret. Homines autem peccatum originale incurrunt ex hoc quod generantur per virtutem activam humanam, quæ eſt in virili ſemine, quod eſt ſecundum ſeminalem rationem in Adam peccante præextitiſſe. Sicut enim primus homo originalem iuſtitiam transfudiſſet in poſteros ſimul cum transfuſione naturæ; ita etiam originalem culpam transfudit transfundendo naturam, quod eſt per virtutem activam virilis ſeminis. Oportuit igitur abſque virili ſemine, Chriſti formari corpus.

Item. Virtus activa virilis ſeminis naturaliter agit; & ideo homo qui ex virili ſemine generatur, non ſubito perducitur ad perfectum, ſed determinatis proceſſibus. Omnia enim naturalia per determinata ;media ad determinatos fines procedunt. Oportebat autem corpus Chriſti in ipſa aſſumptione perfectum eſſe, & anima rationali informatum, quia corpus eſt aſſumptibile a Dei Verbo inquantum eſt animæ rationali unitum, licet non eſſet perfectum ſecundum debitam quantitatem. Non ergo corpus Chriſti formari debuit per virilis ſeminis virtutem.

CAPUT CCXIX.

De cauſa formationis corporis Chriſti.

CUm autem corporis humani formatio naturaliter ſit ex virili ſemine, quocumque alio modo corpus Chriſti formatum fuerit, ſupra naturam fuit talis formatio. Solus autem Deus inſtitutor naturæ eſt, qui ſupernaturaliter in rebus naturalibus operatur, ut ſupra dictum eſt. Unde relinquitur quod ſolus Deus illud corpus miraculoſe formavit ex materia humanæ naturæ. Sed cum omnis Dei operatio in creatura ſit tribus perſonis communis, tamen per quamdam convenientiam formatio corporis Chriſti attribuitur Spiritui ſancto: eſt enim Spiritus ſanctus amor Patris, & Filii, quo ſe invicem, & nos diligunt. Deus autem, ut Apoſtolus ad Epheſios 11. dicit, propter nimiam caritatem ſuam qua dilexit nos, Filium ſuum incarnari conſtituit. Convenienter igitur carnis formatio Spiritui ſancto attribuitur.

Item. Spiritus ſanctus omnium gratiarum eſt actor, cum ſit primum in quo omnia dona gratis donantur. Hoc autem fuit ſuperabundantis gratiæ ut humana natura in unitatem divinæ perſonæ aſſumeretur, ut ex ſupradictis patet. Ad demonſtrandum igitur huiuſmodi gratiam formatio corporis Chriſti Spiritui ſancto attribuitur.

Convenienter etiam hoc dicitur ſecundum ſimilitudinem humani verbi, & ſpiritus. Verbum enim humanum in corde exiſtens, ſimilitudinem gerit æterni Verbi ſecundum quod exiſtit in Patre. Sicut autem humanum verbum vocem aſſumit, ut ſenſibiliter hominibus innoteſcat; ita & Verbum Dei carnem aſſumpſit, ut viſibiliter hominibus appareret. Vox autem humana per hominis ſpiritum formatur. Unde & caro Verbi Dei per Spiritum Verbi formari debuit.

CAPUT CCXX.

Expoſitio articuli in Symbolo poſiti de conceptione, & nativitate Chriſti.

AD excludendum igitur errorem Ebionis, & Cerinthi, qui corpus Chriſti ex virili ſemine formatum dixerunt, dicitur in Symbolo Apoſtolorum: *Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto*: loco cuius in Symbolo Patrum dicitur: *Et incarnatus eſt de Spiritu ſancto*, ut non phantaſticum corpus ſecundum Manichæos, ſed veram carnem aſſumpſiſſe credatur. Additum eſt autem in Symbolo Patrum, *Propter nos homines*, ad excludendum Origenis errorem, qui poſuit virtute paſſionis Chriſti etiam dæmones liberandos. Additum eſt etiam in eodem, *Propter noſtram ſalutem*, ut myſterium incarnationis Chriſti ſufficiens ad humanam ſalutem oſtendatur, contra hæreſim Nazaræorum, qui fidem Chriſti ſine operibus legis ad ſalutem humanam non ſufficere putabant. Additum etiam eſt, *Deſcendit de cœlis*, ad excludendum errorem Photini, qui Chriſtum purum hominem aſſerebat, dicens eum ex Maria ſumpſiſſe initium, ut magis per bonæ vitæ meritum in terris habens prin-

cipium ad cælum aſcenderet, quam cæleſtem habens originem aſſumendo carnem deſcendiſſet ad terram. Additur etiam, *Et homo factus eſt*, ad excludendum errorem Neſtorii, ſecundum cuius poſitionem Filius Dei, de quo Symbolum loquitur, magis inhabitator hominis quam homo eſſe diceretur.

CAPUT CCXXI.

Quod conveniens fuit Chriſtum naſci ex virgine.

CUm autem oſtenſum ſit, quod de materia humanæ naturæ conveniebat Filium Dei carnem aſſumere; materiam autem in humana generatione miniſtrat femina; conveniens fuit ut Chriſtus de femina carnem aſſumeret, ſecundum illud Apoſtoli ad Galat. IV. 4. *Miſit Deus Filium ſuum factum ex muliere*. Femina autem indiget viri commixtione, ad hoc quod materia quam ipſa miniſtrat, formetur in corpus humanum. Formatio autem corporis Chriſti fieri non debuit per virtutem virilis ſeminis, ut ſupra iam dictum eſt. Unde abſque commixtione virilis ſeminis illa femina concepit ex qua Filius Dei carnem aſſumpſit. Tanto autem aliquis magis ſpiritualibus donis repletur, quanto magis a carnalibus ſeparatur. Nam per ſpiritualia homo ſurſum trahitur, per carnalia vero deorſum. Cum autem formatio corporis Chriſti fieri debuerit per Spiritum ſanctum, oportuit illam feminam de qua Chriſtus corpus aſſumpſit, maxime ſpiritualibus donis repleri, ut per Spiritum ſanctum non ſolum anima fecundaretur virtutibus, ſed etiam venter prole divina. Unde oportuit non ſolum mentem eius eſſe immunem a peccato, ſed etiam corpus eius ab omni corruptela carnalis concupiſcentiæ elongari. Unde non ſolum ad concipiendum Chriſtum virilem commixtionem non eſt experta, ſed nec ante, nec poſtea. Hoc etiam conveniebat ei qui naſcebatur ex ipſa. Ad hoc enim Dei Filius veniebat in mundum carne aſſumpta, ut nos ad reſurrectionis ſtatum promoveret, in quo neque nubent, neque nubentur, ſed erunt homines ſicut Angeli in cælo. Unde & continentiæ, & integritatis doctrinam introduxit, ut in fidelium vita reſplendeat aliqualiter gloriæ futuræ imago. Conveniens ergo fuit ut etiam in ſuo ortu vitæ integritatem commendaret naſcendo ex virgine: & ideo in Symbolo Apoſtolorum dicitur: *Natus ex virgine Maria*. In Symbolo autem Patrum, ex virgine Maria dicitur incarnatus: per quod Valentini error excluditur, ceterorumque, qui corpus Chriſti dixerunt aut eſſe phantaſticum, aut eſſe alterius naturæ, & non eſſe ex corpore virginis ſumptum, atque formatum.

CAPUT CCXXII.

Quod beata Virgo ſit mater Chriſti.

ERror autem Neſtorii ex hoc excluditur, qui beatam Mariam matrem Dei confiteri nolebat. In utroque autem Symbolo dicitur, Filius Dei eſt natus, vel incarnatus ex virgine Maria. Femina autem ex qua aliquis homo naſcitur, mater illius dicitur ex eo quod materiam miniſtrat humano conceptui. Unde beata Virgo Maria, quæ materiam miniſtravit conceptui Filii Dei, vera mater Filii Dei dicenda eſt. Non enim refert ad rationem matris, quacumque virtute materia miniſtrata ab ipſa formetur. Non igitur minus mater eſt quæ materiam miniſtravit Spiritu ſancto formandam, quam quæ materiam miniſtrat formandam virtute virilis ſeminis. Si quis autem dicere velit, beatam Virginem Dei matrem non debere dici, quia non eſt ex ea aſſumpta Divinitas, ſed caro ſola, ſicut dicebat Neſtorius; manifeſte vocem ſuam ignorat. Non enim ex hoc aliqua dicitur alicuius mater, quia totum quod in ipſo eſt, ex ea ſumatur. Homo enim conſtat ex anima & corpore, magiſque eſt homo id quod eſt ſecundum animam, quam id quod eſt ſecundum corpus. Anima autem nullius hominis a matre ſumitur; ſed vel a Deo immediate creatur, ut veritas habet; vel ſi eſſet ex traductione, ut quidam poſuerunt, non ſumeretur a matre, ſed magis a patre, quia in generatione ceterorum animalium, ſecundum Philoſophorum doctrinam, maſculus dat animam, femina vero corpus. Sicut igitur cuiuslibet hominis mater aliqua femina dicitur ex hoc quod ab ea corpus eius aſſumitur; ita Dei mater beata Virgo Maria dici debet, ſi ex ea aſſumptum eſt corpus Dei. Oportet autem dicere, quod ſit corpus Dei, ſi aſſumitur in unitatem perſonæ Filii Dei, qui eſt verus Deus. Confitentibus igitur humanam naturam eſſe aſſumptam a Filio Dei in unitatem perſonæ, neceſſe eſt dicere, quod beata Virgo Maria ſit mater Dei.

Sed

Digitized by Google

Sed quia Neſtorius negabat unam perſonam eſſe Dei, & hominis Ieſu Chriſti, ideo ex conſequenti negabat Virginem Mariam eſſe Dei matrem.

CAPUT CCXXIII.

Quod Spiritus ſanctus non ſit pater Chriſti.

Licet autem Filius Dei dicatur de Spiritu ſancto, & ex Maria Virgine incarnatus, & conceptus; non tamen dicendum eſt, quod Spiritus ſanctus ſit pater hominis Chriſti, licet beata Virgo eius mater dicatur. Primo quidem quia in beata Maria Virgine invenitur totum quod pertinet ad matris rationem. Materiam enim miniſtravit Chriſti conceptui Spiritu ſancto formandam, ut requirit matris ratio. Sed ex parte Spiritus ſancti non invenitur totum quod ad rationem patris exigitur. Eſt enim de ratione patris ut ex ſua natura filium ſibi connaturalem producat. Unde ſi fuerit aliquod agens quod faciat aliquid non ex ſua ſubſtantia, nec producat ipſum in ſimilitudinem ſuæ naturæ, pater eius dici non poterit. Non enim dicimus quod homo ſit pater eorum quæ facit per artem, niſi forte ſecundum metaphoram. Spiritus autem ſanctus eſt quidem Chriſto connaturalis ſecundum divinam naturam, ſecundum quam pater Chriſti non eſt, ſed magis ab ipſo procedens; ſecundum autem naturam humanam non eſt Chriſto connaturalis: eſt enim alia natura humana, & divina in Chriſto, ut ſupra dictum eſt. Neque in naturam humanam eſt verſum aliquid de natura divina, ut ſupra dictum eſt. Relinquitur ergo quod Spiritus ſanctus pater hominis Chriſti dici non poſſit.

Item. In unoquoque filio id quod eſt principalius in ipſo, eſt a patre; quod autem ſecundarium, a matre. In aliis enim animalibus anima eſt a patre, corpus vero a matre; in homine autem etſi anima rationalis a patre non ſit, ſed a Deo creata, virtus tamen paterni ſeminis diſpoſitive operatur ad formam. Id autem quod principalius eſt in Chriſto, eſt perſona Verbi, quæ nullo modo eſt a Spiritu ſancto. Relinquitur ergo quod Spiritus ſanctus pater Chriſti dici non poſſit.

CAPUT CCXXIV.

De ſanctificatione matris Chriſti.

Quia igitur, ut ex prædictis apparet, beata Virgo Maria mater Filii Dei facta eſt, de Spiritu ſancto concipiens, decuit ut excellentiſſima puritate mundaretur, per quam congrueret tanto Filio: & ideo credendum eſt eam ab omni labe actualis peccati immunem fuiſſe non tantum mortalis, ſed etiam venialis: quod nulli ſanctorum convenire poteſt poſt Chriſtum, cum dicatur I. Ioan. I. 8 *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt*. Sed de beata Virgine matre Dei intelligi poteſt quod Cant. IV. 7. dicitur: *Tota pulchra es, amica mea, & macula non eſt in te.* Nec ſolum a peccato actuali immunis fuit, ſed etiam ab originali, ſpeciali privilegio mundata. Oportuit ſiquidem quod cum peccato originali conciperetur, utpote quæ ex utriuſque ſexus commixtione concepta fuit. Hoc enim privilegium ſibi ſoli ſervabatur ut virgo conciperet Filium Dei. Commixtio autem ſexus, quæ ſine libidine eſſe non poteſt poſt peccatum primi parentis, tranſmittit peccatum originale in prolem. Similiter etiam quia ſi cum peccato originali concepta non fuiſſet, non indigeret per Chriſtum redimi; & ſic non eſſet Chriſtus univerſalis hominum redemptor: quod derogat dignitati Chriſti. Eſt ergo tenendum, quod cum peccato originali concepta fuit, ſed ab eo quodam ſpeciali modo purgata fuit. Quidam enim a peccato originali purgantur poſt nativitatem ex utero, ſicut qui in baptiſmo ſanctificantur. Quidam autem quodam privilegio gratiæ etiam in maternis uteris ſanctificati leguntur, ſicut de Hieremia dicitur Hier. I. 5. *Priuſquam te formarem in utero, novi te, & antequam exires de vulva, ſanctificavi te*: & de Ioanne Baptiſta Angelus dicit (Luc. I. 15.) *Spiritu ſancto replebitur adhuc ex utero matris ſuæ*. Quod autem præſtitum eſt Chriſti præcurſori, & prophetæ, non debet credi denegatum eſſe matri ipſius: & ideo creditur in utero ſanctificata, ante ſcilicet quam ex utero naſceretur. Non autem talis ſanctificatio præceſſit infuſionem animæ, Sic enim numquam fuiſſet peccato originali ſubiecta, & redemptione non indiguiſſet. Non enim ſubiectum peccati eſſe poteſt niſi creatura rationalis. Simi-

militer etiam gratia ſanctificationis prius in anima radicatur, nec ad corpus poteſt pervenire niſi per animam: unde poſt infuſionem animæ credendum eſt eam ſanctificatam fuiſſe.

Eius autem ſanctificatio amplior fuit quam aliorum in utero ſanctificatorum. Alii namque ſanctificati in utero ſunt quidem a peccato originali mundati, non tamen eſt eis præſtitum ut poſtea non poſſent peccare, ſaltem venialiter. Sed beata Virgo Maria tanta abundantia gratiæ ſanctificata fuit, ut deinceps ab omni peccato conſervaretur immunis non ſolum mortali, ſed etiam veniali. Et quia veniale peccatum interdum ex ſurreptione contingit, ex hoc ſcilicet quod aliquis inordinatus concupiſcentiæ motus inſurgit, aut alterius paſſionis, præveniens rationem, ratione cuius primi motus dicuntur eſſe peccata; conſequens eſt quod beata Virgo Maria numquam peccavit venialiter, eo quod inordinatos paſſionum motus non ſenſit. Contingunt autem huiuſmodi motus inordinati ex hoc quod appetitus ſenſitivus, qui eſt harum paſſionum ſubiectum, non ſic ſubiicitur rationi quin interdum ad aliquid præter ordinationem rationis moveatur, & quandoque contra rationem, in quo conſiſtit motus peccati. Sic igitur fuit in beata Virgine appetitus ſenſitivus rationi ſubiectus per virtutem gratiæ ipſum ſanctificantis, quod numquam contra rationem movebatur, ſed ſecundum ordinem rationis; poterat tamen habere aliquos motus ſubitos non ordinatos ratione.

In Domino autem Ieſu Chriſto aliquid amplius fuit. Sic enim inferior appetitus in eo rationi ſubiiciebatur ut ad nihil moveretur niſi ſecundum ordinem rationis, ſecundum ſcilicet quod ratio ordinabat, vel permittebat appetitum inferiorem moveri proprio motu. Hoc autem videtur ad integritatem primi ſtatus pertinuiſſe ut inferiores vires totaliter rationi ſubderentur: quæ quidem ſubiectio per peccatum primi parentis eſt ſublata non ſolum in ipſo; ſed etiam in aliis qui ab eo contrahunt peccatum originale, in quibus etiam poſtquam a peccato mundantur per gratiæ ſacramentum, remanet rebellio, vel inobedientia inferiorum virium ad rationem, quæ dicitur fomes peccati, quæ in Chriſto nullatenus fuit ſecundum prædicta.

Sed quia in beata Virgine Maria non erant inferiores vires totaliter rationi ſubiectæ, ut ſcilicet nullum motum haberent a ratione non præordinatum, & tamen ſic cohibebantur per virtutem gratiæ ut nullo modo contra rationem moverentur; propter hoc ſolet dici, quod in beata Virgine poſt ſanctificationem remanſit quidem fomes peccati ſecundum ſubſtantiam, ſed ligatus.

CAPUT CCXXV.

De perpetua virginitate matris Chriſti.

Si autem per primam ſanctificationem ſic fuit contra omnem motum peccati munita, multo magis in ea (*a*) excrevit gratia, fomeſque peccati in ea eſt debilitatus, vel etiam totaliter ſublatus, Spiritu ſancto in ipſa ſecundum verbum Angeli ſuperveniente, ad corpus Chriſti ex ea formandum. Unde poſtquam facta eſt ſacrarium Spiritus ſancti, & habitaculum Filii Dei, nefas eſt credere non ſolum aliquem motum peccati in ea fuiſſe, ſed nec etiam carnalis concupiſcentiæ delectationem eam fuiſſe expertam. Et ideo abominandus error eſt Elvidii, qui etiam ſi aſſerat Chriſtum ex virgine conceptum & natum, dixit tamen eam poſtmodum ex Ioſeph alios filios genuiſſe.

Nec hoc eius ſuffragatur errori quod Matthæi I. 25. dicitur, quod non *cognovit eam Ioſeph*, ſcilicet Mariam, *donec peperit filium ſuum primogenitum*; quaſi poſtquam peperit Chriſtum, eam cognoverit: quia *donec* in hoc loco non ſignificat tempus finitum, ſed indeterminatum. Eſt enim conſuetudo ſacræ Scripturæ ut uſque tunc ſpecialiter aſſerat aliquid factum, vel non factum, quouſque in dubium poterat venire; ſicut dicitur in Pſal. CIX. I. *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Dubium enim eſſe poterat an Chriſtus ſederet ad dexteram Dei, quamdiu non viderentur ei inimici eſſe ſubiecti; quod poſtquam innotuerit, nullus remanebit dubitandi locus. Similiter etiam dubium eſſe poterat, an ante partum Filii Dei Ioſeph Mariam cognoverit: unde hoc Evangeliſta removere curavit, quaſi indubitabile relinquens quia poſt partum non fuit cognita.

Nec etiam ei ſuffragatur quod Chriſtus dicitur eius primogenitus, quaſi poſt ipſum alios genuerit filios. Solet enim in Scriptura primogenitus dici ante quem nul-

(a) *Al.* exercuit.

nullus genitus, etiamſi poſt ipſum nullus ſequatur, ſicut patet de primogenitis qui ſecundum legem ſanctificabantur Domino, & ſacerdotibus offerebantur.

Nec etiam ei ſuffragatur quod in Evangelio aliqui dicuntur fratres Chriſti fuiſſe, quaſi mater eius alios habuerit filios. Solet enim Scriptura fratres dicere omnes qui ſunt eiuſdem cognationis, ſicut Abraham Loth ſuum fratrem nominavit, cum tamen eſſet nepos eius. Et ſecundum hoc nepotes Mariæ, & alii eius conſanguinei, fratres Chriſti dicuntur, & etiam conſanguinei Ioſeph, qui pater Chriſti putabatur.

Et ideo in Symbolo dicitur: *Qui natus eſt de virgine Maria*: quæ quidem virgo dicitur abſolute, quæ & ante partum, & in partu, & poſt partum virgo permanſit. Et quidem quod ante partum, & poſt partum eius virginitati derogatum non fuerit, ſatis iam dictum eſt. Sed nec in partu eius virginitas fuit violata. Corpus enim Chriſti, quod ad diſcipulos ianuis clauſis intravit, potuit eadem poteſtate de utero clauſo matris exire. Non enim decebat ut integritatem naſcendo tolleret, qui ad hoc naſcebatur ut corrupta in integrum reformaret.

CAPUT CCXXVI.

De defectibus aſſumptis a Chriſto.

Sicut autem conveniens fuit ut Filius Dei naturam aſſumens humanam propter humanam ſalutem, in natura aſſumpta ſalutis humanæ finem oſtenderet per gratiæ, & ſapientiæ perfectionem; ita etiam conveniens fuit quod in humana natura aſſumpta a Dei Verbo conditiones aliquæ exiſterent quæ congruerent decentiſſimo liberationis modo humani generis. Fuit autem congruentiſſimus modus ut homo, qui per iniuſtitiam perierat, per iuſtitiam repararetur. Exigit autem hoc iuſtitiæ ordo ut qui pœnæ alicuius peccando factus eſt debitor, per ſolutionem pœnæ liberetur. Quia vero quæ per amicos facimus, aut patimur, aliqualiter nos ipſi facere, aut pati videmur, eo quod amor eſt mutua virtus ex duobus ſe amantibus quodammodo faciens unum; non diſcordat a iuſtitiæ ordine, ſi aliquis liberetur, amico eius ſatisfaciente pro ipſo. Per peccatum autem primi parentis perditio in totum humanum genus devenerat; nec alicuius hominis pœna ſufficere poterat, ut totum genus humanum liberaret: non enim erat condigna ſatisfactio æquivalens, ut uno homine puro ſatisfaciente omnes homines liberarentur: ſimiliter etiam nec ſufficiebat ſecundum iuſtitiam ut Angelus ex amore humani generis pro ipſo ſatisfaceret: Angelus enim non habet dignitatem infinitam, ut ſatisfactio eius pro infinitis, & infinitorum peccatis ſufficere poſſet. Solus autem Deus eſt infinitæ dignitatis, qui carne aſſumpta pro homine ſufficienter ſatisfacere poterat, ut ſupra iam diximus. Talem igitur oportuit ut humanam naturam aſſumeret in qua pati poſſet pro homine ea quæ homo peccando meruit ut pateretur, ad ſatisfaciendum pro homine. Non autem omnis pœna quam homo peccando incurrit, eſt ad ſatisfaciendum idonea. Provenit enim peccatum hominis ex hoc quod a Deo avertitur, converſus ad commutabilia bona. Punitur autem homo pro peccato in utriſque: nam & privatur gratia, & ceteris donis, quibus Deo coniungitur; & meretur etiam pati moleſtiam, & defectum in eo propter quod eſt a Deo averſus. Ille igitur ordo ſatisfactionis requirit ut per pœnas quas peccator in bonis commutabilibus patitur, revocetur ad Deum. Huic autem revocationi contrariæ ſunt illæ pœnæ quibus homo ſeparatur a Deo. Nullus igitur per hoc Deo ſatisfacit quod privatur gratia, vel quod ignorat Deum, vel quod habet inordinatam animam, quamvis hoc ſit pœna peccati; ſed per hoc quod in ſe ipſo aliquem dolorem ſentit, & in exterioribus rebus damnum. Non igitur Chriſtus illos defectus aſſumere debuit quibus homo ſeparatur a Deo, licet ſint pœna peccati, ſicut privatio gratiæ, ignorantia, & huiuſmodi: per hoc enim minus idoneus ad ſatisfaciendum redderetur; quinimmo ad hoc quod eſſet auctor humanæ ſalutis, requirebatur ut plenitudinem gratiæ, & ſapientiæ poſſideret, ſicut iam dictum eſt. Sed quia homo per peccatum in hoc poſitus erat ut neceſſitatem moriendi haberet, & ut ſecundum corpus, & animam eſſet paſſibilis; huiuſmodi defectus Chriſtus ſuſcipere voluit, ut mortem pro hominibus patiendo genus humanum redimeret.

Eſt tamen attendendum, quod huiuſmodi defectus ſunt Chriſto, & nobis communes; alia tamen ratione inveniuntur in Chriſto, & in nobis. Huiuſmodi enim de-

defectus, ut dictum eſt, pœna ſunt primi peccati. Quia igitur nos per vitiatam originem culpam originalem contrahimus, per conſequens hos defectus dicimur contractos habere. Chriſtus autem ex ſua origine nullam maculam peccati contraxit, hos autem defectus ex ſua voluntate accepit: unde dici non debet, quod habuit hos defectus contractos, ſed magis aſſumptos: illud enim contrahitur quod cum alio ex neceſſitate trahitur. Chriſtus autem potuit aſſumere humanam naturam ſine huiuſmodi defectibus, ſicut ſine culpæ fœditate aſſumpſit: & hoc rationis ordo poſcere videbatur ut qui fuit immunis a culpa, eſſet immunis a pœna. Et ſic patet quod nulla neceſſitate neque vitiatæ originis, neque iuſtitiæ, huiuſmodi defectus fuerunt in eo: unde relinquitur quod non contracti, ſed voluntarie aſſumpti fuerunt in eo.

Quia vero corpus noſtrum prædictis defectibus ſubiacet in pœnam peccati, nam ante peccatum ab his eramus immunes; convenienter Chriſtus, inquantum huiuſmodi defectus in ſua carne aſſumpſit, dicitur ſimilitudinem peccati geſſiſſe, ſecundum illud Apoſtoli ad Roman. VIII. 3. *Deus miſit Filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati*. Unde & ipſa Chriſti paſſibilitas, vel paſſio ab Apoſtolo peccatum nominatur, cum ſubditur: *& de peccato damnavit peccatum in carne*, & Rom. VI. 10. *Quod mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel*. Et quod eſt mirabilius, hac etiam ratione dicit Apoſtolus ad Galat. III. 13. quod eſt *factus pro nobis maledictum*. Hac etiam ratione dicitur ſimplam noſtram neceſſitatem aſſumpſiſſe, ſcilicet pœnæ, ut duplam noſtram conſumeret, ſcilicet culpæ, & pœnæ.

Eſt autem conſiderandum ulterius, quod defectus pœnales in corpore duplices inveniuntur. Quidam communes omnibus, ut eſuries, ſitis, laſſitudo poſt laborem, dolor, mors, & huiuſmodi. Quidam vero non ſunt omnibus communes, ſed quorumdam hominum proprii, ut cæcitas, lepra, febris, membrorum mutilatio, & huiuſmodi. Horum autem defectuum hæc eſt differentia, quia defectus communes in nobis ab alio traducuntur, ſcilicet ex primo parente, qui eos pro peccato incurrit; defectus autem proprii ex particularibus cauſis in ſingulis hominibus innaſcuntur. Chriſtus autem ex ſe ipſo nullam cauſam defectus habebat nec ex anima, quæ erat gratia, & ſapientia plena, & Verbo Dei unita; nec ex corpore, quod erat optime organizatum, & diſpoſitum, omnipotenti virtute Spiritus ſancti compactum: ſed ſua voluntate diſpenſative ad noſtram ſalutem procurandam, aliquos defectus ſuſcepit. Illos igitur ſuſcipere debuit qui ab alio derivantur ad alios, ſcilicet communes; non proprios, qui in ſingulis ex cauſis propriis innaſcuntur. Similiter etiam quia principaliter venerat ad reſtaurandum humanam naturam, illos defectus ſuſcipere debuit qui in tota natura inveniebantur. Patet etiam ſecundum prædicta quod, ut Damaſcenus dicit, Chriſtus aſſumpſit defectus noſtros indetrectabiles, ideſt quibus detrahi non poteſt. Si enim defectum ſcientiæ, vel gratiæ ſuſcepiſſet, aut etiam lepram, aut cæcitatem, aut aliquid huiuſmodi; hoc ad derogationem dignitatis Chriſti pertinere videretur, & eſſet hominibus detrahendi occaſio, quæ nulla datur ex defectibus totius naturæ.

CAPUT CCXXVII.

Quare Chriſtus mori voluit.

Manifeſtum igitur eſt ſecundum prædicta quod Chriſtus aliquos defectus noſtros ſuſcepit non ex neceſſitate, ſed propter aliquem finem, ſcilicet propter ſalutem noſtram. Omnis autem potentia, & habitus, ſive habilitas ordinatur ad actum ſicut ad finem: unde paſſibilitas ad ſatisfaciendum, vel merendum non ſufficit ſine paſſione in actu. Non enim aliquis dicitur bonus, vel malus ex eo quod poteſt talia agere, ſed ex eo quod agit; nec laus, & vituperium debeutur potentiæ, ſed actui. Unde & Chriſtus non ſolum paſſibilitatem noſtram ſuſcepit ut nos ſalvaret, ſed etiam ut pro peccatis noſtris ſatisfaceret, voluit pati. Paſſus eſt autem pro nobis ea quæ ut nos pateremur ex peccato primi parentis meruimus: quorum præcipuum eſt mors, ad quam omnes aliæ paſſiones humanæ ordinantur ſicut ad ultimum. *Stipendia* enim *peccati mors* eſt, ut Apoſtolus dicit ad Rom. VI. 23. Unde & Chriſtus pro peccatis noſtris voluit mortem pati, ut dum pœnam nobis debitam ipſe ſine culpa ſuſciperet, nos a reatu mortis liberaret; ſicut aliquis debito pœnæ liberaretur, alio pro eo pœnam ſuſtinente. Mori etiam voluit, ut non ſolum mors eius eſſet nobis ſatisfactionis remedium, ſed etiam ſalutis ſacramentum, ut ad ſimi-

militudinem mortis eius nos carnali vitæ moriamur, in ſpiritualem vitam tranſlati, ſecundum illud I. Petri III. 8. *Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis, ut nos offerret Deo mortificatos quidem carne, vivificatos autem ſpiritu*. Mori etiam voluit, ut nobis mors eius eſſet perfectæ virtutis exemplum. Quantum ad caritatem quidem, quia *maiorem caritatem nemo habet quam ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis*, ut dicitur Ioann. XV. 13. Tanto enim quiſque magis amare oſtenditur, quanto plura, & graviora pro amico pati non refugit. Omnium autem humanorum malorum gravius eſt mors, per quam tollitur vita humana: unde nullum magis ſignum dilectionis eſſe poteſt quam quod homo pro amico vero ſe morti exponat. Quantum ad fortitudinem vero, quæ propter adverſa a iuſtitia non recedit, quia maxime ad fortitudinem pertinere videtur ut etiam nec timore mortis aliquis a virtute recedat: unde dicit Apoſtolus Hebr. II. 14. de paſſione Chriſti loquens: *Ut per mortem deſtrueret eum qui habebat mortis imperium, ideſt diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant ſervituti*. Dum enim pro veritate mori non recuſavit, excluſit timorem moriendi, propter quem homines ſervituti peccati plerumque ſubduntur. Quantum ad patientiam vero, quæ in adverſis triſtitiam hominem abſorbere non ſinit; ſed quanto ſunt maiora adverſa, tanto magis in his relucet patientiæ virtus: unde in maximo malorum, quod eſt mors, perfectæ patientiæ datur exemplum, ſi abſque mentis turbatione ſuſtineatur: quod de Chriſto Propheta prædixit dicens, Iſai. LIII. 7. *Tamquam agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum*. Quantum ad obedientiam vero, quia tanto laudabilior eſt obedientia, quanto in difficilioribus quis obedit: omnium autem difficillimum eſt mors. Unde ad perfectam obedientiam Chriſti commendandam, dicit Apoſtolus ad Philippen. II. 8. quod *factus eſt obediens* Patri *uſque ad mortem*.

CAPUT CCXXVIII.

De morte crucis.

Ex eiſdem autem cauſis apparet quare mortem crucis voluit pati. Primo quidem quia hoc convenit quantum ad remedium ſatisfactionis: convenienter enim homo punitur per ea in quibus peccavit: *per quæ enim peccat quis, per hæc & torquetur*, ut dicitur Sapientiæ XI. 17. Peccatum autem hominis primum fuit per hoc quod pomum arboris ligni ſcientiæ boni & mali contra præceptum Dei comedit: loco cuius Chriſtus ſe ligno affigi permiſit, ut exolveret quæ non rapuit, ſicut de eo Pſalmiſta dicit in Pſal. LVIII. Convenit etiam quantum ad ſacramentum. Voluit enim Chriſtus oſtendere ſua morte, ut ſic moreremur vita carnali quod ſpiritus noſter in ſuperna elevaretur: unde & ipſe dicit Ioann. XII. 32. *Ego ſi exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipſum*. Convenit etiam quantum ad exemplum perfectæ virtutis. Homines enim quandoque non minus refugiunt vituperabile genus mortis quam mortis acerbitatem: unde ad perfectionem virtutis pertinere videtur ut propter bonum virtutis etiam aliquis vituperabilem mortem non refugiat pati. Unde Apoſtolus ad commendandam perfectam obedientiam Chriſti, cum dixiſſet de eo quod *factus eſt obediens uſque ad mortem*, ſubdidit: *Mortem autem crucis*: quæ quidem mors turpiſſima videbatur, ſecundum illud Sapientiæ II. 20. *Morte turpiſſima condemnemus eum*.

CAPUT CCXXIX.

De morte Chriſti.

Cum autem in Chriſto conveniant in unam perſonam tres ſubſtantiæ, ſcilicet corpus, anima, & Divinitas Verbi, quarum duæ, ſcilicet anima, & corpus, unitæ ſunt in unam naturam; in morte quidem Chriſti ſeparata eſt unio corporis & animæ: aliter enim corpus vere mortuum non fuiſſet: mors enim corporis nihil eſt aliud quam ſeparatio animæ ab ipſo. Neutrum tamen ſeparatum eſt a Dei Verbo quantum ad unionem perſonæ. Ex unione autem animæ & corporis reſultat humanitas: unde ſeparata anima a corpore Chriſti per mortem, in triduo mortis homo dici non potuit. Dictum eſt autem ſupra, quod propter unionem in perſona humanæ naturæ ad Dei Verbum, quicquid dicitur de homine Chriſto, poteſt & convenienter de Dei Filio prædicari. Unde cum in morte manſerit unio perſonalis Filii Dei tam ad animam, quam ad corpus Chriſti, quicquid de utroque eorum dicitur, poterat de Dei Filio prædicari. Unde & in Sym-

Digitized by Google

ſolo dicitur de Filio Dei, quod *ſepultus eſt*, propter hoc quod corpus ſibi unitum in ſepulcro iacuit, & quod *deſcendit ad inferos*, anima deſcendente.

Eſt etiam conſiderandum, quod maſculinum genus deſignat perſonam, neutrum vero naturam: unde in Trinitate dicimus, quod Filius eſt alius a Patre, non aliud. Secundum hoc ergo in triduo mortis Chriſtus fuit totus in ſepulcro, totus in inferno, totus in cælo, propter perſonam, quæ unita erat & carni in ſepulcro iacenti, & animæ infernum expolianti, & ſubſiſtebat in natura divina in cælo regnante; ſed non poteſt dici, quod totum in ſepulcro, aut in inferno fuerit, quia non tota humana natura, ſed pars in ſepulcro, aut in inferno fuit.

CAPUT CCXXX.

Quod mors Chriſti fuit voluntaria.

FUit igitur mors Chriſti noſtræ morti conformis quantum ad id quod eſt de ratione mortis, quod eſt animam a corpore ſeparari; ſed quantum ad aliquid mors Chriſti a noſtra morte differens fuit. Nos enim morimur quaſi morti ſubiecti ex neceſſitate vel naturæ, vel alicuius violentiæ nobis illatæ; Chriſtus autem mortuus eſt non neceſſitate, ſed poteſtate, & propria voluntate: unde ipſe dicebat Ioann. x. 18. *Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & iterum ſumendi eam.*

Huius autem differentiæ ratio eſt, quia naturalia voluntati noſtræ non ſubiacent; coniunctio autem animæ ad corpus eſt naturalis: unde voluntati noſtræ non ſubiacet quod anima corpori unita remaneat, vel quod a corpore ſeparetur; ſed oportet hoc ex virtute alicuius agentis provenire. Quicquid autem in Chriſto ſecundum humanam naturam erat naturale, totum eius voluntati ſubiacebat propter Divinitatis virtutem, cui ſubiacet tota natura. Erat igitur in poteſtate Chriſti ut quamdiu vellet, anima eius corpori unita remaneret, & ſtatim cum vellet, ſepararetur ab ipſo. Huiuſmodi autem divinæ virtutis indicium Centurio cruci Chriſti aſſiſtens ſenſit, dum eum vidit clamantem expirare: per quod manifeſte oſtendebatur, quod non ſicut ceteri homines ex defectu naturæ moriebatur: non enim poſſunt homines cum clamore ſpiritum emittere, cum in illo mortis articulo vix etiam poſſint palpitando linguam movere: unde quod Chriſtus clamans expiravit, in eo divinam manifeſtavit virtutem: & propter hoc centurio dicit (Matth. xxvii. 54.) *Vere Filius Dei erat iſte.*

Non tamen dicendum eſt, quod Iudæi non occiderint Chriſtum, vel quod Chriſtus ipſe ſe occiderit. Ille enim dicitur aliquem occidere qui ei cauſam mortis inducit, non tamen mors ſequitur niſi cauſa mortis naturam vincat, quæ vitam conſervat. Erat autem in poteſtate Chriſti ut natura cauſæ corrumpenti cederet, vel reſiſteret quantum ipſe vellet: ideo & ipſe Chriſtus voluntarie mortuus fuit, & tamen Iudæi occiderunt eum.

CAPUT CCXXXI.

De paſſione Chriſti quantum ad corpus.

NON ſolum autem Chriſtus mortem pati voluit, ſed & alia quæ ex peccato primi parentis in poſteros proveniunt; ut dum pœnam peccati integraliter ſuſciperet, nos perfecte a peccato ſatiſfaciendo liberaret. Horum autem quædam præcedunt mortem, quædam mortem ſubſequuntur. Præcedunt quidem mortem corporis paſſiones tam naturales, ut fames, ſitis, laſſitudo, & huiuſmodi, quam etiam violentæ, ut vulneratio, flagellatio, & ſimilia: quæ omnia Chriſtus pati voluit tamquam provenientia ex peccato. Si enim homo non peccaſſet, nec famis, aut ſitis, aut laſſitudinis, vel frigoris afflictionem ſenſiſſet, nec ab exterioribus pertuliſſet violentam paſſionem. Has tamen paſſiones alia ratione Chriſtus pertulit quam alii homines patiantur: in aliis enim hominibus non eſt aliquid quod iis paſſionibus repugnare poſſit; in Chriſto autem erat unde iis paſſionibus reſiſteretur, non ſolum virtus divina increata, ſed etiam animæ beatitudo, cuius tanta vis eſt, ut Auguſtinus dicit, ut eius beatitudo ſuo modo redundet in corpus: unde poſt reſurrectionem ex hoc ipſo quod anima glorificata erit per viſionem Dei, & apertam & plenam fruitionem, corpus glorioſæ animæ unitum glorioſum reddetur, impaſſibile, & immortale. Cum igitur anima Chriſti perfecta viſione Dei frueretur, quantum eſt ex virtute huius viſionis, conſequens erat ut corpus impaſſibile, & immortale redderetur per redundantiam gloriæ ab anima in corpus; ſed diſpenſative factum eſt ut anima Dei viſio-

ſione fruente ſimul corpus pateretur, nulla redundantia gloriæ ab anima in corpus facta. Suberat enim, ut dictum eſt, quod erat naturale Chriſto ſecundum humanam naturam, eius voluntati: unde poterat naturalem redundantiam a ſuperioribus partibus ad inferiores pro ſuo libito impedire, ut ſineret unamquamque partem pati, aut agere quod ſibi proprium eſſet abſque alterius partis impedimento, quod in aliis hominibus eſſe non poteſt.

Inde etiam eſt quod in paſſione Chriſtus maximum corporis dolorem ſuſtinuit, quia corporalis dolor in nullo mitigabatur per ſuperius gaudium rationis, ſicut nec e converſo dolor corporis, rationis gaudium impediebat.

Hinc etiam apparet quod ſolus Chriſtus viator, & comprehenſor fuit. Sic enim divina viſione fruebatur (quod ad comprehenſorem pertinet) ut tamen corpus paſſionibus ſubiectum remaneret, quod pertinet ad viatorem. Et quia proprium eſt viatoris ut per bona quæ ex caritate agit, mereatur vel ſibi, vel aliis; inde eſt quod Chriſtus quamvis comprehenſor eſſet, meruit tamen per ea quæ fecit, & paſſus eſt, & ſibi, & nobis. Sibi quidem non gloriam animæ, quam a principio ſuæ conceptionis habuerat, ſed gloriam corporis, ad quam patiendo pervenit: nobis etiam ſuæ ſingulæ paſſiones, & operationes fuerunt proficuæ ad ſalutem, non ſolum per modum exempli, ſed etiam per modum meriti, inquantum propter abundantiam caritatis, & gratiæ nobis potuit gratiam promereri, ut ſic de plenitudine capitis membra acciperent. Erat ſiquidem quælibet paſſio eius, quantumcumque minima, ſufficiens ad redimendum humanum genus, ſi conſideretur dignitas patientis. Quanto enim aliqua paſſio in perſonam digniorem infertur, tanto videtur maior iniuria, puta ſi quis percutiat principem quam ſi percutiat quemdam de populo. Cum igitur Chriſtus ſit dignitatis infinitæ, quælibet paſſio eius habet infinitam exiſtimationem, ut ſic ſufficeret ad infinitorum peccatorum abolitionem. Non tamen fuit per quamlibet conſummata humani generis redemptio, ſed per mortem: quam propter rationes ſupra poſitas ad hoc pati voluit, ut genus humanum redimeret a peccatis. In emptione enim qualibet non ſolum requiritur quantitas valoris, ſed deputatio pretii ad emendum.

CAPUT CCXXXII.

De paſſibilitate animæ Chriſti.

Quia vero anima eſt forma corporis, conſequens eſt ut patiente corpore, & anima quodammodo patiatur: unde pro ſtatu illo quo Chriſtus corpus paſſibile habuit, etiam anima eius paſſibilis fuit. Eſt autem conſiderandum, quod duplex eſt animæ paſſio. Una quidem ex parte corporis, alia vero ex parte obiecti, quod in una aliqua potentiarum conſiderari poteſt. Sic enim ſe habet anima ad corpus ſicut pars animæ ad partem corporis. Potentia autem viſiva patitur quidem ab obiecto, ſicut cum ab excellenti fulgido viſus obtunditur; ex parte vero organi, ſicut cum læſa pupilla hebetatur viſus. Si igitur conſideretur paſſio animæ Chriſti ex parte corporis, ſic tota anima patiebatur corpore patiente: eſt enim anima forma corporis ſecundum ſuam eſſentiam; in eſſentia vero animæ omnes potentiæ radicantur: unde relinquitur quod corpore patiente quælibet potentia animæ quodammodo pateretur. Si vero conſideretur animæ paſſio ex parte obiecti, non omnis potentia animæ patiebatur, ſecundum quod paſſio proprie ſumpta nocumentum importat: non enim ex parte obiecti cuiuslibet potentiæ poterat aliquid eſſe nocivum: iam enim ſupra dictum eſt, quod anima Chriſti perfecta Dei viſione fruebatur. Superior igitur ratio animæ Chriſti, quæ rebus æternis contemplandis, & conſulendis inhæret, nihil habebat adverſum, aut repugnans, ex quo aliqua nocumenti paſſio in ea locum haberet. Potentiæ vero ſenſitivæ, quarum obiecta ſunt res corporeæ, habere poterant aliquod nocumentum ex corporis paſſione: unde ſenſibilis dolor in Chriſto fuit corpore patiente. Et quia læſio corporis ſicut a ſenſu ſentitur noxia, ita etiam interior imaginatio eam ut nocivam apprehendit, inde ſequitur interior triſtitia etiam cum dolor in corpore non ſentitur: & hanc paſſionem triſtitiæ dicimus in anima Chriſti fuiſſe. Non ſolum autem imaginatio, ſed etiam ratio inferior nociva corporis apprehendit: & ideo etiam ex apprehenſione inferioris rationis, quæ circa temporalia verſatur, poterat paſſio triſtitiæ habere locum in Chriſto, inquantum ſcilicet mortem, & aliam corporis læſionem inferior ratio apprehendebat ut noxiam,

Digitized by Google

& appetitui naturali contrariam. Contingit autem ex amore, qui facit duos homines quaſi unum, ut aliquis triſtitiam patiatur non ſolum ex iis quæ per imaginationem, vel per inferiorem rationem apprehendit ut ſibi nociva, ſed etiam ex iis quæ apprehendit ut noxia aliis quos amat: unde ex hoc triſtitiam Chriſtus patiebatur, ſecundum quod aliis, quos ex caritate amabat, periculum imminere cognoſcebat culpæ, vel pœnæ: unde non ſolum ſibi, ſed etiam aliis doluit. Et quamvis dilectio proximi ad ſuperiorem rationem quodammodo pertineat, inquantum proximus ex caritate diligitur propter Deum; ſuperior tamen ratio in Chriſto de proximorum defectibus triſtitiam habere non potuit, ſicut in nobis habere poteſt. Quia enim ratio ſuperior Chriſti plena Dei viſione fruebatur, hoc modo apprehendebat quicquid ad aliorum defectus pertinet, ſecundum quod in divina ſapientia continetur, ſecundum quam decenter ordinatum exiſtit & quod aliquis peccare permittatur, & quod pro peccato punietur: & ideo nec anima Chriſti, nec aliquis beatus Deum videns, ex defectibus proximorum triſtitiam pati poteſt. Secus autem eſt in viatoribus, qui ad rationem ſapientiæ videndam non attingunt: hi enim etiam ſecundum rationem ſuperiorem de defectibus aliorum triſtantur, dum ad honorem Dei, & exaltationem fidei pertinere exiſtimant quod aliqui ſalventur, qui tamen damnantur. Sic igitur de eiſdem, de quibus dolebat ſecundum ſenſum, imaginationem, & rationem inferiorem, ſecundum ſuperiorem gaudebat, inquantum ea ad ordinem divinæ ſapientiæ referebat. Et quia referre aliquid ad alterum eſt proprium opus rationis, ideo ſolet dici, quod mortem ratio Chriſti refugiebat quidem, ſi conſideretur ut natura, quia ſcilicet naturaliter eſt mors odibilis; volebat tamen eam pati, ſi conſideretur ut ratio.

Sicut autem in Chriſto fuit triſtitia, ita etiam & aliæ paſſiones quæ ex triſtitia oriuntur, ut timor, ira, & huiuſmodi. Ex iis enim quæ triſtitiam præſentia ingerunt, timor in nobis cauſatur, dum futura mala exiſtimantur; & dum aliquo lædente contriſtati ſumus, contra eum iraſcimur. Hæ tamen paſſiones aliter fuerunt in Chriſto quam in nobis. In nobis enim plerumque iudicium rationis præveniunt, interdum modum rationis excedunt. In Chriſto autem numquam præveniebant iudicium rationis, nec modum a ratione taxatum excedebant; ſed tantum movebatur inferior appetitus, qui eſt ſubiectus paſſioni, quantum ratio ordinabat eum debere moveri. Poterat igitur contingere quod ſecundum inferiorem partem anima Chriſti refugiebat aliquid, quod ſecundum ſuperiorem optabat; non tamen erat contrarietas appetituum in ipſo, vel rebellio carnis ad ſpiritum, quæ in nobis contingit ex hoc quod appetitus inferior iudicium, & modum rationis tranſcendit. Sed in Chriſto movebatur ſecundum iudicium rationis, inquantum permittebat unicuique inferiorum virium moveri proprio motu, ſecundum quod ipſum decebat.

Iis igitur conſideratis manifeſtum eſt quod ſuperior ratio Chriſti tota quidem fruebatur, & gaudebat per comparationem ad ſuum obiectum (non enim ex parte aliquid ei occurrere poterat quod eſſet triſtitiæ cauſa;) ſed etiam tota patiebatur ex parte ſubiecti, ut ſupra dictum eſt. Nec illa fruitio minuebat paſſionem, nec paſſio impediebat fruitionem: cum non fieret redundantia ex una potentia in aliam, ſed quælibet potentiarum permitteretur agere quod ſibi proprium erat, ſicut iam ſupra dictum eſt.

CAPUT CCXXXIII.

De oratione Chriſti.

Quia vero oratio eſt deſiderii expoſitiva, ex diverſitate appetituum ratio ſumi poteſt orationis quam Chriſtus imminente paſſione propoſuit dicens, Matth. xxvi. 39. *Pater mi, ſi poſſibile eſt, tranſeat a me calix iſte: verumtamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu*. In hoc enim quod dixit, *Tranſeat a me calix iſte*, motum inferioris appetitus, & naturalis deſignat, quo naturaliter quilibet mortem refugit, & appetit vitam. In hoc autem quod dicit, *Verumtamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu* vis, exprimit motum ſuperioris rationis omnia conſiderantis prout ſub ordinatione divinæ ſapientiæ continentur. Ad quod etiam pertinet quod dicit, *Si non poteſt*, hoc ſolum fieri poſſe demonſtrans quod ſecundum ordinem divinæ voluntatis procedit. Et quamvis calix paſſionis non tranſivit ab eo quin ipſum biberit, non tamen dici debet, quod eius oratio exaudita non fuerit: nam ſecundum Apoſtolum ad Hebr. v. 7.

in

Digitized by Google

in omnibus *exauditus eſt pro ſua reverentia*. Cum enim oratio, ut dictum eſt, ſit deſiderii expoſitiva, illud ſimpliciter oramus quod ſimpliciter volumus: unde & deſiderium iuſtorum, orationis vim obtinet apud Deum, ſecundum illud Pſalm. IX. 17. *Deſiderium pauperum exaudivit Dominus*. Illud autem ſimpliciter volumus quod ſecundum rationem ſuperiorem appetimus, ad quam ſolam pertinet conſentire in opus. Illud autem ſimpliciter oravit Chriſtus ut Patris voluntas fieret, quia hoc ſimpliciter voluit; non autem quod calix ab eo tranſiret, quia nec hoc ſimpliciter voluit, ſed ſecundum inferiorem rationem, ut dictum eſt.

CAPUT CCXXXIV.

De ſepultura Chriſti.

Conſequuntur autem hominem ex peccato poſt mortem alii defectus & ex parte corporis, & ex parte animæ. Ex parte corporis quidem, quod corpus redditur terræ, ex qua ſumptum eſt. Hic autem defectus ex parte corporis in nobis quidem ſecundum duo attenditur, ſcilicet ſecundum poſitionem, & ſecundum reſolutionem. Secundum poſitionem quidem, inquantum corpus mortuum ſub terra ponitur ſepultum; ſecundum reſolutionem vero, inquantum corpus in elementa ſolvitur, ex quibus eſt compactum. Horum autem defectuum primum quidem Chriſtus pati voluit, ut ſcilicet corpus eius ſub terra poneretur; alium autem defectum paſſus non fuit, ut ſcilicet corpus eius in terram reſolveretur: unde de ipſo Pſal. XV. 10. dicit: *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem*, id eſt corporis putrefactionem. Huius autem ratio eſt, quia corpus Chriſti materiam ſumpſit de natura humana; ſed formatio eius non fuit virtute humana, ſed virtute Spiritus ſancti: & ideo propter ſubſtantiam materiæ ſubterraneum locum, qui corporibus mortuis deputari conſuevit, voluit pati: locus enim corporibus debetur ſecundum materiam prædominantis elementi: ſed diſſolutionem corporis per Spiritum ſanctum fabricati pati non voluit, quia quantum ad hoc ab aliis hominibus differebat.

CAPUT CCXXXV.

De deſcenſu Chriſti ad inferos.

Ex parte vero animæ ſequitur in hominibus ex peccato poſt mortem, ut ad infernum deſcendant non ſolum quantum ad locum, ſed etiam quantum ad pœnam. Sicut autem corpus Chriſti fuit quidem ſub terra ſecundum locum, non autem ſecundum communem reſolutionis defectum; ita & anima Chriſti deſcendit quidem ad inferos ſecundum locum, non autem ut ibi pœnam ſubiret, ſed magis ut alios a pœna abſolveret, qui propter peccatum primi parentis illic detinebantur, pro quo plene iam ſatisfecerat mortem patiendo: unde poſt mortem nihil patiendum reſtabat, ſed abſque omni pœnæ paſſione localiter ad infernum deſcendit, ut ſe vivorum, & mortuorum liberatorem oſtenderet. Ex hoc etiam dicitur, quod ſolus inter mortuos fuit liber, quia anima eius in inferno non ſubiacuit pœnæ, nec corpus eius corruptioni in ſepulcro. Quamvis autem Chriſtus deſcendens ad inferos, eos liberavit qui pro peccato primi parentis ibi tenebantur, illos tamen reliquit qui pro peccatis propriis ibidem pœnis erant addicti: & ideo dicitur momordiſſe infernum, non abſorbuiſſe, quia ſcilicet partem liberavit, & partem dimiſit. Hos igitur Chriſti defectus Symbolum fidei tangit, cum dicit: *Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſepultus, deſcendit ad inferos.*

CAPUT CCXXXVI.

De reſurrectione, & tempore reſurrectionis Chriſti.

Quia ergo per Chriſtum humanum genus liberatum eſt a malis quæ ex peccato primi parentis derivata erant, oportuit quod ſicut ipſe mala noſtra ſuſtinuit, ut ab eis nos liberaret, ita etiam reparationis humanæ per ipſum factæ in eo primitiæ apparerent; ut utroque modo Chriſtus proponeretur nobis in ſignum ſalutis, dum ex eius paſſione conſideramus quid pro peccato incurrimus, & quod nobis patiendum eſt ut a peccato liberemur, & per eius exaltationem conſideremus quid nobis per ipſum ſperandum proponitur. Superata igitur morte, quæ ex peccato primi parentis pro-

Digitized by Google

venerat, primus ad immortalem vitam reſurrexit, ut ſicut Adam peccante primo mortalis vita apparuit, ita Chriſto pro peccato ſatisfaciente primo immortalis vita in Chriſto appareret. Redierant quidem ad vitam alii ante Chriſtum vel ab eo, vel a Prophetis ſuſcitati, tamen iterum morituri; ſed Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur: unde quia primus neceſſitatem moriendi evaſit, dicitur princeps mortuorum, & primitiæ dormientium, ſcilicet quia primus a ſomno mortis ſurrexit, iugo mortis excuſſo. Eius autem reſurrectio non tardari debuit, nec ſtatim poſt mortem eſſe. Si enim ſtatim poſt mortem rediiſſet ad vitam, mortis veritas comprobata non fuiſſet; ſi vero diu reſurrectio rardaretur, ſignum ſuperaræ mortis in eo non appareret, nec hominibus daretur ſpes ut per ipſum liberarentur a morte. Unde reſurrectionem uſque ad tertium diem diſtulit, quia hoc tempus ſufficiens videbatur ad mortis veritatem comprobandam, nec erat nimis prolixum ad ſpem liberationis tollendam. Nam ſi amplius dilata fuiſſet, iam fidelium ſpes dubitationem pateretur: unde & quaſi deficiente iam ſpe quidam dicebant tertia die, Lucæ ult. 21. *Nos ſperabamus quod ipſe redempturus eſſet Iſrael*. Non tamen per tres integros dies Chriſtus mortuus remanſit; dicitur tamen tribus diebus, & tribus noctibus in corde rerræ fuiſſe illo modo locutionis quo pars pro toto poni ſolet. Cum enim ex die & nocte unus dies naturalis conſtituatur, quacumque parte diei, vel noctis computata Chriſtus fuit in morte, tota ille die dicitur in morte fuiſſe. Secundum autem Scripturæ conſuetudinem nox cum ſequenti die computatur, eo quod Hebræi tempora ſecundum curſum Lunæ obſervant, quæ de ſero incipit apparere. Fuit autem Chriſtus in ſepulcro ultima parte ſextæ feriæ, quæ ſi cum nocte præcedenti computetur, erit quaſi dies unus naturalis. Nocte vero ſequente ſextam feriam cum integra die ſabbati fuit in ſepulcro, & ſic ſunt duo dies. Iacuit etiam mortuus in ſequenti nocte, quæ præcedit diem dominicum, in qua reſurrexit, vel media nocte ſecundum Gregorium, vel diluculo ſecundum alios: unde ſi computetur vel tota nox, vel pars eius cum ſequenti die dominico, erit tertius dies naturalis. Nec vacat a myſterio quod rertia die reſurgere voluit, ut per hoc manifeſtetur quod ex virtute totius Trinitatis reſurrexit: unde & quandoque dicitur Pater eum reſuſcitaſſe, quandoque autem quod ipſe propria virtute reſurrexit: quod non eſt contrarium, cum eadem ſit divina virtus Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: & etiam ut oſtenderetur quod reparatio vitæ non fuit facta prima die ſæculi, ideſt ſub lege naturali, nec ſecunda die, ideſt ſub lege moſaica, ſed tertia die, ideſt tempore gratiæ. Habet etiam rationem quod Chriſtus una die integra, & duabus noctibus integris iacuit in ſepulcro, quia Chriſtus una vetuſtate quam ſuſcepit, ſcilicet pœnæ, duas noſtras vetuſtates conſumpſit, ſcilicet culpæ, & pœnæ, quæ per duas noctes ſignificantur.

CAPUT CCXXXVII.

De qualitate Chriſti reſurgentis.

NON ſolum autem Chriſtus recuperavit humano generi quod Adam peccando amiſerat, ſed etiam hoc ad quod Adam merendo pervenire potuiſſet: multo enim maior fuit Chriſti efficacia ad merendum quam hominis ante peccatum. Incurrit ſiquidem Adam peccando neceſſitatem moriendi, amiſſa facultate qua mori non poterat, ſi non peccaret. Chriſtus autem non ſolum neceſſitatem moriendi excluſit, ſed etiam neceſſitatem non moriendi acquiſivit: unde corpus Chriſti poſt reſurrectionem factum eſt impaſſibile, & immortale, non quidem ſicut primi hominis, potens non mori, ſed omnino non potens mori, quod in futurum de nobis ipſis expectamus. Et quia anima Chriſti ante mortem paſſibilis erat ſecundum paſſionem corporis, conſequens eſt ut corpore impaſſibili facto, etiam anima impaſſibilis redderetur. Et quia iam impletum erat humanæ redemptionis myſterium, propter quod diſpenſative continebatur fruitionis gloria in ſuperiori animæ parte, ne fieret redundantia ad inferiores partes, & ad ipſum corpus, ſed permitteretur unumquodque aut agere, aut pati quod ſibi proprium erat; conſequens fuit ut iam per redundantiam gloriæ a ſuperiori animæ parte totaliter corpus glorificaretur, & inferiores vires: & inde eſt quod cum ante paſſionem Chriſtus eſſet comprehenſor propter fruitionem animæ, & viator propter corporis paſſibilitatem, iam poſt reſurrectionem viator ultra non fuit, ſed ſolum comprehenſor.

CA-

CAPUT CCXXXVIII.

Quomodo convenientibus argumentis Chriſti reſurrectio demonſtratur.

ET quia, ut dictum eſt, Chriſtus reſurrectionem anticipavit, ut eius reſurrectio argumentum nobis ſpei exiſteret, ut nos etiam reſurgere ſperaremus, oportuit ad ſpem reſurrectionis ſuadendam, ut eius reſurrectio, nec non & reſurgentis qualitas congruentibus indiciis manifeſtaretur. Non autem omnibus indifferenter ſuam reſurrectionem manifeſtavit, ſicut humanitatem, & paſſionem, ſed ſolum teſtibus præordinatis a Deo, ſcilicet diſcipulis, quos elegerat ad procurandum humanam ſalutem. Nam ſtatus reſurrectionis, ut dictum eſt, pertinet ad gloriam comprehenſoris, cuius cognitio non debetur omnibus, ſed iis tantum qui ſe dignos efficiunt. Manifeſtavit autem eis Chriſtus & veritatem reſurrectionis, & gloriam reſurgentis.

Veritatem quidem reſurrectionis oſtendendo quod idem ipſe qui mortuus fuerat, reſurrexit & quantum ad naturam, & quantum ad ſuppoſitum. Quantum ad naturam quidem, quia ſe verum corpus humanum habere demonſtravit, dum ipſum palpandum, & videndum diſcipulis præbuit, quibus dixit Luc. ult. 39. *Palpate, & videte, quia ſpiritus carnem, & oſſa non habet, ſicut me videtis habere*. Manifeſtavit etiam exercendo actus qui naturæ humanæ conveniunt, cum diſcipulis ſuis manducans, & bibens, & cum eis multoties loquens, & ambulans, qui ſunt actus hominis viventis; quamvis illa comeſtio neceſſitatis non fuerit: non enim incorruptibilia reſurgentium corpora ulterius cibo indigebunt, cum in eis nulla fiat deperditio, quam oporteat per cibum reſtaurari: unde & cibus a Chriſto aſſumptus non ceſſit in corporis eius nutrimentum, ſed fuit reſolutum in præiacentem materiam. Verumtamen ex hoc ipſo quod comedit, & bibit, ſe verum hominem demonſtravit. Quantum vero ad ſuppoſitum, oſtendit ſe eſſe eumdem qui mortuus fuerat, per hoc quod indicia ſuæ mortis eis in ſuo corpore demonſtravit, ſcilicet vulnerum cicatrices: unde dicit Thomæ, Ioan. xx. 27. *Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum*: & Luc. ult. 39. dixit: *Videte manus meas, & pedes meos, quia ego ipſe ſum*. Quamvis hoc etiam diſpenſationis fuerit quod cicatrices vulnerum in ſuo corpore reſervavit, ut per eas reſurrectionis veritas probaretur: corpori enim incorruptibili reſurgenti debetur omnis integritas: licet etiam dici poſſit, quod in Martyribus quædam indicia præcedentium vulnerum apparebunt cum quodam decore in teſtimonium virtutis. Oſtendit etiam ſe eſſe idem ſuppoſitum & ex modo loquendi, & ex aliis conſuetis operibus, ex quibus homines recognoſcuntur: unde & diſcipuli recognoverunt eum in fractione panis, Luc. ult. & ipſe in Galilæa aperte ſe eis demonſtravit, ubi cum eis erat ſolitus converſari.

Gloriam vero reſurgentis manifeſtavit dum ianuis clauſis ad eos intravit, Ioan. xx. & dum ab oculis eorum evanuit, Luc. ult. Hoc enim pertinet ad gloriam reſurgentis, ut in poteſtate habeat apparere oculo glorioſo quando vult, vel non apparere quando voluerit. Quia tamen reſurrectionis finis difficultatem habebat, propterea per plura indicia tam veritatem reſurrectionis, quam gloriam reſurgentis corporis demonſtravit. Nam ſi inuſitatam conditionem glorificari corporis totaliter demonſtraſſet, fidei reſurrectionis præiudicium attuliſſet, quia immenſitas gloriæ opinionem excluſiſſet eiuſdem naturæ. Hoc etiam non ſolum viſibilibus ſignis, ſed etiam intelligibilibus documentis manifeſtavit, dum aperuit eorum ſenſum, ut Scripturas intelligerent, & per Scripturas Prophetarum ſe reſurrecturum oſtendit.

CAPUT CCXXXIX.

De duplici vita reparata in homine per Chriſtum.

SIcut autem Chriſtus ſua morte mortem noſtram deſtruxit, ita ſua reſurrectione vitam noſtram reparavit. Eſt autem hominis duplex mors, & duplex vita. Una quidem mors eſt corporis per ſeparationem ab anima; alia per ſeparationem a Deo. Chriſtus autem, in quo ſecunda mors locum non habuit, per primam mortem quam ſubiit, ſcilicet corporalem, utramque in nobis mortem deſtruxit, ſcilicet corporalem, & ſpiritualem. Similiter etiam per oppoſitum intelligitur duplex vita: una quidem corporis ab anima, quæ dicitur vita naturæ; alia a Deo, quæ dicitur vita iuſti-

ſtitiæ, vel vita gratiæ, & hæc eſt per fidem, per quam Deus inhabitat in nobis, ſecundum illud Habacuc II. 4. *Iuſtus autem meus in fide ſua vivet:* & ſecundum hoc duplex eſt reſurrectio: una corporalis, qua anima iterato coniungitur corpori; alia ſpiritualis, qua iterum coniungitur Deo. Et hæc quidem ſecunda reſurrectio locum in Chriſto non habuit, quia numquam eius anima fuit per peccatum ſeparata a Deo. Per reſurrectionem igitur ſuam corporalem utriuſque reſurrectionis, ſcilicet corporalis, & ſpiritualis, nobis eſt cauſa. Conſiderandum tamen eſt, quod, ut dicit Auguſtinus ſuper Ioannem, Verbum Dei reſuſcitat animas, ſed Verbum caro factum reſuſcitat corpora. Animam enim vivificare ſolius Dei eſt. Quia tamen caro eſt Divinitatis eius inſtrumentum; inſtrumentum autem agit in virtute cauſæ principalis; utraque reſurrectio noſtra & corporalis, & ſpiritualis in corporalem Chriſti reſurrectionem refertur ut in cauſam. Omnia enim quæ in Chriſti carne facta ſunt, nobis ſalutaria fuerunt virtute Divinitatis unitæ: unde & Apoſtolus reſurrectionem Chriſti cauſam noſtræ ſpiritualis reſurrectionis oſtendens, dicit ad Rom. IV. 25. quod *traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.* Quod autem Chriſti reſurrectio noſtræ corporalis reſurrectionis ſit cauſa, oſtendit I. ad Cor. XV. 12. *Si autem Chriſtus prædicatur quod reſurrexit, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam reſurrectio mortuorum non eſt?* Pulchre autem Apoſtolus peccatorum remiſſionem Chriſti attribuit morti, iuſtificationem vero noſtram reſurrectioni, ut deſignetur conformitas, & ſimilitudo effectus ad cauſam. Nam ſicut peccatum deponitur cum remittitur, ita Chriſtus moriendo depoſuit paſſibilem vitam, in qua erat ſimilitudo peccati. Cum autem aliquis iuſtificatur, novam vitam adipiſcitur: ita Chriſtus reſurgendo novitatem gloriæ conſecutus eſt. Sic igitur mors Chriſti eſt cauſa remiſſionis peccati noſtri & effectiva inſtrumentaliter, & exemplaris ſacramentaliter, & meritoria. Reſurrectio autem Chriſti fuit cauſa reſurrectionis noſtræ effectiva quidem inſtrumentaliter, & exemplaris ſacramentaliter; non autem meritoria, tum quia Chriſtus iam non erat viator, ut ſibi mereri competeret, tum quia claritas reſurrectionis fuit præmium paſſionis, ut per Apoſtolum patet Philipp. II.

Sic igitur manifeſtum eſt quod Chriſtus poteſt dici primogenitus reſurgentium ex mortuis, non ſolum ordine temporis, quia primus reſurrexit ſecundum prædicta, ſed etiam ordine cauſæ, quia reſurrectio eius eſt cauſa reſurrectionis aliorum, & in ordine dignitatis, quia præ cunctis glorioſior reſurrexit. Hanc igitur fidem reſurrectionis Chriſti Symbolum fidei continet dicens: *Tertia die reſurrexit a mortuis.*

CAPUT CCXL.

De duplici præmio humiliationis, ſcilicet reſurrectione, & aſcenſione.

QUia vero ſecundum Apoſtolum exaltatio Chriſti præmium fuit humiliationis ipſius, conſequens fuit ut duplici eius humiliationi duplex exaltatio reſponderet. Humiliaverat namque ſe primo ſecundum mortis paſſionem in carne paſſibili quam aſſumpſerat: ſecundo quantum ad locum, corpore poſito in ſepulcro, & anima ad inferos deſcendente. Primæ igitur humiliationi reſpondet exaltatio reſurrectionis, in qua a morte ad vitam rediit immortalem: ſecundæ humiliationi reſpondet exaltatio aſcenſionis: unde Apoſtolus dicit Epheſ. IV. 10. *Qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cælos.* Sicut autem de Filio Dei dicitur, quod eſt natus, paſſus, & ſepultus, & quia reſurrexit, non tamen ſecundum naturam divinam, ſed ſecundum humanam; ita & de Dei Filio dicitur, quod aſcendit in cælum, non quidem ſecundum divinam naturam, ſed ſecundum humanam. Nam ſecundum divinam naturam numquam a cælo diſceſſit ſemper ubique exiſtens: unde ipſe dicit, Ioan. III. 13. *Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo, Filius hominis qui eſt in cælo.* Per quod datur intelligi, quod ſic de cælo deſcendiſſe dicitur naturam aſſumendo terrenam, quod tamen in cælo ſemper permanſit. Ex quo etiam conſiderandum eſt, quod ſolus Chriſtus propria virtute cælos aſcendit. Locus enim ille debebatur ei qui de cælo deſcenderat ratione ſuæ originis. Alii vero per ſe ipſos aſcendere non poſſunt, ſed per Chriſti virtutem eius membra effecti. Et ſicut aſcendere in cælum convenit Filio Dei ſecundum humanam naturam, ita additur alterum, quod convenit ei ſecundum naturam divinam, ſcilicet quod ſedeat ad dexteram Patris. Non enim ibi cogitanda eſt dextera, vel

ſeſſio

Digitized by Google

ſeſſio corporalis; ſed quia dextera eſt potior pars animalis, datur per hoc intelligi quod Filius conſidet Patri non in aliquo minoratus ab ipſo ſecundum divinam naturam, ſed omnino in eius æqualitate exiſtens. Poteſt tamen & hoc ipſum attribui Filio Dei ſecundum humanam naturam, ut ſecundum divinam naturam intelligamus Filium in ipſo Patre eſſe ſecundum eſſentiæ unitatem, cum quo habet unam ſedem regni, id eſt poteſtatem eamdem. Sed quia ſolent Regibus aliqui aſſidere, quibus ſcilicet aliquid de regia poteſtate communicant; ille autem potiſſimus in regno eſſe videtur quem Rex ad dexteram ſuam ponit; merito Filius Dei etiam ſecundum humanam naturam dicitur ad dexteram Patris ſedere, quaſi ſuper omnem creaturam in dignitate cæleſtis regni exaltatus. Utroque igitur modo ſedere ad dexteram eſt proprium Chriſti: unde Apoſtolus ad Heb. 1. 13. dicit: *Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: Sede a dextris meis?* Hanc igitur Chriſti aſcenſionem confitemur in Symbolo, dicentes: *Aſcendit in cælum, ſedet ad dexteram Dei Patris.*

CAPUT CCXLI.

Quod Chriſtus ſecundum naturam humanam iudicabit.

EX his quæ dicta ſunt, manifeſte colligitur, quod per Chriſti paſſionem, & mortem, reſurrectionis, atque aſcenſionis gloriam a peccato, & morte liberati ſumus, & iuſtitiam, & immortalitatis gloriam, hanc in re, illam in ſpe adepti. Hæc autem quæ prædiximus, ſcilicet paſſio, mors, & reſurrectio, & etiam aſcenſio, ſunt in Chriſto completa ſecundum humanam naturam. Conſequenter igitur oportet dici, quod ſecundum ea quæ in humana natura Chriſtus vel paſſus eſt, vel fecit, nos a malis tam ſpiritualibus, quam corporalibus liberando, ad ſpiritualia, & æterna bona promovit. Eſt autem conſequens ut qui aliquibus aliqua bona acquirit, eadem ipſis diſpenſet. Diſpenſatio autem bonorum in multos requirit iudicium, ut unuſquiſque ſecundum ſuum gradum accipiat. Convenienter igitur Chriſtus ſecundum humanam naturam, ſecundum quam myſteria humanæ ſalutis implevit, iudex conſtituitur a Deo ſuper homines, quos ſalvavit: unde dicitur Ioan. v. 27. *Poteſtatem dedit ei iudicium facere*, ſcilicet Pater Filio, *quia filius hominis eſt*. Quamvis & hoc habeat aliam rationem. Eſt enim conveniens ut iudicem videant iudicandi: Deum autem, apud quem iudicis auctoritas reſidet, in ſua natura videre eſt præmium, quod per iudicium redditur. Oportuit igitur quod Deus iudex non in natura propria, ſed in natura aſſumpta ab hominibus videretur qui iudicandi ſunt, tam bonis, quam malis. Mali enim ſi Deum in natura Divinitatis viderent, iam præmium reportarent, quo ſe reddiderunt indignos. Eſt etiam conveniens exaltationis præmium humiliationi Chriſti reſpondens, qui uſque ad hoc humiliari voluit ut ſub homine iudice iudicaretur iniuſte: unde ad hanc humiliationem exprimendam ſignanter in Symbolo eum ſub Pontio Pilato paſſum fatemur. Hoc igitur exaltationis præmium debebatur ei ut ipſe ſecundum humanam naturam iudex a Deo omnium hominum mortuorum, & vivorum conſtitueretur, ſecundum illud Iob xxxvi. 17. *Cauſa tua quaſi impii iudicata eſt: cauſam, iudiciumque recipies*. Et quia poteſtas iudiciaria ad Chriſti exaltationem pertinet, ſicut & reſurrectionis gloria; Chriſtus in iudicio apparebit non in humilitate, quæ pertinebat ad meritum, ſed in forma glorioſa ad præmium pertinente: unde dicitur in Evangelio (Luc. xxi. 27.) quod *videbunt filium hominis venientem in nube cum poteſtate magna, & maieſtate*. Viſio autem claritatis ipſius electis quidem, qui eum dilexerunt, erit ad gaudium, quibus Iſa. xxxiii. 17. promittit: *Regem in decore videbunt*: impiis autem erit ad confuſionem & luctum, quia iudicantis gloria, & poteſtas, damnationem timentibus, triſtitiam, & metum inducit: unde dicitur Iſa. xxvi. 11. *Videant, & confundantur zelantes populi, & ignis hoſtes tuos deveret*. Et quamvis in forma glorioſa ſe oſtendat, apparebunt tamen in eo indicia paſſionis non cum defectu, ſed cum decore, & gloria, ut ex his viſis & electi recipiant gaudium, qui per paſſionem Chriſti ſe liberatos recognoſcent, & peccatores triſtitiam, qui tantum beneficium contempſerunt: unde dicitur Apoc. 1. 7. *Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt; & plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ*.

CAPUT CCXLII.

Quod ipſe omne iudicium dedit Filio ſuo, qui horam ſcit iudicii.

ET quia Pater omne iudicium dedit Filio, ut dicitur Ioan. v. nunc autem humana vita iuſto Dei iudicio diſpenſatur, ipſe enim eſt qui iudicat omnem carnem, ut Abraham dixit Gen. XVIII. non eſt dubitandum etiam hoc iudicium, quo in mundo reguntur homines, ad Chriſti poteſtatem iudiciariam pertinere: unde etiam ad ipſum introducuntur in Pſal. CIX. I. verba Patris dicentis: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum*. Aſſidet enim a dextris Dei ſecundum humanam naturam, inquantum ab eo recipit iudiciariam poteſtatem: quam quidem etiam nunc exercet antequam manifeſte appareat quod omnes inimici pedibus eius ſubiecti ſint: unde & ipſe ſtatim poſt reſurrectionem dixit Matth. ult. 18. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra*.

Eſt autem & aliud Dei iudicium, quo unicuique in exitu mortis ſuæ retribuitur quantum ad animam ſecundum quod meruit. Iuſti enim diſſolvi cum Chriſto manent, ut Paulus deſiderat; peccatores autem mortui in inferno ſepeliuntur. Non enim putandum eſt hanc diſcretionem abſque Dei iudicio fieri, aut hoc iudicium ad Chriſti poteſtatem iudiciariam non pertinere, præſertim cum ipſe diſcipulis ſuis dicat, Ioan. XIV. 3. *Si abiero, & praparavero vobis locum, iterum veniam, & accipiam vos ad me ipſum, ut ubi ego ſum, & vos ſitis*. Quam quidem tolli nihil eſt aliud quam diſſolvi, ut cum Chriſto eſſe poſſimus: quia *quamdiu ſumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino*, ut dicitur II. Cor. v. 6.

Sed quia retributio hominis non ſolum conſiſtit in bonis animæ, ſed etiam in bonis corporis, iterato per reſurrectionem ab anima reſumendi, omniſque retributio requirit iudicium; oportet & aliud iudicium eſſe, quo retribuatur hominibus ſecundum ea quæ geſſerunt non ſolum in anima, verum etiam in corpore. Et hoc etiam iudicium Chriſto debetur, ut ſicut ipſe pro nobis mortuus reſurrexit in gloria, & cælos aſcendit, ita etiam ipſe ſua virtute faciat reſurgere corpora humilitatis noſtræ configurata corpori claritatis ſuæ, ut ea in cælum transferat, quo ipſe præceſſit aſcendens, & pandens iter ante nos, ut fuerat per Michæam prædictum. Reſurrectio autem omnium hominum ſimul fiet in fine ſæculi huius, ut ſupra iam diximus: unde hoc iudicium, commune, & finale iudicium erit, ad quod faciendum Chriſtus creditur ſecundo venturus cum gloria.

Sed quia in Pſal. XXXV. 7. dicitur: *Iudicia Domini abyſſus multa:* & Apoſtolus dicit ad Rom. XI. 33. *Quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius!* in ſingulis præmiſſorum iudiciorum eſt aliquid profundum, & incomprehenſibile humanæ cognitioni. In primo enim Dei iudicio, quo præſens vita hominum diſpenſatur, tempus quidem iudicii manifeſtum eſt hominibus, ſed retributionum ratio latet, præſertim quia bonis plerumque mala in hoc mundo eveniunt, & malis bona. In aliis autem duobus Dei iudiciis retributionum quidem ratio in evidenti erit, ſed tempus manet occultum, quia & mortis ſuæ tempus homo ignorat, ſecundum illud Eccle. IX. 12. *Neſcit homo finem ſuum;* & finem huius ſæculi nemo ſcire poteſt. Non enim præſcimus futura, niſi quorum comprehendimus cauſas. Cauſa autem finis mundi eſt Dei voluntas, quæ eſt nobis ignota: unde nec finis mundi ab aliqua creatura præſciri poteſt, ſed a ſolo Deo, ſecundum illud Matth. XXIV. 36. *De die autem illa, & hora nemo ſcit, neque Angeli cælorum, niſi Pater ſolus*.

Sed quia in Marco legitur, *neque Filius*, ſumpſerunt aliqui errandi materiam, dicentes Filium Patre minorem, quia ea ignorat quæ Pater novit. Poſſet autem hoc evitari ut diceretur, quod Filius hæc ignorat ſecundum humanam naturam aſſumptam, non autem ſecundum divinam, ſecundum quam unam ſapientiam habet cum Patre, vel, ut expreſſius dicatur, eſt ipſa ſapientia in corde concepta. Sed hoc inconveniens videretur ut Filius etiam ſecundum naturam aſſumptam, divinum ignoret iudicium, cum eius anima, Evangeliſta teſtante, plena ſit Dei gratia, & veritate, ut ſupra dictum eſt. Nec etiam videtur habere rationem ut cum Chriſtus poteſtatem iudicandi acceperit, quia filius hominis eſt, tempus ſui iudicii ſecundum humanam naturam ignoret. Non enim omne iudicium Pater ei dediſſet, ſi determinandi temporis ſui adventus eſſet ei ſubtractum iudicium. Eſt ergo hoc in-

intelligendum ſecundum uſitatum modum loquendi in Scripturis, prout dicitur tunc Deus aliquid ſcire quando illius rei notitiam præbet, ſicut dixit ad Abraham Geneſ. XXII. 12. *Nunc cognovi quod timeas Dominum*: non quod tunc inciperet noſcere qui omnia ab æterno cognoſcit; ſed quia eius devotionem per illud factum oſtenderat. Sic igitur & filius dicitur diem iudicii ignorare, quia notitiam diſcipulis non dedit, ſed eis reſpondit Act. 1. 7. *Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate*. Pater autem iſto modo non ignorat, quia ſaltem Filio huius rei notitiam dedit per generationem æternam. Quidam tamen brevius ſe expediunt, dicentes hoc eſſe intelligendum de filio adoptivo. Ideo autem voluit Dominus, tempus futuri iudicii eſſe occultum, ut homines ſollicite vigilarent, ne forte tempore iudicii imparati inveniantur: propter quod etiam voluit tempus mortis uniuſcuiuſque eſſe ignotum. Talis enim in iudicio unuſquiſque comparebit, qualis hinc per mortem exierit: unde Dominus dixit Matth. XXIV. 42. *Vigilate, quia neſcitis qua hora Dominus veſter venturus ſit*.

CAPUT CCXLIII.

Utrum omnes iudicabuntur, an non.

SIC igitur ſecundum prædicta patet quod Chriſtus habet iudiciariam poteſtatem ſuper vivos, & mortuos. Exercet enim iudicium & in eos qui in præſenti ſæculo vivunt, & in eos qui ex hoc ſæculo tranſeunt moriendo. In finali autem iudicio iudicabit ſimul vivos, & mortuos: ſive per vivos intelligantur iuſti, qui per gratiam vivunt, per mortuos autem peccatores, qui a gratia exciderunt; ſive per vivos intelligantur qui in adventu Domini vivi reperientur, per mortuos autem qui antea deceſſerunt. Hoc autem non eſt hic intelligendum, quod aliqui ſic vivi iudicentur quod numquam ſenſerint corporis mortem, ſicut aliqui poſuerunt. Manifeſte enim Apoſtolus dicit I. Cor. XV. 51. *Omnes quidem reſurgemus*: & alia littera habet: *Omnes quidem dormiemus*, idest moriemur: ſive, ut in aliquibus libris habetur, *non omnes quidem dormiemus*, ut Hieronymus dicit in epiſtola ad Imperium de reſurrectione carnis: quod prædictæ ſententiæ firmitatem non tollit. Nam paulo ante præmiſerat Apoſtolus: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & omnes in Chriſto vivificabuntur*: & ſic illud quod dicitur, *Non omnes dormiemus*, non poteſt referri ad mortem corporis, quæ in omnes tranſivit per peccatum primi parentis, ut dicitur Rom. V. ſed exponendum eſt de dormitione peccati, de qua dicitur Epheſ. V. 14. *Surge qui dormis, & exurge a mortuis; & illuminabit te Chriſtus*. Diſtinguentur ergo qui in adventu Domini reperientur, ab his qui ante deceſſerunt, non quia ipſi numquam moriantur, ſed quia in ipſo raptu quo rapientur in nubibus obviam Chriſto in aera, morientur, & ſtatim reſurgent, ut Auguſtinus dicit.

Conſiderandum tamen eſt, quod ad iudicium tria concurrere videntur. Primo quidem quod aliquis iudici præſentetur; ſecundo quod eius merita diſcutiantur; tertio quod ſententiam accipiat. Quantum igitur ad primum, omnes boni, & mali a primo homine uſque ad ultimum iudicio Chriſti ſubdentur: quia, ut dicitur II. ad Cor. V. 10. *omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti*: a quorum generalitate non excluduntur etiam parvuli, qui vel ſine baptiſmo, vel cum baptiſmo deceſſerunt, ut Gloſſa dicit ibidem. Quantum vero ad ſecundum, ſcilicet ad diſcuſſionem meritorum, non omnes iudicabuntur, nec boni, nec mali. Non enim eſt neceſſaria iudicii diſcuſſio, niſi bona malis permiſceantur; ubi vero eſt bonum abſque commixtione mali, vel malum abſque commixtione boni, ibi diſcuſſio locum non habet. Bonorum igitur quidam ſunt qui totaliter bona temporalia contempſerunt, ſoli Deo vacantes, & his quæ ſunt Dei. Quia ergo peccatum committitur per hoc quod ſpreto incommutabili bono bonis commutabilibus adhæretur, nulla videtur eſſe in his commixtio boni & mali, non quod abſque peccato vivant, cum ex eorum dicatur perſona I. Ioan. 1. 8. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus*: ſed quia in eis ſunt levia quædam peccata, quæ per fervorem caritatis quodammodo conſumuntur, ut nihil eſſe videantur: unde hi in iudicio non iudicabuntur per meritorum diſcuſſionem. Qui vero terrenam vitam agentes, rebus ſæcularibus intendentes utuntur eis non quidem contra Deum, ſed eis plus debito inhærentes, habent aliquid mali bono fidei, & caritatis admixtum, ſecundum aliquam notabilem quantitatem, ut non de facili apparere

T 2 poſſit

poſſit quid in eis prævaleat : unde tales iudicabuntur etiam quantum ad diſcuſſionem meritorum. Similiter etiam ex parte malorum notandum eſt, quod principium accedendi ad Deum eſt fides, ſecundum illud Heb. xi. 6. *Credere oportet accedentem ad Deum*. Qui ergo fidem non habet, nihil boni invenitur in eo, cuius ad mala permixtio faciat eius dubiam damnationem; & ideo condemnabitur abſque meritorum diſcuſſione. Qui vero fidem habet, & caritatem non habet, nec bona opera, habet quidem aliquid unde Deo coniungitur. Unde neceſſaria eſt meritorum diſcuſſio, ut evidenter appareat quid (a) in iſto præponderet, utrum bonum, vel malum: unde talis cum diſcuſſione meritorum damnabitur; ſicut Rex terrenus civem peccantem cum audientia damnat, hoſtem vero abſque omni audientia punit. Quantum vero ad tertium, ſcilicet ſententiæ prolationem, omnes iudicabuntur, quia omnes ex ipſius ſententia vel gloriam, vel pœnam reportabunt: unde dicitur II. Corinth. v. 10. *Ut referat unuſquiſque propria corporis, prout geſſit, ſive bonum, ſive malum*.

CAPUT CCXLIV.

Quod non erit examinatio in iudicio quia ignoret, & de modo, & loco.

NON eſt autem exiſtimandum, quod diſcuſſio iudicii erit neceſſaria, ut iudex informetur, ſicut contingit in humanis iudiciis, cum omnia ſint *nuda & aperta oculis eius*, ut dicitur Hebr. iv. 13. Sed ad hoc eſt neceſſaria prædicta diſcuſſio, ut unicuique inoteſcat de ſe ipſo, & de aliis, quomodo ſint digni pœna, vel gloria; ut ſic boni in omnibus de Dei iuſtitia gaudeant, & mali contra ſe ipſos iraſcantur. Nec eſt æſtimandum, quod huiuſmodi diſcuſſio meritorum verbo tenus fiat. Immenſum enim tempus requireretur ad enarrandum ſingulorum excogitata, dicta, & facta bona, vel mala: unde Lactantius deceptus fuit, ut poneret diem iudicii mille annis duraturum; quamvis nec hoc tempus ſufficere videatur, cum ad unius hominis iudicium modo prædicto complendum plures dies requirerentur. Fiet ergo virtute divina ut ſtatim unicuique occurrant bona, vel mala omnia quæcumque fecit, pro quibus eſt præmiandus, vel puniendus; & non ſoli unicuique de ſe ipſo, ſed etiam unicuique de aliis. Ubi ergo intantum bona excedunt, quod mala nullius videntur eſſe momenti, aut e converſo; nulla eſſe concertatio videbitur bonorum ad mala ſecundum exiſtimationem humanam, & propter hoc ſine diſcuſſione præmiari, vel puniri dicuntur.

In illo autem iudicio licet omnes Chriſto aſſiſtant, different tamen boni a malis non ſolum quantum ad cauſam meritoriam, ſed etiam loco ſegregabuntur ab eis. Nam mali, qui terrena diligentes a Chriſto receſſerunt, remanebunt in terra; boni vero, qui Chriſto adhæſerunt, obviam Chriſto occurrent in aera ſublevati, ut Chriſto conformentur non ſolum configurati gloriæ claritatis eius, ſed in loco conſociati, ſecundum illud Matth. xxiv. 28. *Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ*: per quas ſignificantur ſancti. Signanter autem loco corporis in Hebræo (b) *ioatham* dicitur ſecundum Hieronymum, quod *cadaver* ſignificat, ad commemorandum Chriſti paſſionem, per quam Chriſtus & poteſtatem iudiciariam promeruit, & homines conformati paſſioni eius ad ſocietatem gloriæ illius aſſumuntur, ſecundum illud Apoſtoli (c) *Si compatimur, & conregnabimus*: II. Tim. ii. 12. Et inde eſt quod circa locum dominicæ paſſionis creditur Chriſtus ad iudicium deſcenſurus, ſecundum illud Ioel. iii. 2. *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Ioſaphat, & diſceptabo cum eis ibi*: quæ ſubiacet monti Oliveti, unde Chriſtus aſcendit. Inde etiam eſt quod veniente Domino ad iudicium, ſignum crucis, & alia paſſionis indicia demonſtrabuntur, ſecundum illud Matth. xxiv. 30. *Et tunc apparebit ſignum filii hominis in cælo*: ut impii videntes in quem confixerunt, doleant, & crucientur, & ii qui redempti ſunt, gaudeant de gloria redemptoris. Et ſicut Chriſtus a dextris Dei ſedere dicitur ſecundum humanam naturam, inquantum eſt ad bona potiſſima Patris ſublimatus; ita iuſti in iudicio a dextris eius dicuntur inſiſtere, quaſi honorabiliſſimum apud eum locum habentes.

CA-

(a) *Al.* in Chriſto. (b) *Al.* iotham. *Forte* ptoma. *Confer Admonitionem præviam cap.* iv. *num.* 4 (c) Vulgata, *Si ſuſtinebimus*.

CAPUT CCXLV.

Quod ſancti iudicabunt.

NON ſolum autem Chriſtus in illo iudicio iudicabit, ſed etiam alii. Quorum quidam iudicabunt ſola comparatione, ſcilicet boni minus bonos, aut mali magis malos ſecundum illud Matth. XII. 41. *Viri Ninivitæ ſurgent in iudicio cum generatione iſta, & condemnabunt eam.* Quidam vero iudicabunt per ſententiæ approbationem; & ſic omnes iuſti iudicabunt, ſecundum illud Sap. III. 8. *Iudicabunt* ſancti *nationes*. Quidam vero iudicabunt, quaſi iudiciariam poteſtatem accipientes a Chriſto, ſecundum illud Pſal. CXLIX. 6. *Gladii ancipites in manibus eorum*. Hanc autem ultimam iudiciariam poteſtatem Dominus Apoſtolis repromiſit Matth. XIX. 28. dicens: *Vos qui ſecuti eſtis me, in regeneratione cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim tribus Iſrael*. Non eſt autem æſtimandum, quod ſoli Iudæi, qui ad duodecim tribus Iſrael pertinent, per Apoſtolos iudicentur; ſed per duodecim tribus Iſrael omnes fideles intelliguntur, qui in fidem Patriarcharum ſunt aſſumpti. Nam infideles non iudicantur, ſed iam iudicati ſunt. Similiter etiam non ſoli duodecim Apoſtoli, qui tunc erant, cum Chriſto iudicabunt: nam neque Iudas iudicabit, nec Paulus, qui plus aliis laboravit, carebit iudiciaria poteſtate, præſertim cum ipſe dicat (I. Corint. VI. 3.) *Neſcitis quod angelos iudicabimus?* ſed ad illos proprie hæc dignitas pertinet qui relictis omnibus Chriſtum ſunt ſecuti: hoc enim promiſſum eſt Petro quærenti, & dicenti (Matth. XIX. 27.) *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te: quid ergo erit nobis?* Unde Iob XXXVI. 6. *Iudicium pauperibus* (a) *tribuit*: & hoc rationabiliter: ut enim dictum eſt, diſcuſſio erit de actibus hominum qui terrenis rebus bene, vel male ſunt uſi. Requiritur autem ad rectitudinem iudicii ut animus iudicis ſit liber ab iis de quibus habet iudicare: & ideo per hoc quod aliqui habent animum ſuum a rebus terrenis totaliter abſtractum, dignitatem iudicariam merentur. Facit etiam ad meritum huius dignitatis præceptorum divinorum annuntiatio: unde Matth. XXV. Chriſtus cum Angelis ad iudicandum dicitur eſſe venturus, per quos prædicatores intelliguntur, ut Auguſtinus in Lib. de Pœnitentia dicit. Decet enim ut illi diſcutiant actus hominum circa obſervantiam divinorum præceptorum qui præcepta vitæ annuntiaverunt. Iudicabunt autem prædicti inquantum cooperabuntur ad hoc quod unicuique appareat cauſa ſalvationis, & damnationis tam ſui, quam aliorum, eo modo quo ſuperiores Angeli inferiores, vel etiam homines illuminare dicuntur. Hanc igitur iudiciariam poteſtatem confitemur in Chriſto in Symbolo Apoſtolorum, dicentes: *Inde venturus eſt iudicare vivos, & mortuos*.

CAPUT CCXLVI.

Quomodo diſtinguuntur articulis de prædictis.

HIS igitur conſideratis, quæ pertinent ad fidei chriſtianæ veritatem, ſciendum eſt, quod omnia præmiſſa ad certos articulos reducuntur. Secundum quoſdam quidem ad duodecim, ſecundum alios autem ad quatuordecim. Cum enim fides ſit de iis quæ ſunt incomprehenſibilia rationi, ubi aliquid novum occurrit rationi incomprehenſibile, ibi oportet eſſe novum articulum. Eſt igitur unus articulus pertinens ad Divinitatis unitatem: quamvis enim Deum eſſe unum ratione probetur, tamen eum ſic præeſſe immediate omnibus, vel ſingulariter ſic colendum, ſubiacet fidei. De tribus autem perſonis ponuntur tres articuli. De tribus autem effectibus Dei, ſcilicet creationis, quæ pertinet ad naturam, iuſtificationis, quæ pertinet ad gratiam, remunerationis, quæ pertinet ad gloriam, ponuntur tres alii: & ſic de Divinitate in univerſo ponuntur ſeptem articuli. Circa humanitatem vero Chriſti ponuntur ſeptem alii; ut primus ſit de incarnatione, & conceptione: ſecundus de nativitate, quæ habet ſpecialem difficultatem propter exitum a clauſo Virginis utero; tertius de morte, & paſſione, & ſepultura: quartus de deſcenſu ad inferos: quintus de reſurrectione: ſextus de aſcenſione: ſeptimus de adventu ad iudicium: & ſic in univerſo ſunt quatuordecim articuli.

Alii vero ſatis rationabiliter fidem trium perſonarum ſub uno articulo comprehendunt, eo quod non poteſt credi Pater quin credatur & Filius, & amor nectens utrumque, qui eſt Spiritus ſanctus; ſed

(a) Al. *tribus*.

ſed diſtinguunt articulum reſurrectionis ab articulo remunerationis: & ſic duo articuli ſunt de Deo, unus de unitate, & alius de trinitate; quatuor de effectibus, unus de creatione, alius de iuſtificatione, tertius vero de communi reſurrectione, quartus de remuneratione. Similiter circa fidem humanitatis Chriſti, conceptionem, & nativitatem ſub uno articulo comprehendunt, ſicut paſſionem, & mortem. Sic igitur in univerſo, ſecundum iſtam computationem, ſunt duodecim articuli. Et hæc de fide ſufficiant.

COMPENDII THEOLOGIAE

PARS SECUNDA,

In qua oſtenditur, quod ad perfectionem chriſtianæ vitæ neceſſaria eſt virtus ſpei.

CAPUT I.

QUia ſecundum principis Apoſtolorum ſententiam admonemur ut non ſolum rationem addamus de fide, ſed etiam de ea quæ in nobis eſt ſpe; poſt præmiſſa, in quibus fidei chriſtianæ ſententiam breviter proſecuti ſumus, reſtat ut de iis quæ ad ſpem pertinent, compendioſam tibi expoſitionem faciamus. Eſt autem conſiderandum, quod in aliqua cognitione deſiderium hominis requieſcere poteſt, cum homo naturaliter ſcire deſideret veritatem, qua cognita eius deſiderium quietatur. Sed in cognitione fidei deſiderium hominis non quieſcit: fides enim imperfecta eſt cognitio, ea enim creduntur quæ non videntur: unde Apoſtolus eam vocat *argumentum non apparentium*, ad Hebr. XI. Habita igitur fide, adhuc remanet animæ motus ad aliud, ſcilicet ad videndum perfecte veritatem quam credit, & aſſequendum ea, per quæ ad veritatem huiuſmodi poterit introduci. Sed quia inter cetera fidei documenta unum eſſe diximus ut credatur Deus providentiam de rebus humanis habere, inſurgit ex hoc in animo credentis motus ſpei, ut ſcilicet bona quæ naturaliter deſiderat, ut edoctus ex fide, per eius auxilium conſequatur. Unde poſt fidem ad perfectionem chriſtianæ vitæ ſpes neceſſaria eſt, ſicut ſupra iam diximus.

CAPUT II.

Quod hominibus convenienter indicitur oratio, per quam obtineant quæ a Deo ſperant; & de diverſitate orationis ad Deum, & ad hominem.

QUia vero ſecundum divinæ providentiæ ordinem unicuique attribuitur modus perveniendi ad finem ſecundum convenientiam ſuæ naturæ, eſt etiam hominibus conceſſus congruus modus obtinendi quæ ſperat a Deo ſecundum humanæ conditionis tenorem. Habet enim hoc humana conditio ut aliquis interponat deprecationem ad obtinendum ab aliquo, præſertim ſuperiori, quod per eum ſe ſperat adipiſci: & ideo indicta eſt hominibus oratio, per quam homines a Deo obtineant quod ab ipſo conſequi ſperant.

Aliter tamen neceſſaria eſt oratio ad obtinendum aliquid ab homine, aliter a Deo. Interponitur enim ad hominem primum quidem, ut deſiderium orantis, & neceſſitas exprimatur: ſecundo ut deprecati animus ad concedendum flectatur: ſed hæc in oratione quæ ad Deum funditur, locum non habent. Non enim in orando intendimus neceſſitates noſtras, aut deſideria Deo manifeſtare, qui omnium eſt cognitor: unde & Pſalm. XXXVII. 10. dicit ei: *Domine, ante te omne deſiderium meum:* & in Evangelio dicitur Matth. VI. 32. *Scit Pater veſter qui his omnibus indigetis*. Nec etiam divina voluntas verbis humanis flectitur ad volendum quod prius noluerat: quia, ut dicitur Num. XXIII. 19. *non eſt Deus quaſi homo, ut mentiatur, nec ut filius hominis, ut mutetur*: nec pœnitudine flectitur, ut dicitur I. Reg. XV. Sed oratio ad obtinendum a Deo eſt homini neceſſaria propter ſe ipſum qui orat, ut ſcilicet ipſemet ſuos defectus conſideret, & animum ſuum flectat ad (a) ferventer, & pie deſiderandum quod orando ſperat obtinere: per hoc enim ad recipiendum idoneus redditur.

Eſt autem & alia differentia conſideranda orationis quæ ad Deum, & ad hominem fit. Nam ad orationem quæ fit ad hominem, præexigitur familiaritas, per quam ſibi deprecandi aditus pateat; ſed ipſa

(a) *Al.* fluenter.

ipſa oratio quæ ad Deum emittitur, familiares nos Deo facit, dum mens noſtra elevatur ad ipſum, & quodam ſpirituali affectu Deo colloquitur, in ſpiritu, & veritate ipſum adorans; & ſic familiaris effectus orando aditum ſibi parat ut iterum fiducialius oret: unde dicitur in Pſalm. xvi. 6. *Ego clamavi*, ſcilicet fiducialiter orando, *quoniam exaudiſti me Deus*: quaſi per primam orationem in familiaritatem receptus, ſecundo fiducialius clamet: & propter hoc in oratione divina aſſiduitas, vel petitionum frequentia non eſt importuna, ſed reputatur Deo accepta: *oportet* enim *ſemper orare, & non deficere*, ut dicitur Luc. xviii. 1. Unde & Dominus ad petendum invitat, dicens Matth. vii. 7. *Petite, & dabitur vobis... pulſate, & aperietur vobis*. In oratione vero quæ ad hominem fit, petitionum aſſiduitas redditur importuna.

CAPUT III.

Quod conveniens fuit ad conſummationem ſpei, ut nobis forma orandi traderetur a Chriſto.

Quia igitur ad ſalutem noſtram poſt fidem etiam ſpes requiritur, opportunum fuit ut Salvator noſter ſicut actor, & conſummator nobis factus eſt fidei (*a*) referando cæleſtia ſacramenta; ita etiam nos in ſpem vivam induceret, nobis formam orandi tradens, per quam maxime ſpes noſtra in Deum erigitur, dum ab ipſo Deo edocemur quid ab ipſo petendum ſit. Non enim ad petendum induceret, niſi proponeret exaudire; nulluſque ab alio petit niſi de quo ſperat, & ea ipſe petit quæ ſperat. Sic igitur dum nos docet a Deo aliqua petere, in Deo nos ſperare admonet, & quid ab ipſo ſperare debeamus oſtendit per ea quæ petenda eſſe demonſtrat. Sic igitur proſequentes ea quæ in oratione dominica continentur, demonſtrabimus quicquid ad ſpem Chriſtianorum pertinere poteſt, ſcilicet in quo ſpem ponere debeamus, & propter quam cauſam, & quæ ab eo ſperare debeamus. Spes quidem noſtra debet eſſe in Deo, quem etiam orare debemus, ſecundum illud Pſalm. lxi. 9. *Sperate in eo*, ſcilicet Deo, *omnis congregatio populi; effundite coram illo*, ſcilicet orando, *corda veſtra*.

CAPUT IV.

Cauſa quare qua ſperamus, debemus ab ipſo Deo orando petere.

Cauſa autem quare in eo ſperandum eſt, hæc præcipua eſt, quia pertinemus ad ipſum ſicut effectus ad cauſam. Nihil autem in vanum operatur, ſed propter aliquem finem certum. Pertinet igitur ad unumquodque agens ſic effectum producere ut ei non deſint per quæ poſſit pervenire ad finem: & inde eſt quod in his quæ naturalibus agentibus fiunt, natura deficere in neceſſariis non invenitur, ſed attribui unicuique generato quæ ſunt ad conſiſtentiam ſui eſſe, & ad perficiendum operationem, qua pertingat ad finem; niſi forte hoc impediatur per defectum agentis, qui ſit inſufficiens ad hæc exhibenda. Agens autem per intellectum non ſolum in ipſa effectus productione ea confert ſuo effectui quæ ſunt neceſſaria ad finem intentum, ſed etiam opere iam perfecto diſponit de uſu ipſius, qui eſt operis finis; ſicut faber non ſolum cultellum fabricat, ſed etiam diſponit de inciſione ipſius. Homo autem a Deo eſt productus ut artificiatum ab artifice: unde dicitur Iſa. lxiv. 8. *Et nunc, Domine* (*b*) *fictor noſter es tu, nos vero lutum*; & ideo ſicut vas fictile, ſi ſenſum haberet, ſperare de figulo poſſet ut bene diſponeretur; ita etiam homo debet habere ſpem de Deo, ut recte gubernetur ab eo: unde dicitur Hier. xviii. 6. *Sicut lutum in manu figuli, ſic vos, domus Iſrael, in manu mea*.

Hæc autem fiducia quam homo habet de Deo, debet eſſe certiſſima. Dictum enim eſt, quod agens a recta ſui operis diſpoſitione non recedit niſi propter aliquem eius defectum. In Deo autem nullus defectus cadere poteſt, neque ignorantia, quia *omnia nuda & aperta ſunt oculis eius*, ut dicitur Heb. iv. 13. neque impotentia, quia *non eſt abbreviata manus* eius *ut ſalvare non poſſit*, ut dicitur Iſa. lix. 1. neque iterum defectus bonæ voluntatis, quia *bonus eſt Dominus ſperantibus in eum, animæ quærenti illum*, ut dicitur Thren. iii. 25. Et ideo ſpes qua aliquis de Deo confidit, ſperantem non confundit, ut dicitur Rom. v.

Eſt autem conſiderandum ulterius, quod etſi reſpectu omnium creaturarum providentia diſpoſitionis invigilet, ſpecia-

(a) *Al*. reſervando. (b) Al. *factor*.

ciali tamen ratione curam habet de rationabilibus, quæ ſcilicet dignitate imaginis ipſius ſunt inſignitæ, & ad eum cognoſcendum, & amandum poſſunt pertingere, & ſuorum actuum dominium habent, ut boni & mali diſcretionem habentes: unde competit eis fiduciam habere de Deo, non ſolum ut conſerventur in eſſe ſecundum conditionem ſuæ naturæ, quod competit ceteris creaturis, ſed etiam ut recedendo a malo, & operando bonum aliquid promereantur ab ipſo: unde in Pſal. xxxv. 7. *Homines, & jumenta ſalvabis*, inquantum ſcilicet hominibus ſimul cum irrationabilibus creaturis confert ea quæ pertinent ad ſubſidium vitæ; ſed poſtea ſubdit: *Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum ſperabunt*, quaſi ſpeciali quadam cura protecti ab ipſo.

Ulterius autem conſiderare oportet, quod perfectione quacumque accedente, ſuperadditur facultas aliquid faciendi, vel adipiſcendi; ſicut aer illuminatus a Sole facultatem habet ut poſſit eſſe medium viſionis, & aqua calefacta ab igne facultatem habet decoquendi, & hoc ſperare poſſet, ſi ſenſum haberet. Homini autem ſupra animæ naturam additur perfectio gratiæ, per quam efficitur divinæ conſors naturæ, ut dicitur II. Pet. i. unde & ſecundum hoc dicimur regenerari in filios Dei, ſecundum illud Ioann. i. 12. *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri*. Filii autem effecti convenienter poſſunt hereditatem ſperare, ſecundum illud Rom. viii. 17. *Si filii, & heredes*. Et ideo ſecundum hanc ſpiritualem regenerationem competit homini quamdam altiorem ſpem de Deo habere, hereditatis ſcilicet æternæ conſequendæ, ſecundum illud I. Pet. i. 3. *Regeneravit nos in ſpem vivam per reſurrectionem Chriſti ex mortuis, in hereditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarceſcibilem, conſervatam in cælis*. Et quia per ſpiritum adoptionis, quem accepimus, clamamus *Abba, pater*, ut dicitur Rom. viii. ideo Dominus ut ex hac ſpe nobis eſſe orandum oſtenderet, ſuam orationem a Patris invocatione inchoavit dicens, *Pater*. Similiter etiam ex hoc quod dicitur, *Pater*, præparatur hominis affectus ad pure orandum, & ad obtinendum quod ſperat. Debent etiam filii imitatores parentum exiſtere: unde qui patrem Deum confitetur, debet conari ut Dei imitator exiſtat, vitando ſcilicet illa quæ Deo diſſimilem reddunt, & his inſiſtendo quæ nos Deo aſſimilant: unde dicitur Hier. iii. 19. *Patrem vocabis me, & poſt me ingredi non ceſſabis*. „ Si ergo (ut Gregorius Nyſſenus dicit) ad res mundanas intuitum dirigis, aut humanam gloriam ambis, aut ſordes paſſibilis appetitus; quomodo qui corrupta vivis vita, patrem vocas incorruptibilitatis genitorem? “

CAPUT V.

Quod Deus, a quo orando ſperata petimus, debet vocari ab orante Pater noſter, *& non meus*.

Inter alia vero præcipue qui ſe Dei filium recognoſcit, debet in caritate Dominum imitari, ſecundum illud Epheſ. v. i. *Eſtote imitatores Dei ſicut filii cariſſimi, & ambulate in dilectione*. Dei autem dilectio non privata eſt, ſed communis ad omnes: diligit enim omnia quæ ſunt, ut dicitur Sap. ii. & ſpecialiter homines, ſecundum illud Deut. xxxiii. 3. *Dilexit populos*. Et ideo ut Cyprianus dicit, „ publica eſt nobis, & communis oratio; & quando oramus, non pro uno tantum, ſed pro populo toto oramus, quia totus populus unum ſumus. “ „ Pro ſe igitur orare (ut Chryſoſtomus dicit) neceſſitas cogit, pro altero autem caritas fraternitatis hortatur. “ Et ideo non dicimus, Pater meus, ſed *Pater noſter*.

Simul etiam conſiderandum eſt, quod ſi ſpes noſtra principaliter divino auxilio innitatur, ad invicem tamen iuvamur ut facilius obtineamus quod petimus: unde dicitur II. Cor. i. 11. *Eripiet nos adiuvantibus & vobis in oratione pro nobis*: unde & Iac. v. 16. dicitur: *Orate pro invicem ut ſalvemini*. Ut enim dicit Ambroſius, „ multi minimi, dum congregantur, & unanimes fiunt, fiunt magni: “ & multorum preces impoſſibile eſt ut non impetrent, ſecundum illud Matth. xviii. 19. *Si duo ex vobis conſenſerint ſuper terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo qui in cælis eſt*. Et ideo non ſingulariter orationem porrigimus, ſed quaſi ex unanimi conſenſu dicimus, *Pater noſter*.

Conſiderandum eſt etiam, quod ſpes noſtra eſt ad Deum per Chriſtum, ſecundum illud Rom. v. i. *Iuſtificati ex fide* pa-

patrem habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum , per quem habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam , in qua ſtamus , & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei . Per ipſum enim qui eſt unigenitus Dei Filius naturalis , efficimur filii adoptivi : quia , ut dicitur Gal. IV. 4. *miſit Deus Filium ſuum ... ut adoptionem filiorum reciperemus* . Tali igitur tenore Deum Patrem profiteri debemus , ut privilegio unigeniti non derogetur : unde Auguſtinus dicit : „ Noli tibi aliquid ſpecialiter „ vendicare . Solius Chriſti ſpecialiter eſt „ pater , nobis omnibus in communi pater eſt , quia illum ſolum genuit , nos „ creavit . Et ideo dicitur , *Pater noſter.* “

CAPUT VI.

Ubi oſtenditur Dei patris noſtri , quem oramus , poteſtas ad ſperata concedendum , per hoc quod dicitur , Qui es in cælis .

SOlet autem contingere ſpei defectus propter impotentiam eius a quo auxilium eſſet ſperandum . Non enim ſufficit ad ſpei fiduciam quod ille cui ſpes innititur , voluntatem habeat adiuvandi , niſi adſit poteſtas . Satis autem voluntatis divinæ promptitudinem ad iuvandum exprimimus patrem eum profitendo ; ſed ne de excellentia poteſtatis eius dubitetur, ſubditur: *Qui es in cælis*. Non enim eſſe in cælis dicitur ſicut a cælis contentus , ſed ſicut cælos ſua virtute comprehendens , ſecundum illud Eccli. XXIV. 8. *Gyrum cæli circuivi ſola* : quinimmo ſuper totam cælorum magnitudinem virtus eius elevata eſt , ſecundum illud Pſalm. VIII. 3. *Elevata eſt magnificentia tua ſuper cælos* , Deus . Et ideo ad ſpei fiduciam confirmandam , virtutem eius profitemur , quæ cælos ſuſtinet , & tranſcendit .

Per hoc etiam impedimentum quoddam orationis excluditur . Sunt enim aliqui qui res humanas fatali neceſſitati ſiderum ſubdunt , contra illud quod dicitur Hier. X. 2. *A ſignis cæli nolite metuere , quæ gentes timent* . Secundum autem hunc errorem tollitur orationis fructus : nam ſi neceſſitati ſiderum vita noſtra ſubiicitur , non poteſt circa hoc aliquid immutari . Fruſtra igitur orando peteremus vel aliqua bona conſequi , vel liberari a malis . Ut igitur nec hoc orantium fiduciæ obſit , dicimus : *Qui es in cælis* , ideſt tamquam motor , & moderator eorum . Et ſic per virtutem cælestium corporum auxilium quod a Deo ſperamus, impediri non poteſt .

Sed etiam ad hoc quod oratio ſit efficax apud Deum , oportet ut ea petat homo quæ dignum eſt expectare a Deo . Dicitur enim quibuſdam , Iac. IV. 3. *Petitis , & non accipitis , eo quod male petatis* . Illa enim male petuntur , quæ terrena ſapientia ſuggerit , non cæleſtis . Et ideo Chryſoſtomus dicit : „ Cum dici„ mus , *Qui es in cælis* , non Deum ibi „ concludimus , ſed a terra abducitur „ orantis animus , & excelſis regionibus „ affigitur . “

Eſt autem & aliud orationis , ſive fiduciæ impedimentum , quod orans habet de Deo , ſcilicet ſi putet aliquis humanam vitam a divina providentia eſſe remotam , ſecundum quod ex perſona impiorum dicitur Iob XXII. 14. *Nubes latibulum eius , nec noſtra conſiderat , & circa cardines cæli perambulat* : & Ezech. VIII. 12. *Non videt Dominus nos : dereliquit Dominus terram* . Contrarium autem Apoſtolus Paulus Athenienſibus prædicans oſtendit , dicens (Act. XVII. 27.) *Non longe eſt ab unoquoque noſtrum : in ipſo enim vivimus , movemur , & ſumus* : quia ſcilicet per ipſum noſtrum eſſe conſervatur , vita gubernatur, motus dirigitur, ſecundum illud Sap. XIV. 3. *Tua autem Pater , providentia (a) ab initio cuncta gubernat* : intantum quod nec eius providentiæ minima animalia ſubtrahuntur , ſecundum illud Matth. X. 29. *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt , & unus ex illis non cadet ſuper terram ſine Patre veſtro ? Veſtri autem & capilli capitis omnes numerati ſunt* . Intantum tamen excellentiori modo ſub cura divina homines ponuntur, ut horum comparatione dicat Apoſtolus (I. Cor. IX. 9.) *Non (b) eſt cura Deo de bobus* ; non quod omnino eorum curam non habeat , ſed quia nec ſic eorum curam habet ut hominum , quos punit , aut remunerat pro bonis, aut malis, & eos ad æternitatem præordinat : unde & poſt præmiſſa verba Dominus ſubdit : *Veſtri autem capilli ca-*

(a) Deeſt in Vulgata *ab initio cuncta* . (b) Vulgata : *Numquid Deo cura eſt de bobus ?*

Digitized by Google

capitis omnes numerati ſunt, tamquam totum quod eſt hominis, ſit in reſurrectione reparandum. Et ex hoc omnis diffidentia a nobis debet excludi: unde & ibidem ſubdit: *Nolite ergo timere. Multis paſſeribus pluris eſtis vos*. Et propter hoc, ut ſupra dictum eſt, in Pſalm. xxxv. 8. dicitur: *Filii hominum in tegmine alarum tuarum ſperabunt*. Et quamvis propter ſpecialem curam omnibus hominibus Deus dicatur propinquus eſſe, ſpecialiſſime tamen dicitur eſſe propinquus bonis, qui ei fide, & dilectione appropinquare nituntur, ſecundum illud Iac. iv. 8. *Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis*: unde in Pſal. cxliv. 18. dicitur *Prope* (*a*) *Dominus hominibus invocantibus eum, omnibus invocantibus eum in veritate*. Nec ſolum eis appropinquat, ſed etiam eos per gratiam inhabitat, ſecundum illud Hier. xiv. 9. *Tu in nobis es, Domine*. Et ideo ad ſanctorum ſpem augendam dicitur: *Qui es in cælis*, ideſt in ſanctis, ut Auguſtinus exponit. Tantum enim, ut ipſe dicit, ſpiritualiter intereſſe videtur inter iuſtos & peccatores, quantum corporaliter inter cælum & terram. Huius rei ſignificandæ gratia orantes ad Orientem convertimur, unde cælum ſurgit. Ex quo etiam ſpes ſanctis augetur, & orandi fiducia non ſolum ex propinquitate divina, ſed etiam ex dignitate quam ſunt conſecuti a Deo, qui eos per Chriſtum cælos fecit, ſecundum illud Iſa. li. 16. *Ut plantes cælos, & fundes terram*. Qui enim eos cælos fecit, bona eis cæleſtia non negabit.

CAPUT VII.

Qualia ſint quæ ſunt a Deo ſperanda, & de ratione ſpei.

HIS præmiſſis, ex quibus homines ſpem de Deo concipiunt, oportet conſiderare quæ ſunt ea quæ a Deo ſperare debemus. Ubi conſiderandum eſt, quod ſpes deſiderium præſupponit: unde ad hoc quod aliquid ſit ſperandum, primo requiritur quod ſit deſideratum. Quæ enim non deſiderantur, ſperari non dicuntur, ſed timeri, vel etiam deſpici. Secundo oportet quod id quod ſperatur, poſſibile eſſe æſtimetur ad conſequendum; (*b*) & hoc ſpes ſupra deſiderium addit: poteſt enim homo deſiderare etiam ea quæ non æſtimat ſe poſſe adipiſci, ſed horum ſpes eſſe non poteſt. Tertio requiritur quod id quod ſperandum eſt, ſit aliquid arduum: nam ea quæ parva ſunt, magis deſpicimus quam ſperemus; vel ſi ea deſideramus, quaſi in promptu ea habentes, non videmur ea ſperare quaſi futura, ſed habere quaſi præſentia.

Ulterius autem conſiderandum eſt, quod arduorum quæ quis ſe ſperat adepturum, quædam aliquis ſe ſperat adipiſci per alium, quædam vero per ſe ipſum: inter quæ hoc differre videtur, quod ad ea obtinenda quæ per ſe homo conſequi ſperat, conatum propriæ virtutis adhibet; ad ea vero obtinenda quæ ſe ab alio conſequi ſperat, interponit petitionem: & ſi quidem ab homine illud ſe adipiſci ſperat, vocatur ſimplex petitio; ſi autem ſperat illud obtinere a Deo, vocatur oratio, quæ, ut Damaſcenus dicit, eſt *petitio decentium a Deo*. Non autem ad virtutem ſpei pertinet ſpes quam habet aliquis de ſe ipſo, nec etiam quam habet de alio homine, ſed ſolum ſpes quam habet de Deo: unde dicitur Hierem. xvii. 5. *Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum*: & poſt ſubditur: *Benedictus homo qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius*. Sic igitur ea quæ Dominus in ſua oratione petenda eſſe docuit, oſtenduntur homini eſſe conſideranda poſſibilia, & tamen ardua, ut ad ea non humana virtute, ſed divino auxilio perveniatur.

CAPUT VIII.

De prima petitione, in qua docemur deſiderare quod cognitio Dei quæ eſt in nobis inchoata, perficiatur, & quod hoc ſit poſſibile.

OPortet igitur conſiderare deſiderii ordinem ex caritate prodeuntem, ut ſecundum hoc etiam ſperandorum, & petendorum a Deo ordo accipi poſſit. Habet autem hoc ordo caritatis ut Deus ſuper omnia diligatur: & ideo primum de-

(a) Vulgata: *Prope eſt Dominus omnibus invocantibus eum &c.* (b) *Al.* & hæc ſpes.

deſiderium noſtrum movet caritas ad ea quæ ſunt Dei. Sed cum deſiderium ſit boni futuri; Deo autem, ſecundum quod in ſe conſideratur, nihil in futurum adveniat, ſed æternaliter eodem modo ſe habeat; deſiderium noſtrum non poteſt ferri ad ea quæ Dei ſunt, prout in ſe ipſis conſiderantur, ut ſcilicet Deus aliqua bona obtineat quæ non habet. Sic autem ad ipſa fertur noſtra dilectio, ut ea tamquam exiſtentia amemus. Poteſt tamen hoc deſiderari de Deo ut in opinione, & reverentia omnium magnificetur, qui in ſe ipſo ſemper magnus exiſtit. Hoc autem non eſt tamquam impoſſibile reputandum. Cum enim ad hoc (*a*) factus ſit homo, ut magnitudinem divinam cognoſcat, ſi ad eam percipiendam pervenire non poſſit, videretur in vanum conſtitutus eſſe, contra id quod in Pſal. LXXXVIII. 48. dicitur: *Numquid enim vane conſtituiſti omnes filios hominum?* Eſſet quoque inane naturæ deſiderium, quo omnes naturaliter deſiderant aliquid cognoſcere de divinis: unde nullus eſt qui Dei cognitione totaliter privetur, ſecundum illud Iob XXXVI. 25. *Omnes homines vident eum*. Eſt tamen hoc arduum, ut omnem facultatem humanam excedat, ſecundum illud Iob XXXVI. 26. *Ecce Deus magnus, vincens ſcientiam noſtram*. Unde cognitio divinæ magnitudinis, & bonitatis hominibus provenire non poteſt niſi per gratiam revelationis divinæ, ſecundum illud Matth. XI. 27. *Nemo novit Filium niſi Pater, neque Patrem quis novit niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare*. Unde Auguſtinus ſuper Ioannem dicit: „Deum nullus „cognoſcit, ſi non ſe indicat ipſe qui novit." Indicat ſe quippe Deus aliqualiter hominibus naturali quadam cognitione cognoſcendum per hoc quod hominibus lumen rationis infundit, & creaturas viſibiles condidit, in quibus bonitatis, & ſapientiæ ipſius aliqualiter relucent veſtigia, ſecundum illud Rom. I. 19. *Quod notum eſt Dei*, ideſt quod cognoſcibile eſt de Deo per naturalem rationem, *manifeſtum* (*b*) *eſt illis*, ſcilicet gentilibus hominibus: *Deus enim illis revelavit*, ſcilicet per lumen rationis, & per creaturas quas condidit: unde ſubdit: *Inviſibilia enim ipſius a creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque eius virtus, & Divinitas*. Iſta tamen cognitio imperfecta eſt, quia nec ipſa creatura (*c*) perfecte ab homine conſpici poteſt, & etiam creatura deficit a perfecta Dei repræſentatione, quia virtus huius cauſæ in infinitum excedit effectum: unde dicitur Iob XI. 7. *Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & uſque ad perfectum Omnipotentem reperies?* & Iob XXXVI. 25. poſtquam dixit: *Omnes homines vident eum*: ſubdit: *Unuſquiſque intuetur procul*.

Ex huius autem cognitionis imperfectione conſecutum eſt ut homines a veritate diſcedentes diverſimode circa cognitionem Dei errarent, intantum quod ſicut Apoſtolus dicit Roman. I. 21. *quidam evanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium*. Et ideo ut ab hoc errore homines Deus revocaret, expreſſius notitiam ſuam hominibus dedit in veteri lege, per quam homines ad cultum unius Dei revocantur, ſecundum illud Deuter. VI. 4. *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus unus eſt*. Sed hæc de Deo cognitio erat figurarum obſcuritatibus implicita, & infra unius Iudaicæ gentis terminos clauſa, ſecundum illud Pſalm. LXXV. I. *Notus in Iudæa Deus, in Iſrael magnum nomen eius*. Ut ergo toti humano generi vera Dei cognitio proveniret, Verbum ſuæ virtutis unigenitum Deus Pater miſit in mundum, ut per eum totus mundus ad veram cognitionem divini nominis perveniret: & hoc quidem ipſe Dominus facere inchoavit in ſuis diſcipulis, ſecundum illud Ioan. XVII. 6. *Manifeſtavi nomen tuum hominibus quos dediſti mihi de mundo*. Nec in hoc terminabatur eius intentio ut illi ſoli Deitatis haberent notitiam, ſed ut per eos divulgaretur in mundum univerſum: unde poſtea ſubdit: *Ut mundus credat quia tu me miſiſti*. Quod quidem per Apoſtolos, & ſucceſſores eorum continue agit, dum ad Dei notitiam per eos homines adducuntur, quouſque per totum mundum nomen Dei ſanctum, & celebre habeatur, ſicut prædictum eſt Malach. I. 11. *Ab ortu Solis uſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda*. Ut igitur id quod inchoatum eſt, ad conſummationem perveniat, petimus

(*a*) *Al.* effectus. (*b*) Vulgata *in illis*. (*c*) *Al.* perfecta.

Digitized by Google

mus dicentes: *Sanctificetur nomen tuum*. Quod, ut Auguſtinus dicit, non ſic petitur quaſi non ſit ſanctum Dei nomen, ſed ut ſanctum habeatur ab omnibus; ideſt, ita innoteſcat Deus, ut non æſtimetur aliquid ſanctius. Inter alia vero indicia quibus ſanctitas Dei manifeſtatur hominibus, evidentiſſimum ſignum eſt ſanctitas hominum, qui ex divina inhabitatione ſanctificantur. Ut enim Gregorius Nyſſenus dicit, „quis eſt tam beſtialis, qui videns in credentibus vitam puram, non glorificet nomen in vocatum in tali vita?" ſecundum illud quod Apoſtolus dicit I. Cor. XIV. 24. *Si omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota, convincitur ab omnibus*: & poſtea ſubdit: *Et ita cadens in faciem, adorabit Deum, pronuntians, quod vere Deus in vobis ſit*. Et ideo, ſicut Chryſoſtomus dicit, in hoc quod dicit, *Sanctificetur nomen tuum*, rogare etiam iubet orantem per noſtram glorificari vitam; ac ſi dicat: Ita fac nos vivere, ut per nos re univerſi glorificent. Sic autem per nos Deus ſanctificatur in mentibus aliorum, inquantum nos ſanctificamur per ipſum: unde dicendo, *Sanctificetur nomen tuum*, optamus, ſicut dicit Cyprianus, ut nomen eius ſanctificetur in nobis. Quia enim Chriſtus dicit: *Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum*, (Levit. XI. 44.) id petimus ut qui in baptiſmo ſanctificati ſumus, in eo quod eſſe cœpimus perſeveremus. Quotidie etiam deprecamur ut ſanctificemur, ut qui quotidie delinquimus, delicta noſtra ſanctificatione aſſidua purgemus. Ideo autem hæc petitio primo ponitur, quia, ſicut Chryſoſtomus dicit, „digna eſt Deum deprecantis oratio nihil ante Patris gloriam petere, ſed omnia laudi eius poſtponere."

CAPUT IX.

Secunda petitio, ut participes gloriæ nos faciat.

POſt deſiderium autem, & petitionem divinæ gloriæ, conſequens eſt ut homo appetat, & requirat particeps gloriæ divinæ fieri: & ideo ſecunda petitio ponitur: *Adveniat regnum tuum*. Circa quam, ſicut & in præmiſſa petitione, oportet primo conſiderare, quod regnum Dei convenienter deſideretur. Secundo vero quod ad id adipiſcendum homo poſſit pervenire. Tertio vero quod ad illud pertingere non poſſit propria virtute, ſed ſolo auxilio divinæ gratiæ. Et ſic quarto conſiderandum eſt, quomodo regnum Dei advenire petamus.

Eſt igitur circa primum conſiderandum, quod unicuique rei naturaliter appetibile eſt proprium bonum: unde & bonum convenienter diffiniunt eſſe quod omnia appetunt. Proprium autem bonum uniuſcuiuſque rei eſt id quo res illa perficitur: dicimus enim unamquamque rem bonam, ex eo quod propriam perfectionem attingit. Inquantum vero bonitate caret, inquantum propria perfectione caret: unde conſequens eſt ut unaquæque res ſuam perfectionem appetat, unde & homo naturaliter appetit perfici: & cum multi ſint gradus perfectionis humanæ, illud præcipue & principaliter in eius appetitum naturaliter cadit, quod ad ultimam eius perfectionem ſpectat. Hoc autem bonum hoc indicio cognoſcitur, quod naturalem deſiderium hominis in eo quieſcit. Cum enim naturale deſiderium hominis non tendat niſi in bonum proprium, quod in aliqua perfectione conſiſtit, conſequens eſt quod quamdiu aliquid (a) deſiderandum reſtat, nondum perveuit homo ad ultimam perfectionem ſuam. Dupliciter autem adhuc reſtat aliquid deſiderandum. Uno modo, quando id quod deſideratur, propter aliquid alind quæritur: unde oportet quod eo obtento adhuc deſiderium non quieſcat, ſed feratur in aliud. Alio modo, quando non ſufficit ad obtinendum id quod homo deſiderat; ſicut modicus cibus non ſufficit ad ſuſtentationem naturæ, unde naturale appetitum non ſatiat. Illud ergo bonum quod homo primo & principaliter deſiderat, tale debet eſſe ut non quærarur propter aliud, & ſufficiat homini. Hoc autem bonum communiter felicitas nominatur, inquantum eſt bonum hominis principale: per hoc enim aliquos felices eſſe dicimus, quod eis credimus bene eſſe. Vocatur etiam beatitudo, inquantum excellentiam quamdam deſignat. Poteſt & pax vocari, inquantum appetitum quietat: nam quies appetitus pax interior eſſe videtur: unde in Pſal. CXLVII. 3. dicitur: *Qui poſuit fines tuos pacem*.

Sic

(a) *Al.* deſideratum.

Sic igitur apparet quod in corporalibus bonis, hominis felicitas, vel beatitudo eſſe non poteſt. Primo quidem quia non ſunt propter ſe quæſita, ſed naturaliter propter aliud deſiderantur: conveniunt enim homini ratione ſui corporis; corpus autem hominis ordinatur ad animam ſicut ad finem: tum quia corpus eſt inſtrumentum animæ moventis, omne autem inſtrumentum eſt propter artem quæ utitur eo; tum etiam quia corpus comparatur ad animam ſicut materia ad formam. Forma autem eſt finis materiæ, ſicut & actus potentiæ. Ex quo conſequens eſt ut neque in divitiis, neque in honoribus, neque in ſanitate, aut pulchritudine, neque in rebus aliquibus huiuſmodi ultima hominis felicitas conſiſtat. Secundo quia impoſſibile eſt ut corporalia bona ſufficiant homini; quod multipliciter apparet. Uno quidem modo quia cum in homine ſit duplex vis appetitiva, ſcilicet intellectiva, & ſenſitiva, & per conſequens deſiderium duplex; deſiderium intellectivi appetitus principaliter in bona intelligentia tendit, ad quæ bona corporali non attingunt. Alio modo quia bona corporalia tamquam infima in rerum ordine, non collectam, ſed diſperſam recipiunt bonitatim, ita ſcilicet ut hoc habeat hanc bonitatis rationem, puta delectationem, illud aliam, puta corporis ſalubritatem, & ſic de aliis. Unde in nullo eorum appetitus humanus, qui naturaliter in bonum univerſale tendit, ſufficientiam poteſt invenire. Sed neque in multis eorum, quantumcumque multiplicentur, quia deficiunt ab infinitate univerſalis boni: unde dicitur Eccle. v. 9. quod *avarus non implebitur pecunia*. Tertio quia cum homo apprehendat per intellectum bonum univerſale, quod neque loco, neque tempore circumſcribitur, conſequens eſt quod appetitus humanus bonum deſideret ſecundum convenientiam ad apprehenſionem intellectus, quod tempore non circumſcribatur: unde naturale eſt homini ut perpetuam ſtabilitatem deſideret: quæ quidem non poteſt inveniri in corporalibus rebus, quæ ſunt corruptioni, & multiplici ſubiecta variationi: unde conveniens eſt quod in corporalibus bonis appetitus humanus non inveniat ſufficientiam quam requirit. Sic igitur in eis non poteſt eſſe ultima felicitas hominis.

Sed quia vires ſenſitivæ coporeas operationes habent, utpote per organa corporea operantes, quæ circa corporalia operantur, conſequens eſt quod neque in operationibus ſenſitivæ partis ultima homini felicitas conſiſtat, puta in quibuſcumque delectationibus carnis. Habet etiam intellectus humanus aliquam circa corporalia operationem, dum & corpora cognoſcit homo per ſpeculativum intellectum, & res corporales diſpenſat per practicum. Et ſic conſequens ſit quod nec in propria ipſa operatione intellectus ſpeculativi, vel pratici, quæ corporalibus rebus intendit, ultima hominis felicitas, ac perfectio poſſit poni.

Similiter etiam nec operatione intellectus humani, qua in ſe ipſam anima reflectitur, duplici ratione. Primo quidem quia anima ſecundum ſe conſiderata non eſt beata; alioquin non oporteret eam operari propter beatitudinem acquirendum. Non igitur beatitudinem acquirit ex hoc ſolo quod ſibi intendit. Secundo quia felicitas eſt ultima perfectio hominis, ut ſupra dictum eſt. Cum autem perfectio animæ in propria operatione eius conſiſtat, conſequens eſt ut ultima perfectio eius attendatur ſecundum optimam eius operationem, quæ quidem eſt ſecundum optimum obiectum, nam operationes ſecundum obiecta ſpecificantur. Non autem anima eſt optimum in quod ſua operatio tendere poteſt. Intelligit enim aliquid eſſe melius ſe: unde impoſſibile eſt quod ultima beatitudo hominis conſiſtat in operatione, qua ſibi intendit, vel quibuſcumque aliis ſuperioribus ſubſtantiis, dummodo eis ſit aliquid melius, in quod humanæ animæ operatio tendere poſſit. Tendit autem operatio hominis in quodcumque bonum, quia univerſale bonum eſt quod homo deſiderat, cum per intellectum univerſale bonum apprehendat: unde ad quemcumque gradum ſe porrigit bonum, aliqualiter extenditur operatio intellectus humani, & per conſequens voluntatis. Bonum autem ſumme invenitur in Deo, qui per eſſentiam ſuam bonus eſt, & omnis bonitatis principium: unde conſequens eſt ut ultima hominis perfectio, & finale bonum ipſius ſit in hoc quod Deo inhæret, ſecundum illud Pſal. lxxii. 27. *Mihi adhærere Deo bonum eſt*.

Hoc etiam manifeſte apparet, ſi quis ad ceterarum rerum participationem inſpiciat. Omnes enim ſingulares homines huius prædicationis recipiunt veritatem, per hoc quod ipſam eſſentiam ſpeciei participant. Nullus autem eorum ex hoc di-

Digitized by Google

dieitur homo quod ſimilitudinem participet alterius hominis, ſed ex eo ſolo quod participat eſſentiam ſpeciei; ad quam tamen participandam unus inducit alium per viam generationis, pater ſcilicet filium. Beatitudo autem, ſive felieitas, nihil eſt aliud quam bonum perfectum. Oportet igitur per ſolam partieipationem divinæ beatitudinis, quæ eſt eſſentialis bonitas hominis, omnes beatitudinis participes eſſe beatos, quamvis unus per alium ad tendendum ad beatitudinem adiuvetur. Unde Auguſtinus dicit in Libro de vera religione, quod neque nos videndo Angelos beati ſumus, ſed videndo veritatem, qua ipſos diligimus, & his eongratulamut.

Contingit autem humanam mentem ferri in Deum dupliciter: uno modo per ſe, alio modo per aliud. Per ſe quidem, puta cum in ſe ipſo videtur, & per ſe ipſum amatur. Per aliud autem, cum ex creaturis ipſius, animus elevatur in Deum, ſecundum illud Rom. I. *Inviſibilia Dei per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur*. Non eſt autem poſſibile ut perfecta beatitudo conſiſtat in hoc quod aliquis per aliud in Deum tendit. Primo quidem quia cum beatitudo ſignificet omnium humanorum actuum finem, non poteſt vera beatitudo & perfecta conſiſtere in eo quod habet rationem non quidem termini, ſed magis mutationis in finem. Quod autem Deus per aliud agnoſcatur, & ametur, quodam humanæ mentis motu agitur, inquantum per unum in aliud devenitur. Non eſt ergo in hoc vera & perfecta beatitudo. Secundo quia ſi in hoc quod mens humana Deo inhæreat, eius beatitudo conſiſtat, conſequens eſt ut perfecta beatitudo perfectam inhæſionem ad Deum requirat. Non autem eſt poſſibile ut per aliquam creaturam mens humana Deo perfecte inhæreat neque per cognitionem, neque per amorem. Quælibet enim forma creata in infinitum deficiens eſt a repræſentatione divinæ eſſentiæ. Sicut ergo non eſt poſſibile ut per formam inferioris ordinis cognoſcantur ea quæ ſunt ſuperioris ordinis, puta per corpus ſpiritualis ſubſtantia, vel per elementum corpus cæleſte; ita multo minus poſſibile eſt ut per aliquam formam creatam Dei eſſentia cognoſcatur. Sed ſicut per conſiderationem inferiorum corporum ſuperiorum naturas negative peteipimus, puta quod non ſunt gravia, neque levia, & per corporum conſiderationem negative de Angelis concipimus quod ſunt immateriales, vel incorporei; ita etiam per creaturas de Deo non cognoſcimus quid eſt, ſed potius quid non eſt. Similiter etiam quæeumque creaturæ bonitas quoddam minimum eſt reſpectu bonitatis divinæ, quæ eſt bonitas infinita: unde bonitates in rebus provenientes a Deo, quæ ſunt Dei beneficia, non ſublevant mentem uſque ad perfectum Dei amorem. Non eſt igitur poſſibile quod vera & perfecta beatitudo conſiſtat in hoc quod mens Deo per aliud inhæreat. Tertio quia ſecundum rectum ordinem minus nota, per ea quæ ſunt magis nota, cognoſcuntur; & ſimiliter ea quæ ſunt minus bona per ea quæ ſunt magis bona amantur. Quia igitur (a) Deus, qui eſt prima veritas, ſumma bonitas, ſecundum ſe ſumme cognoſcibilis, & amabilis eſt; hoc naturalis ordo habet ut omnia cognoſcantur, & amentur per ipſum. Si igitur oportet alicuius mentem in Dei cognitionem, & amorem per creaturas perduci, hoc ex eius imperfectione contingit. Nondum ergo conſecutus eſt perfectam beatitudinem, quæ omnem imperfectionem excludit.

Relinquitur ergo quod perfecta beatitudo ſit in hoc quod mens Deo per ſe inhæreat cognoſcendo, & amando. Et quia Regis eſt ſubditos diſponere, & gubernare, illud in homine regere dicitur ſecundum quod cetera diſponuntur: unde Apoſtolus monet Rom. VI. 12. *Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore*. Quia igitur ad perfectam beatitudinem requiritur ut ipſe Deus per ſe cognoſcatur, & ametur, ut per eum animus feratur ad alta, vere & perfecte in bonis Deus regnat: unde dicitur Iſa. XLIX. 10. *Miſerator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos*, ſcilicet per ipſum in quibuſcumque potiſſimis bonis reficientur.

Eſt enim conſiderandum, quod cum intellectus per aliquam ſpeciem, ſeu formam intelligat omne quod novit, ſicut etiam viſus exterior per formam lapidis lapidem videt; non eſt poſſibile quod intellectus Deum in ſua eſſentia videat per aliquam creatam ſpeciem, ſeu formam quaſi divinam eſſentiam repræſentantem.

Vi-

[a] *Al.* Deus eſt prima veritas.

Videmus enim quod per ſpeciem inferioris ordinis rerum non poteſt repræſentari res ſuperioris ordinis quantum ad ſuam eſſentiam : unde fit quod per nullam ſpeciem corporalem poteſt intelligi ſpiritualis ſubſtantia quantum ad ſuam eſſentiam. Cum igitur Deus ſupergrediatur totum creaturæ ordinem, multo magis quam ſpiritualis ſubſtantia excedat ordinem corporalium rerum ; impoſſibile eſt quod per aliquam ſpeciem corporalem Deus ſecundum ſuam eſſentiam videatur.

Hoc etiam manifeſte apparet, ſi quis conſideret quid ſit rem aliquam per ſuam eſſentiam videre. Non enim eſſentiam hominis videt qui aliquid eorum quæ eſſentialiter homini conveniunt, apprehendit, ſicut nec cognoſcit eſſentiam hominis qui cognoſcit animal abſque rationali. Quidquid autem de Deo dicitur, eſſentialiter convenit ei. Non eſt autem poſſibile quod una creata ſpecies repræſentet Deum quanrum ad omnia quæ de Deo dicuntur. Nam in intellectu creato alia eſt ſpecies per quam apprehendit vitam, & ſapientiam, & iuſtitiam, & omnia alia huiuſmodi, quæ ſunt Dei eſſentia. Non eſt igitur poſſibile quod intellectus creatus informetur aliqua una ſpecie ſic repræſentante divinam eſſentiam, quod Deus in ea per ſuam eſſentiam poſſit videri. Si autem per multas, deficiet unitas, quæ idem eſt quod Dei eſſentia. Non eſt igitur poſſibile quod intellectus creatus elevari poſſit ad videndum Deum in ſe ipſo per ſuam eſſentiam aliqua una ſpecie creata, vel etiam pluribus. Relinquitur ergo quod oportet, ad hoc quod Deus per ſuam eſſentiam videatur ab intellectu creato, quod ipſa divina eſſentia per ſe ipſam, non per aliam ſpeciem videatur, & hoc per quamdam unitionem intellectus creati ad Deum. Unde Dionyſius dicit 1. capit. de divinis Nomin. quod *quando beatiſſimum conſequemur finem, Dei apparitione, adimpleti erimus per quamdam ſuperintellectualem cognitionem ad Deum*. Eſt autem hoc ſingulare divinæ eſſentiæ ut ei poſſit intellectus uniri abſque omni ſimilitudine, quia & ipſa divina eſſentia eſt eius eſſe, quod nulli alii formæ competit. Unde oportet quod omnis forma ſit in intellectu : & ideo ſi aliqua forma, quæ per ſe exiſtens non poteſt eſſe informativa intellectus, puta ſubſtantia Angeli, cognoſci debeat ab intellectu alterius, oportet quod hoc fiat per aliquam eius ſimilitudinem intellectum informantem : quod non requiritur in divina eſſentia, quæ eſt ſuum eſſe. Sic igitur per ipſam Dei viſionem mens beata ſit in intelligendo unum cum Deo. Oportet igitur intelligens, & intellectum eſſe quodammodo unum : & ideo Deo regnante in ſanctis, & ipſi etiam cum Deo conregnabunt : & ideo ex eorum perſona dicitur Apocal. v. 10. *Feciſti nos Deo noſtro regnum, & ſacerdotes, & regnabimus ſuper terram*. Dicitur enim hoc regnum, quo Deus regnat in ſanctis, & ſancti cum Deo, regnum cælorum, ſecundum illud Matth. III. 2. *Pœnitentiam agite*, (a) *appropinquabit enim regnum cælorum* : eo modo loquendi quo eſſe in cælo Deo attribuitur, non quia corporalibus cælis contineatur, ſed ut per hoc deſignetur Dei eminentia ſuper omnem creaturam, ſicut cæli eminent ſuper omnem aliam creaturam corpoream, ſecundum illud Pſal. CXII. 4. *Excelſus ſuper omnes gentes Dominus, & ſuper cælos gloria eius*. Sic igitur & beatitudo ſanctorum regnum cælorum dicitur, non quia eorum remuneratio ſit in corporalibus cælis, ſed in contemplatione ſupercæleſtis naturæ : unde & de Angelis dicitur Matth. XVIII. 10. *Angeli eorum in cælis ſemper vident faciem Patris mei qui in cælis eſt*. Unde & Auguſtinus in Libro de ſermone Domini in monte dicit, exponens illud quod dicitur Matth. v. *Merces veſtra copioſa eſt in cælis* : „ Non hic cælos dici puto ſuperiores partes huius viſibilis mundi : „ non enim merces noſtra in rebus volubilibus collocanda eſt : ſed in cælis „ dictum puto in ſpiritualibus firmamentis, ubi habitat ſempiterna iuſtitia. “ Dicitur etiam & hoc finale bonum, quod in Deo conſiſtit, vita æterna, eo modo loquendi quo actio animæ vivificantis dicitur vita : unde tot modi vitæ diſtinguuntur, quot ſunt genera animæ actionum, inter quas ſuprema eſt operatio intellectus ; & ſecundum Philoſophum actio intellectus eſt vita. Et quia actus ex obiecto ſpeciem accipit, inde eſt quod viſio Divinitatis vita æterna nominatur, ſecundum illud Ioannis XVII. 3. *Hæc eſt vita æterna ut cognoſcant te ſolum Deum verum*. Hoc etiam finale bonum comprehen-

hen-

(a) Vulgata *appropinquavit*.

Digitized by Google

henſio nominatur, ſecundum illud Philipp. III. 12. *Sequor autem, ſi quo modo comprehendam*. Quod quidem non dicitur eo modo loquendi quo comprehenſio inclusionem importat: quod enim ab alio includitur, totum, & totaliter ab eo continetur. Non eſt autem poſſibile quod intellectus creatus Dei eſſentiam totaliter videat, ita ſcilicet quod attingat ad completum & perfectum modum viſionis divinæ, ut ſcilicet Deum videat quantum viſibilis eſt: eſt enim Deus viſibilis ſecundum ſuæ veritatis claritatem, quæ infinita eſt, unde infinite viſibilis eſt; quod convenire intellectui creato non poteſt, cuius eſt finita virtus in intelligendo. Solus igitur Deus per infinitam virtutem ſui intellectus ſe infinite intelligens, totaliter ſe intelligendo comprehendit ſe ipſum. Repromittitur autem ſanctis comprehenſio prout comprehenſionis nomen importat quamdam tentionem. Cum enim aliquis inſequitur aliquem, dicitur comprehendere eum, quando potuerit eum manu tenere. Sic igitur *quamdiu ſumus in corpore*, ut dicitur II. Cor. V. 6. *peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem*; & ita in eum tendimus ut in aliquid diſtans. Sed quando per ſpeciem videbimus præſentialiter, eum in nobiſmetipſis tenebimus: unde Cantic. III. 4. ſponſa quærens quem diligit anima ſua, tandem vero eum inveniens dicit: *Tenui eum, nec dimittam*. Habet autem prædictum finale bonum perpetuum, & plenum gaudium: unde Dominus dicit Ioan. XVI. 24. *Petite, & accipietis, ut gaudium veſtrum plenum ſit*. Non poteſt autem eſſe plenum gaudium de aliqua creatura, ſed de ſolo Deo, in quo eſt tota plenitudo bonitatis: unde & Dominus dicit ſervo fideli (Matth. XXV. 21.) *Intra in gaudium domini tui*, ut ſcilicet de domino tuo gaudeas, ſecundum illud Iob XXII. 26. *Super Omnipotentem deliciis affiues*. Et quia Deus præcipue de ſe ipſo gaudet, dicitur ſervus fidelis intrare in gaudium domini ſui, ſcilicet inquantum intrat ad gaudium quo dominus eius gaudet, ſecundum quod alibi Dominus diſcipulis, Luc. XXII. 29. promittit dicens: *Ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum, ut edatis, & bibatis ſuper menſam meam in regno meo*: non quod in illo finali bono corporalibus cibis ſancti utantur, incorruptibiles iam effecti; ſed per menſam ſignificatur refectio gaudii quod habet Deus de ſe ipſo, & ſancti de eo. Oportet ergo plenitudinem gaudii attendi non ſolum ſecundum rem, de qua gaudetur, ſed ſecundum diſpoſitionem gaudentis, ut ſcilicet rem de qua gaudet, præſentem habeat, & totus affectus gaudentis per amorem feratur in gaudii cauſam. Iam autem oſtenſum eſt, quod per viſionem divinæ eſſentiæ mens creata præſentialiter tenet Deum: ipſa etiam viſio totaliter affectum accendit ad divinum amorem. Si enim unumquodque eſt amabile inquantum eſt pulchrum, & bonum, ſecundum Dionyſium de divinis Nominibus cap. IV. impoſſibile eſt quod Deus, qui eſt ipſa eſſentia pulchritudinis, & bonitatis, abſque amore videatur. Et ideo ex perfecta eius viſione ſequitur perfectus amor: unde & Gregorius dicit ſuper Ezech. „ Amoris ignis, „ qui hic ardere inchoat, cum ipſum „ quem amat viderit, in amore ipſius „ amplius igneſcit. " Tanto autem maius eſt gaudium de aliquo præſentialiter habito, quanto magis amatur: unde ſequitur quod illud gaudium ſit plenum non tantum ex parte rei de qua gaudetur, ſed etiam ex parte gaudentis. Et hoc gaudium eſt humanæ beatitudinis conſummativum: unde & Auguſtinus dicit X. Confeſſionum, quod beatitudo eſt gaudium de veritate.

Eſt autem ulterius conſiderandum, quod quia Deus eſt ipſa eſſentia bonitatis, per conſequens ipſe bonum eſt omnis boni: unde eo viſo omne bonum videtur, ſecundum quod Dominus dicit Moyſi, Exod. XXXIII. 19. *Ego oſtendam tibi omne bonum*. Per conſequens igitur eo habito omne bonum habetur, ſecundum illud Sapient. VII. 11. *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa*. Sic igitur in illo finali bono, videndo Deum, habebimus omnium bonorum plenam ſufficientiam: unde & fideli ſervo repromittit Dominus Matth. XXIV. 47. quod *ſuper omnia bona ſua conſtituet eum*.

Quia vero malum bono opponitur, neceſſe eſt ut ad præſentiam omnis boni malum univerſaliter excludatur. Non eſt enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate, nec ſocietas lucis ad tenebras, ut dicitur II. Corinth. VI. Sic igitur in illo finali bono non ſolum aderit perfecta ſufficientia habentibus omne bonum, ſed etiam aderit plena quies, & ſecuritas per immunitatem omnis mali, ſe-

ſecundum illud Proverb. I. 33. *Qui me (a) audiet, abſque terrore requieſcet, & abundantia perfruetur, terrore malorum ſublate.*

Ex hoc autem ulterius ſequitur quod ſit ibi futura omnimoda pax. Non enim impeditur pax hominis niſi vel per interiorum deſideriorum inquietudinem, dum deſiderat habere quæ nondum habet, vel per aliquorum malorum moleſtiam, quæ vel patitur, vel pati timet. Ibi autem nihil timetur: ceſſabit enim inquietudo deſiderii propter plenitudinem omnis boni: ceſſabit etiam omnis moleſtia exterior per abſentiam omnis mali: unde relinquitur quod ibi ſit perfecta pacis tranquillitas. Hinc eſt quod dicitur Iſa. XXXII. 18. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis*, per quod pacis perfectio deſignatur: & ad oſtendendum cauſam pacis ſubditur: *Et in tabernaculis fiduciæ*, quæ ſcilicet erit ſubtracto timore malorum: *in requie opulenta*, quæ pertinet ad affluentiam omnis boni. Huius autem finalis boni perfectio in perpetuum durabit. Non enim poterit deficere per defectum bonorum quibus homo fruetur, quia ſunt æterna, & incorruptibilia: unde dicitur Iſaiæ XXXIII. 20. *Oculi tui videbunt Hieruſalem, civitatem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit:* & poſtmodum ſubditur cauſa: *quia ſolummodo ibi erit magnificus Dominus Deus noſter*. Tota enim illius ſtatus perfectio erit in fruitione divinæ æternitatis. Conſimiliter etiam non poterit ille ſtatus deficere per corruptionem ibidem exiſtentium, quia vel ſunt naturaliter incorruptibiles, ſicut Angeli, vel in incorruptionem transferentur, ſicut homines: *oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem*, ut dicitur I. Corinth. XV. 53. Unde & Apocal. III. 12. dicitur: *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius*. Nec etiam poterit ille ſtatus deficere per hoc quod voluntas hominis faſtidiendo ſe avertat: quia quanto Deus, qui eſt bonitatis eſſentia, magis videtur, tanto neceſſe eſt ut magis ametur, unde & magis eius fruitio deſiderabitur, ſecundum illud Eccli. XXIV. 29. *Qui edunt me, adhuc eſurient: & qui bibunt me, adhuc ſitient*. Propter quod & de Angelis Deum videntibus dicitur I. Petri I. 12. *In quem deſiderant Angeli proſpicere*. Similiter etiam non deficiet ille ſtatus per hoſtis alicuius impugnationem, quia ceſſabit ibi omnis mali moleſtia, ſecundum illud Iſa. XXXV. 9. *Non erit ibi leo*, ideſt diabolus impugnans, *& mala beſtia*, ideſt malus homo, *non aſcendet per eam, nec invenietur ibi:* unde & Dominus dicit Ioan. X. de ovibus ſuis, quod non peribunt in æternum, & quod non rapiet eas quiſquam de manu ſua. Sed nec finiri poterit ille ſtatus per hoc quod a Deo aliqui inde excludantur. Non enim aliquis ab illo ſtatu repelletur propter culpam, quæ omnino non erit, ubi deerit omne malum: unde dicitur Iſa. lx. 21. *Populus tuus omnes iuſti:* neque etiam propter promotionem ad melius bonum, ſicut in hoc mundo Deus interdum etiam iuſtis ſpirituales conſolationes ſubtrahit, & alia ſua beneficia, ut avidius quærant, & ſuum defectum recognoſcant: quia ſtatus ille non eſt emendationis, aut profectus, ſed perfectionis finalis: & ideo Dominus dicit Ioan. VI. 37. *Eum qui venit ad me, non eiiciam foras.* Habebit igitur ſtatus ille omnium prædictorum bonorum perpetuitatem, ſecundum illud Pſalm. V. 12. *In æternum exultabunt, & habitabis in eis*. Eſt igitur prædictum regnum beatitudo perfecta, utpote immutabilem omnis boni ſufficientiam habens. Et quia beatitudo naturaliter deſideratur ab hominibus, conſequens eſt quod regnum Dei ab omnibus deſideretur.

CAPUT X.

Quod regnum obtineri eſt poſſibile.

OPortet autem ulterius oſtendere, quod homo ad illud regnum pervenire poſſit: alioquin fruſtra ſperaret, & pateretur. Primo autem apparet hoc eſſe poſſibile ex promiſſione divina: dicit enim Dominus, Luc. XII. 32. *Nolite timere puſillus grex, quia complacuit Patri veſtro dare vobis regnum*. Eſt autem divinum beneplacitum efficax ad implendum omne quod diſponit, ſecundum illud Iſa. XLVI. 10. *Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet*.

(a) Vulgata *audierit*, & mox *timore malorum*.

Digitized by Google

fiet. Voluntati enim eius quis reſiſtit? ut dicitur ad Roman. ix. 19. Secundo oſtenditur hoc eſſe poſſibile ex evidenti exemplo.

Hucuſque compilavit S. Thomas de Aquino brevem compilationem Theologiæ; ſed, proh dolor! morte præventus eam ſic incompletam dimiſit. Ita Exempla anteriora.

IN QUINQUE SEQUENTIA OPUSCULA FR. JO. FRANC. BERNARDI MARIAE DE RUBEIS ORDINIS PRAEDICATORUM

ADMONITIO PRAEVIA,

De Opuſculis ad Joannem Vercellenſem Magiſtrum Generalem Ordinis Prædicatorum, ad Lectorem Venetum, ad Lectorem Veſontinum, ad Reginaldum Privernatem: deque Auctoris eruditione, ſoliditate ingenii, & optima criſi.

CAPUT I.

Genuinum Sancti Thomæ Opuſculum oſtenditur Reſponſio de Articulis duobus & quadraginta. Suppoſititia altera eſt de Articulis centum & octo. Prudentiſſima Aquinatis animadverſio circa judicia, quæ de Philoſophorum placitis ferri debent, ad fidei doctrinam comparatis. Exempla afferuntur de Angelis cælorum motoribus, deque cælorum anima, & loco inferni. Ricardi Simonii animadverſiones refelluntur.

I. IN editione Operum Sancti Thomæ, quæ Romæ juſſu Pii V. Summi Pontificis anno 1570. curata eſt, Opuſculum quartum inſcribitur, *De duobus præceptis Caritatis, & decem legis præceptis*: quintum, *de Articulis Fidei, & Sacramentis Eccleſiæ*: ſextum, *Expoſitio ſuper Symbolum Apoſtolorum*: ſeptimum, *Expoſitio Orationis Dominicæ*: octavum, *Expoſitio ſuper ſalutatione Angelica*. De his latiore calamo, & uberiore Tractatu egimus in Admonitione VIII. Tomo præmiſſa. In eadem Romana editione ſequuntur Opuſcula duo, nonum & decimum, *Fratri Johanni Vercellenſi Magiſtro Generali Ordinis Prædicatorum* nuncupata. Inſcribitur primum, *Reſponſio de Articulis CVIII. ſumptis ex opere Petri de Tarentaſia*: alterum, *Reſponſio de Articulis XLII.*

Iſtius diſerta mentio apud veteres omnes Nomenclatores, Ptolomæum Lucenſem, Bernardum Guidonis, Bartholomæum Logothetam, Nicolaum Trivetum, Joannem de Columna, Pignonum, Valleoletanum, Sanctum Antoninum. Articulos *quadraginta tres*, quibus reſponderit Aquinas, numerat Bernardus Guidonis, Logotheta, Valleoletanus, & Sanctus Antoninus: *duos*, *& quinquaginta* Pignonus, errante ſine dubio Notario: *duos* vero *& quadraginta*, edita omnia exempla. Quid expoſceret Magiſter Generalis, quo etiam tempore litteras ejus cum Articulis acceperit Aquinas, propoſitiſque ſatis quæſtionibus fecerit, aperit ipſe in Præfatione: „ Paternitatis veſtræ, inquiens, litteras *Feria* „ *quarta ante Paſcha* recepi, dum Miſſarum ſolemnia agerentur, multos *Ar-* „ *ticulos* intercluſa ſchedula continentes: quibus ſingulis mihi reſpondendum „ mandabatis, reſponſionis forma taxata, *an ſcilicet Sancti ſint illius ſenten-* „ *tiæ vel opinionis*, *quam continet articulus*: *& ſi Sancti ſint*, *vel non illius* „ *ſententiæ vel opinionis*, *quam articulus continet*, *an ego illius opinionis vel* „ *ſententiæ* (*ſim*:) *& ſi non ſim*, *an tolerabiliter dici poſſit*. Quibus articulis „ ſtatim *ſequenti die* ſecundum formam a vobis traditam, prætermiſſis aliis oc- „ cupationibus, ſecundum quod mihi occurrit, reſpondere curavi. " Petrus Pellican admonet, Opuſculum iſtud *anno* 1271. adnotatum eſſe in Codice Victorino: quo anno ſacrum Paſcha incidit in diem 5. Aprilis. Adhuc Pariſiis Sanjacobæam Scholam regebat S. Thomas, qui eodem anno ad finem vergente in Italiam remigravit.

II. Opuſculum alterum, primo loco memoratum, Veterum nemo recenſet: quo ſilentio invictum ſuppoſitionis argumentum effici, frequentius adnotavimus. Cur enim Joannes Vercellenſis propoſuerit Thomæ *ſumptas ex opere Petri de Tarentaſia* quæſtiones explanandas? Cur mota dubia non ſolviſſet ipſe Petrus? Thomas anno 1274. vita migravit: eique duobus annis, & aliquot menſibus ſuperſtes fuit Petrus, anno 1272. electus Antiſtes Lugdunenſis, anno inſequente 1273. in Collegium Cardinalium adſcitus, ad Summum Pontificatum evectus anno 1276. die 21. Januarii, vocatus Innocentius V. eodemque anno die 22. Junii denatus. Poſt obitum utriuſque in lucem prodiiſſe Opuſculum, haud inepta conjectura colligit Echardus. De Petro Tarentaſienſi diligentius egiſſe videtur laudatus Echardus, quam Monachi Sancti Mauri in Gallia Chriſtiana.

III. Prudentiſſimam referre liceat Sancti Thomæ animadverſionem, quæ genuino ſuperiore in Opuſculo legitur in Præfatione circa judicia, quæ de placitis Philoſophorum, ad fidei doctrinam comparatis, ferri debeant. Verba ſunt. „ Reſpondere curavi; hoc tamen in principio proteſtans, quod plures horum „ *Articulorum* ad fidei doctrinam non pertinent, ſed magis ad Philoſophorum „ dogmata. *Multum autem nocet*, *talia quæ ad pietatis doctrinam non ſpectant*, „ *vel aſſerere*, *vel negare*, *quaſi pertinentia ad ſacram doctrinam*. Dicit enim „ Auguſtinus in V. Confeſſion. (Capite v.) *Cum audio Chriſtianum aliquem*... „ *iſta*, (ſcilicet quæ Philoſophi de cælo, aut ſtellis, & de Solis, & Lunæ mor „ tibus dixerunt,) *neſcientem*, *& aliud pro alio ſentientem*, *patienter intueo-* „ *opinantem hominem*: *nec illi obeſſe video*, *eum de te*, *Domine Creator o-* „ *mnium*, *non credat indigna*, *ſi forte ſitus & habitus creaturæ corporalis igno* „ *ret*. *Obeſt autem*, *ſi hæc ad ipſam pietatis doctrinam pertinere arbitretur*, *&* „ *pertinacius affirmare audeat quod ignorat*. Quod autem obſit, manifeſtat Au- „ guſtinus in I. ſuper Geneſim ab litteram Capite xix. num. 39. *Turpe eſt*, „ inquit, *nimis*, *& perniciosum*, *ac maxime cavendum*, *ut Chriſtianum*, *de his* „ *rebus quaſi ſecundum Chriſtianas litteras loquentem*, *ita delirare quilibet infi-* „ *delis audiat*, *ut quemadmodum dicitur*, *toto cælo aberrare conſpiciens*, *riſum* „ *tenere vix poſſit*. *Et non tam moleſtum eſt*, *quod errans homo videatur*; *ſed* „ *quod auctores noſtri ab eis*, *qui foris ſunt*, *talia ſenſiſſe creduntur*; *& cum*

„ *ma-*

Digitized by Google

„ *magno eorum exitio , de quorum ſalute ſatagimus , tamquam indocti reprehen-* „ *duntur , & reſpuuntur .* Unde mihi videtur tutius eſſe , ut hæc quæ Philo- „ ſophi communes (*vel* communiter) ſenſerunt , & noſtræ fidei non repu- „ gnant , neque ſic aſſerenda , ut dogmata fidei , licet aliquando ſub nomine „ Philoſophorum introducantur : neque ſic eſſe neganda , tamquam fidei con- „ traria , ne ſapientibus hujus mundi contemnendi doctrinam fidei occaſio præ- „ beatur . “

IV. Quod alios docet, egregie ipſe præſtat Aquinas . Rem perſpectam facio , aliquibus in medium allatis exemplis. Ad Angelos cælorum motores pertinent Articuli plures , quos minime rejiciendos cenſet Doctor Angelicus ; verum eſ- ſe probabiles, conficit Auguſtini doctrina . Ad primum inquit : ,, Reſponden- „ dum videtur, quod ordo communis divinitus inſtitutus hoc habet, ut corpo- „ ralis creatura ab ipſo (Deo) moveatur, ſpiritu mediante. Dicit enim Augu- „ ſtinus in III. de Trinitate (Capite IV. num. 9.) *Quemadmodum corpora craſ-* „ *ſiora , & inferiora per ſubtiliora , & ſuperiora* (al. *potentiora*) *quodam ordine* „ *reguntur : ita omnia corpora per ſpiritum vitæ rationalem*. Et VIII. ſuper Ge- „ neſim ad litteram dicit (Capite XX. num. 39.) quod Deus *ſpiritualem crea-* „ *turam corporali præpoſuit* . “ Addit vero : *neque tamen divinam potentiam eſ- ſe huic ordini alligatam ... in operibus miraculoſis*.

Ad tertium Articulum inter placita Philoſophica relinquit, num *animata ſint corpora cæleſtia* : quod *Damaſcenus negat in II. Libro* (de Fide orthodoxa Capite VI.) *licet hoc Auguſtinus ſub dubio relinquat in II. ſuper Geneſim ad litteram* (Capite XVIII. num. 38.) Eadem tenebatur dubitatione Auguſtinus in Enchiridio Capite LVIII. num. 15. Regulam hoc loco conſtitutam ſervat Aquinas Libro II. contra Gentes Capite lxx. in fine : *Hoc autem , quod dictum eſt* , inquiens , *de animatione cæli , non diximus quaſi aſſerendo ſecundum fidei doctrinam , ad quam nihil pertinet , ſive ſic , ſive aliter dicatur* . Animadverſionem affero Doctiſſimi Petavii Libro I de Opificio ſex dierum Capite XII. num. 13. „ Quæ cum ita ſint , inquientis , omni Ca- „ tholicæ vetuſtatis patrocinio deſtituta eſt Platonicorum , & Origenis illa fa- „ bula . . . Quamobrem eatenus ſententiam ſuam edidit (Thomas ,) ut neu- „ tram in partem pronuntiatum eſſe ab Eccleſia dixerit : cum Quintæ Synodi „ Acta, decretaque de Origene non extent . .De cujus tamen auctoritate , ac „ judicio non poſſe modo dubitari arbitror : idque tum ex Juſtiniani Epiſtola , „ & anathematiſmis ibidem expoſitis , tum ex Nicephori aliorumque teſtifica- „ tione ſatis conſtare ; tametſi non eo uſque , ut pro hæretico qui illum aſſe- „ rat, habuendus videatur . . . . In Commentario ad Librum ſecundum de „ Cælo (Lect. 13.) idem ille Sanctus Thomas nihil , niſi opinionem Ariſto- „ telis explicavit : non quod ipſe ſentiret, expoſuit . At in prima Parte Sum- „ mæ Theologicæ (Q. 70. Art. 3.) ubi latius eam quæſtionem pertractat , „ aperte ac ſine hæſitatione ulla negantem opinionem adſtruit . (Num. XIV.) „ Ut autem cæleſtibus orbibus ac ſyderibus formæ loco naturalis animam de- „ fendere , non habet manifeſtam hæreſis invidiam ; ita promiſcue res omnes , „ uti terram , aerem , aquam , lapides, hujuſmodi reliqua , anima & ſenſu præ- „ dita eſſe putare, hæretica & abominanda eſt opinio . “

Ad Articulum XXXI. quo inquirebatur , *an infernus ſit in centro , vel circa centrum terræ* , Aquinatis reſponſum eſt : „ Dicendum videtur , inquientis, quod „ locus inferni ſit infra terram. Unde Auguſtinus in Libro Retractationum di- „ cit (II. Capite XXIV. num. 2.) *De inferis magis , ut videtur , dicere debuiſ-* „ *ſem , quod ſub terris ſint , quam rationem reddere , cur ſub terris eſſe dicantur* . „ Ubi tamen ſit infernus, an circa centrum terræ, vel circa ſuperficiem , nihil „ arbitror ad doctrinam fidei pertinere : & ſuperfluum eſt de talibus ſollicita- „ ri , aſſerendo , vel improbando . “ Locus ab Auguſtino retractatus proſtat Libro

ed by Google

Libro XII. de Geneſi ad litteram Capite xxxiii. Hac de re opiniones hominum refert omnes Doctor Angelicus in 4. Diſt. 44. Q. 3. Art. 2. Q. 3. ubi Theologica gravitate digniſſimam doctrinam tradit : „ Dicendum , quod, ſicut
„ Auguſtinus dicit (Libro XX. de Civitate Dei Cap. xvi.) *in qua parte mun-*
„ *di infernus ſit , ſcire neminem arbitror , niſi cui divinus Spiritus revelavit .*
„ Unde & Gregorius in 4. Dialogor. (Capite xlii.) ſuper hac Quæſtione in-
„ terrogatus , reſpondet : *Hac de re temere definire non audeo . Nonnulli nam-*
„ *que in quadam terrarum parte infernum eſſe putaverunt : alii vero hunc*
„ *ſub terra eſſe exiſtimant .* Et hanc opinionem probabiliorem eſſe, oſtendit du-
„ pliciter. Primo ex ipſa nominis ratione, ſic dicens : *Si idcirco infernum di-*
„ *cimus, quia inferius jacet ; quod terra a cælo eſt , hoc eſſe infernus debet ad*
„ *terram .* Secundo autem ex hoc, quod dicitur Apocal. 5. (℣. 4.) *Nemo pot-*
„ *erat neque in cælo , neque in terra , neque ſubtus terram aperire librum ;* ut
„ hoc quod dicitur in cælo, referatur *ad Angelos* ; hoc quod dicitur in terra,
„ referatur *ad homines viventes in corpore* ; hoc quod dicitur ſubtus terram ,
„ referatur *ad animas exiſtentes in inferno*. Auguſtinus etiam in XII. ſuper Ge-
„ neſi ad litteram (Capite xxxiv. num. 66.) duas rationes tangere videtur ,
„ quare congruum ſit, quod infernus ſit ſub terra. Una eſt , *ut quoniam de-*
„ *functorum animæ amore carnis peccaverunt , hoc eis exhibeatur , quod ipſi car-*
„ *ni mortuæ ſolet exhiberi , ſcilicet ſub terra recondantur*. Alia eſt , quod ſicut
„ eſt gravitas in corporibus, ita triſtitia in ſpiritibus : & lætitia, ſicut levitas.
„ Unde *ſicut ſecundum corpus, ſi ponderis ſui ordinem teneant , inferiora ſunt o-*
„ *mnia graviora : ita ſecundum ſpiritum , inferiora ſunt omnia triſtiora* . Et ſic
„ ſicut conveniens locus gaudio electorum, eſt cælum Empyreum : ita conve-
„ niens locus triſtitiæ damnatorum , eſt infimum terræ . Nec debet movere ,
„ quod Auguſtinus ibidem dicit (Cap. xxxiii. num. 62.) *quod inferi ſub terris*
„ *eſſe dicuntur*, vel creduntur: quia, ut in Libro (II.) Retract. (Cap. xxiv.)
„ hoc retractans, dicit : *Mihi videor dicere debuiſſe magis , quod ſub terra ſunt*
„ *inferi, quam rationem reddere , cur ſub terris eſſe dicantur , ſive credantur* .
„ Quidam tamen Philoſophi poſuerunt, quod locus inferni erit *ſub orbe triſti* :
„ tamen ſupra terræ ſuperficiem, ex parte oppoſita nobis . . . Pythagoras ve-
„ ro poſuit locum pœnarum *in Sphæra ignis* , quam in medio totius orbis eſſe
„ dicit , ut patet per Philoſophum in II. de Cælo & Mundo . Sed tamen
„ convenientius his , quæ in Scriptura dicuntur , eſt ut ſub terra eſſe di-
„ cantur . “ Regulam præſto habes , qua judicium feras de Svvindero Anglo , vetuſtam inſtaurante excogitationem , ac inferni locum in Sole reponente .

V. Joannes de Vercellis, cui nuncupatum Opuſculum eſt , quo de agimus , Generalem geſſit Prædicatorum Ordinis Præfecturam ab anno 1264. ad annum 1283. Thomæ Aquinati vitam agenti, ac poſt obitum, addictiſſimus fuit: ejuſque doctrinam promovit pro viribus . In Generalibus Comitiis Mediolanenſibus anno 1278. celebratis , hæc habentur apud Echardum in Elogio ejuſdem Joannis, & Raimundi de Medullione , & apud Martene in Theſauro Anecdotorum Tomo IV. num. 19. *Item injungimus diſtricte F. Raymundo de Medullione, & F. Joanni Vigoroſi, quod cum feſtinatione vadant in Angliam , inquiſituri diligenter ſuper facto Fratrum , qui in ſcandalum Ordinis de Scriptis Venerabilis F. Thomæ de Aquino (detraxiſſe dicuntur .) Quibus ex nunc plenam damus auctoritatem in Capite , & in membris : qui quos culpabiles invenerint in prædictis , puniendi , extra Provinciam emittendi, etiam officio privandi, plenam habeant poteſtatem* . Hæc alia in Generalibus Pariſinis Comitiis lata fuit ordinatio anno 1279. num. 17. *Item cum Venerabilis Vir memoriæ recolendæ Fr. Thomas de Aquino ſua converſatione laudabili , & Scriptis ſuis multum honoraverit Ordinem ; nec ſit aliqualiter tolerandum , quod de ipſo vel Scriptis ſuis aliquis*

aliquis irreverenter, vel indecenter loquatur, etiam aliter ſentientes: injungimus Prioribus Provincialibus, & Conventualibus, & eorum Vicariis, ac Viſitatoribus univerſis, quod ſi quos invenerint excedere in prædictis, punire eos acriter non poſtponant.

Hæc Comitiorum excerpta cum a Jacobo Quetif accepiſſet Ricardus Simonius, criticis ab ipſo in Sacra Biblia elucubratis operibus notiſſimus, coram palamque vulgandum e re ſua cenſuit, *Sancti Thomæ doctrinam ægre in Scholis noſtris prævaluiſſe*. Hæc habet ille ſub ementito nomine *Sanjorii*, in Bibliotheca Critica Tomo II. Capite xxv. Livido legebat ille oculo Comitiorum noſtrorum edicta: quæ utique produnt, ſodales aliquos doctrinæ Sancti Thomæ obluctatos fuiſſe; ſimulque patefaciunt, ad frugem eos continuo reverſos eſſe.

Lata anno 1277. a Stephano Tempier Pariſienſi Antiſtite cenſura in plures Articulos, eademque in Anglia a Roberto de Kildvvardbi Archiepiſcopo Cantuarienſi confirmata, anſam æmulis quibuſdam præbuit, ut aliquas a Thoma theſes propugnatas, veluti cenſuræ obnoxias vulgarent. In partes tracti fuere Sodales noſtri, pauci, petulanteſque: quos gravi pœna coercendi, ni reſipiſcerent, facta Medullioni, & Vigoroſo facultas. Continuo acquieviſſe illos, neminemque cognitum qui obluctaretur, lata ſuperior cautio, ſeu proviſio in Pariſienſibus Comitiis anno 1279. luculentiſſime evincit.

Hoc eodem anno 1279. Roberto de Kildvvardbi Ordinis Prædicatorum ſuffectus eſt in Cantuarienſem Cathedram Guillelmus de Pekamo ex Ordine Minorum adſumptus, qui novas in Aquinatem turbas movit ob eam, quam ipſe tenuit, *de unica in homine forma ſubſtantiali* ſententiam. Vindicias Doctoris Angelici ſtrenue egerunt Noſtrates, Joannes ſeu Ricardus Clapoel Anglus, & Joannes II. Pariſienſis, aliique Anonymi, quorum ſcripta in Bibliothecis adſervantur. Qua de re latius in alia mihi agendum Diſſertatione. Hinc anno 1286. jam concors noſtrorum animus erat in ſuſtinenda Sancti Thomæ doctrina. Ordinationem accipe Comitiorum Generalium Pariſienſium, quæ eodem anno celebrata fuerunt, num. 19. apud laudatum Martene: *Diſtrictius injungimus, & mandamus, ut Fratres omnes & ſinguli, prout ſciunt & poſſunt, efficacem dent operam ad doctrinam venerabilis Magiſtri Fratris Thomæ de Aquino recolendæ memoriæ promovendam, & ſaltem ut eſt opinio defenſandam. Et ſi qui contrarium facere attentaverint aſſertive, ſive ſint Magiſtri, ſive Baccallarii, Priores, alii Fratres, aliter ſentientes, ipſo facto ab officiis propriis & aliis Ordinis ſint ſuſpenſi, donec per Magiſtrum Ordinis, vel Generale Capitulum ſint reſtituti. Et nihilominus per Prælatos ſuos, ſeu Viſitatores juxta culparum exigentiam, condignam reportent pœnitentiam.* Nihil vero contra cautionem, quæ futuro tempori proſpiciebat, molitos eſſe conſodales, ex eo notum compertumque: ut *nulla circa hoc pœnitentiam*, adnotante Echardo, *in Actis inflicta poſtea memoretur*.

CAPUT II.

Germanus Aquinatis fœtus eſt Opuſculum de Forma abſolutionis. Duplex diſtinguitur quæſtio juris, ac tertia facti: Sancti Doctoris ſententia. Formæ indicativo modo expreſſæ antiquitas. Num impoſitio manus ad valorem Sacramenti pertineat. Joannis Launoii cenſura expenditur, refelliturque.

I. SUperioribus Opuſculis illud hoc loco annectere placet, quod xxii. numeratur in editione Romana, *de Forma abſolutionis ſacramentalis*. Fœtum Aquinatis indubium veteres omnes teſtantur Nomenclatores, Ptolomæus Lucenſis, Bernardus Guidonis, Bartholomæus Logotheta, Nicolaus Trive-

Digitized by Google

vetus, Joannes de Columna, Valleoletanus, Pignonus, Sanctus Antoninus: Non eadem apud omnes legitur inſcriptio: ſed alius etiam titulus effertur *de Abſolutione*, vel *de Forma pœnitentiæ abſolutionis*. Joanni Vercellenſi, quem regimen Ordinis Prædicatorum tenuiſſe ab anno 1264. ad annum 1284. adnotavimus, nuncupatum Opuſculum eſt. Brevem affero Jo. Ambroſii Barbavara cenſuram: *Opuſculum XXII.* inquientis, *de Forma abſolutionis, paris eſt apud recte judicantes auctoritatis cum iis, quæ prima claſſe numeravimus*, hoc eſt, genuinis ac indubiis. De peritiſſimo Viro, Opuſculorum Sancti Thomæ cenſore inferius agendum.

Opuſculum his claudit verbis Auctor: *Voluntas autem Dei fuit, ut pro defenſione poteſtatis Petro traditæ, in Feſto Cathedræ Petri hoc opus de veſtro mandato compilans laborarem*. Feſtum intelligo, quod die 22. Februarii celebratur: Feſtum namque cathedræ, die 18. Januarii poſitum, quod in aliquibus Eccleſiis exoleverat, adnotante Baronio in Martyrologio, reſtituit Paulus Papa IV. anno 1557.

II. Ad Aquinatem *libellum* examinandum tranſmiſerat Joannes de Vercellis: in quo „ inveni, inquit S. Doctor, aſſertionem cujuſdam valde temera„ riam, dicentis, quod Sacerdos abſolvendo uti non debet hac forma, *Ego te* „ *abſolvo*. Quod quidem præſumptuoſum judico, quia repugnat Evangelicis „ dictis. Dicit enim Dominus Petro Matth. XVI. *Quodcumque ſolveris ſuper* „ *terram, erit ſolutum & in cælis*; quod ad uſum clavium pertinere oſten„ ditur. Nam præmiſerat: *& tibi dabo claves regni cælorum*. Et poſt, qua„ ſi uſum clavium exponens, dicit: *quodcumque ſolveris*. Patet ergo ex di„ ctis Salvatoris, quod habens claves abſolvit. Præſumptuoſum eſt ergo, ne „ dicam erroneum, ut Sacerdos dicere non poſſit, *Ego abſolvo te*, quem Do„ minus abſolvere confitetur. Magis autem ex verbis Domini colligitur, hanc „ eſſe formam debitam abſolvendi: *Ego te abſolvo*. “

Tres hoc loco diligenter diſtinguendæ ſunt quæſtiones: juris duæ, tertia facti. Prima, *num Sacerdos efficiat, quod ſignificat verbis abſolutionis*? Altera, *num ex inſtitutione Chriſti, & ex natura Sacramenti Pœnitentiæ neceſſe ſit, formam abſolutionis abſolutam eſſe*; *an etiam verbis deprecatoriis concepta ſufficiat*? Tertia, *qualem Eccleſia, tam Græca, quam Latina, formam olim uſurpaverit, an ſemper abſolutam, an etiam deprecatoriam*? Conſonum eſt Theologorum judicium de efficientia miniſteriali, abſolutioni, quam Sacerdos impendit, conveniente. Hac de re nectentem dubia Auctorem libelli refellit S. Thomas in Opuſculo, præſertim Capite III. Ad alteram quod attinet juris quæſtionem, inficiabatur idem Auctor libelli, validam eſſe formam abſolutionis verbis indicativis prolatam: propugnabatque, deprecatoriam eſſe oportere. Recentiores Theologi ſuſtinent, ex inſtitutione Chriſti formam abſolutionis actum eſſe judicialem: ſed eam perinde verbis deprecatoriis exprimi poſſe, ac indicativis ſeu abſolutis: atque Chriſtum Eccleſiæ ſuæ modum hunc determinandum reliquiſſe. Hujus præcipuum auctorem ſententiæ memoro Joannem Morinum Libro VIII. de Pœnitentia Capite VIII. Mens vero Sancti Thomæ eſt, tum in Opuſculo, tum in Summa III. Par. quæſt. LXXXIV. artic. 3. indicativam formulam *magis* congruere verbis Chriſti, clavium poteſtatem exponentis: immo nonniſi hanc eſſe validam.

Eadem eſt Scriptorum diſſenſio in tertia *Facti* quæſtione. Auctor libelli apud S. Thomam Capite V. ajebat: *quod vix triginta anni ſunt, quod omnes hac ſola forma* (deprecatoria) *utebantur*. Joannes Morinus loco citato addit: ineunte ſæculo duodecimo, formæ antiquæ deprecatoriæ additam fuiſſe abſolutam: & adulto ſæculo tertiodecimo indicativam ita prævaluiſſe, ut ſola in uſu fuerit: non aliam vero apud Græcos formam adhibitam, niſi verbis deprecativis expreſſam. Hanc facti quæſtionem verſat etiam Aquinas: ac primo

Digitized by Google

tro teſtatur Capite I. *communem eſſe conſuetudinem tali forma* (indicativa) *utentium*. Ad uſum vero perennem deprecatoriæ formulæ, quem Magiſter libelli objiciebat, ad ſæculum uſque tertiumdecimum adultum, reſpondet Capite v. *Quomodo*, inquiens, *de omnibus poteſt teſtimonium perhibere, qui omnes non vidit?*

III. Quam ſolida ſit Aquinatis reſponſio, colligi facile poteſt ex Edmundo Martene de Antiquis Eccleſiæ Ritibus Libro I. cap. VI. art. 5. num. 12. Tametſi enim exiſtimet Vir peritiſſimus, non indicativam olim, ſed deprecativam prorſus in uſu fuiſſe formam abſolutionis: „ Fatendum tamen eſt, inquit, in „ plerìſque Libris Ritualibus Mſſ. una cum *orationibus reconciliatoriis*, formu„ las quaſdam *abſolutionis indicativas* reperiri. Et ne quis Libros illos, tam„ quam recentiores, novitatis inſimulet, prætermiſſis illis, qui ſexcentos annos „ non ſuperant, quatuor hic produco vetuſtate, & antiquitate plane venerabi„ les. Primum exhibeo *Egberti Eboracenſis Epiſcopi* (qui anno 731. infulas ob„ tinuit apud Pagium) Pontificale, litteris Saxonicis pereleganter ſcriptum, „ quod hactenus ſervatur in Bibliotheca Eccleſiæ Ebroicenſis. Secundum Ponti„ ficale Anglicanum *Monaſterii Gemmeticenſis*, cujus character nongentos circi„ ter annos refert. Tertium *Gellonenſe* vetuſtiſſimum: quartum Remenſe San„ cti Remigii, *Tirpini Archiepiſcopi* (qui anno 775. vitam agebat) Pontifica„ le vulgariter dictum, litteris Longobardicis ſcriptum: in quibus forma indi„ cativa deprecatoriæ conjungitur. “ Indicativam formam ad Sacramentum pertinere, Thomæ ſententia eſt; preces vero additas ad Sacramentalia ab Eccleſia inſtituta.

Ad Eccleſiam Græcam quod attinet, digna ſunt animadverſione Goarii documenta, quæ diſſidentes viros ad concordiam revocare poſſe videntur. In Notis *ad Orationes ſuper Pœnitentes* animadvertit 1. Formam abſolutionis, etſi deprecativam apud Græcos, & olim apud Latinos, non excludere, immo continere actionem Miniſtri, ſicque ad indicativam poſſe reduci: quemadmodum & indicativam expoſtulare implicite Dei miſericordiam pœnitenti neceſſariam. Qui ergo dicit, *Dimitte, relaxa, condona*, ſubintelligit, *per me*: item, *Complaceat tibi hunc ſervum tuum verbo* (ſupple, *meo*) *ſolvi*; itaut in prædictis orationibus judiciariam quoque poteſtatem exerceri ab Sacerdote ſuper pœnitente orante, ſatis ſignificetur. 2. „ Ceterum, inquit, ipſos etiam Græcos in abſol„ vendis pœnitentibus uti forma aliqua abſoluta & indicativa, ex ipſis Chriſti „ verbis, *Quæcumque ſolveritis*, velut proprio & paterno ſemine enata, com„ pertum habeo.... Sicut ergo Latini in antiquioribus Ritualibus (omnibus) „ indicativam formam, his verbis, *Abſolvo te a peccatis tuis*, conceptam ne„ queunt oſtendere, quam tamen ſucceſſiva traditionis ſerie ab antiquis Patri„ bus accepiſſe profitentur: parem Græci, licet ſcriptis nullibi commendatam, „ per manus tamen a priſtinis ſæculis ad hæc uſque tempora deductam habere „ potuerunt. Forma autem eſt hujuſmodi, *Habeo te condonatum*.... quæ verba „ Latinorum æquipollere formæ, fuſe demonſtrat Arcudius. “ Hac de re uberius agendum inſequente num. 5.

IV. Quarto Opuſculi Capite agit Aquinas *de Manus impoſitione*, num ſit de neceſſitate *Sacramenti* Pœnitentiæ. Ait vero: *Non minus temerarie aſſerere præſumit* Auctor libelli, *quod impoſitio manus ſit de neceſſitate hujus Sacramenti*. Objecta Anonymi, & reſponſa Thomæ accipe. „ Objicit primo, quod A„ ctuum VIII. (℣. 17.) dicitur: *imponebant manus ſuper illos, & accipiebant* „ *Spiritum Sanctum*. At illa impoſitio fuit loco Sacramenti Confirmationis, „ quod datur per majores Miniſtros. Secundo objicit, quod Matthæi (Marci) „ ult. (℣. 18.) dicitur: *Super ægros manus imponent*. Sed hoc eſt ridiculum, „ quia non loquitur de impoſitione Sacramentali, ſed de ſignis faciendis. Ter„ tio objicit, quod Auguſtinus dicit (Lib. X. de Civitate Dei Capite v.) quod

Digitized by Google

„ Sacramentum novæ legis debet eſſe *ſignum ſacræ rei : & per naturalem ſimi-*
„ *litudinem*, quod de ſuo addidit ; per hoc volens dicere , quod ſola verba non
„ faciunt nec perficiunt Sacramentum . Sed patet in omni Sacramento ,
„ quod verba , ad materiam accedentia , perficiunt Sacramentum . In Sacra-
„ mento enim Euchariſtiæ ſola verba , prolata ſuper materiam conſecrandam ,
„ perficiunt Sacramentum. In Baptiſmo etiam verba, prolata ſuper aquam tan-
„ tum, non faciunt Sacramentum ; ſed ſuper aquam adhibitam in Baptiſmo ,
„ quia totum eſt loco materiæ . Ipſe autem peccator confitens eſt ſicut ma-
„ teria in hoc Sacramento (pœnitentiæ:) unde verba abſolutionis ſuper eum
„ prolata , efficiunt pœnitentiæ Sacramentum . Quarto objicit , quod dicitur
„ Matthæi XIX. (℣.13.) *Oblati ſunt parvuli, ut eis manus imponeret*. Sed hoc
„ non poteſt referri ad pœnitentiæ Sacramentum , quod parvulis impendi non
„ conſuevit : oblati ſunt autem ei, ut manus imponeret benedicendo ſecundum
„ conſuetudinem Judæorum , ut dicit Remigius. (Alios Interpretes conſule.)
„ Quinto objicit , quod dicitur Actuum VIII. (℣. 18.) *cum vidiſſet Simon ,*
„ *quod per impoſitionem manuum Apoſtolorum daretur Spiritus Sanctus* . Hoc
„ autem pertinet ad impoſitionem manuum, quæ fit in Confirmatione, ut ſu-
„ pra dictum eſt. Sexto objicit auctoritatem Magiſtri Guillelmi Alverni. Qui
„ an hoc dixerit , neſcio : ſed ſcio eum non fuiſſe tantæ auctoritatis, ut ejus
„ dicto ſtandum ſit in tanta re ; præſertim cum Dominus Petro poteſtatem
„ clavium exponens , non dixerit : *cuicumque manus impoſueris* , ſed *quodcum-*
„ *que ſolveris* . “

Guillelmi Alverni Opera proſtant edita *Aureliæ ex Typographia F. Hotot* MDCLXXIV. Verba ejus ſunt de Sacramento Pœnitentiæ Capite III. „ Pœ-
„ nitentia dicitur Sacramentum , quia ſacrat atque ſanctificat . . . & quia ha-
„ bet ſignum ſacrans atque ſanctificans . Signum dico , ſimilitudinem habens
„ cum ipſa ſanctificatione interiori . Manus enim Sacerdotis ſuper caput pœni-
„ tentis , manum divinam ſive virtutem adeſſe ſignificat , ad ſanctificandum
„ pœnitentem . Abſolutio autem Sacerdotalis . . . abſolutionem interiorem ac
„ ſpiritualem . . . ſignificat . “ Locum diligentius expende , quo impoſitionem manus, veluti neceſſariam evinci, dixerit nemo. Antiquatam Anonymi opinationem inſtauraſſe quodammodo videtur Carolus Vitaſſe de Sacramento Pœnitentiæ quæſt. II. art. I. concl. 6. *Dicimus* , inquiens , *non omnino abſque veri ſpecie impoſitionem manuum aſſignari pro legitima materia Sacramenti Pœnitentiæ quondam potuiſſe*. Vetuſta in medium profert documenta , quæ peccatoribus in ſtadio pœnitentiæ frequentius manus impoſitas enarrant. Hunc Ritum illuſtrat Morinus Libro VI. de Pœnitentia Capite VIII. ipſumque minime pertinere ad Sacramentum , veluti partem ejuſdem materialem & eſſentialem , ſatis evincit Honoratus Tournellius in Prælectionibus de Sacramento Pœnitentiæ quæſt. II. art. 3.

V. Joannis Launoji cenſura immune non abiit recenſitum Sancti Thomæ Opuſculum . Pauca verba , quæ familiari in colloquio habuit Vincentius Baro, anſam dedit integræ *Animadverſioni* , quæ num. 20. legitur in ejuſdem Launoji Epiſtola ad Ludovicum Maræſium Pariſienſem Theologum . Cenſoris dicta, ſive dicteria in Baronem prætermitto omnia : quæ nimia differit ille confidentia adverſus Aquinatem , voco ad examen . Cenſuram orditur ſuam his verbis : *Beatus Thomas Eccleſiaſticæ controverſiæ , quæ inter eum & Doctorem Anonymum erat , judicem facit Scripturam ſolam . . . Scripturæ jungenda erat Eccleſiæ traditio. Sed eam jungere non licuit per unum diem , quem in confutandam Doctoris Anonymi ſcriptionem inſumpſit . . . In Opuſculi totius decurſu nulla comparet ullius Eccleſiæ traditio . . . Ritualium librorum , in quibus Sacramentorum ordo præſcribi ſolet , nullus adducitur. Veterum Theologorum, & Tractatorum nullus laudatur*. Næ lividum , & imperitum cenſorem . Tum divina Scri-

Digitized by Google

Scripturarum auctoritate, tum etiam Majorum traditione de Sacramentorum formis conſtituendum eſſe, quis ambigat? Utrumque egregie præſtitit Aquinas in Opuſculo, quod unius diei ſpatio confecit. Præcipuum Scripturarum locum ex Matthæi Capite XVI. deſumptum affert, ac diligentiſſime verſat: eique *magis* convenire propugnat formam abſolutionis, quæ verbis effertur indicativis. Hujuſce formæ & convenientiam, & neceſſitatem confirmat: *quia communis eſt*, inquit, *conſuetudo tali forma utentium*. Ecce vero, *Scripturæ junctam traditionem Eccleſiæ*.

Quomodo namque communis tali forma utentium conſuetudo conſtiterit Aquinati? Nempe, (inquio ego, & dixerit prudens quiſque,) noverat eam Sanctus Thomas ex ipſa Sacerdotum, qui Eccleſiis adminiſtrabant Sacramentum pœnitentiæ, praxi; itemque ex *Ritualium* librorum, qui in Eccleſiis adſervabantur, inſpectione & examine; ex *Theologorum* etiam commentariis, qui rem hanc in Scholis tradidere, ſcriptoque reliquerant; ex vetuſtis etiam Patribus, qui ligandi ac ſolvendi poteſtatem Petro traditam exponunt, ac illuſtrant. Hanc totius Eccleſiæ, & Eccleſiarum particularium traditionem una *communis conſuetudinis* voce ſatis indicat S. Thomas.

Hæc ejus, quam ipſi tribuo, peritia ſplendidius adhuc innoteſcere poteſt. Objiciebat Anonymus: *quod Magiſter qui Sententias compilavit, non poſuit hanc formam: nec aliquem Sanctorum legimus hac forma uſum eſſe*. Reponebat Aquinas: *quod Magiſter formam* (indicativam) *non poſuit: ſed neque legitur de alia forma. Nec etiam legitur, quod aliquis iſtam formam negaverit*. Ad hæc Launojus cenſuram appingit: *Sed legitima*, inquiens, *non eſt Sancti Thomæ oppoſitio*. Immo legitimam, ſolidamque eſſe, plura evincunt. Cur enim indicativam formam rejicias, quæ verbis Jeſu Chriſti poteſtatem clavium conferentis, *magis* convenit? Cur eamdem expungendam jubes, quam nec Magiſter Sententiarum, nec veteres Scriptores uſpiam negarunt? Novimus omnes, probe noverat etiam S. Thomas, frequentius vetuſtos Patres adſerere, Pœnitentes reconciliari *data oratione, per Eccleſiæ preces, ſupplicationibus Sacerdotum*. Paria Leonis Magni verba expendit Part. III. quæſt. LXXXIV. artic. 2. ad 2. eademque docet, non obſtare indicativæ, quam propugnat, abſolutionis formæ. Quid? quod noverat Aquinas, reconciliatorias legi quidem preces in Ritualibus; at illis etiam immixtam formulam abſolutam. Quod ipſe noverat, teſtatur peritiſſimus Edmundus Martene loco ſuperius citato: *Fatendum eſt*, inquiens, *in pleriſque antiquis libris Ritualibus, una cum orationibus reconciliatoriis, formulas quaſdam abſolutionis indicativas reperiri*. Hac eruditione ſatis pollebat Sanctus Thomas, ut nihil hæſitans Anonymo reſponderet, vetuſtos Patres *negaſſe* nunquam *iſtam formam* indicativam. Hinc Launojo ſatis, abundeque factum, toties expoſcenti, ut cauſam ſuam ageret Aquinas, *prolato ſacrorum Rituum codice, qui formam hanc* (*Ego te abſolvo*) *præſcriberet: & exhibito Sacramentorum libro, qui eamdem formam contineret*. Prolati jam Rituum, & Sacramentorum libri ſunt: quos Aquinati ſatis notos inficari, inſanire eſt.

Id evincunt alia ejus, quæ refero, verba. Objiciebat namque Anonymus *abſolutiones quaſdam, quas Eccleſia facit in Prima, & in Completorio, ante Miſſam, & poſt prædicationem ſecundum morem Romanæ Eccleſiæ, & in die Cinerum, & Cœnæ Dominicæ, non per orationem indicativam, ſed deprecativam*. Reponentis Aquinatis verba accipe: *Mirum, cum non advertere quod hujuſmodi abſolutiones non ſunt Sacramentales; ſed ſunt quædam orationes, quibus dicuntur peccata venialia dimitti, ſicut per orationem Dominicam, qua dicitur, Dimitte nobis debita noſtra*. Hæc indicant, innotuiſſe Aquinati ſacros Eccleſiaſticos ritus non ſua modo ætate, ſed etiam ævo ſuperiore vigentes. Hinc mirabatur ille, tam inſcite Anonymum reconciliatoriis quibuſdam orationibus litem age-

Digitized by Google

re, quæ ad eſſentiam Sacramenti minime ſpectabant. Eadem nobis miratio ſubit, pro deprecatoria formula cauſam agere Launojum voluiſſe triginta numeratis antiquis Eccleſiarum Ritualibus: *qua parte* ſcilicet *ordinem tradunt ad viſitandum infirmum, ad communicandum infirmum, ad dandam extremam unctionem*. Opus erat *Rituales* afferre libros, *qua parte ordo in eis traditur ad reconciliandos pœnitentes*: quos utique, præter aliquas preces, abſolutam pleroſque exhibere formam, teſtatur Martene, ac dubio procul omni noverat S. Thomas.

Alia erat Anonymi objectio: pro forma deprecatoria *ſenſiſſe Magiſtrum Guillelmum de Antiſſiodoro, & Magiſtrum Guillelmum quondam Epiſcopum Pariſienſem, & Dominum Hugonem quondam Cardinalem*. Thomæ reſponſio eſt: *Quod ita ſenſerint, non conſtat. Sed & ſi ita ſenſerunt, numquid eorum opinio præjudicare poterit? ... Magiſtri Pariſius regentes communi ſententia contratrium ſentiunt, decernentes, abſque his verbis, (Ego te abſolvo,) abſolutionem non eſſe per ſolam deprecativam orationem*. Aquinatem carpit Launojus. Quid vero? In ejus reſponſionem ex parte recidit ipſe: *Guillelmus Antiſſiodorenſis*, inquiens, *& Hugo Cardinalis non tam diſerte loquuntur in ſcriptis quæ ad nos pervenerunt*. Scilicet *quid revera ſenſerint, non conſtat*, ut inquiebat S. Thomas. Addit Cenſor: *Eo tamen loquuntur modo, qui magis Doctori Anonymo, quam Thomæ ſuffragantur*: quæ nempe dicta intellige pro ea, qua Launojus agebatur, Thomæ Opuſculum vellicandi prurigine. Hac enim de re agit Hugo in Commentario ſuper Matthæum Capite VI. ubi nihil occurit, quod Anonymo Doctori faveat. In contrariam abiiſſe videtur ſententiam Guillelmus de Alvernia Pariſienſis Epiſcopus de Sacramento Pœnitentiæ Capite XIX. *Neque more judicum forinſecorum pronuntiat Confeſſor, Abſolvimus te ... ſed magis orationem facit eum*. Verba ſunt, quorum ſenſum liquido conſtare, inficiabatur Thomas. Ritualibus etiam pleriſque libris adverſantur, in quibus precibus reconciliatoriis immixta legitur formula abſoluta. Quæcumque demum ejus fuerit opinio, præjudicium irrogare nullum poteſt; *communiſque* adverſa *Magiſtrorum ſententia* erat, *qui Pariſius regebant*. Guillelmo ſynchronus Alexander de Hales IV. Parte Summæ membro. II. art. 2. ſic ait: *Abſolutionem Sacerdotis fieri expreſſione talium verborum, Ego abſolvo te, vel Deus abſolvat te*. Utramque videtur ille adprobaſſe formulam.

Poſtremam Anonymi affero objectionem: *Vix triginta anni ſunt*, inquientis, *quod omnes* (jam antea) *hac ſola forma* (deprecatoria) *utebantur*. Reponit Aquinas: *Quomodo de omnibus poteſt teſtimonium perhibere, qui omnes non vidit?* Cenſor Launojus ait: *Reſponſio non eſt hæc, ſed declinatio*. Immo ſolidiſſimum peritus quiſque dixerit Sancti Thomæ reſponſum adverſus Anonymum, factum obtrudentem quod eſt falſiſſimum. Quomodo enim, ſi vetuſtos aut Scriptores, aut Rituales libros conſuluiſſet, epocham formulæ indicativæ ab annis triginta dumtaxat ducere potuiſſet? Peritiſſimum Martene teſtantem audivimus, *in pleriſque antiquis Ritualibus libris, una cum orationibus reconciliatoriis, formulas quaſdam abſolutionis indicativas reperiri*; codiceſque hujuſmodi proferentem, qui ſæculo octavo ſcripti fuerunt. Aquinati, qui breve reſponſum dabat Magiſtro Generali, ſatis fuit contra Anonymum reponere, tum ab ipſo minime viſos vetuſtos Rituales libros Scriptoreſque: tum eidem adverſari *communem conſuetudinem tali forma* (indicativa) *utentium*. Jam ergo in auras abit leviſſima Launoji cenſura.

CA-

CAPUT III.

Ad Aquinatem auctorem pertinet ſolutio triginta ſex Quæſtionum ad Lectorem Venetum. Ejuſdem fœtus eſt Opuſculum de ſex Articulis ad Lectorem Veſontienſem: in quo prudentiſſima monita ad Concionatores. Quo tempore ad Fratrem Reginaldum ſcripſerit de Angelorum natura. Opuſculi doctrina, & eruditio.

I. UNdecimum in editione Romana locum tenet *Reſponſio ad Lectorem Venetum de Articulis XXXVI.* Hanc recenſent, veluti genuinam Thomæ lucubrationem, Ptolomæus Lucenſis, Bernardus Guidonis, Bartholomæus Logotheta, Nicolaus Trivetus, Pignonus, Valleoletanus, S. Antoninus. Opuſculi initium referunt Ptolomæus, Bernardus, & S. Antoninus: nimirum, *Lectis veſtris epiſtolis*. Sex & triginta quæſtiones a Doctore Angelico ſolvendas tranſmiſerat *Lector Venetus*: an ita dictus ex Provincia noſtra Veneta, an ex urbe Britanniæ Minoris, incompertum. Votis ejus Thomas ait, ſatis ſe feciſſe *infra quatriduum, dilatis parumper aliis, quibus intendere ſe oportebat, quæſtionibus*. Vocatum *Fratrem Paſſanum* adnotat Petrus Pellican, fide allegata MS. Codicis Victorini. Mirum, ſi hæc ita ſe habeant, ab Echardo diligentiſſimo prætermiſſa fuiſſe.

Tranſmiſſæ quæſtiones, majorem partem, eædem omnino ſunt ac illæ, quas Joannes de Vercellis propoſuerat. Hinc indicio, & argumento eſt, propoſita dubia inter Viros ea ætate doctos diligentiore examine pertractata fuiſſe. In art. 24. de inferno agitur, *an ſit in centro, vel circa centrum terræ*? Joanni Vercellenſi repoſuerat Aquinas: *ad doctrinam fidei non pertinere, an ſit infernus circa centrum terræ, vel circa ſuperficiem*. Hoc loco opinioni indulget, ipſumque inferorum locum a terræ centro removet: „ Nihil mihi videtur, inquiens, „ temere aſſerendum: præcipue cum Auguſtinus neminem arbitretur ſcire „ ubi ſit. Non tamen æſtimo, *quod ſit in centro terræ*. Quia ille eſt locus, „ quo naturaliter feruntur gravia, nec videtur intentionem naturæ fruſtrari, „ ut communiter dicitur (juxta vulgatam ævo illo Philoſophiam:) quod ſequeretur, ſi ad centrum corpora gravia non pervenirent. Si enim naturaliter „ terra circa centrum eſſet concava, non poſſet aſſignari naturalis cauſa, quæ „ tantum pondus ſuſtineret. Si autem dicitur, hoc eſſe miraculoſe; nulla ſub- „ eſſe videtur miraculi ratio. Præparatio enim inferni ab initio mundi fuit, „ ſecundum illud Iſaiæ xxx. (℣. 33.) *Præparata eſt ab heri Tophet*, ſecundum „ expoſitionem Gloſſæ, (vallem Tophet intelligentis inferorum locum.) In „ prima autem rerum inſtitutione non eſt conſiderandum, quid Deus facere „ poſſit, ſed quid natura rerum habeat, ut ſic fiat, ſicut Auguſtinus II. ſuper „ Geneſim ad litteram (Capite 1. num. 2.) Non autem dicitur Chriſtus de- „ ſcendiſſe *ad infimas* partes terræ, ſed *ad inferiores*: ad cujus veritatem ſuffi- „ cit, qualitercumque inferiores nobis dicantur. "

II. Sequitur Opuſculum in editione Romana duodecimum, quod eſt *Reſponſio ad Lectorem Biſuntinum de ſex Articulis*. Genuinum Opus teſtantur Veteres omnes. Incipit illud: *Cariſſimo ſibi in Chriſto Fratri Gerardo Biſuntino Ordinis Fratrum Prædicatorum*. Veſontione in Galliis ſacras litteras tradebat Sodalis. Judicium Thomæ exquirit de quibuſdam, quæ vulgabantur e ſuggeſtu, hiſtoriolis, prudenſque conſilium petit.

Quæſiverat primo Lector Veſontienſis: *an ſtella quæ Magis apparuit, haberet figuram Crucis, an figuram hominis, an figuram Crucifixi?* Animadvertit Aquinas, legi ſimilia *apud Chryſoſtomum ſuper Matthæum*, vel potius Auctorem Operis imperfecti, quod Chryſoſtomo tribuitur. Auctoris verba ſunt: *Audivi ali-*

aliquos referentes de quadam Scriptura , etſi non certa . . . . inſcripta nomine Seth, de apparitura hac ſtella . . . . habente in ſe formam quaſi pueri parvuli , & ſuper ſe ſimilitudinem crucis . Hæc ab illo dicta Thomas admonet , *non quaſi aſſerendo, ſed quaſi ab aliis dicta recitando*. Quod ſentit ipſe, aperit demum : „ quia pro certo non habetur (inquiens) non reputo hoc eſſe „ prædicandum : præſertim quia non videtur probabile, quod ſacri Doctores , „ ut Auguſtinus , Leo Papa , Gregorius , & alii , in ſuis ſermonibus tacuiſ- „ ſent , ſi aliquod robur auctoritatis haberet . Non enim decet Prædicatorem „ veritatis, ad fabulas ignotas divertere . " Abnutivo puro putoque non utitur argumento ; ſed Patrum ſilentio innititur, qui ſuis in ſermonibus non tacuiſſent . Hæc ad criſim ſpectant . Prudentiæ conſilium eſt, quod ſequitur : *Si autem ab aliquo ſit prædicatum, non arbitror eſſe neceſſarium quod revocetur , niſi forte ex hoc populo ſcandalum ſit exortum : & tunc non deberet ut erroneum reprobari, ſed ut incertum exponi.*

Vulgabant e ſuggeſtu alii : *ex quo Simeon dixit Beatæ Virgini, Tuam ipſius animam pertranſibit gladius , quolibet die naturali uſque ad reſurrectionem Chriſti ſepties illud recoluiſſe piam Virginem cum dolore vehementi*. Parem, ut ſupra reſponſionem offert prudens , ac peritus Doctor Aquinas num. 5. „ Reſpondeo, inquiens, quod iſtud eadem facilitate contemnitur , qua dicitur , „ cum nullius auctoritatis robore fulciatur : nec æſtimo , hujuſmodi frivola „ eſſe prædicanda, ubi tanta ſuppetit copia prædicandi ea, quæ ſunt certiſſi- „ mæ veritatis. Neque tamen oportet quod revocetur, ſi prædicatum fuerit , „ niſi ex hoc ſcandalum exortum fuerit . "

De illa etiam quæſtione, *an parvulæ manus pueri Jeſu nati creaverint ſtellas*, judicium Thomæ exquirit Lector Veſontienſis. Ad trutinam Theologicam vocat ille audaciuſculam locutionem , & ait num. 4. „ Locutio hæc non eſt „ propria : nam parvulæ manus ſunt manus humanitatis , quarum non eſt „ creare . Sed quia unus & idem Chriſtus eſt in divina , & humana natura „ perfectus, poteſt hujuſmodi locutio ſane exponi, ut dicatur : *Manus parvulæ iſtius pueri creaverunt ſtellas* , ideſt, *iſte puer habens manus parvulas* , „ *creavit ſtellas*. Tali modo loquendi ad quamdam unionis (naturæ humanæ „ cum divina in una Verbi Dei hypoſtaſi) expreſſionem aliquando Doctores „ utuntur , ſicut in quibuſdam cantatur Eccleſiis : *Manus , quæ nos plaſmaverunt, clavis confixæ ſunt*. Non tamen hæc ſunt extendenda , vel prædi- „ canda populo. Sed tamen ſi prædicatum ſit, non arbitror revocandum : niſi „ ſuper hoc error, aut ſcandalum oriatur, in quo caſu oporteret ſanæ locu- „ tionis ſenſum exponi . Non ſunt autem in talibus , quantum fieri poteſt , „ ſimplicium animi ſolicitandi . "

III. Quintumdecimum in editione Romana Opuſculum , inſcriptum *de ſubſtantiis ſeparatis , ſeu de Angelorum natura* , refert Ptolomæus de Luca : *de ſubſtantiis ſeparatis*, Guillelmus de Tocco, Logotheta, & Trivetus : *de Angelis , ſeu de ſubſtantiis ſeparatis*, Bernardus Guidonis , Valleoletanus, & S. Antoninus : *de Angelis* demum , Pignonus . Votis Reginaldi Privernatis annuentem Thomam compoſuiſſe hoc opus, teſtantur laudati Scriptores.

In calce hæc in editis exemplis , quæ conſulere & expendere licet , habentur verba : *Hucuſque ſcripſit Sanctus Doctor de Angelis : ſed morte præventus non potuit perficere hunc Tractatum , ſicut nec plura alia , quæ reliquit imperfecta* . Extremis ergo vitæ annis cariſſimo Sodali ſuo Reginaldo morem gerebat Aquinas . Anni tempus , cum in id opus incumberet , ac morbum fortaſſe quo tunc laboraret , indicat Præfatio : *Quia ſacris Angelorum ſolemniis intereſſe non poſſumus , non debet nobis devotionis tempus tranſire in vacuum ; ſed quod pſallendi officio ſubtrahitur , ſcribendi ſtudio compenſetur* . Feſtum indicari videtur Sancti Michaelis Archangeli . Cur vero

ro

ro Sanctiſſimus Doctor publico *pſallendi officio* intereſſe non potuerit, niſi morbo præpeditus?

IV. Adſumpti operis conſilium ibidem aperit: *Intendentes Sanctorum Angelorum excellentiam utcumque depromere; incipiendum videtur ab his, quæ de Angelis antiquitus humana conjectura æſtimavit: ut ſi quid invenerimus fidei conſonum accipiamus, quæ vero doctrinæ repugnant catholicæ, refutemus*. Animadverte, mentem humanam Philoſophicis excultam diſciplinis, nonniſi per *conjecturam* adſurgere ad cognitionem Angelorum potuiſſe. Prima veluti parte Operis, ad examen vocat opiniones Græcorum Philoſophorum inter Ethnicos, Arabum inter Mahumedanos, inter Judæos Saducæorum, Manichæorum & Origenis inter Chriſtianos: quorum commenta plura diligentiſſime expendit, ac profligat.

Pars altera incipit a Capite decimoſeptimo, quod ita exorditur S. Thomas: *Quia igitur oſtenſum eſt, quid de ſubſtantiis ſpiritualibus præcipui Philoſophi, Plato, & Ariſtoteles ſenſerunt quantum ad earum originem, conditionem naturæ, diſtinctionis & gubernationis ordinem, & in quo ab eis alii errantes diſſenſerunt; reſtat oſtendere, quid de ſingulis habeat chriſtianæ Religionis aſſertio*. Theologicæ peritiæ, qua pollebat Aquinas, affero ſpecimina. Ad originem ſubſtantiarum ſpiritualium quod attinet: „ firmiſſime docet Chriſtiana traditio, „ (inquit) omnes ſpirituales ſubſtantias, ſicut & ceteras creaturas, a Deo eſ„ ſe productas. In Pſalmo enim CXLVIII. dicitur (℣. 2.) *Laudate eum omnes* „ *Angeli ejus, laudate eum omnes virtutes ejus*. Et enumeratis aliis creaturis, „ (*Sole*; *Luna*, *ſtellis*, *luce*, *cælis*, *aquis* ℣. 3. & 4.) ſubditur (℣. 5.) „ *quia ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandavit, & creata ſunt*. “

Item infra: „ Eſt autem Chriſtianæ doctrinæ contrarium, ut ſic dicantur „ ſpirituales ſubſtantiæ a Summa Deitate originem trahere, quod fuerint ab æ„ terno, ſicut Platonici, & Peripatetici poſuerunt. Sed hoc habet aſſertio ca„ tholicæ fidei quod cœperunt eſſe poſtquam prius non fuerant. Unde dicitur „ Iſaiæ Cap. XL. (℣. 26.) *Levate in excelſum oculos veſtros, & videte quis* „ *creavit hæc*, ſcilicet, ſuperiora omnia. Et ne intelligeretur de corporalibus „ ſolum, ſubdit: (ibid.) *qui educit in numero militiam cæli*: (in Vulgata, „ *militiam eorum*.) Solet autem Sacra Scriptura nominare *militiam cæli*, ſpi„ ritualium ſubſtantiarum cæleſtem exercitum propter ordinem & virtutem in „ exequendo voluntatem divinam. Unde dicitur Lucæ II. (verſ. 13.) quod *fa*„ *cta eſt cum Angelo multitudo militiæ cæleſtis*. Datur igitur intelligi, non ſo„ lum corpora, ſed etiam ſpirituales ſubſtantias per creationem de non eſſe in „ eſſe fuiſſe eductas, ſecundum illud Rom. IV. (verſ. 17.) *Vocat ea quæ non* „ *ſunt, tamquam ea quæ ſunt*. “ Obviam difficultatem, quam Scripturæ ſilentium ingerit, proponit, ac ſolvit: *Sacra Scriptura*, inquiens, *in Geneſi loquens de principio creationis rerum, de ſpiritualium ſubſtantiarum productione expreſſam mentionem non facit, ne populo rudi, quibus lex proponebatur, idololatriæ daretur occaſio*.

Num vero ante cæli terræque creationem, vel poſt, vel ſimul Angelos condiderit Deus? *Non poteſt ex Scripturis canonicis*, inquit Aquinas, *expreſſe haberi, quando creati fuerint Angeli*. Nihilominus hæc addit: „Quod poſt corpo„ ralia creati non fuerint, ratio manifeſtat, quia non fuit decens ut perfectiora „ poſteriora crearentur. Et etiam ex auctoritate Sacræ Scripturæ expreſſe colli„ gitur. (Animadverte, id minime dici, quod *in Scripturis habetur*; ſed *ex* „ *Scripturis colligitur*.) Dicitur enim Job XXXVIII. (7.) *Cum me laudarent* „ *ſimul aſtra matutina, & jubilarent omnes filii Dei*: per quos ſpirituales ſub„ ſtantiæ intelliguntur. “ Hinc Patrum duplex frequentior opinio eſt de Angelorum creatione, vel ante corporalem creaturam, vel ſimul. *Neutrum autem horum*, (Thomæ animadverſio eſt,) *æſtimo eſſe ſanæ doctrinæ contrarium*:

quia

quia nimis præſumptuoſum videretur aſſerere, tantos Eccleſiæ Doctores, (Auguſtinum, Gregorium Nazianzenum, Baſilium, Hieronymum, Damaſcenum,) *a ſana doctrina pietatis deviaſſe*.

Conditionem Angelorum ad examen vocat Capite XVIII. *Quos incorporeos eſſe*, inquit, *Canonicæ Scripturæ auctoritate probatur, quæ eos Spiritus nominat*. „ Dicitur enim in Pſalmo CIII. (verſ. 4.) *qui facit Angelos ſuos Spiritus*. Et Apoſtolus dicit ad Hebr. I. de Angelis loquens (verſ. 14.) *Omnes ſunt adminiſtratorii ſpiritus, in miniſterium miſſi propter eos, qui hereditatem capiunt ſalutis*. Conſuevit autem Scriptura nomine *Spiritus* aliquid incorporeum deſignare, ſecundum illud Joannis IV. (verſ. 24.) *Spiritus eſt Deus: & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare*. Et Iſaiæ XXXI. (verſ. 3.) *Ægyptus, homo, & non Deus: & equi eorum caro, & non ſpiritus*. Sic igitur conſequens eſt, ſecundum Sacræ Scripturæ ſententiam Angelos incorporeos eſſe: " ideſt, neque corpora illos eſſe, neque compoſitos ex mente & corpore craſſo, & compacto. „ Si quis autem diligenter velit verba Sacræ Scripturæ inſpicere, ex eiſdem accipere poterit, eos etiam immateriales eſſe, (nullo quantumlibet ſubtili, ac æthereo corpore conſtantes.) Nominat enim eos Sacra Scriptura quaſdam *virtutes*. Dicitur enim in Pſal. CII. (verſ. 20.) *Benedicite Domino omnes Angeli ejus*: & poſtea ſubditur (21.) *Benedicite Domino omnes virtutes ejus*. Et Lucæ XXI. (verſ. 26.) *Virtutes cælorum movebuntur*: quod de Sanctis Angelis omnes Doctores exponunt. Quod autem materiale eſt, non eſt virtus, ſed habet virtutem . . . Relinquitur igitur, ſecundum intentionem Scripturæ, Angelos immateriales eſſe. " Oppoſita adſerta duo animadvertit Petavius Libro I. de Angelis Capite III. num. 10. non eſſe judicanda prorſus hæretica, ſed hæreſi proxima: nam quominus hæretica cenſeantur, id unum facit quod nondum ea res liquido ab Eccleſia diſceptata ſit. Concluſionem vero ſuam Theologicam pergit Aquinas Patrum teſtimonio confirmare: quæve in ipſis Canonicis Scripturis adverſa videntur, clariſſime exponit.

De Angelorum diſcrimine agit Capite XIX. Occurrit primo *differentia bonorum, & malorum: eſt enim*, inquit, *apud multos receptum, eſſe quoſdam Spiritus bonos, quoſdam vero malos*. „ Quod auctoritate Sacræ Scripturæ comprobatur. De bonis enim Spiritibus dicitur ad Hebr. I. (verſ. 14.) *Omnes ſunt adminiſtratorii ſpiritus, in miniſterium miſſi propter eos, qui hereditatem capiunt ſalutis*. De malis autem Spiritibus dicitur Matth. XII. (verſ. 40.) *Cum immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, & non invenit*. Et poſtea ſubditur (verſ. 45.) *Tunc vadit, & aſſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe*. " Tum animadvertit, nonniſi qui boni ſunt, *dici Angelos: Dæmones autem ſecundum communem uſum loquendi nonniſi in malo accipi*. Cur alii boni, alii mali ſint, larior eſt apud ipſum diſſertatio. Nullus utique prætermiſſus error, qui non convellatur: nullum opinantium placitum, quod ad examen non vocetur. Sed neque caput iſtud, neque Opus abſolvit Sanctus Thomas.

S. THO-

DIVI THOMAE AQUINATIS

RESPONSIO AD MAGISTRUM IOANNEM DE VERCELLIS

DE ARTICULIS XLII.

OPUSCULUM IV. *

* Al. X.

Reverendo in Chriſto Patri Fratri Ioanni Magiſtro Ordinis Fratrum Prædicatorum, Frater Thomas de Aquino cum debita reverentia ſe ipſum ad obedientiam promptum.

PAternitatis veſtræ litteras feria quarta ante Paſcha recepi, dum Miſſarum ſolemnia agerentur, multos articulos interclusa ſchedula continentes, quibus ſingulis mihi reſpondendum mandabaris, reſponſionis forma taxata, an ſcilicet Sancti ſint illius ſententiæ, vel opinionis quam continet articulus. Et ſi Sancti ſint, vel non illius ſententiæ, vel opinionis quam articulus continet, an ego illius opinionis, vel ſententiæ (*a*). Et ſi non ſim, an tolerabiliter dici poſſit. Quibus articulis ſtatim ſequenti die ſecundum ſormam a vobis traditam, prætermiſſis aliis occupationibus, ſecundum quod mihi occurrit, reſpondere curavi. Fuiſſet tamen mihi ſacilius reſpondere, ſi vobis ſcribere placuiſſet rationes, quibus dicti articuli vel aſſeruntur, vel impugnantur. Sic enim potuiſſem magis ad intentionem dubitantium reſpondere. Nihilominus tamen, quantum percipere potui, in ſingulis ad id quod dubitationem facit, reſpondere curavi; hoc tamen in principio proteſtans, quod plures horum articulorum ad fidei doctrinam non pertinenr, ſed magis ad Philoſophorum dogmata. Multum autem nocet talia quæ ad pietatis doctrinam non ſpectant, vel aſſerere, vel negare, quaſi pertinentia ad ſacram doctrinam. Dicit enim Auguſtinus in V. Confeſſ. (cap. v.) *Cum audio Chriſtianum aliquem iſta*, ſcilicet quæ Philoſophi de cælo, aut ſtellis, & de Solis, & Lunæ motibus dixerunt, *neſcientem, & aliud pro alio ſentientem, patienter intueer opinantem heminem: nec illi obeſſe video, cum de te, Domine creator omnium noſtrum, non credat indigna, ſi forte ſitus, & habitus creatura corporalis ignoret; obeſt autem, ſi hac ad ipſam pietatis doctrinam pertinere arbitretur, & pertinacius affirmare audeat quod ignorat.* Quod autem obſit, manifeſtat Auguſtinus in I. ſuper Geneſim ad litteram (cap. xix.) *Turpe eſt*, inquit, *nimis & perniciosum, ac maxime cavendum, ut Chriſtianum de his rebus quaſi ſecundum chriſtianas litteras loquentem ita delirare quilibet infidelis audiat, ut, quemadmodum dicitur, toto cælo errare conſpiciens riſum tenere vix poſſit. Et non tam moleſtum eſt quod errans homo videatur, ſed quod auctores noſtri ab eis qui foris ſunt, talia ſenſiſſe creduntur, & cum magno eorum exitio de quorum ſalute ſatagimus, tamquam indocti reprehenduntur, atque reſpuuntur* Unde mihi videtur tutius eſſe ut hæc quæ Philoſophi (*b*) communes ſenſerunt, & noſtræ fidei non repugnant, neque ſic eſſe aſſerenda ut dogmata fidei, licet aliquando ſub nomine Philoſophorum introducantur, neque ſic eſſe neganda, tamquam fidei contraria, ne ſapientibus huius mundi contemnendi doctrinam fidei, occaſio præbeatur.

(a) *Supple* ſim. (b) *An* communiter?

ARTICULUS I.

PRimus articulus in ſchedula propoſitus, eſt, an Deus moveat aliquod corpus immediate.

Ad quod reſpondendum videtur, quod ordo communis divinitus inſtitutus hoc habet, ut corporalis creatura ab ipſo moveatur ſpiritu mediante. Dicit enim Auguſtinus in III. de Trinit. (cap. IV.) *Quemadmodum corpora groſſiora, & inferiora per ſubtiliora, & ſuperiora quodam ordine reguntur, ita omnia corpora per ſpiritum vitæ rationalem:* & VIII. ſuper Geneſ. ad litteram (cap. XX.) dicit, quod *Deus ſpiritualem creaturam corporali prepoſuit*. Neque tamen divina potentia eſt huic ordini alligata, quin poſſit quandoque præter ordinem cauſarum ſecundarum aliquid agere, cum ſibi placuerit, ut patet in operibus miraculoſis. Dicit enim Auguſtinus XXVI. contra Fauſtum: *Appellamus naturam cognitum nobis curſum ſolitum naturæ, contra quem Deus cum aliquid facit, magnalia, vel mirabilia nominantur.*

ARTICULUS II.

SEcundus articulus eſt, an omnia quæ moventur naturaliter, moveantur miniſterio Angelorum moventium corpora cæleſtia.

ARTICULUS III.

TErtius articulus eſt, an Angeli ſint motores corporum cæleſtium.

His duobus articulis ſimul reſpondendum videtur, quia ſecundus dependet ex tertio, & tertius ex primo. Si enim corpora reguntur a Deo mediante ſpirituali creatura; ad ipſum autem opus regiminis divini pertinet motio corporum, ut Auguſtinus dicit VIII. ſuper Geneſ. ad litteram; conſequens eſt quod Deus per ſpiritualem creaturam moveat cæleſtia corpora: & ibi expreſſe dicit Auguſtinus: *Sicut per tempus, & locum movet corpus, ipſe tamen per tempus non eſt conditus ſpiritus; ita per tempus movet conditum ſpiritum ipſe tamen nec per tempus, nec per locum motus conditor ſpiritus*. Eſſe quidem animata corpora cæleſtia Damaſcenus negat in II. Libro (cap. VI.) licet hoc Auguſtinus ſub dubio relinquat in II. ſuper Geneſ. ad litteram (cap. XVIII.) Sed cæleſtia corpora a ſpirituali creatura moveri, a nemine Sanctorum, vel Philoſophorum negatum legiſſe me memini. Hoc igitur ſuppoſito quod Angeli moveant cæleſtia corpora, hoc in dubium nulli ſapienti vertitur quin omnes motus naturales inferiorum corporum ex motu cæleſtis corporis cauſentur; quod & ratione a Philoſophis eſt probatum, & experimento patet, & auctoritatibus Sanctorum confirmatur: quia, ut dictum eſt, Auguſtinus in III. de Trinit. dicit, quod corpora groſſiora, & inferiora per ſubtiliora, & ſuperiora quodam ordine reguntur: & Dionyſius dicit IV. capit. de divinis Nominibus, quod Solis radius ad generationem ſenſibilium corporum confert, & ad vitam ipſam movet, & nutrit, & auget, & perficit. Unde conſequens eſt quod omnia quæ naturaliter moventur, moveantur miniſterio Angelorum moventium corpora cæleſtia.

ARTICULUS IV.

QUartus articulus eſt, an infallibiliter ſit probatum, Angelos eſſe motores corporum cæleſtium apud aliquos.

ARTICULUS V.

QUintus articulus eſt, an infallibiliter ſit probatum, Angelos eſſe motores cæleſtium corporum, ſuppoſito Deum non eſſe immediatum motorem illorum corporum.

His reſpondeo, quod Philoſophi tam Platonici, quam Peripatetici hoc probare conati ſunt rationibus quas efficaces putaverunt: & eorum rationes fundantur ſuper prædicto rerum ordine, quod ſcilicet Deus inferiora per ſuperiora regit, ut etiam ſancti Doctores tradunt. Quod autem corpora cæleſtia a ſola natura ſua moveantur, ſicut gravia, & levia, eſt omnino impoſſibile: unde niſi moveantur a Deo immediate, conſequens eſt quod vel ſint animata cæleſtia corpora, & moveantur a propriis animabus, vel quod moveantur ab Angelis, quod melius dicitur. Fuerunt tamen aliqui Philoſophi, qui poſuerunt corpus primum cæleſtium corporum moveri a Deo, non mediante alia intelligentia, ſed mediante anima propria, alia vero cæleſtia corpora moveri mediantibus intelligentiis, & animabus.

AR-

ARTICULUS VI.

SExtus articulus eſt an omnia inferiora naturaliter in eſſe producta per viam motus, regantur per Angelos mediantibus motibus corporum cæleſtium.

ARTICULUS VII.

SEptimus articulus eſt, an omnia inferiora quæ naturaliter in eſſe perducuntur, fiant per Angelos mediantibus motibus corporum cæleſtium, ſecundum quod facere attribuitur cauſis naturalibus, ideſt educantur de potentia in actum.

Horum etiam reſponſio dependet ex præmiſſis. Si enim corpora cæleſtia per ſuum motum ſunt cauſa generationis, & corruptionis, & omnium motuum naturalium inferiorum corporum, conſequens eſt quod ſi Angeli ſunt cauſa motus cæli, ſint etiam cauſa generationis, & corruptionis, & omnium motuum naturalium inferiorum corporum: unde & Gregorius in IV. Dialogorum dicit, quod *in hoc mundo viſibili nihil niſi per creaturam inviſibilem diſponi poteſt*. Et ut breviter dicam, omnes prædicti articuli vel parum, vel nihil faciunt ad doctrinam fidei, ſed ſunt penitus phyſici.

ARTICULUS VIII.

OCtavus articulus eſt, an ordine naturæ faber poſſet movere manum ad aliquid operandum ſine angelico miniſterio movente corpora cæleſtia.

Huic videtur per diſtinctionem reſpondendum. Quod enim aliquis non poſſet movere manum, poteſt eſſe dupliciter. Uno modo ex defectu animæ moventis, ut ſcilicet animæ deficiat potentia motiva corporis; & ſub hoc intellectu falſum eſt quod dicitur: nam anima fabri movet manum per liberum arbitrium, quod non ſubiacet neque cæleſtibus corporibus, neque Angelis, ſed ſoli Deo. Alio modo poteſt intelligi ex defectu corporalis membri, ſicut homo qui habet manum ligatam, vel aridam, non poteſt eam movere; & hoc modo ceſſante motu cæli organum corporis non poſſet ab anima moveri, quia non remaneret vivum, quia corpora cæleſtia ad vitam movent inferiora corpora, ut patet ex auctoritate Dionyſii ſupra inducta. Si tamen divina virtute præter naturæ ordinem corpus hominis vivum remaneret ceſſante motu cæli, & conſervaretur in diſpoſitione illa qua eſt mobile ab anima, poſſet homo per liberum arbitrium quamlibet partem movere corporis.

ARTICULUS IX.

NOnus articulus eſt, an omnia beneficia exteriora naturaliter de potentia ad actum reducta habeamus per Angelos moventes corpora cæleſtia.

Dico, quod huius etiam reſponſio dependet ex præmiſſis. Naturaliter enim de potentia ad actum deduci, nihil eſt aliud quam naturaliter moveri. Si ergo omnis motus naturalis inferiorum corporum cauſatur a motu ſuperiorum corporum, conſequens eſt quod huiuſmodi beneficia proveniant ex miniſterio Angelorum moventium cæleſtia corpora.

ARTICULUS X.

DEcimus articulus eſt, an propter prædicta beneficia quæ habemus per Angelos, eos revereri debeamus.

Ad hoc plana eſt reſponſio: quia non debemus eos revereri reverentia latriæ ut auctores dictorum beneficiorum, ſed ut miniſtros reverentia duliæ, quia propter hæc beneficia debemus eos diligere. Dicit enim Auguſtinus in I. de doctr. chriſtiana: *In præcepto quo debemus diligere proximum, & ſancti Angeli continentur, a quibus tanta nobis officia impenduntur miſericordia*.

ARTICULUS XI.

UNdecimus articulus eſt, an Angeli moventes corpora cæleſtia, mediantibus motibus corporum cæleſtium ſint factores omnium corporum humanorum naturaliter in eſſe productorum, ſecundum quod facere attribuitur cauſis naturalibus, ideſt ſint de potentia in actum eductores.

ARTICULUS XII.

DUodecimus articulus eſt, an Angeli moventes cæleſtia corpora, mediantibus moribus cæleſtium corporum ſint factores etiam omnium animalium irrationalium quæ moventur, vel vivunt tam in mari, quam in terra, naturaliter in eſſe productorum.

ARTICULUS XIII.

Tertiusdecimus, an etiam omnium terræ naſcentium eodem modo.

ARTICULUS XIV.

QUartusdecimus, an etiam omnium metallorum &c.

Ad omnes iſtos articulos eſt una reſponſio. Quia cum corpora cæleſtia ſint cauſa generationis inferiorum corporum, ut patet per auctoritatem Dionyſii ſupra inductam, conſequens eſt quod Angeli moventes cæleſtia corpora ſint etiam huius generationis cauſa: unde Auguſtinus in Libro lxxxiii. quæſtionum dicit, quod *unaquaque res viſibilis in hoc mundo habet angelicam poteſtatem ſibi prapoſitam.*

ARTICULUS XV.

QUintusdecimus articulus eſt, an Angelus habeat virtutem infinitam inferius.

Ad quod dicendum, quod hoc poteſt capi dupliciter. Uno modo quod virtus Angeli non ſit comprehenſibilis ab aliquo inferiorum; & hoc modo inducitur in Libro de cauſis, & a Philoſophis Platonicis: & Dionyſius dicit vi. cap. cæleſtis Hierarchiæ: *Quot quidem ſunt, & quales ſupercaleſtium ſubſtantiarum ornatus, & qualiter ſecundum ipſas hierarchia perficiuntur; ſolam manifeſte ſcire dico deificam ipſarum hierarchiam, praterea & ipſos cognoviſſe proprias virtutes, & illuminationes, & ipſorum ſanctam, & ſupermundanam bonam ordinationem.* Impoſſibile eſt enim nos ſcire ſupercæleſtium mentium miniſteria Hoc enim dicitur eſſe unicuique infinitum quod eſt ei incomprehenſibile. Alio modo poteſt ſic intelligi quod habeat infinitam virtutem ſupra ea quæ infra ipſum ſunt; & hoc eſt falſum, & erroneum. Poſſet etiam dici virtus Angeli infinita inferius, quia non eſt (a) finita per aliquam materiam corporalem, in qua recipiatur, ſicut ſunt finitæ virtutes formarum materialium. Eſt tamen ſimpliciter finita virtus Angeli ſecundum menſuram ſuæ eſſentiæ, quæ finita eſt.

ARTICULUS XVI.

SExtusdecimus articulus eſt, an Angelus poſſit movere totam molem terræ, & uſque ad globum Lunæ, licet numquam moverit, vel moturus ſit.

Videtur mihi dicendum, quod naturali ſua virtute hoc non poteſt: quia nulla virtus creaturæ poteſt immutare ordinem principalium partium univerſi, ad quem pertinet quod terra ſit in medio locata. Videtur tamen mihi contrarium poſſe tolerari abſque fidei periculo, ſi tamen referat intentionem ſuam ad ponderis quantitatem, non ad prædictum ordinem univerſi. Certum eſt enim quod naturali ſua virtute Angelus poteſt alicuius ponderis rerram movere; ſed uſque ad quanti ponderis quantitatem movere poſſit, non poteſt a nobis determinari. Si autem quæritur de motu circulari, per quem dictus ordo non variatur, videtur quod naturaliter terra quieſcat, ut vult Philoſophus in Libr. de cælo.

ARTICULUS XVII.

DEcimusſeptimus articulus eſt, an Angeli moventes orbes ſint de numero virtutum.

Videtur mihi quod ſatis probabiliter hoc dici poſſit: nec video quid inconveniens inde ſequatur, cum & Origenes exponens illud Matth. xxiv. *Virtutes calorum commovebuntur*, dicat, quod „ conveniens „ eſt cælorum rationabiles virtutes pati „ ſtuporem remotas a primis functionibus „ ſuis. " Hoc tamen omnino aſſerendum non videtur.

ARTICULUS XVIII.

DEcimusoctavus articulus eſt, an illud Eccle. 1. 6. *In circuitu pergit ſpiritus*, ſic poſſit exponi. Spiritus, puta angelicus, pergit in circuitu cæli, & pergendo cælum movere facit in circuitu.

Non video quare hæc expoſitio ſuſtineri non poſſit, præſertim cum dicat Auguſtinus in I. ſuper Gen. ad litteram (cap. xx.) quod ideo multis exitibus verba Scripturæ exponuntur, ut ſe ab irriſione cohibeant litteris ſæcularibus inflati.

ARTICULUS XIX.

DEcimusnonus articulus eſt, an ſi motus cæli ceſſaret, ordine naturæ omne ferrum in elementa in inſtanti reſolveretur.

AR-

(a) *Al.* infinita, & *mox* infinitæ.

ARTICULUS XX.

VIgeſimus articulus eſt, an ſimiliter eſſet de omni elemento corruptibili.

ARTICULUS XXI.

VIgeſimusprimus articulus eſt, an ſimiliter totus mundus quantum ad corruptibile.

ARTICULUS XXII.

VIgeſimusſecundus articulus eſt, an ſi non eſſet lux ſtellatum, ordine naturæ omnes homines corruptibiles morerentur in inſtanti.

ARTICULUS XXIII.

VIgeſimustertius articulus eſt, an ſimiliter omnia animalia irrationalia.

Ad omnia iſta eſt eadem reſponſio. Ut enim dictum eſt, ſuperiora corpora per ſuum motum, & lumen ſunt cauſa generationis, & corruptionis, & vitæ corporalis in inferioribus corporibus. Non eſt ergo dubium quin remota tali cauſa removeatur effectus, præſertim cum valde conſonum fidei videatur, ſecundum quam ponimus, quod tranſeunte figura huius mundi, & motu cæli ceſſante per voluntatem Dei, ſola elementa innovata remanebunt, & homines immortales effecti erunt virtute divina. Sed ſi fiat vis in hoc quod dicitur, *in inſtanti*, dicitur quod licet talis reſolutio non ſit in inſtanti, cum ſit motus, principium tamen eius in inſtanti eſſe poteſt.

ARTICLLUS XXIV.

VIgeſimusquartus articulus eſt, an poſt diem iudicii omnia corpora ſanctorum erunt incorruptibilia per naturam, ſive naturaliter, quia ceſſabit motus cæli, qui eſt cauſa corruptionis.

ARTICULUS XXV.

VIgeſimusquintus articulus, an ſimiliter corpora damnatorum.

Ad hoc videtur dicendum, quod cum dicitur aliquid incorruptibile eſſe per naturam, ſignificatur naturam eſſe incorruptionis cauſam, cum præpoſitio *per* cauſam deſignet. Eſt autem duplex cauſa, ſcilicet per ſe, & per accidens. Per ſe quidem cauſa alicuius eſt quod directe eſt illius cauſa per ſuam virtutem, ſicut aqua eſt cauſa infrigidandi; per accidens autem eſt cauſa alicuius, quod indirecte cauſat illud, puta removendo cauſam contrariam, ſicut removens ignem de domo eſt cauſa infrigidationis eius. Cum ergo dicitur ceſſante motu cæli corpus hominis eſſe incorruptibile per naturam, ſi ly *per* dicit cauſam per ſe, falſum eſt: non enim ad hoc ſe extendit virtus naturæ creatæ, ut cauſare poſſit incorruptionem corporis ex contrariis compoſiti. Si autem dicit cauſam per accidens, ſic aliquo modo verum eſt quod dicitur, quia ſubtracta cauſa univerſalis corruptionis naturalis, ſubtrahitur corruptio. In hoc etiam ſenſu melius diceretur negative quam privative, puta ſi ſic diceretur: Ceſſante motu cæli, corpus hominis, ſi divina virtute remaneat, non erit corruptibile per naturam. Verum quia ſemper id quod eſt per ſe, potius eſt eo quod eſt per accidens, potius videtur dicendum, quod erit corruptibile per naturam, ſed incorruptibile per gratiam, vel iuſtitiam. Vel ſi contrarium dicatur, debet dici cum determinatione ſanum ſenſum exprimente.

ARTICULUS XXVI.

VIgeſimusſextus articulus eſt, an damnati in ſuis corporibus in inferno ſentiant pœnas ignis per apprehenſionem, & receptionem ſpeciei ignis per modum afflictivum, & læſivum.

Ad hoc dicendum eſt, quod cum ſecundum fidem dicamus corpora damnatorum in inferno afflictionem ex igne pati, (*a*) nec tempus conſumi, ſecundum illud Auguſtini XXI. de civit. Dei: *Humana corpora non ſolum numquam morte diſſolventur, ſed in æternorum quoque ignium durabunt tormentis:* neceſſe eſt in eis ponere id quod afflictionem facit, ideſt receptionem ſpeciei ſenſibilis. Oportet etiam removere id quod conſummare poſſet, ſcilicet tranſmutationem naturæ corporum. Nec video quid calumniæ habeat articulus.

AR-

(*a*) *Forte* nec per tempus, *vel* nec tempore.

Digitized by Google

ARTICULUS XXVII.

Vigeſimusſeptimus articulus eſt, an ſententia Chriſti in iudicio erit corporalis, vel ſpiritualis.

Dicitur, quod licet utrumque eſſe poſſit, probabilius tamen videtur quod ſit ſpiritualis, quia & alia quæ tunc agentur, ſpiritualiter divina virtute agentur. Ut enim dicit Auguſtinus XX. de civit. Dei, *divina virtute fiet ut cuique opera ſua vel bona, vel mala, cuncta in memoriam revocentur, & mentis intuitu mira celeritate cernantur, ut accuſet, vel excuſet ſcientia conſcientiam, atque ita ſimul omnes & ſinguli iudicentur.*

ARTICULUS XXVIII.

Vigeſimusoctavus articulus eſt, an Chriſtus venit tollere niſi peccatum originale principaliter, ſeu principalius inter omnia peccata quæ tollere venit.

Ad quod dicendum, quod Chriſtus, quantum eſt in ſe, venit tollere omnia peccata. Donum enim Chriſti, ut Apoſtolus dicit Rom. v. excedit peccatum Adæ: nam (a) unum tantum ex uno in condemnationem; gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem. Tanto autem principalius contra aliquod peccatum venit, quanto eſt maius. Peccatum autem quod originaliter contrahitur, licet ſit minus gravitate, & reatu pœnæ, eſt tamen maximum communitate, ſecundum illud Apoſtoli Rom. v. 12. *In quo omnes peccaverunt*. Et quantum ad hoc poteſt dici, quod Chriſtus principaliter venit tollere originale: unde ſuper illud Ioan. 1. 29. *Ecce qui tollit peccatum mundi*, dicit Gloſſa: „Peccatum „ mundi dicitur peccatum originale, quod „ eſt commune toti mundo. "

ARTICULUS XXIX.

Vigeſimusnonus articulus eſt, an nomina ſanctorum digito Dei ſcripta ſint in cælis ad honorem eorum.

Videtur mihi non eſſe verum. Si tamen dicatur quod ſic, nullum eſt periculum.

ARTICULUS XXX.

Trigeſimus articulus eſt, an nomina impiorum in inferno exiſtentium, digito Dei ſcripta ſint in terra ad vituperium eorum.

Non hoc verum puto, ſi corporaliter intelligatur. In nullo tamen fides obſiſtit, ut mihi videtur.

ARTICULUS XXXI.

Trigeſimusprimus articulus eſt, an infernus ſit in centro, vel circa centrum terræ.

Ad hoc dicendum videtur, quod locus inferni ſit infra terram: unde Auguſtinus in Libro Retractationum (II. cap. xxiv.) dicit: *De inferis magis, ut videtur, dicere debuiſſem, quod ſub terris ſint, quam rationem reddere cur ſub terris eſſe dicantur.* Ubi tamen ſit infernus, an circa centrum terræ, vel circa ſuperficiem, nihil arbitror ad doctrinam fidei pertinere: & ſuperfluum eſt de talibus ſolicitari aſſerendo, vel improbando.

ARTICULUS XXXII.

Trigeſimusſecundus articulus eſt, an liceat diſputare an anima Chriſti ſit ex traduce, determinando quod verum eſt.

Hic articulus dubie poſitus eſt. Si enim intelligatur, quod liceat diſputare, & determinare hoc eſſe verum quod anima Chriſti ſit ex traduce; erroneum eſt, quia nullius hominis anima eſt ex traduce: multo ergo minus anima Chriſti, cuius etiam corpus eſt virtute Spiritus ſancti formatum. Si autem intelligatur quod liceat diſputare, an anima Chriſti *ſit* ex traduce, & circa hoc determinare illud quod veraciter fides catholica tenet, ſcilicet quod non; non video quare hoc non liceat, cum quotidie in ſcholis Magiſtrorum diſputetur & de Trinitate, & de aliis articulis fidei non propter dubitationem, ſed propter veritatis intellectum, & manifeſtationem, & confirmationem. Poſſet tamen hoc per accidens in aliquo caſu eſſe malum, puta ſi coram ſimplicibus, & paratis ad errandum talia diſputarentur.

ARTICULUS XXXIII.

Trigeſimustertius articulus eſt, an illud verbum Philoſophi de animalibus Lib. XVI. cap. vi. ſcilicet: *Corpus ſpermatis, cum quo exit ſpiritus, qui eſt virtus principii animæ, qui eſt ſeparatus a corpore, & eſt res divina; & talis dicitur intellectus:* ſic poſſit vel debeat exponi, ideſt: „ Ille ſpi- „ ritus, ſeu virtus formativa dicitur in- „ tel-

(a) *Forte iudicium, ut habet Apoſtolus Rom. v.*

„ tellectus per ſimilitudinem, quia ſicut „ intellectus operatur ſine organo, ita il- „ la virtus. “

Dicitur, quod illam auctoritatem Philoſophi hoc modo exponit Commentator eius Meteororum VII. Nec dicitur res divina, quia ſit per eſſentiam Deus, ſed per quamdam ſimilitudinis participationem; ſicut quodlibet magnum, & admirabile ſolet dici divinum. Nec video quid pertineat ad doctrinam fidei, qualiter Philoſophi verba exponantur.

ARTICULUS XXXIV.

TRigeſimusquartus articulus eſt, an aliquid de ſubſtantia cæli intret compoſitionem corporis naturaliter compoſiti ex quatuor elementis per effectum ſuæ virtutis.

ARTICULUS XXXV.

TRigeſimusquintus articulus eſt, an aliquid de ſubſtantia cæli intret compoſitionem corporis vivi, & animati.

Dicitur, quod cum aliquid dicitur de ſubſtantia cæli, ſi hæc præpoſitio *de* deſignet cauſam materialem; ſic credo eſſe falſum, non tamen periculoſum, nec contra fidem. Si autem deſignet habitudinem cauſæ efficientis; ſic puto non ſolum eſſe verum, ſed neceſſarium, ut patet per auctoritatem Dionyſii ſupra inductam: & hic ſenſus determinatur per hoc quod dicitur, *per effectum ſuæ virtutis*.

ARTICULUS XXXVI.

TRigeſimusſextus articulus eſt, an corpora ſanctorum glorificata lucebunt plus quam Sol, & Sol ſeptuplum quam nunc, & corpora ſanctorum ſeptuplum quam tunc Sol.

Dicitur ad primum, quod Chryſoſtomus exponens illud Matth. XIII. *Tunc juſti fulgebunt ſicut Sol in regno Patris eorum*, dicit: „ Non quia ita ſolum ſicut Sol, „ ſed quia hoc ſidere nihil lucidius ſci- „ mus. “ Alia vero quæ ſequuntur, non occurrit quare tute dici non poſſint, præſertim cum in innovatione mundi certum ſit ſecundum catholicam doctrinam quod tota creatura corporalis meliorabitur, quæ *revelationem filiorum Dei expectat*, ut dicitur Rom. VIII. 19. Hieronymus etiam dicit ſuper illud Matth. XXIV. *Sol obſcurabitur, & Luna non dabit lumen ſuum:* „ Non hoc diminutione luminis accidet, „ cum Solem legamus ſeptuplum luminis „ habiturum; ſed comparatione veræ lu- „ cis, omnia viſui apparebunt tenebro- „ ſa. “

ARTICULUS XXXVII.

TRigeſimusſeptimus articulus eſt, an Angeli quos vidit Maria Magdalena circa ſepulcrum Domini poſt eius reſurrectionem, lacrymabili voce conſolati ſint eam.

Ad hoc mihi dicendum videtur, quod ea quæ in apparitione Angelorum contingunt, ad quamdam ſignificationem ſunt referenda, non ad proprietatem ſubſtantiæ ipſorum, ut patet per Dionyſium ult. cap. cæl. Hierar. unde ſicut in Scripturis ſacris aliqua per ſimilitudinem leguntur de Deo ad iram, vel triſtitiam, vel aliquid humanum pertinentia; ita etiam nihil prohibet in apparitionibus Angelorum aliquid tale propter aliquam ſignificationem demonſtrari. Et licet Angelis reſurrectionis nuntiis magis congruant ſigna gaudii propter rem nuntiatam, nihil tamen prohibet quin aliqua doloris ſigna oſtenderent, ut tales ſe mulieri flenti oſtenderent, qualem ſe ipſam interius exhibebat, ſicut Gregorius dicit de Domino apparente duobus diſcipulis in effigie peregrini.

ARTICULUS XXXVIII.

TRigeſimusoctavus articulus eſt, an homo poſſet videre oculo mentis omnia quæ aguntur in corde hominis habentia impreſſionem exterius in corpore, ſi haberet viſum acutum ut diabolus.

De hoc ita dicit Auguſtinus in Libro de divinatione dæmonum: *Hominum diſpoſitiones non ſolum voce prolatas, ſed & cogitatione conceptas dæmones conſignant, quando ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiſcunt:* & in Libro Retractationum dicit: *Pervenire iſta ad notitiam dæmonum, per nonnulla experimenta compertum eſt. Verum ſigna quædam dantur ex corpore cogitantium, illis ſenſibilia, nos autem latentia. An autem alia in ſpeciali cognoſcant, aut difficillime poteſt ab hominibus, aut omnino non poteſt inveniri.* Ex quibus patet quod dæmones cogitationes cordium cognoſcere poſſunt quæ per aliquos corporis motus manifeſtantur. Nec hoc eſt mirum, cum etiam ſubtiles medici per pulſum deprehendant interiores animæ paſſiones, & dicitur Eccli. XIX, 26. *Ex viſu cogno-*

gnoſcitur vir, & ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus.

ARTICULUS XXXIX.

Trigeſimusnonus articulus eſt, an liceat aſcendendo immediate Mars ſit ſupra Solem quantum ad ſitum, tamen ſit immediate ſupra Lunam quantum ad dominium in prima hora Martis.

Ad hoc dicendum videtur, quod ſi dominium Martis, & Lunæ referatur ad liberum arbitrium, eſt erroneum. Si autem referatur ad corporales, & naturales res, nulla ſequitur abſurditas in fidei doctrina. Dicit enim Auguſtinus de civ. Dei: *Non uſquequaque dici poteſt ad ſolam corporum differentiam afflatus quoſdam valere ſidereos, immo etiam hoc verum eſt ſecundum ordinem dierum: nam cum ſeptem planetis ſeptem horæ ſecundum Aſtrologos deputentur, cum vigintiquatuor horæ ſint naturalis diei, conſequens eſt ut prima feria in vigeſimaſecunda hora diei Luna dominium habeat, ſicut & in prima eiuſdem: unde reincipiendo a Saturno, vigeſimatertia hora ei deputabitur, & vigeſimaquarta Iovi, prima diei ſequentis Marti deputabitur.* Sed hoc nihil ad doctrinam fidei pertinet nec aſſerere, nec improbare.

ARTICULUS XL.

Quadrageſimus articulus eſt, an in inferno erit fletus corporalis quantum ad lacrymarum reſolutionem.

Puto quod non erit: quia cum fletus ille ſit infinitus, & nihil corporibus damnatorum adiiciatur per nutrimentum, ſequeretur quod aliquando per fletum corpora reſolverentur, & conſumerentur; quod eſt contra fidem.

ARTICULUS XLI.

Quadrageſimusprimus articulus eſt, an in inferno erit corporalis vermis.

Hoc Auguſtinus ſub dubio relinquit XXI. de civ. Dei, licet in XX. eiuſdem dicat hoc probabilius videri, quod ignis referatur ad corpus, vermis tropice ad animam: quod etiam mihi probabilius videtur.

ARTICULUS XLII.

Quadrageſimusſecundus articulus eſt, an ſciri poſſit diſtantia ſuperficiei terræ ab eius centro.

Videtur quod ſic, ſecundum tamen modum demonſtrationis aſtrologicæ, non geometricæ.

Hæc ſunt, Pater reverende, quæ pro nunc occurrunt, licet plura ſiot extra Theologiæ limites requiſita.

DIVI THOMAE AQUINATIS

DE FORMA ABSOLUTIONIS,

AD EUMDEM GENERALEM MAGISTRUM SUI ORDINIS:

OPUSCULUM V. *

Al. XXII.

CAPUT I.

PErlectо libello a vobis exhibito, inveni aſſertionem cuiuſdam valde temerariam, dicentis, quod ſacerdos abſolvendo uti non debet hac forma, *Ego te abſolvo*. Quod quidem præſumptuoſum iudico, quia repugnat evangelicis dictis. Dicit enim Dominus Petro, Matth. xvi. 19. *Quodcumque ſolveris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis:* quod ad uſum clavium pertinere oſtenditur: nam præmiſerat: *Et tibi dabo claves regni cælorum:* & poſt quaſi uſum clavium exponens dicit: *Et quodcumque ſolveris*. Patet ergo ex dictis Salvatoris quod habens claves abſolvit. Præſumptuoſum eſt ergo, ne dicam erroneum, ut ſacerdos dicere non poſſit, *Ego abſolvo te*, quem Dominus abſolvere confitetur. Magis autem ex verbis Domini colligitur hanc eſſe formam debitam abſolvendi, *Ego te abſolvo*. Sicut enim Dominus diſcipulis dixit: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos*: Matth. ult. 19. ita dicit: *Quodcumque ſolveris ſuper terram*. Unde ſicut conveniens eſt forma baptiſmi, ut miniſter dicat, *Ego te baptizo*, quia Dominus miniſtris actum baptizandi attribuit; ita conveniens forma eſt ut dicatur, *Ego te abſolvo*, quia Dominus miniſtro actum abſolvendi attribuit. Dionyſius etiam expreſſe in xiii. capitulo angelicæ Hierarchiæ ſic dicit. *Nihil igitur inconveniens, ſi purgare dicitur Theologum Seraphin. Nam ſicut Deus purgat omnes, eo quod omnis purgationis eſt cauſa: magis autem propinquo utar exemplo, quemadmodum qui ſecundum nos eſt Hierarcha, ideſt Epiſcopus per ipſius diacones, aut ſacerdotes purgans, aut illuminans, ipſe dicitur purgare, aut illuminare*. Patet ergo per auctoritatem Dionyſii quod licet Deus ut principalis auctor purget, & illuminet, miniſter tamen dicitur purgare, & illuminare. Ad hoc etiam eſt communis conſuetudo tali forma utentium, cui aliquem contrariari non parvæ præſumptionis eſt. Apoſtolus etiam II. Corint. ii. 10. dicit: *Ego quod donavi, ſi quid donavi, propter vos in perſona Christi*: Gloſſa: „ Si ergo magiſter petitione diſcipulorum donavit cui voluerint peccatum, multo magis diſcipuli prece magiſtri idem facere debent: & ut rarum ei cui donavit, oſtenderet apud Deum, ſubdit: Et hoc feci *in perſona Chriſti*; ideſt ac ſi ipſe Chriſtus condonaret. " Donare autem peccatum, eſt abſolvere a peccato. Ergo convenienter miniſter dicit, *Ego te abſolvo a peccato*. Non eſt etiam parva auctoritas eius quod in Eccleſia cantatur.

Iam bone paſtor Petre clemens accipe
Vota precantium, & peccati vincula
Reſolve tibi poteſtate tradita.

Poteſtas autem tradita Petro eſt poteſtas clavium. Poteſt ergo habens claves ex tradita ſibi poteſtate dicere, *Ego te abſolvo*.

Digitized by Google

Non ſolum autem hoc convenienter dicere poteſt, ſed & neceſſarium eſſe videtur. Sacramenta enim novæ legis efficiunt quod figurant. Figurant autem, ſeu ſignificant & ex materia, & ex forma verborum, ut in ſacramento baptiſmi apparet: nam ablutio corporalis, quæ fit per aquam, ſignificat interiorem ablutionem, & ſacramentaliter efficit eam: ſimiliter verba quæ dicuntur, *Ego te baptizo*, idem ſignificant: & idem apparet in ſacramento confirmationis, in quo forma eſt: *Conſigno te ſigno crucis, & confirmo te chriſmate ſalutis &c.* Quibus verbis manifeſte effectus ſacramenti figuratur. In ſacramento etiam Euchariſtiæ ſacerdos ex perſona Chriſti loquens dicit: *Hoc eſt corpus meum: Hic eſt calix ſanguinis mei*: hoc ſignificans quod in ſacramento efficitur. Similiter etiam in ſacramento matrimonii requiruntur verba exprimentia conſenſum de præſenti, & copulam coniugalem. In ſacramento vero ordinis, quia fit traductio poteſtatis, eſt forma imperativi modi, cum Pontifex dicit: *Accipe poteſtatem* ſaciendi hoc, vel illud. In ſolo autem ſacramento extremæ unctionis forma verborum eſt ſub modo deprecativæ orationis, ſicut cum dicitur: *Per iſtam unctionem, & ſuam ſanctam ac piiſſimam miſericordiam indulgeat tibi Deus quicquid deliquiſti per viſum &c.* Servatur autem hoc in hoc ſacramento propter auctoritatem ſacræ Scripturæ: dicitur enim Iacobi: v. 15. ubi de hoc ſacramento loquitur: *Oratio fidei ſalvabit infirmum, & alleviabit eum Dominus: & ſi in peccatis ſit, remittentur ei*: ubi etiam ratio huius ſingularis obſervantiæ aſſignari videtur. In aliis enim ſacramentis nihil corporaliter agitur quod non ſtatim ex operatione miniſtri ſequatur; ſicut ſtatim in baptiſmo fit ablutio corporalis, quæ ſpiritualem deſignat, & ſacramentaliter cauſat: ſanatio autem corporalis non ſtatim ſequitur ex unctione, ſed petitur præſtanda a Deo: unde & interior ſanatio, quæ per eam ſignatur, ſub deprecatione a Deo poſcitur. In ſacramento autem pœnitentiæ verba Scripturæ, quæ maxime ſunt ſectanda, non faciunt mentionem de aliqua deprecatione, ſed magis verbo indicativo utitur: non enim dicit: Quæcumque petieris eſſe ſolvenda, erunt ſoluta: ſed *Quæcumque ſolveris, erunt ſoluta*. Si ergo illa tantum dicuntur eſſe ſoluta quæ habens claves ſolverit; qui autem petit aliquid eſſe ſolvendum, non ſolvit: miror qua temeritate aliquis aſſerat eſſe ſolutum, quem habens claves non ſignificat ſe ſolvere, ſed ſolum rogat eſſe ſolvendum.

Non autem ſimilis ratio eſt utendi deprecativa oratione in hoc ſacramento, ſicut in ſacramento extremæ unctionis: quia nihil hic corporale expectatur futurum, quod non ſtatim fiat, ut in extrema unctione; quinimmo certiſſimum eſt in hoc ſacramento per claves Eccleſiæ remiſſionem peccatorum conferri, niſi ſit impedimentum ex parte confitentis, ſicut etiam accidit in baptiſmo. Dicit enim Auguſtinus: *Non erit turpis, nec difficilis poſt patrata, & purgata adulteria reconciliatio coniugii, ubi per claves regni cælorum non dubitatur fieri remiſſio peccatorum*. Non ergo ſub incerto modo deprecativæ orationis ſignificanda eſt in hoc ſacramento remiſſio peccatorum, ſed ſub certitudine per indicativam orationem. Non ergo eſt forma in ſacramento pœnitentiæ, *Abſolutionem, & remiſſionem tribuat tibi omnipotens Deus*; ſed *Ego te abſolvo*.

CAPUT II.

Obiectiones cum reſolutionibus.

Sicut autem temerarius eſt in aſſerendo, ita vaniloquus in probando, dum frivola quædam pro rationibus inducit.

Primo enim inducit quamdam poſtillam ſuper ſummam Raimundi, quæ dicit, quod *in talibus*, ſcilicet abſolutione ab excommunicatione, *licet verba exigantur, non tamen præſcripta eſt forma verborum, ſicut in ſacramento baptiſmi, & Euchariſtiæ*. Ubi primo deriſorium eſt in tanta re poſtillam ſummæ pro auctoritate adducere. Deinde, ut poſtillatori non fiat iniuria, dicamus, quod alia ratio eſt de abſolutione ab excommunicatione, quæ non eſt ſacramentalis, ſed magis iudiciaria, iuriſdictionem conſequens; & aliud de abſolutione a peccatis in ſacramento pœnitentiæ, quæ conſequitur poteſtatem clavium, & eſt ſacramentalis. In illa enim verba habent efficaciam ab intentione dicentis, unde non refert quibuſcumque verbis utatur ad exprimendam ſuam intentionem; in ſacramentis autem verba habent efficaciam ex inſtitutione divina, unde tenenda ſunt verba determinata conſonantia divinæ inſtitutioni. Inſtitutioni autem dicentis, *Quodcumque ſolveris &c.* iſta verba conveniunt, *Ego te abſolvo*; ſicut inſtitutioni dicentis, *Euntes docete omnes gentes, baptizantes, &c.* conveniunt iſta verba, *Ego te baptizo &c.* Sicut ergo iſta tenenda ſunt in baptiſmo, *Ego te baptizo*; ita in pœnitentia, *Ego te abſolvo*.

Secundo

*S*ecundo autem ponit, quod Magiſter qui ſententias compilavit, non poſuit hanc formam, nec aliquem ſanctotum legimus hac forma nſum fuiſſe. Contta quod dicendum eſt, quod nec Migiſler formam poſuit, nec legitur de alia forma, qua aliquis ſanctorum ſit uſus, nec eliam legitur, qnod aliquis iſtam formam negaverit; legitut autem quod ipſe inſtitutor ſacramenti dixit, *Quodcumque ſolveris*, quod eſt maius omni auctoritate.

Tertio ad hoc inducit, quod in quibuſdam abſolutionibus quas Eccleſia facit in Prima, & in Completorio, ante Miſſam, & poſt prædicationem ſecundum motem Romanæ Eccleſiæ, & in die cinerum, & cœnæ Domini, non fit abſolutio per orationem indicativam, ſed deprecativam. In quo mitor eum non advertere, quod huiuſmodi abſolutiones non ſunt ſacramentales, ſed ſunt quædam orationes quibus dicuntur venialia peccata dimitti, ſicut per orationem dominicam, qua dicitur, *Dimitte nobis debita noſtra*.

Quarto autem inducit ſic ſenſiſſe quoſdam antiquos, & famoſos Magiſtros, ſcilicet Magiſtrum Gulielmum de Altiſiodoro, & Magiſtrum Gulielmum quondam Epiſcopum Pariſienſem, & Dominum Hugonem quondam Cardinalem: de quibus quod ita ſenſerint, non conſtat. Sed etſi ita ſenſerunt, numquid eotum opinio præiudicare poterit verbis Domini dicentis Petro: *Quodcumque ſolveris &c.?* Numquid etiam ſi nunc viverent, præiudicare poſſent communi ſententiæ Magiſtrorum Pariſius regentium, qui contrarium ſentiunt decernentes abſque bis verbis, *Ego te abſolvo*, abſolutionem non eſſe per ſolam depeccativam orationem?

Quinto veto proponit de eo quod agitur in ſacramento extremæ unctionis, quod ſupra ſolutum eſt.

Sexto obiicit de boc quod Matth. ix. cum dixiſſet Dominus paralytico, *Remittuntur tibi peccata tua*, dixerunt, *Hic blaſphemat*: nam peccata dimittere ſolius eſt Dei: non ergo ſacerdotis. Hoc etiam per verba Dionyſii ſupta ſolutum eſt: quia Dei eſt auctoritate peccata dimittere, hominis autem eſt miniſterium ad remiſſionem exhibere, dum in perſoua Chriſti peccata condonat, ſicut dicit Apoſtolus.

Septimo obiicit, quod in ſuſcitatione Lazari, ſecundum Auguſtinum, & Gregotium, ſignificata eſt ſuſcitationis peccatorum præoperatio: quia Lazatus eſt prius a Domino vivificatus, quam traderetur diſcipulis abſolvendus. Ex quo arguit, quod nihil valet abſolutio ſacerdotis antequam homo ſit a Deo vivificatus per gratiam, & ſuſcitatus a morte culpæ. Ergo ſacerdos non poteſt ſuper culpam. Quæ quidem ratio multiplices defectus habet. Primo quidem quia arguitur ex metapboricis locutionibus, ex quibus non eſt arguendum, ut Dionyſius, & Auguſtinus dicunt. Secundo quia ratio ſua non eſt ad propoſitum. Conſtat enim quod Dominus Lazatum ſuſcitavit, & diſcipulis ſolvendum mandavit. Ergo diſcipuli abſolvunt. Per hoc ergo non oſtenditur, quod ſacerdos non abſolvat, aut non debeat dicere, *Ego te abſolvo*; ſed quod eum non debet abſolvere in quo ſigna contritionis non videt, per quam homo iuſtificatur interius a Deo culpa remiſſa.

Quia vero dicit, quod ſacerdos non poteſt habere ſuper culpam poteſtatem, & hoc habere poteſt calumniam; ſciendum eſt, quod ſi intelligat, quod ſacerdos ſua auctoritate ſuper culpam potentiam non habet, dicit verum. Si autem intelligit quod ſacramentum quod ſacerdos ut miniſter tradit, nnn ſe extendat ad remiſſionem culpæ, falſum dicit. Sicut enim per baptiſmum dimittitur omnis culpa & originalis, & actualis; ita per ſacramentum pœnitentiæ remittitur actualis culpa. Contingit autem quandoque in baptiſmo quod aliquis antequam ſacramentum baptiſmi actu percipit dum habet ſacramentum in voto, vel in propoſito, conſequitur iuſtificationem a ſolo Deo; & tamen ſi ante conſecutus non fuerit ex vi ſacramenti, niſi obicem opponat, iuſtificationem conſequitur ſacramentum ſuſcipiendo: ita omnino eſt de pœnitentia. Nullus enim reputatur contritus, niſi habeat propoſitum ſubiiciendi ſe Eccleſiæ clavibus, quod eſt habere ſacramentum in voto. Unde quandoque aliqui conſequuntur iuſtificationem in ipſa abſolutione, quam ante non fuerant aſſecuti.

Octavo obiicit, quod paris poteſtatis eſt baptiſmo abluere interius, & a culpa mortali abſolvere. Sed Deus non communicavit poteſtatem interius baptizandi, ne ſpes poneretur in homine. Ergo nec abſolvendi ab actuali peccato: in quo ſuam vocem ignotare videtur contra ſe ipſum obiiciens. Sicut enim ſolus Deus interius baptizat, & tamen quia homo miniſterium exterius exhibet, dicit, *Ego te baptizo*; ita Deus per ſe ipſum a peccato abſolvit, & tamen homo, qui exterius miniſterium exhibet, dicere debet, *Ego te abſolvo*.

Nono obiicit, quod remiſſio peccatorum

ſit per gratiam, quam homo dare non poteſt. Cui dicendum eſt, quod licet homo non poſſit dare gratiam, poteſt tamen dare gratiæ ſacramentum, per quod fit remiſſio peccatorum.

Decimo obiicit, quod Dominus dixit ad Moyſem: *Loquere Aaron, & filiis eius: Sic benedicetis filiis Iſrael, & dicetis eis: Benedicat tibi Dominus, & cuſtodiat te:* Numeri vi. 23. & ſubditur: *Invocabuntque nomen meum ſuper filios Iſrael, & ego benedicam eis*: quod videntur imitari prælati, cum dicunt, *Benedicat vos Deus*, vel *divina maieſtas*; nec dicunt, *Ego te benedico*. Hic aperte decipitur, quia benedictio iſta non eſt ſacramentalis; ſed ubi ſacramentalis benedictio occurrit, ſicut in ſacramento Euchariſtiæ, tunc ipſi ſacerdotes benedicere dicuntur: unde Apoſtolus dicit I. Cor. x. 16. *Calix benedictionis, cui benedicimus*: Gloſſa: „ Cui nos ſacerdotes quotidie be„ nedicimus. " Nec eſt verum quod ſubdit, quod hoc quod dicitur, *Abſolutionem, & remiſſionem tribuat tibi &c.* ſit forma, aut pars formæ. Non enim conveniunt verbis Scripturæ, quæ dicit: *Quodcumque ſolveris &c.* & *Quorum remiſeritis &c.* Nec hoc quod dicitur, *Benedictio Dei omnipotentis &c.* pars eſt formæ; cum hoc ex Scriptura trahi non poſſit, nec in uſu communi habeatur, licet aliqui hoc dicant.

Undecimo obiicit, quod cum clavis ſit poteſtas quæ eſt in miniſtro, ſi extenderet ſe ad culpæ abſolutionem, hoc eſſet per modum efficiendi, quod ſoli Deo competit. Cuius ſolutio iam ex dictis patet. Poteſtas enim clavium ſe extendit ad abſolutionem culpæ, non ſicut cauſa efficiens principalis, hoc enim Dei eſt, ſed ſicut inſtrumentum; ſicut & aqua baptiſmi, de qua Auguſtinus dicit, quod *corpus tangit, & cor abluit*.

Duodecimo obiicit, quod Dominus idem voluit oſtendere dicens: *Quodcumque ſolveris &c.* & *Quorum remiſeritis &c.* Nullus autem dicit, Ego tibi remitto peccata. Ergo nec debet dicere, *Ego te abſolvo*. Sed obliviſcitur eius quod Apoſtolus dicit, ſe donaſſe peccatum non propria auctoritate, ſed in perſona Chriſti. Donare autem idem eſt quod etiam remittere. Papa etiam ſe relaxare dicit aliquam partem de pœnitentia iniuncta: ideo enim in abſolutione ſacramentali potius utimur verbo abſolutionis, quam remiſſionis, ut forma abſolutionis conveniat verbis inſtitutionis: quia Dominus exponens clavium poteſtatem, his verbis uſus eſt, *Quodcumque ſolveris &c.*

Tertiodecimo obiicit ex auctoritate Hieronymi reprehendentis quoſdam de eo quod putant ſe damnare innoxios, vel abſolvere noxios. Non enim ſacerdos a peccatis abſolvens noxios ſolvit, qui voluntate noxii remanent, ſed qui pœnitendo recedunt a noxa culpæ.

Quartodecimo obiicit de hoc quod Hieronymus dicit ſuper Levit. quod leproſi iubentur oſtendere ſe ſacerdotibus, quos illi non faciunt leproſos, vel mundos, ſed diſcernunt; ita & hic. Decipitur autem, quia ſimilitudinem nimis extendit. Abſit enim ut ſacramenta novæ legis ſolum ſignificent, & nihil faciant, ſicut veteris legis ſacramenta. Si autem ſacerdos ſolum diſcernendo denuntiaret peccatoris abſolutionem, nihil faceret, ſed tantum ſignificaret. Ergo facit aliquid miniſterium abſolutionis impendendo; non tamen facit idoneos accedentes ad ſacramentum: hoc enim ſolus Deus facit, qui ad ſe hominum corda convertit: & reſpectu huius idoneitatis non habet ſacerdos niſi diſcretionem, ſicut & ſacerdos legalis circa lepram.

Quintodecimo obiicit, quod Ambroſius dicit, quod *ſolus ille peccata dimittit qui pro peccatis mortuus eſt*. Auguſtinus etiam dicit, quod *nemo tollit peccata mundi niſi ſolus Chriſtus*. Hoc ſolvit Apoſtolus dicens, quod ipſe donavit in perſona Chriſti, ſcilicet tamquam Chriſti miniſter, qui ſua paſſione remiſſionem meruit peccatorum; a qua paſſione efficaciam habent claves Eccleſiæ, ſicut & cetera ſacramenta.

Sextodecimo obiicit de leproſis mundatis a Chriſto, Matth. viii. & Luc. xvii. quibus dixit, quod oſtenderent ſe ſacerdotibus; tamen antequam ſe oſtenderent, mundati ſunt. Quod ſimiliter ſolvendum eſt, ſicut id quod de Lazaro ſupra poſuit.

Decimoſeptimo reſumit, quod cum Dominus dixiſſet paralytico, *Dimittuntur tibi peccata*, Iudæi dixerunt, *Hic blaſphemat*. Hoc ſupra ſolutum eſt, nec oportet reiterare.

CAPUT III.

Quomodo adverſarius nititur quamdam abſolutionem fingere.

His autem rationibus poſitis, nititur quamdam abſolutionem fingere, quæ eſt. „ Si aliquis talis dicat, quod ad miniſterium ſacerdotis pertinet oratio ab„ ſolutionem Dei impetrans, poſtea ta„ men

Digitized by Google

„ men debet dicere indicative, *Ego te abſolvo*, ideſt abſolutum te oſtendo." Quam quidem abſolutionem nec ego approbo, ſi ſimpliciter, ut verba ſonant, intelligatur. Non enim oratione ſacerdotis impetratur remiſſio peccatorum, ſed paſſione Chriſti. Alioquin ſi ſacerdos eſſet in peccato mortali, abſolvere non poſſet. Præmittitur autem oratio, ut impetretur confitenti idoneitas ad ſuſpiciendum effectum ſacramenti. Quæ quidem oratio licet plus valeat a iuſto quam a peccatore oblata propter meritum perſonæ quod additur, tamen etiam a ſacerdote peccatore oblata non eſt caſſa, quia proponitur ab eo in perſona totius Eccleſiæ. In formis autem ſacramentorum non plus facit verbum a peccatore quam a iuſto prolatum, quia non operatur ibi meritum hominis, ſed paſſio Chriſti, & virtus Dei. Similiter non ſufficit illa expoſitio: „ *Ego te abſolvo*, ideſt abſolutum „ te oſtendo: " quia ſecundum hoc in ſacramentis novæ legis non eſſet niſi oſtenſio, vel ſignificatio, quod idem eſt; ſed eſt ſenſus: *Ego te abſolvo*, ideſt ſacramentum, vel miniſterium abſolutionis tibi impendo: niſi forte ſicut aliquis dicitur oſtendere, non ſolum ſignificando, ſed etiam faciendo.

Si tamen dicta reſponſio ſuſtineatur, non inutile erit conſiderare, quam frivolis eam rationibus impugnet. Obiicit enim primo, quod Dominus dedit poteſtatem diſcipulis ſanandi omnes infirmitates corporales, & ſpirituales. Sed in ſanatione corporalium infirmitatum non dicebant, Ego ſano te, ſed ſanet te Dominus Ieſus. Ergo nec in ſanatione ſpirituali debet dicere ſacerdos, *Ego te abſolvo*. Non advertit autem qui hoc obiicit, quod poteſtas ſanandi infirmitates erat gratia ſpecialiter homini data, non ad ſanandum, ſed ad ſanitatem impetrandam. Poteſtas autem clavium non computatur inter gratias gratis datas, ſed virtus ſacramentalis, quæ principaliter reſidet in Chriſto, inſtrumentaliter autem, ſeu miniſteraliter in ſacerdotibus claves habentibus. Unde verbum dicentis, Sanet te Dominus, non ſanabat, ſed ſanationem impetrabat. Verba autem ſacramentalia efficiunt quod figurant, ut ſupra dictum eſt.

Secundo obiicit, quod temerarium videtur denuntiare aliquem eſſe ab omnibus peccatis abſolutum, quia ſic eſſet ſicut Angelus Dei. Sed multo magis eſt temerarium dicere, quod per claves Eccleſiæ non fiat certa remiſſio peccatorum, ut Auguſtinus dicit. Numquid enim eſt abbreviata manus Domini, ut qui in baptiſmo ab omnibus peccatis mundat, in ſacramento pœnitentiæ hoc non faciat?

Tertio obiicit, quod dicere, Oſtendo te abſolutum, non eſt eum oſtendere abſolutum, ſicut dicere, Comedo, non eſt comedere. In quo decipitur non conſiderans, quod formæ ſacramentorum non ſolum ſunt verba ſignificativa, ſed factiva.

Quarto obiicit, quod cum dicitur, *Ego te baptizo*, non eſt baptizare, niſi ſequatur immerſio, vel intinctio. Sed hoc eſt valde ridiculum: quia in ſacramento baptiſmi elementum materiale requiritur cum forma ſacramenti; ſed in ſacramento pœnitentiæ elementum exterius non adhibetur.

Quinto obiicit, quod temerarie ſacerdos dicit, Oſtendo te abſolutum, cum ignoret an Deus abſolverit. Sed ſecundum hanc eamdem rationem temerarium eſſet dicere, *Ego te baptizo*, cum ignoret an Deus interius baptizet. Neutrum autem eſt temerarium, quia ſacramenta habent certos effectus, licet impediri poſſint per fictionem recipientis. Unde ſacerdos dicens, *Ego te abſolvo*, vel *Ego te baptizo*, cum certitudine denuntiat ſacramenti effectum.

Similiter dicitur ad id quod ſexto, & ſeptimo obiicit de incertitudine dimiſſionis pœnæ.

Octavo obiicit, quod non poteſt dicere, Oſtendo te abſolutum, niſi forte alicui ſit revelatum, ſicut Ioanni Evangeliſtæ, vel B. Virgini. Ad quod etiam ſuper id quod dictum eſt, addendum eſt, quod ſi iudex abſque temeritate teſtibus auditis poteſt pronuntiare aliquem innocentem, quamvis forte ſit nocens ſecundum rei veritatem; non temerarie oſtendit ſacerdos aliquem abſolutum in foro pœnitentiæ, in quo creditur pœnitenti pro ſe, & contra ſe.

Ex quo etiam patet quod non eſt periculoſum ſacerdoti dicere, *Ego te abſolvo*, illis in quibus ſigna contritionis videt, quæ ſunt dolor de præteritis, & propoſitum de cetero non peccandi: alias abſolvere non debet. Periculoſe autem ſolam orationem dicit, quia hoc non eſt abſolvere, ſed ſub dubio pœnitentiæ relinquere. Orare autem pro aliquo ut abſolvatur, poteſt, ſive ſit contritus, ſive non.

CA-

Digitized by Google

CAPUT IV.

Impoſitio manus non eſt de neceſſitate huius ſacramenti.

Ulterius autem non minus temerarie aſſerere præſumit, quod impoſitio manus ſit de neceſſitate huius ſacramenti.

Primo quidem propter hoc quod Act. VIII. 17. dicitur: *Imponebant manus ſuper illos, & accipiebant Spiritum ſanctum*. Illa enim impoſitio fuit loco ſacramenti confirmationis, quod datur per maiores miniſtros.

Secundo obiicit quod Marc. ult. 18. dicitur: *Super ægros manus imponent, & bene habebunt*. Sed hoc eſt ridiculum: quia non loquitur de impoſitione ſacramentali, ſed de ſignis faciendis.

Tertio obiicit, quod Auguſtinus dicit quod ſacramentum novæ legis debet eſſe ſignum ſacræ rei, & per naturalem ſimilitudinem (quod de ſuo addit:) per hoc volens dicere, quod ſola verba non faciunt, nec perficiunt ſacramentum. Sed patet in omni ſacramento quod verba ad materiam accedentia perficiunt ſacramentum. In ſacramento enim Euchariſtiæ ſola verba prolata ſuper materiam conſecrandam perficiunt ſacramentum. In baptiſmo etiam verba prolata ſupra aquam tantum non faciunt ſacramentum, ſed ſupra aquam adhibitam in baptiſmo, quia totum eſt loco materiæ. Ipſe autem peccator confitens, eſt ſicut materia in hoc ſacramento. Unde verba abſolutionis ſuper eum prolata efficiunt pœnitentiæ ſacramentum.

Quarto obiicit quod dicitur Matth. XIX. 13. quod *oblati ſunt parvuli, ut eis manus imponeret*. Sed hoc non poteſt referri ad pœnitentiæ ſacramentum, quod parvulis impendi non conſuevit. Oblati ſunt autem ei, ut manus imponeret benedicendo, ſecundum conſuetudinem Iudæorum, ut dicit Remigius.

Quinto obiicit, quod dicitur Actuum VIII. 18. *Cum vidiſſet Simon quod per impoſitionem manuum Apoſtolorum &c.* Hoc autem pertinet ad impoſitionem manuum quæ fit in confirmatione, ut ſupra dictum eſt.

Sexto obiicit ad hoc auctoritatem Magiſtri Gulielmi Alverni: qui an hoc dixerit neſcio; ſed ſcio eum non fuiſſe tantæ auctoritatis ut eius dicto ſtandum ſit in tanta re, præſertim cum Dominus Petro poteſtatem clavium exponens non dixerit, Cuicumque manus impoſueris, ſed *Quodcumque ſolveris*.

CAPUT V.

Obiectiones contra prædicta, & earum ſolutiones.

Ultimo redit ad primum, reſumens rationes prius adductas, quod non debet ſacerdos dicere, *Ego te abſolvo*: tum quia hoc pertinet ad poteſtatem Dei; tum quia ſacerdoti incertum eſt an ille abſolvatur: quæ iam ſupra ſoluta ſunt.

Addit etiam obiiciendo, quod vix triginta anni ſunt quod omnes hac ſola forma utebantur, *Abſolutionem, & remiſſionem &c.* Sed quomodo de omnibus poteſt teſtimonium perhibere, qui omnes non vidit? Sed hoc certum eſt quod iam ſunt mille ducenti anni & amplius, quod dictum eſt Petro, *Quodcumque ſolveris &c.* Quare autem non dicatur in forma, Ego tibi remitto, ſicut *Ego te abſolvo*, iam ſupra dictum eſt.

Obiicit autem ulterius, quod ſi ſacerdos poteſt abſolvere a peccatis, utilius eſſet abſolvi quam accipere crucem tranſmarinam. Quod quam ridiculum ſit dictum, de facili poteſt adverti. Non enim crux tranſmarina datur valitura niſi abſoluto a peccatis ad remiſſionem totius pœnæ pro peccatis debitæ.

Obiicit autem ulterius, quod væ imminet vivificanti animas quæ non vivunt, ut dicitur Ezech. XIII. & ſic ſacerdos ſe committit diſcrimini, cum neſciat quod vivant. Sed hoc iam ſolutum eſt: quia etſi neſciat quod vivant, ſcit tamen quod ſacramentum iuſtificare poteſt.

Ulterius obiicit, quod, ſicut dicit Ambroſius, Dominus parem vim eſſe voluit ligandi, & ſolvendi. Sed ſacerdos non ligat vinculo peccati, ſed propriorum quiſque peccatorum vinculis conſtringitur, ut dicitur Prov. V. Ergo ſacerdos non abſolvit a vinculo culpæ. Contra quod dicendum, quod hoc ſacerdos facit ligando, & ſolvendo per miniſterium, quod Deus dedit per auctoritatem. Deus enim abſolvit a peccato directe, gratiam apponendo; & ligat, vel trahit in peccatum, gratiam non apponendo, ut dicitur Rom. I. Similiter ſacerdos tamquam miniſter a peccato ſolvit, ſacramentum gratiæ apponendo, & ligat non apponendo, propter

hoc

hoc quod ligat ad pœnam quam iniungit.

Inducit autem ultimo auctoritatem Hilarii, quod ſoli Deo de ſe credendum eſt; & ſic abſolutionem a culpa, quam ſolus Deus facit, ſacerdos oſtendere non poteſt.

Item quod Dionyſius dicit, quod ſacerdotibus non eſt utendum virtutibus hierarchicis niſi quo Deitas voluerit eos. Sed hæc ex ſuperioribus ſunt ſoluta multotiens, & iterare non oportet.

Ad extremum inducit, quod ante poteſtatem clavium Petro traditam ſit mentio de revelatione ſibi facta, quaſi oporteat ſemper revelationem divinam ſacerdotem expectare antequam clavibus utatur. Non advertit autem, quod revelatio facta Petro non ſuit de idoneitate abſolvendorum, ſed de poteſtate Chriſti, per quam ſacramenta gratiæ certiſſimos effectus habent.

Hæ ſunt igitur rationes quas pro ſe inducit, quæ non ſolum demonſtrationes non ſunt, ſed vix apparentes rationes iudicari poſſunt. Voluntas autem Dei ſuit ut pro defenſione poteſtatis Petro traditæ, in feſto cathedræ Petri hoc opus de veſtro mandato compilans laborarem.

DI-

Digitized by Google

DIVI THOMAE AQUINATIS

RESPONSIO AD LECTOREM VENETUM DE ARTICULIS XXXVI.

OPUSCULUM VI. *

Al. XI.

LEctis veſtris litteris, in eis inveni articulorum multitudinem numeroſam, ſuper quibus a me vobis reſpooderi infra quatriduum veſtra caritas poſtulabat. Et licet eſſem in aliis plurimum occupatus, ne tamen deeſſem veſtræ dilectionis obſequio, dilatis parumper aliis, quibus me intendere oportebat, quæſtionibus a vobis propoſitis propoſui per ſingula reſpondere.

ARTICULUS I.

PRimus ergo articulus eſt, an Angeli ſint motores cælorum.

Super quo dixi taliter reſpondendum, quod hoc non ſolum a Philoſophis eſt multipliciter probatum, verum etiam a ſanctis Doctoribus evidenter aſſeritur. Dicit enim Auguſtinus in V. de Trinitate, quod *ſicut corpora groſſiora, & inferiora per ſubtiliora, & ſuperiora quodam ordine reguntur, ita omnia corpora per ſpiritum vitæ rationalem*. In Libro etiam lxxxiii. Quæſtionum dicit, quod *unaquaque res viſibilis in hoc mundo habet angelicam poteſtatem ſibi prapoſitam*. Gregorius etiam dicit io IV. Dial. quod *in hoc mundo viſibili nihil niſi per creaturam inviſibilem diſponi poteſt*.

ARTICULUS II.

SEcundus articulus eſt, an aliqui exiſtimaverunt ſemper infallibiliter hoc eſſe probatum.

Ad hoc reſpondeo, quod libri Philoſophorum huiuſmodi probationibus abuodant, quas ipſi demooſtrationes putant: mihi etiam videtur quod demonſtrative probari poſſit, quod ab aliquo intellectu corpora cæleſtia moveantur vel a Deo immediate, vel mediantibus Angelis; ſed quod mediaotibus Angelis ea moveat, magis congruit rerum ordioi, quem Dionyſius infallibilem aſſerit, ut inferiora a Deo per media ſecuodum curſum communem adminiſtrentur.

ARTICULUS III.

TErtius articulus eſt, an Aogeli moveant cælos ſuo imperio, poteſtate eis a Deo tradita.

Super quo quid dubium eſſe poſſit, plane non video. Non enim æſtimo aliquem dubitare quin omne quod Angeli faciunt, operentur poteſtate eis a Deo tradita. Si vero hoc vertatur in dubium, quod dicitur eos movere cæleſtia corpora ſuo imperio, irrationabilis dubitatio videtur. Non enim poſſunt movere aliquod corpus per contactum quantitatis, cum ſint incorporei, ſed per contactum virtutis. Nihil autem io Angelis altius quam eorum intellectus, cum & ipſi a Dionyſio intellectus, vel mentes nomioentur: unde eorum motiones a virtute intellectus procedunt. Ipſa autem conceptio intellectus, ſecundum quod habet efficaciam aliquid tranſmutandi, imperium nominatur: unde ſi movent, nullo modo niſi per imperium movere poſſunt.

AR-

ARTICULUS IV.

QUartus articulus eſt, an Angeli moventes cælos ſint de ordine Virtutum.

Hoc quidem & mihi videtur, præcipue ſi ordo Virtutum dicatur medius ordo ſecundæ hierarchiæ, ut vult Dionyſius. Hic enim ordo tenet primum locum inter exequentes exteriora miniſteria: unde Dionyſius VIII. cap. cæleſtis Hierar. dicit, quod *nomen Virtutum oſtendit divinam quamdam, & inconcuſſam fortitudinem ad omnes deiformes operationes*. Nihil autem in exterioribus miniſteriis maius eſſe videtur quam diſpoſitio cauſarum univerſalium: unde maxime videtur adminiſtratio cæleſtium corporum ad ordinem Virtutum pertinere. Unde Origenes exponens illud Matth. XXIV. 29. *Virtutes cælorum commovebuntur*, dicit, quod conveniens eſt cælorum rationabiles virtutes pati ſtuporem, remotas ſcilicet a primis functionibus ſuis. Hoc tamen omnino aſſerendum non videtur.

ARTICULUS V.

QUintus articulus eſt, an Angelus ſuo imperio poteſt movere totam molem terræ uſque ad globum Lunæ.

Iſtud mihi aſſerendum non videtur. Virtutes enim creaturarum ſe extendunt ad naturales effectus: & ideo Angeli corpora cæleſtia movere poſſunt ſecundum motus convenientes naturis eorum; aliis autem motibus ea movere non poſſent ſecundum propriam virtutem, ſed hoc divinitus miraculoſe fieri poſſet. Poſſet autem fieri non ſolum virtute Angeli, ſed etiam virtute hominis, quod aliqua pars terræ per violentiam ſurſum feratur; ſed quod totum unum elementum extra ſuum ordinem naturalem ponatur, non credo ſubiacere angelicæ poteſtati: & quod virtus Angeli ſit infinita inferius, non eſt ſic intelligendum, quod non determinetur ad determinatos effectus; ſed quia in ſuis effectibus producendis non patitur laſſitudinem, aut defectum.

ARTICULUS VI.

SExtus articulus eſt, an id quod dicitur Eccle. I. *In circuitu pergit ſpiritus*, poſſit ſane ita exponi: Spiritus angelicus pergit in circuitu, ſcilicet per operationem, quia movet cælum ſecundum circulum.

Non video quare non poſſit ſane exponi, cum hæc ſententia vera ſit ſecundum prædicta, & iſte modus exponendi a conſuetudine ſacræ Scripturæ non diſcrepet, ſicut Roman. VIII. dicitur, quod ſpiritus interpellat, ideſt interpellare facit.

ARTICULUS VII.

SEptimus articulus eſt, an Angelus habeat virtutem infinitam inferius.

Hoc poteſt & bene, & male intelligi. Si enim ſic intelligatur quod Angelus habeat infinitam virtutem ſupra ea quæ infra ipſum ſunt; eſt falſus, & erroneus intellectus: ſic enim poſſet creare aliquid infra ſe, & quodlibet in quodlibet convertere; quod patet eſſe falſum. Eſt ergo ſic intelligendum, quod virtus Angeli conſequitur naturam ipſius. Sicut ergo finitum, & infinitum invenitur in natura eius, ita & in virtute. Habet autem Angelus finitam naturam ſecundum operationem ad ſuum ſuperius, quod eſt Deus, qui eſt ens, & bonum infinitum, cuius ſimilitudo in Angelo participatur finite; cum tamen Angelus non habeat formam in materia, non limitatur, vel contrahitur per aliquam naturam, ſicut formæ materiales. Unde & virtus Angeli finita eſt ſecundum quod extenditur ad determinatos effectus, prout participat finite ſimilitudinem primæ cauſæ; eſt tamen infinita quantum ad hoc quod non contrahitur virtus eius ad agendum ſecundum exigentiam materiæ, vel organi corporalis, ſicut formæ materiales, & corporeæ. Eſt etiam infinita duratione ex parte poſt, quia in perpetuum durat natura eius, & eius duratio nullo modo temporis periodo menſuratur.

ARTICULUS VIII.

OCtavus articulus eſt, an Angeli ſunt cauſa omnium quæ naturaliter generantur, & corrumpuntur in hoc mundo.

Hoc ex neceſſitate ſequitur, ſi ſunt cauſa motus cæli, qui eſt cauſa generationis, & corruptionis in iſtis inferioribus corporibus, ut Dionyſius dicit IV. cap. de div. Nom. Quod enim eſt cauſa cauſæ, eſt cauſa cauſati.

ARTICULUS IX.

NOnus articulus eſt, an Angeli ſunt factores omnium corporum naturaliter compoſitorum, ſive humanorum, ſive aliorum: quia cauſare eſt aliquid ex aliquo facere.

Dicitur, quod hoc poteſt habere calumniam, eo quod verbo faciendi ot plurimum utimur in operibus artis, & non in operibus naturæ: non enim conſuete dicitur, quod parer facit filium: unde & ſecundum hunc modum loquendi Philoſophus in VI. Ethic. dicit, quod ars eſt recta ratio factibilium; & ſecundum hoc inconſuete dicitur, quod Angeli, vel corpora cæleſtia faciant corpora humana, vel alia corpora compoſita naturaliter generata. Illud enim videmur facere quod in poteſtate noſtra eſt quale futurum ſit, cuiuſmodi ſunt opera artis. Opera autem naturæ non ſubſunt arbitrio naturalium cauſarum, ſed conſequuntur neceſſitatem ordinis naturalis ſubiectam arbitrio Dei conſtituentis naturam: unde facere effectus naturales magis ſolet attribui Deo. Invenitur tamen verbum faciendi attributum etiam cauſis naturalibus, ſecundum quod conſuevit dici, quod omne agens facit ſibi ſimile; prout ignis dicitur calefacere, quod nihil eſt aliud quam facere calidum: & ſecundum hunc modum loquendi dici poteſt, quod corpora cæleſtia, & etiam Angeli faciunt corpora inferiora. Sed in talibus magis ſequendus eſt uſus loquendi: quia ſecundum Philoſophum nominibus utendum eſt ut plures; licet vanum videatur de nominibus contendere, ubi conſtat de rebus.

ARTICULUS X.

DEcimus articulus eſt, an faber naturaliter poſſit movere manum ad malleum, vel ad aliud naturaliter operandum ſine Angelis moventibus corpora cæleſtia.

Hoc non habet explicitam veritatem. Manifeſtum eſt enim quod omnia corpora mixta conſervantur in eſſe per motum cæleſtium corporum, ex hoc quod certa periodo cæleſtis motus generantur, & corrumpuntur, & ſimiliter ſecundum elongationem, vel appropinquationem aliquorum corporum cæleſtium. Eſt ergo verum quod ceſſante motu cæli, ceſſarent corpora fabrorum, & martellorum. Si autem ſupernaturali virtute & fabri, & martelli remanerent, oportet dicere, quod fabrorum corpora eamdem haberent habitudinem ad animas eorum quam nunc. Nec obſtat, ſi dicitur, quod aer non eſſet diviſibilis, quia non eſſet corruptibilis per ceſſationem motum cæli. Licet enim hoc ſit, ſuam tamen naturam non perdet, ſecundum quam eſt facile diviſibilis ratione humiditatis, & ſubtilitatis, ita etiam ut inſtrumentum vocalis laudis eſſe poſſit.

ARTICULUS XI.

UNdecimus articulus eſt, an ceſſantibus motionibus cæleſtium corporum omne corpus elementatum corruptibile in elementa ſolveretur in momento.

Hoc quidem aliquo modo intellectum credo eſſe verum, & aliquo modo eſſe falſum. Neceſſe eſt enim quod motus cæli, ſicut & quilibet motus, ceſſet in momento: quia ultimum inſtans temporis reſpondet ultimo inſtanti motus. Si ergo intelligatur corruptionem iſtorum corporum, vel reſolutionem in elementa eſſe in inſtanti, quantum ad ſuum principium, verum eſt; ſi quantum ad ſuum terminum, falſum eſt. Corpora enim cæleſtia cauſant, & conſervant, ſive movent: unde & reſolutio quæ ex corruptione talis cauſæ accidit, oportet quod ſit per motum. Nullius autem motus terminus, & principium poteſt eſſe in momento; ſed omnis motus eget aliquo tempore. Secus autem eſt de ſubtractione conſervationis Dei: quia enim ipſe eſt cauſa eſſendi rebus, immobiliter operans, ſicut in momento res in eſſe produxit creando, & non in tempore, ita eius operatione ceſſante res in momento eſſe deſinerent, & non per aliquem motum.

ARTICULUS XII.

DUodecimus articulus eſt, an poſt opera ſex dierum Deus aliquod corpus moverit immediate.

Videtur quod non quantum ad motus qui per creaturam fieri poſſunt. Sed miracula, ut mortui ſuſcitatio, cæci illuminatio, & ſimilia, fiunt immediate a Deo; licet quantum ad aliquos effectus coniunctos non deſit miniſterium Angelorum.

ARTICULUS XIII.

TErtiusdecimus articulus eſt, an Deus poſſit, aut velit movere corpus immediate.

Iſte

* Iſte articulus implicite proponitur. Ex una enim parte videtur quod Deus ſua virtute, & altiſſima voluntate poteſt omne corpus movere immediate; quod non video quin repugnet ei quod dicitur, quod non poteſt corpus movere; niſi forte hoc quod dicitur, *Non poteſt movere immediate*, referatur ad hoc quod ſubditur: *Ita quod movere, quod eſt diviſibile, & menſuratum tempore, ſit actio divina, quæ eſt eius eſſentia ſimpliciſſima*: hoc enim Deus nec facere poteſt, nec vult. Sed cum dicitur, quod Deus aliquod corpus movet, per hoc verbum *movet* non importatur actio diviſibilis, & tempore menſurata, ſed actio ſimplex, quæ eſt ſua eſſentia: nam non ſolus Deus, ſed etiam quilibet intellectus movet per imperium, ut ſupra dictum eſt. Imperium autem intellectus nihil eſt aliud quam conceptio effectus ordinata ad implendum voluntatem. Velle autem, & intelligere Dei non eſt aliud quam eius eſſentia: unde ſicut actio qua Deus creavit res, ita & actio qua Deus immediate poteſt movere corpus, nihil eſt aliud quam eius intelligere, & eius velle.

ARTICULUS XIV.

Decimuſquartus articulus eſt, an ſi nulla eſſent lumina ſtellarum, & nullus eſſet motus cæleſtium corporum, omnia animalia corruptibilia in momento morerentur.

De hoc quid mihi videtur, ſupra dictum eſt. Mors enim eſt per ſeparationem animæ a corpore, quod non fit niſi per aliquam mutationem corporis a ſua naturali diſpoſitione, quæ non poteſt eſſe in inſtanti tota, licet eius cauſa, & principium poſſit eſſe in inſtanti.

ARTICULUS XV.

Decimuſquintus articulus eſt, an Deus miracula faciat miniſterio Angelorum.

Hoc puto verum eſſe, ita tamen quod non in omnibus miraculis operatio Angelorum ſe poteſt extendere ad principales effectus.

ARTICULUS XVI.

Decimuſſextus articulus eſt, an Deus aliqua miracula faciat non tantum miniſterio Angelorum viſibili, vel inviſibili.

Hoc puto etiam verum quantum ad aliquod Angelorum miniſterium, ita tamen quod Angelorum miniſterium non extendatur ad omnia quæ fiunt in miraculo. Hoc patet etiam in formatione corporis Chriſti ex Virgine.

ARTICULUS XVII.

Decimuſſeptimus articulus eſt, an Divinitas in Chriſto faceret miracula auctoritate, & humanitas miniſterio.

Dicendum, quod ſic. Nam Divinitas operabatur per humanitatem ſicut per organum, ut dicit Damaſcenus. Eadem autem in operando eſt ratio organi, & miniſtri, quia utrumque movet per hoc quod eſt aliquid ab alio motum.

ARTICULUS XVIII.

Decimuſoctavus articulus eſt, an omnia miracula quæ fiunt ab aliqua creatura miniſterio, fiant auctoritate Dei, ideſt per virtutem eius, ſine qua nihil poteſt fieri.

Dicitur, quod verum eſt, ſi de veris miraculis intelligant; & dico vera miracula, quæ nulla naturali virtute alicuius creaturæ fieri poſſunt. Sunt tamen aliqua non ſimpliciter miracula, ſed quo ad aliquos, qui eorum cauſas ignorant; ſicut quædam arte humana facta miracula ignorantibus artem videntur, & multo magis arte angelica: & talia poſſunt fieri virtute alicuius creaturæ, licet non excluſa virtute divina.

ARTICULUS XIX.

Decimuſnonus articulus eſt, an poſt diem iudicii corpora ſanctorum erunt incorruptibilia tribus modis, ſcilicet per divinam iuſtitiam, item per gloriam, item per naturam, ſive naturaliter.

Hoc quidem quantum ad duo prima calumniam habere non poteſt; quantum ad tertium poſſet habere calumniam, ſi intelligatur quod ad incorruptionem humani corporis ſola natura ſufficiat, quaſi incorruptio humani corporis ex natura cauſetur ſicut ab agente. Non enim ad hoc ſe extendit virtus alicuius naturæ creatæ ut rebus corruptibilibus incorruptionem poſſit conferre. Dictum eſt etiam ſupra, quod ſecundum ordinem naturæ corpora humana, & omnia corpora mixta ceſſante motu cæli diſſoluta corrumpentur. Immortalitas ergo humanorum corporum poſt reſurrectionem non erit ex virtute naturæ, ſed

Digitized by Google

ex virtute divina, per quam corpora buna conſervabuntur in eſſe. Sed verum eſt, quod naturalis cauſa corruptionis, quæ eſt motus cæli, ſubtracta erit. Motus enim cæli ſicut eſt cauſa generationis, & conſervationis mixtorum corporum, ita etiam eſt cauſa corruptionis eorum. Suppoſita ergo conſervatione humanorum corporum per virtutem divinam, non erit aliqua cauſa agens ad corruptionem. Et ſecundum hoc aliquo modo poſſet ſuſtineri, quod illa incorruptio eſſet per naturam, quia ſcilicet cauſa naturalis corruptionis ſubtracta erit; eo modo loquendi quo dici poſſet, quod ſubmerſio navis eſt per gubernatorem, quia per eius abſentiam navis periclitatur.

ARTICULUS XX.

VIgeſimus articulus eſt, an poſt diem iudicii corpora damnatorum erunt incorruptibilia duobus modis, ſcilicet per divinam iuſtitiam, item per naturam, ſive naturaliter.

Hoc habet eamdem reſponſionem cum præcedenti.

ARTICULUS XXI.

VIgeſimusprimus articulus eſt, an corpora damnatorum, cum erunt in inferno, erunt paſſibilia, & patientur ab ignem inferni, quia recipient ſpeciem ignis inferni per modum afflictivi, vel læſivi.

Hoc non video quam calumniam habere poſſit. Si enim impaſſibilitas ponitur communiter dos corporis glorioſi, conſequens eſt quod corpora non glorioſa paſſibilia erunt. Quod autem ſpeciem ignis per modum afflictivi in ſe recipiant, hoc negari non poteſt niſi ab eo qui negat huiuſmodi corpora ignem inferni ſentire. Neceſſe eſt enim ſpeciem ſenſibilis fieri in ſenſu ad hoc quod ſequatur afflictio.

ARTICULUS XXII.

VIgeſimusſecundus articulus eſt, an poſſit diſputari in ſcholis, an anima Chriſti, & omnes aliæ animæ rationales ſint ex traduce.

Non video cur hoc non liceat, niſi forte in caſu, ſi ex hoc apud aliquos ſcandalum oriretur, ſicut aliquando contingit quod aliqui ſimplices audientes de his quæ ſunt fidei, diſputari in ſcholis, credunt ea ratione de his diſputari, quaſi dubitetur de fidei veritate. Sed in tali caſu poſſet diſputans ad hanc opinionem amputandam proteſtari, quod diſputaret non propter diſputationem de veritate, ſed propter inquirendam veritatis rationem.

ARTICULUS XXIII.

VIgeſimustertius articulus eſt, an Chriſtus principaliter non venerit tollere niſi originale peccatum.

Ad quod dicendum eſt, quod Chriſtus venit principaliter ad introducendum homines in vitam æternam, ſicut dicit ipſe Ioan. x. 10. *Ego veni ut vitam habeant*: unde omne impedimentum vitæ æternæ venit removere, & ideo ex conſequenti venit tollere omne peccatum. Sed ſicut bonum commune eſt melius quam bonum particulare unius hominis, ita malum commune multorum eſt peius: unde principalius venit tollere peccatum originale, quod totam naturam humanam infecerat, quam ſingulorum particularia peccata: unde ſuper illud Ioan. 1 *Ecce qui tollit* (a) *peccatum mundi*, dicit Gloſſa: „ Peccatum „ mundi dicitur originale peccatum, quod „ eſt commune totius mundi: “ & infra: „ Quod originale peccatum, & ſingulorum „ quoque ſuperaddita Chriſtus relaxat. “ Melius ergo dicendum videtur affirmative, quod Chriſtus venit principalius tollere originale peccatum quam alia, quam negative; ſicut ſi ponitur quod Chriſtus principaliter non venit tollere niſi originale peccatum: nam etiam tollere actualia peccata pertinet ad principalem Chriſti intentionem, qua venit mundum ſalvare, ſecundum illud Luc. v. 32. *Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam*.

ARTICULUS XXIV.

VIgeſimuſquartus articulus eſt, an infernus ſit in centro, vel circa centrum terræ.

Circa quod nihil mihi videtur temere aſſerendum, præcipue cum Auguſtinus neminem arbitretur ſcire ubi ſit. Non tamen æſtimo quod ſit in centro terræ, quia ille eſt locus, quo naturaliter feruntor gravia: nec videtur intentionem naturæ fruſtrari, ut communiter dicitur: quod ſequeretur, ſi ad centrum corpora gravia non pervenirent. Si etiam naturaliter

(a) Al. *peccata*.

liter terra circa centrum eſſet concava, non poſſet aſſignari naturalis cauſa quæ tantum pondus ſuſtineret. Si autem dicitur hoc eſſe miraculoſe, nulla ſubeſſe videtur miraculi ratio. Præparatio enim inferni ab initio mundi fuit, ſecundum illud Iſai. xxx. 33. *Parata eſt ab heri Tophet*, ſecundum expoſitionem Gloſſæ. In prima autem rerum inſtitutione non eſt conſiderandum quid Deus poſſit facere, ſed quid natura rerum habeat, ut ſic fiat, ſicut dicit Auguſtinus II. ſuper Geneſ. ad litteram. Non autem dicitur Chriſtus deſcendiſſe ad infimas partes terræ, ſed ad inferiores, ad cuius veritatem ſufficit qualitercumque inferiores nobis dicantur.

ARTICULUS XXV.

Vigeſimusquintus articulus eſt, an poſſit ſciri diſtantia a ſuperficie terræ uſque ad infernum, ſuppoſito infernum eſſe in centro, vel circa centrum terræ.

Puto ſciri poſſe diſtantiam a ſuperficie terræ uſque ad centrum, non tamen uſque in infernum: quia non credo ab homine ſciri poſſe ubi ſit inferous.

ARTICULUS XXVI.

Vigeſimusſextus articulus eſt, an *Corpus ſpermatis, cum quo exit ſpiritus, qui eſt virtus principii animæ, eſt ſeparatum a corpore, & eſt res divina, & talis dicitur intellectus*: ſic poteſt, vel debet exponi: „ ideſt ille ſpiritus, ſive virtus formativa dicitur intellectus per ſimilitudinem, quia ſicut intellectus operatur ſine organo, ita & illa virtus. “

Hanc expoſitionem Commentator ponit in VII. Metaphyſicæ ſuper illud, *Ergo, ſicut ſupra dictum eſt, quod in ſubſtantiis eſt principium &c.* & ſunt hæc eius verba. „ Ideo dicit Ariſtoteles in Libro de animalibus, quod virtutes quæ ſunt in ſeminibus, ſunt ſimiles intellectui, ſcilicet quia agunt actione intellectus, & quod iſtæ virtutes aſſimilentur intellectui in hoc quod non agunt per inſtrumentum corporale. “

ARTICULUS XXVII.

Vigeſimuſſeptimus articulus eſt, an opinari poſſit ſine periculo, quod poſt communem reſurrectionem Luna magis lucebit quam nunc Sol, Sol autem in ſeptuplum quam modo luceat, corpora vero beatorum ſepties magis Sole.

Nullum periculum hic video quin opinari poſſit, ſi aſſertio deſit, quæ poſſet ad præſumptionem imputari.

ARTICULUS XXVIII.

Vigeſimusoctavus articulus eſt, an aliquid dicatur venire ad compoſitionem alterius duobus modis. Uno modo per eſſentiam ſuam per modum principii materialis, & formalis; & ſic nullo modo aliquid de natura corporis cæleſtis venit in compoſitiones corporis humani, vel aliorum corporum mixtorum. Secundo modo venit ad compoſitionem alterius aliquid per effectum ſuæ virtutis; & hoc modo natura corporis cæleſtis venit ad compoſitionem corporis humani, & omnium corporum mixtorum.

Hoc eſt ex neceſſitate verum: quia corpora cæleſtia ſunt cauſa generationis, & corruptionis in iſtis inferioribus, ut Dionyſius dicit.

ARTICULUS XXIX. & XXX.

Vigeſimusnonus, & trigeſimus articulus continent, an Angeli non doleant, nec lacrymentur, ſed ad modum dolentium, vel lacrymantium ſe habeant.

Hoc eſt ex neceſſitate verum, & eſt ſententia Auguſtini, qui dicit in IX. de civit. Dei: *Sancti Angeli puniunt ſine ira quos accipiunt æterna Dei lege puniendos, & miſeris ſine miſeria compaſſione ſubveniunt, & periclitantibus quos diligunt, ſine timore opitulantur; & tamen iſtarum nomina paſſionum per conſuetudinem humanæ locutionis etiam in eos uſurpantur propter quamdam operum ſimilitudinem, non propter affectionum infirmitatem.*

ARTICULUS XXXI.

Trigeſimusprimus articulus eſt, an facta tranſubſtantiatione ſubſtantiæ panis in ſubſtantiam corporis Chriſti miraculoſe in ſacramento altaris, ſubſtantia corporis Chriſti naturaliter ſine miraculo in hoc ſacramento eſt ſine dimenſionibus hoſtiæ, quæ remanſerunt, eo quod ſubſtantia ex hoc quod eſt ſubſtantia, non perhibetur eſſe in magna, & parva dimenſione.

Credo hoc eſſe falſum. Sicut enim non qui-

quidem naturaliter, ſed miraculoſe ſubſtantia panis in ſubſtantiam corporis Chriſti convertitur; ita etiam miraculoſe ſub dimenſionibus conſervantur, & non naturaliter. Ut enim dicit Auguſtinus VIII. ſuper Geneſ. ad litteram, Deus eo modo conſervat res quo eas operatur. Non enim eſt ſicut ædificator, qui operatur tantum ad conſtructionem domus, & poſtea eam dimittit; ſed Deus circa rem continue operatur, conſervans eam in eſſe, ſecundum illud Ioan. v. 17. *Pater meus uſque modo operatur*. Quod autem inducitur pro ratione, quod ſubſtantia, ex eo quod eſt ſubſtantia, non prohibetur eſſe in magna, & parva dimenſione, non eſt ſic intelligendum, quod de ratione cuiuslibet ſubſtantiæ ſit quod poſſit eſſe in magna, vel parva dimenſione; ſed contrarium non eſt de ratione ſubſtantiæ ut ſic, ſicut non eſt de ratione animalis quod ſit rationale, non tamen eſt de ratione eius quod ſit ſine ratione. Si ergo eſſet de ratione ſubſtantiæ quod non prohiberetur eſſe in magna, vel parva dimenſione, ſequeretur quod ſubſtantia corporis Chriſti ſecundum ſuam naturam haberet ut eſſet æqualis ſub magna, vel parva dimenſione. Sed quia hoc non eſt de ratione ſubſtantiæ, quod poſſit eſſe in magna, vel parva dimenſione, nec tamen eſt contra rationem ſubſtantiæ; patet quod ponere ſubſtantiam corporis Chriſti in magna, vel parva dimenſione, non implicat contradictionem, ſicut implicat contradictionem, ſi aliquid attribuatur alicui, quod repugnat eius rationi. Ad hoc ergo inducitur illa ratio ut excludatur contradictio, non ad hoc ut oſtendatur eſſe naturale.

ARTICULUS XXXII.

TRigeſimusſecundus articulus eſt, quod proprie dimenſiones corporis Chriſti & dimenſiones panis, quæ remanſerunt, non ſunt æquales.

Iſtud eſt manifeſte verum, & contrarium dicere eſt hæreticum: ſequeretur enim quod ſub una parva particula hoſtiæ non eſſet totum corpus Chriſti.

ARTICULUS XXXIII.

TRigeſimustertius articulus eſt, an corpus Chriſti in ſacramento ſit in loco.

Dicitur, quod eſt in loco altaris, vel in Eccleſia; ſed hoc verum eſt quod corpus Chriſti non eſt in ſacramento ut in loco: non enim comparatur ad ſacramentum ut locatum ad locum, quia non commenſuratur ei ſecundum proprias dimenſiones.

ARTICULUS XXXIV.

TRigeſimusquartus articulus eſt, an corpus Chriſti in hoc ſacramento moveatur ad motum hoſtiæ.

Verum eſt quod non movetur, ſicut corpora moventur per ſe, vel per accidens in loco: quia nec eo modo eſt in illo loco in quo eſt ſacramentum, ſicut corpora ſunt in loco per ſe, vel per accidens; cum aliam habeat comparationem ad dimenſiones ſacramentales quam corpus ad dimenſiones proprias ſecundum quas movetur per ſe, & ad vehiculum, ſecundum quod movetur per accidens. Sed eo modo quo convenit corpori Chriſti eſſe in loco ratione dimenſionum ſacramentalium, convenit ſibi moveri in loco.

ARTICULUS XXXV.

TRigeſimusquintus articulus eſt, an ſpecies ſacramentales ſine ſubiecto remanentes poſſint naturaliter agere, immutari, & corrumpi, ſicut prius.

Quantum ad aliquid verum eſt, & quantum ad aliquid non. Nihil enim poteſt agere, vel pati niſi præſuppoſito ſuo eſſe. Quod autem in eſſe conſerventur abſque ſubiecto, miraculoſum eſt; & quantum ad hoc actio conſequens miraculoſa eſt, & ſimiliter paſſio, ſecundum quod dimenſio miraculoſe ſubſiſtens, miraculoſe habet officium ſubiecti, & materiæ, cuius eſt pati.

ARTICULUS XXXVI.

TRigeſimusſextus articulus eſt, an omnes cogitationes cordis quæ habent imagines in phantaſia, vel quas comitantur aliquæ paſſiones in corpore, dæmones ſcire poſſint.

Hoc puto verum eſſe de illis cogitationibus quas comitantur aliqui motus corporales quicumque: & hoc etiam Auguſtinus dicit in Libro de divinatione dæmonum. *Hominum*, inquit, *diſpoſitiones dæmones non ſolum voce prolatas, verum etiam cogitatione conceptas conſignant: quæ dum ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiſcunt*: & de hoc verbo in Libro

Libro Ret ractationum faciens mentionem, ſic dicit: *Dixi hoc audaciore aſſeveratione quam debui: nam pervenire iſta ad notitiam dæmonum, per nonnulla etiam experimenta compertum eſt. Sed utrum ſigna quadam dentur ex corpore cogitantium illis ſenſibilia, nos autem latentia, aut alia vi ſpirituali cognoſcant, aut difficillime poteſt ab hominibus, aut omnino non poteſt inveniri.* Sed ſi ſpirituali vi cogitationes cognoſcant, multo magis motus corporales, ex quibus etiam homines interdum interiores diſpoſitiones cognoſcunt: unde ſecundum non excludit primum, ſed amplius dicit. Solas autem ſpecies in phantaſia exiſtentes non reputo ſufficientes ad hoc quod dæmones humanas cogitationes cognoſcere poſſint, quia homo virtute rationis, & liberi arbitrii poteſt una ſpecie in vi imaginativa conſervata multipliciter uti ad diverſas cogitationes, vel totaliter actu non uti.

Hæc ſunt, cariſſime, quæ ad articulos a vobis tranſmiſſos reſpondeo diffuſius quam petiſtis: non enim abſolute reſponderi poterat ad ea quæ diverſum ſenſum continere poterant, præſertim cum non ſcripſeritis quid contra huiuſmodi articulos obiiceretur. Sic enim potuiſſet & abſolutius, & certius reſponderi. Valeat caritas veſtra diu, & pro hoc labore mihi orationum ſuffragia rependatis.

DI-

Digitized by Google

DIVI THOMAE AQUINATIS

RESPONSIO AD LECTOREM (a) BISUNTINUM, DE SEX ARTICULIS.

OPUSCULUM VII. *

* Al. XII.

Cariſſimo ſibi in Chriſto Fratri Gerardo Biſuntino Ordinis Fratrum Prædicatorum, Frater Thomas de Aquino eiuſdem Ordinis confraterna dilectione ſalutem.

PErcepi litteras veſtras quoſdam articulos conrinentes, ſuper quibus vobis per me reſponderi petebaris. Er licet in pluribus eſſem occupatus, tamen ne veſtræ caritatis petitioni deeſſem, quam cito ſacultas ſe obtulit, vobis reſcribere curavi.

QUAESTIO I. II. & III.

PRima ergo quæſtio fuit, an ſtella quæ Magis apparuit, haberet figuram crucis. Secunda, an haberet figuram hominis. Tertia, an haberet figuram crucifixi.

His ſimul reſpondeo, quod Chryſoſtomus (Auctor operis imperfecti) quædam ſimilia narrat ſuper Matth. non quaſi aſſerendo, ſed potius quaſi ab aliis dictum recitando. Et quia pro certo non habetur, non reputo hoc eſſe prædicandum, præſertim quia non videtur probabile quod ſacri Doctores, ut Auguſtinus, Leo Papa, Gregorius, & alii in ſuis ſermonibus tacuiſſent, ſi aliquod robur auctoritatis haberet. Non enim decet prædicatorem veritatis ad fabulas ignotas divertere. Si autem ab aliquo ſit prædicatum, non arbirror eſſe neceſſarium quod revocetur, niſi forte ex hoc populo ſcandalum ſit exortum; & tunc non deberet ut erroneum reprobari, ſed ut incertum exponi.

QUAESTIO IV.

QUarta quæſtio, an parvulæ manus pueri Ieſu nati creaverint ſtellas.

Ad quod reſpondeo, quod locutio hæc non eſt propria. Nam parvulæ manus ſuot manus humaniratis, quarum non eſt creare. Sed quia unus & idem Chriſtus eſt in divina, & humana natura perfectus, poteſt huiuſmodi locutio ſane exponi, ut dicatur: Manus parvulæ iſtius pueri creaverunt ſtellas; ideſt, iſte puer habens manus parvulas, creavit ſtellas. Tali enim modo loquendi ad quamdam unionis expreſſionem aliquando Doctores utuntur, ſicur in quibuſdam cantatur Eccleſiis: *Manus quæ nos plaſmaverunt, clavis confixa ſunt*. Non tamen hæc ſunt extendenda, vel prædicanda populo. Sed ramen ſi prædicatum ſit, non arbitror revocandum; niſi ſuper hoc error, aut ſcandalum oriatur, in quo caſu oporteret ſanæ locutionis ſenſum exponi. Non ſunt autem in talibus, quantum fieri poteſt, ſimplicium animi ſolicitandi.

QUAESTIO V.

QUinta quæſtio eſt, an ex quo Simeon dixit beatæ Virgini, *Tuam ipſius animam pertranſibit gladius*, quolibet die naturali uſque ad reſurrectionem Chriſti ſe-

(a) *Lege* Veſontinum, *ut & infra* Veſontino.

ſepties illud recoleret pia Virgo cum dolore vehementi.

Ad hoc etiam reſpondeo, quod iſtud eadem facilitate contemnitur qua dicitur, cum nullius auctoritatis robore fulciatur. Nec æſtimo huiuſmodi frivola eſſe prædicanda, ubi tanta ſuppetit copia prædicandi ea quæ ſunt certiſſimæ veritatis. Neque tamen oportet quod revocetur, ſi prædicatum fuerit, niſi ex hoc ſcandalum fuiſſet exortum.

QUAESTIO VI.

SExta quæſtio eſt, an circumſtantias peccati trahentes in alterum genus, non notabiliter aggravantes, teneatur homo confiteri etiam innoteſcendo perſonam cum qua peccaverit.

Ad hoc reſpondendum videtur, quod omnino debet has homo confiteri: non enim homo confitetur peccatum ſuum, niſi ſpeciem confiteatur peccati, quæ cognoſci non poteſt niſi per circumſtantias trahentes in aliud genus, ex quibus peccatum ſpecificatur. Circumſtantias vero non aggravantes, quæ in aliud genus peccati non trahunt, non tenetur homo confiteri, ſicut nec peccata venialia, licet ſit laudabile quod homo ea confiteatur. Eadem enim ratio videtur eſſe de huiuſmodi circumſtantiis, & de venialibus peccatis. Circumſtantiæ autem dicuntur in aliud genus trahere quæ ſpecialem repugnantiam important ad aliquod præceptorum divinæ legis; ſicut furtum ſimplex repugnat huic præcepto, *Non furtum facies*; ſi autem furtum in loco ſacro committatur, habet iam repugnantiam ad aliud præceptum, quod eſt de veneratione ſacrorum; & ſic additur nova ſpecies peccati: unde conſequens eſt quod addat aliam repugnantiam ad legem Dei; & ideo novam deformitatem peccati mortalis habebit, quod ex neceſſitate confiteri tenebitur. Sic igitur huiuſmodi circumſtantias aggravantes, quæ non trahunt in aliud genus peccati, non credo quod aliquis teneatur confiteri.

De expreſſione autem perſonæ cum qua aliquis peccavit, videtur mihi quod non ſit in confeſſione facienda, quando poteſt vitari. Primo quidem quia prodere crimen alterius, & lædere famam eſt peccatum; quod maxime vitandum eſt in confeſſione, per quam quis quærit præterita peccata delere. Secundo quia a Domino Matth. XVIII. eſt forma denuntiandi peccatum proximi deſcripta, contra quam agere non licet. Tertio quia in confeſſione eſt credendum peccatori confitenti & pro ſe, & contra ſe; ſed contra alium nullo modo eſt ei credendum, alioquin daretur multis occaſio fictæ confeſſionis, & fraudulentæ infamationis. Et ideo ſi poteſt ſpeciem peccati confiteri non innoteſcendo perſonam cum qua peccavit, peccat eam exprimendo, niſi forte ſalvato correctionis ordine, quem Dominus ſtatuit. Si vero ſpeciem peccati exprimere non poſſit, niſi exprimendo perſonam cum qua peccavit, puta ſi cum ſorore concubuit; neceſſe eſt ut exprimendo peccati ſpeciem, exprimat perſonam. Sed ſi fieri poteſt, debet quærere talem confeſſorem, qui perſonam ſororis penitus non cognoſcat.

Quod autem dixi, circumſtantias aggravantes, quæ non trahunt in aliud genus peccati, non eſſe de neceſſitate confitendas, non eſt referendum ad numerum, quem aliquis confiteri tenetur, ſi poteſt: quia iam non eſt unum peccatum, ſed multa.

Hæc ſunt, frater cariſſime, quæ ad præſens mihi occurrunt quæſtionibus a vobis propoſitis reſpondenda: pro quo mihi, ſi placet, orationum ſuffragia impendatis.

DIVI THOMAE AQUINATIS

TRACTATUS DE SUBSTANTIIS SEPARATIS, SEU DE ANGELORUM NATURA,

Ad Fratrem Reginaldum ſocium ſuum cariſſimum.

OPUSCULUM VIII. *

* Al. XV.

QUia ſacris Angelorum ſolemniis intereſſe non poſſumus, non debet nobis devotionis tempus tranſire in vacuum; ſed quod ſpallendi officio ſubtrahitur, ſcribendi ſtudio compenſetur. Intendentes igitur ſanctorum Angelorum excellentiam utcumque depromere, incipiendum videtur ab his quæ de Angelis antiquitus humana coniectura æſtimavit; ut ſi quid invenerimus fidei conſonum, accipiamus, quæ vero doctrinæ repugnant catholicæ, refutemus.

CAPUT I.

De opinionibus antiquorum Philoſophorum.

PRimi quidem igitur philoſophantium de rerum naturis ſola corpora eſſe æſtimaverunt, ponentes prima principia aliqua corporea elementa, aut plura, aut unum. Et ſi unum, aut aquam, ut Thales Mileſius; aut aerem, ut Diogenes; aut ignem, ut Epaſius; aut vaporem, ut Heraclitus. Et ſi plura, aut finita, ſicut Empedocles quatuor elementa, & cum his duo moventia, amicitiam, & litem; aut infinita, ſicut Democritus, & Anaxagoras: quorum uterque poſuit infinitas partes minimas eſſe omnium rerum principia; niſi quod Democritus eas poſuit genere ſimiles, differre autem ſolum figura, & ordine, & poſitione; Anaxagoras autem diverſarum rerum quæ ſunt ſimilium partium, infinitas partes minimas prima rerum principia æſtimavit. Et quia omnibus inditum fuit animo ut illud divinum æſtimarent quod eſſet primum rerum principium, prout quiſquis alicui eorum corporum auctoritatem attribuebat primi principii, eidem etiam divinitatis nomen, & dignitatem attribuendam cenſebat. Quæ quidem ideo dicta ſunt, quia his omnibus, & eorum ſequacibus nullas ſubſtantias incorporeas eſſe videbatur, quas Angelos nominamus. Sed Epicuræi ex Democriti doctrinis originem ſumentes, deos quoſdam ponebant, corporeos quidem utpote humana figura figuratos; quos dicebant eſſe penitus otioſos, nihil curantes, ut ſic perpetuis voluptatibus fruentes poſſent eſſe beati. Unde hæc opinio intantum invaluit ut uſque ad Iudæos Dei cultores perveniret, quorum Sadducæi dicebant non eſſe Angelum, neque ſpiritum.

Huic autem opinioni triplici via reſtiterunt antiqui Philoſophi. Primo namque Anaxagoras, etſi cum ceteris Philoſophis naturalibus naturalia principia corporalia poneret, poſuit tamen primus inter Philoſophos quoddam incorporale principium, ideſt intellectum. Cum enim ſecundum ſuam poſitionem omnia corporalia in omnibus mixta eſſent, non videbatur quod ab invicem corpora diſtingui potuiſſent, niſi fuiſſet aliquod diſtinctionis principium, quod ipſum ſecundum ſe penitus eſſet immixtum, & nihil cum natura corporali habens commune. Sed eius

eius opinio etſi in veritate alias præceſſerit, quia ſolum materialem naturam ponebant, invenitur tamen a veritate deficere in duobus. Primo quidem quia, ut ex eius poſitione apparet, non poſuit niſi unum intellectum ſeparatum, qui hunc mundum effecerat, commixta diſtinguendo. Cum autem Deo attribuamus mundi inſtitutionem, ſecundum hoc & de ſubſtantiis incorporalibus, quas Angelos dicimus, quæ ſunt infra Deum, & ſupra naturas corporeas, ex eius opinione nihil habere poterimus. Secundo quia etiam circa intellectum, quem unum ponebat immixtum, in hoc videtur deficere, quod eius virtutem, & dignitatem non ſufficienter expreſſit. Cum enim exiſtimaret intellectum, quem poſuit ſeparatum, non ut univerſale eſſendi principium, ſed ſolum principium diſtinctivum, non ponebat quod corpora invicem commixta eſſe haberent ab intellectu ſeparato, ſed ſolum quod ab eo diſtinctionem ſortirentur.

Unde Plato ſufficientiori via proceſſit ad opinionem primorum Naturalium evacuandam. Cum enim apud antiquos Naturales poneretur ab omnibus certam rerum veritatem ſciri non poſſe, tum propter rerum corporalium continuum fluxum, tum propter deceptionem ſenſum, quibus corpora cognoſcuntur; poſuit naturas quaſdam a materia fluxibilium rerum ſeparatas, in quibus eſſet veritas fixa, & ſic eis inhærendo anima noſtra veritatem cognoſceret. Unde ſecundum hoc intellectus veritatem cognoſcens aliquid ſeorſum apprehendit præter naturam ſenſibilium rerum; & ſic exiſtimavit eſſe aliqua a ſenſibilibus ſeparata. Intellectus autem noſter duplici abſtractione utitur circa intelligentiam veritatis. Una quidem ſecundum quod apprehendit numeros mathematicos, & magnitudines, & figuras mathematicas ſine materiæ ſenſibilis intellectu: non enim intelligendo binarium, aut trinarium, aut lineam, & ſuperficiem, aut triangulum, & quadratum, ſimul in noſtra apprehenſione aliquid cadit quod pertineat ad calidum, vel frigidum, aut aliquid huiuſmodi, quod ſenſu percipi poſſit. Alia vero abſtractione utitur intellectus noſter intelligendo aliquid univerſale abſque conſiderationе alicuius particularis; puta, cum intelligimus homines, nihil intelligentes de Socrate, vel Platone, aut alio quocumque, & idem apparet in aliis. Unde Plato duo genera rerum a ſenſibilibus abſtracta ponebat, ſcilicet mathematica, & univerſalia, quæ ſpecies, ſeu ideas nominabat. Inter quæ tamen hæc differentia videbatur, quod in mathematicis apprehendere poſſumus plura unius ſpeciei, puta duas lineas æquales, vel duos triangulos æquilateros, & æquales; quod in ſpeciebus omnino eſſe non poteſt; ſed homo in univerſali acceptus, ſecundum ſpeciem eſt unius tantum. Sic igitur mathematica ponebat media inter ſpecies, ſeu ideas, & ſenſibilia: quæquidem cum ſenſibilibus conveniunt in hoc quod plura ſub eadem ſpecie continentur; cum ſpeciebus autem in hoc quod ſunt a materia ſenſibili ſeparata. In ipſis etiam ſpeciebus ordinem quemdam ponebat: quia ſecundum quod aliquid erat ſimplicius in intellectu, ſecundum hoc prius erat in ordine rerum. Id autem quod primo eſt in intellectu, eſt unum, & bonum: nihil enim intelligit qui non intelligit unum, & bonum. Unum autem, & bonum conſequuntur ſe: unde ipſam primam ideam unius, quod nominabat ſecundum ſe unum, & ſecundum ſe bonum, primum rerum principium eſſe ponebat, & hunc ſummum Deum eſſe dicebat. Sub hoc autem uno diverſos ordines participantium, & participatorum inſtituebat in ſubſtantiis a materia ſeparatis: quos quidem omnes ordines ſecundos deos eſſe dicebat, quaſi quaſdam unitates ſecundas poſt primam ſimplicem unitatem. Rurſus quia omnes aliæ ſpecies participant uno, ita etiam oportet quod intellectus, ad hoc quod intelligat, participet entium ſpeciebus. Ideo ſicut ſub ſummo Deo, qui eſt unitas prima, ſimplex, & participata, ſunt aliæ rerum ſpecies quaſi unitates ſecundæ, & dii ſecundi; ita ſub ordine harum ſpecierum, ſeu unitatum ponebat ordinem intellectuum ſeparatorum, qui participant ſupradictas ſpecies ad hoc quod ſint intelligentes in actu: inter quos tanto unuſquiſque eſt ſuperior, quanto propinquior eſt primo intellectui, qui plenam habet participationem ſpecierum, ſicut & in diis, ſeu unitatibus tanto unuſquiſque eſt ſuperior, quanto perfectius participat unitatem primam. Separando autem intellectus a diis, non excludebat quin dii eſſent intelligentes; ſed volebat quod ſuperintellectualiter intelligerent, non quidem quaſi participantes aliquas ſpecies, ſed per ſe ipſos: ita tamen quod nullus eorum eſſet bonus, & unus niſi per participationem primi unius, & boni. Rurſus

ſus quia animas quaſdam intelligentes videmus; non autem hoc convenit animæ ex eo quod eſt anima (alioquin ſequeretur quod omnis anima eſſet intelligens, & quod anima ſecundum totum id quod eſt, eſſet intellectus) ponebat ulterius, quod ſub ordine intellectuum ſeparatorum eſſet ordo animarum; quarum quædam, ſuperiores videlicet, participant intellectuali virtute, infimæ vero ab hac virtute deficiunt. Rurſus quia corpora videntur non per ſe moveri, niſi ſint animata, hoc ipſum quod eſt per ſe moveri, ponebat corporibus accidere inquantum participabant animam: nam illa corpora quæ ab animæ participatione deficiunt, non moventur niſi ab alio. Unde ponebat animabus proprium eſſe, quod ſe ipſas moverent ſecundum ſe ipſas.

Sic igitur ſub ordine animarum ponebat ordinem corporum, ita tamen quod ſupremum corporum, ſcilicet primum cælum, quod primo motu movetur, participat motum a ſuprema anima, & ſic deinceps uſque ad infimum cæleſtium corporum. Sub his autem ponebant Platonici & alia immortalia corpora, quæ perpetuo animas participant, ſcilicet aerea, vel ætherea. Horum autem quædam ponebant a terrenis corporibus eſſe penitus abſoluta, quæ dicebant eſſe corpora dæmonum; quædam vero terrenis corporibus indita, quod pertinet ad animas hominum. Non enim ponebant, hoc corpus terrenum humanum, quod palpamus, & videmus, immediate participare animam; ſed eſſe aliud interius corpus animæ incorruptibile, & perpetuum, ſicut & ipſa incorruptibilis eſt; ita quod anima cum ſuo perpetuo inviſibili corpore eſt in hoc corpore groſſiori non ſicut forma in materia, ſed ſicut nauta in navi: & ſicut hominum quoſdam dicebant eſſe bonos, quoſdam autem malos, ita & dæmonum. Animas autem cæleſtes, & intellectus ſeparatos, & deos omnes dicebant eſſe bonos.

Sic igitur patet quod inter nos & ſummum Deum quatuor ordines ponebat, ſcilicet deorum ſecundorum, intellectuum ſeparatorum, animarum cæleſtium, & dæmonum bonorum, ſeu malorum. Quæ ſi vera eſſent, omnes huiuſmodi medii ordines apud nos Angelorum animæ cenſerentur: nam & dæmones in ſacra Scriptura Angeli nominantur, Matth. xx. Ipſæ etiam animæ cæleſtium corporum, ſi tamen ſint animata, inter Angelos ſunt connumerandæ, ut Auguſtinus diffinit in Enchyridion.

CAPUT II.

Opinio Ariſtotelis, & Avicennæ de numero ſubſtantiarum ſeparatarum.

Huius autem poſitionis radix invenitur efficaciam non habere. Non enim neceſſe eſt ut ea quæ intellectus ſeparatim intelligit, ſeparatim eſſe habeant in rerum natura: unde nec univerſalia oportet ſeparata ponere, & ſubſiſtentia præter ſingularia; neque etiam mathematica præter ſenſibilia: quia univerſalia ſunt eſſentiæ ipſorum particularium, & mathematica terminationes quædam ſenſibilium corporum. Et ideo Ariſtoteles maniſeſtiori, & certiori via proceſſit ad inveſtigandum ſubſtantias a materia ſeparatas, ſcilicet per viam motus. Primo quidem conſtituens & ratione, & exemplis, omne ſcilicet quod movetur, ab alio moveri, & ſi aliquid a ſe ipſo moveri dicatur, hoc non eſt ſecundum idem, ſed ſecundum diverſas ſui partes, ita quod ſcilicet una pars eius ſit movens, & alia mota. Et cum non ſit procedere in infinitum in moventibus, & motis, quia remoto primo movente, eſſet conſequens etiam alia removeri; oportet devenire ad aliquod primum movens immobile, & aliquod primum mobile, quod movetur a ſe ipſo, modo quo dictum eſt: ſemper enim quod per ſe ipſum eſt, eſt prius & cauſa eius quod per aliud. Rurſus conſtituere intendit motus æternitatem, & quod nulla virtus movere poteſt tempore infinito, niſi infinita fuerit; itemque quod nulla virtus in magnitudine ſit virtus infinita. Ex quibus concludit, quod virtus primi motoris non eſt virtus corporis alicuius: unde oportet primum motorem eſſe incorporeum, & abſque magnitudine. Item cum in genere mobilium inveniatur appetibile, ſicut movens non motum; appetens autem ſicut movens motum; concludit ulterius, quod primum movens immobile eſt ſicut bonum quoddam appetibile, & quod primum movens ſe ipſum eſt primum mobile, quod movetur per appetitum ipſius.

Eſt autem conſiderandum ulterius, quod in ordine appetituum, & appetibilium primum eſt quod eſt ſecundum intellectum: nam appetitus intellectivus appetit id quod eſt ſecundum ſe bonum; appetitus autem ſenſitivus non poteſt attingere ad appetendum quod eſt ſecundum ſe bonum, ſed ſolum ad appetendum

dum id quod videtur bonum. Bonum enim ſimpliciter & abſolute non cadit ſub apprehenſione ſenſus, ſed ſolius intellectus. Unde relinquitur quod primum mobile appetit primum movens appetitu intellectuali. Ex quo poteſt concludi, quod primum mobile ſit appetens, & intelligens. Et cum nihil moveatur niſi corpus, poteſt concludi, quod primum mobile ſit corpus animatum anima intellectuali. Non autem ſolum primum mobile, quod eſt primum cælum, movetur motu æterno, ſed etiam omnes inferiores orbes cæleſtium corporum: unde & unumquodque cæleſtium corporum animatum eſt propria anima, & unumquodque habet ſuum appetibile ſeparatum, quod eſt proprius finis ſui motus.

Sic igitur ſunt multæ ſubſtantiæ ſeparatæ nullis penitus unitæ corporibus. Sunt autem multæ intellectuales ſubſtantiæ cæleſtibus corporibus unitæ. Harum autem numerum Ariſtoteles inveſtigare conatur ſecundum numerum motuum cæleſtium corporum. Quidam autem de eius ſectatoribus, ſcilicet Avicenna, numerum earum aſſignat non quidem ſecundum numerum motuum, ſed magis ſecundum numerum planetarum, & aliorum ſuperiorum corporum, ſcilicet orbis ſtellati, & orbis qui eſt ſine ſtellis. Multi enim motus ordinari videntur ad motum unius ſtellæ; & ſicut omnia alia corpora cæleſtia ſub uno primo cælo continentur, cuius motu omnia alia revolvuntur; ita etiam ſub prima ſubſtantia ſeparata, quæ eſt unus Deus, omnes aliæ ſubſtantiæ ſeparatæ ordinantur, & ſic ſub anima primi cæli omnes cælorum animæ.

Sub corporibus autem cæleſtibus ſecundum Ariſtotelem ponuntur animata ſola corpora animalium, & plantarum. Non enim poſuit, quod aliquod ſimplex elementare corpus poſſit eſſe animatum, quia corpus ſimplex non poteſt eſſe conveniens organum tactus, qui ſenſus eſt de neceſſitate cuiuslibet animalis; & ſic inter nos & corpora cæleſtia nullum intermedium corpus animatum ponebat.

Sic igitur ſecundum Ariſtotelis poſitionem, inter nos & ſummum Deum non ponitur niſi duplex ordo intellectualium ſubſtantiarum, ſcilicet ſubſtantiæ ſeparatæ, quæ ſunt fines motuum cæleſtium corporum, & animæ orbium, quæ ſunt moventes per appetitum, & deſiderium.

Hæc autem Ariſtotelis poſitio certior quidem videtur, eo quod non multum recedit ab his quæ ſunt manifeſta ſecundum ſenſum; tamen minus ſufficiens videtur quam Platonis poſitio.

Primo quidem quia multa ſecundum ſenſus apparent quorum ratio reddi non poteſt ſecundum ea quæ ab Ariſtotele traduntur. Apparet enim in hominibus qui a dæmonibus opprimuntur, & in magorum operibus aliqua fieri non poſſe niſi per aliquam intellectualem ſubſtantiam.

Tentaverunt igitur quidam ſectatorum Ariſtotelis, ut patet in epiſtola Porphyrii ad Cremopbontem Aegyptium, horum cauſas reducere in virtutem cæleſtium corporum, quaſi ſub quibuſdam certis conſtellationibus magorum opera effectus quoſdam inſolitos, & mirabiles aſſequantur, quos ex ſtellarum impreſſionibus eſſe dicunt; ſicut quod arreptitii interdum aliqua futura prænunciant, ad quorum eventum ſit quædam diſpoſitio in natura per cæleſtia corpora. Sed manifeſte ſunt in talibus quædam opera quæ nullo modo poſſunt in cauſam corporalem reduci; ſicut quod arreptitii interdum de ſcientiis quas ignorant, litteraliter loquuntur, cum ſint ſimplices idiotæ; & qui vix villam unde nati ſunt, exierunt, alienæ gentis vulgare polite loquuntur. Dicuntur etiam in magorum operibus quædam imagines fieri, reſponſa dantes, & ſe moventes: quæ nullo modo per aliquam cauſam corporalem perfici poſſent. Huiuſmodi autem effectuum cauſam plane quis poterit ſecundum Platonicos aſſignare, niſi dicantur hæc per dæmones procurari.

Secundo quia inconveniens videtur immateriales ſubſtantias ad numerum corporalium ſubſtantiarum coarctari. Non enim ea quæ ſunt ſuperiora in entibus, ſunt propter ea quæ ſunt inferiora, ſed potius e contrario: id enim propter quod aliquid eſt, nobilius eſt. Rationem autem finis non ſufficienter aliquis accipere poteſt ex his quæ ſunt ad finem, ſed potius e contrario. Unde magnitudinem, & virtutem ſuperiorum rerum non ſufficienter aliquis accipere poteſt ex inferiorum rerum conſideratione: quod manifeſte apparet in rerum corporalium ordine. Non enim poteſt cæleſtium corporum magnitudo, & numerus accipi ex elementarium corporum diſpoſitione, quæ quaſi nihil ſunt in comparatione ad illa. Plus autem excedunt immateriales ſubſtantiæ ſubſtantias corporales, quam corpora cæleſtia excedant elementaria corpora. Unde numerus, & virtus, & diſpoſitio immaterialium ſubſtantiarum ex numero cæleſtium

leſtium motuum ſufficienter apprehendi non poteſt.

Et ut hoc ſpecialius manifeſtetur, ipſum proſſecum probationis Ariſtotelis aſſumamus. Aſſumit enim quod nullus motus eſſe poteſt in cælo, niſi ordinatus ad alicuius ſtellæ delationem, quod ſatis probabilitatem habet. Omnes enim ſubſtantiæ orbium eſſe videntur propter aſtra, quæ ſunt nobiliora inter cæleſtia corpora, & manifeſtiorem effectum habentia. Ulterius autem aſſumit quod omnes ſubſtantiæ ſuperiores, impaſſibiles, & immateriales, ſunt fines, cum ſint ſecundum ſe optima: & hoc quidem rationabiliter dicitur. Nam bonum habet rationem finis: unde illa quæ ſunt per ſe optima in entibus, ſunt fines aliorum. Sed quod concludit, hunc eſſe numerum immaterialium ſubſtantiarum qui eſt cæleſtium motuum, non ſequitur ex neceſſitate. Eſt enim finis proximus, & remotus. Non eſt autem neceſſarium quod proximus finis ſupremi cæli ſit ſuprema ſubſtantia immaterialis, quæ eſt ſummus Deus; ſed magis probabile eſt ut inter primam immaterialem ſubſtantiam & corpus cæleſte ſint multi ordines immaterialium ſubſtantiarum, quarum inferior ordinetur ad ſuperiorem ſicut ad finem, & ad infima earum ordinetur corpus cæleſte ſicut ad finem proximum. Oportet enim unamquamque rem eſſe comproportionatam quodammodo ſuo proximo fini. Unde propter diſtantiam maximam primæ immaterialis ſubſtantiæ ad ſubſtantiam corpoream quamcumque, non eſt probabile quod corporalis ſubſtantia ordinetur ad ſupremam ſubſtantiam ſicut ad proximum finem. Unde etiam Avicenna poſuit, cauſam primam non eſſe immediatum finem alicuius cæleſtium motuum, ſed quamdam intelligentiam primam: & idem etiam poteſt dici de inferioribus motibus cæleſtium corporum; & ideo non eſt neceſſarium quod non ſint plures immateriales ſubſtantiæ, quam ſit numerus cæleſtium motuum. Et hoc præſentiens Ariſtoteles non induxit hoc quaſi neceſſarium, ſed quaſi probabiliter dictum. Sic enim dicit antequam prædictam rationem aſſignet, enumeratis cæleſtibus motibus, quare ſubſtantias, & principia immobilia, & ſenſibilia tot rationabile eſt ſuſcipere: *Neceſſarium enim dimittatur fortioribus dicere*: non enim reputabat ſe ſufficientem ad hoc quod in talibus aliquid ex neceſſitate concluderet.

Poteſt etiam alicui videri prædictum proceſſum Ariſtotelis ad ſubſtantias immateriales ponendas inconvenientem eſſe, eo quod procedit ex ſempiternitate motus, quæ fidei veritati repugnat. Sed ſi quis diligenter attendat rationem eius proceſſus, non tollitur æternitate motus ſublata. Nam ſicut ex æternitate motus concluditur motoris infinita potentia; ita hoc idem concludi poteſt ex motus uniformitate. Motor enim qui ſemper movere non poteſt, neceſſe eſt quod quandoque citius, quandoque tardius moveat, ſecundum quod paulatim virtus eius deficit movendo. In motibus autem cæleſtibus invenitur omnimoda uniformitas: unde concludi poteſt, quod motori primi motus inſit virtus ad ſemper movendum, & ſic idem ſequitur.

CAPUT III.

In quo conveniat opinio Platonis, & Ariſtotelis.

His igitur viſis, de facili accipere poſſumus in quo conveniant, & in quo differant poſitiones Ariſtotelis, & Platonis circa immateriales ſubſtantias.

Primo quidem conveniunt in modo exiſtendi ipſarum. Poſuit enim Plato inferiores omnes ſubſtantias immateriales eſſe unum, & bonum per participationes primi, quod eſt ſecundum ſe unum, & bonum. Omne autem participans aliquid, accipit id quod participat, ab eo a quo participat: & quantum ad hoc id a quo participat, eſt cauſa ipſius, ſicut aer habet lumen participatum a Sole, qui eſt cauſa illuminationis ipſius. Sic igitur ſecundum Platonem ſummus Deus cauſa eſt omnibus immaterialibus ſubſtantiis, quod unaquæque earum & unum ſit, & bonum ſit. Et hoc etiam Ariſtoteles poſuit: quia, ut dicit, neceſſe eſt ut id quod eſt maxime ens, & maxime verum, ſit cauſa eſſendi, & veritatis omnibus aliis.

Secundo autem conveniunt quantum ad conditionem naturæ ipſarum: quia uterque poſuit omnes huiuſmodi ſubſtantias penitus eſſe a materia immunes, non tamen eſſe eas immunes a compoſitione potentiæ & actus: nam omne participans ens, oportet eſſe compoſitum ex potentia & actu. Id enim quod recipitur ut participatum, oportet eſſe actum ipſius ſubſtantiæ participantis; & ſic cum omnes ſubſtantiæ præter ſupremam, quæ eſt per ſe unum, & per ſe bonum, ſint participantes ſecundum Platonem, neceſſe eſt quod omnes ſint compoſitæ ex potentia & actu;

actu; quod etiam neceſſe eſt dicere ſecundum ſententiam Ariſtotelis. Ponit enim quod ratio veri, & boni attribuitur actui: unde illud quod eſt primum verum, & primum bonum, oportet eſſe actum purum; quæcumque vero ab hoc deficiunt, oportet aliquam permixtionem potentiæ habere.

Tertio vero conveniunt in ratione providentiæ. Poſuit enim Plato, quod ſummus Deus, qui hoc quod eſt ipſum unum, eſt, & ipſum bonum, ex primæva ratione bonitatis proprium habet ut inferioribus omnibus provideat: & unumquodque inferiorum, inquantum participat bonitatem primi boni, etiam providet his quæ poſt ſe ſunt non ſolum eiuſdem ordinis, ſed etiam diverſorum; & ſecundum hoc primus intellectus ſeparatus providet toti ordini ſeparatorum intellectuum, & quilibet ſuperior ſuo inferiori, totuſque ordo ſeparatorum intellectuum providet ordini animarum, & inferioribus ordinibus. Rurſumque idem obſervari putat in ipſis animalibus, ut ſupremæ quidem cælorum animæ provideant omnibus inferioribus animabus, & toti generationi inferiorum corporum: itemque ſuperiores animæ inferioribus, ſcilicet animæ dæmonum animabus hominum. Ponebant enim Platonici, dæmones eſſe mediatores inter nos & ſuperiores ſubſtantias. Ab hac etiam providentiæ ratione Ariſtoteles non diſcordat. Ponit enim unum bonum ſeparatum omnibus providentem, ſicut unum imperatorem, vel dominum, ſub quo ſunt diverſi rerum ordines; ita ſcilicet quod ſuperiores rerum perfectæ providentiæ ordinem conſequuntur, unde nullus defectus in eis invenitur. Inferiores enim entium, qui minus perfecte providentiæ ordinem recipere poſſunt, multis defectibus ſubiacent; ſicut etiam in domo, liberi, qui perfecte participant regimen patrisfamilias, in paucis, vel nullis deficiunt; ſervorum autem actiones in pluribus inveniuntur deficere. Unde in inferioribus corporibus defectus proveniunt naturalis ordinis, qui in ſuperioribus corporibus numquam deficere invenitur. Similiter etiam humanæ animæ plerumque deficiunt ab intelligentia veritatis, & a recto appetitu veri boni, quod in ſuperioribus animabus, vel intellectibus non invenitur. Propter quod etiam Plato poſuit, dæmonum eſſe quoſdam bonos, quoſdam malos, ſicut & homines; deos vero, & intellectus, & cælorum animas omnino abſque malitia eſſe.

Secundum igitur hæc tria circa ſubſtantias ſeparatas invenitur opinio Ariſtotelis cum Platonis opinione concordare.

CAPUT IV.

In quo differunt Plato, & Ariſtoteles.

Sunt autem alia quibus differunt. Primo quidem, ut ſupra dictum eſt, Plato ſupra cælorum animas duplicem ordinem immaterialium ſubſtantiarum poſuit, ſcilicet intellectus, & deos; quos deos dicebat eſſet ſpecies intelligibiles ſeparatas, quarum participatione intellectus intelligunt; Ariſtoteles vero univerſalia ſeparata non ponens, unum ſolum ordinem rerum poſuit ſupra cælorum animas, in quorum etiam ordine primum poſuit ſummum Deum, ſicut & Plato ſummum Deum primum eſſe poſuit in ordine ſpecierum, quaſi ſummus Deus ſit prima idea unius, & boni. Hunc autem ordinem Ariſtoteles poſuit utrumque habere, ut ſcilicet eſſet intelligens, & intellectum; ita ſcilicet quod ſummus Deus intelligeret non participatione alicuius ſuperioris, quod eſſet eius perfectio, ſed per eſſentiam ſuam, & idem æſtimavit eſſe dicendum in ceteris bonis ſeparatis ſubſtantiis ſub ſummo Deo ordinatis, niſi quod inquantum a ſimplicitate primi deficiunt, & ſumma perfectione ipſius, eorum intelligere perfici poteſt per ſuperiorum ſubſtantiarum participationem. Sic igitur ſecundum Ariſtotelem, huius ſubſtantiæ quæ ſunt fines cæleſtium motuum, ſunt & intellectus intelligentes, & intelligibiles ſpecies; non autem ita quod ſint ſpecies, vel naturæ ſenſibilium ſubſtantiarum, ſicut Platonici poſuerunt, ſed omnino altiores.

Secundo vero quia Plato non coarctavit numerum intellectuum ſeparatorum numero cæleſtium motuum. Non enim ex hac cauſa movebatur ad ponendum intellectus ſeparatos, ſed ipſam naturam rerum ſecundum ſe conſiderans. Ariſtoteles vero a ſenſibilibus recedere nolens, ex ſola conſideratione motuum, ut ſupra dictum eſt, pervenit ad ponendum intellectuales ſubſtantias ſeparatas; & ideo earum numerum coarctavit cæleſtibus motibus.

Tertio autem quia Ariſtoteles non poſuit aliquas animas medias inter cælorum animas, & animas hominum, ſicut poſuit Plato: unde de motibus nullam invenitur nec ipſe, nec eius ſequaces feciſſe mentionem.

Hæc

Digitized by Google

Hæc igitur ſunt quæ de opinionibus Platonis, & Ariſtotelis circa ſubſtantias ſeparatas ex diverſis ſcripturis collegimus.

CAPUT V.

De ſubſtantiarum ſeparatarum eſſentia ſecundum Avicebron.

EOrum vero qui poſt ſecuti ſunt, aliqui ab eorum poſitionibus recedentes, in deterius erraverunt. Primo namque Avicebron in Libro fontis vitæ, alterius conditionis ſubſtantias ſeparatas poſuit eſſe. Aeſtimavit enim omnes ſubſtantias ſub Deo conſtitutas ex materia & forma compoſitas eſſe: quod tam ab opinione Platonis, quam Ariſtotelis diſcordat. Qui quidem dupliciter deceptus fuiſſe videtur. Primo quidem quia æſtimavit quod ſecundum intelligibilem compoſitionem, quæ in rerum generibus invenitur, prout ſcilicet ex genere & differentia conſtituitur ſpecies, eſſet in rebus ipſis compoſitio realis intelligenda, ut ſcilicet uniuſcuiuſque rei in genere exiſtentis genus ſit materia, differentia vero forma. Secundo quia æſtimavit quod eſſe in potentia, vel eſſe ſubſtitutum, vel eſſe recipiens ſecundum unam rationem in omnibus diceretur. Quibus duabus poſitionibus innixus quadam reſolutoria via proceſſit inveſtigando compoſitiones rerum uſque ad intellectuales ſubſtantias.

Primo enim inſpexit in artificialibus quod componuntur ex forma artificiali, & materia, quæ eſt aliqua res naturalis, puta ferrum, aut lignum, quæ ſe habet ad formam artificialem ut potentia ad actum. Rurſus conſideravit, quod huiuſmodi naturalia corpora particularia compoſita erant ex elementis: unde poſuit, quod quatuor elementa comparantur ad formas particulares naturales, puta lapidis, aut ferri, ſicut materia ad formam, & potentia ad actum. Iterum conſideravit, quod quatuor elementa conveniunt in hoc quod quodlibet eorum eſt corpus; differunt autem ſecundum contrarias qualitates. Unde tertio poſuit, quod ipſum corpus eſt materia elementorum, quam vocavit materiam univerſalem, & quod formæ huius materiæ ſunt qualitates elementorum.

Secundo quia videbat quod corpus cæleſte convenit cum elementis in corporeitate, differt vero ab eis in hoc quod non eſt ſuſceptivum contrariarum qualitatum; poſuit quarto ordine materiam corporis cæleſtis, quæ etiam comparatur ad formam cæleſtis corporis ſicut potentia ad actum; & ſic poſuit quatuor ordines materiæ corporalis.

Rurſus quia vidit quod omne corpus ſignificat ſubſtantiam quamdam longam, latam, & ſpiſſam, æſtimavit quod corporis, inquantum eſt corpus, huiuſmodi tres dimenſiones ſint ſicut forma; & ſubſtantia, quæ ſubiicitur quantitati, & aliis generibus accidentium, eſt materia corporis, inquantum eſt corpus. Sic igitur ſubſtantia quæ ſuſtinet novem prædicamenta, ut etiam dicit, eſt prima ſpiritualis materia. Et ſicut poſuit in materia corporali univerſali, quam dixit eſſe corpus, quoddam ſuperius quod non eſt ſuſceptivum contrariarum qualitatum, ſcilicet materiam cæleſtis corporis, & aliquid inferius, quod eſt ſuſceptivum contrariarum qualitatum, quam credidit eſſe numerum quatuor elementorum; ita etiam in ipſa ſubſtantia poſuit quiddam ſuperius, quod non eſt ſuſceptivum quantitatis, quod poſuit eſſe ſubſtantiam ſeparatam, & quoddam inferius quod eſt ſuſceptivum quantitatis, quam poſuit eſſe materiam corpoream corporum.

Rurſus ipſas ſubſtantias ſeparatas, vel ſpirituales componi poſuit ex materia & forma; & hoc probavit pluribus rationibus. Primo quidem quia exiſtimavit quod niſi ſubſtantiæ ſpirituales eſſent compoſitæ ex materia & forma, nulla poſſet inter eas eſſe diverſitas. Si enim non ſunt compoſitæ ex materia & forma, aut ſunt materia tantum, aut ſunt forma tantum. Si ſunt materia tantum, non poteſt eſſe quod ſint multæ ſubſtantiæ ſpirituales, quia materia eſt una & eadem de ſe, & diverſificatur per formas. Similiter etiam ſi ſubſtantia ſpiritualis ſit forma tantum, non poterit aſſignari unde ſubſtantiæ ſpirituales ſint diverſæ. Quia ſi dicas quod ſint diverſæ ſecundum perfectionem, & imperfectionem, ſequeretur quod ſubſtantia ſpiritualis ſit ſubiectum perfectionis, & imperfectionis. Sed eſſe ſubiectum pertinet ad rationem materiæ, non autem ad rationem formæ. Unde relinquitur quod vel non ſunt plures ſubſtantiæ ſpirituales, vel ſunt compoſitæ ex materia & forma. Secunda ratio eius eſt, quia intellectus ſpiritualitatis eſt præter intellectum corporeitatis; & ita ſubſtantia corporalis, & ſpiritualis habent aliquid in quo differunt, & habent aliquid in quo conveniunt, quia utrum-

trumque eſt ſubſtantia. Ergo ſicut in ſubſtantia corporali, ſubſtantia eſt tamquam materia ſuſtentans corporeitatem, ita in ſubſtantia ſpirituali, ſubſtantia eſt quaſi materia ſuſtentans ſpiritualitatem; & ſecundum quod materia plus vel minus participat de forma ſpiritualitatis, ſecundum hoc ſubſtantiæ ſpirituales ſunt ſuperiores, vel inferiores; ſicut & aer quanto eſt ſubtilior, tanto plus participat de claritate. Tertia ratio eius eſt, quia eſſe communiter invenitur in ſubſtantiis ſpiritualibus, & corporalibus tam ſuperioribus, quam inferioribus. Illud ergo quod eſt conſequens ad eſſe in ſubſtantiis corporalibus, erit conſequens ad eſſe in ſubſtantiis ſpiritualibus. Sed in ſubſtantiis corporalibus invenitur triplex ordo, ſcilicet corpus ſpiſſum, quod eſt corpus elementorum, & corpus ſubtile, quod eſt corpus cæleſte, & iterum materia, & forma corporis. Ergo etiam in ſubſtantia ſpirituali invenitur ſubſtantia ſpiritualis inferior, puta quæ coniungitur corpori, & ſuperior, quæ non eſt coniuncta corpori, & iterum materia & forma, ex quibus ſubſtantia ſpiritualis componitur. Quarta ratio eius eſt, quod omnis ſubſtantia creata oportet quod diſtinguatur a creatore. Sed creator eſt unum tantum. Oportet igitur quod omnis ſubſtantia creata non ſit unum tantum, ſed compoſita ex duobus: quorum neceſſe eſt ut unum ſit forma, & aliud materia, quia ex duabus materiis non poteſt aliquid fieri, nec ex duobus formis. Quinta ratio eſt, quod omnis ſubſtantia ſpiritualis creata eſt finita. Res autem non eſt finita niſi per ſuam formam, quia res quæ non habet formam, per quam fiat unum, eſt infinita. Omnis igitur ſubſtantia ſpiritualis creata eſt compoſita ex materia & forma.

CAPUT VI.

Reprobatio opinionis Avicebron quantum ad modum ponendum.

Hæc autem quæ dicta ſunt, in pluribus manifeſtam improbabilitatem continent.

Primo namque quia ab inferioribus ad ſuprema entium reſolvendo, aſcendit in principia materialia, quod omnino rationi repugnat. Comparatur enim materia ad formam ſicut potentia ad actum. Manifeſtum eſt autem quod potentia eſt minus ens quam actus: non enim dicitur potentia ens niſi ſecundum ordinem ad actum, unde non ſimpliciter dicimus eſſe quæ ſunt in potentia, ſed ſolum quæ ſunt in actu. Quanto igitur magis reſolvendo deſcenditur ad principia materialia, tanto minus invenitur de ratione entis. Suprema autem in entibus oportet eſſe maxime entia: nam & in unoquoque genere ſuprema, quæ ſunt aliorum principia, eſſe maxime dicuntur, ſicut ignis eſt calidus maxime. Unde & Plato inveſtigando ſuprema entium, proceſſit reſolvendo in principia formalia, ſicut ſupra dictum eſt. Inconvenientiſſime igitur hic per contrariam viam proceſſit in principia materialia reſolvendo.

Secundo quia, quantum ex ſuis dictis apparet, in antiquorum quodammodo Naturalium opinionem rediit, qui poſuerunt quod omnia eſſent unum ens, dum ponebant ſubſtantiam rerum omnium non eſſe aliud quam materiam: quam non ponebant eſſe aliquid in potentia tantum, ſicut Plato, & Ariſtoteles, ſed eſſe aliquid ens actu. Niſi quod antiqui Naturales nihil aliud præter corpora eſſe æſtimantes, hanc materiam communem & ſubſtantiam omnium, aliquod corpus eſſe dicebant, puta aut ignem, aut aerem, aut aliquid medium. Sed iſte non ſolum in corporibus materiam rerum exiſtimans comprehendi, illud unum quod poſuit eſſe primam materiam communem, & ſubſtantiam omnium, dixit eſſe ſubſtantiam non corpoream. Et quod ſimili modo poſuerit hanc univerſalem materiam, quam dicit eſſe ſubſtantiam omnium, ſicut Naturales hoc ponebant de aliquo uno corporum, manifeſtum eſt ex hoc quod eorum quæ conveniunt in genere, ponit genus eſſe materiam; differentias vero, quibus ſpecies differunt, ponit eſſe formas. Dicit enim, quod omnium materialium eſt materia communis ipſum corpus: rurſumque omnium ſubſtantiarum tam corporalium, quam ſpiritualium eſt communis materia ſubſtantia ipſa. Unde apparet quod ſimilis eſt habitudo generis ad differentias, ſicut ſubiecti ad proprias paſſiones; ut ſcilicet ſubſtantia hoc modo dividatur per ſpiritualem, & corporalem, & corpus per cæleſte, & elementare, ſicut numerus per par, & impar, aut animal per ſanum, & ægrum: quorum numerus eſt ſubiectum paris, & imparis ſicut propriarum paſſionum, & animal ſani, & ægri, & tam ſubiecto, quam paſſionibus de ſpeciebus omnibus prædicatis.

Sic igitur ſi ſubſtantia, quæ prædicatur de omnibus, compararetur ad ſpiritualem, & corporalem, (a) ſicut materia, & ſubiectum eorum; ſequeretur quod adveniunt ſubſtantiæ per modum accidentalium paſſionum; & ſimiliter in omnibus aliis conſequentibus: quod ipſe expreſſe concedit. Ponit enim omnes formas ſecundum ſe conſideratas accidentia eſſe; dicit tamen ſubſtantiales eſſe per comparationem ad aliquas res, in quarum diffinitionibus cadunt, ſicut albedo eſt de ratione hominis albi. Sed hæc poſitio tollit quidem veritatem materiæ primæ. Quia ſi de ratione materiæ eſt quod ſit in potentia, oportet quod prima materia ſit omnino in potentia: unde nec de aliquo exiſtentium actu prædicatur, ſicut nec pars de toto. Tollit etiam Logicæ principia, auferens veram rationem generis, & ſpeciei, & ſubſtantialis differentiæ, dum omnia in modum accidentalis prædicationis convertit. Tollit etiam naturalis Philoſophiæ fundamenta, auferens veram generationem, & corruptionem a rebus, ſicut & antiqui ponentes unum materiale principium. Neque enim ſimpliciter aliquid generari dicitur, niſi quia ſimpliciter de non ente ſit ens. Nihil autem ſit quod prius erat. Si igitur aliquid ſit quod prius erat in actu, quod eſt ſimpliciter eſſe, ſequeretur quod non ſimpliciter fiat ens hoc quod prius non erat: unde ſecundum quid generabitur, & non ſimpliciter. Tollit demum, ut finaliter concludam, prædicta poſitio etiam Philoſophiæ primæ principia, auferens unitatem a ſingulis rebus, & per conſequens veram entitatem ſimul, & rerum diverſitatem. Si enim alicui exiſtenti in actu ſuperveniat alius actus, non erit totum unum per ſe, ſed ſolum per accidens: eo quod duo actus, vel formæ ſecundum ſe diverſæ ſunt, conveniunt autem ſolum in ſubiecto: eſſe autem unum per unitatem ſubiecti, eſt eſſe unum per accidens: ſeu duæ formæ ſint (b) non ordinatæ ad invicem, ut album, & muſicum, quæ ſunt unum per accidens: dicimus enim quod album, & muſicum ſunt unum per accidens, quia inſunt uni ſubiecto: ſive etiam formæ, vel actus ſint ad invicem ordinatæ, ſicut color, & ſuperficies: non enim eſt ſimpliciter unum ſuperficiatum, & coloratum, etſi quodammodo coloratum per ſe de ſuperficiato prædicetur, non quia ſuperficiatum ſignificet eſſentiam colorati, ſicut genus ſignificat eſſentiam ſpeciei, ſed ea ratione qua ſubiectum ponitur in diffinitione accidentis, alioquin non prædicaretur coloratum de ſuperficiato per ſe, ſed hoc de illo. Solo autem hoc modo ſpecies eſt unum ſimpliciter, inquantum vere id quod eſt homo, animal eſt, non quia animal ſubiiciatur formæ hominis, ſed quia ipſa forma ſignificata per hunc terminum *animal*, aliquando eſt forma hominis, non differens niſi ſicut determinatum ab indeterminato. Si enim aliud ſit animal, & aliud bipes, non erit per ſe unum animal bipes, quod eſt homo, unde nec erit per ſe ens; & per conſequens ſequeretur quod quæcumque in genere conveniunt, non differant niſi accidentali differentia; & omnia erunt unum ſecundum ſubſtantiam, quæ eſt genus, & ſubiectum omnium ſubſtantiarum; ſicut ut ſi ſuperficiei una pars ſit alba, & alia nigra, totum eſt una ſuperficies. Propter quod & antiqui ponentes unam materiam, quæ erat ſubſtantia omnium, de omnibus prædicata, ponebant omnia eſſe unum. Et hæc etiam inconvenientia ſequuntur ponentes ordinem diverſarum formarum ſubſtantialium in uno & eodem.

Tertio, ſecundum prædictæ poſitionis proceſſum, neceſſe eſt procedere in cauſis materialibus in infinitum, ita quod numquam ſit devenire ad primam materiam. In omnibus enim quæ in aliquo conveniunt, & in aliquo differunt, id in quo conveniunt, accipitur ut materia; id vero in quo differunt, accipitur ut forma, ut ex præmiſſis patet. Si ergo una eſt materia communis omnium, ad hoc quod diverſas formas recipiat, oportet quod nobiliorem formam in ſubtiliori, & altiori materia recipiat, ignobiliorem vero in inferiori materia & groſſiori; puta formam ſpiritualitatis in ſubtiliori materia, formam vero corporeitatis in inferiori, ut ipſe dicit. Præexiſtit ergo in materia differentia ſubtilitatis, & groſſitiei ante formam ſpiritualitatis, & corporeitatis. Oportet igitur quod iterum ante groſſitiem, & ſubtilitatem præexiſtat in materia aliqua alia differentia, per quam una materia ſit exceptiva unius, & alia alterius: & eadem quæſtio redibit de illis aliis præexiſtentibus, & ſic in infinitum. Quandocumque enim deveniretur ad materiam totaliter uniformem, ſecundum principia poſitionis prædictæ oporteret quod non recipe-

(a) *Al.* ſicut materia eſt, & ſubiectum &c. (b) *Al.* inordinatæ.

peret niſi unam formam, & æqualiter per totum: & iterum materia illi formæ ſubſtrata, non reciperet conſequenter niſi unam formam, & uniformiter per totum; & ita deſcendendo uſque ad infima, nulla diverſitas in rebus inveniri poſſet.

Quarto quia antiquis Naturalibus ponentibus primam materiam communem ſubſtantiam omnium, poſſibile erat ex ea diverſas res inſtituere, attribuendo diverſis partibus eius formas diverſas. Poterat enim in illa communi materia, cum corporalis eſſet, intelligi diviſio ſecundum quantitatem. Remota autem diviſione, quæ eſt ſecundum quantitatem, non remanet niſi diviſio ſecundum formam, vel ſecundum materiam. Si igitur ponatur univerſalis materia, quæ eſt communis omnium ſubſtantia, non habens in ſui ratione quantitatem; eius diviſio non poteſt intelligi niſi vel ſecundum formam, vel ſecundum materiam ipſam. Cum autem dicitur, quod materia incorporea communis partim recipit formam hanc, & partim recipit formam illam; diviſio materiæ præſupponitur diverſitati formarum in materia receptarum. Non igitur illa diviſio poteſt ſecundum has formas intelligi. Si ergo intelligatur ſecundum formas aliquas, oportet quod intelligatur ſecundum formas priores, quas neutra materia per totum recipit. Unde oportet iterum in materia præintelligere diviſionem, vel diſtinctionem quamcumque. Erit igitur & hæc ſecundum alias formas in infinitum, vel oportet devenire ad hoc quod prima diviſio ſit ſecundum ipſam materiam. Non eſt autem diviſio ſecundum materiam, niſi quia materia ſecundum ſe ipſam diſtinguitur, non propter diverſam diſpoſitionem, vel formam, aut quantitatem: quia hoc eſſet diſtingui materiam ſecundum quantitatem, aut formam, ſeu diſpoſitionem. Oportet igitur quod finaliter deveniatur ad hoc quod non ſit una omnium materia, ſed ſint multæ, & diſtinctæ ſecundum ſe ipſas. Materiæ autem proprium eſt in potentia eſſe. Hanc igitur materiæ diſtinctionem accipere oportet, non ſecundum quod eſt veſtita diverſis formis, aut diſpoſitionibus (hoc enim eſt præter eſſentiam materiæ) ſed ſecundum diſtinctionem potentiæ reſpectu diverſitatis formarum. Cum enim potentia id quod eſt, ad actum dicatur, neceſſe eſt ut potentia diſtinguatur ſecundum id quod potentia dicitur. Dico autem primo ad aliquid primo potentiam dici; ſicut potentiam viſivam ad colorem, non autem ad album, aut nigrum, quia eadem eſt ſuſceptiva utriuſque: & ſimiliter ſuperficies eſt ſuſceptiva albi, & nigri ſecundum unam potentiam, quæ primo dicitur reſpectu coloris.

Unde patet falſum eſſe principium quod ſupponebat (a), dicens potentiam, & receptionem in omnibus eodem modo inveniri.

CAPUT VII.

Reprobatio opinionis Avicebron de materialitate ſubſtantiarum ſeparatarum.

Ex hac autem ratione ulterius concludi poteſt, quod ſpiritualis, & corporalis ſubſtantiæ non poteſt eſſe una materia. Nam ſi eſt una materia & communis utrorumque, oportet in ipſa diſtinctionem præintelligi ante differentiam formarum, ſcilicet ſpiritualitatis, & corporeitatis: quæ quidem non poteſt eſſe ſecundum quantitatis diviſionem in ſubſtantiis ſpiritualibus, in quibus quantitatis dimenſiones non inveniuntur. Unde relinquitur quod iſta diſtinctio ſit vel ſecundum formas, ſeu diſpoſitiones, vel ſecundum ipſam materiam: & cum non poſſit eſſe ſecundum formas, & diſpoſitiones in infinitum, oportet tandem redire ad hoc quod ſit diſtinctio in materia ſecundum ſe ipſam. Erit igitur omnino alia materia ſpiritualium, & corporalium ſubſtantiarum.

Item cum recipere ſit proprium materiæ inquantum huius, ſi ſit eadem materia ſpiritualium, & corporalium ſubſtantiarum, oportet quod in utriſque ſit idem receptionis modus. Materia autem corporalium rerum ſuſcipit formam particulariter, ideſt non ſecundum communem rationem formæ. Nec hoc habet materia corporalis inquantum dimenſionibus ſubiicitur, aut formæ corporali, quia etiam ipſam formam corporalem individualiter materia corporalis recipit. Unde manifeſtum ſit quod hoc convenit tali materiæ ex ipſa natura materiæ: quæ quia eſt Infima, debiliſſimo modo recipit formam: ſit enim receptio ſecundum recipientis naturam. Et per hoc maxime deficit a completa ratione formæ, quæ eſt ſecundum totalitatem ipſius particularitatis ipſam recipientis. Manifeſtum eſt autem

Dd 2 quod

(a) Al. ſupponebatur.

quod omnis ſubſtantia intellectualis recipit formam intellectam ſecundum ſuam totalitatem ; alioquin eam in ſua totalitate intelligere non valeret: ſic enim intellectus intelligit rem, ſecundum quod forma eius in ipſo exiſtit. Relinquitur igitur quod materia, ſi qua ſit, in ſpiritualibus ſubſtantiis, non eſt eadem cum materia corporalium rerum, ſed multo altior, & ſublimior utpote recipiens formam ſecundum eius totalitatem.

Adhuc ultra procedentibus manifeſtum fit quod tanto aliquid in entibus eſt altius, quanto magis habet de ratione eſſendi. Manifeſtum eſt autem quod cum ens per potentiam, & actum dividatur, (*a*) actus eſt potentia perfectior, & magis habet de ratione eſſendi: non enim ſimpliciter eſſe dicimus quod eſt in potentia, ſed ſolum quod eſt in actu. Opottet igitur id quod ſemper eſt ſuperius in entibus, magis accedere ad actum; quod autem eſt in entibus infimum, propinquius eſſe potentiæ. Quia igitur materia ſpiritoalium ſubſtantiarum non poteſt eſſe eadem cum corpotalium materia, ſed longe diſtat ab ea utpote altior, ut oſtenſum eſt; neceſſe eſt ut longe diſtet a corporalium materia, ſecundum differentiam potentiæ, & actus. Corporalium autem materia eſt potentia pura, ſecundum ſententiam Ariſtotelis, & Platonis. Relinquitur igitur quod materia ſubſtantiarum ſpiritualium non ſit potentia pura, ſed ſit aliquid ens actu, potentia exiſtens. Non autem ſic dico ens actu, quaſi ex potentia & actu compoſitum, quia vel eſſet procedere in infinitum, vel oportet venire ad aliquid quod eſſet ens in potentia tantum, quod cum ſit ultimum in entibus, & per conſequens non poteſt recipere niſi debiliter, & particulariter, non poteſt eſſe prima materia ſpiritualis, & intellectualis ſubſtantiæ. Relinquitur ergo quod ſi ſpiritualis ſubſtantiæ materia ſit ens actu, quod ſit actus, vel forma ſubſiſtens; ſicut & materia corporalium rerum ita dicitur ens in potentia, quia eſt ipſa potentia formis ſubiecta. Ubicumque autem ponitur materia ens actu, nihil differt dicere materiam, & ſubſtantiam rei. Sic enim antiqui Naturales, qui ponebant primam mareriam corporalium rerum eſſe aliquid ens actu, dicebant materiam eſſe omnium rerum ſubſtantiam, per modum quo artificialium ſubſtantia nihil eſt aliud quam eorum materia. Sic igitur ſi materia ſpiritualium ſubſtantiarum non poteſt eſſe aliquid ens in potentia tantum, ſed eſt aliquid ens actu, ipſa ſpiritualium rerum materia eſt eorum ſubſtantia. Et ſecundum hoc nihil differt ponere materiam in ſubſtantiis ſpiritualibus, & ponere ſubſtantias ſpirituales ſimplices, non compoſitas ex materia & forma.

Amplius cum actus naturaliter ſit prior potentia, & forma quam materia; potentia quidem dependet in ſuo eſſe ab actu, & materia a forma; forma autem in ſuo eſſe non dependet a materia ſecundum propriam rationem actus: non enim priora naturaliter a poſterioribus dependent. Si igitur aliquæ ſint formæ quæ ſine materia eſſe non poſſunt, hoc non convenit eis ex hoc quod ſunt formæ, ſed ex hoc quod ſunt tales formæ, ſcilicet imperfectæ, quæ per ſe ſuſtenrari non poſſunt, ſed indigent materiæ fundamento.

Sed dicunt: In omni genere in quo invenitur aliquid imperfectum, invenitur etiam aliquid perfectum ſecundum naturam illius generis; puta, ſi eſt ignis in matetia aliena, a qua ignis ſecundum ſuam rationem non dependet, neceſſe eſt eſſe ignem non ſuſtentatum in materia aliena. Sunt igitur ſupra formas in materiis receptas, aliquæ formæ per ſe ſubſiſtentes, quæ ſunt ſpirituales ſubſtantiæ ex materia & forma non compoſitæ. Hoc etiam apparet in infimis ſubſtantiarum ſpiritualium, ſcilicet animabus, ſi quis eas ponit corporibus uniri ut formas. Impoſſibile eſt enim id quod ex materia & forma compoſitum eſt, eſſe alicuius corporis formam. Et ſimiliter impoſſibile eſt id quod eſt matetia alicuius, eſſe actum eiuſdem. Nulla igitur pars eius quod eſt alicuius forma, poteſt eſſe in materia, quæ eſt potentia pura, non actus.

CAPUT VIII.

Solutio rationum Avicebron opinionis.

His igitur viſis, facile eſt rationes diſſolvere in contrarium adductas.

Prima enim ratio concludere videbatur, quod non poſſet eſſe diverſitas in ſpiritualibus ſubſtantiis, ſi non eſſent ex materia & forma compoſitæ. Quæ quidem ratio in utraque parte ſuæ deductionis deficiebat. Neque enim oportet quod ea quæ ſunt materiæ tantum, ſint abſque diverſitate; neque etiam hoc oportet de ſubſtantiis quæ ſunt formæ tantum. Dictum eſt enim, quod quia materia

tia

(a) *Al.* quia actus in potentia &c.

ria ſecundum id quod eſt, eſt in potentia ens, neceſſe eſt ut ſecundum potentiæ diverſitatem ſint diverſæ materiæ. Nec aliud dicimus materiam ſubſtantiam quam ipſam poſitionem quæ eſt in genere ſubſtantiæ. Nam genus ſubſtantiæ, ſicut & alia genera, dividitur per potentiam, & actum: & ſecundum hoc nihil prohibet aliquas ſubſtantias quæ ſint in potentia tantum, eſſe diverſas, ſecundum quod ad diverſa genera actuum ordinantur: per quem modum cæleſtium corporum materia, & materia elementorum diſtinguitur. Nam materia cæleſtium corporum eſt in potentia ad actum perfectum, ideſt ad formam, quæ complet totam poſſibilitatem materiæ, ut iam non remaneat potentia ad alias formas. Materia autem elementorum eſt potentia ad formam incompletam, quæ totam terminare non poteſt materiæ potentiam. Sed ſupra has materias, eſt (a) ſpiritualis, ideſt ipſa ſubſtantia ſpiritualis, quæ recipit formam ſecundum ſuam totalitatem, inferioribus materiis formam particulariter recipientibus.

Similiter etiam non tenet deductio ex parte formarum. Manifeſtum eſt enim quod ſi res compoſitæ ex materia & forma, ſecundum formas differunt, quod ipſæ formæ ſecundum ſe ipſas differunt, & diverſæ ſunt. Sed ſi dicatur, quod diverſarum rerum non ſunt formæ diverſæ niſi propter materiæ diverſitatem, ſicut diverſi colores ex una Solis illuſtratione cauſantur in aere ſecundum differentiam ſpiſſitudinis, & raritatis illius: unde neceſſe eſt quod ante colorum diverſitatem præintelligatur in aere diverſitas puritatis, & ſpiſſitudinis: & ſic etiam neceſſe erit quod in materia ante unam formam intelligatur alia forma, ſicut etiam in corporibus ante colorem intelligatur ſuperficies. Invenitur igitur in formis diverſitas ſecundum quemdam ordinem perfectionis, & imperfectionis. Nam quæ materiæ eſt propinquior, imperfectior eſt, & quaſi in potentia reſpectu ſupervenientis formæ. Sic igitur nihil prohibet in ſpiritualibus ſubſtantiis ponere multitudinem, quamvis ſint formæ tantum, ex hoc quod una earum eſt alia perfectior; ita quod imperfectior eſt in potentia reſpectu perfectioris uſque ad primam earum, quæ eſt actus tantum, quæ Deus eſt; ut ſic omnes inferiores ſpirituales ſubſtantiæ, & materiæ poſſint dici ſecundum hoc quod ſunt in potentia, & formæ ſecundum hoc quod ſunt actu.

Unde patet frivolum eſſe quod contra hoc obiicit, concludens, ſi ſpiritualis ſubſtantia ſecundum perfectionem, & imperfectionem differt, quod oportet ipſam eſſe perfectionis ſubſtitutum: & ſic cum ſubſtitutum pertineat ad rationem materiæ, oportebit ſubſtantiam ſpiritualem habere materiam. In quo quidem dupliciter fallitur. Primo quidem quia æſtimat, perfectionem, & imperfectionem eſſe quaſdam formas ſupervenientes, vel accidentia quæ ſubſtituto indigeant: quod quidem manifeſte falſum eſt. Eſt enim quædam rei perfectio ſecundum ſuam ſpeciem ſubſtituta, quæ comparatur ad rem ſicut accidens ad ſubſtitutum, vel ſicut forma ad materiam, ſed ipſa propriam ſpeciem rei deſignat. Sicut enim in numeris unus eſt maior alio ſecundum propriam ſpeciem (unde inæquales numeri ſecundum ſpeciem differunt;) ita in formis tam materialibus, quam a materia ſeparatis una eſt perfectior alia ſecundum rationem propriæ naturæ, inquantum ſcilicet propria ratio ſpeciei in tali gradu perfectionis conſiſtit. Secundo quia eſſe ſubiectum non conſequitur ſolam materiam quæ eſt pars ſubſtantiæ, ſed univerſaliter conſequitur omnem potentiam. Omne enim quod ſe habet ad alterum ut potentia ad actum, ei natum eſt ſubiici; & per hunc etiam modum ſpiritualis ſubſtantia, quamvis non habeat materiam partem ſui, ipſa tamen prout eſt ens ſecundum aliquid in potentia, poteſt ſubiici intelligibilibus ſpeciebus.

Ex hoc etiam ſolutio ſecundæ rationis apparet. Cum enim dicimus aliquam ſubſtantiam corporalem eſſe, vel ſpiritualem, non comparamus ſpiritualitatem, vel corporeitatem ad ſubſtantiam ſicut formas ad materiam, vel accidentia ad ſubiectum, ſed ſicut differentias ad genus; ita quod ſola ſubſtantia ſpiritualis non per aliquod additum ſubſtantiæ ſuæ eſt ſpiritualis, ſed per ſuam ſubſtantiam; ſicut & ſubſtantia corporalis non per aliquod additum ſubſtantiæ eſt corporalis, ſed ſecundum propriam ſubſtantiam. Non enim eſt alia forma per quam ſpecies differentiæ prædicationem ſuſcipit, ab ea per quam ſuſcipit prædicationem generis, ut dictum eſt. Unde non oportet quod ſpiritualitate ſpiritualis ſubſtantiæ ſubiiciatur aliquid ſicut materia, vel ſubſtitutum.

Tertia vero ratio efficaciam non habet. Cum enim ens non univoce de omnibus prædice

(a) *Al.* ſpiritria.

dicetur, non eſt requirendus idem modus eſſendi in omnibus quæ eſſe dicuntur; ſed quædam perfectius, quædam imperfectius eſſe patticipant. Accidentia enim entia dicuntur, non quia in ſe ipſis eſſe habeant, ſed quia eſſe eorum eſt in hoc quod inſunt ſubſtantiæ. Rurſumque ſubſtantiis omnibus non eſt idem modus eſſendi. Illæ enim ſubſtantiæ quæ perfectiſſime eſſe patticipant, noo habent in ſe ipſis aliquid quod ſit ens in potentia ſolum: unde immateriales ſubſtantiæ eſſe dicuntur. Sub his ſunt ſubſtantiæ quæ etiam in ſe ipſis huiuſmodi materiam habent, quæ ſecundum ſui eſſentiam eſt ens in potentia tantum, tota tamen earum potentialitas completur pet formam, ut in eis non remaneat potentia ad aliam formam, unde & incorruptibiles ſunt, ſicut calestia corpora, quæ neceſſe eſt ex materia & forma compoſita eſſe. Maniſeſtum eſt enim ea in actu exiſtere, alioquin motus ſubiecta eſſe non poſſent, aut ſenſui ſubiacete, aut alicui actionis eſſe principium. Nullum autem eorum eſt forma tantum: quia ſi eſſent formæ abſque materia, eſſent ſubſtantiæ intelligibiles actu ſimul, & intelligentes ſecundum ſe ipſas: quod eſſe non poteſt, cum intelligete actus corpotis eſſe non poſſit, ut probatur in Libro de Anima. Relinquitur ergo quod ſunt quidem ex materia & ſorma compoſita: ſed ſicut illud cotpus ita eſt huic magnitudini, & figuræ determinatæ ſubiectum, quod tamen non eſt in potentia ad aliam magnitudinem, vel figuram; ita cæleſtium corporum materia eſt huic formæ ſubiecta, quod non eſt in potentia ad aliam formam. Sub his vero ſubſtantiis eſt tertius ſubſtantiarum gtadus, ſcilicet corruptibilium corporum, quæ in ſe ipſis huiuſmodi materiam habent, quæ eſt ens in potentia tantum; nec tamen tota potentialitas huiuſmodi materiæ completur per formam unam cui ſubiicitur, quin remaneat adhuc in potentia ad alias formas. Et ſecundum hanc diverſitatem materiæ invenitur in corporibus ſubtilius, & groſſius, ptout cæleſtia corpora ſunt ſubtiliora, & magis formalia quam elementatia. Et quia forma proportionatut materiæ, conſequens eſt quod cæleſtia corpora habeant nobiliorem ſotmam, & magis perfectam, utpote totam potentialitatem materiæ adimplentem. In ſubſtantiis igitur ſuperiotibus, a quibus eſt omnino potentia materiæ aliena, invenitur quidem differentia maiotis, & minoris ſubtilitatis ſecundum differentiam perfectionis ſotmarum, non tamen in eis eſt compoſitio materiæ & ſotmæ.

Quarta vero ratio eſſicaciam non habet. Non enim oportet ut ſi ſubſtantiæ ſpirituales materia careant, quod ideo non diſtinguantur: ſublata enim potentialitate materiæ, remanet in eis potentia quædam inquantum non ſunt ipſum eſſe, ſed eſſe participant. Nihil autem per ſe ſubſiſtens, quod ſit ipſum eſſe, poterit eſſe niſi unum ſolum, ſicut nec aliqua ſotma, ſi ſeparata conſideretur, poteſt eſſe niſi una. Inde eſt enim quod ea quæ ſunt diverſa numero, ſunt unum ſpecie, quia natuta ſpeciei ſecundum ſe conſiderata eſt una. Sicut igitur eſt una ſecundum conſiderationem, dum per ſe conſideratut; ita eſſet una ſecundum eſſe, ſi per ſe ſubſiſteret, vel exiſtetet. Eademque ratio eſt de genere per compatationem ad ſpecies, quouſque perveniatur ad ipſum eſſe quod eſt communiſſimum. Ipſum igitur eſſe per ſe ſubſiſtens eſt unum tantum. Impoſſibile eſt igitur quod præter ipſum ſit aliquid ſubſiſtens quod ſit eſſe tantum: omne autem quod eſt, eſſe habet. (*a*) Eſt igitur in quocumque, prætet primum & ipſum eſſe, tamquam actus, & ſubſtantia rei habens eſſe, tamquam tei potentia receptiva huius actus quod eſt eſſe. Poteſt autem quis dicere: Id quod participat eſſe ſecundum ſe, carens eſt illo, ſicut ſuperficies, quæ nata eſt participare colorem, ſecundum ſe conſiderata, eſt non color, & non colorata. Similiter igitur id quod participat eſſe, oportet eſſe non ens. Quod autem eſt in potentia eius, eſt participativum ipſius, non autem ſecundum ſe eſt ens. Sequitur ergo quod habeat materiam, quia ipſius eſſe receptiva eſt materia, ut ſupra dictum eſt. Sic igitur omne quod eſt poſt primum ens, quod eſt ipſum eſſe, cum ſit patticipative ens, habet materiam.

Sed conſiderandum eſt, quod ea quæ a primo ente eſſe participant, non participant eſſe ſecundum univerſalem modum eſſendi, ſecundum quod eſt in primo principio, ſed particulariter ſecundum quemdam determinatum eſſendi modum qui convenit huic generi, vel huic ſpeciei. Unaquæque autem res adaptatur ad unum determinatum modum eſſendi ſecundum modum ſuæ ſubſtantiæ. Modus autem uniuſcuiuſque ſubſtantiæ compoſitæ ex materia & forma, eſt ſecundum formam, per

[a] *Forte:* Eſt igitur eſſe in quocumque &c.

per quam pertinet ad determinatam ſpeciem. Sic igitur res compoſita ex materia & forma, per ſuam formam fit participativa ipſius eſſe a Deo ſecundum quemdam proprium modum. Invenitur igitur in ſubſtantia compoſita ex materia & forma duplex ordo: unus quidem ipſius materiæ ad formam; alius autem ipſius rei iam compoſitæ ad eſſe participatum. Non enim eſt eſſe rei neque forma eius, neque materia ipſius, ſed aliquid adveniens rei per formam. Sic igitur in rebus ex materia & forma compoſitis, materia quidem ſecundum ſe conſiderata, ſecundum modum ſuæ eſſentiæ habet eſſe in potentia, & hoc ipſum eſt ei ex aliqua participatione primi entis; caret vero ſecundum ſe conſiderata forma, per quam participat eſſe in actu ſecundum proprium modum. Ipſa vero res compoſita in ſui eſſentia conſiderata, iam habet formam eſſe, ſed participat eſſe proprium ſibi per formam ſuam. Quia igitur materia recipit eſſe determinatum actuale per formam, & non e converſo, nihil prohibet eſſe aliquam formam quæ recipiat eſſe in ſe ipſa, non in aliquo ſubiecto: non enim cauſa dependet ab effectu, ſed potius e converſo. Ipſa igitur forma ſic per ſe ſubſiſtens, eſſe participat in ſe ipſa, ſicut forma materialis in ſubiecto. Si igitur per hoc quod dico, *non ens*, removeatur ſolum eſſe in actu, ipſa forma ſecundum ſe conſiderata, eſt non ens, ſed eſſe participans. Si autem *non ens* removeat non ſolum ipſum eſſe in actu, ſed etiam actum, ſeu formam, per quam aliquid participat eſſe; ſic materia eſt non ens, forma vero ſubſiſtens non eſt non ens, ſed eſt actus, quæ eſt forma participativa ultimi actus, qui eſt eſſe. Patet igitur in quo differt potentia quæ eſt in ſubſtantiis ſpiritualibus, a potentia quæ eſt in materia. Nam potentia ſubſtantiæ ſpiritualis attenditur ſolum ſecundum ordinem ipſius ad eſſe, potentia vero materiæ ſecundum ordinem & ad formam, & ad eſſe. Si quis autem utrumque materiam eſſe dicat, manifeſtum eſt quod æquivoce materiam nominabit.

Quintæ vero rationis ſolutio iam ex dictis apparet. Quia enim ſubſtantia ſpiritualis eſſe participat non ſecundum ſuæ communitatis infinitatem, ſicut eſt in primo principio, ſed ſecundum proprium modum ſuæ eſſentiæ, manifeſtum eſt quod eſſe eius non eſt infinitum, ſed finitum. Quia tamen ipſa forma non eſt participata in materia, ex hac parte non finitur per modum quo finiuntur formæ in materia exiſtentes.

Sic igitur apparet gradus quidam infinitatis in rebus. Nam materiales ſubſtantiæ finitæ quidem ſunt dupliciter, ſcilicet ex parte formæ, quæ in materia recipitur, & ex parte ipſius eſſe, quod participat ſecundum proprium modum, quaſi ſuperius, & inferius finita exiſtens. Subſtantia vero ſpiritualis eſt quidem finita ſuperius, inquantum a primo principio participat eſſe ſecundum proprium modum, eſt autem aliquo modo infinita inferius, inquantum non participatur in ſubiecto. Primum vero principium, quod Deus eſt, eſt omnibus modis infinitum.

CAPUT IX.

Opiniones dicentium ſubſtantias immateriales cauſam ſui eſſe non habere, & earum reprobatio.

Sicut autem prædicta poſitio circa conditionem ſpiritualium ſubſtantiarum a ſententia Platonis, & Ariſtotelis deviat, eis immaterialitatis ſimplicitatem auferens; ita & circa modum exiſtendi ipſarum aliqui a veritate deviaſſe inveniuntur auferentes earum originem a primo & ſummo auctore: in quo inveniuntur diverſi homines tripliciter erraſſe. Quidam enim poſuerunt, prædictas ſubſtantias omnino cauſam ſui eſſe non habere. Quidam poſuerunt, eas quidem eſſendi cauſam habere, non tamen immediate omnes eas procedere a ſummo & primo principio, ſed quadam ſerie ordinis inferiores earum a ſuperioribus eſſendi originem habere. Alii vero confitentur, omnes quidem huiuſmodi ſubſtantias immediate eſſendi habere originem a primo principio; ſed in ceteris quæ de eis dicuntur, puta quod ſunt viventes, intelligentes, & alia huiuſmodi, ſuperiores inferioribus cauſas exiſtere.

Primum quidem igitur ſpirituales ſubſtantias omnino incauſatas eſſe exiſtimant', huius opinionem ſumentes ex his quæ ſecundum materiam cauſantur, utentes communi ſuppoſitione naturali Philoſophorum pro principio, ex nihilo nihil fieri. Hoc autem videtur fieri quod habet cauſam ſui eſſe. Quicquid igitur ſui eſſe cauſam habet, oportet illud ex alio fieri. Hoc autem ex quo aliquid fit, eſt materia. Si igitur ſpirituales ſubſtantiæ materiam non habent, conſequens videtur eas omnino cauſam ſui eſſe non habere.

Rur-

Rurſus. Fieri, moveri quoddam eſt, vel mutari. Mutatioois autem omnis, & motus ſubiectum aliquod eſſe oportet, eſt enim motus actus exiſtentis in potentia. Oportet igitur omni ei quod fir ſubiectum, aliquid præexiſtere. Spirituales igitur ſubſtantiæ, ſi immateriales ſunt, factæ eſſe non poſſunt.

Item. In qualibet factione cum pervenitur ad factum eſſe ultimum, non remanet aliquid fieri, ſicut nec poſt ultimum motum eſſe, remanet moveri. Videmus autem in his quæ geoerantur, quod unumquodque eorum tunc factum eſſe dicitur quaſi terminata factione, quando accipit formam: eſt enim forma generationis terminus. Adepta igitur forma, non reſtat aliquid fiendum. Habens igitur formam non fit ens ſecundum ſuam formam. Si igitur aliquid ſit ſecundum ſe forma, hoc non fit ens. Spirituales autem ſubſtantiæ ſunt quædam formæ ſubſiſtentes, ut ex præmiſſis manifeſtum eſt. Non igitur ſpirituales ſubſtantiæ ſui eſſe cauſam habent, quaſi ab alio factæ.

Poſſet aliquis ad hoc argumentari ex opinionibus Ariſtotelis, & Platonis, qui huiuſmodi ſubſtantias ponunt eſſe ſempiternas. Nullum autem ſempiternum videtur eſſe factum, quia ens fit ex non eote, ſicut album ex non albo: uode videtur conſequens ut quod fit, prius non fuerit. Sic igitur conſequens eſt, ſi ſpirituales ſubſtantiæ ſunt ſempiternæ, quod non ſint factæ, nec habeaot ſui eſſe principium, & cauſam.

Sed ſi quis diligenter conſideret, ab eadem radice inveniet hanc opiniooem procedere, & prædictam, quæ materiam ſpiritualibus ſubſtantiis adhibet. Proceſſit enim ſupradicta opinio ex hoc quidem quod ſpirituales ſubſtantias eiuſdem rationis eſſe exiſtimavit cum materialibus ſubſtantiis, quæ ſenſu percipiuotur; quod eſt eorum qui imaginationem tranſcendere non valent. Sic & iſta opinio ex hoc videtur procedere quod elevari non poteſt intellectus ad intuendum alium modum cauſandi quam iſtum qui conveoit materialibus rebus. Paulatim enim humana ingenia proceſſiſſe videntur ad inveſtigaodam rerum origioem. Primo namque in ſola exteriori mutatione, rerum originem conſiſtere homines æſtimaverunt. Dico autem exteriorem originem, quæ fit ſecundum accidentales tranſmutationes. Primi enim philoſophantes de naturis, fieri rerum ſtatuerunt non eſſe aliud quam alterari, ita quod id quod eſt rerum ſubſtantia, quam materiam nominabaot, ſit primum principium penitus non cauſatum. Noo enim diſtinctionem ſubſtantiæ, & accidentis iotellectu tranſcendere poterant. Alii vero aliquantulum ulterius procedeotes, etiam ipſarum ſubſtantiarum originem inveſtigaveruot, pooentes aliquas ſubſtantias cauſam ſui eſſe habere. Sed quia nihil præter corpora mente percipere poteraot, reſolvebant quidem ſubſtantias in aliqua principia, ſed corporalia, ponentes ex quibuſdam corporibus congregatis alia fieri, ac ſi rerum origo in ſola congregatione, & ſegregatione conſiſteret. Poſteriores vero Philoſophi ulterius proceſſerunt, reſolventes ſeoſibiles ſubſtantias in partes eſſentiæ, quæ ſunt materia, & forma; & ſic fieri rerum naturalium in quadam traoſmutatione poſuerunt, ſecundum quod materia alternatim diverſis formis ſubiicitur. Sed ultra hunc modum fiendi oeceſſe eſt, ſecundum ſeotentiam Platonis, & Ariſtotelis, ponere alium altiorem. Cum enim oeceſſe ſit primum principium ſimpliciſſimum eſſe, neceſſe eſt quod non hoc modo eſſe ponatur quaſi eſſe participans, ſed quaſi ipſum eſſe exiſteos. Quia vero eſſe ſubſiſtens non poteſt eſſe niſi unum, ſicut ſupra habitum eſt, neceſſe eſt omnia alia quæ ſub ipſo ſunt, ſic eſſe quaſi eſſe participantia. Oportet igitur communem quamdam reſolutionem io omnibus huiuſmodi fieri, ſecundum quod unumquodque eorum iotellectu reſolvitur in id quod eſt, & in ſuum eſſe. Oportet igitur ſupra modum fiendi quo aliquid fit, forma materiæ adveniente, præintelligere aliam rerum originem, ſecundum quod eſſe attribuitur toti univerſitati rerum a primo ente, quod eſt ſuum eſſe.

Rurſus. In omni cauſarum ordine neceſſe eſt uoiverſalem cauſam particulari præexiſtere. Nam cauſæ particulares noo agunt niſi in univerſalium cauſarum virtute. Manifeſtum eſt autem quod omnis cauſa per motum aliquid facieos, particularis cauſa eſt, habet enim particularem effectum: eſt enim omnis motus ex hoc determinato in illud determinatum, omniſque mutatio motus cuiuſdam terminus eſt. Oportet igitur ſupra modum fiendi quo aliquid fit per mutationem, vel motum, eſſe aliquem modum fiendi, ſeu originem rerum abſque omni mutatione, vel motu per influentiam eſſeodi.

Item. Neceſſe eſt quod per accidens eſt, in id reduci quod per ſe eſt. In omoi autem factione quæ fit per motum, vel mutatio-

rationem, fit quidem hoc, vel illud ens per ſe; ens autem communiter ſumptum per accidens fit: non enim fit ex non ente, ſed ex non ente hoc; ut ſi canis ex equo fiat, ut Ariſtotelis exemplo utamur, fit quidem canis per ſe, non autem fit animal per ſe, ſed per accidens, quia animal erat prius. Oportet igitur originem quamdam in rebus conſiderari, ſecundum quam ipſum eſſe communiter ſumptum per ſe attribuitur rebus, quod omnem mutationem, & motum tranſcendat.

Adhuc. Si quis ordinem rerum conſideret, ſemper inveniet id quod eſt maximum, cauſam eſſe eorum quæ ſunt poſt ipſum; ſicut ignis, qui eſt calidiſſimus, cauſa eſt caliditatis in ceteris elementatis corporibus. Primum autem principium, quod Deum dicimus, eſt maxime ens. Non enim eſt ire in infinitum in rerum ordine, ſed ad aliquid ſummum devenire, quod melius eſt eſſe unum quam plura. Quod autem in univerſo melius eſt, neceſſe eſt eſſe, quia univerſum dependet ex eſſentia bonitatis eius. Neceſſe eſt igitur primum ens eſſe cauſam eſſendi omnibus.

His autem viſis facile eſt ſolvere rationes.

Quod enim antiqui Naturales quaſi principium ſuppoſuerunt, ex nihilo nihil fieri, ex hoc proceſſit quia ſolum ad particularem fiendi modum pervenire potuerunt, qui eſt per mutationem, vel motum.

De quo etiam fiendi modo ſecunda ratio procedebat. In his enim quæ fiunt per mutationem, vel motum, ſubiectum factioni præſupponitur; ſed in ſupremo modo fiendi, qui eſt per eſſendi influxum, nullum ſubiectum factioni præſupponitur, quia hoc ipſum eſt ſubiectum *fieri* ſecundum hunc factionis modum, quod eſt ſubiectum eſſe participare per influentiam ſuperioris entis.

Similiter etiam tertia ratio de hoc modo fieri procedit qui eſt per mutationem, & motum. Cum enim ad formam perventum fuerit, nihil de motu reſtabit. Oportet enim intelligere quod per formam res generata eſſe participet ab univerſali eſſendi principio. Non enim cauſæ agentes ad determinatas formas ſunt cauſæ eſſendi, niſi inquantum agunt in virtute primi & univerſalis principii eſſendi.

Quarta etiam ratio eodem modo procedit de his quæ fiunt per motum, vel mutationem, in quibus neceſſe eſt ut non eſſe præcedat eſſe eorum quæ fiunt, quia eorum eſſe eſt terminus mutationis, vel motus. In his autem quæ fiunt abſque mutatione, vel motu per ſimplicem emanationem, ſeu influxum, poteſt intelligi aliquid eſſe factum præter hoc quod quandoque non fuerit. Sublata enim mutatione, vel motu non invenitur in actione influentis principii, prioris, & poſterioris ſucceſſio. Unde neceſse eſt ut ſic ſe habeat effectus per influxum cauſatus ad cauſam influentem quamdiu agit, ſicut in rebus quæ per motum fiunt, ſe habet effectus ad cauſam agentem in termino actionis cum motu exiſtentis. Tunc autem effectus iam eſt. Neceſse eſt igitur ut in his quæ abſque motu fiunt, ſimul cum agentis influxu ſit ipſe effectus productus. Si autem actio influentis ſine motu exiſterit, non accedit agenti diſpoſitio, ut poſtmodum poſſit agere, cum prius non potuerit, quia iam hæc mutatio quædam eſset. Potuit ſemper agere influendo, unde & effectus productus intelligi poteſt ſemper fuiſse. Et hoc quidem aliqualiter apparet in corporalibus rebus. Ad præſentiam enim corporis illuminantis producitur lumen in aere abſque aliqua aeris tranſmutatione præcedente: unde ſi (*a*) corpus illuminans aeri præſens ſemper fuiſset, ſemper ab ipſo aer lumen haberet. Sed (*b*) expreſſive hoc videtur in intellectualibus rebus, quæ ſunt magis remotæ a motu. Eſt enim principiorum veritas cauſa veritatis in concluſionibus ſemper veris. Sunt enim quædam neceſſaria quæ cauſam ſuæ neceſſitatis habent, ut etiam Ariſtoteles dicit in II. Metaphyſicæ, & in IV. Phyſicorum. Non ergo æſtimandum eſt quod Plato, & Ariſtoteles, propter hoc quod poſuerunt ſubſtantias materiales, ſeu etiam cæleſtia corpora ſemper fuiſse, eis ſubtraxerint cauſam eſsendi. Non enim in hoc a ſententia catholicæ fidei deviat, quod huiuſmodi poſuerint cauſata; ſed quia poſuerunt ea ſemper fuiſse, cuius contrarium fides catholica tenet. Non enim eſt neceſſarium quod quamvis origo ſit ab immobili principio abſque motu, quod eorum eſſe ſit ſempiternum. A quolibet enim agente procedit effectus ſecundum modum ſui eſſe. Eſſe autem primi principii eſt eius intelligere, & velle. Procedit igitur univerſitas rerum a primo principio ſicut ab intelligente, & volente. Intelligentis autem, & volentis eſt pro-

(a) *Al.* ſemper corpus. (b) *Al.* expreſſius?

producere aliquid non quidem ex neceſſitate, ſicut ipſum eſt, ſed ſicut vult, & etiam intelligit. In intellectu autem primi intelligentis comprehenditur omnis modus eſſendi, & omnis menſura quantitatis, & durationis. Sicut igitur non eumdem modum eſſendi rebus indidit quo ipſum exiſtit, corporumque quantitatem ſub determinata menſura concluſit, cum in eius poteſtate, ſicut & in intellectu, omnes menſuræ contineantur; ita etiam dedit rebus talem durationis menſuram, qualem voluit, non qualem ipſum habet. Sicut igitur corporum quantitas ſub tali determinata menſura concluditur, non quia actio primi principii ad hanc menſuram quantitatis determinetur, ſed quia talis menſura quantitatis ſequitur in effectu, qualem intellectus primæ cauſæ præſcripſit; ita etiam ex actione primi agentis conſequitur determinata durationis menſura ex intellectu divino eam præſcribente: non quaſi ipſe ſubiaceat ſucceſſivæ durationi, ut nunc velit, aut agat aliquid quod prius noluerit; ſed quia tota rerum duratio ſub eius intellectu, & virtute concluditur, ut determinet rebus ab æterno menſuram durationis quam velit.

CAPUT X.

Opinio Avicennæ de fluxu rerum a primo principio, cum ſua reprobatione.

Hoc igitur, & huiuſmodi alii conſiderantes, aſſerunt quidem omnia eſſendi originem trahere a primo & ſummo rerum principio, quem dicimus Deum, non tamen immediate, ſed ordine quodam. Cum enim primum rerum principium ſit penitus unum & ſimplex, non æſtimaverunt quod ab eo procederet niſi unum. Quod quidem etſi ceteris rebus inferioribus ſimplicius ſit, & magis unum, deficit tamen a primi ſimplicitate inquantum ipſum non eſt ſuum eſſe, ſed eſt ſubſtantia habens eſſe: & hanc nominant intelligentiam primam, a qua quidem iam dicunt plura poſſe procedere. Nam ſecundum quod convertitur ad intelligendum ſuum ſimplex & primum principium, dicunt, quod ab ea procedit intelligentia ſecunda: prout vero ſe ipſam intelligit, ſecundum id quod eſt intellectualitatis in ea, producit animam primi orbis: prout vero intelligit ſe ipſam quantum ad id quod eſt in ea de potentia, procedit ab eo corpus primum: & ſic per ordinem uſque ad ultima corporum hunc proceſſum a primo principio determinant. Et hæc eſt poſitio Avicennæ, quæ etiam videtur ſupponi in Libro de cauſis. Hæc autem poſitio etiam primo aſpectu reprobabilis videtur. Bonum enim univerſi potius eſſe quam bonum cuiuſque particularis naturæ invenitur. Deſtruit autem rationem boni in particularibus effectibus naturæ, vel artis, ſi quis perfectionem effectus non attribuat intentioni agentis, cum eadem ſit ratio boni, & finis: & ideo Ariſtoteles reprobavit antiquorum Naturalium opinionem, qui poſuerunt formas rerum quæ naturaliter generantur, & alia naturalia bona non eſſe intenta a natura, ſed provenire ex neceſſitate materiæ. Multo igitur magis inconveniens eſt ut bonum univerſi non proveniat ex intentione univerſalis agentis, ſed quadam neceſſitate ordinis rerum. Si autem bonum univerſi, quod in diſtinctione, & ordine conſiſtit partium, ex intentione primi & univerſalis agentis procedit, neceſſe eſt quod ipſa diſtinctio, & ordo partium univerſi etiam in intellectu primi principii præexiſtat. Et quia res procedunt ab eo ſicut ab intellectivo principio, quod agit ſecundum formas conceptas, non oportet ponere quod a primo principio, etſi in eſſentia ſua ſit ſimplex, procedat unum tantum; & quod ab illo ſecundum modum ſuæ compoſitionis, & virtutis procedant plura, & ſic inde. Hoc enim eſſet diſtinctionem, & ordinem talem in rebus eſſe non ex intentione primi agentis, ſed ex quadam rerum neceſſitate. Poteſt tamen dici, quod rerum diſtinctio, & ordo procedit quidem ex intentione primi principii, cuius intentio eſt non ſolum ad producendum primum cauſatum, ſed ad producendum totum univerſum; tamen quodam ordine, ut ipſe immediate producat primum cauſatum, quo mediante alia per ordinem producat in eſſe. Sed cum ſit duplex modus productionis rerum: unus quidem ſecundum mutationem, & motum; alius autem abſque mutatione, & motu, ut ſupra iam diximus: in eo quidem productionis modo qui per motum eſt, hoc manifeſte videmus accidere quod a primo principio alia procedunt mediantibus cauſis ſecundis: videmus enim & plantas, & animalia produci in eſſe per motum ſecundum virtutes ſuperiorum cauſarum ordinatarum uſque ad primum principium. Sed in eo modo producendi qui eſt abſque motu, per ſimplicem influ-

fluxum ipſius eſſe, hoc accidere impoſſibile eſt. Secuodum eoim hunc productionis modum, quod in eſſe producitur, oon ſolum fit per ſe hoc ens, ſed etiam per ſe fit eos ſimpliciter, ut dictum eſt. Oportet autem effectus proportionaliter cauſis reſpondere, ut ſcilicet effectus particularis cauſæ particulari reſpondeat, effectus autem univerſalis univerſali cauſæ. Sic igitur cum per motum aliquid fit per ſe hoc ens, effectus huiuſmodi in particuiarem cauſam reducitur, quæ ad determinatam formam movet: ita etiam cum ſimpliciter fit ens, & per ſe, & non per accidens, oportet hunc effectum reduci in univerſalem eſſendi cauſam. Hoc autem eſt primum principium, quod Deus eſt. Præter igitur illum modum producendi qui eſt per mutationem, vel motum, eſt alius modus quo res producuntur in eſſe a primo principio non mediantibus cauſis ſecundis, ſed eo productionis modo qui fit abſque motu, qui creatio nominatur, & qui io ſolum Deum refertur ut in auctorem. Solo autem hoc modo produci poſſuot in eſſe immateriales ſubſtantiæ, & cæleſtia corpora, & corporum quorumcumque materia ante formam eſſe non potuit, ſicut dictum eſt de materia cæleſtium corporum, quæ oon eſt in potentia ad aliam formam. Relinquitur igitur quod omnes immateriales ſubſtantiæ, & cæleſtia corpora, quæ per motum produci non poſſunt in eſſe, ſolum Deum ſui eſſe habent auctorem. Non ergo id quod eſt prius in eis, eſt poſterioribus cauſa eſſendi.

Adhuc. Quaoto aliqua cauſa eſt ſuperior, tanto eſt univerſalior, & virtus eius ad plura ſe extendit. Sed id quod primum invenitur in unoquoque eote, maxime eſt commune omnibus: quæcumque enim ſuperadduntur, contrahunt id quod prius inveniunt: nam quod poſterius in re iotelligitur, comparatur ad prius ut actus ad potentiam, per actum autem potentia determinatur. Sic igitur oportet ut id quod primum ſubſiſtit in unoquoque, ſit effectus ſupremæ virtutis; quanto autem (a) aliquod eſt poſterius, tanto reducatur ad inferioris cauſæ virtutem. Oportet igitur quod id quod primum ſubſiſtit in unoquoque, ſicut in corporalibus materia, & in immaterialibus ſubſtantiis quod potentiale eſt, ſit proprius effectus primæ virtutis, & univerſalis effectus agentis. Impoſſibile eſt igitur quod ab aliquibus cauſis ſecundis aliqua producantur in eſſe non præſuppoſito aliquo effectu ſuperioris agentis; & ſic nullum agens poſt primum rem totam in eſſe producit, quod eſt producere ens ſimpliciter per ſe, & non per accidens, quod eſt creare, ut dictum eſt.

Item. Alicuius naturæ, vel formæ duplex cauſa invenitur: una quidem quæ eſt per ſe, & ſimpliciter cauſa talis naturæ, vel formæ; alia vero quæ eſt cauſa huius oaturæ, vel formæ io hoc. Cuius quidem diſtinctionis neceſſitas apparet, ſi quis cauſas conſideret eorum quæ generantur. Cum enim equus generatur, equus generans eſt quidem cauſa quod natura equi in hoc eſſe incipiat, noo tamen eſt per ſe cauſa naturæ equinæ. Quod enim eſt per ſe alicuius cauſa naturæ ſecundum ſpeciem, oportet quod ſit cauſa eius in omnibus habentibus illam ſpeciem. Cum igitur equus generans habet eamdem naturam ſecundum ſpeciem, oportet quod eſſet ſui ipſius cauſa, quod eſſe non poteſt. Relinquitur igitur quod oportet ſuper omnes participantes naturam equinam eſſe aliquem univerſalem cauſam totius ſpeciei: quam quidem cauſam Platonici poſuerunt ſpeciem ſeparatam a materia, ad modum quo omnium artificialium principium eſt forma artis, non in materia exiſtens; ſecundum Ariſtotelem autem hanc univerſalem cauſam oportet ponere in aliquo cæleſtium corporum: unde & ipſe has duas cauſas diſtinguens, dixit, quod homo generat hominem, & Sol. Cum autem aliquid per motum cauſatur, natura communis alicui præexiſtenti advenit per formam materiæ advenientem, vel ſubiecto. Poteſt igitur ſic per motum eſſe alicuius cauſa id quod particulariter naturam illam habet, ut bomo homiois, aut equus equi; cum vero non per motum cauſatur, talis productio eſt ipſius naturæ ſecundam ſe ipſam. Oportet igitur quod reducatur in id quod eſt per ſe cauſa illius naturæ, non autem in aliquid quod particulariter naturam participet. Aſſimilatur enim talis productio proceſſui, vel cauſalitati, qui in intelligibilibus invenitur, in quibus natura rei ſecundum ſe ipſam non dependet niſi a primo, ſicut natura ſenarii, & eius ratio non dependet a ternario, vel binario, ſed ab ipſa unitate. Non enim ſex ſecundum primam rationem ſpeciei ſunt bis tria, ſed ſex ſolum, alioquin oporteret unius rei multas ſubſtantias eſſe. Sic igitur cum eſſe alicuius

(a) *Al.* aliquod ad poſterius.

cauſatur abſque motu, eius cauſalitas attribui non poteſt alicui particularium entium, quod participat eſſe; ſed oportet quod reducatur in ipſam univerſalem & primam cauſam eſſendi, ſcilicet Deum, qui eſt ipſum eſſe.

Amplius. Quanto aliqua potentia magis diſtat ab actu, maiori virtute indiget ad hoc quod in actum reducatur: maiori enim virtute ignis opus eſt ad reſolvendum lapidem quam ceram. Sed nullius potentiæ ad aliquam potentiam quantumcumque indiſpoſitam, & remotam, eſt comparatio, aut proportio: non entis enim ad ens nulla eſt proportio. Virtus igitur quæ ex nulla potentia præexiſtente aliquem effectum producit, in infinitum excedit virtutem quæ producit effectum ex aliqua potentia quantumcumque remota. Infinita autem virtus aliorum quidem poteſt eſſe ſecundum quid, ſed ſimpliciter reſpectu totius eſſe infinita virtus non eſt niſi primi agentis, quod eſt ſuum eſſe; & per hoc eſt modis omnibus infinitum, ut ſupra dictum eſt. Sola igitur virtus primi agentis poteſt effectum producere nulla potentia præſuppoſita. Talem autem oportet eſſe productionem omnium ingenerabilium, & incorruptibilium, quæ abſque motu producuntur. Oportet igitur omnia huiuſmodi a ſolo Deo eſſe producta. Sic igitur impoſſibile eſt ut immateriales ſubſtantiæ a Deo procedant in eſſe ſecundum ordinem quem dicta poſitio aſſignabat.

CAPUT XI.

Opinio Platonicorum de effluxu rerum a primo principio, cum reprobatione.

HIS autem rationibus moti Platonici poſuerunt quidem omnium immaterialium ſubſtantiarum, & univerſaliter omnium exiſtentium Deum eſſe immediate cauſam eſſendi ſecundum prædictum productionis modum, qui eſt abſque mutatione, vel motu; poſuerunt tamen ſecundum alias participationes bonitatis divinæ ordinem quemdam cauſalitatis in prædictis ſubſtantiis. Ut enim ſupra dictum eſt, poſuerunt abſtracta principia ſecundum ordinem intelligibilium conceptionum, ut ſcilicet ſicut unum, & ens ſunt communiſſima, & primo cadunt in intellectu, ſub hoc autem eſt vita, ſub qua iterum eſt intellectus, & ſic inde; ita etiam primum & ſupremum inter ſeparata eſt id quod eſt ipſum unum, & hoc eſt primum principium, quod eſt Deus, de quo iam dictum eſt, quod eſt ſuum eſſe. Sub hoc autem poſuit aliud principium ſeparatum, quod eſt vita; & iterum aliud, quod eſt intellectus. Si igitur ſit aliqua immaterialis ſubſtantia quæ ſit intelligens, vivens, & ens, erit quidem ens per participationem primi principii, quod eſt ipſum eſſe; erit quidem vivens per participationem alterius principii ſeparati, quod eſt vita; & erit intelligens per participationem alterius ſeparati principii, quod eſt ipſe intellectus: ſicut ſi ponatur quod homo ſit animal per participationem huius principii ſeparati quod eſt animal; ſit autem bipes per participationem ſecundi principii, quod eſt bipes.

Hæc autem poſitio quantum ad aliquid quidem veritatem habere poteſt, ſimpliciter autem vera eſſe non poteſt. Eorum enim quæ accidentaliter alicui adveniunt, nihil prohibet id quidem quod eſt prius, ab aliqua univerſaliori cauſa procedere; quod vero eſt poſterius, ab aliquo poſteriori principio; ſicut animal, & plantæ calidum quidem, & frigidum ab elementis participant ſecundum determinatum complexionis modum ad ſpeciem propriam pertinentem, quem modum obtinent ex virtute ſeminali, per quam generantur. Nec eſt inconveniens quod ab aliquo principio aliquid ſit quantum, vel album, ſeu calidum; ſed in his quæ ſubſtantialiter prædicantur, hoc contingere penitus impoſſibile eſt. Nam omnia quæ ſubſtantialiter de aliquo prædicantur, ſunt per ſe & ſimpliciter unum. Unus autem effectus non reducitur in plura prima principia ſecundum eamdem rationem principii, quia effectus non poteſt eſſe cauſa ſimpliciter, vel ſimplicior prima cauſa. Unde & Ariſtoteles hac ratione utitur contra Platonicos, quod ſi eſſet aliud animal, & aliud bipes in principiis ſeparatis, non eſſet ſimpliciter unum animal bipes. Si igitur in materialibus ſubſtantiis aliud eſſet id quod eſt eſſe, & aliud quod eſt vivere, & aliud quod eſt intellectivum eſſe; ita quod vivens adveniret enti, vel intelligens viventi, ſicut accidens ſubiecto, vel forma materiæ, haberet rationem quod dicitur. Videmus enim aliquid eſſe cauſam accidentis quod non eſt cauſa ſubiecti, & aliquid eſſe cauſam ſubſtantialis formæ quod non eſt cauſa materiæ; ſed in immaterialibus ſubſtantiis (a) ad ipſum eſſe eorum eſt ipſum vivere

re

(a) *Forte omittendum ad.*

re eorum. Nec eſt in eis aliud vivere quam intellectivum eſſe: unde a nullo alio habent quod vivant, & intellectiva ſint, quam a quo habent quod ſint. Si igitur omnes immateriales ſubſtantiæ a Deo habent immediate quod ſint, ab eo immediate habent quod vivant, & intellectivæ ſint. Si quid autem advenit eis ſupra eorum eſſentiam, puta intelligibiles ſpecies, vel aliquid huiuſmodi, quantum ad talia poteſt Platonicorum opinio procedere, ut ſcilicet huiuſmodi in inferioribus immaterialium ſubſtantiarum inveniatur ordine quodam a ſuperioribus derivata.

CAPUT XII.

Opinio Origenis, & eius reprobatio.

Sicut autem prædictæ poſitiones immaterialium ſubſtantiarum ordinem conſiderantes, non immediate, ſed ordine quodam proceſſum a primo principio tradiderunt; ita aliqui e converſo volentes ſalvare immediatum earum proceſſum a principio, totaliter ab eis naturæ ordinem ſuſtulerunt: cuius poſitionis auctor invenitur Origenes fuiſſe. Conſideravit enim quod ab uno iuſto auctore res diverſæ, & inæquales non poſſent procedere, niſi aliqua diverſitate præcedente. Nulla autem diverſitas præcedere potuit primam productionem rerum a Deo, quæ nihil præſupponit: unde ponebat omnes res a Deo primo productas, eſſe æquales. Unde quia corpora incorporalibus ſubſtantiis æquari non poſſunt, poſuit, in prima rerum productione corpora non fuiſſe; ſed quod poſtmodum rebus a Deo productis diverſitas intervenit ex diverſitate motuum voluntatis immaterialium ſubſtantiarum, quæ ex ſua natura habent arbitrii libertatem. Quædam igitur earum in principium ordinato motu voluntatis converſæ, in melius profecerunt, & hoc diverſimode ſecundum voluntarii motus diverſitatem. Unde & inter eas quædam ſunt aliis ſuperiores effectæ, aliæ vero inordinato motu voluntatis a ſuo principio ſunt averſæ, & hæc in deterius defecerunt quædam plus, quædam minus; ita ut hæc fuerit corporum producendorum occaſio, ut eis immateriales ſubſtantiæ ab ordine boni averſæ alligarentur quaſi uſque ad inferiorem naturam prolapſæ. Unde & totam diverſitatem corporum dicebat procedere ex diverſitate inordinationis voluntarii motus immaterialis ſubſtantiæ; & quæ minus a Deo averſæ fuerant, nobilioribus corporibus alligarentur, quæ autem magis, ignobilioribus.

Huius autem poſitionis ratio vana eſt, & ipſa poſitio impoſſibilis: cuius quidem impoſſibilitatis ratio accipi poteſt ex his quæ iam diximus. Dictum eſt enim ſupra, ſpirituales ſubſtantias immateriales eſſe. Si igitur in eis ſit aliqua diverſitas, oportet quod hoc ſit ſecundum formalem differentiam. In his autem quæ formali differentia differunt, æqualitas inveniri non poteſt. Oportet enim omnem formalem differentiam ad primam oppoſitionem reduci, quæ eſt privationis ad formam. Unde omnium formaliter differentium natura unius imperfecta exiſtens reſpectu alterius ſe habet ad ipſum ſecundum habitudinem privationis ad formam. Hoc autem in diverſitate ſpecierum nobis notarum apparet. Sic igitur ſpecierum differentiam in animalibus, & plantis, & metallis, & elementis invenimus ſecundum ordinem naturæ procedere, ut paulatim ab imperfectiori ad perfectiſſimum natura conſurgat: quod etiam apparet in ſpeciebus colorum, & ſaporum, & aliorum ſenſibilium qualitatum. In his vero quæ materialiter differunt, eamdem formam habentibus nihil prohibet æqualitatem inveniri. Poſſunt enim ſubiecta diverſa eamdem formam participare aut ſecundum æqualitatem, aut ſecundum exceſſum, & defectum. Sic igitur poſſibile eſſet ſpirituales ſubſtantias omnes æquales eſſe, ſi ſolum ſecundum materiam differrent, eamdem formam ſecundum ſpeciem habentes. Et forte tales eas eſſe Origenes opinabatur, non multum diſcernens inter naturas ſpirituales & corporales. Quia vero ſpirituales ſubſtantiæ immateriales ſunt, neceſſe eſt in eis ordinem naturæ eſſe.

Adhuc. Secundum hanc poſitionem neceſſe eſt ſpirituales ſubſtantias aut imperfectas eſſe, aut ſuperfluas eſſe. Non enim inveniuntur multa æqualia in uno gradu naturæ niſi propter imperfectionem cuiuslibet eorum, vel propter permanendi neceſſitatem; ut quæ numero permanere non poſſunt, multiplicata permaneant; ſicut inveniuntur in corruptibilibus rebus multa individua æqualia ſecundum naturam ſpeciei: aut propter neceſſitatem alicuius operationis, ad quam virtus unius non ſufficit, ſed oportet aggregari virtutem multorum quaſi ad unam perfectam virtutem conſtituendam, ut patet in multitudine bellatorum, & in

in multitudine trahentium navim. Illa vero quorum eſt virtus perfecta, quæ ſunt permanentia in ordine ſuæ naturæ, non multiplicantur ſecundum numerum in æqualitate eiuſdem ſpeciei. Eſt enim unus Sol tantum, qui ſufficit ad ſemper permanendum ad omnes effectus producendos qui ſibi conveniunt ſecundum gradum ſuæ naturæ: & idem apparet in ceteris cæleſtibus corporibus. Subſtantiæ autem ſpirituales ſunt multo perfectiores corporibus etiam cæleſtibus. Non igitur in eis inveniuntur multæ in eodem gradu naturæ: una enim ſufficiente aliæ ſuperfluerent.

Item. Prædicta poſitio univerſitati rerum producendarum a Deo ſubtrahit boni perfectionem. Uniuſcuiuſque enim effectus perfectio in hoc conſiſtit quod ſuæ cauſæ aſſimiletur: quod enim ſecundum naturam generatur, tunc perfectum eſt quando contingit ad ſimilitudinem generantis; artificialia etiam per hoc perfecta redduntur quod artis formam conſequuntur. In primo autem principio non ſolum conſideratur quod ipſum eſt bonum, & ens, & unum, ſed etiam quod hoc eminentius præ ceteris habet, & alia ad ſui bonitatem participandam adducit. Requirit igitur aſſimilatio perfecta univerſitatis a Deo productæ non ſolum quod unumquodque ſit bonum, & ens, ſed & unum ſuperemineat alteri, & unum moveat alterum ad ſuum finem: unde & bonum univerſi eſt bonum ordinis, ſicut bonum exercitus. Hoc igitur bonum univerſitati rerum ſubtraxit prædicta poſitio, omnimodam æqualitatem in rerum productione conſtituens.

Amplius. Inconveniens eſt id quod eſt optimum in univerſo, attribuere caſui. Nam id quod eſt optimum, maximam habet rationem finis intenti. Optimum autem in rerum univerſitate eſt bonum ordinis: hoc enim eſt bonum commune, cetera vero ſunt ſingularia bona. Hunc autem ordinem qui in rebus nunc invenitur, prædicta poſitio attribuit caſui, ſecundum ſcilicet quod accidit unam immaterialium ſubſtantiarum ſic moveri ſecundum voluntatem, & aliam aliter. Eſt igitur prædicta poſitio omnino abiicienda.

Ratio etiam poſitionis manifeſte continet vanitatem. Non enim eſt eadem ratio iuſtitiæ in conſtitutione alicuius totius ex pluribus partibus, & diverſis, & in diſtributione alicuius communis per ſingularia. Quia enim aliquod totum perfectum ſit, ſecundum hoc diverſas partes, & inæquales ad eius compoſitionem conducit. Si enim omnes eſſent æquales, iam non eſſet totum perfectum: quod patet tam in toto naturali, quam in toto civili. Non enim eſſet corpus hominis perfectum, niſi membra diverſa, & inæqualis dignitatis haberet; neque eſſet civitas perfecta, niſi inæquales conditiones, & officia diverſa in civitate exiſterent. In diſtributione vero attenditur bonum uniuſcuiuſque; & ideo diverſis diverſa aſſignantur ſecundum diverſitatem in eis præcedentem, ſecundum quam competunt eis diverſa. In prima igitur rerum productione Deus diverſa, & inæqualia in eſſe produxit, attendens ad id quod requirit perfectio univerſi, non ad aliquam diverſitatem in rebus præexiſtentem; ſed hoc attendit in remuneratione finalis iudicii, unicuique retribuens ſecundum quod meruit.

CAPUT XIII.

Opinio auferentium rerum providentiam a Deo, & ſubſtantiis ſeparatis; & eius reprobatio.

NON ſolum autem in ſubſtantia, & ordine ſpiritualium ſubſtantiarum aliqui erraverunt, ad modum inferiorum rerum de eis exiſtimantes; ſed hoc etiam quibuſdam accidit circa ſignationem, & providentiam earumdem. Dum enim ſpiritualium ſubſtantiarum intelligentiam, & operationem ad modum humanæ intelligentiæ, & operationis diiudicare voluerunt, poſuerunt, Deum, & alias ſubſtantias immateriales ſingularium cognitionem non habere, nec inferiorum, & præcipue humanorum actuum providentiam gerere. Quia enim in nobis ſingularium quidem ſenſus eſt, intellectus autem propter ſui immaterialitatem non ſingularium, ſed univerſalium eſt; conſequens eſſe exiſtimaverunt ut intellectus ſubſtantiarum ſpiritualium, qui ſunt multo ſimpliciores noſtro intellectu, ſingularia cognoſcere non poſſint. Non eſt autem in ſubſtantiis ſpiritualibus, cum ſint omnino incorporeæ, aliquis ſenſus, cuius operatio ſine corpore eſſe non poteſt: unde videtur eis impoſſibile quod ſpirituales ſubſtantiæ aliquam de ſingularibus notitiam habeant.

Adhuc. In maiorem inſaniam inde procedentes, æſtimant Deum nihil niſi ſe ipſum intellectu cognoſcere. Sic enim vide-

demus in nobis quod intellectus eſt intelligentis perfectio, & actus: per hoc enim intellectus fit actu intelligens. Nihil autem aliud Deo eſt nobilius, quod poſſit eſſe eius perfectio. Unde ex neceſſitate conſequi arbitrantur quod nihil aliud ſit a Deo intellectum niſi eius eſſe.

Amplius. Ea quæ ex alicuius providentia procedunt, caſualia eſſe non poſſunt. Si igitur omnia quæ in hoc mundo accidunt, ex divina providentia procedunt, nihil in rebus erit fortuitum & caſuale.

Item. Utuntur ratione Ariſtotelis in VI. Metaphyſ. probantis, quod ſi omnem effectum ponamus habere cauſam per ſe, & quod qualibet cauſa poſita neceſſe ſit effectum poni, ſequeretur quod omnia futura ex neceſſitate contingerent: quia erit inducere quemlibet effectum futurum in aliquam præcedentem cauſam, & illam in aliam, & ſic inde quouſque veniatur ad cauſam quæ iam eſt, vel quæ fuit. Hæc autem iam poſita eſt, ex quo in præſenti, vel in præterito fuit. Si igitur poſita cauſa neceſſe eſt effectum poni, ex neceſſitate conſequuntur omnes futuri effectus. Sed ſi omnia quæ in mundo ſunt, providentiæ ſubduntur, omnium cauſa non ſolum eſt præſens, vel præterita, ſed ab æterno præceſſit; non eſt autem poſſibile quin ea poſita effectus ſequantur: non enim caſſatur divina providentia neque per ignorantiam, neque per impotentiam providentis, in quem nullus cadit defectus. Sequeretur igitur omnia ex neceſſitate procedere.

Adhuc. Si Deus eſt ipſum bonum, oportet quod ordo providentiæ eius ſecundum rationem boni præcedat. Aut igitur inefficax eſt divina providentia, aut univerſaliter malum a rebus excludit. Videmus autem in ſingularibus generabilium, & corruptibilium multa mala contingere, & præcipue inter homines, in quibus præter naturalia mala, quæ ſunt naturales defectus, & corruptiones communes eis, & aliis corruptibilibus rebus, ſuperadduntur inſuper mala vitiorum, & inordinatorum eventuum; puta, cum iuſtis multoties multa mala veniunt, iniuſtis autem bona. Propter hoc igitur aliqui æſtimaverunt divinam providentiam ſe extendere uſque ad ſubſtantias immateriales, & incorruptibilia, & cæleſtia corpora, in quibus nullum malum videbant; inferiora autem providentiæ ſubdi dicebant divinæ, vel aliarum ſpiritualium ſubſtantiarum quantum ad genera, non autem quantum ad individua.

Et quia ea quæ prædicta ſunt, communi opinioni hominum repugnant non ſolum plebis, ſed etiam ſapientum; certis rationibus oſtendendum eſt prædicta veritatem non habere, & rationes præmiſſas non hoc concludere quod intendunt: & primo quidem quantum ad divinam cognitionem; ſecundo quantum ad eius providentiam.

Oportet autem ex neceſſitate hoc firmiter tenere, quod Deus omnium cognoſcibilium quocumque tempore, vel a quocumque cognoſcente, certiſſimam cognitionem habeat: ut enim ſupra habitum eſt, Dei ſubſtantia eſt ipſum eius eſſe. Non eſt autem in eo aliud eſſe, atque aliud intelligere: ſic enim non eſſet perfecte ſimplex, unde nec ſimpliciter primum. Oportet igitur quod ſicut eius ſubſtantia eſt ſuum eſſe, ita etiam eius ſubſtantia ſit ſuum intelligere, ſeu intelligentia, ut etiam Philoſophus concludit in XII. Metaphyſicæ. Sicut igitur eius ſubſtantia eſt ipſum eſſe ſeparatum, ita & eius ſubſtantia eſt ipſum intelligere ſeparatum. Si autem ſit aliqua forma ſeparata, nihil quod ad rationem illius formæ pertinere poſſet, ei deeſſet; ſicut ſi albedo ſeparata eſſet, nihil quod ſub ratione albedinis comprehenditur, ei deficeret. Cuiuslibet autem cognoſcibilis cognitio ſub univerſali ratione cognitionis continetur. Oportet igitur Deo nullius cognoſcibilis cognitionem deeſſe. Cognitio autem cuiuslibet cognoſcentis eſt ſecundum modum ſubſtantiæ eius, ſicut & quælibet operatio eſt ſecundum modum operantis. Multo igitur magis divina cognitio, quæ eſt eius ſubſtantia, eſt ſecundum modum eſſe ipſius. Eſſe autem eius eſt unum, ſimplex, fixum, & æternum. Sequitur ergo quod Deus uno ſimplici intuitu æternam, & fixam de omnibus notitiam habeat. Adhuc autem id quod abſtractum eſt, non poteſt eſſe niſi unum in unaquaque natura. Si enim albedo poſſet eſſet abſtracta, ſola una eſſet albedo, quæ abſtracta eſſet, omnes autem aliæ albedines eſſent eam participantes. Sic igitur ſicut ſola Dei ſubſtantia eſt ipſum abſtractum eſſe, ita ſola eius ſubſtantia eſt ipſum intelligere omnino abſtractum. Omnia igitur alia ſicut habent eſſe participatum, ita participative intelligunt, ſeu qualitercumque cognoſcunt. Omne autem quod convenit alicui per participationem, perfectius invenitur in eo quod eſt tale per eſſentiam, a quo alia derivantur. Oportet igitur Deum omnium, a quibuſcumque cognoſcuntur, cogni-

Digitized by Google

cognitionem habere. Unde & Philoſophus pro inconvenienti habet ut aliquid a nobis cognitum, ſit Deo ignotum, ut patet in I. de Anima, & in III. Metaphyſicæ.

Item. Si Deus ſe ipſum cognoſcit, oportet quod perfecte cognoſcat ſe, præſertim quia ſi eius intelligere eſt eius ſubſtantia, neceſſe eſt ut quicquid eſt in eius ſubſtantia, ipſius cognitione comprehendatur. Cuiuſcumque autem rei perfecte ſubſtantia cognoſcitur, neceſſe etiam eſt ut virtus perfecte cognoſcatur. Cognoſcit igitur perfecte ſuam virtutem. Oportet igitur quod cognoſcat omnia ad quæ ſua virtus extenditur. Sua autem virtus extenditut ad omne quod eſt quocumque modo in rebus, vel eſſe poteſt, ſive ſit proprium, ſive commune, ſive immediate ab eo productum, ſive mediaotibus cauſis ſecundis: quia cauſæ primæ virtus magis imprimit in effectum quam virtus cauſæ ſecundæ. Oportet igitur Deumcognitionem habete de omnibus quæ ſunt quocumque modo in rebus.

Amplius. Sicut cauſa eſt quodammodo in effectu per ſui ſimilitudinem participatam, ita omnis effectus eſt in ſua cauſa excellentiori modo ſecundum virtutem ipſius. In cauſa igitur prima omnium, quæ Deus eſt, oportet omnia eminentius exiſtere ex natura quam etiam in ipſis. Quod autem eſt in aliquo, opottet quod in eo ſit ſecundum modum ſubſtantiæ eius: ſubſtantia autem Dei eſt ipſum intelligere eius. Oportet igitur omnia quæ quocumque modo ſunt in rebus, in Deo intelligibiliter exiſtere ſecundum eminentiam ſubſtantiæ eius. Neceſse eſt igitur Deum perfectiſſime omnia cognoſcere.

Sed occaſionem errandi ſumpſerunt ex demonſtratione Ariſtotelis in XII. Metaphyſicæ. Oportet autem oſtendere, quod Philoſophi intentionem non aſsequuntur. Sciendum eſt igitur, quod ſecundum Platonicos, ordo iotelligibilium præexiſtebat ordini intellectuum, ita quod intellectus participando intelligibile fieret intelligens actu, ut ſupra iam diximus. Et per hunc modum etiam Ariſtoteles oſtenderat prius in eodem Libro, quod ſupra intellectum, & appetitum intellectualem, quo cælum movetur, eſt quoddam intelligibile participatum ab ipſo intellectu cælum movente, ſic dicens: *Suſceptivum intelligibilis, & ſubſtantia, & intellectus agit ut agens*; quaſi dicat, actu intelligit ſecundum quod habet iam participatum ſuum intelligibile ſuperius: & ex hoc ulterius concludit, quod illud intelligibile ſit magis divinum. Et interpoſitis quibuſdam movet quæſtionem de intellectu huius diviniſſimi, cuius participatione motor cæli eſt intelligens actu. Quia ſi iſtud diviniſſimum non intelligit, non erit inſigne aliquid, ſed ſe habebit ut dormiens. Si autem iotelligit, erit ptimo dubitatio quomodo intelligat. Quia ſi intelligit participando aliquid aliud ſuperius, ſicut per participationem eius inferior intellectus intelligit, ſequetur quod erit aliquid aliud principale reſpectu ipſius: quia ex quo per patticipationem alterius intelligit, non eſt intelligens per ſuam eſſentiam, ita quod ſua ſubſtantia ſit ſuum intelligere; ſed magis ſua ſubſtantia erit in potentia reſpectu intelligentiæ: ſic enim ſe habet ſubſtantia cuiuſlibet participantis ad id quod per participationem obtinet: & ita ulterius ſequetur quod illud diviniſſimum non erit optima ſubſtantia; quod eſt contra poſitum. Movet etiam conſequenter aliam dubitationem de eo quod intelligitur ab optima ſubſtantia. Sive enim detur quod ſubſtantia primi ſit ipſum eius intelligere, ſive ſubſtantia eius ſit intellectus qui comparatur ad intelligete nt potentia; dubium erit quid ſit illud quod intelligit prima ſubſtantia. Aut enim intelligit ſe ipſum, aut aliquid diverſum a ſe. Et ſi detur quod aliquid diverſum a ſe intelligat, erit ulterius dubitabile, utrum ſemper idem intelligat, aut quandoque unum, quandoque aliud. Et quia poſset aliquis dicere, quod nihil differt quid intelligat; movet ſuper hoc dubitationem, utrum aliquid differat, vel nihil in quocumque intelligente intelligere aliquid bonum, vel intelligere quodcumque contingens. Et reſpondet ſatisfaciens huic dubitationi, quod de quibuſdam abſurdum eſt intelligere: cuius poteſt eſse ſenſus duplex. Vel quia abſurdum eſt intelligere de quibuſdam, utrum ea intelligere ſit ita bonum ſicut quædam alia, cum quædam reſpectu aliorum ſint vel multo priora, vel multo meliora. Alius autem ſenſus eſt, quia videmus quod intelligere quædam in actu, apud nos videtur eſse abſurdum: unde & alia littera habet: *Aut ineonveniens meditari de quibuſdam*. Habito igitur quod melius eſt intelligere aliquod bonum, quam iotelligere minus bonum, concludit quod id quod intelligit prima ſubſtantia, eſt optimum, & quod intelligendo non mutatur, ut nunc intelligat unum, nunc aliud:

& hoc

Google

& hoc probat dupliciter. Primo quidem quia cum intelligat id quod eſt nobiliſſimum, ut dictum eſt, ſequeretur, ſi mutaretur ad aliud intelligibile, quod mutatio eſset in aliquid indignius. Secundo quia talis viciſſitudo intelligibilium iam eſt motus quidam. Primum autem principium oportet eſse omnibus modis immobile. Deinde redit ad determinandam primam quæſtionem, an ſcilicet Dei ſubſtantia ſit ſuum intelligere, & an eſse Dei ſit ſuum intelligere: quod ſic dupliciter probatur. Primo quidem probat, quod ſi prima ſubſtantia non eſt ſuum intelligere, ſed eſt ſicut potentia, adhuc ſit probabile quod continue intelligere eſset ei laborioſum. Hoc autem dicit eſse probabile ex eo quod in nobis ſic accidit. Sed quia in nobis poteſt accidere non ex natura intellectus, ſed ex viribus inferioribus, quibus utimur in intelligendo; ideo non dixit eſse hoc neceſsarium in omnibus. Si tamen hoc probabile accipiatur ut verum, ſequetur quod continue intelligere ſit laborioſum primæ ſubſtantiæ, & ita non poterit ſemper intelligere; quod eſt contra præmiſsa. Secundo probat per hoc, quia ſi ſubſtantia ſua non eſset ſuum intelligere, ſequetur quod aliquid aliud erit dignius quam eius intellectus, ſcilicet res intellecta, per cuius participationem ſit intelligens. Quandocumque enim ſubſtantia intelligentis non eſt ſuum intelligere, oportet quod ſubſtantia intellectus nobilitetur, & perficiatur per hoc quod actu intelligit aliquod intelligibile, etiam ſi illud ſit indigniſſimum. Omne autem per quod aliquid ſit actu, nobilius eſt. Unde ſequetur quod aliquod indigniſſimum intelligibile ſit dignius quam intellectus qui non eſt intelligens per ſuam eſsentiam. Quare negandum eſt hoc, ſcilicet quod aliquid intellectum aliud ab ipſo ſit perfectio intellectus divini, quia ad perfectionem ipſius intelligere pertinet nobilitas ipſius intellecti: quod patet ex hoc quod in nobis, in quibus differt ſubſtantia cognoſcentis a cognitione actuali, dignius eſt quædam non videre quam videre. Et ita ſi ſic ſit in Deo, quod eius intellectus non ſit ſua intelligentia, & aliquid aliud intelligat, non erit ſua intelligentia optima, quia non erit optimi intelligibilis. Relinquitur ergo quod ſe ipſum intelligat, cum ipſe ſit nobiliſſimum entium. Patet igitur prædicta verba Philoſophi diligenter conſideranti, quod non eſt intentio eius excludere a Deo ſimpliciter aliarum rerum cognitionem, ſed quod non intelligit alia a ſe quaſi participando ea, ut per ea fiat intelligens; ſicut fit in quocumque intellectu cuius ſubſtantia non eſt ſuum intelligere. Intelligit autem omnia alia a ſe intelligendo ſe ipſum, inquantum ipſius eſse eſt univerſale, & fontale principium omnis eſse, & ſuum intelligere quædam univerſalis radix intelligendi, omnem intelligentiam comprehendens. Inferiores vero intellectus ſeparati, quos Angelos dicimus, intelligunt quidem ſe ipſos ſinguli per ſuam eſsentiam, alia vero intelligunt ſecundum Platonicas poſitiones, per participationem formarum intelligibilium ſeparatarum, quas deos vocabat, ut ſupra dictum eſt; ſecundum Ariſtotelem vero partim per ſpecies, partim quidem per ſuam eſsentiam, partim vero per participationem formarum intelligibilium ſeparatarum ipſius primi intelligibilis, quod eſt Deus, a quo & eſse, & intelligere participant.

CAPUT XIV.

Quod divina providentia ad minima ſe extendit.

SIcut autem divinam cognitionem neceſſe eſt ſecundum præmiſsa uſque ad minima rerum ſe extendere, ita neceſse eſt ſub divinæ providentiæ cura univerſa concludere. Invenitur enim in rebus omnibus bonum eſse in ordine quodam, ſecundum quod res ſibi invicem ſubſerviunt, & ordinantur ad finem. Neceſse eſt autem, ſicut omne eſse derivatur a primo ente, quod eſt ipſum eſse, ita omne bonum derivetur a primo bono, quod eſt ipſa bonitas. Oportet igitur ſingulorum ordinem a prima & pura veritate derivari: a qua quidem aliquid derivatur ſecundum quod in eo eſt, per intelligibilem ſcilicet modum. In hoc autem ratio providentiæ conſiſtit quod ab aliquo intelligente ſtatuatur ordo in rebus quæ eius providentiæ ſubſunt. Neceſse eſt igitur omnia divinæ providentiæ ſubiacere.

Adhuc. Primum movens immobile, quod Deus eſt, omnium motionum principium eſt, ſicut & primum ens eſt omnis eſse principium. In cauſis autem per ſe ordinatis tanto aliquid magis eſt cauſa, quanto in ordine cauſarum prior eſt, cum ipſa aliis conferat quod cauſæ ſint. Deus igitur ſecundum hoc omnium motionum vehementius cauſa eſt quam et-

Digitized by Google

iam ſingulares cauſæ moventes. Non eſt autem alicuius cauſa Deus, niſi ſit intelligens, cum ſua ſubſtantia ſit ſuum intelligere, ut per ſupra poſita Ariſtotelis verba patet. Unumquodque autem agit per modum ſuæ ſubſtantiæ. Deus igitur per ſuum intellectum omnia movet ad proprios fines. Hoc autem providere eſt. Omnia igitur divinæ providentiæ ſubſunt.

Amplius. Si ſunt res in univerſo diſpoſitæ, ſicut optimum eſt eas eſſe, eo quod omnia ex ſumma bonitate dependent; melius eſt autem aliqua eſſe ordinata per ſe quam per accidens ordinentur: eſt igitur totius univerſi ordo non per accidens, ſed per ſe. Hoc autem requiritur ad hoc quod aliqua per ſe ordinentur, quod primi intentio feratur uſque ad ultimum: ſi enim primum moveret ſecundum, & eius intentio ulterius non feratur, ſecundum vero tertium moveat; hoc erit præter intentionem primi moventis. Erit igitur talis ordo per accidens. Oportet igitur quod primi moventis, & ordinantis intentio, ſcilicet Dei, non ſolum uſque ad quædam entium procedat, ſed uſque ad ultima. Omnia igitur eius providentiæ ſubſunt.

Item. Quod cauſæ, & effectui convenit, eminentius invenitur in cauſa quam in effectu, a cauſa enim in effectum derivatur. Quicquid igitur in inferioribus cauſis exiſtens, primæ omnium cauſæ attribuitur, excellentiſſime convenit ei. Oportet igitur aliquam providentiam attribuere Deo; alioquin univerſum caſu ageretur. Oportet ergo divinam providentiam perfectiſſimam eſſe.

Sunt autem in providentia duo conſideranda, ſcilicet diſpoſitio, & diſpoſitorum executio: in quibus quodammodo diverſa ratio perfectionis invenitur. Nam in diſpoſitione tantò perfectior eſt providentia, quanto providens magis ſingula mente conſiderare, & ordinare poteſt: unde & omnes operativæ artes tanto perfectius habentur, quanto quiſque ſingula poteſt magis coniectari. Circa executionem vero tanto videtur eſſe providentia perfectior, quanto providens per plura media, & diverſa agentia univerſalius movet. Divina igitur providentia habet diſpoſitionem intelligibilem omnium, & ſingulorum; exequitur vero diſpoſita per plurimas, & varias cauſas: inter quas ſpirituales ſubſtantiæ, quas Angelos dicimus, primæ cauſæ propinquiores exiſtentes, univerſalius divinam providentiam exequuntur. Sunt igitur Angeli univerſales executores divinæ providentiæ: unde & ſignanter Angeli, ideſt nuntii, nominantur: nuntiorum enim eſt exequi ea quæ a domino diſponuntur.

CAPUT XV.

Solutio opinionum prædictarum pro prædicta opinione.

HIs igitur viſis, facile eſt iam ad obiectiones ſupra poſitas reſpondere.

Non eſt enim verum quod prima ratio prætendebat, intellectum Dei, & Angelorum ſingularia non poſſe cognoſcere, ſi intellectus humanus ea cognoſcere non poteſt. Et ut eius differentiæ evidentius appareat ratio, conſiderandum eſt, quod cognitionis ordo eſt ſecundum proportionem ordinis qui invenitur in rebus ſecundum eſſe ipſarum. In hoc enim perfectio, & veritas cognitionis exiſtit, quod rerum cognitarum ſimilitudinem habeat. In rebus autem talis ordo invenitur quod ſuperiora in entibus univerſalius eſſe, & bonitatem habent; non quidem ita quod obtineant eſſe, & bonitatem ſolum ſecundum rationem communem, prout univerſale dicitur quod de pluribus prædicatur; ſed quia quicquid in inferioribus invenitur, in ſuperioribus eminentius exiſtit: & hoc ex virtute operativa quæ eſt in rebus, apparet. Nam inferiora in entibus habent contractas, ſeu determinatas virtutes effectivas ad determinatos effectus; ſuperiora vero habent virtutes univerſaliter ad multos effectus extendentes; & tamen virtus ſuperior etiam in particularibus effectibus plus operatur quam inferior: & hoc maxime in corporibus apparet. Nam in inferioribus corporibus ignis quidem per ſuum calorem calefacit, & ſemen huius animalis, vel plantæ ita determinate producit individuum huius ſpeciei, quod non producit alterius ſpeciei individuum: ex quo patet quod virtus univerſalis in ſuperioribus entibus dicitur non ex hoc quod non ſe extendat ad particulares effectus, ſed quia ſe extendit ad plures effectus quam virtus inferior: & ſuperior in ſingulis eorum vehementius operatur. Per hunc igitur modum quanto virtus cognoſcitiva eſt altior, tanto eſt univerſalior, non quidem ſic quod cognoſcat ſolum univerſalem naturam: ſic enim quanto eſset ſuperior, tanto eſset imperfectior: cognoſcere enim aliquid ſolum in univerſali, eſt cognoſcere imper-

imper-

imperfecto, & medio modo inter potentiam & actum. Sed ob hoc ſnperior cognitio univerſalior dicitur, quia ad plura ſe extendit, & ſiogula magis cognoſcit. In ordine autem cognoſcitivarum virtutum eſt virtus ſenſitiva inferior; & ideo noo poteſt cognoſcere ſiogula niſi per ſpecies proprias ſingulorom. Et quia individuationis principium eſt materia in rebus materialibus, inde eſt quod per ſpecies individuales in organis corporeis receptas, vis ſenſitiva ſiogularia cognoſcit. Inter cognitiones autem intellectuales cognitio intellectus humani eſt infima: uode ſpecies intelligibiles iu intellectu humaoo recipiuntur ſecundum debiliſſimum modum intellectualis cognitionis, ita quod earum virtute intellectus humanus cogooſcere noo poteſt res niſi ſecundum univerſalem naturam generis, vel ſpeciei: ad quam repræſeotaudam in ſola ſoi univerſalitate ſuot determinatæ, & quodammodo contractæ ex hoc ipſo quod a ſingularium phantaſmatibus abſtrahuotur; & ſic homo ſingularia quidem cognoſcit per ſeoſum, univerſalia vero per intellectum. Sed (*a*) res intellectus ſunt uoiverſalioris virtutis in cognoſcendo, ut ſcilicet per intelligibilem ſpeciem utrumque cognoſcant & univerſale, & ſingulare.

Secunda etiam ratio efficaciam (*b*) non habet. Cum enim dicitur, quod intellectus eſt perfectio intelligentis, hoc quidem veritatem habet ſecundum ſpeciem intelligibilem, quæ eſt forma intellectus inquaotum eſt actu intelligens: non enim natura lapidis, quæ eſt materialis, eſt perfectio intellectus humanl, ſed ſpecies intelligibilis abſtracta a phaotaſmatibus, per quam intellectus intelligit lapidis naturam. Oportet autem quod cum omnis forma derivata ab aliquo agente procedat; agens autem ſit hooorabilius patiente, ſeu recipieote; quod omne illod agens, a quo intellectus intelligibilem habet formam, ſit perſectius intellectu; ſicut in intellectu humaoo apparet, quod intellectus agens eſt nobilior intellectu paſſibili, qui recipit ſpecies intelligibiles actu ab intellectu agente factas; non autem ipſæ res naturales cognitæ, ſunt intellectu paſſibili nobiliores. Superiores autem intellectus Angelorum ſpecies intelligibiles participant vel ab ideis ſecundum Platonicos, vel a prima ſubſtantia, quæ Deus eſt, ſecundum quod conſequens eſt ad poſitiones Ariſtotelis, & ſicut ſe rei veritas habet. Species autem intelligibilis intellectus divini, per quam omnia cognoſcit, non eſt aliud quam eius ſubſtantia, quæ eſt ſunm intelligere, ut ſupra probatum eſt per verba Philoſophi. Unde relinquitur quod intellectu divino nihil aliud ſit altius, per quod perficiatur; ſed ab ipſo intellectu divino tamquam ab altiori proveniuot ſpecies intelligibiles ad iotellectus Angelorum; ad intellectum autem humaoum a ſeoſibilibus rebus per actionem intellectus agentis.

Tertiam vero rationem ſolvere facile eſt. Nihil enim prohibet aliquid eſſe fortuitum, & caſuale, dum refertur ad inferioris agentis intentionem, quod tamen ſecundum ſuperioris agentis intentionem eſt ordinatum; ſicut patet ſi aliquis inſidioſe aliquem mittat ad locum, ubi ſciat eſſe latrones, vel hoſtes, quorum occurſus eſt caſualis ei qui mittitur, utpote præter intentiooem eius exiſtens, non eſt autem caſualis ei qui hoc præcogitavit. Sic igitur nihil prohibet aliqua fortuito, vel caſualiter agi ſecuodum ea quæ pertinent ad humanam cogoitionem, quæ tamen ſunt ſecundum divioam providentiam ordinata.

Quartæ vero rationis ſolutionem ex hoc accipere poſſumus quod neceſſarius conſecutionis ordo effectus ad cauſam accipiendus eſt ſecundum rationem cauſæ. Non enim omnis cauſa eadem ratione producit effectum; ſed cauſa naturalis per formam naturalem, per quam eſt actu: unde oportet quod agens naturale, quale ipſum eſt, tale producat & alterum. Ageos autem rationale producit effectum ſecundum rationem formæ iotellectæ, quam intendit in eſſe deducere: & ideo agens per intellectum tale aliquid producit, quale iotelligit in eſſe producendum, niſi virtus activa deficiat. Neceſſe eſt autem ut cuiuſcumque virtuti ſubiicitur productio generis alicuius, ad illius etiam virtutem pertineat producere illius generis differentias proprias; ſicut ſi ad aliquem pertioeret conſtituere triangulum, ad eum etiam pertinet conſtituere triangulum æquilaterum, vel iſoſcelem. Neceſſarium autem, & poſſibile ſunt propriæ differentiæ entis. Uode ad Deum, cuius virtus eſt proprie productiva entis, pertinet ſecundum ſuam præcognitionem attribuere rebus a ſe productis vel neceſſitatem, vel poſſibilitatem eſſendi. Concedendum eſt igitur, quod divina providentia ab æterno præexiſtens, cauſa eſt omnium effectuum qui ſecundum ipſam

(a) *An* vires? (b) *Al.* non haberet.

Digitized by Google

ſunt, & qui immutabili diſpoſitione ab ipſa procedunt. Nec tamen ſic omnes procedunt ut neceſſarii ſint; ſed ſicut eius providentia diſponit ut tales effectus fiant, ita etiam diſponit ut effectus quidam ſint neceſſarii, ad quos cauſas proprias ex neceſſitate agentes ordinavit, quidam vero contingentes, ad quos cauſas proprias contingentes ordinavit.

Ex his autem apparet quintæ rationis ſolutio. Sicut enim a Deo, cuius eſſe eſt per ſe & ſumme neceſſarium, procedunt contingentes effectus propter propriarum cauſarum conditionem, ita etiam ab eo qui eſt ſummum bonum, procedunt aliqui effectus qui quidem in eo quod a Deo ſunt, boni ſunt, incidunt tamen in eis aliqui defectus propter conditionem ſuarum cauſarum, propter quas mali dicuntur. Et ſecundum hoc ipſum bonum eſt quod a Deo tales defectus permittantur evenire in rebus: tum quia eſt conveniens rerum ordini, in quo bonum univerſi exiſtit, ut effectus ſequantur ſecundum conditionem cauſarum: tum etiam quia ex malo unius provenit bonum alterius, ſicut in rebus naturalibus corruptio unius eſt alterius generatio, & in moralibus ex perſecutione tyranni ſequitur patientia iuſti: unde per divinam providentiam non decuit totaliter mala impediri.

CAPUT XVI.

Error Manichæorum circa prædicta, & eius reprobatio.

Omnes autem prædictos errores, Manichæorum error tranſcendit, qui in omnibus prædictis articulis graviter erraverunt.

Primo namque rerum originem non in unum, ſed in duo creationis principia reduxerunt: quorum unum dicebant eſſe auctorem bonorum, alium vero auctorem malorum.

Secundo erraverunt circa conditionem naturæ ipſorum. Poſuerunt enim utrumque principium corporale: auctorem quidem bonorum dicentes eſſe quamdam lucem corpoream infinitam vim intelligendi habentem; auctorem vero malorum dixerunt eſſe quaſdam corporales tenebras infinitas.

Tertio vero erraverunt per conſequens in rerum gubernatione, conſtituentes omnia non ſub uno principatu, ſed ſub contrariis.

Hæc autem quæ prædicta ſunt, expreſſam continent falſitatem, ut poteſt videri per ſingula.

Primo namque penitus irrationabile eſt ut malorum ponatur eſſe aliquod primum principium, quaſi contrarium ſummo bono. Nihil enim poteſt eſſe activum niſi inquantum eſt ens actu, quia unumquodque tale alterum agit, quale ipſum eſt: rurſumque ex hoc aliquid agitur quod actu fit. Unumquodque autem ex hoc bonum dicimus quod actum, & perfectionem propriam conſequitur; malum autem ex hoc quod debito actu, & perfectione privatur, ſicut vita eſt corporis bonum. Vivit enim corpus ſecundum animam, quæ eſt perfectio, & actus ipſius: unde & mors malum corporis dicitur, per quam corpus anima privatur. Nihil igitur agit, neque agitur niſi inquantum bonum eſt. Inquantum vero unumquodque malum eſt, intantum deficit in hoc quod perfecte agatur, vel agat; ſicut domum malam fieri dicimus, ſi ad debitam perfectionem non perducatur; & ædificatorem malum dicimus, ſi in arte ædificandi deficiat. Neque igitur malum, inquantum huiuſmodi, principium activum habet, neque principium activuum eſſe poteſt, ſed conſequitur ex defectu alicuius agentis.

Secundo vero impoſſibile eſt corpus aliquod intellectum eſſe, aut vim intellectivam habere. Intellectus enim neque corpus eſt, neque corporis actus: alioquin non eſſet omnium cognoſcitivus, ut improbat Philoſophus in III. de Anima. Si igitur primum principium confitentur vim intellectivam habere, quod ſentiunt omnes qui de Deo loquuntur, impoſſibile eſt primum principium eſſe aliquid corporale.

Tertio vero manifeſtum eſt quod bonum habet finis rationem: hoc enim bonum dicimus in quod appetitus tendit. Omnis autem gubernatio eſt ſecundum ordinem in aliquem finem, ſecundum cuius rationem ea quæ ſunt ad finem, ordinantur in ipſum. Omnis igitur gubernatio eſt ſecundum rationem boni. Non poteſt igitur eſſe nec gubernatio, nec principatus aliquis, ſeu regimen malum inquantum eſt malum. Fruſtra igitur poſuerunt duo regna, vel principia; (a) cuius unum bonorum, aliud autem malorum eſt.

Videtur autem hic error proveniſſe, ſicut & alii ſupradicti, ex eo quod quæ circa particulares cauſas conſideraverunt, conati ſunt in univerſalem rerum cauſam transferre. Viderunt enim particulares effe-

(a) *Lege* quorum.

effectus contrarios ex contrariis particularibus cauſis procedere, ſicut quod ignis calefacit, aqua vero infrigidat: unde crediderunt quod hic proceſſus a contrariis effectibus in contrarias cauſas non deficiat uſque ad prima rerum principia. Et quia omnia contraria contineri videntur ſub bono, & malo, inquantum contrariorum ſemper unum eſt deficiens, ut nigrum, & amarum; aliud vero perfectum, ut dulce, & album: ideo æſtimaverunt quod prima omnium activa principia ſint bonum, & malum.

Sed manifeſte defecerunt in conſiderando contrariorum naturam. Nonenim contraria omnino diverſa ſunt, ſed ſecundum aliquid quidem conveniunt, ſecundum aliquid autem differunt. Conveniunt enim in genere, differunt autem ſecundum differentias ſpecificas. Sicut igitur contrariorum ſunt contrariæ cauſæ propriæ, ſecundum quod ſpecificis differentiis differunt; ita eorum oportet eſſe unam cauſam communem totius generis, in quo conveniunt. Cauſa autem communis prior, & ſuperior eſt propriis cauſis particularibus. Quanto enim eſt aliqua cauſa ſuperior, tanto virtus eius maior eſt, & ad plura ſe extendens. Relinquitur igitur contraria non eſſe prima rerum activa principia, ſed omnium eſſe unam primam cauſam activam.

CAPUT XVII.

Quod omnes ſubſtantiæ ſeparatæ ſint a Deo productæ.

QUia igitur oſtenſum eſt quid de ſubſtantiis ſpiritualibus præcipui Philoſophi Plato, & Ariſtoteles ſenſerunt quantum ad earum originem, conditionem naturæ, diſtinctionis, & gubernationis ordinem, & in quo ab eis alii errantes diſſenſerunt; reſtat oſtendere quid de ſingulis habeat chriſtianæ religionis aſſertio. Ad quod oſtendendum utemur præcipue Dionyſii documentis, qui ſuper alios ea quæ ad ſpirituales ſubſtantias pertinent, excellentius tradidit.

Primum quidem igitur circa ſpiritualium ſubſtantiarum originem firmiſſime docet chriſtiana traditio, omnes ſpirituales ſubſtantias, ſicut & ceteras creaturas, a Deo eſſe productas: & hoc quidem canonicæ Scripturæ auctoritate probatur. In Pſalm. enim cxlviii. 2. dicitur: *Laudate eum omnes Angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius:* & enumeratis aliis creaturis ſubditur: *Quia ipſe dixit, & facta ſunt; ipſe mandavit, & creata ſunt.* Sed & Dionyſius iv. capit. cæleſtis Hierarchiæ hanc originem ſubtiliter explicat, dicens: *Primum illud dicere verum eſt, quod bonitate univerſali ſupereſſentialis Divinitas, eorum quæ ſunt, eſſentias ſubſtituens, ad eſſe adiunxit:* & poſt pauca ſubdit, quod *ipſæ cæleſtes ſubſtantiæ ſunt primo, & multipliciter in participatione Dei factæ:* & in iv. capit. de divinis Nominibus dicit, quod *propter divinæ bonitatis radios ſubſtiterunt intelligibiles, & intellectuales omnes ſubſtantiæ, & virtutes, & operationes. Propter iſtos ſunt, & vivunt, & vitam habent indeficientem.* Quod autem a Deo immediate productæ ſint omnes ſpirituales ſubſtantiæ, & non ſolum ſupremæ, expreſſit in v. capit. de divinis Nominibus. *Sanctiſſimæ*, inquit, *& providentiſſimæ virtutes exiſtentes, & ſicut in veſtibulis ſuperſubſtantialis Trinitatis collocatæ, ab ipſa, & in ipſa & eſſe, & deiformiter eſſe habent, & poſt illas ſubiectæ*, ideſt inferiores ſupremis, *ſubiectæ*, ideſt inferiori modo, eſſe habent a Deo, *& extremæ*, ideſt infimæ, *extreme*, ideſt infimo modo, *ſicut ad Angelos, ſicut ad nos autem ſupermundane.* Per quod dat intelligere, quod omnes ſpiritualium ſubſtantiarum ordines ex divina diſpoſitione inſtituuntur, non ex hoc quod una earum cauſetur ab alia. Et hoc expreſſius in iv. capit. cæleſtis Hierarchiæ. *Sane eſt*, inquit, *omnium cauſa, & ſuper omnia bonitatis proprium ad communionem ſuam ea quæ ſunt vocare; ſicut unicuique eorum quæ ſunt, ex propria diffinitur analogia: unamquamque enim rem conſtituit in ordine qui competit ſuæ naturæ.*

Similiter etiam chriſtianæ religioni repugnat quod ſpirituales ſubſtantiæ ab alio & alio principio habeant bonitatem, & eſſe, & vitam, & alia huiuſmodi quæ pertinent ad earum perfectionem. Nam in canonica Scriptura uni & eidem Deo attribuitur eſſentia bonitatis, & quod ſit ipſum eſſe. Unde dicitur Matthæi xix. 17. *Unus eſt bonus, Deus.* Quod autem ſit ipſum eſſe, patet: nam Exodi iii. 14. quærenti Moyſi quod eſſet nomen Dei, reſpondit Dominus: *Ego ſum qui ſum:* & ſimiliter quod ſit ipſa viventium vita: unde dicitur Deuter xxx. 20. *Ipſe eſt enim vita tua.* Et hanc quidem veritatem expreſſe Dionyſius tradit v. capit. de divinis Nominibus, dicens, quod *ſacra doctrina non aliud eſſe bonum dicit, & aliud exiſtens, & aliud vitam, aut ſapientiam; neque multas cauſas, & aliorum alias pro-*

du-

ductivas Deitates excedentes , & ſubiectas . In quo removet opinionem Platonicorum, qui ponebant quod ipſa eſſentia bonitatis erat ſummus Deus , ſub quo erat alius Deus, qui eſt ipſum eſſe, & ſic de aliis, ut ſupra dictum eſt . Subdit autem : *Sed unius* , ſcilicet Deitatis , dicit *eſſe omnes bonos proceſſus* , quia ſcilicet & eſſe , & vivere , & omnia alia huiuſmodi a ſumma Deitate procedunt in res. Hoc etiam diffuſius explicat in 11. capit. de divinis Nominibus, dicens : *Non enim ſubſtantiam quamdam divinam , aut angelicam dicimus per ſe eſſe, quod eſt cauſa quod ſint omnia . Solum enim quod ſint exiſtentia , & ipſum eſſe ſuperſubſtantiale*, ſcilicet ſummi Dei , *eſt & principium , & ſubſtantia , & cauſa .* Principium quidem effectivum , ſubſtantia autem quaſi forma exemplaris , cauſa autem finalis. Subdit autem : *Neque vita generativam aliam Deitatem dicimus , præter ſuperdivinam vitam , omnium quæcumque vivunt , & ipſius per ſe vitæ cauſam* , quæ ſcilicet formaliter viventibus inhæret : *neque colligendo dicimus principales exiſtentium , & cauſativas ſubſtantias , & perſonas, quas deos exiſtentium, & creatores per ſe facientes dixerunt .* Ad hanc etiam poſitionem excludendam ſignanter Dionyſius ab eſſentiali Dei bonitate, quam Platonici ſummum Deum exponebant, dicit, *in ſubſtantiis ſpiritualibus procedere quod ſunt , & vivunt , & intelligunt : & omnia alia huiuſmodi ad earum perfectionem pertinentia ab ea ſortiuntur .* Et idem etiam replicat in ſingulis capitulis , oſtendens quod ab eſſe divino habent quod ſint, & a vita divina habent quod vivunt, & ſic de ceteris.

Eſt autem chriſtianæ doctrinæ contrarium, ut ſic dicantur ſpirituales ſubſtantiæ a ſumma Deitate originem trahere , quod fuerint ab æterno, ſicut Platonici , & Peripatetici poſuerunt ; ſed hoc habet aſſertio catbolicæ fidei , quod cœperunt eſſe poſtquam prius non fuerant : unde dicitur Iſaiæ xl. 26. *Levate in excelſum oculos veſtros , & videte quis creavit hæc* , ſcilicet ſuperiora omnia : & ne intelligeretur de corporalibus ſolum, ſubdit : *Qui educit in numero (a) militiam cæli* . Solet autem ſacra Scriptura nominare militiam cæli ſpiritualium ſubſtantiarum cæleſtem exercitum propter earum ordinem, & virtutem in exequendo voluntatem divinam : unde dicitur Lucæ 11, 13. quod *facta eſt cum Angelo multitudo cæleſtis militiæ* . Datur igitur intelligi , non ſolum corpora , ſed etiam ſpirituales ſubſtantias per creationem de non eſſe in eſſe fuiſſe eductas, ſecundum illud Rom. iv. 17. *Vocat ea quæ non ſunt , tamquam ea quæ ſunt .* Unde & Dionyſius dicit x. capit. de divinis Nominibus , quod *non omnino , & abſolute ingenita , & vere æterna ubique ſacra Scriptura nominat æterna ; ſed incorruptibilia , & immortalia , & exiſtentia eodem modo* , ſcilicet nominat æterna ; ſicut quando dicit (Pſal. xxiii. 7.) *Elevamini portæ æternales* , & ſimilia , quod maxime videtur de ſpiritualibus ſubſtantiis dictum : & poſtea ſubdit : *Oportet igitur non ſimpliciter coæterna Deo , qui eſt ante ævum , arbitrari æterna dicta .* Sed ſacra Scriptura in Geneſi loquens de principio creationis rerum , de ſpiritualium ſubſtantiarum productione expreſſam mentionem non facit , ne populo rudi , quibus lex proponebatur, idolatriæ daretur occaſio, ſi plures ſpirituales ſubſtantias ſuper omnes corporeas creaturas introduceret ſermo divinus.

Non poteſt etiam ex Scripturis canonicis expreſſe haberi, quando creati fuerint Angeli. Quod enim poſt corporalia creati non fuerint , ratio manifeſtat , quia non fuit decens ut perfectiora poſteriora crearentur ; & etiam ex auctoritate ſacræ Scripturæ expreſſe colligitur : dicitur enim Iob xxxviii. 7. *Cum me laudarent ſimul aſtra matutina, & iubilarent omnes filii Dei*, per quos ſpirituales ſubſtantiæ intelliguntur . Arguit autem ſic Auguſtinus XI. de civ. Dei : (cap. ix.) *Iam ergo erant Angeli quando facta ſunt ſidera ; facta ſunt autem quarto die. Numquid nam ergo tertio die factos eſſe Angelos dicimus? Abſit. In promptu eſt enim quid illo die factum ſit , ab aquis utique terra diſcreta... Numquid nam ſecundo? Ne hoc quidem : tunc enim firmamentum factum eſt .* Et poſtea ſubiicit : *Nimirum ergo ſi ad iſta opera Dei pertinent Angeli , (b) ipſi ſunt illa lux quæ diei nomen accepit .* Sic igitur ſecundum ſententiam Auguſtini ſimul cum corporalibus creata eſt ſpiritualis creatura , quæ ſignificatur nomine cæli, cum in Gen. dicitur : *In principio fecit Deus cælum , & terram .* Formatio autem eius , & perfectio ſignificatur in lucis productione, ut multipliciter proſequitur in Lib. ſuper Geneſim ad litteram . Sed , ut Damaſcenus dicit in III. Lib. quidam aiunt, quod ante omnem creationem , ſcilicet corporalis creaturæ, geniti ſunt Angeli : quia , ut Gregorius Theologus dicit, primum excogitavit angelicas virtutes, & cæleſtes, & excogitatio eius opus fuit. Et huic ſententiæ ipſe Damaſcenus conſentit.

Sed

(a) Vulgata *militiam eorum* . (b) *Ita Auguſtinus* . *Al.* ipſi enim.

Digitized by Google

Sed & Hieronymus prædicti Gregorii Nazianzeni diſcipulus eamdem ſententiam ſequitur: dicit enim ſuper epiſtolam ad Titum: *Sex millia necdum noſtri temporis implentur annorum: & quantas prius æternitates, quanta tempora, quantas ſæculorum origines fuiſſe arbitrandum eſt: in quibus Angeli, Throni, & Dominationes, ceterique ordines ſervierunt Deo abſque temporum vicibus, atque menſuris, & Deo iubente ſubſtiterunt?* Neutrum autem horum æſtimo eſſe ſanæ doctrinæ contrarium: quia nimis præſumptuoſum videretur aſſerere tantos Eccleſiæ Doctores a ſana doctrina pietatis deviaſſe. Nam ſententia Auguſtini magis videtur competere ſententiæ eorum qui ponunt in rerum productione non fuiſſe temporis ordinem ſecundum numerum dierum ſenarium, quos Scriptura commemorat; ſed illos ſex dies refert Auguſtinus ad intelligentiam angelicam ſex rerum generibus præſentatam. Sententia vero Gregorii Nazianzeni, Hieronymi, & Damaſceni convenientior eſt ſecundum eorum poſitionem qui ponunt in rerum productione ſucceſſionem temporis ſecundum ſex dies prædictos. Si enim creaturæ non fuerunt omnes ſimul productæ, ſatis probabile eſt creaturas ſpirituales omnia corpora præceſſiſſe.

Si vero quæratur ubi creati ſunt Angeli, manifeſtum eſt quod quæſtio iſta locum non habet, ſi creata eſt ſpiritualis ſubſtantia ante omnem creaturam corpoream, cum locus ſit aliquid corporale; niſi forte pro loco accipiamus ſpiritualem claritatem, qua illuſtrantur a Deo. Unde Baſilius dicit in II. Hexamer. *Arbitramur quod ſi fuit quippiam ante inſtitutionem ſenſibilis huius, & corruptibilis mundi, profecto in luce fuit. Neque enim dignitas Angelorum, nec omnium cæleſtium militia, vel ſi quid eſt nominatum, aut etiam inappellabile, aut aliquid rationalis virtus, vel miniſtrator ſpiritus degere poſſet in tenebris; ſed in luce, & lætitia decentem ſibi habitum poſſidebat: de qua re neminem puto contradicturum.* Si vero ſimul cum corporali creatura creati fuerunt Angeli, quæſtio locum poteſt habere, eo tamen modo quo Angelis competit eſſe in loco, de quo infra dicetur. Et ſecundum hoc quidam dixerunt, in quodam ſupremo cælo ſplendido Angelos eſſe creatos, quod empyreum nominant, ideſt igneum, non ab ardore, ſed a ſplendore: & de hoc cælo Strabus, & Beda exponunt quod dicitur in principio Gen. *Creavit Deus cælum, & terram;* quamvis hæc expoſitio ab Auguſtino, & aliis antiquioribus Eccleſiæ Doctoribus non tangatur.

CAPUT XVIII.

De conditione ſubſtantiarum ſpiritualium.

Deinde conſiderare oportet quid de conditione ſpiritualium ſubſtantiarum ſecundum catholicæ doctrinæ ſententiam ſit tenendum.

Fuerunt igitur quidam qui Angelos putaverunt corporeos eſſe, vel ex materia & forma eſſe compoſitos: quod quidem ſenſiſſe videtur Origenes in I. Periarchon, ubi dicit: *Solius Dei, ideſt Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, natura id proprium eſt ut ſine materiali ſubſtantia, & abſque ulla corporeæ adiectionis ſocietate intelligatur exiſtere.* Et ad hoc quidem quod Angelos corporeos ponerent, movere potuerunt eos verba Scripturæ quæ attribuunt quædam corporalia Angelis, cum eos etiam in loco corporali eſſe pronuntiet, ſecundum illud Matthæi XVIII. 10. *Angeli eorum in cælis ſemper vident faciem Patris mei, qui in cælis eſt;* & eos moveri aſſerat, ſecundum illud Iſaiæ VI. 6. *Volavit ad me unus de Seraphim:* & quod eſt amplius, figura corporali deſcribat, ſicut ibidem de Seraphim dicitur: *Sex alæ uni, & ſex alæ alteri:* & de Gabriele dicitur Danielis X. 5. *Ecce vir unus veſtitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo, & corpus eius quaſi chryſolitus:* & adhuc alia ad organum corporis pertinentia ibidem ſubduntur.

Quidam autem de Angelis dicunt, quod etſi non ſint corporei, eſt tamen in eis compoſitio formæ & materiæ: quod ex quibus rationibus accipere velint, ſupra iam diximus.

Sed quod Angeli incorporei ſint, canonicæ Scripturæ auctoritate probatur, quæ eos ſpiritus nominat. Dicitur enim in Pſal. CIII. 4. (a) *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus:* & Apoſtolus dicit ad Hebræos I. 14. de Angelis loquens: *Omnes ſunt adminiſtratorii ſpiritus, in miniſterium miſſi propter eos qui hereditatem capiunt ſalutis.* Conſuevit autem Scriptura nomine ſpiritus aliquid incorporeum deſignare, ſecundum illud Ioan. IV. 24. *Spiritus eſt Deus; & eos qui adorant eum, in ſpiritu, & veritate oportet adorare:* & Iſai. XXXI. 3. *Aegyptus homo, & non Deus; & equi eorum caro, & non ſpiritus.* Sic igitur conſequens eſt, ſecundum ſacræ Scripturæ ſententiam, Angelos incorporeos eſſe. Si quis autem diligenter velit verba ſa-

(a) Vulgata: *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus.*

ſacræ Scripturæ inſpicere, ex eiſdem accipere poterit eos immateriales eſſe: nominat enim eos ſacra Scriptura quaſdam virtutes. Dicitur enim in Pſalm. CII. 20. *Benedicite Domino omnes Angeli eius:* & poſtea ſubditur: *Benedicite Domino omnes virtutes eius:* & Matth. XXIV. 29. dicitur: *Virtutes cælorum movebuntur:* quod de ſanctis Angelis omnes Doctores exponunt. Quod autem materiale eſt, non eſt virtus, ſed habet virtutem, ſicut non eſt eſſentia, ſed habens eſſentiam, ſequitur enim eſſentiam virtus. Non eſt autem homo ſua humanitas, neque ſua eſſentia, neque ſua virtus. Similiter autem neque aliquid aliud ex materia & forma compoſitum. Relinquitur igitur ſecundum intentionem Scripturæ, Angelos immateriales eſſe. Utrumque autem horum expreſſe Dionyſii verbis aſtruitur, qui in IV. cap. de div. Nom. de Angelis loquens dicit, quod *intellectuales ſubſtantiæ ab univerſa corruptione, morte, & materia munda exiſtunt, & ſicut incorporales & immateriales intelliguntur.* In I. etiam capit. cæleſtis Hierarch. dicit, quod *divina diſpoſitio immateriales Angelorum hierarchias materialibus figuris variis tradidit:* & in II. cap. eiuſdem Libri quærit, quare *ſacri doctores ad corporalem formationem incorporalium*, ſcilicet Angelorum, *venientes non figuraverunt ea pretioſiſſimis figuris, ſed immaterialibus ſubſtantiis, & deiformibus ſimplicitatibus terrenas figuras impoſuerunt.* Ex quibus patet omnibus hanc fuiſſe Dionyſii ſententiam, quod Angeli ſunt immateriales & ſimplices ſubſtantiæ. Quod etiam ex hoc patet quod frequenter eos nominat cæleſtes intellectus, ſeu divinas mentes. Intellectus autem, & mens aliquid incorporeum, & immateriale eſt, ut Philoſophus probat in III. de Anima. Auguſtinus etiam in XI. ſuper Gen. ad litteram dicit, quod *primo die quo lux facta eſt, conditio ſpiritualis, & intellectualis creatura, lucis appellatione intimatur, in qua natura intelliguntur omnes ſancti Angeli, atque Virtutes.* Damaſcenus etiam dicit, quod Angelus eſt *ſubſtantia intellectualis, & incorporea.* Sed dubium facit quod poſtea ſubdit: *Incorporeus autem, & immaterialis dicitur quantum ad nos: omne enim comparatum ad Deum, groſſum, & materiale invenitur.* Quod ad hoc inducitur ut non æſtimetur Angelus propter ſuam incorporeitatem, & immaterialitatem divinam ſimplicitatem æquare. Corporales vero figuræ, ſeu formæ quæ in Scriptura ſacra interdum Angelis attribuuntur, per quamdam ſimilitudinem ſunt intelligendæ: quia, ſicut dicit Dionyſius in I. cap. cæl. Hierar. *non eſt poſſibile noſtræ menti ad immaterialem illam ſurſum excitari cæleſtium hierarchiarum & imitationem, & contemplationem, niſi ſecundum ſe materiali manuductione utatur:* ſicut & de ipſo Domino multa corporalia in Scripturis per quamdam ſimilitudinem dicuntur: unde XV. cap. cæl. Hierar. Dionyſius exponit quid ſpirituale ſignificetur in Angelis per omnes huiuſmodi corporales figuras. Nec ſolum huiuſmodi formas corporeas per ſimilitudinem de Angelis aſſerit, ſed dicit etiam ea quæ pertinent ad affectionem ſenſitivi appetitus; ut per hoc detur intelligi, quod non ſolum Angeli non ſunt corpora, ſed etiam non ſunt ſpiritus corporibus uniti, qui ſenſificando percipiant, ut ſic in eis inveniantur operationes animæ ſenſitivæ. Dicit enim in II. cap. cæl. Hier. quod *furor irrationabilis ex paſſibili motu gignitur; ſed in Angelis altero modo oportet iraſcibile intelligere, declarans, ut æſtimo, virilem ipſorum rationabilitatem.* Alia litteram habet ſic: *Sed in Angelis furibundum demonſtrat virilem ipſorum rationabilitatem.* Et ſimiliter dicit, quod concupiſcentia in eis ſignificat amorem divinum. Cui conſonat id quod Auguſtinus dicit in IX. de civ. Dei, quod *ſancti Angeli ſine ira puniunt quos accipiunt æterna Dei lege puniendos; & miſeris ſine miſeria compaſſione ſubveniunt, periclitantibus, & eis quos diligunt, abſque timore opitulantur: & tamen iſtarum nomina paſſionum conſuetudo locutionis humanæ etiam in eos uſurpat propter quamdam operum ſimilitudinem, non propter affectionum infirmitatem.* Quod autem Angeli dicuntur eſſe in cælis, aut in aliquibus aliis corporalibus locis, non eſt intelligendum quod ſint in eis corporali modo, ſcilicet per contactum dimenſivæ quantitatis, ſed modo ſpirituali per quemdam contactum virtutis. Proprius autem locus Angelorum eſt ſpiritualis, ſecundum quod Dionyſius dicit VI. cap. de divinis Nominibus, quod *ſupremæ ſpirituales ſubſtantiæ ſunt in veſtibulis Trinitatis collocatæ:* & Baſilius dicit in II. Hexameron, quod *ſunt in luce, & in lætitia ſpirituali habitant:* & Gregorius Nyſſenus dicit in Lib. de homine, quod *intelligibilia in intelligibilibus locis ſunt, aut in ſe ipſis, aut in ſuperiacentibus intelligibilibus. Cum igitur in corpore dicitur intellectuale aliquid localiter eſſe, non ut in loco corporeo dicitur eſſe, ſed ut in habitudine, & in ea, quod adeſt, ut dicimus Deum eſſe in nobis:* & poſt pauca ſubdit: *Cum igitur in habitu-*

tua. :e

Digitized by Google

tudine fuerit intelligibile aliqued vel loci alieuius, vel rei, ut in loce exiſtentis; abuſive dicimus illic id eſſe prepter actum eius qui eſt illic locum pre habitudine ſuſcipientes. Cum enim deberemus dicere, Illic agit, dicimus, Illic eſt. Et hoc ſeqnens Damaſcenus dixit, quod *Angelus ubi eperatur ibi eſt*. Auguſtinus etiam VIII. ſuper Gen. ad litteram dicit, quod *ſpiritus creater movet conditum ſpiritum per tempus ſine loce; movet autem terpus per tempus, & locum*.

Ex quibus omnibus datur intelligi ſubſtantias ſpirituales non eſſe in loco corporaliter, ſed quodam modo ſpirituali. Et quia eodem modo competit alicui moveri in loco, & eſſe in loco; per conſeqnens neque corporali modo Angeli moventur in loco; ſed motus eorum qui exprimitur in Scripturis, ſi referatur ad lncum corporalem, eſt accipiendus ſecundum ſucceſſionem virtualis contactus ad loca diverſa; vel eſt accipiendus ſecundum myſticam intelligentiam, ſicut Dionyſius IV. cap. de divin. Nomin. dicit, quod *moveri dicuntur divina mentes tirtulariter quidem unita illuminationibus pulchri, & boni: in directum autem quando procedunt ad ſubiectorum prcvidentiam; oblique vero quando providentes minus habentibus ingreſſibiliter manent tirca Deum*.

Ex his igitur manifeſtum eſt quid circa conditionem ſpiritualium ſubſtantiarum, ideſt Angelorum, ſacri Doctores tradiderint, aſſerentes eos incorporeos, & immateriales eſſe.

CAPUT XIX.

De diſtinctione ſpirituum Angelorum.

OPortet autem conſequenter conſiderare qnid ſecundum ſacram doctrinam de diſtinctione ſpirituum ſit tenendum: ubi & primum conſiderandum occurit de differentia bonorum, & malornm. Eſt enim apud multos receptum, eſſe quoſdam ſpiritus bonos, quoſdam vero malos: quod auctoritate ſacræ Scripturæ comprobatur. De bonis enim ſpiritibus dicitur Hebr. I. 14. *Omnes ſunt adminiſtratorii ſpiritus, in miniſterium miſſi, propter eos qui hereditatem capiunt ſalutis*. De malis autem ſpiritibus dicitur, Matthæi XII. 43 *Cum immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, & non invenit*: & poſtea ſubditur: *Tunc vadit, & aſſumit ſeptem alios ſpiritus nequieres ſe*. Et quamvis, ut Auguſtinus narrat in IX. de civ. Dei, quidam poſuerint & bonos, & malos ſpiritus deos eſſe, & ſimiliter bonos, & malos dæmones nominari; quidam tamen melius deos non niſi bonos aſſerunt, quos nos Angelos dicimus, dæmones autem ſecundum communem uſum loquendi non niſi in malo accipiunt: quod, ut dicit, rationabiliter accidit. Dæmones enim in græco a ſcientia nominantur quæ ſine caritate, ſecundum ſententiam Apoſtoli, per ſuperbiam inflat.

Sed cauſa malitiæ dæmonum non eadem ab omnibus aſſignatur. Quidam enim eos aſſerunt naturaliter malos tamquam a malo productos principio, & ſic etiam quod ipſorum natura ſit mala; quod ad Manichæorum errorem pertinet, ut patet ex dictis. Sed hunc errorem efficaciſſime Dionyſius improbat, IV. capit. de divinis Nominibus, dicens: *Neque damenes natura mali ſunt*. Quod probat primo quidem, quia ſi naturaliter mali eſſent, ſimul oporteret dicere, quod neque eſſent producti ex bono principio, neque inter exiſtentia computarentur: quia malum non eſt natura aliqua, nec ſi eſſet aliqua natura, cauſaretur a bono principio. Secundo quia ſi ſunt naturaliter mali, aut ſibi ipſis, & ſic ſe ipſos corrumperent, quod eſt impoſſibile, malum enim rationem corruptivi habet. Si vero ſunt mali aliis, oporteret quod ea quibus ſunt mali, corrumperent. Quod autem eſt naturaliter tale, eſt omnibus tale, & omnino tale. Sequetur ergo quod omnia, & omnino corrnmperent; quod eſt impoſſibile: tum quia quædam ſunt incorruptibilia, quæ corrumpi non poſſunt: tum quia ea quæ etiam corrumpuntur, non totaliter corrumpuntur. Non igitur ipſa natura dæmonum eſt mala. Tertio quia ſi eſſent naturaliter mali, non eſſent a Deo facti, quia bonum bona producit, & ſubſiſtere facit: & hoc eſt impoſſibile, ſecundum illud quod ſupra probatum eſt, ſcilicet quod oportet omnium Deum eſſe principium. Quarto quia ſi dæmones ſemper eodem modo ſe habent, non ſunt mali: qnod enim eſt ſemper idem, boni eſt proprium. Si autem non ſemper ſunt mali, non ſunt natura mali. Quinto quia non ſunt omnino expertes boni, ſecundum quod ſunt, & vivunt, & intelligunt, & aliquod bonum deſiderant.

Fuerunt autem alii ponentes dæmones naturaliter malos, non quia eorum natura ſit mala, ſed quia habent quamdam inclinationem naturalem ad malum, ſicut Auguſtinus X. de civitate Dei (cap. XI.) intro-

introducit Porphyrium dicentem in epiſtola ad Anebontem, *quoſdam opinari eſſe quoddam* ſpirituum *genus, cui exaudire ſit proprium, natura fallax, omniforme, multimodum, ſimulans deos, & dæmones, & ipſas animas defunctorum*. Quæ quidem opinio veritatem habere non poteſt, ſi ponamus dæmones incorporeos eſſe, & intellectus quoſdam ſeparatos. Cum enim omnia natura bona ſint, impoſſibile eſt quod natura aliqua habeat inclinationem ad malum niſi ſub ratione particularis boni. Nihil enim prohibet aliquid quod eſt particulariter bonum alicui naturæ, intantum dici malum, inquantum repugnat perfectioni nobilioris naturæ; ſicut furioſum eſſe, quoddam bonum eſt cani, quod tamen malum eſt homini rationem habenti. Poſſibile tamen eſt in homine ſecundum ſenſibilem & corporalem naturam, in qua cum brutis communicat, eſſe quamdam inclinationem ad furorem, qui eſt homini malum. Sed hoc de intellectuali natura dici non poteſt, quia intellectus ordinem habet ad bonum commune. Unde dici non poteſt, in dæmonibus inveniri naturalem inclinationem ad malum, ſi ſunt pure intellectuales non habentes admixtionem corporeæ naturæ.

Sciendum eſt ergo, quod Platonici poſuerunt, ut etiam ſupra dictum eſt, dæmones eſſe animalia quædam corporea, habentia intellectum: & inquantum habent corpoream, & ſenſitivam naturam, ſunt variis animæ paſſionibus ſubſtituti, ſicut & homines, ex quibus inclinantur ad malum. Unde Apuleius in Libro de Deo Socratis diffiniens dæmones, dixit, eos eſſe *genere animalia, animo paſſiva, mente rationalia, corpore aerea, tempore æterna*: & ſicut ipſe dicit, ſubiecta eſt mens dæmonum paſſionibus libidinum, formidinum, irarum, atque huiuſmodi ceteris. Sic ergo dæmones etiam loco diſcernuntur a diis, quos Angelos dicimus; aerea loca dæmonibus attribuentes, æthera vero Angelis, ſive diis. Hanc autem poſitionem quantum ad aliquid aliqui Eccleſiæ Doctores ſequuntur. Auguſtinus enim III. ſuper Gen. ad litteram videtur dicere, vel ſub dubio relinquere, quod dæmones aerea ſunt animalia, quoniam corporum aereorum natura vigent: & propterea a morte non diſſolvuntur, quia prævalet in eis elementum quod tam ad faciendum, quam ad patiendum eſt aptum, ſcilicet aer. Et hoc idem pluribus aliis locis dicit. Sed & Dionyſius videtur in dæmonibus ponere ea quæ ad ſenſibilem animam pertinent: dicit enim IV. cap. de div. Nomin. quod *eſt in dæmonibus malum, furor irrationabilis, demens concupiſcentia, & phantaſia proterva*. Manifeſtum eſt autem phantaſiam, & concupiſcentiam, & iram, ſive furorem, non ad intellectum, ſed ad ſenſitivæ partem animæ pertinere. Sed & quantum ad locum quidam cum eis conſenſerunt putantes, dæmones non cæleſtes, vel ſupercæleſtes Angelos fuiſſe, ut Auguſtinus narrat in III. ſuper Gen. ad litteram. Sed & Damaſcenus in ſuo Libro dæmones dicit ex his angelicis virtutibus fuiſſe qui terreſtri ordini præerant. Sed & Apoſtolus ad Epheſ. VI. nominat diabolum principem poteſtatis aeris huius.

Sed occurrit hic aliud conſideratione dignum. Cum enim unicuique ſpeciei ſit attributa natura ſecundum convenientiam ſuæ formæ, non videtur eſſe poſſibile quod in tota aliqua ſpecie ſit naturalis inclinatio ad id quod eſt malum illius ſpeciei ſecundum rationem propriæ formæ; ſicut non omnibus hominibus ineſt naturalis inclinatio ad immoderantiam concupiſcentiæ, ſive iræ. Sic igitur non eſt poſſibile omnes dæmones habere naturalem inclinationem ad fallaciam, & ad alia mala, etiam ſi omnes eſſent unius ſpeciei. Multo ergo minus, ſi ſinguli eſſent in ſingulis ſpeciebus; quamvis, ſi ſint corporei, nihil impedire videatur plures ſub una ſpecie contineri: poterit enim ſecundum diverſitatem materiæ diverſitas individuorum unius ſpeciei cauſari. Oportebit igitur dicere, quod non omnes natura, nec ſemper fuerunt mali; ſed aliqui eorum mali eſſe inceperint proprio arbitrio, paſſionum inclinationem ſequentes. Unde Dionyſius dicit, quod *averſio*, ſcilicet a Deo, *eſt ipſis dæmonibus malum, & quaſi mentium exceſſus, quia per ſuperbiam ultra ſe ipſos ſunt elati*: & poſtea ſubdit quædam ad pœnam pertinentia; ſicut *non conſecutio finis ultimi*, & *imperfectio* per carentiam debitæ perfectionis, & *impotentia conſequendi quod naturaliter deſiderant*, & *infirmitas virtutis conſervantis naturalem in eis ordinem revocantem a malo*. Auguſtinus etiam dicit in III. ſuper Geneſ. ad litteram, quod tranſgreſſores Angeli ante tranſgreſſionem ſuam fuerunt in ſuperiori parte aeris propinqua cælo cum principe ſuo nunc diabolo, tunc Archangelo, indiſtincte exprimens per tranſgreſſionem quamdam eos eſſe malos factos. Sed & Damaſcenus dicit in II. Libro, quod *diabolus non natura*

malus

Digitized by Google

malus factus eſt , ſed bonus exiſtens , & in bono genitus , liberi ſui arbitrii electione verſutus. Hoc inſuper & Origenes in II. Periarcon, & Auguſtinus in II. de civitate Dei, auctoritatibus ſacræ Scripturæ confirmant, inducentes id quod habetur Iſa. xiv 12. dictum diabolo ſub ſimilitudine Regis Babylonis: *Quomodo cecidiſti de cælo Lucifer , qui mane ortebaris ?* & Ezechielis xxviii. 12. ad eum dicitur in perſona Regis Tyri: *Tu ſignaculum ſimilitudinis , plenus ſapientia , perfectus decore , in deliciis paradiſi Dei fuiſti :* & poſtea ſubditur: *Perfectus in viis tuis a die conditionis tuæ , donec inventa eſt iniquitas in te.* Voluit Auguſtinus in his verbis dici id quod dicitur Ioannis viii. 44. *Ille homicida erat ab initio , & in veritate non ſtetit* , & etiam id , quod in canonica Ioannis (I. cap. iii. 8.) dicitur , quod *diabolus ab initio peccat* , referens hoc ad initium quo incepit peccare , vel ad initium conditionis humanæ, quo deceptum hominem ſpiritualiter occidit . Huic autem ſententiæ conſonare videtur Platonicorum opinio , qui dæmonum quoſdam bonos, quoſdam malos dicunt , quaſi ens proprio arbitrio bonos , vel malos factos . Unde & Plotinus ulterius procedens dixit animas hominum dæmones eſſe, & ex hominibus fieri Lares , ſi meriti boni ſunt , Lemures autem mali , ſeu Larvas. Manes autem (*a*) eos dicit, ſi incertum eſt bonorum eos , ſeu malorum eſſe meritorum ; ſicut Auguſtinus introducit IX. de civitate Dei. Qui quidem quantum ad hoc præmiſſæ Sanctorum aſſertioni concordat, quod pro meritis bonis, vel malis aliquos dæmones bonos , vel malos eſſe aſſerunt ; quamvis non ſit noſtræ conſuetudinis quod bonos ſpiritus dæmones, ſed Angelorum nomine nominemus. Quantum vero ad hoc quod dixit , animas hominum mortuorum fieri dæmones, eſt erronea poſitio. Unde Chryſoſtomus dicit exponens id quod habetur Matthæi viii. 28. *Duo habentes dæmonia, exeuntes de monumentis :* „ Per hoc (in-
„ quit) quod ſubditur , *de monumentis*
„ *exeuntes*, pernicioſum dogma imponere
„ volebant, quod animæ morientium dæ-
„ mones fiant . Unde & multi aruſpi-
„ cum occidunt pueros, ut animam eo-
„ rum cooperantem habeant . Propter
„ quod & dæmoniaci clamant, qnoniam
„ anima illius ego ſum. Non eſt autem
„ anima defuncti quæ clamat, ſed dæ-
„ mon hoc fingit, ut decipiat audientes:
„ ſi enim in alterius corpus animam mor-
„ tui poſſibile eſſet intrare , multo ma-
„ gis in corpus ſuum. Sed neque habet
„ ratinnem, iniqua paſſam animam coo-
„ perari iniqua ſibi facieuti : vel homi-
„ nem poſſe virtutem incorpoream in a-
„ liam tranſmutare ſubſtantiam , ſcilicet
„ animam in ſubſtantiam dæmonis . Ne-
„ que enim in corporibus hoc machinari
„ quis poteſt, ut in hominis corpus fa-
„ ciat aſini corpus. Neque enim rationa-
„ bile eſt animam a corpore ſeparatam
„ hic iam oberrare. *Iuſtorum* enim *animæ*
„ *in manu Dei ſunt* . (*Sap.* iii. 3.) Un-
„ de & quæ (*b*) puerorum , neque enim
„ malæ ſunt ; ſed & quæ peccatorum
„ ſunt, confeſtim hinc abducuntur . Et
„ hoc manifeſtum eſt ex Lazaro , & di-
„ vite. “ Nec tamen putandum eſt Plotinum in hoc a Platonicorum opinione deviaſſe , ponentium dæmnnes eſſc aerca corpora , quod animas hominum poſt mortem fieri exiſtimabat , quia etiam animæ hominum ſecuudum Platonicorum opinionem , præter iſta corpora corruptibilia habent quædam æetherea corpora, quibus ſemper etiam poſt ſenſibilium corporum diſſolutionem quaſi incorruptibilibus uniuntur . Unde Proclus dixit in Libro divinarum coelementationum : *Omnis anima participabilis corpore , utitur primo perpetuo , & habente hypoſtaſim ingenerabilem , & incorruptibilem*. Et ſic animæ a corporibus ſeparatæ ſecundum eos aerea animalia eſſe non deſinunt.

Sed ſecundum aliorum Sanctorum ſententiam , dæmones quos malos eſſe dicimus, non ſolum fuerunt de inferiori Angelorum ordine , ſed etiam de ſuperioribus ordinibus, quos incorporeos, & immateriales eſſe oſtendimus , ita quod inter eos unus eſt qui ſummus omnium fuit. Unde Gregorius in quadam homilia , exponens illud Ezech. xxviii. *Omnis lapis pretioſus operimentum tuum* , dicit quod princeps malorum angelorum in aliorum angelorum comparatione ceteris clarior fuit. Et in hoc conſentire videtur illis qui deorum quoſdam bonos quoſdam malos eſſe aſſerebant , ſecundum quod dii Angeli nominantur . Unde & Iob iv. 18. dicitur : *Ecce qui ſerviunt ei , non ſunt ſtabiles , & in Angelis ſuis reperit pravitatem*.

Sed hoc multas difficultates habet . In ſubſtantia enim incorporea , & intellectuali nullus appetitus eſſe videtur niſi intellectivus, qui quidem eſt ſimpliciter boni , ut per

(a) *Al.* deos. (b) *Ita Chryſoſtomus loc. cit. Al.* pravorum *forte pro* parvorum, *vel* parvulorum *irrepſerat*.

ut per Philoſophum patet in XII. Metaphyſicæ. Nullus autem efficitur malus ex hoc quod eius intellectus ſimpliciter tendit in hoc quod eſt ſimpliciter bonum, ſed ex hoc quod tendit in aliquid quod eſt ſecundum quid bonum, ac ſi eſſet ſimpliciter bonum. Non ergo videtur eſſe poſſibile quod proprio appetitu aliqua incorporea, & intellectualis ſubſtantia mala efficiatur.

Rurſus. Appetitus eſſe non poteſt niſi boni, vel apparentis boni: bonum enim eſt quod omnia appetunt. Ex hoc autem quod aliquis verum bonum appetit, non efficitur malus. Oportet igitur in omni eo qui per proprium appetitum malus efficitur, quod appetat apparens bonum tamquam vere bonum. Hoc autem non poteſt eſſe niſi in ſuo iudicio fallatur: quod non videtur poſſe contingere in ſubſtantia incorporea intellectuali, quæ falſæ apprehenſionis capax, ut videtur, eſſe non poteſt. Nam & in nobis quando intelligimus vere aliquid, falſitas eſſe non poteſt. Unde Auguſtinus dicit in Lib. lxxxiii. Quæſtionum, quod *omnis qui fallitur, id in quo fallitur, non intelligit*. Unde & circa ea quæ proprie intellectu capimus, ſicut circa prima principia, nullus decipi poteſt. Impoſſibile igitur videtur quod aliqua incorporea, & intellectualis ſubſtantia per proprium appetitum mala fiat.

Adhuc. In ſubſtantia quæ eſt intellectualis naturæ, a corpore ſeparata, neceſſe eſt quod ſit operatio a tempore abſoluta. Potentia enim uniuſcuiuſque rei ex eius operatione deprehenditur: operatio vero recognoſcitur ex obiecto. Intelligibile autem, inquantum huiuſmodi, neque eſt hic, neque unum numero, ſed abſtractum ſicut a loci dimenſionibus, ita & a temporum ſucceſſione. Ipſa igitur intellectualis operatio, ſi per ſe conſideretur, oportet quod ſicut eſt abſtracta ab omni corporali dimenſione, ita etiam excedat omnem ſucceſſionem temporalem. Et ſi alicui intellectuali operationi continuum, vel tempus adiungatur, hoc non eſt niſi per accidens, ſicut in nobis accidit, inquantum intellectus noſter a phantaſmatibus abſtrahit intelligibiles ſpecies, quas etiam in eis conſiderat. Quod in ſubſtantia incorporea, & intellectuali locum habere non poteſt. Relinquitur igitur quod huiuſmodi ſubſtantiæ operatio, & per conſequens ſubſtantia, omnino ſit extra omnem temporalem ſucceſſionem. Unde Proclus dicit, quod *omnis intellectus in æternitate ſubſtantiam habet, & potentiam, & operationem*: & in Lib. de cauſis dicitur, quod intelligentia parificatur æternitati. Quidquid igitur ſubſtantiis illis incorporeis, & intellectualibus convenit, ſemper, & abſque ſucceſſione convenit illis. Aut igitur ſemper fuerunt malæ, quod eſt contra præmiſſa; aut nequaquam malæ fieri poterunt.

Amplius. Cum Deus ſit ipſa eſſentia bonitatis, ut Dionyſius dicit in 1. capit. de div. Nom. neceſſe eſt quod tanto aliqua ſint perfectius in participatione bonitatis firmata, quanto ſunt Deo propinquiora. Manifeſtum eſt autem ſubſtantias intellectuales incorporeas ſupra omnia corpora eſſe. Sed aliqua corpora, ſcilicet cæleſtia, non ſunt ſuſceptiva alicuius inordinationis, vel mali. Ergo multo minus illæ ſupercæleſtes ſubſtantiæ inordinationis, & mali capaces eſſe non potuerunt. Unde & Dionyſius dicit iv. cap. cæl. Hierar. quod *cæleſtium ſubſtantiarum ornatus ſuper Solem exiſtentia, & irrationabiliter viventia, & ea quæ ſecundum nos ſunt rationabilia, in participatione divinæ traditionis ſunt facti, & copioſiores ad Deum habent communiones, attenti manentes, & ſemper ad ſuperius, ſicut eſt fas, in fortitudine divini, & indeclinabilis amoris extenti*. Hoc igitur videtur ordo rerum habere ut ſicut inferiora corpora inordinationi, & malo poſſunt eſſe ſubiecta, non autem cæleſtia corpora; ita etiam intellectus corporibus inferioribus uniti poſſunt ſubiici malo, non autem illæ ſupercæleſtes ſubſtantiæ. Et hoc ſecuti eſſe videntur qui poſuerunt dæmones, quos malos eſſe dicimus, ex inferiori ordine, & corporeos eſſe.

Hucuſque ſcripſit Sanctus Doctor de Angelis; ſed morte præventus non potuit perficere hunc tractatum, ſicut nec plura alia, quæ imperfecta reliquit. Sic edita exempla.

IN

IN SEX SEQUENTIA OPUSCULA FR. JO. FRANC. BERNARDI MARIAE DE RUBEIS ORDINIS PRÆDICATORUM

ADMONITIO PRAEVIA,

De Opuſculo adverſum Averroiſtas de unitate intellectus, ac latina Themiſtii verſione ab Aquinate adhibita: itemque de verbo intellectus, de ſortibus, de judiciis aſtrorum, de æternitate mundi: deque cenſura Joan. Ambroſii Barbavara in omnia Sancti Thomæ Aquinatis Opuſcula.

CAPUT I.

Opuſculum recenſetur de unitate intellectus contra Averroiſtas. Operis utilitas: quove illud ſcriptum fuerit tempore. Joan. Ambroſii Barbavara Ordinis Prædicatorum cenſura in Aquinatis Opuſcula.

I. ERrorem Averroiſticum *de unitate intellectus in omnibus hominibus*, alioſque errores ex eadem radice veluti ſurculos proficiſcentes, peculiari Opuſculo, quod eſt XVI. in editione Romana, a S. Thoma Aquinate profligatos fuiſſe, teſtantur Veteres omnes Operum ejus Nomenclatores. Priora etiam Opuſculi verba præſtant Ptolomæus de Luca, Bernardus Guidonis, S. Antoninus: nimirum, *Sicut omnes homines naturaliter ſcire deſiderant*. Ipſe Thomas hoc ſibi Opuſculum attribuit: „ Inolevit, in-
„ quiens, jamdudum circa intellectum error apud multos, ex dictis Averrois
„ ſumens exordium: qui aſſerere nititur, intellectum quem Ariſtoteles *poſſi-*
„ *bilem* vocat, ipſe autem inconvenienti nomine *immaterialem* (leg. *materia-*
„ *lem*,) eſſe quamdam ſubſtantiam ſecundum eſſe a corpore ſeparatam: & ali-
„ quo modo uniri ei ut formam: & ulterius quod intellectus poſſibilis ſit u-
„ nus omnium. Contra quem *jampridem multa conſcripſimus*. “ Indicari puto Commentarios in II. Sent. diſt. XVII. quæſt. II. art. I. & Quæſtionem *de Ani-*

ma

Digitized by Google

ma inter diſputatas, ac etiam fortaſſe primam Summæ Theologicæ Partem quæſt. lxxix.

Petulantes Academici, qui errorem inſtaurabant, anſam dedere Aquinati, ut novum opus moliretur. „ Sed quia errantium impudentia, inquit ille, non
„ ceſſat veritati reniti, propoſitum noſtræ intentionis eſt, iterato contra eum-
„ dem errorem conſcribere alia, quibus manifeſte prædictus error confutare-
„ tur. “ Hunc locum illuſtrat Guillelmus de Tocco in Vita Capite IV. num. 19. „ Antiquas hæreſes, inquiens, confutavit: ſuo etiam exortas tempore, di-
„ vino ſpiritu revelante deſtruxit. Quarum hæreſum prima fuit *Averrois*, qui
„ dixit unum eſſe in omnibus hominibus intellectum. Qui error malorum fa-
„ vebat erroribus, & Sanctorum virtutibus detrahebat: dum uno exiſtente in
„ omnibus intellectu, nulla eſſet differentia hominum, nec diſtantia merito-
„ rum. Qui tantum invaluit etiam in ſimplicium mentibus, ſicque ſe pericu-
„ loſe infudit, ut requiſitus quidam miles Pariſius, utrum de ſuis criminibus
„ ſe purgare vellet, reſponderit: *Si anima Beati Petri eſt ſalva, & ego ſalva-*
„ *bor: quia ſi uno intellectu cognoſcimus, uno fine exitii finiemur*. Quem erro-
„ rem cum eſſent Scholares *Golardiæ* incitantes, qui Averrois erant communi-
„ ter ſectantes; poterat prædictus error plures inficere, quibus potuiſſent præ-
„ dictum errorem ſophiſticis rationibus perſuadere. Unde contra hunc errorem
„ fecit ſcriptum mirabile. “ Non *Golardiæ*, ſed *Garlandiæ* legendum eſſe admonet Jacobus Echardus: qui *feodum*, & vicus erat in urbe Pariſiorum, ubi Philoſophiæ profeſſores docebant.

II. Maximam Operis utilitatem nemo non videt. Præcipuum ſibi Thomas conſilium propoſuit, ut Averroiſticum errorem repugnantem oſtenderet principiis Philoſophiæ: nihilominus chriſtianæ etiam fidei adverſum eſſe, paucis admonet: „ Nec id nunc agendum eſt, inquiens, ut poſitionem prædictam o-
„ ſtendamus *erroneam*, quia *repugnat veritati Fidei chriſtianæ*. Hoc enim cui-
„ que ſatis in promptu apparere poteſt: *ſubtracta enim ab omnibus diverſitate*
„ *intellectus, qui ſolus inter partes animæ incorruptibilis & immortalis appa-*
„ *ret; ſequitur, poſt mortem nihil de animabus hominum remanere, niſi unita-*
„ *tem intellectus: & ſic tollitur retributio præmiorum & pœnarum, & diver-*
“ *ſitas eorumdem*. Intendimus autem oſtendere, poſitionem prædictam non mi-
„ nus contra principia Philoſophiæ eſſe, quam contra fidei documenta. “

Contra audaciorem quemdam Academicum egiſſe Thomam, verba patefaciunt, quæ habentur in fine Operis. „ Eſt etiam majori admiratione, vel etiam
„ indignatione dignum, quod *aliquis Chriſtianum ſe profitens*, tam irreverenter
„ de Chriſtiana fide loqui præſumpſerit. Sicut cum dicit, *quod Latini pro prin-*
„ *cipiis eorum hoc non recipiunt*, ſcilicet quod ſit unus intellectus tantum, *quia*
„ *forte lex eorum eſt in contrarium*. Ubi duo ſunt mala: primo, quia dubitat,
„ an hoc ſit contra fidem: ſecundo, quia alienum ſe innuit ab hac lege. Et quod
„ poſtmodum dicit: *hæc eſt ratio, per quam Catholici videntur habere hanc poſi-*
„ *tionem* (reprehenſionem meretur;) *ſententiam fidei* poſitionem nominans.
„ Nec minoris præſumptionis eſt, quod poſtmodum aſſerere audet: *Deum face-*
„ *re non poſſe, quod ſint multi intellectus, quia implicat contradictionem*. Adhuc
„ autem gravius eſt, quod poſtmodum dicit: *Per rationem concludo de neceſſi-*
„ *tate, quod intellectus eſt unus numero: firmiter tamen teneo oppoſitum per fi-*
„ *dem*. Ergo ſentit, quod fides ſit de aliquibus, quorum contraria de neceſſitate
„ concludi poſſunt. Cum autem de neceſſitate concludi non poſſit, niſi verum
„ neceſſarium, cujus oppoſitum eſt falſum, & impoſſibile; ſequitur ſecundum e-
„ jus dictum, quod fides ſit de falſo & impoſſibili, quod etiam Deus facere non
„ poteſt: quod fidelium aures ferre non poſſunt. Non caret etiam magna te-
„ meritate, quod de his quæ ad Philoſophiam non pertinent, ſed ſunt puræ fi-
„ dei, diſputare præſumit: ſicut *quod anima patiatur ab igne inferni*: & dicere,

„ *ſen-*

Digitized by Google

„ *ſententias Doctorum de hoc eſſe reprobandas*. Pari ergo ratione poſſet diſputare „ *de Trinitate, de Incarnatione, & aliis hujuſmodi*, de quibus nonniſi balbutiens „ loqueretur. "

Hoſtem ſuum, ſi deponere quidem arma nolit, in apertam pugnam provocat Doctor Angelicus: *Si quis*, inquiens, *gloriabundus de falſi nominis ſcientia, velit contra hæc quæ ſcripſimus, aliquid dicere; non loquatur in angulis, nec coram pueris, qui neſciunt de cauſis arduis judicare: ſed contra hoc Scriptum ſcribat, ſi audet: & inveniet non ſolum me, qui aliorum ſum minimus, ſed multos alios, qui veritatis ſunt cultores: per quos ejus errori reſiſtetur, vel ignorantiæ conſuletur*. Pariſiis elucubratum hoc Opus, pro certo habeo, utpote petulantiæ oppoſitum *Scholarium de Garlandia*, Pariſiorum vico, ut admonet Guillelmus de Tocco: veriſimillimumque puto, confectum ab illo, cum ſecunda vice Sanjacobæam Scholam regeret poſt annum 1269.

III. Joannes Ambroſius Barbavara in ſua MS. Opuſculorum Sancti Thomæ cenſura, hæc habet: „ In Opuſculo *de unitate intellectus contra Averroiſtas*, „ integræ paginæ ex Themiſtio recitantur *juxta verſionem Hermolai Barbari*, „ ne vocula quidem immutata. Unde cogimur ſuſpicari, vel Auctorem operis „ recentiorem eſſe, vel Divi Thomæ ſcriptis aliquid alienæ operæ atque indu„ ſtriæ inſperſum fuiſſe. Utcumque ſit, certe dolere non debemus, talem Aqui„ nati impoſturam factam, cum liber eruditione plenus ſit. " Prolixos ex Themiſtio locos allatos conferre licuit cum latina Hermolai Barbari interpretatione, Venetiis typis edita anno 1549. apud Hieronymum Scotum: ipſaque dubio procul, quæ legitur in editis Opuſculi a me viſis exemplis, Hermolai Barbari interpretatio proſtat, *ne vocula quidem immutata*, ut ait Barbavara. At leviſſima illa eſt Cenſoris prima ſuſpicio, *auctorem Operis recentiorem eſſe*: veriſſima, quæ ſequitur conjectura, *Divi Thomæ ſcriptis aliquid alienæ operæ atque induſtriæ inſperſum fuiſſe*.

Laudati Jo. Ambroſii Barbavara, qui Mediolanenſis Euſtorgiani Cœnobii alumnus fuit, elogium texit Jacobus Echardus Thomo II. Scriptorum Ordinis Prædicatorum ad annum 1594. ejuſque opera recenſet. Mentionem inter ea ingerit nullam memoratæ in Opuſcula Sancti Thomæ cenſuræ. Hanc ego poſſideo MS. ex Codice Mediolanenſi deſcriptam. Inſcribitur *Cenſura Opuſculorum, quæ ſub Divi Thomæ Aquinatis titulo hactenus prodiere, ad Reverendiſſimum Patrem Magiſtrum Caballum Brixienſem Ordinis Sancti Dominici, Generalem Inquiſitorem, & in Romana Curia Procuratorem*. Opus non ſemel memorat Petrus de Alva, mutilis quibuſdam locis prolatis. Integrum pro data occaſione in Opuſculorum, quæ deinceps recenſenda ſunt, examine exhibere præſtat: ipſamque hoc loco Præfationem, ac pauca profero verba, quæ de prioribus Opuſculis habet uſque ad xx.

„ Divi Aquinatis opera ſtudioſe perlegenti mirum ſtatim apparet, Reveren„ diſſime Pater, quam fuerit veram, & germanam in tradendis & conſcribendis „ artibus rationem inſecutus. Siquidem a primis ſemper principiis, compoſitiva „ methodo, deducit remotiſſima, ab univerſalibus ſingularia, a notiſſimis rerum „ omnium abſtruſiſſima, & profundiſſima. Ordine ſingula digerit, ac ſuo quæ„ que loco ita diſponit, ut perpetuum quemdam atque indiſſolubilem rerum ne„ xum videas, & quaſi ſolidum quoddam veritatis corpus, nulla ex parte va„ cuum aut inane. Verborum ſpectabilis eſt frugalitas: numquam proſequitur flo„ ſculos, aut inania ſermonis pigmenta: tantum curat, ut plena ſit oratio fru„ ctu ac cognitione rerum, quæ non aures ad præſens demulceat, ſed indelebi„ lem veritatis characterem animo potius inſculpat. Sententiæ ſemper ſunt gra„ ves, ut in illis petulantis aut laſcivientis calami vitium nullibi agnoſcas. „ Stylus ſimplex quidem, nuſquam tamen abjectus, aut humilis. Voces propriæ, „ & ad docendum appoſitæ: ita ut ex intimis ipſius rei, de qua agitur, viſceribus peti-

Digitized by Google

„ petitæ videantur. Dum ſua probat, conſtantiſſimus eſt, & ſibi ſemper ſimilis: „ dum aliena confutat, acerrimus quidem, ſed modeſtiſſimus; ut qui non cum „ hominibus, ſed cum perverſis tantum dogmatis, atque opinionibus bellum ſi- „ bi eſſe intelligat. In rebus fidei pertractandis, eccleſiaſticæ diſciplinæ, & a- „ poſtolicarum traditionum ſemper obſervantiſſimus: ubique fidelis, & citra o- „ mnem ſuperſtitionem pius, ac ſanctus. In Phyſicis ubique Peripateticæ diſci- „ plinæ profeſſor, præterquam ubi a catholica veritate deviatur. Nihil denique „ eſt in ejus Scriptis, quod majeſtatem non præſeferat: nihil quod inſtitutionis, „ ac diſciplinæ formam non teneat. “

„ In hoc ergo tam conſpicuum egregii Doctoris ſimulacrum quiſquis reſpexe- „ rit, facile videbit, cur ex pleriſque Opuſculis, quæ hactenus Divi Aquinatis „ habuere (nomen), nos quædam prorſus loco moverimus, & aliis ambiguæ „ & ſuſpectæ fidei notam inuſſerimus. Itaque primum Opuſculum, quod *con-* „ *tra errores Græcorum* inſcribitur, & quæ ſequuntur deinceps uſque ad deci- „ mumnonum, cui titulus *contra impugnantes Religionem*, ita undique ſapiunt „ Aquinatem, ut nefas ſit de illis dubitare: dempto quinto *de unitate intel-* „ *lectus contra Averroiſtas*: in quo integræ paginæ &c. “ ut ſuperius. Reli- „ quas cenſuræ partes in Opuſculorum quæ ſequuntur, recenſione dabi- „ mus. “

C A P U T II.

Vetus latina Themiſtii verſio, ab Aquinate adhibita reſtituitur, rejecta Hermolai Barbari verſione, aut paraphraſi, quam imprudens Editor invexit. Specimen totius Opuſculi.

I. Barbavaræ ingeſtum de Opuſculo contra Averroiſtas dubium latina nititur Themiſtii verſione, quam ſine dubio Hermolaus Barbarus confecit. Codicem MS. qui plura S. Thomæ Opuſcula complectitur, incepto Seculo xv. ut puto exaratum, ſervat Veneta SS. Joannis & Pauli Bibliotheca. Ejuſdem copia mihi facta a Dominico Berardello ſæpius laudato, gratulari licuit de Opuſculo, quo de agimus, in eodem proſtante Codice. Verba Themiſtii, non ita prolixa ut apud Hermolaum Barbarum, & aliter latine verſa ac in editis exemplis deprehendi: unde colligebam, ab Editore, de quo infra dicendum, repudiata antiqua latina verſione, interpretationem Barbari, utpote elegantiorem, invectam fuiſſe. Mirum vero imprudentem hanc licentiam non caſtigaſſe Pellicanum, qui ſe Opuſculorum editionem ope Codicis Victorini emendatam curaſſe profitetur. Loca Themiſtii proferre pretium eſt operæ, quæ nempe in editis exemplis, quæve in Codice Veneto proſtant. Par enim eſt, ut antiqua reſtituatur Themiſtii verſio, qua utebatur Aquinas.

Ex Cod. MS.

„ *Nunc autem oportet conſiderare*, „ *quod alii Peripatetici de hoc ipſo ſen-* „ *ſerunt: & accipiamus primo ver-* „ *ba Themiſtii in Commento de Anima* „ (Lib. III. Cap. xxiii. & ſeqq. juxta edit. Barbari,) *ubi dicit ſic*: In- „ tellectus iſte, quem dicimus in pot- „ entia, magis eſt animæ connatura- „ lis, ſcilicet quam agens. Dico au- „ tem,

Ex Opere H. Barbari, & editis exemplis Opuſculorum.

„ *§. Nunc autem conſiderare oportet*, „ *quid alii Peripatetici de hoc ipſo ſen-* „ *ſerunt: & accipiamus primo verba* „ *Themiſtii in Commento de Anima*, „ *ubi ſit dicit*: Duas ergo differentias „ eſſe humani animi . . . . Intellectus „ autem poteſtatis, quamvis eadem fe- „ re, qua intellectus agens, dignitate „ auctoritateque polleat; quia tamen „ ali-

„ tem , non animæ , ſed ſolum huma-
„ næ . Et ſicut lumen potentia viſui ,
„ & potentia coloribus adveniens , a-
„ ctu quidem viſum facit, & actu co-
„ lores : ita & intellectus iſte , qui a-
„ ctu non ſolum ipſum intellectum fa-
„ cit actu ; ſed etiam potentia intel-
„ ligibilia , (actu) intelligibilia iſte
„ conſtituit . *Et poſt pauca concludit :*
„ Quam igitur rationem habet ars ad
„ materiam , hanc & intellectus facti-
„ vus ad eum , qui in potentia . Pro-
„ pter quod etiam in promptu nobis eſt
„ intelligere, quando volumus. Non e-
„ nim eſt ars materiæ inferioris ; ſed
„ inexiſtit toti in potentia intellectui ,
„ qui (factivus eſt .) Ac ſi utique æ-
„ dificator lignis . . . . non ab extrin-

„ aliquando conjunctior , additiorque
„ humanæ animæ eſt , videtur ſocie-
„ tate hac , nobilitati ſuæ nonnihil di-
„ ſpendii detrimentique facere . Quem-
„ admodum itaque lumen , cum ocu-
„ los & colores accedit, non modo vi-
„ ſui , ſed coloribus etiam actum præ-
„ bet : ita intellectus agens , cum in-
„ tellectum potentiæ agitat , non ſo-
„ lum intellectui actum miniſtrat ; ſed
„ & res, quæ potentia intellectæ ſunt,
„ facit ut in eo intellectæ ſint actu
„ &c. “ Sic deinceps interpretatio legitur, vel potius paraphraſis longe lateque differens ab antiqua latina verſione , quam integram e regione deſcribo .

„ ſeco exiſteret , per totum autem ipſum penetrare potens erit . Sic etiam &
„ qui ſcilicet actu intellectus , intellectui potentia ſuperveniens , unum facit
„ cum ipſo . *Et poſt pauca concludit :* Nos igitur ſumus , ut quod potentia ;
„ intellectus autem , qui actu . Sic quidem in compoſitis omnibus ex eo quod
„ potentia , & ex eo quod actu . Aliud eſt *hic* , aliud eſt *huic* : aliud utique
„ erit *ego* , & aliud *mihi eſſe* . Et conſequenter quidem eſt compoſitus intelle-
„ ctus ex potentia , & actu . Mihi autem eſſe ex eo , quod actu eſt : quia
„ etiam ea quæ meditor , & quæ ſcribo , ſcribit quidem intellectus compoſi-
„ tus ex potentia , & actu . Scribit autem , non qua potentia , ſed qua actu :
„ operari enim ſibi inde derivatur . *Et poſt pauca adhuc manifeſtius ſic :* Igitur
„ eſt aliud , eſt animal , & aliud animali eſſe . Animali eſſe eſt ab anima
„ animalis . Sic & aliud , qui ego , & aliud eſſe mihi . Eſſe autem mihi , eſt
„ ab anima : & habetur , non omni . Non enim ſenſitiva , materia enim e-
„ rat phantaſiæ . Neque rurſum a phantaſia , materia enim erat potentia in-
„ tellectus . Neque quod potentia intellectus , materia enim erat factivi (in-
„ tellectus .) A ſolo igitur factivo eſt mihi eſſe . *Et poſt pauca ſubdit :* Cum
„ reſpondiſſet , ſcilicet Ariſtoteles : in omni autem natura , hoc quidem ut
„ materiam eſſe , hoc autem quod materiam movet , aut perficit ; neceſſe
„ ait , & in anima exiſtere has differentias , & eſſe , hunc aliquem talem in-
„ tellectum in anima fieri , & hunc talem in anima facere. Et uſque ad hanc
„ progreſſa natura , ceſſavit . . . . Nos itaque ſumus activus intellectus . Et
„ poſtea reprobans quorumdam opinionem , dicit : in anima eſſe talem intel-
„ lectum , & animæ humanæ velut quamdam partem honoratiſſimam . *Et*
„ *poſt pauca dicit :* Ex eadem littera hoc convenit confirmare , quod putat ,
„ ſcilicet Ariſtoteles : aut noſtri aliquid eſſe activum intellectum , aut nos .
„ *Patet igitur ex præmiſſis verbis Themiſtii &c.* “

„ *Et Theophraſti quidem libros non*
„ *vidi ; ſed ejus verba introducit Themiſtius in Commento , quæ ſunt talia , ſic dicens* : Melius eſt autem
„ Theophraſti proponere dicta de in-
„ tellectu potentia , & de eo qui a-
„ ctu . De eo igitur , qui potentia ,
„hæc

Paullo infra in eodem .

„ *§. Et Theophraſti quidem libros non*
„ *vidi ; ſed ejus verba introducit Themiſtius in Commento , quæ ſunt talia , ſic dicens* : Plane facturum hoc
„ loco me operæ pretium arbitror , ſi
„ verba Theophraſti de intellectu pot-
„ eſtatis , & agente prætexuero . De-
„in-

„ hæc ait : Intellectus autem qualiter „ a foris exiſtens , & tamquam ſuperpoſitus ; & tamen connaturalis ? Et „ quia natura ipſius habet quidem naturaliter eſſe, ſcilicet actum, & potentia omnia; bene finit & ſuperius . „ Non enim ſic accipiendum eſt , ut „ neque ſit ipſe : hoc litigioſum eſt enim , ſed ut . . . . quamdam potentiam , ſicut etiam in materialibus . „ Hoc a foris , non ut objectum , ſed „ ut ipſam comprehendens generationem, omnino ponendum. “

„ intellectu itaque poteſtatis hæc dicit . Cum intellectus , inquit , homini extrinſecus accedat ; cumque „ tamquam appoſitus , invectuſque ſit : „ quæritur , quemadmodum congenitus nobis dicatur , demum quænam „ confirmatio naturæ ejus ſit ? Certe „ id quod dicit , nihil actu eſſe intellectum , ſed poteſtate omnia , recte „ hactenus dicitur, quatenus & in ſenſu ; non tamen uſque eo ad unum „ reſecanda res eſt , neque tam nihil „ actu probandus , ut neque ipſemet „ ſit . Calumnia hæc eſſet , & oratio „ contentioni cavilloque proxima. Sed ita intelligendum , ut in animo talis „ quædam ſui generis potentia ſit pro ſubjecto formarum , ac gremio ; qualis in rebus materialibus facultas illa eſt , quæ conſtitutioni earum & concretioni ſubſternitur. Porro quod dicitur , mentem extrinſecus accedere , non „ ita ſtatuendum eſt , ut qui vere appoſitus , invectuſque habeatur ; ſed ut „ qui ſtatim ab ortu , quaſi comprehendere nos , complectique ſoleat .

Prope Opuſculi finem.

„ *Ponenda ſunt verba Themiſtii in* „ *Commento de Anima* (Libro 3. Cap. „ 32. juxta edit. Barb.) *Cum enim* „ *quæſiſſet de intellectu agente , utrum* „ *ſit unus , an plures , ſubjungit ſolvens* : „ Aut primus illuſtrans eſt unus, illuſtrati & illuſtrantes ſunt plures. Sol „ quidem unus eſt: lumen autem dices partiri aliquo modo adverſus . „ Propter hoc enim non Solem poſuit „ in comparationem , ſcilicet Ariſtoteles; ſed lumen , Plato autem Solem . “

„ *Ponenda ſunt circa hoc verba Themiſtii in Commento de Anima. Cum enim* „ *quæſiſſet de intellectu , utrum ſit unus ,* „ *vel plures , ſubjungit ſolvens* : An primum quidem intellectum illuminantem credi unum oportet ; illuminatos vero , & ſubinde illuminantes „ multos ? Quemadmodum quamquam „ Sol eſt unus, tamen lux , quæ de „ Sole prodit, & mittitur, quaſi abjungitur ab eo, & divellitur, atque ita „ in multos obtutus diſtrahitur, diſtribuiturque . Quamobrem Ariſtoteles „ intellectum non Soli , ſed lumini comparavit. Plato autem Soli . “

Commentarii , ſeu Paraphraſeos Themiſtii latinas verſiones memorat Jo. Albertus Fabricius, quas confecere Hermolaus Barbarus, Ludovicus Nogarola , & Fridericus Bonaventura : antiquioris, quæ in Codicibus proſtaret , non meminit. An aliqua ævo Thomæ circumferretur, an vero Thomas pro data occaſione loca quædam latine vertenda curaret, incompertum mihi. Opuſculorum editionem primam curavit Paulus Soncinas *Mediolani anno* 1488. *apud Magiſtros Benignum , & Joh. Antonium de Honate* . Operam quoque ſuam præſtante Antonio Pizamano Patricio Veneto, eadem Opuſcula *Venetiis anno* 1490. & 1498. prodierunt *mandato & expenſis Octaviani Scoti* . Hanc Pizamani editionem alia *Veneta* exprimit *anno* 1508. *mandato & expenſis Petri Liechtenſtein, cura & ingenio Jacobi Pencio de Lenco* .

Quis vero Editorum , an Soncinas, an Pizamanus , latinam verſionem Themiſtii a Barbaro confectam in Opuſculum Sancti Thomæ invexerit ? Verſionem ſuam, aut potius liberiorem paraphraſim anno 1480. primum vulgaverat Barbarus. Hac uti Soncinas poterat : at Opuſculorum editionem , quam ipſe cura-

Digitized by Google

curavit, videre ac luſtrare mihi non licuit. In editionibus certe a Pizamano curatis latinam Barbari verſionem præſtat Sancti Thomæ Opuſculum, quo de agimus: eamdemque ſuperiores editiones, admonitione nulla præmiſſa, expreſſerunt.

II. Duplicem Peripatetica Philoſophia intellectum diſtinguebat: *Agentem* unum, *Paſſivum* aut patientem alterum, ſeu intellectum poteſtate. Munus colluſtrandi phantaſmata tribuebat illi, ac iſti munus intelligendi, poſtquam phantaſmata colluſtrata, ſeu ſpecies intelligibiles inde exculptas recepiſſet. Intellectum *Agentem* ſtatuebat Averroes ab homine ſeparatum, unum etiam, hominibuſque communem omnibus: quæ pariter aliis Græcis Peripateticis inſederat opinio, ſive demum *agens* iſte intellectus non alius foret ab intelligentia quadam orbium cæleſtium motrice, ſive etiam ipſe Deus eſſet. Homini vero, aut ejus animæ intellectum *patientem* ineſſe, tamquam facultatem ejus propriam, communis erat Peripateticorum doctrina: qua repudiata, totus erat Averroes, ut oſtenderet, hunc etiam intellectum ex eodem ordine eſſe ac *agentem*, ſeparatum, ingenerabilem, incorruptibilem: unum, & omnibus hominibus communem: quem præterea *materialem* vocabat, hoc eſt, inſtar materiæ paſſivum. De mente Ariſtotelis, ejuſque ſectatorum, Alexandri Aphrodiſæi, Theophraſti, Themiſtii, Simplicii, Phileponi, itemque Arabum Avicennæ, Algazelis, Alpharabii, Avempacis differit Petrus Gaſſendus in Phyſica Tomo II. Lib o IX Capite I. Commentum Averroiſticum paullo aliter poſt Cœlium Rhodiginum exponit Jacobus Bruckerus in Hiſtoria Critica Philoſophiæ Tomo III. Periodo II. Parte I. Libro III. Capite I. §. XXV.

Adnotaverat S. Thomas in Quæſtione de Anima inter Diſputatas Art. 5. *quod intellectum agentem eſſe unum & ſeparatum plus videtur rationis habere, quam ſi hoc de intellectu poſſibili ponatur*. Eadem ejus eſt animadverſio in Opuſculo, quo de agimus, §. *Hic igitur conſideratis*: nempe: *Forte enim de agente hoc dicere, aliquam haberet rationem, & multi Philoſophorum hoc poſuerunt. Nihil enim videtur inconveniens ſequi, ſi ab uno agente multa perficiantur, quemadmodum ab uno Sole perficiuntur omnes potentiæ viſivæ animalium ad videndum ... Sed quidquid ſit de intellectu agente, dicere intellectum poſſibilem eſſe unum omnium hominum, multipliciter impoſſibile apparet*. Animæ tamen ineſſe intellectum agentem, ſententia Aquinatis eſt, qui loco citato de Anima, & in II. Sent. Diſtinct. XVII. Quæſt. II. Artic. I. tum philoſophicis rationibus, tum momentis ex fide chriſtiana deſumptis Philoſophos refellit, intellectum agentem conſtituentes in intelligentia quadam ſeparata orbium cæleſtium motrice; ac illos etiam, qui prædictum agentem intellectum eumdem cum intellectu divino vel cum Deo faciebant, ita intelligendos jubet, ut præter Deum, ſupremum intellectus noſtri, & luminis intellectualis auctorem, alius nobis inſit intellectus agens, qui veluti cauſa ſecunda, colluſtret phantaſmata, ſpecies intelligibiles efformet, eaſque imprimat intellectui patienti ad pariendam rerum notitiam & cognitionem.

Scioli, & vani, & ambitioſi Academici erant, qui naturalibus rationibus, ac Philoſophorum auctoritatibus agentes, vulgabant nedum *agentem*, verum etiam *patientem* intellectum, ſeparatum dici oportere, & unum, & omnibus hominibus communem. Latinos Auctores, qui hac de re ſcripſerant, veluti præjudiciis occupatos rejiciebant: litemque vocabant ad Græcos Peripateticos, ut eorum auctoritate dirimeretur. In arenam deſcendit Aquinas. Controverſiæ ſtatum dilucide exponit. *Contra Averroiſticum errorem jampridem multa conſcripſimus. Sed quia errantium impudentia non ceſſat veritati reniti, propoſitum noſtræ intentionis eſt, iterato contra eumdem errorem conſcribere ... Et quia quibuſdam in hac materia verba Latinorum non ſapiunt, ſed Peripateticorum* (Græcorum) *verba ſectari ſe dicunt, quorum libros in hac materia numquam viderunt*,

runt, niſi Ariſtotelem, qui fuit Sectæ Ariſtotelicæ inſtitutor; oſtendemus, poſitionem prædictam ejus verbis & ſententiæ repugnare omnino. Plurimos affert Ariſtotelis textus, ejuſque mentem aperit. Digna ſunt animadverſione verba illa: *Hujuſmodi quæſtiones certiſſime colligi poteſt, Ariſtotelem ſolviſſe in his libris, quos patet eum ſcripſiſſe de Subſtantiis ſeparatis, ex his quæ dicit in principio* 12. (Libri) *Metaphyſicæ: quos etiam libros vidimus num.* 14. *licet nondum translatos in lingua noſtra*. Libros *de Subſtantiis ſeparatis* græce ſcriptos evolvebat Aquinas: eoſque ſive pro ſua peritia, ſive peritorum ope interpretabatur.

Græcos Ariſtotelicæ Philoſophiæ ſectatores ad examen vocat, ac præterea Arabes Commentatores, Themiſtium, Theopraſtum, Alexandrum, Avicennam, Algazelem. Mente eorum detecta, concludit Thomas: *quod non ſolum Latini, quorum verba quibuſdam non ſapiunt; ſed & Græci, & Arabes hoc ſenſerunt, quod intellectus ſit pars, vel potentia, vel virtus animæ, quæ eſt corporis forma: unde miror* (inquit) *ex quibus Peripateticis hunc errorem ſe aſſumpſiſſe glorientur, niſi forte quia minus volunt cum cæteris Peripateticis recte ſapere, quam cum Averroe aberrare: qui non tam fuit Peripateticus, quam Philoſophiæ Peripateticæ depravator*. Quod ejus commentum denique philoſophicis rationibus inſequitur Doctor Angelicus.

Unum nova Philoſophia agnoſcit intellectum, qui cognoſcit & intelligit, agente rejecto, ſive hunc exiſtimaveris facultatem ab intellectu paſſivo diſtinctam, ſive in uno eodemque intellectu munera duo diſtinxeris, colluſtrandi phantaſmata, ſpecieſque intelligibiles recipiendi inde exſculptas. Innatas, adventitias, & factitias ideas invexerunt Carteſiani: *innatas* quidem menti concreatas; *adventitias* ex occaſione motionum corporeorum a Deo in nobis excitatas, cujuſmodi ſunt ſenſiles omnes; ac demum *factitias*, quas ipſa mens innatis & adventitiis imbuta cudit. Ad innatas ideas quod attinet: Nicolaus Malebranchius, mentis perceptiones diſtinguendas jubet ab objecto immediate percepto, ſeu idea objectiva: & hanc unam univerſalem conſtituit, ſcilicet divinam eſſentiam, quatenus rerum omnium idea archetypa eſt, menti creatæ unitam, ac objecta intelligibilia repræſentantem pro data motionum corporearum occaſione. Hanc vero ita expoſitam opinionem non pauci arbitrantur, aut eamdem eſſe, aut reduci poſſe ad illam Alexandri Aphrodiſæi, qui agentem intellectum non alium cenſebat niſi intellectum divinum, a quo omnis proficiſcitur mentis creatæ illuminatio. Hæc ſyſtemata longe differunt a ſententia Sancti Thomæ, qui docet conſtantiſſime, nihil eſſe in intellectu, quin prius fuerit in ſenſu. Rem hanc ſibi demonſtrandam adſumpſit Joannes Lockius, qui plura docet, non paucis præſtantiſſimis Philoſophis gratiſſima, ab Angelico utique Præceptore jam præoccupata: miſcet alia tamen Scriptor Anglus, quæ omnino abludunt a vero, ac periculi plena ſunt, ab Aquinate paſſim profligata. Ad id redigitur negotium omne, ut ſenſilium objectorum perceptionibus aut ideis imbuta mens, meditatione, & conjectura alias omnes ſibi comparet ideas, & perceptiones. Satis vero hæc delibaſſe.

C A P U T III.

Genuina ſunt Opuſcula de Verbi divini, & humani differentia, deque natura Verbi. Item illa, quæ de fortibus, de judiciis aſtrorum, & de æternitate mundi inſcribuntur.

I. Opuſculo, quod in editione Romana decimumtertium locum tenet, inſcribiturque *de Differentia Verbi divini & humani*, teſtimonium perhibent vetuſti Nomenclatores, Bernardus Guidonis, Vallcoletanus, & Sanctus Anto-

Digitized by Google

Antoninus. Quod ibidem ſequitur, *de Natura Verbi*, numero XIV. collocatum, diſertiſſima recenſetur mentione a Ptolomæo de Luca. Singula minora hæc Sancti Thomæ opera a ſingulis, ſimulque omnibus non referri Nomenclatoribus, miratio ſubeat nulla: *compoſuit* enim *multa Opuſcula* Sanctiſſimus Doctor, Joanne de Columna animadvertente, *quæ a multis in diverſis locis habentur*. Aliqua igitur ſingularia Opuſcula potuit unus, vel alter veterum Scriptorum ignorare; quæ tamen noverant alii, proque fœtibus genuinis numerabant in Catalogis. Duobus hiſce vero in Opuſculis egregia proſtant theologica, & philoſophica documenta.

II. Tria ſuccedunt id genus opera minora, *de ſortibus*, *de judiciis aſtrorum*, *de æternitate mundi*: quæ Romana editio exhibet num. 25. 26. 27. Memorant eadem vetuſti Scriptores, quorum ſumma in eo auctoritas eſt, quod judicium ferimus de genuinis Thomæ Operibus. Jo. Ambroſii Barbavara cenſuram addo: Quæ ſequuntur Opuſcula, inquientis, *de ſortibus*, *de judiciis aſtrorum*, *de æternitate mundi*, *procul dubio Thomam cognoſcunt auctorem*, *undecumque ſpectentur*.

Primum *de ſortibus* apud Ptolomæum Lucenſem, nuncupatum legimus *ad Dominum Jacobum de Burgo*: apud Logothetam, *ad Dominum Jacobum de Tolongo*: apud Trivetum, *ad Dominum Jacobum de Bonoſo*: apud Codices aliquos MSS. *ad Dominum Jacobum de Borego*. Nempe, *Tolongo*, *Bonoſo*, *Borego* videntur errata Notariorum, Jacobo Echardo animadvertente. Pariſiis ſcriptum Opuſculum, ex his collige verbis Capite 1. *Nullus enim in Gallia exiſtens, forte aliquid inquirendum curat de his, quæ ad Indos pertinent*. In Italia moram ſi traxiſſet, eorum certe, qui in Italia degebant, exemplum adduxiſſet.

Fratri Reginaldo de Priverno inſcripſit alterum amiciſſimus Thomas. Conſilium Operis prima pandunt verba: „ Quia petiſti ut tibi ſcriberem, *an liceret* „ *judiciis aſtrorum uti*, petitioni tuæ ſatisfacere volens, ea quæ a ſacris Do- „ ctoribus ſuper hoc traduntur, ſcribere curavi. “ Statum denique quæſtionis accipe, quam tertio in Opuſculo de mundi æternitate ad examen vocat. „ Sup- „ poſito *ſecundum fidem catholicam*, mundum ab æterno non fuiſſe, ſicut qui- „ dam Philoſophi errantes poſuerunt; ſed quod mundus durationis initium ha- „ buerit, ſicut Scriptura ſacra, quæ falli non poteſt, teſtatur; dubitatio mota „ eſt, *utrum potuerit ſemper fuiſſe*. Cujus dubitationis ut veritas explicetur; „ primo diſtinguendum eſt quid eſt, in quo cum dicentibus contrarium conve- „ nimus, & quid eſt illud in quo ab eis differimus. Si enim intelligatur, *quod* „ *aliquid præter Deum potuerit ſemper fuiſſe*, quaſi poſſit eſſe aliquid æternum „ præter eum, ab eo non factum; error abominabilis eſt non ſolum in fide, „ ſed etiam apud Philoſophos, qui confitentur & probant, quod omne quod „ eſt, eſſe non poſſit, niſi cauſatum ab eo qui maxime & veriſſime habet eſſe „ Si autem intelligatur, *aliquid ſemper fuiſſe*, & *tamen cauſatum a Deo ſe-* „ *cundum totum quod in eo eſt*, videndum eſt *utrum hoc poſſit ſtare*.

DI-

DIVI THOMAE AQUINATIS

DE UNITATE INTELLECTUS CONTRA AVERROISTAS.

OPUSCULUM IX. *

* Al. XVI.

Sicut omnes homines naturaliter ſcire deſiderant veritatem, ita naturale deſiderium ineſt hominibus fugiendi errores, & eos, cum facultas affuerit, confutandi. Inter alios autem errores indecentior videtur eſſe error quo circa intellectum erratur, per quem nati ſumus devitatis erroribus cognoſcere veritatem. Inolevit ſiquidem iamdudum circa intellectum error apud multos ex dictis Averrois ſumens exordium, qui aſſerere nititur, intellectum quem Ariſtoteles poſſibilem vocat, ipſe autem inconvenienti nomine (a) materialem, eſſe quamdam ſubſtantiam ſecundum eſſe a corpore ſeparatam, & aliquo modo uniri ei ut formam; & ulterius quod intellectus poſſibilis ſit unus omnium. Contra quem iampridem multa conſcripſimus. Sed quia errantium impudentia non ceſſat veritati reniti, propoſitum noſtræ intentionis eſt, iterato contra eumdem errorem conſcribere alia, quibus manifeſte prædictus error confutaretur.

Nec id nunc agendum eſt ut poſitionem prædictam oſtendamus erroneam, quia repugnet veritati fidei chriſtianæ: hoc enim cuique ſatis in promptu apparere poteſt. Subtracta enim ab omnibus diverſitate intellectus, qui ſolus inter partes animæ incorruptibilis, & immortalis apparet, ſequitur poſt mortem nihil de animabus hominum remanere niſi unitatem intellectus; & ſic tollitur retributio præmiorum, & pœnarum, & diverſitas eorumdem. Intendimus autem oſtendere poſitionem prædictam non minus contra Philoſophiæ principia eſſe quam contra fidei documenta. Et quia quibuſdam in hac materia verba Latinorum non ſapiunt, ſed Peripateticorum verba ſectari ſe dicunt, quorum libros in hac materia numquam viderunt, niſi Ariſtotelis, qui fuit ſectæ Peripateticæ inſtitutor; oſtendemus poſitionem prædictam eius verbis, & ſententiæ repugnare omnino.

Accipienda eſt ergo prima diffinitio animæ, quam Ariſtoteles in II. de Anima ponit dicens, quod anima eſt *actus primus corporis phyſici organici*. Et ne forte aliquis diceret hanc diffinitionem non omni animæ competere, propter hoc quod ſupra ſub conditione dixerat, *Sed oportet aliquid commune in omni anima dicere*, quod intelligunt ſic dictum, quaſi hoc eſſe non poſſit; accipienda ſunt verba eius ſequentia: dicit enim: *Univerſaliter quidem dictum eſt, quid ſit anima. Subſtantia enim eſt qua ſecundum rationem, hoc autem eſt quod quid erat huius corporis, id eſt forma ſubſtantialis corporis phyſici organici*. Et ne forte dicatur ab hac univerſalitate partem intellectivam excludi, hoc removetur per id quod poſtea dicit: *Quod quidem igitur non ſit anima ſeparabilis a corpore, aut pars quadam ipſius partibilis apta nata eſt, non immanifeſtum eſt. quarumdam enim partium actus eſt ipſa. At vero ſecundum quoſdam nihil prohibet, propter id quod nullius corporis ſunt actus*: quod non poteſt intelligi niſi de his quæ ad partem intellectivam pertinent, puta intellectus, & voluntas. Ex quo manifeſte oſtenditur, illius animæ quam ſupra univerſaliter diffinierat, dicens eam eſſe corporis actum, quaſdam partes animæ,

quæ

(a) *Al.* immaterialem.

Digitized by Google

quæ ſunt quarumdam partium corporis, actus eſſe; quaſdam autem nullius corporis actus eſſe. Aliud eſt enim animam eſſe actum corporis, & aliud partem eius eſſe corporis actum, ut infra manifeſtabitur. Unde & in hoc eodem capitulo manifeſtat animam eſſe actum corporis per hoc quod aliquæ partes eius ſunt corporis actus, cum dicit: *Conſiderare oportet in partibus quod dictum eſt*, ſcilicet in toto. Adhuc autem manifeſtius ex ſequentibus apparet, quo modo ſub hac generalitate diffinitionis intellectus includitur per ea quæ ſequuntur. Nam cum ſupra ſatis probaverit animam eſſe actum corporis, quia ſeparata anima non eſt vivens in actu; quia tamen aliquid poteſt dici actuale ad præſentiam alicuius, non ſolum ſi ſit forma, ſed etiam ſi ſit motor; ſicut combuſtibile ad præſentiam comburentis actu comburitur, & quodlibet mobile ad præſentiam moventis actu movetur; poſſet alicui venire in dubium, utrum corpus ſic vivat actu ad præſentiam animæ, ſicut mobile movetur ad præſentiam motoris, an ſicut materia eſt in actu ad præſentiam formæ, & præcipue quia Plato poſuit animam non uniri corpori ut formam, ſed magis ut motorem, & rectorem, ut patet per Plotinum, & Gregorium Nyſſenum: quos ideo induco, quia non fuerunt Latini, ſed Græci. Hanc igitur dubitationem inſinuat Philoſophus, cum poſt præmiſſa ſubiungit: *Amplius autem immanifeſtum, ſi ſit corporis actus anima, ſicut nauta navis*. Quia igitur poſt præmiſſa adhuc hoc dubium remanebat, ideo ſubdit: *Figuraliter quidem igitur ſic determinetur, & deſcribatur de anima*, quia ſcilicet nondum ad liquidum demonſtraverat veritatem. Ad hanc igitur dubitationem tollendam, conſequenter procedit ad manifeſtandum id quod eſt ſecundum ſe, & ſecundum rationem certius, per ea quæ ſunt minus certa ſecundum ſe, ſed magis certa quo ad nos, ideſt per effectus animæ, qui ſunt actus ipſius. Unde ſtatim diſtinguit opera animæ, dicens, quod animatum diſtinguitur ab inanimato in vivendo, & quod multa ſunt quæ pertinent ad vitam, ſcilicet intellectus, ſenſus, & motus, & ſtatus ſecundum locum, & motus ſecundum nutrimentum, & augmentum, ita quod cuicumque ineſt aliquod horum, dicitur vivere. Etiam oſtenſo quomodo iſta ſe habeant ad invicem, ideſt qualiter unum ſine altero horum dicitur vivere, & qualiter unum iſtorum ſine altero poſſit eſſe, concludit in hoc, quod anima ſit omnium prædictorum principium, & quod anima determinatur per ſuas partes vegetativo, ſenſitivo, & intellectivo, & motivo, & quod hæc omnia contingit in uno & eodem inveniri, ſicut in homine. Et quia Plato poſuit diverſas eſſe animas in homine, ſecundum quas diverſæ operationes vitæ ei conveniant, conſequenter dubitationem movet, utrum unumquodque horum ſit anima per ſe, vel ſit aliqua pars animæ: & ſi ſint partes unius animæ, utrum differant ſolum ſecundum rationem, aut etiam differant loco, ideſt organo. Et ſubiungit, quod *de quibuſdam hoc difficile non videtur, ſed quædam ſunt quæ dubitationem habent*. Oſtendit enim conſequenter, quod manifeſtum eſt de his quæ pertinent ad animam vegetabilem, & de his quæ pertinent ad animam ſenſibilem, per hoc quod plantæ, & animalia quædam decisa vivunt, & in qualibet parte omnes operationes animæ, quæ ſunt in toto, apparent. Sed de quibus dubitationem habeat, oſtendit cum dicit, quod *de intellectu, & potentia perſpectiva nihil adhuc manifeſtum eſt*: quod non dicit volens oſtendere quod intellectus non ſit anima, ut Commentator perverſe exponit, & ſectatores ipſius: manifeſte enim hoc non ſequitur ad hoc quod ſupra dixerat: *Quædam enim dubitationem habent*. Unde intelligendum eſt: nihil adhuc manifeſtum eſt, an intellectus ſit anima, vel pars animæ, & ſi pars animæ, utrum ſeparata loco, vel ratione tantum. Et quamvis dicat hoc adhuc non eſſe manifeſtum, tamen quid circa hoc prima fronte appareat, manifeſtat ſubdens: *Sed videtur genus alterum animæ eſſe*: quod non eſt intelligendum, ſicut Commentator, & ſectatores eius perverſe exponunt, ideo dictum eſſe, quia intellectus æquivoce dicatur de anima, vel quod prædicta diffinitio ſibi non poſſit adaptari; ſed qualiter ſit hoc intelligendum, apparet ex eo quod ſubditur: *Et hoc ſolum contingere ſeparari ſicut perpetuum a corruptibili*. In hoc ergo eſt alterum genus, quia intellectus noſter in hoc videtur eſſe quoddam perpetuum, aliæ autem partes animæ corruptibiles. Et quia corruptibile, & perpetuum non videntur in unam ſubſtantiam convenire poſſe, videtur quod hoc ſolum de partibus animæ, ſcilicet intellectum, contingat ſeparari, non quidem a corpore, ut Commentator perverſe exponit, ſed ab aliis partibus animæ; nec in unam ſubſtan-

ſtantiam animæ communicat. Et quod ſic ſit intelligendum, patet ex eo quod ſubditur: *Reliqua autem partes animæ manifeſtum eſt ex his quod non ſeparabiles ſunt, ſcilicet ſubſtantia, anima ratione, vel loco*. De hoc enim ſupra quæſitum eſt, & hoc ex ſupradictis probatum eſt. Et quod non intelligatur de ſeparabilitate a corpore, ſed de ſeparabilitate potentiarum ab invicem, patet per hoc quod ſubditur: *Ratione autem quod altera ſint ad invicem manifeſtum eſt. Senſitivo enim alterum eſſe, & opinative manifeſtum eſt*. Et ſic manifeſte oſtendit, quod hic determinate reſpondet quæſtioni ſupra motæ. Supra enim quæſitum eſt, utrum una pars animæ ab alia ſeparata ſit ratione ſolum, aut etiam loco. Hic dimiſſa quæſtione iſta quantum ad intellectum, de quo hic nihil determinat, dicit de aliis partibus animæ manifeſtum eſſe quod non ſunt ſeparabiles, ſcilicet loco, ſed ſunt alteræ ratione. Hoc ergo habito quod anima determinatur vegetativo, ſenſitivo, & intellectivo, & motivo, vult oſtendere quod quantum ad omnes iſtas partes anima unitur corpori non ſicut nauta navi, ſed ſicut forma materiæ. Et ſic certificatum erit quid ſit anima in communi, quod ſupra figuraliter tantum dictum eſt.

Hoc autem probat per operationes animæ ſic. Manifeſtum eſt enim quod illud quo primo operatur aliquod, eſt forma operantis, ſicut dicimur ſcire anima, & ſcire ſcientia, per prius autem ſcientia quam anima: quia per animam non ſcimus niſi inquantum habet ſcientiam: & ſimiliter etiam ſanari dicimur corpore, & ſanitate, ſed per prius ſanitate. Et ſic patet ſcientiam eſſe formam animæ, & ſanitatem corporis. Et hoc procedit ſic. *Anima eſt primum quo vivimus*, quod dicit propter vegetativum; *quo ſentimus*, propter ſenſitivum; *& movemur*, propter motivum; *& intelligimus*, propter intellectum: & concludit: *Quia ratio quadam utique erit, & ſpecies, ſed non ut materia, & ſubiectum*. Manifeſte ergo quod ſupra dixerat animam eſſe actum corporis phyſici, hic concludit non ſolum de vegetativo, ſenſitivo, & motivo, ſed etiam intellectivo. Fuit ergo ſententia Ariſtotelis, quod illud intelligimus, ſit forma corporis phyſici.

Sed ne aliquis dicat, quod id quo intelligimus, non dicit hic intellectum poſſibilem, ſed aliquid aliud, manifeſte hoc excluditur per illud quod Ariſtoteles in III. de Anima dicit, de intellectu poſſibili loquens: *Dico autem intellectum, quo opinatur, & intelligit anima*.

Sed antequam ad verba Ariſtotelis, quæ ſunt in III. de Anima, accedamus, adhuc amplius circa verba ipſius in II. de Anima immoremur, ut ex collatione verborum eius ad invicem appareat quæ fuerit eius ſententia de anima. Cum enim animam in communi diffiniſſet, incipit diſtinguere potentias eius, & dicit, quod *potentia anima ſunt vegetativum, ſenſitivum, appetitivum, & motivum ſecundum locum, & intellectivum*. Et quod intellectivum ſit intellectus, patet per id quod poſtea ſubdit, diviſionem explanans: *Alterius autem intellectivum, intellectus, ut hominibus*. Vult ergo quod intellectus eſt potentia animæ, quæ eſt actus corporis. Et quod huius animæ potentiam dixerit intellectum, & iterum quod ſupra diffinitio animæ ſit omnibus prædictis partibus communis, patet per id quod concludit: *Manifeſtum igitur eſt quoniam eodem modo una utique erit ratio anima, & figura: neque enim ibi figura eſt præter triangulum, & figuras, & qua conſequenter ſunt; neque hac anima præter prædictas eſt*. Non eſt ergo quærenda alia animæ præter prædictas, quibus communis eſt animæ diffinitio ſupra poſita. Neque plus de intellectu (*a*) intentionem facit Ariſtoteles in hoc II. niſi quod poſtmodum ſubdit, quod *ultimam* oſtendit, *& minimam eſſe ratiocinationem, & intellectum*, quia ſcilicet in paucioribus eſt, ut per ſequentia apparet.

Sed quia magna differentia eſt quantum ad modum operandi inter intellectum & imaginationem, ſubdit quod de ſpeculativo intellectu altera ratio eſt. Reſervat enim hoc inquirendum uſque ad tertium. Et ne quis dicat, ſicut Averroes perverſe exponit, quod ideo dicit Ariſtoteles, quod de intellectu ſpeculativo eſt alia ratio, quia intellectus neque eſt anima, neque pars animæ; ſtatim hoc excluditur in principio III., ubi reſumit de intellectu tractatum: dicit enim: *De parte autem anima qua cognoſcit anima, & ſapit*. Nec debet aliquis dicere, quod hoc dicatur ſolum ſecundum quod intellectus poſſibilis dividitur contra agentem, ſicut aliqui ſomniant. Hoc enim dictum eſt antequam Ariſtoteles probet intellectum poſſibilem, & agentem: unde intellectum dicit hic partem in communi, ſecundum quod continet & agentem, & poſſibilem, ſicut ſupra in II. manifeſte diſtinxit intellectum contra alias partes animæ, ut iam dictum eſt.

Eſt

(a) *An* mentionem?

Eſt autem conſideranda mirabilis diligentia, & ordo in proceſſu Ariſtotelis. Ab his enim incipit in III. tractare de intellectu, quæ in II. reliquerat indeterminata circa intellectum. Duo autem ſupra reliquerat indeterminata circa intellectum. Primo quidem utrum intellectus ab aliis partibus animæ ſeparatur ratione ſolum, aut etiam loco: quod quidem indeterminatum dimiſit cum dixit: *De intellectu autem, & perſpectiva potentia nihil adhuc manifeſtum eſt*. Et hanc poſitionem primo reſumit, cum dicit: *Sive ſeparabili exiſtente*, ſcilicet ab aliis animæ partibus, *ſive non ſeparabili ſecundum magnitudinem, ſed ſecundum rationem*. Pro eodem enim accipit hic *ſeparabile ſecundum magnitudinem*, pro quo ſupra dixerat *ſeparabile loco*. Secundo indeterminatum reliquerat de differentia intellectus ad alias animæ partes, cum poſtmodum dixit: *De ſpeculativo autem intellectu altera ratio eſt*: & hoc ſtatim quærit, cum dicit: *Conſiderandum quam habet differentiam*. Talem enim intendit aſſignare quæ poſſit ſtare cum utroque præmiſſorum, ſive ſit ſeparabilis anima magnitudine, ſeu loco ab aliis partibus, ſive non: quod ipſe modus loquendi ſatis indicat. Conſiderandum enim dicit, quod habet intellectus differentiam ad alias animæ partes, ſive ſit ſeparabilis ab eis magnitudine, ſeu loco, ideſt ſubiecto, ſive non, ſed ratione tantum. Unde manifeſtum eſt quod non intendit hanc differentiam oſtendere, quod ſit ſubſtantia a corpore ſeparata ſecundum eſſe (hoc enim non poſſet ſalvari cum utroque prædictorum;) ſed intendit aſſignare differentiam quantum ad modum operandi: unde ſubdit: *Et quomodo ſit quidem intelligere ipſum*.

Sic igitur per ea quæ ex verbis Ariſtotelis accipere poſſumus, uſque huc manifeſtum eſt quod ipſe voluit intellectum eſſe partem animæ, quæ eſt actus corporis phyſici.

Sed quia ex quibuſdam verbis conſequentibus Averroes accipere voluit intentionem Ariſtotelis fuiſſe, quod intellectus non ſit anima quæ eſt actus corporis, aut pars talis animæ; ideo etiam diligentius verba ſequentia conſideranda ſunt. Statim igitur poſt quæſtionem motam de differentia intellectus, & ſenſus inquirit ſecundum quid intellectus ſit ſimilis ſenſui, & ſecundum quid ab eo differat. Duo enim ſupra de ſenſu terminaverat, ſcilicet quod ſenſus eſt in potentia ad ſenſibilia, & quod ſenſus patitur, & corrumpitur ab excellentiis ſenſibilium. Hoc ergo eſt quod quærit Ariſtoteles dicens: *Si igitur eſt intelligere ſicut ſentire, aut pati aliquid, utique erit ab intelligibili, ut ſcilicet ſic corrumpatur intellectus ab excellenti intelligibili, ſicut ſenſus ab excellenti ſenſibili, aut aliquid huiuſmodi alterum*: ideſt, an intelligere eſt aliud huius ſimile, ſcilicet ei quod eſt ſentire, alterum tamen quantum ad hoc, ſcilicet quod non ſit paſſibile? Huic igitur quæſtioni ſtatim reſpondet, & concludit non ex præcedentibus, ſed ex ſequentibus, quæ tamen ex præcedentibus manifeſtantur, quod hanc partem animæ oportet eſſe impaſſibilem, ut non corrumpatur, ſicut ſenſus. Eſt tamen quædam alia paſſio eius, ſecundum quod intelligere communi modo pati dicitur. In hoc ergo differt a ſenſu. Sed conſequenter oſtendit in quo cum ſenſu conveniat, quia ſcilicet oportet huiuſmodi partem eſſe ſuſceptivam ſpeciei intelligibilis, & quod ſit in potentia ad huiuſmodi ſpeciem, & quod non ſit hoc in actu ſecundum ſuam naturam, ſicut & de ſenſu ſupra dictum eſt, quod eſt in potentia ad ſenſibilia, & non in actu. Et ex hoc concludit, quod oportet ſe ſic habere intellectum ad intelligibilia ſicut ſenſum ad ſenſibilia. Hoc autem induxit ad excludendum opinionem Empedoclis, & aliorum antiquorum, qui poſuerunt quod cognoſcens eſt de natura cogniti, utpote quod terram terra cognoſcimus, aqua aquam. Ariſtoteles autem ſupra oſtendit hoc non eſſe verum in ſenſu; quia ſenſitivum non eſt actu, ſed potentia ea quæ ſentit: & idem hic dicit de intellectu. Eſt autem differentia inter ſenſum & intellectum, quia ſenſus non eſt cognoſcitivus omnium, ſed viſus coloris tantum, auditus ſonorum, & ſic de aliis; intellectus autem eſt ſimpliciter cognoſcitivus omnium. Dicebant autem antiqui Philoſophi exiſtimantes quod cognoſcens deberet habere naturam cogniti, quod animam, ad hoc quod cognoſcat omnia, neceſſe eſt ex principiis omnium eſſe commixtam. Quia vero Ariſtoteles iam probavit de intellectu per ſimilitudinem ſenſus, quod non eſt actu id quod cognoſcit, ſed potentia tantum, concludit e contrario, quod neceſſe eſt intellectum, quia cognoſcit omnia, eſſe immixtum, ideſt non compoſitum ex omnibus, ſicut Empedocles ponebat. Et ad hoc inducit teſtimonium Anaxagoræ, non tamen de hoc eodem intellectu loquentis, ſed de intellectu qui movet omnia. Sicut ergo Anaxagoras dixit illum intellectum eſſe immixtum, ut imperet movendo, &

Digitized by Google

ſegregando; ſic nos poſſumus dicere de intellectu humano, quod oportet eum eſſe immixtum ad hoc ut cognoſcat omnia: & hoc probat conſequenter, & habetur ſic ſequens littera in Græco. *Intus enim apparens, prohibet extraneum, & obſtruit*: *quod poteſt intelligi ex ſimili in viſu*. Si enim eſſet aliquis color intrinſecus pupillæ, ille color interior prohiberet videri extraneum colorem, & quodammodo obſtrueret oculum ne videret alia. Similiter ſi aliqua natura rerum quas intellectus cognoſcit, puta terra, vel aqua, aut calidum, & frigidum, & aliquid huiuſmodi, eſſet intrinſeca intellectui; illa natura intrinſeca intellectui impediret ipſum, & quodammodo obſtrueret ne alia cognoſceret. Quia ergo omnia cognoſcit, concludit, quod non contingit ipſum habere aliquam naturam determinatam ex naturis ſenſibilibus, quas cognoſcit; ſed hanc ſolam naturam habet, quod ſit poſſibilis, id eſt in potentia ad ea quæ intelliguntur quantum eſt de ſua natura, ſed fit actu illa dum ea intelligit in actu; ſicut ſenſus in actu fit ſenſibile in actu, ut ſupra in II. dixerat. Concludit ergo quod intellectus antequam intelligat in actu, nihil eſt actu eorum quæ ſunt: quod eſt contrarium his quæ antiqui dicebant, ſcilicet quod eſt actu omnia. Et quia fecerat mentionem de dicto Anaxagoræ loquentis de intellectu qui imperat omnibus, ne crederetur de hoc intellectu hos concluſiſſe, utitur tali modo loquendi. *Vocatus itaque animæ intellectus: dico autem intellectum, quo opinatur, & intelligit anima, nihil eſſe actu eorum quæ ſunt ante intelligere*. Ex quo duo apparent. Primo quidem quod non loquitur hic de intellectu qui ſit aliqua ſubſtantia ſeparata, ſed de intellectu quem ſupra dixit potentiam, & partem animæ, quo anima intelligit. Secundo quod ſupra probavit, ſcilicet quod intellectus non habet naturam aliquam determinatam in actu. Nondum autem probavit, quod non ſit virtus in corpore, ut Averroes dicit; ſed hoc ſtatim concludit ex præmiſſis: nam ſequitur: *Unde neque miſceri eſt rationabile ipſum corpori*. Et hoc ſecundum probat per primum, quod ſupra probavit, ſcilicet quod intellectus non habet aliquam in actu de naturis rerum ſenſibilium. Ex quo patet quod non miſcetur corpori: quia ſi miſceretur corpori, haberet aliquam de naturis corporeis; & hoc eſt quod ſubdit: *Qualis enim utique fiet aliquis, aut calidus, aut frigidus, ſi organum aliquid erit, ſicut ſenſitivo?* Senſus enim proportionatur ſuo organo, & trahitur quodammodo ad ſuam naturam. Unde etiam ſecundum immutationem organi immutatur operatio ſenſus. Sic ergo intelligitur iſtud non miſceri corpori, quia non habet organum ſicut ſenſus. Et quod intellectus animæ non habet organum, manifeſtat per dictum quorumdam, qui dixerunt, quod anima eſt locus ſpecierum, accipientes large locum pro omni receptivo, more Platonico; niſi quod eſſe ſpecierum locum non convenit toti animæ, ſed ſolum intellectivæ. Senſitiva enim pars non recipit in ſe ſpecies, ſed in organo; pars autem intellectiva non recipit eas in organo, ſed tantum in ſe ipſa: item non ſic eſt locus ſpecierum quod habeat eas in actu, ſed in potentia tantum. Quia igitur iam oſtendit quid conveniat intellectui ex ſimilitudine ſenſus, redit ad primum quod dixerat, quod oportet partem intellectivam eſſe paſſibilem; & ſic admirabili ſubtilitate ex ipſa ſimilitudine ſenſus concludit diſſimilitudinem. Oſtendit ergo conſequenter, quod non ſimiliter ſit paſſibilis ſenſus, & intellectus per hoc quod ſenſus corrumpitur ab excellenti ſenſibili, non autem intellectus ab excellenti intelligibili. Et huius cauſam aſſignat ex ſupra probatis, quia ſenſitivum non eſt ſine corpore, ſed intellectus eſt ſeparatus. Hoc autem ultimum verbum maxime aſſumunt ad ſui erroris fulcimentum, volentes per hoc dicere, quod intellectus neque ſit anima, neque pars animæ, ſed quædam ſubſtantia ſeparata; ſed cito obliviſcuntur eius quod paulo ſupra Ariſtoteles dixit. Sicut enim hic dicitur, quod ſenſitivum non eſt ſine corpore, & intellectus eſt ſeparatus, ſic ſupra dixit, quod intellectus fieret qualis, aut calidus, aut frigidus, ſi aliquod organum erit ei, ſicut ſenſitivo. Ea igitur ratione hic dicit, quod ſenſitivum non eſt ſine corpore, intellectus autem eſt ſeparatus, quia ſenſus habet organum, non autem intellectus.

Manifeſtiſſime igitur apparet abſque omni dubitatione ex verbis Ariſtotelis hanc fuiſſe eius ſententiam de intellectu poſſibili, quod intellectus ſit aliquid animæ, quod eſt actus corporis; ita tamen quod intellectus animæ non habeat aliquod organum corporale, ſicut habent ceteræ potentiæ animæ.

Quomodo autem hoc eſſe poſſit, quod anima ſit forma corporis, & aliqua virtus animæ non ſit corporis virtus, non difficile eſt intelligere, ſi quis etiam in

aliis

Digitized by Google

aliis rebus conſideret. Videmus enim in multis quod aliqua forma eſt actus corporis ex elementis commixti, & tamen habet aliquam virtutem, quæ non eſt virtus alicuius elementi, ſed competit tali formæ ex alio principio, puta corpore cæleſti, ſicut quod magnes habet virtutem attrahendi ferrum, & iaſpis reſtringendi ſanguinem; & paulatim videmus, quod formæ quæ ſunt nobiliores, habent aliquas virtutes magis ac magis ſupergredientes materiam. Unde ultima formarum, quæ eſt anima humana, habet virtutem totaliter ſupergredientem materiam corporalem, ſcilicet intellectum. Sic ergo intellectus ſeparatus eſt, quia non eſt virtus in corpore, ſed eſt virtus in anima; anima autem eſt actus corporis. Nec dicimus, quod anima, in qua eſt intellectus, ſic excedat materiam corporalem quod non habeat eſſe in corpore; ſed quod intellectus, quem Ariſtoteles dieit potentiam animæ, non eſt actus corporis. Neque enim anima eſt actus corporis mediantibus ſuis potentiis, ſed anima per ſe ipſam eſt actus corporis dans eſſe corpori ſpecificum; aliquæ autem potentiæ eius ſunt actus partium quarumdam corporis perficientes ipſas ad aliquas operationes. Sic ergo potentia quæ eſt intellectus, nullius partium corporis actus eſt, quia eius operatio non fit per organum corporale. Et ne alicui videatur quod hoc ex noſtro ſenſu dicamus præter Ariſtotelis intentionem, inducenda ſunt verba Ariſtotelis expreſſe hoc dicentis. Quærit enim in II. Phyſicorum, uſque ad quantum oporteat cognoſcere ſpeciem, & quod quid eſt, non enim omnem formam conſiderare pertinet ad Phyſicum: & ſolvit ſubdens: *Aut quemadmodum Medicus nervum, & faber æs uſquequo*, ideſt uſque ad aliquem terminum: & uſque ad quem terminum oſtendit, ſubdens: *Cuius enim cauſa unumquodque*; quaſi dicat: Intantum Medicus conſiderat nervum, inquantum pertinet ad ſanitatem, propter quam nervum Medicus conſiderat; & ſimiliter faber æs propter artificium: & quia Phyſicus conſiderat formam inquantum eſt in materia, ſic enim eſt forma corporis mobilis; ſimiliter accipiendum eſt quod Naturalis intantum conſiderat formam, inquantum eſt in materia. Terminus ergo conſiderationis Phyſici de formis, eſt in formis quæ ſunt in materia quodam modo, & alio modo non ſunt in materia: iſtæ enim formæ ſunt in confinio formarum ſeparatarum, & immaterialium: unde ſubdit: *Et circa hoc*, ſcilicet eſt conſideratio Naturalis, *de formis quæ ſunt ſeparatæ quidem, ſpecies autem in materia.* Quæ autem ſint iſtæ formæ, oſtendit ſubdens: *Homo enim hominem generat ex materia, & Sol.* Forma ergo hominis eſt in materia, & eſt ſeparata. In materia quidem ſecundum eſſe quod dat corpori, ſic enim eſt cauſa generationis; ſeparata autem ſecundum virtutem, quæ eſt propria homini, ſcilicet ſecundum intellectum. Non eſt ergo impoſſibile quod aliqua forma ſit in materia, & virtus eius ſit ſeparata, ſicut expoſitum eſt de intellectu.

Adhuc autem alio modo procedunt ad oſtendendum, quod ſententia fuerit Ariſtotelis, quod intellectus non ſit in anima, vel pars animæ, quæ unitur corpori ut forma. Dicit enim Ariſtoteles in pluribus locis, intellectum eſſe perpetuum, & incorruptibilem, ſicut patet in II. de Anima, ubi dixit: *Hoc ſolum contingere ſeparari ſicut perpetuum a corruptibili*: & in I. ubi dixit, quod *intellectus videtur eſſe ſubſtantia quædam, & non corrumpi*: & in III. ubi dixit: *Separatus autem eſt ſolum hoc quod vere eſt, & hoc ſolum immortale, & perpetuum eſt*. Quamvis hoc ultimum quidam non exponant de intellectu poſſibili, ſed de intellectu agente. Ex quibus omnibus apparet quod Ariſtoteles voluit intellectum eſſe aliquid incorruptibile. Videtur autem quod nihil incorruptibile poſſit eſſe forma corporis corruptibilis: non enim eſt accidentale formæ, ſed per ſe ei convenit eſſe in materia, alioquin ex materia & forma fieret unum per accidens. Nihil autem poteſt eſſe ſine eo quod ineſt ei per ſe. Ergo forma corporis non poteſt eſſe ſine corpore. Si ergo corpus ſit corruptibile, neceſſe ſequeretur formam corporis corruptibilem eſſe. Præterea formæ ſeparatæ a materia, & formæ quæ ſunt in materia, non ſunt eædem ſpecie, ut probatur in VII. Metaph. Multo ergo minus una & eadem forma numero poteſt nunc eſſe ſine corpore, & eſſe nunc in corpore. Deſtructo ergo corpore, vel deſtruitur forma corporis, vel tranſit ad aliud corpus. Si ergo intellectus eſt forma corporis, videtur ex neceſſitate ſequi quod intellectus ſit corruptibilis.

Eſt autem ſciendum, quod ratio hæc plurimos movit. Nam Gregorius Nyſſenus imponit Ariſtoteli e contrario, quod quia ponit animam eſſe formam corporis, poſuerit eam eſſe corruptibilem. Quidam vero poſuerunt propter hoc, animam tranſire de corpore in corpus. Quidam etiam poſuerunt, quod anima haberet corpus quoddam incorruptibile, a quo numquam ſe-

ſeparararetur. Et ideo oſtendendum eſt per verba Ariſtotelis, quod ſic poſuit intellectivam animam eſſe formam corporis, quod tamen poſuit eam incorruptibilem. In XI. enim Metaphyſicæ poſtquam oſtenderat quod formæ non ſunt ante materias, quia quando ſanatur homo tunc eſt ſanitas, & figura æneæ ſphæræ ſimul eſt cum figura ænea; conſequenter inquirit, utrum aliqua forma remaneat poſt materiam, & dicit ſic, ſecundum intellectum Boetii: *Si vero aliquid poſterius remaneat, ſcilicet præter materiam, conſiderandum eſt. In quibuſdam enim nihil prohibet ut ſi anima huiuſmodi eſt, non omnis, ſed intellectus: omnium enim impoſſibile eſt fortaſſe.* Patet ergo quod animam, quæ eſt forma quantum ad intellectivam partem, dicit nihil prohibere remanere poſt corpus, & tamen ante corpus non fuiſſe. Cum enim abſolute dixiſſet, quod cauſæ moventes ſunt ante, non autem cauſæ formales, non quæſivit, utrum aliqua forma eſſet ante materiam, ſed utrum aliqua forma remaneret poſt mateтiam: & dicit hoc nihil prohibere de forma quæ eſt anima, quantum ad intellectivam partem.

Cum igitut ſecundum præmiſſa Ariſtotelis verba, hæc forma quæ eſt anima, poſt corpus remaneat, non tota, ſed intellectus; conſiderandum reſtat, quare magis anima ſecundum partem intellectivam poſt corpus remaneat quam ſecundum alias partes, & quam aliæ formæ poſt ſuas materias. Cuius quidem rationem ex ipſis Ariſtotelis verbis aſſumere oportet. Dicit enim in III. de Anima: *Separatum autem eſt ſolum hoc quod vere eſt; & hoc ſolum immortale, & perpetuum eſt.* Hanc igitur rationem aſſignare videtur, quia hoc ſolum immortale, & perpetuum eſſe videtur, hoc ſolum eſt ſeparatum.

Sed de quo intellectu hic loquatur, dubium eſſe poteſt; quibuſdam dicentibus, quod loquitur de intellectu poſſibili; quibuſdam, quod de agente: quorum utrumque apparet eſſe falſum, ſi diligenter verba Ariſtotelis conſiderentur. Nam de utroque dixerat Ariſtoteles, *ipſum ſeparatum*. Reſtat igitur quod intelligatur de tota intellectiva parte, quæ quidem ſeparata dicitur, quia non eſt ei aliquod organum, ſicut ex verbis Ariſtotelis patet. Dixerat autem Ariſtoteles in I. de Anima, quod ſi eſt aliquid animæ operum, aut paſſionum proprium ipſius, contingit utique ipſam ſeparari; ſi vero nullum eſt proprium ipſius, non utique erit ſeparabilis. Cuius quidem communis ratio talis eſt. Quia enim unumquodque operatur inquantum eſt ens, eo modo unicuique competit operari quo ſibi convenit eſſe. Formæ igitur quæ nullam operationem habent ſine coniunctione ſuæ materiæ, ipſæ non operantur, ſed compoſitum eſt quod operatur per formam. Unde huiuſmodi formæ ipſæ quidem proprie loquendo non ſunt, ſed eis aliquid eſt. Sicut enim calor non calefacit, ſed calidum; ita etiam calor non calidum eſt per ſe proprie loquendo, ſed calidum eſt per calorem: propter quod Ariſtoteles dicit in X. Metaphyſicæ, quod de accidentibus non vere dicitur, quod ſunt entia, ſed magis quod ſunt entis. Et ſimilis ratio eſt de formis ſubſtantialibus, quæ nullam operationem habent abſque communicatione materiæ, hoc excepto quod huius formæ eſt principium eſſendi ſubſtantialiter. Forma igitur quæ habet operationem ſecundum aliquam ſui potentiam, vel virtutem abſque communicatione ſuæ materiæ, ipſa eſt quæ habet eſſe: nec eſt per ſe compoſiti tantum, ſicut aliæ formæ, ſed magis compoſitum eſt per eſſe eius: & ideo deſtructo compoſito deſtruitur illa forma, quæ eſt per eſſe compoſiti. Nnn autem oportet quod deſtruatur ad compoſiti deſtructionem *illa* forma per cuius eſſe eſt compoſitum, & non ipſa per eſſe compoſiti.

Si quis autem contra hoc obiiciat, quod Ariſtoteles dicit in I. de Anima, quod *intelligere, & amare, & odire non ſunt illius paſſiones*, ideſt animæ, *ſed huius habentis illud, ſecundum quod illud habet: quare & hoc corrupto neque memoratur, neque amat: non enim illius erant, ſed communis, ut dictum eſt*: patet reſponſio per dictum Themiſtii, hoc exponentis, qui dicit: *Nunc dubitanti magis quam docenti aſſimilatur Ariſtoteles.* Nondum enim deſtruxerat opinionem dicentium non differre inrellectum, & ſe ipſum: unde in toto illo capitulo loquitur de intellectu, ſicut de ſenſu. Quod patet præcipue ubi probat intellectum eſſe incorruptibilem per exemplum ſenſus, qui non corrumpitur ex ſenectute. Unde & per totum ſub conditione, & ſub dubio loquitur ſicut inquirens, ſemper coniungens ea quæ ſunt intellectus, his quæ ſunt ſenſus: quod præcipue apparet ex eo quod in principio ſolutionis dicit: *Si enim & quam maxime gaudere, aut dolere, aut intelligere motus ſunt, & unumquodque moveri aliquid.* Si quis autem pertinaciter dicere vellet, quod Ariſtoteles loquitur ibi determinando; adhuc reſtat reſponſio, quia intelligere dicitur

eſſe

Digitized by Google

eſſe actus coniuncti non per ſe , ſed per accidens , inquantum ſcilicet eius obiectum, quod eſt phantaſma , eſt in organo corporali , non quod iſte actus per organum corporale exerceatur .

Si quis autem quærat ulterius : Si intellectus ſine phantaſmate non intelligit , quomodo ergo habebit operationem intellectualem , poſtquam fuerit anima a corpore ſeparata ? ſcire debet qui hæc obiicit , quod iſtam quæſtionem ſolvere non pertinet ad Naturalem. Unde Ariſtoteles in II. Phyſicorum dicit, de anima loquens : *Quomodo autem ſeparabilis hæc ſe habeat , & quid ſit Philoſophia prima opus eſt determinare . Aeſtimandum eſt enim quod alterum modum intelligendi habebit anima ſeparata , quam habeat coniuncta* , ſimilem ſcilicet aliis ſubſtantiis ſeparatis. Unde non ſine cauſa Ariſtoteles quærit in III. de Anima, utrum intellectus non ſeparatus a magnitudine intelligat aliquid ſeparatum . Per quod dat intelligere , quod aliquid poterit intelligere ſeparatus quod non poteſt non ſeparatus . In quibus etiam verbis valde notandum eſt ; quod ſupra utrumque intellectum , ſcilicet poſſibilem , & agentem , dixit ſeparatum ; hic tamen dicit eum non ſeparatum. Eſt enim ſeparatus , inquantum non eſt actus organi ; non ſeparatus vero , inquantum pars, ſive potentia animæ, quæ eſt actus corporis, ſicut ſupra dictum eſt . Huiuſmodi autem quæſtiones certiſſime colligi poteſt Ariſtotelem ſolviſſe in his Libris quos patet eum ſcripſiſſe de ſubſtantiis ſeparatis , ex his quæ dicit in principio XII. Metaphyſicæ, quos etiam Libros vidimus numero XIV. licet nondum tranſlatos in linguam noſtram.

Secundum hoc igitur patet quod rationes in contrarium neceſſitatem non habent.

Eſſentiale eſt enim animæ quod corpori uniatur ; ſed hoc impeditur per accidens non ex parte ſua, ſed ex parte corporis , quod corrumpitur : ſicut per ſe competit levi eſſe ſurſum, & hoc eſt levi eſſe ut ſit ſurſum , ut Ariſtoteles dicit in VIII. Phyſicorum ; contingit tamen propter aliquod impedimentum quod non ſit ſurſum.

Ex hoc etiam patet ſolutio alterius rationis . Sicut enim quod habet naturam ut ſit ſurſum , & quod non habet naturam ut ſit ſurſum , ſpecie differunt ; & tamen idem numero , & ſpecie eſt quod habet naturam ut ſit ſurſum, licet quandoque ſit ſurſum , & quandoque non ſit ſurſum propter aliquod impedimentum : ita differunt ſpecie duæ formæ , quarum una habet naturam ut uniatur corpori , alia vero non ; ſed tamen unum & idem numero, & ſpecie eſſe poteſt habens naturam ut uniatur corpori , licet quandoque actu ſit unitum , quandoque non actu unitum propter aliquod impedimentum .

Adhuc autem ad ſui erroris fulcimentum aſſumunt quod Ariſtoteles dicit in Libro de generatione animalium , ſcilicet intellectum ſolum de foris advenire , & divinum eſſe ſolum. Nulla autem forma, quæ eſt actus materiæ , advenit materiæ de foris , ſed educitur de potentia materiæ. Intellectus igitur non eſt forma corporis.

Obiiciunt etiam , quod omnis forma corporis mixti cauſatur ex elementis ; unde ſi intellectus eſſet forma corporis humani, non eſſet ab extrinſeco , ſed eſſet ab elementis cauſatus.

Obiiciunt ulterius contra hoc, quia ſequeretur quod etiam vegetativum , & ſenſitivum eſſet ab extrinſeco ; quod eſt contra Ariſtotelem, præcipue ſi eſſet una ſubſtantia animæ , cuius potentiæ eſſent vegetativum , & ſenſitivum , & intellectivum ; cum intellectus ſit ab extrinſeco ſecundum Ariſtotelem.

Horum autem ſolutio in promptu apparet ſecundum præmiſſa.

Cum enim dicitur , quod omnis forma educitur de potentia materiæ , educi de potentia materiæ eſt duobus modis : primo modo formam dependere a materia ſecundum eſſe , & operari ; alio modo , præexiſtere formæ. Si enim hoc nihil aliud ſit quam materiam præexiſtere, conſiderandum videtur quid ſit formam de potentia materiæ educi. Si enim hoc nihil aliud ſit quam materiam præexiſtere in potentia ad formam, nihil prohibet ſic dicere materiam corporalem præexiſtere in potentia ad animam intellectivam: unde Ariſtoteles in Libro de generatione animalium dicit : *Animam igitur vegetabilem in ſeminibus , & conceptibus* , ſcilicet nondum ſeparatis , *haberi potentia , ſtatuendum eſt , non actu , priuſquam eo modo conceptus , qui iam ſeparantur , cibum trahant , & officio eius anima fungantur. Principio enim hæc omnia vita ſtirpis vivere videntur* . De anima quoque ſenſuali pari modo dicendum eſt, atque etiam de intellectuali : omnes enim potentia prius haberi quam actu neceſſe eſt , ut numquam ſecundum eam rationem ſit in potentia

entia

Digitized by Google

entia ſecundum quam rationem convenit ſibi eſſe actu. Iam enim oſtenſum eſt, qnod aliis formis quæ non habeant operationem aliquam abſque communicatione materiæ, convenit ſic eſſe actu ut magis ipſæ ſint quibus compoſita ſunt, & quodammodo compoſitis coexiſtentes, quam ipſæ ſuum eſſe habeant: unde ſicut totum eſſe earum eſt in concretione ad materiam, ita totaliter educi dicuntur de potentia materiæ. Anima autem intellectiva, cum habeat operationem ſine corpore, non eſt eſſe ſuum ſolum in concretione ad materiam: unde non poteſt dici, quod educatur de materia, ſed magis quod eſt a principio extrinſeco. Et hoc ex verbis Ariſtotelis apparet. Relinquitur autem intellectum ſolum de foris advenire, & divinum eſſe ſolum: & cauſam aſſignat dicens: *Nihil enim ipſius operationi communicat corporalis operatio*.

Miror autem unde ſecunda obiectio proceſſerit, ſcilicet quod ſi intellectiva anima eſſet forma corporis mixti, cauſaretur ex commixtione elementorum, cum nulla anima ex commixtione elementorum cauſetur. Dicit enim Ariſtoteles immediate poſt verba præmiſſa: *Sed enim omnis anima ſive virtus, ſive potentia corpus aliud participare videtur; idque magis divinum quam ea quæ elementa appellantur; verum prout nobilitate, ignobilitateve animæ inter ſe differunt, ita & natura eius corporis differt*. Ineſt enim in ſemine omnium quod facit ut fecunda ſint ſemina, videlicet quod calor vocatur, idque non ignis, non talis facultas aliqua eſt, ſed ſpiritus qui in ſemine, ſpumoſoque corpore continetur, & natura quæ in eo ſpiritu eſt, proportione reſpondens elemento ſtellarum. Ergo ex mixtione elementorum nedum intellectus, ſed nec anima vegetativa producitur.

Quod vero tertio obiicitur, quod ſequeretur ſenſitivum, & vegetativum eſſe ab extrinſeco, non eſt ad propoſitum. Iam enim patet ex verbis Ariſtotelis quod ipſe hoc indeterminatum reliquit, utrum intellectus differat ab aliis partibus animæ ſubiecto, & loco, ut Plato dixit, vel ratione tantum. Si vero detur quod ſint idem ſubiecto, ſicut verius eſt; nec ad hoc inconveniens ſequitur. Dicit enim Ariſtoteles in II. de Anima, quod *ſimiliter ſe habent ei quod de figuris, & quæ ſecundum animam ſunt*. Semper enim in eo quod eſt conſequenter, eſt potentia quod prius eſt in figuris, & in animatis; ut in tetragono quidem trigonum eſt, in ſenſitivo autem vegetativum: ſimiliter autem idem ſubiecto eſt etiam intellectivum; quod ipſe ſub dubio reliquit. Similiter dicendum eſſet, quod vegetativum, & ſenſitivum ſunt in intellectivo, ut trigonum, & tetragonum in pentagono. Eſt autem tetragonum quidem a trigono ſimpliciter alia figura ſecundum ſpeciem, non autem a trigono quod eſt potentia in ipſo, ſicut nec quaternarius a ternario qui eſt pars ipſius, ſed a ternario qui eſt ſeorſum exiſtens. Et ſi contingeret diverſas figuras a diverſis agentibus produci, trigonum quidem ſeorſum a tetragono exiſtens haberet aliam cauſam producentem quam tetragonum, ſicut & habet aliam ſpeciem; ſed trigonum quod ineſt tetragono, haberet eamdem cauſam producentem. Sic igitur vegetativum quidem ſeorſum a ſenſitivo exiſtens, alia ſpecies animæ eſt, & aliam cauſam productivam habet; eadem tamen cauſa productiva eſt ſenſitivi, & vegetativi quod ineſt ſenſitivo. Si ergo ſic dicatur, quod vegetativum, & ſenſitivum, quod ineſt intellectivo, eſt a cauſa extrinſeca, a qua eſt intellectivum, nullum inconveniens ſequitur. Non enim inconveniens eſt effectum ſuperioris agentis habere virtutem quam habet effectus inferioris agentis, & adhuc amplius: unde etiam anima intellectiva, quamvis ſit ab exteriori agente, habet tamen virtutes quas habent anima vegetativa, & ſenſitiva, quæ ſunt ab interioribus agentibus.

Sic igitur diligenter conſideratis fere omnibus verbis Ariſtotelis quæ de intellectu humano dixit, apparet eum huius fuiſſe ſententiæ, quod anima humana ſit actus corporis, & quod eius pars, ſive potentia ſit intellectus poſſibilis.

NUnc autem conſiderare oportet quid alii Peripatetici de hoc ipſo ſenſerunt: & accipiamus primo verba Themiſtii in commento de Anima (Lib. III. cap. XXIII. & ſeqq. iuxta edit. Barbari) ubi ſic dicit. ,, (*a*) Intellectus iſte, quem di-

,, Ci-

(a) *Paraphraſticam Hermolai Barbari translationem Themiſtii contra fidem omnium codicum invexit in Opuſculum S. Thomæ Editor, quiſcumque is fuerit. Vetere verſione, qua uſus eſt Aquinas, reſtituta, ad marginem reiicimus Barbari translationem. Vide Admonitionem praviam cap. II. num. I.*
,, Duas ergo differentias eſſe humani animi neceſſe eſt, intellectum potentiæ, & intellectum agen-
,, tem.

,, cimus in potentia , magis eſt animæ
,, connaturalis , ſcilicet quam agens. Di-
,, co autem , non animæ, ſed ſolum hu-
,, manæ. Et ſicut lumen potentia viſui,
,, & potentia coloribus adveniens , actu
,, quidem viſum facit, & actu colores ;
,, ita & intellectus iſte qui actu , non
,, ſolum ipſum intellectum facit actu ,
,, ſed etiam potentia intelligibilia, (*actu*)
,, intelligibilia iſte conſtituit . " Et poſt
pauca concludit : ,, Quam igitur ratio-
,, nem habet ars ad materiam , hanc &
,, intellectus factivus ad eum qui in pot-
,, entia . Propter quod etiam in prom-
,, ptu nobis eſt intelligere , quando vo-
,, lumus. Non enim eſt ars materiæ in-
,, ferioris; ſed inexiſtit toti in potentia
,, intellectui , qui (*factivus eſt* ,) Acſi
,, utique ædificator lignis . . . non ab
,, extrinſeco exiſteret, per totum autem i-
,, pſum penetrare potens erit. Sic etiam
,, & qui ſcilicet actu intellectus , intel-
,, lectui potentia ſuperveniens, unum fa-
,, cit cum ipſo . " Et poſt pauca conclu-
,, dit : ,, Nos igitur ſumus, ut quod poten-
,, tia ; intellectus autem , qui actu . Sic
,, quidem in compoſitis omnibus ex eo
,, quod potentia , & ex eo quod actu .
,, Aliud eſt *hic*, aliud eſt *huic*: aliud uti-
,, que erit *ego*, & aliud *mihi eſſe*. Et con-
,, ſe-

,, tem. Hic priorem illum qnaſi adortus amplexuſque primum quaſi educit in lucem e tenebris ,
,, & in actu conſtituit ; deinde habitum in eo quemdam efformat, in quo univerſales rerum notio-
,, nes , & ſcientiæ collocantur . Nam quemadmodum neque rude ſaxum , neque impolitum æs ,
,, quorum alterum domus potentia eſt , alterum ſtatua , aut hoc accipere formam domus poteſt ,
,, aut illud ſtatuæ, niſi ars materias illas quæ ad domum , & ſtatuam comparatæ ſunt, fingat, &
,, formam artificioſam imponat, atque ita demum conſiſtat domus , & ſtatua ; ita intellectum po-
,, tentiæ ab altero intellectu perfici oportet : qui quod ipſe perfectus eſt , & in actu ſemper, nul-
,, li potentiæ affinis conſorſve , præparationem illam intellectui ad intelligendum adiunctam , ad
,, inſtar artis excitet, excolatque habitum, & ſcientiam rerum abſolvat. Atque hic intellectus ſe-
,, paratus, & impatibilis , impermixtuſque eſt. Intellectus autem poteſtatis, quamvis eadem fere
,, qua intellectus agens, dignitate, auctoritateque polleat ; quia tamen aliquando coniunctior, ad-
,, ditiorque humanæ animæ eſt, videtur ſocietate hac nobilitati ſuæ nonnihil diſpendii detrimenti-
,, que facere. Quemadmodum itaque lumen cum ad oculos, & colores accedit, (*Al.* cum oculos ,
,, & colores accipit, *item* accedit,) non modo viſui, ſed coloribus etiam actum præbet ; ita
,, intellectus agens cum intellectum potentiæ agitat , non ſolum intellectui actum miniſtrat, ſed
,, & res quæ potentia intellectæ ſunt, facit ut in eo intellectæ ſint actu. atque hæ ſunt formæ
,, materiales , & notiones communes de ſingularibus ſenſibus collectæ . " Et poſt pauca ſub-
dit : ,, Qualis eſt ergo artis ad ſuam materiam comparatio , talis eſt intellectus agentis ad in-
,, tellectum potentiæ probanda . Item hic omnia facit , ille fit omnia. Ex quo ſequitur ut in
,, noſtra poteſtate ſit intelligere , & ſpeculari cum volumus ; quia intellectus agens non quem-
,, admodum ars ſeorſum a ſua materia eſt , ſed totus intellectui potentiæ intextus , immerſuſ-
,, que habetur . Finge excuſſorem in ære, aut in ferro eſſe , non extrinſecus : nonne pervadet,
,, penetrabitque in materiam univerſam! Eodem modo intellectus agens intellectui poteſtatis aſ-
,, ſiſtens, unus cum illo redditur, propterea quod una res eſt , quæ ex materia & forma con-
,, ſiſtit ; & tamen permixtio hæc rationes duas habet. " Et quibuſdam interpoſitis ſubdit : ,, Nos
,, igitur utriuſque intellectus copulatio ſumus . Si ergo ita habent omnia quæ ex actu & pot-
,, entia conciliantur , ut in his aliud ſit ipſa res , aliud eſſentia ; ſequitur ut aliud ego ſim ,
,, aliud eſſentia mea : ita ut ego ſim is qui ex actu & poteſtate conſtituor , eſſentia mea ſit
,, ſolus actus tantum. Quamobrem eadem quæ conſidero, hæc etiam ſcribo, & litteris mando.
,, Scribit vero intellectus, qui ex poteſtate componitur : ſcribit, inquam , non tamen quatenus ex
,, poteſtate conſtat, ſed quatenus intellectus agens eſt, quia illinc quaſi omnis actio derivatur, &
,, ducitur . " Et poſt pauca adhuc manifeſtius ſubdit : ,, Ut ergo redeamus unde diſceſſimus ,
,, quemadmodum aliud eſt animal , aliud ſuum animali eſſe ; & quemadmodum ſuum animali
,, eſſe ab ipſa dependet animalis anima : ita aliud ego ſum , aliud mihi eſſe, & mea eſſentia .
,, Hæc autem ab anima provenit non quidem ſenſuali, quippe quæ tamquam materia intellectus
,, potentiæ habeatur ; neque item ab ipſo intellectu potentiæ , ut qui pro materia intellectus a-
,, gentis ſit . Reſtat igitur ut ab intellectu agente tantum eſſentia mea proficiſci, ac pendere di-
,, catur . Solus enim intellectus agens proprie, & maxime cenſendus eſt forma , immo vero for-
,, ma formarum ; inferiora autem cetera modo ſubiectorum loco, modo formarum habentur. Sa-
,, ne ordo naturæ, & proceſſus hic eſt, ut reſpectu inferiorum ſuperioribus vice formarum uta-
,, tur, reſpectu ſuperiorum inferioribus loco materiæ . Summam vero & ſupremam formarum in-
,, tellectum agentem conſtituit , quæ ſimul atque progreſſa eſt , receptui canit , in eoque finem
,, quaſi extremam manum imponit, utpote quæ nullam formam ſuperiorem, aut nobiliorem ha-
,, beret, cui loco materiæ ſubiiceret intellectum agentem. Quamobrem nos proprie animus, & in-
,, tellectus ſumus . " Et poſtea reprobans quorumdam opinionem dicit : ,, Cum enim ſtatuiſſet
,, Ariſtoteles , in omni natura alterum pro materia haberi, alterum pro forma movente perficien-
,, teque , *Neceſſe* , inquit, *eſt eaſdem differentias in anima reperiri, & talem aliquem intellectum ad-*
,, *eſſe qui pars animæ rationalis præſtantiſſima ſit* . " Et poſt pauca etiam ſubdit : ,, Ex eiuſdem
,, verbis illud ſubinde colligi , confirmarique cupio , Ariſtotelem opinatum fuiſſe intellectum a-
,, gentem aut aliquid noſtri eſſe, aut plane ipſos . "

Digitized by Google

,, ſeqnenter quidem eſt compoſitus intel-
,, lectus ex potentia, & actu. Mihi au-
,, tem eſſe ex eo, quod actu eſt: quia
,, etiam ea quæ oieditor, & qnæ ſctibo,
,, ſcribit qoidem intellectus compoſitus
,, ex potentia, & actu. Seribit autem,
,, oon qua potentia, ſed qua actu: ope-
,, rari enim ſibi inde derivatur. " Et
poſt pauea adhuc maniſeſtius ſic. ,, Igi-
,, tur eſt aliud, eſt animal, & aliud ani-
,, mali eſſe. Aoimali eſſe eſt ab anima
,, animalis. Sic & alind, qui ego, & a-
,, lind eſſe mihi. Eſſe autem mihi, eſt
,, ab anima: & habetur, & non omni.
,, Non enim ſeoſitiva, materia enim erat
,, phantaſiæ. Neque rurſum a phantaſia,
,, materia enim erat potentia intellectus.
,, Neque quod potentia intellectus, ma-
,, teria enim erat ſactivi (*intellectus*.)
,, A ſolo igitur ſactivo eſt mihi eſſe. "
Et poſt pauca ſubdit: ,, Cum reſpondiſ-
,, ſet, ſcilieet Ariſtoteles: in omni au-
,, tem natura, hoc quidem ot materiam
,, eſſe, hoe autem quod materiam mo-
,, vet, aut perficit; neceſſe ait, & in
,, anima exiſtere has differentias, & eſ-
,, ſe, hune aliqnem talem intellectum in
,, anima fieri, & hune talem in anima
,, ſacere. Et uſqoe ad hanc progreſſa na-
,, tura, ceſſavit .... Nos itaque ſomus
,, activus intellectus. Et poſtea reprobans
,, quorumdam opinionem, dicit: in ani-
,, ma eſſe talem intellectum, & animæ
,, humanæ velut quamdam partem hono-
,, ratiſſimam. " Et poſt pauea dicit:
,, Ex eadem littera hoc convenit eonfir-
,, mare, quod putat, ſcilicet Ariſtoteles:
,, aut noſtri aliquid eſſe activum intelle-
,, ctum, aut nos. " Patet igitur ex præ-
miſſis verbis Themiſtii quod non ſolum
intellectum poſſibilem, ſed etiam agen-
tem partem animæ humanæ eſſe dicit,
& Ariſtotelem hoc ſenſiſſe, & iterum
quod hoc eſt id quod eſt oon ex anima
ſenſitiva, ut quidam mentiuntur, ſed ex
parte intellectiva, & prineipaliori. Et
Theophraſti quidem libros non vidi, ſed
eins verba introduxit Themiſtius in com-
mento de Anima, quæ ſunt talia, ſic di-
cens. ,, (*a*) Melius eſt aotem Theopraſti
,, proponere dicta de intellectu poteotia,
,, & de eo qui actu. De eo igitur, qui
,, potentia, hæc ait: Intellectus autem
,, qualiter a foris exiſtens, & tamqoam
,, ſuperpoſitus, & tamen connaturalis?
,, Et quia natura ipſius habet quidem
,, naturaliter eſſe, ſcilicet actum, & pot-
,, entia omnia, bene finit & ſuperius.
,, Non enim ſic accipiendum eſt ut ne-
,, que ſit ipſe: hoc litigioſum eſt enim,
,, ſed ut . . quamdam potentiam, ſicut
,, etiam in materialibus. Hoc a ſoris,
,, non ut obiectum, ſed ut ipſam compre-
,, hendens generationem, omnino ponen-
,, dum. " Sic igitur Theophraſtus cum quæ-
ſiſſet duo: primo quidem quomodo intel-
lectus poſſibilis ſit ab extrinſeeo: & ta-
men nobis eonnaturalis; & ſecundo, quæ
ſit natura intellectus poſſibilis: reſpondit
primo ad ſecundum, quod eſt in poten-
tia omnia, non quidem ſicut nihil exi-
ſtens, ſed ſicut ſenſus ad ſenſibilia: &
ex hoc concludit reſponſionem primæ quæ-
ſtionis, quod non intelligitur ſic eſſe ab
extrinſeeo, quaſi aliquid adiectum acei-
dentaliter, vel tempore proeedente, ſed
a prima generatione, ſicut continens, &
comprehendens naturam humanam. Quod
autem Alexander intellectum poſſibilem
poſuerit eſſe ſormam corporis, & etiam
ipſe Averroes confitetur; quamvis, ut ar-
bitror, perverſe verba Alexandri aecepe-
rit, ſieut & verba Themiſtii præter eius
intellectum aſſumit. Nam quod dixit,
Alexandrum dixiſſe intellectum poſſibilem
non eſſe aliud quam præparationem quæ
eſt in natura humana ad intellectum agen-
tem, & ad intelligibilia; hanc præpara-
tionem nihil aliud intellexit quam poten-
tiam intellectivam quæ eſt in anima ad
intelligibilia; & ideo dixit eam non eſſe
virtutem in corpore, quia talis potentia
non habet corporale organum, & oon ex
ea ratione, ut Averroes impugnat, ſe-
cundum quod oulla præparatio eſt virtus
in corpore.

Et ut a Græcis ad Arabes tranſeamus;
primo maniſeſtum eſt quod Avicenna po-
ſuit

(a) *Al. ex paraphraſi Hermolai Barbari*. ,, Plane factorum hoc loco me operæ pretium arbitror, ſi
,, verba Theophraſti de intellectu poteſtatis, & agente prætexuero. De intellectu itaque poteſtatis hæc
,, dicit. Cum intellectus, inquit, homini extrinſecus accedat, cumque tamquam appoſitus, invectuſque
,, ſit, quæritur quemadmodum congenitus nobis dicatur, demum quænam confirmatio, (ſ. conſtitutio)
,, naturave eius ſit. Certe id quod dicitur, nihil actu eſſe intellectum, ſed poteſtate omnia, recte hactenus
,, dicitur, quatenus & in ſenſu; non tamen uſque eo ad unum reſecanda res eſt, neque tam nihil actu
,, probandus, ut neque ipſemet ſit. Calumnia hæc eſſet, & oratio contentioni cavilloquæ proxima. Sed
,, ita intelligendum, ut in animo talis quadam ſui generis potentia ſit pro ſubiecto formarum ac gremio,
,, qualis in rebus materialibus facultas illa eſt, quæ conſtitutioni earum & concretioni ſubſternitur.
,, Porro quod dicitur mentem extrinſecus accedere, non ita ſtatuendum eſt, ut qui vere appoſitus in-
,, vectuſque habeatur; ſed ut qui ſtatim ab ortu quaſi comprehendere nos complectique ſoleat. "

Digitized by Google

fuit intellectum virtutem animæ, quæ eſt forma corporis : dicit enim ſic in ſuo Libro de Anima. „ Intellectus activus, ideſt practicus, eget corpore, & virtutibus corporalibus ad omnes actiones ſuas. Contemplativus autem intellectus eget corpore, & virtutibus eius, ſed nec ſemper, nec omnino. Sufficit enim ipſe ſibi per ſe ipſum. Nihil autem horum eſt anima humana ; ſed anima eſt id quod habet has virtutes, & , ſicut poſtea declarabimus, eſt ſubſtantia ſolitaria per ſe, quæ habet aptitudinem ad actiones: quarum quædam ſunt quæ non perficiuntur niſi per inſtrumenta, & per uſum eorum ullo modo ; quædam vero ſunt quibus non ſunt neceſſaria inſtrumenta aliquo modo. " Item in prima parte dicit quod „ anima humana eſt perfectio prima corporis naturalis inſtrumentalis, ſecundum quod attribuitur ei agere actionis electivæ deliberationis, & adinvenire meditando, & ſecundum hoc quod apprehendit univerſalia. " Sed verum eſt quod poſtea dicit, & probat. „ Et anima humana ſecundum id quod eſt ſibi proprium, ſcilicet ſecundum vim intellectivam, non ſic ſe habet ad corpus ut forma, nec eget ut ſibi præparetur organum. " Deinde ſubiungenda ſunt verba Algazelis ſic dicentis. „ Cum commixtio elementorum fuerit pulchrioris, & perfectioris æqualitatis, qua nihil poſſit inveniri ſubtilius, & pulchrius, tunc fiet apta ad recipiendum a datore formarum formam pulchriorem aliis formis, quæ eſt anima hominis. " Huius vero animæ humanæ duæ ſunt virtutes, una operans, & altera ſciens, quam vocat intellectivam, ut ex conſequentibus patet. Et poſtea multis argumentis probat, quod operatio intellectus non fit per organum corporale. Hoc autem præmiſimus, non quaſi volentes ex Philoſophorum auctoritatibus reprobare ſupra poſitum errorem ; ſed ut oſtendamus quod non ſolum Latini, quorum verba quibuſdam non ſapiunt, ſed & Græci, & Arabes hoc ſenſerunt, quod intellectus ſit pars, vel potentia, ſive virtus animæ, quæ eſt corporis forma. Unde miror ex quibus Peripateticis hunc errorem ſe aſſumpſiſſe glorientur, niſi forte quia minus volunt cum ceteris Peripateticis recte ſapere, quam cum Averroe aberrare, qui non tam fuit Peripateticus quam Peripateticæ Philoſophiæ depravator.

Oſtenſo igitur ex verbis Ariſtotelis, & aliorum ſequentium ipſum, quod intellectus eſt potentia animæ, quæ eſt corporis forma, licet ipſa potentia quæ eſt intellectus, non ſit alicuius organi actus, quia nihil ipſius operationi communicat corporalis operatio, ut Ariſtoteles dicit, inquirendum eſt per rationes quid circa hoc ſentire ſit neceſſe. Et quia ſecundum doctrinam Ariſtotelis oportet ex actibus principia actuum conſiderare; ex ipſo actu quidem proprio intellectus, qui eſt intelligere, primo hoc conſiderandum videtur: in quo nullam firmiorem rationem habere poſſumus ea quam Ariſtoteles ponit, & ſic argumentatur. Anima eſt principium quo vivimus, & intelligimus. Ergo & ratio quædam, & ſpecies corporis cuiuſdam. Et adeo huic rationi innititur quod eam dicit eſſe demonſtrationem : nam in principio capituli ſic dicit : *Non enim ſolum quod quid eſt oportet diffinitivam rationem oſtendere, ſicut plures terminorum dicunt, ſed & cauſam ineſſe, & demonſtrare*: & ponit exemplum: *ſicut demonſtratur quid eſt tetragoniſmus*, ideſt quadratum, *per inventionem mediæ lineæ proportionalis*. Virtus autem huius demonſtrationis, & inſolubilitas apparet : quia quicumque ab hac via divertere voluerit, neceſſe habet inconveniens dicere. Manifeſtum eſt enim quod hic homo ſingularis intelligit : numquam enim de intellectu quæreremus, niſi intelligeremus: nec cum quærimus de intellectu, de alio principio quærimus quam de eo quo nos intelligimus. Unde & Ariſtoteles dicit: *Dico autem intellectum quo intelligit anima*. Concludit autem ſic Ariſtoteles: *Quod ſi aliquid eſt primum principium quo intelligimus, oportet illud eſſe formam corporis*: quia ipſe prius manifeſtavit, quod illud quo primo aliquid operatur, eſt forma. Et patet hoc per operationem, quia unumquodque agit inquantum eſt actu. Eſt autem unumquodque actu per formam. Unde oportet illud quo primo aliquid agit, eſſe formam.

Si autem dicas, quod principium huius actus qui eſt intelligere, quod nominamus intellectum, non ſit forma; oportet te invenire modum quo actio illius principii ſit actio huius hominis: quod diverſimode quidam conati ſunt dicere: quorum unus, ſcilicet Averroes, ponens huiuſmodi principium intelligendi, quod dicitur intellectus poſſibilis, non eſſe animam, nec partem animæ niſi æquivoce, ſed potius quod ſit ſubſtantia quædam ſeparata ; dixit, quod illius intelligere ſubſtantiæ ſeparatæ eſt intelligere mei, vel illius, inquantum intel-

intellectus ille poſſibilis copulatur mihi, vel tibi per phantaſmata quæ ſunt in me, vel in te. Quod ſic fieri dicebat. Species enim intelligibilis, quæ fit unum cum intellectu poſſibili, cum ſit forma, & actus eius, habet duo ſubiecta, unum ipſa phantaſmata, aliud intellectum poſſibilem. Sic ergo intellectus poſſibilis continuatur nobis per formam ſuam mediantibus phantaſmatibus; & ſic dum intellectus poſſibilis intelligit, hic homo intelligit.

Quod autem hoc nihil ſit, patet tripliciter. Primo quidem quod ſic continuatio intellectus ad hominem non eſſet ſecundum primam eius generationem, ut Theophraſtus dicit, & Ariſtoteles innuit in II. Phyſ. ubi dicit, quod terminus naturalis conſiderationis de formis eſt ad formam, ſecundum quam homo ab homine generatur, & a Sole. Manifeſtum eſt autem quod terminus conſiderationis naturalis eſt intellectus. Secundum autem dictum Averrois, intellectus non continuatur homini ſecundum ſuam generationem, ſed ſecundum operationem ſenſus, inquantum eſt ſentiens in actu. Phantaſma enim eſt motus factus a ſenſu ſecundum actum, ut dicitur in III. Libro de Anima. Secundo vero quia iſta coniunctio non eſſet ſecundum aliquid unum, ſed ſecundum diverſa. Manifeſtum eſt enim quod ſpecies intelligibilis, ſecundum quod eſt in phantaſmatibus, eſt intellecta in potentia; in intellectu autem poſſibili eſt ſecundum quod eſt intellecta in actu, abſtracta a phantaſmatibus. Si ergo ſpecies intelligibilis non eſt forma intellectus poſſibilis, niſi ſecundum quod eſt abſtracta a phantaſmatibus, ſequitur quod per ſpeciem intelligibilem non continuatur intellectus phantaſmatibus, ſed magis ab eis eſt ſeparatus: niſi forte dicatur, quod intellectus poſſibilis continuatur phantaſmatibus, ſicut ſpeculatum continuatur homini cuius ſpecies reſultat in ſpeculo. Talis autem continuatio manifeſtum eſt quod non ſufficit ad continuationem actus: manifeſtum eſt enim quod actio ſpeculi, quæ eſt repræſentare, non propter hoc poteſt attribui homini: unde nec actio intellectus poſſibilis propter prædictam copulationem poſſet attribui huic homini, qui eſt Sortes, ut hic homo intelligeret. Tertio quia dato quod una & eadem ſpecies numero eſſet forma intellectus poſſibilis, & eſſet ſimul in phantaſmatibus; nec adhuc talis copulatio ſufficeret ad hoc quod hic homo intelligeret. Manifeſtum eſt enim quod per ſpeciem intelligibilem aliquid intelligitur, ſed per potentiam intellectivam aliquis intelligit; ſicut etiam per ſpeciem ſenſibilem aliquid ſentitur, per potentiam autem ſenſitivam aliquis ſentit: unde paries, in quo eſt color, cuius ſpecies ſenſibilis in actu eſt, in viſu videtur, non videt, animal autem habens potentiam viſivam, in qua eſt talis ſpecies, videt. Talis autem eſt prædicta copulatio intellectus poſſibilis ad hominem, in quo ſunt phantaſmata, quorum ſpecies ſunt in intellectu poſſibili, qualis eſt copulatio parietis, in quo eſt color, ad viſum, in quo eſt ſpecies ſui coloris. Sicut igitur paries non videt, ſed videtur eius color; ita ſequeretur quod homo non intelligeret, ſed quod eius phantaſmata intelligerentur ab intellectu poſſibili. Impoſſibile eſt ergo ſalvari quod hic homo intelligat, ſecundum poſitionem Averrois.

Quidam vero videntes quod ſecundum viam Averrois ſuſtineri non poteſt, quod hic homo intelligat, in aliam divertunt viam, & dicunt, quod intellectus unitur corpori ut motor; & ſic inquantum ex corpore, & intellectu fit unum ſicut ex movente, & moto, intellectus eſt pars huius hominis: & ideo operatio intellectus attribuitur huic homini, ſicut operatio oculi, quæ eſt videre, attribuitur huic homini. Quærendum eſt autem ab eo qui hoc ponit, primo quid ſit hoc ſingulare quod eſt Sortes: utrum Sortes ſit ſolus intellectus, qui eſt motor, aut ſit motum ab ipſo, quod eſt corpus, animatum tamen anima vegetativa, & ſenſitiva, aut ſit compoſitum ex utroque. Et quantum ex ſua poſitione videtur, hoc tertium accipiet, ſcilicet quod Sortes ſit aliquid compoſitum ex utroque.

Procedamus ergo contra eos per rationem Ariſtotelis in VIII. Metaphyſic. dicentis: *Cum enim quarumque partes habent, & non ut acervus, quod totum, ſed aliquid ineſt totum præter partes, eſt alia cauſa: quoniam in corporibus iis quidem tactus cauſa eſt unum eſſendi; aliis vero viſcoſitas, aut aliqua paſſio altera. Talis vero diffinitio ratio eſt una, non conjunctione, quemadmodum Ilias, ſed unius eſſe. Quid igitur eſt quod facit hominem unum, & propter quid unum, ſed non multa, puta animal, & bipes, aliterque, etſi eſt, ut aiunt quidam, ipſum aliquid animal, & ipſum bipes? Quare namque non illa ipſa homo eſt, & erunt ſecundum participationem homines, & hominis non unius, ſed duorum, ſcilicet animalis, non bipedis: & to-*

tali-

Digitized by Google

taliter utique non erit homo unum, & plura animal, & bipes? Palam itaque quia ſic quidem acceptantibus conſueverunt diſſinire, & dicere: Non contingit reddere, & ſolvere dubitationem. Si autem eſt, ut diximus, hoc quidem materia, illud vere forma; & hoc quidem potentia, illud vere actu; non adhuc dubitatio videbitur eſſe.

Sed ſi tu dicas, quod Sortes non eſt unum quid ſimpliciter, ſed unum quid aggregatione motoris, & moti; ſequuntur multa inconvenientia. Primo quidem quia ſi unumquodque eſt ſimiliter unum, & ens, ſequetur quod Sortes non ſit aliquid, & quod non ſit in ſpecie, nec in genere, & ulterius quod non habeat aliquam actionem, quia actio non eſt niſi entis. Unde non dicimus, quod intelligere nautæ ſit intelligere huius totius, quod eſt nauta, & navis, ſed nautæ tantum; & ſimiliter intelligere non erit actus Sortis, ſed intellectus rantum utentis corpore Sortis. In ſolo enim toto, quod eſt aliquid unum, & ens, actio partis eſt actio totius. Et ſi quis aliter loquitur, improprie loquitur. Et ſi tu dicas, quod hoc modo cælum intelligit per motorem ſuum, eſt aſſumptio difficilioris materiæ. Per intellectum enim humanum oportet nos devenire ad cognoſcendum intellectus ſuperiores, & non e converſo. Si vero dicatur, quod hoc individuum, quod eſt Sortes, eſt corpus animatum anima vegetativa, & ſenſitiva, ut videtur ſequi ſecundum eos qui ponunt quod hic homo non conſtituitur in ſpecie per intellectum, ſed per animam ſenſitivam nobilitatam ex aliqua inſtructione intellectus poſſibilis; tunc intellectus non ſe habet ad Sortem niſi ſicut movens ad motum. Sed ſecundum hoc actio intellectus, quæ eſt intelligere nullo modo porerit attribui Sorti: quod multipliciter apparet.

Primo quidem per hoc quod dicit Philoſoph. in II. Metaphyſicus quod *quorum diverſum eſt aliquod opus præter actionem, actio eſt in eo quod ſit, ut ædificatio in ædificato, & contextio in contexto: ſimiliter autem & in aliis, & totaliter motus in moto. Quorum vero non eſt aliud aliquod opus præter actionem, in eis exiſtit actio, ut viſio in vidente, & ſpeculatio in ſpeculante.* Sic ergo etſi intellectus ponatur uniri Sorti ut movens, nihil proficit ad hoc quod intelligere ſit in Sorte, nec quod Sortes intelligat: quia intelligere eſt actio quæ eſt in intellectu tantum. Ex quo etiam patet falſum eſſe quod dicunt, quod intellectus non eſt actus corporis, ſed ipſum intelligere. Non enim poteſt eſſe alicuius actus intelligere, cuius non ſit actus intellectus: quia intelligere non niſi in intellectu eſt, ſicut nec viſio niſi in viſu: unde nec viſio poteſt eſſe alicuius niſi illius cuius actus eſt viſus. Secundo quia actio moventis propria non attribuitur inſtrumento, aut moto; ſed magis e converſo actio inſtrumenti attribuitur principali moventi: non enim poteſt dici, quod ſerra diſponat de artificio; poteſt tamen dici, quod artifex ſecat, quod eſt opus ſerræ. Propria autem operatio ipſius intellectus eſt intelligere: unde dato etiam quod intelligere eſſet actio tranſiens in alterum, ſicut movere, non ſequeretur quod intelligere conveniret Sorti, ſi intellectus uniatur ei ſolum ut motor. Tertio quia in his quorum actiones in alterum tranſeunt, oppoſito modo attribuuntur actiones moventibus, & motis. Secundum ædificationem enim ædificator dicitur ædificare, ædificium vero ædificari. Si ergo intelligere eſſet actio in alterum tranſiens, ſicut movere; adhuc non eſſet dicendum, quod Sortes intelligeret ad hoc quod intellectus uniretur ei ut motor; ſed magis quod intellectus intelligeret, & Sortes intelligeretur; aut forte quod intellectus intelligendo moveret Sortem, & Sortes moveretur. Contingit tamen quandoque quod actio moventis traducitur in rem motam, puta cum ipſum motum movet ex eo quod movetur, ut calefactum calefacit. Poſſet ergo aliquis ſic dicere, quod motum ab intellectu, qui intelligendo movet, ex hoc ipſo quod movetur, intelligit.

Huic autem dicto Ariſtoteles reſiſtit in II. de Anima, unde principium huius rationis aſſumpſimus. Cum enim dixiſſet, quod id quo primo ſcimus, & ſanamur, eſt forma, ſcilicet ſcientia, & ſanitas, ſubiungit: *Videntur enim in patiente, & diſpoſito activorum ineſſe actus*: quod exponens Themiſtius dicit: „ Nam etſi ab aliis „ aliquando ſcientia, & ſanitas eſt, puta a „ docente, & medico; tamen in patiente, „ & diſpoſito facientium inexiſtere actus „ oſtendimus prius in his quæ de natura. “ Eſt ergo intentio Ariſtotelis, & evidenter eſt verum quod quando motum movet, & habet actionem moventis, oportet quod inſit ei actus aliquis a movente, qui huiuſmodi actionem habeat; & hoc eſt principium quo agit, & eſt actus, & forma eius: ſicut ſi aliquid eſt calefactum, calefacit per calorem, qui ineſt ei a calefaciente. Detur ergo quod intellectus moveat animam Sortis vel illuſtrando, vel

quocumque modo; hoc quod eſt relictum ab impreſſione intellectus in Sorte, eſt primum quo Sortes intelligit. Id autem quo Sortes primo intelligit, ſicut ſenſu ſentit, Ariſtoteles probavit eſſe in potentia omnia, & per hoc non habere naturam determinatam, niſi hanc quod ſit poſſibilis, & per conſequens quod non miſceatur corpori, ſed ſit ſeparatus. Dato ergo quod ſit aliquis intellectus ſeparatus movens Sortem, tamen adhuc oportet qund ille intellectus poſſibilis, de quo Ariſtoteles loquitur, ſit in anima Sortis, ſicut & ſenſus, qui eſt in potentia ad omnia ſenſibilia, quo Sortes ſentit. Si autem dicatur, qund hoc individuum quod eſt Sortes, non eſt aliqnid compoſitum ex intellectu & corpore animato, neque eſt corpus animatum tantum, ſed eſt ſolum intellectus; hæc iam erit opinio Platonis, qui, ut Gregorius Nyſſenus refert, propter hanc difficultatem non vult hominem ex anima & corpore eſſe, ſed animam corpore utentem, & velut indutam corpore. Sed & Plotinus, ut Macrobius refert, ipſam animam hominem eſſe teſtatur, ſic dicens: ,, Qui videtur, non ,, ipſe verus homo eſt, ſed ille a quo re- ,, gitur quod videtur. Sic cum morte ani- ,, malis diſcedit animatio, cadit corpus a ,, regente viduatum; & hoc eſt quod vi- ,, detur in homine mortale. Anima vero, ,, quæ eſt verus homo, eſt ab omni ,, mortalitatis conditione aliena. " Qui quidem Plotinus unus de magnis Commentatoribus ponitur inter Commentatores Ariſtotelis, ut Simplicius refert in commento Prædicamentorum. Hæc autem ſententia nec a verbis Ariſtotelis videtur diſcordare. Dicit enim in IX. Ethic. quod *boni hominis eſt bonum elaborare etiam ſui ipſius gratia: intellectus enim gratia unuſquiſque eſſe videtur*. Quod quidem non dicit propter hoc quod homo ſit ſolus intellectus, ſed quia id quod eſt in homine principalius, eſt intellectus: unde & in ſequentibus dicit, quod *quemadmodum civitas principaliſſimum maxime videtur, & omnis alia conſtitutio, ſic & homo*: unde ſubiungit, quod *unuſquiſque homo vel eſt hic*, ſcilicet intellectus, *vel maxime*. Et per hunc modum arbitror & Themiſtium in verbis ſupra poſitis, & Plotinum in verbis nunc inductis dixiſſe, quod homo eſt anima, vel intellectus. Quod enim homo non ſit intellectus taotum, vel anima tantum, multipliciter probatur. Primo quidem ab ipſo Gregorio Nyſſeno, qui inducta opinione Platonis, ſubdit: ,, Habet autem ,, hic ſermo difficile, vel indiſſolubile ,, quid. Qualiter enim unum eſſe poteſt ,, indumento anima? Non enim unum eſt ,, tunica cum induto. " Secundo quia Ariſtoteles in VII. Metaph. probat, quod homo, & equus, & ſimilia, non ſunt ſolum forma, ſed totum quoddam ex forma, & materia univerſale; ſingulare vero ex ultima materia, & forma, ut Socrates. Iam eſt & in aliis ſimiliter. Et hoc probavit per hoc quod nulla pars corporis poteſt diffiniri ſine parte aliqua animæ; & recedente anima nec oculus, nec caro dicitur niſi æquivoce: quod non eſſet, ſi homo, aut Socrates eſſet tantum intellectus, aut anima. Tertio ſequeretur quod cum intellectus non moveat niſi per voluntatem, ut probatur in III. de Anima, hoc eſſet ſubiectum voluntati quod retineret hoc corpus cum vellet, & abiiceret cum vellet: quod manifeſte patet eſſe falſum. Sic igitur patet quod intellectus non unitur Sorti ſolum ut motor; & quod etiam ſi hoc eſſet, nihil proficeret ad hoc quod Sortes intelligeret. Qui ergo hanc poſitionem defendere volunt, aut confiteantur ſe nihil intelligere, & indignos eſſe cum quibus aliqui diſputent, aut confiteantur quod Ariſtoteles concludit, ſcilicet quod id quo primo intelligimus, eſt ſpecies, & forma.

Poteſt etiam hoc concludi ex hoc quod hic homo in aliqua ſpecie collocatur. Speciem autem numquam ſortitur aliquid niſi ex forma. Id igitur per quod hic homo ſpeciem ſortitur, eſt forma. Unumquodque autem ab eo ſpeciem ſortitur quod eſt principium propriæ operationis ſpeciei. Propria autem operatio hominis, inquantum eſt homo, eſt intelligere: per hoc enim differt ab aliis animalibus; & ideo in hac operatione Ariſtoteles felicitatem ultimam conſtituit. Principium autem quo intelligimus, eſt intellectus, ut Ariſtoteles dicit. Oportet igitur ipſum uniri corpori ut formam, non quidem ita quod ipſa intellectiva potentia ſit alicuius organi actus, ſed quia eſt virtus animæ, quæ eſt actus corporis phyſici organici.

Adhuc. Secundum iſtorum poſitionem deſtruuntur moralis Philoſophiæ principia: ſubtrahitur enim quidquid eſt in nobis. Non enim eſt aliquid in nobis niſi per voluntatem, unde & hoc ipſum voluntarium dicitur quod in nobis eſt. Voluntas autem in intellectu eſt, ut patet per dictum Ariſtotelem in III. de Anima,

Digitized by Google

nima; & per hoc quod in ſubſtantiis ſeparatis eſt intellectus, & voluntas; & per hoc etiam quod contingit per voluntatem aliquid in univerſali amare, vel odire, ſicut odimus latronum genus, ut Ariſtoteles dicit in ſua Rethorica. Si igitur intellectus non eſt aliquid huius hominis, vel non eſt vere unum cum eo, ſed unitur ei ſolum per phantaſmata, vel ſicut motor; non erit in hoc homine voluntas, ſed in intellectu ſeparato: & ita hic homo non erit dominus ſui actus, nec aliquis eius actus erit laudabilis, vel vituperabilis: quod eſt divellere principia moralis Philoſophiæ. Quod cum ſit abſurdum, & vitæ humanæ contrarium (non enim eſſet neceſſe conſiliari, nec leges ferre) ſequitur quod intellectus ſic uniatur nobis ut vere ex eo & nobis fiat unum: quod vere non poteſt eſſe niſi eo modo quo dictum eſt, ut ſit etiam potentia animæ, quæ unitur nobis ut forma. Relinquitur igitur (a) hic abſque omni dubitatione tenendum propter revelationem fidei, ut dicunt; ſed quia hoc ſubtrahere eſt niti contra manifeſte apparentia.

Rationes vero quas in contrarium adducunt, non difficile eſt ſolvere. Dicunt enim, quod ex hac poſitione ſequitur quod intellectus ſit forma materialis, & non ſit denudata ab omnibus naturis rerum ſenſibilium; & per conſequens quidquid recipitur in intellectu, recipitur ſicut in materia individualiter, & non univerſaliter. Et ulterius, quia ſi eſt forma materialis, quod non eſt intellecta in actu, & ita intellectus non poterit ſe intelligere, quod eſt manifeſte falſum, nulla enim forma materialis eſt intellecta in actu. Horum autem ſolutio apparet ex his quæ præmiſſa ſunt. Non enim dicimus animam humanam eſſe formam corporis ſecundum intellectivam potentiam, quæ ſecundum doctrinam Ariſtotelis nullius organi actus eſt: unde remanet quod anima quantum ad intellectivam potentiam ſit immaterialis, & immaterialiter recipiens, & ſe ipſam intelligens. Unde & Ariſtoteles ſignanter dicit de anima, quod eſt locus ſpecierum, non tota, ſed intellectus.

Si autem contra hoc obiiciatur, quod potentia animæ non poteſt eſſe immaterialior, aut ſimplicior quam eius eſſentia; optime procederet, ſi eſſentia animæ humanæ ſic eſſet forma materiæ, quod non per eſſe ſuum eſſet, ſed per eſſe compoſiti, ſicut eſt de aliis formis, quæ ſecundum ſe nec eſſe, nec operationem habent præter communicationem materiæ, quæ propter hoc immerſæ materiæ dicuntur. Anima autem humana, quia ſecundum ſuum eſſe eſt forma, cui aliqualiter communicat materia non totaliter comprehendens ipſam, eo quod maior eſt dignitas huius formæ quam capacitas materiæ; nihil prohibet quin habeat aliquam operationem, vel virtutem, ad quam materia non attingit.

Conſideret autem qui hoc dicit, quod ſi hoc intellectivum principium, quo nos intelligimus, eſſet ſecundum eſſe ſeparatum, & diſtinctum ab anima, quæ eſt corporis noſtri forma, eſſet ſecundum ſe intelligens, & intellectum; nec quandoque intelligeret, quandoque non: neque etiam indigeret ut ſe ipſum cognoſceret per intelligibilia, & per actus, ſed per eſſentiam ſuam, ſicut aliæ ſubſtantiæ ſeparatæ: neque etiam eſſet conveniens quod ad intelligendum indigeret phantaſmatibus noſtris. Non enim invenitur in rerum ordine quod ſuperiores ſubſtantiæ ad ſuas principales perfectiones indigeant inferioribus ſubſtantiis, ſicut nec corpora cæleſtia formantur, aut perficiuntur ad ſuas operationes ex corporibus inferioribus. Magnam igitur improbitatem continet ſermo dicentis, quod intellectus ſit quoddam principium ſecundum ſubſtantiam ſeparatum, & tamen quod per ſpecies a phantaſmatibus acceptas perficiatur, & fiat actu intelligens.

His igitur conſideratis quantum ad id quod ponunt, intellectum non eſſe animam, quæ eſt noſtri corporis forma, neque partem ipſius, ſed aliquid ſecundum ſubſtantiam ſeparatum; conſiderandum reſtat de hoc quod dicunt, intellectum poſſibilem eſſe unum in omnibus. Forte enim de agente hoc dicere, aliquam rationem haberet, & multi Philoſophi hoc poſuerunt: nihil enim videtur inconveniens ſequi, ſi ab uno agente multa perficiantur, quemadmodum ab uno Sole perficiuntur omnes potentiæ viſivæ animalium ad videndum; quamvis etiam hoc non ſit ſecundum intentionem Ariſtotelis, qui ponit intellectum agentem eſſe aliquid in anima, unde comparat ipſum lumini. Plato autem ponens intellectum unum ſeparatum, comparavit ipſum Soli, ut Themiſtius dicit: eſt enim unus Sol, ſed plura lumina diffuſa a Sole ad videndum. Sed quidquid ſit de in-

(a) *Forte* ſic abſque dubitatione tenendum non ſolum propter &c.

Digitized by Google

intellectu agente, dicere intellectum poſſibilem eſſe unum omnium hominum, multipliciter impoſſibile apparet.

Primo quidem quia ſi intellectus poſſibilis eſt quo intelligimus, neceſſe eſt dicere, quod homo ſingularis intelligens vel ſit ipſe intellectus, vel intellectus formaliter ei inhæreat, non quidem ita quod ſit forma corporis, ſed quia eſt virtus animæ, quæ eſt forma corporis.

Si quis autem dicat, quod hic homo ſingularis eſt ipſe intellectus, conſequens eſt quod hic homo ſingularis non ſit alius ab illo homine ſingulari, & quod omnes homines ſint unus homo, non quidem participatione ſpeciei, ſed ſecundum unum individuum. Si vero intellectus ineſt nobis formaliter, ſicut iam dictum eſt, ſequitur quod diverſorum corporum ſunt diverſæ animæ. Sicut enim homo eſt ex corpore & anima; ita hic homo, ſcilicet Callias, aut Sortes, eſt ex hoc corpore & ex hac anima. Si autem animæ ſunt diverſæ, & intellectus poſſibilis eſt virtus animæ, qua anima intelligit, oportet quod differat numero, quia nec fiogere poſſibile eſt quod diverſarum rerum ſit una numero virtus.

Si quis autem dicat, quod homo intelligit per intellectum poſſibilem, ſicut per aliquid ſui, quod tamen eſt pars eius non ut forma, ſed ſicut motor; iam oſtenſum eſt ſupra, quod hac poſitione facta, nullo modo poteſt dici, quod Sortes intelligat; ſed dicimus, quod Sortes intelligit per hoc quod intellectus intelligit, licet intellectus ſit ſolum motor, ſicut homo videt per hoc quod oculus videt. Et ut ſimilitudinem ſequamur, ponatur quod omnium hominum ſit unus oculus numero, inquirendum reſtat utrum omnes homines ſint unus videns, vel multi videntes. Ad cuius veritatis inquiſitionem conſiderare oportet, quod aliter ſe habet de primo movente, & aliter de inſtrumento. Si enim multi homines utantur uno & eodem inſtrumento numero, dicentur multæ operationes, puta cum multi utuntur una machina ad lapidum proiectionem, vel elevationem. Si vero principale agens ſit unum, quod utatur multis inſtrumentis, nihilominus operans eſt unum, ſed forte operationes diverſæ propter diverſa inſtrumenta. Aliquando autem eſt operatio una, licet ad eam multa inſtrumenta requirantur. Sic igitur unitas operantis attenditur non ſecundum inſtrumenta, ſed ſecundum principale agens, quod utitur inſtrumentis. Prædicta igitur poſitione facta, ſi oculus eſſet principale in homine, qui uteretur omnibus potentiis animæ, & partibus corporis quaſi inſtrumentis, multi habentes unum oculum eſſent unus videns. Si ergo oculus non ſit principale hominis, ſed aliquid ſit in eo principalius quod utitur oculo, quod diverſificatur in diverſis; eſſent quidem multi videntes, ſed uno oculo. Manifeſtum eſt autem quod intellectus eſt id quod eſt principale in homine, & quod utitur omnibus potentiis animæ, & membris corporis tamquam organis: propter hoc Ariſtoteles ſubtiliter dixit, quod *homo eſt intellectus maxime*. Si igitur ſit unus intellectus omnium, ex neceſſitate ſequitur quod ſit unus intelligens, & per conſequens unus volens, & unus utens pro ſuæ voluntatis arbitrio omnibus illis ſecundum quæ homines diverſificantur ad invicem. Et ex hoc ulterius loquitur, quod nulla differentia ſit inter homines quantum ad liberam voluntatis electionem, ſed eadem ſit omnium; ſi intellectus, apud quem ſolum reſidet principalitas, & dominium utendi omnibus aliis, eſt unus & idem in diverſis hominibus: quod eſt manifeſte falſum, & impoſſibile. Repugnat enim his quæ apparent, & deſtruit totam ſcientiam moralem, & omnia quæ pertinent (a) ad converſationem civilem, quæ eſt omnibus naturalis, ut Ariſtoteles dicit.

Adhuc. Si omnes homines intelligunt uno intellectu, qualitercumque eis uniatur aut ut forma, ſive ut motor; de neceſſitate ſequitur quod omnium hominum ſit unum numero ipſum intelligere, quod eſt ſimul & reſpectu unius intelligibilis; puta, ſi ego intelligo lapidem, & tu ſimiliter, oportebit quod una & eadem ſit intellectualis operatio & mei, & tui. Non enim poteſt eſſe eiuſdem activi principii, ſive ſit forma, ſive ſit motor, reſpectu eiuſdem obiecti, niſi una numero operatio eiuſdem ſpeciei in eodem tempore: quod manifeſtum eſt ex his quæ Philoſophus determioat in V. Phyſ. Unde ſi eſſent multi homines habentes unum oculum, omnium viſio nnn eſſet niſi una reſpectu eiuſdem obiecti in eodem tempore. Similiter ergo ſi intellectus ſit unus omnium, ſequitur quod omnium hominum idem intelligentium eodem tempore ſit una actio intellectualis tantum; & præcipue cum nihil eorum ſecundum quæ ponuntur homines differre ab invicem,

in

(a) *Al.* ad conſervationem.

Digitized by Google

in operatione intellectuali diverſificetur. Phantaſmata enim præambula ſunt actioni intellectus, ſicut colores actioni viſus: unde per eorum diverſitatem non diverſificatur actio intellectus, maxime unius intelligibilis; ſecundum quæ tamen ponunt diverſificari ſcientiam huius a ſcientia alterius, inquantum hic intelligit ea quorum phantaſmata habet, & ille ea quorum phantaſmata habet. Sed in duobus qui idem ſciunt, & intelligunt, ipſa operatio intellectualis per diverſitatem phantaſmatum nullatenus diverſificari poteſt.

Adhuc autem oſtendendum eſt, quod hæc poſitio maniſeſte apparet repugnans dictis Ariſtotelis. Cum enim dixiſſet de intellectu poſſibili, quod eſt ſeparatus, & quod eſt in potentia omnia, ſubiungit, quod *cum ſic ſingula ſciat*, ſcilicet in actu, *ut ſciens dicitur qui ſecundum actum*, ideſt hoc modo ſicut ſcientia eſt actus, & ſicut ſciens dicitur eſſe in actu inquantum habet habitum: unde ſubdit: *Hoc autem confeſtim accidit, cum poſſit operari per ſe ipſum. Eſt quidem igitur & tunc potentia quodammodo, non tamen ſimiliter ſicut ante addiſcere, aut invenire*. Et poſtea cum quæſiviſſet: *Si intellectus ſimplex eſt, & impaſſibilis, & nulli nihil habet commune, ſicut dixit Anaxagoras; quomodo intelliget, ſi intelligere pati aliquid eſt?* Et ad hoc ſolvendum reſpondet dicens: *Quoniam potentia quodammodo eſt intelligibilia intellectus, ſed actu nihil antequam intelligat. Oportet autem ſic, ſicut in tabula nihil eſt actu ſcriptum: quod quidem accidit in intellectu*. Eſt ergo ſententia Ariſtotelis, quod intellectus poſſibilis ante addiſcere, aut invenire eſt in potentia, ſicut tabula in qua nihil eſt actu ſcriptum; ſed poſt addiſcere, & invenire ſecundum habitum ſcientiæ, quo poteſt per ſe ipſum operari, quamvis & tunc ſit in potentia ad conſiderare in actu.

Ubi tria notanda ſunt. Primo, quod habitus ſcientiæ eſt actus primus ipſius intellectus poſſibilis, qui ſecundum hunc fit actu, & poteſt per ſe ipſum operari. Non autem ſcientia eſt ſolum ſecundum phantaſmata illuſtrata, ut quidam dicunt, & quædam facultas quæ in nobis acquiritur ex frequenti meditatione, & exercitio, ut continuemur cum intellectu poſſibili per noſtra phantaſmata. Secundo notandum, quod ante noſtrum addiſcere, & invenire, ipſe intellectus poſſibilis eſt in potentia, ſicut tabula in qua nihil eſt ſcriptum. Tertio, quod per noſtrum addiſcere, ſeu invenire, ipſe intellectus poſſibilis fit actu. Hæc autem nullo modo poſſunt ſtare, ſi ſit unus intellectus poſſibilis omnium qui ſunt, & erunt, aut fuerunt. Maniſeſtum eſt enim quod ſpecies conſervantur in intellectu, eſt enim locus ſpecierum, ut Philoſophus ſupra dixerat, & iterum ſcientia eſt habitus permanens. Si ergo per aliquem præcedentium hominum factus eſt in actu ſecundum aliquas ſpecies intelligibiles, & perfectus ſecundum habitum ſcientiæ, ille habitus, & illæ ſpecies in eo remanent. Cum autem omne recipiens ſit denudatum ab eo quod recipit, impoſſibile eſt quod per meum addiſcere, aut invenire illæ ſpecies acquirantur in intellectu poſſibili.

Et ſi tamen aliquis dicat, quod ſecundum noſtrum invenire, intellectus poſſibilis ſecundum aliquid fiat in actu de novo, puta ſi aliquid intelligibilium invenio, quod a nullo præcedentium eſt inventum; tamen in addiſcendo hoc contingere non poteſt: non enim poſſum addiſcere niſi quod docens ſcivit. Fruſtra ergo dixit, quod ante addiſcere, aut invenire, intellectus erat in potentia.

Sed & ſi quis addat, homines ſemper fuiſſe ſecundum opinionem Ariſtotelis; ſequeretur quod non fuerit primus homo intelligens: & ſic per phantaſmata nullius ſpecies intelligibiles ſunt acquiſitæ in intellectu poſſibili, ſed ſunt ſpecies intelligibiles intellectus poſſibilis æternæ. Fruſtra ergo Ariſtoteles poſuit intellectum agentem, qui faceret intelligibilia in potentia, intelligibilia actu. Fruſtra etiam poſuit, quod phantaſmata ſe habent ad intellectum poſſibilem ſicut colores ad viſum, ſi intellectus poſſibilis nihil a phantaſmatibus accipit. Quamvis & hoc ipſum irrationabile videatur, quod ſubſtantia ſeparata a phantaſmatibus noſtris accipiat, & quod non poſſit ſe intelligere niſi poſt noſtrum addiſcere, aut invenire, ſive intelligere: quia Ariſtoteles poſt verba præmiſſa ſubiungit: *Et ipſe tunc ſe ipſum poteſt intelligere poſt addiſcere, aut invenire*. Subſtantia enim ſeparata per ſe ipſam eſt intelligibilis: unde per ſuam eſſentiam ſe intelligeret intellectus poſſibilis, ſi eſſet ſubſtantia ſeparata; nec indigeret ad hoc ſpeciebus intelligibilibus ei ſupervenientibus per noſtrum intelligere, aut invenire.

Si autem hæc inconvenientia velint evadere dicendo, quod omnia prædicta Ariſtoteles dicit de intellectu poſſibili ſecundum

dum quod continuatur nobis, & non ſecundum quod in ſe eſt: primo quidem dicendum eſt, quod verba Ariſtotelis hoc non ſapiunt, immo de ipſo intellectu poſſibili loquitur ſecundum id quod eſt proprium ſibi, & ſecuodum quod diſtinguitur ab agente. Si vero fiat vis de verbis Ariſtotelis; ponamus, ut dicunt, quod intellectus poſſibilis ab æterno habuerit ſpecies intelligibiles, per quas continuetur nobis ſecundum phantaſmata quæ ſunt in nobis. Oportet enim ut ſpecies intelligibiles quæ ſunt in intellectu poſſibili, & phantaſmata quæ ſunt in nobis, aliquo horum trium modotum ſe habeant. Quorum unus eſt quod ſpecies intelligibiles quæ ſunt in intellectu poſſibili, ſint acceptæ à phantaſmatibus, quæ ſunt in nobis, ut ſonant verba Ariſtotelis: quod non poteſt eſſe ſecundum prædictam poſitionem, ut oſtenſum eſt. Secundus autem modus eſt ut illæ ſpecies non ſint acceptæ a phantaſmatibus, ſed ſint irradiantes ſuper phantaſmata noſtra, puta ſi ſpecies aliquæ eſſent in oculo irradiantes ſuper colores qui ſunt in pariete. Tertius autem modus eſt ut neque ſpecies intelligibiles, quæ ſunt in intellectu poſſibili., ſint acceptæ a phantaſmatibus, neque imprimant aliquid ſupra phantaſmata. Si autem ponatur ſecundum, ſcilicet quod ſpecies intelligibiles illuſtrent phantaſmata, & ſecundum hoc intelligantur; primo quidem ſequitur quod phantaſmata fiunt intelligibilia actu non per intellectum agentem, ſed per intellectum poſſibilem ſecundum ſuas ſpecies. Secundo quod talis irradiatio phantaſmatum non poterit facere quod phantaſmata ſint intelligibilia actu: non enim fiunt phantaſmata intelligibilia actu niſi per abſtractionem; hæc autem magis erit receptio quam abſtractio. Et iterum cum omnis receptio ſit ſecundum naturam recepti, irradiatio ſpecierum intelligibilium, quæ ſunt in intellectu poſſibili, non erit in phantaſmatibus quæ ſunt in nobis, intelligibiliter, ſed ſenſibiliter, & materialiter; & ſic non poterimus intelligere univerſale per huiuſmodi irradiationem. Si autem ſpecies intelligibiles intellectus poſſibilis neque accipiuntur a phantaſmatibus, neque irradiant ſuper ea; erunt omnino diſparatæ, & nihil proportionale habentes, nec phantaſmata aliquid facient ad intelligendum: quod manifeſte veritati repugnat.

Sic igitur omnibus modis impoſſibile eſt quod iotellectus poſſibilis ſit uous tantum omnium hominum.

Reſtat autem nunc ſolvere ea quibus pluralitatem intellectus poſſibilis nituntur excludere.

Quorum primum eſt, quod omne quod multiplicatur ſecundum diviſionem materiæ, eſt forma materialis: unde ſubſtantiæ ſeparatæ a materia non ſunt plures in uoa ſpecie. Si ergo plures intellectus eſſent in pluribus hominibus qui dividuntur ad iovicem numero per diviſionem materiæ, ſequeretur ex neceſſitate quod intellectus eſſet forma materialis: quod eſt contra verba Ariſtotelis, & probationem illius, qua probat, quod intellectus eſt ſeparatus. Si ergo eſt ſeparatus, & non eſt forma materialis, nullo modo moltiplicatur ſecundum multiplicationem corporum. Huic autem rationi tantum innituntur, quod dicunt, quod Deus non poſſet facere plures intellectus unius ſpeciei in diverſis hominibus: dicunt enim, quod hoc implicaret contradictionem, quia habere materiam ut numeraliter multiplicetur, eſt aliud a natura formæ ſeparatæ. Procedunt autem ulterius, ex hoc concludere volentes, quod nulla forma ſeparata eſt uua numero, oec aliquid individuum: quod dicunt ex ipſo vocabulo apparere, quia non eſt unum numero niſi quod eſt unum de numero: forma autem liberata a materia non eſt unum de numero, quia non habet in ſe cauſam numeri, eo quod cauſa numeri eſt a materia.

Sed ut a poſterioribus incipiamus, videntur vocem propriam ignorare in hoc quod ultimo dictum eſt. Dicit enim Ariſtoteles in IV. Metaphyſic. quod cuiuſque ſubſtantiæ unum eſt eſſe non ſecundum accidens, & quod nihil eſt aliud unum præter ens. Subſtantia ergo ſeparata ſi eſt ens, ſecundum ſuam ſubſtantiam eſt uoa, præcipue cum Ariſtoteles dicat in VIII. Metaphyſic. quod ea quæ non habent materiam, non habent cauſam ut ſint unum, & ens. Uoum autem in V. *Metaphyſic.* dicitur quadrupliciter, ſcilicet numero, ſpecie, genere, & proportione. Nec eſt dicendum, quod aliqua ſubſtantia ſeparata ſit unum tantum ſpecie, vel genere, quia hoc non eſt eſſe ſimpliciter unum. Relinquitur ergo quod quælibet ſubſtantia ſeparata ſit unum numero. Nec dicitur aliquid unum oumero, quia ſit unum de numero: oon enim numerus eſt cauſa unius, ſed e converſo, quia in numerando non dividitur: unum enim eſt id quod non dividitur. Nec iterum hoc verum eſt quod omnis numerus cauſatur a materia:

tru-

fruſtra enim Ariſtoteles quæſiviſſet numerum ſubſtantiarum ſeparatarum. Ponit etiam Ariſtoteles in V. Metaphyſic. quod multum dividitur non ſolum numero, ſed etiam ſpecie, & genere. Nec etiam hoc verum eſt quod ſubſtantia ſeparata non ſit ſingularis, & individuum aliquod; alioquin non haberet aliquam operationem, cum actus ſint ſolum ſingularium, ut Philoſophus dicit: unde contra Platonem dicit in VII. Metaphyſic. quod ſi ideæ ſint ſeparatæ, non prædicabitur de multis idea, nec poterit diffiniri, ſicut nec alia individua quæ ſunt unica in ſua ſpecie, ut Sol, & Luna. Non enim materia eſt principium individuationis in rebus materialibus, niſi inquantum materia non eſt participabilis a pluribus, cum ſit primum ſubiectum non exiſtens in alio. Unde & de idea Ariſtoteles dicit, quod ſi idea eſſet ſeparata, eſſet quædam ſubſtantia individua, quam impoſſibile eſſet prædicari de multis. Individuæ ergo ſunt ſubſtantiæ ſeparatæ, & ſingulares; non autem individuantur ex materia, ſed ex hoc ipſo quod non ſunt natæ in alio eſſe, & per conſequens nec participari a multis. Ex quo ſequitur quod ſi aliqua forma nata eſt participari ab aliquo, ita quod ſit actus alicuius materiæ, illa poteſt individuari, & multiplicari per comparationem ad materiam. Iam autem ſupra oſtenſum eſt, quod intellectus eſt unitus animæ, quæ eſt actus corporis. In multis igitur corporibus ſunt multæ animæ, & in multis animabus ſunt multæ virtutes intellectuales, quæ vocantur intellectus; nec propter hoc ſequitur quod intellectus ſit virtus materialis, ut ſupra oſtenſum eſt.

Si quis autem obiiciat, quod ſi multiplicantur ſecundum corpora, ſequitur quod deſtructis corporibus non remanent multæ animæ; patet ſolutio per ea quæ dicta ſunt. Unumquodque enim ſic eſt ens, ſicut eſt unum, ut dicitur in IV. Metaphyſic. Sicut igitur eſſe animæ eſt quidem in corpore, inquantum eſt forma corporis, nec eſt ante corpus, tamen deſtructo corpore adhuc remanet in ſuo eſſe; ita unaquæque anima remanet in ſua unitate, & per conſequens multæ animæ in ſua multitudine.

Valde autem ruditer argumentantur ad oſtendendum quod Deus facere non poſſet quod ſint multi intellectus eiuſdem ſpeciei, credentes hoc includere contradictionem. Dato enim quod non eſſet natura intellectus quod multiplicaretur, non propter hoc oporteret quod intellectum multiplicari includeret contradictionem. Nihil enim prohibet aliquid non habere in ſua natura cauſam alicuius, quod tamen habet illud ex alia cauſa, ſicut grave habet ex ſua natura quod non ſit ſurſum; tamen grave eſſe ſurſum non includit contradictionem; ſed grave eſſe ſurſum ſecundum ſuam naturam, contradictionem includeret. Sic ergo intellectus ſi naturaliter eſſet unus omnium, quia non haberet naturalem cauſam multiplicationis, poſſet tamen ſortiri multiplicationem ex ſupernaturali cauſa: nec eſſet implicatio contradictionis. Quod non tantum dicimus propter propoſitum, ſed magis ne hæc argumentandi forma ad alia extendatur: ſic enim poſſent concludere, quod Deus non poteſt facere quod mortui reſurgant, & quod cæci ad viſum reparentur.

Adhuc autem ad munimentum ſui erroris aliam rationem inducunt. Quærunt enim, utrum intellectum in me, & in te ſit unum penitus, aut duo in numero, & unum in ſpecie. Si enim unum intellectum, tunc unus erit intellectus; ſi duo in numero, & unum in ſpecie, ſequitur quod intellecta habebunt rem intellectam. Quæcumque enim ſunt duo in numero, & unum in ſpecie, ſunt unum intellectum, quia eſt una quidditas per quam intelliguntur: & ſic procedetur in infinitum, quod eſt impoſſibile. Ergo impoſſibile eſt quod ſint duo intellecta numero in me, & in te. Eſt ergo unum tantum, & unus intellectus numero tantum in omnibus hominibus.

Quærendum eſt autem ab his qui tam ſubtiliter ſe argumentari putant, utrum eſſe duo intellecta in numero, & unum in ſpecie, ſit contra rationem intellecti inquantum eſt intellectum, aut inquantum eſt intellectum ab homine. Et manifeſtum eſt ſecundum rationem quam ponunt, quod hoc eſt contra rationem intellecti, inquantum eſt intellectum. De ratione enim intellecti, inquantum huiuſmodi, eſt quod non indigeat quod ab eo aliquid abſtrahatur ad hoc quod ſit intellectum. Ergo ſecundum eorum rationem ſimpliciter concludere poſſumus, quod ſit unum intellectum tantum, & non ſolum unum intellectum ab omnibus. Et ſi eſt unum intellectum tantum, ſecundum eorum rationem ſequitur quod ſit unus tantum intellectus in toto mundo, & non ſolum in hominibus. Ergo intellectus noſter non ſolum eſt ſubſtantia ſeparata, ſed et-

etiam eſt ipſe Deus: & univerſaliter tollitur pluralitas ſubſtantiarum ſeparatarum.

Si quis autem vellet reſpondere, quod intellectum ab una ſubſtantia ſeparata, & intellectum ab alia non eſt unum ſpecie, quia intellectus differunt ſpecie; ſe ipſum deciperet: quia id quod intelligitur, comparatur ad intelligere, & ad intellectum ſicut obiectum ad actum, & potentiam: obiectum autem non recipit ſpeciem ab actu, neque a potentia, ſed magis e converſo. Eſt ergo ſimpliciter concedendum, quod intellectum unius rei, puta lapidis, eſt unum tantum, non ſolum in omnibus hominibus, ſed etiam in omnibus intellectibus.

Sed inquirendum reſtat, quid ſit intellectum. Si enim dicant, quod intellectum eſt una ſpecies immaterialis exiſtens in intellectu poſſibili; latet ipſos quod quodammodo tranſeunt in dngma Platonis, qui poſuit quod de rebus ſenſibilibus nulla ſcientia poteſt haberi, ſed omnis ſcientia habetur de forma una ſeparata. Nihil enim refert ad propoſitum, utrum aliquis dicat, qund ſcientia quæ habetur de lapide, habetur de una forma lapidis ſeparata, aut de una forma lapidis quæ eſt in intellectu: utrobique enim ſequitur quod ſcientiæ non ſunt de rebus quæ ſunt hic, ſed de rebus ſeparatis ſolum. Sed quia Plato poſuit huiuſmodi formas immateriales per ſe ſubſiſtentes, poterat etiam cum hoc ponere plures intellectus participantes ab una forma ſeparata unius veritatis cognitionem. Iſti autem qui ponunt huiuſmodi formas immateriales, quas dicunt eſſe intellecta, neceſſe habent ponere quod ſit unus intellectus tantum nnn ſolum omnium hominum, ſed etiam ſimpliciter.

Eſt ergo dicendum ſecundum ſententiam Ariſtotelis, quod intellectum qund eſt unum, eſt ipſa natura, vel quiddiras rei. De rebus enim eſt ſcientia naturalis, & aliæ ſcientiæ, non de ſpeciebus intellectis. Si enim intellectum eſſet non ipſa natura lapidis, quæ eſt in rebus, ſed ſpecies quæ eſt intellectu; ſequeretur quod ego non intelligerem rem quæ eſt lapis, ſed ſolum intentionem quæ eſt abſtracta a lapide. Sed verum eſr quod lapidis natura, prout eſt in ſingularibus, eſt intellecta in potentia; ſed intellecta in actu per hoc quod ſpecies a rebus ſenſibilibus mediantibus ſenſibus uſque ad phantaſiam perveniunt, & per virtutem intellectus agentis ſpecies intelligibiles abſtrahuntur, quæ ſunt in intellectu poſſibili. Hæ autem ſpecies non ſe habent ad intellectum poſſibilem ut intellecta, ſed ſicut ſpecies quibus intellectus intelligit; ſicut etiam ſpecies quæ ſunt in viſu, non ſunt ipſa viſa, ſed ea quibus viſus videt, niſi inquantum intellectus reflectitur ſupra ſe ipſum, quod in ſenſu accidere non poteſt. Si autem intelligere eſſet actio tranſiens in exteriorem materiam, ſicut comburere, & movere, ſequeretur quod intelligere eſſet ſecundum modum quo natura realiter habet eſſe in ſingularibus, ſicut combuſtio ignis eſt ſecundum modum combuſtibilis. Sed quia intelligere eſt actio in ipſo intelligenre manens, ut Ariſtoteles dicit IX. Metaphyſic. ſequitur quod intelligere ſit ſecundum modum intelligentis, ideſt ſecundum exigentiam ſpeciei qua intellectus intelligit. Hæc autem cum ſit abſtracta a principiis individuantibus, non repræſentat rem ſecundum conditiones individuales, ſed ſecundum naturam univerſalem tantum. Nihil enim prohibet, ſi aliqua duo coniunguntur in re, quin unum eorum repræſentari poſſit etiam in ſenſu ſine altero: unde color mellis, vel pomi videtur a viſu ſine eius ſapore. Sic igitur intellectus intelligit naturam univer*ſalem* per abſtractionem ab individualibus principiis. Eſt ergo unum quod intelligitur a me, & a te; ſed alio intelligitur a me, & alio a te, ideſt alia ſpecie intelligibili; & aliud eſt intelligere meum, & aliud tuum; & alius eſt intellectus meus, & alius tuus. Unde & Ariſtoteles in Prædicamentis dicit, aliquam ſcientiam eſſe ſingularem quantum ad ſubiectum, ut quædam grammatica in ſubiecto quidem eſt in anima, de ſubiecto vero nullo dicitur. Unde & intellectus meus quando intelligit ſe intelligere, intelligit quemdam ſingularem actum; quando autem intelligit intelligere ſimpliciter, intelligit aliquid univerſale: non enim ſingularitas repug*nat* intelligibilitati, ſed materialitas. *Unde* cum ſint aliqua ſingularia immaterialia, ſicut de ſubſtantiis ſeparatis ſupra dictum eſt, nihil prohibet huiuſmodi ſingularia intelligi. Ex hoc autem apparet quomodo ſit eadem ſcientia in diſcipulo, & doctore. Eſt enim eadem quantum ad rem ſcitam, non tamen quantum ad ſpecies intelligibiles, quibus uterque intelligit: quantum enim ad hoc individuatur ſcientia in me, & in illo: nec oportet quod ſcientia quæ eſt in diſcipulo, cauſetur a ſcientia quæ eſt in magiſtro, ſicut calor aquæ a calore ignis,

ſed

Digitized by Google

ſed ſicut ſanitas quæ eſt in materia , a ſanitate quæ eſt in anima medici . Sicut enim in infirmo eſt principium naturale ſanitatis , cui medicus auxilia ſubminiſtrat ad ſanitatem perficiendam ; ita in diſcipulo eſt principium naturale ſcientiæ , ſcilicet intellectus agens , & prima principia per ſe nota . Doctor autem ſubminiſtrat quædam adminicula , deducendo conſequens ex principiis per ſe notis : unde & medicus nititur ſanare eo modo quo natura ſanaret , ſcilicet calefaciendo , & frigidando ; & magiſter eodem modo inducit ad ſcientiam quo inveniens per ſe ipſum ſcientiam acquireret , procedendo ſcilicet de notis ad ignota : & ſicut ſanitas infirmo fit non ſecundum poteſtatem medici , ſed ſecundum facultatem naturæ ; ita & ſcientia cauſatur in diſcipulo non ſecundum virtutem magiſtri , ſed ſecundum facultatem addiſcentis.

Quod autem ulterius obiiciunt , quod ſi remanerent plures ſubſtantiæ intellectuales deſtructis corporibus , ſequeretur quod eſſent otioſæ ; ſicut Ariſtoteles in II. Metaph. argumentatur , quod ſi eſſent ſubſtantiæ ſeparatæ non moventes corpus , eſſent otioſæ : ſi bene litteram Ariſtotelis conſideraſſent , de facili poſſent diſſolvere. Nam Ariſtoteles antequam hanc rationem inducat , præmittit : *Quare & ſubſtantias , & principia immobilia tot eſſe , rationale eſt ſuſcipere : neceſſarium enim dimittatur fortioribus dicere* . Ex quo patet quod ipſe probabilitatem quamdam ſequitur , non neceſſitatem inducit . Deinde cum otioſum ſit quod non pertingit ad finem ad quem eſt , non poteſt dici etiam probabiliter , quod ſubſtantiæ ſeparatæ eſſent otioſæ , ſi non moverent corpora ; niſi forte dicatur , quod motus corporum ſint fines ſubſtantiarum ſeparatarum , quod eſt omnino impoſſibile , cum finis ſit potior his quæ ſunt ad finem . Unde nec Ariſtoteles inducit quod eſſent otioſæ , ſi non moverent corpora , ſed quod *omnem ſubſtantiam impaſſibilem ſecundum ſe optimum finem ſortitam eſſe oportet æſtimare* . Eſt enim perfectiſſimum uniuſcuiuſque rei ut non ſolum ſit in ſe bonum , ſed ut bonitatem in aliis cauſet . Non erat autem manifeſtum qualiter ſubſtantiæ ſeparatæ cauſarent bonitatem in inferioribus niſi per motum aliquorum corporum . Unde ex hoc Ariſtoteles quamdam probabilem rationem aſſumit ad oſtendendum quod non ſunt aliquæ ſubſtantiæ ſeparatæ niſi quæ per motus cæleſtium corporum manifeſtantur ; quamvis hoc neceſſitatem non habeat , ut ipſemet dicit . Concedimus autem quod anima humana a corpore ſeparata non habet ultimam perfectionem ſuæ naturæ , cum ſit pars naturæ humanæ : nulla enim pars habet omnimodam perfectionem , ſi a toto ſeparetur . Non autem propter hoc eſt fruſtra , quia non eſt animæ humanæ finis movere corpus , ſed intelligere , in quo eſt ſua felicitas , ut Ariſtoteles probat in X. Ethic.

Obiiciunt etiam ad ſui erroris aſſertionem , quod ſi intellectus eſſent plures plurium hominum , cum intellectus ſit incorruptibilis , ſequeretur quod actu eſſent infiniti intellectus , ſecundum poſitionem Ariſtotelis , qui poſuit mundum æternum , & homines ſemper fuiſſe .

Ad hanc autem obiectionem ſic reſpondet Algazel in ſua Metaphyſica : dicit enim , quod „ in quocumque fuerit unum „ iſtorum ſine alio , ideſt quantitas, vel multitudo ſine ordine , infinitas non removebitur ab eo , ſicut a motu cæli : “ & poſtea ſubdit : „ Similiter etiam animas humanas quæ ſunt ſeparabiles a corporibus per mortem , concedimus eſſe infinitas numero , quamvis habeant eſſe ſimul : quoniam non eſt inter eas ordinatio naturalis , qua remota deſinant eſſe animæ , eo quod nullæ earum ſunt cauſæ aliis ; ſed ſimul ſunt ſine prius , & poſterius , natura , & ſitu . Non enim intelligitur in eis prius & poſterius ſecundum tempus creationis ſuæ . In eſſentiis autem earum ſecundum quod ſunt eſſentiæ , non eſt ordinatio ullo modo , ſed ſunt æquales in eſſe , e contrario ſpatiis , & corporibus , & cauſæ , & cauſato . “

Quomodo autem hæc Ariſtoteles ſolveret , a nobis ſciri non poteſt , quia illam partem Metaphyſicæ non habemus , quam fecit de ſubſtantiis ſeparatis . Dicit enim Philoſophus in II. Phyſic, quod de formis quæ ſunt ſeparatæ , in materia autem , inquantum ſunt ſeparabiles , conſiderare , eſt opus Philoſophiæ primæ . Quicquid autem circa hoc dicatur , manifeſtum eſt quod ex hoc nullam anguſtiam Catholici patiuntur , qui ponunt mundum incepiſſe .

Patet autem falſum eſſe quod dicunt , hoc fuiſſe principium apud omnes philoſophantes & Arabes , & Peripateticos , quod intellectus non multiplicaretur numeraliter, licet apud Latinos non. Algazel enim Latinus non fuit , ſed Arabs ; Avicenna etiam , qui Arabs fuit , in ſuo

Libro de anima ſic dicit : ,, Prudentia , & ,, ſtultitia , & opinio & alia his ſi- ,, milia , non ſunt niſi in eſſentia ani- ,, mæ . " Ergo anima non eſt una , ſed ſunt multæ numero , & eius ſpecies una eſt . Et ut Græcos non omittamus , ponenda ſunt circa hoc verba Themiſtii in commento de Anima (Lib. III. cap. XXXII. iuxta edit. Barb.) Cum enim quæſiſſet de intellectu agente , utrum ſit unus , aut plures , ſubiungit ſolvens : (*a*) ,, Aut primus ,, illuſtrans eſt unus , illuſtrati & illu- ,, ſtrantes ſunt plures . Sol quidem unus ,, eſt : lumen autem dices partiri aliquo ,, modo adverſus. Propter hoc enim non ,, Solem poſuit in comparationem , ſcili- ,, cet Ariſtoteles , ſed lumen ; Plato autem ,, Solem. " Ergo patet per verba Themiſtii , quod nec intellectus agens , de quo Ariſtoteles loquitur , eſt unus , qui eſt illuſtrans ; nec etiam poſſibilis , qui eſt illuſtratus , ſed verum eſt quod principium illuſtrationis eſt unum , ſcilicet aliqua ſubſtantia ſeparata , vel Deus ſecundum Catholicos , vel intelligentia ultima ſecundum Avicennam . Unitatem autem huius principii ſeparati probat Themiſtius per hoc quod docens , & addiſcens idem intelligit : quod non eſſet , niſi eſſet idem principium illuſtrans. Sed verum eſt quod poſtea dicit , quoſdam dubitaſſe de intellectu poſſibili utrum ſit unus , Nec circa hoc plus loquitur , quia non erat intentio eius tangere diverſas opiniones Philoſophorum , ſed exponere ſententias Ariſtotelis , Platonis , & Theophraſti : unde in fine concludit : ,, Quod dixi pronun- ,, tiare quidem de eo quod dicit Philo- ,, ſophus , ſingularis eſt ſtudii , & ſolici- ,, tudinis . Quod autem maxime aliquis ,, utique ex verbis quæ collegimus , acci- ,, piat de his ſententiam Ariſtotelis , & ,, Theophraſti , magis autem ipſius Plato- ,, nis , hoc promptum eſt propalare . Ce- ,, terum quærere quid quiſque de anima ,, ſenſerit , & loci , & curæ alterius ,, eſt . At quænam fuerit opinio Ariſtote- ,, lis , quæ Theophraſti , & quæ etiam Pla- ,, tonis , facile arbitror colligi poſſe ex ,, verbis his quæ ſupra de Libris eorum ,, prompſimus , prætexuimuſque . " Ergo patet quod Ariſtoteles , & Theophraſtus , & ipſe Plato non habuerunt pro principio , quod intellectus poſſibilis ſit unus in omnibus. Patet etiam quod Averroes perverſe refert ſententiam Themiſtii , & Threophraſti de intellectu poſſibili , & agente : unde merito ſupra diximus eum Philoſophiæ Peripateticæ perverſorem . Unde mirum eſt quomodo aliqui ſolum commentum Averrois videntes pronuntiare præſumunt , quod ipſe dicit , hoc ſenſiſſe omnes Philoſophos Græcos , & Arabes , præter Latinos . Eſt etiam maiori admiratione , vel etiam indignatione dignum , quod aliquis Chriſtianum ſe profitens tam irreverenter de chriſtiana fide loqui præſumpſerit : ſicut cum dicit , quod *Latini pro principiis eorum hoc non recipiunt* , ſcilicet quod ſit unus intellectus tantum , *quia forte lex eorum eſt in contrarium*. Ubi duo ſunt mala : primo quia dubitat an hoc ſit contra fidem ; ſecundo quia alienum ſe innuit ab hac lege . Et quod poſtmodum dicit : *Hac eſt ratio per quam Catholici videntur habere hanc poſitionem :* ubi ſententiam fidei poſitionem nominat. Nec minoris præſumptionis eſt quod poſtmodum aſſerere audet , Deum facere non poſſe quod ſint multi intellectus , quia implicat contradictionem . Adhuc autem gravius eſt quod poſtmodum dicit . *Per rationem concludo de neceſſitate , quod intellectus eſt unus numero ; firmiter tamen teneo oppoſitum per fidem*. Ergo ſentit quod fides ſit de aliquibus quorum contraria de neceſſitate concludi poſſunt . Cum autem de neceſſitate concludi non poſſit niſi verum neceſſarium , cuius oppoſitum eſt falſum , & impoſſibile ; ſequitur ſecundum eius dictum , quod fides ſit de falſo , & impoſſibili : quod etiam Deus facere non poteſt . Quod fidelium aures ferre non poſſunt . Non caret etiam magna temeritate quod de his quæ ad Philoſophiam non pertinent , ſed ſunt puræ fidei , diſputare præſumit , ſicut quod anima patiatur ab igne inferni : & dicere , ſententias Doctorum de hoc eſſe reprobandas. Pari ergo ratione poſſet diſputare de Trinitate , de incarnatione , & aliis huiuſmodi , de quibus non niſi balbutiens loqueretur .

Hæc igitur ſunt quæ in deſtructionem prædicti erroris conſcripſimus , non per documenta fidei , ſed per ipſorum Philoſo-

(a) *Al. ex citata tranſlatione* . ,, An primum quidem intellectum illuminantem eredi unum ,, oportet , illuminatos vero , & ſubinde illuminantes multos ? Quemadmodum quamquam Sol eſt ,, unus , tamen lux quæ de Sole prodit , & mittitur , quaſi abiungitur ab eo , & divellitur , at- ,, que ita in multos obrutus diſtrahitur diſtribuiturque . Quamobrem Ariſtoteles intellectum non ,, Soli , ſed lumini comparavit , Plato autem Soli . "

ſophorum rationes, & dicta. Si quis autem gloriabundus de falſi nominis ſcientia velit contra hæc quæ ſcripſimus, aliquid dicere, non loquatur in angulis, nec coram pueris, qui neſciunt de cauſis arduis iudicare; ſed contra hoc ſcriptum ſcribat, ſi audet: & inveniet non ſolum me, qui aliorum ſum minimus, ſed multos alios, qui veritatis ſunt cultores, per quos eius errori reſiſtetur, vel ignorantiæ conſuletur.

Digitized by Google

D I V I
T H O M AE
A Q U I N A T I S
DE DIFFERENTIA DIVINI VERBI ET HUMANI.
O P U S C U L U M X. *

* Al. XIII.

AD intellectum huius nominis quod dicitur *verbum*, ſciendum eſt ſecundum Philoſophum, quod ea quæ ſunt in voce, ſunt ſigna earum quæ ſunt in anima paſſionum. Conſuetum autem eſt in Scripturis quod res ſignificatæ ſortiuntur vocabula ſignorum, & e contrario. ſicut illud: *Petra autem erat Chriſtus*. De neceſſitate ergo ſequitur quod illud. intrinſecum animæ noſtræ, quod ſignificatur voce exteriori cum verbo noſtro, verbum vocetur. Utrum autem prius conveniat nomen verbi rei exteriori voce prolatæ, vel ipſi conceptui animæ interiori, nihil refert ad præſens. Planum tamen eſt quod illud quod ſignificatur interius in anima exiſtens, prius eſt quam ipſum verbum voce prolatum, utpote cauſa eius exiſtens. Si vero volumus ſcire quid eſt interius verbum in anima noſtra, videamus quid ſignificet verbum quod exteriori voce profertur.

In intellectu autem tria ſunt; ſcilicet ipſa potentia intellectus; ſpecies rei intellectæ, quæ eſt forma eius, ſe babens ad ipſum intellectum ſicut ſpecies coloris ad pupillam; & intelligere, quod eſt operatio intellectus. Nullum vero iſtorum ſignificatur verbo exteriori voce prolato: nam hoc nomen *lapis* non ſignificat ſubſtantiam intellectus, quia hoc non intendit dicere nominans; nec ſignificat ſpeciem, qua intellectus intelligit, cum nec ſit hæc intentio nominantis; nec etiam ſignificat ipſum intelligere, cum intelligere non ſit actio progrediens ab intelligente, ſed in ipſo manens. Verbum autem interius conceptum per modum egredientis ſe habet, quod teſtatur verbum exterius vocale, quod eſt eius ſignum: illud enim egreditur a dicente vocaliter ad extra. Illud ergo proprie dicitur verbum interius, quod intelligens intelligendo format. Intellectus autem duo format ſecundum duas eius operationes: nam ſecundum operationem ſuam, quæ dicitur inviſibilium intelligentia, format diffinitionem; ſecundum vero operationem qua componit & dividit, format enuntiationem, vel aliquid tale: & ideo illud ſic formatum, & expreſſum per operationem intellectus vel diffinientis, vel enuntiantis, exteriori verbo ſignificat. Unde dicit Philoſophus IV. Metaphyſicæ: *Ratio quam ſignificat nomen, eſt diffinitio*. Iſtud ergo ſic formatum, & expreſſum in anima dicitur verbum interius; & ideo comparatur ad intellectum non ſicut quo intellectus intelligit, ſed ſicut in quo intelligit, quia in iſto ſic expreſſo, & formato videt naturam rei intellectæ. Ex his ergo duo poſſumus de verbo accipere, ſcilicet quod verbum eſt ſemper aliquid procedens ab intellectu, & in intellectu exiſtens; & quod verbum eſt ratio, & ſimilitudo rei intellectæ. Et ſi quidem eadem res ſit intelligens, & intellecta; tunc verbum eſt ratio, & ſimilitudo intellectus a quo procedit. Si autem aliud ſit intellectus, & intellectum; tunc verbum non eſt ratio intelligentis, ſed rei intellectæ; ſicut conceptio quam habet aliquis de lapide eſt ſimilitudo lapidis tantum. Sed quando intellectus intelligit ſe, tunc tale verbum eſt ratio, & ſimilitudo intellectus. Et ideo Auguſtinus ponit ſi-

mi-

Digitized by Google

ſimilitudinem Trinitatis in anima, ſecundum quod mens intelligit ſe ipſam, non autem ſecundum quod intelligit alia.

Patet ergo quod in qualibet re intellectuali, cui competit intelligere, neceſſe eſt ponere verbum: de ratione enim intelligendi eſt quod intellectus intelligendo aliquid formet: talis autem formatio dicitur verbum. Natura vero intellectualis eſt natura humana, angelica, & divina. Et ideo eſt verbum humanum: unde in Pſal. XIII. 1. *Dixit inſipiens in corde ſuo: Non eſt Deus &c.* Eſt & verbum Angeli: Zachar. 1. *Dixit Angelus &c.* Eſt & verbum divinum: Geneſ. 1. *Dixit Deus &c.* de quo Ioan. 1. 1. *In principio erat verbum &c.* conſtat quod non dixit hoc de verbo humano, nec angelico, quia utrumque iſtorum factum eſt, cum verbum non præcedat dicentem; hoc autem verbum, de quo Ioannes loquitur, non eſt factum, ſed omnia per ipſum facta ſunt. Oportet ergo hoc de verbo divino intelligi.

Et ſciendum eſt, quod verbum Dei, de quo loquitur Ioannes, tres habet differentias ad verbum noſtrum. Prima eſt ſecundum Auguſtinum, quia verbum noſtrum eſt prius formabile quam formatum: nam cum volo concipere rationem lapidis, oportet quod ad ipſum verbum ratiocinando perveniam: & ſic eſt in omnibus aliis quæ a nobis intelliguntur; niſi forte in primis principiis, quæ cum ſint naturaliter nota, abſque diſcurſu rationis ſtatim intelliguntur, ſeu cognoſcuntur. Quamdiu ergo intellectus ratiocinando diſcurrit, huc illucque iactatur, necdum formatio perfecta eſt, niſi quando ipſam rationem rei perfecte conceperit, & tunc primo habet rationem verbi: & inde eſt quod in anima noſtra eſt etiam cogitatio, per quam ſignificatur ipſe diſcurſus inquiſitionis; & verbum quod eſt iam formatum per perfectam contemplationem veritatis: ideo perfecta contemplatio veritatis dicitur verbum. Sic ergo verbum noſtrum prius eſt in potentia quam in actu; ſed verbum divinum ſemper eſt in actu; & ideo nomen cogitationis verbo Dei proprie non convenit. Dicit enim Auguſtinus III. de Trinitate: *Ita dicitur illud verbum Dei, ut cogitando non dicatur, ne quid quaſi volubile in Deo credatur.* Et illud quod Anſelmus dicit, quod *dicere ſummo Patri, nihil aliud eſt quam cogitando intueri*, improprie dictum eſt. Secunda differentia eſt verbi noſtri ad divinum, quia noſtrum eſt imperfectum, ſed verbum Dei eſt perfectiſſimum: quia nos non poſſumus omnia quæ ſunt in anima noſtra, uno verbo exprimere, & ideo oportet quod ſint plura verba imperfecta, per quæ diviſim exprimamus omnia quæ in ſcientia noſtra ſunt; in Deo autem non eſt ſic. Cum enim ipſe intelligat & ſe ipſum, & quidquid intelligit, per eſſentiam ſuam, uno actu unicum verbum divinum expreſſivum eſt totius quod in Deo eſt non ſolum Patris, ſed etiam creaturarum, aliter eſſet imperfectum. Unde dicit Auguſtinus: *Si aliquid minus eſſet in verbo quam in ſcientia continetur dicentis, eſſet verbum imperfectum.* Sed conſtat quod divinum verbum eſt perfectiſſimum. Ergo eſt tantum unum: unde Iob XXXIII. 14. *Semel loquitur Deus.* Tertia differentia eſt, quod verbum noſtrum non eſt eiuſdem naturæ nobiſcum; ſed verbum divinum eſt eiuſdem naturæ cum Deo, & ſubſiſtens in natura divina. Nam ratio intellectiva quam intellectus noſter de aliqua reformat, habet eſſe in anima intelligibili tantum; intelligere autem animæ non eſt idem cum eſſe naturali animæ, quia anima non eſt ſua operatio: & ideo verbum quod format intellectus noſter, non eſt de eſſentia animæ, ſed eſt accidens ei. In Deo autem idem eſt intelligere, & eſſe; & ideo verbum quod format intellectus divinus, non eſt aliquod accidens, ſed pertinens ad naturam eius: unde oportet quod ſit ſubſiſtens, quia quidquid eſt in natura Dei, eſt Deus. Unde dicit Damaſcenus, quod *Dei verbum ſubſiſtens eſt, & in hypoſtaſi ens, reliqua vero verba*, noſtra ſcilicet, *virtutes ſunt animæ.*

Ex præmiſſis ergo tenendum eſt quod proprie loquendo verbum ſemper dicitur perſonaliter in divinis, cum non importet niſi quid expreſſum ab intelligente. Patet etiam quod verbum in divinis eſt ſimilitudo eius a quo procedit, & quod eſt coæternum ei a quo procedit, cum non fuerit prius formabile quam formatum, ſed ſemper in actu: & quod ſit æquale Patri, cum ſit perfectum, & totius eſſe Patris expreſſivum: & quod ſit coeſſentiale, & conſubſtantiale Patri, cum ſit ſubſiſtens in natura eius. Patet etiam quod cum in qualibet natura id quod procedit habens ſimilitudinem, & naturam eius a quo procedit, vocetur filius; & hoc ſit in verbo, quod in Deo dicatur Filius, & productio eius dicitur generatio.

DI-

Digitized by Google

DIVI THOMAE AQUINATIS

DE NATURA VERBI INTELLECTUS.

OPUSCULUM XI. *

* Al. XIV.

QUoniam circa naturam verbi intellectus, ſine quo imago Trinitatis non invenitur in homine expreſſa, multiplex difficultas, & prolixitas nimia animum involvit; ideo ſummatim eius naturam tradere intendimus, inſuper & difficultates ipſum tangentes ſimul manifeſtare.

Sciendum eſt igitur primo, quod verbum cum re dicta per verbum convenientiam habet maiorem in natura ſua quam cum dicente, licet in dicente ſit ut in ſubiecto. Unumquodque enim ab illo naturam ſortitur a quo ſpeciem accipit, & nomen ſortitur; cum ſpecies ſit tota natura rei. Verbum autem ſpeciem accipit a re dicta, & non a dicente, niſi forte quando dicit ſe: ſicut verbum lapidis differt ſpecie a verbo aſini; verbum etiam dictum a diverſis de eadem re, idem ſpecie eſt. Et huius ratio eſt, quia effectus quilibet magis convenit cum principio quo agens agit, quam cum agente, cui ſolum aſſimilatur ratione ipſius principii: hoc enim eſt quod communicatur effectui per actionem agentis. Similitudo autem rei dictæ eſt principium quo verbum (*a*) rei efficitur, quæ etiam in verbo reperitur a dicente ſibi communicata: & ideo ipſum verbum quandoque dicitur ſimilitudo rei, quandoque vero verbum rei, ubicumque illa ſimilitudo exprimitur, ſive in parre imaginativa, ſicut phantaſma Cartaginis eſt verbum Cartaginis, ſecundum Auguſtinum; ſive in intellectu noſtro, ubi perfecta ratio verbi invenitur, quod ad imaginem pertinet. In verbis enim quæ in imaginativa fiunt, non eſt ratio verbi expreſſa. Aliud namque eſt in ea unde ſimilitudo exprimitur, & aliud in quo terminatur. Exprimitur enim a ſenſu, & terminatur in ipſa phantaſia, cum phantaſia ſit motus factus a ſenſu ſecundum actum, ſecundum Philoſophum in III. de Anima. Sed ſupra intellectum nihil eſt in quo ab ipſo aliquid exprimatur; & ideo non eſt aliud quod exprimit ab eo in quo exprimitur; ſicut nec in Deo aliud eſt Pater *exprimens*, & aliud in quo recipitur expreſſum. Sed adhuc in intellectu noſtro eſt defectus, quia aliud eſt quod exprimit, aliud ipſum verbum expreſſum, quod in Deo non invenitur; & ideo verbum Dei eſt Deus, intellectus autem noſter verbum ſuum non eſt, neque etiam eſt ſuum dicere, quod eſt proxima cauſa verbi. Naſcitur enim verbum noſtrum ex notitia alicuius habiti apud memoriam noſtram, quæ nihil aliud eſt in hoc loco quam ipſa receptibilitas animæ noſtræ, in qua etiam tenet ſe, ſecundum Auguſtinum, etiam cum ſe non diſcernit, ſed alia quæ ab extra acquirit. Primus ergo proceſſus in cognitione verbi eſt cum intellectus accipit a memoria quod ab ea ſibi offertur, non eam ſpolians quaſi in ea nihil relinquens, ſed ſimilitudinem habiti in ſe aſſumens; & hoc eſt ſimile illi quod in memoria habetur: & ideo vocatur aliquando illud quod ab intellectu accipitur, verbum memoriæ; ſed adhuc non habet perfectam rationem verbi, haberet tamen, ſi intellectus ſolum reciperet a memoria exprimente. Sed cum memoria non habeat actum aliquem, ſed loco actus ſolum tenet libere quaſi parata capienti a ſe; intellectus vero in lumine ſuo capit ea; (*b*) adhuc

(a) *Al.* Rei. (b) *Al.* & adhuc.

huc perfectam rationem verbi non habet; in divinis vero Pater, cui reſpondet memoria in ratione ordinis, complete generat, quia Pater id quod habet, non ſolum tenet ut memoria apud nos, ſed quia eſt ſuppoſitum completum cuius eſt agere, iden generat Filium. Non enim in generatione iſta præſupponitur aliquid quaſi a Patre accipiens, & aliud quaſi acceptum: ſic apud nos intellectus accipit a memoria, & præſupponitur generationi; ibi vero Filius generatur a Patre, ſicut ſi totus intellectus noſter eſſet a noſtra memoria, & non ſimilitudo iſta, vel illa. Cum ergo intellectus informatus ſpecie natus ſit agere; terminus autem cuiuslibet actionis eſt eius obiectum; obiectum autem ſuum eſt quidditas aliqua, cuius ſpecie informatur, quæ non eſt principium operationis, vel actionis niſi ex propria ratione illius cuius eſt ſpecies; obiectum autem non adeſt ipſi animæ illa ſpecie informatæ, cum obiectum ſit extra in ſua natura: actio autem animæ non eſt ab extra, quia intelligere eſt motus ad animam, tum ex natura ſpeciei, quæ in talem quidditatem ducit, tum ex natura intellectus, cuius actio non eſt ad extra: prima autem actio eius per ſpeciem eſt formatio ſui obiecti, quo formato intelligit, ſimul tamen tempore ipſe format, & formatum eſt, & ſimul intelligit, quia iſta non ſunt motus de potentia ad actum, quia iam factus eſt intellectus in actu per ſpeciem, ſed proceſſus perfectus de actu in actum, ubi non requiritur aliqua ſpecies motus. Et quia, ut dictum eſt, huiuſmodi obiectum in ipſa anima formatur, & non extra, ideo erit in anima ut in ſubiecto, eſt enim ſimilitudo rei extra. Quod autem eſt in anima ut in ſubiecto, efficitur in ea ut habitus. De perfecta autem ratione habitus eſt, quando actui coniungitur. In hoc enim natura perficitur per lumen naturale intellectus, involvens ſpeciem intelligibilem in quo, & ſub quo intelligatur. Idem enim lumen quod intellectus poſſibilis recipit cum ſpecie ab agente, per actionem intellectus informati tali ſpecie diffunditur, cum obiectum formatur, & manet cum obiecto formato; & hoc habet plenam rationem verbi, cum in eo quidditas rei intelligatur. Sicut in principio actionis intellectus, & ſpecies non ſunt duo, ſed unum eſt ipſe intellectus, & ſpecies illuſtrata; ita unum in fine relinquitur, ſimilitudo ſcilicet perfecta, genita, & expreſſa ab intellectu: & hoc totum expreſſum eſt verbum, & eſt totum rei dictæ expreſſivum, & totum in quo res exprimitur, & hoc intellectum principale, quia res non intelligitur niſi in eo. Eſt enim tamquam ſpeculum, in quo res cernitur, ſed non excedens id quod in eo cernitur. Efficitur enim opere naturæ ut in eo aliquid cernatur: natura autem non agit aliquid ſuperflue, & ideo non excedit ſpeculum hoc, ideſt id quod in eo videtur. Verbum igitur cordis eſt ultimum quod poteſt intellectus in ſe operari. Ad ipſum enim in quo quidditas rei recipitur, immo quia ipſemet eſt quidditatis ſimilitudo, terminatur intelligere. Sic enim habet rationem obiecti intellectus. Ut vero eſt per intellectum expreſſum, ei coniungitur dicere; & ſic ipſum idem verbum eſt effectus actus intellectus, qui eſt formativus obiecti, & ipſius dicere. Sed in hoc reperitur differentia quædam: quod enim intelligitur, poteſt eſſe in intellectu, & manere in intellectu non intellectum actu; quod autem dicitur, poteſt eſſe dictum, ſed non poteſt manere dictum, niſi cum actu dicitur: unde in intellectu poteſt manere ſpecies obiecti in habitu. Illud enim dico quod formatum eſt, ſed manet id in quo formatum eſt ſine lumine, in quo actu aliquid intelligitur. Inde eſt quod verbum non eſt ſine intelligere in actu, licet ipſum intellectum nudum in habitu manere poſſit. Habitus hic dicitur non ipſa potentia memorativa tantum, quæ præcedit intellectum, immo ipſe intellectus eſt natus retinere ſuum obiectum, propter tamen naturam memoriæ, quæ prior eſt. Unumquodque enim prius ſalvatur in ſuo poſteriori; & ideo ipſa perfectio obiecti habetur in ipſo habitu intellectus, ut dictum eſt; & ibi poſita eſt perfectio verbi ſuperius. Ex his manifeſtum eſt qualiter apud nos deficit a repræſentatione Filii in divinis, quia ſcilicet ipſa intelligentia noſtra non eſt educta de memoria noſtra, a qua tamen principium, & rationem agendi habet: quæ ſi eſſet de memoria totaliter educta, ipſa eſſet verbum memoriæ ſuæ: unde non diceret ſe, nec exprimeret niſi dictatum, & expreſſum a memoria ſua: quia aliter falſo diceret, & exprimeret ſe: ſicut verbum in divinis non dicit ſe gignendo, & exprimendo, ſed dicit ſe genitum, & expreſſum. Rurſum manifeſtum eſt quare verbum proprie dicitur perſonaliter tantum. Verbum enim noſtrum ſemper

eſt in continuo fieri, quia perfectum eſſe ſuum eſt in fieri; ſed hoc non eſt imperfectum, quaſi totum ſimul non exiſtens, ſicut eſt de aliis quæ ſunt in fieri, quæ etiam ſemper ſunt imperfecta; immo verbum in principio ſui eſt perfectum, quia conceptio perfecte formata eſt, nihilominus eſſe eius perfectum ſervatur eodem modo quo gignebatur. Non enim tranſit formatio verbi ipſo formato, ſed cum actu intelligitur, continue formatur verbum, quia ſemper eſt ut in fieri, & ut in egrediendo ab aliquo, ſcilicet a dicente; & hoc cum perſonarum proceſſionibus convenit. Intelligere vero, ut in quiete accipitur, & eſſentiale eſt in divinis; dicere vero, ſicut & verbum, perſonaliter dicitur.

Nunc reſtat videre, utrum verbum gignatur per reflexionem actus intellectus, vel per actum rectum. Ad cuius evidentiam conſiderandum eſt, quod verbum quod eſt expreſſivum rei quæ intelligitur, non eſt reflexum; nec actio qua formatur verbum, quod eſt expreſſivum quidditatis rei, quæ concipitur, non eſt reflexa: alioquin omne intelligere eſſet reflexum, quia ſemper cum actu intelligitur aliquid, verbum formatur. Unde manifeſtum eſt quod intellectus infra ſe ipſum actionem rectam exercere poteſt, & hæc ſemper eſt actio ſua propria, quæ terminatur ab obiectum factum in ſe, & a ſe. Unum enim conſtituitur ex intellectu, & ſpecie, quæ eſt principium actionis ſuæ, & huius eſt agere: unde ſpecies hæc eſt prima qua agitur, non autem ad quam: non enim intellectus noſter inſpiciens hanc ſpeciem tamquam exemplar ſibi ſimile, aliquid facit quaſi verbum eius. Sic enim non fieret unum ex intellectu & ſpecie, cum intellectus non intelligat niſi factus unum aliquid cum ſpecie, ſed ipſa ſpecie informatus agit tamquam aliquo ſui, ipſam tamen non excedens. Species autem ſic accepta ſemper ducit in obiectum primum. Unde manifeſtum eſt quod ipſum verbum intellectus perficitur per actum rectum; tamen quia non mittit ad aliquid aliud conceptiones ſuas, ſicut facit ſenſus, hinc eſt quod poteſt ſuper actus ſuos reflecti cum vult, quod non poteſt ſenſus: non enim utitur medio corpore, cuius non eſt percipere quod in eo fit. Sed cum ſit unum agens, cum quo & ſpecies ipſa efficitur unum ſpiritualiter in participando vitam eius, percipit actum ſuum cum vult complete, quod non poteſt ſenſus: non enim indiget anima, ad hoc quod a ſe intelligatur, ſpecie illa, ſed ad hoc ut intelligat: de ſe namque habet ut intelligatur, ſed non quod intelligat. Intelligit enim ſe ſicut alia, ſecundum Philoſophum: hoc autem eſt per ſpeciem, quia alia ſic intelliguntur. Senſus autem indiget organo ad hoc ut agat, organum autem non redit ſupra ſe, unde non eſt reflexio in ſenſu.

Conſiderandum tamen eſt, quod generatio verbi videtur propinquiſſima cognitioni reflexæ: unde multi putaverunt eam reflexam. Cum enim anima informata ſpecie format verbum in ſe, non format ipſum in aliquo ſui, non informata ſpecie, quaſi aliquid ſui extendat a ſe non informatum ſpecie prima, ut in eo verbum primum formetur, & ipſum eſſet informatum verbo in eo formato: ſic enim videretur extendi quaſi in rectum, & ſic per actum rectum formaretur verbum: ſed in ſe ſpecie prima formata, eo quod formata eſt, actu gignitur verbum, & non in aliquo ſui nudo: unde videtur hæc gignitio ſimillima reflexæ.

Sed ſciendum eſt, quod cum reflexio ſiat redeundo ſuper idem; hic autem non fit reditio ſuper ſpeciem, nec ſuper intellectum formatum ſpecie, quia non *percipiuntur* quando verbum formatur; gignitio verbi non eſt reflexa. Non enim generatur verbum ipſum per actum intellectus, nec eius ſimilitudo, nec etiam ſimilitudo illius ſpeciei, quia intellectus informatur quaſi verbum eſſet eius expreſſivum, ſed ſimilitudo rei. Illius enim ſimilitudo generatur quod in ſua ſimilitudine cognoſcitur. Eſt tamen ipſum verbum ſimilitudo illius ſpeciei tamquam eius quo factum eſt ſibi ſimillimum. Similitudo vero rei eſt ut ad quod formatur, & tamquam ad eius exemplar. Nec propter hoc oportet ipſum formantem prius rem intueri, & poſt ad eam verbum, ſeu imagiginem ipſam in ſe formare: quia habere ſpeciem rei apud ſe, eſt ſibi loco aſpectus exemplaris. Artifices namque intuentes ſua exemplaria, nihil aliud acquirunt niſi ipſas ſpecies exemplarium. Hæc autem ſpecies quam habet intellectus, advenit ſibi a re quam ipſe non eſt intuitus, ſed ſenſus. Et quia eſt rei ſimilitudo, eſt principium generationis huius: unde in intellectu poteſt eſſe generatio per rectum, cum nihil eius generetur. Directe igitur a ſpecie ipſa itur in ipſum verbum, cum non percipitur eius ſubiectum, ſed res cuius eſt illa ſimilitudo. Huic etiam ſimilitudini tanto intimius eſt verbum,

quanto

Digitized by Google

quanto perſectius genitum eſt. Ideo verbum intelligentis intimum eſt principio intellecto, ex quo & ſpecie fit unum; nec tamen informatur ſubiectum ſimul diverſis accidentibus eiuſdem ſpeciei, quia impoſſibile eſt eamdem ſuperficiem ſimul duabus albedinibus informari: hoc enim eſt impoſſibile, quando utrumque accidens eſt in ratione eius quo aliquid fieri habet. Verbum autem eſt in quo aliquid intelligitur, ſicut lux eſt in qua perficitur cognitio, ſicut ſpecies coloris in viſu exteriori; & forte ſimilius ſi lux ex ſpecie coloris generaretur, ſicut ibi fit verbum ex ſpecie: exteriora enim deficiunt a repræſentatione interiorum. Et propter hoc licet utrumque ſit accidens, ſpecies ſcilicet, & verbum ex ſpecie genitum, quia utrumque eſt in anima ut in ſubiecto; verbum tamen magis tranſit in ſimilitudinem ſubſtantiæ quam ſpecies ipſa. Quia enim intellectus nititur in quidditatem rei venire, ideo in ſpecie prædicta eſt virtus quidditatis ſubſtantiæ ſpiritualiter, per quam quidditas ſpiritualiter recte formatur, ſicut in calore eſt virtus formæ ignis, per quam attingitur in generatione ad formam ſubſtantialem ignis, quod accidens per ſe non attingeret: unde verbum quod eſt ultimum quod poteſt fieri intra per ſpeciem, magis (a) accedit ad ipſam rem repræſentandam, quam nuda ſpecies rei. Quia igitur res intelligibilis eo ipſo intelligitur quo intellectus formatur ſua ſpecie actu, prius natura eſt informari quam intelligere, ſed non tempore: ideo videtur verbum, quod ſequitur ſpeciem rei, ſimiliter ſequi intelligere eius. Hoc autem non eſſet, ſi per ſpeciem rei tenderet intellectus in ipſam rem ut in ſe, ſicut viſus videt colorem extra ſe exiſtentem, & tunc formaret verbum in ſe re prius intellecta. Sed quia intellectus accipiens ſpeciem a re per ſenſus, non ducitur per ipſam in rem ut eſt in ſui natura, ſed ut in ſe eſt, quia ipſe facit in ſe obiectum quod eſt in eo intellectum; obiectum autem naturaliter prius eſt actione potentiæ circa obiectum: ideo verbum quod eſt intra ipſum intellectum, prius eſt ipſo intelligere ad ipſum terminato. Aliud enim eſt hoc a quo accipitur ſpecies, ſcilicet res ipſa, & aliud ad quod terminatur actio intellectus, ſcilicet ſimilitudo rei formata ab intellectu.

Ex dictis manifeſtum eſt quomodo attenditur prioritas unius eorum ad alterum. Prius enim natura eſt intellectus informatus ſpecie, quæ eſt primum ſufficiens intelligendi, quam gignatur verbum: & ideo intelligere in radice prius eſt verbo, & verbum eſt terminus actionis intellectus. Sed quia obiectum non habetur niſi in verbo, ut dictum eſt; obiectum autem prius eſt quam quælibet actio ad eum terminata; ideo verbum prius eſt quam intelligere. Et hoc totum ideo contingit, quia non terminatur actio intellectus ad rem extra, a qua acquirit ſpeciem ut in ſe eſt. Si enim ſpecies nata eſſet ducere intellectum ad rem ut in ſe eſt, ut ſpecies coloris ducit in colorem, omnibus modis præcederet intelligere verbum. Unde manifeſtum eſt quod verbum non eſt quod ſequitur intellectum immediate poſt rationem intellectus: ſic enim ſimpliciter præcederet verbum actum intellectus, qui eſt intelligere: ſed verbum ſequitur immediate intellectum in actu per ſpeciem, a qua præcedit verbum ut actus ex actu, & non ut actus ex potentia: unde verbum poſterius eſt actu intelligendi a parte intellectus; & ſic verbum ſequitur ad intelligere non in ſe, ſed in ſua radice, ut dictum eſt. Si vero intellectus a verbo acciperet ſpeciem prius quam intelligeret ipſum verbum, & rem in verbo, impoſſibile foret per illud intelligere, vel verbum formare per eius principium, ſicut impoſſibile eſt intellectum facere rem extra, a qua ſpeciem trahit. Ex dictis facile eſt ſcire quare intellectus non dicit ſe, quando format verbum ſecundum rem. Anima enim quaſi transformata eſt in rem per ſpeciem, qua agit quidquid agit: unde cum ea informatus eſt actu, verbum producit, in quo rem illam dicit cuius ſpeciem habet, & non ſe. Cum vero nititur ſe apprehendere, quia non eſt cognoſcibilis, niſi ſicut alia per ſpeciem aliorum; quia non indiget ſpecie ut intelligat (hoc enim poteſt de ſe) non habet in ſe, ut intelligens eſt, ſpeciem qua formetur verbum ſui, ſed accipit a ſe intelligibilem ſpeciem non ſui, ſed rei, qua neceſſario informatur ut intelligatur, ut dictum eſt. Cum igitur illa ſpecie informatur, ſtatim ſe intelligit; & hoc eſt per reflexionem, quia hæc ſpecies prius accepta a re quam a ſe informata, eſt intelligibilis. Nec oportet prius formare verbum quam intelligere, ſed cum intellexerit, format verbum ſui; & ideo intelligere non tempore, ſed natura præcedere neceſſe eſt,

[a] *Al.* accidit.

cum ſe ipſum intelligit : non enim cum ſe intelligit , facit totum obiectum , ſed aliquid circa ipſum : induit enim ſe , & hoc eſt verbum ſui , cum ſe intelligit : non enim eſt aliud a quo accipitur ſpecies, ab eo ad quod terminatur , ſed idem . Sed quia iſta eſt ſpecies rei , & non genita de eſſentia nuda , formatum verbum de anima per ſpeciem rei non eſt purum verbum animæ , ſed rei dictæ . Si vero nudatam ab omni re ſe apprehenderet , & ſimilia ſui in ſe gigneret ; hoc eius verbum eſſet purum , nihil extraneum habens admixtum . Tale eſt verbum Dei , quod idem eſt in natura cum Patre dicente ipſum verbum . Verbum tamen animæ tali modo ſe dicentis foret accidens , & pro tanto diverſæ naturæ foret ab anima , cum accidens ſui foret , & a ſe , & de ſe factum : ipſa enim ſubſtantiam facere non poteſt . Deus autem nihil diverſitatis in ſua natura habet , ideo verbum ſuum Deus, virtus , & ſubſtantia vera eſt . Deus autem quia omnia unico intuitu videt , uno verbo omnia dicit ; nos vero multa verba habemus propter impotentiam intellectus noſtri in intelligendo : & horum quædam oriuntur ex aliis, ſicut verbum concluſionis ex principiis ; quædam vero non , ſicut in rebus quæ non habent connexionem ad invicem , ut patet de lapide , & ligno ; quædam ſtatim offeruntur intelligenti , quædam etiam cum maiori , quædam (a) cum breviori diſcurſu . Ideo verba noſtra quædam plus , quædam minus habent de cognitione , & quædam citius , & quædam tardius formantur , ſicut ſcire quarumdam concluſionum tardius, & difficilius , quarumdam vero facilius , & citius acquiritur . Et hæc de verbo dicta ſufficiant .

(a) *Al.* cum diviniori.

DI-

Digitized by Google

DIVI THOMAE AQUINATIS
TRACTATUS DE SORTIBUS
AD DOMINUM IACOBUM DE BURGO.
OPUSCULUM XII. *

* Al. XXV.

POſtulavit a me veſtra dilectio ut quid de ſortibus ſentiendum ſit, vobis conſcriberem. Non eſt autem fas ut preces quas fiducialiter caritas porrigit, apud amicum repulſam patiantur. Unde petitioni veſtræ ſatisfacere cupiens, intermiſſis paulisper occupationum mearum ſtudiis, ſolemnium vacationum temporibus, quid mihi de ſortibus videatur, ſcribendum curavi. De quibus conſiderare oportet, in quibus locum ſors habeat, quis ſit ſortium finis, quis modus, quæ earum virtus, & utrum eis liceat uti ſecundum chriſtianæ religionis doctrinam.

CAPUT I.

In quibus rebus fiat inquiſitio per ſortes.

PRimo igitur conſiderandum eſt, quod rerum quædam ſunt ex neceſſitate, & ſemper, ſicut Deum eſſe, duo & tria eſſe quinque, Solem oriri, & alia huiuſmodi, quæ vel ſemper ſunt, vel ſemper eodem modo eveniunt. In his autem ſors locum non habet. Deriſibilis enim videtur, ſi quis ſortibus explorandum aliquid eſſe æſtimaret circa eſſe divinum, vel circa numeros, vel circa motus Solis, & ſtellarum. Alia vero ſunt quæ naturaliter quidem contingunt, & ut frequentius eodem modo eveniunt; quandoque tamen, ſed rarius, aliter contingunt, ſicut æſtatem eſſe ſiccam, hiemem vero pluvioſam. Contingit tamen interdum, ſed rarius, evenire contrarium ex eo quod ſolitus naturæ curſus ex aliquibus cauſis impeditur. In neutris autem prædictarum rerum ſecundum ſe conſideratis locum ſors habet. Sed ſi res ſecundo dictæ conſiderantur ſecundum quod curſus earum attingit aliqualiter uſum humanæ vitæ, ſic ab aliquibus ſorte inquiri poteſt, ut an fluvius inundet, & domum, & agrum occupet, an pluvia æſtate abundet. Sed an pluvia, vel fluvius inundet in locis deſertis, in quibus hæc ad uſum humanæ vitæ non pertinent, nullus ſorte inquirere ſtudet. Ex quo patet quod ſors proprie in rebus humanis locum habet. Sed quia ad unumquemque hominum pertinet ſolicitari de his quæ pertinent ad uſum propriæ vitæ, & eorum cum quibus quocumque modo communionem habet, conſequens eſt quod nec ad omnes res humanas inquiſitio ſortis extendatur. Nullus enim in Gallia exiſtens ſorte aliquid inquirendum curat de his quæ ad Indos pertinent, cum quibus nullatenus in vita communicat. Sed de his conſueverunt homines ſorte aliquid inquirere quæ qualitercumque ad eos pertinent, vel ad ſibi coniunctos. Rurſus autem nec in his omnibus ſortes inquiri videntur. Nullus enim ſorte inquirit ea quæ per ſuam induſtriam vel cognoſcere, vel ad effectum perducere poteſt. Deriſibile namque videtur, ſi quis ſorte inquirat an comedat, fruges ex agro

gro colligat, vel ſi id quod videt, eſt homo, vel equus. Relinquitur igitur qnod homines ſorte aliquid inquirunt in rebus humanis aliqualiter ad ſe pertinentibus, quæ per propriam prudentiam non poſſunt cognoſcere, nec ad effectum perducere.

CAPUT II.

Oſtenditur ad quem finem ſortes ordinantur.

QUia igitur in his aliquid ſorte requiritur quæ pertinent ad uſum vitæ humanæ, neceſſe eſt quod ad hoc inquiſitio ſortis tendat, ſecundum quod res aliquæ accommodantur uſui vitæ humanæ. Circa ea vero quæ veniunt in uſum humanum, primo quidem ſollicitantur homines ut ea qualitercumque habeant; ſecundo vero ut habitis utantur; tertio vero ut futurum eventum uſus cognoſcant. Et quia res vitæ noſtræ deſervientes in noſtros uſus aſſumere non poſſumus, niſi eas aliqualiter habeamus; res autem ſecundum ſui naturam communes ſunt omnibus: neceſſe fuit ad hoc quod eis diſtincte homines uti poſſent, ut per aliquem modum inter homines dividerentur.

Quandoque autem communium rerum diviſio ex humana induſtria, & volunratum concordia poteſt ad effectum perduci; & tunc ſortibus non indigetur. Sed quando humanus ſenſus non ſufficit ad concorditer dividendum, tunc conſueverunt ſorte dividere, ſecundum illud Prover. XVIII. 18. *Contradictiones comprimit ſors.* Sicut autem eſt diſtinctio facultatum, ita etiam & honorum, ſive dignitatum. Unde quandoque contingit quod aliqui non valentes concorditer eligere aliquem cui dignitas aliqua conferatur, ſorte hoc requirendum exiſtimant. Quod etiam in veteri lege obſervatum fuit, ut ſorte quadam ad officium ſummi Sacerdotis accederent: unde dicitur Luc. I. quod Zacharias ſorte exiit ut incenſum poneret. Saul etiam ſorte fuit electus in Regem, ut legitur I. Regum x.

Sicut autem contingit dubitari circa diſtributionem honorum, ita & circa diſtributionem pœnarum. Et ideo ſi credatur aliquis puniendus, ignoretur autem quem puniri oportet, ſorte hoc aliquibus inquirendum videtur. Sic enim legimus Ionam fuiſſe in mare proiectum, ſicut & Ioſue Achan de anathemate ſurripientem ſorte punivit, ut legitur Ioſue VII. Sic igitur uno modo ſors ordinatur ad inquirendum quis ſit habiturus vel poſſeſſionem, vel dignitatem, vel pœnam; & hæc vocari poteſt ſors diviſoria, quia per eam dividitur id quod ignoratur qualiter ſit diſtribuendum: unde & verbum ſortiendi a ſortibus ſumptum eſſe videtur.

Sicut autem dubitare contingit quis rem aliquam ſit habiturus, ita dubitare contingit utrum re aliqua ſit utendum, & univerſaliter utrum expediat aliquid agere. Nam omnis actio uſus aliquis eſt vel ſui ipſius, vel rei alterius. Cum igitur talis occurrit dubitatio circa agenda, ſi qnidem per humanam prudentiam huic dubitationi ſatisfieri poſſit, ad humanum conſilium recurrendum opinamur. Sed quia, ut dicitur Sapien. IX. 14. *cogitationes mortalium timidæ, & incertæ providentiæ noſtræ;* ubi humano conſilio dubitationi plenarie occurri non poteſt, ad ſortium inquiſitionem recurrerunt. Huius exemplum legimus in Heſter (cap. III. 7.) ubi dicitur, quod *miſſa eſt ſors in urnam . . . quo die, & quo menſe gens Iudæorum deberet interfici:* & quia huiuſmodi ſors ſuccedit lodo conſilii, poteſt dici ſors conſultoria, quaſi ad conſultandum ordinata.

Solicitantur etiam plerumque homines de futuris eventibus, ex quorum cognitione homo in pluribus agendis, vel vitandis poteſt dirigi; & tamen futurorum cognitio excedit humanam induſtriam, ſecundum illud Eccle. VIII. 6. *Multa hominis afflictio, qui ignorat præterita, & futura nullo ſcire poteſt nuntio.* Unde homines, ad aliquid de futuris eventibus cognoſcendum, interdum putant eſſe recurrendum ad ſortes: & huiuſmodi ſortem divinatoriam vocare poſſumus: divini enim dicuntur qui aliqua de futuris præноſcunt, quaſi ſibi attribuentes quod eſt proprium Dei, ſecundum illud Iſa. XLI. 23. *Annuntiate quæ ventura ſunt in futurum; & ſciemus quia dii eſtis vos.*

CAPUT III.

Quis ſit modus inquirendi per ſortes.

SCire autem oportet, quod multipliciter aliqui cognitionem exquirunt eorum quæ humanam excedunt induſtriam. Quidam enim manifeſta reſponſa depoſcunt vel a Deo, vel a dæmonibus: quorum primum pertinet ad propheticos viros, qui quadam privilegiata familiaritate

tate Deo coniuncti, ab eo merentur inſtrui de futuris eventibus, aut de quibuſcumque ſupernaturalibus rebus, ſecundum illud Amos III. 7. *Non faciet Dominus Deus verbum, niſi revelaverit ſecretum ſuum ad ſervos ſuos Prophetas*. Revelat autem interdum vigilantibus per manifeſtam viſionem, interdum autem per ſomnium, ſecundum illud Num. XII. 6. *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum*. Huius autem gratiæ particularis plerique homines perfecti admonentur in ſomnis de his quæ pertinent ad eorum ſalutem: unde dicitur Iob XXXIII. 15. *Per ſomnium in viſione nocturna, quando irruit ſopor ſuper homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos inſtruit diſciplinam, ut avertat hominem ab his quæ* (a) *facit, & liberet eum de ſuperbia*. Secundum vero pertinet ad nigromanticos, qui quibuſdam incantationibus, & ſacrificiis a dæmonibus aliqua reſponſa exquirunt vel ſermone prolata, vel aliquibus ſignis demonſtrata, & hoc vel in vigilia, vel in ſomno.

Quandoque vero aliquorum occultorum homines exquirunt notitiam, quaſi ſignum eorum accipientes ex quibuſdam quæ in aliis rebus conſiderant: cuius quidem inquiſitionis diverſæ ſunt ſpecies. Exquirunt enim quidam occultorum notitiam ſive circa futuros eventus, ſive circa ea quæ expedit agere, per conſiderationem cæleſtium motuum, inſpiciendo ſcilicet motus, & ſitus eorum, ex quibus futura, & occulta ſe poſſe cognoſcere putant: quod pertinet ad Mathematicos, ſive Aſtronomos, qui etiam Genethliaci appellantur propter natalium dierum conſiderationes.

Quidam vero occultorum notitiam exquirendam putant conſiderando motus, & voces aliquorum animalium, & etiam hominum ſternutationes: quod totum pertinet ad auguria, ſive ad aruſpicia, quæ exinde dicuntur, quia præcipue aves inſpiciunt, & earum garritus attendunt.

Alii vero ſunt qui occultorum notitiam quærunt ex aliquibus quæ ab hominibus dicuntur, vel fiunt ſub aliqua atteſtatione: quod quidem inquiſitionis genus proprie omen vocatur: cuius exemplum ex Valerio Maximo accipere poſſumus, qui narrat, quod cum Lucius Paulus Conſul bellum cum Rege Perſarum eſſet facturus, a curia regreſſus filiam ſuam triſtem inveniens, triſtitiæ cauſam quæſivit: quæ reſpondit, Perſam periiſſe: deceſſerat enim catulus quidam nomine Perſa. Arripuit igitur omen Paulus, & ſpem clariſſimi triumphi animo concepit.

Quidam vero quærunt occulta attendendo quaſdam figuras in quibuſdam corporibus apparentes, ut puta ſecundum lineas manus humanæ, quod dicitur chiromantia, vel etiam in oſſe ſpatulæ cuiuſdam animalis, quod dicitur ſpatulantia.

Tertio vero modo aliqui notitiam occultorum requirunt ex his quæ per eos geruntur, eorum conſiderantes eventum: quod etiam multipliciter fit. Ad hoc enim genus pertinet geomantiæ uſus, per quem quibuſdam punctis deſcriptis, eos diverſimode ſecundum quaſdam figuras diſponendo, aliquorum occultorum putant per hoc ſe notitiam poſſe acquirere. Pertinet etiam ad hoc genus quod quibuſdam cedulis reconditis in occulto, dum in quibuſdam earum diverſa ſcribuntur, in aliis vero nihil, diſcernitur quid accipientibus cedulas contingere debeat, vel de eis quid oporteat fieri: cui etiam ſimile eſt quod quibuſdam feſtucis inæqualibus abſconditis, diverſa circa aliquos iudicantur ex eo quod maiorem accipiunt. Ad quod etiam aliqualiter pertinere videtur taxillorum proiectio, vel ſi aliquid aliud fiat, per quod diiudicetur qualiter ſit aliquid dividendum, vel quid oporteat agere ad cognoſcendum aliquod præteritum occultum, vel futurum. Unde etiam duella videntur ad hoc pertinere, niſi inquantum per artem, vel virtutem plerumque unus alium ſuperat. Videntur etiam ad hoc pertinere iudicia ferri candentis, vel aquæ, vel alia huiuſmodi; niſi quod in his non eſt eventus indifferens: unde in his requiritur expreſſius divinæ virtutis iudicium quam in aliis ſupradictis.

Nomen autem ſortis ad hoc tertium inquiſitionis genus videtur pertinere, cum ſcilicet aliquid fit ut eius eventu conſiderato, aliquod occultum innoteſcat: unde ſortes dicuntur proiici, vel in ſinum mitti, vel aliquid aliud additur in commemoratione ſortium, quod pertinet ad actum humanum, ſecundum illud Proverb. XVI. 33. *Sortes mittuntur in ſinum*.

Patet igitur ex ſupradictis, quod ſors eſt inquiſitio occulti excedentis humanam induſtriam, per aliquid a nobis factum, ſcilicet rebus humanis ad nos pertinentibus

(a) *Vulgata facit*.

bus vel habendis, vel utendis vel cognoſcendis.

Scire autem oportet, quod quandoque hoc tertium inquiſitionis genus, quod ad ſortes dictum eſt pertinere, poteſt alicui prædictorum generum permiſceri. Quandoque quidem propheticæ conſulationi, ſicut patet in facto Gedeonis, qui vellus expandens in area inquiſivit ſignum roris a Domino, ut legitur Iudicum VI. Quandoque vero permiſcetur nigromaticæ inſpectioni, ſicut in aruſpicio, ſecundum quod inſpiciuntur viſcera animalium dæmonibus immolatorum. Quandoque vero aſtronomicæ conſiderationi, etiam augurum obſervationi, puta ſi hoc aut illud facienti, aſpectus talis ſtellæ, vel talis avis occurrat. Quandoque vero divinationi, quæ fit per obſervationem verhorum propter aliud dictorum: ad quod pertinere videtur quod aliqui in apertione librorum obſervant quid eis occurrat. Et ſimiliter aliæ ſortium diverſitates facile colligi poſſunt ſecundum commixtionem tertii generis ad alia duo. Hæc igitur de modo ſortium dicta ſint.

CAPUT IV.

Unde ſit ſortium virtus.

OPortet autem conſiderare, an ſit efficax prædicta inquiſitio ſortium. Ad cuius conſiderationem aſſumere oportet diverſas opiniones circa rerum humanarum eventus.

Quidam enim fuerunt qui res humanas nullo ſuperiori regimine gubernari exiſtimaverunt; ſed ſolum ratione humana, ita quod quæcumque præter humanam providentiam fiunt in rebus humanis, crederent eſſe omnino fortuita. Secundum igitur horum ſententiam nulla poteſt eſſe præcognitio futurorum. Ea enim quæ fortuito fiunt, incognita ſunt: unde totaliter ſors divinatoria tollitur. Similiter etiam nec ſors conſultoria locum haberet: quid enim utile ſit conſultanti, penſatur ex futuris eventibus: unde ſi futuri eventus ignorantur, conſultatio fruſtra fiet. Secundum hos tamen ſors diviſoria locum poteſt habere, non quod per eam decernatur quid in diviſione rerum expediat, ſed ut quod ratione diffiniri non poteſt, ſaltem relinquatur fortunæ. Sed hæc opinio divinam providentiam, quæ infinita eſt, certo ſine concludit. Dum enim ſubtrahit a divina providentia res humanas, in quibus tamen plerumque manifeſta indicia divinæ gubernationis apparent, ipſis etiam rebus humanis facit iniuriam, quas abſque regimine fluctuare affirmat. Subtrahit etiam cuiuſcumque religionis cultum, & Dei timorem hominibus auſert. Unde penitus eſt repudianda.

Alii vero fuerunt qui dixerunt, omnes actus humanos, & eventus eorum, & omnes res humanas neceſſitati ſiderum ſubdi: unde cum ſit certus ordo quo moventur cæleſtia corpora, ex eorum conſideratione æſtimabant poſſe per certitudinem futuros hominum eventus prænoſci, niſi quatenus ad hoc hominibus experientia deficit. Et quia ſecundum horum ſententiam omnes actus humani ex ſiderum neceſſitate proveniunt, conſequens eſt ut etiam ipſi humani actus, qui requiruntur ad ſortes, ſecundum ſiderum diſpoſitionem procedant, ut hoc, vel illud proveniat; puta, ſi geomanticus puncta deſcribat in pulvere, manus eius moveri aſſerunt ſecundum cæli virtutem ad hoc quod talis numerus punctorum proveniat, qui ſit conveniens diſpoſitioni cæleſti, idemque in ceteris ſimilibus dicunt. Et ſic ſecundum ea quæ proveniunt ex huiuſmodi actibus, dicunt futura poſſe prænoſci, ſecundum quod procedunt ex virtute cæleſtium corporum, ex quibus humanos eventus diſponi exiſtimabant. Et ſic ſecundum hanc opinionem ſors divinatoria locum habet, per quam conſiderantur futuri eventus, & per conſequens conſultoria, quæ dependet ex conſideratione futurorum eventuum. Diviſoria etiam ſors locum habet non ſolum quantum ad hoc ut rerum diviſio ſortis iudicio relinquatur, ſed etiam quantum ad hoc ut ſic poſſideantur res ſicut diſpoſitio cæleſtis requirit. Et quia non ſolum actus humanos, ſed etiam ceterorum animalium motus, atque omnium naturalium corporum, ſideribus dicunt eſſe ſubiectos; ſecundum prædictam etiam rationem dicunt, per auguria, & alios prædictos inquiſitionis modos, ad idem genus pertinentes, poſſe futura prænoſci, inquantum hos motus, vel diſpoſitiones ex virtute ſiderum dicunt procedere: unde huiuſmodi nominant ſtellas ſecundas, quia in his impreſſio quædam apparet cæleſtium corporum. Et quia homo dormiens non habet perfectum rationis uſum, ſed ſecundum imaginem communem movetur, ex prædicta etiam cauſa dicunt ſomnia vim divinationis habere, inquantum ſcilicet motus phantaſmatum quæ apparent in ſomnis, ex corporum cæleſtium diſpoſitione proce-

ce-

Digitized by Google

cedunt. Sed & hæc opinio expreſſam continet falſitatem. Non enim eſt poſſibile quod cæleſtia corpora in aliquid incorporeum imprimant, quia quodlibet incorporeum eſt virtuoſius, & nobilius quolibet corpore. Intellectus autem humanus neque eſt corpus, neque virtus corporei organi, ut Ariſtoteles probat: alioquin non poſſet omnium corporum naturas cognoſcere; ſicut oculus non poſſet videre omnes colores, ſi pupilla eſſet aliquo colore infecta. Impoſſibile eſt ergo quod corpus cæleſte imprimat in intellectum humanum. Voluntas autem in intellectiva parte eſt, & movetur a bono per intellectum apprehenſo: unde pari ratione corpora cæleſtia in eam imprimere non poſſunt. Omnes autem actus humani principaliter ex intellectu, & voluntate procedunt. Non poſſunt igitur per certitudinem futuri hominum actus prænoſci per inſpectionem cæleſtium corporum, & multo minus per inſpectionem quorumcumque aliorum quæ ab eis moventur, puta per garritum avium, per deſcriptionem punctorum, & alia ſupradicta. Manifeſtum eſt autem quod humanarum rerum eventus plurimi ab actibus humanis dependent: unde nec eventus humanarum rerum per prædicta poſſunt prænoſci. Inquantum tamen humanarum rerum eventus dependet ex aliquibus corporeis cauſis, ſicut abundantia frugum ex ſiccitate aeris, vel pluviarum deſcenſu, nihil prohibet eos ex inſpectione ſtellarum poſſe prænoſci, & per conſequens ex conſideratione aliorum corporum, quæ diſpoſitionem ſtellarum ſequuntur: quia, ſicut Auguſtinus dicit in V. de civ. Dei, *non uſquequaque abſurde dici poteſt, ad ſolas corporum differentias afflatus quoſdam valere ſidereos, ſicut ſolaribus acceſſibus, & receſſibus*. Videmus etiam ipſius anni tempora variari, & lunaribus incrementis, atque decrementis augeri, aut minui quædam genera: unde & nautæ ex conſideratione ſtellarum, & ſtatu animalium prænoſcunt ventos, & tempeſtates futuras. Nec tamen erit de ſortibus ſimilis ratio: quia per ſortes non ſolum de actibus humanis inquiritur, ſed etiam per humanos actus inquiſitio ipſa procedit: unde non poteſt dici, quod ipſa proiectio ſortium, corporum cæleſtium diſpoſitionem ex neceſſitate ſequatur. Quia tamen ad actus humanos non ſolum concurrunt voluntas, & intellectus, qui impreſſioni ſiderum non ſubduntur, ſed etiam ſenſitiva pars animæ in eo quod corporali utitur organo, neceſſe eſt quod corporibus cæleſtibus ſubiiciatur; poteſt dici, quod ex diſpoſitione cæleſtium corporum aliqua inclinatio ſit in nobis ad hæc vel illa facienda, inquantum ſcilicet ad hoc inducimur per imaginariam apprehenſionem, & per appetitus ſenſitivi paſſiones, ſcilicet iram, timorem, & alia huiuſmodi, ad quæ homo eſt magis vel minus diſpoſitus ſecundum corporalem complexionem, quæ ſubditur diſpoſitioni ſtellarum. Quia tamen homo per intellectum, & voluntatem, imaginationis phantaſmata, & ſenſibilis appetitus paſſiones reprimere poteſt; ex ſtellarum diſpoſitione nulla neceſſitas inducitur homini ad agendum, ſed quædam inclinatio ſola, quam ſapientes moderando refrenant. Propter quod Ptolemæus dicit in centiloquio, quod *ſapiens homo dominatur aſtris*, ideſt inclinationi quæ ex aſtrorum diſpoſitione relinquitur. Stulti vero omnino ſecundum ea aguntur, quaſi ratione non utentes, in quo parum diſcordant a beſtiis, ſecundum illud Pſalm. XLVIII. 13. *Homo, cum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis*. Et quia *ſtultorum*, ſecundum Salomonem (Eccle. I. 15.) *infinitus eſt numerus*, in paucis autem perfecte ratio dominatur; in pluribus hominum inclinationes cæleſtium corporum ſortiuntur effectum. Et propter hoc quandoque Aſtrologi ex inſpectione ſtellarum vera prænuntiant, præcipue circa communes eventus; quamvis in particularibus frequenter deficiant propter rationem, quæ corporibus cæleſtibus non eſt ſubiecta: unde in protractione punctorum geomantiæ, actores hoc obſervandum putant, ut & ille qui protrahit puncta, abſque præmeditatione rationis procedat, & ille qui conſultat, quaſi interiori ſolicitudine inſtigatus, interroget, non quaſi ex deliberatione rationis: quod etiam in omnibus talibus conſultationibus dicunt eſſe ſervandum. Quamvis autem ſecundum prædictum inclinationis modum, corpora cæleſtia diſponant ad aliquos actus humanos neceſſitatem non imponendo, non tamen ad omnes eventus humanos talis inclinatio ſe poteſt extendere: corpora enim cæleſtia naturaliter agunt. Eſt autem hoc naturæ proprium ut ad unum aliquid tendat, ſicut etiam actio rei naturalis ab uno procedit principio, ſcilicet a propria forma rei, quæ eſt naturalis actionis principium. Intellectus vero agit per formas mente conceptas, quæ in eodem poſſunt multiplicari: & ideo poteſtates rationales non determinantur ad unum, ſed ſe habent

ad multa. Ea vero quæ in humanis eventibus caſualiter accidunt, per accidens ſunt, puta quod homo fodiens ſepulcrum, inveniat theſaurum. Quod vero per accidens eſt, non eſt unum. Unde nullum agens naturale inclinare poteſt ad id quod per accidens evenit. Poſſet igitur eſſe in homine aliqua inclinatio naturalis ut ſepulcrum foderet, quia hic hoc aliquid unum eſt, & ſimiliter ad hoc quod theſaurum quæreret; ſed hoc quod fodienti ſepulcrum theſaurus occurrat, non poteſt cauſam naturalem habere. Non igitur per modum inclinationis ad omnes eventus humanos ſecundum prædictam opinionem ſortium inquiſitio efficax eſſe poteſt. Sed intellectus poteſt accipere ut unum quod evenit per accidens, ex multis unam compoſitionem formando: & ideo nihil prohibet aliqua quæ per accidens evenire videntur, ab aliquo intellectu eſſe præordinata; puta, ſi aliquis lapidem in via ponat, ad quem qui ab eo mittitur, impingens cadat; caſùs quidem euntis eſt per accidens, non eveniens ſecundum eius propoſitum, eſt autem diſpoſitum per intellectum alterius eum mittentis.

Et ſecundum hunc modum alii dicunt, quod ea quæ in humanis eventibus ſecundum nos videntur eſſe ſortuita, ab aliquo ſuperiori intellectu ordinantur. Supremus autem intellectus Deus eſt, qui ſicut ſua ſapientia univerſa in eſſe produxit, ita etiam eadem ſapientia conſervat, & movet, omnia dirigens in debitum finem, ſecundum illud Sap. VIII. 1. *Attingit a fine uſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuaviter.* Divina autem diſpoſitione non ſolum moventur corpora, ſed etiam hominum mentes ad proprias actiones. A Deo enim illuminatur intellectus humanus ad veritatem cognoſcendam: unde Pſalmiſta petebat Pſalm. XII. 5. *Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte.* Eius etiam virtute moventur hominum voluntates ad deſiderandum, & agendum, ſecundum illud Apoſtoli ad Phil. II. 13. *Deus eſt qui operatur in nobis & velle, & perficere pro bona voluntate.* Et quia intellectus, & voluntas ſunt propria principia actuum humanorum, conſequens eſt quod humani actus ſubdantur diſpoſitioni divinæ, ſecundum illud Iſai. XXVI. 12. *Omnia opera noſtra* (a) *operatus es in nobis.* Quia igitur & humani actus, & exteriorum rerum motus providentiæ divinæ ſubduntur, quid unicuique accidere debeat, ex divina diſpoſitione procedit, per quam quidam ſui propoſiti debitum finem aſſequuntur: unde Pſalmiſta petebat, Pſalm. XXIV. 5. *Dirige me in veritate tua.* Et interdum etiam homines in aliquod bonum diſpoſitione divina inducuntur præter eorum propoſitum: unde & Apoſtolus dicebat ad Epheſ. III. 20. *Deus potens eſt facere omnia ſuperabundanter quam petimus, aut intelligimus.* Similiter etiam ex divina diſpoſitione procedit quod homines deficiunt a ſuo propoſito, ſecundum illud Iob V. 12. *Qui diſſipat cogitationes malignorum, ne poſſint implere manus eorum quod cœperant.* Interdum etiam ex divina diſpoſitione deiiciuntur aliqui in adverſa, quæ nec cavere potuerunt, ſecundum illud Iſai. XXIII. 7. *Ducent eam pedes ſui longe ad peregrinandum. Quis cogitavit hac ſuper Tyrum quondam coronatam?* Et poſtea ſubditur: *Dominus exercituum cogitavit hoc.* Et inde eſt quod dicitur Ier. X. 23. *Scio, Domine, quia non eſt hominis via eius, nec viri eſt ut ambulet, & dirigat greſſus ſuos.*

Ex his igitur patet quod humanarum rerum eventus non ſubduntur totaliter diſpoſitioni humanæ, ſed diſpoſitioni divinæ: ex qua contingit quod aliqui ad ampliora bona proveniunt quam excogitare potuiſſent, qui dicuntur bene ſortunati; quidam vero ab his quæ prudenter diſponunt, deficiunt, & ad inordinata mala deveniunt, qui inſortunati dicuntur.

Hoc antem non ſolum auctoritate divina firmatur, ſed ex ſententiis Philoſophorum patet. Ariſtoteles enim in Lib. de bona ſortuna ſic dicit: *Hominis principium non ratio, ſed aliquid melius. Quid igitur erit melius ſcientia, & intellectu, niſi Deus? Et propter hoc bene fortunati vocantur qui ſi impetum faciant, diriguntur ſine ratione exiſtentes: habent enim principium tale quod eſt melius intellectu, & conſilio.*

Sic igitur ſecundum prædeterminata ex divina diſpoſitione inquiſitio ſortium efficaciam poteſt habere, inquantum & eventus exteriorum rerum divinæ providentiæ ſubiiciuntur, & per ipſam humani actus diriguntur. Et ſic poteſt contingere Deo faciente ut humani actus talem ſortiantur effectum, ſive proceſſum qui competat exteriorum rerum eventibus: unde dicitur Prov. XVI. 33. *Sortes mittuntur in ſinum, ſed a Domino temperantur:* & Dionyſius dicit V. cap. eccleſiaſticæ Hierar. de divina ſorte quæ ſuper Matthiam divinitus cecidit: *Alii quidem aliter dixerunt*

non

(a) *Vulgata*: operatus es nobis.

Digitized by Google

non religioſe tractantes, ſicut arbitror; meam autem & ipſe intentionem dicam. Videntur mihi ſacra eloquia ſortem nominare thearchicum, ideſt divinum, quoddam donum demonſtrans illi hierarchico choro, ideſt apoſtolico, *divina electione ſuſceptum*. Per quod datur intelligi, ad ſortem pertinere cum ex dono Dei per certum effectum humanorum actuum declaratur hominibus quid divina diſpoſitio habeat vel in rebus dividendis, quod pertinet ad diviſoriam ſortem; vel in rebus agendis, quod pertinet ad conſultoriam; vel in futuris prænoſcendis, quod pertinet ad divinatoriam ſortem.

Conſiderandum tamen, quod divina diſpoſitio quorumdam ſpirituum miniſterio operatur, ſecundum illud Pſalm. CII. 20. *Benedicite Domino omnes Angeli eius*: & poſtea ſubditur: *Miniſtri eius qui facitis voluntatem eius*: unde eorum operatio in omnibus divinæ diſpoſitioni concordat; & ſic de his quæ per eos aguntur, idem eſt iudicium, & de his quæ aguntur diſpoſitione divina. Sunt tamen quidam deceptores ſpiritus, quos dæmones nominamus, qui quamvis, quantum in ipſis eſt, diſpoſitioni divinæ renitantur, utitur tamen Deus eis ad ſuæ diſpoſitionis impletionem, ſicut & malis hominibus utitur ad implendum ſuæ propoſitum voluntatis, ut patet in tyrannis, quorum nequitia uſus eſt ad coronas Martyribus fabricandas. Huiuſmodi autem immundi, & fallaces ſpiritus ambiunt honorem Divinitatis ſibi ab hominibus deferendum; & ideo illis rebus ſe ingerunt quæ ad Deum pertinere videntur, ut Divinitatis eis honor ab hominibus deceptis exhibeatur. Et inde eſt quod imaginibus quas a principio fecerant homines ex inordinato affectu ad mortuos, dæmones ſe incluſerunt, inquibus reſponſa dabant, ut ex hoc divinum honorem ſibi conquirerent. Similiter autem cum per ſortes, vel quolibet alio modo homines præter debitum ordinem occulta exquirunt, ingerunt ſe dæmones, ut divinationis prætextu homines in errorem inducant: unde Auguſtinus (a) in II. ſuper Gen. ad litteram (cap. XVII.) de Mathematicis loquens, qui per aſtra futuros eventus prænuntiant, *Fatendum eſt*, inquit, *quando ab iſtis vera dicuntur, inſtinctu quodam occulciſſimo dici, quem neſcientes humanæ mentes patiuntur: quod cum (b) ad decipiendos homines ſit, ſpirituum immundorum & ſeductorum operatio eſt*: & in II. de doctrina chriſtiana dicit, omnia huiuſmodi divinationum genera ad pacta quædam cum dæmonibus inita pertinere. Et ab hoc non diſcordat ſententia Valerii Maximi, qui dicit, quod hominum obſervatio aliquo contractu religionis innixa eſt, quoniam non fortuito motu, ſed divina providentia conſtare creditur.

Patet ex præmiſſis, unde ſortes efficaciam habent.

CAPUT V.

Utrum ſortibus liceat uti.

His igitur viſis, de facili patet utrum ſortibus liceat uti. Et primo manifeſtum eſt quod nulli Chriſtiano licet aliquod pactum ſocietatis cum dæmonibus habere. Dicit enim Apoſtolus I. ad Cor. X. 20. *Nolo vos ſocios fieri dæmoniorum*: ad quam ſocietatem pertinent non ſolum manifeſtæ dæmonum invocationes, quibus nigromantici utuntur, ſed etiam quæcumque occulta pacta cum dæmonibus inita. Et ideo Auguſtinus II. de doctrina chriſtiana (cap. XXIII.) præmiſſis diverſis ſuperſtitioſis hominum obſervationibus, ſubdit: *Omnes (c) artes huius vel nugatoriæ, vel noxiæ ſuperſticionis ex quadam peſtifera ſocietate hominum & dæmonum, quaſi pacta infidelis, & doloſa amicitia conſtituta, penitus ſunt repudianda, & fugienda Chriſtiano*. Unde & Deut. XVIII. 10. dicitur: *Non inveniatur in te qui luſtret filium ſuum, aut filiam, ducens per ignem, aut qui ariolos ſciſcitetur, & obſervet ſomnia, atque auguria; nec ſit maleficus, aut incantator, nec qui pythones conſulat, nec divinos, (d) & quærat a mortuis veritatem.*

Sed adhuc dubitatio reſtat, quæ ſint dicendæ ſuperſtitioſæ inquiſitiones ſortium, vel quarumcumque divinationum, per quas pacta cum dæmonibus contrahuntur. Cuius quidem dubitationis ſolutio haberi poteſt ex præmiſſis Auguſtini verbis, ſi ſubtiliter diſcutiantur. Dixit enim per artes nugatoriæ, vel noxiæ ſuperſtitionis pacta cum dæmonibus fieri. Noxia autem ſuperſtitio dicitur quæ aliquid manifeſte illicitum continet, ſicut invocationes, & ſacrificia dæmonum, vel quodcumque huiuſmodi. Nugatorium autem dicitur quando aliquis utitur re aliqua ad quod virtus eius extendi non poteſt: hoc enim in vanum fieri videtur. Vana ergo nugatoria dicimus: puta ſi æger medicinam aſſumat contra morbum quem poteſt ſanare, non eſt ſuperſtitioſa nugatio; ſed ſi quis collo alli-

(a) *Al.* redundat *hic* dicit. (b) *Al.* ad decipientes. (c) *Al.* artifices. (d) *Vulgata* aut quærat.

alliget quædam quæ omnino ad ſanitatem non pertinent, etiam ſecundum ſententiam Medicorum, hoc ad nugatoriam ſuperſtitionem pertinere videtur: & ſimile eſt, cum veſtis a ſoricibus roditur, plus timere ſuſpicionem mali futuri quam præſens damnum dolere: & multa huiuſmodi exempla Auguſtinus ponit ibidem.

Ad quæ virtus ſortium ſe poſſit extendere, haberi poteſt ex præmiſſis. Oſtenſum eſt enim quod cæleſtium corporum virtus extendit ſe ad corporales effectus, non autem ad immutandum liberum arbitrium hominis: unde ſi quis Aſtrologum conſulat, utrum ſit æſtas futura pluvioſa, vel ſicca; non eſt nugatoria conſultatio, ſicut ſi quis conſuleret, utrum ſibi fodienti ſepulcrum theſaurus occurrat, vel quid ſibi interroganti alius ſit reſponſurus: unde talis conſultatio ad ſocietatem dæmonum pertinet, qui inordinatis hominum motibus ſe immiſcent. Idem quoque eſt in augurio obſervandum. Si quis enim cornicula frequenter crocitante mox futuram prænuntiet pluviam, non eſt nugatoriæ ſuperſtitionis: moventur enim animalia quodam naturali inſtinctu ex impreſſione corporum cæleſtium, ſecundum diſpoſitionem aeris ad temporis cognitionem, ſecundum quod eſt neceſſarium naturæ ipſorum, ſecundum illud Hierem. VIII. 7. *Milvus in cælo cognovit tempus ſuum; turtur, & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus adventus ſui.* Similiter etiam ſi quis ex ſubito volatu avium denuntiet ibi latere inſidias, unde aves volando receſſerunt, non eſt ſuperſtitio, ſed humana induſtria. Si vero per motum, vel garritum avium de humanis actibus pronuntietur aliquid, ſuperſtitioſum eſt. Simile etiam eſt in ſortibus, & omnibus ſimilibus obſervandum, quod quicquid aliquam certam cauſam poteſt habere vel naturalem, vel humanam, vel divinam, ſuperſtitioſum non eſt; ſed ſolum id nugatorium dicitur, & ſuperſtitioſum, quod certam habere non poteſt cauſam: & hoc ad ſocietatem dæmonum pertinet, qui talibus rebus efficaciam aliquando præſtant, ut vanitatibus animos hominum implicent: unde in Pſal. XXXIX. 5. dicitur: *Beatus vir cuius eſt nomen Domini ſpes eius, & non reſpexit in vanitates, & inſanias falſas.* Has igitur ſortes ſacri canones damnant, quæ dum noxia, vel nugatoria ſuperſtitione fiunt, ad ſocietatem dæmonum pertinent.

Si autem ea quæ naturalem, vel humanam cauſam habent, culpa carent, multo magis ea quæ divino auxilio innituntur. Nam ad beatitudinem hominis pertinet ſecundum Pſalmum eumdem, ut nomen Domini ſit ſpes eius: & ideo ſi per ſortium proiectionem aliqui divinum requirant iudicium, non eſt ſecundum ſe peccatum. Dicit enim Auguſtinus ſuper illud Pſalm. XXX. *In manibus tuis ſortes meæ*: „ Sors non eſt aliquid mali, ſed „ res in humana dubietate divinam indi- „ cans voluntatem. “

Sciendum tamen, quatuor modis in huiuſmodi ſortibus peccatum poſſe contingere. Uno modo, ſi abſque ulla neceſſitate putet aliquis ad ſortes eſſe recurrendum: hoc enim videtur eſſe tentare Deum, ſi quis habens quod faciat ex humana induſtria, eo prætermiſſo putet eſſe requirendum divinum iudicium. Dicitur enim II. Paralip. XX. 12. *Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc ſolum habemus reſidui ut oculos noſtros dirigamus ad te.* Secundo, ſi abſque debita reverentia & devotione, etiam in neceſſitate, ſortibus requirat divinum iudicium: unde Beda dixit ſuper Actus Apoſtolorum: „ Si „ qui neceſſitate aliqua compulſi Deum „ putant ſortibus exemplo Apoſtolorum „ eſſe conſulendum, videant hoc ipſos A- „ poſtolos collecto fratrum cœtu, & pre- „ cibus ad Deum fuſis egiſſe. “ Tertio, ſi divina oracula ad humana & terrena negotia convertantur: unde Auguſtinus dicit ad inquiſitiones Ianuarii: *Hi qui de paginis evangelicis ſortes legunt, etſi optandum ſit ut id potius faciant quam ad dæmonia conſulenda concurrant; tamen iſta mihi diſplicet conſuetudo, ad negotia ſæcularia, & ad vitæ huius vanitatem divina oracula velle convertere.* Quarto, ſi illud quod eſt per divinam inſpirationem faciendum, aliquis forte velit committere ſorti; ſicut ad eccleſiaſticas dignitates ſunt homines promovendi concordia electionis, quam Spiritus ſanctus facit: & ideo illicitum eſt in huiuſmodi electionibus ſorte uti: faceret enim iniuriam Spiritui ſancto, qui humanum ſenſum inſtruit ad recte iudicandum, ſecundum illud I. ad Corinth. II. 15. *Spiritualis iudicat omnia.* Qui autem ſorte eligitur, humano iudicio non comprehenditur, ut dicit Ambroſius ſuper Lucam: unde, ſicut Beda dicit ſuper Actus Apoſtolorum, „ Mathias ante Pentecoſten ordinatus, ſorte quæritur, quaſi nondum Spiritus ſancti plenitudine in Eccleſia effuſa; ſeptem autem diaconi poſtea non ſorte, ſed di-

„ ſci-

„ ſcipulorum electione, Apoſtolorum ve-„ ro oratione, & manus impoſitione ſunt „ ordinati. "

Prædicta autem neceſſitas, in qua licitum eſt per ſortes divinum iudicium implorare, maxime videtur locum habere quantum ad conſultoriam ſortem, quia & apud antiquos iuſtos frequenter invenimus aliquos Deum in dubiis negotiis conſultaſſe, ſicut legitur I. Reg. xxx. 8. quod *conſuluit David Dominum, dicens: Perſequar latrunculos hos, & comprehendam eos, an non?*

Poteſt etiam huiuſmodi neceſſitas ad ſortem pertinere diviſoriam, quando ſcilicet contradictiones hominum ſuper rerum diviſione aliter ſopiri non poſſunt, niſi per ſortes divino iudicio committatur, ſecundum illud Proverb. xviii. 18. *Contradictiones comprimit ſors, & inter potentes quoque diiudicat.* Nec ſolum in rerum diviſione neceſſitas diviſoriæ ſortis poteſt provenire, ſed etiam in diviſione eorum quæ ſunt a diverſis agenda: unde Auguſtinus dicit in epiſtola ad Honoratum: *Si inter Dei miniſtros ſit diſceptatio, qui eorum perſecutionis tempore maneant, ne fuga omnium; & qui eorum fugiant, ne morte omnium deſeratur Eccleſia: ſi hæc diſceptatio aliter non poterit terminari; quantum mihi videtur, qui maneant, & qui fugiant, ſorte eligendi ſunt.*

Similiter etiam ſortis neceſſitas imminet, ſi aliquid dandum occurrat pluribus quod non niſi uni eorum dari poſſit: unde Auguſtinus dicit in I. de doctrina chriſtiana (cap. xxviii.) *Si tibi abundaret aliquid quod oporteret dari ei qui non haberet, nec duobus dari* (a) *poſſet; ſi tibi duo occurrerent quorum neuter alium vel indigentia,* (b) *vel egeſtate aliqua, vel neceſſitate ſuperaret; nihil iuſtius faceres quam ut ſorte legeres cui dandum eſſet quod dari utrique non poſſet.* Et quia terrenæ dignitatis officium ad temporalia diſpenſanda ordinatur, poteſt etiam licite ad huiuſmodi ſortes haberi recurſus, ſi aliter electio concors eſſe non poteſt: quamvis enim rector quærendus ſit non ſorte, ſed induſtria prudens; tolerabilius tamen eſt ſorte ſæcularem rectorem quærere quam populum diſſenſionibus laborare. De rectore vero ſpirituali eſt alia ratio, ut ſupra iam diximus.

Sed in divinatoria ſorte prædicta neceſſitas non videtur occurrere: unde & Dominus dicit diſcipulis (Act. i. 7.) *Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate.* Si qua tamen futura neceſſarium eſt prænoſcere ſive ad cautelam Eccleſiæ, ſive alicuius ſingularis perſonæ, hæc per Spiritum ſanctum fidelibus innoteſcunt: de quo Dominus dicit Ioan. xvi. 13. *Quæ ventura ſunt annuntiabit vobis.* Unde & de huiuſmodi futuris licet per modum conſultoriæ ſortis iudicium divinum requirere, ſicut legitur Iudicum vi. quod Gedeon quæſivit a Domino, ſi per manus eius populus Iſrael eſſet ſalvandus, petens ſignum in vellere. Sed quia diviſoria ſors locum poſſet habere, etiam ſi res humanæ fortuito agerentur, ut ſupra dictum eſt; contingit aliquem diviſoria ſorte uti, non quaſi requirat divinum iudicium, ſed quaſi committens fortunæ: quod maxime videtur in taxillatorio ludo. Hoc autem vitio vanitatis non caret. In tantum igitur nunc de ſortibus dictum eſt.

DI-

(a) *Al.* potuiſſet. (b) *Auguſtini textus*: vel erga te aliqua neceſſitudine ſuperaret &c.

DIVI THOMAE AQUINATIS

DE IUDICIIS ASTRORUM AD FRATREM REGINALDUM ORDINIS PRAEDICATORUM,

Socium ſuum cariſſimum.

OPUSCULUM XIII. *

* Al. XXVI.

QUIA petiſti ut tibi ſcriberem, an liceret iudiciis aſtrorum uti; petitioni tuæ ſatisfacere volens, ea quæ a ſacris doctoribus ſuper hoc traduntur, ſcribere curavi.

In primis ergo oportet te ſcire, quod virtus cæleſtium corporum ad immutanda corpora inferiora ſe intendit. Dicit enim Auguſtinus V. de civitate Dei: *Non uſquequaque abſurde dici poteſt, ad ſolas corporum differentias afflatus quoſdam ſidereos pervenire*. Et ideo ſi aliquis iudiciis aſtrorum utatur ad prænoſcendum corporales effectus, puta tempeſtatem, & ſerenitatem aeris, ſanitatem, vel infirmitatem corporis, vel ubertatem, & ſterilitatem frugum, & ſimilia quæ ex corporalibus, & naturalibus cauſis dependent; nullum videtur eſſe peccatum. Nam omnes homines circa tales effectus aliqua obſervatione utuntur corporum cæleſtium; ſicut agricolæ ſeminant, & metunt certo tempore, quod obſervatur ſecundum motum Solis; nautæ navigationem vitant in plenilunio, vel etiam in Lunæ defectu; Medici circa ægritudines criticos dies obſervant, qui determinantur ſecundum curſum Solis, & Lunæ. Unde non eſt inconveniens ſecundum aliquas alias occultiores ſtellarum obſervationes circa corporales effectus uti aſtrorum iudicio.

Hoc autem omnino tenere oportet, quod voluntas hominis non eſt ſubiectæ neceſſitati aſtrorum; alioquin periret liberum arbitrium: quo ſublato non deputarentur homini neque bona opera ad meritum, neque mala ad culpam. Et ideo certiſſime tenendum eſt cuilibet Chriſtiano, quod ea quæ ex voluntate hominis dependent, qualia ſuot omnia humana opera, non ex neceſſitate aſtris ſubduntur: & ideo dicitur Hierem. x. 2. *A ſignis cæli nolite metuere, quæ gentes timent.* Sed diabolus ut omnes pertrahat in errorem, immiſcet ſe operationibus eorum qui iudiciis aſtrorum intendunt. Ideo Auguſtinus dicit II. ſuper Gen. ad litteram: *Fatendum, quando ab Aſtrologis vera dicuntur, inſtinctu quodam occultiſſimo dici, quem neſcientes humanæ mentes patiuntur: quod cum ad decipiendos homines fit, ſpirituum immundorum, & ſeductorum operatio eſt: quibus quædam vera de temporalibus rebus noſſe permittitur*. Et ideo Auguſtinus dicit II. de doctrina chriſtiana, quod tales aſtrorum obſervationes referendæ ſunt ad quædam pacta cum dæmonibus habita. Eſt autem omnino Chriſtiano vitandum pactum, vel ſocietatem cum dæmonibus habere, ſecundum illud Apoſtoli I. ad Corint. x. 20. *Nolo vos fieri ſocios dæmoniorum*. Et ideo pro certo tenendum eſt, grave peccatum eſſe circa ea quæ a voluntate hominis dependent, iudiciis aſtrorum uti.

DI-

DIVI THOMAE AQUINATIS

DE AETERNITATE MUNDI CONTRA MURMURANTES.

OPUSCULUM XIV. *

* Al. XXVII.

SUppoſito ſecundum fidem catholicam, mundum ab æterno non fuiſſe, ſicut quidam Philoſophi errantes poſuerunt, ſed quod mundus durationis initium habuerit, ſicut Scriptura ſacra, quæ falli non poteſt, teſtatur; dubitatio mota eſt, utrum potuerit ſemper fuiſſe. Cuius dubitationis ut veritas explicetur, primo diſtinguendum eſt quid eſt in quo cum dicentibus contrarium convenimus, & quid eſt illud in quo ab eis differimus. Si enim intelligatur quod aliquid præter Deum potuerit ſemper fuiſſe, quaſi poſſit eſſe aliquid æternum præter eum, ab eo non factum; error abominabilis eſt non ſolum in fide, ſed etiam apud Philoſophos, qui confitentur, & probant quod omne quod eſt, quoquo modo eſſe non poſſit niſi cauſatum ab eo qui maxime, & veriſſime habet eſſe. Si autem intelligatur aliquid ſemper fuiſſe, & tamen cauſatum a Deo ſecundum totum quod in eo eſt; videndum eſt utrum hoc poſſit ſtare. Si autem dicatur hoc impoſſibile; vel hoc dicetur, quia Deus non potuit facere aliquid quod ſemper fuerit; aut quia non potuit fieri, etiam ſi Deus poſſet facere. In prima autem parte omnes conſentiunt, ſcilicet in hoc quod Deus potuit facere aliquid quod ſemper fuerit, conſiderando potentiam ipſius infinitam. Reſtat igitur videre, utrum poſſibile ſit aliquid fieri quod ſemper fuerit. Si autem dicatur quod hoc non poteſt fieri; hoc non poteſt intelligi niſi duobus modis, vel duas cauſas veritatis habere, ſcilicet vel propter remotionem potentiæ paſſivæ, vel propter repugnantiam intellectuum. Primo modo poſſet dici, quod antequam Angelus ſit factus, non poterat Angelus fieri, quia non præceſſit ad eius eſſe aliqua potentia paſſiva, cum non ſit factus ex materia præiacenti; tamen Deus poterat facere Angelum, & poterat facere ut Angelus fieret, quia fecit, & factus eſt. Sic ergo intelligendo, ſimpliciter concedendum eſt ſecundum fidem, quod non poteſt cauſatum a Deo ſemper eſſe: quia hoc ponere eſſet ponere potentiam paſſivam ſemper fuiſſe, quod hæreticum eſt. Tamen ex hoc non ſequitur quod Deus non poſſit facere ut fiat ſemper aliquod ens. Secundo modo dicitur per repugnantiam intellectuum aliquid non poſſe fieri, ſicut non poteſt fieri ut affirmatio, & negatio ſint ſimul vera; quamvis Deus hoc poſſit facere, ut quidam dicunt. Quidam vero dicunt, quod nec Deus poteſt huiuſmodi facere, quia hoc nihil eſt. Tamen manifeſtum eſt quod non poteſt facere ut hoc fiat, quia poſitio qua ponitur eſſe, deſtruit ſe ipſam. Si tamen ponatur quod Deus huiuſmodi poteſt facere ut fiat; poſitio non eſt hæretica, quamvis, ut credo, ſit falſa, ſicut quod præteritum non fuerit, includit in ſe contradictionem. Unde Auguſtinus in Libro contra Fauſtum: *Quiſquis ita dicit: Si omnipotens eſt Deus, faciat ut quæ facta ſunt, facta non fuerint: non videt hoc ſe dicere: Si omnipotens eſt, faciat ut ea quæ vera ſunt, eo ipſo quod vera ſunt, falſa ſint.* Et tamen quidam magni pie dixerunt, Deum poſſe facere de præterito quod non fuerit præteritum; nec fuit re-

reputatum hæreticum. Videndum eſt ergo, utrum in his duobus ſit repugnantia intellectuum, quod aliquid ſit cauſatum a Deo, & tamen ſemper fuerit. Et quidquid de hoc verum ſit, non erit hæreticum dicere, quia hoc poteſt fieri a Deo ut aliquid cauſatum a Deo ſemper fuerit. Tamen credo quod ſi eſſet repugnantia intellectuum, eſſet falſum. Si autem non eſt repugnantia intellectuum, non ſolum eſt falſum, ſed etiam eſt impoſſibile aliter eſſe, & erroneum, ſi aliter dicatur. Cum enim ad omnipotentiam Dei pertineat ut omnem intellectum, & virtutem excedat, expreſſe omnipotentiæ derogat qui dicit aliquid poſſe intelligi in creaturis quod a Deo fieri non poſſit. Nec eſt inſtantia de peccatis, quæ inquantum huiuſmodi, nihil ſunt.

In hoc ergo tota conſiſtit quæſtio, utrum eſſe creatum a Deo ſecundum totam ſubſtantiam, & non habere durationis principium, repugnent ad invicem, vel non. Quod autem non repugnent, ſic oſtenditur. Si enim repugnant, hoc non eſt niſi propter alterum duorum, vel propter utrumque: aut quia oportet ut cauſa agens præcedat duratione, aut quia oportet quod non eſſe præcedat eſſe duratione, propter hoc dicitur creatum a Deo ex nihilo fieri. Primo ergo oſtendendum, quod non eſt neceſſe ut cauſa agens, ſcilicet Deus, præcedat duratione ſuum cauſatum, ſi ipſe voluiſſet.

Primo ſic. Nulla cauſa producens effectum ſuum ſubito, neceſſario præcedit effectum ſuum duratione. Sed Deus eſt cauſa producens effectum ſuum non per motum, ſed ſubito. Ergo non eſt neceſſarium quod duratione præcedat effectum ſuum. Primum patet per inductionem in omnibus mutationibus ſubitis, ſicut eſt illuminatio, & huiuſmodi. Nihilominus poteſt probari per rationem ſic. In quocumque inſtanti ponitur res eſſe, poteſt poni principium actionis eius, ut patet in omnibus generabilibus: quia in illo inſtanti in quo incipit ignis, incipit eſſe calefactio. Sed in operatione ſubita ſimul, immo idem eſt principium, & finis eius, ſicut in omnibus indiviſibilibus. Ergo in quocumque inſtanti ponitur agens producens effectum ſuum ſubito, poteſt poni terminus actionis ſuæ. Sed terminus actionis eſt ſimul cum ipſo facto. Ergo non repugnat intellectui, ſi ponatur cauſa producens effectum ſuum ſubito non præcedere duratione cauſatum ſuum. Repugnaret autem in cauſis producentibus effectus ſuos per motum: quia oportet quod principium motus præcedat finem eius. Et quia homines conſueti ſunt conſiderare huiuſmodi factiones quæ ſunt per motum, ideo non facile capiunt quod cauſa agens duratione effectum ſuum non præcedat. Et inde eſt quod multorum inexperti ad pauca reſpicientes enuntiant facile.

Nec poteſt huic rationi obviari, quia Deus eſt cauſa agens per voluntatem: quia non eſt neceſſarium quod voluntas præcedat duratione effectum ſuum, nec agens per voluntatem, niſi per hoc quod agit ex deliberatione; quod abſit ut in Deo ponamus.

Præterea. Cauſa producens totam rei ſubſtantiam, non minus poteſt in producendo totam ſubſtantiam, quam cauſa producens formam in productione formæ; immo multo magis, quia non producit educendo de potentia materiæ, ſicut eſt in eo qui producit formam. Sed aliquod agens quod producit ſolum formam, poteſt in hoc ut forma ab eo producta ſit quandocumque ipſum eſt, ut patet in Sole illuminante. Ergo multo fortius Deus, qui producit totam rei ſubſtantiam, poteſt facere ut cauſatum ſuum ſit, *quandocumque* ipſe eſt.

Præterea. Si aliqua ſit cauſa qua poſita in aliquo inſtanti non poſſit poni effectus eius ab ea procedens in eodem inſtanti, hoc non eſt niſi quia illi cauſæ deeſt aliquid de complemento: cauſa enim completa, & cauſatum ſunt ſimul. Sed Deo numquam defuit aliquid de complemento. Ergo cauſatum eius ſemper poteſt poni eo poſito; & ita non eſt neceſſarium quod duratione præcedat.

Præterea. Voluntas volentis nihil minuit de virtute eius, & præcipue in Deo. Sed omnes ſolventes ad rationes Ariſtotelis, quibus probatur res ſemper fuiſſe a Deo, per hoc quod idem ſemper facit idem, dicunt, quod hoc ſequeretur, ſi non eſſet agens per voluntatem. Ergo etſi ponatur agens per voluntatem, nihilominus ſequitur quod poteſt facere ut cauſatum ab eo numquam non ſit.

Et ita patet quod non repugnat intellectui, quod dicitur cauſa agens non præcedere effectum ſuum duratione, quia in illis quæ repugnant intellectui, Deus non poteſt facere ut illud ſit. Nunc reſtat videre, an repugnet intellectui aliquid factum numquam non fuiſſe propter hoc quod neceſſarium ſit non eſſe eius eſſe duratione præcedere, propter hoc quod di-

ci-

citur ex nihilo factum eſſe. Sed quod hoc in nullo repugnet, oſtenditur per dictum Anſelmi in Monologio cap. VIII. exponentis quomodo creatura dicatur facta ex nihilo. *Tertia*, inquit, *interpretatio, qua dicitur aliquid eſſe factum ex nihilo, eſt cum intelligimus eſſe quidem factum, ſed non eſſe aliquid unde ſit factum.* Per ſimilem ſignificationem dici videtur, cum triſtatur ſine cauſa, dicitur contriſtatus de nihilo. Secundum igitur hunc ſenſum, ſi intelligatur quod ſupra concluſum eſt, quia præter ſummam eſſentiam cuncta quæ ſunt ab eodem, ex nihilo facta ſunt, ideſt non ex aliquo; nihil inconveniens ſequeretur. Unde patet quod ſecundum hanc expoſitionem non ponitur aliquis ordo eius quod factum eſt ad nihil, quaſi oportuerit prius quod factum eſt, nihil fuiſſe, & poſtmodum aliquid eſſe. Præterea ſupponatur quod ordo ad nihil in propoſitione importatus remaneat affirmatus, ut ſit ſenſus, creatura facta eſt ex nihilo, ideſt facta eſt poſt nihil: hæc dictio *poſt* ordinem importat abſolute. Sed ordo multiplex eſt, ſcilicet durationis, & naturæ. Si igitur ex communi, & univerſali non ſequitur proprium, & particulare, non erit neceſſarium ut propter hoc quod creatura eſſe poſt nihil dicitur, prius duratione fuerit nihil, & poſtea fuerit aliquid; ſed ſufficit, ſi prius natura ſit nihil quam ens: prius enim ineſt unicuique naturaliter quod convenit ſibi in ſe, quam quod ſolum ex alio habet. Eſſe autem non habet creatura niſi ab alio; ſibi autem relicta in ſe conſiderata nihil eſt: unde prius naturaliter ineſt ſibi nihil quam eſſe. Nec oportet quod propter hoc ſit ſimul nihil, & ens, quia duratione non præceſſit: non enim ponitur, ſi creatura ſemper fuit, ut in aliquo tempore nihil ſit; ſed ponitur quod natura eius eſt talis quod eſſet nihil, ſi ſibi relinqueretur; ut ſi dicamus aerem ſemper fuiſſe illuminatum a Sole, oportebit dicere, quod aer eſt factus lucidus a Sole. Et quia omne quod fit, ex incontingenti fit, ideſt ex eo quod non contingit ſimul eſſe cum eo quod dicitur fieri; oportebit dicere, quod ſit factus lucidus ex non lucido, vel tenebroſo; non ita quod numquam fuerit non lucidus, vel tenebroſus, ſed quia eſſet talis, ſi ſibi ſoli relinqueretur. Et hoc expreſſius patet in ſtellis, & orbibus qui ſemper illuminantur a Sole. Sic ergo patet quod in hoc quod dicitur, aliquid factum eſſe a Deo, & numquam non fuiſſe, non eſt intellectus aliqua repugnantia. Si enim eſſet aliqua repugnantia, mirum eſt quomodo Auguſtinus eam non vidit; quia hæc efficaciſſima via eſſet ad improbandum æternitatem mundi, cum tamen ipſe multis rationibus impugnet æternitatem mundi in XI. & XII. de civ. Dei. Hanc autem unde omnino prætermittit? Quinimmo innuere videtur, quod non ſit ibi repugnantia intellectuum: unde dicit X. de civ. Dei XXXI. cap. de Platonicis loquens: *Id quomodo intelligant, viderint, non eſſe hoc videlicet temporis, ſed ſubſtitutionis initium. Sicut enim, inquiunt, ſi pes ſemper ex æternitate fuiſſet in pulvere, ſemper ei ſubeſſet veſtigium, quod tamen veſtigium ex calcante factum nemo dubitaret; nec alterum altero prius eſſet, quamvis alterum ab altero factum eſſet: ſic, inquiunt, & mundus, & dii in illo creati ſemper fuerunt, ſemper exiſtente eo qui fecit, & tamen facti ſunt.* Nec umquam dicit hoc non poſſe intelligi, ſed alio modo procedit contra eos. Item dicit XI. Lib. IV. cap. *Qui autem a Deo quidem factum mundum fatetur, non tamen eum temporis volunt habere, ſed ſuæ creationis initium, ut modo quodam vix intelligibili ſemper ſit factus; dicunt quidem aliquid, unde ſibi Deum videntur velut a fortuita temeritate defendere.* Cauſa autem quare vix eſt intelligibilis, tacta eſt prima ratione. Mirum eſt etiam quomodo nobiliſſimi Philoſophorum hanc repugnantiam non viderunt. Dicit enim Auguſtinus in eodem Lib. cap. V. contra illos loquens de quibus in præcedenti auctoritate facta eſt mentio: *Cum his enim agimus qui etiam Deum corporum, & omnium naturarum quæ non ſunt quod ipſe Creator eſt, nobiſcum ſentiunt*: de quibus poſtea ſubdit: *Iſti Philoſophi ceteros nobilitate, atque auctoritate vicerunt.* Et hoc etiam patet diligenter conſideranti dictum eorum qui poſuerunt mundum ſemper fuiſſe: quia nihilominus ponunt eum a Deo factum, nihil de hac repugnantia intellectuum ſentientes. Ergo illi qui tam ſubtiliter eam percipiunt, ſoli ſunt homines, & cum eis oritur ſapientia.

Sed quia quædam auctoritates videntur pro eis facere, ideo oſtendendum eſt quod præſtant eis debile fundamentum. Dicit enim Damaſcenus in Lib. I. cap. VIII. *Non aptum natum eſt quod ex non ente ad eſſe deducitur, coæternum eſſe ei quod ſine principio eſt, & ſemper eſt.* Item Hugo de Sancto Victore in principio Lib. ſui de ſacramentis dicit: *Ineffabilis omnipotentiæ virtus non potuit aliquid præter ſe habere coæternum, quo in faciendo iuvaretur.* Sed harum auctoritatum, & ſimilium intellectus per hoc pa-

tet quod Boetius dicit ult. de conſolatione. *Non recte quidam, cum audiunt viſum Platoni mundum hunc nec habuiſſe initium temporis, nec habiturum eſſe defectum, hoc modo Conditori conditum mundum fieri coæternum putant. Aliud enim eſt per interminabilem duci vitam, quod mundo Plato tribuit; aliud interminabilis vitæ totam pariter complexum eſſe præſentiam, quod divinæ mentis proprium eſſe manifeſtum eſt*. Unde patet quod etiam non ſequitur quod quidam obiiciunt, ſcilicet quod creatura æquaretur Deo in duratione; & quod per hunc modum dicatur, quod nullo modo poteſt eſſe aliquid coæternum Deo, quia nihil ſcilicet poteſt eſſe immutabile niſi ſolus Deus: quod patet per hoc quod dicit Auguſtinus XII. de civit. Dei cap. xv. *Tempus, quoniam mutabiliter tranſcurrit, æternitati immutabili non poteſt eſſe coæternum. Ac per hoc etiam ſi immortalitas Angelorum non tranſit in tempore, nec præterita eſt quaſi iam non ſit, nec futura quaſi nondum ſit; tamen eorum motus, quibus tempora peraguntur in futuro, in præteritum tranſeunt. Et ideo Creatori, in cuius motu dicendum non eſt vel fuiſſe quod iam non ſit, vel futurum eſſe quod nondum ſit, coæterni eſſe non poſſunt*. Similiter etiam dicit VIII. ſuper Gen. *Quia omnino immutabilis eſt illa natura Trinitatis, ob hoc ita æterna eſt ut ei aliquid coæternum eſſe non poſſit*. Et ſimilia verba dicit in XI. Lib. Confeſſionum.

Adducunt etiam pro ſe rationes quas etiam Philoſophi tetigerunt, & eas ſolverunt: inter quas illa eſt difficilior quæ eſt de infinitate animarum: quia ſi mundus ſemper fuit, neceſſe eſt modo infinitas animas eſſe. Sed hæc ratio non eſt ad propoſitum: quia Deus mundum facere potuit ſine hominibus, & animabus; vel tunc etiam potuit hominem facere quando fecit, ſi etiam totum alium mundum feciſſet ab æterno, & ſic non remanerent poſt corpora animæ infinitæ: & præterea adhuc non eſt demonſtratum, quod Deus non poſſit facere ut ſint infinita actu.

Aliæ etiam rationes ſunt a quarum reſponſione ſuperſedeo ad præſens, tum quia eis alibi reſponſum eſt, tum quia quædam earum ſunt ita debiles quod ſua debilitate contrariæ parti videntur probabilitatem afferre.

D I-

Digitized by Google

IN SEQUENS OPUSCULUM FR. JO. FRANC. BERNARDI MARIAE DE RUBEIS ORDINIS PRAEDICATORUM

ADMONITIO.

Dubium eſt Opuſculum de Fato, aut certe ſuppoſititium.

OPuſculum *de Fato*, quod numeratur xxviii. & incipit, *Quæritur de Fato, an ſit, & quid ſit*, Thomæ tribuunt Ptolomæus de Luca, Bernardus Guidonis, Valleoletanus, Sanctus Antoninus. Caſimirus Oudinus Capite xiii. inter Canones, quibus vera & indubia Sancti Thomæ Aquinatis opera, vel Opuſcula cognoſci queant, ſecundum ſtatuit, ab antiquis Nomenclatoribus recedendum non eſſe *abſque rationibus idôneis & demonſtrativis*. Qua regula adhibita, quam prudentiſſimam negaverit nemo, cenſendum videtur cum peritiſſimo Jacôbo Echardo, hujuſmodi Opuſculum *inter alia plura* numerandum eſſe *aut Aquinati falſo adſcripta, aut ſaltem dubia*.

Idoneas rationes attulerat Barbavara in ſua Cenſura: „ Opuſculum xxviii.
„ *de Fato* in ſuppoſititiorum fœtuum claſſem reponimus. Nam præterquam-
„ quod ejus operis Auctor mathematicis obſervationibus nimium defert; ne-
„ que ſtylum, neque ordinem Aquinati conſuetum retinet. Quærendum, in-
„ quit primo, *an ſit Fatum, & quid ſit*, & *an imponat rebus neceſſitatem*: de-
„ inde *utrum ſit ſcibile*; quaſi *eſſe ſcibile* ſic cum aliis in numerum ponat,
„ ut de re quam conſtat, & *quod eſt*, & *quid ſit*, dubitari valeat *utrum ſit*
„ *ſcibilis*. Illa etiam Fati definitio (Artic. 2.) *Fatum eſt forma ordinis, eſſe*,
„ *& vitæ inferiorum, cauſata in ipſis ex periodo cæleſtis circuli, quod ſuis*
„ *radiationibus ambit nativitates eorum*, nihil habet commune cum illis, quæ
„ alibi de Fato definiuntur ab ipſo Aquinate I. P. Q. 116. & 3. contra Gentes
„ Capite 93. (*Fatum eſt inhærens rebus mobilibus diſpoſitio, per quam provi-*
„ *dentia ſuis quæque nectit ordinibus*.) Denique minus peripatetice dicitur
„ (Capite 3.) *relationem regulæ ad regulatum talem eſſe, qualis eſt patris ad*
„ *filium*: cum hæc vere relativa ſint, illa relative tantum dicantur. Item il-
„ lud (Capite v.) quod *Fatum neque cauſa ſit, neque cauſatum, ſed aliquid*
„ *cauſæ*; ſuperſtitioſa & ſophiſtica nimis eſt diviſio, ſeu diſtinctio. “ In aliquibus nomen Alberti Magni prædicto Opuſculo inſcriptum legitur Codicibus. Judicium ferant doctiores.

DIVI THOMAE AQUINATIS DE FATO.

OPUSCULUM XV. *

* Al. XXVIII.

ARTICULUS I.

An fatum aliquid ſit.

QUæritur de fato, an ſit, & quid ſit, utrum neceſſitatem imponat rebus, an ſcibile ſit, & in quo genere cauſæ incidat.

Ad primum obiicitur ſic. Nihil diffinitur niſi quod habet eſſe. Fatum a Boetio diffinitur in V. de conſolatione Philoſophiæ. Ergo habet eſſe.

Item. In II. de generatione dicit Ariſtoteles, quod unumquodque menſuratur periodo: menſuratur enim per aliquid minimum, quod quantitatem menſurati certificat, & numerat. Si ergo vita quæ eſt eſſe inferiorum, menſura circuli, quæ vocatur periodus, menſuratur, eſt accipere menſuram circuli perfectionem aliquam, quæ æquale ſibi eſſe, & vitam inferiorum numerando manifeſtet. Per gradus ergo circuli diſtinctos ſecundum domos duodecim certificatur eſſe, & vita inferiorum. Non autem accipitur periodus ſine contentis in periodo planetis, & ſtellis, & his quæ accidunt eis ex ſitu, & radicatione. Ergo ex ſtellis circuli cæleſtis, & radiatione, & ſitu earum ſcitur, & numeratur omne eſſe, & vita inferiorum. Hoc autem fatum vocatur. Ergo fatum habet eſſe.

Item. Ariſtoteles in IV. Phyſic. dicit, quod eſſe in tempore, eſt a quadam parte temporis menſurari. Tempus autem cum ſit unum numero, & non multiplicetur per temporalium multitudinem, oportet quod per unum aliquid ad durationem omnium temporalium referatur. Hoc autem non eſt niſi motus cæleſtis. Ergo per motum circuli cæleſtis cauſatur, & numeratur eſſe, & vita omnium inferiorum: & hoc fatum vocatur. Ergo fatum eſt. Nam motus circuli, ut dicit Ariſtoteles, eſt tamquam vita exiſtentibus omnibus.

Sed forte dices, quod ex motu circuli cæleſtis inhæret diſpoſitio quædam inferioribus; ſed homo (a) vincit *quamlibet* diſpoſitionem, & vincitur a qualitatibus materiæ; & ſic fatum excluditur. Contra. Inferiores cauſæ, quæ ſunt in materia, ordinatæ ſunt ad ſuperiores ſicut materialia ad ſua formalia, & ſicut locata ad ſua loca, & ſicut mota ad ſua moventia. Ergo ſuperiora informant, continent, & movent inferiota. Informantia autem, continentia, & moventia ſemper vincunt. Ergo omne eſſe, & vita inferioris vincitur, & trahitur ad diſpoſitionem ſuperioris.

Sed dices, quod hoc verum eſt quantum ad corpora, ſicut videtur Auguſtinus dicere V. de civit. Dei, quod afflatus ſidereos poſſumus dicere valere uſque ad corporum tranſmutationes, non autem animæ. Contra. Vires animæ vegetabilis, & ſenſibilis non operantur extra ſui organi harmoniam. Si ergo harmonia tegatur afflatibus cæleſtibus ſidereis, per conſequens & operationes animæ vegetabilis, & ſenſibilis afflatibus ſidereis regulabuntur.

Ulterius. Etiam de anima rationali videtur. Quia dicit Philoſophus, quod intellectus noſter eſt cum continuo, & tempore. Temporalia autem, & continua ſenſu & imaginatione percipiuntur: habitum

tum

(a) *Al.* vincit qualitatibus materiæ, *intermediis omiſſis.*

ɫum autem eſt iam, quod talia ſubiacent afflatibus ſidereis. Ergo & operationes intellectus, ſive animæ rationalis.

Item. Dicit Philoſophus, quod anima eſt inſtrumentum intelligentiæ, & quod intelligentia imprimit in eam, & illuminat eam. Ergo intelligentia movendo cauſat formas illuminationis in anima intellectiva. Sed inter movens & motum non eſt medium, ut dicit Philoſophus VII. Phyſic. Ergo intelligentia ſic movens erit immediata animæ. Aut ergo per ſe ipſam, aut per aliquod medium deſerens cauſalitatem ſuam ad animam. Non per ſe ipſam, quia phyſice loquendo, intelligentia eſt motor orbis. Oportet ergo qund ſit medium deſerens illuminationes eius ad animam. Medium autem hic non poteſt accipi niſi motus cæli influens per motum inferioribus formas motoris. Ergo intelligentia per motum cæli regulat, & cauſat operationes intellectuales animæ: & hoc per ſimile videre poſſumus. Cor enim, quod ſecundum Ariſtotelem eſt principium vitæ, & vegetationis, & ſenſus, membris a ſe diſtantibus virtutes has non influit niſi per vehiculum ſpiritus; & ſic eſt in omnibus moventibus, & motis, quæ diſtant ab invicem. Similiter eſt intelligentia, & anima: quoniam intelligentia diſtat, & imprimit in animam rationalem ſecundum locum diſtans ab ea. Non enim phyſice dici poteſt, quod intelligentia veniat inſcrius, quia ſecundum Philoſophum, intelligentia in orbe eſt, & numeratur ad numerum orbium, & ad numerum motuum orbis, & ipſe orbis motus, ſecundum Ariſtotelem, componitur ex intelligentia movente & circulo cæleſti.

Item. Somnia, ex quibus prognoſticantur futura, ut dicit Macrobius, ſive ſint oracula, ſive intelligentiæ, ſive prophetiæ, fiunt in nobis, & cauſantur, ut dicit Philoſophus in I. de ſomno & vigilia, per ſignum, vel per cauſam, vel per accidens: quod, inquam, accidens eſt per ſe, & non communiter. Eſt autem ſomnium paſſio ſenſus communis. Ergo per aliquid dormitiouis accidit ſomnium dormienti. Accidens autem dormitionis, quod eſt prognoſticum futuri, non poteſt cauſari a calido, humido, frigido, & ſicco, quæ ſunt in materia. Ergo oportet quod cauſetur a forma ordinis, & regula vitæ interioris; & hæc forma non poteſt eſſe niſi a circulo cæleſti. Ergo per circulum cæleſtem aliquid inhæret inferioribus, per quod regulatur tota vitæ diſpoſitio: & hoc ſatum vocatur. Ergo ſatum eſt.

Item. Ptolemæus dicit, quod coniector menſium prognoſticatur per ſigna futurorum accepta a ſtellis ſecundis, ſtellas ſecundas vocans effectus ſtellarum, quæ apparent in inferioribus elementis, ſicut in nubibus, vel in aliquo huiuſmodi: & ex hoc habetur quod effectus ſtellarum in inferioribus ſunt ex quibus futura vitæ diſpoſitio & cauſatur, & noſcitur. Hoc autem fatum vocant Mathematici. Ergo fatum eſt.

Item. Boetius V. de conſol. Philoſophiæ loquitur de caſu, & fortuna, quæ cauſantur ex duabus cauſis per ſe concurrentibus; ſicut quando aliquis intendit fodere theſaurum, & alius in eodem loco intendens fodere ſepulcrum, conſequitur quaſi a fortuna inventionem theſauri; & ſic cauſatur ex duabus cauſis per ſe concurrentibus, ut dicit Boetius. Has autem cauſas occurrere fecit ordo iſte inevitabili connexione cauſarum, qui de fonte ſcientiæ Dei procedit. Connexio autem huiuſmodi cauſarum a Boetio fatum vocatur. Ergo fatum eſt.

Item. Boetius ibid. *Qui ſumma providit providentia, ſimpliciter fatum, dirigit ſingula in motum, locis, formis, temporibus diſtributa*. Ergo ſatum eſt.

Si dicatur, quod ſatum eſt ordo præſcientiæ divinæ; hoc non repugnat his quæ dicta ſunt: quoniam præſcientia divina ea quæ ordinavit, exequitur, & adminiſtrat miniſterio cauſarum naturalium, ut explicitus ordo eſſe, & vitæ ab huiuſmodi cauſis ſatum vocetur.

Contra. Dicit Gregorius in hom. de Epiph. Domini: *Abſit a fidelium cordibus ut fatum aliquid eſſe credatur*: & tradit rationem: *quoniam ſtella facta ſunt propter hominem, non homo propter ſtellas*. Si ergo ſtellarum motus non eſſet in hominis miniſterium, ſtella quæ Magis apparuit, non moveretur ad nutum Domini: quod eſt inconveniens.

Item. Auguſtinus in Libro de doctrina chriſtiana fatum dicit nihil eſſe: & ſi Mathematici aliquando vera de futuris prænuntiare videntur, dicit hoc fieri arte dæmonum ad deceptionem fidelium.

Item. Si eſt ſatum, aut eſt cauſa, aut cauſatum. Non cauſatum, quia hoc regulatur fato, ut dicunt Mathematici. Si cauſa, aut inferior, aut ſuperior. Non inferior, quia illa ſunt calidum, frigidum, humidum, & ſiccum: quorum nullum eſt ſatum. Non ſuperior, quia cauſa ſuperior eſt cæleſtis circulus cum ſuo motu, quod Mathematici non dicunt

eſſe

Digitized by Google

eſſe fatum, ſed eſſe fati factivum. Fatum ergo nihil eſt.

Item. Res non habent niſi duplex eſſe, ut dicit Auguſtinus: ſcilicet in cauſa prima, in qua ſunt vita, & lux, quorum neutrum eſt fatum; & in ſe ipſis. Sed eſſe rei in ſe ipſa non eſt fatum, ut dicunt Mathematici, ſed potius regulatur a fato. Ergo fatum nihil eſt.

Item. Auguſtinus dicit, quod inferiorum cauſam ſufficit dicere voluntatem Dei, quia omnia fiunt Dei voluntate, vel permittuntur. Voluntas autem Dei non eſt fatum. Ergo fatum nihil eſt.

Item. Si fatum habet eſſe, tenet ordinem. Cum ergo fatum non teneat ordinem, quia videmus indignos exaltari, & dignos deiici, quod inordinatum eſt; & fatum circa talia ſit: fatum nihil eſſe videtur.

Item. Si fatum eſt effectus circuli cæleſtis, ea quæ ſunt unius circuli, videntur eſſe unius fati. Sed Iacob, & Eſau ex uno concubitu Iſaac concepti ſunt, & ſic videntur eſſe unius circuli; & tamen non fuerunt unius fati, ſicut conſequens probavit eventus. Ergo fatum nihil videtur eſſe.

ARTICULUS II.

Quid ſit fatum.

SEcundo quæritur quid ſit fatum. Boetius enim V. de conſol. dicit, quod fatum eſt *diſpoſitio inhærens mobilibus, per quam providentia ſuis quæcumque tribuit ordinibus*. Hermes autem Triſmegiſtus dicit, quod fatum quod Græci *ymeramenem* dicunt, eſt *complexio cauſarum ſingulis temporaliter diſtribuens quæ ſacramento deorum cæleſtium ſunt præordinata*.

Reſpondeo, quod fatum multipliciter dicitur. Uno modo dicitur fatum mors diſpoſitione periodorum inducta: ſic dicitur in Claudiano: *Livor poſt fata quieſcit*: & hoc modo decurſum vitæ tribus deabus fatalibus Platonici tribuebant, inceptionem ſcilicet Clotho, Lacheſi progreſſum, & concluſionem termini Atrope, ſicut dicitur: *Clotho colum portat, Lacheſis trahit, Atropos occat*. Et hoc modo non quæritur hic de fato. Secundo modo dicitur fatum diſpoſitio providentiæ divinæ de futuro progreſſu eſſe, & vitæ inferioris; quæ diſpoſitio cum ſit æterna, conſtat quod nihil ponit in rebus & cum explicatur in effectu, tunc effectus iſte per res completur temporibus, & locis opportunis; ſicut præordinatio, & prædeſtinatio alicuius in mente de agendis negotiis ſuis per nuntium, nihil ponit in nuntio, ſed tamen per nuntium expletur quando nuntium dirigit, & ſibi iniungit negotium: & hoc modo loquitur Boetius de fato. Et hoc modo iterum non quæritur hic de fato. Sed natura tamen huius præordinationis, & prædeſtinationis in mente divina exiſtens, ſimplex eſt, & æterna, divina, immaterialis, incommutabilis; & cum per res temporales explicatur, temporalis fit, & materialis, & multiplicata, mobilis, & contingens. Tertio modo dicitur fatum forma ordinis eſſe, & vitæ inferiorum, cauſata in ipſis ex periodo cæleſtis circuli, qui ſuis radiationibus ambit nativitates eorum: & hoc modo Hermes loquitur de fato, vocans ſtellas, & ſacramenta deorum immobilem diſpoſitionem eſſe, & vitæ inferioris.

Eſt autem hæc forma non forma dans eſſe, ſed potius forma cuiuſdam univerſalis ordinis eſſe, & vitæ, ſimplex, & æterna, multiplex in virtute. Simplex eſt a ſimplicitate circulationis; multiplicitatem autem virtutis habet a multiplicatione eorum quæ continentur a *circulo*: Fit enim a multis ſtellis, & ſitibus, & ſpatiis, & imaginibus, & radiationibus, & multiplicibus angulis, qui ſcribuntur in interſecationibus radiorum cæleſtium corporum, & radiorum productorum ſuper rem. Per aſpectum enim Solis, ſicut dicit Proclus, omnes virtutes eorum qui ſunt in cæleſti circulo, congregantur, & adunantur. Hæc autem talis forma medium eſt inter neceſſarium & poſſibile. Neceſſarium enim eſt quicquid eſt in motu cæleſtis circuli; poſſibile autem, & mutabile quicquid eſt in materia generabilium, & corruptibilium. Forma autem iſta cauſata ex cæleſti circulo, & inhærens generabili, & corruptibili, media eſt inter utrumque. Omne enim quod procedit a cauſa nobili in cauſatum ignobile, in aliquo tenet proprietatem ſuæ cauſæ, tamen eſſe ſuum non eſt, niſi quantum permittit poſſibilitas eius in quo eſt: quia omne quod recipitur in aliquo, ut dicit Boetius, & Ariſtoteles, eſt in eo in quo recipitur, ſecundum poteſtatem recipientis, & non ſecundum poteſtatem cauſæ a qua eſt. Hoc poſſumus videre in his quæ a Dionyſio dicuntur. Proceſſiones enim divinæ, ſicut eſt vita, ratio, ſapientia, & huiuſmodi, ſecundum quod procedunt longius a Deo ſecundum gradus entium,

eſſi-

efficiontur magis temporalia, & mutabilia, & commixta, & potentiæ materiali, & privationi admixta; cum tamen in Deo ſint ſimplicia, & æterna, & immutabilia, & immaterialia. Et ſimiliter eſt de forma ordinis eſſe, & vitæ, quæ in cæleſti circulo eſt neceſſaria, & inevitabilis, & inalterabilis. In rebus autem generatis propter mutabilitatem ipſarum eſſe, eſt recepta mutabiliter, & contingenter. Unde Boetius in V. de conſol. figurat multos circulos, in quorum centro ordo, & cauſa eſt fati, & fatalium; & in circulo diſtante, in quo continentur generabilia, & corruptibilia eiuſdem fati, eſt contingentia, & mutabilitas per eſſe generatorum, & corruptorum; & ſic eſt diſpoſitio eſſe vitæ in mente motoris primi, quam explet circulus iuxta cauſatum propinquior; & eodem ordine forma diſpoſitionis, prout eſt in periodo cæleſti, explet diſpoſitionem quæ eſt in mente primi motoris; & circulus a centro diſtans deſignat eamdem formam diſpoſitionis, prout mutabiliter adhæret generatis, & corruptis. Forma autem cum ſit imago periodi, potentialiter, & virtualiter præhabet totum eſſe, & compoſitionem, & durationem generatorum, & corruptorum; & ſic licet ſit neceſſaria, eſt tamen mutabilis, & contingens. Huius autem cauſam optime aſſignat Ptolemæus in quadripartito, dicens, quod *ſecundum virtutem ſtellarum per aliud, & per accidens fiunt in inferioribus*. Per aliud quidem, quia per ſphæram activorum, & paſſivorum, per quorum qualitates activas, & paſſivas inhæret inferioribus; per accidens autem, quia hæc forma etſi effluat a cauſa neceſſaria, & immutabili, accipit tamen eſſe in rebus contingentibus, & mutabilibus accidentaliter. Ex duobus autem habet mutabilitatem, ſcilicet ex qualitatibus elementorum, per quæ defertur ad generata, & ex eſſe generatorum, in quibus eſt ſicut in ſubiecto. Hoc ergo eſt fatum.

Et ſic primæ rationi conſentimus. Concedimus enim quod hoc modo habet eſſe.

Secundam etiam hoc modo concedimus, quod quæ ſunt, menſurantur periodo.

Ad tertiam, & quartam dicendum, quod inferiora quidem nata ſunt obedire ſuperioribus; ſed inferius, & ſuperius dupliciter referuntur ad invicem. Si enim relatio fiat per unam ſimplicem formam, quam dat ſuperior motor, verum eſt quod ſuperiori movente, de neceſſitate movetur inferius: & talis forte relatio eſt inter motores ſuperiores orbium cæleſtium. Si autem inferior motor ſit forma una, quam non accipit a ſuperiori, ſed refertur ad ipſum ſicut directus ab ipſo, & inſtrumentum eius; nihil prohibet quin per contrarium ſuæ formæ, vel aliam diſpoſitionem impediatur, ita quod a ſuperiore motum non ſuſcipiat: & ſic eſt de calido, & frigido relatis ad virtutes cæleſtium: calidum enim per propriam formam, non per cæleſtem virtutem eſt congregativum homogeneorum, & diſgregativum heterogeneorum, & frigidum e contrario: & ideo iſtæ qualitates per contrarietatem inventam in materia, & diverſitatem diſpoſitionum materiæ, ſæpe excludunt diſpoſitionem, & effectum motus cæleſtis. Propterea Ptolemæus dicit, quod *ſapiens homo dominatur aſtris*. Unde dicit Commentator, quod ſi effectus circuli cæleſtis in curando humores corpus diſponat ad quartanam, ſapiens Medicus hoc prævidens, per calida, & humida corpora diſponit ad ſanitatem; & tunc excluſo effectu cæleſti quartana non inducitur.

Ad id quod ulterius obiicitur, dicendum eſt, quod hoc modo ad cælum referuntur virtutes operationum vegetabilium, ut ſint etiam impedibiles ab oppoſitis diſpoſitionibus inventis in anima ſenſibili. Hoc enim faciunt apprehenſa in virtutibus animæ ſenſibilis quod faciunt diſpoſitiones activarum qualitatum in corporibus: unde imaginatione mulieris concepta corpus totum tranſmutatur ad venerea. Propter quod etiam Avicenna dicit, quod quidam ex imaginatione lepræ, leproſus factus eſt; & patientibus fluxum ſanguinis prohibet Gallenus aſpectum rubicundorum. Si ergo huiuſmodi apprehenſa ſint contraria motui cæleſti, excludunt effectum cæli, ſicut per contrarias diſpoſitiones, & apprehenſiones animales iuvatur cæleſtis effectus. Et hoc eſt quod dicit Meſalon, quod cæleſtis effectus, qui vocatur *alatre*, iuvatur a ſapiente Aſtronomo, ſicut in producendis terræ naſcentibus iuvatur per ſeminationem, & artem.

Ad hoc quod obiicitur de cauſa ſomniorum, de plano videtur mihi eſſe concedendum, maxime de ſomniis quæ fiunt per imaginarias viſiones.

Ad hoc quod obiicitur de illuminatione intellectus animæ rationalis, ſecundum Philoſophiam reſpondendum eſt dupliciter. Uno modo ſecundum Stoicos, qui po-

Digitized by Google

ponunt quod cum ſubſtantia nobilior per imperium habeat movere inferiorem, & inferior obedit ei; ſic in phantaſmatibus anima unius videndo alterum impedit, & ligat operationes eius: dicunt enim, quod virtute alicuius naturæ ſuperioris, ſive intelligentiæ, ſive ſtellæ, anima unius ponitur in gradu ſuperiori, & alterius in inferiori; & tunc inferior nata eſt moveri ab apprehenſione ſuperioris: & ſic fieri faſcinationem. Et cum dicit Ariſtoteles, quod inter movens & motum non ſit medium, non intelligit ſemper de immediatione loci, ſive ſpatii, ſed de immediatione gradus ſuperioris, & inferioris, ponens exemplum quod poſt inductum eſt: quia organum imaginationis non eſt immediatum vaſis ſeminariis, & tamen ad imaginem mulieris extenduntur vaſa ſeminaria, & affluit ſemen propter immediationem ſuperioritatis, & inferioritatis, quæ eſt inter præcipiens, & id cui præcipitur. Hoc autem ſecundum ſententiam Peripateticorum non bene congruit: quia ſine dubio inter agens & actum, inter movens & motum, immediatio debet eſſe, & coniunctio ſecundum contactum. Propterea dicimus, quod ſicut calor digeſtivus duplicis eſt virtutis: & unam virtutem habet, inquantum eſt calor ignis ſecundum ſe conſideratus, quæ eſt alterare, & ſeparare ea quæ ſunt diverſi generis, & decoquere; alteram habet inquantum eſt inſtrumentum animæ, quæ eſt principium vitæ, ſecundum quam terminat (*a*) digerendo ad formam vitæ: ita etiam cæleſtis motus duplicis eſt virtutis: uno modo prout eſt motus corporis orbicularis, & ſic movet corpora; alio modo prout eſt inſtrumentum intelligentiæ moventis, & hoc modo effectus eius efficitur in anima ſenſibili per formas corporum, & in anima intellectuali per formas illuminationis: quia, ſicut prædiximus, formæ quæ fiunt in aliquo, fiunt ſecundum poteſtatem recipientis, & non ſecundum poteſtatem agentis.

Quæcumque alia ad hanc partem obiecta ſunt, plana ſunt.

Ad dictum Gregorii dicendum eſt, quod ipſe loquitur de fato ſecundum quod a quibuſdam Philoſophis, & hæreticis neceſſitatem rebus imponere dicebatur, ſecundum quod dicit Poeta:

Te tua fata trahunt, ne incepta relinquere poſſis.

Ad hoc quod quæritur, utrum fatum ſit cauſa, vel cauſatum, dicendum, quod eſt ſimilitudo cauſæ univerſi ordinis eſſe & vitæ; & ſic eſt aliquid cauſæ, licet non vera cauſa: & ſecundum quod adhæret rebus generatis, eſt diſpoſitio cauſati, licet ſimilitudinem cauſæ exprimat: eſt enim forma continens concurſum eſſe, & vitæ mobiliter, & contingenter.

Ad hoc quod obiicitur de gemellis, dicendum, quod licet poſſemus dicere quod in uno conceptu ſemen per vices proiicitur, & per vices a matrice glutiatur, & ſic non eſt una hora conceptorum gemi-norum; tamen ſi diceremus eſſe unam horam conceptorum, centrum tamen cordis eorum, a quo incipit conceptus formatio, non eſt unum; & mutato centro neceſſe eſt mutari totum circulum: & ſic horizon eorum non eſt unus, nec anguli, ideo nec eadem domorum diſpoſitio; & ſic tota periodus efficitur diverſa, & per conſequens adhærens rebus natis diſpoſitio fatalis neceſſario variatur.

Et per hoc patet ſolutio de his quæ quæſita ſunt de hoc articulo.

ARTICULUS III.

Utrum fatum neceſſitatem rebus imponat.

Tertio quæritur, utrum fatum rebus neceſſitatem imponat: & videtur quod ſic. Cuius enim cauſa eſt neceſſaria, ipſum eſt neceſſarium. Cauſa fati eſt cæleſtis circulus, qui eſt neceſſarius. Ergo fatum eſt neceſſarium, & neceſſitatem rebus imponit.

Item. Fatum eſt regula, & menſura totius vitæ, & eſſe: regulatum autem neceſſario refertur ad regulam. Sed regula eſt neceſſaria. Ergo &c.

Item. Fortiora ſunt ſuperiora quam inferiora. Ergo ſuperiora trahunt inferiora ad ſui diſpoſitionem neceſſariam. Cum autem fatum ſit vinculum per quod inferiora trahuntur ad ſuperiora, videtur fatum neceſſitatem rebus imponere.

Item. Ariſtoteles dicit, quod inter moventia ſuperiora, & inferiora concors eſt harmonia, ſicut in chordis citharæ. Sed harmonia neceſſaria eſt quod inferiora per omnia conſequantur diſpoſitionem ſuperioris. Ergo diſpoſitio ſuperioris adhærens inferioribus neceſſitatem imponit eis.

Contra. Fatum eſt adhærens rebus mobilibus. Sed motis mobilibus moventur ea quæ ſunt in ipſis. Ergo fatum eſt diſpoſitio diverſa, mutabilis, contingens: ergo con-

(*a*) *Al.* dirigendo.

contingenter ſe habet ad res, & non imponit neceſſitatem.

Reſpondeo dicendum, quod fatum multipliciter dicitur eſſe cauſa, ut ſupra diximus; ideo nullam neceſſitatem imponit rebus, ſed inclinat ad effectus cæleſtium, ſi non ſit diſpoſitio fortior in materia ad contrarium movens: & ideo huiuſmodi moventia aſſimilat Philoſophus in Lib. de ſomno & vigilia, duplicibus conſiliariis. Sapientes enim conſiliarii ex rationibus certis perſuadent aliquid utiliter eſſe faciendum, quod tamen inferiores propter adverſos caſus obviantes diſſuadent. Tunc ſolvitur lex conſilii ſapienter, & eſt verbum ſuum tale, quod ſupervenientibus conſiliis aliis, conſilia mutantur ſapienter. *Regula enim*, ut dicit Ariſtoteles, *Lesbia ædificationis mutatur ad ædificatum*. Eſt enim Lesbia inſula in qua lapides non ad rectam lineam ſunt dolabiles; & ideo oportet quod regula ſecundum quam dolantur, aliquantulum curvetur ad ipſas ædificationes. Et ita eſt de diſpoſitione eſſe, & vitæ inferioris, in qua propter cauſas quæ ſunt in materia, ſæpe mutatur diſpoſitio ſapiens circuli cæleſtis; & diſpoſitio adhærens mobilibus, quæ fatum vocatur, extra rectitudinem cæleſtium declinans exorbitat propter multas oppoſitas inferiorum tranſmutationes.

Ad primum ergo dicendum, quod fati cauſa neceſſaria eſt; ſed ex hoc non ſequitur aliud niſi quod ſit neceſſarium ipſum eſſe, ſed non ſequitur quod neceſſitatem rebus imponat: quia non inhæret eis ſecundum poteſtatem cæleſtium, quæ neceſſaria ſunt, ſed ſecundum poteſtatem inferiorum, quæ omnino mutabilia, & & contingentia ſunt.

Ad ſecundum dicendum, quod relatio quæ eſt inter regulans & regulatum, neceſſaria eſt, ſicut relatio quæ eſt inter patrem & filium. Sed quia mutatio cauſat relationem, & cauſat relationis deſtructionem; ideo mutatio quæ eſt in rebus mobilibus, cauſa eſt quod regulatum non ſequitur regulam, & non ſequitur ad ipſam, & quo ad hoc etiam non regulatur.

Ad tertium dicendum, quod licet fortiora ſint ſuperiora quam inferiora, tamen ex impotentia inferioris contingit quod non omnino poſſunt in ſuperiorum effectus; & quo ad hoc ex parte ipſorum ſolvitur vinculum.

Ad quartum dicendum, quod ſolutio temperantiæ chordarum diſſonantiam inducit in cithara; & ſimiliter mutatio, & alteratio inferioris diſſonantiam facit ad effectum ſuperioris: unde dicit Damaſcenus, quod (a) ſuperiora ſunt inferiorum quædam ſigna, noſtrorum actuum nullo modo cauſa.

ARTICULUS IV.

An fatum ſit ſcibile.

Quarto quæritur, an fatum ſit ſcibile: & videtur quod non. Quia cum ſit effectus cæleſtis circuli, & ſimilitudo quædam ipſius, ſicut forma alicuius ſimilis, eſt ipſi cauſæ eiuſdem ordinis. Sed in cæleſti circulo quo ad nos ſunt infinita conſideranda, ſicut ſtellæ numero, & ſpecie, & virtutibus, & ſitus earum in circulo declivi, & extra ipſum, & diſtantiæ, & coniunctiones, & quantitas anguli ſub quo incidit radius, & pars formæ, & gradus lucidi, & umbroſi in puteis, & in turribus exiſtentes, & huiuſmodi infinita quo ad nos. Ergo videtur quod effectus eius a nullo ſciri poſſit.

Item. Circulus continet datorem formæ, & datorem ſenſus, & intellectus, qui *yles*, & *alchato* dicitur a Mathematicis: aliter enim non eſſet menſura totius vitæ, quia principium vitæ non includeret. Hora autem principii omnium eſt hora caſus ſeminis in matrice. Sed hanc quod ad nos non contingit ſcire. Ergo ignorabitur forma diſpoſitionis totius vitæ, & ſic ignorata eſt diſpoſitio rerum.

Nec etiam videtur ex effectibus. Sunt enim quædam quorum videtur eſſe una periodus, & tamen accidentia eorum per ſe, ſicut eſt ſexus maſculinus, & femininus, non ſunt eadem: & cauſam huius non contingit ſciri ex cæleſtis circuli effectu.

Similiter etiam natus octavo menſe moritur ut frequentius, & in ſeptimo vivit.

Similiter in geminis, quorum unus eſt maſculus, alter femina, rariſſime contingit maſculum vivere, femina vero aliquando ſupervivit; & cauſam impoſſibile, aut difficile eſt aſſignare ex circulo cæleſti.

Item. Luminaribus exiſtentibus in capite *algon*, ideſt

(a) *Al.* Superiora inferiorum quædam ſunt ſigna noſtrorum actuum, & nullo modo cauſa.

Digitized by Google

ideſt Gorgonis, ſi ea Mars reſpectu inimicitiæ radiaverit; natus, ut dicit Ptolemæus, truncabitur manibus, & pedibus, & truncus ſuſpendetur in cruce.

Item. Dicit, quod Luna exiſtente in leone, veſtimenta nova induere malum eſt. Manifeſtum eſt autem quod hæc omnia ſi eſſent ſcibilia, eſſet deductio ſyllogiſtica ad ea. Sed hoc non eſt: non enim ſequitur: Luna eſt in leone: ergo malum eſt induere veſtes novas: aut Luminaria ſunt in capite Gorgonis: ergo reſpicit ea inimicitia, & radiatio Martis a quadrato, vel ab oppoſito diametro: ergo natus tunc ſuſpendetur in cruce.

Reſpondeo dicendum, quod duæ partes ſunt Aſtronomiæ, ſicut dicit Ptolemæus. Una eſt de ſitubus, & motibus ſuperiorum, & quantitatibus eorum, & paſſionibus propriis; & ad hanc per demonſtrationem pervenitur. Alia eſt de effectibus aſtrorum in inferioribus, quæ in rebus mutabiliter recipiuntur; & ideo ad hanc non pervenitur niſi per conjecturam; & oportet Aſtronomum in iſta parte ſecundum aliquem phyſicum habitum inferioris certitudinis eſſe, & ex ſignis phyſicis conjecturari. Conjecturatio autem cum ſit ex ſignis mobilibus, generat habitum minoris certitudinis quam ſit ſcientia, vel opinio. Cum enim hæc communia ſigna ſint, & mutabilia, non poteſt ex ipſis haberi via ſyllogiſtica, eo quod ut in pluribus includunt ſigna tantum, & fiunt judicia quædam multis de cauſis mutabilia, ſicut patet per ante dicta. Et ideo ſæpe Aſtronomus dicit verum, quia dictum ſuum eſt quo ad diſpoſitionem cæleſtium veriſſimum, ſi hæc diſpoſitio ſit a mutabilitate rerum excluſa.

Ad primum dicendum, quod multa taliter quo ad nos infinita conſideranda eſſent. Sed conſiderantur pauciſſima, ex quibus alia prænoſcuntur, de quibus habetur conjecturatio: propter quod dicitur per Ptolemæum, quod per cælorum motus non niſi communiter judicare debemus, & poteſtates rerum conſequentes, quas proprie rerum cauſæ frequenter excludunt.

Ad ſecundum, quod hora talis difficulter cognoſcitur; & ideo inventum eſt remedium ut accipiatur gradus aſcendens circuli, hoc eſt horæ conjunctionum luminarium, cui adæquatur circulus, quia ille habet influentiam ad communem neceſſitatem, quæ proximo ſequitur; vel accipiatur aſcendens ad nativitatem ex utero.

Ad aliud dicendum, quod via ſyllogiſtica ſciri non poteſt concluſio conjecturalis; ſed tamen imperfectio ſcientiæ, ut dicit Ptolemæus, quin hoc ſciatur non impedit: unde ſciri poteſt, ſicut eſt in prognoſticatione ſomniorum. Non enim habitudo ſyllogiſtica eſt inter ſomnium & prognoſticationem ſomnii; & ſic eſt in omnibus æſtimationibus conjecturalibus.

Ad aliud quod objicitur de diſparitate ſexus in geminis, dicendum, quod ſexus femineus fit ſemper propter occaſionem defectus alicujus principiorum. Cum enim ſemen maſculinum factivum ſit, & formativum, & incorporetur per virtutem formativam, quam habet in ſemine ipſo, ſemper inducit formam maſculini de intentione propria, niſi qualitate materiæ impediatur: & ideo ſexus femineus accidit ex defectu naturæ particularis, quæ numquam intendit facere feminam; ſed cum melius fieri non poſſit ex natura univerſali, fit adjutorium generationis, & non generatorum proprie; & hæc eſt femina: & hoc eſt quod Dominus *intendit* dicere (Gen. 11. 18.) *Non eſt bonum eſſe hominem ſolum: faciamus ei adjutorium ſibi ſimile.* Unde diſpar ſexus in geminis provenit ex defectu principiorum naturalium in altera parte ſeminis, & non ex periodo cæleſti. Quod autem in talibus mas frequentius moritur, provenit ex hoc quod cum tales gemini ex uno ſemine diviſo generantur, ſit materia male terminabilis a virtute formativa: quia ſi fuiſſet bene terminabilis, utrumque formaſſet in marem. Materia autem maſculi majori, & multiplici indiget terminatione quam materia feminæ; & ideo mas remanet ægrotus, & debilis in terminatione materiæ, cauſam habens mortis: in femina autem parva ſufficit terminatio, & propter mollitiem corporis ſupervivit; frequentiſſime tamen ambo moriuntur.

Ad id quod dicitur de octavo menſe, dicendum non eſt quod quidam dixerunt, quod ut frequentius octavo menſe moritur, quia octavus menſis Saturno attribuitur, cujus frigiditas, & ſiccitas natum interficiunt. Hoc enim falſum probatur: quia multi in Aſtronomia filii Saturni eſſe dicuntur, qui diu ſupervivunt. Cauſa ergo non eſt in circulo, ſed in principiis materiæ. Luna enim

eſt

Digitized by Google

eſt menſis dominativa, ad cuius converſionem commenſurantur conceptus, & impraegnationes, ut dicit Ariſtoteles. Luna enim eſt alter Sol, eo quod recipit lumen a Sole; & quod Sol facit in anno, Luna facit in menſe. A prima enim intenſione uſque ad hoc quod eſt dimidia, eſt calida, & humida, ſicut tempus veris; a mediatione uſque ad plenilunium eſt calida, & ſicca, ſicut eſt aeſtas; a plenilunio uſque ad ſecundam mediationem eſt frigida, & ſicca, ſicut eſt autumnus; a ſecunda mediatione uſque ad coniunctionem eſt frigida, & humida, ſicut hiems. Quod autem nata ſit movere humorem, patet prout eſt in acceſſu, & receſſu maris, quod acceſſus, & receſſus maris in media lunatione, quae eſt novem dierum, recedit ad circulum in aſcendendo, & deſcendendo. Si enim minimus ſit fluxus maris, ad idem punctum parvitatis reverteretur decimoquarto die. Licet enim Luna in media lunatione non tranſeat niſi medietatem circuli ſui, tamen motus augis ex oppoſito occurrens ſibi complet aliam circulationem mediam. Luna enim in quolibet menſe bis eſt in auge, ſcilicet in praeventione, & coniunctione. Luna enim cum in coniunctione vivificum lumen a Sole accipit, & cum Venus numquam a Sole diſtet longe, & Venus habeat movere humorem ſeminalem; Luna quando Soli coniungitur, acquirit Veneris virtutem; & ſic ex virtute propria movet humores, & ex virtute Solis influit vitam humori moto, & ex virtute Veneris movet ſeminis genituram ad formas geniturae convenientes. Et quia Mercurius habet commiſcibilem virtutem ex multis girationibus eius, quas habet ſuper omnes alios planetas, Luna hanc virtutem lucratur ex coniunctione ad ipſum, & ex illa ſemen viri & feminae movet ad commixtionem. Sic ergo Luna converſionibus ſuis commixtiones, conceptus, & impraegnationes cauſat, & regulat. Sunt autem in genitura ſeptem mutationes neceſſariae. Quarum prima eſt ſeminis converſio, & praecipue ad formas cordis. Secunda eſt materiae diſtinctio ad formam membrorum principalium, quae & cauſativas habent virtutes, ſicut hepar cauſat virtutes naturales, & vaſa ſeminaria virtutes formativas conceptuum: & ideo in ſecunda mutatione ſeminis adhaerent puncto cordis tres veſiculae, quas facit ſpiritus ad locum cerebri, hepatis, & vaſorum ſeminalium. Tertia mutatio eſt diſtinctio materiae, quando veſicula cerebri aſcendit ſurſum, & veſicula hepatis aliquando ad dextrum, & ad ultimum deſcendit ad veſiculam vaſorum ſeminalium: & hunc aſcenſum & deſcenſum facit ſpiritus exufflatione qui eſt in corde. Quarta mutatio eſt totius materiae diſtinctio, ut diſtribuatur locis membrorum ſecundariorum, qui cauſatrices virtutes non habent: & hanc diſtinctionem iterum facit ſpiritus exufflatione cordis; quae exufflatio perforat, & diſtendit materiam, & perforando facit viam venarum pulſatilium, & quietarum, & nervorum, extendendo autem diſtribuit materiam uniuſcuiuſque membrorum in locum proprium. Quinta mutatio eſt tranſmutatio materiae in figuram membrorum: quam figuram non reciperet, niſi humidum eſſet in ea: & hanc mutationem facit cum vis formativa cordis in locum membrorum per ſpiritum exufflatur. Membra autem figurata non ſunt apta recipere virtutem operativam, & motivam, niſi per confoederationem, & colligationem. Sexta mutatio eſt quae completur per calorem cordis cum ſpiritu diffuſo in membris, qui exſiccans ſuperfluum humidum, conſolidat, & confortat iuncturas, & connexiones. Septima mutatio eſt motus, ſcilicet per virtutes motivas, qui omnibus membris a corde influit. Et cum omnis motus geniturae ſit a Luna, ſicut iam dictum eſt, oportet quod ſeptem converſionibus Lunae in homine, quod eſt perfectiſſimum ſeminis, compleatur. Et licet iſtae mutationes ſeminis non ſint ſucceſſivae ſecundum numerum menſium, tamen perfectio earum non completur niſi completo numero converſionum ſecundum ſeptem menſes: & in animalibus aliis ab homine non haec ita regulariter obſervantur propter ignobilitatem ſuarum complexionum; ſed aliqua diutius, ut elephas, alia breviori tempore impraegnantur. Perfectis etiam converſionibus habet embrio ea quae exiguntur ad neceſſitatem, &, ſicut dicit Galenus, virtus formativa tripliciter ſe habet ad ſemen, ſeu ad materiam. Aliquando enim materia eſt diminuta, & virtus abundans: aliquando virtus eſt deficiens, & materia ſuperabundans: aliquando ſunt ſecundum qualitatem proportionata. Et quando quidem virtus eſt abundans, & materia diminuta, terminata eſt complexio ſeptimo menſe; & tunc virtus abun-

abundans fortem facit motum ad exitum, & naſcitur puer, & convaleſcit, & efficitur parvus corpore, & agilis valde in operationibus. Quando autem adæquata ſunt virtus, & materia, & quando eſt ſuperabundans materia, tunc non eſt completa complexio ſeptimo menſe, ſed quieſcit per unam Lunæ converſionem in octavo menſe, & facit motum ad exitum, & naſcitur nono menſe, & convaleſcit: & hoc eſt ut in pluribus fere omnium nativitas. Sed quando virtus eſt deficiens, & inobediens materiæ, ex anguſtia facit motum in ſeptimo menſe, quando virtus motiva data eſt, & ex diſpoſitione non comprobat ipſum niſi octavo menſe, & tunc naſcitur, & moritur ut in pluribus: & hoc non convenit ex periodo, ſed ex diſpoſitione, & corruptione principiorum naturalium. Hæc autem quæ dicta ſunt, ut in pluribus ſunt vera. Multum enim variationis faciunt complexiones feminarum, & complexiones climatum: propter quod ego vidi unam quæ peperit in undecimo menſe puerum maximæ quantitatis, & Ariſtoteles dicit ſe vidiſſe unam quæ peperit in (*a*) duodecimo menſe ſimiliter.

Ad illud quod obiicitur de capite Gorgonis, dicendum, quod illæ ſtellæ funereæ ſunt, & monſtruoſam indicant vitæ terminationem: propter quod ipſe etiam Perſeus caput averſo vultu abſciſſum tenet. Sed hoc, ſicut diximus, non imponit rebus neceſſitatem; ſed facilem, & mutabilem inclinationem habet.

Ad illud quod obiicitur de nova veſte induta, Luna exiſtente in leone, eodem modo dicendum eſt. Sicut enim radiatio periodi diſpoſitionem ordinis eſſe, & durationis imprimit rebus naturalibus, ita etiam imprimit artificiatis: propter quod figuræ imaginum magicarum ad aſpectum ſtellarum imprimuntur, & fieri percipiuntur.

ARTICULUS V.

In quo genere cauſæ fatum incidat.

QUinto quæritur in quo genere cauſæ incidat: & hoc ſolutum eſt (*b*) per antecedentia: quia in veritate cauſa non eſt, ſed eſt aliquid cauſæ. Eſt enim forma ordinis, & vitæ imaginem habens, & virtutem cæleſtis circuli; ſicut dicimus aliquando, quod aliqua non ſunt vere entia, ſed ſunt aliqua entis, ſicut ea quæ ſunt in anima, & ſecundum aliquos motus, & tempus, ut dicit Avicenna.

Quidam tamen nituntur probare, quod ſit cauſa, eo quod Plato ponit compares ſtellas his quæ naſcuntur, in quibus ſunt formæ, quæ ſunt cauſæ rerum generatarum, & regula eſſe, & vitæ earum. Inducit enim Deum deorum dicentem ad deos corporales, quæ ſunt ſtellæ, & dicit: *Horum generatorum in inferioribus ſementem ego faciam, ut vobis contradam: veſtrum erit parare ea.* Et præcipit eis quos ſimiles ſibi videt, iuſtitiam & pietatem colere: & hæc (*c*) vivent poſt terreni diſſolutionem intellectus. Hoc de hominibus dictum eſt, quotum immortalis eſt intellectus, & poſt mortem ſidereas ſedes accipient, ſicut a ſemente ſiderum in generationem deſcendit. Propterea dicit, quod deſcendens per circulos planetarum vires animæ accipit, memoriam, intelligentiam, & voluntatem, ſicut exponit Macrobius ſuper ſomnium Scipionis.

Hoc etiam videtur tangere Ovidius loquens de lacteo circulo, & dicens:

Hac iter eſt ſuperis ad magni tecta Tonantis.

Hoc etiam videtur per rationem: quia quorum unus eſt eſſentialis actus, illorum videtur eſſe una natura. Intelligentiæ autem cæleſtis, & intelligentiæ hominis ex conceptione viri, videtur eſſe unus eſſentialis actus. Ergo una natura.

Inde ulterius. Quarumcumque formarum una natura eſt, illarum una relatio eſt ad corpus unius naturæ, ſi in aliquo corpore eſſe dicuntur. Sed intelligentiæ cæleſtis relatio eſt ad ſtellam, vel ad orbem ſecundum comparem ſtellam. Ergo & intellectualis naturæ in homine erit relatio ad ſtellam comparem.

Hoc etiam videtur per dictum Commentatoris ſuper XI. Metaph. ubi dicit, quod finis proſperitatis intellectus hominis eſt, ſi poſt mortem continuetur motori cæleſti.

Solutio. Dicendum, quod falſum, & hæreticum eſt dicere, quod animæ intellectuales deſcendant a compare ſtella. Aegyptiorum enim Philoſophorum fuit opi-

(a) *Al.* quatuordecimo *ſic* 14. (b) *Al.* per accidentia. (c) *Al.* videt.

opinio, quod intellectuales (*a*) animæ in ſtellis a Deo deorum factæ, terreno affectu, quo aliquando afficiuntur, gravantur; quæ gravatæ deprimuntur ad corpora generabilia, & corruptibilia, & ibidem deputatæ per cultum pietatis, & iuſtitiæ recipiuntur ad compares ſtellas. Affectum autem terrenum ad intellectuales animas pervenire dixerunt eo modo quo afficitur anima ſecundum certam dulcedinem nutrimenti corporis. Poſuerunt enim quod ſubtiliſſimo vapore paludum mectidarum inter duo ſolſtitia poſitarum, ſuper quas maximus planetarum eſt diſcurſus, nutriuntur corpora planetarum, ita quod quando illum attrahunt, ex gravitate deprimuntur, & retrogradantur, & quando eumdem digerunt, elevantur, & curſu diriguntur. Hanc autem ſubtilitatem in ſphæra ignis, & aeris nectar deorum vocabant. Et hoc modo affectum terrenorum ad animas in ſtellis poſitas pervenire dixerunt.

Hæretici autem ab hac opinione occaſionem erroris ſumentes, dixerunt animas eſſe in cælo cum Angelis factas, & propter peccatum quod commiſerunt, in corpora eſſe detruſas, ut hic purificatæ ad cæleſtes ſedes recipiantur: & hoc eſt quod dicit David (Pſalm. cxli. 8.) *Educ* (*b*) *de carcere animam meam &c.*

His ergo refutatis, dicendum eſt cum Philoſopho II. de cauſis proprietatum elementorum, & planetarum, quod cum cadit ſemen viri in matricem mulieris decoquitur in ea decoctione forti, & fit fruſtum carnis, & creatur in ea anima iuſſu Dei.

Ad primum ergo dicendum, quod Plato cum dicit ſementes animarum eſſe in ſtellis, hoc dicit ratione ſimilitudinis proportionis intellectus humani ad intellectum intelligentiæ cæleſtis; nec ſtellæ hoc aſſequuntur niſi per miniſterium, ſicut ipſe Deus deorum dicit, quod ipſe illorum ſementem facit. Sementis enim (*c*) hoc non eſt in potentia quæ ſit ante actum, ſed eſt ipſa factio naturæ intellectualis.

Dictum autem Ovidii in Lib. Metamorph. eſt: Non niſi per viam candidam candore innocentiæ, & iuſtitiæ perveniatur ad magni tecta tonantis.

Ad id quod obiicitur per rationem, dicendum, quod quorum unus eſt eſſentialis actus, illorum eſt una natura. Intelligere autem, & contemplari intellecta, non ex æquo eſt intelligentiæ cæleſtis, & animæ rationalis, ſed per prius, & poſterius: quia intellectus intelligentiæ eſt ſine continuo, & tempore, & ſine collatione, & in iſta prima rerum veritate; intellectus autem noſter eſt cum continuo, & tempore, habens ſe ad primas veritates rerum ſicut oculus veſpertilionis ad lucem Solis. Sic autem intelligere per prius, & poſterius convenit ſuperiori, & inferiori, quæ ſpecifice differunt.

Ad dictum Commentatoris dicendum, quod continuatio non eſt ſecundum unam naturam communem, ſed ſecundum unum commune obiectum ſpeculationis ad beatitudinem poſt mortem pertinentis, ſicut dicit Philoſophus Lib. cæli, & mundi, quod extra cælum non eſt tempus, nec locus, ſed vita beata, intelligens extra cælum eſſe quod eſt ſuper curſum ſiderum in loco quietæ contemplationis bonorum.

(a) *Al.* animæ ſtellis a Deo deorum factis. *Verbum* factæ *pro* poſitæ, *quod habetur infra, uſurpatur*. (b) *Vulgata* de cuſtodia. (c) *Al.* hæc.

abundans fortem facit motum ad exitum, & naſcitur puer, & convaleſcit, & efficitur parvus corpore, & agilis valde in operationibus. Quando autem adæquata ſunt virtus, & materia, & quando eſt ſuperabundans materia, tunc non eſt completa complexio ſeptimo menſe, ſed quieſcit per unam Lunæ converſionem in octavo menſe, & facit motum ad exitum, & naſcitur nono menſe, & convaleſcit: & hoc eſt ut in pluribus fere omnium nativitas. Sed quando virtus eſt deficiens, & inobediens materiæ, ex anguſtia facit motum in ſeptimo menſe, quando virtus motiva data eſt, & ex diſpoſitione non comprobat ipſum niſi octavo menſe, & tunc naſcitur, & moritur ut in pluribus: & hoc non convenit ex periodo, ſed ex diſpoſitione, & corruptione principiorum naturalium. Hæc autem quæ dicta ſunt, ut in pluribus ſunt vera. Multum enim variationis faciunt complexiones feminarum, & complexiones climatum: propter quod ego vidi unam quæ peperit in undecimo menſe puerum maximæ quantitatis, & Ariſtoteles dicit ſe vidiſſe unam quæ peperit in (a) duodecimo menſe ſimiliter.

Ad illud quod obiicitur de capite Gorgonis, dicendum, quod illæ ſtellæ funereæ ſunt, & monſtruoſam indicant vitæ terminationem: propter quod ipſe etiam Perſeus caput averſo vultu abſciſſum tenet. Sed hoc, ſicut diximus, non imponit rebus neceſſitatem; ſed facilem, & mutabilem inclinationem habet.

Ad illud quod obiicitur de nova veſte induta, Luna exiſtente in leone, eodem modo dicendum eſt. Sicut enim radiatio periodi diſpoſitionem ordinis eſſe, & durationis imprimit rebus naturalibus, ita etiam imprimit artificiatis: propter quod figuræ imaginum magicarum ad aſpectum ſtellarum imprimuntur, & fieri percipiuntur.

ARTICULUS V.

In quo genere cauſæ fatum incidat.

QUinto quæritur in quo genere cauſæ incidat: & hoc ſolutum eſt (b) per antecedentia: quia in veritate cauſa non eſt, ſed eſt aliquid cauſæ. Eſt enim forma ordinis, & vitæ imaginem habens, & virtutem cæleſtis circuli; ſicut dicimus aliquando, quod aliqua non ſunt vere entia, ſed ſunt aliqua entis, ſicut ea quæ ſunt in anima, & ſecundum aliquos motus, & tempus, ut dicit Avicenna.

Quidam tamen nituntur probare, quod ſit cauſa, eo quod Plato ponit compares ſtellas his quæ naſcuntur, in quibus ſunt formæ, quæ ſunt cauſæ rerum generatarum, & regula eſſe, & vitæ earum. Inducit enim Deum deorum dicentem ad deos corporales, quæ ſunt ſtellæ, & dicit: *Horum generatorum in inferioribus ſementem ego faciam, ut vobis contradam: veſtrum erit parare ea.* Et præcipit eis quos ſimiles ſibi videt, iuſtitiam & pietatem colere: & hæc (c) vivent poſt terreni diſſolutionem intellectus. Hoc de hominibus dictum eſt, quorum immortalis eſt intellectus, & poſt mortem ſidereas ſedes accipient, ſicut a ſemente ſiderum in generationem deſcendit. Propterea dicit, quod deſcendens per circulos planetarum vires animæ accipit, memoriam, intelligentiam, & voluntatem, ſicut expoſuit Macrobius ſuper ſomnium Scipionis.

Hoc etiam videtur tangere Ovidius loquens de lacteo circulo, & dicens:

Hac iter eſt ſuperis ad magni tecta Tonantis.

Hoc etiam videtur per rationem: quia quorum unus eſt eſſentialis actus, illorum videtur eſſe una natura. Intelligentiæ autem cæleſtis, & intelligentiæ hominis ex conceptione viri, videtur eſſe unus eſſentialis actus. Ergo una natura.

Inde ulterius. Quarumcumque formarum una natura eſt, illarum una relatio eſt ad corpus unius naturæ, ſi in aliquo corpore eſſe dicuntur. Sed intelligentiæ cæleſtis relatio eſt ad ſtellam, vel ad orbem ſecundum comparem ſtellam. Ergo & intellectualis naturæ in homine erit relatio ad ſtellam comparem.

Hoc etiam videtur per dictum Commentatoris ſuper XI. Metaph. ubi dicit, quod finis proſperitatis intellectus hominis eſt, ſi poſt mortem continuetur motori cæleſti.

Solutio. Dicendum, quod falſum, & hæreticum eſt dicere, quod animæ intellectuales deſcendant a compare ſtella. Aegyptiorum enim Philoſophorum fuit opi-

(a) *Al.* quartodecimo *ſic* 14. (b) *Al.* per accidentia. (c) *Al.* videt.

Digitized by Google

opinio, quod intellectuales (*a*) animæ in ſtellis a Deo deorum factæ, terreno affectu, quo aliquando afficiuntur, gravantur; quæ gravatæ deprimuntur ad corpora generabilia, & corruptibilia, & ibidem deputatæ per cultum pietatis, & iuſtitiæ recipiuntur ad compares ſtellas. Affectum autem terrenum ad intellectuales animas pervenire dixerunt eo modo quo afficitur anima ſecundum certam dulcedinem nutrimenti corporis. Poſuerunt enim quod ſubtiliſſimo vapore paludum mectidarum inter duo ſolſtitia poſitarum, ſuper quas maximus planetarum eſt diſcurſus, nutriuntur corpora planetarum, ita quod quando illum attrahunt, ex gravitate deprimuntur, & retrograduntur, & quando eumdem digerunt, elevantur, & curſu diriguntur. Hanc autem ſubtilitatem in ſphæra ignis, & aeris nectar deorum vocabant. Et hoc modo affectum terrenorum ad animas in ſtellis poſitas pervenire dixerunt.

Hæretici autem ab hac opinione occaſionem erroris ſumentes, dixerunt animas eſſe in cælo cum Angelis factas, & propter peccatum quod commiſerunt, in corpora eſſe detruſas, ut hic purificatæ ad cæleſtes ſedes recipiantur: & hoc eſt quod dicit David (Pſalm. cxli. 8.) *Educ* (*b*) *de carcere animam meam &c.*

His ergo refutatis, dicendum eſt cum Philoſopho II. de cauſis proprietatum elementorum, & planetarum, quod cum cadit ſemen viri in matricem mulieris decoquitur in ea decoctione forti, & fit fruſtum carnis, & creatur in ea anima iuſſu Dei.

Ad primum ergo dicendum, quod Plato cum dicit ſementes animarum eſſe in ſtellis, hoc dicit ratione ſimilitudinis proportionis intellectus humani ad intellectum intelligentiæ cæleſtis; nec ſtellæ hoc aſſequuntur niſi per miniſterium, ſicut ipſe Deus deorum dicit, quod ipſe horum ſementem facit. Sementis enim (*c*) hoc non eſt in potentia quæ ſit ante actum, ſed eſt ipſa factio naturæ intellectualis.

Dictum autem Ovidii in Lib. Metamorph. eſt: Non niſi per viam candidam candore innocentiæ, & iuſtitiæ pervenitur ad magni tecta tonantis.

Ad id quod obiicitur per rationem, dicendum, quod quorum unus eſt eſſentialis actus, illorum eſt una natura. Intelligere autem, & contemplari intellecta, non ex æquo eſt intelligentiæ cæleſtis, & animæ rationalis, ſed per prius, & poſterius: quia intellectus intelligentiæ eſt ſine continuo, & tempore, & ſine collatione, & in iſta prima rerum veritate; intellectus autem noſter eſt cum continuo, & tempore, habens ſe ad primas veritates rerum ſicut oculus veſpertilionis ad lucem Solis. Sic autem intelligere per prius, & poſterius convenit ſuperiori, & inferiori, quæ ſpecifice differunt.

Ad dictum Commentatoris dicendum, quod continuatio non eſt ſecundum unam naturam communem, ſed ſecundum unum commune obiectum ſpeculationis ad beatitudinem poſt mortem pertinentis, ſicut dicit Philoſophus Lib. cæli, & mundi, quod extra cælum non eſt tempus, nec locus, ſed vita beata, intelligens extra cælum eſſe quod eſt ſuper curſum ſiderum in loco quietæ contemplationis bonorum.

IN

(a) *Al.* animæ ſtellis a Deo deorum factis. *Verbum* factæ *pro* poſitæ, *quod habetur infra* uſurpatur. (b) *Vulgata* de cuſtodia. (c) *Al.* hæc

IN TRIA SEQUENTIA OPUSCULA FR. JO. FRANC. BERNARDI MARIAE DE RUBEIS ORDINIS PRAEDICATORUM

ADMONITIO PRAEVIA

De Opuſculis abſque dubio germanis, Contra impugnantes Religionem, De perfectione vitæ ſpiritualis, & Contra retrahentes a Religionis ingreſſu: deque aliis theologicis aut dubiis, aut certe Aquinatis ſuppoſitis.

CAPUT I.

Memorata Opuſcula tria ordine perturbato proſtant in editione Romana: verus ordo reſtituitur. Lucubratio contra impugnantes Religionem proprio marte ab Aquinate confecta, minime deſlorata ex Alberti Magni ſcriptis.

I. TRia præſtat Romana editio Opuſcula, XVII. XVIII. XIX. primum inſcriptum, *contra peſtiferam doctrinam retrahentium homines a religionis ingreſſu*: alterum, *de perfectione vitæ ſpiritualis*: tertium, *contra impugnantes Dei cultum, & religionem*. Singula recenſent veteres omnes Nomenclatores, Ptolomæus de Luca, Guillelmus de Tocco, Bernardus Guidonis, Bartholomæus Logotheta, Nicolaus Trivetus, ſuppareſque alii ſæpius laudati.

Turbato tamen ordine eadem Romana in Editione, aliiſque in editis exemplis, hæc eadem proſtant Opuſcula tria. Primum tenere locum debet, quod inſcribitur, *contra impugnantes Dei cultum & religionem*: ſequitur alterum, *de perfectione Vitæ ſpiritualis*: tertium eſt, *contra retrahentes homines a Religionis ingreſſu*. Hunc ipſa Opuſcula ordinem produnt. In eo, quod *contra retrahentes a Religionis ingreſſu* inſcribitur, hæc habentur Capite XII. non longe ab initio: *Et quamvis de hoc plura ſint dicta in alio noſtro Libello, quem de Perfectione conſcripſimus, hic tamen aliqua iterare non pigeat*. Jam ergo præceſſerat Opuſculum *de Perfectione Vitæ Spiritualis*. In iſto viceſimum ſextum Caput his exorditur verbis Auctor: *Reſtat igitur dicendum, quæ opera ad eos pertineant,*

qui

qui in Religionis ſtatu ſunt. Sed quia de his plene alibi tractavimus, ſufficit hic propter calumniatores pauca quædam inſerere. Indicatur ſine dubio Opuſculum *contra impugnantes Religionem*; in quo inquiritur Capite 2. *an Religioſo liceat docere*: Capite 3. *an Religioſus licite poſſit eſſe de Collegio ſæcularium Magiſtrorum*: Capite 4. *an Religioſo liceat prædicare, & confeſſiones audire, ſi curam non habeat animarum*: Capite 5. *an Religioſus teneatur manibus laborare*. De his operibus, Religioſo viro convenientibus, paucis agit Sanctus Thomas in viceſimo ſexto Opuſculi *de Perfectione* capite, propterea quod latiore jam calamo egerat in Opuſculo *contra impugnantes Religionem*: unde compertum fit, prius iſtud ab eodem elucubratum opus fuiſſe. Hocce de ordine adhuc infra agendum: quo etiam ſervato hæc Opuſcula tria recenſentur in inſigni Codice *Gymnaſii Magiſtri Gervaſii* apud Jacobum Echardum, & in alio Codice CXXVIII. in Veneta latina & italica Divi Marci Bibliotheca anno 1741. typis edita, & in Pariſienſi demum editione quam Petrus Pellican anno 1655. diligentiſſime curavit.

II. Theophilus Raynaudus Tomo XII. in Hoplotheca Sectione II. Serie II. Capite XII. *de Plagio* ſic ait: „ Petrus de Pruſſia Ordinis Prædicatorum in „ Magni Alberti Vita . . . . . Capite 30. allegans Jacobum de Zuzaro (*de Suſato*,) Veterem Ordinis Prædicatorum Chronologum, affirmat librum Sancti „ Thomæ contra Gulielmum de S. Amore, (*contra impugnantes Religionem*,) „ qui in Opere Opuſculorum Sancti Thomæ habetur, aliud non eſſe quam re„ collectionem eorum, quæ Albertus Magnus Anagniæ coram Alexandro IV. „ diſputans, adverſus Librum Gulielmi protulerat. “ Chronicon MS. Suſati ſervat Veneta SS. Joannis & Pauli Bibliotheca, in quo revera hæc habentur: „ *Reſponſiones* autem Alberti factas in Conciſtorio ſuper obiectis (Vvilhelmi de „ Sancto Amore,) fideliterque *reportatas* S. Thomas Aquinas *abbrevians*, & in „ unum redigens, ex eis librum gratioſum *compilavit*. “ Hæc ſcilicet Suſatus, Magiſter Colonienſis, qui ſæculo ineunte quintodecimo floruit, atque ſuum Chronicon ad annum 1415. circiter perduxit: eademque etiam Petrus de Pruſſia, qui dicto ſæculo XV. deſinente in Colonienſi Conventu ſcribebat, ſcripſitque Vitam Alberti Magni: ideoque ambo, ſicuti ætatis, ita ſane auctoritatis longe ſequioris, quam ut fidem rei faciant, quæ in gratiam Alberti Magni exaggerata videtur. Suſati Chronicon, in epitomen redactum, typis vulgarunt Doctiſſimi Sammautæi Monachi, Edmundus Martene, & Urſinus Durand in Ampliſſima Veterem Scriptorum Collectione Tomo VI. ubi hæc habentur verba, quæ minime cum ſupra deſcriptis conveniunt, num. VII. *Guillelmus de S. Amore ... Romæ in publico Conſiſtorio coram Domino Alexandro Papa IV. a Beato Alberto Magno diſputando confuſus, privatus beneficiis quæ poſſidebat, combuſtoque libro ejuſdem ... e Clero expulſus fuit. Contra hunc etiam ad mandatum Magiſtri Ordinis ſcripſit Libellum unum S. Thomas de Aquino, qui prænotatur: Contra impugnantes Religionem*. Suſatum videlicet correxit Epitomator, qui Albertus Caſtellanus creditur: ſatis indicans novum ab Aquinate librum compoſitum, qui nihil ſimile haberet cum diſputatione Beati Alberti Magni.

Apud Echardum in recenſione Operum Alberti, quæ typorum beneficio lucem nondum viderunt, refert num. 10. *contra Guillelmiſtas impugnantes Religioſos*: „ quod opus, inquit, alii vocant *Defenſorium Mendicantium*, & dicunt ex„ ſtare in Victorina: vidit ſaltem Petrus de Pruſſia in noſtra Colonienſi. “ Opus iſtud fuerit *Allegatio*, quam vocat Thomas Cantimpratenſis Libro II. de Apibus Capite x. num. 23. *Magiſtri Alberti*: aut *Reſponſio facta in Conſiſtorio*, ut ait Suſatus. Quam longe vero a Libello inſtar *Allegationis* ſcripto differt Opuſculum, quod *impugnantibus Religionem* oppoſuit Doctor Angelicus! Guillelmus de Tocco audiendus eſt, qui rem totam enarrat in Vita Capite IV. n. 20. „ Cum ad petitionem Reverendi Patris Fratris Joannis de Vercellis Magiſtri

„ Or-

„ Ordinis (Prædicatorum ,) cui incumbebat de mandato Summi Pontificis „ prædicto Volumini (Guillelmi de S. Amore) reſpondere , fuiſſet prædicto „ Doctori (Thomæ,) cum Anagniæ in Capitulo eſſet , coram Fratribus non „ ſine ſingultu & lacrymis aſſignatum . . . . Frater Thomas ipſum Volumen „ accipiens, & ſe Fratrum orationibus commendans, cum perlegiſſet attentius, „ & intellexiſſet profundius, reperit prædictos Magiſtros (Guillelmum de S. „ Amore, ſociosque) a fundamentis erraſſe fidei , & male intellexiſſe Sancto- „ rum auctoritates inductas . . . . . In modico tempore , de mandato Summi „ Pontificis perfecit (opus,) reſpondens argumentis nefariis: & ſuperpoſitis fi- „ dei fundamentis, libellum Summo Pontifici obtulit. “

Num ergo Opuſculum Thomæ, quod Romano Pontifice mandante , ac urgente Magiſtro Generali Ordinis , poſt attentiorem Voluminis a Guillelmo de S. Amore editi lectionem, accuratumque ejus examen , confectum eſt; *nil aliud* fuerit quam *Recollectio*, aut *Reportatio* eorum, quæ *diſputans* Albertus Magnus protulerat? Haud ita ſentiebat Henricus de Gandavo, Scriptor coævus , qui de Scriptoribus Eccleſiaſticis num. 45. teſtatur: *contra Magiſtri Vuilhelmi de Sancto Amore invectivum librum* edidiſſe Thomam de Aquino, *Opuſculum ſubtiliſſimum*, *in quo ejuſdem Vuilhelmi errorem redarguit*, *&* *confutat*.

C A P U T II.

Occaſio ſcribendi data ex diſſidio, quod Guillelmus de Sancto Amore, aliique Socii in Fratres Mendicantes movere. Thomas Cantimpratenſis, & Guillelmus de Tocco notati: caſtigatuſque Cæſar Egaſſius Boulæus. Editi ab Aquinate Opuſculi tempus, quod Guillelmo de S. Amore oppoſuit.

I. Diſſidium, quo data Aquinati occaſio fuit , memorata ſcribendi Opuſcula, diligentius enarrare pretium operæ eſt. Turbis in Pariſienſi Univerſitate motis , tentarunt Academici anno 1253. ut e conſortio Sacræ Facultatis Fratres Prædicatores, & Minores ejicerentur . Inter hæc diſſidia vulgatus a Guillelmo de Sancto Amore, Canonico Bellovacenſi, Doctore Theologo liber , *de periculis noviſſimorum temporum* inſcriptus, in quo totus erat , ut Religioſo ſtatui ab Eccleſia adprobato invidiam crearet. Ad Sedem Apoſtolicam negotium delatum eſt ab ipſo Galliarum Rege Ludovico nono. Sedem Romanam tenebat Alexander IV. anno 1254. die 21. Decembris Summus Pontifex electus. Ad examen vocatum Guillelmi de S. Amore Volumen : „ Quanta vero maturita- „ te, (verbis utor Thomæ Cantimpratenſis Lib. 11. de Apibus Capite x. num. „ 23.) ſcire poterit, qui *collationes* & *diſputationes* legerit , præcipue contra „ Magiſtros quatuor, in capite adverſarios, (Guillelmum de S. Amore , Odo- „ nem de Duaco, Nicolaum de Barro ſuper Albam , & Chriſtianum Canoni- „ cum Bellovacenſem:) *diſputationes* quoque Domini Hugonis Presbyteri Car- „ dinalis Fratris Ordinis Prædicatorum , Domini Ricardi (de Annibaldis de „ Molaria , Diaconi Cardinalis S. Angeli ,) & Domini (Joannis) Cajetani „ (Urſini, Diaconi Cardinalis S. Nicolai in Carcere Tulliano ,) & aliorum „ Cardinalium: necnon & *allegationes* Venerabilis Patris Fratris Humberti Ma- „ giſtri Ordinis Prædicatorum , ſed & Miniſtri Ordinis Fratrum Minorum (S. „ Bonaventuræ,) & maxime Magiſtri Alberti Fratris Ordinis Prædicatorum ad „ hoc ſpecialiter a Domino Papa vocati ; & aliorum Prælatorum , atque „ Magnorum Virorum *diſputationes prolixas* & magnas , habitas Anagniæ co- „ ram multis: & in ipſis invenire poterit rerum geſtarum veritatem. “ Præfecturam Ordinis Minorum gerere Bonaventura cœpit anno ineunte 1256. unde patet, diutinam fuiſſe coram Alexandro IV. de negotio Guillelmi de S. Amore diſceptationem.

Ejuſ-

Ejuſdem anni 1256. initio, *licentiam*, ut ajebant, obtinuerat in Pariſienſi Univerſitate a Cancellario Thomas Aquinas: ad ipſumque Cancellarium hac de re dedit epiſtolas Alexander IV. 5. *Idus Martii Pontificatus anno ſecundo*, vulgaris æræ 1256. ſtylo novo. Pro ſibi data *licentia*, ſolemne ſui regiminis principium coram Magiſtris in Aula Epiſcopi Pariſienſis habiturus erat Aquinas, ut ad *Sententias* legendas tamquam Magiſter promoveretur. At illi minime regimen conceſſum, quamplurimis repugnantibus Academicis, motoque a Guillelmo de Sancto Amore diſſidio fervente. Hinc in Italiam ad Summum Pontificem Alexandrum Anagniæ degentem ſe contulit Aquinas, rem ſuam, ac utriuſque Fratrum Prædicatorum & Minorum Ordinis negotium acturus.

Num vero hoc anno cæteris Viris doctiſſimis adjunctus fuerit Thomas, ut pugnam ageret contra Guillelmum de Sancto Amore? Silet Thomas Cantimpratenſis, qui alios memorat, Albertum Magnum, & Bonaventuram. Difficultatem auget Guillelmus de Tocco, qui loco ſuperius citato hæc habet. 1. Libellum Guillelmi de Sancto Amore delatum fuiſſe *ad Clementem Papam Quartum*. 2. *Joanni de Vercellis*, Ordinis Prædicatorum Magiſtro, impoſitum fuiſſe, ut *prædicto Volumini reſponderet*. 3. Id onus ab eodem Magiſtro Generali *Doctori* Aquinati, *cum Anagniæ in capitulo eſſet, coram fratribus* commiſſum. 4. Ab Aquinate elucubratum Opuſculum, *Summo Pontifici oblatum*, ipſumque incipere, *Quoniam ecce inimici tui ſonuerunt*: quæ nempe ſunt prima verba Opuſculi, *contra impugnantes Religionem* inſcripti. 5. Summum Pontificem, *libellum* Guillelmi de Sancto Amore *condemnaſſe*, ipſumque *cum ſuis complicibus de cathedra depoſuiſſe, & expulſos de Pariſienſi ſtudio omni dignitate privaſſe*.

II. Suſdeque miſcet omnia Guillelmus de Tocco. Libellum Guillelmi de Sancto Amore anathemate perculit Alexander IV. edita conſtitutione *Anagniæ 3. Nonas Octobris, Pontificatus anno ſecundo*, ſeu anno 1256. dies 5. Octobris. Ibidem 16. *Kal. Novembris, Pontificatus anno ſecundo*, ſeu anno eodem 1256. die 17. Octobris, datæ ad Regem Galliarum litteræ, quibus latum anathema in prædictum libellum nunciatur, ac ipſi Regi impenſius commendantur utriuſque Ordinis Fratres. Datum etiam *Anagniæ* 14. *Kal. Novembris*, ſeu die 19. Octobris, in mandatis Turonenſi & Rotomagenſi Archiepiſcopis, ac Pariſienſi Antiſtiti, ut manum præbeant auxiliarem ad ea exequenda, quæ Pontifex mandaverat in gratiam Fratrum Prædicatorum, & Minorum. Itemque 12. *Kal. Novembris*, ſeu die 21. Octobris, mandatum eiſdem, ut libelli damnationem cunctis denuncient. Editas alias Conſtitutiones conſule Tomo I. Bullarii Ordinis Prædicatorum. Quid eſt ergo, quod *Libelli*, quem vulgaverat Guillelmus de Sancto Amore, condemnationem differat Guillelmus de Tocco ad Pontificatum Clementis IV. Cathedram hic Pontificiam tenere cœpit anno 1265. die 5. Menſis Februarii.

Conſtitutionem Alexandri IV, qua Volumen ſæpe dicti Guillelmi de Sancto Amore percuſſum anathemate fuit, affert Egaſſius Boulæus in Hiſtoria Univerſitatis Pariſienſis, interpolatam ſane ac depravatam, plus nimio Fratribus Prædicatoribus & Minoribus infenſus, magiſque favens Guillelmo de Sancto Amore. Genuinas lectiones reſtituit Doctiſſimus Antoninus Bremond in Notis: interpolatoriſque hominis audaciam maxime caſtigat ad Conſtitutionem xx. ejuſdem Alexandri.

Miſſi ab Academia Pariſienſi ad rem ſuam agendam fuerant ipſe Guillelmus de Sancto Amore, Odo de Duaco, Chriſtianus Canonicus Bellovacenſis, Nicolaus de Bairo ſuper Albam, Joannes de Sectavilla Anglus Rector Univerſitatis. Jam proſcriptus fuerat Libellus *de periculis noviſſimorum temporum*, cum ad Aulam Pontificiam pervenerunt. Ad Cardinalium audientiam admiſſi

Odo de Duaco, & Chriſtianus Bellovacenſis, fruſtra conqueſti ſunt quod judicium, ipſis non auditis, latum fuerit: non enim de quæſtione facti agebatur, ſed de controverſia juris ad ſcripta pertinentis. Ad meliorem frugem Legati illi duo adducti Pontificiæ ſententiæ acquieverunt, ac aliis quibuſdam capitibus ſubſcripſere. Editum hac de re Inſtrumentum, referunt Natalis Alexander, & Carolus Dupleſſis d'Argentrè, *anno Domini* 1256. *die* 23. *Octobris Indictione* 15. *in Palatio Domini Papæ Anagniæ*: quod etiam memorat Gerardus Dubois in Hiſtoria Eccleſiæ Pariſienſis.

Guillelmus de Sancto Amore, eodem Gerardo teſte, ſeu morbo, ſeu dolore proſcriptionis libelli ſui prohibitus, his geſtis non adfuit.... Impetrata abeundi copia, cum in Galliæ fines ingreditur, ab Alexandro Papa litteras accipit, quibus ab ingreſſu Regni arcetur, omnique docendi & prædicandi facultate interdicitur. Litteræ datæ ſunt *Viterbii* 5. *Idus Auguſti Pontificatus anno tertio*, ſeu anno Chriſti 1257. die 9. Auguſti: aliæque proſtant ad Regem Franciæ, ne Guillelmus in exilium pulſus reſtituatur, datæ *Viterbii* 3. *Idus Auguſti*, *Pontificatus anno tertio*, ſeu anno Chriſti 1257. die 11. Auguſti. Hæc omnia loco ſuperius citato memorat Guillelmus de Tocco: quæ mirum eſt, ad Clementem IV. referri potuiſſe.

Partes Guillelmi de Sancto Amore nondum fractæ. Anno 1259. controverſiæ germina repullularunt. Datæ ab Alexandro IV. epiſtolæ eodem anno, *Anagniæ Nonis Aprilis* (die 5.) *Pontificatus anno quinto*, ad Epiſcopum Pariſienſem, ne quis præfati Guillelmi cauſa moleſtias alicui ingerat. Æmuli Fratrum vulgabant *libellos famoſos in litterali, & vulgari ſermone, necnon rythmos & cantilenas indecentes*: ac etiam *Guillotus*, *Bedellus Scholarium natione Picardorum*, *in Dominica de Ramis palmarum*, *prædicante Fratre Thoma de Aquino*, *quemdam libellum famoſum*, *in conſpectu Cleri & populi*, *& ipſorum Fratrum injuriam publicare præſumpſit*. Æmulorum audacia compreſſa, litteris datis ad Epiſcopum Pariſienſem *Anagniæ* 6. *Kal. Julii*, *Pontificatus anno quinto*, ſed Chriſti 1259. die 26. Junii. Librum denique ſuum innovavit Guillelmus de Sancto Amore, novo indito Titulo *Collectionis Catholicæ*, *& Canonicæ Scripturæ ad defenſionem Eccleſiaſticæ Hierarchiæ contra Pſeudoprædicatores*. Vita migraverat Alexander IV. itemque Succeſſor ejus Urbanus IV. Eccleſiæ regimen tenebat Clemens IV. anno 1265. electus die 5. Menſis Februarii. Ad hunc Pontificem novum, ut apparebat, opus tranſmiſſum. Guillelmo reſcripſit Summus Pontifex, litteris datis *Viterbii* 15. *Kal. Novembris*, *Pontificatus anno ſecundo*, ſeu Chriſti 1266. die 18. Octobris. Hæc habentur verba. „ Sane *Libellum novum* evolvere cœpimus, quem miſiſti; qui licet
„ interdum alias auras circinet, *veterem* tamen multum ſapit: & cum excuſ-
„ ſus & diſcuſſus, licet colorationem in aliquo videatur habere, totam *primi*
„ ſubſtantiam comprobatur retinere. Verum dum totum non legimus, nihil ti-
„ bi poſſumus reſpondere, niſi quod provida diligentia cor tuum munias, ne
„ ſub boni ſpecie ille te ſeducat, qui ſe ut lateat, in lucis Angelum transfi-
„ gurat. Nos autem cum legerimus hoc Opuſculum, & aliis amatoribus veri-
„ tatis, & eamdem intelligentibus communicaverimus, tunc quod nobis vide-
„ tur, tibi dabimus intimare. "

III. Hoc tempore Joannes de Vercellis poſt Humbertum de Romans regebat Ordinem Fratrum Prædicatorum, anno 1264. in Magiſtrum Generalem electus. In Italiam anno 1261. remigraverat S. Thomas: neque abiit niſi anno 1269. altera vice Scholam Pariſienſem moderaturus. An ergo Opuſculum ſuum, hac data *novi Libelli* a Guillelmo de Sancto Amore ad Clementem IV. tranſmiſſi occaſione, ſcripſerit Sanctus Thomas *contra impugnantes Religionem?* Ita ſentire videtur Guilielmus de Tocco; qui ſibi tamen minime conſtat. Elucubratum Thomæ opus diſerte narrat ante *condemnationem*, in Volumen Guillelmi de San-

Sancto Amore latam: quam anno 1256. tulerat Alexander IV. die 5. Octobris. Volumen illud ut refelleret Aquinas, onus ipſi impoſitum refert, *cum Anagniæ degeret*, id etiam *mandante Summo Pontifice*: quæ loci circumſtantia negotium indicat, *Anagniæ*, ubi Alexander IV. anno 1256. ſedebat, diſcuſſum, completumque. Monumentum nullum adeſt, quod novum Guillelmi de Sancto Amore libellum prodat a Clemente IV. damnatum, utpote nonniſi *veterem* errorem continentem: unde neque novam ut Apologiam elucubraret Thomas, opus fuit.

Res ergo ita videtur ſe habuiſſe. Pariſiis in Italiam, ac Romam, & Anagniam anno 1256. currente adventaverat S. Thomas. Huic Albertus Magnus, qui in Theutoniam reverſurus erat, munus & onus reliquit cauſæ, quæ agebatur, tuendæ ac propugnandæ adverſum Magiſtros Pariſienſes. Mandante Pontifice Alexandro IV. ac urgente Humberto de Romans Generali Ordinis Prædicatorum Magiſtro, opus ille adgreſſus eſt, complevitque *contra impugnantes Religionem*. Latum ergo ab eodem Pontifice anathema, redactuſque in ordine Guillelmus de Sancto Amore. Quievit ipſe diu, volens nolens: libellum ſuum innovavit: tranſmiſitque demum ad Clementem IV. Nonniſi *veterem* errorem recantari agnovit Summus Pontifex. Legendum is Joanni Vercellenſi novum librum tradidit: ipſeque Magiſter Generalis Aquinati examen commiſit, ut ſi quid novæ difficultatis ineſſet, reſponderet. Nihil vero deprehenſum, quod nova reſponſione refutandum foret: adeoque Guillelmi de Sancto Amore libellus derelictus fuit, contemptuſque. Hæc ſunt omnia veriſimillima.

Cur ergo Thomas Cantimpratenſis, qui Albertum Magnum memorat & S. Bonaventuram, nullam Thomæ Aquinatis mentionem ingeſſerit? Satis erat Alberti Magni meminiſſe, qui in Theutoniam profecturus, cauſæ vindicem reliquerat S. Thomam. Quidni præterea Thomæ Opus locum habeat inter eas *Magnorum Virorum diſputationes*, quas memorat? Sane varia Scriptorum dicta, quæ allata ſunt, invicem collata, ac ſerio expenſa, ſententiam noſtram validiſſime confirmant.

C A P U T III.

Alia duo ſcripta ab Aquinate Opuſcula adverſus Geraldum de Abbatis-villa. Opuſculorum præſtantia, ac ſoliditas.

I. PER hæc tempora Scriptor quidam, Ordinis Minorum Alumnus, Librum ediderat contra Guillelmum de Sancto Amore, qui incipit: *Manus, quæ contra Omnipotentem tenditur, facile dejicitur*. Doctiſſimum Echardum ſequor, qui hanc Hiſtoriæ partem diligentiſſime enarrat ex inſigni MS. Codice *Gymnaſii Magiſtri Gervaſii*. Duplicem libellum repoſuit Geraldus de Abbatis-villa, ut creditur, Magiſter Pariſienſis: alterum ſub hoc titulo, „ Incipiunt errores, „ qui continentur in Libello a quodam Fratre Minore compoſito, & ab ipſis „ Fratribus, ut dicitur, approbato, qui ſic incipit, *Manus quæ contra Omnipo-* „ *tentem*: " & alterum, qui in laudato Codice his verbis indicatur, „ Inci- „ pit Liber præſens contra Adverſarium perfectionis Chriſtianæ, maxime Præ- „ latorum Facultatumque Eccleſiaſticarum inimicum. " Ipſius operis initium aliis exprimit verbis S. Bonaventura in Apologia Pauperum Reſponſ. 1. Cap. 1. nempe, *Tantum ſibi præſumptionis aſſumpſerunt quidam homines*: notatque, opus iſtud concinnatum ab Auctore fuiſſe *contra Adverſarium perfectionis Chriſtianæ, & Prælatorum, & Facultatum Eccleſiæ*. Libellis hiſce idem S. Bonaventura oppoſuit *Apologiam Pauperum*: quam refutare Geraldus adgreſſus eſt, edito *Libro Apologetico Auctoris, & Libri contra Adverſarium perfectionis Chriſtianæ*.

Digitized by Google

Pugnam hanc ingredi pretium operæ duxit Aquinas: vulgavitque Opuſculum, quod inſcribitur *de perfectione Vitæ Spiritualis*. Non ſiluit Geraldus. Reſponſum ejus recenſet ſæpe laudatus Codex Gervaſæus, cui titulus inditus legitur: *De perfectione ſtatus Clericorum*. Libelli initio ita præfatur Auctor: „ Cum in manus noſtras quidam Libellus, qui intitulatur *de perfectione vitæ* „ *ſpiritualis*, deveniſſet, a *quodam Fratre Prædicatore* (Thoma Aquinate) editus, & publico traditus exemplari: in quo ſacroſancta ſubvertitur Eccleſiaſtica Hierarchia, ſtatus periculoſe dejicitur Sacerdotum minorum, ut de facili „ in contemptum veniant ſubditorum; viſum eſt nobis contra hunc libellum „ ſcribere oportere. “ Levem opellam, ut exſuccam contempſit Aquinas. Novum procudit opus Geraldus, quod eſt poſtremum in Codice Gervaſæo. Incipit: *Magiſter G. de T. L. Archidiaconus de T. L. Pariſius Regens in Theologia, prædilecto & fideli Amico ſuo C. de T. L. optat ſalutem*. In eo præcipue verſatur quæſtio: *an homines exercendi ſint diutius in obſervatione præceptorum, quam viam conſiliorum in Religionibus arripere permittantur*. Ajentem opinionem tuetur acerrime Geraldus: quem invictis argumentis profligavit S. Thomas, tertio edito Opuſculo *contra peſtiferam doctrinam retrahentium homines a Religionis ingreſſu*.

Geraldum, quem Adverſarium nacti ſunt S. Thomas, & S. Bonaventura, Magiſtrum utique Pariſienſem, cognomento *de Abbatis-villa*, vulgo ferunt. Adverſarii nomen vel ex modeſtia, vel ex ignorantia, Vvadingo adnotante ad annum 1269. num. 7. ubique reticuit S. Bonaventura in ſua Pauperum Apologia: quod etiam ab Aquinate præſtitum. At *poſteris ubique innotuit* adverſarius ille, (ut idem ait Vvadingus:) *etenim vitæ Bonaventuræ Scriptores, Chronica antiqua Minorum, & alii paſſim temerarium & hæreticum hunc Pauperitatis calumniatorem, Giraldum de Abbatis-villa, Pariſienſem Magiſtrum, fuiſſe conſpirant*. Hinc deceptus Dargentræus Tomo I. Collectionis judiciorum de novis erroribus ad annum 1256. innuere videtur, in Apologia Pauperum S. Bonaventuræ refutatum eſſe *Geraldum Segarellum de Parma*, Fraticellorum Sectæ promotorem.

II. Ad Opuſcula tria S. Thomæ quod attinet, nihil in eo genere limatum magis, magiſque completum ſcriptum fuiſſe, cenſent omnes. Theologica ſoliditas, eruditio Eccleſiaſtica, diſciplinæ Monaſticæ peritia, paſſim fulgent. Mendum occurrit in Opuſculo *contra impugnantes Religionem* Capite 6. ad 9. „ Magnanimus ſecundum Philoſophum in 4. Ethic. (Capite 3.) maxime ſe dignificat, unde qui excedit hanc virtutem in ſuperfluitate, quem *Caymum* vocat, non magnificat ſe majoribus, quam magnanimus &c. “ Philoſophus habet, χαῦνος, *chaunos* græce, latine *ſtolidus*: unde corrige, & lege, *quem chaunum vocat*.

C A P U T IV.

Abs Sancto Thoma Aquinate abjudicantur Opuſcula Theologica de Humanitate Jeſu Chriſti. De Dilectione Chriſti, & proximi. De divinis moribus. De Beatitudine. De Modo confitendi. De Officio Sacerdotis. De Expoſitione Miſſæ. De emptione, & venditione ad tempus. De vitiis & virtutibus, numero quaternario procedentibus. Animaaverſiones variæ.

I. IN editione Romana, minori charactere impreſſa, poſt alia jam recenſita Opuſcula proſtant, quæ ſequuntur, ad Theologicum negotium pertinentia: lx. *De Humanitate Jeſu Chriſti Domini noſtri*: lxi. *De dilectione Chriſti, & proximi*: lxii. *De divinis moribus*: lxiii. *De Beatitudine*: lxiv. *De modo confitendi, & de puritate conſcientiæ*: lxv. *De Officio Sacerdotis*: lxvi. *De Expoſi-*

poſitione Miſſæ, lxvii. *De emptione, & venditione ad tempus*: lxxi. *De vitiis; & virtutibus, numero quaternario procedens*: lxxiii. *De uſuris in communi, & de uſurarum contractibus*. Opuſcula iſthæc Veterum nemo recenſet, veluti ab Aquinate profecta.

In prima ad Opuſcula Admonitione Cap. iv. num. iii. adjudicari debere Opuſculum lx. *De Humanitate Jeſu Chriſti* cenſuimus Recentiori Anonymo Auctori, qui Tertiam Sancti Thomæ Summæ Theologicæ Partem, & Quæſtiones poſtremas Libri quarti Sententiarum deflorabat. Conſonam Jo. Ambroſii Barbavaræ cenſuram deſcripſimus: cui addere animadverſiones aliquot præſtat. Suppeditat eas Caſimirus Oudinus. Articulo i. ſic habet Auctor: *Dicit enim Damaſcenus, quod Jeſus ſignificat Deum humanatum; Chriſtus vero e contra hominem Deificatum, quia duæ naturæ in una perſona Filii ſe circumdederunt*. Paria verba S. Thomas 3. p. Q. 16. Art. 7. num. 3. tribuit Gregorio Nazianzeno: qui revera in Epiſtola i. ad Cledonium Presbyterum ait: *Ambo enim hæc connexione unum ſunt*, Θεῦ μὲν ἐνανθρωπήσαντος, ἀνθρώπου δ' θεωθέντος. *Deo humanato, & homine deificato*, vel Deo facto homine, & homine facto Deo. Hæc vero dicta, digna cenſet ibidem expoſitione ac interpretatione Doctor Angelicus. Diviſionibus ſimiliter cadentibus, ab Aquinatis ſtylo longe alienis, ſcatet opus. V. g. ſub ejuſdem Articuli initium, *Myſterium Incarnationis* dicitur *a principio Angelicis ſpiritibus manifeſtatum, Dæmonibus vero occultatum, fidelibus etiam miſericorditer revelatum*. Ac infra: *ab æterno præordinatum, in veteri lege præfiguratum, a Prophetis præconizatum, a Sanctis Patribus deſideratum, ab Angelo nuntiatum, in Beatiſſima Virgine Maria conſummatum*.

II. Opuſculum lxi. *De Dilectione Chriſti, & proximi*, Barbavario cenſente, „ nulla ex parte ſapit Aquinatem, licet Auctor ejus nequaquam ſit aſpernen„ dus. Sane (inquit) illud numquam diceret Thomas: *dilectionem, qua dili„ gitur Deus, ad hoc ut poſſideatur, qui eſt amor mercenarius, peccatum eſſe*. „ Quidenim, obſecro, vitii ineſſe poteſt dilectioni Dei, qualiſcumque ea ſit, niſi „ forte vitium dicatur omne id, quod aliqua ex parte eſt imperfectum. Ubi „ tractat de augmento Caritatis (Capite xvii.) indifferenter tractat *de Gra„ tia, & de Caritate*; cum tamen apud Thomam differant, etiam quantum ad „ rem propoſitam ſpectat; neque etiam concederet Divus Thomas, eodem pa„ riter gradu augeri gratiam, & caritatem. Item neſcio, quo jure ibi aſſumat: „ *aliquando, imo multoties dat gratiam Deus homini ſeſe vel mediocriter, non* „ *vero ſecundum totum conatum diſponenti*. (Non ipſa afferuntur verba, ſed „ exprimitur ſenſus.) Cum potius per Joelem Deus dicat: *Convertimini ad me* „ *in toto corde veſtro*. Et alius Propheta dicat: *Maledictus, qui opus Domini ne„ gligenter operatur*: unde Theologis confeſſio illa celebris eſt, *Deum facienti* „ *quod in ſe eſt, dare gratiam*. Quod etiam docet (ibidem:) *gratiam parvulis* „ *dari majorem, vel minorem dum baptizantur, ſine meritis quidem, non tamen* „ *ſine majori vel minori diſpoſitione naturalium*; non recte dicitur judicio meo, „ neque ad Theologorum mentem, præſertim vero Divi Aquinatis, apud quem „ certum eſt gratiæ quantitatem non ſequi proportionem naturalium in homi„ nibus, ſed tantum in Angelis 1. p. Qu. 62. Art. 6. Et ne longius divagemur, „ ſtylus quoque ipſe ita palam arguit adulterinum fœtum, ut in re non dubia „ ſuperfluum ſit uti argumentis. "

Attamen contra primam cenſuræ partem validæ ex ipſo Auctore agi vindiciæ poſſunt Capite ii. „ Sed ſenſus habet, (inquit ille,) hæc propoſitio: *iſte* „ *diligit Deum propter Deum*. Primo diligit Deum propter Deum, ſupple ha„ bendum, *ut habere Deum, vel frui Deo ſit finis in quo quieſcitur*: ut iſte va„ dit ad tabernam propter vinum, ſcilicet bibendum, bibitio & delectatio plus „ placet illi, quam vinum. Et ſic diligere Deum eſt malum, *& peccatum*, „ quia refertur Creator ad creaturam. Secundo diligit Deum propter Deum, ſcili-

Digitized by Google

„ ſcilicet habendum, *ut habitus Dei, vel fruitio Dei ſit finis, non in quo quie-„ ſcit, ſed quo quieſcitur*. Beatitudo enim creata poteſt appeti ut finis quoquie-„ ſcamus, quia ipſa habita, nihil creatum amplius appetimur: ſed debet poni „ finis in quo, non in ipſa quieſcamus, ſed per ipſam in Deo. “ Veriſſima documenta.

Pii Monachi lucubrationem exiſtimat Echardus. Conjecturam ex poſtremis Opuſculi verbis deſumit: *Cum in ea* (æterna vita) *de ſerviente miles, de novitio profeſſus, de ſponſa ſubbarrata fit conjux conſummata, per Jeſum principem ſummæ majeſtatis, Abbatem ſummæ ſanctitatis*. Quis enim, inquit, Chriſtum *Abbatis* titulo, veluti eximio, decorare ſibi in animum induxiſſet, niſi Monachus? Plura Oudinus affert, quibus ab Aquinate abjudicandum Opuſculum cenſet.

III. Opuſculum LXII. *de divinis Moribus*, „ nullis adhibitis tormentis, (in-„ quit Barbavara,) Auctorem imperitum prodit, dum *bonam voluntatem* (Ca-„ pite 2.) inter bona naturalia connumerat: *bene legere, & cantare* (ibidem) „ inter gratias gratis datas: *virtutes denique morales* (eodem in loco) inter „ dona gratuita. Quaſi bona voluntas aliunde ſit, quam ex virtutum habitibus: „ ut mittamus impropriam illam *de divinis Moribus* inſcriptionem. “ Monachum auctorem habet Echardus, utpote qui Capite 11. *neminem deſpiciendum* moneat, *ſi non eſt in eo ſanitas, membrorum integritas, corporis fortitudo, formæ pulcritudo, eloquentia vocis, habilitas ad cantandum & legendum*: quorum debemus, *quantum poſſumus, defectus ſupplere*.

IV. „ Ab eodem auctore, (inquit Barbavara,) prodiit Opuſculum (LXIII.) „ *de Beatitudine*. Quod conjicere licet ex Tertio Membro Capitis ſecundi, ubi „ Auctor ait: *Eſt & aliud inflammans animam ad amandum Deum totis viri-„ bus, ſcilicet divini mores perfectiſſimi, de quibus eſt alia materia ſpecialis*. „ (Superius Opuſculum indicatur.) Quare eadem utrobique eſt cenſura. Niſi „ & illud evidens ſit argumentum contra ipſum, quod doceat: *Beatos ipſa quo-„ que ſecretiſſima Dei judicia contemplari*: v. g. *quare Deus Jacob dilexerit*, „ *Eſau autem odio habuerit: quare ex duobus parvulis unum baptiſmo ſubtraxe-„ rit ex fideli natum, alterum Sacramento fuerit dignatus*. Quæ certe hyperbo-„ lem quamdam habent. “ Auctorem ſcripſiſſe tertiodecimo ſeculo ineunte, colligit Echardus ex illis loco citato verbis circa medium: *O admirabilis fidelitas Jeſu Domini noſtri, qui mille ducentis annis & amplius ab indigne confitentibus, &c.*

V. „ Opuſculum (LXIV.) *de modo confitendi*, e diametro repugnat maieſta-„ ti, & doctrinæ Aquinatis, (verba refero Barbavaræ.) Qua parte docet, „ narrandas eſſe circumſtantias, quæ peccatum quomodocumque aggravant: „ veluti gravius eſt, (inquit, ubi agit de circumſtantia loci,) hominem (*cor-„ pus hominis*) *animo impudico tangere ſub pannis, quam manum* (*vel pe-„ dem*:) & cætera id genus viro gravi, & citra ſuperſtitionem erudito prorſus „ indigna: ne interim objiciam moroſiorem illam digreſſionem *de periodo fam-„ liaritatis dominarum, vel mulierum*. “

Hanc ego cenſuræ partem, quæ ad aperiendas in confeſſiones circumſtantias aggravantes, & ad vitandam mulierum familiaritatem ſpectat, minus adprobo. Forſaſſe quidpiam ſcrupuloſius, aut minus enucleate dictum ab Auctore in circumſtantia, *Coram quo*, inquiente: *Adhuc eſt gravius tangere Bertam oſculando, quam ipſam in eodem loco tangere cum pede . . . Unde non ſufficit dicere: tetigi Bertam impudice, ſed oportet dicere locum corporis, ſi tetigiſti manum, vel pectus, ſupra pannos vel ad nudum: & dicas modum, ſcilicet cum ore, manu, vel cum pede*. Hæc tamen Doctorem Aquinatem non referunt, ſed Caſuiſtam ſuperioris ætatis.

VI. „ Opuſculum (LXV.) *de officio Sacerdotis*, (inquit Barbavara,) dubio

pro-

„ procul vulgaris cujuſpiam Curati Breviarium quoddam eſt: in quo illud præ-
„ ſertim notatu dignum eſt, quod opera *Cornelii Centurionis* vitii damnat; cum
„ tamen ſcriptum ſit Act. 10. *quod eleemoſynæ ejus, & orationes aſcendiſſent in*
„ *conſpectu Dei*. Unde Sancti Patres eum ex fide jam tunc viventem pronun-
„ tiant. Item quod conſulit Parocho, ut pueros ſemota ſolemnitate domi ba-
„ ptizatos propter inſtans mortis periculum, *rebaptizent* ſub ea verborum for-
„ mula, *ſi non es baptizatus, ego te baptizo*. Item quod a *baptizando* exigit *con-*
„ *tritionem:* quamvis in hac parte excuſari poſſit, contritionis nomine ad quem-
„ cumque dolorem de peccatis extenſo. “

Vitio inquinata Cornelii opera exiſtimaſſe Auctorem, cenſet Barbavarius. Non ita Auctor, qui Capite IV. ait: „ Denuntiet tamen, quod illa opera, quæ „ facit in mortali peccato, non proſunt ſibi ad vitam æternam: ſed ad hoc „ proſunt, ut diſponant, & habilitent ad pœnitentiam, ut legitur *de Cornelio*. “ Ejus fortaſſe erat ſententiæ Auctor, nondum Cornelium juſtificatum fuiſſe, antequam accerſeretur a Petro. Hæc tribuitur Chryſoſtomo, Baſilio, Oecumenio, aliiſque: in quam diligentius ego non inquiro. Conſule S. Thomam 2. 2. Q. 10. Art. 4. ac Theologos. Item rebaptizationem, ſub prædicta conditionata formula, conſulit ille Capite II. quando *probabiliter dubitatur*. Denique ibidem ſic ait: *Adulto non imponitur pœnitentia de commiſſis ante baptiſmum ... Requiritur tamen in eo cordis contritio, ſine qua non conſequeretur veniam de actualibus peccatis*. Hanc nemo non amplectitur doctrinam.

Remotiora quædam a ſtylo, & a methodo Sancti Thomæ affert Oudinus ex Capite V. „ *Portet autem Sacerdos illud* (Sacramentum ad infirmos) publice, ho-
„ neſte, honorifice, ante pectus, cum *gauſape* mundo ... Debet autem Sacerdos
„ monere communicantes, *ut ſumant de calice tribus vicibus ad minus*, non
„ propter aliquod myſterium, ſed ut bene laventur ora ſumentium ... Debet
„ autem tenere, dum communicant, aliquod *gauſape* ante pectus, ſub mento,
„ ante caput illius gauſapis .... Parvulis ita teneris, quod ſumere illud non
„ poſſunt, debet Sacerdos in mortis articulo vinum cum aqua in calice pro
„ confirmatione porrigere, non quod ſit Sacramentum, ſed fides & aſſuefactio
„ Sacramenti. “ Hæc Thomas ſcripſiſſet numquam, utpote barbara, & a ritibus Romanæ Eccleſiæ aliena. Ait etiam Capite VIII. de Sacramento Matrimonii: *Fundat benedictionem ſuper capita amborum, principaliter tamen ſuper mulierem, ratione cujus celebratur Miſſa, & datur benedictio*. Cur hæc vero, cum Miſſa æque *pro Sponſo & Sponſa* inſcribatur: & benedictionem daturus, æque *ad Sponſum, & Sponſam* ſe convertat Sacerdos?

VII. „ Opuſculum (LXVI.) *de expoſitione Miſſæ*, (Barbavarii cenſoris verba ſunt,) præterquamquod nomen *Sacramenti*, *& Sacrificii* imperite confundit,
„ habet phraſim ab ingenio & gravitate Divi Doctoris alienam. Quærens
„ enim ejus libelli Auctor: *quare in tertio* Ordine Canonis *duas tantum*
„ *cruces faciamus*; proteſtatur prius, *quod ille ordo brevior quidem eſt quam*
„ *alius*, *ſed profundior & ſapientia magis plenus*. Ubi præter improprietatem
„ ejus vocis, *Ordo*, Eccleſiam taxare videtur, quaſi non eadem arte & ſapien-
„ tia priores Canonis partes contexuerit, qua tertiam. Secundo quærit, *qua-*
„ *re in hoc tertio ordine elementa panis, & vini tranſeant in ſubſtantiam Cor-*
„ *poris & Sanguinis Chriſti*? Ita reſpondet, ut pudeat reſponſionem afferre.
„ (Ait nempe: *Triplex eſt ordo, ſcilicet naturæ, juſtitiæ, & gratiæ: or-*
„ *dine naturæ flos præcedit fructum, ordine juſtitiæ pœna ſequitur peccatum,*
„ *ordine gratiæ ſuperabundat gratia peccatum, & miſericordia impenditur ubi*
„ *nullum præcedit meritum. Et ideo nec natura potuit, nec juſtitia debuit, ut pa-*
„ *nis & vinum fierent corpus, vel caro, & ſanguis, ſed ſola gratia divina hoc*
„ *potuit & voluit, hoc fecit & facit.*)

„ In quinto ordine cauſam reddens, quare non fuit ad verbum *creationis*, ſicut

Digitized by Google

„ ſicut ad alia, *ſanctificas*, *vivificas*, *benedicis*: ait, quia *homo ex vi primæ* „ *conditionis non poterat ſtare*, *nec proficere ſine gratia adjutrice*, *& Sanctæ* „ *Crucis virtute*. In qua ſane ratione reddenda plura ſunt vitia, quam ver- „ ba: nam & poterat homo in eo ſtatu cavere omne peccatum virtute na- „ turæ integræ: & ſi quidem ſtetiſſet, indiguiſſet plane gratia ad bene de „ Deo merendum, ſed non gratia ſanctæ crucis. Ut mittam alias ejus Viri „ nugas, atque ineptias. “ Teſtatur Oudinus, Opuſculum ſe vidiſſe in Codici- bus MSS. integro ſæculo antiquioribus Aquinate: impreſſum proſtrare inter O- pera Hugonis de Sancto Victore, ac etiam ſub nomine Guillelmi de S. Theo- dorico: Joannis denique Cornubienſis Angli nomine inſignitum reperiri in ali- quibus MSS. Codicibus.

VIII. Sequitur Opuſculum LXVII. *de emptione & venditione ad tempus*. Cenſuram Barbavarii accipe: *Tractatus brevior eſt*, *ſed in quo veram Divi Thomæ effigiem agnoſces*. Apud Veteres mentionem ejus nullam haberi, adno- tat Echardus: recenſitum a Nicolao Triveto putat Oudinus, his verbis: *item declarationem quatuor quæſtionum ad Magiſtrum Ordinis*. Porro caſus, aut quæ- ſtiones quatuor in Libello reſolvuntur. At cubat error in illis Triveti ver- bis apud Oudinum: legendum quippe, *item declarationem quadraginta quæ- ſtionum ad Magiſtrum Ordinis*, quæ ad decimum ſpectant Opuſculum in Edi- tione Romana.

IX. „ Quaternarius ille virtutum, & vitiorum numerus (in Opuſculo LXXI.) „ ſuperſtitioſam nimis affectationem, (inquit Barbavara,) & plerumque ridicu- „ lam oſtentat, ac proinde indignam mediocri Theologo, nedum ipſo Aquina- „ te. (Capite VI.) *Quatuor*, inquit, *ſunt artes hominis*, *in aſſidua penuria &* „ *miſeria nutrientes*, *ſcilicet Grammatica*, *Dialectica*, *Arithmetica*, *& Geome-* „ *tria . . . Item quatuor ſunt præcipua dona facti*, *ſive fortunæ*, *ſcilicet u-* „ *xor prudens*, *linguæ facundia*, *naturalis ſenſus*, *& mundana gratia*. O „ bellam ſententiam! Et non ſolum a fidelium, verum etiam Philoſophorum „ Scholis pariter explodendam. “ Explodunt certe Opuſculum Echardus, & Oudinus.

C A P U T V.

Opuſculum de Uſuris non eſt Aquinatis: num tribui debeat Ægidio a Leſſinia, expenditur. Suppoſititia videtur epiſtola de modo idoneo ſalubriter acquirendi ſcientiam. Ab eodem Thoma abjudicatur Tractatus de Præſcientia, & Prædeſtinatione divina.

„ I. OPuſculum (LXXIII.) *de Uſuris*, degenerat ab Aquinate, (cenſura eſt „ Barbavarii,) ſive ſtylum, ſive methodum, & doctrinæ qualitatem „ reſpiciamus. *Quoniam*, inquit in Prœmio, *in dubiis*, *quorum veritas agni-* „ *ta ſalutaris eſt*, *& incognita periculum ingerit humanæ ſaluti*, *admodum* „ *utile eſt veritatem inveſtigare: ideo &c.* Quis, rogo, tam argutum Orato- „ rem, & tam belle ſui inſtituti cauſam reddentem (non irrideat?) *Utile*, „ inquit, *eſt veritatem inveſtigare in iis dubiis*, *quorum cognitio eſt utilis*. „ Ordo fere nullus toto in eo Libello conſpicitur: dum & commiſcet mate- „ riam *de uſuris* cum illa *de contractibus*: & cum in Parte prima quæſtionis „ egiſſet *de materia vitii uſuræ*, deque *diverſis modis & ſpeciebus ipſius*; in „ tertio tamen Capite repetit nullis interjectis: *an uſura habeat locum tantum* „ *in mutuis*, *an etiam in aliis actionibus*, (Capite 8. & 9.) *contractibus nem-* „ *pe*. In primo Capite (Partis primæ) uſuram diſtinguens in eam, quæ pro- „ prie, & quæ metaphorice dicitur, verbis ita remotis & longe petitis utitur,

„ ut

Digitized by Google

„ ut vaticinandum ſit in ſenſu amborum habendo. *Quia*, inquit, *ſuperabun-* „ *dantia*, (quam ſignificat nomen uſuræ,) *aliquando oritur ex uſu legaliter*, „ ideſt licito; *ideo nomen uſuræ in Scripturis ſacris multipliciter accipitur* „ *&c.* Sed ea graviora ſunt, quod (Capite VII. ejuſdem Partis I.) conditiones „ quaſdam aſſignat, *quæ ſecundum jura uſuras excuſare videntur*. Quarum „ prima eſt *cultus diſparitas*: & ſecunda eſt *conditio*, *quæ facit hoſtem di-* „ *gnum morte*: & hanc quidem ſe colligere putat ex vulgatis quibuſdam Am- „ broſii verbis, perperam ab eo intellectis: (*Ab illo exige uſuram, cui meri-* „ *to nocere deſideras, cui jure inferuntur arma &c.*) Quæ ſi vere aſſignantur, „ conſequens eſt, virum Chriſtianum licite fœnerari poſſe Judæo: item illis, „ contra quos bellum juſtum a Principe ſuſceptum eſt. Quod aperte pugnat „ cum doctrina Divi Aquinatis 2. 2. Q. 78. Art. 1. ubi palam teſtatur ad 2. „ neque Judæis ipſis licitas aliquando fuiſſe uſuras: licet aliquando, & erga „ aliquos ipſis *permiſſæ fuerint* propter profundam *eorum avaritiam*. Nam ex „ ipſo textu Deuteronomii Cap. 23. ſatis, inquit, conſtare poteſt, eas num- „ quam licitas fuiſſe. Nam ſcriptum eſt: *Non fœnerabis fratri tuo*; quilibet „ autem homo loco fratris habendus eſt ſecundum regulas caritatis. Denique „ Capite 5. ait, quod licet per uſuras non transferatur dominium ex vi ju- „ ris naturæ, (legis divinæ, ita ſcilicet ut uſuræ ſolutæ non tranſeant in „ dominium recipientis:) transfertur tamen ex lege humana. Ex quo dedu- „ cit, non eſſe eamdem rationem, & cauſam reſtituendi ea, quæ fœnore, & „ quæ furto vel rapina quis abſtulerit. Quæ doctrina non ſatis arridet iis, „ quæ a Divo Thoma eodem loco ſcribuntur art. 3. in fine Corporis. Nam „ cauſam reddens, quare quis *tenetur reddere fructus agri*, *quos uſura extor-* „ *ſerit*: *quia*, inquit, *ſunt fructus rerum*, *quarum alius eſt dominus*, *& ideo* „ *ei debentur*: per ea verba, *quarum alius eſt dominus*, plane innuendo, „ quod uſura non transfert dominium. Et in ſolutione 3. ait: *quod plus juris* „ *habet fœnerator in acquiſitis ex pecunia uſuraria*, *quam in ipſa pecunia*: „ plane quia in pecunia nullum, & in iis quæ ex illa acquiſita ſunt, non- „ nullum jus habet. Unde arbitror, conceſſurum Aquinatem, quod eadem ſit „ ratio reſtitutionis in furto, & uſura: itaut ſi quis ex re furto ablata lu- „ crum ſua induſtria fecerit, non teneatur reſtituere domino totum lucrum, „ ſed rem tantum quam abſtulit, & ſi quid inde damni ex lucro ceſſante „ provenerit. "

Sancto Thomæ Aquinati tribuendum Opuſculum, cenſuit Petrus Pellican. Præcipuum ex eo ſumitur argumentum, quod Auctor Parte III. de Uſuris Capite V. al. XIX. ſic ait: *De his alias ſcripſimus in ſeptimo præcepto Decalogi fuſius*. Allegari videtur Opuſculum *de decem præceptis*, quod eſt Aquinatis germanus fœtus. Pellicani, itemque Bergomatis argumentum profligat Echardus. Agit ibi Auctor *de reſtitutione uſurarum*. Suo vero in Opuſculo illo Thomas, in expoſitione *ſeptimi præcepti*, rationem quidem affert, cur uſura non ſit licita; ſed ne verbulum habet *de reſtitutione uſurarum*: tantum ſcilicet abeſt, ut de ea ibi *diffuſius* agat. Hinc Opuſculum adſcribendum Echardus cenſet Ægidio a Leſſinia, oppido in finibus Hannoniæ, & Flandriæ, Ordinis Prædicatorum, qui anno 1278. florebat. Quod idem antea cenſuerat Bunderius noſter in Indice Codd. MSS. Belgii. Animadvertit Oudinus, hæc legi verba (Parte I. Capite IX. edit. Rom.) *Goffredus magnæ auctoritatis in jure Canonico*, *Summam faciens ſuper titulos Decretalium &c.* docetque hunc Auctorem, de Trano dictum, ſuam *in Decretales Summam* anno 1290. vel ſerius etiam ſcripſiſſe: unde ſicuti Divi Thomæ certo conſtat non eſſe Opuſculum, in quo *recentior* allegatur *Goffredus*: ita num Ægidio de Leſſinia, cujus ætas mihi certa non eſt, tribui debeat, dubius hæreo.

II. Inter Opuſcula num. 68. proſtat Epiſtola, minuto charactere cuſa, An-

gelico Doctori tributa, ad quemdam data, dictum poſtea *Joannem*: in qua *proponitur idoneus modus ſalubriter acquirendi ſcientiam, ſive humanam, ſive divinam*. Veterum nemo meminit ejus. Barbavarii cenſuram refero: „ Epiſtola *de modo acquirendi ſcientiam*, ſi quis contendat eſſe Divi Thomæ, „ facile refelletur vel primis quidem ejus verbis. *Hoc*, inquit, *a me tibi* „ *traditur conſilium, ut per rivulos in mare non ſtatim eligas introire, quia* „ *per faciliora oportet ad difficiliora accedere*. Sane nimium enervis eſt col- „ lectio hæc, imo vero non tam enervis, quam vitioſa: nempe ex cujus „ antecedente non conſequens, ſed ejus oppoſitum potius deducatur. Ex „ hoc enim, quod per faciliora ad difficiliora eſt perveniendum, conſe- „ quitur: ergo per rivulos ad mare via eſt facienda. " Virum cenſorem deformata interpunctio, vel etiam lectio fefellit. Legendum ita: *Hoc traditur conſilium, ut per rivulos, non ſtatim in mare eligas introire*. Alia eſt lectio apud Martene Tomo I. Ampliſſimæ Collectionis col. 1352. *Hoc tibi datur conſilium, per rivulos, & non ſtatim in mare eligas introire*. Nonne vero qui primum ſe in rivulos immittit, ac poſtea mare ingreditur, a facilioribus gradum facit ad difficiliora?

Pergit Barbavarius. „ At videamus cætera inſtituta. *Nemini*, inquit, *te mul-* „ *tum familiarem oſtendas, quia nimia familiaritas parit contemptum*: ubi & „ concluſio parum vera eſt, & probatio prorſus nulla. Quis enim neſciat, „ maxime conferre ad ſcientiæ acquiſitionem, ſi quis ſtudia cum peritioribus „ conferat? Fac vero, quod *nimia familiaritas pariat contemptum*. Quid tum? „ Num enim indoctior quis factus eſt ob id, quod amicus eo utatur familia- „ rius? Quare abſit, ut hoc conſilium datum credamus a Divo Aquinate, qui „ totos dies in Scholis trivisset; ſed credamus potius, inſtitutionem fuiſſe ſeve- „ ri alicujus Monachi, vel Heremitæ. Neque etiam illud placet: *Non reſpi-* „ *cias, neque audias*. Cum enim oporteat addiſcentem, teſte Philoſopho, mul- „ ta credere; non parum refert in principio inſtitutionis, cui quiſquis credat: „ præſertim vero in iis, quæ ad Theologiam, & fidem ſpectant, quæ tota au- „ ctoritati innititur. "

Eamdem vulgavit epiſtolam ex MS. Codice Sancti Laurentii Leodienſis loco citato Edmundus Martene, cum quibuſdam vocum varietatibus, quæ nitidiorem efficiunt ſententiam. Jam anno 1330. teſte Jacobo Echardo, laudabatur, ceu S. Thomæ fœtus: extatque inter Epiſtolas B. Venturini de Bergomo, hoc titulo: *Exhortationes S. Thomæ de Aquino ad Juvenes benivolos circa ſtudium*. Plura adnotat idem Echardus ad calcem addita legi, quæ in editione Romana deſiderantur. Quod apud Martene additamentum legitur, refero: *Hanc ſiquidem ſalutarem Epiſtolam, omnique prorſus commendatione dignam, cohabitatricem tibi in cella hortor, & obſecro jugiter teneas; ut cum ea ſæpe confabulando, de virtute ire poſſis & proficere in virtutem, uſque in vitam æternam: quod tibi præſtare dignetur Dominus noſter Jeſus Chriſtus. Amen*. Non Auctor hæc ſcripſerit, ſed alius addiderit. Num ipſe Venturinus, ut ſuſpicatur Echardus? Non ita facile dixerim. „ Adde, inquit Caſimirus Oudi- „ nus, quod inquirens loquebatur *de modis ſeu mediis naturalibus acquirendi* „ *ſcientiam*: cui Auctor abſurde reſpondet *de mediis ſpiritualibus*, & ad inter- „ rogata nihil facientibus. " Imo hæc ſpiritualia media maxime conferunt *ad ſcientiam ſalubriter acquirendam*, ut Titulus habet.

III. Petrus Pellican in ſua Opuſculorum editione, num. lxxiv. recenſet Tractatum *de Præſcientia, & Prædeſtinatione divina*: quem aliæ præſtant editiones vel poſt primam Summæ Theologicæ Partem, vel poſt Tertiam. Hujuſce operis Veterum nemo mentionem ingerit, ceu elucubrati ab Aquinate, Lucem primum vidit Lugduni anno 1541. apud Joannem Criſpinum, obſtetricante *Joanne Danielis, Sacræ paginæ Baccallario Lovanienſi*, qui ſe contu-

liſſe *Tractatum* ait *ad multa exemplaria* . Codicem MS. nullum ſe unquam offendiſſe teſtatur Echardus , qui Sancti Doctoris nomen inſcriptum præferat .
„ Cæterum hæc lucubratio , (ejuſdem Echardi verba ſunt ,) licet multum
„ diſtet a ſtylo S. Thomæ, non tamen ita diſcrepat ab ejus doctrina: nam &
„ in ea adſtruitur , præſcientiam Dei adjuncta voluntate cauſam eſſe ſcito-
„ rum , & prædeſtinationem eſſe gratuitam , & ante præviſa merita . Hinc
„ mirum , Thomam Campanellam , famoſum illum Scholæ noſtræ deſerto-
„ rem, hanc opellam ceu genuinum S. Thomæ fœtum adoptaſſe , quo ſuam de
„ Prædeſtinatione poſt præviſa merita ſententiam fulciret, a qua certe parum ,
„ aut potius nihil illi præſidii . “

Digitized by Google

DIVI THOMAE AQUINATIS

CONTRA IMPUGNANTES DEI CULTUM, ET RELIGIONEM

OPUSCULUM XVI. *

* Al. XIX.

ROMANI EDITORIS ARGUMENTUM

In Opuſculum ſequens.

TEmpore Sancti Ludovici Francorum Regis, Vvielmus de Sancto Amore, Sigeriuſque magiſtri Pariſienſes, multique ſequaces in hunc inciderunt errorem, ut religioſorum mendicantium ſtatum damnatum aſſererent, librumque ſacrilegum multis ſacræ paginæ ſanctorumque auctoritatibus, licet male intellectis, & perverſe expoſitis, refertum Clementi IV. ſummo Pontifici obtulerunt. Pontifex igitur reverendo Magiſtro Ioanni de Vercellis Magiſtro Ordinis Prædicatorum dictum librum tranſmiſit, præcipiens ut eidem per famoſiſſimum tunc in toto orbe doctorem Fratrem Thomam de Aquino faceret reſponderi. Devotiſſimus igitur pater & doctor Thomas, Fratrum in capitulo generali Anagniæ congregatorum orationibus ſe faciens commendatum, præfatum librum ſtudioſe perlegit, quem reperit erroribus plenum. Quo comperto alium ipſe librum, qui incipit, Ecce inimici tui ſonuerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput &c. *tam cito, tamque eleganter, & copioſe compoſuit, ut non humano ingenio eum viſus ſit ediſſe, ſed potius in ſpiritu accepiſſe de dextera ſedentis in throno: quem librum, in quo omnia nequiſſimorum tela penitus extinxerat, præfatus ſummus Pontifex tamquam vere catholicum approbans, librumque contrarium tamquam hæreticum & nefarium damnans, ipſius auctores eum complicibus depoſuit de cathedra magiſtratus, expulſoſque de Pariſienſi Studio, omni dignitate privavit. Prædictus vero doctor poſt divinitus obtentam victoriam Pariſius rediens, omnes dicti operis articulos publice, & ſolemniter repetens diſputavit, firmavitque.* *

PRO-

* Vide Admonitionem præviam cap. 11.

PROOEMIUM,

In quo auctoris intentio declaratur.

Ecce inimici tui ſonuerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput. Super populum tuum malignaverunt conſilium, cogitaverunt adverſus ſanctos tuos: dixerunt. Venite, diſperdamus eos de gente, & non memoretur nomen Iſrael ultra. *Pſal.* lxxxii. 3.

OMnipotens Deus amator hominum ſuo amore nobis utitur ad eius bonitatem, & noſtram utilitatem, ut Auguſtinus docet in I. Lib. de doctrina chriſtiana. Ad ſuam quidem bonitatem, ut homines Deo dent gloriam. Iſai. xliii. 3. *(a) Omnis qui invocat nomen meum, in gloriam meam creavi eum.* Sed ad noſtram utilitatem, ut ipſe omnibus det ſalutem. I. Tim. ii. 4. *Qui omnes homines vult ſalvos fieri.* Et hanc concordiam inter homines & Deum naſcente Domino annuntiavit Angelus, Luc. ii. 14. *Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Quamvis autem ipſe, cum ſit omnipotens, per ſemetipſum poſſet gloriam ſuam ab hominibus, & ſalutem hominum procurare; diſpoſuit tamen, ut ordo ſervaretur in rebus, miniſtros eligere, quorum miniſterio perficeretur utrumque: & recte tales Dei adiutores dicuntur I. Cor. iii. Sed diabolus iovidus divinæ gloriæ, & humanæ ſalutis, per miniſtros ſuos, quos ad perſecutionem prædictorum miniſtrorum Dei incitat, utrumque nititur impedire: unde tales miniſtri diaboli, & inimici Dei in hoc oſtenduntur, cuius gloriam impediunt; & totius humani generis, cuius ſaluti adverſantur, & ſpecialiter miniſtrorum Dei, quos perſequuntur. I. Theſſal. ii. 15. *Nos perſecuti ſunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus adverſantur.*

Et propter hoc Pſalmiſta in verbis propoſitis tria facit. Primo oſtendit eorum inimicitiam ad Deum, ibi, *Ecce inimici tui ſonuerunt;* ideſt, qui prius occulte contra te loquebantur, nunc in publico loqui non formidant. Ut enim dicit Gloſſa, noviſſima tempora Antichriſti deſignat, quando hi qui modo premuntur metu, in liberam vocem erumpent: quæ vox quia irrationalis eſt, magis ſonus quam vox dicitur. Nec ſolum voce inimicitias ſuas exercent, ſed etiam factis: unde ſequitur: *Et qui oderunt te, extulerunt caput*, ſcilicet Antichriſtum, ſecundum Gloſſam, & membra eius, quæ *(b)* ſub illo capite ſunt; ut ab uno capite gubernati, efficacius ſanctos Dei perſequantur. Secundo oſtendit quomodo toti humano generi adverſantur, ſubiungens: *Super populum tuum malignaverunt conſilium*, vel *aſtute cogitaverunt*, ſecundum aliam litteram, ad eos decipiendum, ſecundum Gloſſam ſuper illud Iſa. iii. 12. *Popule meus, qui beatum te dicunt, ipſi te decipiunt:* Gloſſa, „ blandis verbis. “ Tertio, oſtendit quomodo miniſtros Dei perſequuntur, cum ſubdit: *Cogitaverunt adverſus ſanctos tuos:* Gloſſa: „ non ſolum „ contra mediocres, ſed etiam contra „ cæleſtes viros. “ Unde Gregorius in XIII. Lib. Moralium, exponens illud Iob xvi. *Aperuerunt ſuper me ora ſua, & exprobrantes &c.* Sic dicit: „ Illos præcipue reprobi in ſancta Eccleſia perſequuntur quos multis conſpiciunt eſſe profuturos: “ & infra: „ Reprobi grande ſe aliquid feciſſe æſtimant, „ cum vitam prædicatorum necant. “ Duo autem contra ſanctos cogitant. Primo ut ipſos annihilent. Heſter xiii. 15. *Volunt nos inimici noſtri perdere, & hereditatem tuam delere.* Secundo ut ſi hoc non poſſint, ſaltem eorum famam deſtruant apud homines, ut in eis fructificare non poſſint. Iac. ii. 6. *Nonne divites per potentiam opprimunt vos? ... Nonne ipſi blaſphemant bonum nomen quod invocatum eſt ſuper vos?* Et ideo quantum ad primum horum Pſalmiſta ſubiungit: *Dixerunt: Venite:* Gloſſa, „ quærentes ſibi ſocios: “ *diſperdamus eos de gente*, vel *de gentibus:* Gloſſa: „ ſcilicet ne ſint inter gentes; „ ideſt, tollamus eos de mundo: ecce „ perſecutio Antichriſti. “ Quantum ad ſecundum ſubdit: *Et non memoretur nomen Iſrael ultra*, ut ſcilicet nomen eorum in fama non habeatur, eorum ſcilicet qui ſe dicunt vere eſſe Iſrael, ut Gloſſa dicit. Horum primum, ſcilicet ſanctorum expulſionem de mundo, tyranni antiquitus per violentiam procurare conati ſunt: unde Apoſtolus ad Rom. viii. 36. ſuo tempore illud Pſalmi compleri dicit: *Propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus ſicut oves occiſionis.* Sed nunc idem perverſi homines aſtutis conſiliis attentant quantum ad religioſos ſpecialiter, qui verbo, & exemplo fructificare

(a) *Vulgata* Omnem. (b) *Al.* ſub illo capite capita ſunt.

care poſſunt, perſectionem profitentes; voleotes quædam aſſruere per quæ eorum ſlatus totaliter deſlruitur, & redditur nimium oneroſus, & vituperabilis, ſubtrahendo eis ſpiritualia ſolatia, & corporalia onera imponentes. Primo enim eis pro poſſe ſludium, & doctrinam auferre conantur, ut ſic adverſariis veritatis reſiſtere non poſſint, nec in Scriptura conſolationem ſpiritus invenire. Et hæc eſt aſtutia Philiſtinorum, I. Regum XIII. 19. *Caverant Philiſtiim ne forte facerent Hebræi gladium, aut lanceam*: quod Gloſſa exponit de prohibitione ſludii litterarum. Et hoc primitus Iulianus Apoſtata inchoavit, ut eccleſiaſlica teſlatur Hiſloria. Secundo, a conſortio ſludentium eos pro poſſe excludendo, ut per hoc ſanctorum vita veniat io contemptum. Apocal. XIII. 17. *Ne quis poſſit emere, aut vendere, niſi qui habet characterem, aut nomen beſtiæ*, eorum ſcilicet malitiæ conſenriendo. Tertio eorum prædicationem, & confeſſionum audientiam, quibus in populo fructificant, impedire nituntur. I. Theſſalonic. II. 16. *Prohibentes nos gentibus loqui, ut ſalvæ fiant*. Quarto ad laborem manuum eos compellunt, ut ſic gravati & ſui ſlatus tædium habeant, & in prædictis impediantur, ſecundum conſilium Pharaonis diceotis Exod. I. 9. *Ecce populus filiorum Iſrael multus, & fortior nobis eſt. Venite, ſapienter opprimamus eum*: & infra: *Propoſuit itaque eis magiſtros operum*. Gloſſa: ,, Pharao ſignificat Zabulum, ,, qui luti & lateris imponit graviſſimum iu- ,, gum, ſervitutem ſcilicet lutulenti, & ter- ,, reni operis. " Quinto vituperant eorum perfectionem, & blaſphemant, ſcilicet paupertatem mendicantium. II. Pet. II, 2. *Multi ſequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blaſphemabitur*, ideſt bona opera, ſecundum Gloſſam. Sexto eis victum, & eleemoſynas, unde vivebant, ſubtrahunt ut poſſunt. In tertia caoonica Ioan. 10. *Et quaſi iſta non ſufficiant ei*, Gloſſa, ,, quod hoſpitalitatem diſſuadet, ,, *neque ipſe fratres ſuſcipit*, Gloſſa, " indigentes, " *& eos qui ſuſcipiunt, prohibet*: Gloſſa, ,, ne ,, impendant curam humanitatis. " Septimo famam ſanctorum prædicti miniſtri diaboli nituntur corrumpere, intantum ut non ſolum per ſe apud præſentes ſanctos Dei infament verbo, ſed etiam litteras per univerſum orbem dirigant. Hier. XXIII. 15. *A prophetis Ieruſalem egreſſa eſt pollutio ſuper omnem terram*: ,, Gloſſa Hieronymi: ,, Hoc utimur teſtimoaio adverſus eos qui ,, epiſtolas plenas mendacio, & frauduleo- ,, tia, & periurio in orbem dirigunt, & ,, aures audieotium polluunt. Non enim ,, ſufficit eis iniquitatem propriam devo- ,, rare, vel proximos lædere; ſed quod ,, ſemel oderunt, per totum orbem co- ,, nantur infamare, & ubique blaſphe- ,, mias ſeminare. "

Prædictorum igitur malignantium nequitiam comprimere ioteodentes, hoc ordioe procedamus.

Primo oſtendemus, quid ſit religio, & in quo perfectio religionis conſiſtat, quia eorum tota intentio cootra religioſos eſſe videtur.

Secundo oſtendemus ea quibus religioſos opprimere nituntur, frivola, & nulla eſſe.

Tertio monſlrabimus quod ea quæ ad religioſorum infamiam proferuot, nequiter proponunt.

CAPUT I.

Quid ſit religio, & in quo conſiſtat religionis perfectio.

UT autem religioois naturam cognoſcere valeamus, huius nominis originem inquiramus. Nomen igitur religionis, ut Auguſtinus in Libro de vera religiooe innuere videtur, a religando ſumptum eſt. Illud autem proprie ligari dicitur quod ita uni adſtringitur quod ei ad alia divertendi libertas tollatur. Sed religatio iteratam ligationem importaos oſlendit ad illud aliquem ligari cui primo coniunctus fuerat, & ab eo diſtare incepit. Et quia omnis creatura prius in Deo extitit quam in ſe ipſa, & a Deo proceſſit, quodammodo ab eo diſtare incipiens ſecundum eſſentiam per creationem; ideo rationalis creatura ad ipſum Deum debet religari, cui primo coniuncta fuerat etiam antequam eſſet, ut ſic ad locum unde exeunt flumina revertantur, Eccle. I. Et ideo Auguſtinus dicit in lib. de vera relig. *Religet nos religio uni omnipotenti Deo*: & habetur in Gloſſa Rom. XI. 36. ſuper illud, *Ex ipſo, & per ipſum &c.* Prima autem ligatio qua homo Deo ligatur, eſt per fidem, ut dicitur Hebr. XI. 6. *Accedentem ad Deum oportet credere quia eſt*. Huius fidei proteſlatio, latria eſt, quæ cultum Deo exhibet; quaſi recognoſceos Deum eſſe principium: unde religio primo & principaliter latriam ſignificat, quæ Deo cultum exhiber in veræ fidei proteſtationem. Et hoc eſt quod Auguſtinus dicit X. de civitate Dei, quod re-

ligio-

ligio non quemlibet, ſed Dei cultum ſignificare videtur: & hoc modo Tullius religionem diffinit in veteri Rethorica, dicens: *Religio eſt qua ſuperiori cuidam naturæ, quam divinam vocant, curam, cæremoniamque affert*. Et ſic primo & principaliter ad veram religionem pertinere noſcuntur quæcumque ad fidem integram pertinent, & debitam latriæ ſervitutem. Sed ſecundo ad religionem pertinere noſcuntur illa omnia in quibus poſſumus ſervitium Deo exhibere: quia, ut Auguſtinus dicit in Enchir. Deus c'itur non ſolum fide, ſed ſpe, & caritate, ut ſic omnia caritatis opera religionis eſſe dicantur. Unde Iacob. I. 27. *Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc eſt, viſitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum &c.*

Ex his ergo patet quod duplex eſt religionis acceptio. Una ſecundum ſui nominis primam inſtitutionem, ſecundum quod aliquis Deo ſe ligat per fidem ad debitum cultum; & ſic quilibet chriſtianæ religionis fit particeps in baptiſmo, abrenuntians ſatanæ, & omnibus pompis eius. Secunda prout aliquis ad aliqua caritatis opera ſe obligat, quibus ſpecialiter Deo ſervitur, abrenuntians ſæcularibus; & hoc modo religionis nomine ad præſens utimur. Caritas autem Deo debitum obſequium reddit ſecundum actus vitæ activæ, & contemplativæ. In actibus quidem activæ vitæ diverſimode ſecundum diverſa officia caritatis, quæ proximis impenduntur: & ideo ſunt aliquæ religiones inſtitutæ ad vacandum Deo per contemplationem, ſicut religio monaſtica, & eremitica; aliquæ autem ad ſerviendum Deo in membris ſuis per actionem, ſicut illorum qui ad hoc Deo ſe dedicant, ut infirmos ſuſcipiant, captivos redimant, & alia miſericordiæ opera exequantur. Nec eſt aliquod opus miſericordiæ ad cuius executionem religio inſtitui non poſſit, etſi non ſit hactenus inſtituta. Sicut autem in baptiſmo homo per fidei religionem Deo ligatur, peccato moritur; ita per votum religionis non ſolum peccato, ſed ſæculo moritur, ut ſoli Deo vivat in illo opere in quo ſe Deo miniſtraturum devovit fidei: quia ſicut per peccatum vita tollitur, ita per occupationes ſæculi Chriſti miniſterium impeditur: II. ad Tim. II. 4. *Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſæcularibus*. Et ideo per religionis votum abrenuntiatur illis quibus humanus animus maxime occupari conſuevit, & a divinis obſequiis impediri. Quorum primum & principale eſt coniugium. I. ad Cor. VII. 23. *Volo autem vos ſine ſolicitudine eſſe. Qui ſine uxore eſt, ſolicitus eſt quæ Domini ſunt, quomodo placeat Deo; qui autem cum uxore eſt, ſolicitus eſt quæ, ſunt mundi, quomodo placeat uxori, & diviſus eſt*. Secundum eſt poſſeſſio divitiarum terrenarum: Matth. XIII. 22. *Solicitudo huius ſæculi, & fallacia divitiarum ſuffocat verbum, & ſine fructu efficitur*: unde dicit Gloſſa Luc VIII. ſuper illud, *Quod autem in ſpinis cecidit &c.* „ Divitiæ etſi „ delectare videantur, ſuis tamen poſſeſ- „ ſoribus ſunt ſpinæ, cum aculeis cura- „ rum mentes eorum confodiunt, quæ „ avide quæruntur, & ſolicite ſervan- „ tur. “ Tertium eſt propria voluntas, quia qui ſuæ voluntatis eſt arbiter, ſolicitudinem habet de ſuæ vitæ gubernatione: & ideo nobis conſulitur ut noſtri ſtatus diſpoſitionem divinæ providentiæ committamus: I. Pet. V. 7. *Omnem ſolicitudinem veſtram proiicientes in eo, quoniam ipſi cura eſt de vobis*. Proverb. III. 5. *Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ*. Et inde eſt quod perfecta religio triplici voto conſecratur; ſcilicet voto caſtitatis, per quod abrenuntiatur coniugio; voto paupertatis, per quod abrenuntiatur divitiis; voto obedientiæ, per quod abrenuntiatur propriæ voluntati. Per hæc autem tria vota homo Deo ſacrificium offert de omnibus bonis: per votum quidem caſtitatis, in ſacrificium Deo offerens corpus proprium, de quo Rom. XII. I. dicit Apoſt. *Exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viventem*: per votum autem paupertatis oblationem Deo faciens de exterioribus bonis, de quo Rom. XV. 31. *Obſequii mei oblatio accepta fiat in Hieroſolymis ſanctis*: per votum autem obedientiæ ſacrificium Deo ſpiritus offerens, de quo in Pſalm. L. 19. *Sacrificium Deo, ſpiritus contribulatus &c.* Nec ſolum ſacrificium per hæc tria Deo offertur, ſed holocauſtum, quod erat in lege acceptiſſimum. Unde Gregorius in VIII. Homil. ſecundæ partis ſuper Ezech. *Cum quis ſuum aliquid Deo vovet, & aliquid non vovet, ſacrificium eſt; cum vero omne quod habet, omne quod vivit, omne quod ſapit, omnipotenti Deo voverit, holocauſtum eſt*. Et ſic religio ſecundo modo accepta, in hoc quod ſacrificium Deo offert, primum modum religionis imitatur. Sunt autem quidam modi vivendi, in quibus aliqua horum prætermittuntur; ſed in eis perfecta religionis ratio non invenitur. Alia autem omnia quæ in religionibus reperiun-

riuntur, ſunt adminicula quædam ad cavendum ea quibus per votum religioois abrenuntiatur, vel ad obſervandum id in quo homo per religioois votum Deo ſe ſerviturum promiſit.

Ex prædictis igitur patere poteſt, ſecundum quid una religio poſſit perfectior altera iudicari. Ultima enim rei perfectio in fiois coofecutione conſiſtit: unde debet principaliter ex duobus religionis perfectio iudicari. Primo, ex hoc ad quod religio ordinatur, ut dicatur illa religio eſſem eminentior quæ digniori actui dedicatur, ut ſic ſecundum comparatiooem lactivæ, & contemplativæ vitæ in utilitate, & dignitate accipiatur comparatio religiooum, quæ activæ, & quæ contemplativæ deputantur. Secuodo ex comparatione religionis ad executionem illius ad quod eſt inſtituta. Non enim ſufficit religionem aliquam ad aliquid inſtitui, niſi ſit taliter ordinata obſervationibus, & modis vivendi, quod ad ſuum finem ſine impedimento pertingat; ſicut ſi duæ religiones ſunt inſtitutæ ad contemplandum, illa per quam homioi liberior contemplatio redditur, debet perfectior iudicari. Sed quia, ut dicit Auguſtious, *nemo poteſt novam vitam inchoare, niſi veteris eum vitæ pœniteat*, quælibet religio, per quam homo novam inchoat, quidam pœoitentiæ ſtatus eſt, ut homo a veteri vita purgetur: & hoc tertio modo poſſunt comparari religiones, ut illa dicatur perfectior quæ maiores auſteritates habet, ſicut in ieiunio, vel paupertate, vel aliis huiuſmodi: quia opera ſatisfactoria debent eſſe pœnalia. Sed primæ comparationes ſunt magis religioni eſſentiales, & ideo ſecundum eas eſt magis perfectio religionis iudicanda, & præcipue cum perfectio viræ magis conſiſtat in interiori iuſtitia quam in exteriori abſtinentia.

Sic ergo patet quid ſit religio, & in quo perfectio religionis cooſiſtat.

Secunda pars principalis totius operis.

His igitur viſis procedendum eſt ad ea excludenda quibus adverſarii religionis religionem opprimere conantur, hoc modo procedentes.

Primo enim inquiremus, utrum alicui religioſo docere liceat.

Secundo, utrum religioſus poſſit eſſe de collegio ſæculari magiſtrorum licite.

Tertio, utrum religioſo liceat prædicare, & confeſſiones audire, ſi curam non habeat aoimarum,

Quarto, utrum religioſus teneatur propriis manibus laborare.

Quioto, utrum liceat religioſo omnia ſua relinquere, ita quod oihil ſibi poſſidendum remaneat nec in proprio, nec in commuoi.

Sexto, utrum poſſit vivere de eleemoſyois, & de mendicatis præcipue.

CAPUT II.

An religioſo liceat docere.

Doctrinam autem religioſorum, ne ſcilicet docere poſſiot, multipliciter excludere nituotur.

Primo auctoritate Domini dicentis Matth. XXIII. 8. *Vos autem nolite vocari Rabbi*: quod conſilium quidam dicunt a perfectis eſſe obſervandum: unde cum omoes religioſi perfectionem profiteantur, a magiſterio abſtinere debent.

Secundo auctoritate Hieronymi in epiſtola ad Riparium, & Deſiderium contra Vigilantium, & habetur XVI. qu. I. *Monachus non doctoris habet; ſed plangentis officium*: & VII. q. I. cap. *Hoc nequaquam* dicitur: *Monachorum vita ſubiectionis habet verbum, & diſciplinatus, non docendi, vel præſidendi, vel paſcendi alios*. Et ita cum canonici regulares, & alii religioſi monachorum iure cenſeantur, ut dicitur extra de poſtulando, *Ex parte* §, & de ſtatu monachorum, *Quod Dei timor*; relinquitur quod nulli religioſo docere liceat.

Ad idem addunt quod docere eſt contra religionis votum. Per votum enim religiooiis mundo abrenuotiatur. Omne autem quod eſt in mundo, eſt concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ; per quæ tria intelligunt divitias, delicias, & honores. Magiſterium autem hooorem eſſe dicunt, quod probant per Gloſſam, quæ dicit Matth. IV. ſuper illud, *Statuit illum ſupra pinnaculum*: „ In „ Palæſtina plana deſuper erant tecta, & „ ibi erat ſedes doctorum, uode populo „ loquerentur: ubi multos decipit diabo- „ lus vanagloria, hooore magiſterii in ſta- „ tos.“ Uode concludunt, quod docere eſt contra religionis votum.

Item. Religioſi tenentur ad perfectam humilitatem, ſicut ad perfectam paupertatem. Sed ita teneotur ad perfectam paupertatem quod non licet eos aliquid proprium poſſidere. Ergo debent ita humilitatem ſervare quod nullo honore potiantur. Magiſterium autem eſt hooor, ut pro-

probatum eſt. Ergo magiſterium eſt illis illicitum.

Item. Dionyſius v. cap. eccl. Hierar. diſtinguit utramque hierarchiam in tria, ſcilicet in ſacras actiones, & in communicantes eas, & in eos qui eas tantum recipiunt. Actiones autem ſacras dividit in tria in eodem cap. ſcilicet in purgantes, quod eſt diaconorum; in illuminantes, quod eſt ſacerdotum; in perficientes, quod eſt Epiſcoporum. Recipientes etiam divinas actiones dividit in tria in v. cap. ſcilicet in immundos, qui purgantur per diaconos; in ſacrum populum, qui illuminatur per ſacerdotes; in monachos, qui ſunt altioris gradus, qui perficiuntur per Epiſcopos. Ergo patet quod monachorum non eſt ſacra aliis communicare, ſed ab aliis recipere. Sed quicumque docet, ſacra alii communicat. Ergo monachus non debet docere.

Item. Magis eſt remotum a vita monaſtica ſcholaſticum officium quam eccleſiaſticum. Sed, ut dicitur xvi. quæſt. i. *nemo poteſt & eccleſiaſticis officiis deſervire, & in monaſtica regula ordinate perſiſtere*. Ergo multo minus poteſt monachus ſcholaſticis officiis vacare docendo, vel audiendo.

Addunt etiam quod eſt contra doctrinam apoſtolicam II. Cor. x. 13. *Nos autem non in immenſum gloriabimur, ſed ſecundum menſuram regulæ qua menſus eſt nobis Deus:* Gloſſa: „ Tanta poteſtate utimur, quanta conceſſa eſt ab auctore, nec menſuram, vel modum egredimur. “ Unde dicunt, quod quicumque religioſus ultra illum modum egreditur qui ſibi ab auctore ſuæ regulæ eſt ſtatutus, ſe ipſum ſuperextendit contra apoſtolicam doctrinam veniens. Unde nulla religio in ſui principio habuit magiſtros. Ergo nulli religioſo licet ad magiſterium promoveri.

Ulterius autem & ſi non ex toto doctrinam religioſorum impedire poſſunt, eam ſaltem attenuare nituntur, dicentes, quod in uno religioſorum collegio doctores plures eſſe non debent, inducentes illud quod dicitur Iac. iii. 1. *Nolite plures magiſtri fieri, fratres mei:* Gloſſa. „ Plures in Eccleſia ne velitis eſſe magiſtri. “ Sed unum religioſorum collegium eſt una Eccleſia. Ergo in uno religioſorum collegio non debent eſſe plures magiſtri.

Item, Hieronymus ad Ruſticum, & habetur etiam vii. quæſt. i. *In apibus princeps eſt unus, grues ordine litterato unam ſequuntur:* & infra: *Unus gubernator in navi, in domo unus dominus*. Ergo & in uno collegio religioſorum non debet eſſe niſi unus magiſter.

Item. Cum ſint multa religioſorum collegia, ſi unum collegium haberet plures quam unum doctorem, ſequeretur tanta multiplicatio religioſorum doctorum, quod ſæculares magiſtri excluderentur propter auditorum paucitatem; præcipue cum oporteat in uno ſtudio eſſe determinatum numerum magiſtrorum, ne ex doctorum multitudine doctrina ſacra veniat in contemptum.

Huiuſmodi autem errorum aſſertores, priorum errantium ſemitas imitantur. Eſt enim errantium conſuetudo ut quia in medio veritatis non poſſunt conſiſtere, unum errorem declinantes in contrarium dilabantur. Sic evitans diviſionem eſſentiæ, quam Arius introduxit, in confuſionem perſonarum Sabellius declinavit, ſicut dicit Auguſtinus. Sic etiam Eutyches declinans diviſionem perſonarum in Chriſto, quam Neſtorius aſſerebat, confuſionem naturarum in Chriſto poſuit, ſicut dicit Boetius. Idem etiam patet de Pelagio, & Manichæo, & de multis aliis hæreticis: propter quod dicitur I. Timoth. iii. 8. *Homines corrupti mente, reprobi circa fidem:* Gloſſa: „ & numquam in fide, quia in circuitu „ impii ambulant, in medio non ſiſtentes. “

Fuit ergo quondam quorumdam religioſorum præſumptuoſorum error, qui ex hoc ipſo quod monachi erant, de ſua vita præſumentes, auctoritate propria ſibi docendi officium uſurpabant; & in hoc pax eccleſiaſtica turbabatur, ut habetur xvi. quæſt. i. *Quidam monachi nihil habentes ſibi iniunctum a proprio Epiſcopo, veniunt ad civitatem Conſtantinopolitanam, & in ea perturbationes tranquillitati eccleſiaſticæ inferunt:* quod etiam plenius in eccleſiaſtica narratur Hiſtoria: quorum præſumptiones ſancti patres conati ſunt reprimere rationibus, & decretis. Eorum autem dictis quidam perverſi noſtri temporis abutuntur, *ea indocti, atque inſtabiles depravantes, ſicut & ceteras ſcripturas ad ſuam ipſorum perditionem*, ut dicitur II. Pet. ult. 16. intantum quod in contrarium errorem labuntur, aſſerentes, quod non licet religioſo doctoris officium exercere, vel ſuſcipere; & non debet ei iniungi. Quod quidem falſum eſſe primo oſtendamus, poſtmodum ad eorum probationes reſpondentes.

Digitized by Google

Primo ergo inducatur Hieronymi auctoritas ad Rusticum, quæ habetur XVI. quæſt. 1. *Sic vive in monaſterio, ut clericus eſſe merearis: multo tempore diſce quæ poſtmodum doceas*. Item ad eumdem in cap. ſeq. *Si clericatus te titillat deſiderium, diſcas quod poſſis docere*. Ex quibus accipi poteſt quod monachi poſſint ſuſcipere docendi officium. Hoc idem oſtenditur exemplis ſanctorum, qui in religione viventes docuerunt, ſicut patet de Gregorio Nazianzeno, qui cum monachus eſſet, Conſtantinopolim eſt adductus, ut ſacram Scripturam ibi doceret, ut eccleſiaſtica narrat Hiſtoria. Hoc etiam patet de Damaſceno, qui cum monachus eſſet, ſcholares docuit non ſolum in ſacra Scriptura, ſed etiam in liberalibus artibus, ut patet in Lib. de miraculis beatæ Virginis. Hieronymus etiam in prologo Bibliæ, licet monachus eſſet, doctrinam ſacræ Scripturæ promittit Paulino monacho, ſcilicet quod eum docebit, quem etiam ad ſtudium ſacræ Scripturæ hortatur. De Auguſtino etiam legitur, quod poſtquam monaſterium inſtituit, in quo cœpit vivere ſecundum regulam ſub ſanctis Apoſtolis inſtitutam, ſcribebat libros, & docebat indoctos. Hoc etiam paret de aliis Eccleſiæ doctoribus, ſcilicet Gregorio, Baſilio, Chryſoſtomo, & aliis multis, qui religioſi fuerunt, & præcipui Eccleſiæ doctores.

Hoc etiam rationibus oſtendere facile eſt. Doctrina enim ſacræ Scripturæ operibus comprobatur. Actuum 1. 1. *Cœpit Ieſus facere, & docere*: Gloſſa: „ Quod „ cœpit facere, & docere, bonum do- „ ctorem inſtruit, qui quod docet fa- „ cit. " Doctrina autem evangelica non ſolum præcepta, ſed & conſilia continet. Convenientiſſime ergo doctrinam evangelicam docet qui non ſolum præcepta, ſed etiam conſilia ſervat, cuiuſmodi ſunt religioſi.

Item. Qui moritur alicui vitæ, ab illis operibus decidit quæ illi vitæ congruunt; & qui vivere incipit aliqua vita, illa opera tunc ſibi fiunt maxime convenientia quæ illi vitæ competunt: unde Dionyſius II. cap. eccl. Hierar. oſtendit, quod ante baptiſmum, per quem homo divinam vitam accipit, non poreſt exercere divinas operationes: quia, ſicut ipſe dicit, oporter primum exiſtere, & deinde operari. Sed religioſus per votum religionis ſæculo moritur Deo vivens. Ergo per hoc quod religioſus eſt, interdicuntur ſibi operationes ſæculares, ſicut mercationes, & alia negotia ſæcularia; non autem actiones divinæ, quæ ſcilicet hominem in Deo viventem requirunt. Talis autem eſt divina confeſſio, quæ fit per doctrinam: Pſal. CXIII. 17. *Non mortui laudabunt te, Domine .... ſed nos qui vivimus, benedicimus Domino*. Et ita religioſi per votum religionis a doctrinæ officio non excluduntur.

Præterea. Illi maxime ſunt idonei ad docendum qui maxime divina per contemplationem capere poſſunt: unde Gregorius in VI. Moral. *Quieti contemplantes ſorbeant quod occupati erga proximos loquentes refundant*. Sed ad vacandum contemplationi præcipue religioſi ſunt deputati. Ergo per hoc quod ſunt religioſi, redduntur magis ad docendum idonei quam impediantur.

Item. Ridiculum eſt dicere, quod ex hoc aliquis a doctrina repellatur per quod magis quietus ad vacandum ſtudio, & doctrinæ redditur; ſicut ridiculum eſſet quod a currendo impediretur qui impedientia curſum relinquit. Sed religioſi per triplex votum reliquerunt illa quibus animus maxime inquietatur, ut ex prædictis patet. Ergo eis maxime docere, & ſtudere competit. Eccli. XXXVIII. 25. *Sapientiam*, Gloſſa divinam, *ſcribe in tabulis cordis*, ideſt diſce in tempore vacuitatis; *& qui minoratur actu, percipiet ſapientiam*.

Item. Pauperibus Chriſti maxime competit notitiam Scripturarum habere, ut patet per Hieronymum in prol. Hebraicarum Quæſtionum ſuper Geneſ. *Ut nos humiles, & pauperes nec habemus divitias, nec oblatas dignamur accipere; & illi noverint non poſſe notitiam Scripturarum, ideſt Chriſti, cum mundi habere divitiis*. Eis autem competit docere qui notitiam habent Scripturarum. Ergo religioſis, qui paupertatem profitentur, maxime competit docere.

Item. Sicut ſupra probatum eſt, ad quodlibet opus miſericordiæ exequendum poteſt aliqua religio inſtitui. Sed docere eſt actus miſericordiæ, unde inter eleemoſynas ſpirituales computatur. Ergo poteſt aliqua religio inſtitui ſpecialiter ad docendum.

Præterea. Magis remota videtur a religionis propoſito corporalis militia, quæ corporalibus armis exercetur, quam militia ſpiritualis, quæ utitur armis ſpiritualibus, ſcilicet ſacris documentis ad errorum impugnationem, de quibus dicitur II. ad Corin. X. 4. *Arma militiæ noſtræ*

Digitized by Google

ſtra non ſunt carnalia, ſed potentia Deo. Sed religiones aliquæ provide inſtituta ſunt ad exequendam militiam corpora lem in tutelam Eccleſiæ ab hoſtibus corporalibus; quamvis non deſint Eccleſiæ Principes ſæculares, qui ex officio Eccleſiam defendere debent. Ergo & ſalubriter inſtitutæ ſunt aliquæ religiones ad docendum, ut ſic per eorum doctrinam Eccleſia ab hoſtibus defendatur; quamvis etiam ſint alii ad quos pertinet hoc modo Eccleſia defenſare.

Item. Qui idoneus eſt ad hoc ut poſſit aſſumi ad id quod maius eſt, & in quo aliud includitur, idoneus debet reputari ad id quod minus eſt, & quod in maiori includitur. Sed religioſus, etiamſi religio eius non ſit ad docendum inſtituta, poteſt aſſumi ad prælationis officium, ut patet de monachis per multa capitula XVI. quæſt. 1. Cum ergo prælationis officium ſit maius quam officium doctoris, quod magiſtri legentes in ſcholis exercent, & tamen prælationis officium ſimul habeat etiam doctrinam adiunctam; non debet inconveniens reputari, ſi monachus auctoritate eius ad quem ſpectat, ad prædictum doctrinæ officium aſſumatur.

Item. Minora bona pro maioribus intermitti poſſunt, ut dicit Gloſſa ſuper illud Luc. IX. 60. *Tu autem vade, & annuntia regnum Dei*. Sed bonum commune præfertur bono privato. Cum ergo monachus in clauſtro ordinem ſuum ſervans privato bono inſiſtat, ſcilicet tantum ſuæ ſaluti; doctrinæ autem officium, quo plurimi erudiuntur, in commune bonum totius Eccleſiæ redundet; non eſt inconveniens, ſi monachus extra clauſtrum vivat ad doctrinæ officium aſſumptus de licentia eius ad quem ſpectat.

Nec valet quod dicunt, quod hoc poſſet fieri quando neceſſitas imminerer, quæ nunc non apparet, cum magiſtrorum ſæcularium iam copia habeatur: quia utilitas communis non ſolum debet procurari ut ſit quocumque modo, ſed ut ſit optimo modo quo fieri poteſt. Quanto autem doctores magis multiplicantur, tanto utilitas communis, quæ ex doctrina provenit, magis creſcit, quia uni manifeſtatur quod alteri nondum notum eſt: propter quod dicitur Sapient. VI. 26. *Multitudo autem ſapientium ſanitas eſt orbis terrarum*: quo zelo Moyſes ductus dixit Num. XI. 29. *Quis tribuat ut omnis populus prophetizet?* Gloſſa: „ Fidelis prædicator optat, ſi fieri valeat, „ ut veritatem quam ſolus non ſufficit, „ ora cunctorum ſonent: " & infra: „ Prophetare omnes voluit qui bonum „ quod habuit, non invidit. "

Item. Eiuſdem eſt verbo præſentes, & ſcripto abſentes docere, ut habetur II. Corinth. X. 11. *Quales ſumus verbo per epiſtolas abſentes, tales præſentes in facto*. Sed nullus dubitat quin religioſi poſſint docere abſentes ſcripto, cum omnia armaria plena inveniantur operibus, ſive libris, quos religioſi fecerunt ad Eccleſiæ inſtructionem. Ergo & præſentes poſſunt verbo docere.

Ea autem quæ in contrarium opponuntur, facile eſt ſolvere.

Quod enim primo dicunt, eſſe Domini conſilium de vitando magiſterio, pater multipliciter eſſe falſum. Primo quia ſupererogationes, de quibus dantur conſilia, habent præmium eminentius, ut patet ex hoc quod dicitur Lucæ X. 35. *Et quodcumque ſupererogaveris, ego cum rediero reddam tibi*; quod Gloſſa de ſupererogatione conſiliorum exponit. Unde abſtinere ab illis actibus quibus excellens debetur præmium, ſub conſilio cadere non poteſt. Doctoribus autem debetur præmium excellens, ſicut & virginibus, ſcilicet aureola, ut patet Danielis XII. 3. *Qui ad iuſtitiam erudiunt multos*, Gloſſa verbo, & exemplo, *quaſi ſtella in perpetuas æternitates*. Sicut ergo inconveniens eſſet dicere, quod declinare virginitatem, & martyrium ſub conſilio caderet; ita inconveniens eſt dicere, quod abſtinere ab actu docendi, ſub conſilio cadat. Item conſilium non poteſt eſſe de eo quod contrariatur conſilio, vel præcepto. Sed docere cadit ſub præcepto, vel ſub conſilio, ut patet Matthæi ult. 19. *Euntes, docete omnes gentes &c.* Galat. VI. 1. *Vos, qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis*. Non ergo de non docendo poteſt eſſe conſilium. Item conſilia quæ Dominus propoſuit, immediate ab Apoſtolis obſervari voluit, ut eorum exemplo alii ad obſervanda conſilia provocarentur: unde Paulus I. Corint. VII. 7. conſilium de virginitate proponens, dixit: *Volo (a) omnes homines eſſe ſicut me ipſum*. Sed obſervatio huius quod dicunt conſilium, ſcilicet abſtinere a docendo, ad Apoſtolos non pertinebat, cum ipſi ad docendum in univerſum orbem mitterentur. Non ergo abſtinere a docendo ſub conſilio cadit. Nec poteſt dici, quod ſub

(a) *Vulgata* omnes vos eſſe.

ſub conſilio cadat abſtinere ab his quæ ad ſolemnitatem docendi pertinent: qoia ea quæ ad ſolemnitatem docendi pertinent, non fiunt cauſa elationis, alias enim eſſent ab omnibus vitanda, quia quilibet tenetur elationem vitare; ſed ſunt ordinata ad auctoritatem officii oſtendendam: & ideo ſicut perfectioni nihil deperit, ſi ſacerdos ſupra diaconem ſedeat, & ſericis ornetur veſtibus; ita non obſtat perfectioni, ſi quis magiſtralibus inſignis utatur: & hoc eſt quod dicit quædam Gloſſa ſuper illud Matth. XXIII. 6. *Amant primos recubitus*. „ Magiſtros (inquit) primos ſedere non vetat; ſed „ eos arguit qui hæc habita, vel non „ habita appetunt. “ Adhuc autem eſt magis ridiculum dicere, quod etſi abſtinere a docendo ſub conſilio non cadat, abſtinere tamen a magiſterii nomine ſub conſilio cadit. Non enim poteſt eſſe præceptum, vel conſilium de eo quod non eſt in nobis, ſed in alio. In nobis quidem eſt docere, vel non docere, de quo non eſſe conſilium probatum eſt. Sed doctores, atque magiſtros vocari non eſt in nobis, ſed in eis qui ſic nos nominant. Non ergo poteſt ſub conſilio cadere, ut non vocemur magiſtri. Item cum nomina ſint impoſita ad ſignificandum res, ridiculum eſt dicere, quod nomen ſit prohibitum, cum res non ſit interdicta. Item conſiliorum obſervatio maxime ad Apoſtolos pertinuit, quibus mediantibus ad alios pervenit. Magiſtri ergo nomen nullo conſilio eſt interdictum, cum ipſi Apoſtoli ſe ipſos magiſtros, & doctores nominaverint. I. Timoth. II. 7. *Veritatem dico, non mentior, doctor gentium in fide, & veritate*. II. Tim. I. 11. *In quo poſitus ſum ego prædicator, & Apoſtolus, & magiſter gentium*. Reſtat ergo dicendum, quod id quod Dominus dixit, *Nolite vocari Rabbi*, non ſit conſilium, ſed præceptum, ad quod omnes tenentor; nec prohibentur actns docendi, & magiſterii nomen, ſed ambitio magiſterii: unde cum ſubiungit, *Nec magiſtri*, Gloſſam: „ nec appetatis vocari: “ nec quemlibet appetitum interdicit, ſed inordinatum; ut ex Gloſſa prius inducta apparet, & ex hoc etiam quod de inordinato appetitu Phariſæorum præmiſerat, dicens: *Amant primos recubitus &c.* Poteſt tamen aliter intelligi, ſecundum Gloſſam, ut etiam ex circumſtantia litteræ patet. Simul enim Dominus prohibet ibidem patris nomen, ac magiſtri, quia unus eſt pater noſter qui eſt in cælis, & quia magiſter noſter unus eſt Chriſtus. Deus enim, ut Gloſſa dicit ibidem, & pater, & magiſter natura dicitur; bomo antem dicitur indulgeutia pater, & magiſrer miniſterio. Prohibet ergo Dominus ne auctoritas vitæ naturalis, ſeu ſpiritualis, aut etiam ſapientiæ alicui homini attribuatur: unde dicit Gloſſa: „ Vos autem nolite vocari magiſtri, ne quæ Deo debentur, vobis præſumatis; neque alios Rabbi vocetis, ne divinum honorem hominibus deferatis. “ Unde in alia Gloſſa dicitur, quod pater vocandus eſt aliquis, ut honor ætati deferatur, non ut auctor vitæ habeatur. Magiſter ex conſortio veri magiſtri tamquam eius nuntius, & pro reverentia eius a quo mittitur, honoratur. Sic ergo patet quod Dominus non prohibuit ſimpliciter nec præcepto, nec conſilio oomen patris, aut magiſtri: alias quomodo ſancti patres ſuſtinuiſſent ut illi qui præſunt monaſteriis, Abbates, ideſt patres, vocarentur? Quomodo etiam Chriſti Vicarius, qui debet eſſe perfectionis exemplum, Papa, ideſt pater, diceretur? Auguſtinus etiam, & Hieronymus Epiſcopos quibus ſcribunt, Papas, ideſt patres, frequenter nominant. Stultiſſimum eſt ergo dicere, quod hoc quod dicitur, *Nolite vocari Rabbi*, ſit conſilium. Dato etiam quod ſit conſilium, non ſequitur quod omnes perfecti ad iſtud conſilium teneantur. Non enim qui ſtatum perfectionis profitentur, ad omnia tenentur conſilia, ſed ad ea tantum ad quæ ex voto ſe obligant: alias Apoſtoli, qui in ſtatu perfectionis erant, tenebantur ad hanc ſupererogationem quam Paulus faciebat, ut non acciperent ſtipendia ab Eccleſiis quibus prædicabant; & peccabant, cum hoc non obſervarent, ut patet I. Cor. IX. Sequeretur etiam ex hoc religionum confuſio, ſi omnes ad omnes ſupererogationes, & omnia conſilia tenerentur: quicquid enim una ſupererogaret, omnes ſupererogare tenerentur, & ſic inter eas nulla diſtinctio remaneret: quod eſt inconveniens. Non ergo ad omnia conſilia perfecti tenentur, ſed ſolum ad ea ad quæ ſe obligant.

Quod etiam ſecundo obiiciunt, quod monachus non docentis, ſed plangentis habet officium, pro eis non facit. Ibi enim Hieronymus oſtendit, quod monacho, ex hoc quod eſt monachus, competat pœnitentiam agere, non docere, ſicut illi ſibi uſurpabant de quibus diximus, quod ex hoc ipſo quod monachi erant, docere volebant: vel intendit oſtendere, quod monachus, ex hoc quod eſt monachus, non obli-

obligatur ad docendum. Sic enim Hieronymus inducit hoc in epiſtola contra Vigilantium. Non aurem ſequitur, ſi monachus non habeat officium docendi, quod accipere non poſſit; ſieut non ſequitur, ſi ſubdiaconus non habeat officium legendi Evangelium, quod ad hoc officium aſſumi non poſſit: & hoc eſt quod Gratianus dicit *xvi.* quæſt. *1. Superiori*. Voluir ergo Hieronymus diſtinguere inter perſonam monachi, & perſonam clerici, oſtendens quid cuique ex proprio officio conveniat. Aliud enim convenit cuique ex eo quod monachus eſt, aliud ex eo quod clericus eſt. Ex eo quod monachus eſt, ſua, & aliorum peccata deflendi habet officium; ex eo quod clericus eſt, docendi, & paſcendi populum. Ex quo etiam patet intellectus alterius capituli ſupradicti, in qun Gratianus loquirur in illa quæſtione de doctrina prædicationis, quæ ad prælatos pertiner, non autem de doctrina ſcholaſtica, cui prælari non multum intendunt. Unde hæc obiectio procedir in æquivoco. Irem dato quod monacbo docere non liceat, non ſequitur qund canonicis regularibus non liceat dncere, cum canonici regulares inter clericos computentur, de quibus Auguſtinus in ſermone de communi vita clericorum, & habetur *xii.* q. *1. Nemo: Qui habuerit proprium, vel habere voluerit, & de proprio vivere, parum eſt ut dicam, Non mecum manebit, ſed nec clericus erit*. Ex quo patet quod illi qui ſub beato Auguſtino ſine proprio vivebant, inter clericos computabantur. Quamvis autem Auguſtinus poſtea revocaverit hoc generale interdictum quod fecerat, ut nullus clericus eſſet, niſi ſine proprio viverer; non tamen revocavir quin illi qui ſine proprio ſub eo vivebant, clerici eſſent, ur patet per cap. *Certe ego ſum* quæſt. eadem. Quod autem obiiciunt, quod canonici regulares, & monachi ad paria cenſentur, intelligendum eſt in illis quæ ſunt communia omni religioni, ſicut vivere ſine proprio, abſtinere a negotiationibus, & ab officio advocandi in cauſis, & huiuſmodi: alias poſſent ſimiliter concludere, quod canonici regulares tenerentur abſtinere a lineis indumentis, quia monacbi ad boc tenentur. Multo etiam fortius licet illis religioſis docere quorum religio eſt ad hoc ſtatuta, etiam ſi monachis non liceret; ſicut Templariis licet armis uti, quod non licet monachis.

Quod autem tertio obiiciunr, quod aſſumere magiſterii officium eſt contra votum religionis, patet multipliciter eſſe falſum. Religioſi enim per votum religionis non hoc modo abrenunriant mundo, ut rebus mundi uti non poſſint, ſed mundanæ vitæ, ut ſcilicet mundi actionibus non occupentur: unde & ſunt in mundo, inquantum rebus mundi utuntur; & non ſunt de mundo, inquantum a mundanis actionibus ſunt liberi. Unde non eſt contra votum eorum, ſi utantur divitiis, vel eriam quandoque deliciis: alias quicumque delicioſe comederent, mortaliter peccarent, quod non eſt dicendum. Unde non eſt contra votum eorum, ſi quandoque honoribus utantur. Item mundo, ſecundum quod ibi accipitur, non ſolum religioſi, ſed etiam omnes homines abrenunriare renentur: quod patet ex hoc quod ſupra præmittit Ioannes (Epiſt. I. cap. 11. 15.) *Si quis diligit mundum, non eſt caritas Patris in eo: quoniam omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ*: Gloſſa: „ Omnes „ dilectores mundi nihil habenr niſi hæc „ tria, quibus omnia viriorum genera „ comprehenduntur. “ Unde paret quod ad mundum dicunrur ibi pertinere non divitiæ, & deliciæ ſimpliciter, ſed inordinatus appetitus earum; & ſic non ſolum religioſis, ſed etiam omnibus interdicitur non quidem honor, ſed ambitio honoris. Gloſſa ibi: „ *Superbia vitæ*, ideſt „ omnis ambitio ſæculi. “ Item dato quod honor ſimpliciter ad mundum pertinere intelligatur, non ramen hoc poteſt dici de quolibet honore, ſed de honore qui conſiſtit in rebus mundanis: non enim poteſt diei quod honor ſacerdotii pertineat ad mundum, & ſimiliter nec honor magiſterii, cum doctrina, quam conſequitur talis honor, ſit de ſpiritualibus bonis. Sicut ergo religioſi non abrenunriant per vorum ſacerdotio, ita nec magiſterio. Item hoc falſum eſt qund magiſterium ſit honor: eſt enim officium cui debentur honor. Dato etiam quod religioſi cuilibet honori abrenuntiaſſent, non tamen abrenuntiaverunr eis quibus debentur honor, alias renuntiaſſenr operibus virtutum. Honor enim ſecundum Philoſophum in I. Ethicor. eſt præmium vittutis. Nec proprer hoc aliquis debet abſtinere a magiſterio, quia diabolus aliquos inflatos honore magiſterii decipit; ſicut nec a bonis operibus, quia Auguſtinus dicit: *Superbia etiam bonis operibus inſidiatur ut pereant*.

Ad illud autem quod quarto obiiciunt, quod religioſi profitentur perfectam humilitatem, dicendum, quod eſt falſum: non

non enim vovent humilitatem, ſed obedientiam. Humilitas enim ſub voto non cadit, ſicut nec aliæ virtutes; cum actus virtutum ſint neceſſitatis, quia ſunt in præcepto; votum autem eſt de eo quod eſt voluntarium. Similiter etiam nec perfectio humilitatis ſub voto cadere poteſt, ſicut nec perfectio caritatis, cum perfectio virtutis non ſit ex noſtro arbitrio, ſed ex Dei munere. Dato autem quod ad perfectam humilitatem tenerentur, non ſequitur quod non poſſent aliquibus honoribus potiri, ſicut non poſſunt poſſidere divitias propter hoc quod profitentur ſummam paupertatem, quia poſſidere divitias paupertati opponitur; non autem potiri honoribus opponitur humilitati, ſed in honoribus ſe inordinate extollere: unde, ut Bern. dicit in Lib. de conſideratione, *nulla ſplendidior gemma humilitate*, ſcilicet in omni ornatu ſummi Pontificis: *quo enim celſior ceteris, eo humilitate apparet illuſtrior & ſe ipſo:* & Eccli. III. 20. dicitur: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus*. Quis enim audeat dicere, quod Gregorio aliquid de perfectione humilitatis deperierit, quia ad ſummum apicem eccleſiaſtici honoris promotus eſt? Patet etiam ex dictis, quod magiſterium non eſt honor: & ſic ratio illa penitus nihil valet.

Ad id quod quinto obiiciunt, dicendum, quod Dionyſius diſtinguit monachos contra diaconos, presbyteros, & Epiſcopos. Patet etiam quod loquitur de monachis qui clerici non erant tempore Eccleſiæ primitivæ, ut patet XVI. q. I. *Superiori*. Monachos uſque ad tempus Euſebii, Zoſimi, & Siricii clericos non fuiſſe, eccleſiaſtica teſtatur Hiſtoria. Et ſic non poteſt concludi per dictum Dionyſii aliquid de monachis qui ſunt Epiſcopi, vel presbyteri, vel diaconi. Procedit etiam eorum ratio ex malo intellectu Dionyſii. Vocat enim actiones ſacras eccleſiaſtica ſacramenta, baptiſmum dicens eſſe purgationem, & illuminationem, ſed confirmationem, & Euchariſtiam perfectionem, ut patet in IV. cap. eccleſiaſt. Hierarchiæ: & hæc diſpenſare non licet niſi prædictis ordinibus; ſed docere in ſcholis non eſt de iſtis ſacris actionibus de quibus Dionyſius loquitur, alias nullus poſſet docere in ſcholis niſi eſſet diaconus, vel ſacerdos. Item monachi clerici poſſunt conficere corpus Chriſti, quod non niſi ſacerdotibus licet. Ergo multo fortius docendi uti poſſunt officio, ad quod ſacer ordo non requiritur.

Ad aliud quod ſexto obiicitur, quod nullus poteſt eccleſiaſticis officiis deſervire, & in monaſtica regula ordinare perſiſtere, & ita multo minus ſcholaſtice, intelligendum eſt non de his quæ ad ſubſtantiam religionis pertinent, ut etiam per apparatum ibi patet, quia hæc bene ſervare poſſunt eccleſiaſticis vacantes officiis; ſed intelligitur quantum ad alias obſervantias, ſicut ſilentium, & vigilias, & huiuſmodi: quod etiam patet ex hoc quod ſequitur in prædicto capitulo: *Ut ipſe diſtrictionem monaſterii teneat qui quotidie in miniſterio eccleſiaſtico cogitur deſervire*. A quibus obſervantiis regularibus non eſt inconveniens, ſi aliqui abſtineant, ut utilitati communi vacent docendo, ſicut patet in illis qui ad prælationis officium aſſumuntur, cum etiam in clauſtris manentes in talibus quandoque diſpenſationem accipiant propter aliquam cauſam. Et præterea aliqui religioſi ſunt quæ in clauſtris ſuis manentes, diſtrictionem ſui ordinis ſervantes, ſcholaſtico inſiſtunt officio, quod ex inſtitutione ſui ordinis habent.

Ad illud quod ſeptimo obiiciunt, dicendum, quod ille ſe ſuperextendit ſupra menſuram ſuam, ut patet per Gloſſam ibidem, qui ſe extendit ultra quam ei concedatur. Illud autem intelligitur conceſſum quod nulla lege prohibitum invenitur. Unde ſi religioſus aliquid faciat quod non ſit ſibi per regulam ſuam prohibitum, non ſuperextendit ſe ſupra menſuram, quamvis de illo faciendo in regula nulla mentio fiat: alias non liceret religioſis aliquibus, qui habent regulas latiores, aſſumere ſibi perfectioris vitæ conſuetudines, & ſtatuta; quod eſt contra Apoſtolum ad Philipp. III. qui ea quæ retro ſunt obliviſcens, ad ea quæ ſunt priora, ſe extendebat. Et præterea aliqui religioſi ſunt qui doctrinam ex inſtitutione ſui ordinis habent: & patet quod contra eos dicta obiectio non procedit.

Quod autem adiungunt, quod in uno religioſorum collegio duo doctores eſſe non debeant, manifeſte patere poteſt iniquum eſſe. Cum enim religioſi non ſint minus humiles quam ſæculares, ut ſupra probatum eſt, non debet in docendo religioſi peior eſſe conditio quam ſæcularis. Eſſet autem ſecundum poſitionem prædictam: quia non maior via pateret toti uni multitudini religioſorum veniendi ad magiſterium quam uni ſæculari, qui ſingulariter per ſe ſtudet, qui magiſter fieri pot-

poteſt, ſi in ſtudio proficiat. Item ſecundum hanc poſitionem profectus ſtudii in religioſis impeditur. Sicut enim pugnanti eſſet impedimentum ad pugnam, ſi præmium pugnæ ei ſubtraheretur, quia, ut Philoſophus in III. Ethic. dicit, *fortiſſimi pugnatores eſſe videntur apud quos ſunt timidi inhonorati, fortes honorati*; ita ſtudenti eſſent impedimentum ad ſtudium, ſi ei magiſterium ſubtrahatur, quod eſt ſtudentium præmium. Item hoc reputaretur in pœnam infligi alicui, ſi ei poſtquam in ſtudio profecit, magiſterium denegaretur. Si ergo religioſus in magiſterio conſequendo pluſquam alii impediatur, ex hoc ipſo quod religioſus eſt, punietur; & hoc eſt punire homines pro bono, quod iniquum eſt.

Ad primum ergo quod inducunt, dicendum, quod illa auctoritas non magis ad religioſos pertinet quam ad ſæculares. Fratres enim in novo teſtamento omnes Chriſtiani appellantur, ut per ſe patet: quorumlibet etiam Chriſtianorum collegium Eccleſia dicitur. Non tamen numerus magiſtrorum interdicitur per auctoritatem prædictam religioſis, ſeu ſæcularibus: quia, ut Auguſtinus dicit, multi magiſtri dicuntur, quia contraria docent, & multi docentes unus magiſter ſunt; & ſic contrarietas, non pluralitas doctorum prohibetur. Vel magis ſecundum litteram prohibetur ut non quilibet indifferenter ad magiſterium aſſumatur, ſed diſcreti, & in Scripturis edocti, ut dicit Gloſſa, & hoc paucorum eſt: & alia Gloſſa dicit, quod „ non eruditos in „ verbo fidei ab officio verbi removet, „ ut non impediat veros prædicatores." Vel loquitur de magiſterio quod competit prælatis Eccleſiarum: prohibetur enim ne unus pluribus Eccleſiis, aut plures uni Eccleſiæ præſint: unde Gloſſa: „ In pluribus Eccleſiis, aut plures in „ una Eccleſia ne velitis eſſe magiſtri," ideſt prælati, qui ſoli ſunt Eccleſiarum magiſtri: non enim qui de aliquo collegio docet, Eccleſiæ magiſter eſt, quamvis collegium de quo eſt, Eccleſia dicatur.

Ad ſecundum dicendum, quod plures magiſtri qui ſunt de uno collegio, non præſunt illi collegio ſicut rector in navi, vel princeps in apibus, ſed ſicut unuſquiſque præeſt in ſua ſchola. Unde per auctoritatem prædictam non poteſt probari quod intendunt, ſed ſolum quod in una ſchola non poſſunt eſſe plures magiſtri.

Ad tertium dicendum, quod per hoc quod in uno religioſorum collegio multiplicantur plures magiſtri, non excluduntur ſæculares a doctrina, quamvis ſint multa religioſorum collegia: quia non ſemper de quolibet religioſorum collegio inveniuntur plures ad docendum idonei; ſicut nec aliquis a docendo impeditur propter hoc quod de qualibet diœceſi poſſunt eſſe tot magiſtri, quot ad hoc inveniuntur digni ratione eadem. Et ſi etiam multi invenirentur idonei, de utriſque eſſent magis idonei præeligendi, ſive religioſi, ſive ſæculares, ſine perſonarum acceptione. Nec tamen ex multitudine doctorum ſacra Scriptura venit in contemptum, dummodo ſint ſufficientes, ſed magis ex inſufficientia, etiamſi ſunt pauci. Unde non eſt conveniens determinatum numerum magiſtrorum eſſe, ne hac occaſione idonei a magiſterio repellantur.

CAPUT III.

An religioſus licite poſſit eſſe de collegio ſæcularium magiſtrorum.

ADhuc autem ſua malitia eos inſtigante conantur oſtendere, quod religioſi ſæcularibus in his quæ ad ſtudium pertinent, communicare non debent, ut ſi non ex toto doctrinæ amittant officium, tamen in executione officii aliquo modo impediantur.

Ad hoc autem oſtendendum, inducunt primo illud quod habetur XVI. quæſt. VII. cap. *In nova actione*, ubi dicitur: *In uno eodemque officio non debet eſſe diſpar profeſſio: quod etiam in lege divina prohibetur, dicente Moyſe: Non arabis ſimul in bove, & aſino: ideſt, homines diverſæ profeſſionis in uno officio ſimul non ſociabis*: & infra: *Nam cohærere, & coniungi non poſſunt quibus & ſtudia, & vota ſunt diverſa*. Cum ergo religioſis, & ſæcularibus ſit profeſſio diſpar, in uno docendi officio ſociari non poſſunt.

Item. Cum quilibet morem gerere debeat illis quibus convivit, ſecundum Auguſtinum, inconveniens videtur ut unus & idem ſit de religioſo, & ſæculari collegio ſimul & ſemel: non enim poteſt ſimul utrorumque actus imitari. Sic ergo religioſus qui eſt de collegio ſuæ religionis, non poteſt eſſe de collegio ſæcularium doctorum.

Item. Secundum iuris ordinationem ſtatutum eſt ut unus & idem non ſit in diver-

Digitized by Google

verſis collegiis ſæcularibus, niſi forte per diſpenſationem. Multo igitur minus religioſus, qui eſt de collegio ſuæ religionis, poterit eſſe de collegio ſæcularium magiſtrorum.

Item. Quicumque ſunt de aliquo collegio, obſervare tenentur ea quæ ad illud collegium ſpectant. Religioſi autem obſervare non poſſunt ea quæ competunt collegio doctorum, & ſcbolarium ſæcularium: non enim poſſunt ſe obligare ad quæ alii ſe obligant, nec iurare quæ alii iurant, vel alia huiuſmodi ſervare quæ alii ſervant, cum non ſint ſui iuris, ſed ſub poteſtate alterius conſtituti: & ita videtur quod non poſſint eſſe de collegio eorum.

Adhuc autem amplius in ſua procedunt malitia, ut quos a ſocietate vident ſe non poſſe efficaci ratione dividere, ſaltem infamando ſeiungant. Dicunt enim, per religioſos offendicula, & ſcandala excitari; & ideo ſe debere eorum vitare conſortium, ſecundum præceptum Apoſtoli ad Roman. ult. 17. *Rogo autem vos, fratres, ut obſervetis eos qui diſſenſiones, & offendicula prater doctrinam quam vos didiciſtis, faciunt; & declinate ab illis.*

Dicunt etiam, quod religioſi otioſe vivunt: unde vitari debent, ſecundum præceptum Apoſtoli II. ad Theſſal. III, 6. *Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti*: Gloſſa: „ per Ieſum præcipimus: “ *ut ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate*: Gloſſa: „ ideſt, non communicetis „ eis qui ambulant inordinate: “ *& non ſecundum traditionem quam acceperunt a nobis*: & ſubiungit de labore manuum, dicens: *Ipſi enim ſcitis quemadmodum oporteat imitari nos &c.* & infra expreſſius: *Si quis non obedierit verbo noſtro per epiſtolam*, ſcilicet de operando manibus, *hunc notate, & ne commiſceamini cum illo, ut confundatur.*

Imponunt etiam religioſis, quod ipſi ſunt actores periculorum in noviſſimis diebus futurorum: unde ſunt vitandi, ſecundum præceptum Apoſtoli I. Timot. III. 1. *Hoc autem ſcito, quod in noviſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa, & erunt homines ſe ipſos amantes, cupidi, elati*: & infra: *Habentes quidem ſpeciem pietatis*, ideſt religionis, ſecundum Gloſſam, *virtutem autem eius abnegantes: & hos devita*. Sed, ſicut in eodem capitulo dicitur, *mali homines, & ſeductores proficient in peius, errantes, & in errorem mittentes.*

Unde non contenti religioſorum infamia, etiam (*a*) apoſtolicam auctoritatem evacuare conantur, dicentes, quod nec etiam apoſtolica auctoritate cogi poſſunt ut ad ſuam ſocietatem religioſos admittant: quia ſecundum iuris civilis ordinem nullus ad ſocietatem compelli debet, cum ſocietas voluntate firmetur: unde nec ipſi compelli poſſunt aliqua auctoritate ut religioſos in ſuam ſocietatem admittant.

Item. Apoſtolica auctoritas non ſe extendit niſi ad ea quæ ad cathedram pertinent: unde Apoſtolus dicebat II. Cor. x. 13. *Nos autem non in immenſum gloriabimur, ſed ſecundum menſuram regula qua menſus eſt nobis Deus*. Ad cathedram autem, ut dicunt, non pertinet ſtudentium ſocietas, ſed collatio beneficiorum, adminiſtratio ſacramentorum, & alia huiuſmodi: unde auctoritate apoſtolica cogi non poſſunt ut religioſos ad ſuam ſocietatem admittant.

Item. Poteſtas miniſtris Eccleſiæ collata eſt, non in deſtructionem, ſed in ædificationem, ut dicitur II. Cor. ult. Unde cum in deſtructionem ordinetur ſocietas religioſorum, & ſæcularium, ut ex præmiſſis oſtendere conantur, compelli non poſſunt apoſtolica auctoritate ut religioſos ad ſuam ſocietatem admittant.

Hæc autem eorum ſententia invenitur eſſe damnoſa, falſa, & frivola. Damnoſa quidem eſt, quia derogat eccleſiaſticæ unitati, quæ conſiſtit ſecundum Apoſtolum ad Rom. XII. 5. in hoc quod *multi unum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra*. Gloſſa: „ Sumus alter alterius membra, dum ſi„ mus aliis ſervientes, aliis indigen„ tes. “ Ideo dicitur *ſinguli* ſecundum Gloſſam, quia nullus excluditur, maior, vel minor. Unde patet quod eccleſiaſticæ unitati derogat quicumque impedit quod unuſquiſque alterius membrum non ſit, ei ſerviendo ſecundum officium ſibi competens. Cum ergo religioſis competat docendi officium: de quo poſt pauca Apoſtolus mentionem facit dicens: *Sive qui docet, in doctrina*: Gloſſa: „ qui ha„ bet gratiam docendi, ſit membrum al„ terius in exhibitiooe doctrinæ: “ manifeſtum eſt quod eccleſiaſticæ unitati derogat quicumque religioſo impedit ne quemquam docere poſſit, vel a quocum-

que

(a) *Al.* Apoſtoli eam auctoritatem.

que addiſcere. Derogant etiam prædicta caritati. Quia ſecundum Philoſophum in VIII. & X. Ethic. in communicatione amicitia fundatur, & ſalvatur : cui congruit ſententia Salomonis Prover. XVIII. 24. *Vir amicabilis ad ſocietatem magis amicus erit quam frater*. Unde qui prohibet ſæculares in ſtudio religioſis communicare, vel e converſo, impedit caritatem, & ex hoc etiam diſſenſionis, & rixæ diſſeminat incentivum. Derogat etiam hæc ſententia profectui ſtudentinm. In omnibus enim negotiis quæ a plntibus exerceri poſſunt, plurium ſocietas multum prodeſt: unde Prover. XVIII. 19. *Frater qui adiuvatur a fratre, quaſi civitas firma*: & Eccle. IV. 9. *Melius eſt duos eſſe ſimul quam unum: habent enim emolumentum ſocietatis ſuæ*. Sed præcipue in acquiſitione ſcientiæ plerumque ſocietas multorum ſtudentium prodeſt, quia interdum alter ignotat quod alius invenit, aut quod ei revelatur. Unde & Philoſophus I. Lib. cæli & mundi dicit, quod antiqui Philoſophi in conventionibus diverſis veritatem de cæleſtibus inveſtigaverunt. Quicumque ergo aliquod genus hominum a ſocietate ſtudentium ſegregat, manifeſte commune ſtudium impedit. Et hoc præcipne verum eſt de religioſis, qui quanto ſunt a curis ſæcularibus abſoluti, tanto ad ſtudium inveniuntnr magis idonei, ſecundum illud Eccli. XXXVIII. 25. *Qui minoratur actu, ſapientiam percipiet*. Derogat autem prædicta ſententia fidei communitati, quæ quia una debet eſſe, catholica nominatur. Facile enim contingit ut qui ſecum in doctrina non communicant ſimul conveniendo, diverſa, & interdum contraria doceant : unde Apoſtolus de ſemetipſo dicit ad Gal. II. 1. *Deinde poſt annos quatuordecim iterum aſcendi Hieroſolymam cum Barnaba, aſſumpto & Tito; aſcendi autem ſecundum revelationem, & contuli cum illis Evangelium quod prædico in gentibus; ſeorſum autem cum his qui videbantur aliquid eſſe : ne forte in vacuum currerem, aut cucurriſſem*. Unde & in decretis diſtinct. XV. cap. *Canones*, dicitur quod a temporibus Conſtantini Concilia inceperunt. In præcedentibns namque annis perſecutione fervente docendarum plebium minime dabatur facultas : inde Chriſtianitas in diverſas hæreſes ſciſſa eſt, quia non erat Epiſcopis licentia conveniendi in unum. Patet ergo quod in periculum fidei diviſionem inducit qui doctores fidei in unam ſocietatem congregari non permittit. Et ſic patet multipliciter prædictam ſententiam eſſe damnoſam.

Eſt etiam eadem ſententia falſa, quod multipliciter patet : quia eſt contraria doctrinæ apoſtolicæ, quæ falſa eſſe non poteſt. Dicitur enim I. Petr. IV. 10. *Unuſquiſque ſicut accepit gratiam, in alterutrum illam adminiſtrantes ſicut boni diſpenſatores multiformis gratiæ Dei* : Gloſſa : „ Gratiam dicit, ideſt quodlibet donum „ Spiritus ſancti ad ſubſerviendum aliis „ tam in ſæcularibus, quam in ſpiritua„ libus." Et exemplificat de dono ſcientiæ, dicens : *Si quis loquitur, quaſi ſermones Dei* : Gloſſa : „ Si quis habet ſcientiam „ loquendi, non ſibi, ſed Deo imputet. „ Timeat autem ne præter voluntatem „ Dei, vel auctoritatem ſanctarum Scri„ pturarum, vel præter utilitatem fra„ trum doceat; nec etiam quod docen„ dum eſt, taceat." Qui igitur dicit, quod religioſi, & ſæculares in alterutrum donum ſcientiæ non communicent, manifeſte auctoritati apoſtolicæ contradicit. Item ex ore ſapientis dicitur Eccli. XXXIII. 18. *Reſpicite quod non mihi ſoli laboravi, ſed omnibus exquirentibus diſciplinam* : quod ad eccleſiaſticum doctorem pertinet, ut Gloſſa ibidem dicit, qui non ſolum ſibi, ſed aliis ſcribendo, & docendo proficit. Qui omnes dicit, nullum excipit. Ergo tam religioſi, quam ſæculares doctores omnibus communiter & ſæcularibus, & religioſis proficere debent docendo. Item diverſa officia ſunt in Eccleſia, ſicut diverſa membra in corpore, ut patet in I. ad Corinth. XII. in textu, & in Gloſſa. Sicut autem oculi ſunt in corpore, ita doctores ſunt in Eccleſia, Matth. V. & XVIII. 9. per hoc quod dicitur, *Si oculus tuus ſcandalizat te*, doctores, & conſiliarii intelliguntur, ut per Gloſſam patet. In corpore autem humano eſt ita quod oculus omnibus membris providet indifferenter, & ſimiliter quodlibet aliud membrum alteri ſubſervit in ſuo officio. I. Cor. XII. 21. *Non poteſt autem dicere oculus manui, Opera tua non indigeo : aut iterum caput pedibus, Non eſtis mihi neceſſarii*. Ergo & quicumque ſumuntur ad officium doctrinæ, debent omnibus, cuiuſcumque conditionis fuerint, docendo proficere, & religioſi ſæcularibus, & ſæculares religioſis. Item quibuſcumque competit aliquis actus, competit admitti ad ſocietatem illorum qui ordinantur ad actum illum; cum ſocietas nihil aliud eſſe videa-

deatur quam adunatio hominum ad unum aliquid communiter agendum: unde & omnes quibus pugnare licet, poſſunt communicare in eodem exercitu, qui eſt ſocietas ordinata ad pugnandum: non enim videmus quod milites religioſi repellant milites ſæculares a ſuo exercitu, nec e converſo. Sed ſocietas ſtudii eſt ordinata ad actum docendi, & diſcendi. Cum ergo non ſolum ſæcularibus, ſed etiam religioſis liceat docere, & diſcere, ut ex prædictis patet; non eſt dubium quod religioſi, & ſæculares in una ſocietate ſtudii eſſe poſſunt.

Eſt etiam prædicta ſententia frivola: quia rationes quibus innititur, nullius momenti ſunt, & oſtendunt ignorantiam eorum qui eas inducunt, vel veram, vel fictam. Eſt enim ſocietas, ut dictum eſt, adunatio hominum ad aliquid unum perficiendum; & ideo ſecundum diverſa ad quæ perficienda ſocietas ordinatur, oportet ſocietates diſtingui, & de eis iudicari; cum iudicium uniuſcuiuſque rei præcipue ſumatur ex fine. Et inde eſt quod Philoſophus in VIII. Ethic. diverſas communicationes diſtinguit, quæ nihil aliud ſunt quam ſocietates quædam ſecundum diverſa officia, in quibus homines ſibi invicem communicant: & ſecundum has communicationes amicitias diſtinguit, ſicut eorum qui ſimul nutriuntur, vel qui ſimul negotiantur, aut aliquod aliud negotium exercent. Exinde etiam venit diſtinctio ſocietatis, quæ diſtinguitur in publicam, & privatam. Publica autem ſocietas dicitur ſecundum quam homines ſibi invicem communicant in una republica conſtituenda, ſicut omnes homines unius civitatis, vel unius regni in una republica ſociantur. Privata autem ſocietas eſt quæ ad aliquod negotium privatum exercendum coniungitur, ſicut quod duo, vel tres ſocietatem ineunt ut ſimul negotientur. Utraque autem dictarum ſocietatum diſtinguitur in perpetuum, & temporale. Illud enim ad quod aliqua multitudo, vel etiam duo, vel tres obligantur, quandoque eſt perpetuum; ſicut illi qui efficiuntur alicuius civitatis cives, perpetuam ſocietatem ineunt, quia manſio civitatis eligitur ad totum tempus vitæ hominis: & hæc eſt ſocietas politica. Similiter etiam ſocietas privata, quæ eſt inter virum & uxorem, & dominum & ſervum, perpetuo manet propter perpetuitatem vinculi quo colligantur; & hæc ſocietas vocatur œconomica. Quando vero negotium ad quod multitudo congregatur, temporaliter exercendum eligitur, non eſt ſocietas perpetua, ſed temporalis; ſicut quod multi negotiatores ad nundinas conveniunt, non ut ibidem perpetuo morentur, ſed donec negotia expleant; & hæc eſt ſocietas publica, & temporalis. Similiter duo ſocii qui idem hoſpitium conducunt, non ineunt perpetuam ſocietatem, ſed temporalem: & hæc eſt ſocietas privata, & temporalis. De his ergo ſocietatibus diverſimode iudicandum eſt. Unde qui indiſtincte nomine ſocietatis utitur, vel collegii, ignorantiam ſuam oſtendit.

Secundum hæc ergo patet de facili reſponſio ad rationes eorum.

Ad illud enim quod primo obiicitur, quod *in uno & eodem officio non debet eſſe diſpar profeſſio*: & infra: *Homines diverſæ profeſſionis ſimul non ſociabis*: reſpondetur, quod intelligendum eſt quantum ad illud in quo diverſificantur, ſicut quod laici, & clerici ſocientur in his quæ pertinent tantum ad officium clerici: unde ante prædicta verba præmittitur: *Indecorum eſt laicum vicarium Epiſcopi eſſe, & viros eccleſiaſticos iudicare*. Similiter etiam religioſus non poteſt ſociari ſæculari in illo in quo ſæcularis a religioſo diverſificatur, ut in negotiis ſæculi exercendis, quæ ſunt religioſo prohibita. II. Tim. II. 4. *Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſæcularibus*. Officium autem docendi, & diſcendi eſt commune religioſo, & ſæculari, ut ex ſupradictis patet: unde nihil prohibet religioſos ſæcularibus in uno officio docendi, & diſcendi ſociari; ſicut diverſæ etiam conditionis homines unum corpus Eccleſiæ conſtituunt, ſecundum quod in unitate fidei conveniunt. Gal. III. 28. *Non eſt Iudæus, neque Græcus, non eſt ſervus, neque liber, non eſt maſculus, neque femina: omnes enim vos unum eſtis in Chriſto Ieſu*.

Ad id quod ſecundo obiiciunt, dicendum, quod ſicut quædam ſunt communia religioſis, & ſæcularibus, quædam autem ſunt in quibus differunt; ita eſt quoddam collegium quod eſt tantum ſæcularium, ſecundum quod adunantur quidam homines ad ea perficienda quæ ad ſæculares tantum ſpectant; aliquod autem collegium eſt religioſorum tantum, in quo ſcilicet aliquid agitur ad religioſam vitam ducendam; aliquod autem eſt quod eſt religioſis, & ſæcularibus commune, quia in illo adunantur homines ad hoc in quo religioſi a ſæcularibus non diſtinguun-

guuntur, ſicut religioſi, & ſæculares communiter ſuot de collegio unius Eccleſiæ Chriſti, inquantum in una fide conveniunt, quæ unitatem Eccleſiæ perficit. Similiter qnia docere, & diſcere communiter religioſis & ſæcularibus competit; collegium ſtudii non debet cenſeri quaſi collegium religioſorum, vel quaſi collegium ſæcularium, ſed quaſi collegium io ſe comprehendens utroſque.

Ad id quod tertio obiiciunt, ſcilicet quod nullus poteſt eſſe de duobns collegiis, dicendum, quod illa ratio tripliter deficit. Primo quia pars non ponit in numerum contra totum: collegium autem privatum pars eſt publici collegii, ſicut domus eſt pars civitatis: unde per hoc quod aliquis eſt de coliegio alicuius familiæ, ex hoc ipſo eſt de collegio civitatis, quæ ex diverſis ſamiliis conſtituitur, nec tamen eſt ex duobus collegiis. Cum ergo collegium ſtudii ſit publicum collegium, per hoc quod aliquis eſt de collegio privato aliquorum ſtudentium, ſicut qui conveniunt ad convivendum in in una domo religioſa, vel ſæculari, hoc ipſo eſt de collegio communi ſtudii, nec propter hoc eſt de duobus collegiis. Secundo prædicta ratio deficit ex hoc quod nihil prohibet aliquem eſſe de uno collegio perpetuo publico, vel privato, & ſimul & ſemel eſſe de aliquo collegio publico, vel privato temporali: ſicut ille qui eſt de collegio alicuius civitatis, quandoque eſt ad tempus de collegio commilitantium in uno exercitu, & qui eſt de collegio alicuius familiæ, poteſt ad tempus aliquibus ſociari; in aliquo hoſpitio. Collegium autem ſtudii non eſt collegium perpetuum, ; ſed temporale: non enim ad hoc homines ad ſtudium conveniunt, ut perpetuo ibi morentur, ſed vadunt, & veniunt pro ſuo libito. Unde nihil prohibet eum qui eſt de religioſo collegio perpetuo, ſimul eſſe de collegio ſcholaſtico. Tertio prædicta ratio fallit, quia illud quod eſt ſpeciale, ad omnia extendit. Hoc autem quod unus non poſſit eſſe de duobus collegiis, intelligitur de collegiis eccleſiaſticis, quia unus non poteſt eſſe canonicus in duabus Eccleſiis abſque diſpenſatione;, vel cauſa legitima: unde dicitur xxi. quæſt. 1. *Clericus ab inſtanti tempore non numeretur in duabus Eccleſiis*. In aliis autem collegiis locum non habet: unde nnus & idem homo poteſt eſſe civis in duabus civitatibus. Unde cum collegium ſcholaſticum noo ſit collegium eccleſiaſticum, nihil prohibet eum qui eſt de collegio aliquo religioſo, vel ſæculari, eſſe ſimul de collegio ſcholaſtico.

Ad id quod quarto obiiciunt, dicendum, quod religioſi non poſſuot eſſe de collegio ſæcularium, niſi quatenus licet eis docere, & diſcere, quod non poſſunt abſque moderamine, & licentia ſuorum ſuperiorum, ex quorum etiam licentia & iuramenta, & colligationes licitas, & expedieotes facere poſſunt, ut ſic in collegio ſcbolaſtico connumerentur.

Sciendum tameo, quod cum perfectio totius conſiſtat in partium adunatione, illud toti non expedit in quo partes convenire non poſſunt, quia hoc perfectioni totius repugnat: unde & ordinationes quæ in republica ſtatuuntur, tales debent eſſe quæ omnibus qui ad rempublicam pertinent, coaptentur; magis vero eſſent removendæ ordinationes a republica quæ adunationem civium impedirent, quam aliqua ſciſſura reipublicæ toleranda: quia ſtatuta ſunt propter unitatem reipublicæ conſervandam, & oon e converſo. Similiter etiam in collegio ſcholaſtico non debent eſſe aliqua ſtatuta quæ non poſſint congruere omnibus qui ad ſtudium licite conveniunt.

Verba autem Apoſtoli, quæ ad ſuam ſententiam aſſerendam aſſumunt, pro eis non ſaciunt. Primo quia religioſi non ſunt ſimiles illis de quibus loquitur Apoſtolus: quod patet per ſingula. Quod enim dicitur ad Rom. ult. 17. *Rogo autem vos fratres &c.* intelligitur de hæreticis, qui homines in fide diſſentire faciebaot: quod patet per hoc quod dicit, *præter doctrinam quam didiciſtis:* Gloſſa: „ A veris Apoſto- „ lis: “ quia illi a quibus declinare iubet, de lege agebant, quia cogebant gentes iudaizare. Similiter illud quod habetur II. Theſ. III. 6. *Annuntiamus autem &c.* ad religioſos non pertinet, ſed ad eos qui turpia negotia exercent, otium ſectantes: quod per hoc patet quod dicit Apoſtolus: *Audivimus enim inter vos quoſdam ambulare inquiete, nihil operantes, ſed curioſe agentes:* Gloſſa: „ Qui fœda cura ſibi neceſ- „ ſaria provident. “ Fœda autem cura ibi dicitur omne illicitum negotium. Similiter quod dicitur II. Timoth. III. *Hoc autem ſcito, quia in noviſſimis diebus &c.* non pertinet ad religioſos, ſed ad hæreticos, ut patet per id quod dicit, *Blaſphemi*, Gloſſa, „ in Deum per hæreſes; “ & per hoc quod ſubdit: *Quemadmodum autem Iannes, & Mambres reſtiterunt Moyſi, ita & hi:* „ Gloſſa, „ ſcilicet hæreti-

 ci,

,, ci, " *reſiſtunt veritati, homines reprobi, corrupti mente circa fidem*. Nec obſtat quod dicit, *Habentes quidem ſpeciem pietatis*, id-eſt religionis. Religio enim accipitur ibi pro latria, quæ fidem proteſtatur. In hac enim ſignificatione religio eſt idem quod pietas, ut patet per Auguſtinum in X. de civitate Dei. Dato autem quod religioſi vel omnes, vel aliqui tales eſſent, non tamen eorum eſſet a ſua communione eos excludere: quod patet per Gloſſam quæ habetur I. Cor. v. ſuper illud, *Is qui frater nominatur &c. Cum huiuſmodi nec cibum ſumere*: Gloſſa: ,, Dicendo *nominatur*, oſtendit non temere, & quolibet modo, ſed per iudicium auferendos malos eſſe ab Eccleſiæ communione; & ſi per iudicium auferri non poſſunt, tolerentur potius. " Non enim a communione quemquam prohibere poſſumus niſi aut ſponte confeſſum, aut in aliquo iudicio eccleſiaſtico, vel ſæculari nominatum, atque convictum. Hoc ergo dicendo noluit hominem ab homine iudicari ex arbitrio ſuſpicionis, vel etiam extraordinario uſurpato iudicio; ſed potius ex lege Dei ſecundum ordinem Eccleſiæ, ſive ultro confeſſum, ſive accuſatum, atque convictum. Patet ergo quod quamvis religioſi eſſent tales quales dicunt, non tamen poſſent eos a ſua ſocietate repellere, niſi prius eſſent in iudicio condemnati.

In his autem quæ ſequuntur, in quibus apoſtolicæ poteſtati derogant, non ſolum falſitatis, ſed etiam hæreſis crimen incurrunt: quia, ut dicitur in decretis, diſt. XXII. cap. *Omnes, qui Romanæ Eccleſiæ privilegium ab ipſo ſummo omnium Eccleſiarum capite traditum auferre conatur, hic procul dubio in hæreſim labitur*: & infra: *Fidem quippe violat qui adverſus illam agit quæ eſt fidei mater*. Hoc autem privilegium Chriſtus Romanæ Eccleſiæ contulit, ut omnes ei ſicut Chriſto obediant: unde dicit Cyrillus Alexandrinus Epiſcopus in Lib. II. theſaurorum: *Ut membra maneamus in capite noſtro apoſtolico throno Romanorum Pontificum, a quo noſtrum eſt quærere quid credere, & quid tenere debeamus, ipſum venerantes, ipſum rogantes præ omnibus: quoniam ipſius ſolum eſt reprehendere, corrigere, & loco illius ligare qui ipſum ædificavit; & nulli alii quod ſuum eſt plenum, ſed ipſi ſoli dedit: cui omnes iure divino caput inclinant, & primates mundi tamquam ipſi Domino Ieſu Chriſto obediunt*. Unde patet quod quicumque dicit non eſſe obediendum his quæ per Papam ſtatuuntur, in hæreſim labitur.

Quod etiam obiiciunt, quod nullus poteſt cogi ad ſocietatem invitus, ut lex dicit, patet quod intelligitur de privata ſocietate, quæ conſenſu duorum, vel trium conſtituitur. Sed ad ſocietatem publicam, quæ non poteſt conſtitui niſi ex ſuperioris auctoritate, aliquis compelli poteſt; ſicut princeps qui præeſt reipublicæ, poteſt compellere cives ut in ſua ſocietate aliquem recipiant; ſicut etiam collegium alicuius Eccleſiæ cogitur ut aliquem recipiat in canonicum, vel in fratrem. Unde cum collegium ſtudii generalis ſit aliqua ſocietas, ad eam aliquis induci poteſt auctoritate ſuperioris cogente.

Ad illud quod poſtea obiiciunt, quod hoc eſt de illis quæ non pertinent ad cathedram, dicendum, quod hoc eſt falſum. Ad eum enim qui regit rempublicam, pertinet ordinare de nutritionibus, & adinventionibus iuvenum in quibus exerceri debeant, ut dicitur X. Ethic. Unde, & Politica, ut in I. Ethic. dicitur, ordinat quas diſciplinas debitum eſt eſſe in civitatibus, & quales unumquemque oportet diſcere, & uſquequo. Et ſic patet quod ordinare de ſtudio pertinet ad eum qui præeſt reipublicæ, & præcipue ad auctoritatem Apoſtolicæ Sedis, qua univerſalis Eccleſia gubernatur, cui per generale ſtudium providetur.

Quod autem obiicitur ultimo, procedit ex falſis. Non enim eſt ad deſtructionem ſtudii, ſed ad eius profectum, ſi religioſi ſæcularibus in ſtudio ſociantur, ut ex prædictis patet: Unde nulli dubium eſſe debet ſæculares compelli poſſe auctoritate apoſtolica ut ad ſocietatem ſtudii religioſos admittant.

CAPUT IV.

An religioſo liceat prædicare, & confeſſiones audire, ſi curam non habeat animarum.

NOn ſolum autem impedire conantur ne religioſi fructum in Eccleſia faciant per doctrinam, veritatem ſacræ Scripturæ aliis exponendo; ſed, quod pernicioſius eſt, eos a prædicationibus, & confeſſionibus audiendis amovere conantur, ut nec fructum in populo faciant in exhortatione virtutum, & extirpatione vitiorum: in quo etiam perſecutores Eccleſiæ ſanctæ ſe eſſe oſtendunt: unde dicit Gregorius Lib. XX. Moralium, ſuper illud, *Quaſi caputio tunica &c.* ,, Hoc conari perſecutores Eccleſiæ ſpecialiter ſolent, ut ab

,, ea

„ ea ante omnia verbum prædicationis „ tollatur. “

Inducant autem primo id quod habetur xvi. q. 1. *Alia eſt cauſa monachi, alia clerici. Clerici oves paſcunt, ego,* ſcilicet monachus, *paſcor*: & vii. q. 1. cap. *Hoc nequaquam*, dicitur: *Monachorum vita ſubiectionis habet verbum, non docendi, vel præſidendi, vel paſcendi alios*. Prædicare autem eſt paſcere verbo Dei: Ioan. ult. 17. *Paſce oves meas*: Gloſſa: „ Paſcere oves eſt „ credentes, ne deficiant, conſortare. “ Ergo monachi, & alii religioſi, qui omnes monachorum iure cenſentur, prædicare non poſſunt. Hoc expreſſius haberi videtur xvi. q. 1. cap. *Adiicimus*, ubi dicitur: *Statuimus ut præter Domini ſacerdotes nulli liceat prædicare, ſive laicus, ſive monachus ille ſit, cuiuſcumque ſcientiæ nomine glorietur*. Item cap. *Iuxta*: *Monachos a populorum prædicatione omnino ceſſare cenſuimus*.

Inducunt autem auctoritatem Bernardi ſuper Cant. qui dicit, quod *prædicare monacho non convenit, novitio non expedit, non miſſo non licet*.

Item. Illi qui paſcunt populum verbo Dei, debent etiam paſcere neceſſaria ſubminiſtrando, ut patet ſuper illud Ioan. ult. *Paſce oves meas*: ubi dicit Gloſſa: „ Paſcere oves eſt credentes confortare, ne „ deficiant; terrena ſubſidia, ſi neceſſe eſt, „ ſubditis providere. “ Sed religioſi non poſſunt neceſſaria providere, cum paupertatem profiteantur. Ergo non poſſunt paſcere, verbum Dei prædicando.

Item. Ezech. xxxiv. 2. dicitur: *Nonne greges a paſtoribus paſcuntur?* Per paſtores autem, ut dicit Gloſſa ibidem, ſignificantur Epiſcopi, presbyteri, diaconi, quibus grex committitur. Ergo religioſi qui non ſunt Epiſcopi, vel presbyteri, vel diaconi, habentes gregem commiſſum, prædicare non poſſunt.

Item. Rom. x. 15. dicitur: *Quomodo prædicabunt, niſi mittantur?* Sed non legimus miſſos a Domino niſi duodecim Apoſtoli, Luc. ix. & ſeptuagintaduos diſcipulos, Luc. x. ubi dicit Gloſſa, quod ſicut in Apoſtolis forma eſt Epiſcoporum, ſic in ſeptuagintaduobus forma presbyterorum ſecundi ordinis, qui ſcilicet ſunt presbyteri parochiales. Adiungit autem Apoſtolus I. ad Cor. xii. *Opitulationes*, id eſt eos qui maioribus ferunt opem, ut Titus Apoſtolo, vel archidiaconi Epiſcopis, ut Gloſſa ibidem dicit. Ergo religioſi, qui nec Epiſcopi ſunt, nec presbyteri parochiales, nec archidiaconi, prædicare non debent.

Item. In decretis dicitur diſt. lxviii. *Coepiſcopi tam ab hac ſacra Sede, quam ab Epiſcopis totius orbis prohibiti ſunt: nimis enim improba eorum inſtitutio eſt, & prava*: & infra: *Nam non amplius quam duos ordines inter diſcipulos Domini eſſe cognovimus, ideſt duodecim Apoſtolorum, & ſeptuaginta duorum diſcipulorum. Unde iſte tertius proceſſerit, ignoramus: & quod ratione caret, extirpare neceſſe eſt*. Et ita ordo religioſorum qui prædicant, & non ſunt Epiſcopi, qui ſunt ſucceſſores Apoſtolorum, vel presbyteri parochiales, qui ſunt ſucceſſores ſeptuaginta duorum diſcipulorum, debent extirpari.

Item. Dionyſius in vi. capitul. eccleſ. Hierarchiæ dicit, quod *monaſticus ordo non debet eſſe aliis prælatus*, vel ſecundum aliam translationem, *non eſt aliorum adductivus*. Sed inducuntur homines in Deum per doctrinam, & prædicationem. Ergo monachi, vel alii religioſi non debent prædicare, vel docere.

Item. Eccleſiaſtica hierarchia conſtituta eſt ad exemplar cæleſtis, ſecundum illud Exod. xxv. 40. *Inſpice, & fac ſecundum exemplar quod tibi in monte monſtratum eſt*. Sed in cæleſti hierarchia Angelus inferioris ordinis numquam exercet officium ſuperioris ordinis. Cum ergo monaſticus ordo inter ordines inferiores computetur, ut dicitur vi. cap. eccleſ. Hierar. non debent monachi, & alii religioſi exercere prædicationis officium, quod eſt ſuperioris, Epiſcoporum, & prælatorum aliorum.

Item. Si religioſus prædicat, aut prædicat cum poteſtate, aut ſine poteſtate: Si ſine poteſtate, ergo eſt pſeudoapoſtolus. Si cum poteſtate, ergo poteſt procurationes exigere: Dominus enim mittens Apoſtolos ad prædicandum præcepit eis ne quid tollerent in via niſi virgam tantum, ut dicitur Marci vi. Per virgam autem, ut Gloſſa ibidem dicit, poteſtatem accipiendi neceſſaria a ſubditis intelligit. Hoc autem non videtur religioſis convenire ut procurationes exigere poſſint. Ergo oec prædicare debent.

Item. Epiſcopi maiorem habent auctoritatem prædicandi quam religioſi, qui non habent curam animarum. Sed Epiſcopi extra diœceſim ſuam prædicare non poſſunt, niſi requiſiti ab aliis Epiſcopis, vel presbyteris, ut dicitur ix. quæſt. iii. *Nullus Primas, nullus Metropolitanus diœceſani Eccleſiam, vel parochiam, aut aliquem de eius parochia præſu-*

Digitized by Google

ſumat excommunicare, vel iudicare : & hoc idem habetur per multa alia capitula ibidem . Ergo nec religioſi , qui omnino diœceſim non habent , nec parochias , prædicare poſſunt , niſi forte fuerint invitati .

Item . Prædicator non debet ædificare ſuper aliud fundamentum , nec gloriari in plebibus alienis , ad inſtar Apoſtoli dicentis Rom. xv. 20. *Sic autem prædicavi Evangelium hoc , non ubi nominatus eſt Chriſtus , ne ſupra alienum fundamentum ædificarem*. Et II. ad Cor. x. 15. dicitur : *Non in immenſum gloriantes in alienis laboribus :* Gloſſa : ,, Ubi alius fundamen- ,, tum fidei poſuiſſet , quod eſſet ultra ,, menſuram gloriari : “ & infra , ibi , *Non in alia regula* , Gloſſa exponit de his qui ſunt de alieno regimine . Ergo illi qui non habent curam animarum , non debent prædicare plebibus aliis commiſſis, ſed fundamentum fidei in infidelibus iacere .

Ulterius autem oſtendere nituntur , quod confeſſiones audire non poſſunt . xvi. quæſt. 1. cap. *Placuit : Firmiter , & inſolubiliter omnes præcipimus ut aliquis monachus pœnitentias nemini tribuat :* & alio cap. *Placuit* , dicitur , quod *nullus monachorum præſumat neque pœnitentiam dare , neque filium de baptiſmo accipere , neque infirmum viſitare , & unctiones facere , neque mortuum ſepelire , neque de qualibuſcumque negotiis ſeſe implicare* . Item cap. *Interdicimus* dicitur : *Interdicimus abbatibus , & monachis publicas pœnitentias dare , infirmos viſitare , & unctiones facere* . Ex quibus omnibus videtur quod monachis, & religioſis, qui eodem iure cenſentur , non liceat confeſſiones audire.

Item . Rectoribus Eccleſiarum præceptum eſt Prover. xxvii. 23. *Diligenter agnoſce vultum pecoris tui :* Gloſſa : ,, Pa- ,, ſtori Eccleſiæ dicitur : Diligenter ad- ,, hibe curam eis quibus te præeſſe con- ,, tigerit : agnoſce eorum actus ; & vi- ,, tia quæ in eis inveneris , citius caſti- ,, gare memento . “ Sed non poſſunt agnoſcere actus , & vitia ſubditorum paſtores Eccleſiæ niſi per confeſſiones . Ergo non debent aliis confiteri niſi ſuis rectoribus .

Præterea . Extra de pœnitentiis , & remiſſ. dicit Innocentius in Concilio generali : *Omnis utriuſque ſexus fidelis , poſtquam ad annos diſcretionis pervenerit , omnia ſua ſolus peccata ſaltem ſemel in anno confiteatur proprio ſacerdoti* . Sed ille qui abſolutus eſt a peccatis prædictis , non tenetur ulterius peccata confiteri . Ergo ſi aliquis alius quam proprius ſacerdos poſſet confeſſiones audire, & abſolvere aliquem , ille non teneretur ſemel in anno confiteri proprio ſacerdoti : quod eſt contra decretalem inductam . Cum ergo religioſi non ſint proprii ſacerdotes , quia non habent plebes ſibi commiſſas , videtur quod non poſſunt confeſſiones audire, & abſolvere.

Item. Fideles debent a propriis ſacerdotibus ſacramenta percipere, ut in decretali inducta præcipirur . Sed ſacramenta Eccleſiæ non debet miniſtrare ſacerdos niſi digno; non autem poteſt ſcire aliquem eſſe dignum , niſi eius conſcientiam noverit per confeſſionem . Ergo ſacerdotes debent audire confeſſiones ſubditorum, & ita alii non poſſunt eos abſolvere.

Item . In Eccleſia non ſolum vitanda ſunt mala , ſed etiam occaſiones malorum , ſicut Apoſtolus de ſe ipſo dicit II. Corint. xi. 12. *Ut amputem occaſionem eorum qui volunt occaſionem , ut in quo glorientur , inveniantur ſicut & nos* . Sed ſi aliquis poſſet alteri confiteri quam proprio ſacerdoti , multi poſſent dicere ſe eſſe confeſſos , & ſic inconfeſſi ad ſacramenta accedere , & non poſſent arctari per proprium ſacerdotem , latentes ſub prætextu confeſſionis aliis factæ . Ergo hoc nullo modo debet eſſe in Eccleſia , quod religioſi confeſſiones audiant qui non ſunt proprii ſacerdotes.

Item . Ad eum ſolum pertinet pœnitentes abſolvere , ad quem pertinet corrigere . Sed , ſicut dicit Dionyſius in epiſtola ad Demophilum monachum , correctio non pertinet ad monachos , ſed ad ſacerdotes . Ergo religioſi non poſſunt confitentes abſolvere.

Item . Cum non habeant aliquas certas provincias , vel diœceſes , vel parochias ſibi commiſſas; ſi poſſunt prædicare , & confeſſiones audire , ubique hoc poterunt. Ergo ampliorem habent poteſtatem quam Epiſcopi, vel Primates, vel Patriarchæ, qui non ſunt univerſalis Eccleſiæ gubernatores ; cum etiam Papa univerſalem Pontificem ſe vocari prohibeat: unde dicitur in decretis diſt. xcix. *Nullus Patriarcharum univerſalitatis vocabulo umquam utatur* . Et hoc idem habetur in ſequenti capitulo.

Ulterius autem nituntur oſtendere quod nec ex commiſſione Epiſcoporum prædicare poſſunt , aut confeſſiones audire . Dicunt enim, quod illud quod dat aliquis,

quis, iam non habet. Si ergo Epiſcopi committunt curas plebium parochialibus ſacerdotibus, ad eos iam non pertinet cura ipſarum; & ita ex auctoritate eorum non poſſunt aliqui prædicare plebibus, aut confeſſiones audire, niſi vocati a ſacerdote parochiali.

Item. Quando Epiſcopus committit curam plebis ſacerdoti, ipſe ſe ipſum exonerat, & periculum remanet ſuper ſacerdotem, cui cura committitur, ſecundum illud III. Reg. xx. 39. *Cuſtodi virum iſtum: qui ſi lapſus fuerit, erit anima tua pro anima eius*: alias eſſent Epiſcopi in magno periculo, importabile onus totius multitudinis habentes. Ergo Epiſcopi non habent ſe ulterius intromittere de plebibus quas ſacerdotibus commiſerunt.

Item. Sicut Epiſcopus ſubditur Archiepiſcopo, ita ſacerdotes ſubduntur Epiſcopis. Sed Archiepiſcopi non poſſunt ſe intromittere de illis qui ſubduntur Epiſcopis, niſi forte propter negligentiam Epiſcoporum: unde dicitur ix. quæſt. iii. *Archiepiſcopus nihil de Epiſcoporum cauſis abſque illorum conſilio agat*. Ergo nec Epiſcopi poſſunt aliquid in plebibus ſubiectis ſacerdotibus parochialibus abſque illorum conſenſu, niſi propter eorum negligentiam, vel defectum.

Item. Presbyteri parochiales ſunt ſponſi Eccleſiarum ſibi commiſſarum. Si ergo aliqui alii ex commiſſione Epiſcoporum in plebibus prædictis ſacerdotibus commiſſis prædicent, aut confeſſiones audiant, Eccleſia habebit plures ſponſos: quod eſt contra id quod habetur vii. quæſt. i. *Sicut alterius uxor nec adulterari ab aliquo, vel iudicari, aut diſponi niſi a proprio viro, eo vivente, permittitur; ſic nec uxor Epiſcopi, quæ eius Eccleſia, vel parochia indubitanter intelligitur, eo vivente, abſque eius conſilio, & voluntate alteri iudicari, vel diſponi, aut eius concubitu, id eſt ordinatione, frui non conceditur*. Hoc autem non ſolum de Epiſcopis, ſed de quibuslibet Eccleſiæ miniſtris intelligitur, ut Gratianus per ſequentia capitula probat.

Ulterius autem nituntur oſtendere, quod nec privilegio apoſtolicæ Sedis poſſunt prædicare, aut confeſſiones audire. Quia contra ſtatuta patrum aliquid condere, vel mutare nec Romanæ Sedis auctoritas poteſt, ut dicitur xxv. quæſt. i. cap. *Contra ſtatuta*. Si (a) ergo ſtatutum eſt antiquorum patrum, quod *nullus prædicet, vel confeſſiones audiat præter Domini ſacerdotes*, ut dicitur xvi. quæſt. i. cap. *Adiicimus*; non poterit hoc ex privilegio Papæ alicui concedi.

Item xxv. quæſt. i. capit. *Sunt quidam* dicitur: *Si enim quod docuerunt Apoſtoli, & Prophetæ, deſtruere, quod abſit, niteretur Romanus Pontifex, non ſententiam dare, ſed magis errare convinceretur*. Si ergo ordinatio eſt Apoſtoli II. Cor. x. ut nullus glorietur in plebibus alienis; ſi Papa dat alicui hoc privilegium, errare convincitur.

Item. Scriptum eſt in iure, quod ſi Princeps concedit alicui quod liceat ei ædificare in loco publico, debet intelligi ſine præiudicio alterius, ut ff. *Ne quid in loco publico ædificare*, l. i. §. *Si quis a Principe*. Et xxv. quæſt. ii. cap. *De eccleſiaſticis*, dicit Gregorius: *Sicut noſtra defendimus, ita ſingulis quibuſque Eccleſiis ſua iura ſervamus; nec cuiquam gratia favente ultra quam meretur impartior, nec ulli quod ſui iuris eſt, ambitu ſtimulante derogabo*. Sed quod aliquis prædicet in parochia alicuius, vel audiat confeſſiones eo irrequiſito, eſſet in præiudicium ſacerdotis parochialis. Ergo ſi concedatur alicui quod poſſit prædicare, vel confeſſiones audire, nihilominus hoc exequi non poterit ſine conſenſu ſacerdotis parochialis.

Item. Si Princeps conceſſit alicui liberam teſtamenti factionem, nihil aliud conceſſiſſe videtur niſi ut habeat conſuetam, & legitimam teſtamenti factionem: neque enim credendum eſt Romanum Principem, qui iura tuetur, totam teſtamentorum obſervantiam multis vigiliis excogitatam, atque inventam, uno verbo velle evertere, ut cap. de inoffic. teſt. l. *Si quando*. Similiter ſi Papa concedat aliquibus quod prædicent, vel confeſſiones audiant, debet intelligi ſecundum communem formam, ſcilicet ut hoc exequatur requiſitis ſacerdotibus parochialibus.

Item. Monachus qui accipit ſacerdotale officium, non tamen habet executionem officii, ut ſcilicet ſacramenta miniſtret, niſi ſuper aliqua plebe fuerit canonice inſtitutus, ut dicitur xvi. quæſt. i. cap *Adiicimus* §. *Monachi autem*: & ſi aliquibus ex privilegio Papæ officium prædicandi committatur, hoc exequi non poterunt quamdiu plebes non fuerint eis commiſſæ.

Item. Nec Papa, nec aliquis mortalium poteſt eccleſiaſticam hierarchiam di-
vi-

(a) *Al.* Si contra ſtatutum &c.

vioitus ordinatam mutare, aut evertere; cum nulli prælatorum data ſit poteſtas in deſtructionem, ſed in ædificationem, ut dicitur II. Corinth. x. Sed iſte eſt ordo eccleſiaſticæ Hierarchiæ quod monachi, & regulares ſint in ordioe perficiendorum, ut patet in vi. cap. eccleſiaſticæ Hierarchiæ. Ergo nec poteſt hoc aliter immutare, ut ſcilicet religioſi perficiendi habeant officium.

Item volunt oſtendere quod etiam io talibus non liceat petere licentiam a presbyteris parochialibus, aut ab Epiſcopis prædicandi, aut confeſſiones audiendi, quia ambitioois eſt ingerere ſe ad officia eccleſiaſtica: unde dicitur viii. quæſt. i. cap. *Sciendum*: *Cum locus ſuperior imperatur, is qui ad percipienda hæc obedit, obedientia ſibi virtutem evacuat, ſi ad hæc ex proprio deſiderio anhelat*. Sed prædicare, & confeſſiones audire pertinet ad officium eccleſiaſticum, quod eſt poteſtatis, & honoris. Ergo ſine nota ambitionis non poſſunt petere licentiam prædicandi, aut confeſſiones audiendi; ſed hoc ſolum facere poſſunt, cum fuerint requiſiti. Unde prædictus error ſumpſit originem.

Quia vero, ut Boetius dicit in Lib. de duabus naturis, via fidei inter duas hæreſes media eſt, ſicut virtutes medium locum tenent: omnis enim virtus in medio rerum decore locata conſiſtit: ſi quid enim vel infra, vel ultra quam oportuerit fiat, a virtute diſceditur: ideo videamus quid circa prædicta ſit ultra, vel infra quam quod veritas habeat, ut hoc totum reputemus errorem, mediam autem viam fidei veritatem.

Sciendum eſt ergo, quoſdam fuiſſe hæreticos, & adhuc eſſe, qui poteſtatem eccleſiaſtici miniſterii in vitæ ſanctitate ponebant, ut videlicet qui ſanctitate caruerit, ordinis qnoque poteſtatem amittat, & qui ſanctitate fulget, etiam ordinis poteſtate potiatur. Quam quidem ſententiam eſſe erroneam, quia de ea non agitur, ſupponatur ad præſens. Ex huius autem erroris radice proceſſit quorumdam præſumptio, & præcipue monachorum, qui de ſua ſanctitate præſumentes, miniſtrorum Eccleſiæ officia proprio arbitrio uſurpabant, abſolvendo ſcilicet peccatores, & prædicando abſque alicuius auctoritate Epiſcopi, quod eis nullatenus licebat: unde dicitur xvi. quæſt. i. *Pervenit ad nos (unde valde miramur) quod quidam monachi, & abbates in parochia veſtra contra ſanctorum decreta, epiſcopalia iura, & officia ſibi arrogantes vendicant, videlicet pœnitentiam dare, & remiſſionem peccatorum, reconciliationem, decimas, & Eccleſias, cum abſque proprii Epiſcopi licentia, vel auctoritate Sedis Apoſtolicæ hoc nullatenus præſumere debeant.*

Sed quidam oimis incaute ab hoc errore recedentes, in errorem contrarium ſunt prolapſi, aſſerentes monachos, & religioſos ad prædicta noo idoneos eſſe, etiamſi de auctoritate Epiſcoporum hoc agant: unde dicitur xvi. quæſt. i. *Sunt nonnulli nullo dogmate fulti, audaciſſime quidem zelo magis amaritudinis quam dilectionis inflammati, aſſerentes, monachos, qui mundo mortui ſunt, & Deo vivunt, ſacerdotalis officii potentia indignos, neque pœnitentiam, neque chriſtianitatem largiri, neque abſolvere poſſe per ſacerdotalis officii ſibi divinitus iniunctam poteſtatem; ſed omnino labuntur.*

Quidam autem novellum ſibi ſtatuentes errorem, in tantam prorumpunt audaciam ut aſſerant non ſolum propter religioſorum conditiooem, ſed etiam propter Epiſcoporum impotentiam noo poſſe per Epiſcopos religioſis prædicta committi abſque parochialis ſacerdotis voluntate. Et quod etiam pernicioſius eſt, non poſſe eis hoc ipſum aſſerunt per Apoſtolicæ Sedis privilegium indulgeri. Et ſic per viam contrariam ad eumdem finem huiuſmodi error elabitur cum prædicto, ut ſcilicet ſubtrahaot aliquid eccleſiaſticæ poteſtati, ſicut & illi qui in vitæ merito poteſtatem Eccleſiæ conſiſtere arbitrantur.

Ad huius ergo erroris deſtructiooem hoc ordine procedendum eſt.

Primo oſtendemus quod Epiſcopi, & ſuperiores prælati poſſunt prædicare, & abſolvere eos qui ſacerdotibus ſubduntur, ſine licentia ipſoruoi ſacerdotum.

Secundo quod hoc idem poſſunt aliis committere.

Tertio quod hoc aliis committi quam parochialibus ſacerdotibus expedit ſaluti animarum.

Quarto quod etiam religioſi ad officia huiuſmodi exercenda ex commiſſiooe prælatorum ſunt idonei.

Quinto qund religio aliqua ſalubriter inſtitui poteſt ad hæc exequenda de licentia prælatorum.

Sexto reſpondebimus rationibus quæ ad partem cootrariam inducuntur.

Quod autem Epiſcopus in parochia ſacerdoti commiſſa pleoam habeat poteſtatem, probatur per id quod dicitur x. quæſt. i.

quæſt. I. cap. *Sic quidam*, ubi dicitur, quod *omnia quæ ſunt Eccleſiæ ſecundum conſtitutionem antiquam, ad Epiſcopi ordinationem, & poteſtatem pertinent*: & hoc idem habetur in ſequenti capitulo. Sed res temporales Eccleſiæ ordinantur ad ſpiritualia. Ergo multo fortius ſpiritualia ſingularum parochiarum Epiſcopo ſunt commiſſa..

Item quæſt. ead. *Regenda eſt unaquæque parochia ſub proviſione, ac tuitione Epiſcopi per ſacerdotem, vel ceteros clericos, quos ipſe cum Dei timore providerit.*

Item. In ſequenti capitulo dicitur, quod *Eccleſia debet gubernari, & diſpenſari cum iudicio, & poteſtate Epiſcopi, cui totius plebis animæ videntur eſſe commiſſæ.*

Item. Sacerdos cui parochia committitur, non poteſt aliquid in Eccleſia facere quod non ſit de licentia Epiſcopi ſpeciali, vel ſaltem generali: unde dicitur XVI. quæſt. I. *Cunctis fidelibus, & ſummopere omnibus presbyteris, & diaconibus, & reliquis clericis attendendum eſt ut nihil abſque proprii Epiſcopi licentia agant. Non utique Miſſas ſine eius iuſſu quiſquam presbyterorum in ſua parochia agat, non baptizet, nec quidquam abſque eius permiſſu faciat.* Ergo patet quod in parochia presbytero commiſſa adhuc maiorem poteſtatem habet Epiſcopus quam ſacerdos, qui ſine permiſſione Epiſcopi nihil in ea agere poteſt.

Item. I. Corinth. I. ſuper illud, *In omni loco ipſorum, & noſtro*, dicit Gloſſa: „ Ideſt mihi primitus commiſſo: " & loquitur de ſuffraganeis, ideſt de parochiis ſubiectis Eccleſiæ Corinthiorum, ut patet per Gloſſam. Si ergo Epiſcopi ſunt ſucceſſores Apoſtolorum, ipſorum formam tenentes, ut dicitur Luc. X. in Gloſſa; patet quod parochia principalius eſt commiſſa Epiſcopo quam ſacerdoti. Non enim poteſt intelligi quod ipſa Apoſtolo fuerit commiſſa, & poſtea ab ipſo in alterum tranſlata: quia non diceret, *In omni loco ipſorum, & noſtro*, ſi ex quo ipſorum cœperat eſſe, ſua eſſe deſtitiſſet.

Item. Apollo erat presbyter Corinthiorum, qui eis ſacra miniſtrabat, ut patet I. Corinth. III. 6. *Apollo rigavit*. Gloſſa, „ baptiſmo; " & tamen Apoſtolus de Corinthiis ſe intromittebat, ut patet I. Cor. XI. 34. *Cetera autem cum venero diſponam*: & II. Corinth. II. 10. *Nam & ego quod donavi, ſi quid donavi, propter vos in perſona Chriſti*: & I. Cor. IV. 21. *Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in caritate, & ſpiritu manſuetudinis?* & II. Cor. X. 13. *Secundum menſuram regulæ qua menſus eſt nobis Deus, menſuram pertingendi uſque ad vos*: & cap. ult. 10. *Ideo abſens ſcribo, ut non præſens durius agam ſecundum poteſtatem* (Gloſſa, „ ligandi, atque ſolvendi ") *quam dedit mihi Dominus*. Patet ergo quod Epiſcopi in plebibus ſacerdotibus commiſſis plenam retinent poteſtatem.

Item. Cum ſacerdotes ſuccedant in locum ſeptuaginta duorum diſcipulorum, Epiſcopi vero in locum duodecim Apoſtolorum, ut dicitur in Gloſſa Lucæ X. abſurdiſſimum videtur, ſi dicere velint, quod Apoſtoli ſolvere non poſſunt, & ligare, vel alia huiuſmodi facere ſine licentia ſeptuaginta duorum diſcipulorum: quod tamen eos dicere oportet, ſi hoc de Epiſcopis, & presbyteris dixerint.

Item. Dionyſius dicit in V. cap. eccleſ. Hierarchiæ, quod quamvis Pontificum ordo ſit perfectivus, & ordo ſacerdotum illuminativus, & miniſtrantium ordo ſit purgativus; tamen hierarchicus ordo, ſcilicet Pontificum, non tantum habet perficere, ſed illuminare, & purgare; & ſacerdotum ordo non ſolum illuminare, ſed & purgare. Et ſubiungit cauſam, dicens: *Ipſæ quidem minores virtutes in ea quæ in meliora ſunt, tranſmovere non poſſunt, eo quod iniuſtum eis ſit ad huiuſmodi conari maieſtatem. Ipſæ autem diviniores virtutes cum propriis habent & ſubiectas operationes*: ut patet per expoſitionem Maximi ibidem. Patet ergo quod ſicut ſacerdos poteſt quicquid diaconus poteſt, & adhuc amplius; ita & Epiſcopus poteſt quæcumque poteſt ſacerdos, & adhuc amplius. Si ergo ſacerdos poteſt legere Evangelium in Eccleſia non requiſito diacono; ita & Epiſcopus poteſt abſolvere, & alia Eccleſiæ ſacramenta miniſtrare quibus voluerit, non requiſito ſacerdote parochiali.

Item. Qui facit aliquid per alium, & per ſe ipſum hoc facere poteſt. Sed dum presbyteri abſolvunt ſibi ſubditos, hoc per eos Epiſcopi facere dicuntur: unde Dionyſius dicit in VI. cap. eccleſ. Hierarchiæ: *Is qui ſecundum nos ſummus eſt ſacerdos, per ſuos miniſtros, aut ſacerdotes purgans, aut illuminans, ipſe dicitur purgare, aut illuminare, aliis in ipſum reponentibus proprias ſacras actiones*. Ergo & Epiſcopus, cum voluerit, poterit abſolvere ſubditos (a) ſacerdotibus, vel eis prædicare per ſe ipſum.

Item. Prælatis Eccleſiarum a ſubditis Eccleſiarum obedientia debetur, inquantum

(a) Al. ſacerdotes.

eorum curam habent: unde dicitur ad Hebr. ult. 17. *Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis: ipſi enim pervigilant*, ideſt pro vobis ſoliciti ſunt prædicando, *quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris*. Sed parochianus quiſque magis tenetur obedire Epiſcopo quam presbyrero parochiali, ut patet per Gloſſam ad Rom. XIII. ubi dicitur, quod maiori poteſtati eſt magis obediendum quam minori, ſicut proconſuli quam curatori, & Imperatori quam proconſuli: quod ad poteſtatis ordinem pertinet, qui multo magis in ſpiritualibus poteſtatibus quam in temporalibus invenitur. Ergo Epiſcopi, qui ſunt in ſuperiori poteſtate conſtituti, magis habent curam de ſubditis quam etiam ipſi ſacerdotes parochiales. Ad curam autem animarum pertinet quod dicitur Prov. XXVII. 23. *Diligenter agnoſce vultum pecoris tui*: quod fit maxime in confeſſionibus audiendis. Et ita Epiſcopi poſſunt audire confeſſiones parochianorum etiam convenientius quam preſbyteri parochiales.

Item. Sacerdotes dantur Epiſcopis ut coadiutores, quia ſoli onus ferre non poſſunt, ſicut ſepragintaduo ſenes dati ſunt in adiutorium Moyſi, ut patet Num. XI. Unde Epiſcopus in ordinatione ſacerdotum hoc exemplo, & quibuſdam aliis præmiſſis ſubiungit: *Quanto fragiliores ſumus, tanto magis his auxiliis indigemus*. Sed ille cui datur aliquis adiutor, non ex hoc amittit poteſtatem operandi cum ſibi vacaverit; immo ipſe eſt principalis operans, & adiutor eſt agens ſecundarius. Ergo Epiſcopi poſſunr omnia agere quæ ad curam plebis pertinent irrequiſito ſacerdote, etiam magis quam ipſi ſacerdotes.

Item. Epiſcopi in Eccleſia tenent locum Domini noſtri Ieſu Chriſti: unde Dionyſius dicit in V. cap. eccleſiaſticæ Hierarchiæ: *Pontificum ordo primus quidem eſt divinarum ordinationum, ſublimiſſimus autem & noviſſimus: etenim in ipſum perficitur, & impletur omnis noſtra hierarchia diſpoſitio*. Ut enim omnem Hierarchiam videmus in Ieſu conſummatam, ſic unamquamque in proprium divinum ſacerdotem ſummum, ideſt Epiſcopum: unde & I. Pet. II. 25. dicitur de Chriſto: *Converſi eſtis ad Paſtorem & Epiſcopum animarum veſtrarum*. Hoc autem præcipue verum eſt de Romano Pontifice, *cui*, ut Cyrillus dicit, *omnes iure divino caput inclinant: & ei tamquam ipſi Domino Ieſu Chriſto obediunt*: & Chryſoſtomus dicit ſuper illud Ioan. ult. *Paſce oves meas*; „ ideſt, loco mei præpoſitus, & caput eſto fratrum." Ergo ridiculum eſt dicere, & blaſphemiæ vicinum, quod Epiſcopus non poſſit uſum clavium exercere in quemlibet ſuæ diœceſis, ſicut & Chriſtus poſſet.

Item. Ad hoc quod aliquis poſſit abſolvere in foro pœnitentiali, ſufficit quod habeat clavem, & iuriſdictionem in quemlibet ſuæ diœceſis, per quam materia ſibi determinatur; ſicut in aliis ſacramentis, qui habet poteſtatem ordinis, & materiam debitam, poteſt operari, ſi formam, & intentionem debitam adhibeat: hoc enim ſemper in poteſtate eius eſt. Sed Epiſcopus habet clavem, cum ſit ſacerdos; habet etiam iuriſdictionem in quemlibet ſuæ diœceſis, alias non poſſet eos citare, & coram ſe convenire. Ergo poteſt quælibet ſuæ diœceſis ſine alicuius ſacerdotis requiſitione in foro pœnitentiali abſolvere.

Item. Ideo ſacerdotibus neceſſarium videtur confeſſiones audire ſubditorum, quia eis ſacramentum Euchariſtiæ miniſtranr, quod ab his qui ſunr in peccato mortali ſumi non debet. Sed ſimiliter ſacramenta confirmationis, & ordinis ſumi non debent ab his qui ſunt in peccato mortali, quia hæc ſacramenta gratiam præſupponunt: hæc autem ſacramenra a ſolis Epiſcopis miniſtrantur. Ergo & pari ratione Epiſcopis competit confeſſiones audire quorumlibet ſuæ diœceſis.

Item. Nemo poteſt aſſumere ſibi id quod uon eſt in ſua poteſtate. Sed, ſicut communis conſuetudo probat, Epiſcopi aſſumunt ſibi caſus quos volunt, de quibus ad eos pro abſolurione recurratur. Ergo etiam antequam eos ſibi aſſumerent, hoc erat in eorum poreſtare: ergo & de aliis caſibus poſſunt abſolvere cum voluerint.

Item. Secundum Dionyſium poteſtas Epiſcopi in noſtra hierarchia eſt univerſalis; poteſtas autem ſacerdotis, & miniſtrorum eſt poreſtas particularis, ut patet in I. cap. & in V. eccleſ. Hierarchiæ. Sed ſecundum quod probatum eſt a Philoſophis, virtus univerſalis efficacius agit in id quod ſubiicitur virtuti particulari, quam etiam ipſa particularis virtus. Ergo Epiſcopus magis habet uſum clavium in eos qui ſubduntur ſacerdotibus, quam ipſi ſacerdotes.

Item. Nullus poteſt dare quod non habet. Sed Epiſcopi eſt dare ſacerdotibus omnem auctoritatem quam ſacerdotes habent: nullum autem ſpiriruale amittitur cum datur, quia ſpiritualia non danrur

niſi

oiſi per actionem dantis in recipieotem, agens autem non amittit virtutem agendi ex hoc ipſo quod agit. Ergo Epiſcopus habet communem poteſtatem quam habet ſacerdos parochialis.

Deinde oſtendeodum eſt quod aliqui ex commiſſione Epiſcoporum poſſunt prædicare, & confeſſiones audire io parochiis ſacerdotum. Nam extra de officio iudic. ordin. cap. *Inter cetera*, dicitur, quod *Epiſcepus viros idoneos ad ſancta prædicationis efficium ſalubriter exequendum aſſumat*: & infra: *Præcipimus tam in cathedralibus, quam in conventualibus Eccleſiis viros idoneos ordinari, quos Epiſcopi coadiutores, & cooperatores habeant non ſolum in prædicationis officio, verum etiam in confeſſionibus audiendis, & pœnitentiis iniungendis, & ceteris quæ pertinent ad ſalutem animarum*. Ex quo patet quod clerici cooventualium Eccleſiarum alicuius diœceſis, qui ooo ſuot parochiales ſacerdotes, poſſunt prædicare, & confeſſiones audire auctoritate Epiſcopi.

Iterum. Extra de hæreticis cap. *Excommunicavimus* §. *Quia vere*, dicitur: *Omnes qui prohibiti, vel non miſſi præter auctoritatem ab Apoſtolica Sede, vel catholico Epiſcopo loci ſuſceptam, publice, vel privatim prædicationis officium uſurpare præſumpſerint, excommunicationis vinculo innodentur*. Ex quo haberi poteſt quod Papa, vel Epiſcopus poteſt dare alicui auctoritatem prædicandi.

Item. Cooſtat quod Apoſtoli, quorum Epiſcopi ſuot ſucceſſores, per civitates, & caſtella presbyteros ordioabant, qui continue cum populis ſibi ſubiectis commorabantur; & tamen alios mittebant ad prædicandum, & ad alia exerceoda quæ ad ſalutem pertinent animarum. I. Cor. IV. 17. *Miſi ad vos Timotheum, qui eſt filius meus cariſſimus, & fidelis in Domino, qui vos* (*a*) *commonefaciat vias meas quæ ſunt in Chriſto Ieſu*: & II. ad Corinth. XII. 18. *Rogavi Titum, & miſi cum illo fratrem*: Gloſſa, „ ideſt Barnabam, vel Lucam. “ & ad Titum I. 5. *Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ deſunt, corrigas, & conſtituas per civitates presbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi*. Ergo & aliqui alii quam preſbyteri parochiales poſſunt prædicare, & confeſſiones audire ex commiſſiooe Epiſcoporum.

Item. Prædicare, & cooſeſſiones audire ſunt iuriſdictionis, & ordinis ſimul. Sed ea quæ ſunt huiuſmodi, poſſunt committi his ſaltem qui ordinem habent. Ergo cum Epiſcopus poſſit prædicare, & confeſſiones audire in parochia ooo requiſito ſacerdote, ut ſupra probatom eſt; hoc idem & alius poterit ex eius commiſſione.

Item. Ad hoc facit conſuetudo Romanæ Eccleſiæ: ad quam accedentes, a pœnitentiariis Papæ quoſcunque ſacerdotes (*b*) litteras impetrant, ut eis confiteantur.

Item. Legati Papæ, & eorum pœnitentiarii confeſſiones audiuot noo petita liceotia a parochialibus; & etiam auctoritate Papæ ubique prædicant. Et ita patet quod prædicare, & confeſſiooes audire poteſt aliis committi ſine licentia ſacerdotum parochialium.

Nunc reſtat oſtendere, quod religioſi ſuot idonei ad hoc quod talia eis committantur. Nam XVI. q. I. cap. *Pervenit*, dicitur, quod *monachi, & abbates abſque proprii Epiſcopi licentia hoc nullatenus præſumere debent*, ut videlicet pœnitentiam dent. Ex quo relinquitur quod ex auctoritate Papæ, & Epiſcopi monachis, & aliis religioſis liceat confeſſiones audire.

Item. Quæſtione eadem dicitur ex auctoritate huius decreti: *Quod apoſtolico moderamine, & pietatis officio a nobis eſt conſtitutum, ſacerdotibus monachis, Apoſtolorum figuram tenentibus, liceat prædicare, baptizare, communionem dare, pro peccatoribus orare, pœnitentias imponere, atque peccata ſolvere*.

Item. Io ſeq. capitulo, *Sunt tamen nonnulli*, dicit Bonifacius Papa: *Credimus a ſacerdotibus monachis ligandi ſolvendique officium, Deo operante, digne adminiſtrari, ſi eos digne contingerit hoc miniſterio ſublimari. Decertantes igitur monaſticæ profeſſionis presbyteros ſacerdotalis potentiæ arcere officio, omnino præcipimus ut ab huiuſcemodi auſibus reprimantur in poſterum: quia quanto quiſque celſior eſt, tanto & illis erit potentior*.

Item. Epiſcopi debent divina iudicia imitari quantum poſſunt: I. Cor. XI. I. *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti*. Sed divino iudicio aliqui religioſi ſunt reputati idonei ut eis immediate a Deo prædicationis committeretur officium, ſicut de Equitio monacho B. Gregorius narrat in Dialog. & etiam de beato Benedicto. Ergo & in iudicio Epiſcoporum aliqui religioſi poſſunt reputari idonei, ut eis prædicatio committatur.

Iterum. Omnia quæ licent ſæcularibus clericis, licent & religioſis, exceptis eis quæ in ſua regula eis prohibeotur. Arg. XVI. q. I. *Sunt tamen nonnulli*, ubi dici-

V o 2 tur,

(a) *Vulgata* commonefaciet. (b) *An ſupplendum* petunt, & *vel quidpiam ſimile?*

tur, quod *monachis licet abſolvere, & alia huiuſmodi facere. Neque enim B. Benedictus monachorum praceptor almificus huiuſmodi rei fuit interdictor*. Sed ſæcularibus licet ex commiſſione Epiſcoporum prædicare, & confeſſiones audire. Ergo & religioſis, cum in nulla regula hoc ſit prohibitum.

Item. Maius eſt prædicationis officiom ex propria auctoritate aſſequi quam ex commiſſione alterius. Sed religioſi poſſunt ad prælationis gradus ſublimari, in quo eis competit & prædicare, & alia propria auctoritate exequi quæ ad ſalutem pertinent animarum. Ergo multo magis debent idonei reputari ut prædicationis officium, & alia huiuſmodi ex commiſſione Epiſcopi exequantur.

Item. Ad illud quod maxime competit perfectis, non redditur aliquis minus idoneus ex hoc quod in ſtatu perfectionis ſe ponit. Sed prædicationis officium competit maxime perfectis, quem ſtatum religioſi aſſumunt: unde I. Eſdræ I. ſuper illud, *Omnes reliqui &c.* dicit Gloſſa: ,, O-
,, mnes electi, de poteſtate tenebrarum
,, eruti, ad libertatem pertinent gloriæ
,, filiorum Dei, & gloriam omnes ſocie-
,, tati ſanctæ civitatis, ideſt Eccleſiæ, an-
,, nuntiari lætantur. Sed tantum perfe-
,, ctorum eſt in ædificatione eiuſdem Ec-
,, cleſiæ etiam aliis prædicando labora-
,, re. “ Et quod intelligat de perfectione religionis, patet ex hoc quod ſequitur: ,, Eruditores multorum cum magis
,, ad cæleſtia diligenda auditores inſtituunt,
,, minus pro terrenis curam gerunt, im-
,, mo acquiſita pro ſpe æternorum relin-
,, quunt. “ Hoc etiam patet per interlinearem, quæ dicit: ,, *Omnes reliqui*,
,, ideſt divites, qui prædicare non poſ-
,, ſunt. “ Ergo religioſi noo redduntur minus idonei ad exequendum prædicationis officium quam alii; & ita cum alii poſſint ex commiſſione Epiſcoporum prædicare, & confeſſiones audire, ut probatum eſt, & religioſi poſſunt hoc idem.

Item. I. Eſdræ VIII. 31. ſuper illud, *Promovimus ergo a flumine Avara &c.* dicit Gloſſa: ,, Fratrum quoque cohortem re-
,, ligioſam nobis in auxilium vocamus,
,, qua adiuti animas fidelium ad ſocieta-
,, tem electorum, & arcem vitæ perfe
,, ctioris quaſi vaſa ſancta ad templum
,, Domini efficacius transferamus. “ Ex quo patet idem quod prius.

Item. Et hoc apparet ex communi conſuetudine orientalis Eccleſiæ, ſecundum quam fere omnes monachis confitentur.

Item. Maioris poteſtatis eſt legationis officium exercere, Epiſcopos confirmare, & de eis Eccleſiis provideri, quam prædicare, vel confeſſiones audire. Sed primum invenitur religioſis eſſe commiſſum. Ergo & ſecundum eis committi poteſt.

Item. Magis eſt remotom a religioſorum vita cauſas audire, quam confeſſiones, vel prædicare. Sed primum eis committi poteſt. Ergo multo fortius alia.

Nunc reſtat oſtendere, quod ſaluti animarum expediat etiam aliis quam ſacerdotibus parochialibus prædicationem committi, & alia quæ ad ſalutem pertinent animarum.

Primo per hoc quod dicit Dominus Matth. IX. 37. *Meſſis quidem multa*: Gloſſa: ,, turba populorum ſuſcipiendo ver-
,, bo, & ferendo fructui apta: “ *Operarii autem pauci*: Gloſſa: ,, prædicatores ad
,, congregandum electorum Eccleſiam. “ *Rogate ergo dominum meſſis, ut mittat operarios in meſſem ſuam*. Ex quo patet quod ſalubre eſt Eccleſiæ per multos Dei prædicari fidelibus, & maxime turba fidelium creſcente.

Item. Poteſt haberi per illud quod dicitur Sapien. VI. 26. *Multitudo ſapientium* (Interlinearis, ,, cœtus prædicatorum, “). *ſanitas eſt orbis terrarum*.

Item II. ad Tim. II. 2. *Qua audiſti a me per multos teſtes, hac commenda fidelibus hominibus*: Gloſſa, ,, ideſt ſanæ fidei: “ *qui idonei erunt*: Gloſſa, ,, vita, & ſcientia,
,, & facundia: “ *& alios docere*: Gloſſa,
,, illis enim debet committi prædicatio
,, divina qui apti ſunt illi officio. “

Iterum. I. Eſdræ III. ſuper illud, *Et omnes qui venerant de captivitate in Hieruſalem*, Gloſſa ſic dicit. “ Non ſolum Epi-
,, ſcopi, & presbyteri plebem fidelium,
,, ideſt Dei domum, debent ædificare,
,, ſed etiam populus de captivitate Iu-
,, dæorum ad viſionem veræ pacis voca-
,, tus, miniſteriuoi verbi ab his qui di-
,, cere noverunt, debet exigere. “

Item. Gregorius in XIX. Moral. ſuper illud Iob XXIX. *Quando lavabam pedes meos butyro*, ſic dicit: ,, Quid ad hæc nos E-
,, piſcopi dicimus, qui commiſſis nobis
,, verba vitæ impendere non curamus,
,, quando coniugarum virum prohibere
,, non valuit ab officio prædicationis vel
,, ſæcularis habitus, vel magnæ occupa-
,, tio facultatis? “ Ex quo patet quod alii etiam quam prælati, vel rectores Eccleſiarum laudabiliter poſſunt prædicationis officium exercere.

Hoc idem poteſt oſtendi per multa exempla.

empla veteris teſtamenti. David enim laudatur de hoc quod cultum Dei ampliavit, vigintiquatuor ſacerdotes conſtituendo, ut magis poſſet populis expedire, ut patet I. Paralip. XXIII. & XXIV. Similiter legitur de Ezechia XI. Paralipom. XXX. 6. *Perrexerunt curſores eum epiſtolis ex Regis imperio, & principum eius in univerſum Iſrael, & Iudam, iuxta id quod Rex iuſſerat, prædicantes: Filii Iſrael revertimini ad Dominum Deum &c.* Aſſuerus etiam nuntios celeres miſit per provincias, qui nuntiarent liberationem populi Dei, ut legitur Heſter VIII. Ergo multo magis ſaluberrime hoc fieri poteſt, ut aliis quam ſacerdotibus parochialibus prædicationis officium committant, & alia quæ pertinent ad ſalutem animarum.

Item. Gregorius in V. homil. primæ partis ſuper Ezech. dicit: *Hi qui animarum cuſtodes ſunt, & paſcendi gregis onera ſuſceperunt, mutare loca minime permittuntur. Hi autem qui amore Domini in prædicatione diſcurrunt, rota eius ignis ardens ſunt: quia cum ex eius deſiderio per varia loca diſcurrunt, unde ipſi ardent, & alios incendunt.* Ex quo patet quod conveniens eſt ut præter rectores Eccleſiarum qui reſident in ſuis Eccleſiis, aliis prædicationis officium committatur, qui per diverſa loca diſcurrant.

Item. Quod hoc utile ſit, & ſalubre, ſatis manifeſtat occupatio rectorum Eccleſiæ, quos in aliis rebus piis, & eccleſiaſticis oportet frequenter occupari; cum tamen oporteat prædicatorem verbi Dei ab omni alia occupatione liberum eſſe: unde Apoſtoli dixerunt Act. VI. 2. *Non eſt æquum nos derelinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis.* Unde patet quod ſatis neceſſarium eſt eos ab aliis iuvari.

Hanc etiam neceſſitatem maxime oſtendit imperitia multorum ſacerdotum, qui in aliquibus partibus adeo ignorantes inveniuntur, ut nec etiam loqui latinum ſciant. Pauciſſimi etiam inveniuntur qui ſacram Scripturam didicerint; & tamen oportet prædicatorem verbi Dei in ſacra Scriptura inſtructum eſſe. Unde ſatis apertum eſt multum ſaluti fidelium derrahi, ſi ſolum ſacerdotibus parochialibus verbum Dei relinquatur.

In confeſſionibus autem audiendis non minor neceſſitas apparet propter ignorantiam multorum ſacerdotum, quæ periculoſiſſima eſt in confeſſionibus audiendis. Unde Auguſtinus in Lib. de pœnitentia: *Qui vult confiteri peccata ſua, ut inveniat gratiam, quærat ſacerdotem ſcientem ligare, & ſolvere; ne cum negligens circa ſe extiterit, negligatur ab illo qui eum miſericorditer movet, & petit; ne ambo in foveam cadant, quam ſtultus evitare noluit.*

Iterum eamdem neceſſitatem oſtendit multitudo plebis, quæ interdum uni ſacerdoti gubernanda committitur: qui ſi toto tempore vitæ ſuæ nihil aliud ageret, vix omnium confeſſiones diligenter audire poſſet.

Iterum hanc neceſſitatem oſtendit difficultas confitendi. Quidam enim, ut experimento inventum eſt, a confeſſione deſiſterent, niſi poſſent aliis quam ſuis ſacerdotibus confiteri, quandoque propter verecundiam, quia erubeſcunt confiteri illis peccata cum quibus quotidie converſantur; quandoque vero quia ſuſpicantur ſacerdotes ſibi eſſe inimicos, & propter multa alia. Unde pie prælati eorum infirmitati condeſcendunt, ne omnino in deſperationem labantur, de aliis confeſſoribus eis providendo.

His viſis, oſtendendum eſt, aliquam religionem ad hoc ſpecialiter ſalubriter poſſe inſtitui ad cooperandum prælatis Eccleſiarum in prædicatione, & confeſſionibus audiendis ex commiſſione prælatorum.

Primo per hoc quod omnis religio ad exemplar vitæ apoſtolicæ formata eſt: unde dicitur Act. IV. ſuper illud, *Et erant illis omnia communia*: Gloſſa: „*Communia*, „ græce *cæna*, unde cœnobitæ, ideſt „ communiter viventes, cœnobia, ideſt „ habitacula eorum. “ Hæc autem fuit vita apoſtolica, ut relictis omnibus, per mundum diſcurrerent evangelizando, & prædicando, ut patet Matth. X. & in regula quadam quæ eis inſcribitur. Ergo ad prædicta poteſt aliqua religio convenientiſſime inſtitui.

Item. Iacob. I. 27. *Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc eſt, viſitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum.* Sed illa viſitatio maxime eſt neceſſaria quæ fit per eos qui ſaluti animarum intendunt. Ergo convenientiſſime poteſt religio inſtitui ad viſitandum homines qui conſolatione indigent, ut per patientiam, & conſolationem Scripturarum ſpem habeant.

Item. Act. VI. ſuper illud, *Non eſt æquum nos derelinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis*, dicit Interlinearis: „ Meliora „ ſunt fercula mentis quam dapes corpo- „ ris. “ Sed aliquæ religiones pie & ſalubriter inſtitutæ ſunt ad ſubveniendum pauperibus in corporalibus dapibus, & aliis

aliis neceſſitatibus corporis. Ergo multo convenientius poteſt aliqua religio inſtitui ad ſubveniendum neceſſitatibus animarum.

Item. Auguſtinus: *Melius eſt paſcere animas in æternum cum Domino victuras quam corpora moritura;* nimirum cum ſalus corporum ex ſalute dependeat animarum, non e converſo.

Item. Spiritualis militia magis competit religioſo quam ſæculari. Sed ad militiam ſæcularem exercendam aliquæ religiones utiliter inſtitutæ ſunt. Ergo multo convenientius inſtitui poſſunt ad militiam ſpiritualem, quæ competit prædicatoribus verbi: de qua dicitur II. Tim. 11. 3. *Labora ſicut bonus miles Chriſti:* Gloſſa: „in prædicando Evangelium con„tra hoſtes fidei."

Item. Eis qui procurant ſalutem animarum, neceſſarium eſt ut vita, & ſcientia clareant: ex quibus non de facili poſſent tot inveniri qui ſingulis parochiis per univerſum mundum præficerentur, cum etiam propter litteratorum inopiam nec adhuc per ſæculares potuerit obſervari ſtatutum Lateranenſis Concilii ut in ſingulis Eccleſiis metropolitanis eſſent aliqui qui Theologiam docerent; quod tamen per religioſos Dei gratia cernimus multo latius impletum quam etiam fuerit ſtatutum, adeo ut impletum videatur illud Iſaiæ xi. 9. *Repleta eſt terra ſcientia Domini*. Ergo ſaluberrime religio aliqua inſtituitur in qua ſint homines litterati, & ſtudio vacantes ad iuvandum ſacerdotes qui ad hoc minus ſufficiunt.

Item. Hoc evidentiſſime oſtenditur ex effectu ſequente. Videmus enim talibus religionibus inſtitutis in pluribus partibus hæreticam pravitatem eorum miniſterio extirpatam, infideles etiam nonnullos ad fidem converſos, multos per univerſum mundum in lege Dei inſtructos, quamplurimos ad ſtatum pœnitentiæ converſos; ita quod ſi quis inutilem talem religionem mentiatur, manifeſte convinci poſſit quaſi gratiæ invidus, quæ in eis operatur, in Spiritum ſanctum peccare.

Item xxv. quæſt. 1. dicitur: *Nulli fas ſit ſine ſtatus ſui periculo vel divinas conſtitutiones, vel apoſtolica Sedis decreta temerare*. Cum ergo per apoſtolicam Sedem religiones aliquæ ſint inſtitutæ ad prædicta, quod etiam ex ipſo nomine oſtenditur (*nemo enim*, ut dicit Auguſtinus in Lib. de chriſtiana vita, *nomen ſine cauſa ſortitur*) manifeſte ſe damnabilem reddit quicumque talem religionem damnare conatur.

Nunc ultimo reſtat adverſariorum obiectionibus reſpondere.

Quod ergo primo obiicitur, quod paſcere ad monachos non pertinet, ſed paſci, intelligendum eſt ex hoc quod ſunt monachi, contra illos qui ex ſola virtute ſanctitatis poteſtatem eccleſiaſtici ordinis alicui competere dicebant; ſicut etiam poteſt dici, quod ſæculari clerico non competit paſcere, ſi non habeat curam animarum, vel niſi ſit ſibi ab habentibus curam animarum commiſſum. Unde propter hoc non concluditur quin religioſis competat paſcere populum verbo Dei, ſi vel ad prælationem aſſumantur, vel a prælatis eis committatur. Non enim minus ſunt idonei religioſi ad prædicationis officium exequendum quam ſæculares, niſi forte quatenus ſint ſub obedientia conſtituti, ut ſic indigeant duplici licentia ad prædicandum, ſcilicet licentia eorum quibus plebis cura committitur, & licentia prælatorum ordinis ſui, ſine qua eis nihil agere licet.

Similiter eſt intelligendum quod poſtea obiicitur: *Præter Domini ſacerdotes nullus audeat prædicare*: verum eſt quaſi propria auctoritate, ſcilicet ordinaria.

Similiter quod ſequitur, *Monachos a populorum prædicatione omnino ceſſare cenſemus*, intelligendum eſt ut non propria auctoritate, ex hoc ipſo quod monachi ſunt, officium ſibi prædicationis aſſumant.

Similiter quod ſequitur, quod *monacho non convenit prædicare*, intelligendum eſt quaſi ex hoc ipſo quod monachus ſit, officium habeat prædicandi.

Ad aliud quod poſtea obiicitur, quod *illi qui paſcunt populum verbo Dei, debent paſcere temporali ſubſidio*, reſpondetur, quod intelligendum eſt, ſi vires ſuppetant, ſecundum illud I. Ioann. 111. 17. *Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum* (a) *neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo; quomodo caritas Dei manet in eo?* Aliter Apoſtoli prædicare non potuiſſent, qui dixerunt Act. 111. 6. *Argentum, & aurum non eſt mihi*. Nihilominus tamen & illi qui ſecundum ſe pauperes ſunt, poſſunt & aliis temporali ſubſidio providere, dum divites ad eleemoſynarum largitatem hortantur, ſicut & Paulo ad prædicationis officium aſſumpto in gentes commiſſum eſt ut paupe-

(a) *Vulgata* neceſſitatem.

perum memor eſſet, ut dicitur Galat. 11.

Ad illud quod poſtea obiicitur, quod *greges paſcuntur a paſtoribus*, dicendum eſt, quod paſtores gregem Domini paſcere poſſunt non ſolum per ſe, ſed per alios, quibus ipſi committunt: quia ille intelligitur aliquid facere cuius auctoritate fit.

Ad id quod poſtea obiicitur, quod non debent prædicare niſi miſſi: miſſi autem a Domino leguntur tantum duodecim Apoſtoli, & ſeptuaginta duo diſcipuli: dicendum, quod etiam illi qui ſunt miſſi a Domino, poſſunt alios mittere, ſicut Paulus, qui miſit Timotheum ad prædicandum I. ad Corint. IV. 17. *Ideo miſi ad vos Timotheum . . . . qui vos commonefaciet vias meas*. Et ita ex commiſſione Epiſcoporum, & presbyterorum poſſunt etiam alii multi ad prædicta mitti; & tamen illi miſſi a Domino intelliguntur qui per poteſtatem a Domino traditam mittuntur; & omnes illi ſic miſſi a prælatis Eccleſiarum, ſcilicet Epiſcopis, vel presbyteris, inter opitulatores computantur: quia ipſi maioribus opem ferunt, quamvis non ſint archidiaconi. Quod enim in Gloſſa dicitur, *Ut Titus Paulo, vel archidiaconi Epiſcopis*, per modum exempli ponitur. Unde non ſequitur quod qui non ſunt archidiaconi, non poſſint maioribus opitulari. Et tamen cum aliquis ex commiſſione Epiſcopi prædicat, vel confeſſiones audit, Epiſcopus hoc facere intelligitur, ut patet ex auctoritate Dionyſii ſupra inducta. Nihilominus tamen etſi duo ordines tantum eſſent inſtituti a Domino qui poſſent prædicare propria auctoritate, poſſet tamen Eccleſia tertium ordinem ſtatuere prædicatorum, qui propria auctoritate prædicarent; & præcipue Papa, qui habet plenitudinem poteſtatis in Eccleſia: ſicut etiam in primitiva Eccleſia fuerunt ſoli duo ordines ſacri, ſcilicet presbyteri, & diaconi; & tamen poſtea Eccleſia minores ſibi ordines inſtituit, ut Magiſter in Sententiis dicit.

Ad id quod poſtea obiicitur, dicendum, quod decretum illud loquitur de quibuſdam qui coepiſcopi vocabantur, qui non in civitatibus, ſed in vicis, ſeu villis ordinabantur, qui aliqua poterant pluſquam alii ſacerdotes, ſcilicet minores ordines dare: & hi aliquo tempore in Eccleſia fuerunt inſtituti, habentes ordinariam poteſtatem: ſed poſtea, ut in eadem diſt. dicitur, propter inſolentiam ſuam, qua Epiſcoporum officia ſibi uſurpabant, ab Eccleſia prohibiti ſunt. Et ideo patet quod non eſt ſimilis ratio de religioſis illis qui ex commiſſione prælatorum confeſſiones audiunt poteſtatem ordinariam non habentes. Horum enim ordo in numerum non ponit contra ordines a Domino inſtitutos; cum ille ſecundum iura facere intelligatur cuius auctoritate fit: quod etiam patet per auctoritatem Dionyſii ſupra inductam.

Ad aliud dicendum, quod ex illa auctoritate Dionyſii amplius haberi non poteſt, niſi quia monachi ex poſtetate ordinaria ſui ordinis non habent quod ſint prælati, vel aliorum adductivi; non autem excluditur quin monachus poſſit accipere poteſtatem ordinariam, vel commiſſam ad alios adducendum, præcipue cum in littera dicatur, quod monaſticus ordo non eſt aliis prælatus, vel aliorum adductivus, non autem quod eſſe non poſſit, vel debeat.

Ad aliud dicendum, quod eccleſiaſtica hierarchia imitatur cæleſtem quantum poteſt, ſed non in omnibus. In cæleſti enim hierarchia diſtinctio donorum gratuitorum, ſecundum quam ordines diſtinguuntur, ſequitur diſtinctionem naturæ; non autem in hominibus: & ideo cum Angelorum natura ſit immutabilis, Angelus inferioris ordinis ad ſuperiorem ordinem transferri non poteſt, quod tamen in eccleſiaſtica fieri poteſt; ſed tamen in cæleſti Angelus inferioris ordinis in ſuo ordine manens exequitur actum ſuperioris ordinis, ſuperioris virtute. Sicut enim dicit Dionyſius XIII. cæleſt. Hierarchiæ, Angelus qui purgavit labia Iſaiæ, dictus eſt Seraphin, quia Seraphin officium exercuit: & Gregorius dicit in hom. de centum ovibus, quod *hi ſpiritus qui mittuntur, horum vocabulum percipiunt quorum officia gerunt*. Unde non eſt inconveniens, ſi in eccleſiaſtica hierarchia aliquis inferioris ordinis exerceat aliquod officium ſuperioris ordinis, eius commiſſione.

Ad aliud quod poſtea obiicitur, quod *aut prædicant cum poteſtate, aut ſine poteſtate*, dicendum, quod prædicant cum poteſtate prædicandi non ordinaria, ſed eis ab aliis commiſſa. Nec tamen ſequitur quod poſſint procurationes exigere, quia hoc non eſt eis datum; poſſent tamen, ſi eis daretur ab aliis, in quibus reſidet prædicta poteſtas, & ſic etiam non ſequitur quod propter hoc eſſe debeant plures procurationes.

Ad aliud quod obiicitur poſtea, quod religioſi ſecundum hoc haberent maiorem pote-

poteſtatem quam Epiſcopi, vel Patriarchæ, dicendum, quod non eſt verum: quia Patriarchæ, vel Epiſcopi poſſunt alicubi prædicare ordinaria poteſtate, religioſi autem non habentes curam animarum nuſquam; poſſunt tamen ubilibet prædicare auctoritate eorum qui poſſunt, ſicut & Epiſcopus poteſt epiſcopalia exercere in aliena diœceſi auctoritate illius Epiſcopi in cuius diœceſi commoratur.

Ad id quod poſtea obiicitur, quod prædicator non debet ædificare ſuper fundamentum alienum, dicendum, quod falſum eſt, & contra Apoſtolum I. Corin. III. 10. *Ut ſapiens architectus fundamentum poſui:* Gloſſa: „ prædicationem: “ *alius autem ſuperædificat. Unuſquiſque autem videat quomodo ſuperædificet*: quod ſecundum Ambroſium in Gloſſa exponitur de ſuperædificatione doctrinæ. Quod autem Apoſtolus dicit Rom. XV. 20. *Sic autem prædicavi Evangelium non ubi nominatus eſt Chriſtus, ne ſupra alienum fundamentum ædificarem*: non eſt intelligendum quaſi non liceret, ſed quia hoc tunc temporis magis neceſſarium quam aliud reputabat. Unde dicit Gloſſa ibidem: „ *Ne ædificarem ſupra alie-* „ *num fundamentum*; ideſt, ne prædicarem „ iam per alios converſis: non quod hoc non „ facerem, ſi contigiſſet; ſed malebam ia- „ cere fundamentum fidei ubi non erat.“ Alias non licuiſſet Ioanni Evangeliſtæ prædicare Epheſi, ubi Paulus fidem plantaverat; aut Paulo prædicare Romæ, ubi Petrus eum prævenerat. Quid autem dicent, ſi religioſi, contra quos loquuntur, hoc modo diſtributi ſint, ut quidam eorum infidelibus annuntient verbum Dei, quidam autem inter fideles ſint in ſubſidium prælatorum? Nec tamen facit ad propoſitum, quia non eſt idem prædicare plebi alienæ, & ædificare ſuper alienum fundamentum, ut in prædicta auctoritate accipitur; cum etiam ſacerdos parochialis in ſua parochia prædicans, ſuper alienum ædificet fundamentum, quia prædicat converſis per alios ad fidem.

Similiter quod dicitur II. ad Cor. X. 15. *Non gloriantes in immenſum in alienis laboribus*, ſcilicet ubi alius fundamentum fidei poſuiſſet, quod eſſet ultra menſuram gloriari, non eſt intellectus Gloſſæ, quod ſi Apoſtolus laboraſſet ubi alius fundamentum fidei poſuerat, quod hoc eſſet in immenſum gloriari; ſed quod ſi ipſe gloriarus eſſet quaſi fundamentum iaciens fundamento prius ab alio poſito, ultra menſuram laboris ſui gloriatus eſſet.

Similiter etiam quod ſequitur poſtea, *Non habentes ſpem gloriari in aliena regula*, ideſt in his quæ ſunt in alieno regimine, Gloſſa illa male inducitur. Non enim ſic habetur in Gloſſa, ſed ſic. „ *Regulam no-* „ *ſtram*, ideſt regimen noſtrum, ideſt ſe- „ cundum quod a Deo nobis eſt iniun- „ ctum, *evangelizare* dico *in abundantia*, „ ſcilicet non in paucis locis, immo etiam „ *in illa*, ſupple loca, *quæ ultra vos ſunt*. „ *Nec tamen ſumus habentes ſpem*, ideſt „ non ſperamus gloriari in aliqua aliena „ regula, nec illi qui ultra vos ſunt, de „ alieno regimine ſunt. “ Si tamen ita eſſet in Gloſſa ut dicunt, non intelligitur quin Apoſtolus potuiſſet prædicare illis qui erant de regimine alterius Apoſtoli: ipſe enim prædicavit Antiochenis, & Romanis, qui erant de regimine Petri; ſed quia non gloriabatur de eis quaſi ſubiectis ſuo regimini: hoc enim eſſet in aliena regula gloriari. Et præterea illi qui ex commiſſione prælatorum prædicant, non prædicant in plebibus alienis, ſed in plebibus prælatorum qui eos mittunt, quin etiam ipſis operantibus cooperari dicuntur.

Ad ea quibus poſtmodum oſtendere nituntur, quod religioſi confeſſiones audire non debent, de facili patet reſponſio. Per illa enim decreta quæ inducunt, nihil aliud oſtendunt niſi quod religioſi non poſſunt propria auctoritate confeſſiones audire; non autem excluditur quin poſſint audire ex auctoritate Papæ, vel Epiſcopi, ut manifeſte habetur XVI. q. I. *Pervenit*; nec etiam quod religioſi ſint minus idonei ad huiuſmodi quam ſæculares, ut patet XVI. q. I. *Sunt tamen nonnulli*.

Ad aliud quod poſtea obiicitur, quod presbyteri parochiales, cum ſint rectores animarum, debent diligenter agnoſcere vultum pecoris ſibi commiſſi, quod non poſſunt facere, niſi eorum confeſſiones audiant; dicendum, quod de bonitate, vel malitia alicuius conſtare poteſt alicui non ſolum per propriam confeſſionem, ſed etiam per ſententiam ſuperioris de eo latam. Unde ſi Epiſcopus ſubditum ſacerdotis abſolvat vel per ſe, vel per alium cui ipſe commiſit, ſacerdos parochialis ita debet ſe reputare cognoſcere eum ac ſi ſibi confeſſus eſſet, cum iam ſit per ſuperioris ſententiam approbatus, de qua ei iudicare non licet. Et præterea ſacerdos vultum eius ſatis poteſt agnoſcere, ſi ſecundum decretalem ſemel in anno confiteatur ei.

Ad illud quod poſtea obiicitur, quod quilibet tenetur in anno ſemel confiteri, di-

Digitized by Google

dicendum, quod ſacerdos proprius non ſolum eſt parochialis, ſed etiam Epiſcopus, vel Papa: ad quos etiam magis pertinet cura eius quam ad ſacerdotem, ut multipliciter oſtenſum eſt. Proprium enim hic non accipitur ſecundum quod dividitur contra commune, ſed ſecundum quod dividitur contra alienum. Unde qui confeſſus eſt Epiſcopo ſuo, vel alicui habenti vicem eius, confeſſus eſt proprio ſacerdoti. Et præterea per hoc non excluditur, ſi ſemel in anno confitetur ſacerdoti proprio, ſcilicet parochiali, dato quod de eo tantum intelligatur, quin poſſit aliis vicibus aliis etiam confiteri qui poteſtatem habeant abſolvendi.

Ad aliud quod poſtea obiicitur, quod non poteſt ſcire eum dignum eſſe ut admittatur ad ſacramentum Euchariſtiæ, niſi audita eius confeſſione, dicendum, quod falſum eſt. Poteſt enim ſcire per ſententiam ſuperioris, qui eum in foro pœnitentiali abſolvit; cuius ſententiæ ſtari debet non minus quam ſuæ.

Ad id quod poſtea obiicitur, quod ſi aliquis poteſt confiteri alteri quam proprio ſacerdoti, datur per hoc occaſio multis latendi, dicendum, quod falſum eſt. Cum enim in foro pœnitentiali cuilibet ſit credendum & pro ſe, & contra ſe; ſacerdos debet credere eum confeſſum eſſe, ſi ſe confeſſum fateatur: quia & ſi ſibi confiteretur, poſſet eum decipere, ut levioribus confeſſis maiora taceat. Et præterea dato quod ex hoc daretur aliqua occaſio mali, tamen multum præponderat quod per hoc vitantur multa alia maiora mala, ſicut prius oſtenſum eſt, quod per hoc multis periculis obiiciatur.

Ad aliud quod poſtea obiicitur, quod ad monachum non pertinet corrigere, & ſic nec abſolvere, dicendum, quod verum eſt propria auctoritate, ſed ex commiſſione auctoritatem habentis utrumque poteſt ſibi competere, ſi ſacerdotali ordine fungatur. Demophilus tamen, cui Dionyſius ſcribebat, non erat ſacerdos, nec etiam diaconus, ut ex his quæ in eadem epiſtola dicuntur, apparet.

Ad illud quod poſtea obiicitur, quod ſi poſſent confeſſiones audire, eadem ratione ubique poſſent, & ſic eſſent univerſales Eccleſiæ gubernatores, dicendum, quod nuſquam poſſunt audire propria auctoritate, poſſunt tamen audire ubicumque eis commiſſum fuerit; & ſi committeretur eis quod ubique audirent ab eo qui toti Eccleſiæ præeſt, poſſent ubique audire. Nec tamen eſſent univerſales Eccleſiæ gubernatores, quia non abſolverent auctoritate ordinaria, ſed commiſſa. Quod autem Papa univerſalem Pontificem ſe prohibet nominari, non ideo eſt quia ipſe non habeat auctoritatem immediatam, & plenam in qualibet Eccleſia, ſed quia non præficitur cuilibet particulari Eccleſiæ ut proprius & ſpecialis illius Eccleſiæ rector, quia ſic ceſſarent omnium aliorum pontificum poteſtates: & hoc capitulum inductum inducit pro ratione.

Ad ea autem quibus poſtmodum nituntur oſtendere, quod nec etiam auctoritate Epiſcoporum poſſunt religioſi prædicare, vel confeſſiones audire, de facili patet reſponſio.

Quod enim primo obiiciunt, quod dat aliquis, iam non habet, patet eſſe falſum in ſpiritualibus, quæ communicantur non per tranſlationem alicuius domini, ſicut accidit in rebus corporalibus, ſed magis per modum emanationis cuiuſdam effectus a ſua cauſa; ſicut qui communicat alii ſcientiam, non propter hoc ſcientiam amittit; ſed eſt etiam in communicante poteſtas: qui enim dat alicui poteſtatem, non amittit eam, ſicut Epiſcopus qui dat ſacerdoti poteſtatem quod conficiat corpus Domini, dando non amittit eam. Unde de communicatione rerum ſpiritualium dicit Auguſtinus in I. de doctrina chriſtiana: *Omnis res qua dando non deficit, dum habetur, & non datur, nondum habetur quomodo habenda eſt*. Et ſimiliter quando dat Epiſcopus poteſtatem ſacerdoti abſolvendi aliquos homines, non amittit illam poteſtatem, niſi forte æſtimetur poteſtas quam habet ſacerdos in parochia ſua, quaſi poteſtas quam habet miles in villa ſua: quod eſt ridiculum, cum non ſint domini, ſed miniſtri, ſecundum illud I. ad Cor. IV. 1. *Sic nos exiſtimet homo ut miniſtros Chriſti &c.* & Luc. XXII. 25. *Reges gentium dominantur eorum, vos autem non ſic; ſed qui maior eſt in vobis, fiat ſicut minor, & qui præceſſor eſt, ſicut miniſtrator.*

Ad illud quod obiicitur poſtea, quod Epiſcopus quando committit curam parochiæ, ipſe ſe exonerat, dicendum, quod falſum eſt, quia adhuc pertinet ad eum habere curam totius plebis ſibi commiſſæ, ut habetur X. quæſt. I. cap. *Qualecumque*. Unde & Apoſtolus de ſe dicebat II. ad Cor. XI. 28. *Præter illa quæ extrinſecus ſunt, inſtantia mea quotidiana, ſolicitudo omnium Eccleſiarum*. Non tamen fit onus ei importabile, quia habet alios inferioris ordinis adiutores. Dato autem quod ſit immunis a periculo per hoc quod ſa-

ſacerdoti curam committit, non tamen ſequitur quod per hoc ſit immunis a poteſtate quam in parochia habet. Miniſtri enim Chriſti non ſolum poſſunt operari ad ſalutem plebis ad vitandum periculum ſibi imminens, ſed etiam ad augendum meritum, & magis fructificandum in populo Dei; ſicut etiam Paulus multa ſupererogabat propter ſalutem electorum, quæ ſine periculo ſuæ ſalutis dimittere poterat.

Ad aliud quod obiicitur, ſcilicet quod ſacerdos eſt ſub Epiſcopo, ſicut Epiſcopus ſub Archiepiſcopo, dicendum, quod non eſt omnino ſimile. Conſtat enim quod Archiepiſcopus non habeat immediatam iuriſdictionem in illos qui ſunt de diœceſi Epiſcopi, niſi cauſa ad eum deferretur; ſed Epiſcopus habet immediatam iuriſdictionem in parochianos ſacerdotis, cum poſſit quemlibet coram ſe citare, & excommunicare; quod Archiepiſcopus non poteſt in ſubditis Epiſcoporum, ut dictum eſt. Cuius ratio eſt, quia poteſtas ſacerdotis naturaliter, & ex iure divino ſubditur poteſtati Epiſcopi, cum ſit imperfecta reſpectu illius, ut Dionyſius probat; ſed Epiſcopus ſubdirur Archiepiſcopo ſolum ex ordinatione Eccleſiæ. Et ideo in quibus Eccleſia ſtatuit Epiſcopum Archiepiſcopo ſubiectum, in illis tantum ſubiectus eſt ei. Sacerdos autem, qui ex iure divino Epiſcopo ſubditur, in omnibus eſt ei ſubiectus, ſicut etiam Papa habet immediatam iuriſdictionem in omnes Chriſtianos, quia Romana Eccleſia nullis ſynodicis conſtitutis ceteris Eccleſiis prælata eſt, ſed evangelica voce Domini & Salvatoris noſtri primatum obtinuit, ut habetur in decretis diſt. XXI. cap. *Quamvis*.

Ad id quod poſtea obiicitur, quod presbyteri parochiarum ſunt ſponſi Eccleſiarum ſibi commiſſarum, dicendum, quod ſponſus Eccleſiæ, proprie loquendo, Chriſtus eſt: de quo dicitur Ioan. III. 29. *Qui habet ſponſam, ſponſus eſt*: ipſe enim de Eccleſia ſuo nomine filios generat. Alii autem qui ſponſi dicuntur, ſunt miniſtri ſponſi, exterius cooperantes ad generationem ſpiritualium filiorum; quos tamen non ſibi, ſed Chriſto generant. Qui quidem miniſtri intantum ſponſi dicuntur, inquantum vicem veri ſponſi obtinent. Et ideo Papa, qui obtinet vicem in tota Eccleſia, univerſalis Eccleſiæ ſponſus dicitur, Epiſcopus autem ſuæ diœceſis, presbyter autem ſuæ parochiæ. Unde & diœceſis ſponſus Papa eſt, & Epiſcopus parochiæ. Nec tamen propter hoc ſequitur quod ſint plures ſponſi unius Eccleſiæ: quia ſacerdotes ſuo miniſterio cooperantur Epiſcopo tamquam principali, & ſimiliter Epiſcopi Papæ, & ipſe Papa Chriſto. Unde Chriſtus, Papa, Epiſcopus, & ſacerdos non computantur niſi unus ſponſus Eccleſiæ. Unde patet quod ex hoc quod Papa, vel Epiſcopus audit confeſſionem parochianorum, vel alii audiendas committit, non ſequitur quod ſint plures unius Eccleſiæ ſponſi; ſequeretur autem, ſi duo præficerentur eidem Eccleſiæ eodem gradu, ſicut duo Epiſcopi in una diœceſi, & duo presbyteri curati in una parochia, quod canones prohibent.

Ad ea vero quibus probare nituntur, quod nec ex privilegio Papæ religioſi prædicare, nec confeſſiones audire poſſunt, nunc reſpondendum eſt.

Quod ergo primo obiicitur, quod Romanæ Sedis auctoritas non poteſt aliquid condere, vel mutare contra ſtatuta ſanctorum patrum, dicendum, quod verum eſt in illis quæ ſtatuta ſanctorum determinaverunt eſſe de iure divino, ſicut articuli fidei, qui determinati ſunt per Concilia; ſed illa quæ ſancti patres determinaverunt eſſe de iure poſitivo, ſunt relicta ſub diſpoſitione Papæ, ut poſſit ea mutare, vel diſpenſare ſecundum opportunitates temporum, vel negotiorum. Sancti enim patres in Conciliis congregati nihil ſtatuere poſſunt niſi auctoritate Romani Pontificis interveniente, ſine qua etiam nec Concilium congregari poteſt. Nec tamen Papa quando aliquid aliter facit quam a ſanctis patribus ſtatutum ſit, contra eorum ſtatuta facit: quia ſervatur intentio ſtatuentium, etiamſi non ſervantur verba ſtatutorum, quæ non poſſunt in omnibus caſibus, & in omnibus temporibus obſervari, ſervata intentione ſtatuentium, quæ eſt utilitas Eccleſiæ; ſicut & in omni iure poſitivo accidit. Derogatur enim prioribus ſtatutis per ſtatuta ſequentia. Nec tamen hoc quod aliqui religioſi qui non ſunt Epiſcopi, vel presbyteri parochiales, prædicant, & confeſſiones audiunt, eſt contra decreta patrum, niſi ex ſua auctoritate hoc facerent ſine auctoritate Papæ, aut Epiſcopi, ut ex prædictis patet.

Et per hoc patet ſolutio ad id quod poſtea obiicitur. Quia Papa ex hoc quod dat alicui licentiam, vel privilegium audiendi confeſſiones, vel prædicandi, non facit per hoc contra Apoſtolum: quia ta-

Digitized by Google

tales religioſi non prædicant plebibus alienis, ut ſupra dictum eſt. Nec tamen hoc eſt verum quod Papa non poſſit aliquid facete contra Apoſtolum: diſpenſat enim cum bigamo, & in pœna quam canones Apoſtolorum ſtatuerunt presbytero fornicanti. Ex decreto autem inducto non poteſt amplius haberi niſi quod Papa non poteſt deſtruete canonicam Scripturam Apoſtolorum, & Prophetarum, quæ eſt eccleſiaſticæ fidei fundamentum.

Ad id quod poſtea obiicitur, quod privilegia Principum ſunt intelligenda ſine præiudicio alterius, dicendum, quod præiudicium dicitur fieri alicui quando ſubtrahitur ei aliquid quod in favorem eius introductum eſt, vel quod ad utilitatem eius ordinatur. Sed ſubiectio alicuius ſubditi ad rectorem Eccleſiæ non eſt ordinata principaliter ad utilitatem præſidentium, ſed ad utilitatem ſubiectorum: unde Ezech. xxxiv. 2. dicitur: *Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos. Nonne greges paſcuntur a paſtoribus?* Et ideo nullum præiudicium fit rectori Eccleſiæ, quando ſubditus eius a ſua poteſtate eximitur ſine præiudicio eius, ſicut Papa eximit abbatem a poteſtate Epiſcopi ſine eius præiudicio, & ſimiliter Epiſcopum a poteſtate Archiepiſcopi. Si autem ipſemet operetur in ſubditis quæ pertinent ad ſalutem, vel aliis hoc ipſum committat, nnn ſolum non facit ei præiudicium, ſed præſtat ei magnum beneficium, quod maxime acceptatur a cunctis rectoribus, qui non quærunt quæ ſua ſunt, ſed Ieſu Chriſti. Unde ſuper illud Num. xii. *Quid æmularis pro me?* dicit Gloſſa Gregorii: „ Pia mens paſtoris, quia non propriam gloriam, ſed auctoris quærit, ab omnibus vult iuvari in eo quod facit. Fidelis enim prædicator optat, ſi fieri valeat, ut veritatem quam ſolus loqui non ſufficit, ora cunctorum ſonent. “

Ad id quod poſtea obiicitur, quod Princeps quando alicui committit liberam teſtamenti factionem, intelligitur tantum conceſſiſſe legitimam, & conſuetam; dicendum, quod ſimiliter Papa quando committit alicui quod prædicet, vel confeſſiones audiat, committit ei ut legitime hoc faciat. Unde per hanc commiſſionem non poteſt ptædicare aliqua quæ non decent. Sed ex quo ab eo datur libertas prædicandi, non requiritur, ad hoc quod eius prædicatio legitima ſit, quod ab alio poteſtatem accipiat, quia ſic inutilis eſſet eis poteſtas a Papa accepta; ſicut & ille qui habet licentiam ab Imperatore quod teſtamentum condat, non oportet quod ab alio ulterius licentiam petat, ſed quod obſervet ea quæ pertinent ad debitum modum teſtandi. Similiter & prædicator cui datur licentia a Papa prædicandi, debet debito modo prædicare, ut ſcilicet alia prædicet pauperibus, & alia divitibus, quod obſervent huiuſmodi quæ Gregorius in Paſtorali docet.

Ad illud quod poſtea obiicitur, quod monachus cum ordinatur, non accipit executionem officii, niſi cum cura plebis ſibi committitur; dicendum, quod poteſtas ordinis ſacerdotalis ad duo ordinatur. Primo & principaliter ad corpus Chriſti verum conſecrandum; & huius poteſtatis executionem ſtatim cum ordinatur accipit, niſi ſit defectus in ordinatione, vel in ordinato. Secundario ordinatur ad corpus Chriſti myſticum per claves Eccleſiæ, quæ ſibi committuntur; & huius poteſtatis executionem non recipit, niſi cura ei committatur, vel niſi auctoritate alterius habentis curam hoc agat. Nec tamen poteſtas ſacerdotalis fruſtra datur ei, quia habet executionem in hoc ad quod ſacerdotii poteſtas principaliter ordinatur. Sed officium prædicationis non ordinatur ad aliud quam ad prædicandum. Unde cum privilegium Principis non debeat alicui eſſe inutile, ut iura dicunt; oportet ex hoc ipſo quod Papa committit alicui officium prædicandi, quod ille habeat executionem officii, quicumque ſit; & tamen quando Papa dat privilegium alicui religioſo quod poſſit prædicare, non propter hoc committit ei officium, ſed magis officii executionem: quia religioſi tales non prædicant quaſi utentes ſua poteſtate, ſed aliena ſibi commiſſa, ſicut dictum eſt.

Ad aliud dicendum, quod, ſicut ſupra dictum eſt in 1. quæſt. de doctrina, Dionyſius ibi loquitur de monachis laicis, qui non ſunt Epiſcopi, presbyteri, vel diaconi. Si tamen de omnibus intelligeretur, non deſtruit eccleſiaſticam hierarchiam Papa, mitteos monachos ad prædicandum: quia, ſicut ſupra dictum eſt, in eccleſiaſtica hierarchia ille qui eſt inferioris ordinis, poteſt ſuperioris officium exercere, etiam in ſuo ordioe manens, ſicut etiam & in cæleſti, & ulterius poteſt ad ſuperiorem ordinem promoveri, quod non eſt in cæleſti. Unde & Innocentius III. ante Concilium generale quoſdam Ciſtercienſis Ordinis miſit ad prædicandum in partibus Toloſanis.

Digitized by Google

Ad aliud quod ultimo obiicitur, quod religioſi non poſſunt petere licentiam prædicandi, quia hoc eſt ambitionis; dicendum, quod falſum eſt, quia prædicationis officium & laudabiliter appeti poteſt ex caritate, exemplo Iſaiæ, qui ſe ad hoc ſponte obtulit: Iſai. vi. 8. *Ecce ego, mitte me:* & laudabiliter poteſt vitari ex humilitate, exemplo Hieremiæ, qui dixit: *Ah, ah, ah, Domine Deus, neſcio loqui, quia puer ego ſum:* Hierem. i. 6. ut patet per Gloſſam Gregorii ibidem. Et ſimilis ſententia habetur viii. quæſt. i. cap. *In ſcripturis*. Sciendum etiam, quod eccleſiaſtica officia duo habent adiuncta, ſcilicet opus, & dignitatem, vel honorem: & ratione honoris laudabiliter recuſantur, ſed ratione operationis laudabiliter poſſunt quæri. I. Tim. iii. i. *Si quis Epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat*. Unde Auguſtinus dicit in XIX. de civit. Dei: *Exponere voluit quid ſit Epiſcopatus*, ſecundum ſcilicet quod deſiderari poteſt, *quia nomen eſt operis, non honoris*, ut habetur viii. quæſt. i. *Qui Epiſcopatum*. Et hoc idem habetur in Gloſſa ſuper eodem verbo. Et ideo ſi opus ſeparatur a dignitate, laudabiliter, & ſine ambitionis periculo poteſt deſiderari: & ideo non eſt ambitionis, ſi religioſus petat a ſacerdote, vel Epiſcopo licentiam prædicandi, ſed eſt ſignum dilectionis Dei, & proximi.

C A P U T V.

An religioſus teneatur manibus laborare.

Quia vero per ſufficientes rationes religioſos a fructu animarum arcere non poſſunt, eos indirecte impedire nituntur, imponentes eis neceſſitatem manibus operandi, ut vel ſic ſaltem retrahantur a ſtudio, quo ad prædicta redduntur idonei: in quo hoſtes civitatis ſanctæ præſati malignantes oſtenduntur. Unde ſuper illud Nehem. vii. *Veni, & feriamus fœdus &c.* dicit Gloſſa: „ Hoſtes civitatis, ſanctæ ſuadebant Nehemiæ in campeſtria deſcendere, & fœdus pacis ſecum inire; ſic & hæretici, & falſi catholici cum veris catholicis pacis conſortium habere volunt, non ut ipſi ad arcem catholicæ fidei, & operationis aſcendant, ſed ut potius eos quos in culmine virtutum commorantes aſpiciunt, ad infima operum, (*a*) vel pauperiem dogmatum deſcendere cogant. "

Quod autem religioſi manibus operari teneantur, multipliciter nituntur oſtendere.

Primo per hoc quod dicitur I. Theſſal. iv. ii. *Operemini manibus veſtris, ſicut præcepimus vobis*. Sed ad præcepta ſervanda tenentur maxime religioſi. Ergo debent manibus laborare.

Item. II. Theſſal. iii. io. *Si quis non vult operari, nec manducet:* Gloſſa: „ Dicunt quidam de operibus ſpiritualibus hoc præcepiſſe Apoſtolum, non de opere corporali, in quo agricolæ, vel opifices laborant: " & infra: „ Sed ſuperfluo conantur ſibi, & ceteris caliginem inducere, ut quod utiliter caritas monet, non ſolum facere nolint, ſed nec intelligere: " & infra: „ Vult Apoſtolus ſervos Dei corporaliter operari unde vivant, licet ad ſervitutem Dei religioſi ſpecialiter deputentur. " Ergo debent operari ſecundum Apoſtoli præceptum.

Item. Inducunt hoc quod habetur ad Epheſ. iv. 28. *Laboret operando manibus ſuis, quod bonum eſt, ut habeat unde tribuat neceſſitatem patienti:* Gloſſa: „ Non tantum unde vivat. " Ergo religioſi, qui non habent aliunde unde tribuant neceſſitatem patienti, debent manibus operari.

Item. Luc. xii. ſuper illud, *Vendite quæ poſſidetis*, dicit Gloſſa: „ Non tantum cibos veſtros communicate pauperibus, ſed etiam vendite poſſeſſiones veſtras, ut omnibus veſtris ſemel pro Domino ſpretis, poſtea labore manuum operemini, unde vivatis, vel eleemoſynam faciatis. " Ergo religioſi, qui omnia ſua relinquunt, debent de labore manuum ſuarum vivere, & eleemoſynas facere.

Item. Religioſi maxime tenentur Apoſtolorum vitam imitari, quia ſtatum perfectionis profitentur. Sed Apoſtoli propriis manibus laborabant: I. ad Corinth. iv. 12. *Laboramus operantes manibus noſtris:* & Act. xx. 34. *Ad ea quæ mihi opus erant . . . miniſtraverunt manus iſtæ:* & in hoc ſe imitabiles oſtendebant aliis: II. Theſſ. iii. 8. *Neque gratis panem manducavimus ab aliquo, ſed in labore, & fatigatione nocte & die operantes, ut noſmetipſos formam daremus vobis ad imitandum nos*. Ergo religioſi debent Apoſtolos in labore manuum imitari.

(a) *Al.* vel pauperum dogmatum.

Item.

Item. Religioſi magis tenentur ad opera bumilia quam ſæculares clerici. Sed ſæculares clerici tenentur manibus laborare: unde dicitur in decretis diſ. XCI. *Clericus victum, & veſtitum ſibi artificio, vel agricultura abſque ſui officii dumtaxat detrimento praparet*. Item in ſequenti cap. *Quilibet clericus verbo Dei eruditus artificio victum quarat*. Item: *Omnes clerici qui ad operandum validi ſunt, artificialia, & litteras diſcant*. Ergo multo fortius religioſi tenentur manibus laborare.

Item. Actuum XX. 34. *Ad ea qua mihi opus erant, & his qui mecum ſunt, miniſtraverunt manus iſta:* Gloſſa interlinearis: „ Exemplum operandi etiam Epi„ ſcopis eſt ſignum quo diſcernuntur a „ lupis. " Ergo multo magis illi qui Epiſcoporum officium exercent prædicando, debent manibus laborare.

Item. Hieronymus dicit ad Ruſticum monachum: *Aegyptiorum monaſteria hunc morem tenent, ut nullum abſque opere, & labore ſuſcipiant, non tam propter victus neceſſaria, quam propter anima ſalutem, ne vagetur pernicioſis cogitationibus*. Ergo requiritur ad ſalutem animarum in religioſis quod manibus operentur.

Item. Religioſi ſemper debent ad profectum ſpiritualem conari, ſecundum illud I. ad Corin. XII. 31. *Aemulamini chariſmata meliora*. Sed, ſicut dicit Auguſtinus in Lib. de opere monachorum, *religioſi qui non operantur manibus, illos qui operantur, ſibi anteponendos eſſe non dubitent*: & Act. XX. ſuper illud, *Beatius eſt magis dare quam accipere*, dicit Gloſſa: „ Illos maxime glorificat qui cunctis quæ „ poſſident in ſemet renuntiantes, nihilo„ minus operantur ut habeant unde tri„ buant neceſſitatem patienti. " Igitur omnes religioſi ad hoc debent tendere ut manibus operentur.

Item. Auguſtinus in eodem Lib. religioſos non operantes contumaces nominat, ſubdens præmiſſis verbis: *Ceterum quis ferat homines contumaces ſaluberrimis Apoſtoli monitis reſiſtentes, non ſicut infirmiores tolerari, ſed ſicut ſanctiores etiam prædicari?* Sed contumacia eſt peccatum mortale, alias pro contumacia nullus excommunicaretur. Ergo ſine periculo peccati mortalis religioſi non poſſunt dimittere quin manibus operentur.

Item. Si religioſi excuſantur a labore manuum, maxime videntur excuſari propter hoc quod vacant pſalmis, orationibus, prædicationibus, & lectionibus. Sed propter iſta non excuſantur. Ergo omnino laborare tenentur. Media probatur per hoc quod dicit Auguſtinus in Libro de opere monachorum: *Quid agant qui operari corporaliter nolunt, cui rei vacent, ſcire deſidero. Orationibus, inquiunt, & pſalmis, & lectioni, & verbo Dei*. Et ſingula iſtorum removens, dicit primo de oratione: *Citius exauditur una obedientis oratio quam decem millia contemptoris*: innuens illos eſſe contemptores, & indignos exaudiri qui manibus non operantur. Secundo quantum ad vacantes divinis canticis, ſubiungit: *Cantica cantare divina etiam manibus operantes facile poſſunt*: & infra: *Quid ergo impedit ſervum Dei manibus operantem in lege Domini meditari, & pſallere nomini Domini altiſſimi?* Tertio ſubiungit de lectione: *Qui autem dicunt ſe vacare lectioni, nonne illic inveniunt quod præcepit Apoſtolus? Quæ eſt ergo iſta perverſitas, lectioni nolle obtemperare, dum vult ei vacare; & ut quod bonum eſt, diutius legatur, ideo facere nolle bonum quod legitur? Quis enim neſciat tanto citius quemque proficere cum bona legit, quanto citius facit quod legit?* Quarto ſubiungit de prædicatione: *Si autem alicui ſermo erogandus eſt, & ita occupet ut manibus operari non vacet; numquid hoc omnes in monaſterio poſſunt? Quando ergo non omnes poſſunt, cur ſub hoc obtentu omnes vacare volunt? Quamquam ſi omnes poſſent, viciſſitudine facere deberent, non ſolum ne ceteri a neceſſariis operibus occuparentur, ſed etiam quia ſufficit ut audientibus pluribus unus loquatur*.

Sciendum vero, quod in iſta etiam quæſtione viam veritatis relinquentes, dum ab uno errore recedunt, in contrarium dilabuntur. Fuit enim quorumdam monachorum error antiquitus qui dicebant, religioſos manibus operari ſine ſuæ perfectionis detrimento non poſſe: quia qui manibus laborat, non totam ſolicitudinem in Deum iactat, & ita non implet illud evangelicum: *Nolite ſolliciti eſſe animæ veſtræ quid manducetis, & corpori veſtro quid induamini:* Matth. VI. 25. Unde & cogebantur negare Apoſtolum manibus operaſſe, & dicere, hoc quod Apoſtolus dicit II. Theſſal. III. 10. *Si quis non vult operari, nec manducet*, de opere ſpirituali intelligendum fore, non de opere corporali, ne præceptum Apoſtoli præcepto Evangelii contrarium inveniatur. Horum ergo errorem utpote ſacræ Scripturæ manifeſte contrarium Auguſtinus reprobat in Lib. de opere monach.

quia

Digitized by Google

quia contra tales hunc librum ſcripſit, ut patet in Lib. retractationum. Ex quo quidam perverſi ſenſus homines contrarii erroris occaſionem aſſumunt, ut dicant religioſos eſſe in ſtatu damnationis qui manibus non laborant, in hoc Pharaoni amicos: & unanimes ſe oſtendentes, ut patet per Gloſſam Exod. v. 4. ſuper illud, *Quare Moyſes, & Aaron ſolicitatis populum ab operibus ſuis?* Gloſſa: „ Hodie „ quoque ſi Moyſes, & Aaron, ideſt pro- „ pheticus, & ſacerdotalis ſermo, animam „ ſolicitet ad ſervitium Dei exire de ſæ- „ culo, renuntiare omnibus quæ poſſi- „ det, attendere legi, & verbo Dei; „ continuo audies unanimes, & amicos „ Pharaonis dicentes: Videte quomodo „ ſeducuntur homines, & pervertuntur „ adoleſcentes, ne laborent, ne militent, „ ne agant aliquid quod proſit. Relictis „ rebus neceſſariis ineptias ſectantur, & „ otium. Quid enim eſt ſervire Deo? „ Laborare nolunt, & otii occaſiones „ quærunt. Hæc erant tunc verba Pha- „ raonis; hæc & nunc amici eius lo- „ quuntur. “

Ut ergo ab iſtorum infeſtatione ſervos Dei defendamus, oſtendamus, omnes religioſos, niſi forte in caſu, ad manibus laborandum non tantum non teneri, ſed etiam manibus non laborantes in ſtatu ſalutis eſſe.

Primo per Gloſſam quæ habetur Matth. vi. 26. *Reſpicite volatilia cæli*: Gloſſa: „ San- „ cti merito avibus comparantur, quia cæ- „ lum petunt, & quidam ita remoti ſunt „ a mundo, ut iam in terris nil agant, nil „ laborent, ſed ſola contemplatione iam „ in cælo degunt; de quibus dicitur: *Qui* „ *ſunt hi qui ut nubes volant?* “

Item. Gregorius ſuper Ezech. in ſecunda homilia ſecundæ partis: *Contemplativa vita eſt caritatem Dei, & proximi tota mente retinere, & ab exteriori actione quieſcere, ſoli deſiderio conditoris inhærere; ut nil iam agere libeat, ſed calcatis curis omnibus ad videndam faciem ſui conditoris animus inardeſcat.* Ergo perfecti contemplativi ab omni actione exteriori ſe retrahunt.

Item. Luc. x. ſuper illud, *Domine, non eſt tibi cura quod ſoror mea reliquit me ſolam miniſtrare?* dicit Gloſſa: „ Ex illo- „ rum perſona loquitur qui adhuc divi- „ næ contemplationis ignari, ſolum quod „ didicere fraternæ dilectionis opus Deo „ placitum dicunt; ideoque cunctos qui „ Chriſto devoti eſſe velint, huic man- „ cipandos autumant. “ Sed illi qui dicunt, religioſos manibus debere laborare, hoc propter fraternæ dilectionis opus dicunt, ut ſcilicet habeant unde eleemoſynas tribuant, ſecundum illud Epheſ. iv. 28. *Laboret manibus ſuis, ut habeat unde tribuat neceſſitatem patienti.* Ergo illi qui volunt quod omnes religioſi manibus laborent, voce Marthæ utuntur, quæ de quiete Mariæ murmuravit: unde a Domino Mariæ otium eſt excuſatum.

Item. Hoc exemplo probari poteſt. Beatus enim Benedictus, ut Gregorius in II. Dialogorum narrat, tribus annis in ſpecu manſit manibus non laborans, ut ex hoc victum quæreret, quia longe a converſatione hominum poſitus erat, ſoli Romano monacho cognitus, qui ei victum miniſtrabat. Quis tamen audeat dicere eum tunc in ſtatu ſalutis non fuiſſe, cum Dominus eum ſervum ſuum nominaverit cuidam ſacerdoti dicens: *Servus meus illo in loco fame moritur?* Multa etiam alia exempla ſanctorum patent in dialogo, & in vitis patrum, qui ſine labore manuum iſtam vitam tranſigebant.

Item. Laborare manibus aut eſt præceptum, aut conſilium. Si conſilium eſt, nullus tenetur ad laborandum manibus, niſi qui ad hoc voto ſe aſtrinxit. Ergo religioſi qui ex regula ſua non habent quod debeant manibus laborare, ad laborem manuum non tenentur. Si autem eſt in præcepto, cum ad præcepta divina, & apoſtolica æqualiter teneantur religioſi, & ſæculares, non magis ad laborem manuum tenentur religioſi quam ſæculares. Ergo ſi licebat alicui ſine labore manuum vivere quando in ſæculo erat, idem licebit quando in religione aliqua erit.

Item. Tempore illo quo dixit Apoſtolus (II. Theſſal. iii. 10.) *Qui non vult laborare, non manducet*, non erant religioſi a ſæcularibus diſtincti: unde iſtud præceptum communiter omnibus Chriſtianis propoſitum eſt: quod etiam patet ex hoc quod dicitur II. Theſſal. iii. 6. *Subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate.* Omnes enim Chriſtiani tunc fratres appellabantur, ut patet I. ad Corint. vii. 12. *Si quis frater habet uxorem infidelem &c.* Gloſſa: „ ideſt, ſi quis fi- „ delis. “ Si ergo religioſi tenentur laborare manibus propter illa Apoſtoli verba, pari ratione tenentur omnes ſæculares; & ſic redit idem quod prius.

Item. Auguſtinus dicit in Libro de opere monachorum: *Illi qui ſaltem habebant*

Digitized by Google

bant aliquid in ſæculo, quo facile ſine opificio ſuſtentarent hanc vitam, quod converſi ad Deum indigentibus diſpertiti ſunt, & credenda eſt eorum infirmitas, & ferenda: ſolent enim tales operum corporalium laborem ſuſtinere non poſſe. Ergo illi qui in ſæculo de labore manuum non vixerunt, nec in religione ad laborem manuum ſunt cogendi.

Item. In eodem Libro Auguſtinus loquens de aliquo divite qui bona ſua alicui monaſterio tribuit, dicit, quod *bene facit manibus laborando, ut aliis exemplum det: quod quidem ſi nolit*, ſcilicet laborare manibus, *quis eum audeat cogere? Nec differt*, ut ibi ipſe ſubiungit, *ſive monaſterio dederit, ſive ubicumque diviſerit, cum omnium Chriſtianorum ſit una res publica*. Ergo idem quod prius.

Item. Id quod non præcipitur niſi ſub conditione, & in caſu, non obligat niſi conditione illa exiſtente, & in caſu illo. Sed labor manuum numquam invenitur ab Apoſtolo imperatus niſi in caſu, quando ſcilicet per hoc vitantur aliqua peccata, volens prius homines manibus laborare quam in illa peccata incidere. Ergo qui poſſunt manibus non laborando talia vitare, non tenentur manibus laborare. Media patet per hoc quod Apoſtolus non niſi in tribus locis invenitur laborem manuum impoſuiſſe. Ad Ephes. IV. 28. *Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus ſuis*: in quo apparet quod laborem manuum imponit ad furtum vitandum, eis ſcilicet qui a manuum labore abſtinentes victum in furto quærebant. Secundo hoc ipſum præcepit I. Theſſal. IV. 11. ubi dicit: *Operemini manibus veſtris, ſicut præcepimus vobis, & ut honeſte ambuletis ad eos qui foris ſunt, & nullius aliquid deſideretis*: in quo laborem manuum indixit ad vitandam concupiſcentiam alienarum rerum, quod eſt furtum mentale. Tertio de hoc loquitur II. Theſſal. III. 10. ubi ſic dicit: *Cum eſſemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam ſi quis non vult operari, nec manducet. Audivimus enim inter vos quoſdam ambulare inquiete, nihil operantes, ſed curioſe agentes*: Gloſſa: „Qui fœda cura neceſſaria ſibi provident." *His autem qui eiuſmodi ſunt, denuntiamus, & obſecramus in Domino Ieſu Chriſto ut cum ſilentio operantes, ſuum panem manducent*: in quo patet quod laborem manuum imponit illis, qui laborem manuum fugientes, ex turpibus negotiis victum ſibi acquirebant. Sic ergo patet quod religioſi, & ſæculares qui & ſine furto, & ſine concupiſcentia alienarum rerum, aut ſine turpi cura victum habere poſſunt undecumque, ex præcepto Apoſtoli laborare non tenentur.

Similiter nec ex præcepto Auguſtini in Lib. de opere monachorum, cum non inducat niſi ad obſervandum præcepta apoſtolica, ſicut patet inſpicienti diligenter verba eius. Ergo non tenentur religioſi manibus laborare niſi in caſu.

Item. Illi qui habent alias unde vivant quam de labore manuum, non tenentur manibus operari: alioquin omnes divites, & omnes clerici, & laici qui non laborant, eſſent in ſtatu damnationis; quod eſt abſurdum. Sed aliqui religioſi ſunt qui habent unde alias vivant quam de labore manuum, quia habent poſſeſſiones quæ ad eorum vitam ſuſtentandam a fidelibus collatæ ſunt, vel habent miniſterium prædicationis ſibi commiſſum, de quo vivere poſſunt. I. ad Corint. IX. 14. *Dominus ordinavit his qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere*: Gloſſa: „Sic Dominus rationabiliter diſponit de prædicatoribus, ut expeditiores ſint ad prædicandum verbum Dei." Unde non poteſt dici, quod hoc intelligendum ſit ſolum de prælatis, quibus ex auctoritate ordinaria prædicare incumbit: quia tam ipſos, quam alios quoſcumque qui ex eorum commiſſione prædicant, oportet expeditos eſſe ad prædicandum verbum Dei, inter quos poſſunt eſſe religioſi, ſicut ſupra probatum eſt. Similiter aliqui religioſi ſunt qui Eccleſiæ deſerviunt in divino officio, & de hoc etiam licite vivere poſſunt: unde dicitur I. Corin. IX. 13. *Qui altari deſerviunt, cum altari participant*. Et de his duobus dicit Auguſtinus in Lib. de opere monach. de religioſis loquens: *Si evangeliſtæ ſunt, fateor, habent ſcilicet poteſtatem de ſumptibus fidelium vivendi. Si miniſtri altaris, bene ſibi iſtam non arrogant, ſed plane vendicant poteſtatem*. Similiter ſunt aliqui religioſi qui ſacræ Scripturæ vacant; & de hoc etiam licite vivere poſſunt: unde dicit Hieronymus in epiſtola contra Vigilantium: *Hæc in Iudæa uſque hodie perſeverat conſuetudo non ſolum apud nos, ſed etiam apud Hebræos, ut qui in lege Domini meditantur die ac nocte, & partem non habent in terra niſi ſolum Deum, ſynagogarum, & totius orbis foveantur miniſteriis*. Ergo patet quod non omnes religioſi tenentur manibus laborare.

Item. Utilitas ſpiritualis præfertur utili-

tilitati temporali. Sed qui ſerviunt utilitati communi ad pacem temporalem conſervandam, licite accipiunt unde vivunt: unde dicitur Rom. XIII. 6. *Ideo & tributa præſtatis: miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſervientes:* Gloſſa: „dum pugnant pro patria." Ergo multo fortius qui in ſpiritualibus communi utilitati deſerviunt vel prædicando, vel ſacræ Scripturæ inſiſtendo, vel Eccleſiæ deſerviendo, in qua fiunt orationes pro ſalute totius Eccleſiæ, poſſunt licite accipere a fidelibus unde ſuſtententur. Non ergo tenentur manibus laborare.

Item. Sicut dicit Auguſtinus in Lib. de opere monach. Apoſtolus ibi manibus operabatur ubi Iudæis ſolo die ſabbati prædicare conſueverat, habens reliquum tempus liberum ad manibus laborandum, ſicut faciebat cum eſſet Corinthi. Sed quando erat Athenis, ubi poterat quotidie prædicare, manibus non operabatur, ſed vivebat de his quæ detulerant ſibi fratres de Macedonia venientes. Ex quo patet quod officium prædicationis non eſt propter laborem manuum dimittendum. Ergo illi qui poſſunt prædicationi quotidie inſiſtere, & aliis quæ ad ſalutem animarum ſpectant, ſive auctoritate ordinaria hoc agant, ſive ex commiſſione alterius, debent omnino a labore manuum abſtinere.

Item. Opera miſericordiæ præferuntur corporalibus exercitiis: I. Timot. IV. 8. *Corporalis quidem exercitatio ad modicum utilis eſt; pietas autem ad omnia valet.* Sed opera pietatis ſunt intermittenda, ut vacetur prædicationi. Actuum VI. 2. *Non eſt æquum nos derelinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis.* Lucæ IX. 60. *Sine ut mortui ſepeliant mortuos ſuos; tu autem vade, & annuntia regnum Dei:* Gloſſa: „Dominus docet bona minora pro utilitate „maiorum eſſe prætermittenda. Maius „eſt enim animas mortuorum prædicando „ſuſcitare quam corpus mortui terra „abſcondere." Ergo & illi qui licite prædicare poſſunt qualitercumque, debent laborem manuum propter prædicationem intermittere.

Item. Non eſt poſſibile ſtudio ſacræ Scripturæ continuo inſiſtere, & de labore manuum victum quærere, (a) ſicut Gregorius in Paſtorali dicit, exponens illud quod dicitur Exod. XXV. *Vectes ſemper erunt in circulis.* „Nimirum „neceſſe eſt (inquit) ut qui ad officium „prædicationis excubant, a ſacræ lectionis ſtudio non recedant, ut ſcilicet „ſemper ſint parati ad prædicandum;" etſi non ſemper prædicent, ut patet per ea quæ ibi ſubduntur. Ergo illi qui ad prædicandum deputati ſunt, ſive ex propria auctoritate, ſicut prælati, ſive ex prælatorum commiſſione, debent a labore manuum ceſſare, ut ſtudio vacent.

Item quod religioſi poſſint, labore manuum dimiſſo, ſtudio ſacræ Scripturæ abſque reprehenſione vacare, patet per id quod dicit Hieronymus in prologo ſuper Iob: *Si aut fiſcellam iunco texerem, aut palmarum folia complicarem, ut in ſudore vultus mei comederem panem, & ventris opus ſolicita mente pertractarem; nullus morderet, nemo reprehenderet. Nunc autem quia iuxta ſententiam Salvatoris volo operari cibum qui non perit, & antiquam divinorum voluminum viam ſentibus, virgultiſque purgare; error mihi geminus iniungitur;* & infra: *Quapropter, o fratres dilectiſſimi, pro flabello, calatis, ſportelliſque, munuſculis monachorum, ſpiritalia hæc, & manſura dona ſuſcipite.* Ergo patet quod B. Hieronymus, qui erat monachus, loco laboris manualis ſtudium ſacræ Scripturæ aſſumpſerat; de quo tamen ab invidis reprehendebatur. Ergo & aliis religioſis hoc ipſum licet, quantumcumque murmurent detractores.

Item. Auguſtinus in Lib. de opere monach. *Qui relicta, vel diſtributa ſive ampla, ſive qualicumque opulentia, inter pauperes Chriſti pia, & ſalubri humilitate numerari voluerint; ſi corpore ita valent, & ab eccleſiaſticis occupationibus vacant, ſi & ipſi manibus operentur, ut pigris auferant excuſationem, multo miſericordius agunt quam cum omnia ſua indigentibus diviſerunt.* Ex quo patet quod tam illos qui corpore non valent, quam illos qui eccleſiaſticis operibus implicantur, non vult manibus laborare. Sed inter eccleſiaſticas occupationes prædicatio eſt utilior, & dignior: I. Tim. V. 17. *Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo, & doctrina.* Ergo illi qui in prædicatione occupantur, non debent manibus laborare.

His ergo viſis, reſtat obiectis in contrarium reſpondere.

Ad illud ergo quod primo obiicitur, quod laborare manibus eſt ab Apoſtolo præceptum, dicendum, quod illud præceptum ab Apoſtolo propoſitum non eſt iuris poſitivi, ſed legis naturalis: quod patet per hoc quod dicitur II. Theſſalon.

III.

(a) *Al. puncto præmiſſo* Sed, ſicut Gregorius &c.

111. 6. *Ut ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate:* Gloſſa: „ Aliter quam ordo naturæ exigit. “ Loquitur autem de illis qui ab opere manuali ceſſabant. Quod autem ad manibus operandum ipſa natura inclinet, indicat corporis diſpoſitio: quia natura non dedit homini veſtes, ſicut pilos aliis animalibus; neque arma, ſicut cornua bobus, & ungues leonibus; nec aliquem cibum ſibi natura præparavit excepto lacte, ut Avicenna dicit. Verumtamen loco omnium dedit ſibi rationem, qua hæc omnia ſibi poſſet providere, & manus quibus proviſionem rationis exequi poſſet, ut dicit Philoſophus in XIV. de animalibus. Et quia præcepta legis naturæ communiter omnes reſpiciunt, hoc præceptum naturalis iuris de labore manuum ad omnes hominum differentias ſe extendit, nec magis ad religioſos quam alios. Nec tamen dicendum, quod ad manibus operandum quilibet homo teneatur: quod ſic patet. Sunt enim quædam legis naturæ præcepta per quorum impletionem non providetur niſi implenti, ſicut præceptum de manducando: unde ad hæc implenda quilibet homo ſingulariter tenetur. Sunt etiam quædam præcepta legis naturæ quibus homo ſibi non providet, ſed naturæ communi, ſicut præceptum de actu generativæ virtutis, quo ſpecies humana multiplicatur, & ſalvatur; vel etiam quibus homo non ſoli ipſi, ſed aliis providere poteſt: & ad hæc obſervanda non quilibet obligatur, quia nec unus ad omnia ſufficeret, quibus vita hominum indiget: non enim poſſet unus homo generationi intendere, & contemplationi, & ædificationi, & agriculturæ, & omnibus aliis exercitiis, quibus indiget vita humana: unde in his unus ab alio iuvatur, ſicut in corpore membrum unum ab alio. Et propter mutuum obſequium, quod homines ſibi invicem impendere debent, dicit Apoſtolus Roman. XII. 5. *Singuli autem alter alterius membra*. Horum autem miniſteriorum diſtributio, ut ſcilicet diverſi homines diverſis miniſteriis occupentur, ſit principaliter ex divina providentia, ſed ſecundario ex cauſis naturalibus, per quas magis homo inclinatur ad unum quam ad aliud. Sic ergo patet quod in talibus nullus obligatur ex præcepto, niſi quando neceſſitas incumbit, & per alium ſibi non providetur; ſicut ſi neceſſitas incumberet homini ut domo, vel aliquo huiuſmodi uteretur, & nullus alius eſſet qui ei præpararet; ipſemet ſibi habitaculum præparare teneretur, alias ſibi manus iniicereret. Et ſimiliter dico, quod ad manibus laborandum nullus tenetur, niſi quando neceſſitas ſibi incumbit utendi his quæ labore manuum quæruntur, & ea ab aliis aliunde habere non poteſt ſine peccato. Illud enim dicimur poſſe quod licite poſſumus. Et hoc patet per id quod dicitur I. Corin. IV. 12. *Laboramus operantes manibus noſtris:* Gloſſa: „ pro nobis neceſſariis, quia nemo dat nobis. “ Unde & Apoſtolus laborem manuum numquam præcepit niſi illis qui a labore manuum abſtinentes, cauſa victus acquirendi in peccata alia incidebant, ut ſupra probatum eſt. Et ſic ex verbis Apoſtoli non poteſt probari niſi quod quilibet homo vel religioſus, vel ſæcularis tenetur manibus laborare potius quam ſe mori dimittat, vel victum aliquo modo illicito quærat. Et hoc concedimus.

Ad illud quod ſecundo obiicitur, dicendum, quod ex prima parte illius Gloſſæ non poteſt plus haberi niſi quod illud verbum Apoſtoli, *Si quis non laborat, nec manducet*, intelligitur de opere corporali contra quoſdam monachos, qui dicebant illud verbum intelligendum eſſe de opere ſpirituali tantum, volentes quod ſervis Dei non liceret operari. Et hunc intellectum Gloſſa aufert, & Auguſtinus reprobat in Lib. de opere monach. unde Gloſſa ſumitur. Habito ergo quod textus ſit intelligendus, *Qui non vult operari*, ſcilicet corporaliter, *non manducet*, non ſequitur quod quilibet qui manducare vult, teneatur manibus laborare. Si enim de omnibus hoc diceretur, eſſet contrarium ei quod paulo ante præmiſit: *Nocte & die operantes, non quaſi non habuerimus poteſtatem &c.* Habebat ergo Apoſtolus poteſtatem manducandi ſine labore manuum. Non igitur univerſaliter intelligendum eſt, *Si quis non vult operari, nec manducet*. Sed de quibus loquatur, patet manifeſte per illud quod ſubditur: *Audivimus enim inter vos quoſdam ambulantes inquiete, nihil operantes, ſed curioſe agentes:* Gloſſa: „ Qui fœda cura neceſſaria ſibi provident. “ *His autem qui eiuſmodi ſunt, denuntiamus ut cum ſilentio operantes ſuum panem manducent*. Cum enim nullo modo debeant fœda cura, ideſt illicito negotio, victum quærere, in idem redit eos non operari, & non manducare. Quod autem ſubiungitur in Gloſſa, „ Vult ſervos Dei corporaliter operari, “ non ſimpliciter propo-ni-

nitur, ſed cum conditione alterius mali vitandi, ſcilicet involuntariæ & coactæ mendicationis: quia ſequitur: „ Ut nec „ compellantur egeſtate neceſſaria pete- „ re. “ Eſſet enim potius manibus laborandum quam ad tantam miſeriam deveniendum, quod contra ſuum propoſitum, & voluntatem aliquis mendicare cogeretur. Nec tamen ſequitur quod paupertatem aſſumentes, & ex humilitate mendicare volentes, laborare manibus teneantur.

Ad id quod tertio obiicitur, dicendum, quod Apoſtolus non præcepit laborem manuum abſolute, ſed cum quadam comparatione, ut ſcilicet quis potius manibus laborare debeat quam furari: dicit enim: *Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret manibus ſuis &c.* Ideo non ſequitur quod religioſi, qui ſine furto victum habere poſſunt, laborare corporaliter teneantur.

Ad illud quod quarto obiicitur, dicendum, quod illi qui omnia ſua vendunt, ut conſilio Chriſti obediant, debent ſuis rebus venditis ſequi Chriſtum: unde Petrus dicit Matth. XIX. 27. *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te &c.* Sequi autem poteſt aliquis Chriſtum non ſolum opera vitæ contemplativæ operando, ſed etiam opera activæ faciendo. Unde qui relictis omnibus contemplationi vacat, conſilium Chriſti implet. Similiter qui relictis omnibus eleemoſynas corporales, vel ſpirituales facit prædicando, vel docendo. Gloſſa ergo inducta ponit unum illorum quibus conſilium Chriſti impletur, nec tamen per hoc alia excluduntur; alias Gloſſa contraria eſſet Evangelio: dicitur enim Luc. IX. 59. quod Dominus cuidam dixit: *Sequere me:* qui cum dilationem peteret cauſa ſepeliendi patris, Dominus reſpondit: *Sine ut mortui ſepeliant mortuos ſuos; tu autem vade, & annuntia regnum Dei.* Voluit ergo aliquos dimiſſis omnibus ſe ſequi ad annuntiandum verbum Dei. Vel poteſt dici, quod cum textus ſit conſilium, totum quod in Gloſſa continetur, conſilium eſt: & ideo ad hoc nullus tenetur, niſi ad hoc per votum obligetur.

Ad id quod quinto obiicitur, dicendum, quod hoc quod Apoſtoli manibus laboraverunt, quandoque quidem fuit neceſſitatis, quandoque ſupererogationis. Neceſſitatis quidem fuit quando ab aliis victum invenire non poterant, ut patet I. Corinth. IV. per Gloſſam prius inductam. Quod etiam ſupererogationis fuerit, patet per id quod habetur I. Corint. IX. Hac tamen ſupererogatione tribus de cauſis Apoſtolus utebatur. Quandoque quidem ut occaſionem auferret pſeudoapoſtolis prædicandi, qui propter ſola temporalia prædicabant, ut patet II. Corint. XI. 12. *Quod autem facio, & faciam, ut amputem occaſionem eorum qui volunt occaſionem, ut in quo gloriantur, inveniantur ſicut & nos.* Quandoque propter avaritiam eorum quibus prædicabat, ne gravati, ſi Apoſtolo ſeminanti ſpiritualia providerent temporalia, a fide diſcederent, ut patet II. Corint. XII. 13 *Quid eſt enim quod minus habuiſtis præ ceteris Eccleſiis, niſi quod ego ipſe non gravavi vos?* Tertio ad dandum exemplum otioſis operandi. II. Theſſal. III. 8. *Nocte & die operantes, ne quem veſtrum gravaremus:* & infra: *Ut noſmetipſos formam daremus vobis ad imitandum nos.* Nec tamen Apoſtolus laborabat in illis locis in quibus quotidie prædicandi facultatem habebat, ſicut Athenis, ut Auguſtinus dicit in Lib. de opere monach. Et ideo non eſt de neceſſitate ſalutis quod religioſi in hoc Apoſtolum imitentur, cum non teneantur ad omnes ſupererogationes. Unde nec alii Apoſtoli manibus laborabant, niſi forte quando non inveniebant qui eis daret: in quo caſu tenetur quilibet manibus laborare.

Ad id quod ſexto obiicitur, dicendum, quod decreta illa loquuntur de illis clericis quibus facultates Eccleſiæ, & oblationes fidelium non ſufficiunt ad vivendum, qui debent victum manibus quærere.

Ad ſeptimum dicendum, quod Apoſtolus dat Epiſcopis exemplum laborandi in caſibus in quibus ipſe laborabat, quando ſcilicet labore manuum ab occupationibus eccleſiaſticis non impediuntur, & accipere ſumptus eſſet in gravamen, & ſcandalum ſubditorum de novo converſorum ad fidem.

Ad id quod octavo obiicitur, dicendum, quod labor manualis, ut per auctoritatem Hieronymi inductam patet, non ſolum aſſumitur ad victum quærendum, ſed ad vanas cogitationes reprimendas, quæ naſcuntur ex otio, & carnis corruptione. Otium autem efficaciter removetur non ſolum per opera manualia, ſed etiam per exercitia ſpiritualia, quibus etiam concupiſcentia carnis frenatur: unde dicit Hieronymus in eadem epiſtola: *Ama ſcientiam Scripturarum, &* car-

Digitized by Google

carnis vitia non amabis. Unde quantum pertinet ad corpus domandum, & otium tollendum, labor manualis non eſt in ptæcepto, dummodo homo per alia ſpiritualia exetcitia otium evitet, & corpus caſtiget aliis pœnitentiæ operibus; ſicut ieiuniis, vigiliis, & huiuſmodi, inter quæ connumerat Apoſtolus laborem mannum, dicens II. Corin. vI. 5. *In laboribus, in vigiliis, in ieiuniis:* Gloſſa: „ In laboribus operum, quia manibus „ ſuis operabatur. “

Ad illud quod nono obiicitur, dicendum, quod laborare manibus quandoque eſt melius quam non laborare, & quandoque e converſo. Quando enim aliquis per laborem manuum non retrahitur ab aliquo utiliori opere, melius eſt manibus laborare, ut exinde poſſit ſibi ſufficere, & aliis miniſtrare, & præcipue quando eſſet in ſcandalum infirmorum fidelium, vel de novo converſorum ad fidem, ſi aliquis a labore manuum abſtinens de ſumptibus fidelium vivere vellet: in quo caſu Apoſtolus manibus laborabat, ut patet per Gloſſam I. ad Corint. Ix. & ſic loquitur etiam Gloſſa inducta de Actibus. Quando autem per laborem manuum aliquis ab utiliori opere impeditur, tunc melius eſt a labore manuum abſtinere, ut patet per Gloſſam Luc. Ix. ſuper illud, *Sine ut mortui ſepeliant mortuos ſuos*, quæ ſupra fuit inducta: & ſicut patet per exemplum Apoſtoli, qui ab opere ceſſabat, quando prædicandi opportunitatem habebat. Facilius autem impedirentur moderni prædicatores a prædicatione per laborem manuum quam Apoſtoli, qui ex inſpiratione ſcientiam prædicandi habebant; cum oporteat prædicatores moderni temporis ex continuo ſtudio ad prædicandum p ratos eſſe, ut patet per auctoritatem Gregorii ſupra inductam.

Ad illud quod decimo obiicitur, dicendum, quod Auguſtinus illos ab opere deſiſtentes contumaces dicit qui ex præcepto Apoſtoli laborare tenentur, quos & Apoſtolus II. ad Theſſal. III. excommunicandos dicit: hi autem ſunt qui otioſe viventes ex fœda cura ſibi victum acquirunt. Et quod de talibus Auguſtinus loquatur, patet ex his quæ ſupra dixerat aſſignans cauſam quare illi qui ex ruſticana vita ad religionem convertuntur, laborare debeant: dicit enim: *Nec enim apparet utrum ex propoſito ſervitutis Dei venerint, an vitam inopem, & laborioſam fugientes, vacui paſci, atque veſtiri voluerint, & inſuper honorari ab eis a quibus contemni, conterique conſueverant:* quos vult manibus operari. Tales enim manifeſte ſunt de numero otioſorum, quibus denuntiat Apoſtolus, ut *cum ſilentio operantes ſuum panem manducent*. Et præcipue contumaces Auguſtinus nominat illos qui dicebant non licere ſervis Dei manibus ſuis operari, ſenſum Apoſtoli pervertentes.

Ad illud quod undecimo obiicitur, dicendum, quod ſpiritualibus operibus, quæ obiectio tangit, poteſt quis vacare dupliciter, ſcilicet quaſi inſerviens utilitati communi, & quaſi inſiſtens utilitati privatæ: quod patet per ſingula. Poteſt enim aliquis orationibus, & pſalmis vacare, divinum officium in Eccleſia celebrando, quod eſt quoddam opus publicum ad Eccleſiæ ædificationem ordinatum, & poteſt etiam prædictis aliquis vacare per modum privatæ orationis, quod interdum etiam laici faciunt: & ſic de aliis loquitur Auguſtinus; non autem primo modo: quod patet ex hoc quod dicit, quod cantica divina decantare manibus operantes poſſunt exemplo opificum, qui fabulis corda, & linguas donant, cum tamen manibus ab opere non recedant: quod non ſineretur in illis qui debent in Eccleſia horas canonicas celebrare. Similiter lectioni aliquis vacat quaſi operi publico in ſcholis docendo, vel etiam addiſcendo, ut magiſtri, & ſcholares faciunt, religioſi, vel ſæculares; ſed quaſi operi privato, qui ſibi ipſis ad conſolationem ſuam Scripturas perlegunt, ſicut monachi in clauſtris faciunt: & ſic loquitur Auguſtinus. Unde non dicit: Qui dicunt ſe vacare doctrinæ, vel inſtructioni: ſed dicit: Qui *dicunt ſe vacare lectioni*. Similiter verbo Dei aliquis inſiſtit quaſi operi publico, publice populis prædicando; ſed tamquam privaro operi inſiſtit verbo Dei, qui alicui in communi locutione verba ædificatoria loquitur, ſicut monachi in deſerto fratribus ad ſe venientibus multa dicebant ad ædificationem ipſorum. Et ſic loquitur Auguſtinus: quod patet ex hoc quod dicit: *Numquid omnes in monaſterio poſſunt venientibus ad ſe fratribus divinas exponere lectiones?* Et ideo etiam non dicit, Si prædicatio eſt eroganda, ſed *ſi ſermo erogandus eſt:* quia, ut dicit Gloſſa I. Corin. II. ſermo eſt qui privatim fit, prædicatio autem quæ fit in communi. Illi ergo qui prædictis ſpiritualibus operibus quaſi operibus publicis va-

cant, ſuo labore legitime victum acquirunt, a fidelibus accipiendo, utilitati communi inſervientes. Qui autem prædictis operibus quaſi privatis vacant, a labore manuum abſtinentes, quandoque quidem ſunt tranſgreſſores præcepti apoſtolici, quando ſcilicet ſunt de illis quibus denuntiat Apoſtolus, ut *cum ſilentio operantes ſuum panem manducent*, ut dictum eſt. De his ergo loquitur Auguſtinus, ut patet ex hoc quod dicit: *Cur & non præceptis apoſtolicis obſervandis aliquas partes temporum deputamus?* & etiam ex hoc quod dicit: *Citius exauditur una obedientis oratio quam decem millia contemptoris:* & ex hoc quod dicit: *Quæ eſt iſta perverſitas, lectioni nolle obtemperare?* Ex quibus omnibus patet quod loquitur de vacantibus ſpiritualibus operibus, qui præceptum apoſtolicum tranſgrediuntur. Nec tranſgrediuntur niſi qui ad obſervandum obligantur, de quibus prius dictum eſt: *Quandoque autem vacantes prædictis*, ut etiam privatis operibus, *Apoſtoli præceptum non tranſgrediuntur, manibus non operantes: quia non laborioſam vitam ex pigritia fugientes, vacui, & otioſi volunt paſci; ſed abundantia divini amoris ab omni exteriori opere retrahuntur, ut contemplationi vacent:* ut per auctoritates ſupra inductas probatum eſt.

CAPUT VI.

An religioſis liceat omnia ſua relinquere, & ſibi nihil retinere in proprio, nec in communi.

PRædictis autem non contenti adverſarii veritatis, religionum omnium fundamentum ab ipſo Domino firmiter collocatum nituntur evertere, videlicet paupertatem, dicentes illicitum fore omnibus dimiſſis pauperem religionem ingredi, quæ poſſeſſiones, aut reditus non habeat, niſi forte ſub propoſito manibus laborandi, inducentes ad confirmationem ſui erroris quod dicitur Prover. xxx. 8. *Mendicitatem, & divitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo neceſſaria; ne forte ſatiatus illiciar ad negandum, aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei.* Sed ille qui dimiſſis omnibus pauperem religionem intrat, quæ poſſeſſiones non habet, victum ſibi neceſſarium auſert, mendicitati ſe exponens, præcipue ſi non habeat propoſitum labore manuum victum quærendi. Ergo committit ſe periculo furti, & periurii, in quo reprehenſibilis videtur.

Item. Eccle. vii. 12. dicitur: *Utilior eſt ſapientia cum divitiis:* Gloſſa: „ quam „ ſola: " Ergo reprehenſibilirer agit qui ſapientiam ſine divitiis præeligit, divitias relinquens, ut ſapientiæ vacet.

Item. Eccli. xxvii. 1. dicitur: *Propter inopiam multi deliquerunt:* Gloſſa: „ propter inopiam cordis, & operis. " Sed illud quod eſt cauſa periculi, eſt fugiendum. Ergo aliquis ſe inopem facere non debet, omnia ſua relinquendo.

Item. II. ad Cor. viii. 12. Apoſtolus dat formam fidelibus eleemoſynas faciendi, ſic dicens: *Si voluntas prompta eſt, ſecundum id quod habet, accepta eſt:* Gloſſa: „ ut neceſſaria retineat tantum accepta „ eſt, *non ſecundum id quod non habet*, id- „ eſt ultra vires. " *Non enim volo ut aliis ſit remiſſio, vobis autem tribulatio:* Gloſſa, „ ideſt paupertas. " Sed ille qui omnia dat, non retinet neceſſaria ſibi, ſed ultra vires dans paupertatem patitur. Ergo inordinate dat, & contra formam ab Apoſtolo traditam.

Item, I. Theſſal. v. 12. ſuper illud, *Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis*, dicit Gloſſa: „ Sicut divitiæ negligen- „ tiam pariunt ſalutis, ita egeſtas, dum „ ſaturari quærit, a iuſtitia declinat. " Sed illi qui relictis omnibus pauperem religionem intrant, ſe egeſtati ſubiiciunt. Ergo ponunt ſe in periculo declinandi a iuſtitia; quod videtur reprehenſibile.

Item. I. ad Timot. vi. 8. ſuper illud, *Habentes alimenta, & quibus tegamur*, dicit Gloſſa: „ Etſi nil intulerimus, vel „ ablaturi ſumus, non tamen omnino ab- „ iicienda ſunt hæc temporalia. " Sed ille qui dimiſſis omnibus religionem intrat quæ temporalibus poſſeſſionibus caret, omnino temporalia abiicit. Ergo inordinate agit.

Item. Super illud Luc, iii. 11. *Qui habet duas tunicas, det non habenti*, Gloſſa: „ De duabus tunicis dividendis datur præ- „ ceptum: quia ſi una dividitur, nemo ve- „ ſtiiur. Miſericordiæ enim ipſius pro (a) „ poſſibilitate humanæ conditionis ſerva- „ tur menſura, ut non ſibi unuſquiſque to- „ tum eripiat, ſed quod habet, cum pau- „ pere partiatur. " Ergo qui omnia pauperibus dat, nihil ſibi reſervans, ultra menſuram, & immoderate dat, & ita peccat.

Item. Super illud Lucæ xii. 29. *Nolite quærere quid manducetis*, Gloſſa: „ Non „ præ-

(a) *Al*, paſſibilitate.

„ præcepit ut nihil pecuniæ ad uſus ne„ ceſſarios reſervetur a ſanctis ; cum & „ ipſe Dominus loculos habuiſſe lega„ tur . " Sed niſi eſſet bonum reſervare aliquid ſibi , reſervatio prohibita eſſet , nec Dominus aliquid reſervaſſet . Ergo bonum & expediens eſt aliquid ſibi reſervare , & non omnia relinquere.

Item . Dare danda , & non danda eſt actus prodigalitatis . Sed ille qui dat omnia , dat danda , & non danda ; cum nihil non dandum ſibi reſervat . Ergo talis peccat vitio prodigalitatis.

Item . Roman. XII. 1. *Rationabile obſequium veſtrum*. Gloſſa : „ Ne quid nimis „ fit . " Sed dare omnia eſt dare nimis , quia excedit medium , quod tenet liberalitas in dando , quæ dat aliqua , & reſervat quædam. Ergo qui omnia dans religionem intrat , non præſtat rationabile obſequium Deo.

Item . Exod. XX. 13. dicitur : *Non occides :* Gloſſa : „ſubtrahendo conſilium vitæ „ cui debes dare . " Sed conſilium vitæ conſervandæ adhibetur per bona temporalia . Ergo qui bona temporalia ſubtrahit ſibi , cui maxime debet conſilium vitæ adhibere, venit contra illud præceptum Decalogi , *Non occides* , ſibi manus iniiciendo.

Item . Thren. IV. 9. *Melius fuit occiſis gladio quam interfectis fame* . Ergo ſe exponere fami peius eſt quam ſe exponere gladio . Sed hoc non licet , dum homo habet quod faciat ſine peccato , ut Auguſtinus dicit . Ergo multo minus licet ſe fami exponere : quod facere videntur qui ſua relinquunt nihil ſibi reſervantes .

Item . Plus homo ſibi tenetur quam alii . Sed peccaret aliquis qui alteri totum ſubtraheret , unde vitam ſuſtentare deberet , & quodammodo ipſum occideret : Eccli. XXXIV. 25. *Panis egentium vita pauperis eſt : qui defraudat illum , homo ſanguinis eſt* Ergo peccat , ſe ipſum quodammodo occidens , qui omnia relinquit ut religionem intret , in qua communes poſſeſſiones non ſunt unde ſuſtententur .

Item . Totius perfectionis exemplar vita Chriſti eſt . Sed Chriſtus habuit unde vitam ſuſtentaret : legitur enim Ioan. XII. loculos habuiſſe : & Ioan. IV. legitur , quod diſcipuli eius iverant in civitatem , ut cibos ſibi emerent . Ergo non eſt perfectionis quod aliquis omnia det , nihil ſibi reſervans .

Item . Omnis religionis obſervatio habet ortum a converſatione diſcipulorum Chriſti : unde dicit Hieronymus in Lib. de illuſtribus viris , quod tales in primitiva Eccleſia erant omnes Chriſtiani , quales modo ſunt religioſi etiam perfectiſſimi . Et hoc idem habetur in collationibus patrum , & haberi poteſt ex Gloſſa , quæ habetur Act. IV. ſuper illud , *Multitudinis credentium &c.* Sed de his dicitur Act. VI. quod erant illi omnia communia , & nullus erat egens inter eos . Ergo illi qui dimiſſis propriis non habent poſſeſſiones in communi , quos oportet eſſe egentes , non religioſam , ſed ſuperſtitioſam vitam ducunt.

Item . Dominus mittens diſcipulos ad prædicandum , duo eis præcepta dediſſe videtur : unum ſcilicet ut nihil in via ſecum ferrent , ut patet Matth. X. Marc. IX. & Luc. VI. aliud , ut in viam gentium ne abirent , ut dicitur Matth. X. Primum autem videtur revocaſſe paſſione imminente Luc. II. 36. *Sed nunc qui habet ſacculum , tollat ſimiliter & peram* . Secundum præceptum revocaſſe videtur Matth. ult. 19. *Euntes , docete omnes gentes* : & Marc. ult. 15. *Euntes in mundum univerſum prædicate Evangelium omni creaturæ* . Sed poſt revocationem ſecundum præceptum nullatenus eſt obſervandum , ſed magis eſt Evangelium gentibus prædicandum. Ergo nec primum præceptum eſt deinceps obſervandum , ut aliquis ſcilicet totaliter ſubſidia vitæ a ſe abiiciat .

Item . XII. quæſt. 1. dicitur : *Expedit facultates Eccleſiæ poſſideri , & proprias perfectionis amore contemni* : & infra : *Satis oſtenditur & propria debere propter perfectionem contemni , & ſine impedimento perfectionis poſſe Eccleſiæ facultates , quæ ſunt profecto communes , poſſideri* . Ergo etſi aliqui omnia ſua dimittant ad religionem convolantes , talem tamen religionem debent eligere quæ habeat facultates communes .

Item . Quæſt. eadem cap. *Videntes* , dicitur , quod ſummi ſacerdotes ſtatuerunt poſſeſſiones Eccleſiæ conferri , ut inter eos qui in communi vita degunt , nullus egens inveniatur. Si ergo aliqui communibus poſſeſſionibus ſpretis in egeſtate vivant , contra ſtatuta ſanctorum patrum faciunt , & ita peccant.

Item. Matth. IV. ſuper illud, *Si Filius Dei es , mitte te deorſum* , Gloſſa : „ Nemo debet tentare Deum , quando ha„ bet ex humana ratione quid faciat : " & infra : „ Poſtquam deficit humana ra„ tio ,

Digitized by Google

„ tio, commendet ſe homo Deo non tentando, ſed devote confidendo. “ Sed ille qui habet divitias, quibus poteſt reſiſtere his quæ corrumpunt corpus', ſcilicet calori naturali, & aliis huiuſmodi, contra quæ munimur per victum, & veſtitum, habet ex humana ratione quid faciat. Ergo ſi his auxiliis ſibi ſubtractis a Deo victum expectet, videtur quod peccet tentando Deum; ſicut ſi aliquis videns urſum venientem, arma deponeret, quibus vitam ſuam poterat tueri, videretur tentare Deum'.

Item. Illa quæ quotidie a Deo petimus, non ſunt abiicienda. Sed corporalia neceſſaria ad vitam quotidie a Deo petimus, dicentes: *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*. Ergo temporalia non ſunt omnino abiicienda, ut ſcilicet aliquis voluntarie ſe ſubiiciat paupertati.

Item. In decr. de conſecr. diſt. 1. cap. *Nemo*, dicitur, quod *Eccleſia non debet ædificari, antequam ille qui vult ædificare, providerit quæ ad alimenta, & cuſtodiam, & ſtipendia cuſtodum ſufficiant*. Ergo illi qui poſſeſſiones non habent, contra decreta ſanctorum patrum vivunt.

Item. Modus iſte cum communibus poſſeſſionibus in religionibus eſt approbatus per antiquos patres Auguſtinum, Baſilium, Benedictum, & multos alios. Ergo temerarium videtur alium modum novum inducere.

Item. In novo Teſtamento diſcipulis Chriſti imponitur ut neceſſitatibus pauperum ſubveniant. Sed hoc non poteſt fieri ab illis qui nec proprias, nec communes poſſeſſiones habent. Ergo talis modus vivendi non eſt approbandus.

Sed quia rerum cognitiones interdum ex ſua penſantur origine, prædictæ poſitionis ortum, & proceſſum inveſtigemus.

Sciendum ergo eſt, hæreticum quemdam fuiſſe Romæ antiquis temporibus, Iovinianum nomine, qui in hunc errorem lapſus eſt ut diceret, omnium baptizatorum qui ſuum baptiſma ſervaverunt, unam in regno cælorum eſſe remunerationem, ut Hieronymus narrat in Lib. quem contra eum ſcribit: ex quo intantum proceſſit ut diceret, virgines, viduas, & maritatas, quæ ſemel in Chriſto ſunt lotæ, ſi non diſcrepent ceteris operibus, eiuſdem meriti eſſe, & quod inter abſtinentiam ciborum, & perceptionem eorum cum gratiarum actione nulla eſſet differentia, matrimonium per hoc virginitati adæquans: in quo conſilium de virginitate ſervanda enervabat, quod habetur a Domino, Matth. XIX. 11. *Non omnes capiunt verbum iſtud*, ſcilicet ut a nuptiis abſtineatur, ſed *qui poteſt capere capiat*: & ab Apoſtolo I. Corint. VII. 25. *De virginibus autem præceptum Domini non habeo, conſilium autem do*. Unde poſitio eius pro hæreſi damnata eſt, ut Auguſtinus narrat. Hic autem Ioviniani error in Vigilantio ſurrexit, ut Hieronymus dicit in epiſtola contra Vigilantium, qui veritatem fidei impugnabat, ut ibidem dicitur, pudicitiam odio habens, & in convivio ſæcularium contra ieiunia ſanctorum declamans, ut Hieronymus in eadem epiſtola dicit. Nec ſolum contentus fuit Iovinianum imitari, conſilium de virginitate evacuans, ſed ſuperaddere auſus eſt etiam, ut conſilium de paupertate ſervanda deſtrueret omnino: unde Hieronymus de eo dicit: *Quod autem aſſerit, eos melius facere qui utuntur rebus ſuis, & paulatim fructus poſſeſſionum pauperibus dividunt, quam illos qui poſſeſſionibus venumdatis ſimul omnia largiuntur: non a me ei, ſed a Deo reſpondebitur: Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus*: Matth. XIX. 21. Hic autem error per ſucceſſiones errantium uſque ad hodierna tempora pervenit, & in hæreticis quibuſdam qui Cathari nominantur, permanſit, & adhuc permanet, ſicut patet in quodam tractatu cuiuſdam Deſiderii hæreſiarchæ Lombardi noſtri temporis, quem edidit contra catholicam veritatem: in quo inter cetera condemnat ſtatum eorum qui relictis omnibus egere volunt cum Chriſto. Nuper autem, quod eſt horribilibus, antiquus error renovatus eſt ab his qui ſidem defendere videbantur, qui more errantium in peius procedentes, non ſunt contenti divitias paupertati æquare, ut Iovinianus; vel divitias paupertati præferre, ut Vigilantius; ſed paupertatem totaliter condemnare, dicentes non eſſe licitum ſua omnia pro Chriſto relinquere, niſi talem religionem intret quæ poſſeſſiones habeat, vel niſi talis ſit qui labore manuum vivere intendat. Aſſerunt etiam paupertatem laudari in Scriptura non actualem, qua aliquis ſe rebus temporalibus expoliat, ſed habitualem, qua aliquis rem temporalem contemnit corde, etſi re poſſideat.

Ad deſtructionem igitur huius erroris hoc modo procedemus.

Primo enim oſtendemus ad perfectionem

nem evangelicam pertinere non ſolum paupertatem habitualem, ſed etiam actualem, quæ fit per abiectionem rerum temporalium.

Secundo oſtendemus, quod hæc perfectio manet, etiamſi poſſeſſiones in communi non habeantur.

Tertio, quod hæc perfectio etiam in his qui poſſeſſionibus carent, non ſemper requirit manuum laborem.

Quarto ſolvemus ea quæ pro ſe inducunt.

Ad oſtendendum autem paupertatem actualem ad evangelicam perfectionem pertiuere, aſſumatur primo illud quod dicitur Matth. xix. 21. *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus*. Sed illi qui ſua vendit, & pauperibus tribuit, non ſolum habitualem paupertatem eligit, ſed etiam actualem. Ergo actualis paupertas ad evangelicam perfectionem pertinet.

Item. Perfectio evangelica conſiſtit in imitatione Chriſti. Sed Chriſtus non ſolum voluntate, ſed etiam realiter fuit pauper: unde Matth. xvii. ſuper illud, *Vade ad mare*, Gloſſa: „ Dominus tantæ „ paupertatis fuit, ut unde tributum ſol„ veret, non haberet: " & Luc. ix. ſuper illud, *Vulpes foveas habent &c.* dicit Gloſſa: „ Ego ſum tantæ paupertatis, „ ut nec hoſpitium quidem habeam, nec „ meo utar tecto: " & per multas alias auctoritates de facili hoc probari poteſt. Ergo actualis paupertas ad perfectionem pertinet evangelicam.

Item. Perfectio evangelica in Apoſtolis maxime claruit. Sed ipſi actualem paupertatem habuerunt, ſua omnia relinquentes: unde Petrus dixit Matth. xix. 27. *Ecce nos reliquimus omnia &c.* & ideo Hieronymus dicit ad Edibiam: *Vis eſſe perfecta, & in primo ſtare faſtigio dignitatis? Fac quod fecerunt Apoſtoli, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere Salvatorem, & nudam ſolamque crucem nuda ſequaris & ſola*. Ergo actualis paupertas ad evangelicam perfectionem pertinet.

Item. Marc. x. 23. ſuper illud, *Quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt!* Gloſſa: „ Aliud eſt pecuniam „ habere, aliud amare. Multi habent, „ & non amant; & multi non habent, „ & amant. Item alii & habent, & a„ mant, alii vero non habere, nec ama„ re ſe gaudent: qui tutiores ſunt, & „ quidem cum Apoſtolo dicere poſſunt: „ *Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mun*„ *do*. " Ergo actualis paupertas & habitualis ſimul præferenda eſt habituali paupertati.

Item. Idem poteſt haberi Matth. xix. 23. per Gloſſam ſuper illud, *Dives difficile intrabit in regnum Dei*. Gloſſa: „ De „ omnibus tutius eſt nec habere, nec a„ mare divitias. "

Item. Iac. ii. 5. *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo?* Gloſſa: „ Inopes re„ rum temporalium. " Hoc autem non eſt niſi per actualem paupertatem. Ergo actualiter pauperes ſunt electi a Deo.

Item. Luc. xiv. 33. dicitur: *Qui non renuntiat omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus*: Gloſſa: „ Hoc ta„ men diſtat inter renuntiare omnibus, „ & relinquere omnia: quia renuntiare „ convenit omnibus qui ita licite utun„ tur omnibus mundanis quæ poſſident, „ ut tamen mente tendant ad æterna; „ relinquere eſt tantummodo perfecto„ rum, qui omnia temporalia poſtpo„ nunt, & ſolis æternis inhiant. " Ergo relinquere, quod pertinet ad actualem paupertatem, eſt evangelicæ perfectionis; ſed renuntiare, quod pertinet ad habitualem, ſecundum Gloſſam prædictam, eſt de neceſſitate ſalutis.

Item. Hieronymus in epiſtola contra Vigilantium poſt verba inducta ſubiungit: *Ad eum loquitur Dominus qui vult eſſe perfectus, qui cum Apoſtolis patrem, naviculam, & rete dimittit. Iſte quem tu laudas, ſecundus, & tertius gradus eſt, qui ſcilicet fructum poſſeſſionum dat pauperibus: quem & nos recipimus; dummodo ſciamus prima ſecundis, & tertiis præferenda*. Ergo patet quod præferendi ſunt illi qui omnia ſua dimittunt, illis qui de fructibus poſſeſſionum dividunt pauperibus.

Item. In epiſtola ad Ruſticum monachum: *Si habes ſubſtantiam, vende, & da pauperibus: ſi non habes, grandi onere liberatus es, nudum Chriſtum nudus ſequere. Durum, grande, difficile; ſed magna ſunt præmia*. Et multa alia huiuſmodi ex epiſtolis Hieronymi accipi poſſunt, quæ de actuali paupertate neceſſe eſt ut intelligantur, quæ cauſa brevitatis dimittuntur.

Item. Auguſtinus (Gennadius) dicit in Lib. de eccleſiaſticis dogmatibus: *Bonum eſt facultates cum diſpenſatione pauperibus erogare; melius eſt pro intentione ſequendi Dominum in ſimul donare, & abſolutum a ſolicitudinibus egere cum Chriſto*. Et ſic idem quod prius.

Item. Ambroſius in Lib. de offic. *Nullum*

Digitized by Google

lum adminiculum præſtant divitiæ ad vitam beatam : quod evidenter Dominus in Evangelio demonſtravit , dicens : Beati pauperes , quoniam veſtrum eſt regnum Dei : & infra : *Itaque paupertatem , famem , & dolorem , quæ* (*a*) *putantur mala , non ſolum impedimento non eſſe ad vitam beatam , ſed adiumento eſſe , evidentiſſime pronuntiatum eſt* . Sed hoc non poteſt intelligi de paupertate habituali , qua homo divitias ſubiicit , quia hæc a nullo putantur impeditiva beatitudinis. Ergo oportet quod intelligatur de pauperrate actuali , quæ omnia abiicit.

Item. Gregorius dicit in VIII. homil. ſecundæ partis ſuper Ezech. *Cum quis ſuum aliquid Deo vovet , & aliquid non vovet , ſacrificium eſt ; cum vero omne quod habet , omne quod vivit , omne quod ſapit , omnipotenti Deo voverit , holocauſtum eſt* . Sed holocauſtum erat digniſſimum ſacrificiorum . Ergo perfectiſſimum opus eſt omnia ſua propter Deum dimirtere.

Item . Gregorius in prologo Moral. *Cumque adhuc me cogeret animus præſenti mundo quaſi ſpecie tenus deſervire , cœperunt multa contra me ex eiuſdem mundi cura ſuccreſcere , ut in eo iam non ſpecie , ſed , quod eſt gravius , mente retinerer : qui tandem cuncta ſolicite fugiens , portum monaſterii petii , & relictis quæ mundi ſunt , ut fruſtra tunc credidi , ex huius mundi naufragio nudus evaſi* . Ex quo patet quod periculum eſt res mundi poſſidere , quia earum poſſeſſio periculoſe mentem retinet : & ideo laudabilius eſt etiam poſſeſſiones rerum temporalium a ſe abiicere per actualem paupertatem, ut mens a cura divitiarum liberetur.

Item. Chryſoſtomus dicit in Lib. quod *nemo læditur niſi a ſe ipſo* : *Quid Apoſtolos penuria rerum corporalium læſit ? Nonne in fame , & ſiti , & nuditate degebant ; & pro his clari magis , & magnifici habebantur , atque ingentem per hoc fiduciam quæſierunt apud Deum ?* Ex quo paret quod actualis pauperras , quæ in penuria rerum conſiſtir , ad apoſtolicam perfectionem pertinet .

Item . Bernardus dicit ad Senonenſem Archiepiſcopum : *Felix qui nihil ſibi retentat ex omnibus quæ habet : non foveam , ut vulpes , non , tamquam volucres , nidum , non loculos , quomodo Iudas , non domos , ſicut nec Maria locum in diverſorio : imitatus profecto illum qui non habebat ubi caput ſuum reclinaret* . Ex quo patet quod nihil omnino poſſidere in mundo , ad chriſtianam perfectionem perrinet .

Item . I. quæſt. II. cap. *Si quis* : *Profecto perfectior eſt ille qui ſe rebus mundi expoliat , aut qui cum nihil habuerit , nec habere deſiderat , quam ille qui ex multis quæ poſſidet , aliquid Eccleſiæ præſtiterit* . Ex quo patet quod nihil poſſidere ad perfectionem chriſtianam pertinet .

Item . Eum qui vacar contemplationi divinæ , magis oportet eſſe a rebus mundanis liberum , quam eos qui contemplationi Philoſophiæ vacabaut . Sed Philoſophi , ut libere Philoſophiæ vacarent , laudabiliter mundi ſubſtantiam abiecerunt : unde Hieronymus dicit ad Paulinum presbyterum de inſtitutione monachorum : *Socrates ille Thebanus , homo quondam ditiſſimus , cum ad philoſophandum Athenas pergeret , magnum auri pondus abiecit ; nec putavit ſe poſſe & virtutes ſimul , & divitias poſſidere* . Ergo multo magis ad vacandum contemplarioni divinæ , laudabile eſt omnia ſua relinquere : unde ſuper illud Matth. XIX. *Si vis perfectus eſſe &c.* dicit interlinearis : „ Ecce con„ templariva , quæ ad Evangelium per„ tiner . “

Irem . Præmium excellens non debetur niſi merito excellenri . Sed præmium excellens , ideſt iudiciaria poteſtas , debetur actuali pauperrati , ſicut patet Marrh. XIX. ſuper illud , *Vos qui reliquiſtis &c. ſedebitis &c.* ubi dicit Gloſſa : „ Qui re„ liquerunt omnia , & ſecuti ſunt Do„ minum , hi iudices erunt ; qui licita „ habentes , recte uſi ſunt , iudicabun„ tur . “ Ergo in actuali paupertate meritum excellens conſiſtit .

Item . I. ad Corin. VII. Apoſtolus conſilium dans de virginitate ſervanda , rationem aſſignat , ur ſcilicet ſine ſolicitudine ſint . Sed abiectio divitiarum maxime facit hominem ſine ſolicitudine eſſe : quia divitiæ ſuis poſſeſſoribus de neceſſitare multas ſolicitudines ingerunt : unde Luc. VIII. divitiæ per ſpinas ſignificantur , quæ verbum ſua ſolicitudine ſuffocant in cordibus auditorum . Ergo ſicut virginitas , ita actualis paupertas ad evangelicam perfectionem pertiner .

Ulrerius oſtendemus , quod iſta perfectio qua aliquis reliquit propria , non requirit poſſeſſionem divitiarum in communi . Primordium enim perfectionis in Chriſto , & in Apoſtolis fuit . Sed ipſi non leguntur ſua relinquentes aliquas pol-

(a) *Al.* portantur.

Digitized by Google

poſſeſſiones habuiſſe in communi, immo potius legitur quod nec etiam domos habebant ad manendum, ut ſupra probatum eſt. Ergo perfectio paupertatis non requirit aliquas poſſeſſiones communes.

Item. Auguſtinus in III. de doct. chriſtiana dicit, quod illi qui converſi fuerunt ex Iudæis ad Chriſtum in primitiva Eccleſia, quia *proximi ſpiritualibus fuerunt, tam capaces extiterunt Spiritus ſancti, ut omnia ſua venderent, eorumque pretium indigentibus diſtribuendum ante pedes Apoſtolorum ponerent*: & infra: *Non enim hoc allas Eccleſias gentium feciſſe ſcriptum eſt: quia non tam prope inventi erant qui ſimulacra manufacta deos habebant*. Ex quo patet quod Auguſtinus præfert perfectionem primitivæ Eccleſiæ Iudæorum, primitivæ Eccleſiæ ex gentibus in hoc quod omnia ſua vendiderunt pauperibus diſtribuenda. Sed ipſi ita vendiderunt propria, quod nullas poſſeſſiones in communi reſervaverunt ſibi. Ergo maioris perfectionis eſt paupertas illa ſine poſſeſſionibus in communi quam illa quæ in communi poſſeſſiones habet.

Item. Hieronymus ad Heliodorum de morte Nepotiani, irridendo loquens dicit: *Sint ditiores monachi quam fuerant ſæculares; poſſideant opes ſub paupere Chriſto, quas ſub locuplete diabolo non habuerant; & ſuſpiret eos Eccleſia divites, quos tenuit mundus ante mendices*. Hoc autem frequenter contingere poteſt in religionibus quæ poſſunt poſſeſſiones habere, non autem in illis quæ poſſeſſionibus carent. Ergo magis eſt laudabile in religionibus poſſeſſionibus carere quam eas habere.

Item. Hieronymus ad Lucinum Bæticum: *Quamdiu verſamur in rebus ſæculi, & anima noſtra poſſeſſionum, ac redituum procuratione devicta eſt, de Deo libere cogitare non poſſumus*. Ergo magis expedit religioſis, reditibus, & poſſeſſionibus carere quam eas habere.

Item. Gregorius dicit in III. Lib. Dialogorum loquens de Iſaac ſervo Dei: *Cumque ei crebro diſcipuli innuerent ut pro uſu monaſterii poſſeſſiones quæ offerebantur, acciperet; ille ſollicitus ſuæ paupertatis cuſtos fortem illam ſuam tenebat ſententiam, dicens: Monachus qui in terra poſſeſſiones quærit, non eſt monachus. Sic quippe metuebat paupertatis ſuæ ſecuritatem perdere, ſicut avari divites ſolent perituras divitias cuſtodire*. Ex quo patet quod maioris perfectionis, & ſecuritatis eſt poſſeſſionibus communibus carere quam eas habere.

Item. Inter monachos Aegypti, de quibus in vitis patrum legitur, perfectiores illi reputabantur qui in eremo nullas poſſeſſiones habuiſſe leguntur. Non ergo poſſeſſiones communes ad paupertatem evangelicam requiruntur.

Item. Communes poſſeſſiones auferre in poteſtate tyrannorum conſiſtit. Si ergo non ſunt relinquenda omnia, niſi intretur in religionem quæ poſſeſſiones habeat, in poteſtate tyrannorum erit impedire perfectionem evangelicæ paupertatis: quod eſt abſurdum.

Item. Ad hoc paupertas conſulitur, ut ſollicitudo de rebus mundi minuatur. Sed poſſeſſiones communes multas ſollicitudines ingerunt de ipſis conſervandis, & cuſtodiendis, & excolendis. Ergo perfectius conſilium paupertatis impletur ab illis qui communes poſſeſſiones non habent.

Ulterius oſtendemus, quod paupertas prædicta laborem manuum non requirit in omnibus de neceſſitate. Sicut enim dicit Auguſtinus in Lib. de opere monach. *illi qui habebant in ſæculo aliquid quo ſine opificio ſuſtentarent hanc vitam, quod converſi ad Deum indigentibus diſpartiti ſunt, non ſunt cogendi manibus laborare*. Sed tales laudabiliter voluntariam paupertatem pro Chriſto aſſumunt, etiamſi communes poſſeſſiones non habeant: tales enim fuiſſe multos in primitiva Eccleſia in Hieroſolymis legimus, ut Auguſtinus ibidem dicit. Ergo illi qui paupertatem eligunt, etſi communes poſſeſſiones non habeant, non tenentur manibus laborare.

Item. Nullus tenetur manibus laborare quaſi ex præcepto, niſi in illo caſu quo aliunde licite victum habere non poteſt. Sed illi qui poſſeſſiones non habent, non aliunde ad laborem manuum obligantur quam ex præcepto, niſi forte ex voto. Ergo non ſimpliciter verum eſt quod ad laborem manuum teneantur, ſed ſolum in caſu, quando ſcilicet alias licite victum habere non poſſent: in quo etiam caſu quilibet homo teneretur manibus laborare; vel etiam niſi ad hoc ex ſtatuto ſuæ regulæ tenerentur.

Item. Conſilium de paupertate a Domino datum ad vitam contemplativam ordinatur, ut patet per Gloſſam Matth. xix. ſuper illud, *Si vis perfectus eſſe &c.* Gloſſa: „ Ecce contemplativa vita, quæ „ ad Evangelium pertinet. “ Sed eos quos oportet victum quærere manuum labore, neceſſe eſt plurimum a contempla-

oplationis pere retardari. Si ergo qui pauperem vitam eligunt propter Chriſtum, neceſſe habent manibus laborare, ſequitur quod conſilium paupertatis magis impediat quam promoveat id ad quod ordinatur; & ita erit indiſcretum conſilium: quod dicere eſt abſurdum.

Item. Si eos qui relinquunt omnia propter Chriſtum, oportet intentionem habere ut manibus laborent; aut iſta intentio ordinatur ad laborem manuum propter ſe ipſum, aut propter victum quærendum, aut propter eleemoſynas faciendas ex his quæ labore manuum acquiruntur. Sed ridiculum eſt dicere, quod ſpiritualis perfectio, quæ in paupertate conſiſtit, ad laborem manualem propter ſe ipſam ordinetur, ſic enim labor corporalis perfectioni præferretur. Similiter non poteſt dici, quod intentio eorum debeat ordinari ad laborem manuum propter victum quærendum, tum quia victum habere poterant ex rebus quas dimiſerant, tum quia labor manuum pauperibus Chriſti, qui orationibus, & aliis ſpiritualibus bonis vacant, ad victum non ſufficit de facili: unde etiamſi manibus laborent, indigent a fidelibus ſuſtentari, ut dicit Auguſtinus in Lib. de opere monach. Similiter non poteſt dici, quod labori manuum debeant intendere propter eleemoſynas exinde faciendas: quia multo largiores eleemoſynas ex rebus (*a*) poſſeſſis prius facere potuiſſent; & ſic eos non oportebat propter hoc ſua relinquere, ut ex labore manuum eleemoſynas facerent. Ergo non oportet quod illi qui ſua relinquentes, poſſeſſiones communes non habent, laborare manibus intendant ad hoc quod faciant illa quæ ſupra de labore manuum dicta ſunt.

Nunc reſtat reſpondere his quæ ab adverſariis in contrarium obiiciuntur.

Ad id ergo quod primo obiicitur, *Mendicitatem, & divitias &c.* dicendum, quod ſicut divitiæ non ſunt in culpa, ſed divitiarum abuſus; ita mendicitas, ſive paupertas non eſt in culpa, ſed paupertatis abuſus, quando ſcilicet aliquis paupertatem invitus, & impatienter ſuſtinet: tunc enim deſiderio divitiarum in multa peccata quandoque incidit. I. ad Tim. VI. 9. *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli &c.* & hoc eſt quod dicit Chryſoſtomus ſuper Matth. *Audite quicumque pauperes eſtis, magis autem qui ditari concupiſcitis: non pauperem eſſe malum eſt, ſed non velle pauperem eſſe.* Patet ergo quod coacta paupertas aliquando pericula habet annexa, quæ a voluntaria paupertate ſunt procul. Qui enim ſunt in voluntaria paupertate, divites fieri nolunt. Quod ergo dicit Salomon, *Mendicitatem, & divitias ne dederis mihi*, intelligitur de paupertate involuntaria: quod patet ex hoc quod ſequitur: *Ne egeſtate compulſus furer &c.* & etiam Gloſſa dicit, quod „ vir cum quo eſt „ Deus, petit nec copia, vel inopia tranſ„ euntium rerum in oblivionem decidat „ æternorum. “ Ex quo patet quod abuſum divitiarum, & paupertatis Sapiens fugiendum docet, non ipſas divitias, vel paupertatem.

Ad illud quod ſecundo obiicitur, quod *utilior eſt ſapientia cum divitiis &c.* dicendum, quod verbum illud Salomonis procedit ſecundum regulam quam Philoſophus docet in I. Lib. Ethic. quod maximum bonum, ſicut felicitas, connumeratum minimo bonorum eſt eligibilius: unde etſi ſapientia, quæ inter maxima bona computatur, connumeretur cum divitiis, quæ ſunt de minimis bonis, eſt eligibilior. Sed ſecundum hanc regulam maximum bonum connumeratum alteri maximo bono eſt eligibilius, quam ſi connumeretur minimo bono, vel per ſe ipſum accipiatur. Unde ſapientia cum perfectione evangelica, quæ in paupertate conſiſtit, quæ eſt de maximis bonis, eſt eligibilior quam ſapientia per ſe accepta, vel ſapientia cum divitiis.

Ad illud quod tertio obiicitur, *Propter inopiam multi perierunt*, dicendum, quod loquitur de inopia (*b*) involuntaria, quæ habet de neceſſitate deſiderium divitiarum annexum: unde ibi ſequitur: *Qui quærit locupletari*, Gloſſa, „ in mundo, “ *avertit oculum ſuum*, Gloſſa, „ interiorem „ a timore Dei. “

Ad illud quod quarto obiicitur, dicendum, quod Gloſſa illa detruncate proponitur, & contra intentionem Gloſſatoris: quod patet, quia poſt inducta verba ſubiungitur in Gloſſa: „ Non hoc ideo di„ xit quin melius eſſet dare omnia; ſed „ infirmis timet, quos ſic dare monet, „ ut egeſtatem non patiantur. “

Ad quintum dicendum, quod hoc quod dicitur, quod *egeſtas amicitiam declinat*, intelligendum eſt de egeſtate coacta, quæ habet deſiderium divitiarum annexum: quod patet per hoc quod dicit, *Dum ſaturari quærit*. Saturitas enim copiam quamdam importat, quam quærunt qui non

(a) *Al.* proceſſis. (b) *Al.* voluntaria.

non ſunt modicis contenti, ſecundum illud I. ad Timoth. vi. 8. *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus:* unde ſubiungit rationem: *nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli:* quia deſiderium prædictæ copiæ a iuſtitia frequenter declinare facit.

Ad ſextum dicendum, quod illud quod dicitur, quod temporalia non ſunt omnino abiicienda, intelligendum eſt, quin eis utamur ad ſuſtentationem vitæ in cibo, & potu, & veſtitu: quod patet ex hoc quod dicitur: *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſumus:* non tamen intelligit quin homo poſſit omnium temporalium curam a ſe abiicere.

Ad illud quod ſeptimo obiicitur, dicendum, quod in rebus temporalibus quædam ſunt quæ ſunt neceſſaria ad ſuſtentationem vitæ præſentialiter, ſicut veſtis qua induor, & cibus, & potus, quibus uti debeo ad præſens. De huiuſmodi autem ſi tantum ſuppetat mihi quod & alii ſufficiat, debeo indigenti providere; & alias non debeo mihi totum eripere, ut ſcilicet nudus remaneam, vel abſque cibo, & potu tempore comeſtionis: & de his loquitur Gloſſa. Quædam autem ſunt temporalia quæ reſervantur ad providendum neceſſitati corporis in futurum, ſicut pecunia, poſſeſſiones, & huiuſmodi; & iſta talia poſſunt a perfectis viris totaliter aliis dari, quia interim antequam neceſſitas immineat, poteſt per divinam providentiam multipliciter ſubveniri, de qua fiduciam habere monemur in Scripturis.

Ad illud quod octavo obiicitur, dicendum, quod quamvis non ſit præceptum quod nihil pecuniæ ad uſus neceſſarios reſervetur, eſt tamen conſilium: nec Dominus loculos habuit, quaſi alias ei non potuiſſet provideri, ſed ut infirmorum gerens perſonam, ut ſibi licitum crederent quod a Chriſto obſervatum viderent: unde Ioan. xii. ſuper illud, *Et loculos habens*, dicit Gloſſa: „ Cui miniſtrant Angeli, loculos habet in ſumptus pauperum, condeſcendens infirmis: “ & ſuper illud Pſal. ciii. *Producens fenum iumentis*, dicit Gloſſa: „ Dominus loculos habuit in uſus eorum qui cum eo erant, & ſuos, perſonam infirmorum magis ſuſcipiens, ut ibi, *Triſtis eſt anima mea*. “ Habuit & religioſas mulieres in comitatu, quæ miniſtrabant ei de ſubſtantia ſua. Prævidit enim multos infirmos futuros, & iſta quæſituros. Et tamen loculos quos habebat, ex poſſeſſionibus non impleverat, ſed ex his quæ ei a devotis, & fidelibus adminiſtrabantur.

Ad nonum dicendum, quod, ſicut in II. Ethic. determinatur, medium in virtutibus non accipitur ſecundum diſtantiam ab extremis, ſed ſecundum debitam proportionem circumſtantiarum, quam facit ratio recta: unde non oportet quod medium virtutis ſit inter ſuperfluum, & diminutum in unaquaque circumſtantia ſecundum ſe conſiderata, ſed in una circumſtantia per comparationem ad alias. Contingit enim quandoque quod unius circumſtantiæ medium variare oportet ſecundum variationem alterius circumſtantiæ: verbi gratia, in ſobrietate modus huius circumſtantiæ *quis* variatur ſecundum varietatem huius circumſtantiæ *quid*: conſtat enim quod aliquid in cibum ſumere eſt alicui perſonæ moderatum, quod alteri perſonæ eſt ſuperfluum, alteri vero diminutum. Unde aliquando contingit quod una circumſtantia in ſuo maximo exiſtens, moderatur ſecundum proportionem ad aliam circumſtantiam, ſicut in magnanimitate contingit. Magnanimus enim ſecundum Philoſophum in IV. Ethic. maxime ſe dignificat: unde qui excedit hanc virtutem in ſuperfluitate quem caynum vocat, non magnificat ſe maioribus quam magnanimus; ſed in hoc excedit virtutis modum quod illa quæ erant magnanimo moderata, ſibi ſunt ſuperflua. Patet ergo quod medium virtutis non corrumpitur ex hoc quod una circumſtantia in ſui ſummo accipiatur, dummodo per alias circumſtantias moderetur. Si ergo in liberalitate conſideremus quantum ſit dandum, & accipiatur ultimum circumſtantiæ huius, videlicet omnia dare, aliquibus circumſtantiis adiunctis, cadet in ſuperfluitatem, & erit prodigalitatis vitium; aliis autem circumſtantiis adiunctis, erit perfectæ liberalitatis opus; verbi gratia, ſi daret aliquis omnia ſua ut conſulat patriæ, cui periculum deſtructionis imminet, non reputabitur a morali Philoſopho prodigus, ſed perfecte liberalis. Similiter qui omnia ſua dat propter Chriſti conſilium implendum, non eſt prodigus, ſed perfectum actum virtutis agit. Si autem non debito fine, aut aliis circumſtantiis indebitis omnia daret, prodigus eſſet. Et ſimiliter eſt dicendum de virginitate, & de aliis huiuſmodi, in quibus videtur exceſſus contra commune medium virtutis. Sic ergo patet quod dare

omnia propter Chriſtum, non eſt dare danda, & non danda, ſed eſt dare danda tantum. Quamvis enim non omnia ſint danda quocumque modo, ſunt tamen danda propter Chriſtum.

Ad decimum dicendum, quod gratia eſt perfectio naturæ: unde nihil quod ad gratiam attinet, naturam interimit. Sunt ergo quædam quæ immediate ad naturam ſuſtentandam pertinent, ſicut potus, cibus, ſomnus, & huiuſmodi; & in iſtis actus gratuitæ virtutis modum naturæ conſervandæ non excedit: unde ſi in iſtis aliquis ſibi ſubtrahat ultra id quod natura ſuſtinere poteſt, ſic rationis medium excedit, & vitioſus eſt: & de his loquitur Apoſtolus, & Gloſſa: unde dicit Gloſſa: „ *Obſequium veſtrum* in prædictis, „ ſcilicet in maceratione carnis, de qua „ præmiſerat, ſit *rationabile*, ideſt cum „ diſcretione, ne quid nimis ſit; ſed cum „ temperantia corpora veſtra caſtigetis, „ ut non naturæ defectu cogantur diſſolvi. " Quædam autem ſunt ſine quibus natura conſervari poteſt, ſicut venereorum uſus: & ideo in iſtis, quantumcumque ſubtrahatur propter Deum, non poteſt eſſe ſuperfluum, dummodo ex alia circumſtantia vitium non incidat: & propter hoc virginitas laudabilis eſt, quæ ab omni huiuſmodi delectabili abſtinet. Et ſimiliter eſt in propoſito. Poteſt enim ſine dominio poſſeſſionum terrenarum natura conſervari cum ſpe divini auxilii multis modis: unde quantumcumque ei ſubtrahatur, non erit ſuperfluum, ſi propter Deum fiat. Et ſic patet quod voluntaria paupertas propter Chriſtum ſuſcepta a medio virtutis non diſcedit.

Ad undecimum dicendum, quod licet ille qui dat omnia propter Chriſtum, ſubtrahat ſibi aliquod auxilium vitæ, non tamen omne: quia adhuc remanet ei auxilium divinæ providentiæ, quæ ei in neceſſariis non deerit, & fidelium devotio. Unde Auguſtinus in Lib. de eleemoſyna, invehitur contra talia obiicientes, ſic dicens: *Tu Chriſtiano, tu Dei ſervo, tu bonis operibus dedito, tu Domino ſuo caro aliquid exiſtimas defuturum? An putas qui Chriſtum paſcit, a Chriſto ipſe non paſcitur? An putas terrena deerunt quibus cæleſtia, & divina tribuuntur? Unde hæc incredula cogitatio, unde impia, & ſacrilega iſta meditatio? Quid facit in domo Dei perfidum pectus? Quid qui Chriſto omnino non credit, appellatur, & dicitur Chriſtianus? Phariſæi ſibi magis congruit nomen: nam cum in Evangelio de eleemoſynis Dominus diſputaret, & ut nobis amicos de terrenis lucris faceremus moneret, addidit Scriptura, dicens: Audiebant hæc omnia Phariſæi, qui erant avari, & deridebant eum: quales in Eccleſia quoſdam videmus, quorum præcluſæ aures, & corda cæcata nullum de ſpiritualibus, & ſalutaribus monitis lumen admittunt: de quibus non oportet mirari, quod contemnant in talibus ſervos, quando a talibus videmus ipſum Dominum eſſe contemptum.* Et ſic patet quod ſacrilegium eſt dicere, quod illi qui omnia propter Chriſtum dant, ſe periculo homicidii committunt.

Ad duodecimum dicendum, quod, ſicut ex iam dictis patet, ille qui dimittit omnia propter Chriſtum, non ſe exponit fami quæ ipſum interimat, quia numquam a Deo ita deſeritur quod fame moriatur: quod patet Heb. ult. ſuper illud, *Non te deſeram, neque derelinquam*: Gloſſa: „ Sed ne forte dicerent: Quid facturi erimus, ſi ſuffragia nobis neceſſaria defecerint? protinus ſubdit con„ ſolationem, adhibens teſtimonium de „ Lib. Ieſu Nave: *Non te deſeram*, quin „ dem neceſſaria, *neque derelinquam*. „ Derelinqueretur ille qui fame periret. Sed quia hoc non eſt, non ſit homo cupidus. " Et infra: „ Hoc antem dicit omni ſperanti in ſe, ſicut „ Ioſue. " Hoc enim nobis promittit, ſi in illo ſpem noſtram ponimus: non tenacibus, non cupidis ſit iſta promiſſio; ſed ſperantibus in Deo. Et tamen hoc quod aſſumit, eſt falſum: quia poſſet homo ſe exponere periculo gladii propter Chriſtum laudabiliter, etiam ſi haberet aliud quod faceret, ſicut legitur de multis martyribus tempore perſecutionis, qui ultro ſe offerebant in medium nomen Chriſti publice confitentes: alias non liceret militibus ire ultra mare, & exponere ſe multis periculis propter Chriſti honorem.

Ad decimumtertium dicendum, quod homo rerum ſuarum eſt dominus, non autem rerum alterius; & ideo iniuriam faceret alteri, ſi poſſeſſiones ei auferret; non autem ſi poſſeſſiones ſibi aufert, iniuriam ſibi facit: propter quod dicitur in V. Ethic. quod non eſt iniuſtitia hominis ad ſe ipſum, proprie loquendo de iniuſtitia. Et præterea qui alteri ſua aufert, inducit eum in paupertatem involuntariam, quæ eſt periculoſa; qui autem ſua dimittit, inducit ſe in paupertatem voluntariam, quæ eſt meritoria, ſi ſit propter Chriſtum ſuſcepta.

Ad

Ad decimumquartum dicendum, quod, ſicut ſupra dictum eſt, Dominus pecuniam reſervari fecit ad neceſſarios uſus, ut infirmis condeſcenderet: & ideo non eſt reputandum pro ſuperſtitione, ſi aliqui perfecti viri pecuniam reſervare nolunt; ſicut etiam ut infirmis condeſcenderet, cum publicanis comedebat & vinum bibens, & aliis cibariis communiter utens. Nec tamen reputandi ſunt ſuperſtitioſi ſancti patres in eremo, qui a vino, & aliis cibariis delicatis abſtinebant. Et tamen Dominus quamvis pecuniam reſervari fecerit, non tamen eam de aliquibus propriis poſſeſſionibus habebat, ſed magis ei a fidelibus per modum eleemoſynæ miniſtrabatur: unde dicitur Luc. VIII. quod mulieres quædam ſequebantur Dominum miniſtrantes de facultatibus ſuis.

Ad decimumquintum dicendum, quod Apoſtoli reſervabant pecunias, & etiam colligebant, ut ſanctis pauperibus, qui prædia ſua vendiderant propter Chriſtum, neceſſaria miniſtrarent; nec tamen illas pecunias habebant de aliquibus poſſeſſionibus, ſed ex eleemoſynis fidelium. Quod etiam dicitur, quod nullus egenus erat inter eos, non eſt intelligendum quin Apoſtoli, & primitivæ Eccleſiæ diſcipuli multas egeſtates, & penurias ſuſtinuerint propter Chriſtum, cum dicatur I. Corin. IV. II. *Uſque in hanc horam eſurimus, & ſitimus &c.* & II. Corin. VI. 4. *In multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus:* Gloſſa, „ victus, vel veſtitus: “ ſed quia de his quæ haberi poterant, unicuique ſecundum quod opus erat, tribuebant, ut quantum eis facultas ſuppeteret, omnium indigentias relevarent.

Ad decimumſextum dicendum, quod quamvis illud præceptum, *In viam gentium ne abieritis*, fuerit poſt reſurrectionem totaliter revocatum, eo quod primum oportebat Iudæis verbum Dei loqui, & ſic tranſire ad gentes, ut dicitur Act. XIII. tamen hoc quod Dominus dixerat Apoſtolis, quod non ſecum neceſſaria ferrent, non totaliter revocavit in cœna, ſed ſolum tempore perſecutionis, quando a perſecutoribus neceſſaria habere non potuiſſent: unde Luc. XXII. 35. *Quando miſi vos ſine ſacculo, & pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis?* Gloſſa: „ Non eadem vivendi regula perſecutionis tempore, qua pacis, diſcipulos informat. Miſſis ſiquidem diſcipulis ad prædicandum, ne quid tollerent in via præcepit, ordinans ſcilicet ut qui Evangelium nuntiat, de Evangelo vivat. Inſtante vero mortis articulo, & tota illa gente paſtorem ſimul, & gregem perſequente, congruam tempori regulam diſcernit, permittens neceſſaria victui, donec ſopita perſecutorum inſania, tempus evangelizandi redeat: “ & alia Gloſſa dicit: „ In hoc nobis quoque datur exemplum, ut nonnumquam cauſa inſtante quædam de noſtri propoſiti rigore ſine culpa intermittere poſſimus: “ verbi gratia, ſi per inhoſpitales regiones iter agimus, plura viatici cauſa licet portare quam domi habeamus. Sed quia quidam hæretici, quorum eſt illa obiectio, Gloſſam non recipiunt, ipſo textu oſtendemus quod multiplicatis fidelibus diſcipuli Chriſti ſecum neceſſaria in via non portabant. Dicitur enim in ult. Can. Ioan. 5. *Cariſſime, fideliter facis quidquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos:* & infra: *Pro nomine enim eius profecti ſunt, nihil accipientes a gentilibus. Nos ergo debemus ſuſcipere huiuſmodi.* Non autem eſſet neceſſarium, quamvis a gentilibus nihil acciperent, quod reciperentur a fidelibus, ſi ſecum neceſſaria ad victum deferrent: quod etiam patet per Gloſſam ibi, quæ dicit: „ Pro nomine eius profecti ſunt, alieni a rebus propriis. “

Ad decimumſeptimum dicendum, quod Eccleſia multos infirmos ſuſtinet, quos non facile ſuſtineret ſine temporalium poſſeſſionum ſolatio. Expedit ergo facultates communes in Eccleſia poſſideri propriis dimiſſis, & præcipue propter pauperes ſuſtentandos. Non tamen ſequitur quod non ſit expediens perfectis viris, qui ſua dimiſerunt, vitam religioſam agere ſine communibus poſſeſſionibus: & quamvis perfectio apoſtolica non annulletur in illis qui poſſeſſiones communes habent, tamen expreſſius conſervatur in illis qui propriis dimiſſis, etiam communibus carent.

Ad decimumoctavum dicendum, quod per illud decretum non habetur eſſe prohibitum alicui quin pauperem vitam eligat propter Chriſtum; ſed eſt præceptum Epiſcopis, & eis qui Eccleſiarum bona poſſident, quæ pauperum ſunt, ut eis de fructibus poſſeſſionum Eccleſiæ provideant, & quantum poſſunt eorum ſublevent egeſtatem: & hoc patet diligenter inſpicienti ſeriem capituli inducti.

Ad decimumnonum dicendum, quod ille qui dimiſſis omnibus propter Chriſtum, ſpem habet ut ſuſtentetur a Deo, neque præ-

Digitized by Google

præſumptuoſus eſt, neque Deum tentat. Qui enim fiduciam debitam de Deo habet, neque præſumptuoſus eſt, neque Deum tentat. Talem autem fiduciam debent habere de Deo pauperes Chriſti, & præcipue prædicatores veritatis: unde Gloſſa ſuper illud Luc. x. *Nolite portare ſacculum &c.* „Tanta prædicatori debet eſſe fiducia in Deo, ut præſentis „vitæ ſumptus etſi non provideat, tamen ſibi non defecturos certiſſime ſciat; „ne dum mens occupatur ad temporalia, „minus prædicet æterna." Immo magis Deum tentarent, niſi iſtam fiduciam haberent. I. Corint. x. 9. *Neque tentemus Chriſtum, ſicut quidam eorum tentaverunt:* Gloſſa: „dicentes: Numquid poterit „Deus parare menſam in deſerto?" Diſtinguendum tamen eſt in illis in quibus ſe homo totum committit. Quandoque enim hoc faciens tentat Deum, quandoque vero non. Sunt enim quædam in quibus eſt impoſſibile hominem iuvari niſi a Deo miraculoſe operante; & talibus periculis homo ſe exponens Deum tentaret, ſicut ſi aliquis de muro ſe præcipitaret ſub ſpe divini auxilii, niſi forte a Deo certificatus eſſet de futuro eventu aliqua inſpiratione, ſicut Petrus ad iuſſum Domini ſe expoſuit fluctui maris; ſicut etiam B. Martinus dixit: *Ego ſigno crucis, non clypeo protectus, aut galea, hoſtium cuneos penetrabo ſecurus:* & ſicut B. Ioannes Evangeliſta venenum confidenter bibit: & ſicut B. Agatha, quæ dicit: *Medicinam carnalem corpori meo numquam exhibui; ſed habeo Dominum meum Ieſum Chriſtum, qui ſolo ſermone reſtaurat univerſa.* Quædam autem ſunt in quibus poſſibile eſt remedium adhiberi etiam per cauſas inferiores; & in iſtis non eſt tentare Deum, ſi ſe aliquis divino auxilio committit; ſicut miles non tentat Deum, qui pugnam ingreditur, de divino auxilio confiſus, quamvis de evaſione ſecurus non ſit. Ex hoc ergo patet quod ille qui omnia ſua propter Deum relinquit, non tentat Deum: tum quia plenus fiducia ex divina auctoritate concepta hoc facere debet: tum quia remanent fideles devoti, per quos ſatisfieri ei poteſt, & debet: ſicut etiam non tentaret Deum qui ob aliquam cauſam rationabilem urſo veniente arma deponeret aliis armatis præſentibus, qui eum defendere poſſent, & deberent.

Ad vigeſimum dicendum, quod temporalia a Deo petere iubemur ad naturæ uſus neceſſarios: unde temporalia non debemus abiicere, quin eis utamur ad neceſſitatem corporis in cibo, & veſtitu.

Ad vigeſimumprimum dicendum, quod ſtatutum illud inductum eſt in favorem miniſtrorum Eccleſiæ: & ideo ſi aliqui ſupererogare velint, ut ſine poſſeſſionibus Eccleſiæ ſerviant, laudabiliores exiſtunt, ſicut Paulus prædicans Evangelium ſine ſumptu, qui prædicator erat a Deo ordinatus, ut patet I. Corinth. ix.

Ad vigeſimumſecundum dicendum, quod quamvis ſancti patres illum modum approbaverint, non tamen iſtum modum reprobaverunt: & ideo non eſt præſumptuoſum hunc modum ſequi: alias nihil de novo poſſet inſtitui, quod non fuerit antiquitus obſervatum. Nihilominus tamen iſte modus antiquitus a multis ſanctis fuit approbatus, etiam in Eccleſia primitiva.

Ad vigeſimumtertium dicendum, quod ſubvenire indigentibus indicitur illis qui divitias poſſident, ſicut patet ex hoc quod dicitur I. Ioan. III. 17. *Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo; quomodo caritas Dei manet in eo?* Sed multo laudabilius eſt quod aliquis omnibus ſuis datis, etiam ſemetipſum Deo det: quod ad apoſtolicam perfectionem pertinet: unde dicit Hieronymus ad Lucinum Beticum: *Se ipſum offerre Deo, proprie Chriſtianorum eſt, & Apoſtolorum, qui totum cenſum quem habuerant, Domino tradiderunt.*

CAPUT VII.

An religioſus de eleemoſynis vivere poſſit.

NON ſolum autem prædicti adverſarii Chriſti paupertatem ratione impugnare nituntur, ſed eam totaliter eradicare conantur quodammodo indirecte, dum victum pauperibus Chriſti crudeliter ſubtrahere nituntur, dicentes eos de eleemoſynis vivere non poſſe. Eccli. XXXIV. 25. *Panis egentium vita pauperis eſt: qui defraudat illum, homo ſanguinis eſt.* Ad quod probandum multipliciter nituntur.

Primum enim illud inducunt quod dicitur Deuter. XVI. 19. *Non accipies perſonam, nec munera: quia munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum.* Sed eleemoſynæ munera quædam ſunt. Ergo cum religioſis maxime compe-

petat oculos ſpirituales illuminatos habere, non competit eis de eleemoſynis vivere.

Item. Prover. XXII. 7. *Qui accipit mutuum, ſervus eſt feneranti*. Multo magis ergo qui accipit datum, ſervus danris efficitur. Sed religioſos maxime decet eſſe liberos a ſervitute ſæculi, quia in libertatem ſpiritus ſunt vocati: unde II. Theſſalon. III. ſuper illud, *Ut noſmetipſos formam daremus &c.* dicit Gloſſa: „Religio noſtra ad libertatem homines „advocat." Ergo non debent de eleemoſynis vivere.

Item. Religioſi ſtatum perfectionis profitentur. Sed perfectius eſt dare eleemoſynas quam accipere: unde dicitur Act. XX. 35. *Beatius eſt magis dare quam accipere*. Ergo magis debent manibus laborare, ut habeant unde tribuant neceſſitatem patienti, quam eleemoſynas accipere de quibus vivant.

Item. Apoſtolus I. ad Timoth. V. præcipit, ut viduæ quæ poſſunt aliunde ſuſtentari, non vivant de eleemoſynis Eccleſiæ, ne gravetur Eccleſia, ut illis quæ vere viduæ ſunt, ſufficiat. Ergo illi qui ſunt validi, & robuſti, debent de laboribus manuum vivere, non de eleemoſynis quas accipiunt pauperes, qui aliunde quam de eleemoſynis vivere non poſſunt.

Item, I. quæſt. II. cap. *Clericos*, Hieronymus: *Qui bonis parentum, & operibus ſuis ſuſtentari poſſunt, ſi quod pauperum eſt, accipiunt, ſacrilegium profecto committunt, & per abuſionem talium iudicium ſibi manducant, & bibunt*. Ergo ſi aliquis habebat unde ſuſtentaretur, quo relicto velit de eleemoſynis vivere, ſacrilegus eſt reputandus.

Item. I. Theſſal. olt. ſuper illud, *Ut noſmetipſos formam daremus &c.* Gloſſa: „Qui frequenter ad alienam menſam „convenit otio deditus, aduletur ne„ceſſe eſt paſcenti ſe." Sed qui de eleemoſynis vivunt, frequenter aliorum menſæ conveniunt, immo magis de menſa aliorum ſemper vivunt. Ergo de neceſſitate ſunt adulatores. Peccant ergo qui ſe in tali ſtatu ponunt quod oporteat eos de eleemoſynis vivere.

Item. Accipere non poteſt eſſe actus alicuius virtutis niſi liberalitatis, quæ medium tenet in dando, & accipiendo. Sed liberalis ſolum accipit ut det, ut dicit Philoſophus in V. Ethic. Ergo qui ducunt vitam ſemper in accipiendo, illiberaliter, & reprehenſibiliter vivunt.

Item. Auguſtinus in Lib. de opere monach. reprehendit quoſdam religioſos qui ſine labore manuum volebant de eleemoſynis vivere: de quibus inter cetera dicit: *Iſti fratres temere ſibi arrogant, quantum exiſtimo, quod eiuſmodi habeant poteſtatem*, ſcilicet vivendi de Evangelio ſine labore manuum; & tamen illi contra quos loquitur, ſua propter Chriſtum reliquerant, & ſpiritualibus operibus vacabant, ſcilicet orationibus, pſalmis, & lectioni, & verbo Dei, ut in Lib. illo dicitur. Ergo illi qui ſua dimittunt propter Chriſtum, etiamſi ſpiritualibus vacant, non debent de eleemoſynis vivere.

Item. Marc. VI. 8. dicitur: *Præcepit eis ne quid tollerent in via niſi virgam tantum*: Gloſſa: „Per virgam poteſtatem accipien„di neceſſaria a ſubditis intelligit." Sed habere ſubditos eſt tantum prælatorum. Ergo illi religioſi qui prælati non ſunt, non poſſunt a fidelibus ſumptus ſuos accipere.

Item. Illud quod eſt proviſum in ſolatium laboris, non laborantibus non debetur. Sed vivere de ſumptibus fidelium eſt a Domino proviſum ad ſolatium eorum qui in Evangelio laborant, ut patet I. Cor. IX. & II. ad Tim. II. 6. *Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere*. Ergo ſaltem illi qui non laborant in Evangelio, non poſſunt de eleemoſynis vivere.

Item. Apoſtolus nolebat accipere ſumptus a Corinthiis unde viveret, ut occaſionem auferret pſeudoapoſtolis, ut patet II. ad Cor. XI. Sed nunc etiam multi ſunt qui turpiter de eleemoſynis vivunt. Ergo ſaltem ad auferendam eis occaſionem religioſi viri debent ab eleemoſynis abſtinere. Unde Auguſtinus dicit in Lib. de opere monach. *Eadem vobis cauſa eſt quæ Apoſtolo fuit, ut amputetis occaſionem his qui quærunt occaſionem*.

Item. Apoſtolus ideo ſtipendia a gentibus non accipiebat, ne ſcandalum in fide paterentur: unde Luc. VIII. ſuper illud, *Et aliæ multæ quæ miniſtrabant eis &c.* Gloſſa: „Antiquitus mos erat Iu„dæorum, nec ducebatur in culpam, „ut mulieres ſua ſubſtantia paſcerent, „& veſtirent doctores. Sed quia hoc „ſcandalum in gentibus poterat facere, „Paulus ſe memorat abſtinuiſſe." Et hoc idem habetur I. Corinth. IX. Sed & nunc multi ſcandalizantur de hoc quod religioſi ſine labore vivere volunt. Ergo ſal-

ſaltem propter ſcandalum debent ab eleemoſynis abſtinere. Unde Auguſtinus in Lib. de opere monach. *In meditatione veſtra exardeſcat ignis, ut iſtorum mala opera bonis operibus veſtris perſequamini, ut eis amputetis occaſionem turpium nundinarum, quibus exiſtimatio veſtra læditur, & infirmis offendiculum ponitur. Miſeremini ergo, & compatiamini, & oſtendite hominibus non vos in otio facilem victum, ſed per anguſtam viam & arctam huius propoſiti regnum Dei quærere.*

Item. Si religioſi qui ſunt validi & fortes, de eleemoſynis vivere poſſunt ſine labore manuum, eadem ratione & alii poterunt. Sed ſi omnes talem vitam agere vellent, tota vita humana periret: non enim invenirentur artifices qui neceſſaria uſibus hominum præpararent. Ergo nullo modo eſt ſuſtinendum quod religioſi validi & fortes de eleemoſynis vivant.

Ulterius nituntur oſtendere, quod etſi poſſent aliquo modo de eleemoſynis ultro oblatis vivere, non tamen licet ipſis eleemoſynas mendicando petere: quia Deut. xv. 4. dicitur: *Omnino indigens & mendicus non erit inter vos.* Ergo prohibitum eſt mendicare, qui aliunde vivere poteſt.

Item. In Pſalm. xxxvi. 25. dicitur: *Non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panem.* Ergo illi qui mendicando panem quærunt, non ſunt ſemen iuſti, ideſt Chriſti.

Item. Illud quod alicui ſacra Scriptura imprecatur, viris iuſtis non competit. Sed huiuſmodi eſt mendicitas, ut dicitur in Pſal. cviii. 10. *Nutantes transferantur filii eius, & mendicent.* Ergo mendicitas perfectis viris non competit.

Item. I. Theſſal. iv. 11. *Operemini manibus veſtris, ſicut præcepimus vobis, & ut honeſte ambuletis ad eos qui foris ſunt, & nullius aliquid deſideretis:* Gloſſa: „ Quaſi ideo opus agendum eſt, non otiandum, quia & honeſtum eſt, & quaſi lux ad infideles: & non deſiderabitis rem alterius, nedum rogetis, vel tollatis aliquid. " Ergo potius eſt manibus operandum quam rogando aliquid petere per mendicitatem.

Item. II. ad Theſſal. iii. ſuper illud, *Si quis non vult operari &c.* Gloſſa Auguſtini: „ Vult ſervos Dei corporaliter operari unde vivant, ut nec compellantur egeſtate neceſſaria petere. " Ergo magis debent manibus operari quam neceſſaria petere mendicando.

Item. Hieronymus ad Nepotianum presbyterum: *Numquam petentes, raro accipiamus rogati. Beatius enim eſt magis dare quam accipere.* Ergo non licet ſervis Dei petere, aut accipere victus neceſſaria mendicando.

Item. Certum eſt gravius eſſe delictum quod ſeverius vindicandum eſt, ut habetur xxiv. quæſt. i. *Non afferamus ſtateras doloſas.* Sed graviſſime ſecundum ius civile punitur validus mendicus (*a*) ſi probatur: quia ſi ſervilis eſt conditionis, efficitur ſervus prudentis; ſi liber eſt, efficitur eius colonus perpetuus: cap. de mendicantibus validis, leg. unica. Ergo graviter peccant religioſi qui ſunt validi, mendicando.

Item Contra religioſos mendicantes dicit Auguſtinus in Lib. de opere monach. *Tam multos hypocritas ſub habitu monachorum uſquequaque diſperſit callidiſſimus hoſtis circumeuntes provincias, nuſquam miſſos, nuſquam fixos, nuſquam ſtantes, nuſquam ſedentes:* & infra: *Omnes petunt, & omnes exigunt aut ſumptus lucroſæ egeſtatis, aut ſimulatæ pretium ſanctitatis.* Ergo videtur quod vita religioſorum mendicantium ſit reprobanda.

Item. Illud quod naturaliter habet erubeſcentiam adiunctam in ſe, aliquid turpitudinis habere videtur; cum verecundia non ſit niſi de turpi, ut Damaſcenus dicit. Sed petere, vel mendicare naturaliter erubeſcit homo, tantoque magis, quanto eſt melioris naturæ: unde dicit Ambroſius in Lib. de offic. quod *verecundia petendi ingenuos prodit natales:* & Philoſophus in IV. Ethic. dicit de liberali, quod *non eſt petitivus.* Ergo mendicare in ſe turpe eſt, & ita nullo modo mendicare debet qui aliter vivere poteſt.

Item. II. Corin. ix. ſuper illud, *Hilarem datorem &c.* dicit Gloſſa: „ Qui dat, „ ut careat tædio interpellantis, non ut „ reficiat viſcera indigentis, & rem, & „ meritum perdit. " Sed frequenter ſic datur mendicantibus, quia mendicantes tædium faciunt petendo. Ergo etſi aliqui poſſint de eleemoſynis vivere, non tamen debent mendicare.

Ulterius nituntur oſtendere, quod religioſi etiam prædicantes, de eleemoſynis vivere, vel etiam eleemoſynas petere non debent. Dicit enim Apoſtolus I. ad Theſſal. ii. 5. *Neque aliquando fuimus in ſermone adulationis, ſicut ſcitis,* Sed prædicatores

(*a*) *Al.* ſi probatur.

res qui mendicant, & de eleemoſynis vivunt, oportet adulari illis a nuibus paſcuntur : quod patet Matth. xxi. ſuper illud, *Et relictis illis abiit foras :* ubi dicit Gloſſa : „ Quia pauper nullique adulatus nullum in tanta urbe invenit hoſpitem, ſed apud Lazarum receptus „ eſt. “ Et tamen intantum erat gratioſus cum prædicaret, quod, ſicut dicitur Luc. xxi. 38. *omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum :* Gloſſa, „ id„ eſt mane ire accelerabat. “ Et I. ad Cor. iv. 11. dicitur : *Uſque in hanc horam & eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus :* Gloſſa : „ Libere enim & ſine ali„ qua adulatione veritatem prædicantes, „ & geſta pravæ vitæ arguentes, gra„ tiam non habent apud homines. “ Ergo prædicatores non debent eleemoſynas quærere.

Præterea. I. ad Theſſalon. ii. 5. *Neque fuimus in occaſione avaritiæ, Deus teſtis eſt :* Gloſſa : „ Non dico in avaritia, ſed „ nec feci, nec dixi etiam in quo eſſet „ occaſio avaritiæ. “ Sed illi qui petunt eleemoſynas ſibi dari, faciunt aliquid in quo eſt occaſio avaritiæ. Ergo prædicatores hoc non debent facere.

Item. II. Corint. xii. 14. *Non ero gravis vobis : non enim quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos :* & ad Philip. ult. 17. *Non quia quæro datum, ſed requiro fructum :* Gloſſa : „ Datum eſt ipſa res quæ datur, ut „ nummus, cibus, potus, & huiuſmo„ di ; fructus autem bona opera, & „ recta voluntas datoris. “ Ergo veri prædicatores non debent quærere ab his quibus prædicant temporales res, & ita non debent de mendicitate vivere.

Item. II. ad Timoth. ii. ſuper illud, *Laborantem agricolam &c.* dicit Gloſſa : „ Vult Apoſtolus ut intelligat Evangeli„ ſta, quod neceſſaria ſibi ſumere licet „ ab eis in quibus Deo militat, & quos „ tamquam vineam cultor exercet, vel „ tamquam gregem paſcit. Non eſt enim „ mendicitas, ſed poteſtas. “ Ex quo patet quod vivere de Evangelio poteſtatis eſt, non mendicitatis. Sed poteſtas iſta non competit niſi prælatis. Ergo alii prædicatores, qui non ſunt prælati, non debent per mendicitatem de Evangelio vivere.

Item. Apoſtolus I. ad Corinth. ix. volens oſtendere, quod ipſe de ſumptibus fidelium vivere poterat, prius probat ſe Apoſtolum eſſe. Ergo illi qui non ſunt Apoſtoli, non poſſunt de ſumptibus fidelium vivere. Sed religioſi prædicantes non ſunt Apoſtoli, cum non ſint prælati. Ergo &c.

Item. I. ad Theſſalon. ii. ſuper illud, *Cum poſſemus vobis oneri eſſe ut Chriſti Apoſtoli*, dicit Gloſſa : „ Intantum gravat „ cauſam pſeudo, ut ſe abnuere dicat, „ cum liceat illi ſubſidia requirere, ad „ comprimendum illos quibus nec facul„ tas erat, nec pudor poſcendi. Apoſto„ licæ autem poteſtatis debitum vocat o„ nus propter pſeudoapoſtolos, qui illud „ indebite uſurpantes, importune a ple„ bibus exigebant. “ Ex quo patet quod illi qui exigunt victum a plebibus, cum non ſint Apoſtoli, ideſt prælati, ſunt reputandi pſeudoapoſtoli. Ergo prædicatori qui non eſt prælatus, non licet mendicare.

Item. Prædicatores qui non ſunt prælati, victum ſuum ab his quibus prædicant mendicando quærentes, aut quærunt quod eſt eis debitum, aut quod non eſt eis debitum. Si quod eſt eis debitum ; ergo poſſunt illud poteſtative exigere, & (a) per coarctationem : quod manifeſte eſt falſum. Si autem petunt quod non eſt eis debitum ; ergo & indebite, & iniuſte petunt ; & ſic pſeudo reputandi ſunt, ut patet per Gloſſam prius inductam.

Item. Prælati recipientes a plebibus decimas, & oblationes tenentur in ſpiritualibus eis providere. Ergo ſi alii ab Epiſcopis dirigantur ad ſpiritualia miniſtranda, iniuria fit plebi, ſi a plebe victum recipiant, cum magis Epiſcopi teneantur eis providere.

Item. Prælati mittentes aliquos ad prædicandum, tenentur eis in neceſſariis providere, ut habetur extra de offic. ordin. *Inter cetera*. Si ergo prædicatores ab Epiſcopis miſſi ab aliis victum requirant, hoc in illorum gravamen cedit ; & ita non debent ab aliis ſumptus accipere.

Item. Dominus Matth. xxiii. 14. contra Phariſæos dicit : *Væ vobis Scribæ, & Phariſæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarum, orationes longas orantes*. Ergo & illi ſemper videntur eſſe reprehenſibiles qui ſub prætextu orationis, aut prædicationis, aut alicuis huiuſmodi eleemoſynas petunt.

Item. Matth. x. 11. Dominus diſcipulis ad prædicandum miſſis dicit : *In quamcumque civitatem, aut caſtellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus ſit :* Gloſ-

(a) *Numquid* per coactionem?

Gloſſa: „ Teſtimonio vicinorum eligendus „ eſt hoſpes, ne eius infamia prædicatio „ negligatur: “ & alia Gloſſa: „ Ille eſt „ dignus qui magis ſcit ſe accipere gratiam quam dare. “ Ergo ad minus in talibus reprehenſibile videtur quod quandoque ad divites peccatores declinant, & ad eos qui ſibi hoc pro gratia non reputant.

Item. Quicumque pro re ſpirituali accipit temporalem, ſimoniæ crimen incurrit, ſive petat, ſicut Giezi, ſive recipiat abſque petitione oblatum, ſicut Eliſæus a Naamàn recipere noluit, IV. Reg. v. & ſive ante accipiat, ſive poſt, ut per illud patet quod habetur 1. quæſt. 1. cap. *Eos*. Sed ille qui prædicat populo, ſpiritualia miniſtrat. Ergo non licet ei accipere temporalia ab eis ante, vel poſt, neque petendo, neque oblata recipiendo.

Item. I. ad Theſſalon. ult. 22. *Ab omni ſpecie mali abſtinete vos:* Gloſſa: „ Si quid „ ſpeciem mali prætendit, etſi non ſit ma„ lum, nolite præcipitanter agere. “ Sed quod prædicator temporalia quærat ab his quibus prædicat, ſpeciem mali prætendit: unde II. ad Corint. XII. ſuper illud, *Non quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos*, dicit Gloſſa: „ Non quærebat Apoſtolus da„ tum, ſed fructum, ne quaſi venditor E„ vangelii putaretur. “ Ergo prædicatores non debent ab his quibus prædicant, victum quærere mendicando.

Ulterius nituntur oſtendere, quod talibus etiam eleemoſynæ non ſunt dandæ: quia Luc. XIV. 13. dicitur: *Cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos:* Gloſſa „ a quibus in præſenti nihil „ potes expectare. “ Sed a talibus mendicis, qui ſunt validi, & fortes, potes in præſenti multa expectare, cum ſint familiares potentum. Ergo talibus non ſunt eleemoſynæ dandæ.

Item. Auguſtinus ad Vincentium Donatiſtam: *Utilius eſurienti panis tollitur, ſi de cibo ſecurus iuſtitiam negligat, quam eſurienti panis frangitur, ut iniuſtitiæ ſeductus acquieſcat*. Sed qui non vult operari corporaliter ad victum quærendum, cum poſſit, vel qui poteſt aliunde victum habere ſine peccato, ſi petat, iniuſte agit, ut poteſt probari per multa quæ ſuperius ſunt inducta. Ergo talibus debet panis ſubtrahi.

Item. Luc. VI. ſuper illud, *Omni petenti te tribue*, Gloſſa: „ rem, vel correptio„ nem: “ & ſuper illud Matth. v. *Qui petit a te, da ei*, dicit Gloſſa: „ Ita ſcilicet „ ut nec tibi noceat, nec alii. Penſanda „ eſt enim iuſtitia. Ita enim omni peten„ ti dabis, etſi non id quod petit, ſed me„ lius, cum iniuſte petentem correxeris. “ Sed ille qui poteſt manibus laborare, ſi petat ſibi eleemoſynam dari, iniuſte petit, ut probatum eſt. Ergo magis deberet ſibi dari correptio quam res petita, ut ita ab iniuſta petitione avertatur.

Item. Auguſtinus ad Vincentium Donatiſtam. *Sæpe mali perſecuti ſunt bonos, & boni malos; illi nocendo per iniuſtitiam, & iſti conſulendo per diſciplinam*. Ergo boni poſſunt perſequi malos cauſa diſciplinæ. Sed quædam perſecutio eſt ut panis alicui ſubtrahatur. Ergo aliquibus qui ſunt mali, debet panis ſubtrahi, ut corrigantur, & præcipue ſi panem petendo peccent. Sed validi mendicantes peccant, etiam ſi prædicent, ut probatum eſt. Ergo talibus debet panis ſubtrahi.

Item. Ambroſius in I. Lib. de offic. *Conſideranda eſt etiam in largiendo ætas, atque debilitas*, ſcilicet eius cui datur, *nonnumquam etiam verecundia, quæ ingenuos prodit natales; ut ſenibus plus largiaris, qui ſibi labore iam non queunt victum quærere. Similiter & debilitas corporis; & hæc iuvanda promptius: tum ſi quis ex divitiis cecidit in egeſtatem, & maxime ſi non vitio ſuo, ſed aut latrocinitis, aut proſcriptione, aut calumniis, quæ habebat amiſit*. Ex quo patet quod in his quibus dantur eleemoſynæ, conſiderandum eſt, ſi ſunt debiles corpore, aut verecundi, aut ſi bona ſua latrocinio, aut proſcriptione amiſerunt. Sed pauperes validi qui ſe ad mendicandum exponunt, non ſunt huiuſmodi. Ergo eleemoſynæ eis non ſunt dandæ.

Item. Eleemoſynæ ordinantur ad indigentiam ſublevandam. Ergo magis indigenti dandum eſt. Sed magis indigent illi qui non poſſunt de labore proprio victum acquirere, vel aliunde habere, quam tales qui aliunde habere poſſunt. Ergo quamdiu magis indigentes inveniuntur, talibus non ſunt dandæ.

Item. Dare eleemoſynam eſt actus miſericordiæ. Ergo illis ſolum ſunt eleemoſynæ dandæ qui ſunt miſerabiles. Sed illi qui voluntarie mendicitati ſe exponunt, non ſunt huiuſmodi, ſed illi ſolum qui in ſtatum mendicitatis involuntarie incidunt: quia, ut Philoſophus dicit in III. Ethic. involuntarium miſericordiam meretur, & ignoſcentiam. Ergo prædictis pauperibus eleemoſynæ non ſunt dandæ.

Item. Auguſtinus dicit in I. de doctrina chriſtiana: *Cum omnibus prodeſſe non poſſis, his potiſſime conſulendum eſt qui pro locorum, & temporum, vel quarumlibet rerum*

op-

opportunitatibus conſtrictius tibi quaſi quadam ſorte iunguntur. Sed maxime conſtricti videntur conſanguinei, & vicini, & alii familiares. Ergo aliis extraneis eleemoſynæ non ſunt dandæ, quamdiu tales indigentes inveniuntur quibus poſſint dari.

His igitur viſis, ne iſta poſitio novella videatur, errorem prædictum oſtendemus tempore primitivæ Eccleſiæ incepiſſe. Dicitur enim in III. Canon. Ioan. 9. *Is qui amat primatum gerere in eis Dyotrepes non recipit nos*: & infra: *& quaſi ei iſta non ſufficiant, neque ipſe ſuſcipit fratres*, Gloſſa, „ indigentes: “ *& eos qui ſuſcipiunt, prohibet*: Gloſſa: „ ne impendant „ curam humanitatis: “ *& de Eccleſia eiicit*: Gloſſa: „ De loco ubi conve„ niunt: “ & alia Gloſſa dicit ibidem: „ Perſeverare debens in eleemoſyna, quia „ utilitatem tantam in ea intelligo, quod „ non ſolum tibi, ſed etiam toti Eccle„ ſiæ ſcripſiſſem de commendatione elee„ moſynæ; ſed hanc neceſſitate dimiſi, „ quia Dyotrepes non curat noſtram au„ ctoritatem. “ Dyotrepes hæreſiarcha illius temporis, nova docendo, primatum ſibi uſurpabat. Hæc autem eius erat hæretica doctrina, quod prohibebat ne impenderetur cura humanitatis fratribus peregrinis, alienis a rebus propriis, ut per textum, & Gloſſam ibidem patet. Hic etiam error in Vigilantio ſurrexit, ut patet in epiſtola Heronymi ad Riparium, & Deſiderium contra Vigilantium, ubi ſic dicitur: *Praterea eiſdem ad me relatum eſt epiſtolis, quod contra auctoritatem Apoſtoli Pauli, immo Petri, Ioannis, & Iacobi, qui dextras dederunt Paulo, & Barnaba communicationis, & preceperunt eis ut pauperum memores eſſent, tu prohibeas Hieroſolymam in uſus ſanctorum aliqua ſumptuum ſolatia dirigi*.

Hunc igitur errorem excludere volentes, hoc ordine procedemus.

Primo oſtendemus, quod pauperes qui reliquerunt omnia propter Chriſtum, poſſunt de eleemoſynis vivere.

Secundo, quod prædicatores, etſi non ſint prælati, dummodo a prælatis Eccleſiæ mittantur, poſſunt ab eis quibus prædicanr, accipere unde vivant.

Tertio, quod liceat prædictis eleemoſynas petere mendicando, quamvis ſint corpore validi.

Quarto, quod eis præcipue ſunt eleemoſynæ dandæ.

Quinto ſolvemus ea quæ in contrarium ſunt obiecta.

Quod autem pauperes qui reliquerunt omnia propter Chriſtum, poſſint de eleemoſynis vivere, probatur primo exemplo beati Benedicti, de quo narrat beatus Gregorius in II. Lib. Dialog. quod tribus annis in ſpecu manens, de his quæ a Romano monacho miniſtrabantur, refectus eſt, poſtquam domum parentis reliquerat; & tamen validus corpore exiſtens non legitur de labore manuum victum quæſiviſſe.

Item. 1. quæſt. 11. cap. *Sacerdos*, dicitur, quod *ille qui omnia ſua aut reliquit parentibus, aut pauperibus diſtribuit, aut Eccleſia rebus adiunxit, & ſe in numero pauperum paupertatis amore conſtituit, non ſolum ſine cupiditate, ſed etiam cum laude pietatis accipit a populo diſpenſanda, & fideliter diſpenſat accepta; ut unde pauperibus ſubminiſtrat, inde & ipſe tamquam pauper voluntarius vivat*. Patet ergo quod pauper qui omnia ſua propter Chriſtum reliquit, poteſt vivere de eleemoſynis quæ a populo pauperibus miniſtrantur.

Item. Potius debet homo bonum prætermitrere quod ſine peccato prætermitti poteſt, quam aliquod peccatum committere. Si ergo illi qui ſunt validi corpore, peccant eleemoſynas recipiendo, potius debent omnes alias occupationes dimittere, quantumcumque bonas, quam eleemoſynas accipere. Hoc autem aperte eſt falſum, per hoc quod dicit Auguſtinus in Lib. de opere monach. quod *illi ſervi Dei qui etiam manibus operantur, ad ea diſcenda qua memoriter recolant, debent habere ſepoſita tempora*, quibus ſcilicet a labore manuum vacent. *Ad hoc enim & illa bona opera fidelium ſubſidio ſupplendorum neceſſariorum deeſſe non debent, ut horis quibus ad erudiendum animum ita vacatur, ut illa corporalia opera geri non poſſint, non opprimantur egeſtate*. Ex quo etiam patet quod Auguſtinus non intendit quod monachi laborent manibus ad totum victum quærendum ex labore manuum: quia ſi hoc facerent, non relinqueretur aliquod tempus vacuum ad ſpiritualia opera.

Item. Auguſtinus in eodem Lib. loquens de aliquo divite qui bona ſua alicui monaſterio tribuit, dicit, quod *bene facit operando, ut aliis exemplum det, quamvis ipſa res communis monaſterii iam facta debeat ei rependere vicem ad vitam eius ſuſtentandam. Quod quidem ſi nolit*, ſcilicet manibus operari, *quis audeat cogere?* Ex quo patet quod ille qui bona ſua monaſterio dat, poteſt ſine labo-

re manuum de rebus monaſterii vivere. Sed, ſicut idem Auguſtinus ſtatim ſubjungit, cum omnium Chriſtianorum ſit una reſpublica, non differt ubicumque ſua reliquerit, vel a quibuſcumque accipiat neceſſaria vitæ. Ergo illi qui omnia quæ habebant, reliquerunt propter Chriſtum, poſſunt a quibuſcumque accipere unde vivant.

Item. Propoſitum deſiſtendi quandoque ab aliquo quod eſt per ſe malum, non auſert illi operi rationem peccati, quamvis ſorte peccatum diminuat. Si ergo pauperem validum ad laborandum de eleemoſynis vivere eſt per ſe peccatum, illi qui, cum ſint validi, ad tempus de eleemoſynis (*a*) vivunt, quamvis intendant quandoque alio modo vivere, non excuſabuntur a peccato. Ergo ſecundum hoc peregrini de eleemoſynis viventes, qui ſunt corpore validi, peccant: & ſimiliter qui eis tales peregrinationes injungunt: quod eſt abſurdum.

Item. Vacare contemplationi divinæ laudabilius eſt quam vacare ſtudio Philoſophiæ. Sed aliqui ſine peccato, ut ſtudio Philoſophiæ vacent, de eleemoſynis vivunt ad tempus. Ergo & aliqui, ut contemplationi vacent, ad tempus poſſunt prætermiſſo labore manuum de eleemoſynis vivere. Sed contemplationi divinæ vacare in omni tempore eſt laudabilius quam certum tempus ad hoc præſigere. Ergo aliqui poſſunt, ut contemplationi vacent, toto tempore vitæ ſuæ, prætermiſſo labore, de eleemoſynis vivere.

Item. Caritas Chriſti magis facit communia quam amicitia politica. Sed ſi aliquis dat mihi rem aliquam, licite poſſum uti illa ut libet. Ergo multo fortius poſſum vivere de his quæ dautur mihi propter caritatem Chriſti.

Item. Qui poteſt accipere quod maius eſt, poteſt accipere quod minus eſt. Sed religioſi poſſunt accipere reditus mille marcharum, & de eis vivere ſine labore manuum: alias multi religioſi habentes multas poſſeſſiones, eſſent in ſtatu damnationis: & eadem ratione multi clerici ſæculares non habentes curam animarum, qui de poſſeſſionibus Eccleſiæ, quæ de eleemoſynis proveniunt, vivunt. Ergo ridiculum eſt dicere, quod pauperes religioſi non poſſunt modicas eleemoſynas recipere, & ex eis ſine labore manuum ſuſtentari.

Item. Magis defraudantur pauperes invalidi ad laborandum, ſi aliis detur id quod eſt debitum, & determinatum, quam ſi aliis detur id quod eſt eis debitum. Sed fructus poſſeſſionum Eccleſiæ ſunt deputati ad hoc ut pauperibus dentur, ut patet XII. quæſt. I. cap. *Videntes*: uude dicitur I. quæſt. II. cap. *Clericus*, & cap. *Si quis*, quod *clerici qui de bonis parentum ſuſtentari poſſunt, non poſſunt ſine peccato vivere de bonis Eccleſiæ, unde pauperes ſunt victuri*. Ergo magis videtur quod defraudentur pauperes, ſi aliqui non laborantes manibus, cum ſint validi, de poſſeſſionibus Eccleſiæ vivant, quam ſi vivant pauperes Chriſti de his quæ a fidelibus offeruntur de bonis propriis, quæ pauperibus non ſunt deputata. Si ergo primi pauperes non defraudant, multo minus nec ſecundi.

Ad hoc etiam faciunt multa quæ ſupra dicta ſunt in tractatu de operibus manualibus.

Nunc ſecundo oſtendendum eſt, quod etiam prædicatores, quamvis non ſint prælati, poſſunt accipere ab illis quibus prædicant, eleemoſynas unde vivant. Apoſtolus enim dicit I. Corint. IX. 7. *Quis militat ſuis ſtipendiis umquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat?* Quæ omnia, & plura alia exempla inducit, ut Gloſſa dicit, ad oſtendendum quod Apoſtoli non ſibi aliquid ultra debitum uſurdant, ſi, ſicut Dominus conſtituit, ex Evangelio viventes panem gratuitum manducabant ab eis ſumptum quibus gratuitam gratiam prædicabant. Sed conſtat quod militi cuilibet, & plantatori vineæ, & paſtori gregis debetur victus ex ſuo opere, propter hoc quod in opere laborant. Cum ergo in Evangelio laborem habeant prædicando non ſolum prælati, ſed etiam quicumque alii licite prædicant; utique poſſunt ab his quibus prædicant, panem accipere, unde ſuſtententur.

Item. Apoſtolus probat quod poterant Apoſtoli temporalia accipere ab eis quibus prædicabant, quia eis ſpiritualia ſeminabant: quia qui dat magna, non eſt mirum, ſi accipiat parva: unde dicit in eodem cap. (verſ. 11.) *Si nos vobis ſpiritualia ſeminavimus, magnum eſt, ſi nos carnalia veſtra metamus?* Sed eadem ſpiritualia quæ prædicant prælati, prædicant alii ex eorum auctoritate. Ergo etiam ipſi poſſunt ab his quibus prædicant, carnalia accipere, unde vivant.

Item.

(a) *Al.* volunt.

Item. Eodem cap. (verſ. 14.) dicit Apoſtolus: *Dominus ordinavit his qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere*: Gloſsa: „ Hoc rationabiliter fecit, ut expeditiores ſint ad prædicandum verbum Dei. " Sed omnes qui ad prædicandum deputantur, oportet eſſe expeditos ad prædicandum, ſive ſint prælati, ſive auctoritate prælatorum prædicent. Ergo ad eos etiam qui non ſunt prælati, ordinatio Domini ſe extendit, ut de Evangelio vivant: quod etiam patet ex ipſis verbis Apoſtoli. Non enim dicit, qui habent ordinariam auctoritatem, ſed ſimpliciter *qui annuntiant*.

Item. Lucæ x. Dominus diſcipulis miſſis ad prædicandum dicit: *In eadem domo manete edentes, & bibentes quæ apud illos ſunt: dignus eſt enim operarius mercede ſua.* Ex quo patet quod prædicatori quaſi merces debetur victus ab his quibus prædicat, ut patet ibidem per Gloſſam, quæ dicit: „ Nota, quod uni operi prædicatorum duæ mercedes debentur: una in via, quæ nos in labore ſuſtentat; alia in patria, quæ nos in reſurrectione remunerat. " Sed merces non debetur poteſtati, vel auctoritati, vel habitui, ſed actui, quia ſolum actibus meremur: unde & Philoſophus in I. Ethicor. dicit: *Quemadmodum in Olympiadibus non optimi, & fortiſſimi coronantur, ſed agonizantes; (horum enim quidam vincunt) ita & eorum qui in vita bonorum, & optimorum operantes recte, illuſtres ſiunt.* Er hoc eſt etiam quod Apoſtolus dicit II. Tim. II. 5. (*a*) *Non coronabitur niſi qui legitime certaverit.* Ergo illi qui prædicant, ſive ſint prælati, ſive non, dummodo licite prædicent, poſſunt licite de Evangelio vivere.

Item. Magis laborant in Evangelio illi qui prædicant miſſi a prælatis, quam illi ex quorum collegio mittuntur, vel qui mittunt eos de voluntate prælatorum. Sed illi ex quorum collegio prædicatores mittuntur, quamvis non ſint prælati, poſſunt vivere de eleemoſynis acceptis ab his quibus Evangelium prædicant: quod patet ex hoc quod dicitur Rom. xv. 26. *Probaverunt Macedonia, & Achaia collationem aliquam facere in pauperes (b) ſanctos qui ſunt in Hieruſalem. Placuit enim eis: & debitores ſunt eorum. Nam ſi ſpiritualium eorum participes facti ſunt gentiles*: Gloſſa: „ *eorum*, ideſt Iudæorum, qui miſerunt eis prædicatores ab Hieroſolymis: " *debent & in carnalibus miniſtrare eis.* Iſti autem pauperes non poſſunt tantum intelligi Apoſtoli, quia non oportebat pro Apoſtolis ſolum, qui duodecim erant, & parvo victu contenti, facere collectas per omnes Eccleſias, & præcipue cum ipſimet victum acciperent ab his quibus prædicabant, ut patet I. Cor. IX. Ergo multo fortius illi qui prædicant, quamvis non ſint prælati, ſed a prælatis miſſi, poſſunt de Evangelio vivere.

Item. Magis cooperantur prælatis ad Evangelium prædicandum illi qui ex eorum iniunctione Evangelium prædicant, quam illi qui in aliis miniſteriis eis obſequuntur. Sed prælati prædicantes Evangelium poſſunt accipere ſumptus non ſolum pro ſe, ſed etiam pro familia ſua, quæ eis miniſtrat. Ergo multo fortius illi qui Evangelium annuntiant ex commiſſione prælatorum, poſſunt de Evangelio vivere.

Item. Ille qui impendit aliquid gratis ad quod non tenetur, non minus poteſt recipere vicem, quam ille qui impendit hoc ad quod tenetur. Sed prælati obligati ſunt plebibus ad hoc quod eis ſpiritualia miniſtrent: unde dicit Apoſtolus I. Corinth. IX. 16. *Nam & ſi evangelizavero, non eſt mihi gloria: neceſſitas enim mihi incumbit: væ enim mihi eſt, ſi non evangelizavero.* Ergo illi qui non ſunt prælati, nec in aliquo plebibus tenentur, non minus poſſunt licite accipere temporalia ab eis quibus prædicant.

Item Auguſtinus dicit in Lib. de opere monach. *Si evangeliſtæ ſunt*, ſcilicet hi religioſi, *fateor, habent poteſtatem*, ſcilicet vivendi de ſumptibus fidelium. Sed non ſoli prælati ſunt evangeliſtæ, ſed omnes qui evangelizare poſſunt, etiam diacones: unde Eph. IV. 11. Apoſtolus dicit: *Dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios vero Evangeliſtas, alios autem paſtores & doctores*, diſtinguens Evangeliſtas a paſtoribus & Apoſtolis, per quos prælati intelliguntur. Ergo quicumque prædicant, ſive ſint prælati, ſive non, poſſunt de Evangelio vivere.

Item. Inter omnes occupationes eccleſiaſticas dignior eſt occupatio eorum qui verbum Dei annuntiant: unde ad hoc Chriſtus veniſſe ſe monſtrat, (*c*) Marc. I. *Ad hoc miſſus ſum.* Demonſtratur etiam Iſa. LXI. 1. (*d*) *Ad evangelizandum pauperibus miſit me*: & ad hoc etiam Paulus miſſum ſe dicit I. Corinth. I. 17. *Non enim*

(a) *Vulgata*: Non coronatur, niſi legitime certaverit. (b) *Vulgata* ſanctorum. (c) *Nihil tale in Marco, Luca autem* IV. 43. Ideo miſſus ſum. (d) *Vulgata hoc loco*: Ad annuntiandum manſueti miſit me: *Luca autem cap.* IV. 18. evangelizare pauperibus miſit me.

enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed evangelizare. Sed illi qui occupationibus eccleſiaſticis implicantur, non debent manibus laborare, ſed de rebus Eccleſiæ vivere, ut dicit Auguſtinus in Lib. de opere monach. de ſe ipſo loquens. Ergo multo fortius illi qui occupantur in prædicatione verbi Dei, poſſunt ſine labore manuum de Evangelio vivere.

Item. Utilius eſt prædicationis officium quam advocationis. Sed advocati qui licite advocationis officium exercent, poſſunt de ſuo labore, & officio vivere. Ergo multo fortius prædicatores poſſunt de Evangelio vivere, ſive ſint prælati, ſive non, dummodo licite prædicent.

Item. Quamvis de uſura non poſſit eleemoſyna fieri, tamen prædicatoribus eſt conceſſum ut ab uſurariis eleemoſynas accipiant, ſi aliter non poſſint morari in terris uſurariorum, hac ratione quia gerunt negotia eorum quibus uſuræ debentur, dum per prædicationem uſurarios ad uſurarum reſtitutionem inducunt, ut decretalis dicit extra de ſent. excom. cap. *Cum voluntate*. Sed ipſi ſimiliter gerunt negotia omnium, & divitum, & pauperum, dum divites ad dandum eleemoſynas pauperibus inducunt, & dum ad alia ſalutaria opera alios exhortantur. Ergo poſſunt licite accipere eleemoſynas ab illis quibus prædicant.

Item. In artibus mechanicis videmus quod non ſolum illi qui manibus operantur, licite de artificio vivunt, ſed & ſapiens architectus, qui manibus non laborat, & alios dirigit. Sed ille qui de moribus docet, eſt quaſi architectus reſpectu omnium officiorum humanorum, ut patet per Philoſophum in I. Ethic. Ergo prædicatores poſſunt de officio prædicationis vivere, etiam ſi manibus non operentur.

Item. Sanitas animæ præferenda eſt ſanitati corporis. Sed medici dantes conſilium de ſalute corporis, etſi nihil manibus operentur, poſſunt licite accipere unde vivant. Ergo multo fortius illi qui conſulunt ſaluti animarum, etiam ſi manibus non laborent.

Nunc tertio reſtat oſtendere, quod prædicti non ſolum vivere poſſint de eleemoſynis ſponte oblatis, ſed etiam eas petere mendicando: quod probatur exemplo Chriſti, in cuius perſona in Pſalm. xxxix. 18. dicitur: *Ego autem mendicus ſum, & pauper:* Gloſſa: „ Hoc dicit Chriſtus de ſe „ ex forma ſervi: “ & infra: „ Mendicus eſt qui ab alio petit, & pauper qui „ ſibi non ſufficit. “

Item. In alio Pſalm. lxix. 6. *Ego vero egenus, & pauper ſum:* Gloſſa: „ Sum *egenus*, id eſt petens; *& pauper ſum*, id eſt „ inſufficiens mihi, quia & mundanas copias non habet, & intus ubi eſt dives, „ ſemper ambit, deſiderat, accipit. “

Item. In alio Pſalm. cviii. 17. *Perſecutus eſt hominem inopem & mendicum:* Gloſſa: „ ſcilicet Chriſtum: “ & alia Gloſſa: „ Pauperes inſequi ſola ſævitia eſt: „ alii pro divitiis, vel honoribus inter- „ dum huiuſmodi patiuntur. “ Illæ duæ ultimæ Gloſſæ oſtendunt manifeſte, quod de mendicitate rerum temporalium prædicta verba intelligere oportet.

Item. II. ad Corinth. viii. 9. *Scitis gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt:* Gloſſa: „ in „ mundo. “ Et quod in hoc Chriſtus ſit imitandus, patet per Gloſſam, quæ ibidem dicit: „ Nemo ſe contemnat. Pauper in „ cella, dives in conſcientia, ſecurior „ dormit in terra quam cum auro dives „ in purpura. Non ergo expaveſcas cum „ tua mendicitate ad illum accedere qui „ indutus eſt noſtra paupertate. “

Item. Quod Dominus victum petierit, expreſſe habetur Luc. xix. 5. ubi Dominus dixit ad Zachæum: *Zachae, feſtinans deſcende, quia hodie in domo tua oportet me manere:* Gloſſa: „ Non invitatus „ invitat: quia etſi nondum audierat vo- „ cem invitantis, audierat tamen affe- „ ctum. “

Item. Marc. xi. 11. *Circumſpectis omnibus, cum iam veſpere eſſet &c.* Gloſſa: „ *Cir- „ cumſpectis omnibus*, ſi quis eum hoſpitio „ ſuſciperet. Tantæ enim paupertatis „ fuit, & ita nulli adulatus, ut in tan- „ ta urbe nullum hoſpitium inveniret. “ Ex quo patet quod Chriſtus ita pauper erat quod hoſpitium conducere non poſſet; ſed ab aliis hoſpitium petebat, & expectabat. Unde blaſphemum eſt dicere, quod non liceat mendicare.

Item. Hoc probatur exemplo Apoſtolorum, qui iuſſi ſunt a Domino neceſſaria ad victum in via non ferre, ut patet Matth. x. Marc. vi. & Luc. ix. & x. Conſtat autem quod ipſi imperioſe non poterant accipere. Ergo ſatis evidens eſt quod neceſſaria victus humiliter petebant, quod eſt mendicare.

Item. Hoc etiam patet de diſcipulis Apoſtolorum poſt reſurrectionem Chriſti. Dicitur enim in III. Can. Ioan. 7. *Pro nomine eius profecti ſunt:* Gloſſa: „ Pro „ nomine Chriſti ampliando: “ *profecti ſunt:* Gloſſa: „ Alienati a rebus propriis: “

Er-

Digitized by Google

Ergo ſine neceſſariis viæ ibant: ex quo patet quod neceſſe habebant petere.

Item. Homo magis debet ſibi providere quam aliis. Sed Apoſtolus petebat eleemoſynas pro aliis, ſcilicet pro pauperibus ſanctorum qui erant in Hieruſalem. Ergo etiam licet alicui eleemoſynas petere pro fratribus ſuis, vel etiam pro ſe ipſo.

Item quod mendicare liceat, patet per exemplum beati Alexii, qui omnibus ſuis dimiſſis propter Chriſtum, ſine labore manuum vivebat de eleemoſynis, quas mendicando quærebat, ita etiam quod a ſervis patris ſui qui eum quærebant, eleemoſynas peteret, & de hoc gratias Deo ageret, quod a ſervis ſuis eleemoſynas accepiſſet. Cuius ſanctitatis indicium fuit vox cælitus delapſa, audientibus Papa, & Imperatoribus Honorio, & Arcadio, & univerſo populo Romano in Eccleſia beati Petri exiſtentibus, quæ teſtata eſt meritis eius Romam ſtare. Multis etiam miraculis poſt mortem claruit, unde & canonizatus eſt, & feſtum eius a Romana Eccleſia ſolemniter celebratur.

Item. Hieronymus ad Oceanum in commendationem Fabiolæ dicit, quod *optabat ſuis divitiis pariter effuſis pro Chriſto ſtipes accipere*. In hoc autem non eſſet commendanda, ſi peccatum eſſent mendicare.

Item. Illud quod eſt illicitum in Eccleſia, non iniungitur alicui in pœnitentiam. Sed pro gravioribus peccatis alicui iniungitur quod extra terram ſuam ſine expenſis mendicando peregrinetur. Ergo mendicare non eſt illicitum, ſed poteſt eſſe pœnitentiæ opus; & ita aſſumere mendicationem propter Chriſtum ad perfectionem vitæ pertinet, ſicut & cetera pœnitentiæ opera, in quibus religiones fundantur.

Item. Sicut ea quibus maceratur corpus, ut ieiunium, vigiliæ, & huiuſmodi, valent contra concupiſcentiam carnis; ita ea quæ ad humiliationem hominis pertinent, valent contra ſuperbiam ſpiritus, quæ non minus eſt fugienda quam concupiſcentia carnis, cum etiam peccata ſpiritualia ſint maioris culpæ, ut Gregorius dicit. Sed nihil poteſt eſſe inter opera pœnitentiæ quod hominem magis humilem, & abiectum reddat quam mendicatio: unde naturaliter omnis homo mendicare erubeſcit. Ergo ſicut ad ſtatum perfectionis pertinet quod homo ieiunium, & vigilias aſſumat, ut carnis concupiſcentiam domet; ita ad perfectionem vitæ pertinet, ſi aliquis mendicationem aſſumat propter Chriſtum ut ſpiritum humiliet.

Item. Caritas Chriſti liberalior eſt quam amicitia ſæculi. Sed licet ex amicitia ſæculi aliquid petere ab amico ſuo, quo indigeat, & præcipue ſi ei in aliquo recompenſare poteſt; nec differt utrum recompenſatio fiat de eodem, vel de alio, ut dicitur in V. Ethic. ergo multo fortius licet alicui, quamvis ſit validus, quod petat illa quibus indiget propter caritatem Chriſti, & præcipue cum poſſit recompenſare recipiens danti in orationibus, & aliis ſpiritualibus bonis.

Item. Licet petere ab aliquo illud ex cuius datione ſit dantis conditio melior. Sed ex hoc, ſcilicet quod aliquis dat eleemoſynam, ſit eius conditio melior, quia per hoc meretur vitam æternam. Ergo non eſt illicitum eleemoſynas petere.

Item. Indigentiæ pauperum non poteſt ſubveniri, niſi eorum indigentia ſciatur. Sciri autem non poteſt omnino, niſi neceſſitatem ſuam petendo exponat. Ergo ſi licitum eſt aliquibus quod ſit in tali ſtatu quod rebus alienis indigeant ad ſuſtentationem, licitum eſt quod eas petant. Sed licitum eſt quod aliqui in ſtatu egeſtatis ſe ponant propter Chriſtum, ut ſupra probatum eſt: in quo etiam ſi manibus operentur, oportet quod indigeant multis, ut Auguſtinus dicit in Lib. de opere monach. Ergo licitum eſt eleemoſynas petere.

Nunc quarto oſtendemus, quod prædictis mendicantibus eleemoſynæ ſunt dandæ. Primo per hoc quod habetur in III. Canon. Ioan. *Cariſſime, fideliter facis quidquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos*: & de quibus loquatur ſubiungit: *Pro nomine enim eius profecti ſunt*: Gloſſa: „ Alienati a rebus propriis. “ Et infra: *Nos ergo debemus ſuſcipere huiuſmodi*: Gloſſa: „ Ioannes omnia dimiſerat, & ſe divitibus connumerat, ut alacriores reddat, „ & promptiores ad commiſerendum pauperibus. “ Ergo commendabile eſt dare eleemoſynas illi qui pro nomine Chriſti ſine rebus propriis vivunt.

Item. Matth. x. 41. *Qui recipit iuſtum in nomine iuſti*, Gloſſa: „ pro eo quod nominatur iuſtus: “ *mercedem iuſti accipiet*: Gloſſa: „ Dicit ergo aliquis: Ergo & „ pſeudoprophetas, & Iudam proditorem „ ſuſcipiemus? Hoc Dominus procurans, „ dixit perſonas non eſſe ſuſcipiendas, „ ſed nomina, & mercede non carere ſuſcipientem, licet indignus ſit qui ſuſcipitur. “ Ex quo patet quod eleemoſy-

næ

næ ſunt dandæ his qui habent nomen ſan-
ctitatis, etiam ſi indigni ſint..

Item. Ad Rom. xv. commendat Apo-
ſtolus Macedones, & Achaicos de hoc quod
probaverunt collationem facere in paupe-
res ſanctos: ubi dicit Gloſſa: ,, Hi totos
,, ſe dederunt divinis obſequiis: nihil mun-
,, danum curantes, exemplum bonæ con-
,, verſationis præbebant credentibus. Iſtis
,, mittendam fecerant Achaici, & Mace-
,, dones collectam, per quam rem ad hu-
,, iuſmodi opera Romanos Apoſtolus in
,, vitat. " Ergo patet quod prædictis pau
peribus eleemoſynæ ſunt daodæ.

Item. II. ad Corinth. VIII. 14. *Veſtra
abundantia illorum inopiam ſuppleat*: Gloſ-
ſa: ,, Illorum qui omnia mundi deſerunt."
Ergo idem ut prius.

Item. Super illud II. ad Theſſ. III. 13.
*Vos autem, fratres, nolite deficere benefa-
cientes*: Gloſſa, ,, pauperibus: " & alia
Gloſsa: ,, Quia etſi operentur, poſſunt
,, tamen nonnullis indigere: & ideo mo-
,, net ne illi qui habebant unde ſervis Dei
,, neceſſaria præberent, bac occaſione pi-
,, greſcerent. Non enim in reprehenſio-
,, nem venit qui humanus eſt in largien-
,, do; ſed hic qui cum poſſit laborem ter-
,, re, otioſe vult vitam agere. " Ergo
patet quod ſervis Dei eſt laudabile elee-
moſynas dare, ſive laborent, ſive non,
etiam quando non laborantes reprehenſi-
biles ſunt.

Item. Hieronymus contra Vigilantium:
*Nec nos negamus cunctis pauperibus, & etiam
Iudæis, & Samaritanis, ſi tanta ſit largi-
tas, ſtipes porrigendas; ſed Apoſtolus docet
faciendam quidem ad omnes eleemoſynam, ſed
maxime ad domeſticos fidei, de quibus & Sal-
vator in Evangelio loquebatur*: Facite vobi,
amicos de mammona iniquitatis, qui vos
recipiant in æterna tabernacula. *Num-
quid iſti pauperes inter quorum pannos, &
illuviem corporis flagrans libido dominatur,
poſſunt habere æterna tabernacula, qui nec
præſentia poſſident, nec futura? Non enim
ſimpliciter pauperes, ſed pauperes ſpiritu beati ap-
pellantur, de quibus ſcriptum eſt* Pſal. xl. Beatus
qui intelligit ſuper egenum, & pauperem.
*In vulgi pauperibus ſuſtentandis nequaquam
intellectu, ſed eleemoſyna opus eſt, in ſanctis
pauperibus beatitudinis intelligentia, ut ei
tribuat qui erubeſcit accipere, & cum accepe-
rit dolet, metens carnalia, & ſeminans ſpi-
ritualia*. Ex quo patet quod melius eſt
ſanctis pauperibus dare eleemoſynas quam
quibuſcumque aliis.

Item. II. Corinth. IX. ſuper illud, *Di-
ſperſit, dedit pauperibus*, dicit Gloſſa:
,, Si huius qui pauperibus largitur, mer-
,, ces magna eſt; quanto magis eius qui
,, miniſtrat ſanctis? Pauperes enim dici
,, poſſunt etiam qui mali ſunt. " Et ſic
idem quod prius.

Item. Hieronymus ſuper epiſtolam ad Ga-
lat. exponens illud, *Communicet autem is qui
catechizatur*, ſic dicit: ,, His qui adhuc
,, imbecilliores, & diſcipuli, & carnales
,, erant, imperat ut quomodo ipſi a ma-
,, giſtris ſpiritualia metunt, ſic magiſtris
,, carnalia præbeant, qui totos ſe divinæ
,, eruditioni, & ſtudio tradentes, vitæ
,, huius neceſſariis indigent. " Ergo etiam
non laborantibus corporaliter, ſed ex to-
to ſe ſtudio Scripturarum dantibus, elee-
moſynæ ſunt dandæ.

Item. Hieronymus ad Paulinum: *Quem
ſenſeris tibi aut ſemper, aut crebre de num-
mis loquentem, excepta eleemoſyna, quæ in-
differenter omnibus patet, inſtitorem potius
habere quam monachum*. Ex quo patet quod
monachis, & omnibus aliis eleemoſynæ
ſunt dandæ, & quod eis licet loqui de
eleemoſyna petenda.

Item. Dicitur in decret. diſtinct. XLII:
*Si quis deſpicit eos qui fideliter agapes, ideſt
convivia pauperum exhibent, & propter hono-
rem Domini convocant fratres, & noluerit
communicare huiuſcemodi vocationibus, parvi-
pendens quod geritur; anathema ſit*. Ergo
patet quod excommunicandus eſt qui dicit
eleemoſynas indigentibus non eſſe lar-
giendas.

Item Proverb. XXI. 13. *Qui obturat au-
rem ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe cla-
mabit, & non exaudietur*: Gloſſa: ,, Pau-
,, peris generaliter, non egeni tantum,
,, vel corporaliter infirmi. Nam qui cri-
,, minibus alienis affectus non vult con-
,, dolere, ſed iudicantis mavult tenere
,, cenſuram, oſtendit ſe nondum vitiorum
,, fæcibus expurgatum, neque auditu di-
,, vinæ miſericordiæ dignum. " Patet er-
go quod omnibus pauperibus eleemoſynæ
ſunt dandæ, etiam corpore validis.

Item. Super illud Pſal. CIII. *Producens fe-
num iumentis, & herbam ſervituti hominum*,
dicit Gloſſa: ,, Terra ſatiabatur *producens
,, fenum*, ideſt temporalia, *iumentis*, ideſt
,, prædicatoribus, ut de Evangelio vivant
,, qui Evangelium annuntiant. Niſi terra
,, producat fenum, ideſt temporalia, non eſt
,, irrigata, ſed ſterilis: quod ſi facit, ipſe
,, eſt fructus. " Et infra: ,, Debentur
,, prædicatoribus temporalia, qui largiun-
,, tur ſpiritualia, de quibus dicitur: *Bea-
,, tus qui præoccupat vocem petituri*. Non
,, ita debes agere bovi trituranti, ut men-

,, dico

„ dico tranſeunti. Illi, ſcilicet mendico, „ das, quia legitur, *Omni petenti da*; „ huic vero etiam non petenti dare de- „ bes. “ Et infra: „ *Omni petenti da*; „ quicumque ſit, da, agnoſcens in eo eum „ cui des; ſed multo magis da ſervo Dei, „ militi Chriſti, & non petenti. “ Ex quo patet quod omnibus pauperibus etiam non petentibus eleemoſynæ ſunt dandæ, præcipue tamen prædicatoribus dari debent a ſuis auditoribus.

Item. Luc. XVI. 9. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis*: Gloſſa: „ Non „ quoslibet pauperes, ſed eos qui poſſunt „ vos recipere in æterna tabernacula. “ Sed maxime poſſunt in æterna tabernacula recipere pauperes propter Chriſtum, qui etiam iudices cum Chriſto erunt. Ergo eis præcipue ſunt eleemoſynæ faciendæ.

Nunc ultimo reſtat reſpondere his quæ in contrarium obiiciuntur.

Ad id ergo quod primo obiicitur, quod *munera excæcant oculos ſapientum*, dicendum, quod res temporales dupliciter accipi poſſunt. Uno modo ad divitias augendas, & congregandas; & talis receptio munerum ex cupiditate procedit, quæ oculos cordis excæcat, & a iuſtitia declinare facit. Alio modo ad neceſſitatem victus, & veſtitus; & iſta munerum acceptio cupiditatem non habet annexam, unde non excæcat oculos, nec verba iuſtitiæ facit mutare. Et hæc diſtinctio probatur per hoc quod habetur I. Tim. ult. 8. *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus*: Gloſſa: „ Qui ultra ten- „ dit, malum invenit: “ unde ſubditur: *Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli.*

Ad ſecundum dicendum, quod duplex eſt ſervitus. Eſt enim ſervitus timoris, & amoris. Qui ergo accipit munera ex cupiditate, ſervus eſt timoris: quia quæ cum cupiditate acquiruntur, cum timore poſſidentur: & ab hac ſervitute liberi debent eſſe ſervi Chriſti. Rom. VIII. 15. *Non accepiſtis ſpiritum ſervitutis iterum in timore*. Sed qui accipit munera ex caritate, ſervus eſt amoris: & ab hac ſervitute non ſunt liberi ſervi Chriſti: unde Apoſtolus dicit II. Cor. IV. 5. *Non noſmetipſos prædicamus, ſed Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum; nos autem ſervos veſtros per Ieſum*. Patet ergo quod ille qui propter officium caritatis implendum eleemoſynas ad corporis ſuſtentationem recipit, non incurrit ſervitutem quæ ſit indigna ſervis Chriſti, ſed illa quæ competit ſervis Chriſti.

Ad tertium dicendum, quod dare ſecundum ſe eſt laudabilius quam accipere: unde & Philoſophus dicit in IV. Ethic. quod actus liberalitatis magis eſt in dando quam in accipiendo, quamvis liberalis det, & recipiat. Nihil tamen prohibet receptionem eſſe meliorem ratione alicuius adiuncti; & hoc eſt per accidens. Dicendum ergo, quod ſi in paupere nihil conſideretur niſi receptio eleemoſynæ tantum, beatior eſt dives qui dat eleemoſynas, quam pauper qui recipit; ſed talis poteſt eſſe cauſa recipiendi eleemoſynam, quod magis merebitur recipiens quam dans, utpote ſi ſe in tali ſtatu propter Chriſtum conſtituerit, ut eleemoſynas recipiat non quaſi coactus, ſed voluntarius pauper. Unde Gloſſa ibidem dicit: „ Non illis qui relictis omnibus ſecuti „ ſunt Dominum, divites eleemoſynarios „ præponit; ſed illos maxime glorificat „ qui cunctis quæ poſſident in ſemet re- „ nuntiantes, nihilominus laborant mani- „ bus operando, ut habeant unde tribuant „ neceſſitatem patienti. “ Et proculdubio hoc eſt laudabilius in illis dumtaxat qui ab aliis magis neceſſariis occupationibus vacant. Et ita tales ſi poſſent ſine impedimento talium occupationum laborare, & aliis dare, perfectius eſſet, ut etiam ſupra dictum eſt, cum de labore manuum agebatur. Nec tamen concedendum eſt, quod religioſi teneantur ad omne id quod perfectius eſt, ſed ad illa tantum ad quæ ex voto ſe aſtringunt.

Ad quartum dicendum, quod Eccleſia non gravatur, ſi tales de eleemoſynis vivunt, quia modicis ſunt contenti, magnum fructum in Eccleſia facientes; immo in hoc Eccleſia maxime alleviatur, quia quod alii qui non ſunt ita modicis contenti, cum magnis expenſis faciunt, hoc idem per tales cum parvis ſumptibus expletur. Nec in hoc pauperibus aliquid ſubtrahitur, quod tales de eleemoſynis vivunt: quia talium conſilio, & inductione multo plura pauperibus dantur quam ipſi accipiant. Et præterea ipſi etiam omnia quæ habuerunt, pauperibus ſunt largiti: unde multo plus in ſumptibus pauperum poſuerunt quam illud quod de eleemoſynis accipiunt.

Ad quintum dicendum, quod illud decretum perverſe inducitur: quod patet ex hoc quod Gratianus dicit in cap. ſequenti. Verum his auctoritatibus prohibentur ab Eccleſia ſuſcipi non illi qui quondam fuerunt divites, & poſtea omnia reliquerunt, ut Petrus, & Matthæus, & Paulus;

lus; aut pauperibus diſtribuerunt, ut Zachæus; aut Eccleſiæ rebus adiunxerunt, ſicut illi qui prædia ſua vendentes, ponebant pretia ante pedes Apoſtolorum, ut eſſent illis omnia communia: ſed illi qui in domibus parentum reſidentes, vel ſua relinquere nolentes, eccleſiaſticis facultatibus paſci deſiderant.

Ad ſextum dicendum, quod Auguſtinus loquitur de illis qui ſunt otio dediti, qui in nullo poſſunt eſſe utiles illis a quibus paſcuntur: tales enim neceſſe eſt ut adulentur ad hoc ut paſcantur. Tales enim paſcere oneroſum eſſet cuilibet, niſi favorem paſcentis ſaltem adulationibus captarent. Sed illi qui paſcuntur propter Chriſtum, a quibus paſcentes ſcilicet ſperant ſpiritualia pro temporalibus quæ largiuntur, non oportet adulari: quia talibus non datur propter eos, ſed propter illum cuius ſunt ſervi, qui in eis recipitur, ut dicitur Matth. x. 40. *Qui recipit vos, me recipit*: ubi Gloſſa: „ Quia non aliud recipit in Apoſtolis quam quod in Chriſto eſt." Et ſic patet quod illi qui pauperes efficiuntur, & mendicant, & de eleemoſynis vivunt propter Chriſtum, non ſibi neceſſitatem adulationis imponunt. Sed maior neceſſitas adulationis, & ſervitutis ineſt divitibus, quos oportet adulari principibus, ut divitias amplient, & conſervent. Unde dicit Chryſoſtomus ſuper Matth. *Adulari neceſſe eſt principes, & milites, & ſubiectos, & multis indigere, & turpiter ſervire, & formidare, & ſuſpicari, & timere eorum qui ſuſpicantur, oculos, & calumniantium ora, & avarorum concupiſcentias. Sed non eſt paupertas aliquid tale, ſed contrarium univerſum.*

Ad ſeptimum dicendum, quod quamvis accipere non ſit actus liberalitatis, niſi prout ordinatur ad dandum; tamen accipere neceſſaria ad victum, actus eſt humilitatis in his qui tantum ſe humiliaverunt propter Chriſtum, ut ſe ſubiicerent egeſtati; quæ quidem virtus eſt eminentior quam liberalitas.

Ad octavum dicendum, quod Auguſtinus in Libro illo reprehendit monachos qui volebant de eleemoſynis vivere propter duo. Primo propter errorem in quem inciderant, ut ſcilicet dicerent manibus operari eſſe contrarium præcepto evangelico quod habetur Matth. vi. 25. (a) *Nolite ſolciti eſſe corpori veſtro &c.* Secundo quia propter pigritiam a labore manuum deſiſtebant, laborioſam vitam fugientes, qua in ſæculo laboraverunt. Unde de his dicit, quod nullo modo decet ut in ea vita, ubi ſenatores fiunt laborioſi, ibi fiant opifices otioſi: eos autem qui in ſæculo poſſeſſiones habuerunt unde viverent ſine labore manuum, vel qui occupationibus eccleſiaſticis occupantur, non prohibet de eleemoſynis vivere exemplo eorum quos tales fuiſſe in primitiva Eccleſia Hieroſolymis dicit: & hoc manifeſte patet verba Libri diligenter intuenti. Et quamvis ſi non prædicent, non habeant poteſtatem vivendi de eleemoſynis, quaſi operarii de mercede laboris; non tamen eis prohibetur quin ſicut pauperes de eleemoſynis vivant. Alio enim modo debetur eleemoſyna pauperi, & alio modo prædicatori, ut dicit Gloſſa ſuper illud Pſal. cxiii. *Producens fœnum iumentis.*

Ad nonum dicendum, quod, ut dictum eſt, prælatis victus neceſſaria a ſubditis accipere licet, quia laborant in Evangelio. Merces enim operi debetur, non poteſtati, aut auctoritati. Cum ergo religioſi ex commiſſione prædicantes ſimiliter laborent, dignum eſt ut & ipſi ab his quibus prædicant, neceſſaria victus accipiant. Sunt tamen & aliæ cauſæ propter quas & religioſi etiam non prædicantes neceſſaria victus a fidelibus accipere poſſunt: puta, quia omnia ſua propter Chriſtum reliquerunt: vel quia miniſtrant altari, cuius ſacrificium, ubicumque agatur, commune eſt toti populo fidelium: vel quia vacant ſtudio ſacræ Scripturæ, contemplationi, orationi, & aliis ſpiritualibus ad communem utilitatem totius Eccleſiæ.

Ad decimum dicendum, quod non eſt inconveniens, illud quod alicui datur pro mercede, alteri dari gratis & miſericorditer. Unde victus qui miniſtratur prædicatoribus quaſi debita merces laboris, poteſt omnibus pauperibus miſericorditer, & meritorie dari non ut debita merces, ſed quaſi ſubſidium caritatis.

Ad undecimum dicendum, quod maius damnum ſequebatur ex prædicatione pſeudoapoſtolorum, quibus prædicandi occaſionem Apoſtolus auferebat de ſumptibus fidelium non vivendo, cum contraria fidei prædicarent, quam de hoc quod Apoſtolus ſe labori manuum implicabat de proprio labore vivens. Nunc autem eſt e converſo, quia maior profectus eſt Eccleſiæ fidelibus de hoc quod aliqui exemplum humilitatis præbent in paupertate, & mendicitate vivendo voluntarie propter Chriſtum, & dimiſſo labore manuum,

(a) *Vulgata*: Ne ſolliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis, neque corpori veſtro quid induamini.

Google

nuum, occupando ſe in his quæ pertinent ad ſalutem animarum, quam ſequatur damnum de hoc quod aliqui turpiter de eleemoſynis vivere volunt. Et ideo non debent deſiſtere pauperes Chriſti ab hoc quod de eleemoſynis vivant, ut aliis occaſionem auferant.

Ad duodecimum dicendum, quod apud Iudæos conſuetudo erat ut doctoribus ab aliis ſubſidia vitæ miniſtrarentur: ita etiam inter cunctos fideles in conſuetudinem venit, divulgata evangelica doctrina, quæ hoc ordinavit: unde etſi a principio converſionis gentium, quando adhuc in gentibus hoc non conſuetum erat, dimittebant ſumptus accipere propter ſcandalum; nunc tamen hoc ſcandalum non eſt timendum, & præcipue in illis qui modico victu, & veſtitu ſunt contenti, de quo multo plures ædificantur quam ſcandalizantur. Qui enim de hoc ſcandalizantur, Phariſæorum ſcandalum ſibi inducunt, quod Dominus parvipendere iubet Matth. xv. Secus autem eſſet, ſi eleemoſynam acciperent non ſolum ad neceſſitatem victus, ſed ad laute vivendum, vel ad divitias congregandas.

Ad decimumtertium dicendum, quod eadem ratione probari poſſet quod virginitas non ſit bona: quia hoc Hieronymus dicit contra Vigilantium prædictam rationem facientem: *Si omnes virgines fuerint, nuptiæ non erunt, interibit humanum genus*: & infra: *Rara eſt virtus, nec a pluribus appetitur: atque utinam hoc omnes eſſent quod pauci ſunt, de quibus dicitur: Multi ſunt vocati, pauci vere electi*. Ex quo patet ſolutio prædictæ obiectionis. Opera enim perfectionis tantæ difficultatis ſunt, quod paucorum eſt ſe ad ea extendere. Nec dicendum, quod timendum ſit quod dum omnes eis inhærent, mundus pereat.

Ad ea autem quibus oſtendere nituntur, quod non liceat mendicando eleemoſynas petere, hoc modo reſpondendum eſt.

Ad primum ergo dicendum, quod cum dicitur, *Omnino indigens, & mendicus non erit inter vos*, non prohibetur quin aliquis ſtatum mendicitatis, vel paupertatis aſſumat; ſed quia non ita derelinquetur ab aliis, ut in talem ſtatum incidat, in quo eum oporteat de neceſſitate mendicare: & hoc patet per id quod præcedit: *Civem, & propinquum repetendi non habebis poteſtatem*: & Gloſſa ibi dicit: „ Licet omnes proximi noſtri ſint, illis tamen maxime miſericordia impendenda eſt qui Chriſti nobiſcum ſunt membra." Ex quo patet quod ubi præcipitur miſericordia, non prohibetur mendicitas.

Ad ſecundum dicendum, quod Gloſſa exponit de pane ſpirituali: unde dicit: „ *Non vidi iuſtum derelictum* a Deo, *nec ſemen eius quærens panem* ſpiritualem, „ ideſt indigere pane verbi Dei, quia „ verbum Dei ſemper cum eo eſt." Si tamen de pane materiali intelligatur, intelligendum eſt quod iuſti non quærunt panem ex neceſſitate quaſi derelicti a Deo, cum dicatur Heb. ult. 5. *Non te deſeram, neque derelinquam*: non tamen excluditur quin illi qui ſunt iuſti, voluntarie ſe poſſint exponere paupertati propter Chriſtum; quod tamen forte temporibus Pſalmiſtæ factum non erat, quia perfectionis opera tempori gratiæ ſervabantur.

Ad tertium dicendum, quod non eſt inconveniens quod illud quod alicui in pœnam infligitur, ab alio voluntarie aſſumptum in iuſtitiam vertatur; ſicut aliqui propter ſcelera quæ committunt, rebus ſuis ſpoliantur; & tamen ad perfectionem iuſtitiæ pertinet quod aliquis rebus propriis ſe ſpoliet propter Chriſtum. Et ſimiliter mendicitas quamvis aliquibus malefactoribus indicatur a Deo in pœnam, nihil tamen prohibet quin voluntarie aſſumpta propter Chriſtum, ad perfectionem iuſtitiæ pertineat.

Ad quartum dicendum, quod per illam Gloſſam prohibetur quod aliquis non petat ex cupiditate, alias Gloſſa non concordaret textui: in textu enim dicitur: *Ut nullius aliquid deſideretis*. Ex cupiditate autem quærunt non qui neceſſaria victus, & veſtitus petunt, ſed qui ultra hoc quærunt, unde divites fieri poſſint, ut patet per hoc quod dicitur I. Timot. vi. ut ſupra dictum eſt.

Ad quintum dicendum, quod duplex eſt mendicitas, coacta ſcilicet, & voluntaria. Coacta mendicitas, quia contra voluntatem eſt, periculum impatientiæ habet annexum. Voluntaria autem mendicitas, quæ non ex cupiditate procedit, ut dictum eſt, humilitatis meritum habet adiunctum. Unde Auguſtinus per verba illa non prohibet mendicitatem voluntariam, ſed docet occaſionem neceſſariæ mendicitatis vitandam eſſe a pauperibus Chriſti, dum manibus laborant: quod patet per hoc quod dicit: *Ut non compellantur egeſtate neceſſaria petere*.

Ad ſextum dicendum, quod Hieronymus loquitur de petitione, & acceptione eorum quæ ſunt ultra neceſſarium victum: quod patet ex hoc quod loquitur Nepotiano presbytero, qui de rebus mundi ſufficienter habebat ad vitam ſuſtentandam. Unde patet quod non eſt ad propoſitum.

Ad ſeptimum dicendum, quod lex illa loquitur de validis mendicantibus, qui nullam utilitatem reipublicæ afferebant, ſed otioſe viventes uſurpabant illud quod aliis pauperibus debebatur: quod patet ex hoc quod lex eos inertes nominat, ſicut ſunt guliardi, & alii ſimiles, qui victum ab hominibus quærunt otioſe viventes: quod non niſi perverſiſſime in religioſos retorqueri poteſt: & tamen non oportet quod peccatum ſemper ſit gravius quod gravius punitur: quia pœnæ peccatoribus inſliguntur non ſolum propter vindictam culpæ, ſed etiam propter correctionem vel eius qui peccavit, vel aliorum: unde pro minori peccato aliquando aliquis gravius punitur, quando homines ad peccatum illud ſunt proniores, ut terrore pœnæ magis caveant. Capitulum autem inductum loquitur de pœna quæ inducitur ad vindictam peccati tantum.

Ad octavum dicendum, quod illi de quibus Auguſtinus loquitur, non ſolum petebant neceſſaria victus, ſed aliquid ultra ad divitias congregandas; nec habebant veram ſanctitatem, ſed ſimulatam: quod patet ex hoc quod dicit, quod *exigebant ſumptus lucroſæ egeſtatis, aut ſimulatæ pretium ſanctitatis*: & hoc proculdubio reprehenſibile erat.

Ad nonum dicendum, quod erubeſcentia ſemper eſt de turpi; turpe autem pulchro opponitur: unde ſecundum differentiam pulchri oportet accipere differentiam turpitudinis, & ruboris. Eſt enim duplex pulchritudo. Una ſpiritualis, quæ conſiſtit in debita ordinatione animæ, & affluentia bonorum ſpiritualium: unde omne quod procedit ex defectu ſpiritualis boni, vel quod interiorem inordinationem oſtendit, turpitudinem habet. Alia eſt pulchritudo exterior, quæ conſiſtit in debita ordinatione corporis, & affluentia exteriorum rerum, quæ ad corpus ordinantur; & e converſo inordinatio corporis, vel defectus temporalium rerum exteriorem quamdam turpitudinem habet. Et ſicut utraque pulchritudo delectat, & deſideratur; ita utraque turpitudo erubeſcentiam parit. Verecundatur enim aliquis de hoc quod eſt pauper, vel de hoc quod eſt (*a*) corpore vitiatus, vel de hoc quod eſt inrſcius, vel inordinata geſſit. Quia igitur turpitudo interior ſemper eſt reprobanda, ideo omne quod habet erubeſcentiam prædictæ turpitudinis, reprobandum eſt. Nec eſt inſtantia de confeſſione peccatorum: quia confitens non erubeſcit de confeſſione, ſed de peccato quod confeſſio manifeſtat. Defectus autem exteriorum, vel turpitudo a ſanctis viris contemnitur, & quandoque perfectionis ſtudio ab eis aſſumitur propter Chriſtum. Unde illud quod habet erubeſcentiam illius turpitudinis, non ſemper eſt reprobandum; immo quandoque maxime laudatur, quando propter humilitatem aſſumitur. Mendicare autem habet erubeſcentiam huic ſecundæ turpitudini reſpondentem: quia omnis mendicans ſe pauperem oſtendit, & quodammodo ſe ſubiicit ei a quo mendicat, quæ ad defectum exteriorem pertinent: unde mendicitas propter Chriſtum aſſumpta non ſolum non eſt reprobanda, ſed maxime laudanda.

Ad decimum dicendum, quod ille a quo eleemoſyna petitur, non debet habere tædium, ſi ordinate ab eo petatur: & ideo quando aliquis ordinate eleemoſynam petit, ſcilicet ad neceſſitatem ſuſtentandam, non eſt in culpa qui petit, ſed ille qui ad tædium removendum dat. Si autem inordinate petatur, petens etiam peccat.

Ad ea vero quibus oſtendere nituntur, quod religioſi prædicantes non poſſunt de eleemoſynis vivere; vel eleemoſynas petere, per ordinem deinceps reſpondendum eſt.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis prædicatores de eleemoſynis vivant, non tamen ſequitur quod adulentur. Quamvis enim qui ſine adulatione prædicant, non habeant gratiam apud malos, qui dicuntur homines carnales, habent tamen gratiam apud bonos: & ideo quandoque ſi ſine adulatione prædicant, coguntur defectus multos pati, quando ſcilicet in illos incidunt apud quos ſine adulatione gratiam habere non poſſunt; quandoque autem ſine egeſtate ſunt, quando in illos incidunt quorum ſine adulatione gratiam habent. Unde & Chriſtus hoſpitium quandoque habere non poterat, quandoque etiam invitabatur a multis:

(*a*) *Al.* de corpore.

tis: & mulieres quæ eum ſequebantur, de ſuis facultatibus ei miniſtrabant, ut dicitur Luc. VIII. Ita etiam Apoſtoli quandoque multas penurias ſuſtinebant, quandoque autem abundabant, in utriſque modeſte ſe habentes. Philip. ult. 12. *Scio & abundare, & penuriam pati*. Et has etiam viciſſitudines pauperes prædicatores noſtri temporis experiuntur frequenter.

Ad ſecundum dicendum, quod prædicatores eleemoſynas petentes non faciunt aliquid in quo ſit occaſio avaritiæ. Avaritia enim eſt immoderatus amor habendi: velle autem victum, & veſtitum ad neceſſitatem, non eſt immoderatum. I. Tim. ult. 8. *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus*. Unde pauperes qui petunt neceſſaria victus & veſtitus, & aliorum quæ humana vita exigit, non ſunt in aliqua occaſione avaritiæ.

Ad tertium dicendum, quod prædicatores non debent quærere temporalia quaſi ex principali intentione, ut in eis finem conſtituant; poſſunt tamen quærere ſecundario, ut ſuſtententur ad Evangelium prædicandum, quod primo quærere debent: Matth. VI. 36. *Primum quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius*: Gloſſa: „ Hic aperte oſtendit iſta non eſſe „ petenda tamquam bona noſtra, etſi ne„ ceſſaria. Regnum enim petendum eſt, „ & in eo finis noſter eſt ponendus, pro„ pter quem omnia faciamus; verbi gra„ tia, manducemus ut evangelizemus, „ non evangelizemus ut manducemus. “

Ad quartum dicendum, quod, ſicut ſupra probatum eſt, ſumptus quem prædicatores accipiunt, debetur eis tamquam merces. Merces autem alicui operanti debetur dupliciter. Uno modo ex debito legalis iuſtitiæ, ſicut quando pactum intervenit inter operantem, & eum cui operatur, ita quod operarius poteſt alium compellere ad ſolvendum. Alio modo ex debito iuſtitiæ amicabilis, ſicut quando aliquis amicabiliter alteri de ſuo labore ſervit, debitum eſt ut alius ei ſuo modo vicem rependat, quamvis non poſſit eum per iudicium compellere. Hos enim duos iuſtitiæ modos Philoſophus diſtinguit in VIII. Ethic. Dico ergo, quod quando aliquis prælatus alicui plebi præficitur, hoc modo ad invicem colligantur, quod ſubditi poſſunt a prælato ſpiritualia petere, & prælati a ſubditis temporalia; ſed ab aliis qui non ſunt prælati, non poſſunt ſubditi ſpiritualia exigere, nec e converſo ipſi poſſunt eos cogere ad ſolvendum temporalia, quamvis ex licentia prælatorum ſpiritualia ſeminent; niſi forte quantum ad omnia vicarii prælatorum conſtituantur. Patet igitur quod diverſimode accipiunt ſumptus pauperes qui omnino nihil impendunt; & religioſi qui non ſunt prælati, ſed prædicant de licentia prælatorum; & prælati: quia alii pauperes totaliter accipiunt gratis, unde in eis eſt pura mendicitas; ſed prædicantes qui non ſunt prælati, accipiunt ſicut mercedem debitam, unde habent poteſtatem accipiendi, quamvis non coactivam; prælati autem etiam coactivam habent poteſtatem. Si tamen ille qui poteſt aliquid ex poteſtate accipere, petat non quaſi debitum, ſed quaſi omnino gratuitum; nulli facit iniuriam, ſed in ſe humilitatem commendabilem reddit.

Ad quintum dicendum, quod Apoſtolus volebat oſtendere quod ipſe poterat ſumere ſumptus a fidelibus eadem ratione qua alii Apoſtoli accipiebant: & ideo ut oſtenderet ſe eamdem habere poteſtatem, primo oſtendit ſe Apoſtolum eſſe, ſicut & alii Apoſtoli erant.

Ad ſextum dicendum, quod pſeudoapoſtoli uſurpabant ſibi indebite ſumptus fidelium tripliciter. Primn quia falſa prædicabant, & contra evangelicam doctrinam, ut patet Roman. ult. ſuper illud, *Rogamus autem vos fratres*: quod Gloſſa de pſeudoapoſtolis exponit, qui credentes cogebant iudaizare. Secundo quia prædicabant non miſſi a veris Apoſtolis: unde Apoſtolus vocat eos ad Galat. II. *ſubintrantes*. Tertio quia auctoritative exigebant ac ſi eſſent Apoſtolj. Et hæc tria deficiunt in propoſito: unde ratio non valet.

Ad ſeptimum dicendum, quod prædicti religioſi prædicantes petunt quod eſt eis debitum per ſecundum modum iuſtitiæ, quia debitum iuſtitiam reſpicit; ſed in hoc commendabiliores ſunt, quia hoc quod eſt debitum, ut gratuitum petunt.

Ad octavum dicendum, quod prælati recipientes a populo decimas, & oblationes, etſi ipſi ſolvant per ſe debito modo ſpiritualia ſeminando, poſſunt tamen ad maiorem plebis utilitatem etiam alios cooperatores habere: unde nulla iniuria fit plebi, ſi plus de temporalibus conferant quam ſit ſtatutum, quando & plus de ſpiritualibus eis impenditur quam prælati teneantur; & præcipue ex quo non poteſtative accipitur, ſed caritative, & humiliter petitur.

Ad

Ad nonum dicendum, quod unuſquiſque abrenuntiare poteſt ei quod ſibi debetur: unde etſi prælati ex debito teneantur providere eis quos mittunt ad prædicandum; poſſunt tamen qui mittuntur, huic debito abrenuntiare. Nec tamen in hoc aliquod gravamen ingeritur illis ad quos mittuntur, cum ab eis ultra neceſſaria victus non petant, nec etiam iſta exigant coactive, ſed caritative, prout unuſquiſque deſtinavit in corde ſuo, in hoc exemplum Apoſtoli limitantes II. Cor. VIII. & IX. capp.

Ad decimum dicendum, quod hypocritæ propter hoc a Domino redarguuntur, quia per orationem, & alia quæ ſuperſtitioſe agebant, ſolum intendebant ad quæſtum: unde Gloſſa ibi: „ *Væ vobis* „ *Scribæ, & Phariſæi*, qui veſtra ſuper- „ ſtitione nihil intenditis niſi ut prædam „ de ſubiecta plebe faciatis." Hoc autem de aliquo iudicare eſt temerarium, cum pertineat ad intentionem cordis.

Ad undecimum dicendum, quod ad infames perſonas prædicatores declinare non debent, ita quod eorum infamia in prædicatores retorqueri poſſit: ſic enim prædicatio venit in contemptum: quia, ſicut dicit Gregorius, *cuius vita deſpicitur, conſequens eſt ut eius prædicatio contemnatur:* & ſic loquitur Gloſſa inducta. (*a*) Si autem ad prædicatores declinent, qui eorum conſortio meliores reddantur, & ipſi exinde non infamentur, laudabile eſt, quia hoc Dominus legitur feciſſe: unde Matth. IX. II. *Videntes hoc Phariſæi, diſcipulis eius dicebant: Quare cum publicanis, & peccatoribus manducat magiſter veſter?* ubi & Gloſſa dicit, quod „ Do- „ minus ſuis in hoc miſericordiæ exem- „ plum dedit." Si tamen illi ad quos declinant, hoc ſibi pro gratia non imputant; eorum culpa eſt, non illorum qui ad eos declinant.

Ad duodecimum dicendum, quod illi qui evangelizant, etſi accipiant ab eis quibus prædicant, neceſſaria vitæ, non tamen Evangelium vendunt: quia non habent finalem intentionem ad ea quæ accipiunt, ut ſupra dictum eſt: unde I. Timoth. V. ſuper illud, *Qui bene præſunt presbyteri &c.* dicit Gloſſa: „Boni diſpen- „ ſatores, & fideles non ſolum honore in „ ſublimi præveniri debent, ſed & ter- „ reno, ut non contriſtentur:" & infra: „ Neceſſitatis ergo eſt accipere un- „ de vivitur; caritatis eſt præbere. Non „ tamen venale eſt Evangelium, ut pro „ his prædicetur, ſed pro æternis. Si e- „ nim ſic vendunt magnam rem, vili ven- „ dunt. Accipiant ergo ſuſtentationem ne- „ ceſſitatis a populo, mercedem diſpenſa- „ tionis a Domino. Non enim a populo „ redditur quaſi merces, propter quam ſci- „ licet finaliter ſerviatur illis qui ſibi in „ caritate ſerviunt Evangelii; ſed tam- „ quam ſtipendium datur, quo, ut poſ- „ ſint laborare, paſcantur."

Ad decimumtertium dicendum, quod quamvis potuerit eſſe aliqua ſpecies mali accipere victum a gentibus, quibus fides prædicabatur, propter hoc quod non erat eis conſuetum, ut ſupra dictum eſt; tamen nunc ſpecies nulla mali apparet, divulgata Evangelii doctrina, quæ hæc deberi evangelizantibus ordinavit, & præcipue illis qui non quærunt ad ſuperfluitatem, ſed ad neceſſitatem, & de quibus conſtat quod non propter hoc labori Evangelii ſe exponunt ut lucrentur, cum hoc quod propter Evangelium accipiunt, multo ſit minus eo quod ab eis in ſæculo relictum fuit propter Chriſtum.

Ad ea vero quibus oſtendere nituntur, quod talibus eleemoſynæ non ſunt dandæ, iam per ordinem reſpondendum eſt.

Ad primum ergo dicendum, quod cum dicitur: „ Voca pauperes, a quibus in „ præſenti nil potes expectare:" intelligendum eſt quod excluditur intentio retributionis in præſenti, non autem poſſibilitas eventus, cum nullus ſit pauper a quo aliquis non poſſit iuvari in præſenti, quandoque aliquo caſu emergente. Et quod ita debeat intelligi, patet per Gloſſam, quæ ibi dicit: „Si intendis in- „ vitare ut inviteris, ibi potes falli." Nec tamen intelligendum eſt quod ſemper retributione æterna careat, ſi aliquis divites, vel amicos ad convivium vocet; cum hoc poſſit ex caritate procedere, & propter Deum fieri: unde Gloſſa ibi dicit, quod „ qui pauperes „ vocat, in futuro præmium percipiet; „ qui amicos, fratres, & divites vocat, „ recepit mercedem ſuam. Sed ſi hoc „ propter Deum facit in exemplo filio- „ rum Iob, ſicut cetera fraternæ dile- „ ctionis officia, ipſe qui iuſſit, remu- „ nerat." Nec tamen intelligendum eſt, quod ſi fratres, & familiares propter ſolam familiaritatem vocentur, quod ſit peccatum, quamvis merito æterno careat: unde Gloſſa ibidem dicit: „ Fra- „ tres, amicos, & divites alterutrum „ convivia celebrare non quaſi ſcelus in- „ ter-

(*a*) *Forte.* Si autem prædicatores ad eos declinent qui &c.

„ terdicit, ſed oſtendit non valere ad „ præmia vitæ. “

Ad ſecundum dicendum, quod verbum Auguſtini intelligendum eſt in illo caſu in quo loquitur Sapiens Eccli. XII. 4. *Da miſericordi, & ne ſuſcipias peccatorem:* ubi dicit Gloſſa: „ Peccatoribus pro eo quod „ peccatores ſunt, noli communicare, „ ſicut qui nutriunt hiſtriones, cum eſuriant Chriſti pauperes. “ Qui autem dat indigenti peccatori, non quia peccator eſt, ſed quia homo eſt, non peccatorem, ſed iuſtum nutrit, quia culpam non diligit, ſed naturam: unde quando eleemoſyna datur alicui propter hoc quod peccator eſt, vel ut peccator ſit, magis eſſet ei ſubtrahenda. Nec tamen ſequitur quod pauperibus Chriſti qui manibus non laborant, eleemoſynæ non ſint dandæ. Non enim ex hoc iniuſtitiam incurrunt, cum non laborando non peccant, ut ſupra oſtenſum eſt. Et ſi etiam peccatores eſſent, non tamen eis daretur proptet hoc quod ſunt peccatores, ſed quia ſunt indigentes.

Ad tertium dicendum, quod ei qui inordinate petit, non eſt danda res petita, ſed correptio; ſed ei qui ordinate petit, danda eſt res, ſi facultas adſit. Unde Gregorius XXI. Moral. ſuper illud Iob, *Si negavi quod volebant pauperibus*, dicit: „ Per „ hæc dicta vir ſanctus oſtendit non ſo„ lum ad inopiam pauperibus, ſed etiam „ ad habendi deſiderium deſerviſſe. Sed „ quid, ſi ipſa vellent pauperes quæ for„ taſſe accipere non expediret? An quia „ in Scriptura ſacra pauperes humiles di„ ci ſolent, ea ſola æſtimanda ſunt quæ „ pauperes accipere volunt, quæ humi„ les petunt? Et proculdubio oportet ut „ (a) incunctanter detur quidquid cum „ vera humilitate requiritur, ideſt quod „ non ex deſiderio, ſed ex neceſſitate po„ ſtulatur. Nam valde iam ſuperbire eſt „ extra metas inopiæ aliquid deſidera„ re. “ Patet ergo quod petentibus ad neceſſitatem danda eſt indubitanter res, ſed petentibus ad ſuperfluitatem danda eſt correptio.

Ad quartum dicendum, quod tunc in pœnam ſubtrahenda eſt eleemoſyna petentibus, quando ex acceptis occaſionem iniuſtitiæ manifeſte accipiunt; nec tamen etiam ita ſunt eis ſubtrahendæ quin in ultima neceſſitate eis ſubveniatur. Religioſi autem pauperes non ex eleemoſynis acceptis ad iniuſtitiam abutuntur, ſed magis per eas ad iuſtitiæ opera ſuſtentantur. Unde ratio non eſt ad propoſitum.

Ad quintum dicendum, quod Ambroſius non dicit penſanda eſſe in his quibus datur eleemoſyna, debilitatem corporis, & verecundiam, quaſi rationes dandi, quia ratio dandi eſt indigentia eius cui datur; ſed quaſi rationes quare his magis dari debeat. Unde non ſequitur quod non debilibus, vel his qui non verecundantur accipere, non ſit dandum; ſed quod debilibus, & verecundis magis ſit dandum, ceteris paribus: quia prædictæ duæ conditiones non ſunt ſolæ quæ debeant movere ad magis dandum, ſed multæ aliæ, ſicut bonitas perſonæ, propinquitas, indigentia, & multa huiuſmodi. Nec tamen verecundia accipiendi eſt tantum in illis qui ſua violenter amiſerunt, ſed etiam in illis qui voluntarie ſua dimiſerunt propter Chriſtum; cum quandoque æqualiter utrique ingenuos natales habeant, quos verecundia prodit; quamvis forte voluntarii pauperes magis verecundiam rationi ſubiiciant, ſicut & ceteras paſſiones.

Ad ſextum dicendum, quod cum multæ ſint conditiones, quare alicui potius ſit eleemoſyna danda quam alteri, ut dictum eſt; non poteſt ex una ſola conditione abſolute concludi, quod tali ſit eleemoſyna ſemper magis danda, ut puta quod magis indigenti ſemper magis ſit danda. Unde ſi aliæ conditiones præponderent in alio minus indigente, eſt magis dandum ei. Inter omnes autem conditiones efficacior eſt debitum, ut dicit Philoſophus in IX. Ethic. quia magis debemus reddere debitum quam gratiam impendere, niſi multæ conditiones ex alia parte præponderarent, ut ibidem dicitur. Unde cum prædicantibus debeantur neceſſaria victus quaſi ſtipendia quædam, ut dictum eſt; his potiſſime ſunt eleemoſynæ dandæ, præcipue ſi indigeant, niſi multum ex alia parte præponderarent aliæ conditiones.

Ad ſeptimum dicendum, quod ſicut duplex eſt felicitas, ſpiritualis ſcilicet, & temporalis; ita duplex miſeria, ſcilicet temporalis, & ſpiritualis. Quamvis ergo voluntarii pauperes non ſint miſeri ſpirituali miſeria, quæ ſimpliciter miſeria eſt, cum Dominus beatos eos vocet Matth. V. & Luc. VI. poſſunt tamen temporali miſeriæ eſſe ſubiecti: unde & de temporalibus eſt eis miſericordia exhibenda.

Ad

(a) *Al.* inconſtanter.

Ad octavum dicendum, quod propinquitas eſt una de conditionibus quæ facit quod alicui ſit magis dandum, non tamen eſt ſola: & ideo non oportet quod ſemper magis propinquis magis detur, ut ex dictis patet.

CAPUT VIII.

Tertia pars principalis totius operis: in qua oſtenditur quomodo religioſorum famam corrumpere nituntur, in multis eos frivole impugnando, & primo quod habitum vilem, & humilem deferant.

NUnc accedendum eſt ad refellendum ea quæ a prædictis malignantibus in religioſorum infamiam proferuntur, quod ex eorum præſumptione procedit: quia, ut Gregorius dicit in V. Moral. *nequaquam quis ſanctorum neglecta corrigere præſumeret, niſi de ſe prius meliora ſenſiſſet.* Unde Hieronymus Sabinianum ſuper hac materia ſic alloquitur: *Ne tibi ſolus videaris erraſſe, ſimulas nefanda de ſervis Dei, neſciens quod iniquitatem in alterum loquaris, & ponas in cœlum os tuum. Nec mirum, ſi a te qualeſcumque ſervi Domini blaſphementur, cum patremfamilias Beelzebub vocaverint patres tui.* Et ne quid eis ad malitiam deſit, dupliciter pervertunt judicium, ſcilicet male judicando de rebus, & male judicando de perſonis. Et hæc duplex indicii perverſitas diſtinguitur in Gloſſa I. Corinth. IV. ſuper illud, *Nolite ante tempus judicare:* unde dicit: „ Cavendum eſt „ ne pernicioſa opinione fallamur, ut „ quia non poſſumus hominum indagare „ conſcientiam, de ipſis rebus habeamus „ veram certamque ſcientiam; hoc mo„ do ut ſi neſcimus, an ille vel ille ho„ mo ſit impudicus pudicuſve, vel iu„ ſtus, vel iniuſtus, oderimus tamen im„ pudicitiam, & iniuſtitiam, & iuſti„ tiam, pudicitiamque diligamus; & „ hæc appetenda, illaque vitanda, in „ Dei veritate conſpiciamus: ut cum „ de ipſis rebus quod appetendum eſt „ appetimus, & quod devitandum eſt „ devitamus, ignoſcatur nobis quod de „ hominibus aliquando, immo aſſidue non „ vera ſentimus. “

Quia vero perverſitas iudicii de rebus pernicioſior eſt, ut ibidem habetur per Gloſſam; pericoloſiori morbo primitus occurrentes, primo videamus qualiter iudicium pervertunt in rebus, deinde qualiter in perſonis. In rebus ſiquidem pervertunt iudicium dupliciter. Primo manifeſta bona quæ a religioſis aguntur, prava eſſe iudicando, ſecundum illud Eccli. XI. 33. *Bona in mala convertens inſidiatur, & in electis imponet maculam.* Secundo quæ bene, & male poſſunt fieri, illicita aſſerendo. In hoc autem quod bona quæ a religioſis aguntur, iudicant eſſe mala, ſe ipſos condemnant, & eos contra quos loquuntur, maxime commendabiles oſtendunt. Se quidem condemnant, qui ſibi bona diſplicere oſtendunt: unde de talibus dicit Gregorius in VI. Moral. *Nunc malus bonis derogat, & recta quæ agere negligit, hæc in aliis obtrectando, lacerare non ceſſat.* Commendabiles etiam ex hoc illos contra quos loquuntur, oſtendunt, in eis Danielis innocentiam oſtendentes, de quo dixerunt principes Babylonis, Dan. VI. 5. *Non inveniemus Danieli huic aliquam occaſionem niſi forte in lege Dei ſui:* Gloſſa: „ Felix converſatio, in qua inimici culpam non inveniunt niſi in lege quam „ cuſtodit. “ Ita & prædicti malignantes in lege Dei, quam religioſi cuſtodiunt, occaſionem detractionis inveniunt, eos in contemptum inducentes.

Primo ex ipſo habitu humilitatis, quem deferunt.

Secundo ex officio caritatis quod proximis impendunt, dum aliis ſerviunt iuxta poſſe aliorum negotia caritative pertractando.

Tertio ex hoc quod non habentes hic manentem civitatem, de loco ad locum diſcurrunt ad fructificandum in populo Dei.

Quarto de hoc quod ſtudio vacant.

Quinto de hoc quod verbum Dei ordinate, & gratioſe proponunt. Ad hoc etiam refertur, quod in eis paupertatem, & mendicitatem, & doctrinam contemnunt, & fructum animarum, quem in populo faciunt ex licentia prælatorum, de quibus ſupra tractatum eſt.

Vilitatem vero veſtium in religioſam vitam agentibus contemptibilem multipliciter nituntur oſtendere.

Primo ex hoc quod Dominus dicit Matth. VII. 15. *Attendite a falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ovium:* eos qui vilibus veſtibus induuntur, ex hoc intendentes ſuſpectos reddere quod ſint falſi prophetæ.

Item. Apocal. VI. ſuper illud, *Ecce equus pallidus &c.* dicit Gloſſa: „ Videns diabo„ lus nec per apertas tribulationes, nec „ per apertas hæreſes poſſe ſe proficere, „ præmittit falſos fratres, qui ſub habitu „ religionis obtinent naturam & ruſi, & „ ni-

„ nigri equi, pervertendo fidem." Et ex hoc arguunt ut ſupra.

Item dicunt antiquis temporibus a Sede apoſtolica Epiſcopis Gaſliæ eſſe mandatum ut eos corrigant qui diſſimilem habitum aliis volebant aſſumere ſub quadam ſpecie ſanctitatis humilioribus induti: quod mandatum Papæ in regiſtro Romanæ Eccleſiæ habetur, ut dicunt, quamvis in corpore decretorum non contineatur. Ex quo volunt habere, quod homines ad minus in ſæculo viventes, humilioribus veſtibus non utantur quam alii ſui ſtatus.

Item. Auguſtinus dicit in III. Lib. de doctr. chriſtiana: *Quiſquis rebus temporalibus reſtrictius utitur quam ſe habent mores eorum cum quibus vivit, aut intemperans, aut ſuperſtitioſus eſt.* Ex quo patet quod vituperabile eſt quod aliquis utatur vilioribus veſtibus quam illi cum quibus vivit.

Item. Hieronymus dicit ad Nepotianum: *Veſtes pullas aque vita ut candidas. Ornata, & ſordida pari modo fugienda: quia alterum delitias, alterum gloriam redolet.* Et ita videtur quod vituperabile ſit viles veſtes portare.

Item. Rom. xiv. 17. dicitur: *Non eſt regnum Dei eſca, & potus*: Gloſſa: „ Non „ intereſt omnino quid alimentnrum, vel „ quantum quis capiat, dum id faciat pro „ congruenria hominum cum quibus vi„ vit, & perſonæ ſuæ, & pro valetudinis „ ſuæ neceſſitate." Ergo pari ratione nec ad virtutem omnino intereſt quibus veſtibus utatur homo, dummodo pro congruentia perſonæ ſuæ hoc faciat. Et ita videtur eſſe religio in hoc quod aliquis in ſignum contemptus mundi habitum vilem exterius portet.

Item. Hypocriſis videtur eſſe maximum peccatorum: unde Dnminus in Evangelio contra hypocritas plus invehitur quam contra alios peccatores: & Gregorius in Paſtor. *Nemo amplius in Eccleſia nocet quam qui perverſe agens, nomen, vel ordinem ſanctitatis tenet.* Sed ſub vilitate veſtium latet hypocriſis; pretioſitas autem veſtium ad delicias carnis pertinet, vel etiam aliquem motum ſuperbiæ occaſionaliter inducit. Ergo viruperabilius eſt excedere in vilitate veſtium quam in pretioſitate.

Item. In Domino Ieſu Chriſto nmnis religinnis, & ſanctitatis perfectio fuit. Sed ipſe portavit veſtem pretioſam, ſcilicet tunicam ineonſutilem, quæ deſuper erat cnntexta per totum, ut dicitur Ioan. ix. in quo videtur quod erat facta tali opere, ſicut panni conſuuntur acu cum auro, & ſerico: & quod pretioſa eſſet, patet ex eo quod milites eam dividere noluerunt, ſed ſortem ſuper eam miſerunt. Ergo hoc ad religionem non pertinet quod aliquis vilibus veſtibus induatur.

Item. Dominus Papa pretioſis, & ſericis veſtibus ntitur, & Reges etiam antiquitus purpureis veſtibus utebantur; nec laudabile eis eſſet, ſi viliores veſtes aſſumerent. Ergo pari ratione nec in aliis laudabile eſt, ſi viliores veſtes aſſumant quam ſuus ſtatus requirat. Et ſic per huiuſmndi in contemptum inducunt habitus humilitatem.

Hoc autem quantum ſit contrarium veritati, patet per illud quod dicitur xxi. quæſt. iv. *Omnis iactantia, & ornatura corporalis a ſacrato ordine aliena eſt. Eos ergo Epiſcopos, vel clericos, qui ſe fulgidis & claris veſtibus ornant, emendari oportet: quod ſi in hoc permanſerint, epithimia contra dantur.* Et infra: *Igitur ſi inventi fuerint deridentos eos qui vilibus, & religioſis veſtibus amicti ſunt, per epithimium corrigantur.* Priſcis enim temporibus omnis ſacratus vir cum mediocri, aut vili veſte converſabatur. Omne quippe quod non propter neceſſitatem ſuam, ſed propter venuſtatem accipitur, elationis habet calumniam, quemadmndum magnus ait Baſilius. Patet ergo quod vilitas veſtium eſt amplectenda, & pretioſitas fugienda, & quod graviter puniendi ſunt qui contra vilitatem veſtium loquuntur.

Item. Eorum falſitas apparet exemplo Ioannis Baptiſtæ, de quo Matth. iii. dicitur, quod habebat veſtimentum de pilis camelorum: ubi dicit Gloſſa: „ Qui pœnireutiam prædicat, habitum pœniten„ tiæ prætendit. In eo vilitas veſtis, & „ cibi laudatur, quorum uſus in divite „ arguitur." Et alia Gloſſa dicit ibidem, quod ſervus Dei non debet habere veſtimentum ad decorem, vel ad delectationem, ſed tantum ad tegendam nuditatem. Et Marc. i. ſuper illud, *Erat Ioannes veſtitus pilis*, dicir Gloſſa: „ Conve„ niens veſtis prædicatori." Ex quibus patet quod ſervi Dei, & præcipue qui pœnitentiam prædicant, debent vilibus veſtibus indui.

Item. Probatur exemplo antiquorum Prophetarum, de quibus dicitur ad Hebr. xi. *Circumierunt in melotis, in pellibus caprinis*: Gloſſa: „ ut Helias, & alii." Melus eſt animal qund & taxus dicitur, cuius pellis melota dicitur, & eſt valde hiſpida: vel melora eſt veſtis de pillis camelorum, ut patet ibi per Gloſſam.

Item. Probatur B. Hilarionis exemplo, & Ar-

Digitized by Google

& Arſenii, & aliorum patrum in eremo, de quibus narratur in eorum geſtis, quod viliſſimis veſtibus induebantur.

Item. Apocal. XI. 3. *Dabo duobus teſtibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis ſexaginta, amicti ſaccis*: Gloſſa: „ideſt prædicantes pœnitentiam, & exemplo oſtendentes.“ Item alia Gloſſa ibi: „Et ad exemplum eorum debetis prædicare.“ Ex quo iterum aperte habetur, quod debent vilibus indui præcipue pœnitentiam prædicantes.

Item. Qund vilitas veſtium ſit approbanda, & pretioſitas reprobanda, aperte oſtendit Gregorius in homilia, *Homo quidam erat dives*, ſic dicens: *Sunt nonnulli qui cultum ſubtilium pretioſarumque veſtium non putant eſſe peccatum: quod videlicet ſi culpa non eſſet, nequaquam ſermo Dei tam vigilanter exprimeret, quod dives qui torquebatur apud inferos, byſſo, & purpura indutus fuiſſet. Nemo quippe veſtimenta præcipua niſi ad inanem gloriam quærit, videlicet ut honorabilior ceteris eſſe videatur. Namquia pro ſola inanigloria veſtimentum pretioſum quæritur, ipſa res teſtatur, quod nemo vult ibi pretioſis veſtibus indui, ubi ab aliis non poſſit videri. Quam culpam poſſumus melius vilis indumenti virtute ox diverſo colligere: quia ſi abiectio pretioſi indumenti virtus non eſſet, Evangeliſta de Ioanne tam vigilanter non diceret: Erat Ioannes indutus pilis camelorum.*

Item. I. Petr. III. 3. ſuper illud, *Quarum non ſit extrinſecus capillatura &c.* dicit Gloſſa: „Sicut Cyprianus ait, ſerico, & purpura indutæ, Chriſtum induere non poſſunt. Auro, & margaritis, & monilibus adornatæ, ornamenta cordis, & corporis perdiderunt. Quod ſi Petrus mulieres quoque admonet coercendas, quæ excuſare poſſunt cultus ſuos per maritos; quanto magis id virginem obſervare fas eſt, cui nulla ſui cultus competit venia?“ Ex quo patet quod etiam in clericis multo amplius reprehenſibilis eſt habitus ornatus.

Item. Illud per quod virtus mentis manifeſtatur, per ſe loquendo, eſt laudabile, quamvis eo poſſit aliquis in ſuperbiam uti. Sed vilitas veſtium eſt huiuſmodi: unde Hieronymus dicit ad Ruſticum monachum: *Sordes veſtium candida mentis indicia ſunt: vilis tunica contemptum ſæculi præbat, ita dumtaxat ne animus tumeat, ne habitus, ſermoque diſſentiant.* Ergo vilitas veſtium ſecundum ſe eſt ſectanda, dummodo ſuperbia removeatur.

Item. Illud quod divinam miſericordiam promeretur, non poteſt eſſe malum. Sed per vilitatem veſtium divinam miſericordiam promeruerunt etiam maximi peccatores: unde III. Reg. XXI. 27. dicitur de impiiſſimo Achab, quod cum audiſſet ſermones Heliæ, *ſcidit veſtimenta ſua, & operuit cilicio carnem ſuam, ieiunavitque, & dormivit in ſacco*: unde Dominus de eo dixit ad Heliam: *Nonne vidiſti Achab humiliatum coram me? Quia igitur humiliatus eſt mei cauſa, non inducam malum in diebus eius.* Et tamen non fuit vera humilitas cordis, ut ibidem Gloſſa dicit. Et Ionæ III. dicitur, quod abiecit Rex veſtimenrum ſuum a ſe, & indutus eſt ſacco, & ſedit in cinere; & hoc idem aliis præcepit. Ergo vilitas veſtium eſt Deo accepta.

Item. Philoſophus probat in X. Ethic. quod virtutes non ſolum in interioribus actibus, ſed in exterioribus etiam conſiſtunt: & loquitur de moralibus virtutibus. Humilitas autem quædam moralis virtus eſt: non enim eſt intellectualis, neque theologica. Ergo non ſolum in interiori conſiſtit, ſed etiam in exterioribus. Cum ergo ad humilitatem pertineat quod homo contemnat ſe ipſum, hoc etiam ad humilitatem pertinebit quod contemptibilibus exterius utatur.

Item. Malum numquam palliatur niſi ſub eo quod habet ſpeciem boni. Sed hypocritæ ſua mala palliant ſub veſtium vilitate. Ergo vilitas veſtium, quantum eſt in ſe, habet ſpeciem boni: ergo ſecundum ſe commendabilis eſt, etſi ea aliqui abuti poſſint.

Item. Sicut ieiunium, & eleemoſyna ſunt pœnitentiæ inſtrumentum, ita & vilitas veſtium eſt laudabilis. Sed ieiunium, & eleemoſyna per ſe ſunt laudabilia. Ergo & vilitas veſtium per ſe eſt laudabilis, quamvis eis aliqui abutantur.

His igitur conſentientes, dicimus vilitatem veſtium per ſe loquendo commendabilem, utpote & pœnitentiæ, & humilitatis actum, quamvis etiam aliqui vilibus utantur veſtibus, qui pretioſioribus ſecundum ſui ſtatus conditionem licite uti poſſent, ſicut qui ſecundum ſtatus ſui conditionem licite carnibus uti poſſet, & non ieiunare, commendabiliter a carnibus abſtinent, & ieiunant. Per accidens tamen poteſt eſſe malum utrumque, ut ſi ex prædictis perturbentur illi cum quibus nos ſocialiter vitam agere oportet; vel etiam ſi aliquis pœnitentiæ operibus ad inanem gloriam abutatur, ſicut & de oratione, & de ieiunio, & de eleemoſyna Dominus Matth. VI. docet.

Ad primum ergo dicendum, quod ex

hoc

hoc quod falſi prophetæ veſtimentis ovium utuntur ad deceptionem, vilitas veſtium non eſt reprobanda, ſed magis commendanda. Noo enim vilitate veſtium malitiam ſuam obtegerent, niſi vilitas veſtium ſpeciem boni haberet: alias Scriptura, qua hæretici abutuntur, ut dicitur II. Petri ult. reprobanda eſſet, & ſimiliter pietas, cuius ſpeciem hæretici habent, ut dicitur II. Timoth. III. Unde & Gloſſa dicit Matth. VII. ibidem, quod „ non a „ veſte, ſed ab operibus prophetæ falſi „ cognoſcuntur: “ & infra dicit, quod „ oves non debent pelles ſuas deponere, „ etſi aliquando lupi eis ſe contegant. “

Ad ſecundum dicendum, quod diabolus miniſtros ſuos ſub religiouis habitu non obtegeret ad decipiendum, niſi religioſus habitus, quantum in ſe eſt, ſpeciem boni haberet. Nec tamen boni debent a tali habitu abſtinere, nec ex tali habitu aliqui iudicandi ſunt mali, ut patet ex Gloſſa inducta, quæ habetur Matth. VII. Unde & Hieronymus dicit in Libro contra Elvidium: *Numquid virginitatis eſt culpa, ſi ſimulator virginitatis in crimine eſt?*

Ad tertium dicendum, quod illa prohibitio non fuit facta, quia vilitas veſtium reprobanda eſſet, ſed quia forte aliqui ad deceptionem vilitate veſtium utebantur.

Ad quartum dicendum, quod Auguſtinus loquitur quando ex reſtrictione vitæ turbatur ſocietas inter eos quos oportet ſocialiter vivere. Si enim ſimpliciter eſſet intelligeodum, tunc qui ieiunaret ubi alii oon ieiunant, reprehenſibilis eſſet; quod manifeſte apparet falſum.

Ad quintum diceodum, quod Hieronymus in verbis præmiſſis non vilitatem veſtium cavendam eſſe docet, ſed abuſum, ut ſcilicet ex vilitate veſtium aliquis in elationem non incidat: alias ſibi cootrarius eſſet, qui ad vilitatem veſtium Ruſticum monachum inducit, & eam in Pammachio viro nobiliſſimo commendat, ut patet in epiſtola ad Pammachium de morte Paulinæ.

Ad ſextum dicendum, quod uſus exteriorum rerum dupliciter conſiderari poteſt: uno modo ex natura ipſarum rerum; & ſic eſt indifferens: alio modo ex fine ad quem ordinatur; & ſecundum hoc in uſu exteriorum rerum illud quod eſt ordinabile ad meliorem finem, eſt commendabilius; ſicut abſtinentia ciborum, quæ ordinabilis eſt ad coocupiſcentiam carnis domandam, eſt commendabilior quam communis victus, quo quis utitur cibis cum gratiarum actiooe: cuius contrarium Iovinianus hæreticus aſſerebat, ut patet per Hieronymum, qui hunc, & alios eius errores condemnat. Similiter etiam vilitas veſtium ordioatur ad humiliandum animum, & etiam ad corpus domandum: unde etiam pari ratione vilitas veſtium ſecundum ſe magis commendabilis eſt quam habitus communis; & hoc modo ſicut in ieiunio conſiſtit religio, ita etiam io veſtium vilitate.

Ad ſeptimum dicendum, quod ex hoc quod hypocriſis, quæ ſub vilitate veſtium latet, eſt magnum peccatum, non poteſt haberi quod vilitas veſtium ſit deterior quam pretioſitas. Non enim hoc modo comparatur vilitas veſtium ad hypocriſim ſicut pretioſitas earum ad delicias carnis, vel ad ſuperbiam. Pretioſitas enim veſtium per ſe & directe ad prædicta vitia ordinatur: unde exceſſus in pretioſitate veſtium, per ſe loquendo, vituperabilis eſt. Vilitas autem veſtium non ordinatur per ſe directe ad hypocriſim, ſed hypocriſis eſt abuſio quædam eius, ſicut & ceterorum operum ſanctitatis. Et quia quanto aliqua res eſt ſanctior, tanto abuſus eius eſt vituperabilior, ex hoc quod hypocriſis eſt magnum peccatum, manifeſte commendabilis redditur vilitas veſtium, & cetera exteriora pœnitentiæ opera, quibus hypocriſis abutitur. Non tamen concedendum eſt, quod hypocriſis, ſimpliciter loquendo, ſit maximum peccatorum: quia infidelitas, qua quis mentitur de Deo, eſt gravior quam ſimulatio, qua quis meotitur de ſe ipſo.

Ad octavum dicendum, quod non eſt credibile quod Domious Ieſus Chriſtus pretioſis veſtibus indueretur, qui Ioannem commendabilem oſtendit quod non erat mollibus indutus: alioquin Phariſæi, qui exteriorem ſanctitatem oſtentabant, ſicut de eo dicebant, quod erat vorax, & potator vini, & publicanorum amator; ita & de eo dixiſſent, quod eſſet mollibus indutus. Milites etiam qui ei illudebant, noo eum veſte purpurea induiſſent in ſignum regiæ dignitatis, ſi tunica inconſutilis auro, & ſerico contexta fuiſſet. Sed quod tunicam eius milites dividere noluerunt, hoc non fuit propter pretioſitatem veſtis, ſed propter numerum, quia quatuor partibus ſuperfuerat, quas milites de veſtibus Chriſti fecerunt; & ſi diviſa fuiset, omnino fuiſſet inutilis: io quo manifeſte apparet quod non erat de pretioſa materia. Nihilominus tamen ſecundum Gloſſam ibi notatur ſacramentum eccleſiaſticæ unitatis.

Ad nonum dicendum, quod quidam ſunt

ſtatus hominum quibus eſt habitus determinatus, ſicut quælibet religio ſuum determinatum habitum habet. Ita etiam antiquis temporibus Reges, & in dignitatibus conſtituti determinatos habitus habebant, quaſi ſuæ dignitatis inſignia; & ſic etiam nunc ſummus Pontifex determinato habitu utitur. Unde ſicut religioſo unius religionis non licet aſſumere viliorem habitum, qui ſuæ religionis metas excederet, quamvis intra metas habitus ſuæ religionis ſi vilioribus utatur, non ſit reprehenſibilis, ſed laudetur; ita etiam non fuiſſet laudabile in antiquis Principibus, nec modo eſſet in ſummo Pontifice, ſi viliorem habitum aſſumeret extra metas habitus conſueti. Secus autem eſt de principibus, & aliis hominibus qui non habent certum habitum & determinatum. In eis enim non eſt vituperabile, ſi vilioribus utantur quam eis convenire poſſit ſecundum ſuum ſtatum. Unde II. Regum VI. 20. dicitur, quod Michol deridens David ait: *Quam glorioſus fuit hodie Rex Iſrael, diſcooperiens ſe ante ancillas ſervorum ſuorum, & nudatus eſt, quaſi ſi nudetur unus de ſcurris.* David reſpondit: *Ludam, & vilior fiam pluſquam factus ſum, & ero humilis in oculis meis.* Et Eſther XIV. 16. *Tu ſcis neceſſitatem meam, quod abominer ſignum ſuperbiæ, & gloriæ meæ, quod eſt ſuper caput meum in diebus oſtentationis meæ, & non portem illud in diebus ſilentii mei.* Ex quo patet quod etiam Regibus, & Principibus eſt laudabile quod humilibus ſint contenti, quando ſine ſcandalo fieri poteſt, & ſine detrimento propriæ auctoritatis.

CAPUT IX.

Quomodo religioſos impugnant quantum ad opera caritatis.

NUnc ſecundo videndum eſt, qualiter in ſugillationem religioſorum proponunt quod religioſi de aliorum negotiis ſe intromittunt, inducentes illud quod habetur I. ad Theſs. IV. 11. *Operam detis ut quieti ſitis, & ut veſtrum negotium agatis:* Gloſſa: „ Dimiſſis alienis, quod „ vobis utile eſt in emendationem vitæ. “

Item. II. ad Theſſ. III. 11. *Audivimus inter vos quoſdam ambulantes inquiete, nihil operantes, ſed curioſe agentes*: Gloſſa: „ De alienis hoc modo merentur paſci, „ quod factum abhorret diſciplina dominica. “

Item. II. ad Tim. II. *Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſæcularibus*, Gloſſa, „ quibuslibet. “ Sed frequenter aliena negotia ſunt ſæcularia; & ita ex his volunt habere, quod religioſi de aliorum negotiis ſe intromittere non debeant: quod eſt expreſſe contra ſententiam Iacobi Apoſtoli dicentis Iacob. I. 27. *Religio munda, & immaculata apud Deum & Patrem hæc eſt, viſitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum*: Gloſſa: „ Succurrere eis qui „ carent præſidio in tempore neceſſitatis. “

Item Rom. ultim. 1. *Commendo vobis Phœbem ſororem noſtram*: Gloſſa: „ Ea pro aliquo negotio tunc temporis Romam profecta eſt: unde ſubdit Apoſtolus: *Et* „ *aſſiſtatis ei in quocumque negotio veſtri in-* „ *diguerit.* “ Item ad Galat. ult. 2. *Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti.*

Patet ergo quod commendabile eſt quod aliquis ex caritate alterius negotia gerat ut ſua. Sed tamen hoc poteſt dupliciter male fieri. Uno modo quando aliquis eſt curioſus pertractator aliorum negotiorum, quod omnino negligit ſua; & hoc prohibet Apoſtolus I. ad Theſſ. IV. dicens: *Operam detis ut quieti ſitis*, Gloſſa, „ a curioſitate: “ *& ut veſtrum negotium agatis*, Gloſſa, „ dimiſſis alienis. Ad hoc „ enim dimittere aliena iubet, ut ſua „ quiſque pertractet. “ Alio modo quando aliquis cooperatur aliis in turpibus negotiis, vel etiam turpi intentione; & hoc etiam prohibet idem Apoſtolus II. ad Theſſ. ult. unde dicit Gloſſa ſuper illud, *Curioſe agentes*: „ Hoc modo merentur paſci; „ quod factum abhorret diſciplina domi- „ nica. Eorum enim Deus venter eſt qui „ fœda cura neceſſaria ſibi provident. “ In hoc enim quod ventrem paſcere intendebant, oſtenditur turpis intentio: in hoc vero quod turpi cura hoc agebant, tangitur turpe negotium.

Et per hoc patet reſponſio ad duo prima.

Ad tertium dicendum, quod ſæcularia negotia ſunt illa, ut Gloſſa ibidem dicit, cum animus occupatur colligendæ cura pecuniæ ſine labore corporis, ut faciunt negotiatores, & huiuſmodi: & talibus negotiis religioſi ſe implicare non debent, ut ſcilicet pro aliis negotientur, vel aliqua huiuſmodi exerceant; ſed præter hæc de aliorum negotiis nihilominus ſe miſericorditer intromittere poſſunt, ſicut dando conſilium, vel intercedendo, vel aliquo ſimili modo.

CA-

CAPUT X.

Quomodo religioſos impugnant quantum ad diſcurſum pro ſalute animarum.

NUnc tertio videamus, quomodo religioſos incuſant de diſcurſu, inducentes illud quod Apoſtolus dicit II. Theſſ. ult. 11. *Audivimus quoſdam inter vos ambulare inquiete.* Ex quo eos gyrovagos appellant.

Item. In eorum irriſionem inducunt quod Auguſtinus in Lib. de opere monach. quoſdam monachos notans ait: *Nuſquam miſſos, nuſquam fixos, nuſquam ſtantes, nuſquam ſedentes.*

Item. Marci VI. 10. *Quocumque introieritis in domum, illic manete*: Gloſſa: „ Alienum eſt a prædicatore per domos curſitare, & hoſpitii iura mutare. “

Item Luc. X. 7. *In eadem autem domo manete:* Gloſſa: „ Non eſt de domo in domum vaga facilitate demigrandum, ut in hoſpitali amore ſervetur conſtantia. “

Item. Ad hoc facere videtur quod dicitur Iſai. XXX. 7. *Ideo clamavi ſuper hoc: Superbia tantum eſt, quieſce:* Gloſſa, „ in terra tua. “

Item. Hierem. XIV. 10. (a) *Populus hic dilexit movere pedes ſuos, & non quievit, & Domino non placuit.*

Hæc autem irriſio non eſt nova: ſicut Dionyſius narrat in epiſtola ad Apolophanium, ipſe gentilis exiſtens Paulum irridebat, vocans mundi circuitorem, quippe qui præceptum Domini diligenter implebat dicentis Marc. ult. 15. *Euntes in mundum univerſum, prædicate Evangelium omni creaturæ*: & Ioan. XV. 16. Dominus diſcipulis dixit: *Ego elegi vos, ut eatis, & fructum afferatis.*

Hic etiam prædicatorum diſcurſus ſignificatus fuit Iob XXXVII. 11. *Nubes ſpargunt lumen ſuum, quæ illuſtrant cuncta per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit ad omne quod præcepit illis ſuper faciem orbis terrarum*: Gloſſa: „ Nubes ſpargere, eſt prædicatores ſanctos exempla vitæ & agendo, & loquendo dilatare: *quæ luſtrant cuncta per circuitum*, quia prædicationis luce mundi fines illuminant. “

Item Iob XXXVIII. 25. *Quis dedit vehementiſſimo imbri curſum?* quod de curſu prædicationis Gloſſa exponit, & Gregorius in Moral.

Item. Zach. VI. 7. *Qui autem erant robuſtiſſimi, exierunt, & quærebant diſcurrere per omnem terram*: quod Gloſſa de Apoſtolis, & aliis prædicatoribus exponit.

Item. Ad Rom. ult. ſuper illud, *Salutate eos qui ex Narciſſi domo*, Gloſſa: „ Narciſſus iſte dicitur fuiſſe presbyter, qui, ſicut in aliis codicibus legitur, peregrinando confirmabar ſanctos fratres. “

Item. Iſai. XXVII. 6. *Qui ingrediuntur impetu ad Iacob*: Gloſſa: „ ad prædicandum: “ *implebunt faciem orbis ſemine:* Gloſſa: „ ſemine prædicationis: “ & in Pſalm. XVIII. 5. *In omnem terram exivit ſonus eorum.*

Item. Proverb. VI. 3. *Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum*: Gloſſa: „ a ſomno peccati. “ Excitatur autem aliquis a ſomno peccati per prædicationem. Ergo diſcurſus prædicantium ad ſalutem animarum eſt commendandus.

Item. Ezech. I. 13. *Hæc erat viſio diſcurrens in medio animalium*: ſuper quo dicit Gregorius in V. homil. primæ partis ſuper Ezech. „ Hi qui animarum cuſtodes ſunt, & paſcendi gregis onera ſuſceperunt, murare loca minime permittuntur. Hi autem qui amore Domini in prædicatione diſcurrunt, rotæ eius ignis ardens ſunt: quia cum ex eius deſiderio per varia loca diſcurrunt, unde ipſi ardent, & alios incendunt. “ Ex hac autem auctoritate duo habentur, ſcilicet quod alii poſſunt prædicare quam prælati, & quod illi prædicatores debent per diverſa loca diſcurrere, non in uno loco manere.

Item. Super illud, *Cum ambularent, quaſi ſonus erat multitudinis, ut ſonus caſtrorum*, homil. VIII. primæ partis ſuper Ezech. dicit Gregorius: „ Alia ſunt caſtra prædicantium, qui huc illucque pro colligendis animabus in ſancti operis procinctu laborant. “ Ex omnibus igitur prædictis patet quod prædicantium diſcurſus ad ſalutem animarum procurandam commendandus eſt.

Sciendum eſt, quod diſcurſus tripliciter in ſacra Scriptura vituperatur. Uno modo quando ex inconſtantia mentis procedit, vel animi levitate; & hoc præcipue accidit in illis qui ſine aliquo fructu diſcurrunt. Alio modo quando ex concupiſcentia terrenorum ad lucra quærenda diſcurritur. Tertio modo quando per hoc incitatur malitia ad aliqua mala procuranda. Et de his tribus habetur in Canon. Iudæ. 11. *Væ illis qui in via Cain abierunt, & er-*

(a) *Vulgata:* Hæc dicit Dominus populo huic, qui dilexit &c.

& errore Balaam mercede effuſi ſunt: in quo oſtenditur intentio nocendi. *Hi ſunt in epulis ſuis male convivantes, ſine timore, ſemetipſos paſcentes, nubes ſine aqua, quæ a ventis circumferuntur*: in quo tangitur concupiſcentia impellens ad motum: *arbores autumnales, infructuoſæ*: in quo oſtenditur quod ex levitate ſine fructu diſcurrunt. Quod ergo Apoſtolus arguit quoſdam de inquietudine, diſcurſum ex levitate procedentem reprehendit, vel etiam ex concupiſcentia: quod patet ex hoc quod in Gloſſa ſubiungitur: „ Qui fœda cura paſtum ſibi quærebant per curioſam inquietudinem. "

Similiter quod dicit Auguſtinus quoſdam monachos *nuſquam miſſos, nuſquam fixos, nuſquam ſtantes, nuſquam ſedentes*, arguit eorum diſcurſum ex levitate procedentem, vel potius ex cupiditate: unde ſubiungit, quod propter lucrum quærendum diſcurrebant, & in hoc reprehenſibiles erant.

Quod etiam dicitur Marci VI. & Lucæ X. manifeſte prohibet diſcurſum de domo in domum, ideſt de hoſpitio in hoſpitium, ad quod frequenter concupiſcentia inducit, ut ſcilicet contingit in illis quibus ea quæ habent, non ſufficiunt, lautiora quærentes, unde de domo in domum diſcurrunt.

Quod autem dicitur Iſai. XXX. pertinet ad animi levitatem, per quam homo qui in Deo fixus non eſt, ad diverſa diſcurrit, in quibus quietem invenire poſſit. Unde hoc ad litteram dicitur contra Iudæos, qui divino auxilio non contenti, in Aegyptum deſcendere volebant, ut Aegyptiorum patrocinio ſalvarentur.

Similiter quod dicitur Hierem. XIV. ad diſcurſum ex levitate procedentem referendum eſt: quod patet ex hoc quod dicit: *Qui dilexit movere pedes ſuos*. Eis enim qui ex levitate moventur, hoc ipſum quod circumeunt, appetibile videtur: unde Gloſſa exponit ibi motum pedum de motu affectuum.

CAPUT XI.

Quomodo religioſos impugnant quoad ſtudium.

NUnc quarto videndum eſt, quomodo in religioſorum ſugillationem inducunt quod ſtudio vacant. Dicitur enim II. ad Timot. III. 7. in derogationem quorumdam, per quos pericula Eccleſiæ imminebunt, quod erunt *ſemper diſcentes, & nunquam ad ſcientiam veritatis pervenientes*: & ita ex hoc ipſo ſuſpectos eos reddere volunt quod ſtudio vacant.

Item. Gregorius in XIII. Lib. Moral. ſuper illud Iob XVI. *Hoſtis meus terribilibus oculis me intuitus eſt*: „ Sicut incarnata veritas in prædicationem ſuam pauperes, idiotas, & ſimplices elegit; ſic e contrario damnatus ille homo, quem in fine mundi apoſtata angelus aſſumet ad prædicandum falſitatem ſuam, aſtutos, ac duplices, atque huius mundi ſcientiam habentes electurus eſt. " Unde ex hoc ipſo eos quaſi prænuntios Antichriſti inſimulant, quia prædicationis officium ſcientia fulgentes exercent.

Item. Apoc. XIII. 11. *Vidi aliam beſtiam aſcendentem de terra, & habebat cornua duo ſimilia agni*: Gloſſa: „ Deſcripta tribulatione quæ erit per Antichriſtum, & ſuos principes, ſubiungit aliam quæ fiet per apoſtolos quos ipſe per totum mundum ſparget. " Item Gloſſa: „ *Aſcendentem*, ideſt in prædicatione proficientem. " Item ſuper illud, *Habebat duo cornua*, Gloſſa: „ Quia ſimulabant ſe habere innocentiam, & puram vitam, veram doctrinam, & miracula, quæ Chriſtus habuit, & ſuis diſcipulis dedit: vel duo teſtamenta ſibi uſurpabunt. " Et ita videtur quod illi qui cum ſcientia duorum teſtamentorum in prædicatione proficiunt ſanctitatem ſimulantes, ſint apoſtoli Antichriſti.

Item. I. Cor. VIII. 1. *Scientia inflat, caritas vero ædificat*. Sed religioſi præcipue humilitatem ſectari deberent. Ergo deberent a ſtudio ſcientiæ abſtinere.

Item. De beato Benedicto, qui fuit præcipuus in religione, dicit Gregorius in II. Dial. quod *receſſit a ſtudio litterarum ſcienter neſcius, & ſapienter indoctus*. Unde ad eius exemplum deberent religioſi ſcientiæ ſtudium deſerere.

Item. Apoſtolus II. ad Theſſ. III. arguit eos qui relicto opere manuali, curioſitati vacabant, & otio. Sed curioſitas in ſtudio ſcientiæ conſiſtit. Ergo non deberent religioſi ab opere manuali deſiſtere ut ſtudio vacarent.

Huius autem cogitationis ipſi auctores non ſunt, ſed Iulianus apoſtata, qui ut eccleſiaſtica narrat Hiſtoria, ſervos Chriſti a ſtudio litterarum coercuit: cuius imitatores ſe oſtendunt qui religioſis ſtudium interdicunt, manifeſte contra auctoritatem Scripturæ loquentes. Dicitur enim Iſa. V. 13. *Propterea captivus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam*: Gloſſa: „ Quia noluit habere. " Non autem

autem voluntarius defectus ſcientiæ puniretur, niſi ſtudium ſcientiæ laudabile eſſet.

Item. Oſee IV. 5. *Nocte tacere feci matrem tuam, conticuit populus meus, eo quod non habuerit ſcientiam: quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te ne ſacerdotio fungaris mihi*. In hoc etiam manifeſte oſtenditur quomodo defectus ſcientiæ graviter punitur.

Item. In Pſalm. CXVIII. 66. *Bonitatem, & diſciplinam, & ſcientiam doce me:* Gloſſa: „ *Bonitatem*, ideſt caritatem inſpira; „ *diſciplinam*, ideſt patientiam da; *ſcientiam*, ideſt mentem illumina. Scientia „ enim utilis eſt qua ſibi homo innoteſcit. “

Item. Hieronymus ad Ruſticum mon. *Numquam de manu, & oculis tuis recedat liber*: & infra: *Ama ſcientiam Scripturarum, & carnis vitia non amabis*. Idem in epiſtola ad Paulinum mon. *Sancta ruſticitas ſolum ſibi prodeſt, & quantum ædificat ex vita merito Eccleſiam Chriſti, tantum nocet, ſi contradicentibus non reſiſtat*: in quo manifeſte ſanctorum ſcientia præfertur ſimplicium ſanctitati. Item in eadem numeratis ſacræ Scripturæ libris ſubiungit: *Oro te, frater cariſſime, inter hæc vivere, iſta meditari, nihil aliud noſſe, nihilque aliud quærere. Nonne videtur tibi iam hic in terris regni cæleſtis habitaculum?* Ex quo patet quod cæleſtis converſatio eſt in ſtudio ſacræ Scripturæ commorari.

Quod autem illis qui ad prædicationis officium deputantur, præcipue ſtudium Scripturarum conveniat, patet per illud quod dicit Apoſtolus I. Tim. IV. 13. *Dum venio, attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ*. Ex quo patet quod exhortari, & docere volentibus neceſſarium eſt ſtudium lectionis.

Item. Hieronymus ad Ruſticum mon. *Multo tempore diſce quæ poſtmodum doceas*: & idem ad eumdem: *Si clericatus te titillat deſiderium, diſcas quod poſſis docere*.

Item. Gregorius in Paſtorali: *Nimirum neceſſe eſt ut qui ad prædicationis officium excubant, a ſacræ lectionis ſtudio non recedant*.

Item. Vita religioſorum præcipue ad contemplationem ordinatur. Sed pars contemplationis eſt lectio, ut Hugo de ſancto Victore dicit. Ergo religioſis ſtudio vacare competit.

Item. Illi præcipue ſunt ad ſcientiam capiendam idonei qui a carnalibus curis magis ſunt ſeparati. Iſai. XXVIII. 9. *Quem docebit ſcientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a lacte, (a) parvulos ab uberibus*: & Commentator dicit in VII. Phyſic. quod caſtitas, & aliæ virtutes quibus concupiſcentiæ carnis reprimuntur, præcipue valent ad acquirendas ſcientias ſpeculativas. Cum igitur religioſi concupiſcentiæ carnis domandæ magis inſerviant per continentiam, & abſtinentiam, eis præcipue ſtudium litterarum competit.

Item quod non ſolum ſtudio litterarum ſacrarum, ſed etiam ſtudio litterarum ſæcularium laudabiliter vacare poſſint, expreſſe habetur per Hieronymum in epiſtola ad Pammachium monach. *Si adamaveris captivam mulierem, ſcientiam ſcilicet ſæcularem, & eius pulchritudine captus fueris; decalva eam, atque illecebras crinium, atque ornamenta verborum cum remotis unguibus ſeca; lava eam prophetali nitro; & tunc requieſcens cum illa, dicito: Siniſtra eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me: & multos tibi fetus captiva dabit, ac de Moabitide efficietur Iſraelitis*. Ex quo patet quod & monachis licet ſæculares ſcientias addiſcere, dummodo ea ibi quæ reprehenſibilia inveniuntur, ſecundum tegulam ſacræ Scripturæ reſecentur.

Item. Auguſtinus in II. de doctrina chriſtiana dicit: *Philoſophi qui vocantur, ſi qua forte vera, & fidei noſtræ accommoda dixerunt, maxime Platonici; non ſolum formidanda non ſunt, ſed ab eis tamquam ab iniuſtis poſſeſſoribus in uſum noſtrum vendicanda*.

Item. Daniel I. ſuper illud, *Poſuit autem Daniel in corde ſuo &c.* dicit Gloſſa: „ Qui de menſa Regis non vult comedere, ne polluatur, ſi ſapientiam, & doctrinam Aegyptiorum ſciret eſſe peccatum, numquam didiciſſet. Didicit „ autem non ut ſequatur, ſed ut iudicet, „ atque convincat. Si quis enim imperitus huius artis adverſus Mathematicos „ ſcribat, aut expers Philoſophiæ contra „ Philoſophos agat; quis etiam ridendus „ (b) irridendo non rideat? “ Ex quibus omnibus patet quod ſtudium in religioſis eſt commendandum, & præcipue ſanctarum Scripturarum, & maxime in illis qui ad prædicandum deputantur.

Quod ergo dicitur II. ad Timoth. III. *Semper diſcentes, & numquam ad ſcientiam veritatis pervenientes*, non in reprehenſionem dicitur, quod ſemper diſcant, ſed quia ad ſcientiam veritatis non perveniunt; & hoc contingit illis quorum ſtudium eos a fidei veritate, ſeu rectitudi-

(a) *Vulgata* avulſos. (b) *Al.* vel ridendo.

dine errare facit. Unde & ibidem ſequitur : *Homines corrupti mente , reprobi circa fidem*.

Ad id quod Gregorius dicit, quod Antichriſtus habebit prædicatores mundi ſcientiam habentes, dicendum, quod intelligit de illis qui humana utentes ſcientia, inducunt populum ad mundi deſideria , & peccata ; unde Gregorius ſtatim ſubiungit auctoritatem Iſai. XVIII. 1. *Væ terræ cymbalo alarum . . . qui mittit in mari legatos ſuos, & in vaſis papyri ſuper aquas :* quod exponens ibidem dicit : „ Ex papyro quippe charta eſt . Quid itaque per papyrum niſi ſcientia ſæcularis deſignatur? Vaſa igitur papyri ſunt præcordia ſæcularium doctorum . In vaſis igitur papyri legatos ſuper aquas mittere eſt prædicationem ſuam in ſapientium carnalium ſenſibus ponere , & refluentes populos ad culpam vocare . “

Ad aliud dicendum , quod illa Gloſſa loquitur de prædicatoribus quos Antichriſtus poſt ſuum adventum per mundum ſparget , ſicut per multa quæ ibi dicuntur , apparet . Nec tamen propter hoc eſt ſcientia duorum teſtamentorum reprobanda in religioſis, quia illi ea abutantur; niſi dicatur quod innocentia, & puritas vitæ ſunt reprobanda , quia illi ea ſimulabunt; quod eſt abſurdum .

Ad illud quod obiiciunt , quod *ſcientia inflat* , dicendum , quod intelligendum eſt, quando ſcientia eſt ſine caritate: unde Gloſſa ibidem dicit : „ Scientia inflat, ſi ſola eſt: “ & infra: „ Addite ergo ſcientiæ caritatem , & utilis erit ſcientia . “ Unde in illis qui caritatis operibus inſiſtunt , minus eſt periculoſa ſcientia . Si tamen propter hoc vitanda eſſet, quia inflat, quandoque pari ratione bona opera vitanda eſſent , quia Auguſtinus dicit , quod *ſuperbia bonis operibus inſidiatur ut pereant*.

Ad id quod quarto obiicitur de beato Benedicto, dicendum, quod ipſe non diſceſſit a ſtudio quaſi ſcientiam horrens , aut ſtudium , ſed ſæcularem vitam , & ſocietatem formidans . Unde Gregorius de eodem præmittit , quod *Romæ liberalibus ſtudiis litterarum traditus fuerat ; ſed cum in his multos per abrupta vitiorum pergere cerneret , eum quem quaſi in ingreſſu mundi poſuerat , retraxit pedem , ne ſi quid de ſcientia eius attingeret, ipſe quoque poſtmodum quaſi in immane præcipitium totus iret*. Et ideo etiam nunc laudabiliter faciunt qui ſæculari vita ſtudentium relictâ, ad religionem tranſeunt, in qua ſtudio vacare poſſunt.

Ad ultimum dicendum , quod curioſitas ſuperfluam curam importat, & inordinatam : unde non ſolum in ſtudio litterarum , ſed in omnibus ſtudiis ad quæ animus occupatur , ſuperflua cura , quæ curioſitatem facit, reprehenſibilis eſt . In prædicta tamen auctoritate Apoſtoli reprehenditur eorum curioſitas qui fœda cura alienis negotiis ſe ingerebant , ut ventrem paſcerent , ut patet per Gloſſam ibidem . Dicere autem eos otio deditos qui ſtudio ſacræ Scripturæ vacant , eſt contra id quod habetur in Gloſſa ſupra illud Pſal. CXVIII. *Defecerunt oculi mei* , quæ dicit : „ Sicut non eſt otioſus qui verbo Dei tantum ſtudet , nec pluris eſt qui extra operatur quam qui ſtudium cognoſcendæ Divinitatis exercet. Ipſa etiam ſapientia maximum opus eſt, & anteſertur Maria quæ audiebat, Marthæ quæ miniſtrabat . “

CAPUT XII.

Quomodo religioſos impugnant quo ad ordinatam prædicationem.

NUnc quinto videndum eſt quomodo in religioſis ordinatam , & compoſitam prædicationem vituperant , inducentes illud quod habetur I. Corin. I. 17. *Non in ſapientia verbi, ut non evacuetur crux Chriſti:* Gloſſa: „ ideſt, non in lepore, & ornatu verborum : quia prædicatio chriſtiana non indiget pompa , & cultu ſermonis , ne videatur eſſe ex verſutia, & calliditate humanæ ſapientiæ , non ex veritate ; ſicut pſeudoapoſtoli in ſapientia humana Chriſtum prædicabant eloquentiæ ſtudentes . “ Unde volunt concludere , religioſos eſſe pſeudoapoſtolos , quia eloquenter , & ornate verbum Dei proponunt.

Item . I. ad Corin. II. I. *Ego cum veniſſem ad vos , veni non in ſublimitate ſermonis :* Gloſſa , „ ſecundum Logicam , ſcilicet ut logicis rationibus uterer : “ *aut ſapientia :* Gloſſa , „ ſecundum Phyſicam, ut phyſicis ſpeculationibus illud firmarem . “ Et infra : *Et ſermo meus, & prædicatio mea non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis :* Gloſſa : „ Quia etſi perſuaſibilia fuerunt verba mea , non tamen per humauam ſapientiam , ut verba pſeudoapoſtolorum. “ Ex hoc autem idem concludunt quod ſuperius.

Item . II. Corin. XI. 6. *Nam etſi imperitus*

ritus

Digitized by Google

ritus ſermone, ſed non ſcientia: Gloſſa, „ quia non orno verba: " & infra: „ Quod ait, *Imperitus ſermone*, non ad „ Apoſtolos pertinet, qui non erant e„ loquentes, ſed ad pſeudo, qui compo„ nebant verba, quos præferebant Co„ rinthii cauſa accurati ſermonis; cum „ in religione vis ſermonis neceſſaria ſit, „ non ſonus vocis. " Et ex hoc arguunt idem quod prius.

Item. Nehemiæ ult. 24. *Filii eorum ex media parte loquebantur azotice, & loquebantur iuxta linguam populi, & populi: & obiurgavi eos, & maledixi*. Per azoticum autem ſermonem Gloſſa interpretatur eloquium rhetoricum, & phyſicum. Ergo excommunicandi ſunt qui verbis ſacræ Scripturæ eloquentiam rhetoricam, vel ſapientiam philoſophicam immiſcent.

Item. Iſa. 1. 22. *Vinum tuum mixtum eſt aqua*. Vinum autem ſignificat ſacram doctrinam, ut patet per Gloſſam. Ergo illi qui ſacræ Scripturæ admiſcent aquam humanæ ſapientiæ, reprehenſibiles ſunt.

Item. Iſa. xv. ſuper illud, *Nocte vaſtata eſt Ar*, Gloſſa: „ *Ar* ideſt adverſarius, „ ſcilicet ſapientia ſæcularis, quæ ad„ verſaria eſt Deo; cuius murus diale„ ctica arte conſtructus, nocte vaſtatur, „ & conticeſcit. " Ex quo etiam patet reprehenſibiles eſſe eos qui in ſacra doctrina ſæculari ſapientia, vel eloquentia utuntur.

Item. Prover. vii. ſuper illud, *Lectulum meum ſtravi tapetibus pictis ex Aegypto*, Gloſſa: „ In *tapetibus pictis de Ae„ gypto* ornatus eloquentiæ, vel diale„ cticæ artis verſutia, quæ ab ethni„ cis originem ſumpſit, intelligitur, per „ quam hæretica mens ſenſum peſti„ lentis doctrinæ quaſi meretrix torum „ facinoris ſe texuiſſe gloriatur. " Ex quo etiam videtur quod perniciosum ſit ſapientia, & eloquentia ſæculari in ſacra doctrina uti.

Item. I. Tim. iii. 7. *Oportet autem illum*, ſcilicet Epiſcopum, *teſtimonium habere bonum ab his qui foris ſunt, ut non in opprobrium incidat*: Gloſſa: „ ideſt in „ contemptum apud fideles, & infide„ les. " Sed per hoc quod aliqui religioſi eloquenter, & ordinate prædicant, Epiſcopi veniunt in contemptum apud populum, qui taliter non prædicant. Ergo talis prædicatio religioſorum periculoſa eſt Eccleſiæ Dei.

Ad horum autem reſponſionem accipienda ſunt verba Hieronymi ita ſcribentis ad Magnum urbis Romæ oratorem: *Quod quæris, cur in noſtris opuſculis ſæcularium litterarum interdum ponamus exemplum, & candorem Eccleſiæ ethnicorum ſordibus polluamus; reſponſum breviter habeto. Numquam hoc quæreres, niſi te totum Tullius poſſideret, ſi Scripturas ſanctas legeres, ſi interpretes earum, omiſſo Volcatio, evolveres. Quis enim neſciat in Moyſe, & in Prophetarum voluminibus quædam aſſumpta de Gentilium libris, & Salomonem philoſophicis uti, & propoſuiſſe multa, & aliqua reſpondiſſe?* Et infra proſequens in tota epiſtola tam oſtendit ſcriptores canonis, quam expoſitores eorum omnes a tempore Apoſtolorum uſque ad ſua tempora ſacræ Scripturæ immiſcuiſſe ſapientiam, & eloquentiam ſæcularem: unde multis doctoribus enumeratis ſubiungit: *Qui omnes intantum Philoſophorum doctrinis, atque ſententiis ſuos refercerunt libros, ut neſcias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem ſæculi, an ſcientiam Scripturarum*. Et in fine epiſtolæ concludit: *Quaſo ut ſuadeas ei*, ſcilicet qui ſuper prædictis eum reprehendebat, *ne veſcentium dentibus edentulus invideat, & oculos caprearum talpa contemnat*. Ex quo patet quod commendabile eſt quod aliquis eloquentiam, & ſapientiam ſæcularem ad obſequium divinæ ſapientiæ trahat, & quod hoc reprehendentes ſunt ſicut cæci invidentes videntibus, quæcumque ignorant blaſphemantes, ut dicitur in Can. Iudæ.

Item. Auguſtinus in IV. Lib. de doct. chriſt. *Porro qui non ſolum ſapienter, verum etiam qui eloquenter vult dicere (quoniam profecto plus proderit, ſi utrumque potuerit) ad legendos, vel audiendos, & exercitatione imitandos eloquentes eum mitto*. Patet ergo quod in ſacra Scriptura curandum eſt ut homo eloquenter, & ornate loquatur, ut magis ſermo proficiat audientibus.

Item. In eodem Lib. *Hic aliquis forſan quærit, utrum auctores noſtri qui canonem nobis ſaluberrima auctoritate fecerunt, ſapientes tantum, an eloquentes ſint nuncupandi*: & oſtendit eos eloquentes fuiſſe, & ornatu verborum per colores rethoricos uſos eſſe: unde concludit: *Quapropter & eloquentes quidem, non ſolum ſapientes canonicos noſtros auctores fateamur; talique eloquentia uſos, qualis perſonis eiuſmodi congruebat*.

Item. In eodem Lib. *Oportet eloquentem eccleſiaſticum, quando ſuadet aliquod quod agendum eſt, non ſolum docere, ut inſtruat, & delectare, ut teneat; ſed etiam flectere,* ut

Digitized by Google

ut vincat : & hæc tria quomodo a ſacris doctoribus fieri habeant, per ornatiſſimas locutiones ſanctorum patrum oſtendit. Ex quibus omnibus patet eos qui prædicando, vel legendo ſacram Scripturam docent, eloquentia uti debere, & ſapientia ſæculari.

Hoc etiam patet per Gregorium, & Ambroſium, & alios, qui ornatiſſime ſunt locuti. Auguſtinus etiam, & Dionyſius, & Baſilius multa in ſuis libris de ſapientia ſæculi interſeruerunt, ſicut patet legentibus, & intelligentibus eorum ſcripta. Apoſtolus etiam Paulus auctoritatibus ethnicorum in ſua prædicatione eſt uſus, ut patet Actor. XVII. & ad Titum I.

Item. Gregorius in IX. Lib. Mor. exponens illud Iob IX. *Qui facis Arcturum, & Oriones &c.* ſic dicit : „ Hæc quippe „ aſtrorum nomina a cultoribus ſapien„ tiæ carnalis inventa ſunt. Sic ergo in „ ſacro eloquio ſapientes Dei ſermonem „ trahunt a ſapientibus ſæculi, ſicut in „ eo pro utilitate hominis vocem in ſe „ humanæ paſſionis ipſe conditor homi„ num ſumit Deus. " Ex quo iterum patet quod doctoribus ſacræ Scripturæ convenit eloquentia, & ſapientia ſæculari uti.

Sciendum eſt igitur, quod uti ſapientia, & eloquentia ſæculari in ſacra Scriptura quodammodo commendatur, & quodammodo reprehenditur. Reprehenditur quidem, quando aliquis ad iactantiam eis utitur, & quando eloquentiæ, & ſapientiæ ſæculari principaliter ſtudet. Tunc enim oportet quod illa vel taceat, vel neget quæ ſæcularis ſcientia non approbat, ſicut articulos fidei, qui ſunt ſupra humanam rationem. Et ſimiliter qui eloquentiæ principaliter ſtudet, homines non intendit inducere in admirationem eorum quæ dicit, ſed dicentis. Et hoc modo humana ſapientia, & eloquentia pſeudoapoſtoli utebantur, contra quos Apoſtolus loquitur in Epiſtola II. ad Corint. unde I. ad Corint. I. ſuper illud, *Non in humana ſapientia verbis*, dicit Gloſſa : „ Pſeudoapoſtoli, ne ſtulti vide„ rentur prudentibus mundi, in ſapien„ tia humana Chriſtum prædicabant du„ pliciter, ſcilicet eloquentiæ ſtudentes, „ & quæ mundus ſtulta iudicat, evitan„ tes. " Commendatur autem quando ad ſe non oſtentandum, ſed ad utilitatem audientium, qui ſic quandoque facilius, & efficacius inſtruuntur, vel convincuntur adverſarii, utitur aliquis ſapientia, & eloquentia ſæculari : & iterum quando aliquis non principaliter eis intendit, ſed eis utitur in obſequium ſacræ Scripturæ, cui principaliter inhæret, ut ſic omnia alia in obſequium eius aſſumat, ſecundum id quod habetur II. Cor. X. 5. *In captivitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti* : & ita etiam Apoſtoli eloquentia utebantur. Unde Auguſtinus in IV. de doctrina chriſtiana dicit, quod in verbis Apoſtoli erat dux ſapientia, & ſequens comes eloquentia, & ſapientia præcedens eloquentiam ſequentem non reſpuebat. Sed tamen poſteriores doctores magis adhuc uſi ſunt ſapientia, & eloquentia ſæculari propter eamdem rationem qua non prius Philoſophi, & Rhetores ſunt electi ad prædicandum, ſed pſebeii, & piſcatores, qui poſtmodum Philoſophos, & Oratores converterunt; ut ſcilicet fides noſtra non conſiſtat in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei, *& non glorietur omnis caro* (a) *coram illo*, ut habetur I. ad Cor. I. 29. in textu, & Gloſſa ſuper illud, *Videte vocationem veſtram, fratres &c.*

Et per hoc patet reſponſio ad duo prima quæ in contrarium obiiciebantur.

Ad tertium dicendum, quod ſecundum Auguſtinum in IV. de doctrina chriſtiana, videtur Apoſtolus, ubi ait, *Etſi imperitus ſermone, ſed non ſcientia*, quaſi concedendo obtrectatoribus ſic locutus, non tamquam id agnoſceret confitendo : in quo oſtendit quod plus prodeſt doctori ſapientia quam eloquentia : Unde Auguſtinus ſubiungit : *Scientiam plane non eunctatus eſt preſteri, ſine qua eſſe doctor gentium non valeret*. Si autem hoc aſſertive intelligatur, non eſt intelligendum quin Apoſtolus eloquentia uteretur, ſed quia non principale ſtudium apponebat ad ornatum verborum, ut Rhetores faciunt : vel quia ad litteram impeditæ linguæ erat : unde Gloſſa ibi dicit : „ *Nam et*„ *ſi ſim imperitus ſermone*, quia non or„ no verba, vel quia impeditæ linguæ „ ſum. " Sed pſeudoapoſtoli principale ſtudium apponebant ad ornandum verba : unde ibidem ſubditur, quod „ verba com„ ponebant, & quod Corinthii cauſa ac„ curati ſermonis eos Apoſtolo præfere„ bant. "

Ad quartum dicendum, quod quando aliquid totaliter tranſit in alterum, non dicitur eſſe mixtio ; ſed quando eſt mixtio, utrumque miſcibilium convertitur in

(a) *Vulgata* in conſpectu eius.

in unum tertium: & ideo quando aliquid adiungitur ſacræ Scripturæ de ſapientia ſæculari, quod cedit in fidei veritatem, vinum ſacræ Scripturæ non eſt mixtum, ſed purum remanet. Tunc autem mixtum fit quando aliquid adiungitur quod corrumpit ſacræ Scripturæ veritatem. Unde Gloſſa ibidem dicit: „Qui „ præcepta ſacræ Scripturæ, quibus de„ bet auditores corrigere, ad illorum vo„ luntatem emollit, ſenſu ſuo admixto „ vinum corrumpit. “

Et per hoc patet reſponſio ad quintum.

Ad ſextum dicendum, quod Gloſſa illa loquitur de ſapientia ſæculari quæ adverſa eſt Deo: quod contingit quando ſapientia ſæcularis ponitur principalis: tunc enim ſequitur quod aliquis velit regulare fidem ſecundum documenta ſapientiæ ſæcularis, & exinde ſequuntur hæreſes contrariæ Chriſto.

Et hoc modo etiam loquitur Gloſſa ſequens inducta de Proverb. Unde patet reſponſio ad ſeptimum.

Ad octavum dicendum, quod non ſunt prohibendi boni ab his quæ bene faciunt, propter hoc quod ex comparatione eorum aliqui contemnuntur; ſed magis illi qui ſe contemptibiles reddunt. Unde ſicut religioſi non ſunt prohibendi ab operibus perfectionis, propter hoc quod aliqui prælati ex eorum comparatione carnaliter viventes contemptibiles redduntur; ita nec religioſorum diſerta prædicatio reprehendenda eſt, quamvis aliquorum prælatorum minus diſerta prædicatio contemnatur.

CAPUT XIII.

Quomodo iudicium pervertunt in rebus, religioſos infamando; & primo quia ſe, & religionem ſuam commendant, & per epiſtolas commendari procurant.

Nunc reſtat videre, quomodo iudicium de rebus pervertunt, ea quæ bene, & male fieri poſſunt, præciſe reprehendendo.

Reprehendunt enim religioſos primo de hoc quod ſe, vel ſuam religionem commendant, vel commendari per epiſtolas aliorum procurant.

Secundo quod detractorum ſuorum verba non ſuſtinent, ſed eis reſiſtunt.

Tertio de hoc quod in iudicio contendunt.

Quarto de hoc quod perſecutores ſuos puniri procurant.

Quinto de hoc quod hominibus placere volunt.

Sexto de hoc quod gaudent de his quæ magnifice Deus per eos facit.

Septimo de hoc quod curias Regum, & potentum frequentant.

Quod autem ſe ipſos commendare non debeant, probare nituntur primo per illud quod habetur Roman. ult. ſuper illud, *Per dulces ſermones, & benedictiones*, Gloſſa: „ Compoſitis verbis ſuam tradi„ tionem commendabant pſeudoapoſtoli, „ quibus ſimplicium corda decipiebant.“ Unde cum religioſi ſuum ordinem commendent, & per hoc aliquos ad ſuum ordinem trahant, ſe pſeudoapoſtolos oſtendunt, & ſimiles Phariſæis, de quibus dicitur Matth. XXIII. 15. *Væ vobis, Scribæ, & Phariſæi hypocritæ, qui circuitis mare, & aridam, ut faciatis unum proſelytum.*

Item. II. Cor. III. 1. *Incipimus iterum noſmetipſos commendare:* Gloſſa: „ Qua„ ſi eſt aliquis qui hoc imponat nobis. „ Abſit ut hoc faciamus. “ Et ſic idem quod prius.

Item ibidem ſubditur: *Aut numquid egemus commendatitiis epiſtolis ad vos, aut ex vobis, ſicut quidam?* Gloſſa: „ ideſt „ pſeudoapoſtoli, quos nulla virtus com„ mendat? Utique non egemus. “ In quo videtur quod illi qui commendatitias litteras procurant, ſint pſeudoapoſtoli.

Item. II. Cor. IV. 2. *In manifeſtatione veritatis commendantes noſmetipſos:* Gloſſa: „Sine comparatione adverſariorum.“ Ergo religioſi qui ſe commendantes religionem ſuam aliis religionibus præferunt, non ſunt veri Apoſtoli.

Item. II. Cor. IV. 5. *Non enim noſmetipſos prædicamus, ſed Ieſum Chriſtum.* Sed illi qui ſe ipſos commendant, ſe ipſos prædicant. Ergo tales non ſunt verorum Apoſtolorum imitatores.

Item. II. Cor. X. 12. *Non enim audemus inſerere, aut comparare nos quibuſdam qui ſe ipſos commendant:* Gloſſa, „ ideſt pſeu„ do. “ Ergo illi qui ſe ipſos commendant, videntur eſſe pſeudoapoſtoli.

Item. II. Cor. X. 18. *Non enim qui ſe ipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat.* Ergo illi qui ſe ipſos commendant, non ſunt a Deo approbati.

Item, Prov. XXVII. 2. (a) *Laudet te alienum, & non tuum; extraneus, & non* la-

(a) *Vulgata:* Laudet te alienus, & non os tuum.

labia tua. Item Prov. xxvii. 25. *Qui ſe iactat , & dilatat , iurgia concitat* . Ex quibus patet quam reprobabile ſit quod aliquis ſe ipſum commendet.

Item. Ioan. viii. 54. *Si ego glorifico me ipſum , gloria mea nihil eſt* . Ergo multo fortius qui ſe ipſos commendant , oſtendunt gloriam ſuam nihil eſſe. Et ſic ex omnibus prædictis oſtendere nituntur , quod non liceat alicui ſe ipſum , aut ſuum ſtatum commendare.

Sed quod aliquando ſancti ſe ipſos commendant, hoc manifeſte probatur tam ex veteri, quam ex novo teſtamento. Dicitur enim Nehem. v. 18. quod ipſe in ſui commendationem dixit : *Inſuper & annonas ducatus mei non quæſivi : valde enim erat attenuatus populus . Memento mei , Deus meus , in bonum , ſecundum omnia quæ feci* .

Item. Iob xxxi. 1. *Pepigi fœdus cum oculis meis ut nec cogitarem quidem de virgine* : & xxix. 14. *Iuſtitia indutus ſum , & veſtivi me ſicut veſtimento* : & multa alia in utroque capitulo dicit manifeſte ad ſui commendationem.

Item . Apoſtolus Rom. xv. 18. *Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non effecit Chriſtus* : & infra : *Ab Hieruſalem per circuitum uſque ad Illyricum replevi Evangelium Chriſti*. Item I. Cor. xv. 10. *Abundantius illis omnibus laboravi* : & II. Cor. xi. 21. *In quo quis audet . . . . audeo & ego* : & multa alia quæ ibi in ſui commendationem dicit . Item Galat. i. 16. *Non acquievi carni , & ſanguini* : & multa alia in eodem, & ſequenti cap. dicit, quæ ad ſuam commendationem pertinent . Quod etiam ſtatum ſuum commendaverit , expreſſe patet II. Cor. iii. 6. *Qui & idoneos nos fecit miniſtros novi teſtamenti non littera , ſed ſpiritu* : & ibi multa alia ſubiungit ad commendationem apoſtolicæ dignitatis. Et ita patet quod religioſo licet ſuam religionem commendare, & per hoc alios ad ſuam religionem adducere.

Item . Apoſtolus I. Cor. vii. 7. virginitatis perfectionem commendans , & alios ad virginitatis ſtatum , in quo erat ipſe, hortabatur, dicens : *Volo* (a) *omnes homines eſſe ſicut me ipſum* . Ergo & religioſi in ſtatu perfectionis poſſunt ſuam religionem commendare.

Quia ergo commendare ſe ipſum aliquando quidem eſt laudabile , aliquando vero reprehenditur ; qualiter boni ſe ipſos commendare poſſint , Gregorius oſtendit in homil. ix. primæ partis ſuper Ezech. ſic dicens : *Iuſti atque perfecti aliquando ſuas virtutes prædicant , bona quæ divinitus acceperunt , narrant , non ut ipſi apud homines ſua oſtenſione proficiant , ſed ut eos quibus prædicant , exemplo ſuo ad vitam trahant . Quod in paradiſum ductus ſit Paulus , Corinthiis narrat , ut eorum ſenſum a falſis prædicatoribus avertat*. Et infra : *Quod perfecti cum faciunt* , ideſt cum virtutes proprias loquuntur, *in hoc quoque imitatores omnipotentis Dei ſunt , qui laudes ſuas hominibus loquitur , ut ab hominibus cognoſcatur* . Sed ne paſſim quiſque ſe laudare præſumat , poſt pauca ſubiungit in quibus cauſis ſe commendare debeant : unde dicit : *De quibus tamen* , ſcilicet iuſtis , *ſciendum eſt , quod numquam bona ſua detegunt , niſi eos , ut dixi , aut proximorum utilitas , aut certe nimia neceſſitas cogat . Unde Paulus Apoſtolus , cum virtutes ſuas Corinthiis enumeraſſet , adiunxit* : Factus ſum inſipiens , vos me coegiſtis . *Fit vero aliquando ut neceſſitate compulſi in bonis quæ de ſe referunt, non aliorum utilitatem, ſed ſuam requirant ; ſicut beatus Iob facta ſua enumerat , dicens* : Oculus fui cæco &c. *Sed quia in vulnere doloris poſitus ab amicis increpantibus impie egiſſe , & violentus proximis , atque oppreſſor pauperum fuiſſe dicebatur ; vir ſanctus inter flagella Dei , & humana increpationis verba deprehenſus, mentem ſuam graviter concuti , atque ad deſperationis foveam conſpexit impelli , qui iam iam cadere poterat , niſi ad memoriam bene acta ſua revocaſſet . Quod ergo bona ſua enumerat , non innoteſcere aliis quaſi ex laude deſiderat , ſed ad ſpem animum reformat* . Patet igitur ex prædictis quod multis ex cauſis poſſunt iuſti commendare ſe ipſos non quaſi gloriam ab hominibus quærentes , ſed propter animæ utilitatem ſuam , vel aliorum : præcipue autem licet perfecto viro ſtatum perfectionis commendare , ut alii ad perfectionem ſequendam inflammentur , ſicut Chriſtianam licet chriſtianam religionem commendare apud infideles , ut ad fidem convertantur : & quanto ſunt magis ſancti, tanto hunc zelum convertendi alios ad ſtatum perfectionis magis habent: unde Paulus dicebat Act. 26. 29. *Opto apud Deum & in modico , & in magno non tantum te , ſed etiam omnes qui audiunt hodie , tales fieri qualis & ego ſum*.

Quod ergo dicitur Romar. ult. quod pſeudo traditiones ſuas commendabant , pa-

(a) *Vulgata* omnes vos eſſe.

patet per Gloſſam ibidem quod traditio eorum erat quod cogebant gentes iudaizare; & hanc traditionem compoſitis verbis commendabant ad ſimplices pervertendos. Non ergo traditionem nominat aliquem religionis ſtatum, ſed falſam doctrinam, & hæreticam. Et Matth. XXIII. non reprehenduntur Phariſæi de hoc quod ſoliciti erant faciendi proſelytos; ſed de hoc quod poſtquam eos converterant, falſis doctrinis imbuebant: vel quia proſelyti videntes eorum vitia, rurſum ad gentilitatem revertebantur; & ſic maiori pœna erant digni, ut patet per Gloſſam ibidem.

Ad aliud vero quod dicitur II. Corinth. III. dicendum, quod Apoſtoli non commendabant ſemetipſos, quaſi gloriam ſuam quærentes, ſed ex cauſis quas Gregorius dicit.

Ad tertium dicendum, quod Apoſtolus non negat quin ſit commendatitiis litteris utendum; ſed oſtendit ſe eis non indigere quantum ad ſe, ſicut indigebant pſeudoapoſtoli, quos nulla virtus commendabat, ut Gloſſa dicit. Indigent autem ſancti quandoque commendatitiis litteris non propter ſe, ſed propter alios qui eorum virtutem, vel auctoritatem ignorant; & hoc modo Paulus Timotheum in ſua epiſtola commendavit I. Cor. ult. 10. *Si venerit Timotheus, videte ut ſine timore ſit apud vos: opus enim Domini operatur &c.* Et Philip. II. 19. *Spero autem in Domino Ieſu Timotheum me cito mittere ad vos:* & poſt: *Neminem enim habeo tam unanimem:* & Coloſſ. ult. 10. *Marcus conſobrinus Barnabæ, de quo accepiſtis mandata &c.* & Rom. ult. 1. *Commendo vobis Phœbem ſororem noſtram &c.* Et exinde inolevit conſuetudo ut illi qui mittuntur, a mittentibus litteras teſtimoniales, & commendatitias accipiant.

Ad quartum dicendum, quod ſicut ſancti non commendant ſe ipſos ut gloriam propriam habeant, ſed propter utilitatem aliorum; ita & quandoque ſe aliis præferunt. Sic enim quandoque ſancti ſe præferunt malis, ut mali evitentur a populo, qui ſanctos imitantur, ſicut Apoſtolus II. Corint. XI. 23. *Miniſtri Chriſti ſunt, & ego (ut minus ſapiens dico) plus ego.* Quandoque etiam bonis præferunt ſe, ut in auctoritate apud homines habeantur, a quibus ſi contemnuntur, proficere in eis non poſſunt: & ſic Apoſtolus ſeipſum prætulit etiam veris Apoſtolis quantum ad aliquid. I. Corinth. XV. 10. *Gratia eius in me vacua non fuit; ſed abundantius illis omnibus laboravi.* Sed adhuc magis ſine reprehenſione præferunt ſtatum ſuum ſtatui aliorum minus perfecto, inquantum talis comparatio minus ſapit privatam gloriam: & hoc modo Apoſtolus II. Cor. III. prætulit miniſtros novi teſtamenti miniſtris veteris. Hoc etiam modo I. ad Tim. V. 17. ſtatum doctorum, de quorum numero erat, aliis ſtatibus Eccleſiæ præfert, dicens: *Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant verbo, & doctrina.* Vel poteſt dici, quod Gloſſa illa in falſo ſenſu inducitur. Apoſtolus enim ibi loquitur non de commendatione per verba, ſed per facta, quibus ſe commendabiles in conſcientiis hominum reddebant, ut patet ex ipſo textu: & conſtat quod ex operibus ſe meliores oſtendebant quam pſeudoapoſtoli facerent, cum meliora opera facerent: unde quod dicit, „ Sine comparatione adverſariorum, “ exponendum eſt, ideſt incomparabiliter pluſquam adverſarii. Unde Gloſſa eſt contra id ad quod inducitur.

Ad quintum patet reſponſio per hoc quod Gloſſa ibidem dicit: „ *Non enim prædicamus noſmetipſos*; ideſt, prædicatio noſtra „ non tendit ad gloriam noſtram, vel ad „ lucra noſtra, ſed ad gloriam Chriſti. „ Sancti enim etſi aliquando ſe commen- „ dant, non tamen ex hoc quærunt glo- „ riam ſuam, ſed Dei per profectum „ aliorum. “

Ad ſextum patet reſponſio per Gloſſam, quæ ibi dicit: „ *Non inſerimus nos quibuſ-* „ *dam*, ideſt pſeudo, qui non miſſi a Deo „ commendant ſe ipſos aliquibus actibus, „ non Deus eos. “ Unde ex hoc non poteſt concludi, quin illi qui ſunt a Deo per prælatos Eccleſiæ miſſi, poſſint commendare ſe ipſos, cum Deus illos commendet largiendo munera gratiarum, ex cauſis tamen ſupra dictis.

Et ſic etiam patet reſponſio ad ſeptimum.

Ad octavum, & nonum dicendum, quod auctoritates illæ loquuntur de laude qua aliquis ſe ipſum commendat, gloriam propriam quærens.

Ad decimum etiam patet reſponſio per Interlinearem, quæ dicit: „ Si ego tantum „ glorifico me ipſum. “ Unde & illorum qui a Deo non glorificantur, ſi ſe ipſos glorificant, gloria nihil eſt; ſecus autem eſt de illis quos Deus glorificat per munera gratiarum quæ eis largitur.

C A P U T XIV.

Secundo de hoc quod religioſi detractoribus ſuis reſiſtunt.

NUnc ſecundo videamus, quomodo nituotur oſtendere, quod religioſi ſuis detractoribus reſiſtere non debent.

Nam I. Cor. xii. ſuper illud, *Nemo poteſt dicere Dominus Ieſus*, dicit Gloſſa: „ Humiliari debent Chriſtiaoi, ut patiaotur „ ſe argui; non quærant adulationibus „ deliniri. “ Ergo religioſi qui non ſuſtinent ſe argui, oſtenduot ſe ooo eſſe veros Chriſtiaoos.

Item. II. Cor. xii. 12. *Sigaa Apoſtolatus mei facta ſunt ſuper vos in omni patieatia*: Gloſſa: „ Patientiam oiemorat, quæ „ ad mores pertinet. Ergo illi qui Apoſtolorum officium prædicando exercent, præcipue debent eſſe patientes, ſecundum illud Pſalm. xci. 15. *Bene patientes eruat, ut aanuatient*. Ergo debent ſuſtinere in patientia ſuos detractores, & non eis reſiſtere.

Item. Galat. iv. 16. *Ergo inimicus vobis factus ſum, verum dicens vobis*? Gloſſa: „ Nemo carnalis ſe vult argui erran„ tem. “ Ergo qui ſe ipſos argui non patiuntur, oſtendunt ſe carnales eſſe.

Præterea. Phil. iii. ſuper illud, *Videte canes &c.* dicit Gloſſa: „ ideſt, cogno„ ſcite illos eſſe canes, non ratione, ſed „ conſuetudine contra inſolitam veritatem „ latrantes: “ & infra: „ Sicut canes „ conſuetudinem magis ſequuntur quam „ rationem, ita pſeudoapoſtoli irratiooa„ biliter contra veritatem latraot, & „ mordent. “ Et ita illi qui mordent de novo reprehendentes ſua vitia, ſunt pſeudoapoſtoli.

Item. Gregorius dicit io Paſtorali: *Qui prava ſtudet agere, & tamen ad hac ceteros vult tacere, ipſe ſibimet teſtis eſt, quia plus veritate ſe appetit diligi, quam contra ſe non vult defendi*. Veritas autem Deus eſt, ut dicitur Ioan. xiv. Ergo illi qui non ſuſtinent ſe argui, oſtendunt ſe pluſquam Deum diligere, & ita io ſtatu damoationis eſſe.

Item. Adhuc poteſt melius obiici pro parte iſta. Proverb. ix. 8. *Noli arguere deriſorem, ne oderit te: argue ſapientem, & diliget te*. Item Eccli. xxi. 7. *Qui odit correctionem, veſtigium eſt peccatoris*. Item Rom. xii. 14. *Benedicite perſequentibus vos, benedicite, & nolite maledicere*. Item Luc. vi. 28. *Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos*. Item I. Cor. iv. 12. *Maledicimur, & benedicimus; blaſphemamur, & obſecramus*. Ex quibus omoibus videtur quod perfecti viri, & præcipue qui officio prædicationis vacant, non debeant maledicentibus reſiſtere.

Quod autem apoſtolici viri aliquando maledicentibus reſiſtere poſſint, patet per illud quod habetur Rom. iii. 8. *Non ſicut blaſphemamur, & ſicut aiuat quidam nos dicere: Faciamus mala ut veniant boaa: quorum damnatio iuſta eſt*: Gloſſa: „ Quidam perverſi homines noo intelligen„ tes, & ad reprehendendum proclives, ita „ imponunt nobis: & horum *damnatio* „ *iuſta eſt*, & ideo non eſt eis creden„ dum: “ in quo manifeſte detractoribus ſuis reſiſtit.

Item. In III. Canoo. Ioan. 10. *Si venero, commonefaciam eius opera, qua facit verbis malignis garriens in nos*: ubi Gloſſa dicit: „ Sicut linguas detrahentium noſtro „ vitio non debemus excitare, ne pereant, „ ita per ſuam nequitiam excitatas debe„ mus æquaoimiter tolerare, ut meritum „ nobis creſcat; aliquando etiam compe„ ſcere, oe dum de nobis mala diſſemi„ nant, eorum qui bona audire poterant, „ corda corrumpant. “

Item. II. Cor. x. 10. *Epiſtola, inquiunt, graves ſuat, & fortes; praſentia autem corporis iafirma, & ſermo contemptibilis. Hoc cogitet qui eiuſmodi eſt, quia quales ſumus in verbo per epiſtolas abſentes, tales & praſentes in facto*. In quo etiam patet quod Apoſtolus his qui de ſe mala diſſeminabant, reſtitit.

Item. Gregorius homil. ix. primæ partis ſuper Ezech. *Hi quorum vita in exemplum imitationis eſt poſita, debent, ſi poſſunt, detrahentium ſibi verba compeſcere, ne eorum pradicationem non audiant qui audire poterant, & in pravis moribus remaaentes, bene vivere contemaant*. Perfecti autem viri ſunt quorum vita io imitatione eſt poſita. Ergo ipſi debent compeſcere linguas detrahentium cum poſſunt.

Iteoı. Auguſtinus in II. de Trinitate: *Gratanter ſuſcipit oſculum columbinum pulcherrima, & modeſtiſſima caritas; dentem autem caninum vel evitat caſtiſſima, cautiſſimaque humilitas; vel retundit ſolidiſſima veritas*. Ex quo patet quod canini dentes detractorum quaodoque ſunt evitandi, quandoque retundendi.

Item. Hoc patet multorum exemplo Sanctorum, ut Gregorii Nazianzeni, Hieronymi, Bernardi, & multorum aliorum, qui apologeticos fecerunt, & epiſtolas qui-

quibus ſe excuſarent ab his quæ eis imponebantur.

Eſt ergo in reprehendentibus diſtinguendum: quia aut ordinate reprehendunt, & intentione correctionis; & ſic ſunt non ſolum ferendi, ſed diligendi: aut reprehendendo falſa imponunt, apud alios detrahentes; & tunc quandoque ſunt patienter ſuſtinendi, quando ſcilicet talis detractio non multum nocet aliis, generando ſcandalum in cordibus auditorum; quandoque autem, ſi fieri poteſt, ſunt repellendi, non amore privatæ gloriæ, ſed communis utilitatis. Si vero repelli non poſſunt, nihilominus patienter tolerandi ſunt: unde Gregorius in prædicta homil. dicit: *Iuſti ſicut ſine arrogantia loquuntur aliquando bona quæ agunt, ita ſine zelo privata gloriæ detrahentium ſibi linguas redarguunt, quia nexia loquuntur. Cum vero lingua detrahentium corrigi nequeunt, æquanimiter ſunt perferenda ſuſtinenda; nec obtrectationis ſermo timendus eſt; ne dum vituperatio perverſorum metuitur, recti operis via deſeratur.*

Ad primum quidem dicendum, quod veri Chriſtiani patiuntur ſe argui ab his qui ad correctionem arguunt; reſiſtunt autem his qui ad ſubverſionem arguunt; & præcipue quando non ſolum perſonæ, ſed veritas blaſphematur.

Ad ſecundum dicendum, quod apoſtolici viri ſemper habere debent patientiam. Quod autem aliquando reſiſtunt detractoribus, non eſt ex impatientia, ſed ex zelo veritatis, ut dictum eſt.

Ad tertium dicendum, quod illi qui iniquos reputant caritative corrigentes, ſe carnales oſtendunt; non autem illi qui reſiſtunt detractoribus veritatis.

Ad quartum dicendum, quod Gloſſa illa loquitur de illis qui ſine ratione contra veritatem latrant, mordendo prædicatores veritatis. Illi vero qui falſitatem prædicantes ſuſtinerent ſub prætextu patientiæ, eſſent mutis canibus comparandi: de quibus Iſai. lvi. 10. *Canes muti non valentes latrare.*

Ad quintum dicendum, quod ſicut probatur plus ſe diligere quam veritatem qui non vult veritatem contra ſe defendi; ita oſtenditur plus ſe diligere quam veritatem qui veritatis adverſariis non reſiſtit, ut ſibi pacem quærat: & ita ex amore veritatis ſancti viri detractoribus reſiſtunt.

Ad omnia autem quæ ſequuntur, patet reſponſio: quia in ſequentibus auctoritatibus præcipitur ut recte corrigentes diligantur; & prohibetur ne perverſe detrahentes odio, vel impatientia proſequamur; ſed eos magis diligamus, & pro eis oremus: quod etiam ſancti viri complent in illis quorum detractionibus reſiſtunt.

CAPUT XV.

Tertio de hoc quod religioſi in iudicio contendunt.

Nunc tertio reſtat videre, quomodo nituntur oſtendere, quod religioſi in iudicio contendere non debeant, nec procurare quod armis defendantur: primo inducentes illud quod habetur I. Corint. vi. 7. *Iam quidem omnino delictum eſt in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis, quare non magis fraudem patimini?* ubi dicit Gloſſa: „Perfectis licet ſua repetere ſimpliciter, „ id eſt ſine cauſa, ſine iudicio, ſine lite; „ ſed non convenit eis inde movere cau- „ ſam ante iudicem.“ Cum ergo religioſi ſint in ſtatu perfectionis, non debent cum aliquo contendere.

Item. Matth. v. 40. dicitur: *Et qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium*: & ſicut patet per Gloſſam, tria præcepta quæ ibi ponuntur, perfectionem iuſtitiæ demonſtrant. Ergo cum religioſi perfectionem vitæ profiteantur, non debent cum aliquo in iudicio contendere, ſed potius ſua dimittere.

Item. Lucæ vi. 29. *Ab eo qui aufert tibi veſtimentum, etiam tunicam noli prohibere*: & infra: *Qui aufert quæ tua ſunt, ne repetas*: ubi dicit Gloſſa: „Quod de „ veſtimento, & tunica dicit, etiam in „ aliis eſt faciendum.“ Ergo videtur quod religioſi, ad quos præcipue iſta præcepta pertinent, non debeant auferentes prohibere, nec etiam ablata repetere.

Item. Matth. x. 14. Dominus Apoſtolis mandat: *Quicumque non receperit vos, neque audierit ſermones veſtros, exeuntes foras de domo, vel civitate, excutite pulverem de pedibus veſtris*; & hoc idem habetur Luc. ix. Ex quo videtur quod Apoſtoli, & apoſtolici & perfecti viri non debeant litigare, ſi in aliqua civitate, vel caſtello, vel aliqua ſocietate non recipiantur.

Item. I. ad Corinth. xi. 16. *Si quis videtur contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus.* Ergo illi qui in iudicio contendunt, a forma apoſtolicæ perfectionis declinant.

Item I. Corinth. xiii. 5. *Caritas non quærit quæ ſua ſunt*: Gloſſa: „Non repe- „ tit ablata.“ Ergo qui in iudicio conten-

tendentes ſua repetunt, caritatem non habent.

Item. Gregorius in XIII. Lib. Moral. *Cum pro terrena re pax a corde cum proximo ſcinditur, apparet quod plus res quam proximus amatur*. Sed hoc eſt contra caritatis ordinem. Ergo qui propter hoc quod repetit ſuam rem, turbationem ſuſtinet proximorum, contra caritatem agit.

Item. Secundum regulam Hieronymi, *omne quod poteſt fieri, vel non fieri, ſalva triplici veritate, omittendum eſt propter ſcandalum*. Sed aliquis poteſt dimittere rem ſuam de qua in iudicio contendit, ſalva triplici veritate. Ergo ſi in iudicio repetit cum turbatione, & ſcandalo proximorum, contra caritatem facit. Inter omnia temporalia maxime eſt neceſſaria corpori ad vitam ſuſtentandam eſca. Sed eſca dimittitur propter ſcandalum proximi: I. Corinth. VIII. 13. *Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum*. Ergo multo fortius omnia alia temporalia ſunt potius dimittenda quam aliquis ſcandalum, vel turbationem ſuſtineat proximorum.

Sed quod ſanctis viris liceat ſe per iudicium tueri, patet per id quod habetur Actuum XXV. ubi Paulus, ne Iudæis traderetur, Cæſarem appellavit. Appellatio autem ad iudicium pertinet. Ergo viri perfecti poſſunt ſe per iudicium defendere.

Item quod poſſint procurare quod armis defendantur, patet exemplo eiuſdem Apoſtoli, de quo dicitur Act. XXIII. quod procuravit ut deduceretur cum cuſtodia militum armatorum, qui eum defenderent ab inſidiatoribus.

Item quod liceat perfectis viris libertatem ſui ſtatus defendere præcipue in iudicio eccleſiaſtico, patet per hoc quod habetur Act. XV. quod Paulus, & Barnabas contra eos qui volebant, credentes ex gentibus in ſervitutem redigere legis, Hieroſolymam aſcenderunt ad iudicium Apoſtolorum: de quo etiam dicit Galat. II. 4. *Propter ſubintroductos falſos fratres, qui ſubintroierunt explorare libertatem noſtram, quam habemus in Chriſto Ieſu, ut nos in ſervitutem redigerent: quibus neque ad horam ceſſimus ſubiectione*. Ergo cum aliqui volunt in ſervitutem redigere religioſos, & perfectos viros, poſſunt ſe defendere iudicio eccleſiaſtico.

Item quod poſſint ſua temporalia aliquando per iudicium defendere, expreſſe habetur per Gregorium in XXXI. Lib. Moral. ſuper illud Iob XXIX. *Fruſtra laboravit*, ſic dicentem: „ Cum curam rerum temporalium nobis itineris neceſſitas imponit; quidam dum eas rapiunt, ſolummodo tolerandi ſunt; quidam vero ſervata caritate prohibendi, non tam ſola cura ne noſtra ſubtrahant, ſed ne rapientes non ſua ſemetipſos perdant. Plus quippe ipſis raptoribus debemus metuere quam rebus irrationabilibus defendendis inhiare. " Item Gregorius in eodem ſuper illud Iob, *In occurſum pergit armatis*: „ Plerumque quieti, atque inconcuſſi relinquimur, ſi obviare pravis pro iuſtitia non curamus; ſed ſi ad æternæ vitæ deſiderium animus exarſit; ſi verum lumen intrinſecus reſpicit; ſi in ſe flammam ſancti fervoris accendit: inquantum locus admittit, inquantum cauſa exigit, debemus pro defenſione iuſtitiæ noſmetipſos obiicere, & perverſis ad iniuſta erumpentibus, etiam cum ab eis non quærimur, obviare. Nam cum iuſtitiam quam nos amamus, in aliis feriunt, nos nihilominus ſua percuſſione confodiunt, etiam ſi venerari videantur. " Ex quo patet quod perfecti viri debent ſe ultro ingerere ad aliorum iniurias repellendas etiam non provocati.

Item. Ad officium caritatis pertinet quod aliquis oppreſſos ab opprimentibus liberet, ſecundum illud Iob XXIX. 17. *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam*: & Proverb. XXIV. 11. *Erue eos qui ducuntur ad mortem*: & in Pſal. LXXXI. 4. *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate*. Sed aliquis tenetur ad impendenda caritatis officia magis illis qui ſunt ſibi magis coniuncti: ſed magis coniuncti ſunt religioſo alicui fratres ſuæ religionis. Ergo debet ſecundum caritatem reſiſtere illis qui fratres religionis ſuæ nituntur opprimere. Sic ergo ex omnibus prædictis patet quod religioſi non ſolum licite, ſed etiam laudabiliter interdum reſiſtunt violentiis, & fraudibus malignorum.

Sciendum eſt ergo, quod aliquando religioſorum adverſarii impugnant ipſam religionem, vel religioſorum ſtatum in his quæ ad ſpiritualia pertinent; aliquando vero in temporalibus. Et ſi quidem in ſpiritualibus impugnentur, totis viribus reſiſtere debent, & præcipue in illis in quibus non ſolum ſibi, ſed & aliis proſunt: quia cum religionis ſtatum non aſſumant, niſi ut ſpiritualibus vacent, per huiuſmodi impugnationem perfectionis propoſitum impeditur. Unde ſicut perfectionis,

nis eſt ut homo perfectionis propoſitum cuſtodiat, ita etiam ut impedientibus reſiſtat. Si autem pro temporalibus, tunc perfectionis eſt ut quis damnum patienter ſuſtineat, quod vergit in ſuum proprium detrimentum; niſi forte inferenti violentiam conſulere vellet, eius malitiæ reſiſtendo, ut per auctoritatem Gregorii prædictam patet. Sed io illis quæ ad detrimentum commune pertinent etiam temporale, non eſt perfectionis, ſed negligentiæ, vel puſillaoimitatis talia incommoda, dum poſſit reſiſtere, ſuſtinere; cum aliquis ex caritate teneatur, dum poteſt, proximorum incommodis obviare, ſecundum illud quod dicitur Proverb. XXIV. 11. *Erue eos qui ducuntur ad mortem &c.*

Ad illud ergo quod primo obiicitur, dicendum, quod in illo verbo Apoſtoli aliquid interdicitur omnibus, & aliquid perfectis tantum. Omnibus quidem interdicitur, cum contentione, vel fraudulenter, vel apud infideles iudices ſua repetere movendo cauſam, ut patet per Gloſſam ibidem; ſed perfectis interdicitur, cum lite, & in iudicio pro rebus ſuis repetendis cauſam coram iudice movere. Sed, ut Gratianus dicit XIV. quæſt. 1. cap. *Epiſcopus*, hoc intelligendum eſt de rerum propriarum petitione, non autem de repetitione rerum communium, quæ licet eis repetere, ſicut habere. Et ſic huiuſmodi repetentes in iudicio, non ſua repetunt, ſed res Eccleſiæ, quarum procurationes gerunt; nec coram iudice ſibi, ſed aliis ſtant, quorum negotia agunt. Sciendum tamen, quod illa Gloſſa non eſt authentica, ſed magiſtralis: quod patet ex hoc quod eſt quædam concluſio ex verbis Auguſtini illata: unde paulo ante præmittitur: „ Ut autem prædicta verba Augu„ſtini &c. " in quibus Auguſtini verbis quamvis dicatur, habere iudicium infirmis conceſſum eſſe ſecundum veniam, non tamen dicitur quod non liceat perfectis: nec magiſter etiam ſubdit poſtea, quod eis non liceat, ſed quod eis non conveniat. Si enim his qui ſunt in ſtatu perfectionis, in iudicium non liceret aliquem trahere, nec ipſis Epiſcopis hoc licitum eſſet, quorum ſtatus eſt perfectior quam religioſorum: alias religioſi ad prælationis apicem promoveri non poſſent. Non enim ex hoc quod aliquis perfectionis ſtatum aſſumit, aliquid ei illicitum redditur quod prius non erat, niſi ſe ad illud ſpecialiter voto adſtrinxerit. Unde non plus eſt religioſis illicitum in iudicio cauſam movere quam prius, niſi quatenus voto paupertatis contradicit; & hoc eſt quando aliquis religioſus vellet pro recuperanda, vel acquirenda re propria litigare, quod ei ſecundum votum ſuæ profeſſionis poſſidere non licet, aut etiam interdum propter ſcandalum. Vel poteſt dici, & forte verius, quod verbum illud Gloſſæ non poteſt intelligi de perfectis quo ad ſtatum, ſicut ſunt religioſi, quia tales non habent aliquid proprium: unde nihil eſſet dictum, quod in eadem Gloſſa dicitur, quod ſua poſſunt repetere ſimpliciter. Quod ergo dicitur in Gloſſa, intelligendum eſt de perfectis ſecundum gradum caritatis, ideſt qui pefectam cariratem habent, in quocumque ſtatu ſint: licet enim tales ſua repetendo in iudicio non peccent, interdum tamen per hoc eorum perfectioni derogatur: unde Gloſſa non dicit, quod talibus non liceat, ſed quod eis non conveniat. In aliquibus tamen caſibus noo eſt ei inconveniens io iudicio ſua repetere. Primus caſus eſt, quando oritur contenrio de re ſpirituali: unde Act. XV. cum eſſet orta contentio de obſervatione legalium, hoc Paulus detulit ad iudicium Apoſtolorum: & de eodem ad Galat. II. 4. *Et propter* quoſdam *falſos fratres, qui ſubintroierunt explorare libertatem noſtram*. Secundus eſt, quando oritur cootentio de eo quod poteſt vergere in detrimentum rei ſpiritualis, quamvis ſit temporale: unde Act. XXV. Paulus appellavit Cæſarem pro liberatione ſua: quia per eius mortem, vel incarcerationem impediebatur fructus prædicationis. Ipſe tamen quantum in ſe erat, cupiebat diſſolvi, & eſſe cum Chriſto, ut dicitur Philip. I. Tertius eſt, quando contentio eſt de aliquo quod vergit in temporale damnum alterius, & maxime pauperum. Reus enim eſt quodammodo rapinæ qui ſua negligentia alios damnum incurrere permittit, & præcipue in his quæ ſunt eius curæ commiſſa. Unde de hoc non poteſt perfectionis ſacrificium Deo exhiberi. Eccli. XXXIV. 24. *Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu patris ſui*. Quartus eſt, quando contentio eſt de eo quod vergit in ſpirituale damnum illius qui iniuſte detinet rem alterius temporalem: unde Gregorius in XXXI. Lib. Moral. ſuper illud Iob XXXIX. *Fruſtra laboravit*, dicit: „ Quidam dum „ res temporales rapiunt, ſolummodo ſunt „ tolerandi; quidam vero ſervata carita„ te prohibendi, non ſola cura ne noſtra „ ſubtrahant, ſed ne rapientes non ſua, „ ſemetipſos perdant. " Quintus eſt, quan-

Digitized by Google

quando vergit in corruptionem multorum per exemplum rapiendi. Eccle. VIII. 11. *Quia non profertur cito contra malos ſententia, abſque timore ullo filii hominum perpetrant mala.*

Ad ſecundum dicendum, quod, ſicut Gloſſa ibidem dicit, in tribus præceptis ibidem poſitis perfectio iuſtitiæ oſtenditur. Quorum primum eſt: *Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam, præbe ei & alteram.* Secundum eſt: *Qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.* Tertium eſt: *Quicumque te angariaverit mille paſſus, vade cum eo & alia duo.* Quæ tria ad patientiam pertinere noſcuntur. Hoc autem tertium, ut Gloſſa exponit ibidem, intelligendum eſt non tam ut cum eo pedibus vadas, quia hoc nec in Chriſto, nec in aliis hiſtorialiter legimus eſſe completum; ſed ut parato animo ſis ire, cum oporteret. Similiter & primum præceptum, ut Auguſtinus dicit in Lib. de mendacio, ſic eſt intelligendum ut homo cor paratum habeat non ſolum ad alias alapas accipiendas, ſed etiam quælibet tormenta pro veritate patienda cum eorum dilectione a quibus illa pateretur. Nec intelligitur quod ad litteram aliquis debeat maxillam præbere ſe percutienti; cum nec Dominus hoc etiam percuſſus impleverit, nec Apoſtolus Paulus. Unde patet quod medium præceptum ſecundum eamdem formam eſt exponendum, ut ſcilicet quilibet habeat cor paratum ad quælibet damna temporalia ſuſtinenda potius quam caritatem, vel veritatem relinquat. Poteſt autem ſine præiudicio veritatis, vel caritatis contingere quod aliquis in iudicio ſua repetat, ut ex prædictis patet: & propter hoc non ſequitur ratio.

Et ſimiliter dicendum eſt ad tertium.

Ad quartum dicendum, quod Dominus præcepit ut Apoſtoli pedes excutiant a pulvere in teſtimonium eorum qui eos non recipiunt: unde Matth. x. 14. dicitur: *Excutite pulverem de pedibus veſtris* (a) *in teſtimonium illis:* unde ſuper illud Luc. IX. *Excutite pulverem*, dicit Gloſſa: „Ad conteſtationem terreni laboris, quem pro „eis inaniter ſuſceperunt:" & hoc teſtimonium ordinatur ad divinum iudicium: unde ſequitur Matth. x. *Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum, & Gomorrhæorum in die iudicii quam illi civitati.* Ab illis ergo Dominus diſcipulis ſuis mandat ut non recepti recedamus qui finali iudicio pro ſuis ſceleribus reſervantur, ſicut ſunt infideles, de quibus dicitur I. Cor. v. 13. *Eos qui foris ſunt, iudicabit Deus.* Sed de his qui intus ſunt, ſcilicet fidelibus, iudicium Eccleſiæ committitur. Unde ſi aliquis in ſocietatem fidelium recipi velit, & ipſi iniuſte contradicant; non debet hoc divino iudicio reſervari, ſed ad iudicium Eccleſiæ corrigendum deduci.

Ad quintum dicendum, quod iudicium cum contentione omnibus infirmis eſt prohibitum, ut patet per Gloſſam I. Cor. VI. ſuper illud, *Iam quidem omnino delictum eſt &c.* Eſt enim contentio impugnatio veritatis per confidentiam clamoris, ut habetur in Gloſſa Rom. I. ſuper illud, *Homicidiis, contentione &c.* Unde illi qui cum veritate in iudicio ſtant, non confidentes in clamore, non propter hoc ſunt contentioſi.

Ad ſextum dicendum, quod non eſt intelligendum quod ſalva caritate nullo modo poſſit aliquis ablata repetere; ſed quia caritas non inducit ad repetendum ablata ex cupiditate: unde Gloſſa: „*Non quærit* „*quæ ſua ſunt*, ideſt ablata non repetit, „quia non eſt amatrix pecuniæ." Quandoque tamen aliquis ex caritate ſua repetere poteſt zelo fraternæ correctionis, ut patet per auctoritatem Gregorii inductam.

Ad ſeptimum dicendum, quod non ſemper quando aliquis rem ſuam repetit in iudicio, pacem quam cum proximo debet habere, a corde ſuo repellit. Unde quamvis pax cordis nullo modo ſit perdenda pro terrena re recuperanda, non ſequitur quod aliquis non poſſit in iudicio terrenam rem repetere. In ipſo enim tumultu iudicii plerumque eſt ſalva pax pectoris, cum etiam a bonis viris in bellorum tumultibus non amittatur, alias omnia bella eſſent illicita.

Ad octavum dicendum, quod ſi aliquis iuſte in iudicio ſua repetit, ipſe non ſcandalizat, ſcandalum active faciens; ſed ſi aliquis ſcandalizatur, eſt ſcandalum paſſivum tantum. In quo diſtinguendum videtur quod aut eſt ſcandalum Phariſæorum, cum ſcilicet quis ex malitia ſcandalizatur, & ſcandalum in aliis ſuſcitat; & tale ſcandalum eſt contemnendum exemplo Domini, qui audito Phariſæorum ſcandalo, dixit Matth. xv. 14. *Sinite eos: cæci ſunt, & duces cæcorum*: aut ſcandalum infirmorum, quod ſcilicet procedit ex infirmitate, vel ignorantia; & huic ſcan-

(a) *Deeſt hoc loco in Vulgata* in teſtimonium illis; *Luca vero* IX. 5. in teſtimonium ſupra illos.

Digitized by Google

ſcandalo occurrendum eſt iuxta poſſe, ita tamen ut pro hoc removendo aliquod illicitum non committamus. Eſſet autem illicitum, ſi aliquis bona Eccleſiæ ſibi commiſſa perire permitteret a prædonibus direpta. Unde quamvis aliquis ſcandalo paſſivo ſcandalizetur, nihilominus ille cui cura Eccleſiæ committitur, debet cuſtodire, & defendere iura Eccleſiæ ſibi commiſſæ: unde B. Thomas Cantuarienſis Epiſcopus contempto ſcandalo Regis Angliæ, bona ſuæ Eccleſiæ defenſavit uſque ad mortem. Sed ſi etiam poſſet ſine peccato dimittere illius rei repetitionem, non oportet quod propter ſcandalum paſſivum dimittat repetere. Poteſt enim alio modo ſcandalo paſſivo obviare, ſi eſt ſcandalum infirmorum, ſcilicet pacificis verbis ſe iuſte agere oſtendendo: & magis proximo prodeſſet, ſi eum ab iniuſta deceptione eriperet, vel conſuetudinem ſimilia præſumendi auferret, quam ſi ei rem ſuam dimitteret. Et præterea magis debet aliquis ſcandalo ſuo quam proximi cavere: & ideo ſi timeret ſe ſcandalum perpeti, niſi ſua repeteret, non deberet a rei ſuæ repetitione prohiberi.

Ad nonum dicendum, quod quamvis eſca ſimpliciter ſit maxime neceſſaria corpori, non tamen qualibet eſca. Si enim aliquis ab una eſca abſtineat, poteſt alia ſuſtentari: unde aliquo genere eſcæ magis eſſet abſtinendum pro ſcandalo evitando, quam res aliquas alias temporales dimittere, quæ cum maiori nocumento amitterentur, & quandoque cum aliquo periculo peccati eſſet, ſi non repeterentur, ut ex dictis patet.

CAPUT XVI.

Quarto de hoc quod religioſi perſecutores ſuos puniri procurant.

Nunc reſtat quarto oſtendere, quomodo nituntur monſtrare, quod religioſi ſuis perſecutoribus nullam pœnam, aut perſecutionem debeant procurare. Dicitur enim Matth. v. 44. *Benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos:* & hoc idem dicitur Luc. vi. Ergo inimicis perſecutionem inferre prohibemur. Qui enim alicui bona debet inferre, multo magis non debet ei nocere.

Item. Matth. x. 16. *Ecce ego mitto vos ſicut oves in medio luporum:* Gloſſa: „ Qui „ locum prædicationis ſuſcipit, mala in„ ferre non debet, ſed tolerare. “ Ergo ſi aliqui prædicatores pœnas inferri ſuis adverſariis procurent, ſe falſos prædicatores oſtendunt.

Item. Rom. xii. 17. *Nulli malum pro malo reddentes:* & infra: *Non voſmetipſos defendentes, cariſſimi,* ideſt non ſitis reſiſtentes adverſarios. Ergo contra doctrinam Apoſtoli faciunt qui ſuos adverſarios puniri procurant.

Item in Legenda ſanctorum Simonis, & Iudæ legitur, quod cum dux Regis Perſarum vellet punire ſacerdotes idolorum contrarios Apoſtolis, Apoſtoli proiecerunt ſe ad pedes ducis, rogantes ut eis parceret, ne eſſent alicui interemptionis occaſio qui ad communem ſalutem venerant procurandam. Ergo illi qui procurant ut ſui adverſarii a Principibus puniantur, non ſunt veri, ſed falſi Apoſtoli.

Item. Galat. iv. 29. *Quemodo tunc is qui ſecundum carnem natus eſt, perſequebatur eum qui ſecundum ſpiritum, ita & nunc.* Gloſſa Auguſtini: „ Qui ſunt ſecundum „ carnem nati? Dilectores mundi, ama„ tores ſæculi. Qui ſunt ſecundum ſpi„ ritum nati? Amatores regni cælorum, „ dilectores Chriſti. “ Ergo illos qui aliis perſecutionem procurant, apparet eſſe amatores mundi.

Item. Galat. v. 26. *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi:* Gloſſa: „ Inanis gloria eſt „ vincere velle ubi præmium non eſt. “ Sed illi qui adverſariis ſuis perſecutionem procurant, victoriam quærere videntur. Ergo hoc ad inanem gloriam pertinet. Ex his ergo concludere volunt, quod nullo modo ſanctis viris liceat aliquibus perſecutionem concitare.

Item. Luc. ix. 54. dicitur, quod Iacobus, & Ioannes dixerunt: *Domine, vis dicimus ut ignis deſcendat de cælo, & conſumat illos? Et converſus increpavit illos, dicens: Neſcitis cuius ſpiritus eſtis.* Ex quo videtur quod illi qui ſunt ſpiritu Dei repleti, punitionem aliorum non debeant procurare.

Sed quod ſancti viri pœnas aliquibus inferant, vel inferri procurent, probatur primo exemplo ipſius Chriſti, de quo dicitur Ioan. ii. 14. quod *vendentes, & armentos de templo eiecit, & nummulariorum effudit æs, & menſas ſubvertit.*

Item exemplo Petri, qui Ananiam, & Saphiram verbo ſuo morti condemnavit, quia fraudaverant de pretio agri, Act. v.

Item. Act. xiii. 10. dicitur, quod Paulus repletus Spiritu ſancto, intuens Elimam magum dixit: *O plene omni dolo, & omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis iu-*

 ſtitiæ,

Digitized by Google

ſtitia, non deſinis ſubvertere vias Domini rectas. Et nunc ecce manus Domini ſuper te, & eris cæcus, non videns Solem uſque ad tempus. In quo patet quod verbis eum exaſperavit, & pœnam cæcitatis inflixit.

Item. I. Cor. v. 3. *Iam iudicavi ut præſens eum qui ſic operatus eſt, in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti congregatis vobis, & meo ſpiritu cum virtute Domini Ieſu tradere huiuſmodi ſatanæ in interitum carnis*: Gloſſa: „Ut ſatanas corporaliter eum vexet:“ quam quidem conſtat magnam pœnam eſſe. Et ſic idem quod prius.

Item. Cant. II. 15. *Capite nobis vulpes parvulas*: Gloſſa: „Debellate, & com„prehendite ſchiſmaticos, & hæreticos:“ quia, ut in alia Gloſſa ibidem dicitur, non ſufficit nobis vitam noſtram aliis in exemplum proponere, & bonam prædicationem facere, niſi errantes corrigamus, & infirmos ab inſidiis aliorum defendamus.

Item. Dionyſius in IV. cap. de divin. Nom. dicit, quod Angeli non ſunt mali, quamvis interdum malos puniant. Sed eccleſiaſtica hierarchia exemplata eſt a cæleſti. Ergo ſine malitia poteſt eſſe hominis alicuius quod malis pœnam inferat, vel inferri procuret.

Item. XXIII. quæſt. III. cap. *Qui poteſt*, dicitur: *Qui poteſt obviare, & perturbare perverſos, & non facit, nihil eſt aliud quam favere impietati eorum; nec caret ſcrupulo ſocietatis occultæ qui manifeſto facinori deſinit obviare*. Ex quo patet quod non ſolum licet malis reſiſtere, & eos perturbare, ſed etiam hoc ſine peccato dimitti non poteſt.

Item. Iob XXXIX. 21. dicitur de equo, per quem prædicator intelligitur: *In occurſum pergit armatis*: Gloſſa: „Quia pra„ve ac male agentibus ſe pro defenſione „iuſtitiæ opponit:“ & interlinearis: „Etiam cum ipſe non quæritur.“ Ex quo patet quod ſanctorum prædicatorum eſt iniquos perturbare, etiam eos qui eis moleſtias non inferunt. Sed tamen hoc non faciunt ſancti ex odio, ſed ex amore: unde I. Cor. v. 3. ſuper illud, *Tradere huiuſmodi* hominem *ſatanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſalvus fiat*, dicit Gloſſa: „Ex his verbis manifeſtat Apoſtolus ſe „non odio, ſed amore illud feciſſe:“ & infra: „Sic & Helias, & alii viri „boni nonnulla peccata morte punierunt: „quia ſic viventibus utilis metus incu„tiebatur; & illis qui morte punieban„tur, non ipſa mors nocebat, ſed pecca„tum, quod augeri poſſet, ſi viverent, „minuebatur.“ Unde non proprie perſecutio poteſt dici, quam ſancti malis inferunt, cum non totaliter eos inſequantur, ut in malo eorum finem conſtituant, ſed in bono eorum, ut corrigantur, vel a peccato deſiſtant, vel ſaltem in bono aliorum, ut metu coerceantur, vel ab impiis liberentur. Aliquando tamen perſecutionis nomen accipit prædicta punitio propter pœnæ ſimilitudinem. Unde Auguſtinus ad Bonifacium Comitem, & habetur XXIII. quæſt. IV. cap. *Si Eccleſia*: *Si verum dicere, vel cognoſcere volumus, perſecutio eſt iniuſta, quam impii faciunt Eccleſiæ Chriſti; iuſta, quam facit Eccleſia Chriſti impiis*.

Item. In Pſal. XVII. 38. *Perſequar inimicos meos.... donec deficiant*: & alibi Pſal. c. 5. *Detrahentem ſecreto proximo ſuo, hunc perſequebar*.

Ad id ergo quod primo obiicitur, dicendum, quod, ſicut iam probatum eſt, ſancti non ex odio, ſed ex amore malos puniunt, vel puniri procurant: in hoc enim eis non nocent, ſed proſunt, ut ſupra dictum eſt.

Ad ſecundum dicendum, quod prædicatores non debent aliis mala inferre, ut eorum intentio in malis eorum quieſcat, quaſi pœnis delectentur; debent tamen mala pœnæ inferre vel per ſe, vel per alios propter bonum vel eius qui punitur, vel aliorum, ut prius dictum eſt.

Ad tertium dicendum, quod ille qui ex zelo caritatis, alicuius punitionem procurat, non reddit malum pro malo, ſed magis bonum pro malo, cum ipſa pœna ſit utilis ei qui punitur. Sunt enim pœnæ medicinæ quædam, ut II. Ethic. dicitur: & Dionyſius dicit in IV. cap. de div. Nom. *Puniri non eſt malum, ſed fieri pœna dignum*. Similiter hoc quod prohibemur adverſarios referire, intelligendum eſt ne referiamus ex odio, vel livore vindictæ.

Ad quartum dicendum, quod ſancti, ſicut dictum eſt, alios non puniunt, vel puniri procurant niſi propter correctionem eorum, vel aliorum. Quandoque autem aliqui ex impunitate inſolentes redduntur, & ad peccatum proniores. Eccle. VIII. 11. *Etenim quia non profertur cito contra malos ſententia, abſque ullo timore filii hominum perpetrant mala*: & tunc ſancti contra malos pœnis utuntur. Quandoque autem clementia magis proficit ad correctionem; & tunc ſancti pœnas impediunt, vel remittunt: unde Lucæ IX. ſuper illud, *Neſcitis cuius ſpiritus eſtis &c.* Gloſſa: Non ſem„per in eos qui peccant, eſt vindican„dum:

Digitized by Google

„ dum: quia nonnunquam magis prodeſt „ clementia tibi ad patientiam, lapſo ad „ correctionem: “ & hac de cauſa Simon, & Iudas adverſariorum pœnas impediverunt.

Ad quintum dicendum, quod dilectores mundi iniuſte perſequuntur eos qui ſunt dilectores Dei; ſed iuſte ab eis perſecutionem patiuntur, ut patet ex auctoritate Auguſtini ſupra inducta.

Ad ſextum dicendum, quod, ut iam patet ex dictis, ſancti non procurant aliorum pœnam niſi propter aliquam utilitatem, & hanc utilitatem pro præmio computant: unde ex hoc non incurrunt notam inanis gloriæ.

Ad ſeptimum dicendum, quod, ſicut Gloſſa ibidem dicit, Apoſtoli adhuc rudes, & modum medicandi ignorantes, non ex amore correctionis aliorum, vel malitiæ finiendæ in illis, ſed ex odio vindictam deſiderabant. Hanc autem ignorantiam Dominus reprehendit. Poſtquam vero eos de vera dilectione docuit, aliquando poteſtatem tribuit tales vindictas exercendi, ſicut Petro in Ananiam, & uxorem eius: quorum mors viventibus utilem metum mortis incuſſit, & in illis qui puniebantur, peccatum, quod augere poterant, ſi viverent, finivit: & hoc idem habetur in Gloſſa I. Cor. v. 3. ſuper illud, *Tradere huiuſmodi* hominem *ſatanæ &c.* Vel dicendum, quod ideo Dominus increpavit diſcipulos pœnam Samaritanorum petentes, quia videbat eos clementia facilius poſſe converti: unde Gloſſa ibidem dicit: „ Deinique Samaritani citius crediderunt, „ a quibus hoc loco ignis arcetur. “

CAPUT XVII.

Quinto de hoc quod religioſi placere hominibus volunt.

NUnc quinto reſtat videre, quomodo oſtendere nituntur, quod religioſi non debent quærere ut hominibus placeant. Quia in Pſalm. lii. 6. dicitur: *Deus diſſipavit oſſa eorum qui hominibus placent: confuſi ſunt, quoniam Deus ſprevit eos.*

Item. Ad Gal. i. 10. *Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem.* Ergo religioſi qui ſe ſervos Chriſti profitentur, non debent quærere ut hominibus placeant.

Item. I. Corin. iv. ſuper illud, *Uſque in hanc horam eſurimus, & ſitimus &c.* Gloſſa: „ Libere, & ſine aliqua adulatione veritatem prædicantes, & geſta „ pravæ vitæ malorum arguentes, gra„ tiam non habent apud homines. “ Si ergo religioſi debent ſine adulatione libere veritatem prædicare, non debent quærere quod hominibus placeant.

Item. Gregorius in Paſtorali: *Adulterina cogitationis reus eſt, ſi placere puer ſponſæ oculis appetit, per quem ſponſus dona tranſmiſit.* Sponſam autem ibi Eccleſiam vocat, puerum autem Dei miniſtrum. Ergo ſi religioſi, qui ſe Dei miniſtros profitentur, hominibus placere quærant, adulterinæ cogitationis rei ſunt.

Item. Deſiderium hominibus placendi procedit ex amore ſui. Sed, ſicut dicit Gregorius in Paſtorali, *actori reddit aliquem extraneum amor ſuus.* Ergo per hoc quod aliquis homini placere quærit, Deo extraneus redditur.

Item. Illud quod in vitium ſonat, præcipue a religioſis caveri debet. Sed eſſe placidum ſonat in vitium, ut patet per Philoſophum in IV. Ethic. Ergo religioſi quærere non debent ut hominibus placeant.

Ex huiuſmodi igitur probare volunt, quod nullo modo aliquis debeat quærere hominibus placere.

Sed hoc eſſe falſum, multipliciter oſtenditur. Dicitur enim ad Rom. xv. 2. *Unuſquiſque proximo placeat in bonum, ad ædificationem.* Item I. ad Cor. x. 32. *Sine offenſione eſtote Iudæis, & gentibus, & Eccleſiæ Dei, ſicut & ego per omnia omnibus placeo.* Item Roman. xii. 17. *Providentes bona non ſolum coram Deo, ſed etiam coram omnibus hominibus.* Hoc autem non eſſet neceſſarium, ſi non oporteret curare quomodo hominibus placeremus. Ergo quilibet curare debet ut hominibus placeat.

Item Matth. v. 16. *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum qui in cælis eſt.* Sed nullus movetur ad gloriandum ex bonis operibus niſi per hoc quod ſibi placent. Ergo quilibet ſtudere debet ut opera ſua ſint talia quæ aliis placere debeant.

Ad horum ergo evidentiam ſciendum eſt, quod tribus modis prohibetur ne aliquis hominibus placere deſideret, vel quærat. Uno modo ne propter ſe ipſum placere quærat, quaſi in humano favore finem conſtituens; ſed hoc quod hominibus placere curat, debet aliquis referre ulterius ad aliquod bonum, ſcilicet ad Dei gloriam, vel proximorum ſalutem:

& hoc

& hoc eſt quod Gregorius dicit in Paſtorali : *Sciendum eſt , quod oportet ut rectores boni placere hominibus appetant , ſcilicet ut ſuæ æſtimationis dulcedine proximos in affectum veritatis trahant ; non ut ſe amari deſiderent , ſed ut dilectionem ſuam quaſi quamdam viam faciant , per quam corda audientium ad amorem conditoris introducant . Difficile quippe eſt ut quantumlibet recta denunciet prædicator qui non diligitur , libenter audiatur.* Et infra : *Quod bene Paulus inſinuat , cum ſui nobis ſtudii occulta manifeſtat , dicens :* Sicut & ego per omnia omnibus placeo : *qui tamen rurſus dicit :* Si adhuc hominibus placerem , Chriſti ſervus non eſſem . *Placet ergo Paulus , & non placet : quia in hoc quod placere appetit, non ſe, ſed per ſe hominibus veritatem placere quærit.* Alio modo quando aliquis , ut placeat hominibus, facit aliquid per quod Deo diſplicet; & hoc eſt quod Hieronymus dicit ſuper epiſtolam ad Gal. exponens illud , *Si hominibus placerem &c.* „ Si (inquit) fieri poteſt ut pariter Deo, & hominibus placeamus; placendum eſt & hominibus. Si autem aliter non placeamus hominibus , niſi Deo diſpliceamus; Deo magis quam hominibus placere debemus . " Tertio modo quando aliquis quod in ſe eſt facit exterius , & tamen ab aliis temerarie iudicatur . Tunc ergo ſibi debet ſufficere quod Deo placeat in conſcientia , non curans quod hominibus non placeat , qui perverſe iudicant: & hoc eſt quod habetur in Gloſſa ad Gal. 1. ſuper illud, *Si adhuc hominibus placerem &c.* „ Sunt homines temerarii iudices , detractores , ſuſurrooes , murmuratores , quærentes ſuſpicari quod non vident , quærentes etiam iactare quæ non ſuſpicantur. Contra tales ſufficit teſtimonium conſcientiæ noſtræ . "

Et ſecundum hoc de facili patet reſponſio ad omnia obiecta.

Quod enim dicitur , *Diſſipavit oſſa eorum qui hominibus placent* , intelligendum eſt de his qui ita homioibus placere volunt quod in hoc finem conſtituunt, & qui ut hominibibus placeant, Deum offendunt.

Et ſimiliter intelligendum eſt , quod dicitur ad Galat. 1. *Si hominibus placerem &c.* ut ex dictis patet.

Ad tertium dicendum , quod quamvis illi qui veritatem annuntiant , malis diſpliceant , qui corrigi nolunt ; tamen ex hoc ipſo boois placent, qui correctionem amant : unde dicitur Prov. ix. 8. *Argue ſapientem, & diliget te.*

Ad quartum dicendum , quod verbum Gregorii intelligendum eſt , quando aliquis ita hominibus placere quærit ut in hoc finis conſtituatur, ut ſcilicet eo modo ametur quo Deus amari debet , ne ſcilicet aliquid quocumque modo contra Deum fiat : quod patet ex hoc quod immediate præmittit. *Hoſtis,* inquit, *redemptoris eſt qui per recta opera quæ facit huius vitæ, ab Eccleſia amari concupiſcit.*

Ad quintum dicendum , quod verbum (a) Auguſtini eſt intelligendum de inordinato ſui amore, ex quo procedit ut aliquis propter ſe hominibus placere quærat .

Ad ſextum dicendum , quod placidus ſecundum Philoſophum non dicitur qui qualitercumque hominibus placere quærit , ſed qui io hoc excedit , dum ſcilicet placere quærit pluſquam oportet , vel in quibus non oportet : eum enim qui ſecundum quod oportet aliis placere ſtudet, amicum ibidem vocat.

CAPUT XVIII.

Sexto de hoc quod religioſi gaudent de his quæ per eos Deus magnifice operatur.

SExto videamus quomodo nituntur oſtendere , quod religioſi gaudere non debent de his quæ Deus magnifice per eos operatur . Luc. enim x. 20. dicitur : *In hoc nolite gaudere , quia ſpiritus vobis ſubiiciuntur .* Ergo eadem ratione nec de aliis magnifice per eos factis gaudere debent .

Item . Iob xxxi. 25. dicitur : *Si lætatus ſum ſuper divitiis meis multis, & quia plurima reperit manus mea . Si vidi Solem cum fulgeret , & Lunam incedentem clare ; & lætatum eſt in abſcondito cor meum:* quaſi dicat, Male mihi accidat : quod exponens Gregorius in XXII. Lib. Moral. dicit : „ Quia ſanctum virum intelligentia ſcientiæ non corrupit , de multis divitiis gaudere deſpexit. Quia vero eum magnitudo operis non inflavit , Solem fulgentem non vidit . Quia autem illum nec fama laudis extulit, clare incedentem Lunam mioime attendit . " Ergo patet quod non debent oec de ſcientia , oec de fama, nec de operibus gaudere .

Item. Gaudio alicuius rei gloria circa il-

(a) Lege Gregorii, ut habet obiectio.

Digitized by Google

ſllam rem adiungitur. Sed homo non debet gloriari de bonis propriis, ſecundum illud Hier. IX. 23. *Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & non glorietur fortis in fortitudine ſua, & non glorietur dives in divitiis ſuis*. Ergo nec de bonis quæ per eum fiunt, aliquis gaudere debet: & ſic videtur oſtendi, quod nullo modo aliquis gaudere debeat de bonis quæ per eum Deus facit.

Sed quod hoc ſit falſum, manifeſte oſtenditur per illud Actuum XI. 22. ubi dicitur, quod *multus numerus credentium converſus eſt ad Dominum*, ſcilicet ad prædicationem quorumdam fidelium. *Pervenit autem ſermo ad aures Eccleſiæ ſuper iſtis: & miſerunt Barnabam uſque ad Antiochiam: qui cum perveniſſet, & vidiſſet gratiam Dei, gaviſus eſt*. Gaudebant ergo Apoſtoli de hoc quod per eorum fratres, & ſocios fructus fiebat in Eccleſia.

Item. Act. XV. 3. dicitur de Paulo, & Barnaba, quod *deducti ab Eccleſia pertranſibant Phœnicem, & Samariam, narrantes converſionem gentium, & faciebant gaudium magnum omnibus fratribus &c.* Ex hoc etiam habetur idem quod prius.

Item. Phil. IV. 1. *Itaque fratres mei cariſſimi, & deſideratiſſimi, gaudium meum, & corona mea*. Ergo patet quod Apoſtolus gaudebat de illis quos ad Chriſtum convertebat. Ergo & religioſi, & alii perfecti viri gaudere poſſunt in illis quæ Deus magnifice per eos facit, præcipue in converſione aliorum.

Item. Nullus agit gratias de hoc in quo non credit ſibi gratiam eſſe factam. Sed nullus reputat ſibi gratiam fieri de eo quo non gaudet. Si ergo non eſt gaudendum de his quæ Deus magnifice per eum operatur, non ſunt de hoc gratiæ agendæ: quod eſt omnino abſurdum.

Item. Secundum Philoſophum in I. Ethic. nullus eſt iuſtus qui non gaudet iuſtis operationibus: & huic concordat quod dicitur in Pſal. XCIX. 2. *Servite Domino in lætitia*. Sed nihil magnificentius Deus per aliquem facit, quam opus iuſtitiæ, quo ei ſervitur. Ergo ſancti viri gaudere debent de his quæ Deus magnifice per eos operatur.

Ad horum ergo evidentiam ſciendum eſt, quod gaudium non eſt niſi de bono: unde ſecundum ordinem bonorum eſt de eis gaudendum: & ideo finis lætitiæ in ſolo ſummo bono ponendus eſt, quo proprie dicimur frui; aliis autem rebus hoc modo gaudere debemus, ut in tali gaudio finis non ponatur, ſed referatur ad ultimum finem. Qui ergo gaudet de bonis quæ Deus per eum operatur, hoc gaudium in Deum referens, recte gaudet: quod contingit dum aliquis propter hoc gaudet de his quæ Deus per eum facit: quia videt hoc in gloriam Dei cedere, & ſuam & aliorum ſalutem. Si autem aliter gaudeat, ſuis operibus fruitur, & peccat. Unde Gregorius in XXII. Lib. Moral. exponens præfata verba Iob, ſic dicit: *Nonnumquam etiam ſancti viri de ſua bona opinione gaudent. Sed cum per hanc ad meliora proficere audientes penſant, non iam de opinione ſua, ſed de proximorum utilitate gaudent: quia aliud eſt favores quærere, & aliud de profectibus exultare*.

Et per hoc de facili patet reſponſio ad obiecta.

Quod enim dicitur Luc. X. *In hoc nolite gaudere, quia ſpiritus vobis ſubiiciuntur*, eſt intelligendum quod de hoc gaudere non debeant quantum pertinet ad ſpirituum depreſſionem, ſed quantum pertinet ad Dei, & ſuam exaltationem: unde dicit Gloſſa ibidem: „Prohibentur gaudere de humiliatione diaboli, qui propter ſuperbiam cecidit, ſed gaudeant de (*a*) ſublimatione." Vel dicendum, quod de hoc non debent gaudere quaſi de maximo bono, cum hoc poſſit fieri ſine merito eius qui talia operatur, ut Gloſſa ibidem dicit; ſed principale gaudium eorum eſſe debet de his quæ eos ordinant ad vitam æternam: unde & ſequitur: *Gaudete autem, quod nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis*.

Ad ſecundum dicendum, quod verba Iob ſunt intelligenda de gaudio elationis: & hoc etiam patet in verbis Gregorii inductis. Superbum autem gaudium eſt, quando aliquis de bonis quæ Deus per eum facit, quaſi propria gloria delectatur.

Ad tertium dicendum, quod ille qui gaudium de quo agitur, refert in Deum, non in ſe ipſo gloriatur, ſed gloriatur (*b*) in Deo in quem refert hoc de quo gloriari poſſet.

C A-

(*a*) *An deeſt vox Dei?* (*b*) *Al.* in Deum.

Digitized by Google

CAPUT XIX.

Septimo de hoc quod religioſi curias Principum frequentant.

NUnc ſeptimo reſtat oſtendere quomodo nituntur probare, qnod religioſi non debent in familiis Principnm, & magnatum converſari. Matth. enim XI. 8. dicitur: *Ecce qui mollibus veſtiuntur, in domibus Regum ſunt*. Sed mollibus veſtiri religioſis non competit, cum ſtatum pœnitentiæ ptofitcantur. Ergo in domibus Regum, & Principum religioſi eſſe non debent.

Item. Gloſſa ibidem dicit: „Rigida vi„ta, & prædicatio debet declinare mol„lium palatia, quæ frequentant molli„bus induti, videlicet adulantes:“ & ſic idem quod prius.

Item. Luc. IX. ſuper illud, *Loquebatur illis de regno Dei*, dicit Gloſſa: „Illis non „otioſis, non in civitate ſynagogæ, ideſt „ſæcularis dignitatis, reſidentibus, ſed „inter deſerta Chriſtum quærentibus, „cæleſtis gratiæ alimoniam impartitur.“ Si ergo religioſorum vita ad hoc eſt ordinata ut aliquis alimoniam cæleſtis gratiæ conſequatur a Chtiſto, non debent religioſi cum his qui ſunt in ſæculari dignitate, commorari.

Item. Hieronymus ad Paulinum presbyterum: *Multitudines hominum, & officia, & ſalutationes, & convivia veluti quaſdam catenas fugias voluptatum*. Sed in curiis Principum conveniunt multitudines, & convivia frequentantur. Ergo religioſi ibi morari non debent.

Item. Boetius dicit in Lib. de conſolatione, quod illi qui in potentia glorientur, quærunt vel regnare, vel regnantibus adhærere. Sed hoc eſt reprobabile in religioſis, qui humilem vitam elegerunt, quod in potentia glorientur. Ergo regnantibus adhærere non debent.

Item. Cum honores ad ſuperbiam vitæ pertineant, quæ eſt unum de tribus quæ in mundo reprobantur; religioſi, qui mundo abrenuntiaverunt, debent ab his quæ ad honorem pertinent, abſtinere. Sed hoc videtur ad honorem pertinere quod aliquis prædicet in curiis Regum, vel Principum, vel Synodis, ubi multitudo hominum congregatur. Ergo religioſi de talibus ſe intromittere non debent; & ſic nitantur concludere, quod religioſi nullatenus debent in curiis Regum, vel Principum converſari.

Sed hoc manifeſte falſum oſtenditur ex hoc quod multi ſancti viri cum Regibus, & Principibus commorati ſunt. Ioſeph enim commoratus eſt in curia Pharaonis: de quo in Pſal. CIV. 21. dicitur: *Conſtituit eum dominum domus ſuæ, & principem omnis poſſeſſionis ſuæ*. Moyſes etiam in domo filiæ Pharaonis nutritus eſt, & inſtructus omni ſapientia Aegyptiorum perhibetur, Act. VII. Nathan etiam Propheta inter familiares David, & Salomonis computatur. Daniel etiam in curia Regis Babylonis conſtitutus eſt princeps ſuper omnes provincias Babylonis, & poſtulavit a Rege, & conſtituit ſuper opera provinciæ Babylonis Sidrach, Miſach, & Abdenago. *Ipſe autem Daniel erat in foribus Regis:* Dan. II. 49. Gloſſa: „A Re„gis latere non recedens, honoratus, fa„miliaris.“ Nehemias etiam pincerna Regis Perſarum fuit, ut habetur Nehem. I. Mardochæus etiam factus eſt princeps in curia Aſſueri, Heſter VIII. In novo etiam teſtamento in Regum palatiis aliqui ſancti morati fuiſſe leguntur: unde Phil. ult. dicitur: *Salutant vos ſancti, maxime qui de domo Cæſaris ſunt*. Sebaſtianus etiam in curia Diocletiani inter primos palatii fuiſſe legitur. Similiter Ioannes, & Paulus fuerunt de familia Conſtantini Auguſti. Et Gregorius in prol. Moral. narrat, quod *in terreno palatio excubabat, ubi multi ex monaſterio fratres germana caritate coniuncti ſecuti ſunt eum*. Non eſt ergo illicitum viris perfectis, vitis religioſis in curiis Regum commorari.

Ut ergo appareat quid in iſta controverſia ſit tenendum, ſciendum, quod ſancti viri aliquid propter ſe quærunt, aliquid propter alios. Propter ſe quidem quærunt Chriſto per contemplationem inhærere vel in hoc mundo, quantum præſentis vitæ infirmitas patitur, vel in futura vita, ubi eum pleniſſime contemplentur. Sed propter alios interdum coguntur a deſiderata contemplatione diſcedere, & ſe actionum tumultibus implicare. Sic ergo & in deſiderio habent quietem contemplationis, & tamen propter ſalutem proximorum patienter ſuſtinent laborem actionis. Unde Paulus Phil. I. 23. *Coarctor e duobus, deſiderium habens diſſolvi, & eſſe cum Chriſto, permanere autem in carne neceſſarium propter vos*. Gregorius etiam in homil. IV. ſecundæ partis ſuper Ezech. ait: *Menti ſponſum ſuum fortiter amanti una ſolet eſſe conſolatio, ſi per hoc quod ipſa a viſione differtur, aliorum animæ per eius verba proficiant, & ad cæleſtem ſpon-*

ſponſum amoris facibus inardeſcant. Et hac neceſſitate contingit quod ſancti quandoque multitudinibus ſe ingerant, & magnatum gratiam, & conſortia quærant, non ſavore humano, vel potentia delectati, ſed ut plures ad viam ſalutis trahere poſſint: quia, ut dicit Auguſtinus VIII. confeſſ. *multis noti multis ſunt auctoritati ad ſalutem, & multis praunt ſecuturis*: quia, ut ipſe infra dicit, *plus hoſtis vincitur in eo quem plus tenet, & de quo plures tenet*. Plus autem ſuperbos tenet nomen nobilitatis, & de his plures nomine auctoritatis: ideo urgente caritate nobilium, & auctoritatem habentium ſancti conſortia quærunt, ut per eos pluribus poſſint proficere ad ſalutem; & niſi hoc facerent, eſſent merito arguendi. Unde dicit Gregorius in Paſtoral. *Qua mente is qui proximis profuturus eniteſceret, utilitati ceterorum ſecretum proponit ſuum, quando ipſe ſummi Patris unigenitus, ut multis prodeſſet, de ſinu Patris egreſſus eſt ad publicum noſtrum*.

His igitur viſis facile eſt reſpondere ad objecta.

Quod enim dicitur Matth. XI. *Qui mollibus veſtiuntur &c.* ſatis aperte oſtendit, quod de his loquitur qui in curiis Regum morantur ut ibi ſuas perficiant voluptates.

Similiter quod dicit Gloſſa Luc. IX. *Non otioſe &c.* intelligitur de illis qui in civitate, vel ſæculari dignitate reſident, ibi quietem habentes. Sed ſancti quietem ſuam in Deo ſolum habent, & in ipſo reſident; quod autem eos oporteat in dignitatibus, vel cum multitudine commorari, magis laborem reputant quam quietem.

Quod autem dicit Hieronymus, *Multitudines hominum &c.* patet quod loquitur de frequentantibus multitudines, & huiuſmodi, non ad fructificandum, ſed ad delectandum: quod patet ex hoc quod ſequitur: *Quaſi catenas fugias voluptatum*.

Similiter quod Boetius dicit, *Illi qui in potentia &c.* manifeſte apparet verum eſſe. Non tamen ſequitur, ſi illi qui in potentia gloriantur, volunt potentibus adhærere, quod e converſo omnes qui potentibus adhærent, vel adhærere volunt, in potentia delectentur; cum hoc poſſit fieri propter aliam cauſam, ut dictum eſt.

Similiter etiam quamvis prædicare multitudini ſit honorificum, non tamen ſancti in hoc gloriam ſuam quærunt, ſed Dei, imitantes eum qui dicit Ioann. VIII. 18. (*a*) *Ego gloriam meam non quæro, ſed eius qui miſit me*.

CAPUT XX.

Quomodo pervertunt iudicium in infamiam perſonarum religioſarum, primo mala, ſi qua in eis ſunt, extendendo.

Viſo igitur quomodo blaſphemantes perverſi homines iudicium de rebus pervertunt; nunc videndum eſt quomodo pervertunt iudicium de perſonis. Forte autem poſſet alicui videri quod detractiones quæ perſonis irrogantur, eſſent tolerandæ ſine contradictione: tum quia, ut Gregorius dicit IX. hom. primæ partis ſuper Ezech. *perverſorum derogatio vita noſtra approbatio eſt: quia iam oſtenditur nos aliquid iuſtitiæ habere, ſi illis diſplicere incipimus qui non placent Deo*: iuxta illud quod dicitur Ioann. XV. 18. *Si mundus vos odit, ſcitote quia me priorem vobis odio habuit*: tum etiam quia humana indicia ſunt parvipendenda, ſecundum Apoſtolum I. Corin. IV. 3. *Mihi pro minimo eſt ut a vobis iudicer, aut ab humano die*: & præcipue cum noſtræ conſcientiæ Deum teſtem habeamus, ſecundum illud Iob XVI. 20. *Ecce in cælo teſtis meus, & conſcius meus in excelſis*. Sed interius conſiderantibus apparet huiuſmodi detrahentium linguas eſſe efficaciter reprimendas propter tria. Primo quia eorum detractio non ad unam perſonam, aut ad plures determinatas fertur, ſed ad totum religioſorum collegium. Unde eorum temeritati eſt viriliter reſiſtendum, ne oves Chriſti paſſim luporum morſibus lacerentur. In deteſtationem enim mercenarii dicitur Ioan. X. 12. quod *mercenarius videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit*. Lupus autem, ut Gloſſa ibidem dicit, eſt vel violentus, qui corporaliter vaſtat, vel diabolus qui ſpiritualiter diſſipat. Reprehenduntur etiam quidam Ezech. XIII. 5. *Non aſcendiſtis ex adverſo, neque oppoſuiſtis murum pro domo Iſrael*. Secundo quia eorum vitam denigrare nituntur quibus non ſolum conſcientia neceſſaria eſt propter ſe ipſos, ſed etiam fama, ut in proximis per prædicationem proficere poſſint. De iſtis enim detractoribus, ſuper illud ad Galat. IV. *Eiice ancillam &c.* dicit Gloſſa: „ O-

(a) *Vulgata hoc loco:* Qui autem quærit gloriam eius qui miſit eum, hic verax eſt: *cap. vero* VIII. *v.* 50. Ego autem non quæro gloriam meam: eſt qui quærat, & iudicet.

„ mnes qui in Eccleſia terrenam felici-
„ tatem quærunt, adhuc ad Iſmael per-
„ tinent. Ipſi ſunt qui contendunt ſpi-
„ ritualibus proficientibus, & detrahunt
„ illis, & habent labia iniqua, & lin-
„ guas doloſas." Et ideo talibus detractoribus reſiſtendum eſt. Ut enim dicit Gregorius in homil. prædicta, *hi quorum vita in exemplum imitationis eſt poſita, debent, ſi poſſunt, detrahentium ſibi verba compeſcere; ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant, & in pravis moribus remanentes, bene vivere contemnant.* Unde & Ioannes detrahentis ſibi verba compeſcuit in epiſtola ad Gaium, cum dixit: *Si venero, commonebo eius opera quæ facit, verbis malignis garriens in nos:* & Paulus II. ad Corin. x. 10. *Epiſtolæ, inquiunt, graves ſunt, & fortes; præſentia autem corporis infirma, & ſermo contemptibilis.* Tertio quia non in hoc ſiſtunt ut infament, ſed ad hoc tendunt ut totaliter extirpent. Quod manifeſte apparet ex hoc quod prælatos inducunt ut eos faciant ab omnibus evitari, ut in neceſſariis eis non provideatur, & ad eorum conſortium nullus admitti permittatur. Quod quidem conſilium ſignificatur Iſa. VII 5. *Eo quod conſilium inierit contra te Syria in malum, Ephraim, & filius Romeliæ, dicentes: Aſcendamus ad Iudam, & ſuſcitemus eum, & avellamus eum ad nos*, Sed, ut ibi dicitur, *non ſtabit, & non erit iſtud.* Iſta etiam ſunt conſilia de quibus dicitur Hierem. XI. 19. *Cogitaverunt ſuper me conſilia, dicentes: Eradamus eum de terra viventium, & nomen eius non memoretur amplius.* Sed *in conſilium eorum non veniat anima mea*, dicit Iacob Geneſ. penult. 6. Unde eorum crudelitas non debet amplius tolerari. Ut enim dicitur Eſther VII. 4. *traditi ſumus ego, & populus meus*, per eorum ſcilicet perverſa conſilia, *ut conteramur, & iugulemur, & pereamus. Atque utinam in ſervos, & famulas venderemur: eſſet tolerabile malum, & gemens tacerem.* Dicitur enim Eccli. IV. 26. *Ne accipias faciem adverſus faciem tuam, nec adverſus animam tuam mendacium.*

Ut ergo eorum detractionibus reſiſtatur, ſciendum eſt, quod ipſi in ſua detractione quadrupliciter procedunt. De viris enim ſpiritualibus mala, ſi qua ſunt vera, extendunt, dubia aſſerunt, falſa confingunt, bona pervertunt. Extendunt ſiquidem mala, quæ in religioſis inveniri poſſunt, tripliciter.

Primo quantum ad tempus, videlicet ea quæ ante converſionem ab eis perpetrata ſunt, in eorum contumeliam commemorando. Exponentes enim hoc quod dicitur II. Timoth. III. *Erunt homines ſe ipſos amantes &c.* contra religioſos, dicunt in eorum opprobrium, hoc de eis intelligi, quia ex ſtatu in quo huiuſmodi peccatis detinebantur, ad ſtatum religionis perveniunt, quam ipſi detractores ſectam penetrantium domos appellant. Sed in hoc manifeſte errare convincuntur: quia, ut dicit Gregorius in XVIII Mor. ſuper illud Iob XXVIII. *Ferrum de terra tollitur*, „tunc ferrum de terra tollitur,
„ dum fortis propugnator Eccleſiæ a ter-
„ rena, quam prius tenuit, actione ſepa-
„ ratur. Non ergo debet in eo deſpici
„ quod fuit, quia iam cœpit eſſe quod
„ non fuit." Et Apoſtolus I. Cor. VI. 11. poſt multorum enumerationem peccatorum ſubiungit: *Et hæc aliquando quidem fuiſtis; ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis &c.* Expoſitio etiam eorum contra intentionem Apoſtoli eſt. Non enim vult quod prius fuerint tales quales prædixerat, & poſtea penetratores domorum efficiantur; ſed quia (a) ſimul dum domos penetrant, ſunt de numero eorum peccatorum quos prius enumeraverat.

Secundo extendunt quo ad perſonas, ut videlicet quod ab uno, vel duobus geritur, toti religioni imponere præſumant; ſicut cum dicunt, quod non ſunt cibis ſibi appoſitis contenti, lautiora quærentes, & multa huiuſmodi: quæ etiam ſi ab aliquibus aliquando fiant, nullatenus ſunt totali collegio imponenda. Unde dicit Auguſtinus ad Vincentium Donatiſtam, & habetur XXIII. quæſt. VII. cap. *Quicumque.* (b) *Quiſquis res pauperum, quas ſub nomine Eccleſiæ tenebatis, non per iuſtitiam, ſed per avaritiam tenet, diſplicet nobis, ſed nec facile iſta monſtratis. Nonnullos toleramus, quos corrigere, vel punire non poſſumus: neque propter paleam relinquimus aream Domini, neque propter piſces malos rumpimus retia Domini &c.* Non ergo propter hoc infamandum eſt religioſorum collegium, ſi aliqui ex eorum numero gravia etiam peccata committunt: alias ſimili modo & Apoſtolorum collegium vituperabile fuit propter hoc quod dicitur Ioan. VI. 71. *Nonne duodecim vos elegi, & unus ex vobis diabolus eſt?* Unde etiam Cantic. II. 2. dicitur: *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias:* Gloſſa Gregorii: „ Nec ma-
„ li

(a) Al. Al. ſimiliter. (b) Qui res &c.

„ ſi ſine bonis, nec boni ſine malis eſ„ ſe poſſunt. “ Sed tamen de his dici poteſt quod dicitur I. Ioann. II. 19. *Ex nobis prodierunt, ſed ex nobis non erant.*

Tertio extendunt religioſorum mala ſecundum quantitatem, videlicet eorum peccata levia ultra modum aggravando. Non enim poteſt homo in hoc mundo ſine peccato vivere, ſecundum illud I. Ioann. I. 8. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus.* Sed tamen peccata levia, quæ etiam in quibuſcumque perfectis inveniuntur, quaſi gravia exaggerant, contra illud Proverb. XXIV. 15. *Ne inſidieris, & quæras impietatem in domo iuſti.* Et ad hoc pertinet quod religioſos pſeudoapoſtolos eſſe dicunt his ſignis, quod quærunt opulentiora hoſpitia, in quibus melius procurentur; quod procurant aliena negotia, ut ſic mereantur hoſpitia; quod rapiunt bona temporalia illorum quibus prædicant, & alia huiuſmodi: quæ etſi in vitium ſonent, non tamen ſunt tam gravia, ut pro eis dici poſſint peccatores qui hæc committunt, nedum ut pro eis poſſint dici pſeudoapoſtoli: unde ſuper illud Galat. II. *Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores*, dicit Gloſſa: „ Hoc „ nomen non eſt uſitatum in Scriptura „ de illis qui cum iuſte, & laudabiliter „ vivant, non tamen ſunt ſine peccato.“ Et ſic eis convenit quod dicitur Matth. VII. quod ſcilicet vident feſtucam in oculo fratris ſui, & trabem in oculo ſuo non vident: ubi dicit Gloſſa: „ Multi „ præventi maioribus, leviora in fratre „ malunt vituperare, & damnare quam „ emendare, pleni odio, & invidia, & „ malitia. “ Implent etiam quod dicitur Matth. XXIII. 24. (*a*) *Colantes culicem, camelum autem glutientes*, minima religioſorum peccata mordaciter arguentes, ſua gravia non curantes.

CAPUT XXI.

Secundo dubia aſſerendo, quod ſcilicet religioſi favorem mundi quærunt, & ſuam gloriam, & non Chriſti.

NUnc videndum eſt, quomodo dubia aſſerunt in religioſorum infamiam. Dubia autem maxime ſunt futura, & etiam occulta cordis, de quibus etiam iudicare præſumunt. De futuris quidem, cum dicunt, quod erunt finaliter in moribus reprobi, & tandem in fide erunt corrupti; De occultis vero cordium, cum dicunt, quod quærunt favorem mundi, quod quærunt ſuam gloriam, & non Chriſti, & multa huiuſmodi. In quibus manifeſte temerarii iudices convincuntur, ut patet per hoc quod habetur Rom. XIV. 13. *Non ergo amplius invicem iudicemus*: ubi dicit Gloſſa: „ In his duobus temerarium iu„ dicium, ſcilicet cum incertum eſt quo „ animo quid factum ſit, vel cum incer„ tum eſt qualis futurus ſit qui nunc bo„ nus, vel malus manifeſte apparet. “ Vel ſuperbia, vel invidentia eſt de his iudicare: quod maxime faciunt qui magis amant clamare, & vituperare, quam corrigere, & emendare. In hoc etiam ſibi quod ſolius Dei eſt, uſurpant, ſcilicet ſcire futura, & ſecreta cordium: unde dicitur Iſai. XLI. 23. *Annuntiate quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus quia dii eſtis vos*: & Hierem. XVII. 9. *Pravum eſt* (*b*) *cor hominis, & inſcrutabile: quis cognoſcet illud? Ego Dominus &c.* Unde I. Cor. IV. 5. *Nolite ante tempus iudicare &c.* Gloſſa: „ Aliter enim iniuria iudici fit, „ ſi ante ſententiam eius a ſervo procedat „ ſententia: “ quod intelligendum eſt in in illis quorum ſibi Dominus iudicium reſervavit.

CAPUT XXII.

Tertio, falſa confingendo, quod ſcilicet religioſi ſunt pſeudoapoſtoli, pſeudoprophetæ, & pſeudochriſti.

IAm reſtat videre, quomodo in diffamationem religioſorum falſa confingunt. Et quia, ut diximus, ad conterendum cor eorum, ut dicitur Iſai. X. non ſunt contenti qualibet mala confingere, ſed graviſſima, quibus eos ſuſpectos reddant, & hominum ſocietate indignos, & omnibus odioſos, & ut eos ſua detractione plenius opprimant; eis imponunt mala illa quæ in Eccleſia peſſima inveniri poſſunt & ſecundum eius initium, ut in primitiva Eccleſia, & ſecundum eius progreſſum, ſicut ſecundum tempus quod nunc agitur, & ſecundum eius terminum, ſicut erit temporibus Antichriſti. Dicunt enim, eos eſſe pſeudoapoſtolos, qui in primitiva Eccleſia vituperantur. Dicunt, eos eſſe fures, & latrones, & penetratores domorum, quales per totum tempus Eccleſiæ ſunt cavendi. Dicunt eos nuntios Antichriſti, noviſſimorum temporum pericula procurantes, quales in finali Eccleſia ſunt timen-

(a) *Vulgata* Excolantes. (b) *Vulgata* cor omnium.

Digitized by Google

timendi. A quibus tribus eos per ordinem defendamus.

Et primo quantum ad hoc quod pſeudoapoſtoli dicuntur. Ut ergo appareat quam fallaciter hoc nomen religioſis imponant, quid hoc nomine ſignificetur, videamus. Inveniuntur enim in ſacra Scriptura multa quæ ad idem pertinent, ſicut pſeudoprophetæ, & pſeudoapoſtoli, & pſeudochriſti; quæ omnia in falſitatem ſonant, & ad idem pertinent, unde de eis ſimile eſt iudicium: quod pater ex hoc quod habetur II. Petr. II. 1. *Fuerunt & pſeudoprophetæ in populo, ſicut & in vobis erunt magiſtri mendaces*. Prophetæ antem, & Apoſtoli officium eſt ut ſit mediator inter Deum & populum, verba Dei populo annuntiando, ſicut habetur II. Cor. v. 20. *Pro Chriſto legatione fungimur tamquam Deo exhortante per nos*. Unde ex duobus dicitur aliqnis falſus propheta, & falſus apoſtolus. Primo ex hoc quod a Deo non eſt miſſus, prout dicitur Hierem. XXIII. 21. *Non mittebam prophetas, & ipſi currebant; non loquebar ad eos, & ipſi prophetabant*. Secundo ex hoc quod verba Domini non proponunt, ſed falſa de ſuo confingunt: unde in eodem cap. dicitur: *Nolite audire verba prophetarum qui prophetant vobis, & decipiunt vos: viſionem cordis ſui loquuntur, non de ore Domini*. Et Ezech. XIII. 6. hæc duo tanguntur. *Vident*, inquit, *vana, & divinant mendacium, dicentes, Ait Dominus, cum Dominus non miſerit eos*. Et additur tertium, quod ad pertinaciam falſitatis pertinet, cum ſubditur: *Et perſeveraverunt confirmare ſermonem*. Unde cum Hieremias quaſi falſus propheta condemnaretur, hæc duo a ſe removit, Hierem. XXVI. 15. inquiens: *In veritate miſit me Dominus ad vos*, quantum ad primum: *ut loquerer in auribus veſtris omnia verba hæc*, quantum ad ſecundum. Et hæc duo in novo Teſtamento pſeudoapoſtolos conſtituunt, videlicet quod non mittuntur a Domino, & quod falſam doctrinam diſſeminant. Intelliguntur autem a Domino mitti, etiam quando a prælatis Eccleſiæ mittuntur: unde Auguſtinus ad Oroſium: *Apoſtolus interpretatur miſſus. Apoſtolorum quatuor ſunt genera: a Deo; a Deo, & per hominem; & per hominem tantum; & ex ſe. A Deo, ſicut Moyſes; a Deo, & per hominem, ſicut Ieſus Nave; per hominem tantum, ſicut noſtris temporibus multi favore vulgi in ſacerdotium ſubrogati ſunt; ex ſe, ſunt ipſi pſeudopropheta*. Et poſtea ſubiungit: *Illum cognoſce miſſum a Deo quem non paucorum hominum laudatio, vel potius adulatio eligit; ſed illum quem vita, & mores optimi, & apoſtolorum exactio commendat ſacerdotum*. Quod etiam pſeudoapoſtoli dicantur illi qui doctrinam hæreticam diſſeminabant, patet ex hoc quod habetur in Gloſſa ad Galat. I. ſuper illud, *Niſi quod ſunt aliqui qui vos conturbant*. Gloſſa: „ Hi erant pſeudoapoſtoli, qui dicebant aliud Evangelium „ eſſe, & aliud legem Moyſi: “ & Mat. XIII. ſuper illud, *Exurgent pſeudochriſti, & pſeudopropheta &c.* dicit Gloſſa: „ De „ hæreticis accipiendum eſt, qui contra „ Eccleſiam venientes, ſe Chriſtos eſſe „ mentiuntur: quorum primus eſt Simon „ magus, extremus Antichriſtus. “ Ad hoc autem quod aliquis non miſſus prædicet, vel falſam doctrinam prædicet, ex aliqua mala radice movetur, utpote vel ex avaritia lucrum quærens, vel ex ſuperbia, vel inani gloria. Contingit etiam huiuſmodi homines gratia Dei delertos per multa vitia defluere & magna, & parva. Non tamen ex omnibus his radicibus, vel huiuſmodi vitiis dicuntur pſeudoapoſtoli, vel pſeudoprophetæ: quia non omnis qui propter lucrum prædicat, vel propter favorem mundi, pſeudoapoſtolus eſt; alias non eſſet differentia inter mercenarium & pſendoapoſtolum. Qui enim aliud quam fructum animarum, & honorem Dei per prædicationem quærnnt, mercenarii dicuntur, ſive vera, ſive falſa annuntient, & ſive miſſi, & ſive non miſſi; ſed pſeudoapoſtoli, ſeu pſeudoprophetæ dici non poſſunt niſi quando non ſunt miſſi, vel falſa annnntiant. Similiter etiam non omnes peccatores qui verbum Dei annuntiant, vel ſacramenta miniſtrant, ſunt pſeudoapoſtoli, vel pſeudoprophetæ. Veri enim prælati ſunt veri apoſtoli, qui tamen peccatis exigentibus interdum peccatores inveniuntur.

In hoc etiam detractorum, contra quos agimus, inſipientia, ſive malitia oſtenditur, qui religioſos pſeudoapoſtolos, vel pſeudoprophetas nominare præſumunt ex quibuſdam ſignis, quorum quædam peccata levia ſunt, quædam vero gravia, non tamen ad duo prædicta pertinentia, utpote quia quærunt honorem proprium, quia quærunt de inimicis vindictam, & qnædam alia huiuſmodi: quæ etiam ſi omnia congregata eſſent in aliquo homine prædicante, non tamen eum pſeudoapoſtolum conſtituerent, vel oſtenderent, dummodo vera prædicaret, & miſſus. De falſitate autem prædicationis nihil proponere audent. Sed de hoc quod dicunt eos prædicare non miſſos, quod ad

rem

Digitized by Google

rem pertinet, quam inaniter dicant, patet ex his quæ ſupra dicta ſunt, cum de eorum prædicatione ageretur. Unde relinquitur in hoc eſſe mendaces, quod eis tantum crimen imponere præſumunt, religioſos, pſeudoapoſtolos nominando. Poſſent autem eadem aſtutia vel ipſimet, vel quilibet alii de ſimili crimine infamari. Cum enim pſeudoapoſtoli multa egerint quæ etiam alii peccatores agunt, & interdum etiam iuſti, licet ex alia cauſa: in promptu eſſet arguere: Pſeudoapoſtoli leguntur hoc vel illud feciſſe: unde & illi qui hoc vel illud faciunt, ſunt pſeudoapoſtoli reputandi. Sed in hoc argumento manifeſte vanitas inveniretur, ut ex dictis patet.

CAPUT XXIII.

Quarto crimina imponendo quæ Eccleſia toto temporis proceſſu patitur, ſcilicet quod religioſi ſunt lupi, fures, latrones, & penetrantes domos.

Nunc videndum eſt quomodo religioſis crimina imponant quæ Eccleſia toto temporis proceſſu patitur, utpote quod dicunt eos lupos, latrones, & penetrantes domos.

Quod enim ſint fures, & latrones, per hoc volunt oſtendere, quia, ut dicunt, non intrant per oſtium in ovile ovium, dum confeſſiones audiunt, & prædicant, & docent aliunde quam per oſtium. Ex quo manifeſtæ inſipientiæ convinci poſſunt. Quia oſtium Chriſtus eſt, ut per Gloſſam ibidem patet: nec prælatus oſtium dici poteſt: unde Gloſſa ibidem dicit, quod oſtium ſibi ſoli Chriſtus retinuit. Non ergo intelligitur intrare non per oſtium qui non intrat per prælatum, ſed qui non intrat per Chriſtum, ſicut Iudæi, Gentiles, Philoſophi, Phariſæi, & hæretici, ut ibidem Gloſſa exponit. Iſti ergo fures dicuntur, quia quod alienum eſt, ſuum dicunt, ideſt oves Dei ſuas faciunt, non convertendo ad doctrinam Chriſti, ſed ad ſuam. Latrones, quia quod furantur, occidunt, retrahendo a fide, ut ex verbis Gloſſarum ibi accipi poteſt. Et tamen dato quod fures & latrones dici deberent qui Chriſtum annuntiant ſecundum veram doctrinam, non per prælatos Eccleſiæ; quam hoc ſit a religioſis alienum, ex prædictis manifeſte apparet; niſi illum errorem aliquis ſapiat, quod Epiſcopus, vel Papa non ſit immediatus prælatus cuiuslibet qui parochiali ſubditur ſacerdoti.

Lupos autem rapaces eos dicunt, per hoc quod accedunt ad miniſtrandum fidelibus Chriſti ſpiritualia alimenta, intrinſecus autem intendunt refici de bonis carnalibus eorum; ſicut lupi accedunt ad oves, ut de carnibus earum reficiantur. In quo & manifeſte deſipere convincuntur. Manifeſte enim Ioan. x. Dominus diſtinguit inter mercenarium & lupum. Hoc autem quod lupo imponunt, Gloſſa mercenario attribuit, quæ ſic dicit: „ Mercenarius eſt qui quærit quæ ſua ſunt, „ non quæ Chriſti; qui ſervit Deo, non „ propter Deum, ſed pro aliqua mercede. " Illi ergo qui in hoc tantum oſtendunt quod intendunt temporalia accipere, & pro eis prædicant, mercenarii ſunt, non lupi; niſi ipſi vel corporaliter mactent per potentiam, ſicut tyranni, vel ſpiritualiter diſſipent, ſicut diabolus, & eius miniſtri hæretici, ut per Gloſſam ibidem patet. Hoc etiam apparet per hoc quod dicitur Act. xx. 29. *Scio quoniam intrabunt poſt diſceſſionem meam lupi rapaces in vos:* Gloſſa: „ Hæretici callidi in fraude, fortes in diſputatione, crudeles in „ occiſione: " & per hoc etiam quod habetur Matth. VII. 15. *Intrinſecus autem ſunt lupi rapaces*: quod Gloſſa ſpecialiter exponit de hæreticis, qui venenato animo, & intentione nocendi, lupi rapaces ſunt vel exterius, ſi detur copia, perſequendo, vel interius corrumpendo. Quomodo etiam hoc ſit temerarium iudicium, iudicare de aliquibus, quod carnalia principaliter intendant, quamvis ſpiritualia ſeminantes carnalia accipiant; ex dictis patet.

Dicunt etiam eos eſſe penetrantes domos per hoc quod confeſſiones audiunt ſine licentia ſacerdotum: ſic enim penetrant domos conſcientiarum: quod probant per quamdam expoſitionem Gloſſæ quæ habetur II. Timoth. III. ſuper illud, *Ex his ſunt qui penetrant domos &c.* Gloſſa: „ *Penetrant domos*, ideſt rimantur „ proprietatem cuiuſque; & quos idoneos „ inveniunt, captivos ducunt. " Proprietatem autem cuiuſque rimari non poſſent, niſi confeſſiones audirent. Quia ergo huic auctoritati multum innituntur, videamus intellectum eius. Prædixit enim Apoſtolus, quod *in noviſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa, & erunt homines ſe ipſos amantes &c.* Noviſſimi autem dies, ut Auguſtinus dicit in epiſtola ad Heſychium, quandoque dicuntur etiam ipſa Apoſtolorum tempora: unde illud quod dicitur Ioel.

II.

II. 28. (*a*) *In noviſſimis diebus effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem*: Petrus dicit eſſe completum in die Pentecoſtes, Act. II. Quandoque etiam noviſſimus dies dicitur omnium ultimus: Ioan. VI. 55. *Ego reſuſcitabo eum in noviſſimo die*. Hic autem oportet ut intelligantur noviſſimi dies, qui ſunt illi noviſſimo propinquiores, eo quod Apoſtolus in futurum loquitur. *Inſtabunt*, inquit, *tempora periculoſa, & erunt &c.* quod ad illud pertinere videtur quod habetur Matth. XXIV. 12. quod *refrigeſcet caritas multorum, & abundabit iniquitas*: unde Gloſſa ibidem dicit: „ Unde Apo- „ ſtolus: *Erunt homines ſe ipſos amantes*. “ Non ergo verba Apoſtoli ſunt intelligenda, quaſi vitia quæ connumerat, ullo ſæculo umquam defuerint; ſed quia abundante malitia, in futuris temporibus creſcent. Quidam tamen in primitiva Eccleſia erant qui etiam illis vitiis abundabant: alias fruſtra diceret: *Et hos devita*: & quaſi Timotheo quærenti, Quomodo poſſum vitare quæ nondum ſunt? reſpondet Apoſtolus: *Ex his iam ſunt* illi *qui penetrant domos &c.* Illa igitur vitia quæ ſupra poſuerat, ad futurum pertinere vult; ſed hoc quod dicit, *Ex his ſunt qui penetrant domos*, ad præſens. Unde dicit *penetrant*, non penetrabunt; *captivas ducunt*, non ducent. Nec putandum eſt hoc loco pro temporis futuri verba præſentis temporis poſuiſſe, ut Auguſtinus in eadem epiſtola dicit. Erant ergo in primitiva Eccleſia aliqui ex hoc actu noti, quia penetrabant domos &c. quos vult intelligi illis vitiis eſſe irretitos (*b*) quæ in noviſſimis temporibus abundabunt. Qui autem ſunt iſti, expreſſius exponit ad Titum I. 10. ubi ſic dicit: *Sunt multi inobedientes, & vaniloqui, & ſeductores.... qui de circumciſione ſunt, quos oportet redargui: qui univerſas domos ſubvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia*. Sic ergo quod dicit, *Ex his ſunt qui penetrant domos*, de illis intelligit qui latenter circumibant domos, falſam doctrinam diſſeminando; ſive intelligatur de domo conſcientiæ, ſive de domo materiali; & captivabant vinculis erroris: unde ſubiungit Apoſtolus: *Homines corrupti mente, reprobi circa fidem*. Nec eſt intelligendum, ut ipſi volunt, quod hoc quod dicitur, *Reprobi circa fidem*, accipiatur pro futuro; quaſi dicat: Qui nunc penetrant domos, erunt reprobi circa fidem: quod patet tum ex hoc quod dicit præſentialiter, *Hi reſiſtunt veritati*: tum ex hoc quod ſequitur: *Sed ultra non proficient: inſipientia enim eorum manifeſta erit*: Gloſſa: „ per bonos, „ præſertim per Ioannem Apoſtolum, per „ quem in Aſia deſtruendos hæreticos præ- „ dicit. “ Ex quo etiam patet quod de hæreticis Apoſtolus loquitur. Unde dato quod religioſi confeſſiones audirent ſine licentia prælatorum, dummodo hæreticam doctrinam non ſeminarent, iſtis verbis Apoſtoli non notarentur.

Et ſic etiam excluſum eſt totum eorum figmentum, quo confingere nituntur occaſione horum verborum, per religioſos qui confeſſiones audiunt, noviſſimorum temporum pericula imminere. Quomodo autem religioſi licite, & utiliter confeſſiones audiant, ſupra dictum eſt, cum de hoc ageretur.

CAPUT XXIV.

Quomodo mala quæ in finali Eccleſia timentur, religioſis imponunt, probare volentes, quod e vicino inſtent tempora Antichriſti.

IAm videamus quomodo mala quæ in finali Eccleſia timentur, religioſis imponant, dicentes eos eſſe nuntios Antichriſti. Ad quod perſuadendum, ad duo oſtendenda conantur. Primo quod nunc quaſi e vicino tempora Antichriſti immineant. Secundo quia nuntii Antichriſti ſunt ſpecialiter religioſi qui prædicant, & confeſſiones audiunt, de quibus per ordinem agemus.

Quod autem non longe ſunt tempora noviſſima, ex hoc probare volunt quod Apoſtolus dicit I. Cor. X. 11. (*c*) *Nos ſumus in quos fines ſæculorum devenerunt*: & I. Ioan. II. 18. *Filioli, noviſſima hora eſt*: & Hebr. X. 37. *Adhuc modicum* (*d*) *aliquantulumque qui venturus eſt veniet, & non tardabit*: & Iacob. V. 9. *Ecce iudex ante ianuam aſſiſtit*. Ex quibus omnibus habere volunt, quod cum a temporibus Apoſtolorum, quando hæc dicebantur, iam tantum tempus ſit elapſum, quod nunc prope immineat tempus Antichriſti. Quæ quidem verba ſi ſic intelligant ut tempus Antichriſti propinquum eſſe denuntient, eo modo loquendi quo temporis quantumcumque ſpatium in ſacra Scriptura breve ſolet accipi in comparatione æternitatis, ſecundum quem modum dicitur I. Corint. VII. 29. *Tempus breve eſt*; in nullo reprehenſibiles inveniuntur.

Sed tamen hæc eorum aſſertio ad ſuam ſententiam confirmandam efficaciam non habe-

(a) *Ita effertur Act.* II. 17. (b) *Al.* qui. (c) *Vulgata*: Scripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos &c. (d) *Vulgata* aliquantulum.

habebit; qua videlicet volunt aſtruere quod nunc ſunt cavenda illa pericula quæ propinquiſſimis temporibus Antichriſti prædicantur futura, & quod per religioſos qui nunc ſunt, evenient; de quibus inquiri volunt a prælatis. Si autem ex his verbis aliquod diſſinitum tempus ſignari volunt, utpote quod Antichriſtus veniet intra ſeptem annos, aut centum, aut mille; inveniuntur præſumptuoſiſſimi multis auctoritatibus convicti. Dominus enim Act. I. 7. quærentibus diſcipulis de hoc ipſo, reſpondit: *Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta.* Ex quo argumentatur Auguſtinus in epiſtola ad Heſychium, quod ſi non eſt eorum noſſe, multo minus aliorum. Et Matth. XXIV. 36. *De die autem illa nemo ſcit, neque Angeli calorum.* Et idem habetur Matth. XIII. & II. Theſſ. II. 2. *Non moveamini a ſenſu veſtro .... quaſi inſtet dies Domini.* Et Auguſtinus dicit in epiſtola ad Heſychium loquens: *Dixiſti: Evangelium dicit, De die illa & hora nemo ſcit. Ego autem*, inquit, *pro poſſibilitate intellectus mei dico, neque menſem, neque annum adventus ipſius ſciri poſſe. Ita enim videtur ſonare tamquam non poſſit ſciri quo anno venturus ſit, licet poſſet ſciri qua hebdomade annorum, vel qua decade*: & infra: *Quod ſi nec hoc comprehendi poteſt, quaro utrum ſic ſaltem poſſit intelligi tempus adventus eius, ut eum venturum dicamus infra iſtos, verbi gratia, vel quinquaginta, vel centum annos, vel quorumlibet ſeu maioris numeri, ſeu minoris annorum*: & infra: *Si autem nec hoc te comprehendiſſe praſumis, hoc ſentis quod ego.* In primitiva Eccleſia, ut Hieronymus narrat in Lib. de illuſtribus viris, & Euſebius in eccleſiaſtica Hiſtoria, quorumdam doctrina reprobata eſt, propter hoc quod adventum Domini inſtare dicebant, ſicut & iſti nunc videntur dicere. Non ergo poteſt quantumlibet ſpatium determinari, aut parvum, vel magnum tempus, quo finis mundi, in quo Chriſtus, & Antichriſtus expectantur, expectetur. Et propter hoc dicitur I. Theſſ. V. 2. quod *dies Domini ſicut fur veniet*: & Matth. XXIV. 38. *Sicut autem in diebus Noe... non cognoverunt donec venit diluvium, & tulit omnes; ita erit & adventus filii hominis.* Unde & Auguſtinus in epiſtola ad Heſychium proponit tres adventum Domini expectantes: quorum unus citius, alter tardius Dominum putat eſſe venturum, tertius ſuam de hoc ignorantiam confitetur: & hunc magis commendat, primum vero magis increpat.

Ad aſtruendam etiam ſuam intentionem, tali ratione utuntur. Ab adventu Chriſti ultima ætas incipit; aliæ vero ætates non duraverunt ultra mille annos: unde cum iam ab adventu Chriſti multo plures quam mille anni tranſierint, in brevi huius ætatis eſt terminus expectandus. Cui rationi obviat Auguſtinus in Lib. LXXXIII. Qq. quæſt. lx. ſic dicens: *Senectus autem ſolet etiam tantum tenere temporis, quantum reliqua omnes atates.* Senectuti autem comparat iſtam ultimam ætatem: unde concludit: *Aetas igitur ultima generis humani, qua incipit a Domini adventu uſque ad finem ſaculi, quibus generationibus computetur, incertum eſt.* Et hoc utiliter Deus voluit latere, ſicut in Evangelio ſcriptum eſt, & Apoſtolus atteſtatur dicens, diem Domini tamquam furem in nocte eſſe venturum.

Inducunt etiam octo ſigna, quibus propinquum Antichriſti adventum oſtendere volunt: quorum primum videtur ſumi ex hoc quod dicitur Danielis VII. 25. de Anticriſto: *Putabit quod poſſit mutare tempora*: Gloſſa: „ In tantam elatus ſuperbiam, „ ut leges. & cæremonias mutare cone- „ tur. " Unde cum quidam iam Chriſti Evangelium mutare conentur in quoddam aliud evangelium quod dicunt æternum, manifeſte dicunt inſtare tempora Antichriſti. Hoc autem evangelium de quo loquuntur, eſt quoddam introductorium in libro Ioachim compoſitum, quod eſt ab Eccleſia reprobatum: vel etiam ipſa doctrina Ioachim, per quam, ut dicunt, Evangelium Chriſti mutatur. Quo ſuppoſito, iſtud ſignum nullum eſt: quia temporibus Apoſtolorum quidam Evangelium Chriſti mutare voluerunt, ut patet Galat. I. 6. *Miror quod ſic tam cito transferimini ab eo qui vos vocavit in gratiam Chriſti, in aliud evangelium.*

Secundum ſignum aſſumunt ex hoc quod habetur in Pſal. IX. 21. *Conſtitue Domine legiſlatorem ſuper eos*: Gloſſa: „ Antichriſtum „ legis pravæ latorem. " Unde cum doctrina prædicta, quam legem Antichriſti dicunt, ſit Pariſius expoſita, ſignum eſt Antichriſti tempus inſtare. Sed doctrinam Ioachim, vel illius introductorii, quamvis alia reprobanda contineat, eſſe doctrinam quam prædicabit Antichriſtus, falſum eſt. Ipſe enim prædicabit ſe eſſe Deum, ut habetur II. Theſſal. II. 4. *Ita ut in templo Dei ſedeat oſtendens ſe tamquam ſit Deus.* Quia ſi doctrinam Antichriſti intelligunt omnem falſam doctrinam, ſicut & antichriſti dicuntur omnes hæretici; tunc iſtud ſignum nullum eſt. A primiti-

Digitized by Google

va enim Eccleſia nullum tempus fuit in quo doctrinæ hæreticæ non propooereotur. I. Ioan. II. 18. *Nunc antichriſti multi facti ſunt* : Gloſſa : „ Aotichriſti ſunt „ omoes hæretici. “

Tertium ſignum aſſumunt ex hoc quod habetur Daniel. v. & Iſai. xxi. Viſa eſt in Babylone reproba manus ſcribentis : *Mane*, *Thecel*, *Phares*. Hanc etiam ſcripturam iam dicunt eſſe viſam io Babylone dilecta, ſcilicet Eccleſia. *Mane* enim interpretatur, *Numeravit regnum tuum*, & *complevit*, ideſt finivit. Per ſcripturam autem ſupradictam numeratur regnum Chriſti. Dicitur enim quod durabit uſque ad mille ducentos & ſeptuaginta annos. *Thecel* expooitur, *Appenſus es in ſtatera*, & *inventus es minus habens*: quia in ſcriptura prædicta Evangelio Chriſti præfertur aliud Evangelium æternum. *Phares* interpretatur, *Diviſum eſt regnum tuum*, & *datum eſt Medis*, & *Perſis*. Et ſimiliter dicunt, quod regnum Eccleſiæ finietur, & ad alios transferretur. Unde ſicut ſcriptura illa ſignat terminum Babylonis inſtare, ita etiam hæc ſcriptura ſignat terminum Eccleſiæ. Sed hoc ſignum apparet eſſe frivolum ex hoc quod dicit Auguſtinus XVIII. de civ. Dei, quod quidam dixerunt, quod cultus nominis Chriſti debebat durare per trecentos ſexagintaquioque annos, deinde completo memorato annorum numero, ſumeret finem. Iamergo ante tempus Auguſtini aliqui fuerunt qui tempus Chriſti numeraverunt; & ſic iſta ſcriptura non eſt de novo viſa. Unde per hoc non poteſt probari, quod adventus Antichriſti iam de propinquo immineat. Auguſtinus etiam ibidem oarrat, ſuo tempore quoſdam fuiſſe qui computabant anoos ab aſcenſione Chriſti uſque ad ultimum eius adventum, quidam quadringeotos, quidam quingentos, & quidam mille: quos omnes confutat auctoritate Domioi dicentis (Act. I. 7.) *Non eſt veſtrum noſſe tempora*, *vel momenta*. Ibidem etiam hunc modum argumentandi quo iſti utuntur, improbat in quibuſdam, qui ex decem plagis Aegypti volebant ſumere numerum perſecutionum quas Eccleſia paſſura eſt: quas dicit eſſe coniecturas humanas nulla veritatis firmitate roboratas. In hoc etiam ſigno evidenter ſcripturæ quam reprobant, aſſentiunt : cum & ipſi dicant Babylonem dilectam cito eſſe deſtruendam, ſicut & ſcriptura quam improbant, aſſerebat. Patet etiam nullam ſimilitudinem eſſe: quia ſcriptura illa quæ viſa eſt in Babylone, divinitus eſt oſtenſa, unde erat indicium veritatis; ſed ſcriptura de qua loqoontur, eſt ex errore confictа, uode ex ea nullum poteſt elici argumentum.

Alia vero quinque ſigna ſumuot ex Evangelio Matthæi, ubi Dominus videtur ponere ſigna adventus ſui.

Quartum quidem ſignum eſt ex hoc quod dicitur Matth. xxiv. 9. *Occident vos*, & *eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum*. Dicunt eoim, quod hoc nunc impletur: quia quidam qui in Eccleſia videntur eſſe ſanctiores, correptionem non ſuſtioentes, ſuos correptores tradunt in tribulationem, & mortem, & in odium homioum. Hoc vero ſignom omnino nullum eſt, cum huiuſmodi tribulationes ſanctorum maxime fueriot in ipſis Apoſtolis, & in Martyribus, de quibus Dominus hæc prædicebat; nec adhuc aliquæ perſecutioes ſimiles illis apparent. Unde ooo eſt magis ſignum propinquitatis adventus Chriſti quam tunc erat.

Quintum ſignum ſumunt ex hoc quod ſubditur ibi : *Et tunc ſcandalizabuntur multi &c.* Quod dicuot ouoc impleri, quaodo religioſi diffamantur, & ex hoc homines ſcandalizantur. Sed iſta expoſitio eſt cootra Gloſſam, quæ ibi dicit:„ *Scandalizabuntur*, ideſt diſcedent a fide timore, „ vel porteotis, vel immanitate tormen„ torum. “ Uode patet hoc eſſe completum temporibus Martyrum. Et iterum oon eſt novum quod ſancti viri ab impiis infamentur, cum dicatur etiam ipſis Apoſtolis, Matth. v. 11. *Beati eſtis*, *cum maledixerint vobis* homines, & *dixerint omne malum adverſus vos*, *mentientes*. In eccleſiaſtica etiam Hiſtoria recitatur, quomodo tyranni procurabant fideles Chriſti turpiſſimis vitiis infamari.

Sextum ſigoum accipiunt ex hoc quod ſequitur ibi : *Et multi pſeudoprophetæ ſurgent*, & *ſeducent multos*. Quos dicunt ounc apparere, quando religioſi quidam apparent, quos pſeudoprophetas nominant, propter hoc quod ſe ipſos commendant, & propter alia quædam huiuſmodi. Sed hæc eorum expoſitio patet eſſe perverſa per Gloſſam quæ habetur Mar. XIII. ubi hæc eadem verba leguotur, quæ pſeudoprophetas dicit eſſe intelligendos hæreticos, vel illos qui in populo Iudæorum fuerunt ſeductores poſt Chriſti paſſionem ante everſionem terrenæ Hierusalem. Ad huius etiam deſtructionem ſufficit quod ſupra dictum eſt de pſeudoprophetis.

Septimum ſignum accipiunt ex hoc quod ibidem ſubditur: *Et quoniam abundabit iniquitas*, *refrigeſcet caritas multorum* : quod di-

dicunt nunc impleri, quando quidam qui videntur in Eccleſia maxime fidei zelatores, dimittunt Evangelium Chriſti, & adhærent Evangelio æterno: in quo oſtenditur, caritatem quam habere debent ad Chriſtum, refriguiſſe. Sed in hoc plane mentiuntur: quia illi de quibus loqui videntur, Evangelium Chriſti non dimittunt, nec alteri Evangelio adhærent. Et præterea dato quod hoc eſſet, numquid a multis retroactis temporibus aliqui qui in Eccleſia videbantur perfecti, novas hæreſes (*a*) confinxerunt, Chriſti Evangelium dimittentes, ut Pelagius, Neſtorius, Eutyches, & multi alii huiuſmodi? Nec tamen in hoc illorum caritas refrigeſcere oſtenditur, quod etſi prædictam doctrinam non ſequantur, tamen non perſequuntur. Non enim perſecutione indiget in quo defenſor non invenitur; immo hoc eſſet errores extirpatos ſub ſpecie correctionis ſuſcitare, & auribus populi inculcare: quod eſt maxime periculoſum: unde Gregorius dicit in XIV. Moral quod mortuo Eutychio hæretico, quia forte non erat qui eius doctrinam ſequeretur, diſſimulavit eius dicta perſequi, ne in favillas videatur verba iaculare.

Octavum ſignum ſumunt ex hoc quod ibi ſubditur: *Prædicabitur hoc Evangelium regni in univerſo orbe*: quod impleri dicunt per ſe ipſos, qui hæc ſigna, & pericula annuntiant, quæ ab omnibus annuntiari volunt, ſecundum illud II. Timoth. IV. 2. *Prædica verbum, inſta opportune, importune*: intantum quod eos qui huiuſmodi ſigna non prædicant, dicunt eſſe pſeudoapoſtolos, quia non habent oculos ante, & retro, ideſt ad cognoſcendum præterita, & futura, ſicut animalia de quibus legitur Apoc. IV. Sed hoc etiam eorum ſignum omnino nullum eſt. Quidam enim eorum vanitati ſimiles etiam a tempore primitivæ Eccleſiæ huiuſmodi ſigna conficta annuntiabant, qui ab aliis catholicis, & gravibus reprimebantur, ut habetur in eccleſiaſtica Hiſtoria: & Marc. XIII. in Gloſſa ſuper illud, *Multi venient in nomine meo*, quæ ſic dicit: „ Imminente excidio multi venerunt qui ſe eſſe Chriſtianos dicerent, & iam tempus libertatis adeſſe mentirentur. Multi etiam in Eccleſia temporibus Apoſtolorum inter cetera diem Domini inſtare minati ſunt. “ Sic ergo illi qui huiuſmodi ſigna prænuntiant, non computantur in numero illorum qui Evangelium annuntiant, ſed in numero eorum qui ſeducent multos. Unde quod Dominus dicit, *Prædicabitur hoc Evangelium regni &c.* non refertur ad prædicationem horum vanorum ſignorum, ſed ad prædicationem fidei chriſtianæ, quæ in univerſo orbe ante Chriſti adventum debet annuntiari. Unde & Auguſtinus in epiſtola ad Heſychium probat non inſtare adhuc diem dominicum, eum adhuc ſuo tempore eſſent gentes, in quibus certiſſimum erat Evangelium Chriſti nondum eſſe prædicatum. Patet etiam quod in hoc ſigno incidunt etiam in foveam quam fecerunt, dum imponunt aliis quod quamdam novam doctrinam Evangelium regni nominant, & ipſi manifeſte hæc ſigna quæ annuntiant, Evangelium regni dicunt. Hæc etiam quinque ultima ſigna vana, & nulla eſſe patet per Auguſtinum in epiſtola ad Heſychium, ubi ſic dicit: *Fortaſſe omnia quæ a tribus Evangeliſtis dicta ſunt de Chriſti adventu, diligentius inter ſe collata, atque diſcuſſa, invenientur ad hoc pertinere quod quotidie evenit in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia: de quo adventu ſuo dixit: Amodo videbitis filium hominis venientem, vel ſedentem &c.*

CAPUT XXV.

Quomodo probare nituntur, quod religioſi nuntii ſunt Antichriſti.

Nunc videamus quomodo nituntur inveſtigare, qui ſunt illi per quos pericula noviſſimorum temporum imminebunt, quos appellant nuntios Antichriſti. Et procedunt tali deductione. Certum eſt, inquiunt, quod iſti ſeductores non erunt de barbaris, gentilibus, & Iudæis. Hoc autem eſt contra id quod habetur Apoc. XX. 7. *Seducet gentes quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ, Gog, & Magog*: Gloſſa: „ Has duas gentes ad litteram prius ſeducet, & per has ad alias procedet. “ Vel ſecundum aliam expoſitionem, ibidem per Magog intelliguntur omnes perſecutores diabolum intra ſe tegentes, & tandem ad apertam perſecutionem procedentes. Non ergo barbari a perſecutione Antichriſti excluduntur, ut dicunt.

Procedunt autem ulterius ad oſtendendum, quod erunt Chriſtiani, per hoc quod dicitur II. Tim. III. 5. *Habentes ſpeciem quidem pietatis*: Gloſſa: „ ideſt chriſtianæ religionis. “ Et loquitur de illis per quos pericula noviſſimorum temporum imminebunt. Sed in hoc errare noſcuntur, quia illa vitia quæ ibi numerantur ab Apoſtolo, non ſunt ita accipienda, quaſi omnia

(*a*) Supple non.

omnia eiſdem oporteat ineſſe, ſed quædam his, quædam aliis. Unde non oportet quod omnes illi per quos imminent illa pericula, habeant ſpeciem pietatis, ſed eorum aliqui: ſicut etiam in primitiva Eccleſia patiebantur Apoſtoli perſecutionem & a fidelibus, & ab infidelibus, ut patet II. Cor. xi. 26. *Periculis ex gentibus, periculis ex falſis fratribus.*

Ulterius procedunt, quod iſti nuntii Antichriſti non reperientur inter aperte malos. Hoc eſt autem expreſſe contra Gloſſam ſuper illud Pſal. xxxiv. *Deus, quis ſimilis erit tibi?* quæ totum illum Pſalmum xxxiv. exponit de perſecutione Antichriſti, & inter ceteros Antichriſti miniſtros per Philiſthiin dicit ſignificari illos qui ſunt ebrii luxuria ſæcularium. Gregorius etiam in XX. Moral. exponens illud Iob xxx. *Nunc autem derident me &c.* dicit hæc eſſe verba Eccleſiæ ab adverſariis ſuis extremis temporibus preſſæ: & poſtea ſubiungit: *Quorum virtus manuum erat mihi pro nihilo, & vita ipſa putabantur indigni*: quæ poſtea, & multa ſequentia de aperte malis, & carnaliter viventibus exponit.

Dicunt etiam, quod tales Antichriſti miniſtri inter eos qui videntur boni, inveniuntur: quod probant per illud quod dicitur Matth. vii. 15. *Attendite a falſis prophetis*, & per aliquas alias huiuſmodi auctoritates. Sed quamvis tales aliqui ſint futuri, per quos Antichriſtus ſeducet, nihilominus & alii non excluduntur, ſicut etiam in primitiva Eccleſia fideles per utroſque perſecutiones patiebantur.

Quod etiam dicunt, quod nullus poteſt ſeducere, niſi ſit apparens bonus, patet eſſe falſum; cum multo plures ſeducantur deliciis huius mundi, & terroribus quam etiam ſpecie honeſtatis.

Procedunt ulterius, quod nuntii Antichriſti inveniuntur inter eos qui vacant ſtudio litterarum: quod probare nituntur per hoc quod habetur II. Tim. iii. 7. *Semper diſcentes, & numquam ad ſcientiam veritatis pervenientes.* Quæ probatio quam ſit inepta, apparet, cum hoc referatur ad mulierculas ſeductas, ut ipſe textus oſtendit, magis quam ad homines ſeducentes. Dato etiam quod ad ſeductores eſſet referendum, ad illos pertineret qui ſtudio vacantes, deviant a fidei veritate, cum de hæreticis verba illa ſint exponenda, ut ſupra dictum eſt. Hoc idem probare nituntur per hoc quod dicit Gregorius in Lib. XIII. Moral. ſuper illud Iob xvi. *Hoſtis meus terribilibus oculis &c.* „ Sicut incar„ nata veritas in prædicatione ſua pau„ peres, idiotas, & ſimplices elegit; ſic „ e contrario Antichriſtus ad prædicandum „ falſitatem ſuam aſtutos, ac duplices, „ atque huius mundi ſcientiam habentes „ electurus eſt." Sed qui ſint iſti prædicatores litterati quos Antichriſtus mittet, Gregorius infra ſtatim exponit utens auctoritate Iſai. xviii. 2. *Qui mittit in mare legates, & in vaſis papyri ſuper aquas*: quod exponens dicit: „ *Mittit in mare le*„ *gates*, quia prædicatores ſuos in ſæcu„ lo ſpargit. *In vaſis papyri ſuper aquas.* „ Vaſa papyri ſunt corda ſæcularium do„ ctorum. In vaſis ergo papyri ſuper a„ quas legatos mittere, eſt prædicatio„ nem ſuam in carnalium ſapientium ſen„ ſibus ponere, & defluentes ad culpam „ populos vocare." Illi ergo litterati ſunt prædicatores Antichriſti qui ſæculariter viventes, populos ad laſcivias inducunt. Nec tamen ſi per litteratos Antichriſtus pericula in Eccleſiam inducet, ſequitur quod ſolum per eos.

Procedunt ulterius deducendo, quod inter illos litteratos invenientur nuntii Antichriſti quorum conſilium reputatur pretioſum, maximum, & optimum, quaſi ſi quis conſuleret Deum, ut dicitur de Achitophel II. Reg. xvi. Et quod ſeductores finalis Eccleſiæ per Achitophel ſignificentur, probant per hoc quod Achitophel prius fuit cum David, & poſtea cum Abſalon: ſic iſti prius erunt cum Chriſto, poſtea cum Antichriſto: unde dicitur II. Timoth. iii. 5. *Habentes ſpeciem pietatis*: & poſtea ſequitur: *Homines corrupti mente, reprobi circa fidem*: & per illud quod dicitur I. Ioan. ii. 19. *Ex nobis prodierunt*: Gloſſa: „ Nobiſcum in ſacramentis com„ municant." Sed iſta probatio non eſt efficax, quia non eſt intentio Apoſtoli in verbis præmiſſis, quod prius habeant ſpeciem pietatis, & poſtea eam deponant ad infidelitatem converſi; ſed ſimul dum ſpeciem habent pietatis ſuperficie tenus, virtutem eius abnegant, infideles exiſtentes. Multi etiam hæretici cum Eccleſia in ſacramentis conveniunt: aliqui enim ſacramenta Eccleſiæ recipiunt, ad minus ad apparentiam. Dato etiam quod quantum ad hoc per Achitophel ſignificarentur, non tamen oportet quantum ad hoc quod Achitophel in conſiliis fuerit famoſus. Hic etiam eorum proceſſus ex coniectura humana procedere apparet, ſicut in illis qui per plagas Aegypti futuras perſecutiones Eccleſiæ prædicere voluerunt, ut ſupra dictum eſt.

Adhuc procedunt ulterius, & oſtende-

re

re volunt, quod tales nuntii Antichriſti inter eos invenientur qui ſunt ad conſilia obligati, per hoc quod dicit Gregorius ſuper illud Iob xxx. *Ad dexteram orientis &c.* „Ad dexteram (inquit) orientis calamitates inſurgunt: quia hi quoque ad perſecutionem Eccleſiæ proſiliunt qui electa membra Redemptoris eſſe credebantur." Sed per hoc non poteſt probari, quod inveniantur inter ligatos ad conſilia: quia per electa membra, quæ per dexteram ſignificantur, omnes bonos intelligit: unde ibidem dicit: „In hoc loco dexteræ vocabulo fidelis populus Eccleſiæ ſanctæ deſignatur." Sed ſi etiam per membra electa non ſignificantur niſi perfecti, adhuc probatio non eſt efficax: quia etiam aliqui ſunt perfecti propter gradum caritatis, etiam ſi ſint matrimonio coniuncti: prælati etiam ſunt perfecti quantum ad ſtatum. Unde per electa membra non poſſunt ſoli religioſi intelligi. Sed in proceſſu huiuſmodi plane apparet fallacia conſequentis. Probare etiam nituntur hoc idem per hoc quod dicitur Matth. II. 13. *Futurum eſt ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum:* Gloſſa: „Quam cito Chriſtus in mundo apparuit, incepit in eum perſecutio, quæ præfigurat perſecutionem ſanctorum." Et ideo concludunt, quod ſicut in adventu Chriſti ſe oppoſuerunt Chriſto qui ſapientiores, & ſanctiores videbantur, ſcilicet Scribæ, & Phariſæi; ita etiam ſe opponent fidelibus Chriſti in fine qui ſapientes, & ſancti videntur, ſcilicet litterati, & religioſi. Sed hæc probatio non eſt efficax: quia etiam Chriſtum non ſolum perſecuti ſunt Scribæ, & Phariſæi, ſed principes ſacerdotum, ut Anna, & Caiphas, & principes ſæculares, ut Herodes, & Pilatus. Nec illi qui Chriſtum perſecuti ſunt, erant ſimul omnes Scribæ, & Phariſæi, ſed quidam Phariſæi tantum. Unde ex hoc non poteſt haberi quod intendunt: quia hæc ratio non magis tangit religioſos litteratos quam illitteratos, nec eos magis quam prælatos, & principes, & doctores ſæculares.

Ex his autem omnibus prædictis ſic colligendo concludunt. Patet ergo quod nuntii Antichriſti erunt Chriſtiani apparentes boni, ſtudiis litterarum dediti, in conſiliis dandis famoſi, religioſi, ad conſilia obligati: in qua concluſione quid intendant, oſtendunt. Eos enim quos infamare nituntur, ita notificant, ac ſi eos exprimerent nominatim. Nihil enim differt dicere Socratem, & Sophroniſci filium, ſi ſolus ſit Sophroniſci filius Socrates. In quo eorum excuſatio tollitur, & ſimul oſtenditur quod ad perſonas deſcendunt.

Sed in hoc eorum proceſſu multipliciter errare convincuntur. Primo ex hoc quod nuntios Antichriſti diffiniunt tamquam unum genus hominum, cum ex diverſis ſtatibus hominum miniſtros Antichriſti futuros Gloſſa oſtendat ſuper illud Pſalm. lxxxii. *Deus, quis ſimilis erit tibi?* Secundo quia etſi diverſæ auctoritates de ſingulis quæ colligunt, loquuntur, non tamen poteſt haberi quod omnes conditiones prædictæ congregentur; ſed forte multi erunt ſeductores nuntii Antichriſti, quorum alii erunt religioſi, alii litterati, alii famoſi in conſiliis, & ſic de aliis: & forte non erunt aliqui de numero eorum in quibus omnia prædicta conveniunt. Tertio quia etſi inter illos invenirentur, non tamen inter eos ſolos, ut probatum eſt. Unde hæc probatio non magis procedit contra eos quam contra alios. Quarto quia etſi aliqui talium ſint futuri nuntii Antichriſti, non tamen omnes tales, ſed aliqui forte pauci, ſicut & de ſingulis ſtatibus forte aliquos ad ſe colligit Antichriſtus. Quinto quia iſtæ conditiones ſunt bonæ, ſcilicet eſſe Chriſtianum, litteratum, famoſum in conſiliis, religioſum. Unde ex his conditionibus non poteſt iudicari de aliquo, quod ſit nuntius Antichriſti, ſed magis ex aliquibus malis, ſecundum doctrinam Domini, Matth. VII. & XII. unaquæque arbor ex fructu ſuo noſcitur, ſcilicet bona ex bonis, mala ex malis.

CAPUT XXVI.

Quomodo religioſorum manifeſta bona, ut orationes, ieiunia, & huiuſmodi, pervertere nituntur, & ſuſpecta oſtendere.

NUnc ultimo videamus, quomodo bona religioſorum, quæ negare non poſſunt, nec mala eſſe aſſerere, utpote orationes, ieiunia, miracula, & huiuſmodi, pervertere nituntur, & ſuſpecta oſtendere, occaſione accepta ex hoc quod in aliquibus Scripturæ locis aliqui pernicioſi homines huiuſmodi operibus ſuam malitiam palliare dicuntur. Dicitur enim Matth. VII. 15. de falſis prophetis, quod *veniunt in veſtimentis ovium:* ubi dicit Gloſſa, quod „in conſpectu hominum ſimiles ſunt miniſtris iuſtitiæ, dum ie-

,, iunant, orant, eleemoſynas dant; ſed non ſunt eorum fructus, quia pro vitio eis reputantur:“ & infra ſuper illud, *Multi dicent mihi &c.* dicit Gloſſa: ,, Maxime cavendum eſt ab his qui propter nomen Chriſti miracula habent: quæ cum propter infideles Dominus fecerit, monuit tamen ne a talibus decipiantur, putantes ibi eſſe viſibilem ſapientiam ubi eſt viſibile miraculum.“ Ex quibus oſtendere volunt, quod nec ex virtutum operibus, nec ex miraculorum ſignis ſint aliqui acceptandi.

Sed hæc eorum ſententia quam manifeſte ſit divinæ auctoritati contraria, facillimum eſt videre, cum Dominus dicit Matth. v. 16. *Videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum &c.* Matth. etiam XII. dicitur, quod arbor ex fructu cognoſcitur, bona ex bono, mala ex malo: dicitur etiam I. Pet. II. 12. *Converſationem veſtram inter gentes habentes bonam, ut in eo quod detrectant de vobis tamquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos conſiderantes*, Gloſſa, ,, veſtram dignitatem,“ *glorificent Deum in tempore viſitationis*. Ex quibus patet quod ex bonis operibus in aliquo viſis eſt acceptandus. Similiter & miracula per aliquem facta eum commendabilem reddunt, & doctrinam ipſius: unde Dominus dicit Ioan. v. 36. *Opera quæ dedit mihi Pater ut perficiam . . . ea teſtimonium perhibent de me:* & Marc. ult. 20. dicitur, quod Apoſtoli *prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis*. Signa vero teſtimonium perhibent & homini, & doctrinæ. Hoc autem non pro tanto dicimus, quin ab aliquibus malis aliqua virtutum indicia, & miraculorum ſigna oſtendantur; ſed quia nobis tantum de manifeſtis iudicare conceditur. Unde ſi in aliquo bona appareant, manifeſte ex eis iudicandus eſt bonus, niſi alia manifeſta mala oſtendantur, ex quibus apparere poſſint illa bona indicia quæ in eis apparent, non eſſe eorum fructus. Unde Matthæi VII. ſuper illud, *A fructibus eorum cognoſcetis eos*, dicit Gloſſa: ,, Non a veſte, ſed ab operibus: quod de manifeſtis accipit.“ Et Rom. XIV. ſuper illud, *Is qui manducat &c.* dicit Gloſſa: ,, Manifeſta ſunt quæ non poſſunt bono animo fieri, ut ſunt blaſphemiæ, furta, & huiuſmodi: de quibus nobis permittitur iudicare; de quibus etiam dicitur: *A fructibus eorum cognoſcetis eos*. Sed ea quæ dubia ſunt quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur.“ Auctoritates ergo quas inducunt, ſic intelligendæ ſunt, ut quantumcumque in aliquo bona ſigna appareant, illis decipi non debemus, ut ex illis ſignis vel ad malum, vel ad errorem aliquem pertrahamur. Sed ſi aliquis qui non invenitur ad errorem pertrahere, vel ad malum ſuggerere, credatur eſſe bonus per opera bona quæ oſtendit, quamvis forte ſit malus; non eſt in hoc periculoſa deceptio, cum non ſit hominum de occultis cordis iudicare. Unde II. Corint. XI. ſuper illud, *Ipſe ſatanas transfigurat ſe in Angelum lucis*, dicit Gloſſa: ,, Cum ſe bonum fingens, ea vel facit, vel dicit quæ bonis Angelis congruunt, etiam ſi credatur bonus, non periculoſus error, aut morbidus. Cum vero per hæc aliena ad ſua incipit ducere, ne quis poſt eum eat, magna vigilantia opus eſt.“

Addunt etiam hic ſuæ nequitiæ, ut opera bona quæ in religioſis reſpiciunt, hypocriſim nominent: quam graviſſimum aſſerunt eſſe peccatum, etiam in hoc Phariſæis ſimiles, qui Domino eiiciente dæmonium, dixerunt: *In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia*, ut habetur Matth. XII. & Lucæ XI. 15. Quibus ſimiles ſunt qui bona opera quæ in aliis vident, ſtatim ad hypocriſim referunt: unde Dominus ad eos confutandos dicit (Matth. XII. 33.) *Si quidem ex fructibus arbor cognoſcitur*.

In hoc etiam quam ſit periculoſa eorum aſſertio, facile patet: quia ſic homines a perfectionis operibus retraherentur, ſi iſtud iudicium procederet; & in cordibus hominum confirmaretur quod propter opera perfectionis exterius apparentia aliquis eſſet hypocrita iudicandus; vel ſi etiam poſtquam perfectionis ſtatum aſſumpſerit, ex quocumque peccato commiſſo hypocrita diceretur, hypocriſi exiſtente tam gravi peccato, ut dicunt. Sed hoc removet Gregorius XXXI. Lib. Mor. ſuper illud Iob XXXIX. *Fruſtra laboravit nullo timore cogente:* ubi ſic dicit: ,, Sciendum vero eſt, quod ſunt nonnulli quos caritatis gremio nutriens mater Eccleſia tolerat, quo uſque ad ſpiritualis ætatis incrementa perducat: qui nonnumquam & ſanctitatis habitum tenent, & perfectionis meritum exequi non valent:“ & infra: ,, Hos nequaquam credendum eſt in hypocritarum numerum currere: quia aliud eſt infirmitate, aliud malitia peccare.“ Illi ergo ſoli ſunt hypocritæ dicen-

Digitized by Google

cendi ex ſententia B. Gregorii qui ea intentione opera perfectionis aſſumunt, ut malitiam ſuam occultius exerceant, & magis nocere poſſint; non autem illi quos contingit ex infirmitate peccare etiam poſt habitum perfectionis aſſumptum.

EPILOGUS,

& totius operis concluſio.

SIC igitur divina auxiliante gratia malignorum detractionibus repreſſis, evidenter apparet quod nihil damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant, ſed crucem Domini baiulantes, operibus ſpiritualibus inſiſtunt, carnalia deſideria contemnentes. Pateret ſiquidem locus multa replicandi contra prædictos detractores; ſed eos divino iudicio reſervamus, cum eorum nequitia poſſit eſſe omnibus manifeſta ex his quæ ex corde ſuo nequiſſime protulerunt, ſecundum ſententiam Domini dicentis, Matth. XII. 34. *Quomodo poteſtis bona loqui, cum ſitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Si quis ergo emundaverit ſe ab iſtis*, ut habetur II. Timoth. II. 21. eorum ſcilicet iniquitati non conſentiens, *erit vas in honorem ſanctificatum, & utile Domino, ad omne opus bonum paratum*. Qui vero eis conſentiunt, cæci cæcos ſequentes, ſimul cum eis in foveam cadent: a qua ut liberemus, hæc dicta ſufficiant, Domino adiuvante, cui ſit honor, & gratiarum actio in ſæcula ſæculorum. Amen.

DI-

Digitized by Google

DIVI THOMAE AQUINATIS

DE PERFECTIONE VITAE SPIRITUALIS

OPUSCULUM XVII. *

* Al. XVIII.

Auctoris intentio.

QUoniam quidam perfectionis ignari, de perfectionis ſtatu vana quædam dicere præſumpſerunt, propoſitum noſtræ intentionis eſt de perfectione tractare, quid ſit eſſe perfectum, qualiter perfectio acquiritur, quis ſit perfectionis ſtatus, & quæ competant aſſumentibus perfectionis ſtatum.

CAPUT I.

Quod perfectio ſpiritualis vitæ attenditur ſimpliciter ſecundum caritatem.

PRimum igitur conſiderare oportet, quod perfectum multipliciter dicitur. Eſt enim aliquid ſimpliciter perfectum; aliquid vero dicitur perfectum ſecundum quid. Simpliciter quidem perfectum eſt quod attingit ad finem eius quod ei competit ſecundum propriam rationem; ſecundum quid autem perfectum dici poteſt quod attingit ad finem alicuius eorum quæ comitantur propriam rationem; ſicut animal ſimpliciter dicitur eſſe perfectum, quando ad hunc finem perducitur ut nihil ei deſit ex his quæ integritatem vitæ animalis conſtituunt, puta cum nihil ei deſit ex numero, & diſpoſitione membrorum, & debita corporis quantitate, & virtutibus quibus operationes vitæ animalis perficiuntur; ſecundum quid autem perfectum animal dici poteſt, ſi ſit perfectum in albedine, aut in odore, aut in aliquo huiuſmodi. Sic igitur & in ſpirituali vita, ſimpliciter quidem homo perfectus dicitur ratione eius in quo principaliter ſpiritualis vita conſiſtit; ſed ſecundum quid perfectus dici poteſt ratione cuiuſcumque quod ſpirituali vitæ adiungitur.

Conſiſtit autem principaliter ſpiritualis vita in caritate: quam qui non habet, nihil eſſe ſpiritualiter reputatur: unde Apoſtolus I. Cor. XIII. 2. dicit: *Si habuero prophetiam, & noverim myſteria omnia, & omnem ſcientiam, & ſi habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habuero, nihil ſum.* Beatus etiam Ioannes Apoſtolus totam vitam ſpiritualem in dilectione conſiſtere aſſerit dicens I. Ioan. III. 14. *Nos ſcimus quam translati ſumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte.* Simpliciter ergo in ſpirituali vita perfectus eſt qui eſt in caritate perfectus; ſecundum quid autem perfectus dici poteſt, ſecundum quodcumque quod ſpirituali vitæ adiungitur: quod evidenter ex verbis ſacræ Scripturæ oſtendi poteſt. Apoſtolus enim ad Coloſſ. III. perfectionem principaliter caritati attribuit: enumeratis enim multis virtutibus, ſcilicet miſericordia, benignitate, & humilitate &c. iterum ſubdit: *Super omnia autem hac caritatem habete, quæ eſt vinculum perfectionis.* Sed & ſecundum intellectus cognitionem aliqui dicuntur eſſe perfecti. Dicit enim Apoſtolus I. ad Cor. XIV. 20. *Malitia parvuli eſtote, ſenſibus autem perfecti*: & alibi in eadem epiſtola (cap. I. 10.) *Sitis autem perfecti in eodem ſenſu, & in eadem (a) ſcientia*: cum tamen, ſicut dictum eſt, quantumcumque aliquis habeat perfectam ſcientiam, ſine caritate nihil eſſe iudicetur. Sic etiam & perfectus aliquis dici poteſt ſecundum patientiam, quæ opus perfectum habet, ut dicit Iacobus, & ſecundum

(a) *Vulgata* ſententia.

Digitized by Google

dum quaſcumque alias virtutes. Nec debet hoc mirum videri, quia etiam in malis aliquis dicitur eſſe perfectus, ſicut dicitur aliquis perfectus fur, aut latro: & hoc etiam modo loquendi interdum Scriptura utitur: dicitur enim Iſai. XXXII. 6. *Cor ſtulti faciet iniquitatem, ut perficiat ſimulationem.*

CAPUT II.

Quod perfectio attenditur tam ſecundum dilectionem Dei, quam proximi.

PErfectione autem circa caritatem principaliter conſiderata, plane accipi poteſt in quo perfectio ſpiritualis vitæ conſiſtat. Sunt enim duo præcepta caritatis: quorum unum pertinet ad dilectionem Dei, aliud autem ad dilectionem proximi. Quæ quidem duo præcepta ordinem quemdam ad invicem habent ſecundum ordinem caritatis. Nam id quod principaliter caritate diligendum eſt, eſt ſummum bonum, quod nos beatos efficit, ſcilicet Deus. Secundario vero diligendus ex caritate eſt proximus, qui nobis quodam ſocialis vitæ iure coniungitur in beatitudinis perceptione, vel participatione. Unde hoc eſt quod in proximo ex caritate debemus diligere, ut ſimul ad beatitudinem perveniamus. Hunc autem ordinem præceptorum caritatis Dominus in Evangelio Matth. XXII. 37. oſtendit dicens: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc eſt maximum & primum mandatum. Secundum autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.* Primo igitur & principaliter conſiſtit ſpiritualis vitæ perfectio in dilectione Dei: unde Dominus ad Abraham loquens dicit Geneſ. XVII. 1. *Ego Dominus omnipotens: ambula coram me, & eſto perfectus.* Ambulatur autem coram Deo non paſſibus corporis, ſed affectibus mentis. Secundario vero conſiſtit ſpiritualis vitæ perfectio in proximi dilectione: unde Dominus cum dixiſſet Matth. V. 44. *Diligite inimicos veſtros*, & plura ſubiunxiſſet quæ ad dilectionem proximi pertinent, concludit in fine: *Eſtote ergo vos perfecti, ſicut & Pater veſter caeleſtis perfectus eſt.*

CAPUT III.

De perfectione divinæ dilectionis, quæ ſoli Deo convenit.

IN utraque autem dilectione multiplex perfectionis gradus reperitur. Et quantum ad dilectionem Dei pertinet, primus & ſummus perfectionis gradus divinæ dilectionis convenit ſoli Deo. Qui quidem modus conſideratur ex parte dilecti, & ex parte diligentis. Dico autem ex parte dilecti, ut ſcilicet aliquid tantum diligatur, quantum diligibile eſt. Ex parte vero diligentis, ut aliquid diligatur ſecundum totam facultatem diligentis. Cum autem unumquodque ſit diligibile, ſecundum quod eſt bonum; bonitas Dei cum ſit infinita, infinite diligibilis eſt. Infinite autem diligere nulla creatura poteſt, quia nullius virtutis finitæ poteſt eſſe actus infinitus. Solus ergo Deus, cuius eſt tanta virtus in diligendo, quanta eſt bonitas eius, ſe ipſum perfecte diligere poteſt ſecundum primum perfectionis modum.

CAPUT IV.

De perfectione divinæ dilectionis, quæ convenit comprehenſoribus.

CReaturæ igitur rationali hic ſolus modus perfecte Deum diligendi poſſibilis eſt qui ſumitur ex parte diligentis, ut ſcilicet ſecundum ſuam totam (a) virtutem creatura rationalis diligat Deum: unde & in ipſo divinæ dilectionis præcepto manifeſte hoc exprimitur: dicitur enim Deut. VI. 5. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua;* ſed Luc. X. 27. additur, *& ex omni mente tua*: ut cor referatur ad intentionem, mens autem ad cognitionem, anima vero ad affectum, fortitudo ad executionem: hæc enim omnia in Dei dilectione ſunt expendenda.

Conſiderandum eſt autem, quod hæc dupliciter impleri contingit. Cum enim totum, & perfectum ſit cui nihil deeſt; ex toto corde, & anima, & fortitudine, & mente Deus diligitur, ſi nihil in his omnibus nobis deſit quin totum actualiter convertatur in Deum. Sed hic perfectæ dilectionis modus non eſt viatorum, ſed comprehenſorum. Unde Apoſtolus ad Philip.

(a) *Al.* veritatem.

lip. III. 12. dicit: *Non quod iam acceperim, aut iam perfectus ſim; ſequor autem ſi quo modo comprehendam*; quaſi tunc perfectionem expectans cum ad comprehenſionem pervenerit, beatitudinis palmam accipiens. Comprehenſionem autem accipit non ſecundum quod importat inclusionem, aut terminationem comprehenſi, ſic enim Deus incomprehenſibilis eſt omni creaturæ; ſed ſecundum quod comprehenſio importat conſecutionem eius quod inſequendo aliquis quæſivit. In illa autem cæleſti beatitudine ſemper actualiter intellectus, & voluntas creaturæ rationalis in Deum fertur, cum in divina fruitione illa beatitudo conſiſtat. Beatitudo autem non eſt in habitu, ſed in actu. Et quia Deo creatura rationalis inhærebit tamquam ultimo fini, qui eſt veritas ſumma; in finem autem ultimum omnia per intentionem referuntur, & ſecundum ultimum finem omnia exequenda diſponuntur; conſequens eſt quod in illa beatitudinis perfectione creatura rationalis diliget Deum ex toto corde, dum tota eius intentio feretur in Deum ex omnibus quæ cogitat, amat, aut agit; ex tota mente, dum ſemper actualiter mens eius feretur in Deum, ipſum ſemper videns, & omnia in ipſo, & ſecundum eius veritatem de omnibus iudicans; ex tota anima, dum tota eius affectio ad Deum diligendum feretur continue, & propter ipſum omnia diligentur; ex tota fortitudine, vel ex omnibus viribus, dum omnium exteriorum actuum ratio erit Dei dilectio. Hic eſt ergo ſecundus perfectæ dilectionis divinæ modus, qui eſt beatorum.

CAPUT V.

De perfectione divinæ dilectionis, quæ in ſtatu huius viæ eſt de neceſſitate ſalutis.

ALio vero modo ex toto corde, mente, anima, & fortitudine Deum diligimus, ſi nihil nobis deſit ad divinam dilectionem, quod actu, vel habitu in Deum non referamus: & huius divinæ dilectionis perfectio datur homini in præcepto. Primo quidem ut homo omnia in Deum referat ſicut in finem, ſicut Apoſtolus dicit I. Cor. x. 31. *Sive manducatis, ſive bibitis, vel aliquid aliud facitis; omnia in gloriam Dei facite*: quod quidem impletur cum aliquis vitam ſuam ad Dei ſervitium ordinat, & per conſequens omnia quæ per ſe ipſum agit, virtualiter ordinantur in Deum, niſi ſint talia quæ a Deo abducant, ſicut ſunt peccata: & ſic Deum diligit homo ex toto corde. Secundo ut intellectum ſuum homo Deo ſubiiciat, ea credens quæ divinitus traduntur, ſecundum illud Apoſtoli II. Cor. x. 5. *In captivitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti*: & ſic Deus diligitur ex tota mente. Tertio ut quæcumque homo amat, in Deo amet, & univerſaliter omnem ſuam affectionem ad Dei dilectionem referat: unde dicebat Apoſtolus II. Cor. v. 13. *Sive enim mente excedimus, Deo; ſive ſobrii ſumus, vobis: caritas enim Chriſti urget nos*: & ſic Deus ex tota anima diligitur. Quarto ut omnia exteriora noſtra, verba, & opera ex divina caritate firmentur, ſecundum illud Apoſtoli I. ad Corint. ult. 14. *Omnia enim veſtra in caritate fiant*: & ſic Deus ex tota fortitudine diligitur. Hic eſt ergo tertius perfectæ dilectionis divinæ modus, ad quem omnes ex neceſſitate præcepti obligantur. Secundus vero modus nulli eſt poſſibilis in hac vita, niſi ſimul fuerit viator, & comprehenſor, ſicut Dominus noſter Ieſus Chriſtus.

CAPUT VI.

De perfectione divinæ dilectionis quæ cadit ſub conſilio.

ET cum Apoſtolus dixiſſet, *Non quod iam comprehenderim, aut perfectus ſim*, ſubdit tertio: *Sequor autem, ſi quo modo comprehendam*: & poſtmodum ſubdit quarto: *Quicumque ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus*. Ex quibus verbis manifeſte accipitur quod etſi comprehenſorum perfectio non ſit nobis poſſibilis in hac vita, æmulari tamen debemus ut in ſimilitudinem perfectionis illius, quantum poſſibile eſt, nos trahamus: & in hoc perfectio huius vitæ conſiſtit, ad quam per conſilia invitamur. Manifeſtum namque eſt quod humanum cor tanto intenſius in aliquid unum fertur, quanto magis a multis revocatur. Sic igitur tanto perfectius animus hominis ad Deum diligendum fertur, quanto magis ab affectu temporalium revocatur. Unde Auguſtinus in Lib. LXXXIII. quæſtionum dicit, quod venenum caritatis eſt ſpes adipiſcendarum, aut retinendarum temporalium rerum; augmentum vero eius eſt cupiditatis diminutio; perfectio vero nulla cupiditas. Omnia igitur conſilia, quibus ad perfectionem invitamur, ad hoc pertinent ut animus hominis

nis ab affectu rerum temporalium avertatur; ut ſic liberius mens rendat in Deum, contemplando, amando, & eius voluntatem implendo.

CAPUT VII.

De ſecunda via perfectionis, quæ eſt per dimiſſionem temporalium.

INter temporalia vero bona primo relinquenda occurrunt bona extriuſeca, quæ divitiæ nuncnpantur: & hoc Dominus conſulit Matth. xix. 21. dicens: *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus; & habebis theſaurum in cælo: & veni, ſequere me*: cuius conſilii utilitas conſequenter oſtenditur. Primo quidem per evidentiám facti. Nam cum adoleſcens, qui de via perfectionis quæſierat, hoc audiſſet, abiit triſtis. Cauſa autem triſtitiæ, ut Hieronymus dicit ſuper Matth. redditur. „ *Erat enim habens multas poſſeſſiones*, ideſt ſpinas, & „ tribulos, quæ ſementem dominicam ſuffocaverunt. “ Et Chryſoſtomus idem exponendo dicit, quod „ non ſimiliter „ detinentur qui pauca habent, & qui „ multis abundant: quoniam adiectio di„ vitiarum maiorem accendit flammam, „ & violentior fit cupido. “ Auguſtinus etiam dicit in epiſt. ad Paulinum, & Theraſiam, quod *cum ſuperfluo terrena diliguntur, arctius adepta quam concupita conſtringunt: nam unde iuvenis iſte triſtis diſceſſit, niſi quia magnas habebat divitias? Aliud eſt enim iam nolle incorporare quæ deſunt, aliud iam incorporata divellere. Illa enim velut extranea repudiantur, iſta velut membra præciduntur*. Secundo vero utilitas prædicti conſilii manifeſtatur per Domini verba quæ ſubdidit: *Quia dives difficile intrabit in regnum cælorum*. Et ratio eſt, ut Hieronymus dicit, „ quia divitiæ habitæ „ difficile contemnuntur. Non dixit: Im„ poſſibile eſt divitem intrare in regnum „ cælorum, ſed *difficile*: ubi *difficile* poni„ tur, non impoſſibilitas prætenditur, „ ſed raritas demonſtratur. “ Et, ſicut Chryſoſtomus dicit ſuper Matth. procedit ulterius Dominus ad oſtendendum quod eſt impoſſibile, dicens: *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire quam divitem intrare in regnum cælorum*. Ex quibus verbis, ut dicit Auguſtinus in Lib. de quæſt. Evang. diſcipuli adverterunt, omnes qui divitias cupiunt, in divitum haberi numero: alioquin cum pauci ſint divites in comparatione multitudinis pauperum, non quæſiviſſent diſcipuli: *Quis ergo poterit ſalvus eſſe?* Ex quibus duabus Domini ſententiis aperte oſtenditur, quod divitias poſſidentes difficile intrant in regnnm cælorum: quia, ſicut ipſe Dominus alibi (Matth. xiii. 22.) dicit, *ſolicitudo ſæculi iſtius, & fallacia divitiarum ſuffocant verbum Dei, & ſine fructu efficitur*. Eos vero qui divitias inordinate amant, impoſſibile eſt intrare in regnum cælorum, multo magis quam ad litteram camelum per foramen acus tranſire: hoc enim eſt impoſſibile, quia repugnat naturæ; illud vero, quia repugnat divinæ iuſtitiæ, quæ eſt virtuoſior omni natura creata. Ex his ergo manifeſte apparet ratio divini conſilii: conſilium enim datur de eo quod utilius eſt, ſecundum illud Apoſtoli II. ad Cor. viii. 10. *Conſilium in hoc do: hoc enim vobis utile eſt*. Utilius autem eſt ad vitam æternam conſequendam divitias abiicere quam eas poſſidere: quia poſſidentes divitias difficile intranr in regnum cælnrum, eo quod difficile ſit affectum divitiis poſſeſſis non alligari, quod iam facit impoſſibilitatem intrandi in regnum cælorum. Salubriter ergo Dominus conſuluit tamquam utilius, ut divitiæ relinquerentur.

Sed poteſt aliquis cnntra præmiſſa obiicere, quia Matthæus, Bartholomæus, & Zachæus divitias habuerunt, & tamen in regnum cælorum intraverunt. Sed hoc Hieronymus ſolvens dicit: *Conſiderandum eſt autem, quod eo tempore quo intraverunt, divites eſſe deſierunt*.

Sed cum Abraham numquam dives eſſe deſierit, quin potius in divitiis fuerit mortuus, & eas in morte reliquerit filiis, ut in Gen. legitur; videtur ſecundum prædicta non fuiſſe perfectus; cum tamen ad eum Dominus dixerit, Gen. xvii. 1. *Eſto perfectus*. Quæ quidem quæſtio ſolvi non poſſet, ſi perfectio vitæ chriſtianæ in ipſa dimiſſione divitiarum conſiſteret. Sequeretur enim quod qui divitias poſſideret, non poſſet eſſe perfectus. Sed ſi verba Domini diligenter conſiderantur, non in ipſa divitiarum dimiſſione perfectionem poſuit; ſed hoc oſtendit eſſe quaſi quamdam perfectionis viam, ut ipſe modus loquendi oſtendit, cum dicitur: *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere me*: quaſi in ſequela Chriſti conſiſtat perfectio, dimiſſio vero divitiarum ſit perfectionis via: unde Hieronymus dicit ſuper Matth. „ Quia non „ ſufficit tantum relinquere, ſubiungit „ Pe-

„ Petrus quod perfectum eſt : *Et ſecuti* „ *ſumus te*. " Origenes etiam in eodem loco dicit, quod hoc quod dicit, *Si vis perfectus eſſe &c.* non ſic intelligitur, ut ipſo tempore quo tradiderit bona ſua pauperibus, fiat omnino perfectus; ſed ex illo die incipiet ſpeculatio Dei adducere eum ad omnes virtutes. Poteſt ergo contingere quod aliquis divitias poſſidens perfectus fuit, non quidem habens animum divitiis irretitum, ſed totaliter Deo coniunctum : & hoc figurant verba Domini dicentis ad eum : *Ambula coram me, & eſto perfectus* : quaſi in hoc eius perfectionem oſtendens eſſe quod coram Deo ambulaverit, eum perfecte amando uſque ad contemptum ſui, & ſuorum omnium : quod maxime ex immolatione filii demonſtravit: unde ei dictum eſt : *Quia feciſti rem hanc, & non pepercisti filio tuo propter me, benedicam tibi* : Geneſ. XXII. 16.

Si quis vero ex hoc arguere velit inutile eſſe conſilium Domini de divitiis dimittendis, quia Abraham divitias poſſidens fuit perfectus ; ad hoc patet iam reſponſio ex prædictis. Non enim Dominus ea ratione hoc dedit conſilium quaſi divites perfecti eſſe non poſſint, aut intrare in regnum cælorum, ſed quia non de facili poſſunt. Magna ergo fuit virtus Abrahæ, quia etiam divitias poſſidens, a divitiis liberum animum habuit ; ſicut & magna virtus fuit Samſon, qui abſque armis cum ſola mandibula aſinæ multos hoſtes proſtravit: nec tamen conſilium inutiliter datur militi, ut ad bellum accedens aſſumat arma ad hoſtes vincendos : nec ergo inutiliter datur conſilium perfectionem deſiderantibus ut dimittant divitias, quia in divitiis Abraham potuit eſſe perfectus. Facta enim mirabilia non ſunt ad conſequentiam trahenda : quia infirmi ea magis mirari, & laudare poſſunt quam imitari : unde & in Eccleſiaſtico dicitur XXXI. 8. *Beatus dives qui inventus eſt ſine macula, & qui poſt aurum non abiit, nec ſperavit in pecunia, & theſauris*. Magnæ virtutis dives eſſe oſtenditur, & perfecta caritate fixus in Deo, qui ex affectu divitiarum maculam peccati non contrahit, qui poſt aurum concupiſcendo non vadit, nec de divitiis confidendo per ſuperbiam ſuper alios ſe extollit : unde Apoſtolus I. ad Tim. ult. 17. *Divitibus huius ſaeculi praeipe non ſublime ſapere, nec ſperare in incerto divitiarum*. Sed quanto divitis taliter inſtituti maior eſt beatitudo, & virtus, tanto talium divitum minor eſt numerus: unde ſubditur : *Quis eſt hic, & laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita ſua*. Vere enim mirabilia facit qui divitiis affluentibus cor non apponit : & ſi quis talis eſt, abſque dubio probatur perfectus : unde ſequitur : *Quis probatus eſt in illo*, ideſt in hoc quod abſque macula divitias habeat, *& perfectus inventus eſt?* quaſi dicat, rarus: & hoc *erit illi* (a) *in gloriam aeternam* : quod conſonat verbis Domini dicentis, quod *difficile dives intrabit in regnum cælorum*.

Hæc eſt ergo prima via perveniendi ad perfectionem ut aliquis ſtudio ſequendi Chriſtum dimiſſis divitiis paupertatem ſectetur.

CAPUT VIII.

De ſecunda perfectionis via, quæ eſt per abdicationem corporalium affectionum, & matrimonii.

UT autem ſecundam perfectionis viam convenientius oſtendamus, accipiendum eſt verbum Auguſtini, qui dicit in XII. de Trin. *Tanto magis inhaeretur Deo, quanto minus diligitur bonum proprium*. Igitur ſecundum ordinem propriorum bonorum, quæ homo propter Deum contemnit, eſt attendendus ordo eorum quibus ad perfectam Dei inhæſionem pervenitur.

Prius enim relinquenda occurrunt quæ minus nobis coniuncta exiſtunt : unde in primo loco occurrit ad perfectionem tendentibus exteriora bona relinquere, quæ a noſtra natura ſunt ſeparata.

Poſt hæc vero relinquenda occurrunt ea quæ nobis naturæ communione, & affinitatis cuiuſcumque neceſſitudine coniunguntur: unde Dominus dicit Luc. XIV. 26. *Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & ſorores, non poteſt eſſe meus diſcipulus*. „ Sed percunctari libet (ut Gregorius dicit) quomodo parentes, & carnales propinquos præcipimur odiſſe, qui iubemur & inimicos diligere? . . . Sed ſi vim præcepti perpendimus, utrumque agere per diſcretionem valemus . . . quaſi enim per odium diligitur qui carnaliter ſapiens dum prava nobis ingerit, non auditur. Sic enim exhibere proximis noſtris odii diſcretionem debemus, ut in eis & diligamus

(a) *Vulgata* gloria æterna.

Digitized by Google

„ mus quod ſunt, & habeamus odio quod
„ in Dei nobis itinere obſiſtunt. Quiſ-
„ quis enim iam æterna concupiſcit, in
„ eam quam aggreditur cauſam Dei, ex-
„ tra patrem, extra matrem, extra uxo-
„ rem, extra filios, extra cognatos, ex-
„ tra ſemetipſum fieri debet; ut eo ve-
„ rius cognoſcat Deum, quo in eius cau-
„ ſa neminem cognoſcit. Manifeſtum nam-
„ que eſt quod carnales affectus intentio-
„ nem mentis diverberant, eiuſque aciem
„ obſcurant. " Inter ceteras autem proximorum neceſſitudines maxime affectu coniugali humanus animus irretitur, intantum quod, ſicut dicitur Gen. II. 24. ex ore primi parentis, *relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori ſuæ:* & ideo ad perfectionem tendentibus maxime vinculum coniugale eſt vitandum, quia per hoc homo maxime ſæcularibus implicatur. Et hanc cauſam Apoſtolus aſſignat ſui conſilii, quod dederat dé continentia ſervanda, dicens I. ad Corint. VII. 32. *Qui ſine uxore eſt, ſolicitus eſt quæ Domini ſunt, quomodo placeat Deo; qui autem cum uxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt mundi.* Ut ergo homo liberius Deo vacet, eique perfectius inhæreat, ſecunda ad perfectionem via eſt perpetua caſtitatis obſervatio. Habet autem & hoc continentiæ bonum aliquam idoneitatem ad perfectionem adipiſcendam. Impeditur enim animus hominis ne libere poſſit Deo vacare, non ſolum ex amore exteriorum rerum, ſed multo magis ex interiorum paſſionum impulſu. Inter omnes autem interiores paſſiones maxime rationem abſorbet concupiſcentia carnis, & venereorum uſus: unde Auguſtinus dicit in I. Lib. Soliloquiorum: *Nihil eſſe ſentio quod magis ex arce virtutis deiiciat animum virilem quam blandimenta feminæ, corporumque ille contactus, ſine quo uxor haberi non poteſt.* Et ideo continentiæ via eſt maxime neceſſaria ad perfectionem conſequendam: quam quidem viam Apoſtolus conſulit I. ad Corinth. VII. 25. *De virginibus præceptum Domini non habeo, conſilium autem do tamquam miſericordiam conſecutus... ut ſim fidelis.* Huius autem viæ utilitas oſtenditur Matth. XIX. 12. ubi cum diſcipuli Chriſto dicerent: *Si iſta eſt cauſa hominis cum uxore, non expedit nubere:* Dominus reſpondit: *Non omnes capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt.* In quo arduitatem huius viæ oſtendit, & quia ab eius conſecutione deficit hominum virtus communis, & quia non niſi dono Dei ad eam pervenitur: unde dicitur Sap. VIII. 21. *Scivi, quoniam aliter non poſſum eſſe continens, niſi Deus det: & hoc ipſum erat ſumma ſapientia, ſcire cuius hoc eſſet donum:* cui conſonat quod Apoſtolus dicit I. Corinth. VII. 7. *Volo* (a) *omnes homines eſſe ſicut me ipſum*, ſcilicet qui continentiam ſervo; *ſed unuſquiſque proprium habet donum ex Deo, alius quidem ſic, alius vero ſic:* ubi aperte continentiæ bonum dono Dei adſcribitur. Sed ne rurſus ad hoc aliquis donum conſequendum ſecundum ſuas vires conari negligat, Dominus ad hoc hortatur communiter: & primo quidem exemplo, cum dicit: *Sunt eunuchi qui ſe ipſos caſtraverunt*, non membrorum abſciſſione, ut Chryſoſtomus dicit, ſed malarum cogitationum interemptione: & deinde invitat proponens præmium, cum ſubdit: *Propter regnum cælorum:* unde dicitur Sap. IV. 2. *Caſta generatio .... in perpetuum coronata triumphat, incoinquinatorum certaminum præmium vincens:* & ultimo hortatur verbo, cum dicit: *Qui poteſt capere capiat:* quæ, ut Hieronymus dicit, „ hortantis Domi-
„ ni vox eſt, & milites ſuos ad pudici-
„ tiæ præmium concitantis; quaſi qui
„ poteſt pugnare, pugnet, & ſuperet,
„ ac triumphet. "

Si quis autem obiectionem moveat de Abraham, qui perfectus fuit, & aliis iuſtis antiquis a matrimonio non abſtinentibus; patet reſponſio per hoc quod Auguſtinus dicit in Lib. de bono coniugali: *Continentia non corporis, ſed animi virtus eſt. Virtutes autem animi aliquando in opere manifeſtantur, aliquando in habitu latent. Quocirca ſicut non eſt impar meritum patientiæ in Petro, qui paſſus eſt, & in Ioanne, qui paſſus non eſt; ſic non impar meritum eſt continentiæ in Ioanne, qui nullas expertus eſt nuptias, & in Abraham, qui filios generavit. Et illius enim cælibatus, & iſtius connubium pro temporum diſtributione Chriſto militaverunt. Dicat ergo fidelis continens: Ego quidem non ſum melior quam Abraham; ſed melior eſt caſtitas cælibum quam caſtitas nuptiarum, quarum Abraham unam habuit in uſu, alteram in habitu. Caſte quippe coniugaliter vixit. Eſſe autem caſtus ſine coniugio potuit, ſed tunc non oportuit. Ego vero facilius non utor nuptiis, quibus uſus eſt Abraham, quam ſi uterer nuptiis, quemadmodum uſus eſt Abraham: & ideo melior ſum illis qui per animi continentiam non poſſunt quod ego, non illis qui propter temporis differentiam non fecerunt quod ego. Quod enim*

(a) *Vulgata* omnes vos eſſe &c.

nunc ago, melius illi egiſſent, ſi tunc agendum eſſet; quod autem illi egerunt, ſic ego non agerem, etiamſi nunc agendum eſſet. Hæc autem Auguſtini ſolutio concordat cum eo quod ſupra dictum eſt de obſervantia paupertatis. Tantam enim perfectionis virtutem habebat in mente ut nec propter temporalium poſſeſſionem, nec propter uſum coniugii mens eius deficeret a perfecta dilectione ad Deum. Si quis tamen eamdem mentis virtutem non habens, cum poſſeſſione divitiarum, & uſu coniugii ad perfectionem pervenire contenderet, præſumptuoſe convinceretur errare, conſilia Domini parvipendens.

CAPUT IX.

De his quibus homo iuvatur ad continentiam ſervandam.

Quia igitur per continentiæ viam incedere tam arduum eſt, ut iuxta verbum Domini, non omnes hoc capiant, ſed Dei dono habeatur; per hanc viam incedere volentibus ſic agere oportet ut vitent ea quibus a proſecutione huius itineris impediri poſſent. Tria autem eſſe impedimenta continentiæ apparet. Primum quidem ex parte corporis; ſecundum ex parte animæ; tertium ex parte exteriorum perſonarum, vel rerum.

Ex parte quidem proprii corporis: quia, ſicut Apoſtolus dicit ad Galat. v. 17. *caro concupiſcit adverſus ſpiritum*. Cuius carnis opera ibidem eſſe dicuntur fornicatio, immunditia, impudicitia, & cetera huiuſmodi. Hæc autem concupiſcentia carnis eſt lex de qua dicit Apoſtolus ad Roman. VII. 23. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*. Quanto autem caro magis fovetur per ciborum affluentiam, & deliciarum mollitiem, tanto huiuſmodi concupiſcentia magis creſcit: unde Hieronymus dicit: *Venter mero æſtuans cito deſpumat in libidinem*: & Proverb. XX. 1. *Luxurioſa res vinum*: & Iob xl. 1. dicitur de Behemoth, per quem diabolus ſignificatur: *Sub umbra dormit in ſecreto calami in locis humentibus*: quod exponens Gregorius XXXIII. Mor. dicit: „ Loca „ humentia ſunt opera voluptuoſa. Pes „ quippe in arida terra non labitur, ſi „ xus vero in lubrica vix tenetur. In „ locis ergo humentibus iter vitæ præ„ ſentis faciunt qui in hac ad iuſtitiam „ recti ſtare non poſſunt. “ Oportet igitur continentiæ viam aſſumentibus, carnem propriam, abſtractis deliciis, vigiliis, & ieiuniis, & huiuſmodi exercitiis caſtigare. Cuius rei exemplum Apoſtolus nobis oſtendit I. ad Corint. IX. 25. dicens: *Omnis qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet*: & poſt modica ſubdit: *Caſtigo corpus meum, & in ſervitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar*: & quod opere perfecit, verbo docuit: dicit enim ad Roman. XIII. 14. cum præmiſiſſet: *Non in cubilibus, & impudicitiis*: *Et carnis*, inquit, *curam ne feceritis in deſideriis*. Recte autem dicit *in deſideriis*, ideſt ad voluptatem: quia ad neceſſitatem naturæ carni cura eſt impendenda: unde idem dicit ad Epheſ. V. 29. *Nemo carnem ſuam umquam odio habuit, ſed nutrit, & fovet eam*.

Ex parte autem animæ propoſitum continentiæ impeditur, dum laſcivis cogitationibus immoratur: unde Dominus per Prophetam dicit Iſa. I. 16. *Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis*. Malæ enim cogitationes plerumque ad malum faciendum inducunt: unde dicit Mich. II. 1. *Væ qui cogitatis inutile*: & ſtatim ſubditur: *Et operamini malum in cubilibus veſtris*. Inter ceteras autem cogitationes malas magis ad peccatum inclinant cogitationes de delectationibus carnis. Cuius ratio etiam ſecundum Philoſophorum doctrinam dupliciter aſſignari poteſt. Una quidem quia cum ipſa delectatio ſit homini connaturalis, & a iuventute connutrita, facile in ipſam appetitus fertur, cum ea cogitatio proponit. Unde Philoſophus dicit II. Ethicor. quod *delectationem iudicare non poſſumus de facili, quando accipiamus eam*. Secunda ratio eſt, quia, ut idem dicit in III. Ethicor. delectabilia in particulari ſunt magis voluntaria quam in univerſali. Manifeſtum eſt autem quod per moram cogitationis ad particularia quæque deſcendimus: unde per cogitationem diutinam maxime libido provocatur: & propter hoc Apoſtolus I. ad Corin. VI. 18. dicit: *Fugite fornicationem*: quia, ut Gloſſa ibidem dicit, „ cum aliis vitiis poteſt ex„ pectari conflictus; ſed hanc fugite, ne „ approximet, quia non aliter hoc ma„ lum poteſt vinci. “ Contra igitur huiuſmodi (*a*) incontinentiæ impedimentum multiplex remedium invenitur. Quorum

(a) *Numquid* continentiæ?

Digitized by Google

rum primum & præcipuum eſt ut mens circa contemplationem divinorum, & orationem occupetur: unde dicit Apoſtolus ad Epheſ. v. 18. *Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria; ſed implemini Spiritu ſancto, loquentes vobiſmetipſis in pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritualibus*: quod ad contemplationem pertinere videtur: *cantantes, & pſallentes in cordibus veſtris Domino*: quod ad orationem pertinere videtur. Hinc etiam Dominus per Prophetam dicit, Iſaiæ XLVIII. 9. *Laude mea infrenabo te, ne intereas*. Eſt enim quoddam frenum animam ab interitu peccati retrahens laus divina. Secundum remedium eſt ſtudium Scripturarum, ſecundum illud Hieronymi ad Ruſticum monachum: *Ama Scripturarum ſtudia, & carnis vitia non amabis*. Unde Apoſtolus cum dixiſſet I. ad Timot. IV. 12. *Exemplum eſto fidelium in verbo, in converſatione, in caritate, in fide, in caſtitate*: ſtatim ſubdit: *Dum venio, attende lectioni*. Tertium remedium eſt quibuſcumque bonis cogitationibus animum occupare: unde Chryſoſtomus ſuper Matth. dicit, quod abſciſſio membri non ita comprimit tentationes, & tranquillitatem facit, ut cogitationis frenum: unde Apoſtolus ad Philipp. IV. 8. dicit: *De cetero, fratres, quæcumque ſunt vera, quæcumque pudica, quæcumque iuſta, quæcumque ſancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ; ſi qua virtus, ſi qua laus diſciplinæ: hæc cogitate*. Quartum remedium eſt ut homo ab otio deſiſtens, etiam in corporalibus laboribus ſe ipſum exerceat: dicitur enim Eccli. XXXIII. 29. *Multam malitiam docuit otioſitas*. Et ſpecialiter otium eſt vitiorum carnalium incentivum: unde dicitur Ezech. XVI. 49. *Hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium ipſius*. Et ideo Hieronymus ad Ruſticum monachum ſcribens, dicit: *Facito aliquid operis, ut ſemper te diabolus inveniat occupatum*. Quintum remedium adhibetur contra carnis concupiſcentiam etiam per aliquas animi perturbationes: unde Hieronymus refert in eadem epiſt. quod in quodam cœnobio erat quidam adoleſcens qui nulla abſtinentia, nulla operis magnitudine flammam poterat carnis extinguere: unde eum periclitantem pater monaſterii hac arte ſervavit. Imperavit enim cuidam viro gravi ut iurgiis, atque conviciis eum inſectaretur, & poſt irrogatam iniuriam primus veniret ad conquerendum: vocati etiam teſtes pro eo loquebantur qui contumeliam fecerat. Solus pater monaſterii defenſionem ſuam opponebat, ne abundanti triſtitia frater abſorberetur. Ita annus ductus eſt, quo expleto interrogatus adoleſcens ſuper cogitationibus priſtinis, reſpondit: *Papæ, vivere mihi non licet, & fornicari libet?*

Ex parte autem exteriorum rerum propoſitum continentiæ impeditur per aſpectum, & frequentia colloquia mulierum, & earum conſortia: unde dicitur Eccli. IX. 9. *Propter ſpeciem mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiſcentia quaſi ignis exardeſcit*: & poſtea ſubditur: *Colloquium ipſius quaſi ignis exardeſcit*. Et ideo contra hoc eſt adhibendum remedium quod ibidem dicitur: *Ne reſpicias mulierem multivolam, ne forte incidas in laqueos illius: cum ſaltatrice ne aſſiduus ſis, nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius*: & Eccli. XLII. 12. dicitur: *Omni homini noli intendere in ſpecie, & in medio mulierum noli commorari. De veſtimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri*. Unde Hieronymus contra Vigilantium ſcribens dicit, quod monachus ſciens imbecillitatem ſuam, & vas fragile quod portat, timet offendere ne impingat, & corruat, atque frangatur: unde & mulierum maxime adoleſcentularum vitat aſpectum, ne eum capiat oculus meretricis, ne forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus. Ex quo patet quod, ſicut abbas Moyſes dicit in collationibus patrum, *pro puritate cordis ſervanda, ſolitudo ſectanda eſt, ac ieiuniorum inediam, vigilias, labores corporis, nuditatem, lectionem, ceteraſque virtutes debere nos ſuſcipere novimus: ut ſcilicet per illas ab univerſis paſſionibus noxiis illæſum parare cor noſtrum, & conſervare poſſimus, & ad perfectionem caritatis iſtis gradibus innitendo aſcendere*. Ob hoc igitur in religionibus ſunt huiuſmodi opera inſtituta, non quia in ipſis principaliter conſiſtat perfectio, ſed quia his quaſi quibuſdam inſtrumentis ad perfectionem pervenitur: unde poſt pauca ſubditur ibidem: *Igitur ieiunia, vigiliæ, media, meditatio Scripturarum, auditas, ac privatio omnium facultatum, non perfectio, ſed inſtrumenta perfectionis ſunt: quia non in ipſis conſiſtit diſciplina finis, ſed per illa pervenitur ad finem*.

Si quis autem obiiciat, quod abſque ieiunio, vigiliis, & aliis huiuſmodi exercitiis poteſt homo perfectionem acquirere, præſertim cum de Domino legatur Matth. XI. 19. *Venit filius hominis manducans, & bibens*: ſui quoque diſcipuli non ie-

ieiunarent, quemadmodum diſcipuli Ioannis, & Pharifæi: ad hoc in Gloſſa reſpondetur, quod „ Ioannes vinum, & ſiceram non bibit, quia abſtinentia meritum auget, cui nulla eſt potentia naturæ. Dominus autem, qui peccatum poteſt condonare, cur a peccatoribus manducantibus declinaret, quos abſtinentibus poterat facere iuſtiores? “ Diſcipuli ergo Chriſti non habebant opus ieiunio, quia præſentia ſponſi illis fortitudinem dabat maiorem quam diſcipuli Ioannis per ieiunium haberent: unde Dominus ibidem dicit: *Venient dies quando auferetur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt*: quod exponens Chryſoſtomus dicit: „ Ieiunium triſte eſt non naturaliter, ſed illis qui imbecillius adhuc diſpoſiti ſunt: his enim qui ſapientiam contemplari deſiderant, delectabile eſt. Quod ergo diſcipuli imbecilles erant, non erat tempus triſtitiam inroducendi quouſque firmarentur. Per hoc monſtrat, quod non gulæ erat quod fiebat, ſed diſpenſationis cuiuſdam. “ Quod autem huiuſmodi exercitia expediant ad vitanda peccata, & perfectionem conſequendam, Apoſtolus expreſſe oſtendit II. ad Corinth. vi. 3. dicens: *Nemini dantes ullam offenſionem, ut non vituperetur miniſterium noſtrum; ſed in omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros, in multa patientia, in neceſſitatibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, & caſtitate.*

CAPUT X.

De tertia via perfectionis, qua eſt per abiectionem propria voluntatis.

NOn ſolum autem neceſſarium eſt ad perfectionem caritatis conſequendam, quod homo exteriora abiiciat, ſed etiam quod homo quodam modo ſe ipſum derelinquat. Dicit enim Dionyſius iv. cap. de divinis Nominibus, quod *divinus amor eſt extaſim faciens, ideſt extra ſe ipſum ponens, non ſinens hominem ſui ipſius eſſe, ſed eius quod amatur*: cuius rei exemplum in ſe ipſo demonſtravit Apoſtolus dicens ad Galat. ii. 20. *Vivo autem iam non ego, vivit vero in me Chriſtus*; quaſi ſuam vitam non ſuam exiſtimans, ſed Chriſti: quia quod proprium ſibi erat, contemnens, totus Chriſto inhærebat. Et hoc etiam in quibuſdam eſſe completum oſtendit, cum dicit ad Coloſ. iii. 3. *Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.* Exhortatur etiam alios ut ad hoc perveniant, cum dicit II. ad Corint. v. 15. *Pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, ut & qui vivunt, iam non ſibi vivant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit.* Et ideo, ut habetur Luc. xiv. 26. poſtquam dixerat: *Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & ſorores*: tamquam aliquid maius addens ſubdit: *adhuc autem & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus*. Hoc etiam idem Dominus docet Matth. xvi. 24. dicens: *Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me.*

Huius autem ſalubris abnegationis, & caritativi odii obſervantia partim quidem neceſſaria eſt ad ſalutem, & omnibus qui ſalvantur communis; partim autem ad perfectionis pertinet complementum. Ut enim ex ſupraposita Dionyſii auctoritate apparet, de ratione divini amoris eſt ut amans non ſui ipſius remaneat, ſed amati. Secundum igitur divini amoris gradum neceſſe eſt & odium, & abnegationem prædictam diſtingui. Eſt autem neceſſarium ad ſalutem ut homo ſic Deum diligat ut in eo finem ſuæ intentionis ponat, nihilque admittat quod contrarium divinæ dilectioni exiſtimat: & ideo conſequenter & odium, & abnegatio ſui ipſius eſt de neceſſitate ſalutis: unde Gregorius dicit in homil. *Tunc noſmetipſos relinquimus, & abnegamus, cum vitamus quod per vetuſtatem fuimus, & ad hoc nitimur quod per novitatem vocamur*; & ſicut in homilia alia dicit, *tunc bene animam noſtram odimus, cum eius carnalibus deſideriis non acquieſcimus, cum eius appetitus frangimus, & eius voluptatibus reluctamur.* Ad perfectionem vero pertinet ut homo propter intenſionem amoris Dei etiam ea abiiciat quibus licite uti poſſet, ut per hoc liberius Deo vacet. Secundum hunc ergo modum conſequens eſt ut & odium, & abnegatio ſui ipſius ad perfectionem pertineant. Unde ex ipſo modo loquendi apparet hæc a Domino propoſita eſſe quaſi ad perfectionem pertineant: ſicut enim dicit Matth. xix. 21. *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus*, non neceſſitatem imponens, ſed voluntati relinquens; ita dicit (Matth. xvi. 24.) *Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me*: quod Chryſoſtomus exponit dicens: „ Non coactivum facit ſermonem, non enim dicit, Si vos vo-

„ lue-

Digitized by Google

„ lueritis, & nolueritis, oportet hæc vos „ pati." Similiter cum dixiſſet: *Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum &c.* poſtmodum ſubdit (Luc. xiv. 28.) *Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, nonne prius ſedens computat ſumptus qui neceſſarii ſunt, ſi habeat ad perficiendum?* quod exponens Gregorius in homil. dicit: „Quia „ ſublimia præcepta data ſunt, protinus „ comparatio ædificandæ ſublimitatis ad„ iungitur:" & poſt pauca dicit: „Iſtos „ ſumptus dives ille habere non potuit „ qui cum poſt ſervata præcepta, relin„ quenda omnia audiſſet, triſtis abſceſ„ ſit." Ex quibus patet hæc ad perfectionis conſilium ſecundum aliquem modum pertinere.

Hoc autem conſilium perfectiſſime Martyres impleverunt, de quibus Auguſtinus dicit in ſermone de martyribus, quod *nulli tantum impendunt, quantum qui ſe ipſos impendunt*. Martyres autem Chriſti ſunt qui vitam præſentem propter Chriſtum quodam modo habuerunt odio, abnegantes ſe ipſos: quia, ut Chryſoſtomus dicit ſuper Matth. „ qui negat alium, „ vel fratrem, vel famulum, vel quem„ cumque, etſi flagellatum viderit, & „ quæcumque patientem, non aſſiſtit, „ non adiuvat; ita vult corpori noſtro „ nos non ignoſcere, ut etſi flagellave„ rint, vel quodcumque aliud fecerint, „ corpori non parcamus." Et ne exiſtimes quod uſque ad verba tantum, & contumelias oportet abnegare ſe ipſum, oſtendit quod oportet abnegare ſe ipſum uſque ad mortem etiam turpiſſimam, ſcilicet crucis: quod ſignificat in hoc quod dicit: *Et tollat crucem ſuam, & ſequatur me*. Hoc autem ideo perfectiſſimum dicimus, quia Martyres illud propter Deum contemnunt, ſcilicet propriam vitam, propter quam omnia temporalia quæruntur; & eius conſervatio etiam cum omnium aliorum amiſſione aliis omnibus præfertur. Magis enim homo vult & divitias perdere, & amicos, adhuc etiam corporis infirmitati ſuccumbere, & in ſervitutem redigi, quam vita privari: unde hoc beneficium victis, & victoribus præſtatur, ut vitæ parcentes conſervent ſervituti ſubiectos. Unde ſatan ad Dominum dixit, ut habetur Iob 11 4. *Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima ſua*, ideſt pro corporali vita ſervanda.

Inter alia autem quanto aliquid magis naturaliter amatur, tanto perfectius contemnitur propter Chriſtum. Nihil enim eſt homini amabilius libertate propriæ voluntatis. Per hanc enim homo eſt etiam aliorum dominus, per hanc aliis uti, vel frui poteſt, per hanc etiam actibus ſuis dominatur. Unde ſicut homo dimittens divitias, vel perſonas coniunctas, eas abnegat; ita deſerens propriæ voluntatis arbitrium, per quod ipſe ſui ipſius dominus eſt, ſe ipſum abnegare invenitur. Nihil eſt etiam quod homo naturali affectu magis refugiat quam ſervitutem: unde & nihil poſſet homo pro alio amplius impendere poſt hoc quod ſe ipſum in mortem pro eo traderet, quam quod ſe ſervituti eius ſubiugaret: unde, ut dicitur Tobiæ ix. 2. Tobias iunior dixit ad Angelum: *Si me ipſum tradam tibi ſervum, non ero condignus providentiæ tuæ*.

Huius autem voluntatis libertatem aliqui ſibi propter Deum particulariter adimunt, dum quodcumque particulare votum emittunt de quocumque faciendo, vel non faciendo. Per votum enim neceſſitas quædam imponitur voventi, ut de cetero non liceat quod prius licebat, ſed quadam neceſſitate conſtringitur ad reddendum quod vovit: unde in Pſal. lxv. 13. dicitur: *Reddam tibi vota mea, quæ diſtinxerunt labia mea*: & Eccle. v. 3. *Si quid voviſti Deo, ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis, & ſtulta promiſſio*. Aliqui vero libertati propriæ voluntatis totaliter abrenuntiant, ſe propter Deum aliis ſubiicientes per obedientiæ votum. Cuius quidem obedientiæ exemplum præcipuum habuimus in Chriſto, de quo Apoſtolus dicit Rom. v. 19. *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per unius obeditionem iuſti conſtituentur multi*. Quam quidem obedientiam Apoſtolus manifeſtat ad Philip. 11. 8. dicens: *Humiliavit ſemetipſum, factus obediens uſque ad mortem*. Hæc autem obedientia in abrenuntiatione propriæ voluntatis conſiſtit: unde ipſe dicebat Matth. xxvi. 39. *Pater mi, ſi poſſibile eſt transeat a me calix iſte; verumtamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu*: & Ioan. vi. 38. dicit: *Deſcendi de cælo non ut faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me*. In quo nobis dedit exemplum ut ſicut ipſe ſuam voluntatem humanam abnegabat ſupponendo eam divinæ, ita & nos noſtram voluntatem Deo totaliter ſupponamus, & hominibus qui nobis præponuntur tamquam Dei miniſtri. Unde Apoſtolus ait ad Hebr. ult. 17. *Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis*.

C A-

Digitized by Google

CAPUT XI.

Quod tres viæ prædictæ perfectionis proprie ad ſtatum religionis pertinent.

SEcundum autem triplicem viam perfectionis aſſignatam, in religionibus triplex commune votum invenitur, ſcilicet votum paupertatis, continentiæ, & obedientiæ uſque ad mortem. Per votum paupertatis primam perfectionis viam religioſi aſſumunt, omni proprietati abrenuntiantes. Per votum autem continentiæ aggrediuntur viam ſecundam, matrimonio perpetuo abrenuntiantes. Per votum autem obedientiæ maxime viam tertiam aſſumunt, voluntatem propriam abnegando. Hoc etiam triplex votum congrue religioni adaptatur. Nam, ſicut dicit Auguſtinus X. de civit. Dei, *religio non quemlibet, ſed Dei cultum ſignificare videtur*. Unde & Tullius dicit in Rhetorica, quod religio eſt *virtus quæ cuidam ſuperiori naturæ, quam divinam vocant, cultum, cæremoniamque affert*. Cultus autem ſoli Deo debitus in ſacrificii oblatione oſtenditur. Offertur autem Deo ſacrificium de exterioribus rebus, quando eas aliquis propter Deum largitur, ſecundum illud Hebr. ult. 16. *Beneficentiæ, & communionis nolite oblivisci: talibus enim hoſtiis promeretur Deus*. Offertur etiam Deo ſacrificium de proprio corpore, quando ſcilicet qui Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifigunt cum vitiis, & concupiſcentiis, ut dicit Apoſtolus Galat. v. Unde & ipſe dicit Rom. XII. 1. *Exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem*. Eſt etiam ſacrificium tertium Deo acceptiſſimum, quando aliquis ſpiritum ſuum offert Deo, ſecundum illud Pſalm. l. 19. *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus*.

Sed ſciendum, quod, ſicut Gregorius dicit ſuper Ezech. hoc inter ſacrificium & holocauſtum diſtat, quod omne holocauſtum eſt ſacrificium, & non omne ſacrificium holocauſtum. In ſacrificio enim pars pecudis, in holocauſto vero totum pecus offerri conſueverat. *Cum ergo aliquis ſuum aliquid Deo vovet, & aliquid non vovet, ſacrificium eſt. Cum vero omne quod habet, omne quod vivit, omne quod ſapit, omnipotenti Deo voverit, holocauſtum eſt*. Quod quidem impletur per tria vota prædicta. Unde manifeſtum eſt eos qui huiuſmodi vota Deo emittunt, quaſi propter holocauſti excellentiam antonomaſice religioſos vocari. Per ſacrificii autem oblationem ſecundum legis mandatum pro peccatis ſatisfacere oportet, ut in Levitico expreſſe iubetur. Unde Pſal. IV. cum dixiſſet: *Quæ dicitis* (a) *in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris, compungimini*: ſtatim de ſacrificatione ſcribens, dixit: *Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ*; ideſt, opera facite iuſta poſt pœnitentiæ lamenta, ut Gloſſa exponit. Sicut ergo holocauſtum ſacrificium eſt perfectum, ita per vota præmiſſa perfecte homo Deo ſatisfacit, cum & de exterioribus rebus, & de proprio ſpiritu holocauſtum offert.

Ex quo patet quod religionis ſtatus non ſolum perfectionem caritatis, ſed etiam perfectionem pœnitentiæ continet, intantum quod nulla ſunt peccata tam gravia pro quibus poſſit homini imponi pro ſatisfactione religionis aſſumptio, quaſi religionis ſtatu omnem ſatisfactionem tranſcendente. Unde, ut habetur XXXIII. quæſt. II. cap. *Admonere*, Aſtulpho, qui uxorem occiderat, conſulitur ut monaſterium ingrediatur quaſi melius, & levius: alioquin ei duriſſimam pœnitentiam iniungit.

Inter hæc autem tria quæ ad religionis ſtatum diximus pertinere, præcipuum eſt obedientiæ votum: quod quidem multipliciter apparet. Primo quidem quia per obedientiæ votum homo Deo propriam voluntatem offert; per votum autem continentiæ offert ei ſacrificium de proprio corpore; per votum vero paupertatis offert de exterioribus. Sicut ergo inter bona hominis corpus præfertur exterioribus rebus, & anima corpori; ita votum continentiæ voto paupertatis præfertur, votum autem obedientiæ utrique. Secundo quia propter propriam voluntatem homo & exterioribus rebus utitur, & proprio corpore. Sic igitur qui propriam voluntatem dat, totum dediſſe videtur. Univerſalius igitur eſt obedientiæ votum quam continentiæ, & paupertatis, & quodammodo includit utrumque. Hinc eſt quod Samuel obedientiam omnibus ſacrificiis præfert, dicens I. Reg. XV. 22. *Melior eſt obedientia quam victimæ*.

CAPUT XII.

Contra errores illorum qui præſumpſerunt diminuere meritum obedientiæ, vel voti.

HUmanæ igitur perfectioni diabolus invidens, diverſos vaniloquos, & ſedu-

(a) *Vulgata*: in cordibus veſtris, in cubilibus veſtris compungimini.

ſeductionis magiſtros ſuſcitavit qui prædictas perfectionis vias impugnarent.

Primam enim perfectionis viam Vigilantius impugnavit, contra quem Hieronymus loquens ait: *Quod autem aſſerit, eos melius facere qui utantur rebus ſuis, & paulatim fructus poſſeſſionum pauperibus dividunt, quam illos qui poſſeſſionibus venumdatis, ſemel omnia largiuntur: non a me ei, ſed a Domino reſpondebitur. Si vis eſſe perfectus, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus; & veni, ſequere me. Ad eum loquitur qui vult eſſe perfectus, qui cum Apoſtolis patrem, naviculam, & rete dimittit. Iſte quem tu laudas, ſecundus, aut tertius gradus eſt: quem & nos recipimus, dummodo ſciamus prima ſecundis, & tertiis præferenda.* Et ideo ad excludendum hunc errorem dicitur in Lib. de eccleſiaſticis dogmatibus: *Bonum eſt facultates cum diſpenſatione pauperibus erogare; melius eſt pro intentione ſequendi Dominum, inſimul omnia donare, & abſolutum ſolicitudine cum Chriſto egere.*

Secundam perfectionis viam impugnavit Iovinianus, matrimonium virginitati adæquans: cuius errorem B. Hieronymus evidentiſſime confutat in Libro quem contra eum ſcripſit: de quo etiam errore Auguſtinus in Lib. retractationum ſic dicit: *Ioviniani hæreſis, ſacrarum virginum meritum æquare pudicitiæ coniugali voluit. Unde in urbe Romana nonnullas etiam ſanctimoniales, de quarum impudicitia ſuſpicio nulla præceſſerat, deieciſſe in nuptias dicitur. Huic noſtra ſancta mater Eccleſia per omnia fideliſſime, ac fortiſſime reſiſtit.* Unde in Lib. de eccleſ. dogmatib. dicitur: *Sacrata Deo virginitati nuptias coæquare, aut pro amore caſtigandi corporis abſtinentibus a vino, vel carnibus nihil credere meriti accreſcere, non eſt Chriſtiani, ſed Ioviniani.*

His autem antiquis inſidiis diabolus non contentus, temporibus noſtris quoſdam dicitur incitaſſe, votum obedientiæ, ac alia vota communiter impugnantes, dicendo laudabilius eſſe bona opera virtutum facere ſine voto, vel obedientia, quaſi ad hoc facienda homo per votum, vel obedientiam coaſtringatur. Quorum aliqui dicuntur in tantam veſaniam proſilire, quod aſſerant votum quod aliquis emiſit de religione intranda, poſſe prætermitti abſque detrimento ſalutis.

Hunc autem errorem quibuſdam vanis, & frivolis rationibus confirmare dicuntur.

Dicunt enim, quod tanto aliquid eſt laudabilius, & magis meritorium, quanto eſt magis voluntarium. Sed quanto aliquid eſt magis neceſſarium, tanto videtur minus voluntarium. Laudabilius ergo, & magis meritorium videtur eſſe quod quis opera virtutum exerceat proprio arbitrio, & abſque neceſſitate voti, vel obedientiæ, quam quod ex voto, vel obedientia hoc facere compellatur.

Dicuntur etiam ad hoc inducere quod Proſper dicit in II. Lib. de vita contemplativa: dicit enim: *Sic abſtinere, vel ieiunare debemus ut non nos neceſſitati ieiunandi ſubdamus, ne iam non devoti, ſed inviti rem non voluntariam faciamus.*

Poſſent etiam ad hoc inducere quod dicit Apoſtolus II. Cor. ix. 7. *Unuſquiſque prout deſtinavit in corde ſuo, non ex triſtitia, aut ex neceſſitate; hilarem enim datorem diligit Deus.*

Oportet ergo manifeſte oſtendere & hoc falſum eſſe quod dicunt, & eorum frivolas rationes elidere.

Ad oſtendendum autem huius erroris falſitatem, primo aſſumendum eſt quod in Pſalm. lxxv. 12. dicitur: *Vovete, & reddite Domino Deo veſtro*: ubi dicit Gloſſa:
,, Notandum, quod alia ſunt communia
,, vota Dei, ſcilicet ſine quibus non
,, eſt ſalus, ut vovere fidem in baptiſmo,
,, & huiuſmodi: quæ etiam ſi non pro-
,, mittimus, ſolvere debemus: & de his
,, præcipitur omnibus: *Vovete, & reddi-*
,, *te*. Alia ſunt vota propria ſingulorum,
,, ut caſtitas, virginitas, & huiuſmodi.
,, Ad hæc ergo vovenda nos invitat: non
,, præcipit ut voveamus, ſed ut vota red-
,, damus. Vovere enim voluntati conſu-
,, litur; ſed poſt voti emiſſionem redditio
,, exigitur neceſſario. " Votum ergo quoddam eſt in præcepto, quoddam in conſilio. Ex utroque autem neceſſitate concluditur, quod melius eſt aliquod bonum facere ex voto quam ſine voto. Manifeſtum eſt enim quod ad ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis, omnes tenentur ex Dei præcepto; nec eſt fas æſtimare aliquod Dei præceptum in vacuum dari. Finis autem cuiuslibet præcepti eſt caritas, ut dicit Apoſtolus I. Tim. 1. Fruſtra ergo daretur aliquod præceptum de aliquo faciendo, ſi non magis ad caritatem pertinet illud facere quam non facere. Datur autem præceptum non ſolum de credendo, vel de non furando, ſed etiam ut hæc voveamus. Credere igitur ex voto, & abſtinere a furto ex voto, & cetera huiuſmodi, magis ad caritatem pertinent quam ſi ſine voto fiant. Quod autem magis ad caritatem pertinet, magis eſt lau-

Digitized by Google

dabile, & magis meritorium. Magis ergo eſt laudabile, & meritorium ſacere aliquid ex voto quam ſine voto.

Rurſns. Conſilium datur non ſolum de virginitate, vel caſtitate ſervanda, ſed etiam de vovendo, ut patet ex Gloſſa ſuprainducta. Sed conſilium non datur niſi de meliori bono, ut ſupra dictum eſt. Melius ergo eſt ſervare virginitatem cum voto qnam ſine voto: & ſimile eſt in aliis.

Item. Inter alia bona opera maxime obſervatio virginitatis commendari ſolet, ad quam Dominus invitat dicens Matth. xix. 12. *Qui poteſt capere, capiat*. Sed ipſa virginitas ex voto commendabilis redditur: dicit enim Auguſtinus in Lib. de virginitate: *Neque virginitas, quia virginitas eſt, ſed quia Deo dicata eſt, honoratur: quam vovet, & ſervat continentia pietatis*: & inſra: *Nec nos in virginibus, quod virgines ſunt prædicamus, ſed quod Deo dicatæ ſunt pia continentia virginitatis*. Multo igitur magis aliqna opera laudabiliora redduntur ex hoc quod per votum Deo dicantur.

Iterum. Quodlibet bonum finitum cnm enumeratione alterius boni melius eſt. Nulli antem dubinm eſſe poteſt quin ipſa promiſſio boni ſit aliquod bonum: unde & qui homini aliquid promittit, bonum aliquod ei videtur iam impendere, unde & quibus aliqnid promittitur, gratias agunt. Votum autem eſt quædam promiſſio Deo ſacta, ut patet per illud quod dicitnr Eccle. v. 3. *Si quid voviſti Deo, ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis, & ſtulta promiſſio*. Melius eſt igitur aliquid ſacere, & vovere, quam facere ſimpliciter abſque voto.

Adhuc. Quanto aliquis plus dat alicui, tanto maius aliqnid ab eo mererur. Qui autem facit aliquid ſine voto, dat ei ſolum quod facit propter eius amorem; qui antem non ſolum facit, ſed etiam vovet, non ſolnm dat ei quod facit, ſed etiam porentiam qua facit: facit enim ſe non poſſe quin faciat, quod prius non facere licite poterar. Maius igitur aliquid meretur apud Deum qui ex voto aliqnid facit, quam qui illud facit ſine voto.

Amplius. Ad laudem boni operi pertinet quod voluntas firmetur in bono, ſicut ad aggravationem culpæ pertinet quod voluntas ſit obſtinata in malo. Manifeſtum eſt autem quod qni aliquid vovet, voluntatem ſuam firmat ad id quod vovet; & ſic cum implet quod voverat, opus bonum ex voluntate firmata procedit. Sicut igitur ad gravamen cnlpæ pertinet quod ex propoſito firmato aliquis malum operetur, hoc enim eſt ex malitia peccare; ita ad augmentum meriti pertinet quod aliquis bonum opus operetur ex voto.

Item. Quanto aliquis actus ab excellentiori virtute progreditur, tanto laudabilior eſt, cum tota laus operis ex virtute procedat. Contingit autem quandoque actum inferioris virtntis a ſuperiori virtute imperari, puta cnm aliquis actum iuſtitiæ ex caritate ſacit. Multo igitur melius eſt opus virtutis inferioris ſacere ex imperio ſuperioris virtutis, ſicut melius eſt opus iuſtitiæ, ſi ex caritate fiat. Maniſeſtum eſt antem quod particularia bona opera quæ facimns, pertinent ad aliquas inferiores virtutes; puta ieiunare, ad abſtinentiam; continere, ad caſtitatem; & ſic de aliis. Vovere autem eſt proprie latriæ actus: quam nulli dubium eſſe debet eſſe potiorem vel abſtinentia, vel caſtitate, vel quacumque alia huiuſmodi virtute: maius enim eſt colere Deum quam recte ſe habere erga proximum, aut ſe ipſum. Opns igitur abſtinentiæ, vel caſtitatis, vel cuiuſcumque talium virtutum, quæ ſunt inſra latriam, laudabilius eſt, ſi ex voto fiant.

Huic etiam ſuffragatur pium Eccleſiæ ſtudium, quæ homines ad vovendum invitans, & voventibus ire in ſubſidium terræ ſanctæ, vel alias in defenſionem Eccleſiæ, indulgentias, & privilegia largitur. Non autem invitaret ad vovendum, ſi melius bona opera eſſet facere ſine voto: hoc enim eſſet contra exhortationem Apoſtoli I. Corint. xii. 31. *Aemulamini chariſmata meliora*. Unde ſi melius eſſet bona opera facere abſque voto, non invitaret ad vovendum, ſed etiam a vovendo retraheret vel prohibendo, vel etiam diſſuadendo. Similiter etiam cum Eccleſiæ intentio ſit homines fideles ad meliorem ſtatum reducere, omnes a votis factis abſolveret, ut ſic eorum bona opera laudabiliora exiſterent. Patet igitur huiuſmodi poſitionem repugnare ei quod communiter Eccleſia tenet, & ſentit: unde & tamquam hæretica reprobanda eſt.

Ad ea vero quæ pro ſe obiiciunt, facile eſt multipliciter reſpondere.

Primo enim quod dicunt, qnod opus bonum ex voto factum eſt minus voluntarium, non eſt univerſaliter & in omnibus verum. Multi enim ſunt qui ea quæ voverunt, tam prompta voluntate faciunt, ut etiam ſi non voviſſent, non ſolum facerent, ſed voverent. Secundo detur quod

ali-

Digitized by Google

aliquod bonum opus quod quis facit ex voto, vel obedientia, ſimpliciter conſideratum, ſit involuntarium; ſed tamen facit hoc ex neceſſitate voti, vel obedientiæ, quam non vult præterire: adhuc dum hoc facit, laudabilius operatur, & magis meritorie quam ſi prompta voluntate illud faceret ſine voto. Etſi enim non babeat voluntatem propriam illud faciendi, puta ieiunandi, habet tamen voluntatem promptam votum implendi, vel obediendi: quod eſt multo laudabilius, & magis meritorium quam ieiunare: unde plus meretur quam ille qui ſua voluntate ieiunat: tantoque voluntas votum implendi, aut obediendi promptior iudicatur, quanto id quod aliquis facit propter obedientiam, vel votum, magis in ſe conſideratum voluntati repugnat. Unde Hieronymus ad Ruſticum monachum dicit: *Per hac omnia ad illud tendit oratio, ut doceam te non tuo arbitrio dimittendum:* & poſt pauca dicit: *Non facias quod vis, comedas quod iuberis, habeas quantum acceperis, veſtiaris quod datur, operis tui penſum perſolvas, ſubiiciaris cui non vis, laſſus ad ſtratum venias, ambulanſque dormites, & necdum expleto ſomno ſurgere compellaris.* Ex quo patet quod ad meritum boni operis pertinet ut quæ aliquis propter ſe ipſa non vellet, propter Deum faciat, aut patiatur: quia tanto invenitur voluntas promptior ad fervorem divini amoris, quanto magis ea quæ propter ipſum facimus, aut patimur, noſtræ voluntati repugnant. Unde & Martyres maxime commendantur, quanto plura ſuſtinuerunt propter Dei amorem contra voluntatem humanam: unde II. Machab. VI. 30. Eleazarus dum torqueretur dixit: *Diros corporis ſuſtineo dolores, ſecundum animam vero propter timorem Dei libenter hac patior.* Tertio detur quod nec etiam aliquis ipſam voluntatem retineat votum ſervandi, aut obediendi: manifeſtum eſt quod cum Deus iudex ſit cordium, apud Deum talis habetur quaſi voti fractor, aut obedientiæ prævaricator. Si tamen impleat quod vovit, vel quod ei præcipitur, ſolo humano timore, vel pudore; non eſt ei meritorium apud Deum, quia non facit voluntate Deo placendi, ſed humana neceſſitate coactus. Nec tamen inutiliter vovit, ſi ex caritate vovit: nam plus meruit in vovendo quam alius ſimpliciter ieiunando: quod meritum ei reſervatur, ſi de prævaricatione cordis pœniteat.

Per hoc etiam patet reſponſio ad auctoritates inductas, quæ loquuntur de neceſſitate humana, cum aliquis ſcilicet ex pudore, vel timore humano facit quod iuravit, vel vovit; non autem loquuntur de neceſſitate quæ eſt ex fine dilectionis divinæ; puta, cum aliquis facit, vel patitur ea quæ alias nollet, ut impleat voluntatem divinam. Et hoc patet ex verbis Apoſtoli, qui dicit II. ad Cor. IX. 7. *Non ex triſtitia, aut neceſſitate.* Triſtitiam enim humanam neceſſitas inducit; neceſſitas autem dilectionis divinæ triſtitiam tollit, vel minuit.

Patet etiam hoc ex verbis Proſperi dicentis: *Ne non devoti, ſed inviti rem non voluntarie faciamus.* Non enim neceſſitas quæ ex divina dilectione procedit, minuit dilectionem, ſed auget. Et quod talis neceſſitas ſit laudanda & appetenda, patet per hoc quod Auguſtinus dicit in epiſtola (CXXVII.) ad Armentarium, & Paulinam: *Quia iam voviſti, iam te obſtrinxiſti, aliud tibi facere non licet. Priuſquam eſſes voti reus, liberum fuit quod velles, facere: ſed tunc eſſes inferior: quamvis non ſit gratulanda libertas, qua ſit ut non debeatur quod cum lucro redditur. Nunc vero quia tenetur apud Deum ſponſio tua, non te ad magnam iuſtitiam invito* (ſcilicet ad continentiam quam iam voveras, ut per ſuperiora apparet,) *ſed a magna iniquitate deterreo. Non enim talis eris, ſi non feceris quod voviſti, qualis manſiſſes, ſi nihil tale voviſſes: minor enim tunc eſſes, non peior: modo autem tanto (quod abſit) miſerior, ſi fidem Deo fregeris, quanto beatior, ſi perſolveris. Nec ideo te voviſſe pœniteat; immo gaude iam tibi non ſic licere quod cum tuo detrimento licuiſſet. Aggredere itaque intrepidus, & dicta imple factis: ipſe adiuvabit qui vota tua expetit. Felix eſt neceſſitas qua ad meliora compellit.* Patet etiam ex his verbis erroneum eſſe quod dicunt, quod aliquis non tenetur de implendo votum de religione intranda.

CAPUT XIII.

De perfectione dilectionis proximi, qua eſt neceſſaria ad ſalutem.

HIS autem conſideratis de perfectione caritatis quantum pertinet ad dilectionem Dei, conſiderandum relinquitur de caritatis perfectione quantum pertinet ad dilectionem proximi. Eſt autem conſiderandus multiplex gradus perfectionis circa dilectionem proximi, ſicut & circa dilectionem Dei. Eſt enim quæ-

Digitized by Google

dam perfectio quæ requiritnr ad ſalutem, quæ cadit ſub neceſſitate præcepti: eſt etiam quædam ulterior perfectio ſnperabundans, quæ ſub conſilio cadit. Perfectio autem dilectionis proximi neceſſaria ad ſalntem conſideranda eſt ex ipſo modo diligendi, qui nobis præſcribitur in præcepto de proximi dilectione, cum dicitur: *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum*. Quod vero Deus eſt univerſale bonum ſupra nos exiſtens, ad perſectionem dilectionis divinæ requiritur ut totum cor hominis ſecundum aliquem modum convertatur in Deum, ſicut ex ſupra dictis patet. Et ideo modus divinæ dilectionis convenienter exprimitur per hoc quod dicitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*. Proximus autem noſter non eſt univerſale bonum ſupra nos exiſtens, ſed particulare inſra nos conſtitutum: & ideo non determinatur nobis modus ut aliquis diligat proximum ex toto corde, ſed ſicut ſe ipſum.

Ex hoc autem modo circa dilectionem proximi tria conſequuntur. Primo quidem ut ſit vera dilectio: cum enim de ratione dilectionis, ſive amoris hoc eſſe videatur ut aliquis bonum velit ei quem amat; manifeſtum eſt quod motus amoris, ſive dilectionis in duo tendit, ſcilicet in eum cui aliquis vult bonum, & in bonum qnod optat eidem. Et quamvis utrumque amari dicatur, tamen illud vere amatur cui aliquis bonum optat. Bonum vero quod quis optat alicui, quaſi ſper accidens dicitur amori, prout ex conſequenti ſub actu amoris cadit. Inconveniens enim eſt dicere, quod illud vere & proprie ametur cuius deſtructionem aliquis optat. Multa autem ſunt bona quæ dum in noſtrum uſum vertimus, conſumuntur, ſicut vinum dnm bibitnr, & equus dum exponitur pugnæ: unde manifeſtum eſt quod dum res aliquas in noſtrnm nſum vertere cupimus, vere quidem & proprie nos ipſos amamus, res autem illæ per accidens, & quaſi abuſive a nobis amari dicuntur. Manifeſtum eſt autem quod unuſquiſque naturaliter ſic vere ſe amat, ut ſibi ipſi bona optet, puta ſelicitatem, virtutem, ſcientiam, & qnæ ad ſuſtentationem vitæ requiruntnr. Quæcumque vero aliquis in ſuum uſum aſſumit, non vere illa amat, ſed uſum, & magis ſe ipſum. Sicut autem alias res aſſumimus in noſtrum uſnm, ita etiam & homines ipſos, Si igitur proximos eo tantnm modo diligamns inquantum in noſtrum uſum venire poſſunt, manifeſtum eſt qnod eos non vere diligimus, nec ſicut nos ipſos: & hoc quidem apparet in amicitia utilis, & delectabilis. Qui enim amat aliquem, quia eſt ad ſuam utilitatem, vel delectationem, ſe ipſum amare convincitur; cum ex altero bonum delectabile, vel utile quærit; non illum ex quo quærit, niſi ſicut dicitur amari vinum, vel equus, quæ non diligimus, ſicut nos ipſos, ut eis bona optemus, ſed magis ut ipſa bona exiſtentia nobis cupiamus. Primo ergo ex hoc quod præcipitur qnod homo proximum tamquam ſe ipſum diligat, dilectionis veritas demonſtratnr, quam neceſſe eſt caritati adeſſe. Procedit enim caritas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta, ut Apoſtolus dicit I. Tim. 1. ideo, ut ipſe dicit I. Corint. XIII caritas non quærit quæ ſua ſunt, ſed optat bona eis quos amat. Et huius rei ſe ipſum exemplum dat cum dicit I. Corint. X. 33. *Non quærens quod mihi utile eſt, ſed quod multis, ut ſalvi fiant*. Secundo ex prædeterminato modo nobis indicitur ut dilectio proximi ſit iuſta & recta. Eſt enim iuſta & recta dilectio, cum maius bonum minori bono præponitnr. Manifeſtum eſt autem quod inter omnia humana bona bonum animæ præcipuum locnm tenet, poſt hoc autem ordinatur bonum corporis, ultimum autem bonum eſt quod conſiſtit in rebus exterioribus. Unde & hunc ordinem diligendi ſe ipſum, videmus homini naturaliter inditum. Nullus enim eſt qui non mallet ſe corporis oculo privari quam uſu rationis, quæ eſt oculus mentis. Rurſuſque pro vita corporali tuenda, vel conſervanda, homo omnia ſua bona exteriora largitur, ſecundum ilud Iob II. 4. *Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima ſua*. Et hic qnidem naturalis ordo dilectionis ſui ipſius in paucis, vel nullis deficit quantum ad naturalia bona, de qnibus exemplum poſuimus. Sed iuveniuntur nonnulli qui quantum ad ſuperaddita hunc ordinem dilectionis pervertunt, ſicut cum propter ſalutem, vel delectationem corporis, bonum virtutis, aut ſcientiæ multi abiiciunt: rurſuſque propter exteriora bona conquirenda, corpus ſuum periculis, & laboribus immoderatis exponunt: qnorum non eſt recta dilectio, immo, ut amplius dicam, nec vere iſti ſe ipſos diligere comprobantur. Hoc enim maxime videtur eſſe unumquodque quod eſt

in

in ipſo præcipuum : unde & civitatem aliquid facere dicimus , quando id faciunt principes civitatis. Manifeſtum eſt enim quod præcipuum in homine eſt anima, & inter animæ partes, ſive poteſtates, ratio, ſive intellectus. Qui ergo bonum rationalis animæ contemnit inhærens bonis corporis, vel animæ ſenſitivæ, manifeſtum eſt quod non vere ſe ipſum diligit : unde & in Pſal. x. 6. dicitur : *Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam*. Sic ergo rectitudo circa dilectionem proximi instituitur, cum præcipitur alicui quod proximum diligat ſicut ſe ipſum, ut ſcilicet eo ordine bona proximis optet quo ſibi optare debet, præcipue quidem ſpiritualia bona, deinde bona corporis, etiam quæ in exterioribus bonis conſiſtunt. Si quis vero proximo bona exteriora optet contra ſalutem corporis, aut bona corporis contra ſalutem animæ, non eum diligit ſicut ſe ipſum. Tertio vero ex prædicto modo præcipitur ut ſit ſancta proximi dilectio. Dicitur enim aliquid ſanctum ex eo quod ordinatur ad Deum : unde & altare ſanctum dicitur, quia Deo eſt dicatum, & alia huiuſmodi quæ divino miniſterio mancipantur. Quod autem aliquis alium diligat ſicut ſe ipſum, ex hoc contingit quod communionem aliquam ad invicem habent : inquantum enim aliqua duo ſimul conveniunt, conſiderantur quaſi unum, & ſic unum eorum ſe habet ad alterum ſicut ad ſe ipſum. Contingit enim aliquos duos multipliciter convenire. Conveniunt enim aliqui naturali convenientia ſecundum generationem carnalem, puta quia ex eiſdem parentibus oriuntur : alii vero conveniunt convenientia quadam civili, puta quia ſunt eiuſdem civitatis municipes, & ſub eodem principe, & eiſdem legibus gubernantur : & ſecundum unumquodque officium, vel negotiationem aliqua convenientia, vel communicatio invenitur, ſicut qui ſunt ſocii in negotiando, vel militando, vel in fabrili officio, ſeu artificio, aut in quocumque huiuſmodi. Et huiuſmodi quidem proximorum dilectiones honeſtæ quidem, & rectæ poſſunt eſſe, ſed non ex hoc ſanctæ dicuntur; ſed ſolum ex hoc quod dilectio proximi ordinatur in Deum : ſicut enim homines qui ſunt unius civitatis conſortes, in hoc conveniunt quod uni ſubduntur principi, cuius legibus gubernantur; ita & omnes homines, inquantum naturaliter in beatitudinem tendunt, habent quamdam generalem convenientiam in ordine ad Deum ſicut ad ſummum omnium principem, & beatitudinis fontem, & totius iuſtitiæ legislatorem. Conſiderandum eſt autem, quod bonum commune ſecundum rectam rationem eſt bono proprio præferendum : unde unaquæque pars naturali quodam inſtinctu ordinatur ad bonum totius. Cuius ſignum eſt quod aliquis percuſſioni manum exponit, ut cor, vel caput conſervet, ex quibus totius hominis vita dependet. In prædicta autem communitate qua omnes homines in beatitudinis fine conveniunt, unuſquiſque homo ut pars quædam conſideratur : bonum autem commune totius eſt ipſe Deus, in quo omnium beatitudo conſiſtit. Sic igitur ſecundum rectam rationem, & naturæ inſtinctum unuſquiſque ſe ipſum in Deum ordinat, ſicut pars ordinatur ad bonum totius : quod quidem per caritatem perficitur, qua homo ſe ipſum propter Deum amat. Cum igitur aliquis etiam proximum propter Deum amat, diligit eum ſicut ſe ipſum, & per hoc dilectio ſancta efficitur : unde dicitur I. Ioann. IV. 21. *Hoc mandatum habemus a Deo ut qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum*. Quarto ex prædicto modo dilectionis inſtruimur ut proximi dilectio ſit efficax, & operoſa. Manifeſtum eſt enim quod unuſquiſque ſic ſe ipſum diligit ut non ſolum velit ſibi ipſi bonum advenire, & malum abeſſe; ſed unuſquiſque pro poſſe bona ſibi procurat, & mala repellit. Tunc ergo homo proximum diligit ſicut ſe ipſum, quando non ſolum affectum ad proximum habet quo ei bona cupit advenire, & mala repelli, ſed etiam affectum oſtendit opere adimplendo : unde I. Ioann. III. 18. dicitur : *Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, ſed opere, & veritate*.

CAPUT XIV.

De perfectione dilectionis proximi, quæ cadit ſub conſilio.

Conſideratis igitur his quibus dilectio proximi perficitur perfectione neceſſaria ad ſalutem, conſiderandum eſt de perfectione dilectionis proximi quæ communem perfectionem excedit, & ſub conſilio cadit. Hæc autem perfectio ſecundum tria attenditur. Primo quidem ſecundum extenſionem. Quanto enim ad plures dilectio extenditur, tanto videtur di-

dilectio proximi eſſe magis perfecta. In hac autem dilectionis extenſione triplex gradus conſiderandus occurrit. Sunt enim quidam qui alios homines diligunt vel propter beneficia ſibi impenſa, vel propter naturalis cognationis vinculum, aut civilis; & iſte dilectionis gradus terminis civilis amicitiæ coarctatur: unde dicit Dominus Matth. v. 46. *Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne & publicani hoc faciunt? Et ſi ſalutaveritis fratres veſtros tantum, quid amplius facitis? Nonne & Ethnici hoc faciunt?* Sunt autem alii qui dilectionis affectum etiam ad extraneos extendunt, dum tamen in eis non inveniatur aliquid quod eis adverſetur: & hic quidem dilectionis gradus quodammodo ſub naturæ limitibus coarctatur: quia enim omnes homines conveniunt in natura ſpeciei, omnis homo eſt naturaliter omni homini amicus. Et hoc maxime oſtenditur in hoc quod homo alium errantem in via dirigit, & a caſu ſublevat, & alios huiuſmodi dilectionis effectus impendit. Sed quia homo naturaliter ſe ipſum magis quam alium diligit; ex eadem autem radice procedit ut aliquid diligatur, & eius contrarium odio habeatur; conſequens eſt ut infra naturalis dilectionis limites inimicorum dilectio non comprehendatur. Tertius autem dilectionis gradus eſt ut dilectio proximi etiam ad inimicos extendatur: quem quidem dilectionis gradum Dominus docet Matth. v. 44. dicens: *Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos:* & in hoc dilectionis perfectionem eſſe demonſtrat: unde concludit ſubdens: *Eſtote igitur vos perfecti, ſicut & Pater veſter perfectus eſt.* Quod autem hoc ſit ultra perfectionem communem, patet per Auguſtinum in Enchir. qui dicit, quod *iſta ſunt perfectorum filiorum Dei: ad quæ quidem ſe debet omnis fidelis extendere, & humanum animum ad hunc affectum orando Deum, ſecumque luctando perducere. Tamen hoc tam magnum bonum tantæ multitudinis non eſt; quam tamen credimus exaudiri, cum in oratione dicimus: Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.*

Hic tamen conſiderandum videtur, quod cum nomine proximi omnis homo intelligatur; in hoc autem quod dicitur, *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum*, nulla fiat exceptio; videtur ad neceſſitatem præcepti pertinere quod etiam inimici diligantur. Sed hoc de facili ſolvitur, ſi hoc quod ſupra dictum eſt de perfectione divini amoris, ad memoriam revocetur. Dictum eſt enim ſupra, quod in hoc quod dicitur, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, poteſt intelligi quod eſt de neceſſitate præcepti, & quod eſt de perfectione conſilii, & ulterius quod eſt de perfectione comprehenſoris. Si enim ſic intelligatur, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, ut ſemper cor hominis actu feratur in Deum, ſic pertinet ad perfectionem comprehenſoris. Si autem ſic intelligatur, ut cor hominis nihil acceptet quod ſit divinæ dilectioni contrarium, ſic eſt de neceſſitate præcepti. Quod vero homo etiam ea abiiciat quibus poteſt licite uti, ut liberius Deo vacet, hoc eſt de perfectione conſilii. Sic igitur & hic dicendum eſt, quod de neceſſitate præcepti eſt ut a communitate dilectionis qua quis proximos tenetur diligere, inimicum non excludat, nec aliquid contrarium huius dilectionis in corde ſuo recipiat. Sed quod actu feratur mens hominis in dilectionem inimici, etiam cum non adeſt neceſſitas, pertinet ad perfectionem conſilii. In caſu enim alicuius neceſſitatis etiam in ſpeciali actu inimicos diligere, & eis benefacere tenemur ex neceſſitate præcepti; puta, ſi fame morerentur, vel in alio huiuſmodi articulo eſſent. Extra hos autem neceſſitatis articulos inimicis ſpecialem affectum, & effectum impendere ex neceſſitate præcepti non tenemur; cum nec etiam teneamur ex neceſſitate præcepti hæc in ſpeciali omnibus exhibere.

Huiuſmodi autem inimicorum dilectio directe ex ſola divina dilectione derivatur. In aliis autem dilectionibus movet ad diligendum aliquod aliud bonum, puta vel beneficium exhibitum, vel communicatio ſanguinis, vel unitas civitatis, aut aliquid huiuſmodi. Sed ad diligendum inimicos nihil movere poteſt niſi ſolus Deus. Diliguntur enim inquantum ſunt creaturæ Dei, quaſi ad eius imaginem facti, & ipſius capaces. Et quia Deum omnibus aliis bonis caritas præfert; conſiderat cuiuſcumque boni detrimentum quod ab hoſtibus patitur, ad hoc quod eos odiat; ſed magis conſiderat divinum bonum, ut eos diligat. Unde quanto perfectius viget in homine caritas Dei, tanto facilius animus eius flectitur ut diligat inimicum.

Conſideratur autem ſecundo perfectio dilectionis proximi ſecundum intenſionem amoris. Manifeſtum eſt enim quod quan-

to

to aliquis intenſius amatur, tanto facilius alia propter ipſum contemnuntur. Ex his ergo quæ homo propter dilectionem proximi contemnit, conſiderari poteſt an ſit perfecta dilectio proximi. Huius autem perfectionis triplex gradus invenitur. Sunt enim aliqui qui exteriora bona contemnunt propter dilectionem proximorum, dum vel ea particulariter proximis adminiſtrant, vel totaliter omnia neceſſitatibus erogant proximorum: quod videtur Apoſtolus tangere cum dicit I. Cor. XIII. 3. *Si diſtribuero in cibos pauperum omnem ſubſtantiam*: & Cant. VIII. 7. dicitur: *Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſua pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam*. Unde & Dominus hoc comprehendere videtur, dum conſilium de perfectione ſectanda cuidam daret, dicens Matth. XIX. 21. *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia qua habes, & da pauperibus; & habebis theſaurum in cælo: & veni, ſequere me*: ubi omnium bonorum exteriorum abdicationem ad duo videtur ordinare; ſcilicet ad dilectionem proximi, cum dicit, *Et da pauperibus*; & ad dilectionem Dei, cum dicit, *Sequere me*. Ad idem etiam pertinet, ſi quis damnum in exterioribus rebus pati non recuſet propter dilectionem Dei, vel proximi: unde Apoſtolus commendat quoſdam, dicens ad Hebr. X. 34. *Rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis*: & Proverb. XII. 26. dicitur: *Qui negligit damnum propter amicum, iuſtus eſt*. Ab hoc autem dilectionis gradu deficiunt qui de bonis quæ habent, proximis neceſſitatem habentibus ſubvenire non curant: unde dicitur I. Ioan. III. 17. *Qui habuerit ſubſtantiam mundi huius, & viderit fratrem ſuum (a) neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo; quomodo caritas Dei manet in illo?*

Secundus autem gradus dilectionis eſt ut aliquis corpus ſuum laboribus exponat propter proximorum amorem: cuius rei exemplum Apoſtolus in ſe ipſo oſtendit, cum dicit II. Theſſ. III. 8. *In labore, & fatigatione nocte & die operantes, ne quem veſtrum gravaremus*. Et ad idem refertur, ſi quis tribulationes, & perſecutiones propter proximorum amorem pati non recuſet: unde & Apoſtolus dicit II. Cor. I. 6. *Sive tribulamur, pro veſtra exhortatione, & ſalute*: & II. Tim. II. 9. dicit: *Labore uſque ad vincula quaſi male operans; ſed verbum Dei non eſt alligatum: ideo omnia ſuſtineo propter electos, ut & ipſi ſalutem conſequantur*. Ab hoc autem gradu deficiunt qui de deliciis nihil omitterent, nec aliquid incommodi ſuſtinerent pro aliorum amore: contra quos dicitur Amos VI. 4. *Qui dormitis in lectis eburneis, & laſcivitis in ſtratis veſtris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti: qui canitis ad vocem pſalterii, ſicut David, putaverunt ſe habere vaſa cantici, bibentes vinum in phialis, & optimo unguento delibuti, & nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph*. Et Ezech. XIII. 5. dicitur: *Non aſcendiſtis ex adverſo, neque oppoſuiſtis vos murum pro domo Iſrael, ut ſtaretis in prælio in die Domini*.

Tertius autem gradus dilectionis eſt ut aliquis animam ſuam pro fratribus ponat: unde dicitur I. Ioan. III. 16. *In hoc cognovimus caritatem Dei, quoniam ille pro nobis animam ſuam poſuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere*. Ultra autem hunc gradum dilectio intendi non poteſt. Dicit enim Dominus Ioan. XV. 13. *Maiorem hac dilectionem nemo habet ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis*: unde in hoc perfectio fraternæ dilectionis conſiſtit.

Pertinent autem ad animam duo. Unum quidem ſecundum quod vivificatur a Deo; & quantum ad hoc pro fratribus animam ponere non debet. Tantum enim quis diligit vitam animæ, quantum diligit Deum: plus enim debet unuſquiſque Deum diligere quam proximum. Non debet ergo aliquis peccando vitam animæ ſuæ contemnere, ut proximum ſalvet. Aliud autem conſideratur in anima ſecundum quod vivificat corpus, & eſt principium vitæ humanæ; & ſecundum hoc pro fratribus animam ponere debemus. Plus enim debemus proximum diligere quam corpora noſtra. Unde vitam corporalem pro ſalute ſpirituali proximorum ponere convenit. Et hoc cadit ſub neceſſitate præcepti in neceſſitatis articulo; puta, ſi aliquis videret aliquem ab infidelibus ſeduci, deberet ſe mortis periculo exponere, ut eum a ſeductione liberaret. Sed quod aliquis extra hos neceſſitatis caſus pro ſalute eorum mortis periculis ſe exponat, pertinet ad perfectionem iuſtitiæ, vel ad perfectionem conſilii: cuius exemplum ab Apoſtolo accipere poſſumus, qui dicit II. Corinth. XII. 15. *Ego autem libentiſſime impendam, & ſuperimpendar ipſe pro animabus veſtris*: ubi dicit Gloſſa: „ Perfecta caritas hæc eſt „ ut quis paratus ſit etiam pro fratribus „ mori. “ Habet autem quamdam mortis ſimilitudinem conditio ſervitutis, unde & mors civilis dicitur. Vita enim in hoc maxi-

(a) *Vulgata* neceſſitatem.

Digitized by Google

maxime manifeſtatur quod aliquis movet in ipſum; quod autem non poteſt moveri niſi ab alio, quaſi mortuum eſſe videtur. Manifeſtum eſt autem quod ſervus non a ſe ipſo movetur, ſed per imperium domini. Unde homo inquantum ſervituti ſubiicitur, quamdam mortis ſimilitudinem habet. Unde ad eamdem perfectionem dilectionis pertinere videtur quod aliquis ſe ipſum ſervituti ſubiiciat propter amorem proximi, & quod ſe periculo mortis exporat; licet hoc perfectius eſſe videatur, quia homines naturaliter magis mortem refugiunt quam ſervitutem.

Tertio vero conſideratur fraternæ dilectionis perfectio ex effectu. Quanto enim maiora bona proximis impendimus, tanto perfectior dilectio videtur. Sunt autem circa hoc tres gradus conſiderandi. Sunt enim quidam qui proximis obſequuntur in corporalibus bonis, puta qui veſtiunt nudos, paſcunt famelicos, & infirmis miniſtrant, & alia huiuſmodi faciunt, quæ ſibi Dominus reputat exhiberi, ut patet Matth. xxv. Sunt autem aliqui qui ſpiritualia bona largiuntur, quæ tamen non excedunt conditionem humanam, ſicut qui docet ignorantem, conſulit dubitanti, & revocat errantem: de quo commendatur Iob iv. 3. *Ecce docuiſti multos, & manus laſſas roboraſti, vacillantes confirmaverunt ſermones tui, & genua trementia confortaſti*. Sunt autem alii qui ſpiritualia bona, & divina ſupra naturam, & rationem exiſtentia proximis largiuntur, ſcilicet doctrinam divinorum, manuductionem ad Deum, & ſpiritualem ſacramentorum communicationem: & de his donis Apoſtolus mentionem facit ad Galat. iii. 5. dicens: *Qui tribuit vobis ſpiritum, & operatur in vobis virtutes*: & I. Theſſ. ii. 13. *Cum accepiſsetis a nobis verbum auditus Dei, ecce accepiſtis illud non ut verbum hominum, ſed ut eſt vere verbum Dei*: & II. Cor. xi. 2. *Deſpondi vos uni viro*: & poſtmodum ſubdit: *Nam ſi is qui venit, alium Chriſtum prædicat, quem non prædicavimus, aut alium ſpiritum accipitis, quem non accepiſtis, aut aliud Evangelium, quod non recepiſtis; recte pateremini*. Huiuſmodi autem bonorum collatio ad ſingularem quamdam perfectionem pertinet fraternæ dilectionis: quia per hæc bona homo ultimo fini coniungitur, in quo ſumma hominis perfectio conſiſtit: unde ad hanc perfectionem oſtendendam dicitur Iob xxxvii. 16. *Numquid noſti ſemitas nubium, magnas & perfectas ſcientias?* Per nubes autem ſecundum Gregorium ſancti prædicatores intelliguntur. Habent autem iſtæ nubes ſemitas ſubtiliſſimas, ſcilicet prædicationis ſanctæ vias, & perfectas ſcientias, dum de ſuis meritis ſe nihil eſſe ſciunt, quia ea quæ proximis impendunt, ſupra ipſos exiſtunt. Additur autem ad hanc perfectionem, ſi huiuſmodi ſpiritualia bona non uni tantum, vel duobus, ſed toti multitudini exhibeantur: quia etiam ſecundum Philoſophos, bonum gentis perfectius eſt, & divinius quam bonum unius. Unde & Apoſtolus dicit Epheſ. iv. 11. *Alios autem paſtores, & doctores ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterii, in ædificationem corporis Chriſti*, ſcilicet totius Eccleſiæ: & I. Corin. xiv. 12. dicit: *Quoniam æmulatores eſtis ſpirituum, ad ædificationem Eccleſiæ quærite ut abundetis*.

CAPUT XV.

Quid requiratur ad ſtatum perfectionis.

Est autem conſiderandum, quod, ſicut ſupra præmiſimus, perfectionis eſt non ſolum aliquod opus perfectum facere, ſed etiam opus perfectum vovere: de utroque enim conſilium datur, ut ſupra dictum eſt. Qui ergo aliquod opus perfectum ex voto facit, ad duplicem perfectionem attingit: ſicut qui continentiam ſervat, unam perfectionem habet; qui autem ex voto ſe obligat ad continentiam ſervandam, & eam ſervat, habet & continentiæ perfectionem, & voti. Perfectio autem quæ eſt ex voto, conditionem mutat, & ſtatum, ſecundum quod libertas, & ſervitus diverſæ conditionis, vel ſtatus eſſe dicuntur. Sic enim accipitur ſtatus ii. quæſt. ix. ubi Hadrianus Papa ait: *Si quando in cauſa capitali, vel cauſa ſtatus interpellatum fuerit, non per exploratores, ſed per ſe ipſos eſt agendum*. Nam dum aliquis vovet continentiam ſervare, adimit ſibi libertatem ducendi uxorem; qui autem ſimpliciter continet abſque voto, prædicta libertate non privatur. Non ergo in aliquo mutatur eius conditio, ſicut mutatur conditio eius qui vovet. Nam & apud homines ſi quis alicui obſequatur, non ex hoc conditionem mutat; ſed ſi obligat ſe ad ſerviendum, iam alterius conditionis efficitur.

Sed conſiderandum eſt, quod poteſt aliquis ſibi libertatem adimere vel ſimpliciter, vel ſecundum quid. Si enim aliquis ſe Deo, vel homini obliget ad aliquid faciendum ſpeciale, & pro aliquo tempore;

noo

non ſimpliciter libertatem amiſit, ſed ſolum ſecundum illud ad quod ſe obligavit. Si autem ſe totaliter in poteſtate alicuius ponat, ita quod nihil ſibi libertatis retineat; ſimpliciter conditionem mutavit factus ſimpliciter ſervus. Sic ergo dum aliquis Deo vovet aliquod particulare opus, puta peregrinationem, aut ieiunium, aut aliquod huiuſmodi; non ſimpliciter conditionem, vel ſtatum mutavit, ſed ſecundum aliquid tantum. Si vero totam vitam ſuam voto Deo obligavit, ut in operibus perfectionis ei deſerviat; iam ſimpliciter conditionem, vel ſtatum perfectionis aſſumpſit. Contingit autem aliquos opera perfectionis facere non voventes, aliquos vero totam vitam ſuam voto obligantes ad perfectionis opera, quæ non implent. Unde patet quoſdam perfectos quidem eſſe, qui tamen perfectionis ſtatum non habent; aliquos vero perfectionis ſtatum habere, ſed perfectos non eſſe.

CAPUT XVI.

Quod eſſe in ſtatu perfectionis convenit Epiſcopis, & religioſis.

EX his autem quæ dicta ſunt ſupra, manifeſte apparet, quibus competat in perfectionis ſtatu eſſe. Dictum eſt enim ſupra, quod ad perfectionem divinæ dilectionis triplici via proceditur; ſcilicet abrenuntiando exterioribus bonis; relinquendo uxorem, & alias cogitationes carnales; & abnegando ſe ipſum vel per mortem quam pro Chriſto patitur, vel quia abnegat propriam voluntatem. Qui ergo ad hæc opera perfectionis totam vitam ſuam voto obligant Deo, manifeſtum eſt eos perfectionis ſtatum aſſumere. Et quia in omni religione hæc tria voventur, manifeſtum eſt omnem religionem perfectionis ſtatum eſſe. Rurſus autem oſtenſum eſt, tria pertinere ad perfectionem fraternæ dilectionis; ut ſcilicet inimici diligantur, eiſque ſerviatur; & ut aliquis animam ſuam pro fratribus ponat vel exponendo ſe periculis mortis, vel etiam vitam ſuam totaliter ordinando in utilitatem proximorum; & quod proximis ſpiritualia impendantur. Ad hæc autem tria manifeſtum eſt teneri Epiſcopos. Cum enim Eccleſiæ univerſam curam ſuſceperint, in qua plerumque inveniuntur aliqui eos odientes, perſequentes, & blaſphemantes; neceſſe habent inimicis, & perſequentibus dilectionis, & beneficentiæ vicem rependere: cuius exemplum in Apoſtolis apparet, quorum ſunt Epiſcopi ſucceſſores: in medio enim perſecutorum commorantes, ſalutem eorum procurabant. Unde & Dominus eis mandat Matth. x. 16. *Ecce ego mitto vos ſicut oves in medio luporum*, ut ſcilicet plurimos morſus ab eis accipientes non ſolum non conſumantur, ſed & illos convertant. Et Auguſtinus in Lib. de ſermone Domini in monte, exponens illud quod habetur Matth. v. 39. *Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram*, ſic dicit: „ Hæc ad miſericordiam pertinere hi maxime ſentiunt qui eis quos multum diligunt, ſerviunt, vel pueris, vel phreneticis, a quibus multa ſæpe patiuntur; & ſi eorum ſalus illud exigat, præbent ſe etiam ut plura patiantur. Docet ergo Medicus, & Dominus animarum, ut diſcipuli ſui eorum quorum ſaluti conſulere volunt, imbecillitates æquo animo tolerarent. Omnis namque improbitas ex imbecillitate animi venit: quia nihil innocentius eſt eo qui eſt in virtute perfectus. “ Hinc eſt quod Apoſtolus I. Corint. iv. 12. dicit: *Maledicimur, & benedicimus; perſecutionem patimur, & ſuſtinemus; blaſphemamur, & obſecramus*. Tenentur etiam Epiſcopi ut pro ſalute ſuorum ſubditorum animam ſuam ponant. Dicit enim Dominus Ioan. x. 11. *Ego ſum paſtor bonus: bonus paſtor animam ſuam ponit pro ovibus ſuis*: quod exponens beatus Gregorius dicit: „ Audiſtis, fratres chariſſimi, ex lectione evangelica eruditionem veſtram; audiſtis & periculum noſtrum: “ & poſtea ſubdit: „ Oſtenſa nobis eſt igitur de contemptu mortis via quam ſequamur; appoſita eſt forma cui imprimamur. Primum nobis eſt exteriora noſtra miſericorditer ovibus eius impendere; poſtremum vero, ſi neceſſe ſit, etiam mortem noſtram pro eis debemus miniſtrare: “ & poſtea ſubdit: „ Lupus enim ſuper oves venit, cum quilibet iniuſtus, & raptor fideles quoſque, atque humiles opprimit. Sed is qui paſtor videbatur eſſe, & non erat, relinquit oves, & fugit: quia dum ſibi ab eo periculum metuit, reſiſtere eius iniuſtitiæ non præſumit. “ Ex quibus verbis patet quod de neceſſitate paſtoralis officii eſt ut periculum mortis non refugiat propter gregis ſibi commiſſi ſalutem. Obligatur ergo ex ipſo officio ſibi commiſſo ad hanc perfectionem dilectionis ut pro fratribus animam ponat. Similiter

etiam ex officio Pontifex obligatur ad hoc quod bona ſpiritualia proximis adminiſtret, quaſi quidam mediator inter Deum & hominem conſtitutus, vicem eius agens qui eſt mediator Dei & hominum Ieſus Chriſtus, ut dicitur I. Timoth. II. cuius figuram Moyſes gerens dicebat Deut. v. 5. *Ego ſequeſter, & medius fui inter Deum & vos in tempore illo*: & ideo preces, & obſecrationes Deo in perſona populi offert: quia, ut dicitur Hebr. v. 1. *omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur in his quæ ſunt ad Deum, ut offerat dona, & ſacrificia pro peccatis*. Sed rurſus perſonam Dei gerit in comparatione ad populum, dum populo quaſi virtute Domini iudicia, documenta, exempla, & ſacramenta miniſtrat. Unde Apoſtolus dicit II. Corinth. II. 10. *Ego quod donavi, ſi quid donavi, propter vos in perſona Chriſti*: & in eadem epiſtola (cap. XIII. 3.) dicit: *An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus?* & I. Cor. IX. 11. *Si nos vobis ſpiritualia ſeminavimus, magnum eſt, ſi nos carnalia veſtra metamus?* Ad huiuſmodi autem perfectionem Epiſcopi in ſua ordinatione, vel conſecratione ſe obligant, ſicut & religioſi in ſua profeſſione. Unde dicit Apoſtolus I. ad Tim. ult. 12. *Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in quam vocatus es, & confeſſus bonam confeſſionem coram multis teſtibus*, ſcilicet in tua ordinatione, ut Gloſſa ibidem exponit. Et ideo Epiſcopi ſtatum perfectionis habent, ſicut & religioſi. Sicut autem in humanis contractibus aliquæ ſolemnitates ſecundum humana iura adhibentur, ut contractus firmior habeatur; ita cum quadam ſolemnitate, & benedictione ſtatus pontificalis aſſumitur, & etiam religionis profeſſio celebratur. Unde Dionyſius dicit VI. cap. eccleſ. Hierar. de monachis loquens: *Propter quod & perfectam ipſis donavit gratiam ſancta legiſlatio, & quadam ipſos dignata eſt ſanctificativa invocatione.*

CAPUT XVII.

Quod ſtatus pontificalis eſt perfectior quam ſtatus religionis.

POſſet autem alicui minus circumſpecto videri quod ſtatus perfectionis religionis eſſet ſublimior quam ſtatus pontificalis perfectionis; ſicut dilectio Dei, ad cuius perfectionem ordinatur religionis ſtatus, præeminet dilectioni proximi, ad cuius perfectionem ordinatur pontificalis ſtatus; & ſicut vita activa, cui Pontifices inſerviunt, minor eſt quam vita contemplativa, ad quam religionis ſtatus ordinari videtur. Dicit enim Dionyſius VI. cap. eccleſ. Hierar. quod *religioſos alii quidem famulos, alii autem ipſos monachos nominantes, ex Dei puro ſervitio & famulatu, & indiviſibili, & ſingulari vita tamquam unienti ipſos indiviſibilium ſanctis convolutionibus*, ideſt contemplationibus, *ad deiformem unitatem, & amabilem Deo perfectionem.*

Poteſt etiam aliquibus videri quod ſtatus prælationis non ſit perfectus, quia divitias eis poſſidere licet; cum tamen Dominus dicat Matthæi XIX. 21. *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus.*

Sed hoc dictum veritati repugnat. Dionyſius enim dicit V. cap. eccleſ. Hierar. quod *ordo Epiſcoporum eſt perfectivus*: & in VI. cap. dicit *ordinem monachorum eſſe ordinem perfectorum*. Manifeſtum eſt autem maiorem perfectionem requiri ad hoc quod aliquis perfectionem aliis tribuat, quam ad hoc quod aliquis in ſe ipſo perfectus ſit; ſicut maius eſt poſſe facere aliquem talem, quam eſſe talem, & omnis cauſa potior eſt ſuo effectu. Relinquitur ergo epiſcopalem ſtatum maioris perfectionis eſſe quam ſit ſtatus cuiuſcumque religionis.

Idem autem apparet, ſi quis conſideret ea ad quæ utrique obligantur. Obligantur enim religioſi ad hoc quod temporalia deſerant, quod caſtimoniam ſervent, & quod ſub obedientia vivant: quibus multo eſt amplius, & difficilius pro ſalute aliorum vitam ponere, ad quod, ut dictum eſt, Epiſcopi obligantur. Unde manifeſtum eſt graviorem eſſe epiſcopalem obligationem obligatione religionis.

Amplius. In his ipſis ad quæ religioſi obligantur, Epiſcopi quodammodo obligari videntur. Tenentur enim Epiſcopi bona temporalia quæ habent, in neceſſitate ſuis ſubditis exhibere, quos paſcere debent non ſolum verbo, & exemplo, ſed etiam temporali ſubſidio. Unde Petro Ioan. ult. ter dictum eſt a Domino ut eius gregem paſceret: quod ipſe retinens, alios ad hoc ipſum exhortatur dicens I. Petr. ult. 2. *Paſcite, qui in vobis eſt, gregem Domini*. Et Gregorius dicit in auctoritate ſupra inducta, ex perſona Epiſcoporum loquens: *Exteriora noſtra miſericorditer ovibus eius debemus impendere*: & poſtea ſubdit: *Quis non dat pro ovibus ſubſtan-*

tiam

Digitized by Google

tiam ſuam, quando pro his daturus eſt animam ſuam? Ipſi etiam Epiſcopi ad caſtitatem obligantur. Nam cum alios mundare debeant, ipſos præcipue convenit eſſe mundos. Unde Diooyſius dicit III. cap. cæl. Hierar. quod purgativos ordines oportet ex abundantia purgationis aliis tradere de propria caſtitate. Et quidem religioſi per votum obedientiæ ſe uni prælato ſubiiciunt; Epiſcopus vero ſervum ſe conſtituit omnium, quorum curam aſſumit, dum tenetur non quod ſuum eſt quærere, ſed quod multis (*a*) prodeſt, ut ſalvi fiant, ut dicit Apoſtolus I. Cor. x. Unde ipſe de ſe ipſo dicit IX. cap. verſ. 19. eiuſdem epiſtolæ: *Cum liber eſſem ex omnibus, omnium me ſervum feci*: & II. Corin. IV. 5. *Non noſmetipſos prædicamus, ſed Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, nos autem ſervos veſtros per Ieſum*. Unde & conſuetudo inolevit ut ſummus Pontifex ſe ſcribat ſervum ſervorum Dei. Unde patet epiſcopalem ſtatum maioris perfectionis eſſe quam ſtatum religionis.

Iterum. Dionyſius dicit VI. cap. eccleſ. Hierarchiæ, monachorum ordinem non eſſe adductivum aliorum, ſed in ſe ipſo ſtantem in ſingulari, & ſancta ſtatione. Ad Epiſcopos autem ex obligatione voti pertinet alios ad Deum adducere. Dicit enim Gregorius ſuper Ezech. quod nullum ſacrificium eſt magis Deo acceptum quam zelus animarum. Ordo igitur Epiſcoporum perfectiſſimus eſt.

Hoc autem evidenter oſtenditur ex Eccleſiæ conſuetudine, per quam religioſi a ſuorum prælatorum obedientia abſoluti, ad Epiſcopatus ordinem aſſumuntur. Quod quidem licitum non eſſet, niſi epiſcopalis ſtatus eſſet perfectior. Sequitur enim Eccleſia Dei Pauli ſententiam, qui dicit I. ad Corinth. XII. 31. *Aemulamini chariſmata meliora*.

CAPUT XVIII.

Solutio rationum, quibus impugnari videbatur perfectio pontificalis ſtatus.

EA vero quæ in contrarium obiiciuntur, non eſt difficile ſolvere. Perfectio enim dilectionis proximi, ut ſupra dictum eſt, ex perfectione divinæ dilectionis derivatur: quæ quidem tantum in cordibus aliquorum prævalet ut non ſolum Deo frui velint, & ei ſervire, ſed etiam proximis propter Deum. Unde Apoſtolus dicit II. Corint. V. 13. *Sive enim mente excedimus*, ſcilicet per contemplationem, hoc eſt *Deo*, ideſt ad honorem Dei: *ſive ſobrii ſumus*, quaſi vobis condeſcendentes, hoc eſt *vobis*, ideſt ad utilitatem veſtram. *Caritas enim Chriſti urget nos*, ut ſcilicet pro vobis omnia faciamus, ſicut Gloſſa exponit. Manifeſtum eſt autem quod maioris dilectionis ſignum eſt ut homo propter amicum etiam alii ſerviat, quam ſi ſoli amico ſervire velit.

Quod etiam dicitur de contemplativæ vitæ perfectione, non videtur ad propoſitum pertinere. Cum enim Epiſcopus mediator inter Deum & homines conſtituatur, oportet ipſum & in actione præcellere, inquantum miniſter hominum conſtituitur, & in contemplatione præcipuum eſſe, ut ex Deo hauriat quod hominibus tradat. Unde dicit Gregorius in Paſtorali: *Sit præſul actione præcipuus, præ cunctis contemplatione ſuſpenſus, rector internorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorum providentiam in interiorum ſolicitudine non relinquens*. Sed etſi detrimentum aliquod in dulcedine contemplationis patiuntur propter exterioſum occupationem, qua proximis ſerviunt, hoc ipſum perfectionem divinæ dilectionis atteſtatur. Magis enim aliqnem amare convincitur qui propter eius amorem iucunditate præſentiæ eius ad tempus carere deſiderat in eius ſervitiis occupatus, quam ſi eius præſentia ſemper frui vellet. Unde Apoſtolus ad Rom. IX. 3. poſtquam dixerat: *Neque mors, neque vita ſeparabit me a caritate Dei*: poſtmodum ſubiungit: *Optabam ego ipſe anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis*: quod exponens Chryſoſtomus dicit in Lib. de compunctione cordis: „ Ita enim totam eius mentem devinxit amor Chriſti, ut etiam hoc quod ei præ ceteris omnibus amabilius erat, eſſe cum Chriſto, rurſus idipſum, quia ita placeret Chriſto, contemneret. "

Tertiæ vero obiectioni dupliciter reſpondetur. Primo quidem quia Epiſcopi divitias Eccleſiæ quas habent, non quaſi ſuas poſſident, ſed quaſi communes diſpenſant: quod evaogelicæ perfectioni non derogat. Unde Proſper dicit, & habetur XII. quæſt. I. *Expedit facultates Eccleſiæ poſſideri, & proprias amore perfectionis contemni*: & poſtea introducto ſancti Paulini exemplo, ſubiungit: *Quo facto ſatis oſtenditur & propria debere propter perfectionem contemni, & ſine impedimento perfectionis Eccleſiæ facultates, quæ ſunt profecto communes, poſſideri*.

Circa quod tamen conſiderandum eſt, quod Eccleſiæ facultates ſi ſic ab aliquo poſ-

(a) *Al. deeſt* prodeſt.

poſſideantur quod eorum fructus non lucrifaciat, ſed ſolum diſpenſet, evangelicæ perfectioni non derogat: alioquin abbates, & præpoſiti monaſteriorum a religionis perfectione deciderent contra votum paupertatis agentes: quod eſt omnino abſurdum. Si vero aliquis ex communibus Eccleſiæ facultatibus non ſolum diſpenſator fructuum, ſed dominus fiat eos lucrifaciens, manifeſtum eſt eum aliquid proprium poſſidere; & ita deficit a perfectione eorum qui omnibus abrenuntiantes ſine proprio vivunt. Sed quia Epiſcopi non ſolum facultates Eccleſiæ poſſidere poſſunt, ſed etiam patrimonialia bona, de quibus etiam eis teſtamentum condere licet, videtur quod ab evangelica perfectione deficiant, ad quam invitat Dominus Matth. XIX. 21. dicens: *Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus.*

Sed hæc quæſtio de facili ſolvitur, ſi prædicta ad memoriam revocentur. Dictum eſt enim ſupra, quod abdicatio propriarum divitiarum non eſt perfectio, ſed quoddam perfectionis inſtrumentum. Poſſibile autem eſt aliquem perfectionem acquirere ſine propriarum divitiarum abiectione actuali. Hoc autem ſic poteſt manifeſtari. Cum enim Dominus perfectionis documenta tradens, dicat Matth. V. 39. *Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tollere, dimitte ei & pallium: & quicumque te angariaverit mille paſſus, vade cum illo & alia duo:* non ſemper perfecti hoc actu complent: alioquin Dominus ab hac perfectione defecit, quia in maxilla alapa ſuſcepta non præbuit ei alteram, ſed dixit: *Si male locutus ſum, perhibe teſtimonium de malo: ſi autem bene, cur me cædis?* ut dicitur Ioan. XVIII. 23. Sed nec Paulus cum percuteretur, maxillam præbuit; ſed, ſicut dicitur Act. XXIII. 3. dixit: *Percutiat te Deus, paries dealbate.* Non eſt ergo de neceſſitate perfectionis ut huiuſmodi opere compleantur; ſed hæc intelligenda ſunt ſecundum animi præparationem, ut Auguſtinus dicit in Lib. de ſermone Domini in monte. In hoc enim perfectio hominis conſiſtit ut homo habeat animum paratum ad hæc facienda quotieſcumque fuerit opus. Similiter etiam, ut Auguſtinus dicit in Libro quæſtionum Evangelii, & habetur in decretis XLI. diſt. „ quod Dominus di„ cit in Evangelio: *Iuſtificata eſt ſapientia* „ *ab omnibus filiis ſuis:* oſtendit filios ſa„ pientiæ intelligere non in manducan„ do, nec in ab abſtinendo eſſe iuſti„ tiam, ſed in æquanimitate tolerandi „ inopiam. “ Unde & Apoſtolus dicit Phil. IV. 12. *Scio . . . abundare, & penuriam pati.* Ad hanc autem æquanimitatem inopiam tolerandi religioſi perveniunt per exercitium nihil habendi; ſed Epiſcopi ad eam perduci poſſunt per exercitium circa curam Eccleſiæ, & dilectionem fraternam: ex qua non ſolum proprias divitias pro ſalute proximorum exponere, vel contemnere debent eſſe parati, quando fuerit opportunum, ſed etiam propria corpora, ut ſupra dictum eſt. Unde Chryſoſtomus dicit in dialogo ſuo: *Magnum certe monachorum certamen:* & poſtea ſubdit: *Ibi*, ſcilicet in monaſtico ſtatu, *ieiunium eſt durum, & vigiliæ, & reliqua quæ ad afflictionem corporis concurrunt; hic vero*, ſcilicet in ſtatu pontificali, *erga animam ars tota verſatur.* Et poſtea ponit exemplum, ſicut hi qui arte mechanica quædam ſtupenda faciunt, ad quæ utuntur pluribus inſtrumentis; Philoſophus autem nihil de his requirens, omnem artem ſuam operibus ſolius mentis oſtendit.

Poſſet autem alicui videri quod Epiſcopi teneantur ut hanc perfectionem de abiiciendis divitiis habeant non ſolum in præparatione animi, ſed etiam in exercitio actus. Dominus enim Apoſtolis mandavit, ut dicitur Matth. X. 9. *Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam.* Epiſcopi autem ſucceſſores Apoſtolorum ſunt. Tenentur ergo ad hæc mandata Apoſtolis facta.

Sed manifeſtum eſt id quod concluditur, verum non eſſe. Fuerunt enim plurimi in Eccleſia Dei Epiſcopi de quorum ſanctitate dubitari non poteſt, qui hoc non obſervaverunt, ſicut Athanaſius, Hilarius, & alii plurimi ſucceſſores. Unde Auguſtinus dicit in Lib. contra mendacium: *Non oportet tantum præcepta Dei retinere, ſed etiam vitam moreſque iuſtorum.* Itaque plura in verbis intelligere non valentes, in factis ſanctorum colligimus, quemadmodum oportet ea accipi. Et huius ratio eſt, quia idem Spiritus ſanctus qui loquitur in Scripturis, movet ſanctos ad operandum, ſecundum illud Roman. VIII. 14. *Quicumque ſpiritu Dei aguntur, hi filii Dei ſunt.* Et ideo non eſt credendum, id quod a ſanctis viris communiter agitur, contra divinum præ-

præceptum eſſe. Ur ergo ibidem dicitur, & etiam in Lib. de conſenſu Evangeliſtarum, cur Dominus dixerit Apoſtolis ut nihil poſſiderent, nec aliquid ſecum in via portarent, ſatis ipſe ſignificavit cum addidit: *Dignus eſt enim operarius mercede ſua*. Unde ſatis oſteodit hoc eſſe permiſſum, non iuſſum: unde qui permiſſione uti non vult, ut ab aliis accipiat unde vivat, ſed ſua defert ad vivendum, non contra Domini præceptum facit. Aliud eſt enim permiſſione non uti, quod & Paulus fecit, & aliud agere contra præceptum. Poteſt etiam & aliter ſolvi, ut intelligatur hoc Dominum præcepiſſe quantum ad primam miſſionem, qua mittebantur Apoſtoli ad prædicandum Iudæis, apud quos conſuetum erat ut doctores viverent de ſtipendiis eorum quos docebant. Voluit Dominus, ſicut dicit Chryſoſtomus, primo quidem diſcipulos per hoc facere non ſuſpectos, quaſi cauſa quæſtus prædicareot. Secundo ut a ſolicitudine liberarentur. Tertio ut virtutis eius experimenrum ſumerent, qui ſine huiuſmodi poterat eis in neceſſariis providere. Sed poſtmodum imminente paſſione quando iam ad gentes mittendi erant, aliud eis præcepit, ut habetur Luc. XXII. Quæſivit enim ab eis: *Quando miſi vos ſine ſacculo, & pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis?* Qui cum dixiſſent, *Nihil*; ſubiunxit: *Sed nunc qui habet ſacculum, tollat ſimiliter & peram*. Unde ob hoc non tenentur Epiſcopi Apoſtolorum ſucceſſores ut nihil poſſideant, nec aliquid ſecum in via deferant.

CAPUT XIX.

Quod ſtatus epiſcopalis, quamvis ſit perfectior quam ſtatus religionis, non tamen eſt ambiendus.

SED cum Apoſtolus dicat I. Corin. XII. 31. *Aemulamini chariſmata meliora*; ſi pontificalis ſtatus eſt perfectior quam ſtatus religionis, magis deberet ſibi aliquis ſtatum prælationis procurare quam quod ad ſtatum religionis accederet.

Sed ſi quis diligenter conſideret, evidens ratio invenitur quare religionis ſtatus meritorie appetitur, ſtatus autem pontificalis non abſque vitio ambitionis deſideratur. Qui enim ſtatum religionis aſſumit, ſe & ſua abnegans alii ſe ſubiicit propter Chriſtum; qui vero ad ſtatum pontificalem promovetur, quemdam ſublimitatis honorem in his quæ ſunt Chriſti, conſequitur: quem appetere præſumptuoſum videtur, cum maior honor, & poteſtas noo niſi melioribus debeatur. Unde Auguſtinus XIX. de civ. Dei (cap. XIX.) dicit: *Exponere voluit Apoſtolus quid ſit Epiſcopatus, quia nomen eſt operis, non honoris. Græcum eſt enim atque inde ductum vocabulum, quod ille qui præficitur, ſuperintendit, curam ſcilicet eorum gerens*, epi *quippe* ſuper, ſcopos *vero* intentio *eſt*. *Ergo* epiſcopin *græce, latine* ſuperintendere *poſſumus dicere; ut intelligat non ſe Epiſcopum qui præeſſe dilexerit, non prodeſſe. Itaque a ſtudio cognoſcendæ veritatis nemo prohibet, quod ad laudabile pertinet otium; locus vero ſuperior, ſine quo populus regi non poteſt, etſi ita teneatur, atque adminiſtretur ut decet, tamen indecenter appetitur. Quamobrem otium ſanctum quærit caritas veritatis, negotium iuſtum ſuſcipit neceſſitas caritatis: quam ſarcinam ſi nullus imponit, percipiendæ, atque intuendæ vacandum eſt veritati. Si autem imponitur, ſuſcipienda eſt propter caritatis neceſſitatem.* Chryſoſtomus autem ſuper Matthæum exponens illud, *Principes gentium dominantur eorum*, ſic dicit: *Opus quidem deſiderare bonum, bonum eſt, quia noſtræ voluntatis eſt, & noſtra eſt merces; primatum autem honoris concupiſcere, vanitas eſt. Neque enim Apoſtolus laudem habebit apud Deum, quia Apoſtolus fuit, ſed quia opus Apoſtolatus ſui bene implevit. Converſatio ergo deſideranda, non dignior gradus.*

Eſt etiam & aliud advertendum, quod religionis ſtatus perfectionem non præſupponit, ſed ad perfectionem inducit; pontificalis autem dignitas perfectionem præſupponit: qui enim Pontificatus honorem ſuſcipit, ſpirituale magiſterium aſſumit. Unde Apoſtolus dicebat I. Tim. II. 7. *Poſitus ſum ego prædicator, & Apoſtolus (veritatem dico, non mentior) doctor gentium in fide, & veritate*. Ridiculum autem eſt perfectionis magiſtrum fieri qui perfectionem per experimentum non novit. Et, ſicut dicit Gregorius in Paſtorali, *tantum debet actionem populi actio tranſcendere præſulis, quantum diſtare ſolet a grege vita paſtoris*. Quæ quidem differentia ex verbis Domini manifeſte colligitur. Cum enim Dominus paupertatis conſilium daret, his verbis eſt uſus: *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus*. Unde manifeſte apparet quod paupertatis aſſumptio perfectionem non præexigit, ſed ad eam ducit. Cum vero prælationis officium Pe-

tro committeret, quæſivit: *Simon Ioannis diligis me plus his*? Qui cum reſponderet, *Tu ſcis quia amo te*; ſubiecit: *Paſce oves meas*. Per quod manifeſte datur intelligi quod perfectionem caritatis præexigit aſſumptio prælationis. Præſumptuoſum autem eſſe videtur ut quis ſe æſtimet eſſe perfectum: unde Apoſtolus dicit Phil. III. 12. *Non quod iam acceperim, aut iam perfectus ſim*: & poſtea ſubdit: *Quicumque ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus*. Quod autem aliquis perfectionem deſideret, & eam aſſequi velit, non præſumptionis, ſed ſanctæ æmulationis eſſe videtur: ad quam Apoſtolus hortatur I. Corin. XIII. 31. *Aemulamini charismata meliora*. Et ideo religionis ſtatum aſſumere, laudabile eſt; ad prælationis autem faſtigium anhelare nimiæ præſumptionis eſt. Unde Gregorius dicit in Paſtorali: *Is qui recuſavit prælationis officium, plene non reſtitit: & is qui mitti voluit, ante ſe per altaris calculum purgatum vidit*. Per quod datur intelligi, quod vocatus ad prælationis officium nec omnino reſiſtat, nec ad ipſum anhelet, niſi ſe prius purgatum videat; ne aut non purgatus adire quiſquam ſacra myſteria audeat, aut quem ſuperna gratia elegit, ſub humilitatis ſpecie ſuperbe contradicat. Quia ergo valde difficile eſt purgatum ſe quemlibet poſſe cognoſcere, prælationis officium tutius declinatur.

Eſt autem & aliud conſiderandum, ſcilicet quod ſtatum religionis rerum temporalium abiectio comitatur; e contrario vero ſtatui prælationis multa bona temporalia adiunguntur. Qui ergo religionis ſtatum aſſumunt, manifeſte demonſtrant ſe temporalia bona non quærere, ſed quod per eorum abiectionem ad bona ſpiritualia tendunt; qui vero pontificalem dignitatem aſſumunt, plerumque magis temporalia bona conſiderant quam æterna. Unde Gregorius dicit in Paſtorali: *Tunc fuit laudabile Epiſcopatum quærere quando per hunc quemque dubium non erat ad ſupplicia graviora pervenire*: & poſtea ſubdit: *Sanctum quippe officium non diligit omnino, ſed neſcit qui ad culmen regiminis anhelant, in occulta meditatione cogitationis ceterorum ſubiectione paſcitur, laude propria lætatur, ad honorem cor elevat, rerum affluentium abundantia exultat. Mundi ergo lucrum quæritur ſub eius honoris ſpecie quo mundi deſtrui lucra debuerunt*.

Eſt & aliud advertendum, quod qui prælationis ſtatum aſſumit, multis periculis ſe exponit. Dicit enim Gregorius in Paſtorali: *Plerumque in occupatione regiminis ipſe quoque boni operis uſus perditur, qui in tranquillitate tenebatur: quia quieto mari recte navim etiam imperitus dirigit, perturbato autem tempeſtatis fluctibus etiam peritus ſe nauta confundit. Quid namque eſt poteſtas culminis niſi tempeſtas mentis, in qua cogitationum ſemper procellis navis cordis quatitur, & huc illucque inceſſanter impellitur, ut per repentinos exceſſus oris, & operis quaſi per obviantia ſaxa frangatur*? Cuius periculum exemplum in David apparet: quia, ut dicit Gregorius, *David auctoris iudicio pene in cunctis actibus placens, ut principatus pondere claruit, in tumorem vulneris erupit, factuſque eſt in morte viri crudeliter rigidus qui in appetitu feminæ fuit eneviter fluxus: prius ferire comprehenſum perſecutorem noluit, & poſt cum damno exercitus devotum militem ſub ſtudio fraudis extinxit*. Qui autem ſtatum religionis aſſumit, pericula peccati vitat. Unde Hieronymus ex perſona monachi loquens in epiſtola contra Vigilantium dicit: *Ego cum fugero*, ſcilicet mundum, *non vincor in eo quod fugio, ſed ideo fugio ne vincar. Nulla ſecuritas cum vicino ſerpente dormire: poteſt fieri ut me non mordeat, tamen poteſt fieri ut aliquando me mordeat. Quod ergo aliquis pericula peccati evitans religionis ſtatum aſſumat, prudentia eſt. Quod vero ſponte ad prælationis ſtatum aſpiret, vel nimiæ præſumptionis eſt, ſi ſe tam fortem exiſtimet eſſe ut inter pericula poſſit manere ſecurus; vel omnino ſuæ ſalutis curam non habens, ſi peccata vitare non curat*. Ex his ergo apparet quod prælationis ſtatus, etſi perfectus ſit, tamen abſque vitio concupiſcentiæ appeti non poteſt.

CAPUT XX.

Rationes quorumdam qui aſtruere conantur, quod presbyteri curati, & archidiaconi ſunt in ſtatu perfectiori quam religioſi, & earum ſolutiones.

Sunt autem quidam qui non ſolum Epiſcoporum ſtatum præferre religioſorum ſtatui ſunt contenti, ſed & decanorum, & plebanorum, & archidiaconorum, & quorumcumque curam habentium animarum. Quod multipliciter aſſerere conantur. Dicit enim Chryſoſtomus in VI. Libro ſui dialogi: *Si aliquem mihi talem adducas monachum, qualis, ut ſecundum exaggerationem dicam, fuit Helias; tamen quamdiu ſolus eſt, ſi non perturbatur, neque graviter*

citer peccat, quippe non habet quibus ſtimuletur, atque exaſperetur; non tamen illi comparandus eſt qui traditus populis, & multorum ferro peccata compulſus, immobilis perſeveravit, & fortis. Ex quo manifeſte videtur quod monachus, quantumcumque perfectus, adæquari non poſſit cuicumque curam animarum habenti, ſi eam bene exerceat.

Adhuc. Ibidem poſtmodum ſubditur: *Si quis mihi proponeret optionem ubi mallem placere, in officio ſacerdotali, an in ſolitudine monachorum; ſine comparatione eligerem illud quod prius dixi*. Incomparabiliter igitur præferendus eſt ſtatus curam animarum habentium quam vivere etiam in ſolitudine monachorum, quod genus religionis perfectiſſimum reputatur.

Item. Auguſtinus dicit in epiſtola ad Valerium: *Cogitet religioſa prudentia tua nihil eſſe in hac vita, & maxime hoc tempore, facilius, & levius, & hominibus acceptabilius Epiſcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio, ſi perfunctorie, atque adulatorie res agatur; ſed nihil apud Deum miſerabilius, & triſtius, & damnabilius*. Item: *Nihil eſt in hac vita, maxime hoc tempore, difficilius, & laborioſius, & periculoſius Epiſcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio; ſed apud Deum nihil beatius, ſi eo modo militetur quo noſter Imperator iubet*. Non ergo religionis ſtatus eſt perfectior ſtatu presbyterorum, aut diaconorum, qui curas animarum habent, ad quorum officium pertinet converſari cum hominibus.

Præterea. Auguſtinus dicit ad Aurelium: *Nimis dolendum eſt, ſi ad tam ruinoſam ſuperbiam monachos ſubigimus, & tam gravi contumelia clericos dignos putamus, in quorum numero nos ſumus, ſi ſcilicet vulgares de nobis iocabuntur, dicentes: Malus monachus, bonus clericus eſt: cum aliquando bonus etiam monachus vix bonum clericum faciat*. Maior ergo eſt perfectio boni clerici quam boni monachi.

Item. Paulo ante dicit: *Non eſt via danda ſervis Dei*, ideſt monachis, *ut ſe facilius putent eligi ad aliquod melius*, ideſt ad officium clericatus, *ſi facti fuerint deteriores*, & monaſterium ſcilicet deſerendo. Melius eſt ergo officium clericatus quam ſtatus monaſticus.

Item. Hieronymus dicit ad Ruſticum monachum: *Sic vive in monaſterio ut clericus eſſe merearis*. Maius eſt ergo clericatus officium quam monachi converſatio.

Præterea. Non licet de maiori ad minus tranſire. De ſtatu monaſtico licet tranſire ad officium presbyteri curam habentis, ſicut dicit Gelaſius Papa, & habetur XVI. quæſt. 1. *Si quis monachus fuerit qui venerabilis vitæ merito ſacerdotio dignus prævideatur, & abbas, ſub cuius imperio Regi Chriſto militat, illum fieri presbyterum petierit ab Epiſcopo, debet eligi, & in loco quo iudicaverit, ordinari, ea omnia quæ ad ſacerdotii officium pertinent, vel populi, vel Epiſcopi electione provide ac iuſte acturus*. Et plura alia capitula ibidem ponuntur, & diſt. XLVII. Ex his ergo omnibus videtur quod ſtatus quorumcumque clericorum, & maxime curam animarum habentium, religionis ſtatui præferatur.

Horum autem dictorum ratio de facili percipi poteſt, ſi ea quæ dicta ſunt, ad memoriam revocentur. Iam enim ſupra dictum eſt, aliud eſſe perfectionis actum, atque aliud perfectionis ſtatum. Nam perfectionis ſtatum non efficit niſi perpetua obligatio ad ea quæ ad perfectionem ſpectant, ſine qua obligatione plurimi perfectionis opera exequuntur, puta qui nullo voto continentiam ſervant, aut in paupertate vivunt.

Rurſum conſiderandum eſt, quod in presbyteris, & diaconibus curam animarum habentibus duo conſideranda ſunt, ſcilicet officium curæ, & dignitas ordinis. Manifeſtum eſt autem quod officium curæ ſuſcipientes perpetuam obligationem non habent, cum multotiens curam dimittant ſuſceptam, ſicut patet de illis qui dimittunt parochias, vel archidiaconatus, & religionem intrant. Patet etiam ex ſupra dictis, quod ſtatus perfectionis non habetur niſi cum perpetua obligatione. Manifeſtum eſt autem quod archidiaconi, & parochiales ſacerdotes, & etiam electi, ante conſecrationem ſtatum perfectionis nondum adepti ſunt, ſicut nec novitii in religionibus ante profeſſionem. Contingit autem, ut ſupra dictum eſt, aliquem non in perfectionis ſtatu exiſtentem opera perfectionis agere, & perfectum eſſe ſecundum habitum caritatis.

Si igitur contingit archidiaconos, & parochianos presbyteros perfectos eſſe ſecundum habitum caritatis, & participare in aliquo perfectionis officio, ſtatum tamen perfectionis non aſſequuntur. Huius autem evidens ſignum eſt, quia his qui perpetuo ad aliquid deputantur, vel obligantur, aliqua eccleſiaſtica ſolemnitas in tali obligatione adhibetur, puta qui in Epiſcopos conſecrantur, vel qui in profeſſione religionis benedicuntur, etiam ſecundum antiquum ritum Eccleſiæ, ut patet per Dionyſium in Lib. de eccleſiaſt.

Hierar-

Digitized by Google

Hierarch. cap. VI. Manifeſtum eſt autem quod nihil horum ſit in commiſſione archidiaconatus, vel parochiæ; ſed ſimpliciter inveſtiuntur vel per anulum, vel per aliquid tale. Unde manifeſtum eſt quod ex hoc quod aliquis archidiaconatum, vel parochiæ curam accipit, non ſortitur perpetuæ obligatioois ſtatum.

His autem viſis facile eſt obiecta in contrarium ſolvere.

Quod enim Chryſoſtomus dicit: *Si talem aliquem adducas monachum, qualis fuit Helias, non tamen illi comparandus eſt qui multorum peccata ferre compellitur*: manifeſte apparet per ca quæ dicit, quod non inteodit ſtatum ſtatui comparare; ſed oſtendere difficultatem bene perſiſtendi maiorem eſſe in eo qui præeſt populis, quam in eo qui ſolitariam vitam ducit: quod patet, ſi integre verba accipiantur. Non enim ſimpliciter dicit, quod monachus non ſit comparandus illi qui compellitur peccata populi ferre; ſed quod monachus, ſi non perturbatur, nec graviter peccat quamdiu ſolus eſt, non comparatur illi qui perſeverat immobilis, & fortis in multitudine populi: quia maioris virtutis eſt illæſum ſe cooſervare ubi plura pericula imminent. Unde & ante hæc verba dicit: *Cum aliquis fuerit in mediis fluctibus, & de tempeſtate navem liberare potuerit, tunc merito teſtimonium perfecti gubernatoris ab omnibus promeretur*. Sic etiam dici poſſet, quod ille qui inter malos bene converſatur, maioris virtutis eſſe oſtenditur quam qui bene converſatur inter homines bonos. Unde in laudem Loth dicitur II. Petri II. 8. quod *aſpectu, & auditu iuſtus erat, habitans apud eos qui de die in diem animam iuſtam iniquis operibus cruciabant*. Nec tamen dici poteſt, quod converſari ioter malos ad ſtatum perfectionis pertineat, cum hoc ſecundum ſacræ Scripturæ documenta prudentius declioetur. Ex his igitur verbis oon oſtenditur quod ſtatus curam animarum habentium ſit perfectior quam ſtatus religioſorum, ſed quod ſit periculoſior.

Per hoc etiam patet reſponſio ad verba eiuſdem, quæ poſtmodum ſubduntur. *Si quis*, inquit, *mihi proponeret optionem, ubi mallem placere, in officio ſacerdotali, an in ſolitudine monachorum; ſine comparatione eligerem illud quod prius dixi*, ſcilicet placere Deo in officio ſacerdotali. Ubi cooſiderandum eſt, quod non dicit, quod mallet eſſe io officio ſacerdotali quam in ſolitudine monachorum, ſed quod mallet ibi quam hic placere Deo: quia in ſacerdotali officio abſque peccato manere difficilius eſt quam manere abſque peccato in ſolitudine monachorum, ſicut iam ſupra dixerat. Ubi autem eſt maius periculum, ibi maior virtus oſtenditur, ſi periculum evitetur, ſicut iam dictum eſt. Et quamvis quilibet ſapieos magis eligeret eſſe tantæ virtutis ut etiam inter pericula quæcumque illæſus poſſet perſiſtere, nullus tameo niſi inſipiens ſtatum periculoſiorem ex hoc ipſo ſtatui ſecuriori præferret.

Ex hoc etiam apparet ſolutio ad verba Auguſtini, quibus aſſeritur, nihil eſſe periculoſius, & laborioſius officio Epiſcopi, & ſacerdotis, & diaconi, ſi bene exerceatur, & nihil eſſe Deo acceptabilius. Ex hoc eoim ipſo quod eſt laborioſum, & difficile, immunem ſe a peccato conſervare in huius officii executione maioris virtutis eſſe oſtenditur, & ſecuodum hoc Deo acceptabilius. Non tamen ex hoc ſequitur quod ſtatus ſacerdotum parochialium, aut archidiacooorum ſit maioris perfectionis quam ſtatus religionis.

Ad omnia vero quæ ſubſequuntur, & ſimilia, eſt una eademque reſponſio. Nam in omnibus illis auctoritatibus non comparatur ſtatus religionis ſtatui curatorum, ſed ſtatus monachorum, inquantum ſunt mooachi, ſtatui clericorum. Noo enim monachi in eo quod ſunt monachi, ſunt clerici, cum multi ſint mooachi laici; & antiquis temporibus fere omnes monachi laici eranc, ut habetur XVI. quæſt. I. Manifeſtum eſt autem clericos in Eccleſia Dei maiorem gradum obtinere quam laicos. Unde laici promoventur ad clericatum tamquam ad aliquid maius; & ſicut maior gradus, ita & amplior virtus requiritur ad booum clericum quam ad bonum laicum, quamvis ſit mooachus. Sed in monacho clerico duo concurruot, & clericatus, & ſtatus religionis: ſimiliter in clerico habente curam animarum, ſcilicet cura animarum, & clericatus. Quod ergo clerici præferuntur monachis, nihil pertioet ad hoc quod curati inquaotum curati monachis præferuntur; ſed verum eſt quod ſi bene officium ſuum exequantur, & abſque peccato, maioris eſſe virtutis demooſtrantur quam ſi monachus immuois a peccato permaneat, ut ſupra dictum eſt. Quod autem monachus aſſumitur ad curam aoimarum in parochialibus Eccleſiis, non oſtendit ſtatum curati, ex hoc quod eſt curatus, eſſe perfectiorem, quia religioſus parochiam ad-

eptus

eptus ſtatum priſtinum non amittit. Dicitur enim xvi. quæſt. 1. *De monachis qui diu morantes in monaſteriis, ſi poſtea ad clericatus ordinem pervenerint, ſtatuimus non debere eos a priori propoſito diſcedere*. Sic ergo non oſtenditur quod ſtatus clerici habentis curam animarum ſit perfectior quam ſtatus religionis, quamvis religioſi curam animarum accipere poſſint in priori ſtatu, & propoſito permanentes. Ad Epiſcopatum autem promoti, ſtatum altiorem aſſumunt.

CAPUT XXI.

Rationes quorumdam deſtruere volentium immediate determinatam veritatem.

VErum quidam contentionis ſtudio exagitati, neque quæ dicunt, neque quæ audiunt, debite ponderantes, adhuc conantur prædictis contradicentes obviare: quorum obviationes poſtquam præmiſſa conſcripſeram, ad me pervenerunt. Ad quorum confutationem, neceſſe eſt aliqua ex ſupra poſitis (*a*) replicare.

Primo igitur multipliciter nituntur oſtendere, archidiaconos, & parochiales presbyteros in ſtatu perfectionis eſſe, & maioris quam religioſi. Presbyter enim ſi delinquat, iubetur eiici de ſtatu ſuo ſecundum canones, ut habetur lxxxi. diſtin. *Si quis amodo Epiſcopus*, & xiv. quæſt. iv. *Si quis oblitus*. Ergo erat in ſtatu, alioquin a ſtatu eiici non poſſet.

Item. Invenitur ſtatus tripliciter dici. Importat enim rectitudinem: nam homo erectus dicitur ſtare. Unde Gregorius dicit in VII. Moralium: *Ab omni rectitudinis ſtatu depereunt qui per noxia verba dilabuntur*. Importat etiam permanentiam, & fixionem, ſecundum illud Gregorii in VIII. Moral. *Conditoris protectio, & cuſtodia eſt, quod in ſtatu permanemus*. Et in ix. homil. ſecundæ partis ſuper Ezech. *Lapis quadrus eſt, & quaſi ex omni latere ſtatum habet, qui caſum in qualibet permutatione non habet*. Importat etiam magnitudinem, vel longitudinem: dicitur enim a ſtando. Cum autem archidiaconi, & parochiales presbyteri habeant magnitudinem ſpiritualem, cum propter animarum zelum curam ſuſcipiunt; habeant etiam permanentiam, quia inter pericula immobiles perſeverant, & fortes; habeant etiam rectitudinem intentionis, & iuſtitiæ: non eſt dicendum, huiuſmodi in ſtatu perfectionis non eſſe.

Præterea. Religionis inſtitutio præiudicare non potuit diaconibus, & presbyteris curam animarum habentibus. Sed ante inſtitutas religiones prædicti curam animarum habentes ſtatum perfectionis tenebant: dicitur enim I. Tim. v. 17. *Qui bene præſunt presbyteri*, ſcilicet vita, & doctrina, *digni habeantur* a ſubditis *duplici honore*, ut ſcilicet eis ſpiritualiter obediant, & exteriora miniſtrent. Ergo etiam poſt religiones inſtitutas habent ſtatum perfectionis.

Item. Dicunt, quod tempore Hieronymus Presbyter, & Epiſcopus erant nomina ſynonima, ut patet per illud quod dicit Hieronymus ſuper epiſtolam ad Titum: *Olim idem Presbyter qui & Epiſcopus*. Sed poſtea in toto orbe decretum eſt ut unus presbyteris præponeretur, ut ſchiſmatum ſemina tollerentur. Si ergo Epiſcopi ſint in ſtatu perfectiori quam religioſi, etiam presbyteri in ſtatu perfectiori erunt.

Item. Qui ad maius, & dignius, & fructuoſius officium Eccleſiæ aſſumitur, in maiori ſtatu eſſe videtur. Sed archidiaconi, & presbyteri curati aſſumuntur ad dignius officium quam religioſi: quia licet vita contemplativa ſit magis ſecura, tamen vita activa eſt magis fructifera, ut habetur extra de renuntiatione, *Niſi cum pridem*. Presbyteri igitur curati, ſunt in maiori ſtatu perfectionis quam religioſi.

Item. Nulla maior caritas eſſe poteſt quam ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis, ut dicitur Ioan. xv. Boni autem curati animam ſuam ponunt pro ſuis ſubditis, quorum etiam ſe ſervos conſtituunt, ſecundum illud I. Corint. ix. 19. *Cum liber eſſem ex omnibus, omnium me ſervum feci*. Videtur etiam plus mereri, cum plus laborent, ſecundum illud Apoſtoli I. Corint. xv. 10. (*b*) *Plus omnibus laboravi*: & I. Corint. iii. 8. *Unuſquiſque propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem*. Videtur igitur quod curati presbyteri ſint in perfectiori ſtatu quam religioſi.

Item. Videtur hoc idem de archidiaconis. Septem enim diacones quos elegerunt Apoſtoli, erant in excellenti ſtatu perfectionis. Dicitur enim Act. vi. 3. *Conſiderate, fratres, viros ex vobis boni teſtimonii ſeptem, plenos Spiritu ſancto, & ſapientia, quos conſtituamus ſuper hoc opus*: ubi dicit Gloſſa Bedæ: „ Hic diſcernebant Apoſtoli per Eccleſias conſtitui ſeptem diacones, qui eſſent ſublimioris gradus ceteris, & proximi circa aram quaſi co- „ lu-

(*a*) *Al.* reſpicere. (*b*) *Vulgata*: Abundantius illis omnibus laboravi.

„ lumnæ aſſiſterent. "Videtur autem eos in ſtatu perfectionis fuiſſe qui ſublimioris gradus erant ceteris, & quaſi columnæ Eccleſiæ onera ſupportantes. Horum autem gradum repræſentant in Eccleſia archidiaconi, qui miniſtrant, & præſunt miniſtrantibus, ſecundum Gloſſam ibidem. Videtur ergo quod archidiaconi ſint in maiori ſtatu perfectionis quam presbyteri curati, quibus præficiuntur, & ita per conſequens etiam quam religioſi.

Item. Inſanum videtur eſſe dicere, beatos Stephanum, Laurentium, & Vincentium archidiaconos in ſtatu perfectionis non fuiſſe, qui meruerunt ad palmam martyrii pervenire.

Item. Presbyteri curati, & archidiaconi ſimiliores ſunt Epiſcopis quam monachi, & quicumque religioſi, qui tenent infimum ſubiectionis gradum, intantum quod presbyteri Epiſcopi nominantur, ſecundum illud Act. xx. 28. *Attendite vobis, & univerſo gregi, in quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei:* quod exponit Gloſſa de presbyteris Epheſi. Multo igitur magis presbyteri curati ſunt in ſtatu perfectionis.

Item. Adminiſtratio facultatum Eccleſiæ ſtatum perfectionis non minuit, cum ſint bona communia, ut habetur xii. quæſt. i. cap. *Expedit*. Non ergo presbyteri curati, vel archidiaconi deficiunt a ſtatu perfectionis propter adminiſtrationem rerum Eccleſiæ.

Item. Presbyteri curati, & archidiaconi de bonis temporalibus tenentur facere hoſpitalitatem, ut xlii. diſt. habetur cap. i. Hoc autem monachus non poteſt facere, quia non habet proprium. Maioris ergo meriti eſt presbyter curatus quam monachus.

Item. Gregorius dicit, quod nullum ſacrificium eſt quod ita placeat Deo ſicut zelus animarum: & Bernardus dicit in Lib. de amore Dei, quod ille maior eſt in amore Dei qui plures ad amorem Dei trahit. Hoc autem convenit archidiacono, & presbytero curato, non autem monacho, cuius non eſt officium ut aliquem trahat ad Deum.

Item. Sicut Patriarcha præſidet in ſuo patriarchatu, & Epiſcopus in ſuo epiſcopato; ita & archidiaconus in ſuo archidiaconatu, & presbyter curatus in ſua parochia. Quid enim facit Epiſcopus, excepta ordinatione, quod presbyter curatus non facit? ut habetur diſt. xciii. cap. *Legimus*. Et quæcumque dicuntur de Epiſcopo, ſeu ordinando in Epiſcopum, ſecundum quatuordecim capitula apoſtolicæ regulæ, omnia debent intelligi de quolibet electo ad quamlibet prælationem, ut presbytero curato, & archidiacono, ut habetur lxxxi. diſt. cap. i. Si ergo Epiſcopus eſt in perfectiori ſtatu quam monachus, pari ratione & presbyter curatus, & archidiaconus.

Item. Presbyter, vel diaconus propter delictum iubetur eiici de ſtatu, & recludi in monaſterium ad agendum pœnitentiam, ut habetur lxxxi. diſtinct. cap. *Dictum eſt*, & cap. *Si quis clericus*. Ex quo videtur quod ſtatus archidiaconatus, ſive curæ parochiæ, vere ſtatus eſt. Sed ingreſſus religionis non eſt ſtatus, ſed potius caſus, vel deſcenſus.

Hæc igitur ſunt quæ ex eorum ſcriptis colligi poſſunt, quamvis non eodem ordine ponantur ibidem.

ET quia ſupra oſtenſum eſt archidiaconos, & presbyteros curatos in ſtatu perfectionis non eſſe, reſtat videre qualiter ipſas probationes conentur elidere. Dictum eſt enim ſupra, quod quilibet ſtatus perfectionis in Eccleſia, cum aliqua ſolemni conſecratione, vel benedictione confertur, quod non fit in commiſſione parochialis Eccleſiæ, vel archidiaconatus.

Quam probationem quidam excludere conantur multipliciter. Primo quia in conſecratione tam Epiſcopi, quam ſacerdotis, verba ſunt communia, ut *Conſecrentur, & ſanctificentur, Domine, manus iſta &c.*

Item. Si dicatur, quod unctio capitis datur Epiſcopo, & non ſacerdoti; hoc non videtur ad propoſitum pertinere: quia etiam Reges olim in capite ungebantur, qui tamen non poſſunt ſibi ſtatum perfectionis vendicare. Non ergo per hoc poteſt dici Epiſcopus eſſe in ſtatu perfectiori ſupra presbyterum curatum, quia in capite ungitur.

Item quia meritum non acquiritur per conſecrationem, ſed per bona opera mentis. Aliquando enim etiam malus in Epiſcopum conſecratur, & in hoc maxime demeretur. Non enim qui maior fuerit in honore, iuſtior eſt; ſed qui fuerit iuſtior, maior eſt, ut habetur xl. diſt. cap. *Multi*: & in eadem diſtinctione dicitur, quod *non loca, vel ordines Creatori noſtro nos proximos faciunt, ſed nos aut merita bona ei iungunt, aut mala disiungunt; & non ſanctorum filii ſunt qui tenent loca ſanctorum, ſed qui exercent opera eorum*. Non ergo propter hoc Epiſcopi ſunt in ſtatu magis

magis perfecto quam presbyteri curati, quia maiorem conſecrationem habent.

Item. Conſecratio capitis magis pertinet ad ſignum, & gradum ſacerdotii: epiſcopatus enim non eſt novus ordo, ſed gradus in ordine, alioquin eſſent plures ordines quam ſeptem. Perfectio autem caritatis pertinet ad meritum ſanctitatis, non ad gradum ordinis. Non ergo Epiſcopi, qui per unctionem capitis obtinent maiorem gradum ſacerdotii, ſunt in perfectiori ſtatu.

Item. Epiſcopus inſtituit archidiaconum, vel plebanum, vel curatum, per librum, vel per anulum, ut habetur extra de ſententia, & re iudicata; velut cum Papa mandat aliquem inſtitui in Eccleſia aliqua in canonicum, & in fratrem, ſeu in plebanum, vel curatum, mandat eum inſtitui cum plenitudine honoris, ut habetur extra de conceſſione Eccleſiæ cap. *Propoſuit*. Videtur ergo ſtatus curatorum, & archidiaconorum eſſe ſtatus, ex quo ſtatu quis eiici poteſt.

CAPUT XXII.

Rationes ad oſtendendum quod dimiſſio curæ non ſufficit ad probandum, quod presbyteri curati, vel archidiaconi ſint in ſtatu perfectionis.

Similiter etiam contra id quod dictum eſt, quod archidiaconi, vel presbyteri curati non ſunt in ſtatu perfectionis, quia poſſunt ſine peccato ab hoc recedere, multipliciter obiiciunt.

Primo quidem, quia dicunt, quod propter hoc curatus presbyter ad religionem tranſire poteſt, quamvis ſtatus curati ſit perfectior, & fructuoſior, quia ſtatus religionis eſt ſecurior. Et ad hoc probandum inducunt quod dicitur extra de renunt. cap. *Niſi cum pridem*.

Item. Vir uxorem ſuam non poteſt dimittere ea invita, & ad religionem tranſire, ut dicitur extra de converſione coniugatorum, cap. *Uxoratus*. Sed hoc non eſt ideo quia ſtatus coniugii maioris perfectionis ſit quam ſtatus religionis, vel æquetur ei; ſed quia ſe uxori ſuæ per matrimonium inſolubiliter obligavit. Ergo ſimiliter presbyter curatus licet poſſit tranſire ad religionem, non propter hoc ſequitur quod ſtatus religionis ſit perfectior, vel æque perfectus. Inducunt etiam ad hoc exemplum David, qui, ut habetur, I. Reg. XVII. cum non poſſet pugnare in armis Saulis, quæ requirebant maiorem fortitudinem, contulit ſe ad arma maioris humilitatis, licet minoris roboris, vel fortitudinis, ſcilicet ad fundam, & ad lapides, quibus gigantem Philiſtæum virum ab adoleſcentia ſua bellatorem puer deiecit, & proſtravit. Poteſt ergo curatus exemplo David ad arma maioris humilitatis, ſcilicet religionis, ſe transferre, licet eſſet in ſtatu perfectiori.

Item. Si inſeparabilitas eſſet cauſa ſtatus, ſequeretur quod non liceret alicui ſe transferre de ſtatu in ſtatum. Hoc autem licet. Ergo inſeparabilitas non eſt de ratione ſtatus.

Item. Secundum iura ſcripta prælatus poſſet curatum ſibi ſubditum de religione ad Eccleſiam ſuam revocare, ſi ſciret eum eſſe utilem, aut proficuum Eccleſiæ ſuæ; immo curatus non debet Eccleſiam ſuam dimittere ſine conſenſu, & auctoritate Epiſcopi: quod ſi fecerit, poteſt Epiſcopus in eum exercere canonicam ultionem, ut habetur extra de renuntiatione, cap. *Amovet*: & de privilegiis, & exceſ. privilegiatorum, can. *Cum & plantare*, §. *In Eccleſiis*, & VII. quæſt. I. cap. *Epiſcopus de loco*. Sic ergo non videtur verum quod ſtatus religionis ſit perfectior propter hoc quod curati presbyteri poſſunt religionem intrare.

Item. Etiam e converſo monachus pro neceſſitate Eccleſiæ, & cura animarum poteſt tranſire de religione ad Eccleſiam ſæcularem cum cura, ut habetur XVI quæſt. I. cap. *Vos autem*, & cap. *Monachos*. Nam unius utilitati præferenda eſt utilitas plurimorum, ut habetur VII. quæſt. I. cap. *Scias*.

Item. Non ſequitur quod ſi aliquis cadere poteſt a perfectione caritatis, quod numquam fuerit in perfectione caritatis, ſed magis e converſo quod fuerit. Licet ergo presbyter curatus diſcedat a ſuo regimine ex aliqua cauſa, non ſequitur quod non fuerit in ſtatu perfectionis.

Item. Quod maiores prælati Eccleſiæ, ſcilicet Epiſcopi, non poſſunt tranſire ad religionem ſine licentia ſummi Pontificis, hoc eſt de conſtitutione Eccleſiæ promulgata tempore Innocentii, ſicut patet per illam decretalem extra de renuntiatione can. *Niſi cum pridem*. Ergo ante conſtitutionem licebat maioribus, ſicut & minoribus; & tamen maiores ſunt in perfectiori ſtatu. Non ergo hoc impedit preſbyteros curatos eſſe in perfectiori ſtatu quam religioſos, licet ſine licentia ſum-

mi Pontificis poſſint ad religionem tranſire.

Item. Nullus debet in Epiſcopum eligi, niſi fuerit in ſacris ordinibus conſtitutus, ut habetur lx. diſtinct. *Nullus in Epiſcopum*. Sed in ſacris ordinibus conſtitutus non poteſt uxorem ducere. Non eſt ergo verum quod electus poſſit ducere uxorem.

CAPUT XXIII.

Solutio rationum præmiſſarum, in quibus probari videbatur, quod curati, vel archidiaconi ſunt magis in ſtatu perfectionis quam religioſi.

HAec autem quæ poſita ſunt, quam ſint frivola, deriſibilia, & in multis erronea, demouſtrandum eſt, ſingulorum efficaciam diligenter ponderando.

Quod enim primo inducunt quoſdam canones ad probandum presbyteros curatos, & archidiaconos in ſtatu eſſe, nihil ad propoſitum facit. Nam in capitulis inductis nulla fit mentio de ſtatu, ſed de gradu. Sic enim habetur lxxxi. diſt. *Si quis amodo Epiſcopus, presbyter, aut diaconus feminam acceperit, vel acceptam retinuerit, a proprio gradu decidat*. Item xiv. quæſt. iv. cap. *Si quis* dicitur: *Si quis oblitus timorem Domini, & ſanctarum Scripturarum, quæ dicunt: Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram: & poſt hanc conſtitutionem magni Concilii feneraverit, vel centeſimam exegerit, aut ex quolibet negotio inhoneſto turpe lucrum quæſierit, aut per diverſas ſpecies vini, vel frugis, vel cuiuslibet rei, emendo, vel vendendo, aliqua incrementa ſuſceperit, de gradu ſuo deiectus, alienus habeatur a clero*. Non ergo per hoc probari poteſt a contrario ſenſu, quod habeat ſtatum, ſed gradum. Et hoc neceſſe eſt, quia ubicumque eſt ordo, vel ſuperioritas aliqua, ibi eſt aliquis gradus.

Quod vero ſecundo eſt propoſitum, quam ſit frivolum, quilibet intelligens advertere poteſt. Nulli enim dubium eſt ſtatum multipliciter dici. Nam ille qui erigitur, ſtare dicitur, & magnitudo ſtatum facit, ſecundum quod diſtinguitur ſtatus incipientium, proficientium, & perfectorum. Stare etiam firmitatem importat, ſecundum illud Apoſtoli I. Cor. xv. 58. *Stabiles eſtote, & immobiles, abundantes in omni opere Domini*. Non autem ſic loquitur de ſtatu, ſed ſecundum quod dicitur ſtatus libertatis, vel ſervitutis, ſicut accipitur ii. quæſt. vi. *Si quando in cauſa capitali, vel cauſa ſtatus interpellatum fuerit, non per exploratores, ſed per ſe ipſos eſt agendum*. Et ſic accipiendo ſtatum, illi ſtatum perfectionis accipiunt qui ſe ſervos conſtituunt ad opera perfectionis implenda, ut ſupra dictum eſt. Hoc autem non contingit niſi per votum obligationis perpetuæ, quia ſervitus libertati opponitur. Quamdiu igitur in ſua libertate aliquis habet recedere a perfectionis opere, ſtatum perfectionis non habet, ſicut & ſupra oſtenſum eſt.

Quod vero tertio propoſitum fuit, tam frivolum eſſe videtur, ut reſponſione non egeat In hoc enim quod dicitur: *Qui bene præſunt presbyteri duplici honore digni habeantur*: nec de perfectione, nec de ſtatu fit mentio. Præeſſe enim non conſtituit ſtatum, ſed gradum: nec honor debetur ſoli perfectioni, ſed univerſaliter omnibus qui bene operantur: quod deſignatur in hoc quod dicitur, *Bene præſunt*. Dicitur enim Roman. ii. 10. *Gloria, & honor, & pax omni operanti bonum*.

In hoc vero quod quarto propoſitum eſt, manifeſte falſitas continetur, ubi dicitur quod tempore Hieronymi, & Auguſtini non erat aliud presbyter, & Epiſcopus. Huius enim contrarium expreſſe dicit Auguſtinus in Epiſtola ad Hieronymum, dicens: *Quamvis ſecundum honorum vocabula, quæ iam Eccleſiæ uſus obtinuit, Epiſcopatus presbyterio maior ſit, tamen in multis rebus minor eſt*. Sed ne aliquis calumnietur hoc citra tempus Hieronymi in uſum veniſſe, ut Epiſcopus presbytero maior ſit; accipienda eſt auctoritas Dionyſii, qui ſcripſit ordinem eccleſiaſticæ Hierarchiæ ſecundum quod erat in Eccleſia primitiva. Dicit enim in v. cap. eccleſiaſticæ Hierarchiæ, tres eſſe ordines eccleſiaſticæ Hierarchiæ, ſcilicet Epiſcoporum, presbyterorum, & diaconorum. Ubi notandum eſt, quod ordinem diaconorum dicit eſſe purgativum, ordinem autem ſacerdotum illuminativum, ordinem vero Epiſcoporum perfectivum: &, ſicut ipſe dicit in vi. cap. eiuſdem Libri, his tribus ordinibus tres ordines alii reſpondent: nam ordini diaconorum ſubiicitur ordo immundorum; qui purgatione indigent; ordini vero presbyterorum ſubiicitur ordo illuminandorum, ſcilicet ſacer populus, qui a presbyteris illuminatur per ſacramentorum ſuſceptionem; ordini vero Epiſcoporum ſubiicitur ordo perfectorum, ſcilicet monachorum, qui per eorum traditiones edocetur ad perfectiſſimam perfectionem ſurſum actus. Ex quo patet ſecundum Dionyſium quod perfe-

fectio attribuitur ſolis Epiſcopis, & monachis: Epiſcopis tamquam perfectoribus, monachis autem tamquam perfectis. Sed ne aliquis dicat, quod Dionyſius tradit ordinem eccleſiaſticæ Hierarchiæ ab Apoſtolis inſtitutum, cum tamen ex Domini inſtitutione idem eſſent Epiſcopi, & preſbyteri; hoc manifeſte falſum apparet ex hoc quod dicitur Luc. x. 1. *Poſt hac autem deſignavit Dominus alios ſeptuaginta duos:* ubi dicit Gloſſa: „Sicut in Apoſtolis eſt forma „Epiſcoporum, ſic in ſeptuaginta duobus „forma eſt presbyterorum ſecundi ordi- „nis." Et mirum eſt cum hoc ipſi introducant, qualiter propriam vocem ignorent, ſtatim poſtmodum aſſerentes, ſolum citra tempora Hieronymi Epiſcopos a presbyteris eſſe diſtinctos: & ſi quis ad anteriora tempora progredi voluerit, inveniet etiam in veteri lege diſtinctos Pontifices a minoribus ſacerdotibus, inquantum erat ſacerdotium illud noſtri ſacerdotii figurale. Dicitur enim diſt. xxi. cap. *De quibus: Summi Pontifices, & minores ſacerdotes a Deo ſunt inſtituti per Moyſen, qui ex praecepto Domini Aaron in ſummum Pontificem, filios vero ejus unxit in minores ſacerdotes.* Ex quo patet quod falſum intellectum concipiunt ex verbis Hieronymi. Non enim intendit Hieronymus dicere, quod in primitiva Eccleſia eſſet idem ordo, vel ſtatus Epiſcoporum, & presbyterorum; ſed quod vocabulorum iſtorum erat promiſcuus uſus, quia & presbyteri dicebantur Epiſcopi quaſi intendentes, & Epiſcopi presbyteri propter dignitatem: unde Iſidorus dicit, & habetur diſt. xxi. cap. *Cleros*, quod *presbyteri minores, licet ſint ſacerdotes, tamen Pontificatus apicem non habent, quia nec chriſmate frontem ſignant, nec Spiritum paraclytum dant, quod ſolum deberi Epiſcopis, lectio Actuum Apoſtolorum demonſtrat:* & concludit: *Unde & apud veteres idem Epiſcopi, & presbyteri fuerunt, quia illud nomen eſt dignitatis, non ætatis.* Ubi oſtendit differentiam eſſe in re, ſed convenientiam in nomine propter dignitatem, quam importat nomen presbyteratus. Fuit autem poſtmodum neceſſarium ad vitandum ſchiſmatis errorem, qui ex indifferentia nominis oriebatur, ut etiam nomina diſtinguerentur, ut ſcilicet ſoli maiores presbyteri Epiſcopi dicerentur, minores vero ſolum presbyteri dicerentur.

Quod vero quinto propoſitum eſt, non habet efficaciam. Vita enim contemplativa non ſolum præfertur activæ, quia eſt ſecurior, ut proponitur, ſed quia eſt ſimpliciter melior, ſecundum quod Dominus dicit Luc. x. 43. *Optimam partem elegit ſibi Maria.* Et quanto contemplatio melior eſt actione, tanto plus pro Deo videtur facere qui dilectæ contemplationis aliquod detrimentum patitur, ut ſaluti proximorum propter Deum intendat. Intendere igitur ſaluti proximorum cum aliquo detrimento contemplationis propter amorem Dei, & proximi, ad maiorem perfectionem caritatis videtur pertinere quam ſi aliquis intantum dulcedini contemplationis inhæreret, quod nullo modo eam deſerere vellet, etiam propter ſalutem aliorum, propter quam Apoſtolus non ſolum prolongationem præſentis vitæ, ſed etiam a contemplationis cæleſtis patriæ retardari ad tempus voluit propter proximorum ſalutem, ut patet per illud quod dicitur Phil. 1. 23. *Coarctor enim e duobus, deſiderium habens diſſolvi, & eſſe cum Chriſto, multo melius eſt: permanere autem in carne, neceſſarium propter vos.* Sed ſi de perfectione caritatis agitur, quæ in animi præparatione plurimum conſiſtit, ut ſupra ex verbis Auguſtini probatum eſt; multi contemplativam vitam agentes, etiam hanc perfectionem habent, ut cum animo ſint parati ſecundum Dei beneplacitum etiam a dilectæ contemplationis otio ſuſpendi ad tempus, ut proximorum ſaluti vacent: quæ tamen perfectio caritatis in pleriſque proximorum utilitati vacantibus non invenitur, quos magis contemplativæ vitæ tædium ad exteriora deducit quam in deſiderio habeatur: ut ſic in eis ad perfectionem dilectionis pertineat quod eam tamquam bonum dilectum ad tempus poſtponant. Sed quorumdam defectus ſtatui, vel officio præiudicium afferre non poteſt: hoc enim ipſum quod eſt aliorum proximorum curam gerere, perfectionis actus cenſeri debet, cum ad perfectam dilectionem Dei, & proximi pertineat.

Sed hic conſiderandum eſt, quod non quicumque actu habet quod eſt perfectius, in perfectiori ſtatu conſtituitur. Nullus enim dubitat quin virginitatem ſervare ad perfectionem pertinear, quia de hoc Dominus dicit: *Qui poteſt capere, capiat:* Matth. xix. 12, & Apoſtolus dicit I. Cor. vii. 25. *De virginibus praeceptum Domini non habeo; conſilium autem do:* ſunt autem conſilia de operibus perfectionis: & tamen virginitas conſervata abſque voto, perfectionis ſtatum non habet. Dicit enim Auguſtinus in Libro de virginibus: *Neque enim ipſa*, ſcilicet virginitas, *quia virginitas eſt, ſed quia Deo dicata eſt, honoratur:*

qua

qua licet in carne ſervetur, at per hoc etiam virginitas corporis ſpiritualis eſt, quam vovet, & ſervat continentia pietatis: & infra: *Honoratius in animi bonis illa continentia numeranda eſt qua integritas carnis ipſi creatori anima, & carnis vovetur, conſecratur, ſervatur*. Manifeſtum eſt autem quod archidiaconi, & curati presbyteri, etſi curam animarum habeaot, non ramen ſe voto aſtringunt ad huiuſmodi curam habeodam, alioquin non poſſent abſque auctoritate eius qui io voto perpetuo diſpenſare poſſet, archidiaconatus, parochiæve curam dimittere. Etſi igitur archidiaconus, vel presbyter curatus aliquem perfectionis actum exerceat, vel officium accipiat, ooo tamen perfectionis ſtatum habet. Et ſi quis recte conſideret, huius perfectionis ſtatum magis habent religioſi, qui ex voto ſui ordinis obligantur ad hoc quod Epiſcopis ſubminiſtrent in his quæ ad curam animarum pertinent, prædicando, & audiendo confeſſiones, quam ipſi archidiaconi curati.

Iam vero quod ſexto proponitur, quod augmentum, vel perfectio caritatis non poteſt eſſe in perſona quæ non ſit in ſtatu, patet ſecundum prædicta omnino eſſe falſum. Sunr enim aliqui iu ſtatu perfectionis, imperfectam caritatem, vel omnino nullam habentes, ſicut multi Epiſcopi, & religioſi in peccato mortali exiſtentes. Quamvis igitur multi boni curati perfectam caritatem habeant, ut ſint parati animam ſuam ponere pro aliis, non tamen propter hoc ſunt in ſtatu perfectionis: quia non deſunt multi laici, etiam coniugati, eamdem caritatis perfectionem habentes, ut pro ſalute proximorum parati ſint animas ponere, nec tamen in ſtatu perfectiouis eſſe dicuntur.

Quod vero ſeptimo proponitur, ſeptem diacooos ab Apoſtolis ioſtitutos perfectionis ſtatum habuiſſe, hoc uec ex textu, nec ex Gloſſa haberi poteſt. Quod enim eos dicitur fuiſſe plenos Spiritu ſancto, & ſapientia, oſtendit eos gratiæ perfectionem habuiſſe, quæ poteſt eſſe etiam in his qui ſtatum perfectionis non habent. Quod vero in Gloſſa Bedæ dicitur, quod erant ſublimioris gradus, & proximi circa aram, deſignat eminentiam gradus, vel officii. Aliud autem eſt eſſe in gradu, & aliud eſſe in ſtatu, ut ſupra iam dictum eſt. Et tamen verum eſt illos ſeptem diaconos etiam in ſtatu perfectionis fuiſſe, illius, inquam, perfectioois de qua Dominus dicit: *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia qua habes.... & veni, ſequere me*: Matth. XIX. 21. Nam relictis omnibus ſecuti fuerant Chriſtum, nihil proprium poſſideotes; ſed erant illis omnia communia, ut dicitur Act. IV. a quorum exemplo omnes religiones derivatæ ſunt.

Quod vero octavo proponitur, beatos Stephanum, Laurentium, & Vincenrium archidiaconos in ſtatu perfectionis foiſſe; concedimus quidem, ſed uon propter archidiaconatum, ſed propter martyrium, quod omoi perfectioni religionis præfertur. Unde dicit Auguſtinus in Lib. de virgioibus: *Perhibet huius rei præclariſſimum teſtimonium eccleſiaſtica auctoritas, in qua fidelibus netum eſt quo loco martyres, & quo defuncta ſanctimoniales ad altaris ſacramenta recitentur*. Sic enim dico & Sebaſtianum iu ſtatu perfectionis fuiſſe, & Georgium; nec tamen propter hoc dicemus milites ſtatum perfectionis habere.

Quod autem nooo obiicitur, quod presbyteri curati, & archidiaconi ſunt ſimiliores Epiſcopis quam religioſi; verum eſt quantum ad aliquid, ſcilicet quantum ad curam ſubditorum; ſed quantum ad perpetuam obligationem, quæ requiritur ad ſtatum perfectioois, ſimiliores ſunt Epiſcopo religioſi quam archidiaconi, & presbyteri curati, ut ex prædictis patet.

Quod vero decimo proponitur, quod adminiſtratio facultatum Eccleſiæ ſtarom perfectionis oon minuit, indobitanter concedimus: alioquin in ipſis religionibus prælati, & alii officiales temporalia diſpenſantes a gradu perfectionis deciderent. Sed hoc in eis perfectionis cuiuſdam ſtatum diminuit quod propriis non abrenuntiant, ſua omnia propter Chriſtum relinquentes, quinimmo Eccleſiarum fructus tamquam proprios lucrifaciunt.

In eo vero quod undecimo proponitur, manifeſte inveniuntur deſipere, Vigilantii errorem ſequentes: contra quem Hieronymus ſcribens dicit: *Quod autem aſſerit eos melius facere qui utantur rebus ſuis, & paulatim fructus poſſeſſionum pauperibus dividant, quam illos qui poſſeſſionibus venumdatis ſemel omnia largiuntur, non a me ei, ſed a Domino reſpondebitur: Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia qua habes, & da pauperibus; & veni, ſequere me. Ad eum loquitur qui vult perfectus eſſe, qui cum Apoſtolis patrem, naviculam, & rete dimittit. Iſte quem tu laudas, ſecundus, aut tertius gradus eſt*. Non ergo propter hoc archidiaconi, vel presbyteri curati ſunt perfectiores, quia ſervant hoſpitalitatem,

quam

quam monachi, qui proprium non habentes eam ſervare non poſſunt.

Quod vero duodecimo proponitur, quod nullum ſacrificium eſt Deo magis acceptum quam zelus animarum, abſque dubitatione concedimus. Sed animarum hic ordo ſervandus eſt ut primo homo zelum animæ ſuæ habeat, eam ab omni affectu terrenorum abſolvens, ſecundum illud Sapientis Eccli. xxx. 24. *Miſerere animæ tuæ, placens Deo*: ut pater per Auguſtinum XXI. de civit. Dei. Sic ergo ſi aliquis poſt contemptum terrenorum, & ſui ipſius in hoc procedat ulterius ut etiam aliarum animarum zelum habeat, erit perfectius ſacrificium. Sed tunc perfectiſſimum eſt quando ad zelum animarum habendum voto, ſeu profeſſione obligatur, ſicut Epiſcopus, vel etiam religioſi ad hoc per votum obligati.

Quod vero tertiodecimo proponitur, quod ſicut Patriarcha præſidet in ſuo patriarchatu, & Epiſcopatus in ſuo epiſcopatu; ita archidiaconus in ſuo archidiaconatu, & presbyter curatus in ſua parochia: eſt manifeſte falſum. Nam Epiſcopi principaliter curam habent omnium ſuæ diœceſis; presbyteri autem curati, vel etiam archidiaconi habent aliquas adminiſtrationes ſub Epiſcopis: ſic enim ſe habent ad Epiſcopum ſicut balivi, vel præpoſiti ad Regem: unde ſuper illud I. Cor. xii. 28. *Alii opitulationes, alii gubernationes*, dicit Gloſſa: „*Opitulationes*, id„ eſt eos qui maioribus ferunt opes, ut „ Titus Apoſtolo, vel archidiaconi Epi„ ſcopis; *gubernationes*, ſcilicet minorum „ perſonarum prælationes, ut ſunt preſ„ byteri, qui documento ſunt." Unde & hoc ipſum oſtenditur in ordinatione ſacerdotum, de quibus Epiſcopus dicit: *Quanto fragiliores ſumus*, ſcilicet Apoſtolis, *tanto magis his auxiliis indigemus*. Unde xvi. quæſt. i. cap. *Cunctis* dicitur: *Omnibus presbyteris, diaconibus, & reliquis clericis attendendum eſt ut nihil abſque proprii Epiſcopi licentia agant. Non utique Miſſas ſine ſuo iuſſu quiſquam presbyterorum in ſua parochia agat, non baptizet, nec quidquam abſque eius permiſſu faciat*: & ſimiliter lxxx. diſt. cap. *Non debere: Presbyteri nihil ſine præcepto, & conſilio Epiſcopi agant.*

Quod vero quartodecimo proponitur de clericis qui propter enormia delicta in monaſterio retruduntur, ſatis eorum animum, & intentionem declarat. Nam, ſicut Gregorius dicit X. Moral. *pravi cum recta prædicant, valde difficile eſt ut ad hoc quod taciti ambiunt, non erumpant*. Arbitrantur enim clericos eſſe in ſtatu perfectionis, non autem monachos, propter pœnitentiæ altitudinem, quam monachi voluntarie ſuſcipiunt innocentes, ad quam coguntur clerici delinquentes. Qui quidem ſtatus tanto eſt apud Deum altior, quanto in mundo fuerit abiectior, ſecundum illud Luc. xiv. 11. *Qui ſe humiliat, exaltabitur*: & Iacob. ii. 5. dicitur: *Elegit Deus pauperes in hoc mundo, divites in fide, & heredes regni*. Sed mundanam gloriam ambientes, illa ſtare reputant quæ ad gloriam pertinent, atque illa eſſe deiecta quæ videntur humilia.

CAPUT XXIV.

Solutio rationum quæ inducebantur ad probandum, quare defectus ſolemnis benedictionis, vel conſecrationis non derogat ſtatui perfectionis presbyteri curati, vel archidiaconi.

Oſtenſo igitur quam frivolæ ſunt rationes quas inducunt ad oſtendendum, quod archidiaconi, & presbyteri curati ſunt in ſtatu perfectiori quam religioſi; oſtendendum eſt quam frivolum ſit quod obiiciunt contra hoc quod dictum eſt, quod in ſtatu perfectionis quis ponitur per ſolemnem benedictionem, aut conſecrationem.

Ubi primo conſiderandum eſt, quod ſolemnis conſecratio, aut benedictio non eſt cauſa quod homo ſit in ſtatu perfectionis, ſed inducitur quaſi ſignum. Non enim adhibetur niſi illis qui in aliquo ſtatu ponuntur, non quidem ſemper in ſtatu perfectionis exiſtentibus, ſed ſtatum quemcumque adipiſcentibus. Hi enim qui matrimonio iunguntur, in ſtatu aliquo ponuntur, quia ex tunc vir non habet poteſtatem ſui corporis, ſimiliter neque mulier, ut dicitur I. Corinth. vii. eſt enim in matrimonio perpetua obligatio unius ad alterum, ad quam ſignificandam ab Eccleſia ſolemnis benedictio nuptiarum exhibetur; non tamen in ſtatu perfectionis ponitur, ſed in ſtatu matrimonii. Unde & his qui in ſtatu perfectionis ponuntur, in ſignum perpetuæ obligationis, ſolemnis benedictio, aut conſecrario exhibetur; ſicut etiam cum civiliter aliquis ſtatum mutat, ſicut cum ſervus manumittitur, aliqua civilis ſolemnitas exhibetur. Hoc autem non frivole dicitur, ſed auctoritate Dionyſii confirmatur, qui dicit vi. cap. eccleſ. Hierar. quod *divini duces noſtri*, ſcilicet Apoſtoli, *nominationibus ſanctis ipſos*

Digitized by Google

pſos dignati ſunt, ſcilicet qui ſunt in ſtatu perfectorum, *alii quidem famulos, alii autem ipſos monachos nominantes ex Dei puro ſervitio & famulatu, & indiviſibili, & ſingulari vita, tamquam uniente ipſos indiviſibilium ſanctis convolutionibus ad deiformem unitatem, & amabilem Deo perfectionem. Propter quod & perfectam ipſis donavit gratiam ſancta legiſlatio, & quadam ipſos dignata eſt ſanctificativa invocatione.* Ubi expreſſe habetur, quod quia monachi perfectionis ſtatum aſſumunt, ideo eis ſolemnis benedictio ſecundum traditiones Apoſtolorum datur.

Quod ergo primo proponitur, quod in conſecratione tam Epiſcopi, quam ſacerdotis verba communia proferuntur, ſicut hæc, *Conſecrentur, & ſanctificentur manus iſta &c.* non facit ad propoſitum: non enim nunc agimus de ſacerdote, inquantum ſacerdos eſt, ſic enim in ſtatu ponitur per ſolemnem conſecrationem: non quidem in ſtatu perfectionis activo, vel paſſivo, ſed in ſtatu illuminativo, ſecundum Dionyſium, ſcilicet inquantum curam accipit: tunc enim ei nulla ſolemnis benedictio adhibetur, unde tunc nullum ſtatum ſuſcipit, ſed fit ei quædam officii commiſſio. Epiſcopus autem ad ipſam curam paſtoralem conſecratur propter perpetuam obligationem, qua ſe ad paſtoralem curam obligat, ſicut ex ſupra dictis apparet.

Quod vero ſecundo proponitur, dicendum, quod unctio capitis quæ Regibus exhibebatur, ſignum erat ſtatus habentis principalem curam regni; alii autem qui ſunt officiales in regno, tamquam non habentes perfectam regiminis rationem, non ungebantur. Ita etiam in regno Eccleſiæ Epiſcopus ungitur tamquam principaliter habens curam regiminis; archidiaconi vero, & presbyteri curati non unguntur in ſuſceptione curæ, quia non ſuſcipiunt principaliter curam, ſed quamdam ſubminiſtrationem ſub epiſcopali regimine, ſicut balivi, vel præpoſiti ſub Rege. Nec propter hoc ſequitur quod Rex habeat ſtatum perfectionis, quia cura eius ſe extendit ad temporalia, non ad ſpiritualia, ſicut cura epiſcopalis. Caritas autem, in qua perfectio conſiſtit, per ſe reſpicit ſpirituale bonum: unde & cura ſpiritualis ad perfectionem pertinet, non autem cura temporalis, licet ex perfecta caritate poſſit exerceri.

Quod vero tertio proponitur, longe eſt a propoſito: non enim nunc agimus de perfectione meriti, quod poteſt eſſe interdum perfectius non ſolum in curato presbytero quam Epiſcopo, vel religioſo, ſed etiam in laico coniugato; ſed loquimur de perfectionis ſtatu: unde etiam in hoc videtur obiiciens ſuam vocem ignorare. Nam ſecundum quod obiicit, nec etiam ipſi Epiſcopi eſſent in maiori ſtatu quam religioſi, cum interdum ſint minoris meriti.

Quod vero quarto proponitur, quod Epiſcopatus non eſt ordo, hoc manifeſte continet falſitatem, ſi abſolute intelligatur. Expreſſe enim dicit Dionyſius eſſe tres ordines eccleſiaſticæ hierarchiæ, ſcilicet Epiſcoporum, presbyterorum, & diaconorum, & XXI. diſt. cap. *Cleros* habetur, quod ordo Epiſcoporum quadripartitus eſt. Habet enim ordinem Epiſcopus per comparationem ad corpus Chriſti myſticum, quod eſt Eccleſia, ſuper quam principalem accipit curam, & quaſi regalem. Sed quantum ad corpus Chriſti verum, quod in ſacramento continetur, non habet ordinem ſupra presbyterum. Quod autem habeat aliquem ordinem, & non iuriſdictionem ſolam, ſicut archidiaconus, vel curatus presbyter, patet ex hoc quod Epiſcopus poteſt multa facere quæ non poteſt committere, ſicut confirmare, ordinare, & conſecrare baſilicas, & huiuſmodi; quæ vero iuriſdictionis ſunt, poteſt aliis committere. Idem etiam patet ex hoc quod ſi Epiſcopus depoſitus reſtituatur, non iterum conſecratur tamquam poteſtate ordinis remanente, ſicut & in aliis contingit ordinibus.

Quod vero quinto proponitur, quod ſolemniter inſtituitur archidiaconus, vel plebanus, quia inveſtitur per anulum, vel aliquid huiuſmodi, omnino ridiculoſum eſt. Iſta enim ſolemnitas eſt magis ſimilis civilibus ſolemnitatibus (ſecundum quas aliqui inveſtiuntur de feudo per baculum, vel per anulum) quam ſolemnitatibus Eccleſiæ, quæ in quadam conſecratione, vel benedictione conſiſtunt.

CAPUT XXV.

Solutio rationum quæ inducebantur ad probandum, quod non derogat ſtatui perfectionis presbyteri, vel archidiaconi, quod curam dimittere poſſunt.

Nunc oſtendendum eſt tertio, quomodo ſit frivolum id quod obiicitur contra id quod dictum eſt, quod presbyteri, vel archidiaconi poſſunt dimittere curam, non autem Epiſcopus Epiſcopatum, vel religioſus religionem.

Cir-

Circa quod primo conſiderandum eſt, quod quicumque a perfectiori ſtatu tranſit ad ſtatum qui non eſt perfectionis, cenſetur apoſtata, ſecundum illud Apoſtoli I. Timot. v. 11. de viduis cum luxuriatæ fuerint in Chriſto, nubere volentibus: *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt:* ubi dicit Gloſſa, quod in hoc damnatur propoſiti fraus, damnatur fracti voti fides, damnantur tales qui continentiæ primam fidem irritam fecere, & omnes huiuſmodi ſunt ſimiles uxori Loth, quæ retro reſpexit; & hoc eſt apoſtatare. Unde ſi archidiaconi, vel plebani in ſtatu perfectionis eſſent, dimittentes archidiaconatum, vel parochiæ curam, damnarentur, cum apoſtatæ eſſent.

Quod vero primo proponitur, quod archidiaconi, vel plebani poſſunt tranſire ad religionem, non propter hoc quod ſtatus religionis ſit perfectior, ſed quia ſecurior: patet expreſſe falſum eſſe. Dicitur enim XIX. quæſt. 1. *Clerici qui monachorum propoſitum appetunt, quia meliorem vitam ſequi cupiunt, liberos eis ab Epiſcopis in monaſteria largiri oportet ingreſſus*. Ex quo habetur quod ideo licet eis tranſire, quia melius eſt, & non ſolum quia ſecurius. Et præterea archidiaconi, & habentes curam parochiæ, non ſolum poſſunt, cura archidiaconatus, & parochiæ dimiſſa, religionem intrare, ſed etiam in ſæculo remanere; ſicut patet de illis qui dimittunt parochiam, & accipiunt præbendam in Eccleſia cathedrali. Poſſunt etiam coniugem accipere, ſi non fuerint in ſacris ordinibus conſtituti. Ex quibus omnibus patet quod ſtatum perfectionis non habent.

Quod vero ſecundo proponitur, quod religioſus non eſt propter hoc perfectioris ſtatus, quia non poteſt religionem dimittere: quia etiam ille qui eſt uxoratus, non poteſt uxorem dimittere, qui tamen non eſt in ſtatu perfectionis: ex prædictis patet omnino frivolum eſſe. Uterque enim ſtatus, ſcilicet religionis, & matrimonii, aliquid ſimile habet, ſcilicet perpetuam obligationem; & ideo uterque ſtatus eſt quaſi alicuius. Sed obligatio matrimonii non eſt ad opus perfectionis, ſed ad reddendum carnale debitum: & ideo eſt quidem ſtatus, ſed non perfectionis. Status autem religionis habet obligationem ad opera perfectionis, quæ ſunt paupertas, continentia, & obedientia; & ideo eſt ſtatus perfectionis.

Quod vero tertio proponitur, quod propter humilitatem, & infirmitatem virium poteſt aliquis a perfectiori ſtatu diſcedere ad minorem, ſicut David dimiſſis armis Saulis, accepit fundam, & lapidem: ſecundum aliquid verum eſt, & ſecundum aliquid falſum eſt. Poteſt enim aliquis propter infirmitatem ab altiori religione ad minorem tranſire, non tamen ſine diſpenſatione. A religione vero ad ſtatum ſæcularem etiam presbyteri curati, vel archidiaconi tranſire non poſſunt: nullo enim modo in hoc diſpenſat Eccleſia. Ex quo manifeſte apparet quod multo plus excedit ſtatus religionis cuiuſcumque ſtatum archidiaconi, vel plebani (ſi tamen ſtatus dicendus eſt) quam ſtatus altiſſimæ religionis, cuiuſcumque infimæ.

Quod vero quarto proponitur, quod ſi immutabilitas eſſet de ratione ſtatus, numquam liceret de ſtatu ad ſtatu tranſire, omnino frivolum eſt. Licet enim tranſire ad ſtatum maiorem, non tamen ad minorem, ſicut habetur extra de regularibus. In maiori enim intelligitur eſſe etiam id quod eſt minus, ſed non e converſo: & qui obligat ſe ad dandum aliquid minus, non reputatur reus, ſi dederit maius.

Quod vero quinto proponitur, quod prælatus poteſt curatum ſibi ſubditum de religione ad Eccleſiam ſuam revocare, eſt omnino falſum, & ſacris canonibus contrarium. Dicitur enim extra de renuntiatione, cap. *Admonet*: *Univerſis presbyteris tui Epiſcopatus ſub diſtrictione prohibeas ne Eccleſias tuæ diœceſis ad ordinationem tuam pertinentes abſque tuo aſſenſu intrare audeant, aut detinere, aut dimittere te inconſulto. Quod ſi quis contra prohibitionem tuam venire præſumpſerit, in eum canonicam exerceas ultionem*. Et de privileg. *Cum & plantare*, §. *In Eccleſiis*, dicitur, quod *religioſi in Eccleſiis ſuis, quæ ad ipſos pleno iure non pertinent, inſtituendos presbyteros Epiſcopis repræſentent, ut eis de plebis cura reſpondeant; ipſis vero pro rebus temporalibus rationem exhibeant competentem: inſtitutos etiam inconſultis Epiſcopis non audeant removere*. Ex quibus non plus habetur niſi quod presbyteri curati non poſſunt dimittere Eccleſias Epiſcopo inconſulto; & ſi dimiſerint, puniri poſſunt. Sed hoc generale imprudenter applicant ad hoc ſpeciale, ut non poſſint ſine licentia Epiſcopi dimiſſa cura religionem intrare. Dicitur enim expreſſe XIX. quæſt. 1. cap. *Duæ*, quod etiam contradicente Epiſcopo poſſunt clerici ſæculares Eccleſiis ſuis dimiſſis

Digitized by Google

miſſis religionem intrare. Quod vero habetur VII. quæſt. I. *Epiſcopus de loco &c.* manifeſte dicitur de tranſitu ad aliam Eccleſiam, non autem de tranſitu ad religionem.

Quod vero ſexto obiicitur, quod monachi etiam poſſunt tranſire de religione ad Eccleſiam ſæcularem cum cura, non eſt ſimile: quia non tranſeunt ſtatu religionis dimiſſo. Dicitur enim XVI. quæſt. I. de monachis: *Qui diu morantes in monaſteriis, ſi poſtea ad clericatus ordines pervenerint, ſtatuimus, non debere eos a priori propoſito diſcedere.* Sed archidiaconus, vel curatus dimiſſa cura poteſt religionem intrare tamquam tranſiens de ſtatu imperfectiori ad perfectiorem, ſpiritu Dei ductus, ut habetur XIX. quæſt. I. *Duæ.*

Quod vero ſeptimo proponitur, quod aliquis qui fuit in caritate, poteſt recedere a caritate: igitur non ſequitur quod qui recedit a ſtatu perfectionis, non fuerit in ſtatu perfectionis: tam frivolum eſt, ut reſponſione non indigeat. A caritate enim nullus diſcedit niſi peccando, & ſimiliter a ſtatu perfectionis aliquis peccando recedit: quia ſicut ad caritatis dilectionem aliquis obligatur ex lege communi, ita ad ſtatum perfectionis aliquis obligatur ex voto ſpeciali.

Quod vero octavo proponitur, quod Epiſcopi non poſſint tranſire ad religionem ſine licentia Papæ, hoc eſt ex conſtitutione Eccleſiæ, patet eſſe falſum; immo eſt ex ipſa obligatione qua ſe Epiſcopi obligant ad perpetuam curam plebis habendam: unde Apoſtolus dicit I. Cor. IX. 16. *Neceſſitas mihi incumbit: va enim mihi eſt, ſi non evangelizavero.* Et cauſam neceſſitatis ſubdit, dicens: *Cum liber eſſem ex omnibus, omnium me ſervum feci*, ſcilicet per perpetuam obligationem. Unde & in decretal. non inducitur quaſi ſtatutum, ſed quaſi ratione probatum.

Quod vero nono proponitur, nullam efficaciam habet. Certum eſt enim quod de iure communi non debet aliquis eligi ad Epiſcopatum, nec debet ſuſcipere archidiaconatum, vel parochiæ curam, niſi ſit in ſacris ordinibus conſtitutus ſecundum eccleſiaſtica ſtatuta. Sed in his Papa poteſt diſpenſare, & aliquando diſpenſat; & tunc habentes curam archidiaconatus, vel parochiæ, vel etiam ſi in Epiſcopos ſint electi, poſſunt relicta cura contrahere matrimonium, ita quod non dirimitur iam contractum: quod de religioſis dici non poteſt.

CAPUT XXVI.

Quæ opera ad religioſos pertinere poſſunt.

RESTAT igitur dicendum, quæ opera ad eos pertineant qui in religionis ſtatu ſunt. Sed quia de his plene alibi tractavimus, ſufficit hic propter calumniatores pauca quædam inſerere.

Inducunt enim verbum Hieronymi, quod habetur in decretis diſt. LXV. cap. *Olim*: *Antequam diaboli inſtinctu ſtudia in religione fierent*: ubi miror, ſi hoc introducant, quaſi religioſi ſtudere non debeant, cum ſtudium, & ſacræ Scripturæ præcipue, ad eos maxime pertineat qui vitam contemplativam elegerunt, præſertim cum Auguſtinus dicat XIX. de civ. Dei, quod *a ſtudio cognoſcendæ veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium.* Si enim hoc intenderent per hæc verba Hieronymi probare, convincerentur per id quod ſequitur in eodem cap. *Et diceretur in populis: Ego ſum Pauli, ego ſum Apollo.* Unde manifeſtum eſt hunc eſſe intellectum verbi præmiſſi. *Antequam diaboli inſtictu ſtudia*, ideſt depreſſiones, *in religione*, ſcilicet chriſtiana, *fierent.*

Item inducunt, quod poteſtas ligandi, atque ſolvendi quantum ad executionem, vel executionis rationem ſacerdotibus religioſis non tribuitur. Miror autem ad quid tendant. Si enim ſic intelligunt, quod monachi (a) non habent ex hoc ipſo quod ordinantur in ſacerdotes, executionem clavium; verum eſt quidem; ſed hoc idem de ſæcularibus dici poteſt: non enim ex hoc ipſo quod ſæcularis ordinatur in ſacerdotem, ſuſcipit executionem clavium, ſed ex hoc quod aliquam ſuſcepit curam. Si vero intendunt, quod ex hoc ipſo quod eſt religioſus, non poſſit habere executionem clavium; manifeſte falſum eſt, & contra id quod dicitur XVI. quæſt. I. *Sunt nonnulli nullo dogmate fulti, audaciſſimo quidem zelo magis amaritudinis quam dilectionis inflammati, aſſerentes, monachos, quia mundo mortui ſunt, & Deo vivunt, ſacerdotalis officii potentia indignos; neque pœnitentiam, neque chriſtianitatem largiri, nec abſolvere poſſe per ſacerdotalis officii divinitus ſibi iniunctam poteſtatem. Sed omnino labuntur. Neque enim beatus Benedictus, monachorum præceptor almificus, huiuſcemodi rei aliquo modo extitit interdictor.* In quo etiam notandum eſt, id ſolum

(a) *Al.* ſi habent.

ſolum religioſis eſſe illicitum quod eis eſt ſecundum ſtatuta ſuæ regulæ interdictum.

Item inducunt quod habetur XVI. quæſt. 1. *Monachus non doctoris, ſed plangentis habet officium*. Quod ſi ideo inducunt ut probent quod non convenit monacho, ex hoc quod eſt monachus, quod ſit doctor; verum eſt, alioquin omnis monachus doctor eſſet. Si vero intelligant quod monachus habet aliquid repugnans doctoris officio; manifeſte ſalſum eſt, quinimmo convenientiſſimum eſt religioſis docere, præcipue ſacram Scripturam: unde ſuper illud Ioan. IV. *Reliquit ergo mulier hydriam &c.* Gloſſa dicit, & eſt Auguſtini: „ Hinc „ diſcant evangelizaturi prius deponere „ curam, & onus ſæculi: unde & Do„ minus illis univerſalis doctrinæ commi„ ſit officium qui eum fuerant omnibus „ relictis ſecuti, dicens Matth. ult. di„ ſcipulis ſuis: *Euntes docete omnes gen*„ *tes.* “

Et ſimilis reſponſio eſt ad omnia ſimilia, ſicut ad illud: *Alia eſt cauſa clerici, alia monachi. Clericus*, ſcilicet habens curam, *dicit, Ego paſco; monachus, Ego paſcor*. Et iterum: *Monachus ſedeat ſolitarius, & taceat*. Per hæc enim, & ſimilia declaratur quid monacho conveniat ex hoc quod eſt monachus; non autem per hæc ei interdicitur alia maiora aſſumere, ſi ei ſuerint commiſſa; ſicut clericus non poteſt excommunicare ex hoc quod eſt clericus, poteſt tamen, ſi hoc ei ab Epiſcopo committatur.

Item quod inducunt non amplius quam duos eſſe ordines a Domino inſritutos; ſcilicet duodecim Apoſtolorum, quorum formam tenent Epiſcopi; & ſeptuagintaduorum diſcipulorum, quorum formam tenent curati presbyteri: ſi ad hoc inducitur quod religioſi non habent ordinariam curam, ſi non fuerint vel Epiſcopi, vel curati; nullus poteſt negare. Si autem hoc intendant, quod religioſi non poſſunt prædicare, vel confeſſiones audire ex ſuperiorum prælatorum commiſſione; patet hoc eſſe falſum: quia quanto quis eſt celſior, tanto & illis erit potentior, ut habetur XVI. quæſt. 1. *Sunt nonnulli*. Unde ſi ſæculares ſacerdotes non curati poſſunt huiuſmodi facere ex commiſſione prælatorum, multo magis hoc poſſunt religioſi, ſi eis committatur.

Hæc reſpondenda occurrunt his qui perfectionem religionis denigrare nituntur, a contumeliis abſtinendo: quia, ſicut ſcriptum eſt Prov. X. 18. *qui profert contumeliam, inſipiens eſt*: & XX. 3. *Omnes ſtulti miſcentur contumeliis*.

Si quis igitur contra hæc reſcribere voluerit, mihi acceptiſſimum erit. Nullo enim modo melius quam contradicentibus reſiſtendo, aperitur veritas, & falſitas confutatur, ſecundum illud Salomonis (Proverb. XXVII. 17.) *Ferrum fere acuitur, & homo exacuit faciem amici ſui*. Ipſe autem Deus iudicet inter nos & eos, qui eſt benedictus in ſæcula ſæculorum. Amen.

Digitized by Google

DIVI THOMAE AQUINATIS

CONTRA PESTIFERAM DOCTRINAM

retrahentium homines a religionis ingreſſu

OPUSCULUM XVIII. *

* Al. XVII.

CAPUT I.

Auctoris intentio.

CHriſtianæ religionis propoſitum in hoc præcipue videtur conſiſtere, ut a terrenis homines abſtrahat, & ſpiritualibus faciat eſſe intentos. Hinc eſt quod auctor fidei, & conſummator Ieſus in hunc mundum veniens ſæcularium rerum contemptum & facto, & verbo ſuis fidelibus demonſtravit. Facto ſiquidem, quia, ſicut dicit Auguſtinus in Lib. de catechizandis rudibus, omnia bona terrena contempſit homo factus Dominus Ieſus, ut contemnenda monſtraret; & omnia terrena mala ſuſtinuit, quæ ſuſtinenda præcipiebat, ut neque in illis quæreretur felicitas, neque in iſtis infelicitas timeretur. Natus enim de matre, quæ quamvis a viro intacta conceperit, ſemperque intacta permanſerit, tamen fabro deſponſata erat, omnem typum carnalis nobilitatis extinxit. Natus in civitate Bethleem, quæ inter omnes Iudææ civitates erat exigua, noluit quemquam de terrenæ civitatis ſublimitate gloriari. Pauper factus eſt, cuius ſunt omnia, & per quem facta ſunt omnia, ne quiſquam cum in eum crederet, de terrenis divitiis auderet extolli. Noluit Rex ab hominibus fieri, quia humilitatis oſtendebat viam. Eſurivit qui omnes paſcit, ſitivit per quem omnis potus creatur, ab itinere fatigatus eſt qui ſe ipſum nobis viam fecit in cælum, crucifixus eſt qui cruciatus noſtros finivit, mortuus eſt qui mortuos ſuſcitavit. Hoc idem in verbis oſtendit: nam in ſuæ prædicationis exordio non aliqua regna terrena, ſicut in veteri teſtamento, ſed regnum cælorum pœnitentibus repromiſit. Diſcipulis primam beatitudinem in ſpiritus paupertate conſtituit, in qua etiam perfectionis iter eſſe monſtravit, dicens quærenti iuveni (Matth. xix. 21.) *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus; & veni, ſequere me.* Hanc viam eius diſcipuli ſunt ſecuti, tamqnam temporaliter nihil habentes, ſed ſpirituali virtute omnia poſſidentes. Habentes enim alimenta & quibus tegebantur, his erant contenti. Hoc autem tam pium, tamque ſalubre ſtudium diabolus, humanæ ſalutis æmulus, per homines carnales inimicos crucis Chriſti, terrena ſapientes, ab antiquis temporibus impedire non ceſſat. Dicit enim Auguſtinus in Lib. de agone chriſtiano: *Maſculi, & feminæ, & omnis ætas, & omnis ſæculi dignitas, ad ſpeciem vitæ æternæ commutata eſt. Alii neglectis temporalibus bonis, convolant ad divina: alii cedunt eorum virtutibus qui hæc faciunt, & laudant quod imitari non audent. Pauci autem adhuc murmurant, & inani livore torquentur, aut qui ſua quærunt in Eccleſia, quamvis catholici videantur, aut ex ipſo Chriſti nomine gloriam quærentes hæretici.* Ex horum ſiquidem numero inſurrexerunt ab olim diverſis quidem locis, ſed pari veſania, Iovi-

nianus

nianus Romæ, Vigilantius in Gallia, quæ antea errorum monſtris caruerant: quorum primus virginitati matrimonium, ſecundus paupertati divitum ſtatum præſumpſerunt æquare manifeſta perfidia; evangelica, & apoſtolica conſilia, quantum in ipſis eſt, reddentes inania. Si enim divitiæ paupertati, virginitati matrimonium comparantur ex æquo, fruſtra vel Dominus de paupertate ſervanda, vel eius Apoſtolus de virginitate cuſtodienda dedit conſilium. Unde inſignis doctor Hieronymus utrumque eorum efficaciter confutavit. Sed, ſicut in Apocalypſi legitur, unum de capitibus beſtiæ, quod quaſi occiſum fuerat, a plaga ſuæ mortis curatur. Inſurgunt enim iterato in Gallia novi Vigilantii, a conſiliorum obſervantia multipliciter, & aſtute homines retrahentes. Primo namque proponunt, nullos conſiliorum obſervantiam per religionis introitum debere aſſumere, niſi prius in mandatorum obſervantia exercitatos: per quorum dictum & pueris, & peccatoribus, & noviter converſis ad fidem arripiendæ perfectionis via præcluditur. Addunt inſuper, quod conſiliorum viam nullus debeat aſſumere, niſi prius multorum conſilio requiſito. Per quod quantum impedimentum aſſumendæ perfectionis paretur hominibus, nullus ſanæ mentis ignorat, dum carnalium hominum conſilia, quorum maior eſt numerus, facilius a ſpiritualibus homines retrahunt quam inducant. Conantur inſuper impedire obligationem hominum ad religionis ingreſſum, per quam firmatur animus ad perfectionis viam aſſumendam. Demum paupertatis perfectioni derogare multipliciter non verentur.

Horum autem conatum nefarium præfiguravit Pharao, qui, ut legitur Exod. v. 4. obiurgans Moyſen, & Aaron volentes populum Dei Aegypto educere: *Quare*, inquit, *Moyſes, & Aaron, ſollicitatis populum ab operibus ſuis?* Ubi dicit Gloſſa Origenis: „ Hodie quoque ſi Moyſes, & „ Aaron, ideſt propheticus, & ſacerdotalis ſermo, animam ſolicitet ad ſervitium Dei, exire de ſæculo, renuntiare omnibus quæ poſſidet, attendere „ legi, & verbo Dei; continuo audies „ unanimes, & amicos Pharaonis dicentes: Videte quomodo ſeducuntur homines, & pervertuntur adoleſcentes. “ Et poſtea ſubdit: „ Hæc erant tunc verba Pharaonis: hæc nunc amici eius loquuntur. “ Hæc igitur ſunt eorum conſilia, quibus impedire conantur tendentium ad perfectionem profectum. Sed ſecundum Salomonis ſententiam, non eſt conſilium contra Dominum: de cuius conſiſi auxilio ſpiritualibus armis, quæ ſunt potentia Deo, prædicta conſilia nitemur deſtruere, & præſumptionis altitudinem extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei.

De ſingulis igitur præmiſſorum hoc ordine proſequemur, ut primo ponamus ea quibus ſuam intentionem fundare nituntur; poſt hæc oſtendere conabimur ſecundum quid, & quomodo ſingulum prædictorum repugnat veritati, quæ ſecundum pietatem eſt; deinde oſtendemus ea quibus utuntur ad ſuæ opinionis aſſertionem, inania, & frivola eſſe.

CAPUT II.

Rationes quibus aſtruere quidam nituntur, non deberi aliquos ad religionem admitti antequam fuerint in præceptis exercitati.

Nituntur autem oſtendere multipliciter, quod conſiliorum viam non debent arripere, niſi prius fuerint in obſervantia mandatorum exercitati. Salvator enim noſter, ubi conſilium de paupertate ſectanda dedit, primo adoleſcenti propoſuit, ut ſi vellet vitam ingredi, ſervaret mandata, & tunc profitenti ſe a iuventute mandata ſervaſſe, conſilium ſervandæ paupertatis dedit. Videtur igitur quod obſervantia mandatorum viam conſiliorum præcedere debeat.

Item inducunt quod Matth. ult. ſuper illud, *Docentes eos ſervare omnia quæcumque mandavi vobis*, dicit Gloſſa Bedæ: „ Congruus ordo. Primo enim docendus „ eſt auditor, deinde fidei ſacramentis „ imbuendus, tunc ad ſervanda mandata „ inſtruendus. “ Ex quo volunt accipere quod obſervantia mandatorum præcedere debeat conſiliorum aſſumptionem.

Adhuc. In Pſalm. cxviii. 104. legitur: *A mandatis tuis intellexi*: ubi dicit Gloſſa: „ Non mandata ipſa dico me intel„ lexiſſe, ſed *a mandatis*: quia ea facien„ do venit iſte ad altitudinem ſapien„ tiæ. “ Ex quo etiam idem quod prius volunt concludere.

Item inducunt quod alibi in Pſal cxxx. ſuper illud, *Sicut ablactatus eſt ſuper matre ſua*, dicit Gloſſa: „ Sicut quinque „ tempora notantur in carnali procrea„ tione, & alitione; ita & in ſpiritua„ li. Prius enim concipimur in utero; „ deinde ibidem alimur, donec in lucem „ eda-

„ ædamur; deinde manibus matris geſta„ mur, & lacte notrimur quouſque abla„ ctati ad menſam patris accedamus. “ Et poſtea ſubdit: „ Hæc quinque tempo„ ra ſancta ſervat Eccleſia. “ In quarta enim feria quartæ hebdomadæ quaſi Eccleſiæ infantia concipitur: tunc enim per exorciſmum, & catechiſmum rudimentis Chriſtianitatis imbuuntur. Deinde quaſi in utero Eccleſiæ aluntur uſque ad ſabatum ſanctum, in quo per baptiſmum ad lucem geoerantur. Deinde quaſi manibus Eccleſiæ geſtantur, & lacte outriuntur uſque ad pentecoſten; qoo tempore nolla difficilia inducuntur, non media nocte ſurgitur, non ieiunatur. Poſtea Spiritu paraclyto confirmati, quaſi ablactati incipiunt ieiunare, & alia difficilia ſervare. Multi vero hunc ordinem pervertunt, ut hæretici, & ſchiſmatici, ſe ante tempus a lacte ſeparantes: unde extinguuotur. Cum ergo obſervatio conſiliorum ſit difficilior quam obſervatio mandatorum; videtur perverſus eſſe ordo, & ad hæreſim, vel ſchiſma pertinere quod aliquis accedat ad obſervandum conſilia prius in præceptis obſervandis non exercitatus.

Hoc etiam idem probare nituntur per ordinem miraculorum, quibus Salvator turbas pavit. Primo eoim, ut legitur Matth. XIV. ſatiavit quinque millia hominum ex quinque panibus, & doobus piſcibus. Poſtea vero ſatiavit quatuor millia hominum de ſeptem panibus, & ſeptem piſciculis, ut babetur Matth. XV. Significantur autem per quinque millia hi qui in ſæculari habitu exterioribus uti recte noverunt. Nam qui mundo integre renuntiant, quatuor millia ſunt, & ſeptem panibus, ideſt evangelica perfectione ſublimes, & ſpirituali gratia reficiontur. Ex quo volunt accipere, quod prius debent aliqui outriri io obſervantia mandatorum, & poſtmodum perduci ad perfectionem conſiliorum.

Item inducunt quod Hieronymus dicit ſuper Matth. io principio. *Quatuor*, inquit, *ſunt qualitates de quibus ſancta Evangelia contexuntur; præcepta, mandata, teſtimonia, exempla. In præceptis iuſtitia, in mandatis caritas, in teſtimoniis fides, in exemplis perfectio.* Volunt igitor concludere, quod a iuſtitia præceptorum ſit procedendum ad perfectionem exemplorum, quæ in conſiliis videtur conſiſtere.

Inducunt etiam quod Gregorius dicit in VI. Moralium: *Poſt Lia amplexus ad Rachelem Iacob pervenit: quia perfectus quiſque ad fecunditatem activa vita ante iungitur, & poſt ad requiem contemplativa copulatur.* Status autem religionis, qui conſiliorum obſervantiam profitetur, pertinet ad vitam contemplativam; præcepta autem dirigunt nos ad vitam activam: quia Matthæi XIX. ubi enumerantur præcepta legis, dicit Gloſſa. „ Ecce vita activa; “ ubi autem poſtea ſubiicitur, *Si vis perfectus eſſe &c.* „ dicit Gloſſa: „ Ecce vita „ contemplativa. “ Non videtur ergo eſſe tranſeundum ad religionis ſtatum, niſi prius aliquis fuerit io vita activa exercitatus per obſervantiam præceptorum. Aſſumunt etiam quod Gregorius dicit ſuper Ezech. *Nemo repente fit ſummus, ſed in bona converſione a minimis quis inchoat, ut ad magna perveniat.* Minima autem videntur eſſe præcepta Decalogi, magna autem videntur eſſe conſilia, quæ pertinent ad perfectionem vitæ. Dicit enim Auguſtinus in Lib. de ſermone Domini in monte: *Illa quæ præcepta ſunt in lege, dicuntur minima; quæ autem Chriſtus dicturus eſt, ſunt maxima.* Nullus ergo debet ad obſervantiam maiorum, ideſt conſiliorum, accedere, niſi prius in minoribus, hoc eſt io præceptis, exercitatus.

Item. Gregorius dicit, & habetur in decretis diſt. XLVIII. cap. *Sicut. Scimus quod ædificati parietes non prius tignorum pondus accipiunt, niſi a novitatis ſuæ humore ſiccentur; ne ſi ante pondera quam ſolidentur, accipiant, cunctam ſimul ad terram fabricam deponant.* Ibidem etiam habetur ex dictis Gregorii: *Caſum appetit qui ad ſummi loci faſtigia poſtpoſitis gradibus per abrupta quærit aſcenſum.* Unde concludunt, periculoſum eſſe quod aliquis ſummam perfectionem conſiliorum attingere præſumat, niſi prius in minoribus, hoc eſt io mandatis, fuerit exercitatus.

Adiiciunt etiam, quod naturæ ordine mandata præcedunt coofilia, utpote magis communia, a quibus noo convertitur conſequentia eſſeodi. Poſſunt enim præcepta ſine conſiliis obſervari, conſilia vero ſine præceptis nequaquam. Unde inordinatum eſſe concludunt ad coofilia teodere, oon præmiſſo exercitio mandatorum.

Adduot etiam, quod ſi conſilia præcepta præcedereot, ſalus eſſe non poſſet his qni conſilia non obſervant: quia ſecundum hoc nec præcepta obſervare vacarent.

Hæc igitur ſunt quibus maxime utuntur ad oſtendeodnm, quod ſtatum perfectionis per religionis ingreſſum aſſumere non debeot oiſi qui ſunt in obſervantia mandatorum exercitati.

C A-

CAPUT III.

Quod prædicta aſſertio locum non habet in pueris.

ET quia præſens quæſtio ad mores pertinet, in quibus præcipue conſiderandum eſt, utrum quod dicitur, operibus congruat; oſtendamus primo, hoc quod aſſerere nituntur, a rectis operibus diſcordare.

Sunt autem tria genera hominum, qui præceptorum exercitationem non habent. Primo quidem pueri, qui propter defectum temporis mandatorum exercitium non potuerunt habere. Secundo ſunt nuper ad fidem converſi, ante quam nullum in præceptorum obſervantia exercitium eſſe poteſt, quia *omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt*, ut Apoſtolus dicit ad Rom. XIV. 23. *& ſine fide impoſſibile eſt placere Deo*, ut dicitur ad Hebr. XI. 6 Tertio peccatores, qui in peccatis vitam duxerunt. In ſingulis autem præmiſſorum generibus manifeſte apparet falſum eſſe quod dicitur.

Si enim ex neceſſitate, præceptorum exercitium viam conſiliorum præcederet, quam quis arripit per religionis ingreſſum; inordinatum valde eſſet, nec ab Eccleſia ſuſtinendum quod parentes pueros in annis minoribus conſtitutos offerant Deo in religione nutriendos ſub conſiliorum obſervantia, antequam in præceptis exercitari potuerint: cuius contrarium & Eccleſiæ conſuetudo habet, quæ maximum habet auctoritatis pondus, & multipliciter Scripturarum auctoritatibus comprobatur. Dicit enim Gregorius, & habetur XX. quæſt. I. cap. *Addidiſtis: Si pater vel mater filium filiamve intra ſepta monaſterii in infantia annis ſub regulari tradiderunt diſciplina, utrum liceat eis poſtquam pubertatis annos impleverint, egredi, & matrimonio copulari; hoc omnino devitamus.* Nec refert, quantum ad propoſitum pertinet, utrum ſint obligati ad regularem obſervantiam perpetuo tenendam: quia ſi præceptorum exercitium ex neceſſitate obſervantiam conſiliorum præcederet, nullo modo liceret regulari conſiliorum obſervantiæ aliquos applicare qui nondum eſſent in præceptis exercitati. Hæc autem conſuetudo pueros religioni tradendi non ſolum eccleſiaſticis ſtatutis quampluribus, ſed etiam Sanctorum exemplis comprobatur. Narrat enim Gregorius in II. Dialogorum Lib. quod *cœperunt ad beatum Benedictum Romanæ urbis nobiles, & religioſi concurrere, ſuoſque ei filios omnipotenti Deo nutriendos dare. Tunc quoque bonæ ſpei ſuas ſoboles Euticius Maurum, Tertullus vero Patricius Placidum tradidit: ex quibus Maurus iunior, cum bonis polleret moribus, magiſtri adiutor cœpit exiſtere; Placidus vero puerilis adhuc indolis annos gerebat.* Ipſe etiam beatus Benedictus adhuc puer exiſtens, deſpectis litterarum ſtudiis, relicta domo, rebuſque patris, ſoli Deo placere deſiderans, ſanctæ converſationis habitum quæſivit, ut Gregorius in eodem Lib. narrat. Hic etiam mos ab ipſis Apoſtolis ſumpſiſſe invenitur exordium. Dicit enim Dionyſius in fine eccleſiaſt. Hierarch. *Surſum acti infantes ad habitum ſanctum habebunt conſuetudinem, ab omni ſemoti errore, & immunda vita expertes. Hoc divinis noſtris ducibus ad mentem venit, & viſum eſt ſuſcipere infantes.* Et quamvis ibi loquatur Dionyſius de ſuſceptione infantium ad chriſtianam religionem in baptiſmo aſſumendam; tamen ratio ibi inducta etiam propoſito competit: quia utrobique pueros expedit nutriri in his quæ poſtmodum ſunt obſervaturi, ut ad horum habitus informentur. Et ut ulterius procedatur, hoc etiam ipſius Domini auctoritate firmatur. Legitur enim Matth. XIX. 13. quod *oblati ſunt Chriſto parvuli, ut manus eis imponeret, & oraret: diſcipuli autem increpabant eos. Ieſus autem ait eis: Sinite parvulos, & nolite eos prohibere ad me venire: talium eſt enim regnum cælorum:* ubi dicit Chryſoſtomus: „ Quis meteatur appropin„ quare Chriſto, ſi repellitur ab eo ſim„ plex infantia? Nam ſi ſancti futuri ſunt, „ quid negatis filios ad patrem venire? „ Si autem peccatores futuri ſunt, ut „ quid ſententiam condemnationis profer„ tis antequam culpam videatis?“ Manifeſtum eſt autem quod maxime appropinquat homo Chriſto per viam conſiliorum, ſecundum illud Matth. XIX. 21. *Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere me.* Non ſunt igitur pueri retrahendi, ne per obſervantiam conſiliorum Chriſto appropinquent. Sed, ſicut Origenes ibidem dicit, „ quidam priuſquam diſcant ratio„ nem iuſtitiæ de pueris, reprehendunt „ eos qui per ſimplicem doctrinam pue„ ros & infantes, ideſt minus adhuc eru„ ditos, offerunt Chriſto. Dominus au„ tem hortans diſcipulos ſuos, viros iam „ conſtitutos, condeſcendere utilitatibus „ puerorum, ut fiant pueris quaſi pueri, „ ut pueros lucrentur, dicit: *Talium eſt*

„ *re-*

„ *regnum cælorum* · Nam & ipſe cum in „ forma Dei eſſet, factus eſt puer. Hoc „ ergo debemus attendere, ne æſtimatio„ ne ſapientiæ excellentioris contemna„ mus quaſi magni puſillos Eccleſiæ, pro„ hibentes pueros venire ad Ieſum.“ Et ut adhuc ad priora nos extendamus, de Ioanne Baptiſta legitur Luc. I. 80. *Puer creſcebat, & confortabatur ſpiritu, & erat in deſertis uſque ad diem oſtenſionis ſuæ ad Iſrael:* ubi dicit Beda: „Prædicator pœ„ nitentiæ futurus, ut liberius auditores „ ſuos a mundi illecebris erudiendo ſub„ tollat, primævam in deſertis tranſegit „ vitam; ne, ut Gregorius Nyſſenus di„ cit, huiuſmodi fallaciis quæ per ſen„ ſus ingeruntur, aſſuetus, quamdam con„ fuſionem, ac errorem incurreret erga „ veri boni diſcretionem. Ideo ad tan„ tum divinarum gratiarum elevatus eſt „ apicem, ut pluſquam Prophetis ſibi gra„ tia infunderetur, quia mundus, expers „ cuiuslibet paſſionis, deſiderium ſuum a „ principio uſque ad finem divinis aſpe„ ctibus obtulit.“ Non ſolum igitur licitum eſt, ſed etiam valde expediens ad maiorem gratiam optime promerendam, ut aliqui a pueritia ſæculum deſerentes, in deſerto religionis vivant. Unde Threnorum III. 27. dicitur: *Bonum eſt viro cum portaverit iugum ab adoleſcentia ſua.* Et cauſa videtur aſſignari, cum ſubditur: *Sedebit ſolitarius, & tacebit, quia levavit ſe ſuper ſe:* per quod datur intelligi, quod qui ab adoleſcentia ſua iugum religionis portando ſe ſuper ſe levant, ad obſervantias religionis, quæ in quiete conſiſtit a mundanis curis, & ſilentio a turbarum tumultibus, magis redduntur idonei, ſecundum illud Proverb. XXII. 6. *Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea.* Et inde eſt quod Anſelmus in libro de ſimilitudinibus, eos qui ſunt a pueritia in monaſteriis nutriti, Angelis comparat; eos vero qui poſtmodum in perfecta ætate convertuntur, hominibus.

Hoc etiam non ſolum ſacræ Scripturæ auctoritatibus, ſed etiam Philoſophorum ſententiis confirmatur. Dicit enim Philoſophus in II. Ethic. *Non parum differt ſic, vel ſic ex iuvene confeſtim aſſueſieri; ſed multo magis, aut omne*, ideſt totum, *in hoc conſiſtit quod aliqui a pueritia erudiantur in hoc quod per totam vitam debent ſervare.* Et in VIII. Politicorum dicit idem Philoſophus, quod *legislatori maxime negotiandum eſt circa iuvenum diſciplinam, quos oportet erudire ſecundum quod convenit ad unamquamque qualitatem.*

Hoc etiam ex communi hominum conſuetudine manifeſte apparet, ſecundum quam homines a pueritia applicantur illis officiis, vel artibus in quibus vitam ſunt acturi: ſicut qui futuri ſunt clerici, mox a pueritia in clericatu erudiuntur; qui futuri ſunt milites, oportet quod a pueritia in militaribus exercitiis nutriantur, ſicut Vegetius dicit in Lib. de re militari; qui futuri ſunt fabri, fabrilem artem a pueritia diſcunt. Cur igitur in hoc ſolo regula fallet, ut qui futuri ſunt religioſi, non a pueritia in religione exerceantur? Quinimmo neceſſe eſt ut quanto aliquid eſt difficilius, tanto ad illud portandum magis homo a pueritia conſueſcat.

Sic igitur manifeſte apparet quod in pueris locum non habet quod dicunt oportere aliquem prius in mandatis exerceri quam ad conſilia tranſeat, religionem intrando.

CAPUT III.

Quod prædicta aſſertio locum non habet in his qui de novo convertuntur ad fidem.

NUnc videre oportet, utrum hoc locum habere poſſit in his qui nuper ad fidem ſunt converſi: quibus ſi quis religionis habitum interdicat tamquam in præceptis non exercitatis, primo aſpectu abſurdum apparet, cum conſtat Chriſti diſcipulos ſtatim in ſua converſione ad fidem, eſſe aſſumptos ad Chriſti collegium, in quo primum exemplar conſiliorum perfectionis apparuit, & abſque dubio cuiuſcumque religionis ſtatum exceſſit. Ipſe quoque Paulus inter Apoſtolos converſione noviſſimus, prædicatione primus, ſtatim ad fidem converſus, viam perfectionis evangelicæ ſumpſit: dicit enim ad Galat. I. 15. *Cum autem placuit ei qui me ſegregavit ex utero matris meæ, ut vocaret per gratiam ſuam, ut revelaret Filium ſuum in me, ut evangelizarem illum in gentibus; continuo non acquievi carni, & ſanguini.* Hoc etiam ex ipſius Chriſti exemplo nobis oſtenditur: legitur enim Matthæi IV. poſt baptiſmum Chriſti, quod tunc Ieſus ductus eſt in deſertum a Spiritu: ubi dicit Gloſſa: „*Tunc*, ideſt poſt baptiſmum: „ docens baptizatos de mundo exire, & „ in quiete Deo vacare.“ Hoc etiam ex multorum laudabili conſuetudine approba-

Digitized by Google

batur, qui ab infidelitate quacumque ad fidem Chriſti converſi, ſtatim habitum religionis aſſumunt. Quis autem erit tam improbus diſputator qui audeat eis conſulere ut potius in ſæculo remaneant, quam in religione perceptam baptiſmi gratiam ſtudeant conſervare? Quis ſanæ mentis ab hoc propoſito eum impediat, ne Chriſtum, quem per ſacramentum baptiſmi iam induit, perfecta imitatione induere mereatur?

Apparet igitur & in hoc ſecundo hominum genere deriſibile omnino eſſe quod dicunt, homines ab ingreſſu religionis arcendos ante exercitium præceptorum.

CAPUT V.

Quod prædicta aſſertio locum non habet in peccatoribus per pœnitentiam converſis.

Denique videamus, an in tertio genere hominum, ſcilicet de peccatis pœnitentium, nondum in præceptis exercitatorum, conveniens eſſe poſſit quod dicunt. Ubi aſſumendum videtur quod in Evangelio legitur de converſione Matthæi, quem Dominus de telonei lucris ad ſui ſequelam vocavit: & quamvis non ſtatim fit in Apoſtolatum aſſumptus, ſtatim tamen conſiliorum perfectionem aſſumpſit. Dicitur enim Luc. v. 28. quod *relictis omnibus, ſurgens ſecutus eſt eum*; &, ſicut Ambroſius ibidem dicit, *propria dereliquit qui rapiebat aliena*. Ex quo manifeſte apparet quod ſtatim pœnitentes poſt quamcumque immanitatem peccatorum, viam conſiliorum poſſunt arripere. Quinimmo, ut verius dicatur, eis maxime competit ad perfectionem viam conſiliorum aſſumere. Gregorius enim in quadam homilia exponens illud quod habetur Lucæ III. *Facite dignos fructus pœnitentiæ*, dicit: „ Quiſquis illicita nulla commiſit, huic „ iure conceditur ut licitis utatur. At „ ſi quis in culpam lapſus eſt, tanto li„ cita debet abſcindere, quanto ſe me„ minit illicita perpetraſſe:" Et poſtmodum ſubdit: „ Per hoc ergo cuiuslibet „ conſcientia convenitur ut tanto maio„ ra quærat bonorum operum lucra per „ pœnitentiam, quanto graviora ſibi in„ tulit damna per culpam." Quia igitur in ſtatu religionis homines etiam a licitis abſtinent, & perfectorum operum lucra quærunt, manifeſtum eſt quod a peccatis recedentes non in obſervantia præceptorum, ſed potius in eorum tranſgreſſione exercitati, debent viam conſiliorum aſſumere, religionem intrando, quæ eſt perfectæ pœnitentiæ ſtatus. Unde, ut habetur XXXIII. quæſt. II. cap. *Admonere*, Stephanus Papa Aſtulphum quemdam, qui gravia peccata (a) portaverat, admonet dicens: *Placeat tibi conſilium noſtrum. Ingredere monaſterium, humiliare ſub manu Abbatis, & multorum fratrum precibus adiutus obſerva cuncta ſimplici animo quæ tibi fuerint imperata*: & poſtea ſubdit: *Sin autem pœnitentiam publicam, permanens in domo tua, vel in hoc mundo vis agere (quod peius tibi, & durius, & gravius eſſe non dubites) ita ut agere debeas, exhortamur*. Et ſubiungit quædam graviſſima; quibus tamen omnibus & utilius, & melius eſſe dicit religionis ingreſſum.

Sic igitur patet quod non exercitati in præceptis, ſed potius in peccatis converſati ſalubriter admonentur ad religionis ingreſſum; qui tamen per horum admirabilem ſapientiam a conſiliis aſſumendis arcentur: quorum in hoc ſententia, Apoſtoli ſententia confutatur, qui dicit Rom. VI 19. *Humanum dico, propter infirmitatem carnis veſtræ. Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſervire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra veſtra ſervire iuſtitiæ in ſanctificationem*: ubi dicit Gloſſa: „ *Humanum dico*, quia plus „ ſervitutis debetis iuſtitiæ quam pecca„ to." Et Baruch IV. 28. dicit: *Sicut fuit ſenſus veſter ut erraretis a Deo, decies tantum iterum convertentes requiretis eum*: quia videlicet poſt peccata, quibus homo a Deo receſſit, eius præcepta tranſgrediens, ad maiora debet manum extendere, & non eſſe mediocribus contentus.

Huic etiam rei multa exempla ſanctorum ſuffragantur. Plurimi enim utriuſque ſexus poſt gravia facinora, & flagitia perpetrata, in quibus totam vitam ſuam conſumpſerant, ſtatim conſiliorum viam aſſumentes, nullo præmiſſo præceptorum exercitio, religioni arctiſſimæ ſe dederunt.

Nec ſolum hæc auctoritatibus ſanctorum, & exemplis, ſed etiam philoſophicis documentis comprobatur. Dicit enim Philoſophus in II. Ethic. *Multum enim abducentes a peccato, in medium veniemus: quod tortuoſa lignorum dirigentes faciunt*. Oportet igitur eos qui per peccata ſunt diſtorti, ad rectitudinem deduci, perfectiora virtutis opera obſervando.

Patet igitur ex præmiſſis, quod in nullo genere hominum locum habere poteſt quod dicunt, non debere aliquos ad religionem tranſire, niſi prius fuerint in præceptis exercitati.

(a) An patraverat?

Digitized by Google

CAPUT VI.

Deſtructio radicis erroris præmiſſi.

AD hunc autem errorem radicitus extirpandum, oportet eius radicem, ſive originem invenire. Videtur autem ex hoc prædictus error procedere quod exiſtimant in conſiliis principaliter perfectionem exiſtere, & præcepta ad conſilia ordinari ſicut imperfectum ordinatur ad perfectum; & ſic neceſſe ſit a præceptis ad conſilia tranſire, ſicut ab imperfecto ad perfectum pervenitur. Cum autem hoc ſimpliciter de præceptis enuntient, falluntur. Manifeſtum eſt enim præcipua præcepta eſſe de dilectione Dei, & proximi, ſecundum quod Dominus dicit Matth. XXII. 37. quod primum, & maximum mandatum legis eſt: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Secundum autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum ſicut te ipſum*. In his autem duobus præceptis eſſentialiter conſiſtit vitæ chriſtianæ perfectio. Unde Apoſtolus dicit ad Coloſſ. III. 14. *Super omnia autem hæc caritatem habete, quod eſt vinculum perfectionis*: ubi dicit Gloſſa, quod cetera perfectum faciunt, inquantum ſcilicet ad caritatem ordinantur, caritas autem omnia ligat. Et inde eſt quod cum Dominus Matth. V. 48. præcepta de proximi dilectione dediſſet, ſubiunxit: *Eſtote ergo vos perfecti, ſicut & Pater veſter caeleſtis perfectus eſt*: & Matth. XIX. 27. ſuper illud, *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te*, dicit Hieronymus: „ Quia non ſufficit tantum „ relinquere, iungit quod perfectum eſt: „ *Et ſecuti ſumus te*. " Sequebantur autem Apoſtoli Dominum non tam paſſibus corporis, quam affectibus mentis. Unde ſuper illud Luc. V. *Ait illi, Sequere me*, dicit Ambroſius: „ Sequi iubet non cor„ poris greſſu, ſed mentis affectu. " Patet igitur quod præcipue in affectu caritatis ad Deum perfectio chriſtianæ vitæ conſiſtit: & hoc rationabiliter. Cuiuslibet enim rei perfectio in aſſecutione ſui finis conſiſtit. Finis autem chriſtianæ vitæ eſt caritas, ad quam ſunt omnia ordinanda, ſecundum illud I. ad Timoth. I. 5. *Finis præcepti caritas eſt*: ubi dicit Gloſſa: „ *Caritas eſt finis*, ideſt perfectio, *præ„ cepti*, ideſt præceptorum omnium, quo„ rum impletio eſt dilectio Dei, & pro„ ximi. "

Oportet autem conſiderare, quod aliter iudicandum eſt de fine, & de his quæ ſunt ad finem. In his enim quæ ſunt ad finem, præfigenda eſt quædam menſura ſecundum quod congruit fini. Sed circa ipſum finem nulla menſura adhibetur, ſed unuſquiſque ipſum aſſequitur quantum poteſt; ſicut Medicus medicinam quidem moderatur ne ſuperexcedat, ſanitatem autem inducit quanto perfectius poteſt. Sic igitur præceptum dilectionis Dei, quod eſt ultimus finis chriſtianæ vitæ, nullis terminis coarctatur; ut poſſit dici, quod tanta dilectio Dei cadat ſub præcepto; maior autem dilectio limites præcepti excedens ſub conſilio cadat; ſed unicuique præcipitur ut Deum diligat quantum poteſt: quod ex ipſa forma præcepti apparet cum dicitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*. Unuſquiſque autem hoc obſervat ſecundum ſuam menſuram, unus quidem perfectius, alius autem minus perfecte. Ille autem totaliter ab obſervantia huius præcepti deficit qui Deum in ſuo amore non omnibus præfert. Qui vero ipſum præfert omnibus, ut ultimum finem, implet quidem præceptum vel perfectius, vel minus perfecte, ſecundum quod magis vel minus detinetur aliarum rerum amore. Unde Auguſtinus dicit in Lib. LXXXIII. Qq. *Caritatis venenum eſt ſpes adipiſcendorum, aut retinendorum temporalium*: quod eſt intelligendum, ſi ſperentur tamquam ultimus finis: *nutrimentum eius eſt imminutio cupiditatis*: *perfectio, nulla cupiditas*.

Eſt autem & alius modus perfectus obſervantiæ huius præcepti, qui non poteſt obſervari in via. Dicit enim Auguſtinus in Lib. de perfectione iuſtitiæ, quod *in illa plenitudine caritatis quæ erit in patria, caritatis præceptum illud implebitur: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo &c.* & poſtea ſubdit: *Cur ergo non præciperetur homini iſta perfectio, quamvis eam in hac vita non habeat? Non enim recte curritur, ſi quo currendum eſt neſciatur. Quomodo autem ſciretur, ſi nullis præceptis oſtenderetur?* Ad hæc igitur præcepta dilectionis Dei & proximi omnia alia præcepta, & conſilia ordinantur ſicut ad finem: unde Auguſtinus dicit in Ench. *Quæcumque mandat Deus, ex quibus unum eſt*, Non mœchaberis; *& quæcumque non iubentur, ſed ſpeciali conſilio monentur, ex quibus unum eſt*, Bonum homini eſt mulierem non tangere; *tunc recte fiunt cum referuntur ad diligendum Deum, & proximum propter Deum*.

Aliter tamen ad præcepta caritatis ordinantur alia præcepta legis, aliter autem conſilia. Ad finem enim aliquid ordi-

dinatur, ut ſine quo finis haberi non poteſt, ſicut cibus ad vitam conſervandam, aliquid vero ordinatur in finem, ſicut per quod & facilius, & ſecurius, & perfectius finis obtinetur; ſicut ad vitam corporis conſervandam ordinatur cibus ex neceſſitate, medicina vero conſervativa ſanitatis, ut perfectius, & ſecurius ſanitas habeatur. Primo ergo modo ad caritatem ordinantur alia legis præcepta: nullo enim modo poteſt præcepta caritatis implere qui vel alios deos colit, per quod diſceditur a Dei dilectione, vel qui homicidium, aut furtum committit, quæ dilectioni proximi adverſantur. Secundo autem modo ordinantur ad caritatem conſilia. Et de conſilio quidem virginitatis expreſſe eſt Apoſtoli ſententia oſtendentis, quod ad dilectionem Dei ordinatur: dicit enim I. ad Corinth. VII. 32. *Qui ſine uxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt Dei, quomodo placeat Deo; qui autem cum uxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori*. De conſilio vero paupertatis ipſe Salvator dicit, quod ad ſui ſequelam ordinatur, ut patet Matthæi XIX. Quæ quidem ſequela in affectu caritatis conſiſtit, ut oſtenſum eſt. Caritas autem per cupiditatis diminutionem perficitur; cupiditas vero, & divitiarum amor per abiectionem earum diminuitur, vel etiam totaliter auffertur. Dicit enim Auguſtinus in epiſtola ad Paulinum, & Theraſiam, quod *terrena diliguntur arctius adepta, quam concupita conſtringunt. Aliud eſt enim iam nolle incorporare quæ deſunt, aliud iam incorporata divellere*. Utrumque etiam conſilium ad dilectionem proximi ordinatur. Cum enim ea quæ Dominus præcipit Matth. V. ad dilectionem proximi pertinentia, ſint in præparatione animi obſervanda; manifeſtum eſt quod magis ad horum obſervantiam præparatur animus qui circa propria non ſolicitatur: facilius enim tollenti tunicam & pallium dimittere eſt paratus, ſi neceſſe fuerit, qui nihil habere in ſuo animo deſtinavit, quam qui habet animum aliquid in hoc ſæculo poſſidendi.

Quia vero caritas non ſolum finis eſt, ſed etiam radix omnium virtutum, & præceptorum quæ de actibus virtutum dantur; conſequens eſt ut ſicut per conſilia homo proficit ad perfectius diligendum Deum, & proximum, ita etiam proficiat ad perfectius obſervanda quæ de neceſſitate ad caritatem ordinantur. Qui enim continentiam, aut paupertatem ſervare propoſuit propter Chriſtum, longius ab adulterio, & furto receſſit. Adduntur etiam in religionis ſtatu multæ obſervantiæ, puta vigiliarum, ieiuniorum, & ſequeſtrationis a ſæcularium vita, per quæ homines magis a vitiis arceantur, & ad virtutis perfectionem facilius promoventur: & ſic conſiliorum obſervatio ad aliorum obſervantiam præceptorum ordinatur; non tamen ordinatur ad ea ſicut ad finem: non enim aliquis virginitatem ſervat, ut adulterium vitet; vel paupertatem, ut a furto deſiſtat; ſed ut in Dei dilectione proficiat: maiora enim non ordinantur ad minora ſicut ad finem.

Sic igitur patet quod conſilia ad vitæ perfectionem pertinent, non quia in eis principaliter conſiſtat perfectio, ſed quia ſunt via quædam, vel inſtrumenta ad perfectionem caritatis habendam. Unde Auguſtinus dicit in Lib. de moribus Eccleſiæ, de vita religioſorum loquens: *Concupiſcentia domanda, & dilectioni fratrum retinenda, invigilat omnis intentio*. Et ibidem dicit: *Caritas præcipue cuſtoditur caritati victus, caritati ſermo, caritati habitus, caritati vultus aptatur*. Et in collatione patrum dicit abbas Moyſes: *Pro hac*, ſcilicet puritate cordis, & caritate, *univerſa agimus, atque toleramus: pro hac parentes, patria, dignitates, divitiæ, deliciæ mundi huius, & voluptas univerſa contemnitur: pro hac ieiuniorum inediam, vigilias, labores, corporis nuditatem, lectiones, ceteraſque virtutes ſuſcipimus: ut per iſta ab univerſis cogitationibus noxiis illæſum præparare cor noſtrum, & conſervare poſſimus, & ad perfectionem caritatis iſtis gradibus innitendo conſcendere*. Sic igitur cum duplex ſit modus obſervandi præcepta, perfectus ſcilicet, & imperfectus; eſt etiam duplex exercitium præceptorum: unum quidem quo aliquis exercitatur in perfecta obſervantia præceptorum; & hoc idem exercitium fit per conſilia, ſicut ex præmiſſis patet: aliud autem eſt exercitium in imperfecta obſervantia præceptorum, quod fit in vita ſæculari abſque conſiliis. Cum ergo dicitur, quod oportet aliquem prius exercitari in præceptis quam ad conſilia transeat, idem eſt ac ſi dicatur, oportet prius hominem exercitari in imperfecta obſervantia præceptorum quam exercitari in perfecta obſervantia eorumdem: quod valde inepte dicitur, ſive ad ipſa præcepta reſpiciamus, ſive ad ipſa exercitia. Quis enim tam inſanæ mentis eſſe poterit qui aliquem volentem perfecte diligere Deum, & proximum, retrahat, cogens ipſum prius diligere imperfecte?

 Non-

Nonne hoc formæ dilectionis contradicit, quæ nobis traditur in præceptis caritatis divinæ, cum dicitur: *Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo*. Numquid timendum eſt ne nimis cito homo incipiat Deum perfecte diligere, quaſi poſſit in diligendo Deum modum præterire? Dicitur Eccli. xlIII. 32. *Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, ſupervalebit adhuc &c.* Unde Apoſtolus I. ad Corinth. IX. 24. monet: *Sic currite, ut comprehendatis:* & ad Hebr. IV. 11. dicit: *Feſtinemus ingredi in illam requiem:* quia quantumcumque homo tempeſtive viam perfectionis incipiat, ſemper ſibi remanet quo poſſit proficere, quouſque ultimam perfectionem homo conſequatur in patria. Si vero ad ipſa exercitia inſpiciamus, maior apparebit abſurditas. Quis enim dicat volenti continentiam, vel virginitatem ſervare, ut prius in matrimonio caſte vivat? Quis dicat paupertatem pro Chriſto volenti ſubire, ut prius in divitiis iuſte vivat, quaſi per divitias animus hominis ad paupertatem præparetur, & non magis propoſitum paupertatis impediant? Quod manifeſte apparet Matth. XIX. de adoleſcente qui paupertatis conſilium a Domino non ſuſcepit, ſed abiit triſtis propter divitias quas habebat. Et hæc quidem dicta ſunt, ſi comparentur conſilia ad præcepta caritatis. Si vero comparemus ea ad alia legis præcepta, quis non videat quanta ſequatur abſurditas? Si enim per conſilia, & religionis obſervantias tolluntur occaſiones peccatorum, per quæ ſunt præceptorum tranſgreſſiones; quis non videat aliquem tanto magis indigere ut occaſiones peccatorum evitet? Numquid ergo dicendum erit iuveni: Vivas interim inter mulieres, & laſcivorum conſortia, ut ſic in caſtitate exercitatus, poſtmodum in religione caſtitatem obſerves; tamquam facilius ſit in ſæculo quam in religione caſtitatem ſervare? Idem etiam de aliis virtutibus, & peccatis apparet.

Similes ſunt igitur huiuſmodi doctrinam promulgantes bellorum ducibus, qui milites in ſuo tirocinii exordio acrioribus bellis exponerent. Fatemur autem, quod ſi qui ſunt in vita ſæculari exercitium præceptorum habentes, melius poſſunt in religione proficere. Sed ſicut ex una parte præceptorum exercitium in vita ſæculari præparat hominem ad conſilia melius obſervanda, ita ex alia parte ſæcularis vitæ conſuetudo conſiliis obſervandis impedimentum præſtat. Unde Gregorius dicit in principio Moral. *Cum adhuc me cogeret animus præſenti mundo quaſi ſpecie tenus deſervire, cœperunt multa contra me ex eiuſdem mundi cura ſuccreſcere, ut in eo iam non ſpecie, ſed, quod eſt gravius, mente retineret. Quæ tandem cuncta ſolicite fugiens, portum monaſterii petii.*

CAPUT VII.

Solutio rationum adverſariorum.

His igitur viſis, facile eſt ea quibus innituntur, refellere.

Quod enim primo inducunt de adoleſcente cui Dominus conſilium perfectionis dedit, utpute iam in mandatis exercitato, quia dixerat, *Hæc omnia ſervavi a iuventute mea:* manifeſtum eſt ſecundum Hieronymum efficaciam non habere: dicit enim ſuper Matth. „Mentitur adole„ſcens. Si enim quod poſitum eſt in man„datis, *Diliges proximum tuum ſicut te i„pſum*, opere compleſſet, quomodo po„ſtea audiens, *Vade, & vende omnia quæ „habes, & da pauperibus*, triſtis receſſit?“ Et, ſicut Origenes ſuper Matth. narrat, ſcriptum eſt in Evangelio ſecundum Hebræos, quod cum Dominus dixiſſet ei, *Vade, & vende omnia quæ habes, cœpit dives ſcalpere caput ſuum, & dixit ad eum Dominus: Quomodo dicis, Feci legem, & Prophetas? Scriptum eſt in lege: Diliges proximum tuum ſicut te ipſum: & ecce multi fratres tui filii Abrahæ amicti ſunt ſtercore, morientes præ fame, & domus tua plena eſt multis bonis; & non egreditur aliquid omnino ex ea ad eos.* Itaque Dominus redarguens eum, dicit: *Si vis perfectus eſſe &c.* Impoſſibile eſt enim implere mandatum quod dicit, *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum*, & eſſe divitem, & maxime tantas habere poſſeſſiones. Sed hæc intelligenda ſunt quantum ad perfectum modum obſervantiæ huius præcepti. Nihil autem prohibet dicere eum prius imperfecte præcepta obſervaſſe, & quantum ad hoc eum non fuiſſe mentitum, ſicut Chryſoſtomus, & alii expoſitores dicunt. Nec tamen quia exercitato aliqualiter in obſervantia mandatorum Dominus perfectionis conſilium dedit, ideo neceſſaria forma præſcribitur ut ſolis talibus aditus ad conſilia pateat: quia etiam Matthæum non exercitatum in præceptis, ſed potius in peccatis converſatum, ad conſilia ſequenda vocavit; ut ſic nec peccatoribus, nec etiam innocentibus perfectionis viam præcluderet.

Quod vero ſecundo inductum eſt, quod

poſt

poſt ſacramenta ad mandata ſervanda auditor eſt inſtruendus: hoc nihil ad propoſitum facit : quia inſtructio in mandatis omnibus neceſſaria eſt ſive in ſæculo remanentibus, ſive etiam aſſumentibus perfectionis viam per religionis ingreſſum, ſicut etiam doctrina fidei, & ſacramenta : de quibus præmittitur: *Sunt utriſque communia*.

Similiter quod tertio eſt inductum, quod faciendo mandata homo venit ad latitudinem ſapientiæ, nihil aliud indicat niſi quod per obſervantiam mandatorum homo meretur ſapientiam occultorum : unde ibidem inducitur illud quod habetur Eccli. 1. 33. ſecundum aliam litteram: (a) *Concupiſce ſapientiam, ſerva mandata; & Dominus præbebit illam tibi*: quod manifeſtum eſt nihil ad propoſitum pertinere.

Iam vero quod quarto propoſitum eſt de Gloſſa ſuper illud Pſalm. cxxx. *Sicut ablactatus ſuper matre ſua*, diligentius diſcutiamus : quia quamvis ſit frivolum, multum tamen hoc iactant, & inaniter innituntur eidem. Patet autem ex ipſo progreſſu Gloſſæ inductæ, quod agit de nutritione noviter ad fidem converſorum. Sic enim præmittitur, quod „poſt baptiſmum bonis operibus informamur, & „lacte ſimplicis doctrinæ nutrimur proficiendo a lacte donec iam grandiuſculi „a lacte matris accedamus ad menſam „patris; ideſt, a ſimpliciori doctrina, „ubi præſtatur, *Verbum caro factum eſt*, „accedamus ad Verbum Patris *in principio apud Deum*:“ quod manifeſtum eſt ad doctrinæ ordinem pertinere. Poſtmodum vero eccleſiaſtica obſervatio in exemplum inducitur, quæ quinque tempora obſervat. In quorum primo per exorciſmum, & catechiſmum nuper converſi ad fidem rudimentis Chriſtianitatis imbuuntur. Secundum tempus eſt quando in utero Eccleſiæ aluntur, uſque ad ſabbatum ſanctum: & tunc eſt tertium tempus, in quo per baptiſmum ad lucem generantur. Quartum tempus eſt in quo manibus Eccleſiæ geſtantur, & lacte nutriuntur uſque ad Pentecoſten; quo tempore nulla difficilia inducuntur, non ieiunatur, non media nocte ſurgitur. Quintum eſt tempus in quo Spiritu paraclyto confirmati, quaſi ablactati incipiunt ieiunare, & alia difficilia facere, & ſervare : quod videtur ad horum propoſitum pertinere, quia manifeſte agitur de ordine tranſeundi a facilioribus operibus ad difficiliora.

Hic autem eorum proceſſus tripliciter deficit. Primo quidem quia alia eſt ratio in his quæ ſponte aſſumuntur, alia in his quæ ex neceſſitate inducuntur. Item eſt alia ratio de nuper converſis ad fidem, qui ſunt quaſi pueri nutriendi; atque alia de pœnitentibus, qui ſunt quaſi infirmi ſanandi. Si igitur aliqui fuerint de novo ad fidem converſi, non ſunt eis ex neceſſitate a principio difficilia imponenda, ſed primum in levioribus exercitandi, poſtmodum vero ſunt eis arctiora imponenda; ſicut pueri prius nutriuntur lacte, poſtmodum vero durioribus cibis: & in hoc caſu loquitur Gloſſa. Si tamen mox converſi ad fidem ſponte propria voluerint manum mittere ad altiora, quis eos audebit arcere? Et ut ab exemplo Gloſſæ non recedamus, ſicut poſt ſolemnem baptiſmum, qui fit in vigilia paſchæ, quædam requies a laborioſis operibus indulgetur propter infirmos; ita poſt ſolemnem baptiſmum, qui in vigilia pentecoſtes celebratur, ſtatim Eccleſia indicit ieiunia, ad ſignificandum eos qui ex fervore ſpiritus in baptiſmo ſuſcepti ſtatim ſe arctiori vitæ ſubiiciunt. De pœnitentibus autem eſt alia ratio, quia eis a principio iniungitur pœnitentia arctior, poſtmodum vere paulatim levigatur; ſicut etiam infirmis cum ſanari inceperint, arctior diæta imponitur, quæ poſtmodum cum in valetudine profecerint, remittitur. Secundum hoc ergo Eccleſia innocentibus a principio leviora imponit onera præceptorum, quæ ex neceſſitate ſervantur; conſilia vero ex neceſſitate eis Eccleſia non imponit, nec tamen prohibet, ſi ea velint propria voluntate aſſumere: pœnitentibus autem ſecundum ſtatuta canonum in primis annis arctiores obſervantiæ iniunguntur.

Secundus defectus eſt, quia in quolibet officio, vel ſtatu a facilioribus ad difficiliora tranſitur. Nec tamen oportet quod quicumque altiorem ſtatum recipit, in leviori prius exerceatur. Non enim neceſſe eſt ut qui in aliquo artificio exerceri voluerit, prius in aliquo leviori exerceatur; ſed in eodem artificio a levioribus ad maiora perducitur. Unde non oportet ut qui in ſtatu religionis per conſiliorum obſervantiam exerceri voluerint, prius exerceantur in ſæculo in obſervantia præceptorum; ſed quod de his quæ ad religionem pertinent, a principio minora eis imponantur: ſicut nec oportet quod qui volunt clericale officium aſſumere, prius in vita laicali exerceantur

(a) *Vulgata*: Fili, concupiſcens ſapientiam, conſerva iuſtitiam, & Deus præbebit &c.

tur, aut qui volunt continenter vivere, non prius oportet eos in continentia coniugali exerceri.

Tertius defectus eſt, quia duplex eſt operis difficultas. Quædam ex ſola magnitudine operum; & talis difficultas, quia requirit perfectionem virtutis, non imponitur imperfectis: quædam vero eſt difficultas cohibitionis, qua magis indigent qui ſunt imperfectæ virtutis. Unde pueris arctior adhibetur cuſtodia dum ſub pædagogis educantur, quam poſtmodum cum pervenerint ad ætatem perfectam. Status autem religionis eſt quædam diſciplina cohibens a peccatis, & facilius ad perfectionem inducens, ſicut ex prædictis apparet. Et ideo qui ſunt imperfectæ virtutis, puta nondum in præceptis exercitati, magis indigent tali cuſtodia, quia facilius eſt eos peccatis abſtinere tali diſciplinæ ſubiectos, quam ſi liberius in ſæculo nutriantur. Quod vero in Gloſſa ſubditur: „ Multi hunc ordinem pervertunt, ut hæretici, & „ ſchiſmatici: " manifeſte apparet per ſequentia ad ordinem doctrinæ pertinere: ſequitur enim: „ Hic vero ſervaſſe dicit, obſtringens ſe maledicto ſic, quaſi „ non modo in aliis ſuis humilis, ſed etiam in ſcientia: quia ego humiliter „ ſentiebam prius nutritus in lacte, quod „ eſt *Verbum caro factum*, ut ſuccreſcerem „ ad panem Angelorum, ſcilicet ad Verbum quod eſt *in principio apud Deum*. " & ſic redit ad id quod prius dixerat. Unde quod in medio poſitum eſt, cauſa exempli inducitur.

Quod vero quinto inductum eſt de quinque millibus hominum, quos Chriſtus de quinque panibus prius pavit, & poſtmodum quatuor millia de ſeptem panibus, tam frivolum eſt, ut reſponſione non egeat. Nec enim oportet ſecundum ordinem figurarum, & ordinem rerum eſſe quæ figurantur: quia quandoque per priora figurantur poſteriora, & e converſo. Nec ab huiuſmodi figuris efficax argumentatio trahitur, ut Auguſtinus dicit in quadam epiſtola contra Donatiſtas, & Dionyſius dicit in epiſtola ad Titum, quod ſymbolica Theologia non eſt argumentativa. Hoc tamen non obſtante dicamus, quod per iſtum ordinem miraculorum deſignatur ordo præceptorum ad conſilia quantum ad ſtatum totius humani generis. Non enim conſilia fuerunt data in veteri teſtamento, ſed in novo: quia nihil ad perfectum adduxit lex: & hoc patet per Gloſſam, quæ quinque panes dicit eſſe legalia præcepta, ſeptem autem panes evangelicam perfectionem. Non autem propter hoc oportet quod iidem homines prius exerceantur in præceptis legalibus in ſæculari vita, & poſtmodum in conſiliis in vita religioſa. Non enim legitur quod iidem homines fuerint inter quinque millia, & poſtmodum inter quatuor millia.

Similiter vero quod ſexto proponitur de illis quatuor ex quibus ſancta Evangelia contexuntur, non facit ad propoſitum: quia quod dicitur in exemplis, perfectio non referrur ad conſilia, ſed ad perfectum modum obſervandi præcepta, quæ ſunt de actibus virtutum, ſicut Chriſtus obſervavit. Unde ſubduntur in Gloſſa exempla, ut hoc: *Diſcite a me, quia mitis ſum &c.* & *Eſtote perfecti, ſicut & Pater veſter perfectus eſt*: & alibi: *Exemplum enim dedi vobi &c.*

Iam vero quod ſeptimo proponitur de ordine vitæ activæ ad contemplativam, diligentius conſiderandum eſt, quia hoc ab eis frequentius inculcatur. Verum quidem igitur eſt quod activa vita contemplativam præcedit; ſed ignorare videntur quid ſit vita activa. Primo quidem quia credunt vitam activam in ſola diſpenſatione rerum temporalium exiſtere, ita quod aſſerunt, religioſos, qui nihil poſſident nec proprium, nec commune, activæ vitæ participes eſſe non poſſe: quod manifeſte falſum oſtenditur in hoc quod Gregorius dicit in 11. homilia ſecundæ partis ſuper Ezechielem: *Activa vita eſt panem eſurienti tribuere, verbo ſapientia neſcientem docere, errantem corrigere, ad humilitatis viam ſuperbum proximum revocare, infirmantis curam gerere, qua ſingulis quibuſque expediunt, diſpenſare, & commiſſis nobis qualiter ſubſiſtere valeant, providere*. Ex quo patet quod ad activam pertinet non ſolum in temporalibus, ſed etiam in ſpiritualibus docendo, vel corrigendo aliis providere, ad quæ magis homines redduntur idonei nihil penitus in hoc ſæculo habentes. Unde & Dominus Apoſtolos orbis doctores futuros omnibus huius mundi bonis ſpoliavit, ut habetur Matth. x. Eſt autem quærendum ulterius, utrum exercitium moralium virtutum hominis ad ſe ipſum, ad vitam activam pertineat. Et ſi quidem doctrinam ſequamur Philoſophi, morales virtutes omnes pertinent ad vitam activam, ut patet in X. Ethic. intellectuales vero ad vitam contemplativam: cui etiam Auguſtinus atteſtatur XII. de Trin. ubi ratio-

Digitized by Google

rationem ioferiorem, quæ temporalia diſpenſat ſive ad ſe, ſive ad alium pertinentia, deputat actioni; ſuperiorem vero rationem, quæ rationibus æternis inhæret, deputat contemplationi. Hoc ergo habito, in promptu eſt ratio quare vita activa præcedat cnntemplativam: quia oiſi homo per virtutes morales habeat animam a paſſionibus depuratam, quod pertinet ad vitam activam, non eſt idnneus ad divinam veritatem contemplandam, ſecundum illud Matth. v. 8. *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt*, & hic imperfecta, & in ſuturo contemplatione perfecta. Sic igitur exercitium vitæ activæ eſt non ſolum in ſæcularibus, ſed etiam in religioſis. Primo quidem inqnantum per virtutes morales in eis animæ paſſiones refrenantur. Secundo quia ipſi etiam in alios poſſunt miſericordiæ officia exhibere, vel docendo, vel corrigendo, vel ſaltem ioſirmos viſitando, mœſtos conſolando, vel in ſæculo exiſtentes, vel ſecum in monaſterio viventes. Unde quantum ad hæc duo dicitur Iacobi 1. 27. *Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hac eſt, viſitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſaculo*. Tertio quia in ipſo religionis ingreſſu etiam temporalia diſpenſaverunt, quæ habebant, pauperibus largientes. Non ergo propter hoc Gloſſa inducta, præcepta dicit ad vitam activam pertinere, conſilia vero ad contemplativam, quia præcepta ad ſolam vitam activam pertineant: dicit enim ibidem Gregorius: *Contemplativa vita eſt caritatem Dei, & proximi tota mente retinere, qua ſunt magna pracepta in lege*: ut dicitur Matth. xxii. neque ita quod conſilia pertineant ad ſolam contemplativam, ſicut oſtenſum eſt: ſed quia conſilia principaliter diſponunt ad vitam contemplativam, præcepta autem ſine conſiliis obſervata, oon ſufficienter diſponunt ad vitam contemplativam, ad quam requiritur maior perfectio. Non ergo propter hoc oportet aliquem in ſæculo remanere, ut ibi exercitetur in vita activa, quia etiam in ſtatu religionis poteſt homo habere exercitium tantum vitæ activæ, quantum neceſſe eſt ad hoc quod homo promoveatur ad cnntemplatiooem.

Quod vero octavo propoſitum eſt, *Nemo repente fit ſummus*, nou multum ad propoſitum facit, quamvis etiam ſuper hoc multum innitantur. Eſt enim ſummum, & infimum accipere in eodem ſtatu, & in eodem homine, aut in diverſis ſtatibus, & in diverſis hnminibus. Si quidem igitur utrumque accipiatur in eodem ſtatu, & in eodem homine; manifeſtum eſt quod nemo repente fit ſummus, quia unuſquiſque recte vivens, toto tempore vitæ ſuæ proficit, ut ad ſummum perveniat. Si vero hnc referatur ad diverſos ſtatus, non oportet ut quicumque vult ad ſuperiorem ſtatum pervenire, a minori ſtatu incipiat, ſicut noo oportet ut qui vult eſſe clericus, prius in laicali vita exerceatur, ſed ſtatim a puerilibus annis aliqui clericali militiæ adſcribuntur. Similiter etiam hoc oportet quantum ad diverſas perſonas. Unus enim ab altioris ſanctitatis gradu incipit quam ſit ſummum alterius, ad quod per totam vitam ſuam alter perveniet. Unde Gregorius dicit in II. Dialogorum: *Quatenus praſentes, & futuri omnes cognoſcerent, Benedictus puer converſionis gratiam a quanta perfectione cœpiſſet*.

Quod vero nonu proponitur de parietibus recentibus, quibus non ſunt tignorum onera imponenda: & quod decimo proponitur: *Caſum quarit qui poſtpoſitis gradibus per abrupta quarit aſcenſum*: oon ſunt ad propoſitum: quia auctoritates illæ loquuntur de honore prælatioois, qui requirit perfectam virtutem: & ideo non eſt imperfectis imponendum. Sed conſilia ſunt promotiones quædam ad perfectionem, & cohibitiones a peccatis, quibus novi parietes indigent, ut exſicentur ab hnmore vitiorum, & quibus quaſi per debitos gradus ad perfectiooem pervenitur.

Qund vero undecimo proponitur, priora eſſe naturæ ordine præcepta conſiliis; patet ex prædictis qualiter habeat veritatem. Si enim loquamur de præceptis finalibus, quæ ſunt dilectio Dei, & proximi; manifeſtum eſt quod conſilia ordinantur ad ea ſicut ad finem. Talis eſt ergo ordo cnnſiliorum ad præcepta huiuſmodi, qualis eorum quæ ſunt ad finem, reſpectu finis. Finis autem eſt prior in intentione, poſterior vero eſt in executione. Et ſic ſi conſilia ordinarentur ad prædicta præcepta, ſicut quæ ſine eis nullatenus poſſent ſervari, ſequeretur quod neceſſe eſſet prius obſervari conſilia quam aliquis diligat Deum, vel proximum: quod eſt manifeſte falſum. Sed quia hoc modo cooſilia ordinantur ad prædicta præcepta, ut per ea facilius, & perfectius cuſtodiantur, conſequens eſt quod per huiuſmodi conſilia perveniatur ad perfectam dilectionem Dei, & proximi, quæ inteotiooe præcedit cooſilia, ſequi-

ſequitur autem ſecundum operis executionem. Si autem comparemus conſilia ad alia præcepta, quæ ordinantur ad dilectionem Dei, & proximi; inter ea duplex comparatio poteſt attendi. Quod enim conſilia ſine præceptis obſervari non poſſunt, præcepta vero a multis obſervantur ſine conſiliis: poterunt comparari conſilia ad præcepta communiter conſiderata: & ſic erit ordo conſiliorum ad præcepta ſicut ordo proprii ad commune, quod eſt quodamnodo naturæ ordine prius, non tamen oportet quod tempore. Et ſecundum hoc non oportebit quod aliquis prius exercitetur in præceptis, & ſic ad conſilia tranſeat. Alia vero comparatio poteſt attendi conſiliorum ad præcepta huiuſmodi, ſecundum quod ſine conſiliis obſervantur: & ſic eſt comparatio conſiliorum ad præcepta ſicut unius ſpeciei perfectæ ad aliam ſpeciem imperfectam, ſicut animal rationale comparatum ad animal ratione carens: & ſic conſilia naturæ ordine ſunt priora præceptis, quia perfectum in quolibet genere naturaliter prius eſt: natura enim, ut Boetius dicit, a perfectis ſumit initium. Nec tamen oportet quod præcepta ſic conſiderata, ſint tempore priora conſiliis: non enim oportet ut aliquid ſit primo in ſpecie imperfecta ad hoc quod tranſeat ad perfectam, ſed neceſſe eſt quod infra limites eiuſdem ſpeciei aliquid de imperfecto tranſeat ad perfectum.

Quod vero ultimo propoſitum eſt, quod non eſſet ſalus ſine conſiliis, ſi conſilia præcepta præcederent; manifeſtum eſt ex præmiſſis quod procedit ex falſo intellectu eorum quæ dicuntur. Non enim ſic dicimus conſilia ordinari ad præcepta ut ſine quibus præcepta ſervari non poſſunt, ſed ſicut ea per quæ præcepta perfectius, & melius ſervantur.

CAPUT VIII.

Rationes inducta ad aſtruendum, quod ante religionis ingreſſum, debet quis diu, & cum multis deliberare.

His igitur pertractatis, inquirendum eſt, an oporteat volentes religionem intrare cum multis ante conſilium habere, ut dicunt. Et hoc quidem nituntur aſtruere per hoc quod de arduis ad totam vitam pertinentibus maxime ſunt a pluribus requirenda conſilia. Nihil autem videtur eſſe magis arduum & difficile in rebus humanis quam ſemetipſum abnegare, & mundum deſerere, religionem intrando, in qua neceſſe ſit per totam vitam morari. In hoc igitur maxime ſunt multorum conſilia requirenda, & diutina deliberatione penſandum. Hoc etiam oſtendere nituntur ex voti diffinitione. Dicitur enim votum eſſe *ſponſio melioris boni, animi deliberatione firmata*. Ex deliberatione igitur dependet firmitas voti. Sed votum religionis eſt firmiſſimum, utpote quod nullo ſuperveniente poteſt infringi. Ergo præexigit maximam deliberationem.

Item hoc nituntur oſtendere per hoc quod dicitur I. Ioan. IV. 1. *Nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſint*: quod in religionis introitu locum habet, ut patet per hoc quod beatus Benedictus in regula, & Innocentius in decretali, in hoc caſu hanc auctoritatem inducunt. Sed huiuſmodi probatio indiget diligenti examine, quod plenius fit per deliberationem cum multis. Oportet igitur volentem religionem intrare, primo deliberare cum multis.

Addunt etiam, quod ibi eſt conſilium requirendum ubi deceptionis periculum imminet. Hoc autem contingit in religionis ingreſſu: quia, ut dicitur II. Cor. XI. 14. *ipſe ſatanas transfigurat ſe in Angelum lucis*: unde ſub ſpecie boni decipit incautos. Oportet igitur cum multis deliberatione habita religionem intrare.

Item. Ea quæ poſſunt habere malum exitum, ſunt diligenti conſilio prius examinanda. Religionis autem introitus in pleriſque malum exitum habet, qui apoſtatæ, & deſperati ſiunt. Oportet igitur maxima deliberatione præmiſſa religionem intrare.

Denique ponendum eſt quod maxime replicant. Dicitur enim Act. V. 39. *Si ex Deo conſilium eſt hoc, aut opus, non poteritis diſſolvere illud*. Diſſolvitur autem propoſitum religionis intrandæ in multis per apoſtaſiam. Non igitur hoc propoſitum fuit a Deo. Oportet igitur magna deliberatione cum multis habita prius conſiderare, an quis debeat religionem intrare.

Hæc igitur ſunt quibus neceſſitatem magnæ deliberationis, & cum multis habendæ nituntur imponere his qui ſunt in religione intraturi, ut multiplicatis conſiliis, ex aliqua parte impedimentum patetur.

CA-

CAPUT IX.

Reprobatio prædictæ peſtiſtinis.

AD huius autem falſitatem aſſertionis oſtendendam, primo quidem aſſumamus quod habetur Matth. IV. quod Petrus, & Andreas continuo vocati a Domino, relictis retibus ſecuti ſunt eum. In quorum commendationem Chryſoſtomus dicit: *In mediis operibus exiſtentes, audientes iubentem, non diſtulerunt. Non dixerunt: Revertentes domum, loquamur amicis; ſed omnia dimittentes ſecuti ſunt eum, ſicut Heliſæus Heliæ fecit. Talem enim obedientiam Chriſtus quærit a nobis, ut neque in inſtanti tempore remoremur*. Deinde ſequitur de Iacobo, & Ioanne, qui vocati a Deo ſtatim relictis retibus, & patre ſecuti ſunt eum. Et, ſicut Hilarius dicit ſuper Matth. *ois artem, & patriam domum relinquentibus docemur Ieſum ſecuturi, & ſæcularis vitæ ſolicitudine, & paternæ domus conſuetudine non teneri*. Poſtea vero Matth. IX. de Matthæo ſubditur, quod ad vocationem Domini ſurgens ſecutus eſt eum: ubi Chryſoſtomus dicit: *Diſce vocati obedientiam: neque enim reſtitit, neque domum abire rogavit, & ſuis hoc communicare*. Humana etiam pericula, quæ ei a principibus accidere poterant, parvipendit, dum officii ſui rationes imperfectas reliquit, ut Remigius dicit ibidem. Ex quo evidenter accipitur quod nihil humanum nos debet retardare a ſervitio Dei. Rurſus Matth. VIII. 21. & Luc. IX. 59. legitur, quod quidam diſcipulus Chriſti dixit ad eum: *Domine, permitte me primum ire, & ſepelire patrem meum*: cui Dominus reſpondit: *Sequere me, & dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos*. Quod exponens Chryſoſtomus ſuper Matth. dicit: „Hoc dixit non iubens contemnere amorem qui eſt ad parentes, ſed monſtrans quoniam nihil cæleſtibus negotiis nobis magis neceſſarium eſſe oportet, & quoniam cum toto ſtudio his iungi debemus, & neque parum tardare, etiam ſi valde inevitabilia, & incitantia fuerint quæ attrahunt. Quid enim magis neceſſarium erat quam ſepeliendum patrem? Quid etiam facilius? Neque enim multum tempus conſumendum erat. Sed diabolus inſtat ardentius volens aliquem aditum invenire: & ſi modicam ſumat negligentiam, magnam operatur puſillanimitatem. Propter quod Sapiens admonet dicens: *Ne differas de die in diem*. Nihil igitur aliud inde docemur, niſi quod nec minimum temporis fruſtra ducere decet, etiamſi mille cogentia ſint, immo præferre ſpiritualia cunctis, & admodum neceſſariis." Et Auguſtinus dicit in Lib. de verbis Domini: *Honorandus eſt pater, ſed obediendum eſt Deo. Ego, inquit, ad Evangelium te voco, ad illud opus mihi neceſſarius es. Maius eſt hoc quam quod vis facere: ſunt alii qui ſepeliant mortuos ſuos: non licet anteriora poſterioribus ſubdere. Amate parentes, & præponite Deum parentibus*. Si ergo propter rem tam neceſſariam Dominus modici temporis inducias petentem redarguit, qua fronte diutinam deliberationem quidam aſſerunt præmittendam eſſe Chriſti conſiliis? Deinde Luc. IX. 61. ſequitur: *Et ait alter: Sequar te, Domine; ſed primum permitte mihi renuntiare his qui domi ſunt*. Quod exponens Cirillus inſignis Græcorum doctor dicit: „Imitanda promiſſio, & omni laude plena. Sed quærere renuntiare his qui domi ſunt, licentiando ſe ab eis, oſtendit, quod utcumque diviſus ſit a Domino, dum hoc perfecte adire propoſuerit mente. Nam velle conſulere proximos non conſenſuros huic propoſito, indicat ſe utcumque labentem: propter quod Dominus improbat. Sequitur enim: *Ait ad illum Ieſus: Nemo mittens manum ſuam in aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei*. Appoſuit manum aratro qui affectuoſus eſt ad ſequendum, tamen reſpicit retro qui dilationem petit occaſione redeundi ad domum, & cum propinquis conferendi. Non hoc invenimus feciſſe ſacros Apoſtolos, qui protinus omiſſa navicula & parente ſecuti ſunt Chriſtum. Sed & Paulus ſtatim non acquievit carni, & ſanguini. Tales eſſe decet volentes ſequi Chriſtum." Et Auguſtinus hoc exponens in Lib. de verbis Domini dicit: *Vocat te oriens, & tu attendis occidentem?* Oriens quidem Chriſtus eſt ſecundum illud Zach. VI. 12. *Ecce vir, oriens nomen eius*. Occidens autem eſt quilibet homo in mortem cadens, & in tenebras peccati, vel ignorantiæ cadere valens. Iniuriam ergo facit Chriſto, *in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ Dei abſconditi*, (Coloſſ. II. 3.) ſi eius audito conſilio adhuc ad mortalis hominis conſilium aliquis exiſtimet recurrendum.

Sed deriſibili quadam tergiverſatione, prædicta conantur evadere. Dicunt enim, quod prædicta locum non habent niſi aliquis

quis ipſius Domini voce vocaretur: tunc enim confitentur differendum non eſſe, nec ad alind conſilium recurrendum. Sed quando homo interius vocatur ad religionis ingreſſum, tunc opus habet deliberatione magna, & multorum conſilio, ut diſcernere poſſit, ſi hoc ſit ex inſtinctu divino.

Sed hæc reſponſio errore plena eſt. Sic enim verba Chriſti quæ in Scripturis dicuntur, debemus accipere, ac ſi ab ipſius Domini ore audiremus. Dicit enim ipſe Marc. XIII. 37. *Quod vobis dico, omnibus dico: vigilate*: & Rom. XV. 4. dicitur: *Quacumque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt*. Et Chryſoſtomns dicit: *Si tantum propter illos dicta fuiſſent; ſcripta non eſſent; nunc autem dicta quidem ſunt propter illos, ſcripta vero ſunt propter nos*. Unde & Apoſtolns inducens anctoritatem veteris teſtamenti, dicit Hebr. XII. 5. *Obliti eſtis conſolationis, qua vobis tamquam filiis loquitur dicens: Fili mi, noli negligere diſciplinam*. Ex quo patet quod verba ſacræ Scripturæ non ſolis præſentibus, ſed futnris loquuntur. Specialiter autem videamus, an conſilium quod Dominus dedit adoleſcenti, Matth. XIX. 21. *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia qua habes, & da pauperibus*: illi ſoli ſit datum, vel etiam univerſis: quod conſiderare poſſumus ex his quæ ſequuntur. Cum enim Petrns dixiſſet ei: *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te*: univerſaliter præmium omnibus ſtatuit, dicens: *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres &c. propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam aternam poſſidebit*. Non minus ergo ſequendum eſt hoc conſilium ab unoquoque, quam ſi unicuique ſingulariter ex ipſins ore dominico proferretur. Unde Hieronymus dicit ad Paulinnm presbyterum: *Tu audita ſententia Salvatoris: Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia qua habes, & da pauperibus, & veni ſequere me: verba vertis in opera, & nudam crucem nudus ſequens, expeditior & levior aſcendis ſcalam Iacob*. Quamvis etiam adoleſcenti loquens ſingulariter ad ipſum verba protulerit, alibi tamen idem conſilium univerſaliter protulit, dicens (Matth. XVI. 24.) *Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me*: ubi dicit Chryſoſtomus quod „ commune hoc dogma orbi terra„ rum proponit dicens: *Si quis vult*, id„ eſt ſi vir, ſi mulier, ſi Rex, ſi liber, „ ſi ſervus." Abnegatio autem ſui ipſius, ſecundum Baſilium, eſt totalis præteritorum oblivio, & receſſus a propriis voluntatibus. Et ſic patet quod in hac abnegatione ſui ipſius intelligitur etiam depoſitio divitiarum, quæ per voluntatem propriam poſſidentur. Sic igitur conſilium adoleſcenti a Domino datnm ſic eſt accipiendum ac ſi omnibus ex ore Domini proponeretur.

Sed in reſponſione præmiſſa adhuc aliud conſiderari oportet. Iam enim oſtenſum eſt, quod locutio qua nobis Dominus loquitur in Scriptnris, idem habet anctoritatis pondus, ac ſi verba ab ipſo Salvatoris ore proferrentur. Eſt antem & alius modus quo Deus interius homini loquitur, ſecundum illud Pſalm. LXXXIV. 9. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus*: quæ quidem locutio cuilibet locntioni exteriori præponitur. Dicit enim Gregorius in homil. pentecoſtes: *Ipſe conditor non ad eruditionem hominis loquitur, ſi eidem homini per unctionem Spiritus non loquatur. Certe Cain prinſquam fratricidium opere perpetraret, audivit*: Peccaſti, quieſce. *Sed quia culpis ſuis exigentibus ſola voce eſt admonitus, non unctione Spiritus, audire verba Dei potuit, ſed ſervare contempſit*. Si igitur voci conditoris exterins prolatæ ſtatim obediendum eſſet, ut dicnnt, multo magis interiori locutioni, qua Spiritus ſanctus mentem immutat, reſiſtere nullns debet, ſed abſque dubitatione obedire. Unde Iſaiæ L. 5. dicitur ex ore Prophetæ, vel potius ipſius Chriſti: *Dominus Deus aperuit mihi autem*, ſcilicet interius inſpirando; *ego antem non contradico, retrorſum non abii*, quaſi præteritorum oblitns ad anteriora me extendens, nt dicitur ad Philip. III. Dicit etiam Apoſtolus ad Rom. VIII. 14. *Quicumque Spiritu Dei aguntur, hi filii Dei ſunt*: ubi dicit Gloſſa Auguſtini: „ Non quia nihil agant, „ ſed quia impetu gratiæ aguntur. " Non antem agitur impetu Spiritus ſancti qui reſiſtit, vel tardat. Eſt ergo proprium filiorum Dei ut impetu gratiæ agantur ad meliora non expectato conſilio. De quo etiam impetu dicitur Iſai. LIX. 19. *Cum venerit quaſi fluvius violentus, quem ſpiritus Domini cogit*. Hnnc antem impetum ſequendnm eſſe Apoſtolus docet ad Galat. V. 16. ubi dicit: *Spiritu ambulate*: & iterum 18. *Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege*: & iterum 25. *Si ſpiritu vivimus, ſpiritu & ambulemus*. Pro magna autem culpa qnibuſdam improperatur a Stephano, Act. VII. 51. *Vos ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis*. Unde & Apoſtolus I. ad

Theſſal.

Theſſal. v. 19. dicit: *Spiritum nolite extinguere*: ubi dicit Gloſſa: „ Si cui Spiritus „ ſanctus ad horam aliquid revelet, no- „ lite prohibere eum loqui quod ſentit." Spiritus autem ſanctus revelat non ſolum docendo quid homo debeat loqui, ſed etiam ſuggerendo quid homo debeat facere, ut dicitur Ioan. xiv. Cum igitur homo inſtinctu Spiritus ſancti movetur ad religionis ingreſſum, non eſt ei differendum, ut humanum requirat conſilium, ſed ſtatim homo impetum Spiritus ſancti ſequi debet. Unde & Ezechiel. 1. 20. dicitur: *Quocumque ibat ſpiritus, illuc eunte ſpiritu & rota pariter levabantur ſequentes eum*. Nec ſolum hoc Scripturæ auctoritatibus, ſed etiam ſanctorum exemplis manifeſtatur. Narrat enim Auguſtinus in VIII. Conf. de duobus militibus, quorum unus lecta vita Antonii ſubito repletus amore ſancto, ait amico ſuo: *Ego Deo ſervire ſtatui, & hoc ex hac hora, in hoc loco aggredior: te ſi piget imitari, noli adverſari*. Reſpondit ille adhærere ſe ſocio tantæ mercedis, tantæque militiæ. *Et ambo iam tui ædificabant turrim ſumptu idoneo relinquendi omnia ſua, & ſequendi te*. In quo etiam Libro Auguſtinus ſe ipſum reprehendit de hoc quod retardabat ſuam converſionem, ubi dicit: *Non erat omnino quid reſponderem veritate convictus, niſi tantum verba lenta, & ſomnolenta, Modo, Ecce modo, Sine paululum. Sed modo, & modo non habebat modum, & Sine paululum in longum ibat*. Et in eodem Libro dicit: *Erubeſcebam nimis, quia illarum nugarum murmur*, ſcilicet ſæcularium, & carnalium, *adhuc audiebam, & cunctabundus pendebam*. Non eſt ergo laudabile, ſed magis vituperabile poſt vocationem interiorem, vel exteriorem vel verbo, vel ſcripturis factam differre, & quaſi indubiis conſilium quærere.

Hoc etiam ad interioris inſpirationis efficaciam pertinet ut homines inſpirati ſubito ad maiora provehantur: quod ſignificatur per hoc quod congregatis in unum diſcipulis, ut legitur Act. 11. repente Spiritus ſanctus ſuper eos veniens eos fecit magnalia Dei loqui: ubi dicit Gloſſa: „ Neſcit tarda molimina Spiritus „ ſancti gratia." Et Eccli. xi. 23. dicitur: *Facile eſt in oculis Dei ſubito honeſtare pauperem*. Hanc etiam efficaciam Dei intrinſecus inſpirantis Auguſtinus oſtendit in Lib. de prædeſtinatione ſanctorum, inducens quod habetur Ioan. vi. *Omnis qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me*. „ Valde (inquit) remota eſt a ſen- „ ſibus carnis hæc ſchola, in qua Pater „ auditur, & docet, ut veniatur ad Fi- „ lium: nec agit hoc cum carnis aure, „ ſed cordis." & poſtea ſubdit: „ Ita- „ que gratia quæ occulte humanis cordi- „ bus divina largitate tribuitur, a nullo „ corde duro reſpuitur: ideo quippe tri- „ buitur ut cordis duritia penitus auſe- „ ratur." Hanc etiam efficaciam inſpirationis internæ Gregorius in homilia pentecoſtes commendat dicens: „ O qua- „ lis artifex eſt iſte ſpiritus! Nulla ad „ docendum mora agitur; in omne quod „ voluerit, mox ut tetigerit, mentem do- „ cet; ſolumque tetigiſſe docuiſſe eſt. „ Nam humanum animum ſubito ut il- „ luſtrat immutat. Abnegat hoc repente „ quod erat, & exhibet repente quod „ non erat." Virtutem igitur Spiritus ſancti vel ignorat, vel ei reſiſtere nititur qui a Spiritu ſancto motum diuturnitate conſilii detinere contendit.

Nec ſolum ſacrorum doctorum auctoritatibus aſſertionis eorum convincitur falſitas, ſed etiam phyſicis documentis. Dicit enim Ariſtoteles in quodam cap. Ethic. quod intitulatur de bona fortuna: *Quod autem quæritur quid eſt motus principium in anima, palam quemadmodum in toto Deus: rationis enim principium non ratio, ſed aliquid melius*. Quid igitur utique erit melius ſcientia, & intellectu, niſi Deus? Et poſtea ſubdit de his qui a Deo moventur, quod conſiliari non expedit eis: habent enim principium tale quod melius eſt intellectu, & conſilio. Erubeſcat igitur qui ſe dicit catholicum, divinitus inſpiratos ad humana tranſmittens conſilia, quibus eos Philoſophus Ethnicus aſſerit non egere.

Videamus autem ulterius ad quid conſilio indigeant hi quibus eſt ſacræ religionis propoſitum inſpiratum. Et primo quidem occurrit dubitare, an id quod Chriſtus conſuluit, melius ſit, (a) ſacrilegium eſt; dubitare vero an propter contriſtationem amicorum, vel quodcumque temporalium detrimentum homo debeat religionis propoſitum prætermittere, eſt animi adhuc carnali amore irretiti. Unde Hieronymus dicit in epiſtola ad Heliodorum: *Licet parvulus a collo pendeat nepos; licet ſparſo crine, & ſciſſis veſtibus ubera, quibus te nutrierat, mater oſtendat; licet in limine pater iaceat: per* (b) *ca-*

(a) *Forte* quod ſacrilegium eſt: *vel omittendum verbum* occurrit. (b) *Al.* percalcato pergepatre.

tum perge patrem, ſiccis oculis ad vexillum crucis evola. Solum pietatis genus eſt in hac re eſſe crudelem. Et poſtea ſubdit: *Gladium tenet hoſtis ut me perimat; & ego de matris lacrymis cogitabo? Propter patrem militiam deſeram, cui ſepulturam Chriſti cauſa non debeo?* Et ad hoc plura alia ſunt inducta.

Forte autem aliquis ioducetur ad conſilium requirendum, an poſſit implere quod in propoſito gerit. Sed etiam huic dubitationi occurrit Auguſtinus VIII. Cooſeſs. de ſe ipſo loquens, qui conſillum continentiæ aſſumere formidabat. *Aperiebatur*, inquit, *ab ea parte qua intenderam faciem, & quo tranſire trepidabam, caſta dignitas continentia, ſerena, & non diſſolute hilaris, honeſte blandiens, ut venirem, neque dubitarem; & extendens ad me ſuſcipiendum, & amplectendum pias manus plenas gregibus bonorum exemplorum. Ibi tot pueri, & puella, ibi iuventus multa, omnis atas, & graves vidua, & virgines anus.* Et poſt pauca: *Et irridebat me irriſione exhortatoria, quaſi diceret: Tu non poteris quod iſti, & iſta? An vero iſti, & iſta in ſemetipſis poſſunt, & non in Deo ſuo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te ſtas, & non ſtas? Proiice te in eum, noli metuere: non ſe ſubtrahet, ut cadas. Proiice te ſecurus: excipiet te, & ſanabit te.*

Reſtant autem duo de quibus conſiliari relinquitur his qui religionis aſſumendæ propoſitum gerunt: quorum unum eſt de modo religionem intrandi; aliud autem eſt, ſi aliquod ſpeciale impedimeotum habeaot, per quod impediantur a religionis ingreſſu; puta, ſi ſint ſervi, vel matrimonio iuncti, vel aliquid huiuſmodi. Sed ab hoc conſilio primo quidem amovendi ſunt carnis propinqui. Dicitur enim Prov. xxv. 9. *Cauſam tuam tracta cum amico tuo, & ſecretum extraneo non reveles.* Propinqui autem carnis in hoc propoſito amici oon ſuot, ſed potius inimici, ſecundum illud quod habetur Michææ vii. 6. *Inimici hominis domeſtici eius*: quod etiam Dominus introducit Matth. x. 36. In hoc igitur caſu ſunt præcipue vitaoda carnalium propinquorum conſilia. Hinc etiam eſt quod Hieronymus io epiſtola ad Heliodorum impedimenta religioſi propoſiti, quæ a propinquis carnalibus ingeruntur, enumerat, dicens: *Nunc tibi blandis vidua ſoror haret lacertis, nunc illi cum quibus adoleviſti, vernaculi aiunt: Cui nos ſervituros relinquis? Nunc & gerula quondam, iam anus, & nutritius ſecundus poſt naturalem pietatem pater clamitant; Morituros expecta pauliſper, & ſepeli.* Et Gregorius dicit III. Moralium: *Callidus adverſarius cum a bonorum cordibus repelli ſe conſpicit, eos qui ab illis valde diliguntur, exquirit, & per eorum verba blandiens loquitur, quia plus ceteris amantur; ut dum vis amoris cor perforat, facile perſuaſionis eius gladius ad intima rectitudinis munimina irrumpat.* Hinc eſt quod beatus Benedictus, ut Gregorius refert io II. Dialogorum, nutricem ſuam occulte fugiens deſerti loci ſeceſſum petiit; ſed Romano monacho propoſitum ſuum aperuit, qui eius deſiderium, & ſecretum tenuit, & adiutorium impendit. Arcendi ſunt etiam ab hoc conſilio carnales homines, apud quos Dei ſapientia ſtultitia reputatur: unde Eccli. xxxvii. 12. irriſorie dicitur: *Cum viro irreligioſo tracta de ſanctitate, cum iniuſto de iuſtitia:* & poſtea ſubdit: *Non attendas his in omni conſilio: ſed cum viro ſancto aſſiduus eſto:* a quo eſt petendum conſilium, ſi de aliquibus in hoc caſu conſiliari oporteat.

CAPUT X.

Solutio rationum contra veritatem ſupra inductarum.

Ea vero quibus innituntur cootrarium aſſerentes, de facili refelluntur.

Quod eoim primo inductum eſt, quod in arduis, & difficilibus ſunt maxime conſilia requirenda; verum eſt, ubi non eſt veritas manifeſta. Sed quando id quod eſt melius, eſt altiori conſilio diffinitum, ioiurioſum eſt iterum id in dubium revocare, iterato cooſilia requirendo.

Quod vero ſecundo propoſitum eſt, quod votum animi deliberatione firmatur, ad propoſitum noo facit. Hæc enim deliberatio in ioteriori cooſiſtit propoſito, quo quis eligit maius bonum, cui ſe obligare intendit. Omne autem quod ex electione agitur, ex deliberatione, ſive conſilio agitur: quia electio eſt appetitus præconſiliati, ut dicitur in III. Ethic. Et ſicut a Spiritu ſancto, qui eſt ſpiritus fortitudinis, & pietatis, hoc propoſitum homini inſpiratur; ita etiam ab eodem, qui eſt conſilii, & ſcientiæ ſpiritus, deliberatio interius miniſtratur.

Quod etiam tertio inducitur, *Probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt*, ad propoſitum non facit. Ibi enim neceſſaria eſt probatio ubi non eſt certitudo: unde ſuper illud I. ad Theſſal. ult. *Omnia probate*, dicit Gloſſa: „ Certa non egent diſcuſſione. “ In-

certum

certum autem poteſt eſſe his quibus alios ad religionem recipere incumbit, quo ſpiritu ad religionem veniant, utrum ſcilicet deſiderio ſpiritualis profectus, an etiam, ſicut quandoque accidit, ad explorandum vel ad maleſaciendum; vel etiam utrum ſint ad religionem apti qui veniunt. Et ideo indicitur eis tam per ſtatutum Eccleſiæ, quam per regulare edictum, corum qui ſuut recipiendi, probatio. Sed his qui propoſitum religionis aſſumendæ gerunt, dubinm eſſe non poteſt qua intentioue id faciant. Unde eis deliberandi neceſſitas non incumbit, præcipue ſi de ſuis corporalibus viribus non diffidant, ad quas examinandas religionem intrantibus annus probationis conceditur.

Quod vero qnarto proponitnr, quod *ſatanas transfigurat ſe in Angelum lucis*, & multotiens bona ſuggerit intentione fallendi, verum eſt; ſed, ſicut Gloſſa ibidem dicit, quando diabolus ſenſus corporis fallit; mentem vero non mnvet a vera rectaque ſententia, qua quiſque vitam fidelem gerit; uullum eſt iu religione periculum: vel cum ſe bonum fingens ea vel facir, vel dicit quæ bonis Augelis congruunt, etiam ſi credatur bonns, non eſt error pericnloſus, ant morbidus. Cum vero per hæc aliena bona ad ſua ducere incipit, ne quis poſt eum eat, opus eſt magna vigilantia. Detur ergo quod diabolus aliquem incitet ad religionem intrandum; hoc opus bonum eſt, & bouis Angelis congruum: unde non eſt periculum, ſi quis ei in hoc conſentiat; ſed vigilandum erit, ut ei reſiſtatur cum ad ſuperbiam, vel alia vitia inceperit ducere. Frequenter euim contingit quod Deus utitur malitia dæmonum in bonum ſanctorum, quibus præparat coronas invictis: & ſic ei a ſanctis illuditur. Sciendum tamen, quod ſi cui a diabolo ſuggeratur, vel etiam ab homiue religionis introitus, per quem aliquis accedit ad Chriſtum ſequendum; talis ſuggeſtio efficaciam non habet, niſi iuterius attrahatur a Deo. Dicit enim Auguſtiuus in Libro de prædeſtinatione ſanctorum, quod omnes ſancti ſunt docibiles Dei, non quia omnes ad Chriſtum veniant, ſed quia nemo aliter venit: & ſic religionis propoſitum a quocumque ſuggeratur, a Deo eſt.

Quod vero quinto proponitur, quod in his eſt requirendum couſilium quæ malum exitum poſſunt ſortiri, diſtinctione indiget. Aut enim malus exitus poteſt contingere ex parte ipſius rei, quæ aſſumenda imminet, aut ex parte hominis aſſumentis. Si ex parte rei quæ aſſumenda eſt, periculum imminet, & hoc quidem frequenter accidat; magna deliberatione opus eſt, ut periculis obvietur, vel res totaliter relinquatur. Si vero ut in paucioribus periculum accidat, nnn eſt magna deliberatione opus, ſed vigilantia, & cautela, ne aliquo caſu in periculum incidatur: alioquin daretur occaſio omnia humana ſtudia prætermittendi, ſecundum illud Eccle. xi. 4. *Qui obſervat ventum, non ſeminat, & qui conſiderat nubes, numquam metet:* & Prov. xxvi. 13. dicitur: *Dicit piger: Leo eſt in via, leana in itineribus*: ubi dicit Gloſſa: „ Multi cum „ verba exhortationis audiunt, dicunt ſe „ velle viam iuſtitiæ incipere, ſed a ſa„ tana retrahi ue perficiant. “ Quandoque vero res ipſa in ſe ſecura eſt, habet tamen malum exitum, propter hoc quod homo mutat propoſitum: & ex iſta cauſa non debet homo retrahi, vel differre ſub ſpecie maioris deliberationis religionis ingreſſum, quamvis aliqui mutato propoſito a religione apoſtatantes deteriores fiant: alioquiu etiam ſimili ratio eſſet de acceſſu ad fidem, & fidei ſacramenta: quia dicitur II. Petr. ii. 21. *Melius erat* (*a*) *viam veritatis non cognoſcere, quam poſt agnitam retroire*. Et Apoſtolus ad Heb. x. 29. (*b*) *Deteriora merentur ſupplicia qui ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit*. Non eſſet etiam paſſim ad iuſtitiæ opera procedendum, quia ſcriptum eſt Eccli. xxvi. 27. *Qui tranſgreditur a iuſtitia ad peccatum, Deus paravit eum ad rhomphaeam*.

Iam vero quod ſexto propoſitum eſt: *Si eſt ex Deo conſilium hoc, aut opus, non poteritis id diſſolvere*; diligentius conſiderandum eſt: tum quia hoc ab eis frequentius inculcatur; tum quia latet ibi virus hæreticæ pravitatis. Ex hoc enim verbo prave intellecto, noſtri temporis hæretici duo erronea concludere nituntur. Quorum primum eſt, quod corpora quæ corrumpuntur, a Deo non ſunt; ſecundum eſt, quod ſi aliquis gratiam habet, vel caritatem a Deo, amitti non poteſt. Aſſumamus etiam alia: ſi diabolus peccavit, opus Dei non fuit: ſi Iudas a choro Apoſtolorum decidit, eius electio a Deo non fuit: ſi Simon magus poſt baptiſmum in hæreſim decidit, a Deo non fuit: quod

eum

(a) *Vulgata* non cognoſcere viam iuſtitiæ quam poſt agnitionem retrorſum converti. (b) *Vulgata*: Quanto magis putatis deteriora mereri ſupplicia qui Filium Dei conculcaverit, & ſanguinem &c.

eum Philippus baptizavit. Cum quibus omnibus addamus & borum argumentum mirabile, conſimilem virtutem babens tecum prædictis. Si ille qui religionem intravit, ab ea egreditur; propoſitum quo intravit, a Deo non fuit; vel ſtudium eorum a Deo non fuit qui eum ad religionem attraxerunt. Contra quos utamur verbis Auguſtini in I. Lib. contra Iulianum, qui dicebat: *Non poteſt mali radix in eo quod donum eſt Dei, locari:* contra quem Auguſtinus dicit: *Erit profecto Manichæus victor, niſi & illi reſiſtatur, & tibi &c. Veritas ergo fidei catholicæ ideo vincit Manichæum, quia vincit te ipſum.* Ut ergo ipſi pariter cum Manichæis vincantur, dicamus, quod conſilium Dei numquam diſſolvitur, ſecundum illud Iſai. xlvi. 10. *Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiat.* Ex hoc tamen conſilio immutabili, ſicut dat rebus corruptibilibus eſſe temporale, quibus ſempiternitatem non tribuit, ita quibuſdam dat iuſtitiam temporalem, quibus non largitur perſeverantiæ donum, ut Auguſtinus dicit in Lib. de perſeverantia. Et ſic vincuntur Manichæi, quia æterno Dei conſilio corruptibilia inſtituuntur, ut temporaliter ſint; vincuntur autem iſti, quia ex immobili Dei conſilio quibuſdam datur ſecundum æternum Dei conſilium propoſitum religionem intrandi, quibus in ea perſeverandi donum non datur.

CAPUT XI.

Rationes quibus aſtruere nituntur, quod homines non debent ſe ad religionem obligare per votum.

Nunc inquirendum eſt de hoc quod impedire nituntur obligationem qua aliqui voto ſe ad ingreſſum religionis aſtringunt.

Et primo quidem aliqui ſunt qui nituntur cuilibet voto derogare, dicentes, melius eſſe quod abſque voto aliquis virtutum opera exequatur, quam quod ad ea obſervanda voto ſe obliget, inducentes ad hoc quod Proſper dicit in II. Lib. de vita contemplativa: *Sic abſtinere, vel ieiunare debemus, ut non nos neceſſitati ieiunandi ſubdamus, ne iam non devoti, ſed inviti rem non voluntarie faciamus.* Qui autem vovet ſe ieiunaturum, neceſſitati ieiunandi ſe ſubiicit; & eadem ratio eſt in aliis operibus virtuoſis. Non igitur videtur eſſe laudabile quod aliquis voveat vel ieiunare, vel religionem intrare, vel quodcumque aliud opus virtutis explere.

Addunt etiam ad hoc rationem, quia quanto aliquid eſt magis neceſſarium, tanto ſit minus meritorium. Cum autem aliquis iam vovit vel religionem intrare, vel quodcumque aliud opus explere, neceſſitas ei incumbit ut impleat quod promiſit. Laudabilius igitur erit, & magis meritorium, ſi aliquis abſque voto faciat aliqua opera virtuoſa, quam ſi ea expleat voto præmiſſo.

Specialiter autem oſtendere nituntur, quod ad religionis ingreſſum non debent aliqui per obligationem voti, vel iuramenti induci, inducentes ſtatutum Concilii Toletani, quod habetur in decretis diſtinct. xlv. cap. de Iudæis, ubi dicitur: *Non enim tales inviti ſalvandi ſunt, ſed volentes, ut integra ſit forma iuſtitiæ: ſicut enim homo proprii arbitrii voluntate ſerpenti obediens periit, ſic vocante ſe gratia Dei, propria mentis converſione quiſque credendo ſalvatur. Ergo non vi, ſed libera animi voluntate & facultate, ut convertantur ſuadendi ſunt.* Quod multo magis obſervandum videtur circa religionis ingreſſum, qui eſt minus neceſſarius ad ſalutem. Illi autem qui obligantur iuramento, vel voto ad religionis ingreſſum, non proprii arbitrii voluntate, ſed neceſſitate cogente convertuntur. Non igitur videtur obligatio talis eſſe conveniens.

Inducunt etiam decretum Urbani Papæ, quod habetur xix. quæſt. ii. cap. *Duæ ſunt*, ubi dicitur, quod illi qui religionem ingrediuntur, ducuntur lege privata, quæ eſt lex Spiritus ſancti. Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas ſecundum Apoſtolum II. ad Corinth. iii. Libertati autem opponitur neceſſitas, quam inducit obligatio iuramenti, vel voti. Inconveniens igitur eſt aliquos ad religionis ingreſſum voto, vel iuramento conſtringere. Idem etiam arguunt ex eventu qui videtur in pluribus, qui poſt huiuſmodi obligationem ad religionem attracti, in ea non perſeverant, ſed redeuntes ad ſæculum, deſperantes ſe ipſos, omni iniquitati perverſitatis ſe tradunt. Et ſic impleri videtur quod Dominus Scribis, & Phariſæis dicit Matth. xv. 23. *Circuitis mare, & aridam, ut faciatis unum proſelytum: & tum feceritis, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos.*

Dicunt etiam, quod aliqui ſic obligati aliquando votum ſuum non implent, & tamen poſtea facti ſunt boni Epiſcopi, vel Archidiaconi, a quo per obligationem præmiſſam impediti fuiſſent.

Ad-

Digitized by Google

Addunt etiam, quod nec beneficiis temporalibus, puta per exhibitionem munerum, ſunt aliqui ad religionem inducendi: & ad hoc inducunt decretum Bonifacii Papæ, quod habetur 1. quæſt. 11. cap. *Quam pio*, ubi dicitur: *Numquam legimus Domini diſcipulos, vel eorum miniſterio converſos, quempiam ad Dei cultum aliquo muneris interventu provocaſſe*.

Adiiciunt etiam, hoc contra fidelitatem eſſe, dum inexperti ad graviora religionis onera, vel ad longas matutinas, graves vigilias, ieiunia, & diſciplinas, & alias huiuſmodi aſperitates obligantur, & ducuntur ſicut bos ad victimam; & ita dum non implent quod voverunt, paratur eis laqueus ad mortem æternam.

Dicunt etiam huiuſmodi obligationem eſſe illicitam, utpote factam contra ſtatutum Innocentii IV. qui mandavit annum probationis concedi volentibus religionem intrare, & prohibuit ante quartumdecimum annum eos per votum religioni aſtringi, Quod etiam conſonat regulæ beati Benedicti, in qua conceditur probationis annus nuper ad religionem converſis.

Ulterius autem procedunt, dicentes, ſpecialiter eſſe illicitum ut pueri ante annos pubertatis prædicto modo ad religionis ingreſſum obligentur. Illicitum enim videtur eſſe quod aliquis obligetur tali obligatione quæ iuſte poſſit ab alio irritari. Si autem aliqui impuberes ſe ad religionem obligaverint, poſſunt retrahi a parentibus, vel a tutoribus, ut probatur per id quod habetur xx. quæſt. 11. ubi dicitur: *Puella ſi ante duodecim ætatis annos ſponte ſua ſacrum velamen ſibi aſſumpſerit, poſſunt ſtatim parentes eius, vel tutores id factum irritum facere, ſi voluerint*. Illicitum eſt ergo impuberes ad religionem obligare iuramento, vel voto.

Inducunt etiam ulterius, quod aliquis infra annos pubertatis conſtitutus, etiam ſi ſit doli capax, ad religionem obligari non poteſt. Et inducunt ad hoc illud quod dicit Bernardus in apparatu de regularibus, & tranſeuntibus ad religionem, ſuper illam decretalem Innocentii III. quæ incipit, *Poſtulaſti*: & ſunt hæc verba apparatus. *Si vis intelligere, quod eſſent infra tertium & quartum decimum annum; hac potuit eſſe dubitatio, quia forte erant doli capaces*: & ſic videbatur, quod malitia ſuppleret ætatem, ſicut in matrimonio carnali, ut habetur extra de deſponſ. impub. cap. *A nobis*, & cap. *Tua*: quia ſicut potuerunt ſe obligare diabolo, ſic & Deo. Sed Papa reſpondet, quod *liberi poſſunt miniſtrare in Eccleſiis poſtea receptis*: & ſic non obligantur ante quartumdecimum annum. Hugutio vero dicebat, quod bene obligatur doli capax, & tenebat monachatus, quia poterat ſe obligare diabolo. Et Innocentius III. fuit in eadem opinione, qui in decretali iſta reſpondet, quod ingreſſus tenuit, ſi malitia ſupplebat ætatem, ſicut in antiqua decretali patet; ſed hodie non prodeſt. Et ad hoc etiam inducunt quod Raymundus, & Goffredus in ſuis ſummis dicunt idem.

Inducunt etiam, quod pueri ante quatuordecim annos non debent obligari iuramento, ut habetur XXII. quæſt. v. cap. *Pueri*, & cap. *Honeſtum*. Pari igitur ratione nec voto ſunt obligandi pueri ante quartumdecimum annum ad religionis ingreſſum.

Dicunt etiam, quod religio dicitur a religando, vel reeligendo, ut Auguſtinus dicit X. de civit. Dei. Unde concludunt, quod pueri qui non ſunt ligati, non debent religari, & qui non elegerunt, non debent reeligere per religionis ingreſſum. Ex quibus omnibus concludunt, pueros eſſe miſeros, & inſenſatos, qui religionem ingrediuntur, vel ad religionis ingreſſum ſe obligant.

CAPUT XII.

Improbatio erroris præmiſſi, & oſtenſio, quod opus virtutis factum cum voto, magis eſt meritorium.

Ut autem in ſingulis præmiſſorum veritas poſſit manifeſte videri, ſeriatim quæ præmiſſa ſunt, inveſtigare oportet, a communibus ad ſpecialia deſcendendo.

Et primo conſideremus, an verum ſit quod dicunt, ſcilicet magis eſſe meritorium opus virtutis abſque voti obligatione factum, quam ſi ex voto id aliquis impleat. Et quamvis de hoc plura ſint dicta in alio noſtro libello quem de perfectione conſcripſimus, hic tamen aliqua iterare non pigeat.

Primo igitur conſiderandum eſt, quod cum laus operis ex radice voluntatis dependeat, tanto exterius opus laudabilius redditur, quanto ex meliori voluntate procedit. Inter alias autem conditiones bonæ voluntatis una eſt ut ſit voluntas firma & ſtabilis: unde in vituperium pigrorum inducitur quod habetur Proverb. XV. 13.

Digitized by Google

Vult, *& non vult piger*. Tanto igitur opus exterius laudabilius redditur, & magis meritorium, quanto voluntas eius magis ſtabilitur in bono. Unde & Apoſtolus monet I. ad Corinth. xv. 58. *Stabiles eſtote, & immobiles*: & ſecundum Philoſophum ad virtutem requiritur ut aliquis firmiter, & immobiliter operetur. Sed & iuſtitiam Iuriſperiti diffiniunt, quod eſt conſtans, & perpetua voluntas. Sicut & e contrario patet quod tanto peccatum eſt deteſtabilius, quanto voluntas hominis magis fuerit obſtinata in malo: unde & obſtinatio ponitur peccatum in Spiritum ſanctum. Manifeſtum eſt autem quod voluntas firmatur ad aliquid faciendum per iuramentum: unde & Pſalmiſta dicebat Pſ. cxviii. 106. *Iuravi, & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ*. Confirmatur etiam ſimiliter & voto, cum votum ſit promiſſio quædam. Qui autem promittit ſe aliquid facturum, firmat propoſitum ſuum ad illud implendum. Laudabilius igitur eſt virtutis opus, & magis meritorium, ſi fiat voluntate firmata per votum. Hoc etiam apparet ex conſuetudine vitæ humanæ. Quia enim voluntas humana mutabilis eſt, ad hoc ut verbis hominum fides adhibeatur, intantum inolevit conſuetudo ut hoc quod aliquis alteri vult facere, promiſſione confirmet, & ulterius promiſſionem roboret legitimis munimentis. Plus autem debet unuſquiſque ſibi quam proximo, præcipue in his quæ pertinent ad ſpiritualem ſalutem, ſecundum illud Eccli. xxx. 24. *Miſerere animæ tuæ placens Deo*. Poteſt autem homo propter voluntatis mutabilitatem prætermittere id quod propoſuit, pro commodo temporali alterius. Si igitur aliquis utiliter providet proximo, vallando promiſſionem ſuam iuramento, fideiuſſione, vel pignore; multo magis utiliter, & laudabiliter ſibi providet, ſi bonum propoſitum quod concepit, vel voto, vel iuramento, vel quocumque alio modo firmare ſtuduerit. Unde Auguſtinus dicit in epiſtola ad Paulinam, & Armentarium: *Quia voviſti, iam te aſtrinxiſti, aliud tibi facere non licet*: & poſtea ſubdit: *Nec ideo tamen te voviſſe pœniteat; immo gaude iam tibi non licere quod cum tuo detrimento licuiſſet*.

Amplius conſiderandum eſt, quod opus inferioris virtutis laudabilius redditur, & magis meritorium, ſi ad ſuperiorem virtutem ordinetur, ſicut opus abſtinentiæ, ſi ordinetur ad caritatem. Pari ergo ratione, & ſi ordinetur ad latriam, quæ eſt abſtinentia potior. Votum autem eſt latriæ actus: eſt enim promiſſio Deo facta de his quæ pertinent ad Dei obſequium: unde Iſa. xix. 21. dicitur: *Cognoſcent Aegyptii Dominum in die illa, & colent eum in hoſtiis, & muneribus, & vota vovebunt Domino, & ſolvent*. Ieiunium igitur laudabilius erit, & magis meritorium, ſi fiat ex voto. Hinc eſt quod in Pſalm. lxxv. 12. vel conſulitur, vel mandatur: *Vovete, & reddite Domino Deo veſtro*: quod fruſtra mandaretur, vel conſuleretur, niſi opus bonum ex voto facere melius eſſet.

Hoc autem habito dubitatur ulterius, utrum alicui liceat ſe obligare voto ad religionis ingreſſum, (a) vel erroneum eſt. Si enim virtuoſum eſt religionis ſtatum aſſumere; virtuoſos autem actus ex voto facere laudabilius eſt; laudabiliter agunt illi qui ſtatim religionem ingredi non valentes, ſe ad ingreſſum religionis voto aſtringunt. Niſi forte quis ſecundum Vigilantium dicat, quod ſtatus ſæcularis vitæ ſtatui religionis æquatur, vel maiori veſania in tantum erroris prorumpat, quod præſumat aſſerere ſtatum religionum quas Eccleſia approbavit, non eſſe ſtatum ſalutis: in quo iam Vigilantii hæreſim ſuperabunt, non ſolum inania reddentes Chriſti conſilia, ſed ea penitus evacuantes, necnon & ordinationi Eccleſiæ repugnantes, quod eſt ſchiſmaticum eſſe. Si autem laudabiliter faciunt, & a ſpiritu Dei moventur qui ſe obligant voto ad religionis ingreſſum; conſequens eſt eos laudabiliter facere qui alios ſuis exhortationis ad hoc inducunt, in hoc Spiritui ſancto cooperantes, dum ſatagunt id miniſterio exteriori ſuadere ad quod Spiritus ſanctus inſtigat interius. Unde & Apoſtolus dicit I. ad Corinth. iii. 9. *Dei enim adiutores ſumus*, forinſecus ſcilicet miniſtrando.

Sed quia quantum ad eos qui pubertatis annos excedunt, contrarium ſapere nefarium eſt, reſtat conſiderandum, utrum pueri, vel puellæ ante pubertatis annos completos valeant ſe voto religionis aſtringere. Ubi oportet diſtinguere, duplex eſſe votum, unum quidem ſimplex, aliud autem ſolemne. Simplex quidem votum in ſola promiſſione conſiſtit, ſolemne autem votum cum promiſſione habet exteriorem exhibitionem, dum ſcilicet homo actualiter ſe offert Deo vel per ordinis ſacri ſuſceptionem, vel per profeſſionem certæ religionis in manu prælati

(a) *Forte legendum* quod vel dubitare erroneum eſt: *aut* quod erroneum eſt,

lati, quibus duobus modis votum ſolemnizatur, vel etiam per ſuſceptionem habitus profeſſorum, quæ eſt quædam interpretativa profeſſio. Utriuſque autem voti circa matrimonium eſt diverſus effectus. Nam votum ſolemne impedit matrimonium contrahendum, & dirimit iam contractum; votum autem ſimplex etſi contrahendum impediat, contractum tamen non dirimit. Eſt autem & contrarios, & diverſus effectus utriuſque voti circa religionem. Nam votum ſolemne, quod ſit per expreſſam, aut præſumptam profeſſionem, iam monachum facit, vel cuiuſcumque alterios ordinis frarrem; votum vero ſimplex nondum monachum facit, cum adhuc dominus rerum ſuarum remaneat, & adhuc ſi contrahat, poſſit eſſe maritus. Quia igitur ſimplex votum conſiſtit in ſola promiſſione Deo facta, quæ ex interiore mentis deliberatione procedir, votum ſimplex ex iure divino efficaciam habet, quod nullo humano iure tolli poteſt. Huius autem voti efficacia dupliciter tolli poteſt. Uno quidem modo per defectum deliberationis, quæ promiſſioni firmitatem præſtat; & ideo furioſorum, & aliorum amentium vota vim obligationis non habent, ut habetur extra de regul. & tranſeuntibus ad religionem *Sicut tenor*: & eadem ratio eſt de pueris qui non ſunt doli capaces, nec habent debitum rationis uſum, qui in quibuſdam anticipatur, in qnibuſdam tardatur ſecundum diverſam diſpoſitionem naturæ: unde ad hoc non poteſt certum tempus præfigi. Alio modo impeditur efficacia ſimplicis voti, ſi aliquis Deo voveat qui non eſt propriæ poreſtatis; puta, ſi ſervus voveret ſe religionem intrare, haberet quidem efficaciam quantum ad ipſum, qui uſum rationis habet, ſi dominus eius permitteret; ſi tamen dominus hoc votum ratum non habeat, abſque peccato poterit revocare, ut habetur in decretis diſtint. xliv. *Si ſervus*, ubi dicitur, quod *ſi domino ignorante ſervus fuerit ordinatus, licet ei infra ſpatium unius anni & ſervilem fortunam probare, & ſervum ſuum recipere*. Et qoia puer, vel puella infra pueriles annos etiam ex natorali iure in poteſtàre patris conſtituitur, poterit pater votum ab eis emiſſum, ſi voluerit, revocare, vel ſi vnluerit, acceptare, ſecundum ordinationem iuris divini: dicitur enim Num. xxx. 4. *Mulier ſi quippiam voverit, & ſe aſtrinxerit iuramento, quæ eſt in domo patris ſui, & in ætate adhuc puellari; ſi cognoverit pater votum quod pollicita eſt, & iuramentum quo obligavit animam ſuam, & tacuerit, voti rea erit; quidquid pollicita eſt, & iuravit, opere complebit. Sin autem ſtatim ut audierit, contradixerit pater, & vota, & iuramenta eius irrita erunt; nec obnoxia tenebitur ſponſioni, eo quod contradixerit pater*. Ex quo patet quod puella, vel puer, de quo eſt eadem ratio, infra pueritiæ annos, quantum in ipſis eſt, voto ſe obligare poſſunt, niſi impediat rationis defectus, ut dictum eſt; ſed quia poteſtati alterius ſubiiciontur, poteſt votum revocari a patre. Qnod etiam patet per hoc quod ſubditur de muliere adolta, cuius votum a viro revocari poteſt. Et licet ius poſitivum determioare non poſſit tempus quo homo habere incipiat oſum rationis, per quem Deo ſe valeat obligare; poteſt tamen determinare tempus obligationis, vel ſubiectionis unius perſonæ ad aliam. Determinatur autem hoc tempus in puella quidem uſque ad duodecim annos completos, in mare autem uſque ad quatuordecim, quia hoc communiter conſuevit eſſe tempos pubertatis, ut habetur xx. quæſt. 11. cap. *Puella* & cap. *Si in qualibet*. Sic igitur quantum ad votum ſimplex, quo quis obligatur ad religionis ingreſſum, poteſt aliquis obligari, quantum in ipſo eſt, ante completos pubertatis annos, cum ſit doli capax, habens debitum rationis uſnm ad diſcernendum quod facit; poteſt tamen hoc votum revocari a patre, vel tutore, qui eſt loco patris. Quia vero ſolemne votum religionis, quod ſit per profeſſionem tacitam, vel expreſſam, habet quaſdam exteriores ſolemnitates, quæ ordinationi ſubduntur Eccleſiæ, ſicut & ſolemnitas ordinis ſacri; ſecundum Eccleſiæ determinationem exigitur ad huiuſmodi votum completnm pubertatis tempus, ideſt in puero quatuordecim annorum, & in puella duodecim; ita quod profeſſio ante hoc tempus facta, quantumcumque aliquis ſit doli capax, non facit profitentem eſſe monachum, vel cuiuſcumque ordinis fratrem. Hoc enim communiter tenet Eccleſia; licet Innocentius III. aliter ſenſiſſe dicatur.

CAPUT XIII.

Solutio rationum indnctarum.

His igitur viſis, facile eſt ad omnia obiecta reſpondere.

Quod enim primo inducitur de verbis Proſperi: *Sic ieiunare debemus, ut non nos*

neceſſitati ieiunandi ſubdamus: intelligitur de neceſſitate coactionis, quæ voluntario repugnat: unde ſubdit: *ne iam non devoti, ſed inviti rem non voluntarie faciamus.* Non autem loquitur de neceſſitate voti, per quam magis augetur devotio, quæ a devovendo nominatur.

Quod vero ſecundo propoſitum eſt, quod neceſſarium eſt minus meritorium, intelligendum eſt de neceſſitate quæ ab aliquo imponitur contra voluntatem ipſius. Sed cum aliquis ſibi ipſi neceſſitatem imponit bene faciendi, ex hoc laudabilior redditur, quia per hoc ſe facit quodammodo ſervum iuſtitiæ, ut Apoſtolus monet ad Rom. VI. Unde & Auguſtinus dicit in epiſtola ad Paulinam & Armentarium: *Felix neceſſitas quæ ad meliora compellit.*

Quod vero tertio propoſitum eſt de Iudæis convertendis libera voluntate, patet ad propoſitum non pertinere. Libertati enim voluntatis non opponitur confirmatio voluntatis in bono: alioquin nec Deus, nec beati liberam voluntatem haberent. Opponitur autem ei neceſſitas coactionis ex violentia, vel metu procedens. Et ideo ſignanter dicit canon de Iudæis: *Præcepit ſancta Synodus nemini deinceps ad credendum vim inferre.* Per votum autem, aut iuramentum non infertur homini vis; ſed ex eis voluntas hominis confirmatur in bonum: unde per hoc non redditur homo invitus, ſed magis firmiter volens, & iam incipit homo quodammodo facere, inquantum ſe obligat ad faciendum. Et per hunc etiam modum nullus ſanæ mentis diceret eſſe illicitum inducere Iudæos ut ſe propria voluntate obligarent vel iuramento, vel voto ad accipiendum baptiſmum.

Quod autem quarto propoſitum eſt, quod aliquando voto, aut iuramento ſe ad religionem obligantes retrocedunt, & in deſperationem incidentes tradunt ſe omni iniquitati, & ſic fiunt filii gehennæ duplo quam illi qui eos inducunt: refellitur per verbum Apoſtoli quod dicit Rom. III. 3. *Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuavit?* Ex quo accipere poſſumus; quod per hoc quod quidam bonis abutuntur, nullum fit præiudicium illis qui perſeverant in bono. Sicut etiam Gloſſa dicit ibidem, quod non ideo quia aliqui Iudæorum credere noluerunt, idcirco (*a*) præiudicabitur ceteris Iudæis, ne digni dicantur accipere quod Deus promiſit fidelibus: ſimiliter etiam nec ideo quia aliqui voventes, vel iurantes religionem intrare, poſt votum pœnitent, & deteriores fiunt, idcirco aliquid præiudicatur illis qui voventes in voto perſeverant. Et ideo qui homines inducunt ad vovendum religionis ingreſſum, non faciunt eos filios gehennæ, quantum in eis eſt, ſed potius filios regni, præſertim cum plures ex talibus proficiant, votum implentes, quam deficiant a voto recedentes: niſi forte, quod abſit, pravis exemplis eos ad peccandum inducerent, ut patet per expoſitionem Hieronymi, & Chryſoſtomi. Videtur tamen huic rationi ſuffragari quod Apoſtolus dicit I. ad Timoth. V. 11. *Adoleſcentiores viduas devita*: & rationem aſſignat, cum ſubdit: *Habentes damnationem, quod primam fidem irritam fecerunt*, qua ſcilicet Deo continentiam promiſerunt. Sed, ſicut Hieronymus dicit in epiſt. de monogamia ad Ageruchiam, propter has quæ fornicatæ ſunt in iniuriam viri ſui Chriſti (*b*) vult Apoſtolus alterum matrimonium, præferens bigamiam fornicationi, ſecundum indulgentiam dumtaxat, non ſecundum imperium: quia multo tolerabilius eſt bigamam eſſe quam ſcortum, ſecundum habere virum quam plures habere adulteros. Non ergo Apoſtolus prohibet ſimpliciter adoleſcentes viduas continentiam vovere, cum I. ad Cor. VII. 8. dicat, quod *bonum eſt eis, ſi ſic in viduitate permanſerint*; ſed eas prohibet recipi ad ſtipendia Eccleſiæ, quæ in laſcivia vivunt: unde dicit: *Adoleſcentiores viduas devita, quæ cum luxuriatæ fuerint in Chriſto, nubere volunt.*

Quod vero ſexto proponunt, quod aliqui poſt votum de ingreſſu religionis emiſſum, in ſæculo remanentes facti ſunt boni Epiſcopi, manifeſte veritati contrariatur, ut patet per decretum Innocentii, quæ habetur de voto, & voti redemptione, quæ ſic dicit: *Per tuas nobis litteras intimaſti, te in Gratianopolitana Eccleſia ſuſcipiendi habitum regularem votum ſolemniter emiſiſſe, & poſtea promiſiſſe in manibus prælati eiuſdem Eccleſiæ, te infra duos menſes, poſtquam ab apoſtolica Sede rediiſſes, votum quod emiſeras, impleturum. Cumque termino ipſo tranſacto non curaſſes quod voveras adimplere, tandem exiſtens voti tranſgreſſor, vocatus fuiſti ad regimen Eccleſiæ Gebenenſis.* Et infra: *Nos igitur tuæ* (*c*) *diſcretioni conſulimus, ut ſi tuam ſanare deſideras conſcientiam, regimen reſignes Eccleſiæ memoratæ, ac reddas Altiſſimo vota tua.* Ex quo patet manifeſte quod non poſſunt bona con-

(*a*) *Al.* prædicabitur. (*b*) *Al. redundat* fecerunt. (*c*) *Al.* deſcriptioni.

conſcientia vel Epiſcopatum, vel archidiaconatum retinere qui voverunt religionem intrare; & ita ſi retinent, non ſunt boni Epiſcopi, vel archidiaconi, cum ſint voti tranſgreſſores.

Quod autem ſeptimo propoſitum eſt, quod non ſunt aliqui ad Dei cultum muneris interventu provocandi, ſolvitur per idem cap. quod ad hoc inducunt: ſequitur enim poſt præmiſſa: *Niſi forte de pauperum alimento quis in commune proponat, quorum nulli, cuiuſcumque profeſſionis eſſet, victualia negabantur*. Ex quo patet quod inconvenienter redarguunt eos qui pauperibus ſcholaribus burſas procurant, & eos in ſtudio nutriunt, ut poſtmodum ſint religioni aptiores. Sed & ſi qua alia beneficia terrena alicui conferantur, ut ex hoc eius familiaritate captata provocetur ad melius, non eſt illicitum: eſſet autem illicitum, ſi aliqua pactio, vel conventio interveniret. Unde & in eodem cap. ſubditur: *Dum tamen omnis abſit pactio, & omnis ceſſet conventio*. Alioquin ſi non liceret aliquem per temporalia beneficia provocare ad aliquod ſpirituale bonum, illicitum eſſet quod in quibuſdam Eccleſiis quædam diſtribuuntur his qui ad officium divinum accedunt.

Quod vero octavo propoſitum eſt, contra fidelitatem eſſe quod iuvenes inducantur ad graviora onera, ſcilicet ieiunia, vigilias, & huiuſmodi, manifeſtam continet falſitatem. His enim qui in religione recipiuntur, vel ad eam obligantur, in principio graviora religionis onera manifeſtantur. Nec tamen eſt contra fidelitatem, ſi ad provocandos aliquos ad religionem, cuius aſperitates ſunt manifeſtæ, ſpirituales eis animi conſolationes repromittant, exemplo Domini, qui dicebat Matth. XI. 29. *Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde: & invenietis requiem animabus veſtris*. In quibus verbis & corporale onus ſignatur per hoc quod iugum nominat, & ſpiritualis conſolatio in hoc quod quietem promittit. Unde Auguſtinus dicit in Lib. de verbis Domini: *Qui iugum Domini intrepida cervice ſubierunt, tam difficilia pericula patiuntur, ut non a laboribus ad quietem, ſed a quiete ad laborem vocari videantur. Sed profecto adeſt Spiritus ſanctus, qui in affluentia deliciarum Dei, in ſpe futuræ beatitudinis omnia præſentia deliniret, aſpera, & omnia gravia relevaret*. Satis ergo ſpiritualium deliciarum inexpertos ſe indicant, eos decipi arbitrantes qui ea quæ ſunt corpori gravia, propter Chriſtum ſuſcipiunt.

Quod vero nono propoſitum eſt de ſtatuto Innocentii Papæ, ad propoſitum non facit: quia ſtatutum illud eſt editum de voto ſolemni, quod per profeſſionem emittitur, non autem de voto ſimplici, quo aliqui ad religionem ex devotione ſe obligant.

Quod vero decimo propoſitum eſt, poſſe parentes huiuſmodi vota impuberum retractare, efficaciam non habet: non enim omne id quod revocari poteſt, illicite committitur: alioquin oporteret dicere, quod minores vigintiquinque annis peccarent in omnibus quæ cum ſuo damno facerent, quia poſſunt in integrum reſtitui. Sic igitur impuberes non peccant, ſi votum religionis emittant, vel ſi etiam habitum religionis aſſumant abſque parentum licentia, quamvis hoc poſſit per parentes revocari: alioquin ſi hoc eſſet peccatum, prohiberetur per canones, per quos parentibus revocandi facultas conceditur.

Ea vero quæ undecimo de apparatu Decretalium, & ſummis Iuriſtarum proponuntur, ad propoſitum non faciunt: quia loquuntur de voto ſolemni, quod monachum facit, vel cuiuſcumque religionis profeſſum: de quo fuerunt inter doctores iuris canonici opiniones diverſæ: quamvis inconſonum, & deriſibile videatur quod ſacræ doctrinæ profeſſores Iuriſtarum gloſſulas in auctoritatem inducant, vel de eis diſceptent.

Illud etiam quod duodecimo de iuramento proponitur, ad propoſitum non facit: quia non prohibent canones pueros iurare, ſed (a) diſcernunt quod iurare non cogantur.

Quod vero tertiodecimo proponitur, falſitatem continet. Pueri enim ligati ſunt profeſſione fidei chriſtianæ, quam etiam in baptiſmo ſacramentaliter elegerunt. Unde poſſunt iterato ligari, & eligere perfectionis ſtatum. Quamvis & propter aliud hoc incongrue dicatur, quia & in ipſo ſacramento baptiſmi pueri chriſtianam religionem ſuſcipiunt, & religantur Deo, ipſum iterum eligentes, a quo per peccatum primi parentis fuerunt ſeparati.

Demum profanam concluſionem pueros ſtultitiæ arguentem, piorum aures ferre non valent. Quis enim puerum Benedictum ſtultitiæ argui patiatur, quod relicta domo, rebuſque patris, ſoli Deo placere

(a) *An* decernunt?

Digitized by Google

cere deſiderans, ſanctæ converſationis habitum, & deſertum quæſivit? Quis niſi hæreticos blaſphemet Ioannem Baptiſtam, de quo legitur Luc. I. 80. quod *puer creſcebat, & confortabatur ſpiritu, & erat in deſertis uſque ad diem oſtenſionis ſuæ ad Iſrael?* Manifeſte tales inſultatores animales ſe eſſe demonſtrant, dum ſtultitiam reputant ea quæ ſunt ſpiritus Dei, qui, ſicut Ambroſius dicit ſuper Lucam, *non coercetur ætatibus, non obitu extinguitur, non alvo matris excluditur:* & ſicut Gregorius dicit io homilia pentecoſtes, *qui implet cytharædum puerum, & Pſalmiſtam facit; implet Paſtorem armentarium ſicomoros vellicantem, & prophetam facit; implet puerum abſtinentem, & iudicem ſenum facit; implet piſcatorem, & prædicatorem facit; implet perſecutorem, & doctorem gentium facit; implet publicanum, & Evangeliſtam facit.* Utar ergo e contrario verbis Apoſtoli diceotis I. ad Corinth. III. 18. *Si quis inter vos videtur ſapiens eſſe in hoc ſæculo, ſtultus fiat, ut ſit ſapiens.* Stultus qoidem ſecundum ſapieotiam mondi, quæ ſtultitia eſt apud Deum; non autem ſecundum ſapienriam Dei, quæ, ſicut legitur Proverb. I. 22. parvulos alloquitur dicens: *Uſquoque parvuli diligitis infantiam?* & poſt: *Convertimini ad correptionem meam, en vobis ſpiritum meum.*

CAPUT XIV.

Rationes contra perfectionem religioſorum non habentium poſſeſſiones in communi.

NUnc reſtat conſiderandum, quomodo homines a religione retrahere conantur religionis perfectioni derogando maxime eorum qui io communi poſſeſſiones non habent.

Inducunt enim illud quod dicit Proſper io Lib. de vita contemplativa, & habetor XII. quæſt. I. *Expedit facultates Eccleſiæ poſſideri, & proprias, perfectionis amore contemni: non enim propria ſunt, ſed communes Eccleſiæ facultates. Et ideo quiſquis omnibus quæ habuit, dimiſſis, aut venditis, ſit rei ſuæ contemptor, cum præpoſitus factus fuerit Eccleſiæ, omnium quæ habet Eccleſia, efficitur diſpenſator. Denique ſanctus Paulinus, ut ipſi melius noſtis, ingentia prædia quæ fuerunt ſua, vendita, pauperibus erogavit. Sed cum factus eſſet Epiſcopus, non contempſit Eccleſiæ facultates, ſed fideliſſime diſpenſavit. Quo facto ſatis oſtenditur & propria debere propter perfectionem contemni, & ſine impedimento perfectionis poſſe Eccleſiæ facultates (quæ ſunt profecto communia) poſſidere.* Ex hoc accipere volunt non pertinere ad perfectionem, non habere poſſeſſiones coommuoes.

Inducont etiam ad hoc aliorum ſanctorum exempla. Nam B. Gregorius de facultatibus ſuis, intra urbis Romanæ mœnia unum mooaſterium, io Sicilia vero ſex legitur conſtruxiſſe. Beatus etiam Beoedictus, monachorum præceptor almificus, amplas poſſeſſiones pro ſuo monaſterio recepit. Quod taoti viri, evangelicæ perfectioois æmulatores, oollo modo feciſſent, ſi poſſeſſiones commones io aliquo apoſtolicæ, & evangelicæ perfectioni derogarent. Et ex hoc concludere voluot, non pertinere ad maiorem perfectionem quod aliqui poſſeſſionibus careant.

Addunt etiam, quod Apoſtoli, quibus Dominus mandaverat ut nihil poſſiderent, nec aliquid deferrent in via, tempore neceſſitatis aliqoa poſſidebaot. Unde ſuper illod Luc. XII. *Sed nunc qui habet ſacculum, tollat ſimiliter & peram*, dicit Gloſſa, quod „ ioſtante mortis articolo, & tota „ illa gente paſtorem ſimul, & gregem „ perſequente, congruam tempori regu„ lam decernit, permittens ut tollaot vi„ ctui neceſſaria.“ Non autem perſecutionis tempore Apoſtoli minoris perfectionis fuerunt. Igitur poſſidere communia perfectionem non diminuit.

Dicunt inſuper, quod Chriſtos ordinem diſcipulorum inſtitoit, quibus ſuccedunt Epiſcopi, & clerici poſſeſſiones habentes; ordines autem religioſorom abſque poſſeſſionibus in paupertate viventium poſtea ab aliis ſunt inſtituti. Quod autem Chriſtus inſtituit, perfectius eſt. Perfectius igitur eſſe videtur communes poſſeſſiones habere, quam abſque poſſeſſionibus vivere.

Arguuot ioſuper, quod non eſt credibile quod perfectio quam Chriſtus inſtituit, obdormiſſet iotermiſſa a tempore Apoſtolorum uſqoe ad hæc tempora, io quibus aliqui ordines inceperont ſine communibus poſſeſſionibus vivere. Unde concludere volunt, quod communibus poſſeſſionibus carere ad perfectionem evangelicam non pertineat.

Dicunt etiam, quod ſi qui poſt Apoſtolorom tempora communibus poſſeſſionibus caruerunt, vivebant de opere manuali, ſicut legitur de ſanctis Patribos in Aegypto. Unde illi qui poſſeſſionibus communibus carent, & tamen de opere manuali non vivunt, videntur omnino ab evangelica perfectiooe deficere.

In-

Inducunt etiam, quod divitiarum abrenuntiatio introducta eſt ad tollendam ſolicitudinem temporalium rerum, ſecundum illud Luc. XII. 22. *Noli te ſoliciti eſſe animæ veſtra quid manducetis, neque corpori quid induamini*: & I. Corinth. VII. 32. *Volo vos ſine ſolicitudine eſſe*. Sed maior ſolicitudo imminet victus quærendi his qui poſſeſſiones non habent, quam his qui ſufficientiam victus iam habent per poſſeſſiones communes. Ergo communibus poſſeſſionibus carere diminuit evangelicam perfectionem.

Circa boc etiam addunt, quod tales religioſi neceſſe habent de negotiis multorum ſe intromittere, qui eis neceſſaria victus miniſtrant; & ſic multiplicantur in eis temporalium ſolicitudines, evangelicæ perfectioni adverſantes. Videntur igitur ex boc ipſo quod poſſeſſionibus communibus carent, detrimentum perfectionis pati.

Dicunt denique, hoc eſſe impoſſibile quod aliquis nihil in communi, vel proprio poſſideat: quia neceſſe eſt quod comedant, & bibant, & induantur, quod facere non poſſunt, ſi nihil haberent.

Ex his igitur derogare nituntur perfectioni poſſeſſiones non habentium in communi.

CAPUT XV.

Confutatio erroris præmiſſi.

OPortet autem attendere, quod prædicti paupertatis impugnatores, doctrinæ Chriſti, nec non & vitæ ipſius non modicum adverſantur, qui in omnibus paupertatem & ſervandam verbo docuit, & exemplo monſtravit. Dicit enim de ipſo Apoſtolus II. ad Cor. VIII. 9. quod *propter nos egenus factus eſt, cum dives eſſet*. „ Paupertatem enim aſſumpſit (ut „ Gloſſa ibidem dicit) & divitias non „ amiſit, intus dives, foris pauper, la„ tens in divitiis, apparens homo in „ paupertate. " Ex quo his qui Chriſti paupertatem ſequuntur, magna dignitas accreſcit. Unde poſt pauca ibidem concluditur: „ Nemo igitur ſe contemnat, „ pauper in cella, dives in conſcientia. „ Et ut ab exordio introitus eius in „ mundum incipiamus, pauperculam ele„ git matrem, pauperiorem (a) patrem „ eligens ſit pecuniis egens: & hæc tibi „ exponat præſepe, ut legitur in quodam „ ſynodali ſermone Epheſini Concilii. " Et poſt pauca ſubditur: „ Reſpice pau„ perrimum habitaculum eius qui ditat „ cælum. Vide præſepe ſedentis ſuper „ Cherubim: vide pannis obſitum eum „ qui pelagus arenæ iunxit: vide deor„ ſum paupertatem, divitias eius ſurſum „ conſiderans. " Si autem non propter ſe, ſed propter nos egenus factus eſt ſecundum Apoſtolum, numquid non poterat matrem multas poſſeſſiones habentem eligere, atque in domo propria naſci, ſi nihil ad perfectionem chriſtianæ vitæ pertineret terrenas poſſeſſiones non habere, quinimmo propria domo carere? Confundantur igitur paupertatis detractores, cuius gloria in ipſis Chriſti cunabulis præclare refulget. Et ne putetur paupertatem, quam in infantia ſuſtinuit, in perfecta deſeruiſſe ætate; videamus quid ipſe de ſe dicat Matth. VIII. 20. *Filius*, inquit, *hominis non habet ubi caput* ſuum *reclinet*; quaſi dicat, ut Hieronymus exponit. „ Quid me propter divitias, & „ ſæculi lucra cupis ſequi, cum tantæ „ ſim paupertatis, ut nec hoſpitiolum „ quidem habeam, & tecto utar non „ meo? " Et Chryſoſtomus idem exponens dicit: „ Aſpice qualiter paupertatem, quam Dominus docuerat, per „ opera demonſtravit. Non erat ei men„ ſa, non candelabrum, non domus, „ nec quidquam aliud talium. " Hæc autem paupertas ad perfectionem pertinet, quam Dominus & verbo docuit, & per opera demonſtravit. Pertinet igitur ad perfectionem chriſtianæ vitæ terrenis poſſeſſionibus omnino carere.

Rurſus ulterius procedentes, invenimus teſtimonium paupertatis Chriſti ex hoc quod cum ab eo tributum requireretur, dixit Petro (Matth. XVII. 26.) *Vade ad mare, & mitte hamum, & eum piſcem qui primo aſcenderit, tolles, & aperto ore eius invenies ſtaterem: illum ſumens da eis pro me, & te*. In cuius expoſitione Hieronymus dicit: „ Hoc etiam ſimpli„ citer intellectum ædificat auditorem, „ dum audit Dominum tantæ fuiſſe pau„ pertatis, ut unde tribuat pro ſe, & „ Apoſtolo redderet, non habuerit. Quod „ ſi quis obiicere voluerit, quomodo „ Iudas in loculis portabat pecuniam? „ reſpondebimus. Rem pauperum in uſus „ ſuos convertere neſas putavit, nobiſ„ que idem tribuit exemplum. " Manifeſtum eſt autem, nec alicui Chriſtiano debet venire in dubium, quod Chriſtus ſummam perfectionem in ſua converſatio-

(a) *Al.* patriam.

tione ſervavit: unde & paupertatis perfectionem docebat (Matth. xix. 21.) *Si vis perfectus eſſe , vade , & vende omnia quæ habes , & da pauperibus ; & veni, ſequere me :* in quo eſt perfectionis ſumma , ut Hieronymus dicit . Eſt igitur ſumma paupertatis perfectio ut ad exemplum Chriſti aliqui homines poſſeſſionibus careant, etſi aliqua reſervent ad pauperum uſum , præſertim quorum eis cura incumbit . Sic Dominus præcipue ſuos diſcipulos propter ipſum pauperes effectos , de his quæ ſibi dabantur reſervans , ſuſtentabat . Inter cetera vero quæ Chriſtus in mortali vita (*a*) vel paſſus eſt, præcipue Chriſtianis imitandum proponitur venerandæ crucis exemplum : unde & ipſe Dominus dicebat Matth. xvi. 24. *Si quis vult poſt me venire , abneget ſemetipſum , & tollat crucem ſuam, & ſequatur me*: unde & Apoſtolus quaſi ſimul cum Chriſto crucifixus, & in ſola Chriſti cruce gloriam habens dicebat Galat. vi. 17. *Ego ſtigmata Domini in corpore meo porto* , exemplum crucis diligenter ſecutus. Inter alia vero crucis inſignia apparet omnimoda paupertas, in qua exterioribus rebus privatus eſt uſque ad corporis nuditatem : unde ex perſona eius in Pſalm. xxi. 19. dicitur: *Diviſerunt ſibi veſtimenta mea , & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem* . Hanc autem crucis nuditatem per voluntariam paupertatem homines ſequuntur, & præcipue qui poſſeſſionum reditibus carent : unde dicit Hieronymus ad Paulinum presbyterum: *Tu audita ſententia Salvatoris : Si vis perfectus eſſe, vade , & vende omnia quæ habes, & da pauperibus ; & veni ſequere me : verba vertis in opera , & nudam crucem nudus ſequens , expeditior & levior aſcendis ſcalam Iacob* : & poſt pauca ſubdit: *Nihil enim eſt grande triſti , & livida facie vel ſimulare , vel oſtentare ieiunia ; poſſeſſionum reditibus abundare , & vile iactare palliolum* . Sic igitur patet inimicos eſſe crucis Chriſti prædictos adverſarios paupertatis , qui terrena ſapientes , terrenas poſſeſſiones ad perfectionem chriſtianam pertinere arbitrantur , per quorum abiectionem fiat minor perfectio.

His igitur circa viam Chriſti conſideratis tam in eius ortu , quam in eius progreſſu , quam etiam in ipſo crucis occaſu , ad Chriſti doctrinam accedamus , qui diſcipulos ſimul , & turbas inſtruens , a paupertate principium ſumpſit , Matth. v. 3. ubi dicit : *Beati pauperes ſpiritu* : quod Hieronymus exponens dicit : „ Qui ſcilicet propter „ Spiritum ſanctum voluntate ſunt pau„peres : “ &, ſicut Ambroſius dicit ſuper Lucam, „ primam beatitudinem pau„pertatis uterque Evangeliſta poſuit : „ ordine enim prima eſt, & parens quæ„dam generatrixque virtutum : quia qui „ contempſerit ſæcularia , ipſe merebi„tur ſempiterna : nec poteſt quiſque me„ritum regni cæleſtis adipiſci, qui mun„di cupiditate (*b*) poſſeſſus eſt . “ Qualis autem pauper ſpiritu præcipue ſit, B. Baſilius oſtendit dicens: *Beatus pauper, quaſi Chriſti diſcipulus , qui pro nobis paupertatem ſuſtinuit : nam ipſe Dominus quodlibet opus implevit quod ad beatitudinem ducit , ſe præbens exemplar diſcentibus* . Nuſquam autem Dominus legitur poſſeſſiones habuiſſe . Non igitur beatitudinis detrimentum habet paupertas eorum qui poſſeſſionibus carere volunt propter Chriſtum, ſed magis beatitudinis augmentum. Deinde Dominus electis duodecim Apoſtolis , ad prædicandum eos mittens, conceſſa eis miraculorum poteſtate , inter cetera vitæ documenta , primo inducit paupertatis doctrinam, dicens Matth. x. 9. *Nolite poſſidere aurum , nec argentum in zonis veſtris, non peram in via*: quod exponens Euſebius Cæſarienſis dicit : „ Pro„hibebat eis auri , & argenti , & æris „ poſſeſſionem, præcognitione futurorum. „ Contemplabatur enim quod qui ſanan„di erant per eos , & ab incurabilibus „ paſſionibus liberandi , vellent eis cede„re in omnibus bonis ſuis: “ & poſt aliqua ſubdit: „ Putabat oportere conductos „ arrha regni Dei , terrena deſpicere, ut „ nec aurum, nec argentum, nec poſſeſ„ſiones, nec quidquam eorum quæ mor„tales appretiantur , condignum exiſti„ment datis ſibi cæleſtibus opibus : nec „ non enim milites eos faceret regni Dei, „ monebat eos colere paupertatem. Nul„lus enim militans Deo implicat ſe hu„ius vitæ negotiis, ut placeat Deo . “ Et ſic Hieronymus dicit ſuper Matth. „ Qui divitias detruncaverat (ſcilicet in „ verbis præmiſſis) propemodum etiam „ vitæ neceſſaria amputat , ut Apoſtoli „ doctores veræ religionis, qui inſtitue„bantur omnia Dei providentia guber„nari, ſe ipſos oſtenderent nihil cogita„re de craſtino. “ Et , ſicut Chryſoſtomus

(a) *Supple fecit , vel quidpiam ſimile* . (b) *Ambroſii textus :* preſſus , emergendi non habet facultatem. *An hic pro* poſſeſſus *legendum* preſſus?

mus dicit ſuper Matth. „ per hoc præ„ ceptum primo quidem Dominus diſci„ pulos facit non eſſe ſubiectos: ſecundo „ ab omni eos liberat ſolicitudine , ut „ vacarionem omnem tribuant verbo Dei : „ tertio docet eos ſuam virtutem . “ „ Qualis ergo eſſe debeat qui evangeli„ zat regnum Dei, præceptis evangelicis „ deſignarur, hoc eſt ut ſubſidii ſæcula„ ris adminicula non requlrat , fideique „ totus inhærens putet quo minus iſta „ requirat , magis poſſe ſuppetere : “ ut Ambroſius dicit ſuper Lucam. Manifeſtum eſt autem quod ſi Apoſtoli poſſeſſionem ſuſcepiſſent, non minus, ſed multo magis ſuſpecti fuiſſent, quod propter quæſtum prædicarent , quam ſi aurum , vel argentum poſſiderent. Multo etiam maiori ſolicitudine circa agrorum culturam occuparentur, multoque maius eſt ſæculare adminiculum ex agris, vel vineis poſſeſſis, quam ſi bona mobilia habeantur. Manifeſtum eſt igirur ſecundum expoſitiones præmiſſas Apoſtolis interdictum fuiſſe ne agros, vel vineas, vel alia huiuſmodi bona immobilia poſſiderent. Quis autem dicat, niſi hæreticus , primam diſcipulorum inſtructionem a Chriſto perfectioni evangelicæ derogate ? Mentiuntur ergo in doctrina fidei, dicentes , minoris eſſe perfectionis eos qui communibus poſſeſſionibus carent.

Eſt autem ulterius conſiderandum qualiter præcepta Domini præmiſſa fuerunt ab Apoſtolis obſervata. Quia , ut Auguſtinus dicit in Lib. contra mendacium , divinæ Scripturæ non ſolum præcepta Dei retinent, ſed etiam vitam, moreſque iuſtorum; ut ſi forte occultum eſt quemadmodum accipiendum ſit quod præcipitur, in factis iuſtorum intelligatur. Quod autem nihil temporalium poſſiderent, aut etiam in via deferrent ante tempus paſſionis, aperte oſtenditur ex hoc quod legitur Luc. XXII. 35. ubi Dominus diſcipulis dixit : *Quando miſi vos ſine ſacculo , & peru , & calceamentis , numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt , nihil* . Sed quia ibi ſubditur: *Dixit ergo eis : Sed nunc qui habet ſacculum , tollat ſimiliter & peram:* poſſet alicui videri quod Dominus totaliter priora præcepta relaxaverit. Sed hanc relaxationem quantum ad perſonas Apoſtolorum, ad ſolum tempus imminentis perſecurionis eſſe referendam , apparet ex verbis Bedæ , qui dicit : *Non eadem vivendi regula perſecutionis tempore qua pacis, diſcipulos informat. Miſſis quidem diſcipulis ad prædicandum, ne quid tollerent in via præcepit , ordinans ſcilicet ut qui Evangelium nuntiant , de Evangelio vivant. Mortis vero inſtante periculo, & tota ſimul gente paſtorem pariter , gregemque perſequente , congruam temporis regulam decernit , permittens ut tollant victus neceſſaria , donec ſopita inſania perſecutorum , tempus evangelizandi redeat . Ubi nobis quoque dat exemplum, ex iuſta nonnumquam cauſa inſtante quædam de noſtri propoſiti rigore poſſe ſine culpa intermitti.* Ex quo etiam apparet ad rigorem evangelicæ diſciplinæ pertinere quod aliquis careat omni terrena poſſeſſione . Quid autem ſuper hoc Apoſtoli poſt paſſionem ſervaverunt, & ſervandum tradiderunt, aperte in Act. Apoſtolorum docetur: legitur enim Act. IV. 32. quod *multitudinis credentium erat cor unum , & anima una: nec quiſquam eorum quæ poſſidebat , aliquid ſuum eſſe dicebat ; ſed erant illis omnia communia*. Et ne aliquis dicat, eos habuiſſe poſſeſſiones communes, puta agros, vel vineas, vel aliquid huiuſmodi hoc per ſequentia excluditur : ſequitur enim: *Quotquot poſſeſſores agrorum, aut domorum erant , vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant, & ponebant ante pedes Apoſtolorum* . Ex quo paret hanc eſſe evangelicæ vitæ obſervantiam, ut ea quæ ad neceſſitatem vitæ pertinent, poſſideantur communiter, poſſeſſionibus omnino a poſſeſſoribus abdicatis. Quod autem hoc ad abundantiorem perſectionem pertineat, apparet per Auguſtinum in Lib. de doctrina chriſtiana, ubi dicit : *Qui crediderunt ex Iudæis, ex quibus facta eſt prima Eccleſia Hiereſolymis, ſatis oſtenderunt quanta utilitas fuerit ſub pædagogo, ideſt ſub lege, cuſtodiri. Namque tam capaces extiterunt Spiritus ſancti ut omnia ſua venderent , eorumque pretium indigentibus diſtribuendum ante Apoſtolorum pedes ponerent* . Et poſtea ſubdit: *Non enim hoc ullas Eccleſias gentium feciſſe ſcriptum eſt , quia non tam prope inventi erant qui ſimulacra manufacta deos habebant*. Videtur tamen huius rei aliam rationem aſſignare Melchiades Papa , qui , ut habetur XII. quæſt. I. dicit: *Futuram Eccleſiam in gentibus Apoſtoli prævıderant : idcirco prædia in Iudæa minime ſunt adepti , ſed (a) pretia tantummodo ad fovendos egentes. At vero cum inter turbines , & adverſa mundi ſuccreſceret Eccleſia , ad hoc uſque pervenit ut non ſolum gentes , ſed etiam Romani Principes , qui totius orbis monarchiam tenebant , ad fidem Chriſti , & baptiſmi ſacramenta (b) concurrerent . Ex quibus vir religioſiſſimus*

(a) *Al.* præmia, (b) *Al.* occurrerent .

Digitized by Google

ſiſſimus Conſtantinus primus licentiam dedit non ſolum fieri Chriſtianos, ſed etiam fabricandi Eccleſias, & prædia conſtituit tribuenda. Et in ſequenti cap. dicit Urbanus Papa: *Videntes ſummi ſacerdotes, & alii, atque levitæ, & reliqui fideles plus utilitatis poſſe conferre, ſi hereditates, & agros quos vendebant, Eccleſiis quibus præſidebant Epiſcopi, traderentur, eo quod ex ſumptibus eorum tam præſentibus, quam futuris temporibus plura, & electiora poſſent miniſtrare fidelibus communem vitam ducentibus, quam ex pretio eorum, cœperunt prædia, & agros, quos vendere ſolebant, matricibus Eccleſiis tradere, & ex ſumptibus eorum vivere.* Ex his ergo videtur quod melius ſit poſſeſſiones in commuui habere quam alia mobilia ad victum pertinentia; & quod in primitiva Eccleſia prædia vendebantur, non quia hoc eſſet melius, ſed quia prævidebant Apoſtoli quod apud Iudæos Eccleſia duratura uon erat partim propter infidelitatem, partim propter excidium quod eis imminebat.

Sed ſi quis recte couſideret, hæc præmiſſis non contrariantur. Eccleſia enim in ſui primordio in omnibus ſuis membris talis fuit, qualis poſtmodum fuiſſe apud perſectos quoſcumque invenitur: ſicut enim natura, ſic & gratia debuit a perfectis Initium aſſumere. Et ideo Apoſtoli ſecundum illum ſtatum fidelium vitam ordinaverunt perfectioni convenientem: unde dicit Hieronymus in Lib. de illuſtribus viris: *Apparet talem primam Chriſto credentium fuiſſe Eccleſiam, quales nunc monachi eſſe nituntur, & cupiunt, ut nihil cuiuſquam proprium ſit, nullus inter eos dives, nullus pauper, patrimonia egentibus dividantur, orationi vacetur, & pſalmis, doctrina quoque, & continentia.* Hic autem modus vivendi, perfectioui congruus fuit apud primos credentes, non ſolum in Iudæa ſub Apoſtolis, ſed etiam apud Aegyptum ſub Marco Evangeliſta, ut ibidem Hieronymus dicit, & ſicut in II. Lib. eccleſiaſticæ Hiſtoriæ narratur. Proceſſu vero temporis, multi in Eccleſiam erant intraturi, qui ab hac perfectione deficereut: quod non erat futurum ante Iudæorum excidium, ſed Eccleſia apud geutes multiplicata. Quod poſtquam contigit, utile judicaverunt Eccleſiarum prælati ut prædia, & agri Eccleſiis conferrentur, non propter perfectiores quoſque, ſed propter infirmiores, qui ad primorum fidelium perfectionem attingere non valerent. Fuerunt tamen & aliqui poſtmodum primæ perfectionis æmuli, qui iu congregationibus viventes, his caruerunt, ſicut plurima monachorum collegia iu Aegypto. Narrat etiam Gregorius in III. Dialogorum de quodam ſanctiſſimo viro, nomine Iſaac, qui de Syriæ partibus in Italiam veniens, perfectionis formam quam in oriente didicerat, in occidente obſervavit. Cum enim crebro ei diſcipuli humiliter innuerent, ut pro uſu monaſterii poſſeſſiones quæ offerebantur, acciperet, ille ſolicitus ſuæ paupertatis cuſtos, fortem ſententiam tenebat dicens: *Monachus qui in terra poſſeſſiones quærit, monachus non eſt:* quod non poteſt intelligi de acquiſitione poſſeſſionum per modum proprietatis habendarum: non enim præmiſſum eſt, quod ei poſſeſſiones offerreutur niſi pro monaſterii uſu. Nec tamen eius ſententia ſic intelligenda eſt, quaſi poſſeſſiones communes habentes, omnino a monachorum perfectione deficiant; ſed hoc dicebat propter periculum paupertatis amittendæ, quod imminet pleriſque monachorum communes poſſeſſiones habentium. Dicit enim Hieronymus in epitaphio Nepotiani ad Heliodorum Epiſcopum: *Sint ditiores monachi quam fuerant ſæculares. Poſſideant opes ſub paupere Chriſto, quas ſub locuplete diabolo non habuerant; & ſuſpiret eos Eccleſia divites, quos tenuit mundus ante mendicos:* & ideo ſiguanter Gregorius de S. Iſaac ſubdit: *Sic quippe metuebat paupertatis ſuæ ſecuritatem perdere, ſicut avari divites ſolent perituras divitias cuſtodire.* Unde ad eius ſanctitatem oſtendendam, Dominus eum clarificavit: ſubdit enim Gregorius de eo eo ibi: *Itaque prophetiæ ſpiritu, magniſque miraculis, cunctis longe lateque habitantibus vita eius inclaruit.* Manifeſtum eſt igitur ad cumulum perfectionis pertinere quod aliqui poſſeſſiones non habeant nec proprias, uec communes.

Adhuc poteſt hoc evidenter oſtendi, ſi ratio conſiliorum ad evangelicam perfectionem pertineutium conſideretur. Ad hoc enim introducuntur ut homines curis mundi expediti, liberius Deo vacent. Unde Apoſtolus propoſito conſilio de virginitate ſervanda dicit (I. Cor. VII. 32.) *Qui ſine uxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt Domini, quomodo placeat Deo; qui autem cum uxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori, & diviſus eſt.* Ex quo patet, tanto aliqua magis ad conſiliorum perfectionem pertinere, quanto magis hominem a ſolicitudine mundi abſolvunt. Manifeſtum eſt autem quod divitiarum, & poſſeſſiouum cura impedit auimum a

rebus

Digitized by Google

rebus divinis. Dicitur enim Matth. XIII. 22. *Qui ſeminatus eſt in ſpinis, hic eſt qui verbum audit; & ſolicitude ſaculi iſtius, & fallacia divitiarum ſuffocant verbum, & ſine fructu efficitur*: quod exponens Hieronymus dicit: „ Blandæ ſunt divitiæ, „ aliud agentes, & aliud pollicentes. „ Lubrica eſt earum poſſeſſio, dum huc „ illucque circumleruntur, & inſtabili „ gradu vel habentes deſerunt, vel non „ habentes reficiunt. " Hoc etiam evidenter oſtenditur Lucæ XIV. 18. ubi unus de his qui ſunt vocati ad cœnam, ſe excuſavit dicens: *Villam emi, & neceſſe habeo ire, & videre illam*. Et, ſicut Gregorius dicit, „ quid per villam niſi „ terrena ſubſtantia deſignatur? Exit er„ go videre villam qui ſola exteriora co„ gitat. " In fine antem parabolæ ſubditur: *Pauperes, & debiles introduc huc*: quod exponens Ambroſius dicit, quod „ rarius delinquit cui deeſt illecebra pec„ candi, & citius ad Deum convertitur „ qui non habet in mundo unde dele„ ctetur. " Sic igitur patet quod poſſeſſiones, & quaſcumque divitias omnino non habere, magis ad evangelicam pertineat perfectionem. Item Auguſtinus dicit in Lib. de verbis Domini: *Minimi Chriſti ſunt illi qui omnia ſua dimiſerunt, & ſecuti ſunt eum, & quidquid habuerunt, pauperibus diſtribuerunt, ut Deo ſine ſaculari compede expediti ſervirent, & ab oneribus mundi liberatos, velut pennatos, ſurſum humeros tolleret. Hi ſunt minimi, quia humiles. Appende minimos iſtos, & grave pondus invenies*. Nullus autem ſani capitis dicet, ad mundi onera non pertinere communium poſſeſſionum curam. Pertinet igitur ad perfectionis pondus ut etiam ab huiuſmodi compedibus expediti homines ſerviant Deo.

Sic igitur patet vanam eſſe doctrinam, immo peſtiferam, & chriſtianæ doctrinæ contrariam, illorum qui dicunt, quod poſſeſſionibus communibus carere propter Chriſtum, ad perfectionem non pertineat: de quibus ſuper illud Pſalm. VI. *Convertantur, & erubeſcant valde velociter*, dicit Gloſſa: „ Hoc non eſt hic, „ ubi potius iniqui rident eos qui eos „ relinquunt, & ſuis irriſionibus infir„ mos Chriſti nomine erubeſcere fa„ ciunt. " Ad eos etiam pertinere videtur quod alibi in Pſalm. XIII. 6. dicitur: *Conſilium inopis confudiſtis, quoniam Dominus ſpes eius eſt*: ubi dicit Gloſſa: „ Inopis cuiuslibet, qui eſt mem„ brum Chriſti: & hoc ideo feciſtis, „ *quoniam Dominus ſpes eius*. Unde ergo „ magis reverendus erat, inde magis „ contemnitur. " Quid enim aliud iſti faciunt niſi quod contemnere nituntur eos qui chriſtianæ paupertatis conſilium perfecte ſectantur; & hoc ideo quia non in terrenis poſſeſſionibus, ſed in Deo ſpem habent?

CAPUT XVI.

Solutio rationum contra prædictam perfectionem inductarum.

His igitur viſis, facile eſt reſpondere ad ea quæ in contrarium proponuntur.

Quod enim primo inductum eſt, quod expedit poſſeſſiones communes poſſideri, iam patet quod expedit propter eos qui non ſunt ſummæ perfectionis capaces, qualis in primis credentibus fuit; qui tamen imperfectiores omnino negligendi non erant. Unde & apud illos qui illam ſummam perfectionem ſectabantur, poſſeſſiones non erant; (*a*) ſicut etiam Dominus, cui Angeli miniſtrabant, loculos habuit propter neceſſitatem aliorum, quia ſcilicet eius Eccleſia loculos erat habitura, ſicut Auguſtinus dicit ſuper Ioan. Unde ſi qua ſit congregatio, in qua omnes ad maiorem perfectionem tendant, expedit eis communes poſſeſſiones non habere.

Quod vero ſecundo proponitur, quod beatus Benedictus in vita ſua amplas poſſeſſiones recepit, hoc ſufficit ad oſtendendum quod communes poſſeſſiones non totaliter monaſticam perfectionem excludunt; non autem ex hoc haberi poteſt quod maioris perfectionis non ſit poſſeſſionibus communibus carere; præſertim cum idem beatus Benedictus in ſua regula dicat, ſe aliquid remiſiſſe de rigore monaſticæ vitæ a prioribus inſtitutæ, condeſcendendo infirmitatibus ſui temporis monachorum. Et eadem ratio eſt de beato Gregorio, qui monaſteria conſtruxit ſecundum regulam a beato Benedicto inſtitutam.

Quod vero tertio propoſitum eſt, quod Apoſtolis perſecutionis tempore permiſit Dominus ut peram, & ſacculum tollerent, magis contra eos facit, ſicut ex præmiſſis apparet. Si enim perſecutionis cauſa rigor prioris diſciplinæ remittitur, conſequens eſt quod ad rigorem di-

(a) An legendum & Dominus?

diſciplinæ pertinebat ut peram, & ſacculum non haberent. Nec tamen legitur quod illo perſecutionis tempore procuraverunt ſibi aliquas poſſeſſiones communes. Et ſic patet, quod inducitur, ad propoſitum non pertinere.

Quod vero quarto inducitur, quod Dominus non inſtituit ordinem non habentium poſſeſſiones, ſed ordinem prælatorum, qui poſſeſſiones habent; in altero quidem eſt apertum mendacium. Cum enim Dominus diſcipulos inſtituit, quod nec argentum, nec aurum poſſideant, & quod corda eorum non graventur curis huius mundi, & dimittentibus agros, & domos propter nomen ſuum præmia repromittit non ſolum in ſuturo, ſed in hoc ſæculo, ut ſcilicet ſint cum Apoſtolis, nihil in hoc mundo habentes, & omnia poſſidentes; manifeſtum eſt quod omnes quicumque hanc regulam ſecuti fuerint, inſlitutionem Chriſti ſequuntur: nec enim illi qui ſanctos ſequuntur, per quos ſunt ordines inſtituti, ad ipſos accedunt, ſed ad Chriſtum, cuius documenta proponunt: quia nec illi ſe ipſos prædicaverunt, ſed cum Apoſtolo Ieſum Chriſtum, eius documenta proponentes. In altero ſalluntur, vel fallere volunt per fallaciam accidentis. Inſtituit enim Chriſtus Epiſcoporum ordinem, & aliorum clericorum, qui poſſeſſiones communes habent, vel proprias. Sed hoc Chriſtus in eis non inſtituit, ſed magis inſtituit eorum ordinem in perfecta paupertate, ſicut ex prædictis apparet. Poſtmodum vero diſpenſative ſunt in Eccleſia communes poſſeſſiones acceptæ propter rationem prædictam.

Quod etiam quinto propoſitum eſt, quod chriſtiana perfectio non dormitavit a tempore Apoſtolorum uſque ad præſentia tempora; certum eſt eam non dormitaſſe, ſed in plurimis viguit & in Aegypto, & in aliis partibus mundi. Numquid tamen aliquis Deo modum imponere poteſt, ut omnes in omni tempore, & in omnibus locis homines eodem modo ad ſe trahat? Quinimmo ſecundum ſuæ ſapientiæ ordinem, quo ſuaviter univerſa diſponit, ſingulis temporibus congruentia adminicula providet humanæ ſaluti. Quid enim ſi quæratur: Numquid dormitavit doctrina chriſtiana a temporibus magiſtrorum doctorum Athanaſii, Baſilii, Ambroſii, Auguſtini, & aliorum qui circa illud tempus fuerunt, uſque ad hæc noſtra tempora, in quibus magis in doctrina chriſtiana homines exercentur? Numquid ſecundum mirabilem eorum rationem, quidquid boni tempore aliquo intermiſſum fuit, illicitum erit reſumi? Sic enim & martyrium illicitum erit ſubire, & miracula facere, quia multo tempore ſunt huiuſmodi intermiſſa.

Quod vero ſexto proponunt, quod illi qui poſſeſſionibus communibus carebant, vivebant de operibus manuum, hoc non minorem calumniam aliis quam religioſis ingerit: quia etiam Apoſtolus, qui Evangelium prædicabat, vivebat de opere manuali. Numquid ergo Epiſcopi, archidiaconi, & quibuſcumque ex officio competit Evangelium prædicare, peccant, ſi non vivant de opere manuali? Si autem ad hoc non tenentur, quia Paulus hoc non ex neceſſitate, ſed ſupererogando faciebat; quid imponunt religioſis quidquid ſancti Patres ſupererogando fecerunt? Nullus enim eſt qui omnes ſupererogationes poſſit implere, cum unus in uno, & alius ſuperabundet in alio. Si vero non ſupererogationis, ſed neceſſitatis eſſe dicitur eos qui poſſeſſionibus communibus carent, de labore manuum vivere; fateor quidem quantum ad hoc neceſſitatis eſſe ut non otioſe vivant. Sed otium non ſolum per laborem manuum tollitur, ſed multo melius per ſacræ Scripturæ ſtudium, quod otium habet magnum negotium, ſicut Auguſtinus dicit: unde ſuper illud Pſalm. lxviii. *Defecerunt oculi mei &c.* dicit Gloſſa: „Non eſt otioſus qui verbo Dei tantum ſtudet; nec pluris eſt qui extra operatur, quam qui ſtudium cognoſcendæ Divinitatis exercet. Ipſa etiam ſapientia maximum opus eſt.“ Tollitur etiam otium per laborem doctrinæ, quo contra hoſtes fidei dimicatur, ſecundum illud Apoſtoli: *Labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu*: II. ad Timoth. ii. 3. ubi dicit Gloſſa: „In prædicando Evangelium contra hoſtes fidei.“ Fateor etiam hoc neceſſitatis eſſe his qui aliunde non habent de quo licite vivant. Licitum eſt autem Evangeliſtis etiam monachis ut de Evangelio vivant, & de altaris miniſterio, ſicut Auguſtinus dicit in Lib. de opere monachorum: alioquin numquid illas ſolas poſſeſſiones communes monachis licet habere quas poſſunt lucrari de opere manuali? Nonne autem deriſibilis eſt, ſi quis dicat licere religioſis in eleemoſynam amplas poſſeſſiones accipere, non autem eis licere accipere de fidelium eleemoſynis ea quæ pertinent ad quotidianum & ſimplicem victum?

ctum? Sic igitur nulla neceſſitas imminet his qui communes poſſeſſiones non habent, manibus operari. De hoc tamen diffuſius alibi a nobis dictum eſt.

Iam vero quod ſeptimo propoſitum eſt, magis deriſione quam reſponſione dignum eſt. Quis enim non videat in immenſum maioris ſolicitudinis eſſe poſſeſſionibus procurandis curam impendere, ad quod vix ſæculares ſufficiunt, quam acquirere ſimplicem victum ex fidelium pietate collatum, & clementia divina proviſum?

Quod vero octavo propoſitum eſt de hoc quod religioſi neceſſe habent circa eorum negotia ſolicitari a quibus paſcuntur; fateor quod habent quidem, ſed circa ſpiritualem eorum ſalutem, vel ut tribulatos conſolentur, quæ quidem ſolicitudo eſt caritatis, unde religioni non repugnat; quinimmo ut dicitur Iacob. 1. 27. *religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc eſt, viſitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum.*

Quod autem ultimo propoſitum eſt, omnino eſt frivolum: quia ea quibus utuntur religioſi ad ſuſtentationem vitæ, non ſunt eorum quantum ad proprietatem dominii, ſed diſpenſantur ad uſum neceſſitatis eorum ab his qui harum rerum dominium habent, quicumque ſint illi.

Hæc igitur ſunt quæ ad præſens ſcribenda occurrunt contra erroneam, & peſtiferam doctrinam avertentium homines a religionis ingreſſu. Si quis autem his contradicere voluerit, non coram pueris garriat, ſed ſcribat, & ſcripturam proponat in publico, ut ab intelligentibus diiudicari poſſit quod verum ſit, & ut quod erroneum eſt, auctoritate veritatis confutetur.

Digitized by Google

IN SEQUENS OPUSCULUM FR. JO. FRANC. BERNARDI MARIAE DE RUBEIS ORDINIS PRAEDICATORUM

ADMONITIO PRAEVIA

De officio in feſto Sacratiſſimi Corporis Chriſti, quod integrum confecit Sanctus Thomas Aquinas: deque alio Officio nunc primum in lucem prodeunte, eiuſque Auctore: itemque de Opuſculis Aquinati ſuppoſitis de Venerabili Sacramento Altaris.

CAPUT I.

Sacratiſſimi Corporis Chriſti Feſtum inſtitutum Leodii: compoſitumque Officium a Joanne Clerico. Eadem ad univerſam Eccleſiam a Summo Pontifice Urbano IV. extenſa ſolemnitas. Ipſius iuſſu novum a S. Thoma Aquinate confectum Officium. Specimen eius: itemque mutationes poſtea invectæ.

I. SAcratiſſimi Corporis Chriſti Feſtum primo apud Leodienſes inſtitutum fuit, Juliana Montis-Cornelii Sanctimoniali, & Eva Recluſa hortantibus, agente Roberto Leodii Epiſcopo, & adjuvante Hugone de Sancto Caro primum Priore Provinciali Ordinis Prædicatorum, tum S. R. E. Cardinali, & Sedis Apoſtolicæ per Alemanniam Legato. Datæ abs Roberto epiſtolæ anno 1246. quibus *Univerſis Diœceſeos perſonis Eccleſiaſticis* iniungebatur, ut *ipſam Solemnitatem ſingulis annis, die ad hoc ſtatuto, cum Officio proprio celebrarent*. Morte Epiſcopi, quæ eodem anno contigit, cœptum negotium novæ ſolemnitatis intermiſſum. Paucos poſt annos illud executioni mandavit Hugo Cardinalis, Sedis Apoſtolicæ Legatus, datis *Leodii* litteris *IV. Kal. Januarii*, *Pontificatus Innocentii IV. anno decimo*, æræ vulgaris 1252. Statutum ergo: *quod proxima quinta Feria poſt Octavas Pentecoſtes, Feſtum de hoc excellentiſſimo Sacramento infra omnes Legationis terminos* celebraretur, *cum novem lectionibus, Reſponſoriis, verſiculis, Antiphonis propriis, ſuper hoc ſpecialiter ordinatis*. Hæc latiore calamo referuntur omnia in ejuſdem Julianæ Actis apud Bollandi Continuatores ad diem V. Aprilis, Libro II. Capp. II. III. IV.

Injunxerat *componendum tantæ ſolemnitatis Officium* probatiſſima Juliana *cuidam Fratri domus ſuæ, Joanni nomine, juveni quidem, ſed plurimum innocenti*. Munere impoſito ut fungeretur, *percurrens multorum Sanctorum libros, ſicut*

apis prudentiſſima, divinarum Sententiarum flores legebat, Sacramenti Corporis & Sanguinis Chriſti dulcedinem ſapientes: ex quibus confectum eſt *totum Officium novæ ſolemnitatis, Nocturnum & Diurnum, in Hymnis, Antiphonis, & Reſponſoriis, Lectionibus, Capitulis, Collectis, & aliis omnibus propriis.* Acta quæ laudavimus, conſule Libro II. Capite II. num. 9. ubi Continuatores Bollandi in Notis Codicem MS. Rubeæ vallis afferunt, cum his verbis: „ Hoc Officium „ incipit, *Animarum cibus:* & reperitur plenum in Eccleſia Tungrenſi, & aliis „ locis. " Hoc illud Officium eſt, quod ante obitum Robertus Epiſcopus Leodienſis deſcribi curavit, ad ſuæ Diœceſeos Eccleſias tranſmittendum. Sic enim habent Acta Capite III. num. 13. Libro II. *Circiter viginti Officia ipſius Feſtivitatis fecit de proprio conſcribi, volens ea ad habendam copiam per loca diſtribui opportuna.* Illud etiam *Officium, & omnia in ipſo contenta,* (ut num. 14. narrare pergit Auctor,) *diligentioribus oculis conſiderans, & perſcrutans* Hugo Cardinalis & Legatus, *nihil addendum, nihil mutandum arbitratus eſt, cuncta decenter inveniens ordinata.*

Firmior, & inconvulſa per futura ſecula ut nova ſolemnitas in Eccleſia Leodienſi permaneret, non infimam bonorum ſuorum partem Eccleſiæ S. Martini contulit Stephanus Canonicus cum Maria Sorore: itemque Joannes de Lauduno, Eccleſiæ prædictæ Canonicus, *Octavam Corporis Chriſti* in eadem S. Martini Baſilica *fundavit*. Hæc narrant Acta Libro II. cit. Capite IV. num. 16. & 19. Neque demum ſilentio prætereundum, quod ſuperiore Capite II. num. 7. traditur: Julianæ Sanctimonialis votum expendiſſe, & adprobaſſe *Jacobum de Trecis, tunc Archidiaconum Eccleſiæ Leodienſis*, poſtea Virdunenſem Epiſcopum anno 1252. & Patriarcham Jeroſolymitanum anno 1255. ac demum Romanum Pontificem anno 1261. ſub nomine *Urbani IV.*

II. Occaſione data inſignis miraculi, quod in Italia accidit Bolſenæ non longe ab Urbe-veteri, idem Sanctiſſimus Pontifex permotus, Sacratiſſimi Corporis Chriſti ſolemnitatem in Eccleſia univerſa celebrandam indixit. Annum definit Theodoricus Vallicolor in ejus Vita metrice ſcripta:

Hocque ſui terno Papatus fecit in anno:

qui tertius annus die 29. Auguſti anni 1263. initium habuit. Hac de re elegantiſſimum Diploma editum, quod in Romano Bullario proſtat, datum apud Urbem Veterem anno 1264. non *die octava Septembris*, ut communiter habent Scriptores, Cajetano Maria Merato adnotante Tomo I. Theſauri Sacrorum Rituum Gavanti, ſed *die* 11. *Auguſti* juxta Originale, in Archivo Secreto Bibliothecæ Vaticanæ adſervatum. Datæ etiam ad Evam Recluſam litteræ *ſexto idus*, ſeu die 8. *Septembris*, *Pontificatus anno quarto*, Chriſti 1264. quibus Virgini probatiſſimæ nunciat Summus Pontifex Feſti inſtitutionem in Eccleſia univerſa. Integras afferunt Bollandi Continuatores poſt Acta S. Julianæ ad Diem V. Aprilis Capite IX. & in Propylæo Maji Differt. XXIII. Digna ſunt animadverſione, quæ in ipſis leguntur verba, ad Officium attinentia: *Et quia Quaternum, in quo ipſius Feſti habetur Officium, tibi ſub Bulla noſtra per latorem præſentium deſtinamus, volumus & per Apoſtolica ſcripta tibi mandamus, quatenus Quaternum ipſum cum devotione recipias, & ejus copiam perſonis illam petentibus exhibeas liberaliter, & libenter.* Quod novum appellat Officium Theodoricus Vallicolor loco ſuperius citato:

Officiumque novum continet iſta dies.

Eamdemque rem teſtatur Codex MS. Rubeæ-vallis apud Bollandi Continuatores, ubi hæc habentur: „ Hoc Officium (a Joanne Leodienſi compoſitum) inci-

„ pit,

„ pit, *Animarum cibus:* & reperitur plenum in Eccleſia Tungrenſi, & aliis „ locis. Deinde Urbanus IV. Officium, quod ubique cantatur, inſtituit. “

III. Inſtitutum, compoſitumque, juſſu Urbani IV. Officium, notum ſit compertumque. Opus illud eſſe Sancti Thomæ Aquinatis, produnt veteres, ſynchroni, ſuppareſque, Scriptores. Ptolomæus de Luca in Hiſt. Eccl. Libro XXII. Cap. XXIV. hæc habet: „ *Officium de Corpore Chriſti* fecit ex mandato Urba- „ ni .... Hoc autem fecit *completum:* & quantum ad *Lectiones*, & quantum „ ad *totum* Officium, tam *Diurnum* quam *Nocturnum*, quam etiam *ad Miſſam*, „ & quidquid in illa die cantatur. In qua *Hiſtoria*, (Reſponſoria Nocturno- „ rum intelligunt Rubricæ noſtræ,) ſi attendimus ad verba ſcribentis, quaſi „ *omnes figuræ veteris Teſtamenti* in hoc Officio videntur contineri, luculento „ & proprio ſtylo adoptatæ ad Euchariſtiæ Sacramentum. “ Par eſt teſtimonium Guilelmi de Tocco in Vita Capite IV. num. 18. „ Scripſit *Officium de Cor-* „ *pore Chriſti*, de mandato Papæ Urbani: in quo omnes, quæ de hoc Sacra- „ mento ſunt, *veteres figuras* expoſuit, & veritates quæ *de nova ſunt gratia*, „ compilavit. “ Tertius teſtis accedit Bernardus Guidonis: „ Item mandante ſi- „ bi Domino Urbano Papa, *dictavit* & ordinavit *totum* Officium Eccleſiaſticum „ *de Corpore Chriſti*, tam *Diurnum*, quam *Nocturnum:* quam etiam (Officium) „ *Miſſæ*. “ Rem tradunt eamdem Valleoletanus, & Sanctus Antoninus.

Apud Joannem de Columna, ſynchronum Scriptorem, in Codice MS. de Viris illuſtribus, hæc habentur: *Compoſuit autem & hic felix, & Sanctus Doctor Officium de Corpore Chriſti, quo devotius in Eccleſia Dei non dicitur, nec cantatur*. In Admonitione Tom. I. præmiſſa pro animi candore Opus Joannis de Columna interpolatum, ut agnovi, ita lectores etiam admonitos volui: vitamque adhuc egiſſe Interpolatorem anno 1332. inconcuſſis argumentis oſtendi. Id habeo tamen, quod cauſæ noſtræ maxime favet, Thomæ Aquinati Officium, quod ea ætate perſolvebatur, tributum fuiſſe. Rem confirmat luculentiſſime Hiſtoria translationis corporis Doctoris Angelici, quæ ad annum 1368. pertinet ſub Urbano V. apud Bollandi Continuatores ad diem VII. Martii Capite III. num. 12. „ Magiſter Generalis .... poſt veſperas ejuſdem Feſti Corporis Chri- „ ſti, Pontificem Urbanum V. adiit: tuncque Magiſter cœpit proponere ver- „ bis, ut ſequitur ... quod Sanctus Thomas de Ordine noſtro, *ad mandatum* „ *Domini Urbani Papæ IV. ordinavit Officium hodiernum*. Et ſtatim ad hoc Do- „ minus Papa: *Hoc nego tibi, doce*. Tunc Magiſter allegavit *Legendam* (Guil- „ lelmi de Tocco,) & *communem hominum opinionem*. Ibidem etiam Dominus „ Comes Nolanus, & omnes Domini Cardinales, quaſi clamando teſtimonium „ dederunt: *quod dictus S. Thomas Feſti Corporis Chriſti Officium veraciter*, & „ *excellenter, ſubtiliter ordinaſſet*. Poſt hoc Dominus Papa dixit: *quod verum* „ *erat*. “

IV. Officium iſtud inter Opuſcula num. LVII, proſtat, recenſitum ab Editoribus Romanis. Specimen ejus exhibere præſtat, ut quæ inferius dicenda ſunt, quiſque facillime, quin edita pervolvere cogatur exempla, adſequi valeat. „ *Ad* „ *primas Veſper. Ant.* Sacerdos in æternum. *Pſalm.* Dixit Dominus. *Ant.* Miſerator & miſericors Dominus. *Pſalm.* Confitebor. *Ant.* Calicem ſalutaris. „ *Pſalm.* Credidi. *Ant.* Sicut novellæ olivarum. *Pſalm.* Beati omnes. *Ant.* „ Qui pacem ponit. *Pſalm.* Lauda Jeruſalem. *Capitulum*. Dominus Jeſus in „ qua nocte. *Reſponſor.* Homo quidam fecit cœnam magnam. *Hymnus*. Pange „ lingua glorioſi. *Verſicul.* Panem de cœlo. *Ad Magnif. Ant.* O quam ſuavis „ eſt! *Oratio*: Deus qui nobis ſub Sacramento. *Ad Completor. Ant.* Miſerere „ *Pſalm.* Cum invocarem &c. *Ad* Nunc dimittis, *Ant.* Alleluja. Panis quem „ ego dedero.

„ *Ad Matut. Invit.* Chriſtum Regem. *Pſalm.* Venite. *Hymnus*. Sacris ſolemniis. *In* I. *Noct. Ant.* Fructum ſalutiferum. *Pſalm.* Beatus vir. *Ant.* A „ fru-

„ fructu frumenti. *Pſalm.* Cum invocarem. *Ant.* Communione Calicis. *Pſal.* „ Conſerva. ℣. Panem cœli. *Lectio* I. Immenſa divinæ largitatis beneficia. *Reſp.* „ Immolabit hœdum. *Lectio* II. Ut autem tanti beneficii. *Reſp.* Comedetis carnes. *Lectio* III. Manducatur itaque a fidelibus. *Reſp.* Reſpexit Elias. *In* 2. „ *Noct.* *Ant.* Memor ſit Dominus. *Pſalm.* Exaudiat. *Ant.* Paratur nobis menſa. *Pſalm.* Dominus regit. *Ant.* In voce exultationis. *Pſalm.* Quemadmodum. ℣. Cibavit eos. *Lectio* IV. Suavitatem denique hujus Sacramenti. *Reſp.* „ Panis, quem ego dabo. *Lectio* V. Convenit itaque devotioni. *Reſp.* Cœnantibus illis accepit. *Lectio* VI. Ut autem prædicta quinta feria. *Reſp.* Accepit „ Jeſus panem. *In* 3. *Noct.* *Ant.* Introibo ad Altare Dei. *Pſalm.* Judica me „ Deus. *Ant.* Cibavit nos Dominus. *Pſalm.* Exultate Deo. *Ant.* Ex altari „ tuo. *Pſalm.* Quam dilecta. ℣. Educas panem. *Lectio* VII. ſecundum Joan. „ Caro mea vere eſt cibus. Homil. Beati Auguſtini Epiſcopi. Cum enim cibo „ & potu. *Reſp.* Qui manducat meam carnem. *Lectio* VIII. Denique jam exponit. *Reſp.* Miſit me vivens pater. *Lectio* IX. Sicut me miſit. *Reſp.* Unus „ panis & unum corpus.

„ *Ad Laudes Ant.* Sapientia ædificavit. *Pſalm.* Dominus regnavit &c. *Ant.* „ Angelorum eſca. *Ant.* Pinguis eſt. *Ant.* Sacerdotes Dei. *Ant.* Vincenti dabo. *Capitul.* Dominus Jeſus. *Hymnus.* Verbum ſupernum. ℣. Poſuit fines „ tuos. *Ad Bened. Ant.* Ego ſum panis vivus. *Ad Primam, & ad omnes horas antiphonæ Laudum.* *Reſp.* Jeſu Chriſte. ℣. Qui natus. *Ad Tert. Capitul.* „ Dominus Jeſus. *Reſp.* Panem cæli. *Ad Sext. Capitul.* Quotieſcumque manducabitis. *Reſp.* Cibavit eos. *Ad Non. Capitul.* Quicumque manducaverit. „ *Reſp.* Educas panem. *Ad veſper. ſuper Pſalm. Antiphonæ Laudum. Pſalm.* „ *Capitul. Hymnus, Verſ. ſicut in* I. *Veſper. Ad* Magnif. *Ant.* O ſacrum convivium. *Oratio, ut in primis Veſper. Per Octavam Invitat.* Chriſtum panem „ Angelorum. *Ad* Bened. *Ant.* Ego ſum panis vivus. *Ad* Magnif. *Ant.* Memoriam fecit. *Cætera, ut in die. Miſſa,* ut in Miſſalibus, additis *ad Sanctus* quibuſdam interpolationibus.

Mutationes aliquas refero, quas poſtea Pius V. Summus Pontifex invexit. *Capitul. ad* I. *&* 2. *Veſper. & ad Laudes.* Fratres ego enim accepi a Domino, *abſque Reſp.* pro more Eccleſiæ Romanæ. *Lect.* I. II. III. ex Epiſtola I. Beati Pauli Apoſtoli ad Corinth. Capite XI. *Reſponſorium quartum* Sancti Thomæ amotum, additumque de novo *ſextum*, Ego ſum panis vitæ. *Per octavam* Lectiones pro tribus Nocturnis juxta Romanæ Eccleſiæ ritum. Sunt etiam eodem in Officio, ritui Fratrum Prædicatorum accommodato, varietates aliquæ. *Ad* I. *veſper. una Ant.* Sacerdos in æternum, *cum quinque Pſalm.* Laudate. *Una etiam Ant. ad* 2. *veſper.* Sapientia, *cum Pſalm. apud Thomam adſignatis.* Dixit Dominus &c. *Per Octavam* tres tantum Lectiones.

CAPUT II.

Godefridus Henſchenius, & Daniel Papebrochius cenſebant, id unum ab Aquinate præſtitum, ut prius Leodienſe Officium meliorem in ordinem redigeret, reformaretque, paucis additis, juxta morem Romanæ Curiæ. Vindicias agit validiſſimas Natalis Alexander: quæ uberius confirmantur.

I. Officium, quod Sancto Thomæ adjudicant probatiſſimi teſtes, ad examen vocant Godefridus Henſchenius, & Daniel Papebrochius in Appendice ad diem 5. Aprilis. In eam abiere ſententiam num. 9. „ Divum Thomam, „ quod juxta Eccleſiæ Leodienſis ritum compoſuerat Joannes, reformaviſſe Of- „ ficium ſecundum morem Romanæ Curiæ, mutatis detractiſque iis, quæ mu- „ tanda detrahendaque occurrebant: & addito inſigni, qui deſiderabatur, *ad* „ *Lau-*

Digitized by Google

„ *Laudes* hymno, *Sacris ſolemniis* . “ Hinc neque novum dici debet, quod Urbanus IV. perſolvendum Officium inſtituit: neque novi Operis verus Auctor S. Thomas.

Animadvertendum proponunt verbum illud, *Ordinare*, quod vetuſti Scriptores uſurparunt. Inde namque argumentum ſumunt, minime de novo Thomam compoſuiſſe Officium; ſed prius compoſitum in ordinem meliorem redegiſſe, ac ritui Romano accommodaſſe. Diligentius conferantur, (inquiunt,) illa *duo Officia*, a Joanne Leodienſi, & ab Aquinate confecta: iſtud ex illo depromptum, facile conſtabit. Officii Thomæ ſpecimen ſupra allatum eſt: ſpecimen alterius ex vetuſto Directorio, aliiſque MSS. membranis Leodienſis S. Martini Eccleſiæ proferunt laudati Bollandi Continuatores.

Nempe, „ *In* 1. *Veſp. Ant.* Sacerdos. *Pſalm.* Dixit Dominus. (Ceteri pſalmi ſubintelliguntur, & antiphonæ.) *Hymnus*. Pange lingua. *Capit.* Dominus Jeſus. *Reſp.* Homo quidam. ℣. Panem de cælo. *Ant. ad Magnif.* O quam ſuavis. *Collecta*. Da nobis quæſumus. *Ad Complet. hymnus*. Chriſtus vere. *Capitulum*. Per homines. ℣. Poſuit Dominus. *Ad* Nunc dimittis. *Ant.* Reple Domine. *Collecta*. Viſita. *In Mat. Invit.* Chriſtum Regem. (Abſque hymno pro more Eccleſiæ Leodienſis.) *In* 1. *Noct. Ant.* Fructum ſalutiferum. *Pſal.* Beatus vir. (Ceteros pſalmos, & antiphonas pro 2. & 3. Noct. ſubintellige, cum duplici verſ. juxta ritum ejuſdem Eccleſiæ.) *Sex lectiones de Legenda Sacramenti*. Immenſa divinæ largitatis beneficia. *Reſponſ.* 1. Immolabit (cum ceteris, quæ par eſt ſubintelligi.) *Tres lectiones cum Evangelio*. Caro mea vere eſt cibus. *In Laudibus Ant.* Sapientia, (cum reliquis.) *Hymnus*. Verbum ſupernum. *Capit.* Habemus altare. ℣. Poſuit fines tuos. *Ant. ad Bened.* Ego ſum panis vivus. *Collecta*. Deus qui nobis. *Ad prim. hymnus*. Summe Jeſu. *Ant.* Cæleſtis artifex. *Ad Tert. hymnus*. Sacro tecta. *Ant.* Chriſtus enim. *Capit.* Calix benedictionis. *Reſp.* Panem cæli. *Collecta*. Deus qui Eccleſiæ. *Ad Sext. hymnus*. Splendor. *Ant.* Illa nobis. *Capit.* Habemus. *Reſponſ.* Cibavit. *Collecta*. Cæleſti luce. *Ad Non. hymnus*. Æterna cæli. *Capit.* Quotieſcumque. *Reſp.* Educas panem. *Collecta*. Deus qui fidelium. *In Veſp. Ant.* Sacramentum. *Hymnus*. Pange lingua. *Capit.* Quoties. *Reſponſ.* Miſit me. ℣. Panem de cælo. *Ad Magnif. Ant.* O Sacrum convivium. *Collecta*. Deus qui glorioſum. *Ad Complet.* ut ſupra. *In craſtino, & per Octavas* tres lectiones de ipſius Legenda, & tria Reſponſ. *In Laudibus Ant.* Animarum cibus. (Aliæ Antiphonæ pro aliis Octavæ diebus.)“

Totum hocce Officium, quantum eſt, a Joanne Leodienſi compoſitum fuiſſe, exiſtimant Bollandiani Scriptores. Hinc ſequitur vero, illud ipſum nonnihil reformatum ab Aquinate, ordinatumque ſecundum ritum Romanæ Curiæ. Hymnum, *Sacris Solemniis*, compoſuit addiditque Thomas: quod utique longe ceteris duobus præſtare inquiunt illi, vi poetica, & maſculi vigoris majeſtate.

II. Pro vero *Officii Venerabilis Sacramenti* Auctore, Sancto Thoma Aquinate, vindicias agendas adſumpſit Natalis Alexander, edita luculentiſſima Diſſertatione *contra RR. PP. Henſchenii, & Papebrochii conjecturas*. Preſſiore ſtylo recuſa proſtat hæc eadem Diſſertatio Tomo VII. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ in fol. Rem agit validiſſimis argumentis: quæ refero, & confirmo, ac roboro.

Vano & irrito conatu verbum illud, *Ordinare*, animadvertendum proponitur; ac ſi Officium aliquod prius in meliorem dumtaxat ordinem redegerit Aquinas, de novo non compoſuerit: cum notum ſit, verbum, *Ordinare*, pro eodem apud Scriptores etiam latinos uſurpari, ac opus ordine componere. In Actis Beatæ Julianæ Libro II. cap. III. num. 14. dicitur Hugo Cardinalis Officium Joannis Leodienſis conſideraſſe, *& omnia inveniſſe decenter ordinata*. Num colligas, Officium illud de novo non fuiſſe a Joanne confectum?

An

An vero vetuſti, ſynchroni, ſuppareſque, Scriptores unum illud verbum *ordinandi* uſurpaverint? Ait Ptolomæus de Luca, *Fecit:* Guillelmus de Tocco, *ſcripſit:* Bernardus Guidonis, *Dictavit*, *& ordinavit:* Joannes Columna, aut vetuſtus Interpolator, *compoſuit*. Nondum ſatis. Teſtantur Ptolomæus, & Bernardus: Thomam *Officium feciſſe*, *dictaviſſe*, *ordinaſſe totum*, *completum*, *tam Diurnum*, *quam Nocturnum*, *quantum ad Lectiones*, *& Hiſtoriam*, ſeu Reſponſoria, *& quidquid illa die cantatur*. An ita facere, & ordinare nihil aliud fuerit, quam opus ab alio confectum in meliorem ordinem redigere, ac unum de novo Hymnum addere? Adhuc habeo luculentiora. Viſcera pandunt ipſius Officii Ptolomæus, & Guillelmus de Tocco, adnotantes: *quaſi omnes figuras Veteris Teſtamenti in Officio Sancti Thomæ contineri:* in eoque *compilatas* legi *veritates*, *quæ de nova ſunt gratia*. Quæ utique præſtat adamuſſim omnia Officium Aquinati tributum.

Longe diverſum confecerat Joannes Leodienſis, ut Beatæ Julianæ votis annueret. Specimen ejus præbet Actorum Auctor Libro II. cap. 11. num. 9. *Percurrens*, inquiens, *multorum Sanctorum libros*, *ſicut apis prudentiſſima*, *divinarum Sententiarum flores legebat*, *Sacramenti Corporis & Sanguinis Chriſti dulcedinem ſapientes: ex quibus* confectum eſt *totum Officium*. Scriptorum Eccleſiaſticorum ſententias, quæ aptæ videbantur, colligebat Joannes Leodienſis, ut Officium componeret: *veteris teſtamenti figuras* adhibuit Aquinas, compilavitque *veritates*, *quæ de nova ſunt gratia*, ex utroque Teſtamento depromptas, ut Officium conficeret, quod injunxerat Summus Pontifex. Quam diverſa utriuſque ratio, quam mirum eſt, Bollandi Continuatores non animadvertiſſe!

Accedit, in Codice MS. Rubeæ vallis, Officium a Joanne compoſitum incipere, *Animarum cibus:* quæ verba in Officio Sancti Thomæ nuſpiam occurrunt. Accedit etiam, eodem in Codice adnotatum legi: *Urbanum IV. Officium*, *quod ubique cantatur*, *inſtituiſſe*. Officium nempe proponitur ab illo Joannis omnino diverſum: quod *novum* denique appellat Theodoricus Vallicolor in Vita ejuſdem Urbani.

In Notis ad Acta Beatæ Julianæ, ſpecimen Officii a Joanne Leodienſi compoſiti præbentes Continuatores Bollandi, illud eſſe conſentiunt, quod in Codice Rubeæ-vallis incipit, *Animarum cibus*. Illud ipſiſſimum in Appendice exiſtimant, quod proferunt ex Directorio, aliiſque Membranis Mſs. in Eccleſia Leodienſi Divi Martini adſervatis. At enim non incipit iſtud, *Animarum cibus*, ſed *Sacerdos in æternum:* eaque priora verba habentur in craſtino Feſtivitatis per Octavam in Antiphona *ad Benedictus*. Antilogia eſt, qua recedentes a vero implicant ſe doctiſſimi Scriptores.

Utriuſque Officii diligentiore collatione facta, (inquiunt,) præſto cuique conjectandi ratio fuerit, Officium Aquinati tributum, ex illo quod uberius & fuſius eſt, ſumptum fuiſſe; quod in eodem Directorio ac Membranis Leodienſis Eccleſiæ legitur. Illud fuerat imprimis probandum, Officium iſtud Leodienſe antiquius eſſe Officio Aquinatis. De hac ætate niſi conſtiterit, lubricum, & vanum, ac futile argumentum inſtruis. Id vero neque oſtenſum eſt in Appendice laudata, neque ſecundis curis patefactum in Propylæo Maji. Quid? quod ex diligenti collatione facillime quiſque colligat, compoſitum ab Aquinate Officium ſecundum ritum Romanum, tranſmiſſumque ab Urbano Pontifice ad Evam Recluſam, cum mandatis ut illud aliis deſcribendum traderet; receptum fuiſſe ab Eccleſia Leodienſi, quæ tum illud ad morem ſuum redegit, detractis vel additis, quæ detrahi vel addi Ritus proprius poſtulabat; tum Hymnos etiam, ac Antiphonas minorum Horarum, necnon illas quæ pro ſingulis Octavæ diebus præſcriptæ ſunt, ex priore Joannis Officio ſervavit: ut argumento eſſet apud poſteros, Officium ſacratiſſimi Corporis Chriſti prius fuiſſe Leodii celebratum.

Digitized by Google

Veriſſimam Natalis Alexandri reſponſionem hanc exempla confirmant aliarum particularium Eccleſiarum, quæ Officium Thomæ a Summo Pontifice Urbano adprobatum ita ſuſcepere, ut illud aptaverint propriis ritibus, moribuſque. Fratrum Prædicatorum exemplum num. 11. allatum eſt. Alia profert Edmundus Martene de Divinis Officiis cap. XXIX. num. 4. „ In Turonenſi S. Gatiani „ Baſilica, inquiens, *omnes Nocturnorum antiphonæ* ex ejuſdem Eccleſiæ Ordi- „ nario *ter debent repeti*. In Martiniana vero ejuſdem Urbis poſt tertium cu- „ juſque Nocturni Reſponſorium *Proſa* decantatur. In Breviario Toloſano in „ *ſecundis Veſperis* pro Hymno legitur Proſa, *Lauda Sion Salvatorem*. In Ordi- „ nario Argentinenſi *ad Veſperas* Hymnus, *Sacris Solemniis*: ad Completorium „ *Pange lingua* aſſignatur. " Breviarium addo ego Collegiatæ inſignis Eccleſiæ Forijulii, ſeu Civitatis Auſtriæ in Diœceſi Aquilejenſi, in quo hæc habentur proprio accommodata ritui. „ *Ad Complet. Capit.* Quicumque manducaverit. „ *Hymnus*. Verbum ſupernum. ℣. Poſuit fines tuos pacem. *Ad Nunc Dimit-* „ *tis*. *Ant.* Pinguis eſt panis Chriſti. *In Matutinis. Sex lectiones* (breviſſimæ.) „ Incipit prima: Convenit devotioni fidelium. *In 3. Noct.* Lectiones tres, pa- „ riter breviores, *ex Homilia S. Auguſtini*. Cum enim cibo & potu. " Hæc facillime animadvertere peritiſſimi Viri poterant, quibus aliarum Eccleſiarum Breviaria præſto erant, quæ luſtrarent, atque conferrent.

Vim poeticam, & maſculi vigoris majeſtatem ineſſe Hymno, *Sacris Solemniis*, nemo non videt: ſed etiam quiſque fateatur oportet, ingenium Thomæ ac ſtylum in aliis Hymnis, *Pange lingua glorioſi*, & *Verbum ſupernum*, maxime elucere, nempe ſimplicitatem elocutionis cum proprietate verborum, & ſententiarum ſublimitate conjunctam. Ab his Hymnis quam longe differat ingenium Leodienſis Joannis, qui *juvenis* erat, ipſius Hymni patefaciunt, quos ex ejuſdem Eccleſiæ Leodienſis Membranis typorum beneficio vulgarunt in Appendice citata Bollandiani. Hymnum Completorii exhibere præſtat, ut inſigne diſcrimen quiſque deprehendat:

„ Chriſtus vere noſter cibus, Chriſtus vere noſter potus:
„ Caro Dei vere cibus, Sanguis Dei vere potus.
„   Vera caro quam ſumimus, quam aſſumpſit ex Virgine:
„   Vere ſanguis quem bibimus, quem effudit pro homine.
„ Vere tali convivio verbum caro comeditur:
„ Per quod viget religio, per quod cælum ingreditur.
„   Panis iſte dulcedinis totus plenus eſt gratiæ:
„   Alvo geſtatus Virginis Rex eſt æternæ gloriæ.
„ Hujus panis Angelici ſaginemur pinguedine,
„ Ut tam pii viatici delectemur dulcedine.
„   O cæleſte convivium! o redemptorum gloria!
„   O requies humilium! æterna confer gaudia.
„ Præſta Pater per Filium, præſta per almum Spiritum,
„ Quibus hoc das edulium, proſperum ſerves exitum. Amen.

CAPUT III.

Priorem revocat Papebrochius opinionem. Dupinius, & Grancolas refelluntur. Itemque refellitur VVadingus, qui Proſam, Lauda Sion Salvatorem, *tribuit Sancto Bonaventuræ.*

I. EXpoſtulatione Natalis Alexandri viſa & expenſa, ſententiam revocarunt Bollandiani. *Satisfactionem* in Propylæo ad Acta Sanctorum Maji Diſſertatione XXIII. in Vitam Urbani IV. dare voluit Daniel Papebrochius: totuſque in eam ſententiam tranſiit num. 4. & 5. Membranas videlicet illas Leo-

Leodienſes, quæ ſucum fecerant, unum exhibere *Officium Corporis Chriſti* ex gemino confectum, ex illo priore Joannis Leodienſis, & ex novo Sancti Thomæ pro eo arbitratu, quo ſingulæ Eccleſiæ ætate illa fingebant, & refingebant juxta proprios ritus Breviaria: ſibique *jam nequidem manere probabile, S. Thomam, attentis circumſtantiis loci, modi, ac temporis, quibus is ſcripſit, vetus aliud Leodienſe Officium vidiſſe, habuiſſeque præ oculis. Scripſit enim* (inquit) *Urbeveteri procul Leodio, occaſione inexpectati miraculi, animis omnium propter expectationem novæ feſtivitatis ita accenſis, ut moras longiores non paterentur.* Hæc anno 1685. typis vulgaverat Papebrochius.

II. In ejus attamen opinationem priorem abiit Dupinius in Bibliotheca Scriptorum Eccleſiaſticorum: quodve ſane feſtivum eſt, Papebrochium, & Natalem Alexandrum, quos memorat, ad concordiam ita redigi poſſe exiſtimat, ut Officii partem, quam Joannes Leodienſis confecerat, ſuo inſeruerit reformato ordinatoque Officio Thomas; quod purum putumque eſt Papebrochii commentum, prius excogitatum, revocatumque poſtea. Dupinium tranſcripſit, nomine ſuppreſſo, Grancolas in Commentario Hiſtorico Breviarii Romani Tomo II. Tam levidenſi cenſuræ opponere ſatis fuerit, quæ ſuperius inconcuſſa allata ſunt argumenta. Caſimiri Oudini verba addo, quæ ſequuntur. „ Amicus quidem Plato eſt, magis tamen amica veritas. Vidimus nos olim in partibus Belgicis primum Officium *de Corpore Chriſti*, a Fratre Joanne Leodienſi compoſitum, quod aliud omnino eſt ab ipſo hodierno, quod compoſuit S. Thomas de Aquino: cum quo nullam, vel modicam habet ſimilitudinem, impreſſum cura Abbatis Avarbordienſis optimi ſenis, cui tria nobis exemplaria ab ipſo ſuppeditata, dum illuc tranſiremus. “ Quod typis editum opus, ut fertur, ignotum mihi.

Verſiculum quarti Reſponſorii, *Dixerunt Viri tabernaculi mei: Quis det de carnibus ejus ut ſaturemur?* carpit Grancolas loco citato: *Haud unquam*, inquiens, *æquo ferre animo potui verba prædicta, quæ detractores Jobi, aut qui necem illius machinabantur, imprecationis cauſa dixerunt* Capite XXXI. ℣. 31. Næ cenſorem imperitum. Malo equidem ſenſu verba illa non pauci Interpretes accepere, veluti a Jobi detractoribus, aut inimicis prolata. At Eccleſiæ Patres præſto ſunt, Chryſoſtomus, Olympiodorus, Auguſtinus, itemque recentiores interpretes Dionyſius, Lyranus, Titelmannus, Joannes Ferdinandus, aliique, quorum eſt expoſitio: Jobi neceſſarios per ea verba ſuam oſtendere benevolentiam, ſeque ea erga dominum ſuum flagrare caritate, ut in votis habuiſſent ex illius, ut ita dicamus, carnibus manducare: quo pacto dicere ſolemus, oculos vorare, blanditias deglutire. Hanc in Commentario Jobi ſequutus eſt expoſitionem Sanctus Thomas: „ Deinde perfectionem ſuæ virtutis oſtendit, quantum ad ſuperabundantiam bonorum, quæ aliis exhibuit: primo quidem quantum ad domeſticos ſuos, dicit: *Si non dixerint viri Tabernaculi mei &c.* Cum enim aliquid eſt delectabile ad uſum comeſtionis, deſiderant homines eius carnibus ſaturari. Per hoc ergo dat intelligere, quod ejus converſatio tam fuit ſuis domeſticis grata, quod ejus carnali præſentia cuperent ſaturari. “ Hunc etiam in Officio ſenſum expreſſit. Digna ſunt animadverſione verba Joannis de Pineda in eumdem locum: „ Libenter in rem eamdem, (bonumque ſenſum,) Eccleſia hæc verba uſurpat (in Officio:) non quidem, ut eum ſenſum verborum Jobi certo ſtatuat; ſed ut pie per elegantem accommodationem illis verbis utatur ad rem ſuam. Hoc enim dixerim, ne quis exiſtimet, ullum eſſe in hac vel illa interpretandi ratione, fidei diſcrimen. Mihi profecto, cui primum non valde, placere hoc ultimum debet. “

III. Proſam, *Lauda Sion Salvatorem*, quæ in Officio Miſſæ decantatur, eripit Aquinati Lucas VVadingus, & Sancto Bonaventuræ adſcribit. Adſerti do-

cumenta poſtulamus. Fidem allegat ille Joannis Rioche Armorici Franciſcani anno 1576. florentis, & Jeremiæ Buchii item Franciſcani in Libro *Conformitatum S. Franciſci*, ejuſdem cum Riochio ætatis. Longe antiquiores, ſynchronos, & ſuppares, nos contra adducimus teſtes, Ptolomæum de Luca, & Bernardum Guidonis. Ait ille: Thomam *feciſſe totum Officium de corpore Chriſti, tam Diurnum, quam Nocturnum, quam etiam ad Miſſam, & quidquid in illa die cantatur*. Ait iſte: Thomam *dictaviſſe, & ordinaſſe totum Officium Eccleſiaſticum de Corpore Chriſti, tam Diurnum, quam Nocturnum, quam etiam Miſſæ*. Idemque ætate ſequiore teſtimonium perhibuit Sanctus Antoninus: *Compoſuit*, inquiens, *totum Officium, tam Diurnum, quam Nocturnum, ac etiam Miſſæ*. Quis vero Franciſcanis teſtibus, qui ſeculo ſextodecimo florebant, fidem adhibeat? Fabella eſt cum alia conjungenda, quæ refert: Officium componendum de Corpore Chriſti, utrique a Pontifice Urbano propoſitum fuiſſe, Thomæ, ac Bonaventuræ: ab utroque oblatum, quod compoſuerat uterque: confectumque a S. Thoma prælatum a Summo Pontifice.

CAPUT IV.

Officium Corporis Chriſti, Hymnis exceptis, & Capitulis, longe diverſum exhibetur. Animadverſiones. Sancti Thomæ fœtus eſſe non poteſt: deque Auctore conjecturæ.

I. Longe diverſum proferre in lucem Sacratiſſimi Corporis Chriſti Officium mihi liceat, quod exſtat in vetuſto Breviario Ordinis Prædicatorum, in Coneglanenſi Fratrum noſtrorum Bibliotheca in Diœceſi Cenetenſi adſervato. Puncta nulla ſupra jota in Codice apparent, ſed lineolæ aut virgulæ: quæ cum raræ non ſint, ſeculum quartumdecimum indicare videntur. Officium accipe.
„ In Feſto Corporis Chriſti. *Ad 1. Veſper. ſuper Pſalm. Ant.* Gaude felix parens Eccleſia; adeſt novæ laudis lætitia, dum amoris tanti memoria datur nobis in cœna regia: nam in cibum ex ſola gratia dat ſe nobis paſchalis hoſtia. *Capitulum.* Dominus Jeſus Chriſtus. *Reſponſ.* Terminatis legalibus, *ut infra. Hymnus.* Pange lingua glorioſi. ℣. Panem de cœlo. *Ad Magnif. Ant.* Tranſit Chriſtus ad patris ſolium, habens ſecum turbam fidelium: pane firmans mentes debilium transformato in corpus proprium. *Oratio*. Deus qui nobis.

„ *Ad Matut. Invit.* Carnis Dominicæ datum edulium laudet mirifice turba fidelium. *Hymnus*, Sacris Solemniis. *In 1. Noct. Ant.* Lignum in mundo complantatum ſacræ virginis, nobis gratiæ tempore fructum dedit dulcedinis. *Pſalm.* Beatus vir, *cum reliquis*. *Ant.* Vinum factum ſanguinem Chriſtus elargitur, ex quo mens dulcedinem ſpiritus ſortitur. *Ant.* Dominus ſors calicis, & hæreditatis, calice quos reficis, junge beatis. ℣. Panem de cœlo.

„ *Lectio* 1. (*a*) Tranſiens de mundo ad Patrem Salvator noſter Dominus Jeſus Chriſtus, cum tempus paſſionis inſtaret, ſumpta cœna, in memoriam mortis ſuæ inſtituit ſummum & magnificum ſui Corporis & Sanguinis Sacramentum, corpus in cibum & ſanguinem in potum tribuendo. Nam quotieſcumque panem hunc manducamus, & calicem bibimus, mortem Domini (*b*) nunciamus. In inſtitutione quidem hujus ſalutiferi Sacramenti, dixit ipſe Apoſtolis: Hoc facite in meam commemorationem, ut præcipuum memoriale ſui amoris eximii, quo nos dilexit, eſſet nobis hoc (*c*) pretioſum & venerabile Sacramentum. *Reſponſ.* Mundum vocans ad agni nuptias, hora cœnæ paterfamilias, ſaginati vituli varias parat delicias. ℣. Ad hoc convivium tam permagnificum vocat per Filium cœtum catholicum. Saginati.

Le-

(*a*) Tranſitutus, *in Bulla Urbani IV.* (*b*) annunciamus (*c*) præcelſum.

„ *Lectio* II. (*a*) Memorabile eſt, inquam, mirabile, ac ſtupendum, delecta-
„ bile, ac ſuave, (*b*) cariſſimum, & ſuper omnia pretioſum: in quo innovata
„ ſunt ſigna, & mirabilia immutata. In quo habetur omne delectamentum, &
„ omnis ſaporis ſuavitas, ipſaque dulcedo Domini deguſtatur. In quo utique vi-
„ tæ ſuffragium conſequimur, & ſalutis. Hoc eſt Memoriale dulciſſimum, Me-
„ moriale ſanctiſſimum, Memoriale ſalvificum: in quo gratam redemptionis no-
„ ſtræ recenſemus memoriam. In quo a malo retrahimur, confortamur in bo-
„ no, & ad virtutum & gratiarum proficimus incrementum. In quo profecto
„ (*c*) reficimur ipſius corporali præſentia Salvatoris. *Reſp.* Datum mundo in
„ vitæ ferculum Corpus Chriſti, Sanguis in poculum, mutant digne ſumentem
„ populum tam ſanctum pabulum. ℣. Pater namque proprium Filium viatori
„ dat in ſolatium. Tam ſanctum.

„ *Lectio* III. Alia namque, quorum memoriam agimus, ſpiritu menteque
„ complectimur; ſed non propter hoc realem eorum præſentiam obtinemus. In
„ hac vero Sacramenti Chriſti commemoratione ipſe Chriſtus præſens (*d*) cor-
„ poraliter, & veraciter eſt nobiſcum. Aſcenſurus enim in cœlum, dixit Apo-
„ ſtolis eorumque ſequacibus: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque
„ ad conſummationem ſæculi. Benigna (*e*) ipſius promiſſione confortantur,
„ quia remaneret & eſſet cum eis etiam per præſentiam corporalem (*f*). Qua
„ mortem noſtram recolimus mortuam, noſtrumque interitum vitæ obitu in-
„ teriiſſe: ac lignum vivificum ligno mortis affixum, fructum nobis attuliſſe
„ ſalutis. *Reſp.* Verbum caro carni conjungitur, in qua panis natura utitur,
„ verus cibus conficitur, quo Chriſtus ſumitur. ℣. Solæ panis remanent ſpe-
„ cies, in quas ſenſus intendit acies. Verus cibus. Gloria."

„ *In* 2. *Noct. Antiph.* Sacrificii Domine memor eſto fidelium, quibus car-
„ nis cum ſanguine das pingue ſacrificium. *Pſalm.* Exaudiat. *Ant.* Præclarus
„ eſt Calix inebrians, præparata menſa nos ſatians, ne tribulet hoſtis inſidians.
„ *Pſalm.* Dominus regit. *Ant.* Vera fiat confeſſio, adſit & exultatio, ſonus ſit
„ in convivio epulantis cum gaudio. *Pſalm.* Quemadmodum. ℣. Cibavit eos.

„ *Lectio* IV. Hæc commemoratio glorioſa, quæ fidelium animos replet gau-
„ dio ſalutari, & cum infuſione lætitiæ, devotionis lacrymas ſubminiſtrat.
„ Exultamus nimirum, noſtram rememorando libertatem: & recolendo paſſio-
„ nem Dominicam, per quam liberati ſumus, vix lacrymas continemus. In
„ hac itaque ſacratiſſima commemoratione adſunt nobis ſuavitatis gaudium, ſi-
„ mul & lacrymæ, quia & in ea (*g*) gaudemus pie lacrymantes, & lacry-
„ mamur devote gaudentes: lætas habendo lacrymas, & lætitiam lacryman-
„ tem. Quia & cor noſtrum ingenti perfuſum gaudio, (*h*) per oculos ſtillat
„ guttas. O divini amoris immenſitas, (*i*) nimiæ pietatis abundantia, divinæ
„ affluentia largitatis! *Reſp.* Pauperibus parat convivium Jeſus, in cœna dans
„ corpus ipſum, ut in via ſit viaticum, qui futurus eſt eis præmium. ℣. Apo-
„ ſtolos ſignat character, ut deinceps poſſint conficere. Qui futurus.

„ *Lectio* V. Dedit enim Dominus omnia quæ ſubjecit ſub pedibus noſtris, &
„ ſuper univerſas terræ creaturas contulit nobis dominii principatum: & mini-
„ ſtris (f. miniſteriis) ſpirituum ſupernorum nobilitat, & ſublimat hominis di-
„ gnitatem. Adminiſtratorii namque ſunt omnes in miniſterium propter eos,
„ qui hereditatem capiunt, deſtinati. Et cum tam copioſa fecerit erga nos ejus
„ magnificentia, volens adhuc ipſe in nobis ſuam exuberantem caritatem præ-
„ cipua liberalitate monſtrare, ſemetipſum nobis exhibuit: & tranſcendens o-
„ mnem plenitudinem largitatis, omnemque modum dilectionis excedens, tri-
„ buit

(*a*) Memoriale. (*b*) tutiſſimum. (*c*) proficimus. (*d*) ſub alia quidem forma, in propria vero ſubſtantia eſt nobiſcum. (*e*) ipſos . . . confortando. (*f*) O digna, & numquam intermittenda memoria, in qua. (*g*) congaudemus. (*h*) dulces per oculos. (*i*) divinæ pietatis ſuperabundantia.

„ buit ſe in cibum . Quam ſingularis , & admiranda liberalitas , ubi donator
„ venit in donum, & datum eſt idem penitus cum datore ! *Reſp.* Panis obla-
„ tus cælitus in altari proponitur, ex quo bene diſpoſitus homo mente reficitur.
„ ℣. Confortantem cor panem ſumite, & pro vino ſanguinem bibite. Ex quo.

„ *Lectio* VI. Quam larga , & prodiga largitas , cum tribuit quis ſeipſum !
„ (*a*) Et ſic largiendi ſuperabundat affectus, quo amplioribus rerum ſparſa do-
„ nariis, in largitionem inſuper effunditur largitoris , tanto plenius adimpleta,
„ quanto copioſius effuſa . Dedit ergo ſe nobis Salvator in pabulum , (*b*) per
„ cibum ipſe nos relevaret ad vitam. Et qui cecidit homo per cibum ligni mor-
„ tiferi, relevatus eſt homo per cibum ligni vitalis. In illo pependit eſca mor-
„ tis, in iſto vitæ alimentum. Illius eſus intulit læſionem, iſtius guſtus attulit
„ ſanitatem. Guſtus ſauciavit, & guſtus ſanavit . Et unde (*c*) malum eſt or-
„ tum, prodiit & medela: & unde mors ſubiit, exinde vita venit. De illo ſi-
„ quidem guſtu dicitur: Quocumque die comederis, morieris. De iſto legitur :
„ Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum. *Reſp.* Granum excuſ-
„ ſum palea, cadens in terram moritur : ſurgit meſſis triticea , de qua panis
„ conficitur, quo in altaris area plebs Chriſtiana paſcitur . ℣. Niſi lotus ab o-
„ mni ſcelere, non præſumat panem hunc edere. Quo in altaris. Gloria.

„ *In 3. Noct. Ant.* Lætus introibo ad altare Dei , in quo veſcor carne Sal-
„ vatoris mei. *Pſalm.* Judica . *Ant.* Cibavit ex adipe Chriſtus nos frumenti :
„ illud ergo ſuſcipe cum corde fruenti. *Pſalm.* Exultate . *Ant.* Turtur eſt Ec-
„ cleſia, pulli plebs fidelis, quibus dant altaria pabulum de cælis. *Pſal.* Quam
„ dilecta. *Verſ.* Educas panem de terra.

(Homil. ut in Opuſculo S. Thomæ.) *Reſp.* 7. „ Felix vitis, quam pater o-
„ mnium tranſplantavit in hoc exilium , de qua fluit vinum egregium , potus
„ fidelium. *Verſ.*... In fide divites ſunt hujus vitis palmites, De qua. *Reſp.* 8.
„ Diſcedentem hinc Dei filium digne laudet fidelis concio : tunc ſe dedit no-
„ nobis in... pretioſo paſcens convivio . *Verſ.* Quicumque digne ſe reficit , &
„ cæli .... perficitur . Pretioſo . *Reſp.* 9. Terminatis legalibus cibis , Chriſtus
„ inſtituit paſcha novum fidelibus , quibus ſe cibum præbuit : in quo præſens
„ credentibus, hinc diſcedens , non deſuit . *Verſ.* Præſens in mentis oculis ſub
„ Sacramenti ſpecie ſemper eſt cum diſcipulis , præbens fluenta gratiæ . In
„ quo. Gloria.

„ *Ante laud. Verſ.* Oculi omnium in te ſperant Domine. *Reſp.* Et tu das il-
„ lis eſcam in tempore opportuno. *In laud. Ant.* Adeſt dies lætitiæ collegio fi-
„ delium, quibus præbet quotidie Dominus corpus proprium. *Ant.* Pauper San-
„ ctorum omnium carnem aſſumendo, nutrit gregem ovium, hac carne paſcen-
„ do. *Antiph.* Scala cæli ponitur Criſtus , quam tenendo grex fidelis paſcitur,
„ ad cælum tendendo. *Ant.* Linguæ laudent , Domine , te noſtrum paſtorem,
„ qui carne cum ſanguine paſcis viatorem . *Ant.* Fulget mater Eccleſia in ſu-
„ pernis choris, cibata carne propria noſtri Salvatoris. *Capitul.* Dominus Jeſus.
„ *Hymnus*. Verbum ſupernum. *Ad Bened. Ant.* Carnis cibum , & potum San-
„ guinis eſcam nobis dat cæli agminis, ut in hujus campo certaminis virtute
„ firmetur cor hominis.

„ (Ad Tert. & reliquas Horas Capitula , & Reſponſ. ut in Officio Sancti
„ Thomæ.) *Ad Magnif. Ant.* O lumen Eccleſiæ, cibus viatorum , & corona
„ gloriæ cœtus beatorum: corpus tuum hodie venerantem chorum , duc ſolu-
„ ta ſcarie ad regna cælorum. *Per Octavam ad Bened. Ant.* In conſpectu no-
„ ſtro menſam præparaſti Chriſte Deus , temetipſum dans in penſa, non me
„ laudet hoſtis meus . *Ad Magnif. Ant.* Adeps admirabilis nobilis frumenti ,
„ potus delectabilis datur Sacramenti. “

II. In

(*a*) *Hæc in Bulla Urbani IV. deſiderantur verba uſque*, dedit. (*b*) Quia per mortem homo cor-ruerat. (*c*) vulnus.

Digitized by Google

II. In hoc Officio, ut jam cuique conſtat, communia ſunt cum illo Sancti Thomæ, *Capitula*, *Hymni*, *Verſiculi*, *Lectiones de Homilia*, *Reſponſoria horarum:* cetera innoteſcunt diverſiſſima. Sex Lectiones priores ex Bulla Urbani IV. deprompta ſunt. Auctorem ex Ordine Prædicatorum quiſque agnoſcat, qui paullo attentius animadverterit, ſibi in Officio Sacramenti conficiendo, imitandum propoſuiſſe Officium Sancti Dominici, quod confectum a Beato Jordano aliqui arbitrantur, aliique a Conſtantino Medice, Urbevetano Epiſcopo, qui vita migraſſe anno 1258. creditur. Collatio ſequens rem patefacit omnem.

In 1. Veſp. Ant. ſuper Pſal. *Gaude Felis parens Hiſpania.*	In Officio Sacramenti Ant. *Gaude felix parens Eccleſia.*
Ad Magnif. Antiph. *Tranſit pauper ad regni ſolium.*	Ad Magnif. Antiph. *Tranſit Chriſtus ad patris ſolium.*
Reſponſ. 1. *Mundum vocans ad agni nuptias.*	Reſponſ. 1. *Mundum vocans ad agni nuptias.*
Reſponſ. 2. *Datum mundo pro mundi gloria.*	Reſponſ. 2. *Datum mundo in vitæ ferculum.*
Reſponſ. 3. *verbum vitæ.*	Reſponſ. 3. *Verbum caro.*
Reſponſ. 5. *Panis oblatus cælitus.*	Reſponſ. 5. *Panis oblatus cælitus.*
Reſponſ. 6. *Granum excuſſum palea.*	Reſponſ. 6. *Granum excuſſum palea.*
Reſponſ. 7. *Felix vitis.*	Reſponſ. 7. *Felix vitis.*

Quinque demum Antiphonæ *Laudum*, ad *Benedictus*, & ad *Magnificat* idem utrobique initium habent: *Adeſt dies lætitiæ*, *Pauper*, *Scala*, *Linguæ*, *Fulget*, *Carnis*, *O lumen Eccleſiæ*.

III. Quiſnam fuerit Auctor? Non eſſe Aquinatem, compertiſſimum eſt. Peremptorium unum adhibeo argumentum. Veteres namque Scriptores, Ptolomæus de Luca, & Guillelmus de Tocco, luculentiſſime teſtantur, in Officio Sacramenti, quod Aquinas compoſuit, *quaſi omnes Veteris Teſtamenti figuras* comprehenſas fuiſſe, *adaptatas ad Euchariſtiæ Sacramentum*: quæ non habentur ullæ in hoc, quo de agimus, Officio. Papebrochius in Propylæo Maji in Paralipomenis Diſſert. XLIII. al. XXIII. recenſet ejuſdem Feſtivitatis aliud Officium proprium, a Joanne Caroli Florentino Ord. Prædic. compoſitum. Vita migravit ille anno 1503. vel 1515. unde recentior eſt, quam ut ſuperius Officium eidem tribui queat. Inter Opera Alberti Magni, quæ nondum lucem viderunt, ex Laurentio Pignon, & Ludovico Valleoletano refert Echardus, *Unum Officium de Corpore Chriſti*, *quod non eſt in uſu communi Eccleſiæ*, *cum diverſis Proſis de eodem Sacramento*. An ergo Officium ſuperius tribui Alberto debeat? Divinare nolim.

Fuerit ne præterea alicubi in uſu apud Fratres Prædicatores? Illud ego primum conjector, Breviarium, in quo prædictum proſtat Officium, in uſu fuiſſe in aliquo Germaniæ Cœnobio: Sancti namque, Sanctæque plures, quæ in Litaniis in eodem deſcriptis invocantur, peculiari in Germania colebantur veneratione, *Voldaricus*, *Columbanus*, *Gallus*, *Othmarus*, *Magnus*, *Fida*, *Verena*. Item animadvertere præſtat, Inſtitutionem ſolemnitatis, Bullamque Urbani quarti, ob tumultus bellicos, quibus Europa pene tota agitabatur, ſuum effectum adſecutam non fuiſſe: Bullam eamdem iterum anno 1311. a Clemente V. peculiari confirmatam Conſtitutione, quam Reges Galliæ, & Angliæ, & Aragoniæ ſuſceperunt: ſuſceptamque demum in univerſa Eccleſia poſt aliam a Joanne XXII. editam Conſtitutionem anno 1316. Quidni prædictum Officium intra illud temporis intervallum in aliquo Cœnobio Germaniæ celebratum fuerit? Ætas hæc fortaſſe ex eo colligi poteſt, quod in Litaniis memoratis Feſtum Sancti Thomæ additum in margine legitur, idemque Feſtum in Calendario

præ-

Digitized by Google

præmiſſo alia manu *ad Nonas Martii* ſcriptum videtur: quod utique factum poſt annum 1323. quo Doctor Angelicus Sanctorum faſtis adſcriptus fuit. Quo ex tempore, nulla videtur dubitandi ratio, quin Officium Sancti Thomæ ſuſceperint particulares omnes Eccleſiæ, ritibus moribuſque propriis accommodatum.

CAPUT V.

Opuſcula duo, de Venerabili Sacramento Altaris, & de Sacramento Euchariſtiæ, non ſunt Aquinatis. Eorum auctor ignotus.

I INter Opuſcula, poſt Officium Sacratiſſimi Sacramenti, elucubrationes duæ num. lviii. & lix. recenſentur: prima, *de Venerabili Sacramento Altaris*: altera, minori charactere vulgata, *de Sacramento Euchariſtiæ ad modum decem Prædicamentorum*. Neutram veteres diligentiſſimi Nomenclatores memorant. Hanc in utrumqne Opuſculum cenſuram exercet Barbavara: „Opuſculum „ lviii. *de Sacramento Altaris* copiam quidem, atque eruditionem Aquinate „ non indignam præſefert; ſed verſatur in exemplis quibuſdam abjectioribus. „ Quale illud eſt (capite ix.) quod Sacramentum *paſtillo* non ſemel comparat. „ Inſuetis, & omnino vocibus barbaris utitur, quales ſunt illæ (ibidem:) *Pluviarium* pro nimbo, *vitrificus* pro artifice vitrorum, *conjunctus* pro indiviſo, „ & id genus. Illa etiam diſtinctio trimembris ſignorum (ibidem) in *naturalia*, *artificialia*, & *ſacramentalia* prorſus arte caret, cum Sacramenta ſub al- „ tero priorum membrorum cadant, utpote quæ arte divina poſita atque inſti- „ tuta ſint. Talis etiam eſt illa cap. xvii. *Quidam*, inquit, *manducant*, & *non* „ *manducant: alii non manducant*, & *tamen manducant: alii manducant*, & „ *manducantur*. Eadem ſæpius repetit uſque ad nauſeam. In altero *ejuſdem argumenti* Opuſculo lix. eadem deprehenduntur vitia: quare vel utrumque, „ vel neutrum obelo notandum eſt. Ego utrumque mallem. “

II. Opuſculum prius proſtat inter Opera Alberti Magni Tomo xii. non in capita xxxii. ſed totidem in ſermones tributum, cum *Prologo*, qui deſideratur apud Sanctum Thomam. Annuit Jacobus Echardus, ut hocce Opuſculum, vel Sermones Alberto Magno adjudicentur: non conſentit Oudinus ob vocum aliquarum barbariem, quæ Magnum etiam Albertum dedecere videntur.

Hujuſce Opuſculi facta comparatione cum altero, *de Sacramento Euchariſtiæ ad modum decem Prædicamentorum*, certiore iſtud fundamento, quam illud abjudicandum Thomæ, pronunciat Caſimirus Oudinus. Hæc ejus in hanc rem argumenta. Secundo namque Capite fabuloſa narratio allegatur Sancti Joannis Evangeliſtæ, *convertentis virgas ligneas in aureas*, & *lapides arenæ in lapides pretioſos*. Capite tertio Scholæ doctores vocantur *Doctores Catholici*, cum tamen Aquinas eos appellare *Magiſtros* conſueverit. Et capite quinto, ubi de intentione Miniſtri ad conſecrandum requiſita agitur, Scholaſticorum aliqui dicuntur *Doctores ſummi & maximi*, titulo utique haud ipſi conſueto. Verus itaque Opuſculorum auctor latet. Hæc vero ſatis.

DIVI

Digitized by Google

DIVI
THOMAE
AQUINATIS
OFFICIUM
DE FESTO CORPORIS CHRISTI,

ad mandatum URBANI PAPAE IV.

dictum Feſtum inſtituentis,

OPUSCULUM XIX. *

* Al. LVII.

ROMANI EDITORIS
PRAELOQUIM

In Opuſculum ſequens,

Ex Chronica quæ appellatur Supplementum Chronicarum.

URbanus Papa IV. Pontificatu ſuſcepto inſtituit ſolemnitatem Corporis Chriſti cum proceſſionibus, & octavis a cunctis fidelibus celebrari: pro quibus indulgentias maximas conceſſit, ejuſque Officium ex veteris teſtamenti figuris per Divum Thomam Aquinatem cenſuit eſſe fiendum. Hoc idem habetur in eiuſdem beati Thomæ legenda, & in pluribus aliis Chronicis, videlicet Ptolomæi Lucenſis, Beati Antonini Archiepiſcopi Florentini, & alibi. Hoc etiam probatum fuit in apoſtolico Conſiſtorio, in præſentia Domini Papæ Urbani V. dum de tranſlatione corporis eiuſdem Doctoris S. Thomæ tractaretur, quod fuit anno Domini 1379. Et tunc eius corpus ſanctiſſimum ad Conventum Toloſanum Ordinis Prædicatorum tranſlatum fuit. Nam ab eius obitu felici uſque ad illud tempus in monaſterio Foſſæ novæ ſub depoſito iacuerat. Et quia ad inſtantiam Romani Pontificis illud Officium dictavit, ideo ſecundum morem Romanæ Curiæ ipſum compoſuit.

Digitized by Google

IN FESTO CORPORIS CHRISTI.

AD PRIMAS VESPERAS.

Antiph. Sacerdos in æternum Chriſtus Dominus ſecundum ordinem Melchiſedech, panem, & vinum obtulit. *Pſal.* Dixit Dominus.

Antiph. Miſerator, & miſericors Dominus eſcam dedit timentibus ſe in memoriam ſuorum mirabilium. *Pſal.* Confitebor.

Antiph. Calicem ſalutis accipiam, & ſacrificabo hoſtiam laudis. *Pſal.* Credidi.

Antiph. Sicut novellæ olivarum Eccleſiæ filii ſint in circuitu menſæ Domini. *Pſal.* Beati omnes.

Antiph. Qui pacem ponit fines Eccleſiæ, frumenti adipe ſatiat nos Dominus. *Pſal.* Lauda Hieruſalem.

CAPITULUM.

Dominus Ieſus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit: Accipite, & manducate: hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur. ℟. Deo gratias.

℟. Homo quidam fecit cœnam magnam, & miſit ſervum ſuum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent: Quia parata ſunt omnia. ℣. Venite, comedite panem meum, & bibite vinum meum, quod miſcui vobis. Quia. Gloria. Quia.

HYMNUS.

Pange lingua glorioſi
Corporis myſterium,
Sanguiniſque pretioſi,
Quem in mundi pretium,
Fructus ventris generoſi
Rex effudit gentium.
Nobis datus, nobis natus
Ex intacta virgine,
Et in mundo converſatus,
Sparſo verbi ſemine,
Sui moras incolatus
Miro clauſit ordine.
In ſupremæ nocte cœnæ
Recumbens cum fratribus,
Obſervata lege plene
Cibis in legalibus,
Cibum turbæ duodenæ
Se dat ſuis manibus.
Verbum caro panem verum,
Verbo carnem efficit,
Fit ſanguis Chriſti merum,
Et ſi ſenſus deficit,
Ad firmandum cor ſincerum
Sola fides ſufficit.
Tantum ergo ſacramentum
Veneremur cernui,
Et antiquum documentum
Novo cedat ritui:
Præſtet fides ſupplementum
Senſuum defectui.
Genitori, genitoque
Laus, & iubilatio,
Salus, honor, virtus quoque
Sit & benedictio:
Procedenti ab utroque
Compar ſit laudatio. Amen.

℣. Panem de cælo præſtitiſti eis.
℟. Omne delectamentum in ſe habentem.

Ad Magnificat *Antiph.* O quam ſuavis eſt, Domine, ſpiritus tuus, qui ut dulcedinem tuam in filios demonſtrares, pane ſuaviſſimo de cælo præſtito eſurientes replens bonis, faſtidioſos divites dimittis inanes.

ORATIO.

Deus qui nobis ſub ſacramento mirabili paſſionis tuæ memoriam reliquiſti, tribue quæſumus ita nos corporis, & ſanguinis tui ſacra myſteria venerari, ut redemptionis tuæ fructum in nobis iugiter ſentiamus: qui vivis &c.

AD COMPLETORIUM.

Antiph. Miſerere. *Pſal.* Cum invocarem *cum ceteris.*

Ad Nunc dimittis *Antiph.* Alleluia, Alleluia. Panis quem ego dedero, Alleluia. Caro mea eſt pro mundi vita, Alleluia.

AD MATUTINAS.

Invitatorium. Chriſtum Regem adoremus dominantem gentibus, Qui ſe manducantibus dat ſpiritus pinguedinem. *Pſal.* Venite.

HYMNUS.

Sacris ſolemniis iuncta ſint gaudia,
Et ex præcordiis ſonent præconia,
Recedant vetera, nova ſint omnia,
Corda, voces, & opera.

No-

Noctis recolitur cœna noviſſima,
Qua Chriſtus creditur agnum, & azyma
Dediſſe fratribus iuxta legitima
Priſcis indulta patribus.
Poſt agnum typicum expletis epulis,
Corpus dominicum datum diſcipulis
Sic totum omnibus quod totum ſingulis,
Eius fatemur manibus.
Dedit fragilibus corporis ferculum,
Dedit & triſtibus ſanguinis poculum,
Dicens: Accipite quod trado vaſculum,
Omnes ex eo bibite.
Sic ſacrificium iſtud inſtituit,
Cuius officium committi voluit
Solis presbyteris, quibus ſic congruit,
Ut ſumant, & dent ceteris.
Panis angelicus fit panis hominum,
Dat panis cælitus figuris terminum.
O res mirabilis! manducat Dominum
Pauper ſervus, & humilis.
Te, trina Deitas unaque, poſcimus,
Sic nos tu viſita, ſicut te colimus:
Per tuas ſemitas duc nos quo tendimus
Ad lucem quam inhabitas. Amen.

IN PRIMO NOCTURNO.

Antiph. Fructum ſalutiferum guſtandum dedit Dominus mortis ſuæ tempore. *Pſ.* Beatus vir.

Antiph. A fructu frumenti, & vini multiplicati fideles in pace Chriſti requieſcunt. *Pſal.* Cum invocarem.

Antiph. Communione calicis, quo Deus ipſe ſumitur, non vitulorum ſanguine congregavit nos Dominus. *Pſalm.* Conſerva.

℣. Panem cæli dedit eis.

℟. Panem Angelorum manducavit homo.

LECTIO I.

IMmenſa divinæ largitatis beneficia exbibita populo chriſtiano inæſtimabilem ei conferunt dignitatem. Neque enim eſt, aut fuit aliquando tam grandis natio, quæ habeat deos appropinquantes ſibi, ſicut adeſt nobis Deus noſter. Unigenitus ſiquidem Dei Filius ſuæ Divinitatis volens nos eſſe participes, naturam noſtram aſſumpſit, ut homines deos faceret factus homo. Et hoc inſuper quod de noſtro aſſumpſit, totum nobis contulit ad ſalutem. Corpus namque ſuum pro noſtra reconciliatione in ara crucis hoſtiam obtulit Deo Patri; ſanguinem ſuum fudit in pretium ſimul, & lavacrum; ut redempti a miſerabili ſervitute, a peccatis omnibus mundaremur.

℟. Imolabit hœdum multitudo filiorum Iſrael ad veſperam paſchæ. * Et edent carnes, & azymos panes.

℣. Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus: itaque epulemur in azymis ſinceritatis, & veritatis. * Et edent.

LECTIO II.

UT autem tanti beneficii iugis in nobis maneret memoria, corpus ſuum in cibum, & ſanguinem ſuum in potum ſub ſpecie panis, & vini ſumendum fidelibus dereliquit. O pretioſum, & admirandum convivium, ſalutiferum, & omni ſuavitate repletum! Quid enim hoc convivio pretioſius eſſe poteſt, in quo non carnes vitulorum, & hircorum, ut olim in lege, ſed nobis ſumendus proponitur Chriſtus verus Deus? Quid hoc ſacramento mirabilius? In ipſo namque panis, & vinum in Chriſti corpus, & ſanguinem ſubſtantialiter convertuntur. Ideoque Chriſtus Deus, & homo perfectus, ſub modici panis, & vini ſpecie continetur.

℟. Comedetis carnes, & ſaturabimini panibus. * Iſte eſt panis, quem dedit vobis Dominus ad veſcendum.

℣. Non Moyſes dedit vobis panem de cælo, ſed Pater meus dat vobis panem de cælo verum. * Iſte.

LECTIO III.

MAnducatur itaque a fidelibus, ſed minime laceratur; quinimmo diviſo ſacramento integer ſub qualibet diviſionis particula perſeverat. Accidentia autem ſine ſubiecto in eodem ſubſiſtunt, ut fides locum habeat, dum viſibile inviſibiliter ſumitur aliena ſpecie occultatum; & ſenſus a deceptione reddantur immunes, qui de accidentibus iudicant ſibi notis. Nullum etiam ſacramentum eſt iſto ſalubrius, quo purgantur peccata, virtutes augentur, & mens omnium ſpiritualium chariſmatum abundantia impinguatur. Offertur in Eccleſia pro vivis, & mortuis; ut omnibus proſit quod eſt pro ſalute omnium inſtitutum.

℟. Reſpexit Helias ad caput ſuum ſubcinericium panem, qui ſurgens comedit, & bibit, * Et ambulavit in fortitudine cibi illius * Uſque ad montem Dei.

℣. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum. * Et ambul. Gloria. * Uſque.

IN SECUNDO NOCTURNO.

Antiph. Memor ſit Dominus ſacrificii noſtri, & holocauſtum noſtrum pingue fiat. *Pſal.* Exaudiat.

Antiph. Paratur nobis menſa Domini adverſus omnes qui tribulant nos. *Pſal.* Dominus regit.

Antiph. In voce exultationis reſonent epulantes in menſa Domini. *Pſal.* Quemadmodum.

℣. Cibavit eos ex adipe frumenti.

℟. Et de petra melle ſaturavit eos.

LECTIO IV.

SUavitatem denique huius ſacramenti nullus exprimere ſufficit, per quod ſpiritualis dulcedo in ſuo fonte guſtatur, & recolitur memoria illius, quam in ſua paſſione Chriſtus monſtravit, excellentiſſimæ caritatis. Unde ut arctius huiuſmodi caritatis immenſitas fidelium cordibus infigeretur, in ultima cœna quando paſcha cum diſcipulis celebrato tranſiturus erat de hoc mundo ad Patrem, hoc ſacramentum inſtituit tamquam paſſionis ſuæ memoriale perenne, figurarum veterum impletivum, miraculorum ab ipſo factorum maximum; & de ſua contriſtatis abſentia ſolatium ſingulare reliquit.

℟. Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita. Litigabant ergo Iudæi dicentes: * Quomodo poteſt hic nobis dare carnem ſuam ad manducandum?

℣. Locutus eſt populus contra Dominum: Anima noſtra nauſeat ſuper cibo iſto leviſſimo. * Quomodo.

LECTIO V.

COnvenit itaque devotioni fidelium ſolemniter recolere inſtitutionem tam ſalutiferi, tamque mirabilis ſacramenti, ut ineffabilem modum divinæ præſentiæ in ſacramento viſibili veneremur; & laudetur Dei potentia, quæ in ſacramento eodem tot mirabilia operatur; nec non & de tam ſalubri, tamque ſuavi beneficio exolvantur Deo gratiarum debitæ actiones. Verum etſi in die cœnæ, quando ſacramentum prædictum noſcitur inſtitutum, inter Miſſarum ſolemnia de inſtitutione ipſius ſpecialis mentio habeatur, totum tamen reſiduum eiuſdem diei officium ad Chriſti paſſionem pertinet, circa cuius venerationem Eccleſia illo tempore occupatur. Ut autem integro celebritatis officio inſtitutionem tanti ſacramenti recoleret plebs fidelium, Romanus Pontifex Urbanus IV. huius ſacramenti devotione affectus, pie ſtatuit præfatæ inſtitutionis memoriam prima quinta feria poſt octavas pentecoſtes a cunctis fidelibus celebrari, ut qui per totum anni circulum hoc ſacramento utimur ad ſalutem, eius inſtitutionem illo tempore ſpecialiter recolamus quo Spiritus ſanctus corda diſcipulorum edocuit ad plene cognoſcenda huius myſteria ſacramenti. Nam & in eodem tempore cœpit hoc ſacramentum a fidelibus frequentari.

℟. Cœnantibus illis accepit Ieſus panem, & benedixit, ac fregit, deditque diſcipulis ſuis, & ait: * Accipite, & comedite: hoc eſt corpus meum.

℣. Dixerunt viri tabernaculi mei: Quis det carnibus eius, ut ſaturemur? * Accipite.

LECTIO VI.

UT autem prædicta quinta feria, & per octavas ſequentes eius ſalutaris inſtitutionis honorificentius agatur memoria, & ſolemnitas de hoc celebrior habeatur; loco diſtributionum materialium, quæ in Eccleſiis cathedralibus largiuntur (a) exiſtentibus horis canonicis nocturnis pariterque diurnis, præfatus Romanus Pontifex eis qui huiuſmodi horis in hac ſolemnitate perſonaliter in Eccleſiis interſuerint, ſtipendia ſpiritualia, apoſtolica largitione conceſſit; quatenus per hæc fideles ad tanti feſti celebritatem avidius & copioſius convenirent. Omnibus igitur vere pœnitentibus, & confeſſis, qui matutinali officio huius feſti præſentialiter in Eccleſia ubi celebrabitur aderunt, centum dies; qui vero Miſſæ, totidem; illis autem qui interfuerint in primis ipſius feſti veſperis, ſimiliter centum; qui vero in ſecundis, totidem; eis quoque qui Primæ, Tertiæ, Sextæ, & Nonæ, ac Completorii aderunt officiis, pro qualibet ipſarum quadraginta; illis vero qui per ipſius feſti octavas in matutinalibus veſpertinis Miſſæ, ac horarum prædictarum officiis præſentes extiterint, ſingulis diebus octavarum ipſarum centum dies de iniunctis ſibi pœnitentiis relaxando indulgentiam tribuit perpetuis temporibus duraturam.

℟. Accepit Ieſus calicem poſtquam cœnavit, dicens: * Hic calix novum teſtamen-

(a) *An* aſſiſtentibus?

mentum eſt in meo ſanguine. * Hoc facite in meam commemorationem.

℣. Memoria memor ero, & tabeſcet in me anima mea. * Hic. Gloria. * Hoc

IN TERTIO NOCTURNO.

Antiph. Introibo ad altare Dei, ſumam Chriſtum qui renovat iuventutem meam. *Pſal.* Iudica me Deus.

Antiph. Cibavit nos Dominus ex adipe frumenti, & de petra melle ſaturavit nos. *Pſal.* Exultate Deo.

Antiph. Ex altari tuo, Domine, Chriſtum ſumimus, in quem cor, & caro noſtra exultant. *Pſal.* Quam dilecta.

℣. Educas panem de terra.

℟. Et vinum lætificet cor hominis.

LECTIO VII.

Secundum Ioannem.

IN illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, & turbis Iudæorum: Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus, & reliqua.

Homilia beati Auguſtini Epiſcopi.

CUm enim cibo, & potu id appetant homines ut non eſuriant, neque ſitiant; hoc veraciter non præſtat niſi iſte cibus, & potus, qui eos a quibus ſumitur, immortales, & incorruptibiles facit, ideſt ipſa ſocietas ſanctorum, ubi pax erit, & unitas plena atque perfecta. Propterea quippe, ſicut ante nos intellexerunt homines Dei, Dominus noſter Ieſu Chriſtus corpus, & ſanguinem ſuum in eis rebus commendavit quæ (a) ad unum aliquid rediguntur. Ex multis namque granis unus panis conficitur, & ex multis racemis vinum confluit.

℟. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, * In me manet, & ego in illo.

℣. Non eſt alia natio tam grandis quæ habeat deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt nobis. * In me.

LECTIO VIII.

DEnique iam exponit quomodo id fiat quod loquitur, & quid ſit manducare corpus eius, & ſanguinem bibere. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo. Hoc eſt ergo manducare illam eſcam, & illum bibere potum, in Chriſto manere, & illum manentem in ſe habere. Ac per hoc qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, proculdubio non manducat ſpiritualiter eius carnem (licet carnaliter, & viſibiliter premat dentibus ſacramenta corporis, & ſanguinis Chriſti;) ſed magis tantæ rei ſacramentum ad iudicium ſibi manducat, & bibit qui immundus præſumit ad Chriſti accedere (b) ſacramentum, quod alius non digne ſumit, niſi qui mundus eſt: de quibus dicitur: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.

℟. Miſit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem; * Et qui manducat me, vivet propter me.

℣. Cibavit eum Dominus pane vitæ, & intellectus. * Et qui.

LECTIO IX.

SIcut me miſit, inquit, vivens Pater, & ego vivo propter Patrem; & qui manducat me, & ipſe vivet propter me. Non enim Filius participatione Patris ſit melior, (c) qui eſt Patri æqualis, ſicut participatione Filii per unitatem (d) corporis, & ſanguinis, (e) quam illa manducatio, potatioque ſignificat, nos efficit meliores. Vivimus ergo nos propter ipſum, manducantes eum, (f) ideſt per Chriſtum accipientes vitam æternam, quam non habemus ex nobis. (g) Vivit autem ipſe propter Patrem miſſus ab eo, quia ſemetipſum exinanivit, factus obediens (h) uſque ad mortem, mortem autem crucis. Sicut miſit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem; & qui manducat me, & ipſe vivet propter me; ac ſi diceret: (i) Et ego vivo propter Patrem, ideſt ut ad illum tamquam ad maiorem referam vitam meam, exinanitio mea fecit, in qua me miſit; ut autem quiſque vivat propter me, participatio facit, qua manducat me. Ego autem humiliatus vivo propter Patrem, & ille erectus vivit propter me. (k) Non de ea natura dixit, qua ſemper eſt æqualis Patri, ſed de ea in qua minor factus eſt Patre: de

(a) *Auguſtinus tract. XXVI. in Ioan.* 19. 17. quæ ad unum aliquid rediguntur ex multis. Namque aliud in unum ex multis granis confit; aliud in unum ex multis acinis confluit. (b) *Auguſtinus ibi num.* 18. ſacramenta, quæ aliquis non digne ſumit &c. *& paulo ante* ſacramentum corporis &c. *pro* ſacramenta corporis, *& mox* quia *pro* qui. (c) *Idem* qui eſt totus æqualis. (d) *Idem* corporis eius. (e) *Idem* quod. (f) *Idem:* ideſt, ipſum accipientes æternam vitam, quam non habebamus ex nobis. (g) *Al.* Vivet. (h) *Auguſtinus tantum:* uſque ad mortem crucis. (i) *Auguſtinus:* Ut ego vivam propter Patrem: *& mox:* Ego itaque humiliatus *pro* Ego autem. (K) *Sequentia uſque ad finem lectionis in editis Auguſtini non habentur.*

Digitized by Google

de qua etiam ſuperius dixit: Sicut Pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo.

℟. Unus panis, & unum corpus multi ſumus. * Omnes qui de uno pane & de uno calice participamus.

℣. Paraſti in dulcedine tua pauperi, Deus, qui habitare facis unanimes in domo. * Omnes. Gloria. Participamus.

℣. Comedi favum meum cum melle meo.

℟. Bibi vinum meum cum lacte meo.

IN LAUDIBUS.

Antiph. Sapientia ædificavit ſibi domum, miſcuit vinum, & poſuit menſam. Alleluia. *Pſal.* Dominus regnavit.

Antiph. Angelorum eſca nutriviſti populum tuum, & panem de cælo præſtitiſti eis. Alleluia.

Antiph. Pinguis eſt panis Chriſti, & præbebit delicias Regibus. Alleluia.

Antiph. Sacerdotes Dei incenſum, & panes offerunt Deo. Alleluia.

Antiph. Vincenti dabo manna abſconditum, & nomen novum. Alleluia.

CAPITULUM.

Dominus Ieſus &c. *ut in primis Veſperis.*

HYMNUS.

VErbum ſupernum prodiens,
Nec Patris linquens dexteram,
Ad opus ſuum exiens,
Venit ad vitæ veſperam.
In mortem a diſcipulo
Suis tradendus æmulis,
Prius in vitæ ferculo
Se tradidit diſcipulis.
Quibus ſub bina ſpecie
Carnem dedit, & ſanguinem,
Ut duplicis ſubſtantiæ
Totum cibaret hominem.
Se naſcens dedit ſocium,
Conveſcens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in præmium.
O ſalutaris hoſtia,
Quæ cæli pandis oſtium,
Bella premunt hoſtilia,
Da robur, fer auxilium.
Uni, trinoque Domino
Sit ſempiterna gloria,
Qui vitam ſine termino
Nobis donet in patria. Amen.

℣. Poſuit fines tuos pacem.

℟. Et adipe frumenti ſatiat te.

Ad Benedictus *Antiph.* Ego ſum panis vivus, qui de cælo deſcendi: ſi quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.

Oratio ut in primis Veſperis.

Ad Primam, & ad omnes horas Antiphona Laudum, quarta excepta. ℟. Ieſu Chriſte. ℣. Qui natus es de Virgine Maria: *& dicatur per totam octavam.*

Ad Tertiam Cap. Dominus Ieſus. ℟. Panem cæli dedit eis. Alleluia Alleluia. ℣. Panem Angelorum manducavit homo. Alleluia Alleluia. Gloria. Panem. ℣. Cibavit eos &c.

Ad Sextam Cap. Quotienſcumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat. ℟. Cibavit eos &c. Alleluia Alleluia. ℣. Et de petra &c. Alleluia Alleluia. Gloria. Cibavit. ℣. Educas panem.

Ad Nonam Cap. Quicumque manducaverit panem, & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis, & ſanguinis Domini. ℟. Educas panem &c. Alleluia Alleluia ℣. Et vinum lætificet &c. Alleluia Alleluia. Gloria. Educas. ℣. Poſuit fines tuos pacem. ℟. Et adipe frumenti ſatiat te.

Ad Veſper. ſuper Pſal. Antiphona Laudum. Pſal. Cap. Hymn. ℣. *ſicut in primis Veſperis.*

Ad Magnificat *Antiph.* O ſacrum convivium, in quo Chriſtus ſumitur, recolitur memoria paſſionis eius, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur. Alleluia Alleluia.

Oratio ut in primis Veſperis.

Per octavam Invitator. Chriſtum panem Angelorum, & hominum, Venite adoremus.

Ad Benedictus *Antiph.* Ego ſum panis vivus, qui de cælo deſcendi: qui manducat ex hoc pane, vivet in æternum.

Ad Magnificat *Antiph.* Memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors, & miſerator Dominus, eſcam dedit timentibus ſe.

Cetera omnia fiant ſicut in die.

AD MISSAM.

CIbavit eos ex adipe frumenti, Alleluia: & de petra melle ſaturavit eos, Alleluia, Alleluia, Alleluia.

℣. Exultate Deo adiutori noſtro, iubilate Deo Iacob. Gloria Patri &c.

Gloria in excelſis &c.

ORA-

ORATIO.

Deus, qui nobis ſub ſacramento mirabili paſſionis tuæ memoriam reliquiſti, tribue quæſumus, ita nos corporis, & ſanguinis tui ſacra myſteria venerari, ut redemptionis tuæ fructum in nobis iugiter ſentiamus, qui vivis &c.

Lectio Epiſtolæ B. Pauli Apoſtoli ad Corinthios.

Fratres, ego enim accepi a Domino quod & tradidi vobis, quoniam Dominus Ieſus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit: Accipite, & manducate: hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, poſtquam cœnavit, dicens: Hic calix novum teſtamentum eſt in meo ſanguine: hoc facite quotieſcumque ſumitis, in meam commemorationem. Quotienſcumque enim manducabis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat. Itaque quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis Domini. Probet autem ſe ipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat, & bibit indigne, iudicium ſibi manducat, & bibit, non diiudicans corpus Domini.

℟. Oculi omnium in te ſperant Domine, & tu das illis eſcam in tempore opportuno.

℣. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Alleluia.

℣. Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus: qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo.

SEQUENTIA.

Lauda Sion Salvatorem,
Lauda ducem & paſtorem
In hymnis & canticis.
Quantum potes, tantum aude,
Quia maior omni laude,
Nec laudare ſufficis.
Laudis thema ſpecialis,
Panis vivus, & vitalis
Hodie proponitur.
Quem in ſacræ menſa cœnæ,
Turbæ fratrum duodenæ
Datum non ambigitur.
Sit laus plena, ſit ſonora,
Sit iucunda, ſit decora
Mentis iubilatio.
Dies enim ſolemnis agitur,
In qua menſæ primæ recolitur
Huius inſtitutio.
In hac menſa novi Regis,
Novum paſcha novæ legis,
Phaſe vetus terminat.
Vetuſtatem novitas,
Umbram fugat veritas,
Noctem lux eliminat.
Quod in cœna Chriſtus geſſit,
Faciendum hoc expreſſit
In ſui memoriam.
Docti ſacris inſtitutis,
Panem vinum in ſalutis
Conſecramus hoſtiam.
Dogma datur Chriſtianis,
Quod in carnem tranſit panis,
Et vinum in ſanguinem.
Quod non capis, quod non vides,
Animoſa firmat fides
Præter rerum ordinem.
Sub diverſis ſpeciebus,
Signis tantum, & non rebus,
Latent res eximiæ.
Caro cibus, ſanguis potus,
Manet tamen Chriſtus totus
Sub utraque ſpecie.
A ſumente non conciſus,
Non confractus, non diviſus,
Integer aſſumitur.
Sumit unus, ſumunt mille;
Quantum iſti, tantum ille;
Nec ſumptus conſumitur.
Mors eſt malis, vita bonis.
Vide paris ſumptionis
Quam ſit diſpar exitus.
Fracto demum ſacramento,
Ne vacilles, ſed memento
Tantum eſſe ſub fragmento
Quantum toto tegitur.
Nulla rei ſit ſciſſura,
Signi tantum ſit fractura,
Qua nec ſtatus, nec ſtatura
Signati minuitur.
Ecce panis Angelorum,
Factus cibus viatorum,
Vere panis filiorum,
Non mittendus canibus.
In figuris præſignatur,
Cum Iſaac immolatur,
Agnus paſchæ deputatur,
Datur manna patribus.
Bone paſtor, panis vere,
Ieſu noſtri miſerere,
Tu nos paſce, nos tuere,
Tu nos bona fac videre

In

In terra viventium,
Tu qui cuncta ſcis, & vales,
Qui nos paſcis hic mortales,
Tuos ibi commenſales,
Coheredes, & ſodales,
Fac ſanctorum civium. Amen.

Secundum Ioannem.

IN illo tempore dixit Ieſus diſcipulis ſuis, & turbis Iudæorum: Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut miſit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem; & qui manducat me, & ipſe vivet propter me. Hic eſt panis qui de cælo deſcendit. Non ſicut manducaverunt patres veſtri manna, & mortui ſunt: qui manducat hunc panem, vivet in æternum.

Credo.

Offertorium. Sacerdotes incenſum Domini, & panes offerunt Deo; & ideo ſancti erunt Deo ſuo, & non polluent nomen eius. Alleluia.

Secreta.

ECcleſiæ tuæ, quæſumus Domine, unitatis, & pacis propitius dona concede, quæ ſub oblatis muneribus myſtice deſignantur.

Præfatio. Quia per incarnati.

Sanctus. Divinum myſterium ſemper declaratur, & mens infidelium tumens excæcatur, firma ſpes credentium fide roboratur.

Sanctus. Fides eſt ſummopere credere in Deum, panem ſanctum edere, & tractare eum. Jubens dicit: Sumite: hoc eſt corpus meum.

Sanctus. Panis prius cernitur; ſed dum conſecratur, caro Chriſti ſic mutatur: quomodo convertitur, Deus operatur.

Dominus Deus Sabaoth. De vino ſimiliter, ſi ſit benedictum, & tunc eſt veraciter ſanguis Chriſti dictum: credamus communiter verum, & non fictum.

Pleni ſunt cæli, & terra gloria tua: hoſanna in excelſis. Nobis celebrantibus iſtud ſacramentum, & cunctis fidelibus fiat nutrimentum, Iudæis negantibus ſit in detrimentum. *Benedictus qui venit in nomine Domini: hoſanna in excelſis.*

Communio. Quotienſcumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat. Itaque quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis, & ſanguinis Domini. Alleluia.

Poſtcommunio.

FAc nos, quæſumus Domine, Divinitatis tuæ ſempiterna fruitione repleri, quam pretioſi corporis, & ſanguinis tui temporalis perceptio præfigurat: qui vivis, & regnas cum Deo Patre in unitate Spiritus ſancti Deus per omnia ſæcula ſæculorum Amen.

IN

Digitized by Google

IN DUO SEQUENTIA OPUSCULA FR. JO. FRANC. BERNARDI MARIAE DE RUBEIS ORDINIS PRAEDICATORUM

ADMONITIO PRAEVIA

De Opuſculis, de Regimine Principum ad Regem Cypri, itemque de Eruditione Principum, atque de Regimine Judæorum ad Comitiſſam Flandriæ.

CAPUT I.

Opus de Regimine Principum ad Regem Cypri Sancto Thomæ Aquinati adjudicant Veteres: quis ille Rex Cypri. Libri quatuor qui proſtant, non unum Opus conficere videntur, ſed opera duo diverſa. Primi operis pars major eſt Aquinatis, reliqua Ptolomæi Lucenſis.

I. Viceſimum in Editione Romana numeratur Opuſculum, *de Regimine Principum ad Regem Cypri*. Elucubrationem hanc ab Aquinate concinnatam, tradunt Veteres. Ptolomæus Lucenſis in Hiſt. Eccl. Libro XXIII. Capite XIII. ſic ait: „ Item Tractatus *de Regimine* „ *Principum*, qui ſic incipit: *Cogitanti mihi quid offerrem*. Quem librum ſcri- „ pſit ad Regem Cypri. “ Bartholomæus Logotheta: *De Regno ad Regem Cypri*. Bernardus Guidonis: *Tractatus de Regimine Principum ad Regem Cypri: qui incipit, Cogitanti mibi quid offerrem Regiæ celſitudini dignum*. Nicolaus Trivetus: *De Regno ad Regem Cypri*. Joannes de Columna: *De Regimine Regum ad Regem Cypri: quod quidem Opus minime complevit*. Conſentiunt Pignonus, Valleoletanus, S. Antoninus.

Quis ille fuerit *Rex Cypri*? Jo: Paulus Nazarius vocat *Americum*: at Cypri regnum tota Aquinatis ætate adminiſtravit nemo, qui *Americus* appellaretur. Stephanus de Luſignano in Genealogia Regum Cypri apud Echardum, cenſet eſſe *Hugonem III.* e ſtirpe Luſiniana, Principem primo Antiochiæ, circa annum 1267. Regem Cypri, demum Hieroſolymorum Regem. *Hugoni II.* qui præceſſerat, anno 1266. vel inſequenti denato, cum annorum ætatis quatuordecim eſſet, inſcriptum Opuſculum, veriſimilius exiſtimat Echardus. Ipſum conſule egregie differentem.

Digitized by Google

II. In *Libros quatuor* tributum opus exhibent Codices MSS. ac typis edita exempla. At Opuſcula duo diſtinguenda eſſe, tributa ſingula in Libros duos, veriſſime animadvertit Doctiſſimus Echardus. In fine libri primi hæc habentur: *Hæc igitur ſunt, quæ ad Regis officium pertinent, de quibus per ſingula diligentius tractare oportet*. Argumenta indicantur, quæ Libro ſecundo exponi debeant. In hujus calce poſtrema hæc verba ſunt: *Hæc igitur de pertinentibus ad regimen cujuſcumque Domini, ſed præcipue Regalis in hoc Libro in tantum ſint dicta*. His utique verbis ſatis indicat Auctor, de dominio ſibi nihil ſupereſſe addendum: unde nexus etiam nullus apparet, quo ſicuti primus cum altero, ita iſte cum tertio connecti debeat.

In ipſo Libro tertio initium ſumitur ab ovo: agiturque de origine dominii, quod eſſe a Deo oſtenditur. In Præfatione primi Libri dixerat Auctor: *Occurrit . . . . : ut Regi librum de Regno conſcriberem: in quo & Regni originem, & ea quæ ad Regis officium pertinent, ſecundum Scripturæ divinæ auctoritatem, Philoſophorum dogma, & exempla laudatorum Principum depromerem*. Tum originem dominii capite 1. patefacit hiſce principiis: 1. *Hominis eſt aliquis finis, ad quem tota vita ejus, & actio ordinatur*. 2. *Naturale eſt homini, ut ſit animal ſociale, & politicum, in multitudine vivens*. 3. *Eſt neceſſarium homini, qui in multitudine vivit, ut unus ab alio adjuvetur*. 4. *Si naturale eſt homini quod in ſocietate multorum vivat, neceſſe eſt in hominibus eſſe, per quod multitudo regatur*. Regentis Domini, ſeu dominii origo patet. Hæc eadem origo exponenda adſumitur Libro tertio: eademque capite 1. ſumitur, *conſiderata natura entis*: capite 2. *ex conſideratione motus*: capite 3. *per conſiderationem finis*. Quid opus erat, rem a principio redauſpicari? Variam etiam animadverte methodum, differentemque doctrinam.

A verſiculo ſacræ Scripturæ tum Libri tertii, tum Quarti ſumitur initium. Tertius incipit: „ Et quia *cor Regis in manu Dei, quocumque voluerit inclina-* „ *bit illud*, ut in Proverb. 21. ſcribitur: quod & ille magnus Monarcha in „ Oriente Cyrus, videlicet Rex Perſarum, per publicum confitetur edictum. " Quarti initium eſt: „ *Conſtitues eos principes ſuper omnem terram, memores erunt* „ *nominis tui, Domine*. (Pſal. 44.) Licet dominium omne, ſive Principatus a „ Deo ſit inſtitutus &c. " Non ita ſe gerit in duobus prioribus Auctor: qui propterea diverſum ab Auctore poſteriorum ſe prodit.

III. Primum igitur opus Aquinati adjudicandum, evincunt probatiſſimi veteres Nomenclatores, qui hujuſce argumenti elucubrationem ad Regem Cypri inter genuina recenſent ejuſdem opera. Hanc *minime* ab Aquinate *completam*, diſerte adnotat Joannes de Columna.

Paulus Frigerius, Oratorii Romani Sodalis, in Vita S. Thomæ italice ſcripta, hæc habet animadverſione digniſſima Libro I. capite x. num. 7. „ L'Opuſcolo „ *de Regimine Principum*, in quattro libri compilato, fu condotto da Tommaſo „ ſino al quarto Capitolo del ſecondo Libro, cioè inſino a quelle parole: *op-* „ *portunum eſt igitur in converſatione humana modicum delectationis pro condi-* „ *mento habere, ut animus hominis recreetur*. Ed il rimanente fu ſeguitato da „ Tolomeo Lucchese del medeſimo Ordine, Diſcepolo del Santo: come chiara- „ mente appariſce da un antico Manoſcritto de' medeſimi Opuſcoli volgarizza- „ ti, ſomminiſtratomi dalla ſomma benignità di Papa Aleſſandro VII. di ſanta „ memoria. Ove ſopra le allegate parole del quarto Capitolo del ſecondo Li- „ bro leggeſi nella margine così notato: *Qui finiſce ſecondo il Beato Tommaſo*." Hanc roborant animadverſionem Codices MSS. Pariſienſis Genovefianus definit ad illa verba ejuſdem quarti Capitis, quæ ſic efferuntur: *Optimum eſt autem in converſatione humana*. Conſonat Venetus Bibliothecæ Sanctorum Joannis & Pauli: ac favet etiam Victorinus Pariſienſis apud Echardum, qui ad ea procedit quinti Capitis verba: *ac diffuſius documentum tradidit*.

Par-

Partem reliquam Libri ſecundi compleſſe Ptolomæum Lucenſem, idque egiſſe ipſum ex Thomæ Aquinatis ſchedis, veriſſimillimum eſt. Codicem Florentinum Mediceum indicat laudatus Echardus, in quo hæc habentur: *Liber de Rege, & Regno, inceptus a Vener. Doctore S. Thoma de Aquino Ordinis Prædicatorum, poſtea completus a F. Ptolomæo de Lucha ejuſdem Ordinis, qui tandem fuit Epiſcopus Torcellanus*. Hæc etiam verba habet Codex a Frigerio allatus in calce totius Operis: *Qui complé il quarto libro del Re, e del Regno, cominciato dal Ven. Dottore S. Tomaſo d' Aquino, poſcia compiuto da Fra Tolomeo da Lucca del medeſimo Ordine, che fu Veſcovo di Torcello*. Operam ſuam contuliſſe Ptolomæum, ut cœptum a Doctore Angelico perficeret opus, ſatis conſtat: num vero præter libri ſecundi partem addiderit ipſe tertium librum, & quartum, infra diſcutiendum.

C A P U T II.

Jo. Ambroſii Barbavara Cenſura: animadverſiones in primam ejuſdem partem, quæ priores libros duos abjudicat ab Aquinate. Æquior eſt pars altera in duos poſteriores. Hi Ptolomæo Lucenſi tribui ſolent.

I. Cenſuræ, qua Jo. Ambroſius Barbavara notavit Opuſculum, pauca verba affert Petrus de Alva in Prologo Sol. Ver. nempe, *Ab auctore inferioris claſſis compoſitum eſſe, pleraque fidem faciunt*: itemque: *Talia vero meditatum Divum Thomam ego nuſquam crediderim, licet fuerit poteſtatis Pontificiæ aſſertor graviſſimus*. At quæ reprehendat Barbavara, (inquit Echardus,) non addit Alva. Integram ego cenſuram profero.

„ Opuſculum XX. *de Regimine Principum*, ab auctore longe inferioris claſſis „ compoſitum eſſe, pleraque fidem faciunt: præſertim vero ordo ubique neglectus. *Primo* libro cum probandam ſuſcepiſſet neceſſitatem regiminis ex hoc, „ quod homo natura eſt animal ſociale: atque hæc neceſſitas, non ex qualibet „ hominum ſocietate & congregatione colligatur, ſed ex ea tantum, quæ dicitur *Civitas*; conſtituenda ſibi fuerat a principio ratio Civitatis, quod tamen non fecit niſi quarto Libro. Eratque ſtatim aperienda diſtinctio illa dominii *in Deſpoticum*, & *Politicum*, ut appareret, utrum illorum neceſſarium „ foret Civitati conſtituendæ: quæ conſideratio ab illo rejicitur in *ſeptimum* „ *uſque caput ſecundi libri*. Tum vero, quia quilibet homo a natura liber videtur, monſtrandum ſubinde erat, quod non ſolum homo natura dominus eſt „ brutorum animalium; ſed etiam inter ipſos homines quidam ſunt aliorum „ natura domini, & proinde regimen tum jure naturali, tum etiam divino „ conſtare: quæ tamen in *tertio* tantum *Libro* locum apud ipſum meruere *Cap.* „ 1. 2. & 8. Sic vero ſtabilita ratione dominii, diſtinguendum illud fuerat in „ ſuas partes, & diſtribuendum in *regimen unius & multorum*: item in *ſpirituale & temporale*: ex quo de regimine etiam Pontificio ſermonem facturus „ erat *Capite decimo tertii libri*. Atque collaudato præ cæteris temporalibus *dominio Regali*, quod facit *Capite 3. 4. & 5. primi libri*; oſtendendum erat, „ quodnam ſit ejus munus, antequam ſtilum conſerret ad ea, quibus Reges „ impelli debent ad bene adminiſtrandum. Quare 12. 13. & 14. *Capita primi* „ *libri* præponenda fuiſſent 7. 8. 9. & 10. atque undecimo Capitibus ejuſdem „ libri. Ad hæc, cum illæ conditiones, quas exigit a Principe in *ſecundo libro*, ſint communes cuilibet regimini, & non ſolum Regio, ut ipſemet Auctor veritate coactus proteſtatur *in fine ejuſdem libri*: prius omnium regiminum ſpecies tractandæ erant, nec differenda erat ſua politia uſque ad *quartum*. Sed hæc de ordine: nam in ſingulis quoque libris aliquid eſt, quod „ præſentem cenſuram ſubire merito poſſit. *Primi libri Capite* 10. diſcrimen

Ttt 2 „im-

„ importune affert *inter ſervum, & liberum*: importune inquam ; cum ea dif-
„ ferentia nulli deinceps uſui ſibi fuiſſe appareat. In *ultimo Capite* officium eſ-
„ ſe ait Principis, ut per legem divinam edoctus, illa multitudini curet, per
„ quæ vitam æternam conſequatur: quaſi in hunc finem immediate tendat
„ civilis poteſtas. Ita vero triumphabunt recentiores Hæretici, qui omnia Prin-
„ cipibus deferunt in contemptum Pontificiæ Majeſtatis. Verum hic error acci-
„ dit ex perturbato dicendorum ordine : quo fit, ut poteſtates inter ſe confun-
„ dat, & earum munera. Dumque ſtudet, Principem tum politicum, tum
„ chriſtianum formare, neutrum inſtituit, ſed alit monſtrum. Quemadmodum
„ etiam in *Secundo libro Cap.* 3. ubi dum commercium extraneorum damnat,
„ ſe Ariſtotelis potius, quam Pauli diſcipulum prodit. Nam Paulus ait, in Chri-
„ ſto Jeſu non eſt maſculus & femina, gentilis & Judæus, barbarus & Scy-
„ tha." Cenſuræ pars alia inferius deſcribenda erit.

Non vereor, ne Ambroſio Barbavaræ, perturbatum primi, & ſecundi libri ordinem exiſtimanti, peritus quiſque attenruſque Lector non diſſentiat, ordinemque ab ipſo propoſitum facillime non rejiciat. Optimum primi, & ſecundi Libri ordinem non vidit, vulgata opinione deceptus de uno eodemque Opere *de Regimine Principum*, in *Libros Quatuor* tributo. Duplex diſtingue opus: ac rectiſſimus, Aquinate dignus, in Opere priore apparebit ordo. Namque *Capite* 1. evincitur, homines ſimul viventes ab aliquo diligenter regi oportere: *Capite* 2. utilius ac tutius eſſe, regi per unum, quam per plures: *Capite* 3. unius dominium, cum juſtum eſt, optimum eſſe: *Capite* 4. apud Romanos quidem auctam eſſe amplificatamque Rempublicam ſub dominio multorum; *Capite* 5. plurium attamen dominium facile degenerare in tyrannidem poſſe: *Capite* 6. hinc dominium unius apparere optimum: *Capite* 7. præmium ſibi Regem ob rectam adminiſtrationem præfigere non debere honorem, & gloriam, & bona mundana : *Capite* 8. imo æternam beatitudinem : *Capite* 9. & eminentem quidem cæleſtis beatitudinis gradum : *Capite* 10. Regibus attamen, qui juſte regunt, temporalia quoque commoda, & emolumenta obvenire : *Capite* 11. inter hæc vero computari divitias, poteſtatem, honorem: *Capite* 12. & 13. Officium Regis a forma regiminis naturalis deſumendum eſſe : *Capite* 14. itemque oportere ut Rex in gubernatione imitetur gubernationem mundi : *Capite* 15. Regis proinde curam eſſe, ut ſubditos ad vitam agendam ſecundum virtutem diſponat. Pecularia officia Regis *Libro ſecundo* exponuntur, rectiſſimo ſervato ordine: ac *primo Capite*, de Civitate & Caſtris inſtituendis agitur : *Capite ſecundo*, de locis eligendis, ubi Civitates & Caſtra erigantur: *tertio Capite*, de curanda copia rerum victualium: *Capite quarto*, de locorum amœnitate, quæ minime negligi debeat: *Capite quinto*, de naturalium divitiarum affluentia. Hactenus vero S. Thomas. Cœpto officiorum Regis ordini Auctor hæſit, qui Opus complevit.

Quid eſt vero, quod Cenſor theſim illam reprehendat, quæ Libro 1. Capite 15. legitur : *ad Regis officium pertinet, ea ratione vitam multitudinis bonam procurare, ſecundum quod congruit ad cæleſtem beatitudinem conſequendam* ? An repugnantem putaveris ipſum Thomam, qui Quodl. 12. Art. 24. ait : *Finis, quem intendit legislator civilis, eſt pacem ſervare inter cives* ; *finis autem juris Canonici tendit ad quietem Eccleſiæ, & ſalutem animarum?* Antilogiæ ſuſpicionem tollit omnem Dominicus Soto Libro I. de Juſtitia & Jure Quæſt. VI. Art. 4. *Principis finis*, inquiens, *licet proximus ſit quietus ſtatus Reipublicæ* ; *ſupremus tamen eſt ſempiterna felicitas, ad quam ille temporalis finis tendit*. Hinc perperam ſuperiora Aquinatis verba a Barbavara intellecta: *quaſi in finem æternæ beatitudinis immediate tendat civilis poteſtas*.

Timet etiam idem Cenſor, ubi nullus timor: ac ſi *triumphare debeant Hæretici, qui omnia Principibus deferunt in contemptum Pontificiæ Majeſtatis*. Imo ad-

Digitized by Google

ad incitas Hæreticos adigit Doctor Angelicus Capite XIV. „ Sed quia finem „ fruitionis divinæ, inquiens, non conſequitur homo per virtutem humanam, „ ſed virtute divina, juxta illud Apoſtoli ad Rom. 6. (ỽ. 23.) *Gratia Dei, vita* „ *æterna*: perducere ad illum finem non humani erit, ſed divini regiminis. „ Ad illum igitur Regem hujuſmodi regimen pertinet, qui non eſt ſolum ho- „ mo, ſed etiam Deus, ſcilicet ad Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum... Hu- „ jus ergo Regni miniſterium, ut a terrenis eſſent ſpiritualia diſtincta, non „ *terrenis Regibus*, ſed *Sacerdotibus* commiſſum eſt, & præcipue *Summo Sacer-* „ *doti*, *Succeſſori Petri*, *Chriſti Vicario*, *Romano Pontifici*: cui omnes Reges „ populi Chriſtiani oportet eſſe ſubditos, ſicut ipſi Domino Jeſu Chriſto. " Utriuſque poteſtatis originem longe lateque diverſam docet Thomas.

Æque robuſto depellit brachio Hæreticorum audaciam Capite XV. vel eo loco, quem imprudens notavit Barbavara: „ Si igitur, inquiens, qui de ultimo „ fine curam habet, præeſſe debet his, qui curam habent de ordinatis ad fi- „ nem, & eos dirigere ſuo imperio; manifeſtum ex dictis fit, quod Rex, ſic- „ ut dominio & regimini, quod adminiſtratur *per Sacerdotii officium*, ſubdi de- „ bet; ita præeſſe debet omnibus humanis officiis, & ea imperio ſui regiminis „ ordinare. Cuicumque autem incumbit aliquid perficere, quod ordinatur in „ aliud, ſicut in finem; hoc debet attendere, ut ſuum opus ſit congruum fi- „ ni... Quia igitur vitæ, qua in præſenti bene vivimus, finis eſt beatitudo „ cæleſtis; ad Regis officium pertinet ea ratione vitam multitudinis bonam „ procurare, ſecundum quod congruit ad cæleſtem beatitudinem conſequendam: „ ut ſcilicet ea præcipiat quæ ad cæleſtem beatitudinem ducunt, & eorum „ contraria, ſecundum quod fuerit poſſibile, interdicat. Quæ autem ſit ad ve- „ ram beatitudinem via, & quæ ſint impedimenta ejus, ex lege divina cogno- „ ſcitur: cujus doctrina pertinet ad *Sacerdotum* officium. " Veriſſima, & optima ſunt documenta, quæ Cyprio Regi inſtruendo traderet Thomas Aquinas.

Neque pluris cenſura æſtimanda eſt, qua doctrina notatur, tertio Capite Libri 2. tradita. Ait Auctor: „ Dignior eſt civitas, ſi abundantiam rerum habeat „ ex territorio proprio, quam ſi per mercatores abundet ... Nam civitas, quæ „ ad ſui ſuſtentationem mercationum multitudine indiget; neceſſe eſt, ut con- „ tinuum *extraneorum* convictum patiatur. *Extraneorum* autem converſatio cor- „ rumpit plurimum civium mores, ſecundum Ariſtotelis doctrinam in ſua Po- „ litica &c. " Ait vero Cenſor: „ Dum commercium *extraneorum* damnat, ſe „ Ariſtotelis potius, quam Pauli diſcipulum prodit. Nam Paulus ait: *in Chri-* „ *ſto Jeſu non eſt maſculus & femina, gentilis & Judæus, barbarus & Scy-* „ *tha*, ad Coloſs. cap. 3. ỽ. 11. " Quam inepta Apoſtolici textus adplicatio, „ quo vocatio omnium gentium ad Religionem Chriſtianam, ad Eccleſiam, ad „ Jeſum Chriſtum, ad ſalutem æternam ſignificatur!

II. Solidiore nixus fundamento cenſuram exercet Barbavara in Tertium Librum, & Quartum: quibus diverſum confici opus, jam adnotavimus. Verba ejus ſunt: „ In Tertio Libro, nullo prorſus jacto fundamento, *Sacerdotale do-* „ *minium*, quaſi ſpontaneum quemdam fœtum, in lucem profert (Capite 10.) „ Item judicio quodam nimis præcipiti, *Federicum*, *Conradum*, & *Manfredum*, „ tanquam omnium ſceleratorum refugium, notat. Poteſtatem tam tempora- „ lem, quam ſpiritualem Romani Pontificis confirmari putat ex loco Matthæi „ 16. *Quodcumque ſolveris ſuper terram &c.* quaſi Romanus Pontifex divino „ jure ſit Dominus temporalis; plane nihil diſtinguens inter poteſtatem ejus „ temporalem, & poteſtatem quam habet in temporalibus in ordine ad ſpiri- „ tualia (loco citato.) In 12. Capite connumerat Chriſti Monarchiam cæteris „ hujus mundi Monarchiis: parum conſiderans ea verba (Joan. 18.) *Regnum* „ *meum non eſt de hoc mundo*. Quod & apertius explicat Capite 16. ubi ait:

„ Chri-

Digitized by Google

„ Chriſtum, licet ab infantia Rex eſſet Regum, permiſiſſe tamen, ut Imperatores aliquot regnarent uſque ad Conſtantinum. Quem ad hoc lepra percuſſit, ut cederet Beato Silveſtro dominium orbis: ex quo conſequens eſt, quotquot ante Conſtantinum Cæſares fuerunt, malæ fidei poſſeſſores fuiſſe. Talia vero meditatum fuiſſe Divum Thomam ego nuſquam crediderim, licet fuerit poteſtatis Pontificiæ aſſertor ſemper graviſſimus. In Capite 20. Imperialis regiminis novam dominii formam comminiſcitur, quam neque *Regalem*, neque *Politicam* eſſe ait: non advertens, quod diviſio illa regiminis in *Regale* & *Politicum*, inevitabilis eſt, utpote quæ ſumitur a differentiis per negationem, & affirmationem oppoſitis. Videlicet omne regimen vel eſt unius, vel plurium: ut mittam interim, quam imperite probet aſſumptum. In quarto demum libro notat Ariſtotelem, quaſi mala fide impegerit Socrati communitatem uxorum: in hoc plane teſtatus, ſe minus legiſſe quintum Librum *de Republica*."

Multo plura hiſtorica ſphalmata, ſane putidiſſima, notavit Petrus Pellican in ſua *Opuſculorum* editione: quibus prædicti Libri duo ſcatent, Tertius, & Quartus. Præcipua dabimus infra. Imperitum adeo fuiſſe calamum Thomæ Aquinatis, prudens dixerit nemo. At libros eoſdem Thomæ ſuppoſitos, jam ſolidiſſimis argumentis confecimus. Adde, plura Libro tertio referri, quæ poſt obitum ejuſdem Aquinatis acciderunt: „ qualia ſunt, inquit Echardus, *Capite* „ 20. electio Rodulphi Imperatoris ſub finem anni 1273. & ejus mors anno „ 1291. itemque electio Adulphi Naſſoviæ Comitis anno 1292. & hujus occiſio „ ab Alberto Auſtriæ Duce anno 1298." Egit equidem vindicias Jo. Paulus Nazarius, ut quatuor integros Libros illos Aquinati adjudicaret; quin id attamen peritis viris perſuadere potuerit.

III. Hæc ſua accidiſſe ætate, indicat Auctor loco citato: *exemplum habemus*, inquiens, *etiam modernis temporibus*, *quod electi ſunt Imperatores*, *videlicet Rodulphus &c.* Ex his colligit Echardus, libros illos duos a Ptolomæo Lucenſi ſcribi potuiſſe. „ Nec leve ad eos Ptolomæo aſſerendos, (addit ille,) argu„ mentum eſt *ſeptem electorum inſtitutio*, quæ Capite 19. Libri 3. Gregorio V. „ tribuitur: nam Ptolomæus primus eſt auctor cognitus qui Hiſt. Eccl. Lib. XVII. „ Cap. 11. hanc inſtitutionem ad eum referat.... Nec omittendum, Auctorem „ iſtius Libri tertii dicere ab ea inſtitutione 270. circiter annos effluxiſſe: quod „ mire quadrat cum Chronologia Ptolomæi. Nam juxta illum Gregorius V. electus „ fuit anno 1021. & mortuus eſt anno 1024. licet alii accuratiores aliter nar„ rent: ab anno autem 1024. ad annum 1298. quo electus eſt Albertus Auſtria„ cus, ſunt 270. anni paulo plus:" quo etiam tempore ſcribebat Auctor.

Veriſſime Ptolomæi Chronologia dicitur Chronologiæ quadrare, quam ſecutus eſt Auctor libri tertii: ac utraque eiſdem vitiis inquinata eſt. Ait iſte Capite 19. Ottonem, (ac ſucceſſores duos,) *tenuiſſe imperium uſque ad tertiam generationem*, *quorum quilibet vocatus eſt Otto*: *& ex nunc* (ex Ottonis tempore) *per Gregorium V. proviſam eſſe electionem*, *ut videlicet per ſeptem Principes Alamaniæ fiat*, *quæ uſque ad iſta tempora perſeverat*: *quod eſt ſpatium ducentorum ſeptuaginta annorum*, *vel circa*: ad tempora videlicet *Alberti*, *filii Rodulphi*, *electi*, ut habetur inſequente Capite 20. Hæc utique Ptolomæo conſonant, qui Libro XVIII. Hiſt. Eccl. Capite 1. *ad Annum* 1021. refert *electionem Gregorii V.* & Capite 2. inſtitutos narrat *ad petitionem Ottonis electores*: obitum Gregorii V. *cum anno* 1024. illigat Capite 5. & Libro XXIV. Capite 27. *electionem Alberti Auſtriaci ad annum* 1298. refert. Quod intervallum temporis annos complectitur 274. At vero Otto III. coronam indeptus eſt Imperialem anno 996. quam ad annum 1002. geſtavit: Sedemque Romanam Gregorius V. tenuit ab anno 996. cui ſucceſſit Silveſter II. & anno 1003. primum Joannes XVII. tum Joannes XVIII. Quando vero, quomodo, & a quo ſeptem electo-

ctores inſtituti fuerint, ſub judice lis eſt. Duos illos, de quibus agimus, libros *de Regimine Principum* ſi elucubraſſe Ptolomæus dicendus ſit, in hoc opus colligitur ipſum incubuiſſe circa annum 1229. vel inſequentem.

CAPUT III.

Dubia ponuntur, quæ poſteriorum librorum Auctorem indicant diverſum a Ptolomæo Lucenſi. Caſimirus Oudinus refellitur, qui opus integrum attribuit Ægidio de Columna.

I. PRomere mihi liceat, quæ incidunt haud levia dubia, num Ptolomæo Lucenſi prædicti Libri duo tribui debeant? Sunt enim ex diametro pugnantia quamplura vel certe longe diverſa, quæ Ptolomæus narrat in Hiſtoria Eccleſiaſtica & in Annalibus, quæve leguntur in altero, quo de agimus, Opuſculo *de Regimine Principum*. Libro II. Cap. x. ſic legimus: *De Conſtantino apparet, qui Silveſtro in Imperio ceſſit. Item de Carolo Magno, quem Papa Adrianus Imperatorem conſtituit. Item de Ottone I. qui per Leonem creatus, & Imperator eſt conſtitutus*. Non ita Ptolomæus, qui Libro XVII. Hiſt. Eccl. Capite XVII. ait: „ Venit Romam prædictus Otto . . . . in Imperatorem coronatus : „ utrum autem per Papam Joannem (XII.) aut poſt ceſſionem ejus, Hiſtoriæ „ non faciunt mentionem, excepto Cuſentino, qui dicit, Joannem (XII.) ipſum „ coronaſſe. Sed Decretum aperte dicit, quod Leo VIII. *Diſt. 63. Cap. in Synodo*, coronavit eum, præſente Synodo, & eaſdem dignitates eidem contulit, „ quas Adrianus I. Carolo Magno conceſſerat. " Leo ille fuit Antipapa. Spurium norunt omnes, quod indicatur *Decretum* a Gratiano recenſitum: in quo præterea de corona Imperiali Ottoni impoſita mentio nulla. Narraverat Libro XIV. Capite XXXI. Carolo conlatas ab Adriano *dignitatem Patriciatus, & poteſtatem eligendi Pontificem, & ordinandi Sedem Apoſtolicam*. At Libro XV. capite IV. diſertiſſime tradit, non Adrianum, ſed *Leonem Papam (III.) coronam capiti ejus impoſuiſſe*, ipſumque *a cuncto Romano populo acclamatum eſſe Imperatorem*. Equidem Lib. V. capite II. Conſtantinus, Ptolomæo ſi credimus, *coronam & omnia jura Imperialia tradidit Beato Silveſtro*: & Caput laudat *Conſtantinus* Diſt. 96. ex quo ſicut ille quod narrat deprompſit, ita depromere alius quiſque facillime poterat.

Ibidem hæc habet Auctor Opuſculi: *Federico ſecundo hoc idem accidit* (quod deponeretur) *per Honorium, immediatum Innocentii Succeſſorem*. Innocentio III. ſucceſſerat Honorius III. anno 1216. & huic Gregorius IX. anno 1227. tum Cæleſtinus IV. anno 1241. tum etiam Innocentius IV. anno 1243. Fridericum II. coronaverat Imperatorem Honorius III. ipſumque anathemate perculit Gregorius IX. ac demum ab Imperio depoſuit Innocentius IV. in Concilio Lugdunenſi anno 1244. Ptolomæus Libro XXIV. capite III. *Advocatis Prælatis Lugdunum.... Concilium eſt inchoatum ..... Innocentius Imperatorem Romanum depoſuit*: quæ Opuſculi Auctori repugnant.

Capite XIII. ait Opuſculi Auctor: *Quas quidem vices Monarchiæ, poſt Chriſti veri Domini nativitatem, geſſit Auguſtus, quatuordecim annos toto orbe terrarum ſubacto*. Inepta & obſcura ſunt verba, quæ totum orbem in pace compoſitum indicare videntur, cum in terris ortus eſt Filius Dei. Id apte, ac lucide Ptolomæus exprimit Libro I. capite III. *Eodem etiam anno*, inquiens, *totus mundus magna pace florebat, ut tradit Oroſius*. Bella Romanorum nulla ab anno U. C. 748. ad annum 752. ab Auctoribus deſcripta, periti Viri obſervant contra Joannem Maſſonum Anglum.

Capite XVI. dicitur *Liberius in veritate fidei vacillaſſe ex multa perſecutione Conſtantii*. Mitiora ſunt Ptolomæi verba Libro V. capite XX. *Computant*, inquien-

Digitized by Google

quientis, *totum tempus Epiſcopatus, in quo fuit verus catholicus* (Liberius :) *& in quo errori Conſtantii favit . . . . . Defecit in zelo, quia ab inde gravatus exilio.*

Capite XVII. hæc habentur: *In cujus* (Caroli Magni) *perſona Adrianus Papa, congregato Concilio in urbe, Imperium a Græcis tranſtulit ad Germanos*. Hanc translationem ſub Leone III. peractam narrat Ptolomæus Libro XV. capite IV. „ Leo Papa, inquiens, coronam capiti ejus (Caroli) impoſuit: & a cuncto „ Romano populo acclamatum, *Carolo a Deo coronato Auguſto Magno & pacifico Imperatori vita & victoria*. Hanc autem acclamationem, & coronatio- „ nem factam per Leonem, omnes Hiſtoriæ ponunt . . . . Et ſic ablato *Patri-* „ *cii* nomine, Imperator & Auguſtus eſt appellatus . . . Sed conſiderandum eſt „ propter quamdam Gloſſam ... quod Stephanus II. non fecit translationem Im- „ perii a Græcis ad Germanos, ut hic (ſub Leone III.) patet : ſed definivit „ faciendam &c. " In veritatem Hiſtoriæ, ſive quam Auctor Opuſculi narrat, ſive quam Ptolomæus, diligentius non inquiro : pugnantia dicta animadvertenda propono.

Ibidem: *Secundum Concilium fuit Conſtantinopoli, ſub Cyriaco Papa celebratum: quidam tamen dicunt ſub Damaſo*. Animadverte *Cyriacum* pro *Siricio* invectum. Aliter Ptolomæus Libro VI. capite V. *Propter quam cauſam* (hæreſeos a Macedonio excogitatæ) *in Conſtantinopoli fuit Sancta Synodus celebrata CL. Epiſcoporum ſub Damaſo.*

Ibidem: *Quartum Concilium fuit celebratum in Chalcedonia DCXXX. Epiſcoporum ſub Leone primo, præſente Principe Martino*. Ptolomæus Lib. VIII. capite II. *Tempore Leonis primi, & ex ſuo mandato, Martianus Imperator Concilium congregat DCXIX. Epiſcoporum*. An unus, idemque Auctor, ſibi adverſus fuerit in Epiſcoporum numero, qui varius tamen eſt apud diverſos, & in nomine Imperatoris?

Capite XVIII. *Juſtinianus poſt curſum quartæ Synodi, centum viginti Epiſcoporum, præſidente Julio Papa*. Imo Vigilius Papa, non Julius, invitatus rogatuſque ut præſideret, recuſavit: cauſatus Occidentalium Epiſcoporum paucitatem, cum frequentes e contra ex Orientalibus Eccleſiis conveniſſent. Ptolomæus Libro X. capite I. *Sub Vigilio fuit una Synodus in Conſtantinopoli celebrata*. Et capite II. *In eo* (Concilio) *convenerunt magni viri, ut idem ſcribit Juſtinianus, videlicet CLXV. Epiſcopi.*

Ibidem: *Adrianus, Concilio celebrato Romæ CLV. Epiſcoporum & Venerabilium Abbatum, Imperium in perſona Magnifici Principis Caroli a Græcis tranſtulit ad Germanos*. Ptolomæus Libro XIV. cap. XXXI. *Adrianus ..... Concilium congregat in urbe CLIV. Epiſcoporum & Abbatum ..., ac glorioſo Principi tradit poteſtatem eligendi Pontificem, & ordinandi Apoſtolicam Sedem, & dignitatem Patriciatus*. Utramque narrationem rejiciunt periti Viri: pugnam inter utramque animadverto ego.

Capite XIX. *Otto I. in Imperatorem coronatur a Leone ſeptimo*. Fabellæ ſemel acceptæ inhæret Auctor. Fidem eidem præſtat Ptolomæus loco ſuperius citato: at Scriptorem etiam memorat qui coronam Imperialem Ottoni impoſitam a Joanne XII. narrat. *Leonem* denique VIII. non *Septimum* numerat.

Capite XX. *Electi ſunt Imperatores: videlicet Rodolphus Comes de Ausburg: quo mortuo aſſumptus eſt in Imperatorem Comes Adolphus de Anaxone: quo occiſo .... aſſumptus eſt Albertus*. Reges Romanorum fuerunt. Ptolomæus Libro XXIII. capite III. *Rodulphus Comes de Hasburg.... anno Domini 1273. in Regem eligitur Alemanniæ*. Libro XXIV. capite XXVII. *Anno Domini 1292. convenerunt electores Alemanniæ... & in Imperatorem eligunt Comitem Adolphum de Naſſau. Hic Adolphus Rex congregavit exercitum*. Et capite XXXVII. *Albertus fuit electus in Regem Alemanniæ ab electoribus congregatis Aquiſgrani*

anno

anno 1298. Paria in Annalibus refert. Hæc dictorum diſſonantia dubium ingerit, quod peritioribus expendendum relinquo, num illud Opuſculum *de Regimine Principum* elucubraverit Ptolomæus?

II. Cenſura ſequitur Caſimiri Oudini, quæ peculiare expoſcit examen. Verba ejus ſunt. „Hujus Opuſculi *de Regimine Principum* meminerunt veteres omnes.... „ nimirum Ptolomæus Lucenſis, Bernardus Guidonis, Nicolaus Trivetus, S. „ Antoninus: contra quos omnes agere durum arduumque eſt, quamvis neceſ„ſarium videatur. Natalis Alexander *duos ſaltem Libros poſteriores* non eſſe S. „ Thomæ cenſet... Porro ut priores duos libros Sancto Thomæ aſſereret, oſten„dere debuiſſet ex MSS. Codicibus, additionem factam eſſe librorum poſterio„rum ... Præterea libri iſti quatuor inter ſe connectuntur, eumdemque præ„ferunt Auctorem ... Itaque dicendum, vel erraſſe Nomenclatores omnes... „ vel Opuſculum iſtud periiſſe, quod vere S. Doctor de argumento iſto con„ſcripſerat." Non errarunt probatiſſimi veteres Nomenclatores: nec periit genuinum a Thoma confectum Opuſculum, quod *primum librum*, ac *ſecundi partem* complectitur. Codices Manuſcriptos Romanos, Pariſienſes, Venetos jam recenſuimus, qui prædictum opus non completum Thomæ adjudicant: quod etiam a Joanne de Columna adnotatum vidimus. Quam longe vero priores duo, ac duo poſteriores Libri differant, cœcus eſto qui non agnoſcat: unde labitur corruitque Oudini argumentum, quod eorum inter ſe connexione innititur.

Integrum Opuſculum, ſive Libros duos poſteriores, ſive priores duos conſideres, ab Aquinate abjudicandum pronunciat ille. Cur vero? *Sane*, inquit, *in MSS. Codicibus Bibliothecarum Angliæ, & Hiberniæ*, (quos plurimos recenſet,) *hoc opus conſtanter Ægidio Romano, ſeu Columnæ, attributum eſt*. Opus, *de Regimine Principum* pariter inſcriptum, elucubraſſe Ægidium, inficiatur nemo. Probandum fuerat, Ægidianum Opuſculum ab eo non differre, quod Aquinati tribuitur, ſive libros duos priores conſideres, ſive poſteriores duos. Cur etiam? „ Quia opus iſtud, inquit, ſub nomine *Ægidii Romani* expreſso, im„preſſum fuit Romæ anno 1482. in fol. antequam inter *Opuſcula S. Thomæ* „ *Aquinatis* a Fratribus Ordinis Prædicatorum, *pudore omni abjecto*, primo lo„co immitteretur. Item *Venetiis* iterum anno 1598. in fol. ſub nomine Ægidii „ Romani recuſum eſt. *Romæ* tandem anno 1607. in 8. ejuſdem Ægidii Ro„mani vita præmiſſa authentica per Hieronymum Samaritanum, cum colla„tione Opuſculi ad MSS. Codices, nomen *Ægidii* præferentes."

Audaciam, & imperitiam prodit Oudinus. *Romanam* Ægidiani Opuſculi editionem in fol. expendi, *per inclitum Virum Magiſtrum Stephanum Planck de Patavia, anno Domini M. CCCCLXXXII. die nona Menſis Maji*: quæ opus exhibet toto diverſum cælo ab Opuſculo Aquinati tributo. *Ad Regem Cypri* elucubrationem ſuam Thomas nuncupavit: in Editione laudata Romana ſic legimus: *Ex Regia ac Sanctiſſima proſapia oriundo, ſuo Domino ſpeciali Domino Philippo, primogenito & heredi præclariſſimi Viri Domini Philippi Dei gratia Illuſtriſſimi Regis Francorum, ſuus devotus F. Ægidius Romanus Ordinis FF. Heremitarum S. Auguſtini*. Incipit Prologus Thomæ, *Cogitanti mihi quid offerrem Regiæ celſitudini dignum*: incipit Ægidianus, *Clamat politicorum ſententia, omnes Principatus non eſſe æqualiter diuturnos*. Apud Thomam caput 1. *quod neceſſe eſt, homines ſimul viventes ab aliquo diligenter regi*: initium, *Principium autem intentionis noſtræ*. Apud Ægidium caput 1. *quis modus procedendi ſit in regimine Principum*: initium, *Oportet ut latitudo ſermonis in unaquaque re ſit ſecundum exigentiam illius rei*. Cetera, quæ ſequuntur, differunt omnia. Genuinum Thomæ opus libris duobus abſolvitur: ac liber primus Capitibus 15. conſtat, alter 16. Tertius, qui additur, Capita complectitur 22. & Capita 28. quartus. Apud Ægidium Liber primus in quatuor partes tribuitur: ſecundus in tres, item-

itemque in tres partes tertius: ac ſingulæ partes pluribus conſtant Capitibus. Hæc ignorabat omnia Oudinus.

CAPUT IV.

Non eſt Aquinatis Opuſculum de Eruditione Principum. Guillelmo Peraldo reſtituitur. Genuinus Thomæ fætus eſt Opuſculum alterum de Regimine Judæorum ad Comitiſſam Flandriæ. Ambroſii Barbavara cenſura expenditur.

I. NON abſimilis argumenti Opus, *de Eruditione Principum* inſcriptum, tributumque in ſeptem libros, proſtat ſine numero, ſub nomine *S. Thomæ Aquinatis* in editione Romana poſt Opuſculum quadrageſimum. Animadvertenda eſt Bellarmini cenſura: „ Cum S. Thomas, (inquientis Obſervat. „ III.) ſcripſerit *Libros de eruditione Principum* plane utiliſſimos, qui haben„ tur inter Opuſcula Romæ edita, non videbatur neceſſarium, ut ſcriberet et„ iam *de Regimine Principum*. " Falſam hanc jam demonſtravimus concluſionem, ſi de primo libro, deque parte ſecundi *de Regimine Principum* ſermo ſit. At falſum etiam principium puto, unde ſuam eliciebat concluſionem Bellarminus.

Veterum namque, ſynchronorum, ſuppariumque, nemo Thomæ Aquinati adſcripſit Opus *de Eruditione Principum*: quod, cum ſit graviſſimum & abſolutum, ſapienter animadvertente Jacobo Echardo, non omiſiſſent. Addit Vir peritiſſimus, ſtylum adeo S. Thomæ extraneum eſſe, ut mirum ſit Viros eruditos id non animadvertiſſe.

II. „Contra vero (pergit ille) ſtylus ita convenit cum eo, quo utitur ubi„ que Guillelmus Peraldus Gallus Ordinis Prædicatorum, ante annum 1260. „ denatus, præſertim in *Summa de Vitiis & Virtutibus*, notiſſima cunctis, ut „ ovum ovo non ſit ſimilius. Eadem tractandi ratio per diviſiones, per aucto„ ritates ex Scriptura, & ex Patribus: dictio eadem humilis, non ut S. Tho„ mæ, quæ cultior eſt, & caſtigatior." Hinc Peraldo tribuendum opus nullus dubitat.

Idem eſt Caſimiri Oudini judicium: „ Non habet ſtylum, inquientis, nec „ methodum Sancti Thomæ. Attribuitur autem a Nomenclatoribus Scriptorum „ Eccleſiaſticorum *Guillelmo Peraldo Lugdunenſi* ex eodem Ordine Prædicato„ rum, qui eodem tempore quo Doctor Angelicus, florebat: atque apprime „ refert ingenium & methodum ejuſdem Guillelmi in Summa *de Virtutibus* „ *& vitiis*. " Patriam nactus eſt Guillelmus oppidum, vernacule *Perault* dictum, Diœceſis Viennenſis Allobrogum: profeſſionis tamen religioſæ titulo dicebatur Lugdunenſis. Lugdunenſes infulas ipſum geſtaſſe, vetus error eſt, quem refellit Echardus: at neque in Diœceſi Lugdunenſi Epiſcopum ſuffraganeum, ſeu auxiliarem egiſſe, quod adſerunt Monachi S. Mauri in Gallia Chriſtiana, ejuſdem Echardi opinio eſt. Opuſculum, *de Regimine Principum* inſcriptum, ipſi attribuunt Salanbacus, Bernardus Guidonis, & recentiores Nomenclatores: genuinum ſcilicet titulum Operis minime accurate referentes, quem Codices MSS. ac typis edita exempla his verbis efferunt, *de Eruditione Principum*.

III. Opuſculum *de Regimine Principum* excipit in Editione Romana n. XXI. alterum *de Regimine Judæorum*, *ad Duciſſam Brabantiæ*. Fœtum eſſe germanum Aquinatis, probatiſſimi Scriptores teſtantur. Ptolomæus Lucenſis ait: „ Item determinatio quorumdam caſuum ad Comitiſſam Flandriæ, qui ſic in„ cipit: *Excellentiæ veſtræ litteras recepi*. " Bernardus Guidonis: „ Tractatus „ de regimine Judæorum ad Duciſſam Brabantiæ, qui incipit: *Excellentiæ ve*„ *ſtræ recepi litteras*. " Eadem, ut Bernardus, verba habent Logotheta, Valleo-

leoletanus, S. Antoninus. Apud Pignonum denique: *Item determinationes quarumdam quæſtionum ad Duciſſam Brabantiæ*.

Una eſt diſſonantia in *Comitiſſa Flandriæ*, ut Ptolomæus habet, & in *Duciſſa Brabantiæ*, ut habent alii: quam etiam exhibent Codices MSS. Ptolomæo Lucenſi adhærendum ſane. Flandriæ Comitatum, poſt obitum Joannæ, ſoror ejus Margareta adminiſtravit ab anno circiter 1245. ad annum 1279. Hiſtoriarum Scriptores conſule. Cur ergo irrepſerit *Duciſſa Brabantiæ?* Nempe Guillelmo, marito ſuo ſecundo, Margareta Comitiſſa Flandriæ genuit Guidonem, qui ſucceſſit. Filiam hic habuit *Margaretam*, anno 1273. nuptam Joanni I. Duci Brabantiæ. Hinc alteram pro priore fortaſſe accepere Margaretam minus attenti Scriptores.

IV. Cenſuram ſuam in hoc Opuſculum his verbis exercet Jo. Ambroſius Barbavara: „ Opuſculum xxi. *de Regimine Judæorum* credunt aliqui magni inter „ Thomiſtas nominis, ab Aquinate adhuc juniore editum, cum ibi dicatur, *Judæos merito ſuæ culpæ perpetuæ ſervituti addictos:* adeoque *terrarum dominos* „ *poſſe res eorum, tamquam ſuas accipere*: quod dictum illi minus probant. At „ neſcio cur tantopere turbentur, cum Divus Thomas eamdem ſententiam repe- „ tat alibi ſæpius: præſertim vero 2. 2. Quæſt. 10. Art. 12. & 3. P. Quæſt. 68. „ Art. 10. ad 2. Non eſt ergo, quod ætati vitium illud, ſi modo vitium ſit, „ aſcribant. “

Loca indicat Barbavara, quæ minime favent. Sic ait Thomas 3. P. Quæſt. 68. Art. 10. ad 2. *Dicendum, quod Judæi ſunt ſervi Principum ſervitute civili, quæ non excludit ordinem juris naturalis, & divini*. Eadem habentur verba 2. 2. Quæſt. 10. Art. 12. ad 3. & Quodlib. 2. Quæſt. 4. Art. 7. ad 3. quæ cum diligentius expenderit Franciſcus Sylvius loco citato 2. 2. adnotat: S. Thomam *ſenſiſſe, Judæos non eſſe vera mancipia, ſed ſervos tributarios*. Invectæ difficultatis, ſi qua eſt, veram exhibet ſolutionem ipſe Sylvius 3. P. Quæſt. 68. Art. 10 in fine: „ Non aſſerit, inquiens, Judæos eſſe ſervos (vel mancipia, in Opuſcu- „ lo:) ſed ſub disjunctione dicit, *licet Judæi merito culpæ ſint, vel eſſent perpe-* „ *tuæ ſervituti addicti*; quia ſcilicet ob culpam in Chriſtum commiſſam digni „ ſunt jugo ſervitutis. Quomodo etiam intelligendus eſt Innocentius III. C. *Et* „ *ſi Judæos*, Tit. de Judæis. “ Pontificis verba ſunt: *Etſi Judæos, quos propria culpa ſubmiſit perpetuæ ſervituti, pietas Chriſtiana receptet, & ſuſtineat cohabitationem eorum &c.* Hanc Innocentii ſententiam ſuo in Opuſculo expreſſit Aquinas, ſive junior ſcripſerit illud, ſive ætate provectus.

DIVI THOMAE AQUINATIS DE REGIMINE PRINCIPUM

ad Regem Cypri.

OPUSCULUM XX.

ARGUMENTUM OPERIS.

COgitanti mihi quid offerrem regiæ celſitudini dignum, meæque profeſſioni congruum, & officio, id occurrit potiſſime offerendum, ut Regi librum de regno ſcriberem: in quo & regni originem, & ea quæ ad Regis officium pertinent ſecundum Scripturæ divinæ auctoritatem, Philoſophorum dogma, & exempla laudatorum Principum diligenter depromerem, iuxta ingenii proprii facultatem: principium, progreſſum, conſummationem operis ex illius expectans auxilio qui eſt Rex regum, & Dominus dominantium, per quem reges regnant, Deus, magnus Dominus, & Rex magnus ſuper omnes deos.

LIPERI I.

CAPUT I.

Quod neceſſe ė homines ſimul viventes ab alicto diligenter regi.

PRincipium autem intentionis noſtræ hinc ſimere oportet ut qnid nomine Regis intelligendum ſit, exponatur. In omnibus autem quæ ad finem aliquem ordinantur, in quibus contingit ſic, & aliter procedere, opus eſt aliquo dirigente, per quod directe debitum perveniatur ad finem. Non enim navis, quam ſecundum diverſorum ventorum impulſum in diverſa moveri contingit, ad deſtinatum finem perveniret, niſi per gubernatoris induſtriam dirigeretur ad portum. Hominis autem eſt aliquis finis, ad quem tota vita eius, & actio ordinatur, cum ſit agens per intellectum, cuius eſt manifeſte propter finem operari. Contingit autem diverſimode homines ad finem intentum procedere, quod ipſa diverſitas humanorum ſtudiorum, & actionum declarat. Indiget igitur homo aliquo dirigente ad finem. Eſt autem unicuique hominum naturaliter inſitum rationis lumen, quo in ſuis actibus dirigatur ad finem. Et ſi quidem homini conveniret ſingulariter vivere, ſicut multis animalium, nullo alio dirigente indigeret ad finem, ſed ipſe ſibi unuſquiſque eſſet rex ſub Deo ſummo Rege, inquantum per lumen rationis divinitus datum ſibi, in ſuis actibus ſe ipſum dirigeret. Naturale autem eſt homini ut ſit animal ſociale, & politicum, in multitudine vivens, magis etiam quam omnia alia animalia: quod quidem naturalis neceſſitas declarat. Aliis enim animalibus natura præparavit cibum, tegumenta pilorum, defenſionem, ut dentes, cornua, ungues, vel ſaltem velocitatem ad fugam. Homo autem inſtitutus eſt nullo horum ſibi a natura præparato, ſed loco omnium data eſt ei ratio, per quam ſibi hæc omnia officio manuum poſſet præparare, ad quæ omnia præparanda unus homo non ſufficit: nam unus homo per ſe ſufficienter vitam tranſigere non poſſet. Eſt igitur homini naturale quod in ſocietate multorum vivat. Amplius, aliis animalibus inſita eſt naturalis induſtria ad omnia ea quæ ſunt eis utilia, vel nociva, ſicut ovis naturaliter æſtimat lupum inimicum. Quædam etiam animalia ex naturali induſtria cognoſcunt aliquas herbas medicinales, & alia eorum vitæ neceſſaria. Homo autem horum quæ ſunt ſuæ vitæ neceſſaria, naturalem cognitionem habet ſolum in communi, quaſi eo per rationem valente ex univerſalibus principiis ad cognitionem ſingulorum quæ neceſſaria ſunt humanæ vitæ, pervenire. Non eſt autem poſſibile quod unus homo ad omnia huiuſmodi per ſuam rationem pertingat. Eſt igitur neceſſarium homini quod in multitudine vivat, ut unus ab alio adiuvetur, & diverſi diverſis inveniendis per rationem occuparentur, unus in medicina, alius in hoc, alius in alio. Hoc etiam evidentiſſime declaratur per hoc quod eſt proprium hominis locutione uti, per quam unus homo aliis ſuum conceptum totaliter poteſt exprimere. Alia quidem animalia exprimunt mutuo paſſiones ſuas in communi, ut canis in latratu iram, & alia animalia paſſiones ſuas diverſis modis. Magis igitur homo eſt communicativus alteri quam quodcumque aliud animal, quod gregale videtur, ut grus, formica, & apis. Hoe ergo conſiderans Salomon in Eccleſiaſte IV. 9. ait: *Melius eſt eſſe duos quam unum: habent enim emolumentum* (a) *mutua ſocietatis*. Si ergo naturale eſt homini quod in ſocietate multorum vivat, neceſſe eſt in hominibus eſſe per quod multitudo regatur. Multis enim exiſtentibus hominibus, & unoquoque id quod eſt ſibi congruum, providente, multitudo in diverſa diſpergeretur, niſi etiam eſſet aliquis de eo quod ad bonum multitudinis pertinet, curam habens; ſicut & corpus hominis, & cuiuslibet animalis deflueret, niſi eſſet aliqua vis regitiva communis in corpore quæ ad bonum commune omnium membrorum intenderet. Quod conſiderans Salomon dicit (Prov. XI. 14.) *Ubi non eſt gubernator*, (b) *diſſipabitur populus*. Hoc autem rationabiliter accidit: non enim idem eſt quod proprium, & quod commune. Secundum propria quidem differunt, ſecundum autem commune uniuntur. Diverſorum autem diverſæ ſunt cauſæ. Oportet igitur, præter id quod movet ad proprium bonum uniuſcuiuſque, eſſe aliquid quod movet ad bonum commune multorum: propter quod & in omnibus quæ in unum ordinantur, aliquid invenitur alterius regitivum. In univerſitate enim corporum per primum corpus, ſcilicet cæleſte, alia corpora ordine

(a) *Vulgata* ſocietatis ſuæ. (b) *Vulgata* populus corruet.

Digitized by Google

ne quodam divinæ providentiæ reguntur, omniaque corpora per creaturam rationalem. In uno etiam homine anima regit corpus, atque inter animæ partes iraſcibilis, & cuncupiſcibilis ratione reguntur. Itemque inter membra corporis unum eſt principale, quod omnia movet, aut cor, aut caput. Oportet igitur eſſe in omni multitudine aliquod regitivum.

Contingit autem in quibuſdam quæ ordinantur ad finem, & recte, & oon recte procedere. Quare & in regimine multitudinis & rectum, & non rectum invenitur. Recte autem dirigitur unumquodque quandn ad finem cnnvenientem deducitur, non recte autem quandn ad finem nnn convenientem. Alius autem eſt finis conveniens multitudini liberorum, & ſervorum. Nam liber eſt qui ſui cauſa eſt; ſervus autem eſt qui id qund eſt, alterins eſt. Si igitur liberorum multitudo a regente ad bonum commune multitudinis ordinetur, erit regimen rectum, & iuſtum, quale convenit liberis. Si vero nnn ad bonum commune multitudiois, ſed ad bonum privatum regentis regimen ordinetur; erit regimen iniuſtum, atque perverſum: unde & Dnminus talibus rectoribus comminatur per Ezechielem (cap. xxxiv. 2.) dicens: *Væ paſtoribus qui paſcebant ſemetipſos*, quaſi ſua propria commnda quærentes. *Nonne greges a paſtoribus paſcuntur*? Bonnm ſiquidem gregis paſtores quærere debent, & rectores quilibet bonum multitudinis ſibi ſubiectæ. Si igitur regimen iniuſtum per unum tantum fiat, qui ſua commoda ex regimine quærat, nnn autem bonum multitudinis ſibi ſubiectæ; talis rector tyrannus vocatur, nomine a fortitudine derivatn, quia ſcilicet per potentiam opprimit, non per iuſtitiam regit: unde & apud aotiqnos, potentes quique tyranni vncabantur. Si vero iniuſtum regimen non per unum fiat, ſed per plures; ſi quidem per paucos, *Holigarchia* vocatur, ideſt principatus paucorum, quando ſcilicet pauci propter divitias opprimunt plebem, ſola pluralitate a tyranno differentes. Si vero iniquum regimen exerceatur per multos, *Democratia* nuncupatur, ideſt potentatus populi, quando ſcilicet populus plebeorum per pntentiam multitudinis opprimit divites. Sic enim & populus totus erit quaſi unus tyrannus. Similiter autem & iuſtum regimen diſtingui opnrtet. Si enim adminiſtretur per aliquam multitudinem, communi nomine *Pelitia* vocatur, utpote cum multitudo bellatorum io civitate, vel provincia dominatur. Si vero adminiſtretur per paucos, virtunſos autem, huiuſmodi regimen *Ariſtocratia* vocatur, ideſt potentatus optimus, vel optimorum, qui propterea Optimates dicuntur. Si vero iuſtum regmen ad unum tantum pertineat, ille proprie Rex vocatur: unde Dominus per Ezechielem (cap. xxxvii. 24.) dicit: *Servus meus David Rex* (*a*) *ſuper omnes erit, & paſtor unus erit omnium eorum*. Ex quo manifeſte oſtenditur quod de ratione Regis eſt quod ſit unus qui præſit, & quod ſit paſtnr, commune multitudinis bonum, & nnn ſuum cnmmndum quærens. Cum autem homini competat io multitudine vivere, quia ſibi non ſufficit ad neceſſaria vitæ, ſi ſolitarius maneat; oportet quod tanto ſit perfectior multitudiois ſocietas, quanto magis per ſe ſufficiens erit ad neceſſaria vitæ. Habetur ſiquidem aliqua vitæ ſufficientia in una familia domus unius, quantum ſcilicet ad naturales actus nutritionis, & prolis generandæ, & aliorum huiuſmodi: in nno antem dico, quantum ad ea quæ ad unum artificium pertinent; in civitate vero, quæ eſt perfecta communitas, quantum ad omnia neceſſaria vitæ: ſed adhuc magis in prnvincia una propter neceſſitatem compugnationis, & mutui auxilii cootra hnſtes. Unde qui perfectam communitatem regit, ideſt civitatem, vel provinciam, antonomaſice Rex vocatur; qni antem domum regit, non Rex, ſed paterfamilias dicitur; habet tamen aliqnam ſimilitudinem Regis, propter quam aliquando Reges populorum patres vocantur.

Ex dictis igitur patet quod Rex eſt qui unius multitudinem civitatis, vel provinciæ, & propter bonum commune regit: unde Salomon io Eccle. v. 8. dicit: *Univerſa terra Rex imperat ſervienti*.

CAPUT II.

Quod utilius eſt multitudinem hominum ſimul viventium regi per unum quam per plures.

His autem præmiſſis requirere oportet, quid provinciæ, vel civitati magis expedit, ntrum a pluribus regi, vel uno. Hoc autem cnnſiderari poteſt ex ipſo fine regiminis.

Ad hoc enim cuiuslibet regentis ferri debet intentio ut eius quod regendum ſu-

(a) *Vulgata* ſuper eos, & paſtor &c.

ſuſcepit, ſalutem procuret. Gubernatoris enim eſt navem contra maris pericula ſervando, illæſam perducere ad portum ſalutis. Bonum autem, & ſalus conſociatæ multitudinis eſt ut eius unitas conſervetur, quæ dicitur pax, qua remota ſocialis vitæ perit utilitas, quinimmo multitudo diſſentiens ſibi ipſi fit oneroſa. Hoc igitur eſt ad quod maxime rector multitudinis intendere debet, ut pacis unitatem procuret. Nec recte conſiliatur, an pacem faciat in multitudine ſibi ſubiecta, ſicut nec medicus, an ſanet infirmum ſibi commiſſum. Nullus enim conſiliari debet de fine quem intendere debet, ſed de his quæ ſunt ad finem. Propterea Apoſtolus commendata fidelis populi unitate, *Soliciti*, inquit (Epheſ. IV. 3.) *ſitis ſervare unitatem ſpiritus in vinculo pacis*. Quanto igitur regimen efficacius fuerit ad unitatem pacis ſervandam, tanto erit utilius. Hoc enim utilius dicimus quod magis perducit ad finem. Manifeſtum eſt autem quod unitatem magis efficere poteſt quod eſt per ſe unum, quam plures; ſicut efficaciſſima cauſa eſt calefactionis quod eſt per ſe calidum. Utilius igitur eſt regimen unius quam plurium.

Amplius. Manifeſtum eſt quod plures multitudinem nullo modo conſervant, ſi omnino diſſentirent. Requiritur enim in pluribus quædam unio ad hoc quod quoquo modo regere poſſint, quia nec multi navem in unam partem traherent, niſi aliquo modo coniuncti. Uniri autem dicuntur plura per appropinquationem ad unum. Melius igitur regit unus quam plures ex eo quod appropinquant ad unum.

Adhuc. Ea quæ ſunt (a) ad naturam, optime ſe habent: in ſingulis enim operatur natura quod optimum eſt. Omne autem naturale regimen ab uno eſt. In membrorum enim multitudine unum eſt quod omnia movet, ſcilicet cor, & in partibus animæ, una vis principaliter præſidet, ſcilicet ratio. Eſt etiam apibus unus rex, & in toto univerſo unus Deus factor omnium, & rector. Et hoc rationabiliter. Omnis enim multitudo derivatur ab uno. Quare ſi ea quæ ſunt ſecundum artem, imitantur ea quæ ſunt ſecundum naturam; & tanto magis opus artis eſt melius, quanto magis aſſequitur ſimilitudinem eius quod eſt in natura; neceſſe eſt quod in humana multitudine optimum ſit quod per unum regatur.

Hoc etiam experimentis apparet. Nam provinciæ, vel civitates quæ non reguntur ab uno, diſſenſionibus laborant, & abſque pace fluctuant, ut videatur adimpleri quod Dominus per Prophetam conqueritur, dicens (Hierem. XII. 19.) *Paſtores multi demoliti ſunt vineam meam*. E contrario vero provinciæ, & civitates quæ ſub uno Rege reguntur, pace gaudent, iuſtitia florent, & affluentia rerum lætantur. Unde Dominus pro magno munere per Prophetas populo ſuo promittit, quod poneret ſibi caput unum, & quod Princeps unus erit in medio eorum.

CAPUT III.

Quod ſicut dominium unius optimum eſt, quando eſt iuſtum, ita oppoſitum eius eſt peſſimum: probaturque multis rationibus, & argumentis.

Sicut autem regimen Regis eſt optimum, ita regimen tyranni eſt peſſimum. Opponitur autem politiæ quidem democratia, utrumque enim, ſicut ex dictis apparet, eſt regimen quod per plures exercetur; ariſtocratiæ vero holigarchia, utrumque enim exercetur per paucos; regnum autem tyrannidi, utrumque enim per unum exercetur. Quod autem regnum ſit optimum regimen, oſtenſum eſt prius. Si igitur optimo opponitur peſſimum, neceſſe eſt quod tyrannis ſit peſſimum.

Adhuc. Virtus unita magis eſt efficax ad effectum inducendum quam diſperſa, vel diviſa. Multi enim congregati ſimul trahunt quod diviſim per partes ſingulariter a ſingulis trahi non poſſet. Sicut igitur utilius eſt virtutem operantem ad bonum eſſe magis unam, ut ſit virtuoſior ad operandum bonum; ita magis eſt nocivum, ſi virtus operans malum ſit una, quam diviſa. Virtus autem iniuſte præſidentis operatur ad malum multitudinis, dum commune bonum multitudinis in ſui ipſius bonum tantum retorquet. Sicut igitur in regimine iuſto, quanto regens eſt magis unum, tanto eſt utilius regimen, ut regnum melius eſt quam ariſtocratia, ariſtocratia vero quam politia; ita e converſo erit & in iniuſto regimine, ut videlicet quanto regens eſt magis unum, tanto magis ſit nocivum. Magis igitur eſt nociva tyrannis quam holigarchia, holigarchia autem quam democratia.

Amplius. Per hoc regimen fit iniuſtum

quod

(a) *Numquid a natura?*

Digitized by Google

qund ſpreto bono communi multitudinis, quæritur bonum privatum regentis. Quanto igitur magis receditur a bono communi, tanto eſt regimen magis iniuſtum. Plus autem receditur a bono communi in holigarchia, in qua quæritur bonum paucorum, quam in democratia, in qua quæritur bonum multorum; & adhuc plus receditur a bono communi in tyrannide, in qua quæritur bonum tantum unius: omni enim univerſitati propinquius eſt multum quam paucum, & paucum quam unum ſolum. Regimen igitur tyranni eſt iniuſtiſſimum. Similiter autem maniſeſtum fit conſiderantibus divinæ providentiæ ordinem, quæ optime univerſa diſponit. Nam bonum provenit in rebus ex una cauſa perfecta, quaſi omnibus adunatis quæ ad bonum iuvare poſſunt, malum autem ſingillatim ex ſingularibus defectibus. Non enim eſt pulchritudo in corpore, niſi omnia membra fuerint decenter diſpoſita; turpitudo autem contingit, quodcumque membrum indecenter ſe habeat. Et ſic turpitudo ex pluribus cauſis diverſimode provenit; pulchritudo autem uno modo ex una cauſa perfecta: & ſic eſt in omnibus bonis, & malis, tamquam hoc Deo providente, ut bonum ex una cauſa ſit fortius, malum autem ex pluribus cauſis ſit debilius. Expedit igitur ut regimen iuſtum ſit unius tantum, ad hoc ut ſit fortius. Quod ſi in iniuſtitiam declinat regimen, expedit magis ut ſit multorum, ut ſit debilius, & ſe invicem impediant. Inter iniuſta igitur regimina tolerabilius eſt democratia, peſſimum vero tyrannis.

Idem etiam maxime apparet, ſi quis conſideret mala quæ ex tyrannis proveniunt. Quia cum tyrannus contempto communi bono quærit privatum, conſequens eſt ut ſubditos diverſimode gravet, ſecundum quod diverſis paſſionibus ſubiacet ad bona aliqua affectanda. Qui enim paſſione cupiditatis detinetur, bona ſubditorum rapit: unde Salomon (Proverb. XXIX. 4.) *Rex iuſtus erigit terram, vir avarus deſtruet eam*. Si vero iracundiæ paſſioni ſubiaceat, pro nihilo ſanguinem fundit: unde per Ezech. XXII. 27. dicitur: *Principes eius in medio eius quaſi lupi rapientes prædam ad effundendum ſanguinem*. Hoc igitur regimen ſugiendum eſſe, Sapiens monet dicens (Eccli. IX. 18.) *Longe eſto ab homine poteſtatem habente occidendi*, quia ſcilicet non pro iuſtitia, ſed per poteſtatem occidit pro libidine voluntatis. Sic igitur nulla erit ſecuritas, ſed omnia ſunt incerta, cum a iure diſceditur; nec firmari quidquam poteſt quod poſitum eſt in alterius voluntate, ne dicam libidine. Nec ſolum in corporalibus ſubditos gravat, ſed etiam ſpiritualia eorum bona impedit: quia qui plus præeſſe appetunt quam prodeſſe, omnem profectum ſubditorum impediunt, ſuſpicantes omnem ſubditorum excellentiam ſuæ iniquæ dominationi præiudicium eſſe. Tyrannis enim magis boni quam mali ſuſpecti ſunt, ſemperque his aliena virtus formidoloſa eſt. Conantur igitur prædicti tyranni ne ipſorum ſubditi virtuoſi effecti magnanimitatis concipiant ſpiritum, & eorum iniquam dominationem non ferant, ne inter ſubditos amicitiæ fœdus firmetur, & pacis emolumento ad invicem gaudeant; ut ſic dum unus de altero non confidit, contra eorum dominium aliquid moliri non poſſint. Propter quod inter ipſos diſcordias ſeminant, exortas nutriunt, & ea quæ ad fœderationem hominum pertinent, ut connubia, & convivia, prohibent, & cetera huiuſmodi, per quæ inter homines ſolet familiaritas, & fiducia generari. Conantur etiam ne potentes, aut divites fiant, quia de ſubditis ſecundum ſuæ malitiæ conſcientiam ſuſpicantes, ſicut ipſi potentia, & divitiis ad nocendum utuntur, ita timent ne potentia ſubditorum, & divitiæ ei nocivæ reddantur. Unde & Iob XV. 21. de tyranno dicitur: *Sonitus terroris ſemper in auribus eius; & cum pax ſit*, nullo ſcilicet malum ei intentante, *ille ſemper inſidias ſuſpicatur*. Ex hoc autem contingit ut dum præſidentes, qui ſubditos ad virtutes inducere deberent, virtuti ſubditorum nequiter invident, & eam pro poſſe impediunt, ſub tyrannis pauci virtuoſi inveniantur. Nam iuxta ſententiam Philoſophi apud illos inveniuntur fortes viri apud quos fortiſſimi quique honorantur, &, ut Tullius dicit, *iacent ſemper, & parum vigent quæ apud quoſque improbantur*. Naturale etiam eſt ut homines ſub timore nutriti, in ſervilem degenerent animum, & puſillanimes fiant ad omne virile opus, & ſtrenuum: quod experimento patet in provinciis quæ diu ſub tyrannis fuerunt. Unde Apoſtolus Coloſſen. III. 21. dicit: *Patres, nolite ad indignationem provocare filios veſtros, ne puſillo animo fiant*.

Hæc igitur nocumenta tyrannidis Rex Salomon conſiderans dicit (Prov. XXVIII. 12.) *Regnantibus impiis ruina hominum*, quia ſcilicet per nequitiam tyrannorum ſub-

ſubiecti a virtutum perfectione deficiunt: & iterum dicit (ibid. XXIX. 2.) *Cum impii ſumpſerint principatum, gemet populus quaſi ſub ſervitute deductus*: & iterum (ibid. XXVIII. 28.) *Cum ſurrexerint impii, abſcondentur homines*, ut tyrannorum crudelitatem evadant. Nec eſt mirum, quia homo abſque ratione ſecundum animæ ſuæ libidinem præſidens nihil differt a beſtia: unde Salomon (ibid. XXVIII. 15.) *Leo rugiens, & urſus eſuriens, Princeps impius ſuper populum pauperem*. Et ideo a tyrannis ſe abſcondunt homines, ſicut a crudelibus beſtiis, idemque videtur tyranno ſubiici, & beſtiæ ſævienti ſubſterni.

CAPUT IV.

Quomodo variatum eſt dominium apud Romanos, & quod interdum apud eos magis aucta eſt reſpublica ex dominio plurium.

QUia igitur optimum, & peſſimum conſiſtunt in monarchia, ideſt principatu unius; multis quidem propter tyrannorum malitiam redditur regia dignitas odioſa; quidam vero dum regimen Regis deſiderant, incidunt in ſævitiam tyrannorum; rectoreſque quamplures tyrannidem exercent ſub prætextu regiæ dignitatis. Horum quidem exemplum evidenter apparet in Romana republica. Regibus enim a populo Romano expulſis, dum regium, vel potius tyrannicum faſtum ferre non poſſent, inſtituerant ſibi conſules, & alios magiſtratus, per quos regi cœperunt, & dirigi, regnum in ariſtocratiam commutare volentes: &, ſicut refert Saluſtius, incredibile eſt memoratu, quantum adepta libertate in brevi Romana civitas creverit. Plerumque namque contingit ut homines ſub Rege viventes, ſegnius ad bonum commune nitantur, utpote æſtimantes id quod ad commune bonum impendunt, non ſibi ipſis conferre, ſed alteri, ſub cuius poteſtate vident eſſe bona communia. Cum vero bonum commune non vident eſſe in poteſtate unius, non attendunt ad bonum commune quaſi ad id quod eſt alterius, ſed quilibet attendit ad illud quaſi ſuum: unde experimento videtur quod una civitas per annuos rectores adminiſtrata, plus poteſt interdum quam Rex aliquis, ſi haberet tres, vel quatuor civitates: parvaque ſervitia exacta a Regibus gravius ferunt quam magna onera, ſi a communitate civium imponantur: quod in promotione Romanæ reipublicæ ſervatum fuit. Nam plebs ad militiam ſcribebatur, & pro militantibus ſtipendia exolvebant, & cum ſtipendiis exolvendis non ſufficeret commune ærarium, in uſus publicos opes venere privatæ, adeo ut præter ſingulos annulos aureos, ſingulaſque bullas, quæ erant dignitatis inſignia, nihil ſibi auri ipſe etiam ſenatus reliquerit. Sed cum diſſenſionibus fatigabatur continuis, quæ uſque ad bella civilia excreverunt; quibus bellis civilibus eis libertas, ad quam multum ſtuduerant, de manibus erepta eſt, ſub poteſtate Imperatorum eſſe cœperunt, qui ſe Reges a principio appellari noluerunt, quia Romanis fuerat nomen regium odioſum. Horum autem quidam more regio bonum commune fideliter procuraverunt, per quorum ſtudium Romana reſpublica & aucta, & conſervata eſt; plurimi vero eorum in ſubditos quidem tyranni, ad hoſtes vero effecti deſides, & imbecilles, Romanam rempublicam ad nihilum redegerunt. Similis etiam proceſſus fuit in populo Hebræorum. Primo quidem dum ſub iudicibus regebantur, undique diripiebantur ab hoſtibus. Nam unuſquiſque quod bonum erat in oculis ſuis, hoc faciebat. Regibus vero eis divinitus datis ad eorum inſtantiam, propter Regum malitiam, a cultu unius Dei receſſerunt, & finaliter ducti ſunt in captivitatem. Utrinque igitur pericula imminent, ſive dum timetur tyrannus, evitetur Regis optimum dominium; ſive dum hoc conſideratur, poteſtas regia in malitiam tyrannicam convertatur.

CAPUT V.

Quod in dominio plurium magis ſæpe contingit dominium tyrannicum quam ex dominio unius; & ideo regimen unius melius eſt.

CUm autem inter duo, ex quorum utroque periculum imminet, eligere oportet, illud potiſſime eligendum eſt ex quo ſequitur minus malum. Ex monarchia autem ſi in tyrannidem convertatur, minus malum ſequitur quam ex regimine plurium optimatum, quando corrumpitur. Diſſenſio enim quæ plurimum ſequitur ex regimine plurium, contrariatur bono pacis, quod eſt præcipuum in multitudine ſociali: quod quidem bonum per tyrannidem non tollitur, ſed aliqua particularium hominum bona (a) impenduntur, niſi fuerit

(a) An impediuntur?

Digitized by Google

fuerit exceſſus tyrannidis, quod in totam communitatem deſæviat. Magis igitur præoptandum eſt unius regimen quam multorum, quamvis ex utroque ſequantur pericula.

Adhuc. Illud magis fugiendum videtur ex quo pluries ſequi poſſunt magna pericula. Frequentius autem ſequuntur maxima pericula multitudinis ex multorum regimine quam ex regimine unius. Plerumque enim contingit ut ex pluribus aliquis ab intentione communis boni deficiat, quam quod unus tantum. Quicumque autem ex pluribus præſidentibus divertat ab intentione communis boni, diſſenſionis periculum in ſubditorum multitudine imminet, quia diſſentientibus principibus conſequens eſt ut in multitudine ſequatur diſſenſio. Si vero unus præſit, plerumque quidem ad bonum commune reſpicit; aut ſi a bono communi intentionem avertat, non ſtatim ſequitur ut ad ſubditorum depreſſionem intendat, quod eſt exceſſus tyrannidis, & in malitia regiminis maximum gradum tenens, ut ſupra oſtenſum eſt. Magis igitur ſunt fugienda pericula quæ proveniunt (a) ex gubernatione multorum quam ex gubernatione unius. Amplius. Non minus contingit in tyrannidem verti regimen multorum quam unius, ſed forte frequentius. Exorta namque diſſenſione per regimen plurium, contingit ſæpe unum ſuper alios ſuperare, & ſibi ſoli multitudinis dominium uſurpare: quod quidem ex his quæ pro tempore fuerunt, manifeſte inſpici poteſt. Nam fere omnium multorum regimen eſt in tyrannidem terminatum, ut in Romana republica manifeſte apparet. Quæ dum diu per plures magiſtratus adminiſtrata fuiſſet, exortis ſimultatibus, diſſenſionibus, & bellis civilibus, in crudeliſſimos tyrannos incidit: & univerſaliter ſi quis præterita facta, & quæ nunc fiunt, diligenter conſideret, plures inveniet exercuiſſe tyrannidem in terris quæ per multos reguntur, quam in illis quæ gubernantur per unum. Si igitur (b) regimen quod eſt optimum regimen, maxime vitandum videatur propter tyrannidem; tyrannis autem non minus, ſed magis contingere ſolet in regimine plurium quam unius; relinquitur ſimpliciter magis eſſe expediens ſub Rege uno vivere quam ſub regimine plurium.

CAPUT VI.

Concluſio, quod regimen unius ſimpliciter ſit optimum. Oſtendit qualiter multitudo ſe debet habere circa ipſum, quia auferenda eſt ei occaſio ne tyrannizet, & quod etiam in hoc eſt tolerandus propter maius malum vitandum.

QUia ergo unius regimen præeligendum eſt, quod eſt optimum; & contingit ipſum in tyrannidem converti, quod eſt peſſimum, ut ex dictis patet; laborandum eſt diligenti ſtudio ut ſic multitudini provideatur de Rege, ut non incidant in tyrannum.

Primum autem eſt neceſſarium ut talis conditionis homo ab illis ad quos hoc ſpectat officium, promoveatur in Regem, quod non ſit probabile in tyrannidem declinare. Unde Samuel Dei providentiam erga inſtitutionem Regis commendans, ait I. Regum XIII. 14. *Quæſivit ſibi Dominus virum ſecundum cor ſuum*. Deinde ſic diſponenda eſt regni gubernatio, ut Regi iam inſtituto tyrannidis ſubtrahatur occaſio. Simul etiam ſic eius temperetur poteſtas, ut in tyrannidem de facili declinare non poſſit. Quæ quidem ut fiant, in ſequentibus conſiderandum erit. Demum vero curandum eſt, ſi Rex in tyrannidem diverteret, qualiter poſſet occurri.

Et quidem ſi non fuerit exceſſus tyrannidis, utilius eſt remiſſam tyrannidem tolerare ad tempus, (c) quam contra tyrannum agendo multis implicari periculis, quæ ſunt graviora ipſa tyrannide. Poteſt enim contingere ut qui contra tyrannum agunt, prævalere non poſſint, & ſic provocatus tyrannus magis deſæviat. Quod ſi prævalere quis poſſit adverſus tyrannum, ex hoc ipſo proveniunt multoties graviſſimæ diſſenſiones in populo, ſive dum in tyrannum inſurgitur, ſive dum poſt deiectionem tyranni erga ordinationem regiminis multitudo ſeparatur in partes. Contingit etiam ut interdum dum alicuius auxilio multitudo expellit tyrannum, ille poteſtate accepta tyrannidem arripiat, & timens pati ab alio quod ipſe in alium fecit, graviori ſervitute ſubditos opprimat. Sic enim in tyrannide ſolet contingere ut poſterior gravior fiat quam præcedens, dum præcedentia gravamina non deſerit, & ipſe ex ſui cordis malitia nova excogitat: unde Siracuſis

(a) *Al. tantum* ex gubernatione unius. (b) *An* regium? (c) *Al.* quam tyrannum agendo.

cuſis quondam Dionyſii mortem omnibus deſiderantibus, anus quædam, ut incolumis, & ſibi ſuperſtes eſſet, continue orabat: quod ut tyrannus cognovit, cur hoc faceret interrogavit. Tum illa, Puella, inquit, exiſtens cum gravem tyrannum haberemus, mortem eius cupiebam, quo interfecto aliquantulum durior ſucceſſit. Eius quoque dominationem finiri magnum exiſtimabam. Tertium te importuniorem habere cœpimus rectorem. Itaque ſi tu fueris abſumptus, deterior in locum tuum ſuccedet.

Et ſi ſit intolerabilis exceſſus tyrannidis, quibuſdam viſum fuit ut ad fortium virorum virtutem pertineat tyrannum interimere, ſeque pro liberatione multitudinis exponere periculis mortis: cuius rei exemplum etiam in veteri teſtamento habetur. Nam (*a*) Aioth quidam Eglon regem Moab, qui gravi ſervitute populum Dei premebat, ſica infixa in eius femore interemit, & factus eſt populi iudex. Sed hoc apoſtolicæ doctrinæ non congruit. Docet enim nos Petrus non bonis tantum, & modeſtis, verum etiam diſcolis dominis reverenter ſubditos eſſe: II. Petr. II. Hæc eſt enim gratia, ſi propter conſcientiam Dei ſuſtineat quis triſtitias patiens iniuſte. Unde cum multi Romani Imperatores fidem Chriſti perſequerentur tyrannice, magnaque multitudo tam nobilium, quam populi eſſet ad fidem converſa, non reſiſtendo, ſed mortem patienter (*b*) & armati ſuſtinentes pro Chriſto laudantur, ut in ſacra Thebæorum legione manifeſte apparet. Magiſque Aioth iudicandus eſt hoſtem intereniſſe quam populi rectorem, licet tyrannum. Unde & in veteri teſtamento leguntur occiſi fuiſſe hi qui occiderunt Ioas Regem Iuda, quamvis a cultu Dei recedentem, eorumque (*c*) filii reſervati ſecundum legis præceptum. Eſſet autem hoc multitudini periculoſum, & eius rectoribus, ſi privata præſumptione aliqui attentarent præſidentium necem etiam tyrannorum. Plerumque enim huiuſmodi periculis magis exponunt ſe mali quam boni. Malis autem ſolet eſſe grave dominium non minus Regum quam tyrannorum, quia ſecundum ſententiam Salomonis (Prov. xx. 26.) *Diſſipat impios Rex ſapiens*. Magis igitur ex huius præſumptione immineret periculum multitudini de amiſſione Regis, quam remedium de ſubtractione tyranni.

Videtur autem magis contra tyrannorum ſæviciam non privata præſumptione aliquorum, ſed auctoritate publica procedendum. Primo quidem ſi ad ius multitudinis alicuius pertineat ſibi providere de Rege, non iniuſte ab eadem Rex inſtitutus poteſt deſtrui, vel refrenari eius poteſtas, ſi poteſtate regia tyrannice abutatur. Nec putanda eſt talis multitudo infideliter agere tyrannum deſtituens, etiam ſi eidem in perpetuo ſe ante ſubiecerat: quia hoc ipſe meruit, in multitudinis regimine ſe non fideliter gerens, ut exigit Regis officium, quod ei pactum a ſubditis non reſervetur. Sic Romani Tarquinium ſuperbum, quem in Regem ſuſceperant, propter eius, & filiorum tyrannidem a regno eiecerunt, ſubſtituta minori, ſcilicet conſularia, poteſtate. Sic etiam Domitianus, qui modeſtiſſimis Imperatoribus Veſpaſiano Patri, & Tito fratri eius ſucceſſerat, dum tyrannidem exercet, a Senatu Romano interemptus eſt, omnibus quæ perverſe Romanis fecerat, per ſenatuſconſultum iuſte, & ſalubriter in irritum revocatis. Quo factum eſt ut beatus Ioannes Evangeliſta dilectus Dei diſcipulus, qui per ipſum Domitianum in Pathmos inſulam fuerat exilio relegatus, ad Epheſum per ſenatuſconſultum remitteretur. Si vero ad ius alicuius ſuperioris pertineat multitudini providere de Rege, expectandum eſt ab eo remedium contra tyranni nequitiam. Sic Archelai, qui in Iudæa pro Herode patre ſuo regnare iam cœperat, paternam malitiam imitantis, Iudæis contra eum querimoniam ad Cæſarem Auguſtum deferentibus, primo quidem poteſtas diminuitur ablato ſibi regio nomine, & medietate regni ſui inter duos fratres ſuos diviſa: deinde cum nec ſic a tyrannide compeſceretur, a Tyberio Cæſare relegatus eſt in exilium apud Lugdunum Galliæ civitatem. Quod ſi omnino contra tyrannum auxilium humanum haberi non poteſt, recurrendum eſt ad Regem omnium Deum, qui eſt adiutor in opportunitatibus in tribulatione. Eius enim potentiæ ſubeſt ut cor tyranni crudele convertat in manſuetudinem, ſecundum Salomonis ſententiam Proverb. xxi. 1. *Cor Regis in manu Dei: quocumque voluerit, inclinabit illud*. Ipſe enim Regis Aſſueri crudelitatem, qui Iudæis mortem parabat, in manſuetudinem vertit. Ipſe eſt qui ita Nabuchodonoſor crudelem Regem convertit, quod factus eſt divinæ potentiæ prædicator. *Nunc igitur*, inquit, *ego Nabuchodonoſor*,

(*a*) *In Vulgata Iudic.* III. *appellatur* Aod. (*b*) *Al.* & animati. (*c*) *Al.* filiis reſervatis.

Digitized by Google

ſer laudo, & magnifico, & glorifico Regem cali: quia opera eius vera, & via eius iudicia, & gradientes in ſuperbia poteſt humiliare: Dan. IV. 34. Tyrannos vero quos reputat converſione indignos, poteſt auferre de medio, vel ad infimum ſtatum reducere, ſecundum illud Sapientis Eccli. X. 17. *Sedem ducum ſuperborum deſtruxit Deus, & ſedere fecit mites pro eis*. Ipſe eſt qui videns afflictionem populi ſui in Aegypto, & audiens eorum clamorem, Pharaonem tyrannum deiecit cum exercitu ſuo in mare. Ipſe eſt qui memoratum Nabuchodonoſor prius ſuperbientem non ſolum eiecit de regni ſolio, ſed etiam de hominum conſortio in ſimilitudinem beſtiæ commutavit. Nec enim abbreviata manus eius eſt, ut populum ſuum a tyrannis liberare non poſſit. Promittit enim populo ſuo per Iſaiam requiem ſe daturum a labore, & confuſione, ac ſervitute dura, qua ante ſervierat: & per Ezech. XXXIV. 10. dicit: *Liberabo meum gregem de ore eorum*, ſcilicet paſtorum qui paſcunt ſe ipſos. Sed ut hoc beneficium populus a Deo conſequi mereatur, debet a peccatis ceſſare, quia in ultionem peccati divina permiſſione impii accipiunt principatum, dicente Domino per Oſee XIII. 11. *Dabo tibi Regem in furore meo*: & in Iob XXXIV. 30. dicitur, quod *regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi*. Tollenda eſt igitur culpa, ut ceſſet a tyrannorum plaga.

CAPUT VII.

Hic quarit ſanctus Doctor, quid pracipue movere debeat Regem ad regendum, utrum honor, vel gloria: & ponit opiniones circa hoc, quid ſit tenendum.

QUoniam autem ſecundum prædicta, Regis eſt bonum multitudinis quærere, nimis videtur onerofum Regis officium, niſi ei aliquod proprium bonum ex hoc proveniret. Oportet igitur conſiderare, quale ſit boni Regis conveniens præmium.

Quibuſdam igitur viſum eſt non eſſe aliud niſi honorem, & gloriam. Unde & Tullius de republica diffinit principem civitatis eſſe alendum gloria: cuius rationem Ariſtoteles in Libro Ethic. aſſignare videtur, quia princeps cui non ſufficit honor, & gloria, conſequenter tyrannus efficitur. Ineſt enim animis omnium ut proprium bonum quærant. Si ergo contentus non fuerit princeps gloria, & honore, quæret voluptates, & divitias; & ſic ad rapinas, & ſubditorum iniurias convertetur.

Sed ſi hanc ſententiam receperimus, plurima ſequuntur inconvenientia. Primo namque hoc Regibus diſpendioſum eſſet, ſi tot labores, & ſolicitudines paterentur pro mercede tam fragili. Nihil enim videtur in rebus humanis fragilius gloria, & honore favoris hominum, cum dependeat ex opinionibus hominum, quibus nihil mutabilius in vita hominum: & inde eſt quod Iſaias Propheta cap. XX. huiuſmodi gloriam nominat florem feni. Deinde humanæ gloriæ cupido animi magnitudinem aufert. Qui enim favorem hominum quærit, neceſſe eſt ut in omni eo quod dicit, aut facit, eorum voluntati deſerviat; & ſic dum placere hominibus ſtudet, fit ſervus ſingulorum. Propter quod & idem Tullius in Libro de officiis cavendam dicit eſſe *gloria cupidinem: eripit enim animi libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet eſſe contentio*. Nihil autem principem, qui ad bona peragenda inſtituitur, magis decet quam animi magnitudo. Eſt igitur incompetens Regis officio humanæ gloriæ præmium. Simul etiam eſt multitudini nocivum, ſi tale præmium ſtatuatur principibus. Pertinet enim ad boni viri officium ut contemnat gloriam, ſicut alia temporalia bona. Virtuoſi enim, & fortis animi eſt pro iuſtitia contemnere gloriam, ſicut & vitam: unde fit quiddam mirabile ut quia virtuoſos actus ſequitur gloria, ipſa gloria virtuoſe contemnatur, & ex contemptu gloriæ homo glorioſus reddatur, ſecundum ſententiam Fabii dicentis: *Gloriam qui ſpreverit, veram habebit*: & de Catone dixit Saluſtius: *Quo minus petebat gloriam, tanto magis aſſequebatur illam*: ipſique Chriſti diſcipuli ſe ſicut Dei miniſtros exhibebant per gloriam, & ignobilitatem, per infamiam, & bonam famam. Non eſt igitur boni viri conveniens præmium gloria, quam contemnunt boni. Si igitur hoc ſolum bonum ſtatuatur præmium principibus, ſequetur bonos viros non aſſumere principatum, aut ſi aſſumpſerint, impræmiatos eſſe. Amplius ex cupidine gloriæ periculoſa mala proveniunt. Multi enim dum immoderate gloriam in rebus bellicis quærunt, ſe ac ſuos perdiderunt exercitus, libertate patriæ ſub hoſtili poteſtate redacta: unde Torquatus Romanus princeps (a) in exemplum huius vitandi diſcrimi-nis,

(a) *Al.* in exemplo.

nis, filium qui contra impetum ſuum provocatus ab hoſte iuvenili ardore pugnavit, licet viciſſet, occidit, ne plus mali eſſet in præſumptionis exemplo quam utilitatis in gloria hoſtis occiſi. Habet etiam cupido gloriæ aliud ſibi familiare vitium, ſimulationem videlicet. Quia enim difficile eſt, pauciſque contingit veras virtutes aſſequi, quibus ſolis honor debetur; multi gloriam cupientes, virtutum ſimulatores fiunt. Propter quod, ſicut dicit Saluſtius, *ambitio multos mortales* (a) *falſos fieri coegit: aliud clauſum in pectore, aliud promptum habere in lingua, magiſque vultum quam ingenium habere*. Sed & Salvator noſter eos qui bona opera faciunt, ut ab hominibus videantur, hypocritas, id eſt ſimulatores, vocat. Sicut igitur periculoſum eſt multitudini, ſi princeps voluptates, & divitias quærat pro præmio, (b) ne raptor, & contumelioſus fiat; ita periculoſum eſt cum detinetur gloriæ præmio, ne præſumptuoſus, & ſimulator exiſtat.

Sed quantum ex dictorum ſapientum intentione apparet, non ea ratione honorem, & gloriam pro præmio principi decreverunt tamquam ad hoc principaliter ferri debeat boni Regis intentio; ſed quia tolerabilius eſt, ſi gloriam quærat, quam ſi pecuniam cupiat, vel voluptatem ſequatur. Hoc enim vitium virtuti propinquius eſt; cum gloria, quam homines cupiunt, ut ait Auguſtinus, nihil aliud ſit quam iudicium hominum bene de hominibus opinantium. Cupido enim gloriæ aliquod habet virtutis veſtigium, dum ſaltem bonorum approbationem quærit, & eis diſplicere recuſat. Paucis igitur ad veram virtutem pervenientibus tolerabilius videtur, ſi præferatur ad regimen qui vel iudicium hominum metuens, a malis manifeſtis retrahitur. Qui enim gloriam cupit, aut vera via per virtutis opera nititur ut ab hominibus approbetur, vel ſaltem dolis ad hoc contendit, atque fallaciis. At qui dominari deſiderat, ſi cupiditate gloriæ carens non timeat bene iudicantibus diſplicere, per apertiſſima ſcelera quærit plerumque obtinere quod diligit: unde beſtias ſuperat ſive crudelitatis, ſive luxuriæ vitiis, ſicut in Nerone Cæſare patet: cuius, ut Auguſtinus dicit, tanta luxuria fuit ut nihil putaretur ab eo virile metuendum; tanta crudelitas, ut nihil molle habere putaretur. Hoc autem ſatis exprimitur per id quod Ariſtoteles de magnanimo in Ethicis dicit, quod non quærit honorem, & gloriam quaſi aliquid magnum, quod ſit virtutis ſufficiens præmium, ſed nihil ultra hoc ab hominibus exigit. Hoc enim inter omnia terrena videtur eſſe præcipuum ut homini ab hominibus teſtimonium de virtute reddatur.

CAPUT VIII.

Hic declarat ſanctus Doctor, qualis eſt verus finis Regis, qui movere ipſum debet ad bene regendum.

QUoniam ergo mundanus honor, & hominum gloria regiæ ſollicitudinis non eſt ſufficiens præmium, inquirendum reſtat, quale ſit eidem ſufficiens. Eſt autem conveniens ut Rex præmium expectet a Deo. Miniſter enim pro ſuo miniſterio præmium expectat a domino. Rex autem populum gubernando miniſter Dei eſt, dicente Apoſtolo Rom. XIII. 1. & 4. quod omnis poteſtas a Domino Deo eſt, & quod *eſt Dei miniſter, vindex in iram ei qui male agit*: & in Lib. Sap. Reges Dei eſſe miniſtri deſcribuntur. Debent igitur Reges pro ſuo regimine præmium expectare a Deo. Remunerat autem Deus pro ſuo miniſterio Reges interdum temporalibus bonis; ſed talia præmia ſunt bonis maliſque communia: unde Dominus Ezech. XXIX. 18. *Nabuchodonoſor Rex Babylonis ſervire fecit exercitum ſuum ſervitute magna adverſus Tyrum; & merces non eſt reddita ei, nec exercitui eius de Tyro pro ſervitute qua ſervivit mihi adverſus eam*, ea ſcilicet ſervitute qua poteſtas, ſecundum Apoſtolum, *Dei miniſter eſt, vindex in iram ei qui male agit*: & poſtea de præmio ſubdidit: *Propterea hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego dabo Nabuchodonoſor Regem Babylonis in terra Aegypti; & diripiet ſpolia eius, & erit merces exercitui eius*. Si ergo Reges iniquos contra Dei hoſtes pugnantes, licet non intentione ſerviendi Deo, ſed ſua odia, & cupiditates exequendi, tanta mercede Dominus remunerat ut de hoſtibus victoriam tribuat, regna ſubiiciat, & ſpolia diripienda proponat; quid faciet bonis Regibus, qui pia intentione Dei populum regunt, & hoſtes impugnant? Non quidem terrenam, ſed æternam mercedem eis promittit, nec in alio quam in ſe ipſo, dicente Petro paſtoribus populi Dei I. Pet. V. 2. *Paſcite qui in vobis eſt gregem Domini.... & cum venerit Princeps paſtorum*, ideſt Rex regum Chriſtus, *percipietis immarceſcibilem gloriæ coronam*: de qua dicit Iſa. XXVIII. 5.

Erit

(a) *Al.* falſo. (b) *Al.* ut raptor.

Erit Dominus ſertum exultationis, & diadema gloriæ populo ſuo. Hoc autem ratione manifeſtatur. Eſt enim mentibus omnium ratione utentium inditum, virtutis præmium beatitudinem eſſe. Virtus enim uniuſcuiuſque rei deſcribitur quæ *bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit.* Ad hoc autem quiſque bene operando nititur pervenire quod eſt maxime deſiderio inditum. Hoc autem eſt eſſe felicem, quod nullus poteſt non velle. Hoc igitur præmium virtutis convenienter expectatur, quod hominem beatum facit. Si autem bene operari virtutis eſt opus. Regis autem opus eſt bene regere ſubditos; hoc etiam erit præmium Regis quod eum faciat eſſe beatum. Quid autem hoc ſit, hinc conſiderandum eſt. Beatitudinem quidem dicimus ultimum deſideriorum finem. Neque enim deſiderii motus uſque in infinitum procedit: eſſet enim inane naturale deſiderium, cum infinita pertranſiri non poſſint. Cum autem deſiderium intellectualis naturæ ſit univerſalis boni, hoc ſolum bonum vere beatum facere poterit quo adepto nullum bonum reſtat quod amplius deſiderari poſſit: unde & beatitudo dicitur bonum perfectum, quaſi omnia deſiderabilia in ſe comprehendens. Tale autem non eſt aliquod bonum terrenum: nam qui divitias habent, amplius habere deſiderant: & ſimile patet in ceteris. Et ſi ampliora non quærunt, deſiderant tamen ut ea permaneant, vel alia in locum eorum ſuccedant: nihil enim permanens invenitur in rebus terrenis. Nihil igitur terrenum eſt quod quietare deſiderium poſſit. Neque igitur terrenum aliquid beatum facere poteſt, ut poſſit eſſe Regis conveniens præmium.

Adhuc. Cuiuslibet rei finalis perfectio, & bonum completum ab aliquo ſuperiore dependet: quia & ipſa corporalia meliora redduntur ex adiunctione meliorum, peiora vero, ſi deterioribus miſceantur: ſi enim argento miſceatur aurum, argentum fit melius, quod ex plumbi admixtione impurum efficitur. Conſtat autem terrena omnia eſſe infra mentem humanam; beatitudo autem eſt hominis finalis perfectio, & bonum completum, ad quod omnes pervenire deſiderant. Nihil igitur terrenum eſt quod hominem poſſit beatum facere. Nec igitur terrenum aliquid eſt præmium Regis ſufficiens. *Non enim*, ut Auguſtinus dicit (de civit. Dei Lib. V. cap. xxiv.) *chriſtianos Principes* (a) *ideo felices dicimus, quia diutius imperarunt, vel Imperatores filios morte placida reliquerunt, vel hoſtes reipublicæ* (b) *domuerunt, vel cives adverſum ſe inſurgentes & cavere, & opprimere potuerunt .... Sed felices eos dicimus, ſi iuſte imperant .... ſi malunt cupiditatibus potius quam gentibus quibuslibet imperare: ſi omnia faciunt non propter ardorem inanis gloriæ, ſed propter caritatem felicitatis æternæ .... Tales Imperatores chriſtianos felices dicimus interim ſpe, poſtea re ipſa futuros, cum id quod expectamus advenerit.* Sed nec aliquid aliud creatum eſt quod beatum hominem faciat, & poſſit Regi decerni pro præmio. Tendit enim uniuſcuiuſque rei deſiderium in ſuum principium, a quo eſſe (c) ſuum cauſatur. Cauſa vero mentis humanæ non eſt aliud quam Deus, qui eam ad ſuam imaginem facit. Solus igitur Deus eſt qui hominis deſiderium quietare poteſt, & facere hominem beatum, & eſſe Regi conveniens præmium.

Amplius. Mens humana univerſalis boni cognoſcitiva eſt per intellectum, & deſiderativa per voluntatem. Bonum autem univerſale non invenitur niſi in Deo. Nihil ergo eſt quod poſſit hominem beatum facere, eius implendo deſiderium, niſi Deus, de quo dicitur in Pſ. cii. 5. *Qui replet in bonis deſiderium tuum.* In hoc ergo Rex ſuum præmium ſtatuere debet. Hoc igitur conſiderans David Rex dicebat Pſ. lxxii. 24. *Quid mihi eſt in cælo, & a te quid volui ſuper terram?* Cui quæſtioni poſtea reſpondens, ſubiungit: *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt, & ponere in Domino Deo ſpem meam.* Ipſe enim eſt qui dat ſalutem Regibus non ſolum temporalem, qua communiter ſalvat homines, & iumenta, ſed etiam eam de qua per Iſa. li. 6. dicit: *Salus autem mea in ſempiternum erit*: qua homines ſalvat, eos ad æqualitatem Angelorum perducens.

Sic igitur verificari poteſt quod Regis præmium eſt honor, & gloria. Quis enim mundanus, & caducus honor huic honori ſimilis eſſe poteſt, ut homo ſit civis & domeſticus Dei, & inter Dei filios computatus, & hereditatem regni cæleſtis aſſequatur cum Chriſto? Hic eſt honor quem concupiſcens, & admirans Rex David dicebat Pſal. cxxxviii. 17. *Nimis honorati ſunt amici tui, Deus.* Quæ inſuper humanæ laudis gloria huic comparari poteſt, quam non fallax blandientium lingua, non decepta hominum opinio profert,

(a) *Verba* ideo felices dicimus *ſupplevimus ex Auguſtino.* (b) *Al.* diminuerunt. (c) *Al.* ſuum principium cauſatur.

fert, ſed ex interioris conſcientiæ teſtimonio producitur, & Dei teſtimonio confirmatur, qui ſuis confeſſoribus repromittit quod confiteatur eos in gloria Patris coram Angelis Dei? Qui autem hanc gloriam quærunt, eam inveniunt, & quam non quærunt gloriam hominum, conſequuntur, exemplo Salomonis, qui non ſolum ſapientiam, quam quæſivit, accepit a Domino, ſed factus eſt ſuper Reges alios glorioſus.

CAPUT IX.

Hic declarat ſanctus Doctor, quod præmium Regum, & principum tenet ſupremum gradum in beatitudine cæleſti: & hoc multis rationibus oſtenditur, & exemplis.

CONſiderandum autem reſtat ulterius, quod & eminentem obtinebunt cæleſtis beatitudinis gradum, qui officium regium digne, & laudabiliter exequuntur. Si enim beatitudo virtutis eſt præmium, conſequens eſt ut maiori virtuti maior gradus beatitudinis debeatur. Eſt autem præcipua virtus qua homo aliquis non ſolum ſe ipſum, ſed etiam alios dirigere poteſt; & tanto magis, quanto plurium eſt regitiva: quia & ſecundum virtutem corporalem tanto aliquis virtuoſior reputatur, quanto plures vincere poteſt, aut pondera plura levare. Sic igitur maior virtus requiritur ad regendum domeſticam familiam quam ad regendum ſe ipſum, multoque maior ad regimen civitatis, & regni. Eſt igitur excellentis virtutis bene regium officium exercere. Debetur igitur ei excellens in beatitudine præmium.

Adhuc in omnibus artibus, & potentiis laudabiliores ſunt qui alios bene regunt, quam qui ſecundum alienam directionem bene ſe habent. In ſpeculativis enim maius eſt veritatem aliis docendo tradere, quam quod ab aliis docetur, capere poſſe: in artificiis etiam maius æſtimatur, maiorique conducitur pretio architector qui ædificium diſponit, quam artifex qui ſecundum eius diſpoſitionem manualiter operatur: & in rebus bellicis maiorem gloriam de victoria (*a*) conſequitur prudentia ducis quam militis fortitudo. Sic autem ſe habet rector multitudinis in his quæ a ſingulis ſecundum virtutem ſunt agenda, ſicut doctor in diſciplinis, & architector in ædificiis, & dux in bellis. Eſt igitur Rex maiori (*b*) pretio dignus, ſi bene ſubiectos gubernaverit, quam aliquis ſubditorum, ſi ſub Rege bene ſe habuerit.

Amplius. Si virtutis eſt ut per eam opus hominis bonum reddatur, maioris virtutis eſſe videtur quod maius bonum per eam aliquis operetur. Maius autem & divinius eſt bonum multitudinis quam bonum unius: unde interdum malum unius ſuſtinetur, ſi in bonum multitudinis cedat, ſicut occiditur latro, ut pax multitudini detur: & ipſe Deus mala eſſe in mundo non ſineret, niſi ex eis bona eliceret ad utilitatem, & pulchritudinem univerſi. Pertinet autem ad Regis officium, ut bonum multitudinis ſtudioſe procuret. Maius igitur præmium debetur Regi pro bono regimine quam ſubdito pro bona actione.

Hoc autem manifeſtius fiet, ſi quis magis in ſpeciali conſideret. Laudatur enim ab hominibus quævis privata perſona, & ei a Deo computatur in præmium, ſi egenti ſubveniat, ſi diſcordes pacificet, ſi oppreſſum a potentiore eripiat, denique ſi alicui qualitercumque opem, vel conſilium conferat ad ſalutem. Quanto igitur magis laudandus eſt ab hominibus, & præmiandus a Deo, qui totam provinciam facit pace gaudere, violentias cohibet, iuſtitiam ſervat, & diſponit quid ſit agendum ab hominibus, ſuis legibus, & præceptis? Hinc etiam magnitudo regiæ virtutis apparet quod præcipue Dei ſimilitudinem gerit, dum agit in regno quod Deus in mundo: unde & in Exod. XXII. iudices multitudinis, dii vocabantur. Tanto autem eſt aliquid Deo acceptius, quanto magis ad eius imitationem accedit: unde & Apoſtolus monet Epheſ. V. I. *Eſtote imitatores Dei, ſicut filii cariſſimi*. Sed ſi ſecundum Sapientis ſententiam, omne animal diligit ſimile ſibi, ſecundum quod cauſæ aliqualiter ſimilitudinem habent cauſati; conſequens igitur eſt bonos Reges Deo eſſe acceptiſſimos, & ab eo maxime præmiandos. Simul etiam, ut Gregorii verbis utar, *quid eſt tempeſtas maris niſi tempeſtas mentis? Quieto autem mari recte navem etiam imperitus dirigit, turbato autem mari tempeſtatis fluctibus etiam peritus nauta confunditur: unde & plerumque in occupatione regiminis ipſe quoque boni operis uſus perditur, qui in tranquillitate tenebatur*. Valde enim difficile eſt, ſi, ut Auguſtinus dicit, inter linguas ſublimantium, & honorantium, & obſequia nimis humiliter ſalutantium non extol-

(a) *Al.* ſequitur. (b) *An legendum* præmio?

Digitized by Google

tolluntur, ſed ſe homines eſſe meminerint. Et in Eccli. XXXI. 8. dicitur: *Beatus (a) vir . . . qui poſt aurum non abiit, nec ſperavit in pecunia theſauris: qui potuit* impune *tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus; & facere mala, & non fecit*. Ex quo quaſi in virtutis opere probatus invenitur fidelis. Unde ſecundum Biantis proverbium, principatus virum oſtendit. Multi enim ad principatus culmen pervenientes, a virtute deficiunt, qui dum in ſtatu eſſent infimo, virtuoſi videbantur. Ipſa igitur difficultas, quæ principibus imminet ad bene agendum, eos facit maiori præmio dignos; & ſi aliquando per infirmitatem peccaverint, apud homines excuſabiliores redduntur, & facilius a Deo veniam promerentur; ſi tamen, ut Auguſtinus ait, pro ſuis peccatis humilitatis, & miſerationis, & orationis ſacrificium Deo ſuo vero immolari non negligunt. In cuius rei exemplum de Achab Rege Iſrael, qui multum peccaverat, Dominus ad Heliam dixit (III. Reg. XXI. 29.) *Quia humiliatus eſt mei cauſa, non inducam hoc malum in diebus ſuis.*

Non ſolum autem ratione oſtenditur, quod Regibus excellens præmium debeatur, ſed etiam auctoritate divina firmatur. Dicitur enim in Zach. XII. quod in illa beatitudinis die qua erit Dominus protector habitantibus in Hieruſalem, ideſt in viſione pacis æternæ, aliorum domus erunt ſicut domus David, quia ſcilicet omnes Reges erunt, & regnabunt cum Chriſto, ſicut membra cum capite. Sed domus David erit ſicut domus Dei: quia ſicut regendo fideliter Dei officium geſſit in populo, ita in præmio Deo propinquius erit, & inhærebit. Hoc etiam fuit apud gentiles aliqualiter ſomniatum, dum civitatum rectores, atque ſervatores in deos transformari putabant.

C A P U T X.

Quod Rex & princeps ſtudere debet ad bonum regimen propter bonum ſui ipſius, & utile quod inde ſequitur: cuius contrarium ſequitur regimen tyrannicum.

CUm Regibus tam grande in cæleſti beatitudine præmium proponatur, ſi bene in regendo ſe habuerint, diligenti cura ſe ipſos obſervare debent, ne in tyrannidem convertantur. Nihil enim eis acceptabilius eſſe debet quam quod ex honore regio, quo ſublimantur in terris, in cæleſtis regni gloriam transferantur. Errant vero tyranni, qui propter quædam terrena commoda iuſtitiam deſerunt, qui tanto privantur præmio, quod adipiſci poterant iuſte regendo. Quam autem ſtultum ſit pro huiuſmodi parvis, & temporalibus bonis maxima, & ſempiterna perdere bona, nullus niſi ſtultus, aut infidelis ignorat. Addendum eſt etiam, quod hæc temporalia commoda, propter quæ tyranni iuſtitiam deſerunt, magis ad lucrum proveniunt Regibus, dum iuſtitiam ſervant. Primo namque inter mundana omnia nihil eſt quod amicitiæ dignæ præferendum videatur. Ipſa namque eſt quæ virtuoſos in unum conciliat, virtutem conſervat, atque promovet. Ipſa eſt qua omnes indigent in quibuſcumque negotiis peragendis: quæ nec proſperis importune ſe ingerit, nec deſerit in adverſis. Ipſa eſt quæ maximas delectationes affert, intantum ut quæcumque delectabilia in tædium ſine amicis vertantur. Quælibet autem aſpera, facilia, & prope nulla facit amor: nec eſt alicuius tyranni tanta crudelitas ut amicitia non delectetur. Dionyſius enim quondam *Syracuſanorum* tyrannus cum duorum amicorum, qui Damon, & *Pythias* dicebantur, alterum occidere vellet, is qui occidendus erat, inducias impetravit ut domum profectus res ſuas ordinaret; alter vero amicorum ſeſe tyranno obſidem pro eius reditu dedit. Appropinquante autem promiſſo die, nec illo redeunte, unuſquiſque fideiuſſorem ſtultitiæ arguebat. At ille nihil ſe metuere de amici conſtantia prædicabat. Eadem autem hora qua fuerat occidendus, rediit. Admirans autem amborum animum tyrannus, ſupplicium propter fidem amicitiæ remiſit, inſuper rogans ut eum tertium reciperent in amicitiæ gradu. Hoc autem amicitiæ bonum quamvis deſiderent tyranni, conſequi tamen non poſſunt. Dum enim commune bonum non quærunt, ſed proprium, fit parva, vel nulla communio eorum ad ſubditos. Omnis autem amicitia ſuper aliqua communione firmatur. Eos enim qui conveniunt vel per naturæ originem, vel per morum ſimilitudinem, vel per cuiuſcumque ſocietatis communionem, videmus amicitia coniungi. Parva igitur, vel potius nulla eſt amicitia tyranni & ſubditi; ſimulque dum ſubditi per tyrannicam iniuſtitiam opprimuntur, & ſe amari non ſentiunt, ſed contemni, nequaquam amant. Nec habent tyranni unde de ſubditis

(a) *Vulgata* dives: *& mox* in pecunia, & theſauris.

ditis conquerantur, ſi ab eis non diliguntur, quia nec ipſi tales ſe ipſis exhibent, ut diligi ab eis debeant. Sed boni Reges dum communi profectui ſtudioſe intendunt, & eorum ſtudio ſubditi plura commoda ſe aſſequi ſentiunt, diliguntur a plurimis, dum ſubditos ſe amare demonſtrant: quia & hoc eſt maioris malitiæ quam quod in multitudine cadat, ut odio habeantur amici, & benefactoribus rependatur malum pro bono. Et ex hoc amore provenit ut bonorum Regum regnum ſit ſtabile, dum pro ipſis ſe ſubditi quibuſcumque periculis exponere non recuſant. Cuius exemplum in Iulio Cæſare apparet, de quo Svetonius refert, quod milites ſuos uſque adeo diligebat, ut audita quorumdam cæde capillos, & barbam ante non demſerit quam vindicaſſet: quibus rebus devotiſſimos ſibi, & ſtrenuiſſimos milites reddidit; ita quod plerique eorum capti, conceſſam ſibi ſub ea conditione vitam, ſi militare adverſus Cæſarem vellent, recuſarent. Octavianus etiam Auguſtus, qui modeſtiſſime imperio uſus eſt, intantum diligebatur a ſubditis, ut plerique morientes, victimas quas devoverant, immolari mandarent, quia eum ſuperſtitem reliquiſſent. Non eſt ergo facile ut Principis perturbetur dominium, quem tanto conſenſu populus amat: propter quod Salomon dicit Prov. XXIX. 14. *Rex qui iudicat in iuſtitia pauperes, thronus eius in æternum firmabitur*. Tyrannorum vero dominium diuturnum eſſe non poteſt, cum ſit multitudini odioſum. Non poteſt enim diu conſervari quod votis multorum repugnat. Vix enim a quoquam præſens vita tranſigitur quin aliquas adverſitates patiatur. Adverſitatis autem tempore occaſio deeſſe non poteſt contra tyrannum inſurgendi, & ubi adſit occaſio, non deerit ex multis vel unus qui occaſione non utatur. Inſurgentem autem populus votive proſequitur: nec de facili carebit effectu quod cum favore multitudinis attentatur. Vix ergo poteſt contingere quod tyranni dominium protendatur in longum.

Hoc etiam manifeſte patet, ſi quis conſideret unde tyranni dominium conſervatur. Non enim conſervatur amore, cum parva, vel nulla ſit amicitia ſubiectæ multitudinis ad tyrannum, ut ex præhabitis patet. De ſubditorum autem fide tyrannis confidendum non eſt. Non enim invenitur tanta virtus in multis, ut fidelitatis virtute reprimantur, ne indebitæ ſervitutis iugum, ſi poſſint, excutiant. Fortaſſis autem nec fidelitati contrarium reputabitur ſecundum opinionem multorum, ſi tyrannicæ nequitiæ qualitercumque obvietur. Reſtat ergo ut ſolo timore tyranni regimen ſuſtentetur: unde & timeri ſe a ſubditis tota intentione procurant. Timor autem eſt debile fundamentum: nam qui timore ſubduntur, ſi occurrat occaſio qua poſſint impunitatem ſperare, contra præſidentes inſurgunt eo ardentius, quo magis contra voluntatem ex ſolo timore cohibebantur; ſicut ſi aqua per violentiam includatur, cum aditum invenerit, impetuoſius fluit. Sed nec ipſe timor caret periculo, cum ex nimio timore plerique in deſperationem inciderint. Salutis autem deſperatio audacter ad quælibet attentanda præcipitat. Non poteſt igitur tyranni dominium eſſe diuturnum.

Hoc etiam non minus exemplis quam rationibus apparet. Si quis enim antiquorum geſta, & modernorum eventus conſideret, vix inveniet dominium tyranni alicuius diuturnum fuiſſe. Unde & Ariſtoteles in ſua Politica multis tyrannis enumeratis, omnium demonſtrat dominium brevi tempore fuiſſe finitum; quorum tamen aliqui diutius præfuerunt, quia non multum in tyrannide excedebant, ſed quantum ad multa imitabantur regalem modeſtiam.

Adhuc autem hoc magis fit manifeſtum ex conſideratione divini iudicii. Ut enim in Iob XXXIV. 30. dicitur, *regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi*. Nullus autem verius hypocrita dici poteſt quam qui Regis aſſumit officium, & exhibet ſe tyrannum. Nam hypocrita dicitur qui alterius repræſentat perſonam, ſicut in ſpectaculis fieri conſuevit. Sic igitur Deus præfici permittit tyrannos ad puniendum ſubditorum peccata. Talis autem punitio in Scripturis ira Dei conſuevit nominari. Unde per Oſee XIII. 11. Dominus dicit: *Dabo* (a) *vobis Regem in furore meo*. Infelix eſt autem Rex qui populo in furore Dei conceditur. Non enim eius ſtabile poteſt eſſe dominium: quia *non obliviſcetur miſereri Deus, nec continebit in ira ſua miſericordias ſuas*: (Pſal. LXXVI. 10.) quinimmo per Ioel. II. 13. dicitur, quod eſt *patiens, & multæ miſericordiæ, & præſtabilis ſuper malitia*. Non igitur permittit Deus diu regnare tyrannos, ſed poſt tempeſtatem per eos inductam populo, per eorum deiectionem tranquillitatem inducet. Unde Eccli. X. 17. dicitur: *Sedes du-* *cum*

(a) *Vulgata* tibi.

Digitized by Google

cum ſuperborum deſtruxit Deus, & ſedere fecit mites pro eis.

Experimento etiam magis apparet, quod Reges per iuſtitiam magis adipiſcuntur divitias quam per rapinam tyranni. Quia enim dominium tyrannorum ſubiectæ multitudini diſplicet, ideo opus habent tyranni multos habere ſatellites, per quos contra ſubditos tuti reddantur, in quibus neceſſe eſt plura expendere quam a ſubditis rapiant. Regum autem dominium, quod ſubditis placet, omnes ſubditos pro ſatellitibus ad cuſtodiam habet, in quibus expendere opus non eſt; ſed interdum in neceſſitatibus plura Regibus ſponte donant quam tyranni diripere poſſint; & ſic impletur quod Salomon dicit Prover. XI. 24. *Alii*, ſcilicet Reges, *dividunt propria*, benefaciendo ſubiectis, *& ditiores ſiunt; alii*, ſcilicet tyranni, *rapiunt non ſua, & ſemper in egeſtate ſunt*. Similiter autem iuſto Dei contingit iudicio ut qui divitias iniuſte congregant, inutiliter eas diſpergant, aut etiam iuſte auferantur ab eis. Ut enim Salomon dicit Eccle. v. 9. *avarus non implebitur pecunia; & qui amat pecunias, fructum non capiet ex eis:* quinimmo, ut Proverb. XV. 27. dicit, *conturbat domum ſuam qui ſectatur avaritiam*. Regibus vero qui iuſtitiam quærunt, divitiæ adduntur a Deo; ſicut Salomon, qui dum ſapientiam quæſivit ad faciendum iudicium, promiſſionem de abundantia divitiarum accepit.

De fama vero ſuperfluum videtur dicere. Quis enim dubitet bonos Reges non ſolum in vita, ſed magis poſt mortem quodammodo laudibus hominum vivere, & in deſiderio haberi; malorum vero nomen aut ſtatim deficere, vel ſi excellentes in malitia fuerint, cum deteſtatione eorum rememorari? Unde Salomon dicit Proverb. X. 7. *Memoria iuſti cum laudibus, nomen autem impiorum putreſcet*: quia vel deficit, vel remanet cum fœtore.

CAPUT XI.

Quod bona etiam mundialia, ut ſunt divitiæ, poteſtas, honor, & fama, magis proveniunt Regibus quam tyrannis: & de malis quæ incurrunt tyranni etiam in hac vita.

Ex his ergo manifeſtum eſt quod ſtabilitas poteſtatis, divitiæ, honor, & fama magis Regibus quam tyrannis ad votum proveniunt; propter quæ tamen indebite adipiſcenda declinat in tyrannidem Princeps. Nullus enim a iuſtitia declinat niſi cupiditate alicuius commodi tractus. Privatur inſuper tyrannus excellentiſſima beatitudine, quæ Regibus debetur pro præmio; & quod eſt gravius, maximum tormentum ſibi acquirit in pœnis. Si enim qui unum hominem ſpoliat, vel in ſervitutem redigit, vel occidit, maximam pœnam meretur, quantum quidem ad iudicium hominum mortem, quantum vero ad iudicium Dei damnationem æternam; quanto magis putandum eſt tyrannum deteriora mereri ſupplicia, qui undique ab omnibus rapit, contra omnium libertatem laborat, pro libito voluntatis ſuæ quoſcumque interficit? Tales inſuper raro pœnitent; vento inflati ſuperbiæ, merito peccatorum a Deo deſerti, & adulationibus hominum delibuti, rarius digne ſatisfacere poſſunt. Quando enim reſtituent omnia quæ præter iuſtitiæ debitum abſtulerunt? Ad quæ tamen reſtituenda nullus dubitat eos teneri. Quando recompenſabunt eis quos oppreſſerunt, & iniuſte qualitercumque læſerunt? Adiicitur autem ad eorum impœnitentiam, quod omnia ſibi licita æſtimant quæ impune ſine reſiſtentia facere potuerunt: unde non ſolum emendare non ſatagunt quæ male fecerunt, ſed ſua conſuetudine pro auctoritate utentes, peccandi audaciam tranſmittunt ad poſteros; & ſic non ſolum ſuorum facinorum apud Deum rei tenentur, ſed etiam eorum quibus apud Deum peccandi occaſionem reliquerunt. Aggravatur etiam eorum peccatum ex dignitate ſuſcepti officii. Sicut enim terrenus Rex gravius punit ſuos miniſtros, ſi invenit eos ſibi contrarios; ita Deus magis puniet eos quos ſui regiminis executores, & miniſtros facit, ſi nequiter agant, Dei iudicium in amaritudinem convertentes. Unde & in Libro Sapientiæ VI. 5. ad Reges iniquos dicitur: *Quoniam cum eſſetis miniſtri regni illius, non recte iudicaſtis, neque cuſtodiſtis legem* (a) *iuſtitiæ, nec ſecundum voluntatem Dei ambulaſtis; horrende, & cito apparebit vobis: quoniam iudicium duriſſimum* (b) *his qui præſunt fiet. Exiguo enim conceditur miſericordia; potentes autem potenter tormenta patientur*. Et Nabuchodonoſor per Iſa. XIV. 15. dicitur: *Ad infernum detraheris in profundum laci. Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque proſpicient* quaſi profundius in pœnis ſubmerſum. Si igitur Regibus abundant temporalia bona, & proveniunt, & ex-

(a) *Al.* iuſtitiæ noſtræ. (b) *Al.* in his.

Digitized by Google

& excellens beatitudinis gradus præparatur a Deo; tyranni autem a temporalibus bonis quæ cupiunt, plerumque fruſtrantur, multis inſuper periculis ſubiacentes, & quod eſt amplius, bonis æternis privantur, ad pœnas graviſſimas reſervati: vehementer ſtudendum eſt his qui regendi officium ſuſcipiunt, ut Reges ſe ſubditis præbeant, non tyrannos. De Rege autem quid ſit, & quod expediat multitudini Regem habere; adhuc autem quod præſidi expediat ſe Regem multitudini exhibere ſubiectæ, non tyrannum: tanta a nobis dicta ſint.

CAPUT XII.

Procedit ad oſtendendum Regis officium, ubi ſecundum viam naturæ oſtendit Regem eſſe in regno ſicut anima eſt in corpore, & ſicut Deus eſt in mundo.

Conſequens autem ex dictis eſt conſiderare, quod ſit Regis officium, & qualem oporteat eſſe Regem. Quia vero ea quæ ſunt ſecundum artem, imitantur ea quæ ſunt ſecundum naturam, ex quibus accipimus ut ſecundum rationem operari poſſimus; optimum videtur Regis officium a forma regiminis naturalis aſſumere. Invenitur autem in rerum natura regimen & univerſale, & particulare. Univerſale quidem, ſecundum quod omnia ſub Dei regimine continentur, qui ſua providentia univerſa gubernat. Particulare autem regimen maxime quidem divino regimini ſimile eſt, quod invenitur in homine: qui ob hoc minor mundus appellatur, quia in eo invenitur forma univerſalis regiminis. Nam ſicut univerſa creatura corporea, & omnes ſpirituales virtutes ſub divino regimine continentur; ſic & corporis membra, & ceteræ vires animæ a ratione reguntur. & ſic quodammodo ſe habet ratio in homine, ſicut Deus in mundo. Sed quia, ſicut ſupra oſtendimus, homo eſt animal naturaliter ſociale, in multitudine vivens; ſimilitudo divini regiminis invenitur in homine non ſolum quantum ad hoc quod per rationem regitur unus homo, ſed etiam quantum ad hoc quod per rationem unius hominis regitur multitudo: quod maxime pertinet ad officium Regis, dum & in quibuſdam animalibus quæ ſocialiter vivunt, quædam ſimilitudo invenitur huius regiminis, ſicut in apibus, in quibus & reges eſſe dicuntur, non quod in eis per rationem ſit regimen, ſed per inſtinctum naturæ inditum a ſummo regente, qui eſt auctor naturæ. Hoc igitur officium Rex ſe ſuſcepiſſe cognoſcat, ut ſit in regno ſicut in corpore anima, & ſicut Deus in mundo. Quæ ſi diligenter recogitet, ex altero iuſtitiæ in eo zelus accenditur, dum conſiderat ad hoc ſe poſitum ut loco Dei iudicium regno exerceat; ex altero vero manſuetudinis, & clementiæ lenitatem acquirit, dum reputat ſingulos qui ſuo ſubſunt regimini, ſicut propria membra.

CAPUT XIII.

Aſſumit ex hac ſimilitudine modum regiminis, ut ſicut Deus unamquamque rem diſtinguit quodam ordine, & propria operatione, & loco, ita Rex ſubditos ſuos in regno: & eodem modo de anima.

Oportet igitur conſiderare, quid Deus in mundo faciat: ſic enim maniſeſtum erit quid immineat Regi faciendum. Sunt autem univerſaliter conſideranda duo opera Dei in mundo: unum quo mundum inſtituit; alterum quo mundum inſtitutum gubernat. Hæc etiam duo opera anima habet in corpore. Nam primo quidem virtute animæ informatur corpus, deinde vero per animam corpus regitur, & movetur. Horum autem ſecundum quidem magis proprie pertinet ad Regis officium: unde ad omnes Reges pertinet gubernatio, & a gubernationis regimine Regis nomen accipitur. Primum autem opus non omnibus Regibus convenit: non enim omnes regnum, aut civitatem inſtituunt, in quo regnant; ſed regno, ac civitati iam inſtitutis regiminis curam impendunt. Eſt autem conſiderandum, quod niſi præceſſiſſet qui inſtitueret civitatem, aut regnum, locum non haberet gubernatio regni. Sub Regis enim officio comprehenditur etiam inſtitutio civitatis, & regni: nonnulli enim civitates inſtituerunt, in quibus regnarent, ut Ninus Ninivem, & Romulus Romam. Similiter etiam ad gubernationis officium pertinet ut gubernata conſervet, ac eis utatur ad quod ſunt conſtituta. Non igitur gubernationis officium plene cognoſci poterit, ſi inſtitutionis ratio ignoretur. Ratio autem inſtitutionis regni ab exemplo inſtitutionis mundi ſumenda eſt: in quo primo conſideratur ipſarum rerum productio, deinde partium mundi ordinata diſtinctio. Ulterius autem ſingulis mundi partibus diverſæ rerum ſpecies diſtributæ videntur, ut ſtellæ cælo, volucres aeri,

Digitized by Google

ri, piſces aquæ, animalia terræ: deinde ſingulis ea quibus indigent, abundanter divinitus proviſa videntur. Hanc autem inſtitutionis rationem Moyſes ſubtiliter, & diligenter expreſſit. Primo enim rerum productionem proponit dicens: *In principio creavit Deus cælum, & terram*. Deinde ſecundum ordinem convenientem omnia divinitus diſtincta eſſe denuntiat, videlicet diem a nocte, a ſuperioribus inferiora, mare ab arida. Hinc cælum luminaribus, avibus aerem, mare piſcibus, animalibus terram ornatam refert: ultimo aſſignatum hominibus terræ, animaliumque dominium. Uſum vero plantarum tam ipſis, quam animalibus ceteris ex providentia divina denuntiat. Inſtitutor autem civitatis, & regni de novo producere homines, & loca ad inhabitandum, & cetera vitæ ſubſidia non poteſt; ſed neceſſe habet his uti quæ in natura præexiſtunt; ſicut etiam ceteræ artes operationis ſuæ materiam a natura accipiunt, ut fabri ferrum, ædificator ligna, & lapides in artis uſum aſſumunt.

Neceſſe eſt igitur inſtitutori civitatis, & regni primum quidem congruum locum eligere qui ſalubritate habitatores conſervet, ubertate ad victum ſufficiat, amœnitate delectet, munitione ab hoſtibus tutos reddat. Quod ſi aliquid de dicta opportunitate deficiat, tanto locus erit convenientior, quanto plura, vel magis neceſſaria de prædictis habuerit. Deinde neceſſe eſt ut locum electum inſtitutor civitatis, aut regni diſtinguat ſecundum exigentiam eorum quæ perfectio civitatis, aut regni requirit: puta, ſi regnum inſtituendum ſit, oportet providere quis locus aptus ſit urbibus conſtituendis, quis villis, quis caſtris: ubi conſtituenda ſint ſtudia litterarum, ubi exercitia militum, ubi negotiatorum conventus; & ſic de aliis quæ perfectio regni requirit. Si autem inſtitutioni civitatis opera detur, providere oportet quis locus ſit ſacris, quis iuri reddendo, quis artificibus ſingulis deputandus. Ulterius autem oportet homines congregare, qui ſunt congruis locis ſecundum ſua officia deputandi. Demum vero providendum eſt ut ſingulis neceſſaria ſuppetant ſecundum uniuſcuiuſque conſtitutionem, & ſtatum: aliter enim nequaquam poſſet regnum, vel civitas commanere.

Hæc igitur ſunt, ut ſummarie dicatur, quæ ad Regis officium pertinent in inſtitutione civitatis, aut regni, ex ſimilitudine inſtitutionis mundi aſſumpta.

CAPUT XIV.

Quis modus gubernandi competat Regi, quia ſecundum modum gubernationis divinæ: qui quidem modus gubernandi a gubernatione navis ſumpſit initium: ubi & ponitur comparatio ſacerdotalis dominii, & regalis.

Sicut autem inſtitutio civitatis, aut regni ex forma inſtitutionis mundi convenienter accipitur; ſic & gubernationis ratio ex gubernatione ſumenda eſt. Eſt tamen præconſiderandum, quod gubernare eſt id quod gubernatur, convenienter ad debitum finem perducere. Sic etiam navis gubernari dicitur, dum per nautæ induſtriam recto itinere ad portum illæſa perducitur. Si igitur aliquid ad finem extra ſe ordinetur, ut navis ad portum; ad gubernatoris officium pertinebit non ſolum ut rem in ſe conſervet illæſam, ſed quod ulterius ad finem perducat. Si vero aliquid eſſet cuius finis non eſſet extra ipſum, ad hoc ſolum intenderet gubernatoris intentio ut rem illam in ſua perfectione conſervaret illæſam. Et quamvis nihil tale inveniatur in rebus poſt ipſum Deum, qui eſt omnibus finis; erga id tamen quod ad extrinſecum ordinatur, multipliciter cura impeditur a diverſis. Nam forte alius erit qui curam gerit ut res in ſuo eſſe conſervetur; alius autem, ut ad ulteriorem perfectionem perveniat; ut in ipſa navi, unde gubernationis ratio aſſumitur, manifeſte apparet. Faber enim lignarius curam habet reſtaurandi, ſi quid collapſum fuerit in navi, ſed nauta ſollicitudinem gerit ut navem perducat ad portum: ſic etiam contingit in homine. Nam medicus curam gerit ut vita hominis conſervetur in ſanitate; œconomus, ut ſuppetant neceſſaria vitæ; doctor autem curam gerit ut veritatem cognoſcat; inſtitutor autem morum, ut ſecundum rationem vivat. Quod ſi homo non ordinaretur ad aliud exterius bonum, ſufficerent homini curæ prædictæ. Sed eſt quoddam bonum extraneum homini, quamdiu mortaliter vivit, ſcilicet ultima beatitudo, quæ in fruitione Dei expectatur poſt mortem: quia, ut Apoſtolus ait II. ad Corinth. v. 6. *quamdiu ſumus in corpore, peregrinamur a Domino*. Unde homo chriſtianus, cui beatitudo illa eſt per Chriſti ſanguinem acquiſita, & qui pro ea aſſequenda Spiritus ſancti arrham accepit, indiget alia ſpirituali cura, per quam dirigatur ad portum ſalutis æternæ. Hæc autem

autem cura per miniſtros Eccleſiæ Chriſti fidelibus exhibetur. Idem autem oportet eſſe iudicium de fine totius multitudinis, & unius. Si igitur finis hominis eſſet bonum quodcumque in ipſo exiſtens, & regendæ multitudinis finis ultimus eſſet ſimiliter ut tale bonum multitudo acquireret, & in eo permaneret. Et ſi quidem talis ultimus ſive unius hominis, ſive multitudinis finis eſſet corporalis, vita, & ſanitas corporis; medici eſſet officium. Si autem ultimus finis eſſet divitiarum affluentia, œconomus rex quidam multitudinis eſſet. Si vero bonum cognoſcendæ veritatis tale quid eſſet ad quod poſſet multitudo pertingere, rex haberet doctoris officium. Videtur autem ultimus finis eſſe multitudinis congregatæ, vivere ſecundum virtutem. Ad hoc enim homines congregantur ut ſimul bene vivant, quod conſequi non poſſet unuſquiſque ſingulariter vivens. Bona autem vita eſt ſecundum vittutem. Virtuoſa igitur vita eſt congregationis humanæ finis. Huius autem ſignum eſt quod hi ſoli pattes ſint multitudinis congregatæ qui ſibi invicem communicant in bene vivendo. Si enim propter ſolum vivere homines convenirent; animalia, & ſervi eſſent pars aliqua congregationis civilis. Si vero propter acquirendas divitias; omnes ſimul negotiantes ad unam civitatem pertinerent; ſicut videmus eos ſolos ſub una multitudine computari qui ſub eiſdem legibus, & eodem regimine diriguntur ad bene vivendum. Sed quia homo vivendo ſecundum vittutem ad ulteriorem finem ordinatur, qui conſiſtit in fruitione divina, ut ſupra iam diximus; oportet eumdem finem eſſe multitudinis humanæ qui eſt hominis unius. Non eſt ergo ultimus finis multitudinis congregatæ vivere ſecundum vittutem, ſed per virtuoſam vitam pervenire ad fruitionem divinam. Si quidem autem ad hunc finem perveniri poſſet virtute humanæ naturæ, neceſſe eſſet ut ad officium Regis pertineret dirigere homines in hunc finem. Hunc enim dici Regem ſupponimus cui ſumma regiminis in rebus humanis committitur. Tanto autem eſt regimen ſublimius, quanto ad finem ulteriorem ordinatur. Semper enim invenitur ille ad quem pertinet ultimus finis imperare operantibus ea quæ ad finem ultimum ordinantur; ſicut gubernator, ad quem pertinet navigationem diſponere, imperat ei qui navem conſtituit, qualem navem navigationi aptam facere debeat; civilis autem qui utitur armis, imperat fabro qualia arma fabricet. Sed quia finem fruitionis divinæ non conſequitur homo per virtutem humanam, ſed virtute divina, iuxta illud Apoſtoli Rom. VI. 23. *Gratia Dei, vita æterna*; perducere ad illum finem non humani erit, ſed divini regiminis. Ad illum igitur Regem huiuſmodi regimen pertinet qui non eſt ſolum homo, ſed etiam Deus, ſcilicet ad Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui homines filios Dei faciens in cæleſtem gloriam introduxit. Hoc igitur eſt regimen ei traditum quod non corrumpetur: propter quod non ſolum Sacerdos, ſed Rex in Scripturis ſacris nominatur, dicente Hierem. XXIII. 5. *Regnabit Rex, & ſapiens erit*. Unde ab eo regale ſacerdotium derivatur: &, quod eſt amplius, omnes Chriſti fideles, inquantum ſunt membra eius, reges, & ſacerdotes dicuntur. Huius ergo regni miniſterium, ut a terrenis eſſent ſpiritualia diſtincta, non terrenis Regibus, ſed ſacerdotibus eſt commiſſum, & præcipue ſummo Sacerdoti ſucceſſori Petri, Chriſti vicario, Romano Pontifici: cui omnes Reges populi chriſtiani oportet eſſe ſubditos ſicut ipſi Domino Ieſu Chriſto. Sic enim ei ad quem finis ultimi cura pertinet, ſubdi debent illi ad quos pertinet cura antecedentium finium, & eius imperio dirigi. Quia igitur ſacerdotium gentilium, & totus divinorum cultus erat propter temporalia bona conquirenda, quæ omnia ordinantur ad multitudinis bonum commune, cuius Regi cura incumbit; convenienter ſacerdotes gentilium Regibus ſubdebantur. Sed & quia in veteri lege promittebantur bona terrena non a dæmonibus, ſed a Deo vero religioſo populo exhibenda; inde & in lege veteri ſacerdotes Regibus leguntur fuiſſe ſubiecti. Sed in nova lege eſt ſacerdotium altius, per quod homines traducuntur ad bona cæleſtia: unde in lege Chriſti Reges debent ſacerdotibus eſſe ſubiecti. Propter quod mirabiliter ex divina providentia factum eſt ut in Romana urbe, quam Deus præviderat chriſtiani populi principalem ſedem futuram, hic mos paulatim inoleſceret, ut civitatum rectores ſacerdotibus ſubiacerent. Sicut enim Valerius Maximus refert, *omnia poſt religionem ponenda ſemper noſtra civitas duxit, etiam in quibus ſummæ maieſtatis decus conſpici voluit. Quapropter non dubitaverunt ſacris imperia ſervire, ita ſe humanarum rerum habitura regimen æſtimantia, ſi divinæ potentiæ bene atque conſtanter fuiſſent famulata*. Quia vero etiam futurum erat

ut

Digitized by Google

ut io Gallia chriſtiani ſacerdotii plurimum vigeret religio, divinitus eſt permiſſum ut etiam apud Gallos gentiles ſacerdotes, quos Druidas nomioabant, totius Galliæ ius diffinireot, ut refert Iulius Cæſar in Libro quem de Bello Gallico ſcripſit.

CAPUT XV.

Quod ſicut ad ultimum finem conſequendum requi.itur ut Rex ſubditos ſuos ad vivendum ſecundum virtutem diſponat, ita ad fines medios: & ponuntur hic quæ ſunt illa quæ ordinant ad bene vivendum, & quæ impediunt: & quod remedium Rex apponere debet circa dicta impedimenta.

SIcut autem ad vitam, quam in cælo ſperamus, beatam ordinatur ſicut ad finem vita qua hic homioes bene vivunt; (*a*) ita ad booum multitudinis ordioaotur ſicut ad finem quæcumque particularia bona per hominem procuraotur, ſive divitiæ, ſive lucra, ſive ſaoitas, ſive facuodia, vel eruditio. Si igitur, ut dictum eſt, qui de ultimo fine curam habet, præeſſe debet his qui curam habent de ordinatis ad fioem, & eos dirigere ſuo imperio; manifeſtum ex dictis fit, quod Rex ſicut domioio & regimioi quod adminiſtratur per ſacerdotii officium, ſubdi debet, ita præeſſe debet omnibus humanis officiis, & ea imperio ſoi regiminis ordinare. Cuicumque autem incumbit aliquid perficere quod ordinatur in aliud ſicut in finem, hoc debet attendere ut ſuum opus ſit congruum fini; ſicut faber facit gladium ut pugnæ conveniat, & ædificator ſic debet domum diſponere ut ad habitandum ſit apta.

Quia igitur vitæ, qua in præſenti bene vivimus, fiois eſt beatitudo cæleſtis; ad Regis officium pertioet ea ratione vitam multitudinis booam procurare ſecundum quod congruit ad cæleſtem beatitudinem conſequendam, ut ſcilicet ea præcipiat quæ ad cæleſtem beatitudinem ducunt, & eorum contraria, ſecuodum quod fuerit poſſibile, interdicat. Quæ autem ſit ad veram beatitudioem via, & quæ ſint impedimeota eius, ex lege divina cognoſcitur, cuius doctrina pertinet ad ſacerdotum officium ſecundum illud Malachiæ II. 7. *Labia* (*b*) *ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent de ore eius*. Et ideo in Deuter. XVII. 18. Dominus præcipit: *Poſtquam ſederit Rex in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar a ſacerdote Leviticæ tribus, & habebit ſecum, legetque illud omnibus diebus vitæ ſuæ, ut diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba, & cæremonias eius quæ in lege præcepta ſunt*. Per legem igitur divioam edoctus, ad hoc præcipuum ſtudium debet intendere, qualiter multitudo ſibi ſubdita bene vivat: quod quidem ſtudium in tria dividitor, ut primo quidem in ſubiecta multitudine bonam vitam ioſtituat, ſecundo ut ioſtitutam conſervet, tertio ut conſervatam ad meliora promoveat.

Ad bonam autem unius hominis vitam duo requiruntur: unum principale, quod eſt operatio ſecundum virtutem (virtus eoim eſt qua bene vivitur;) aliud vero ſecundarium, & quaſi inſtrumentale, ſcilicet corporalium booorum ſufficientia, quorum uſus eſt neceſſarius ad actum virtutis. Ipſa tamen hominis uoitas per naturam cauſatur, multitudiois autem uoitas, quæ pax dicitur, per regeotis induſtriam eſt procuranda. Sic igitur ad bonam vitam multitudiois inſtituendam tria requiruntur. Primo quidem ut multitudo in unitate pacis conſtituatur. Secuodo ut multitudo vinculo pacis unita dirigatur ad bene agendum: ſicut enim homo oihil bene agere poteſt niſi præſuppoſita ſuarum partium unitate; ita hominum multitudo pacis uoitate carens, dum impugnat ſe ipſam, impeditur a bene agendo. Tertio vero requiritur ut per regentis induſtriam neceſſariorum ad bene viveodum adſit ſufficiens copia. Sic igitur bona vita per Regis officium in multitudine conſtituta, cooſequeos eſt ut ad eius conſervatiooem intendat.

Sunt aotem tria quibus bonum publicom permanere non ſinitur. Quorum quidem unum eſt a natura provenieos. Non enim bonum multitudiois ad uoum tantum tempus inſtitui debet, ſed ut ſit quodammodo perpetuum. Homioes autem cum ſint mortales, in perpetuum durare non poſſuot: nec dum vivunt, ſemper ſunt in eodem vigore, quia multis variationibus humana vita ſubiicitur; & ſic ooo ſunt homines ad eadem officia peragenda æqualiter per totam vitam idonei. Aliud autem impedimentum boni publici conſervandi ab interiori proveniens, in perverſitate voluntarum conſiſtit, dum vel ſunt deſides ad ea peragenda quæ requirit reſpublica, vel ioſuper ſunt paci multitudinis noxii, dum tranſgrediendo iuſtitiam, alio-

(a) *Al.* ita bonum multitudinis ordinat ſicut ad finem &c. (b) *Al.* Sacerdotum cuſtodiunt.

Digitized by Google

aliorum pacem perturbant. Tertium autem impedimentum reipublicæ conſervandæ ab exteriori cauſatur, dum per incurſum hoſtium pax diſſolvitur, & interdum regnum, aut civitas funditus diſſipatur. Igitur circa tria prædicta triplex cura imminet Regi. Primo quidem de ſucceſſione hominum, & ſubſtitutione illorum qui diverſis officiis præſunt, ut ſicut per divinum regimen in rebus corruptibilibus, quia ſemper eadem durare non poſſunt, proviſum eſt ut per generationem alia io locum aliorum ſuccedant, ut vel ſic conſervetur integritas univerſi; ita per Regis ſtudium conſervetur ſubiectæ multitudinis bonum, dum ſolicite curat qualiter alii in deficientium locum ſuccedant. Secundo autem ut ſuis legibus, & præceptis, pœnis, & præmiis homines ſibi ſubiectos ab iniquitate coerceat, & ad opera virtnoſa inducat, exemplum a Deo accipiens, qui hominibus legem dedit, obſervantibus quidem mercedem, tranſgredientibus pœnas retribuens. Tertio imminet Regi cura ut multitudo ſibi ſubiecta cootra hoſtes tota reddatur. Nihil enim prodeſſet interiora vitare pericula, ſi ab exterioribus defendi non poſſet.

Sic igitur bonæ multitudinis inſtitutioni tertium reſtat ad Regis officium pertinens, ut ſit de promotione ſolicitus: quod ſit dum in ſingulis quæ præmiſſa ſunt, ſi quid inordinatum eſt, corrigere; ſi quid deeſt, ſupplere; ſi quid melius fieri poteſt, ſtudet perficere. Unde & Apoſtolus I. Corinth. xii. fideles monet ut ſemper æmulentur chariſmata meliora.

Hæc igitur ſunt quæ ad Regis officium pertinent, de quibus per ſingula diligentius tractare oportet.

DE REGIMINE PRINCIPUM

LIBER II.

CAPUT I.

Qualiter ad Regem pertinet inſtituere civitatem, vel caſtra ad gloriam conſequendam: & quod eligere debet ad hoc loca temperata; & quæ commoda ex hoc, regno conſequantur, & quæ incommoda de contrario.

PRimum igitur præcipue oportet exponere Regis officium ab inſtitutione civitatis, aut regni. Nam ſicut Vegetius dicit, potentiſſimæ nationes, & principes nominati nullam maiorem potuerunt gloriam aſſequi quam aut fundare novas civitates, aut ab aliis conditas in nomen ſuum ſub quadam amplificatione transferre: quod quidem documentis ſacræ Scripturæ concordat. Dicit enim Sapiens in Eccli xl. 19. quod *ædificatio civitatis confirmabit nomen*. Hodie namque nomen Romuli neſciretur, niſi quia condidit Romam. In inſtitutione autem civitatis, aut regni, ſi copia detur, primo quidem eſt regio per Regem eligenda, qoam temperatam eſſe oportet. Ex regionis enim temperie habitatores multa commoda conſequuntur. Primo namque conſequuntur homines ex temperie regionis incolumitatem corporis, & longitudinem vitæ. Cum enim ſaoitas in quadam temperie humorum conſiſtat, in loco temperato conſervabitur ſanitas: ſimile oamque ſuo ſimili conſervatur. Si autem fuerit exceſſus caloris, vel frigoris, neceſſe eſt quod ſecundum qnalitatem aeris corporis qualitas immutetur: unde quadam oaturali induſtria animalia qnædam tempore frigido ad calida loca ſe transferunt, rurſum tempore calido loca frigida repetentes, ut ex contraria diſpoſitione loci, temporis temperiem conſequantur. Rurſus, cum animal vivat per calidum, & humidum, ſi fuerit calor intenſus, cito naturale humidum exſiccatur, & deficit vita; ſicut lucerna cito extinguitur, ſi humor infuſus cito per ignis magnitudioem conſumatur. Unde in quibuſdam calidiſſimis Aethiopum regionibus homines ultra triginta annos oon vivere perhibentur. In regionibus vero frigidis in exceſſu, naturale humidum de facili congelatur, & calor naturalis extinguitur. Deinde ad opportunitates bellorum, quibus tuta redditur humana ſocietas, regionis temperies plurimum valet. Nam, ſicut Vegetius refert, omnes oationes quæ vicinæ ſunt Soli, nimio calore ſiccatæ, amplius quidem ſapere, ſed minus de ſanguioe habere dicuntur, ac propterea conſtantiam, atque fiduciam de propinquo pugnandi non habent, quia metuunt vulnera qui modicum ſanguinem ſe habere noverunt. E cootra ſeptemtrionales populi remoti a Solis ardoribus inconſultiores quidem, ſed tamen largo ſanguine redundantes, ſunt ad bella promptiſſimi. His qui temperatioribus habitant plagis, & copia ſangoinis ſuppetit ad vulnerum, mortiſque contemptum, nec prudentia defi-

Digitized by Google

deficit, quæ modeſtiam ſervet in caſtris, & non parum prodeſt uti in dimicatione conſiliis. Demum temperata regio ad politicam vitam valet. Ut enim Ariſtoteles dicit in ſua politica, quæ in frigidis locis habitant gentes, ſunt quidem plenæ animoſitate, intellectu autem, & arte magis deficientes, propter quod liberæ perſeverant magis; non vivunt autem politice, & vicinis propter imprudentiam principari non poſſunt. Quæ autem in calidis ſunt, intellectivæ quidem ſunt, & artificioſæ ſecundum animam, ſine animoſitate autem: propter quod ſubiectæ quidem ſunt, & ſubiectæ perſeverant. Quæ autem in mediis locis habitant, utroque participant, propter quod & liberi perſeverant, & maxime politice vivere poſſunt, & ſciunt aliis principari. Eſt igitur eligenda regio temperata ad inſtitutionem civitatis, vel regni.

CAPUT II.

Qualiter eligere debent Reges & Principes regiones ad civitates, vel caſtra inſtituenda, in quibus aer ſit ſalubris: & oſtendit in quo talis aer cognoſcitur, & quibus ſignis.

POſt electionem autem regionis, oportet civitati conſtituendæ idoneum locum eligere: in quo primo videtur aeris ſalubritas requirenda. Converſationi enim civili præiacet naturalis vita, quæ per ſalubritatem aeris ſervatur illæſa. Locus autem ſaluberrimus erit, ut Vegetius tradit, excelſus non nebuloſus, non pruinoſus, regioneſque cæli ſpectans neque æſtuoſas, neque frigidas, demum paludibus non vicinus. Eminentia quidem loci ſolet ad aeris ſalubritatem conferre, quia locus eminens ventorum perflationibus patet, quibus redditur aer purus: vapores etiam qui virtute radii ſolaris reſolvuntur a terra, & ab aquis, multiplicantur magis in convallibus, & in locis demiſſis quam in altis: unde in locis altis aer ſubtilior invenitur. Huiuſmodi autem ſubtilitas aeris, quæ ad liberam, & ſinceram reſpirationem plurimum valet, impeditur per nebulas, & pruinas, quæ ſolent in locis multum humidis abundare: unde loca huiuſmodi inveniuntur ſalubritati eſſe contraria. Et quia loca paludoſa nimia humiditate abundant, oportet locum conſtruendæ urbi electum a paludibus eſſe remotum. Cum enim auræ matutinæ Sole oriente ad locum ipſum pervenient, & eis ortæ a paludibus nebulæ adiungentur, flatus beſtiarum paluſtium venenatarum cum nebulis mixtos ſpargent, & locum facient peſtilentem. Si tamen mœnia conſtructa fuerint in paludibus quæ fuerint prope mare, ſpectentque ad ſeptemtrionem, vel circa, hæque paludes excelſiores fuerint quam littus marinum, rationabiliter videbuntur eſſe conſtructa. Foſſis enim ductis exitus aquæ patebit ad littus, & mare tempeſtatibus auctum in paludes redundando non permittet animalia paluſtria naſci. Et ſi aliqua animalia de ſuperioribus locis venerint, inconſueta ſalſedine occidentur. Oportet & locum urbi deſtinatum ad calorem, & frigus temperate diſponi ſecundum aſpectum ad plagas cæli diverſas. Si enim mœnia maxime prope mare conſtituta ſpectabunt ad meridiem, non erunt ſalubria. Nam huiuſmodi loca mane quidem erunt frigida, quia non reſpiciuntur a Sole, meridie vero erunt ferventia propter Solis reſpectum. Quæ autem ad occidentem ſpectant, orto Sole tepeſcunt, vel etiam frigent, meridie calent, veſpere fervent propter caloris continuitatem, & Solis aſpectum. Si vero ad orientem ſpectabunt, mane quidem propter Solis oppoſitionem directam temperate caleſcent; nec multum in meridie calor augebitur, Sole non directe ſpectante ad locum, veſpere vero totaliter radiis Solis averſis loca frigeſcent. Eademque, vel ſimilis temperies erit, ſi ad aquilonem locum reſpiciat urbis, e converſo eſt quod de meridiem reſpiciente eſt dictum. Experimento autem cognoſcere poſſumus quod in maiorem calorem minus ſalubriter aliquis tranſmutatur. Quæ enim a frigidis locis corpora traducuntur in calida, non poſſunt durare, ſed diſſolvuntur, quia calor ſugendo vaporem naturales virtutes diſſolvit: unde etiam in ſalubribus locis corpora æſtate infirma redduntur. Quia vero ad corporum ſanitatem convenientium ciborum uſus requiritur, in hoc conferre oportet de loci ſalubritate qui conſtituendæ urbi eligitur, ut ex conditione ciborum diſcernatur qui naſcuntur in terra: quod quidem explorare ſolebant antiqui ex animalibus ibidem nutritis. Cum enim hominibus, aliiſque animalibus commune ſit uti ad nutrimentum his quæ naſcuntur in terra, conſequens eſt ut ſi occiſorum animalium viſcera inveniuntur bene valentia, quod homines etiam in loco eodem ſalubribus poſſint nutriri. Si vero animalium occiſorum appareant morbida membra,

bra, rationabilius accipi poteſt quod nec hominibus illius loci habitatio ſit ſalubris. Sicut autem aer temperatus, ita ſalubris aqua eſt requirenda. Ex his enim maxime dependet ſanitas corporum, quæ ſæpius in uſum hominum aſſumuntur. Et de aere quidem manifeſtum eſt quod quotidie ipſum aſpirando introrſum attrahimus uſque ad ipſa vitalia: unde principaliter eius ſalubritas ad incolumitatem corporum confert. Item quia inter ea quæ aſſumuntur per modum nutrimenti, aqua eſt qua ſæpiſſime utimur tam in potibus, quam in cibis; ideo nihil eſt præter aeris puritatem magis pertinens ad loci ſanitatem quam aquarum ſalubritas. Eſt & aliud ſignum, ex quo conſiderari poteſt loci ſalubritas, ſi videlicet hominum in loco commorantium facies bene coloratæ appareant, robuſta corpora, & bene diſpoſita membra, ſi pueri multi, & vivaces, ſi ſenes multi reperiantur ibidem. E converſo, ſi facies hominum deformes appareant, debilia corpora, exinanita membra, vel morbida, ſi pauci, & morbidi pueri, & adhuc pauciores ſenes; dubitari non poteſt locum eſſe mortiferum.

CAPUT III.

Qualiter neceſſe eſt talem civitatem conſtruendam a Rege, habere copiam rerum victualium, quia ſine eis civitas eſſe perfecta non poteſt: & diſtinguit duplicem modum iſtius copiæ, primum tamen magis commendat.

OPortet autem ut locus conſtruendæ urbi electus non ſolum talis ſit qui ſalubritate habitatores conſervet, ſed ubertate ad victum ſufficiat. Non enim eſt poſſibile multitudinem hominum habitare ubi victualium non ſuppetit copia. Unde, ut vult Philoſophus, cum Xenocrates architector peritiſſimus Alexandro Macedoni demonſtraret in quodam monte civitatem egregiæ formæ conſtrui poſſe, interrogaſſe fertur Alexander, ſi eſſent agri qui civitati poſſent frumentorum copiam miniſtrare. Quod cum deficere inveniret, reſpondit vituperandum eſſe, ſi quis in tali loco civitatem conſtrueret. Sicut enim natus infans non poteſt ali ſine nutricis lacte, nec ad incrementum perduci; ſic civitas ſine ciborum abundantia frequentiam populi habere non poteſt. Duo tamen ſunt modi quibus alicui civitati poteſt affluentia rerum ſuppetere. Unus, qui dictus eſt, propter regionis fertilitatem abunde omnia producentis quæ humanæ vitæ requirit neceſſitas. Alius autem per mercationis uſum, ex quo ibidem neceſſaria vitæ ex diverſis partibus adducantur. Primus autem modus convenientior eſſe manifeſte convincitur. Tanto enim aliquid dignius eſt, quanto per ſe ſufficientius invenitur, quia quod alio indiget, deficiens eſſe monſtratur. Sufficientiam autem plenius poſſidet civitas cui circumiacens regio ſufficiens eſt ad neceſſaria vitæ, quam illa quæ indiget ab aliis per mercationem accipere. Dignior enim eſt civitas, ſi abundantiam rerum habeat ex territorio proprio, quam ſi per mercatores abundet. Cum hoc etiam videtur eſſe ſecurius, quia propter bellorum eventus, & diverſa viarum diſcrimina, de facili poteſt impediri victualium deportatio, & ſic civitas per defectum victualium opprimetur. Eſt etiam hoc utilius ad converſationem civilem. Nam civitas quæ ad ſui ſuſtentationem mercationum multitudine indiget, neceſſe eſt ut continuum extraneorum convictum patiatur. Extraneorum autem converſatio corrumpit plurimum civium mores, ſecundum Ariſtotelis doctrinam in ſua Politica: quia neceſſe eſt evenire ut homines extranei aliis legibus, & conſuetudinibus enutriti, in multis aliter agant quam ſint civium mores; & ſic dum cives exemplo ad agenda ſimilia provocantur, civilis converſatio perturbatur. Rurſus ſi cives ipſi mercationibus fuerint dediti, pandetur pluribus vitiis aditus. Nam cum negotiatorum ſtudium maxime ad lucrum tendat, per negotiationis uſum cupiditas in cordibus civium traducitur, ex quo convenit ut in civitate omnia fiant venalia, & fide ſubtracta locus fraudibus aperitur, publicoque bono contempto proprio commodo quiſque deſerviet, deficietque virtutis ſtudium, dum honor virtutis præmium omnibus deferetur: unde neceſſe erit in tali civitate civilem converſationem corrumpi. Eſt etiam negotiationis uſus contrarius quam plurimum exercitio militari. Negotiatores enim dum umbram colunt, a laboribus vacant, & dum fruuntur deliciis, molleſcunt animo, & corpora redduntur debilia, & ad labores militares inepta: unde ſecundum iura civilia negotiatio eſt militibus interdicta. Denique civitas illa ſolet eſſe magis pacifica cuius populus rarius congregatur, minuſque intra urbis mœnia reſident. Ex frequenti enim hominum con-

curſu datur occaſio litibus, & ſeditionibus materia miniſtratur. Unde ſecundum Ariſtotelis doctrinam utilius eſt quidem quod populus extra civitates exerceatur, quam quod intra civitatis mœnia jugiter commoretur. Si autem civitas ſit mercationibus dedita, maxime neceſſe eſt ut intra urbem cives reſideant, ibique mercationes exerceant. Melius igitur eſt quod civitati victualium copia ſuppetat ex propriis agris, quam quod civitas ſit totaliter negotiationi expoſita. Nec tamen negotiatores omnino a civitate oportet excludi, quia non de facili poteſt inveniri locus qui ſic omnibus vitæ neceſſariis abundet quod non indigeat aliquibus aliunde allatis; eorumque quæ in eodem loco ſuperabundant, eodem modo redderetur multis damnoſa copia, ſi per mercatorum officium ad alia loca transferri non poſſent. Unde oportet quod perfecta civitas moderate mercatoribus utatur.

CAPUT IV.

Quod regio quam Rex eligit ad civitates, & caſtra inſtituenda, debet habere amœnitates: in quibus cives ſunt arcendi, ut moderate eis utantur, quia ſæpius ſunt cauſa diſſolutionis, unde regnum diſſipatur.

EST etiam conſtituendis urbibus eligendus locus qui amœnitate habitatores delectet. Non enim facile deſeritur locus amœnus, nec de facili ad locum illum confluit habitantium multitudo cui deeſt amœnitas, eo quod abſque amœnitate vita hominis diu durare non poſſit. Ad hanc autem amœnitatem pertinet quod ſit locus camporum planitie diſtentus, arborum ferax, montium propinquitate conſpicuus, nemoribus gratus, & aquis irriguus. Verum quia nimia amœnitas ſuperflue ad delicias homines allicit, quod civitati plurimum nocet; ideo oportet ea moderate uti. Primo namque homines vacantes deliciis, ſenſu hebetantur: immergit enim earum ſuavitas ſenſibus animam, ita quod in rebus delectantibus liberum judicium habere non poſſunt. Unde ſecundum Ariſtotelis ſententiam, prudentiæ judicis per delectationem corrumpitur. Deinde delectationes ſuperfluæ ab honeſtate virtutis deficere faciunt: nihil enim magis perducit ad immoderatum augmentum, per quod medium virtutis corrumpitur, quam delectatio: tum quia natura delectationis eſt avida, & ſic modica delectatione ſumpta præcipitatur in turpium delectationum illecebras, ſicut ligna ſicca ex modico igne accenduntur: tum etiam quia delectatio appetitum non ſatiat, ſed guſtata ſitim ſui magis inducit. Unde ad virtutis officium pertinet ut homines a delectationibus ſuperfluis abſtineant. Sic enim ſuperfluitate vitata facilius ad medium virtutis pervenietur. Conſequenter etiam deliciis ſuperflue dediti molleſcunt animo, & ad ardua quæque attentanda, nec non ad tolerandos labores, & pericula abhorrenda puſillanimes fiunt: unde & ad bellicum uſum deliciæ plurimum nocent: quia, ut Vegetius dicit in Libro de re militari, minus timet mortem qui minus deliciarum ſe novit habuiſſe in vita. Demum deliciis reſoluti plerumque pigreſcunt, & intermiſſis neceſſariis ſtudiis, & negotiis debitis, ſolis deliciis adhibent curam, in quas quæ prius ab aliis fuerant congregata, profuſi diſpergunt: unde ad paupertatem deducti, dum conſuetis deliciis carere non poſſunt, ſe furtis, & rapinis exponunt, ut habeant unde poſſint ſuas voluptates explere. Eſt igitur nocivum civitati vel ex loci diſpoſitione, vel ex quibuſcumque aliis rebus, deliciis ſuperfluis abundare. Opportunum eſt igitur in converſatione humana modicum delectationis quaſi pro condimento habere, ut animus hominum recreetur: quia, ut Seneca dicit de tranquillitate animi ad Serenum, danda eſt animis remiſſio. Meliores enim aptioreſque requieti reſurgunt; quaſi proſit animo temperate deliciis uti, ut ſal in ciborum coctura pro ipſorum ſuavitate, quod ſuperflue immiſſum illos corrumpit. Amplius autem, ſi id quod eſt ad finem, ut finis quæritur, tollitur, & deſtruitur ordo naturæ; ſicut ſi faber quæreret martellum propter ſe ipſum, aut carpentarius ſerram, ſive medicus medicinam, quæ ordinantur ad ſuos debitos fines. Finis autem quem Rex in civitate ſui regiminis debet intendere, eſt vivere ſecundum virtutem; ceteris autem quilibet uti debet ſicut his quæ ſunt ad finem, & quantum eſt neceſſarium in proſequendo finem. Hoc autem non contingit in his qui ſuperflue delectationibus innituntur, quia tales delectationes non ordinantur ad finem jam dictum, immo quaſi videntur ut finis: quo quidem modo videbantur velle uti illi impii qui in Libro Sapientiæ (cap. 11.6.) dicunt, non recte cogitantes, ut dicta Scriptura teſtatur: *Venite, fruamur bonis quæ ſunt*, quod ad finem pertinet, & *utamur creatura*,

Digitized by Google

tura, tamquam in inventute celeriter, & cetera quæ ibidem ſequuntur. In quibus immoderatus uſus delectabilium corporis ut iuvenilis ætatis oſtenditur, & digne a Scriptura reprehenditur. Hinc eſt quod Ariſtoteles in Ethicis uſum delectabilium corporis, uſui ciborum aſſimilat: qui amplius minuſve ſumpti ſanitatem corrumpunt; qui autem commenſurati ſunt, & ſalvant, & augent. Ita de virtute contingit circa amœnitates, & delicias hominum.

CAPUT V.

Quod neceſſarium eſt Regi, & cuicumque domino abundare divitiis temporalibus, quæ naturales vocantur; & ponitur cauſa.

His igitur ſic deductis, quæ ad ſubſtantiale eſſe civilitatis, ſive politiæ, ſeu regalis regiminis requiruntur, ad quorum inſtitutionem, & providentiam Rex principaliter debet intendere; agendum eſt de quibuſdam quæ ad Regem pertinent in relatione ad ſubditos, unde & ſuum regimen quietius gubernetur. Et quamvis ſupra aliqualiter ſit tactum in genere, nunc in ſpecie eſt tractandum ad maiorem declarationem eorum quæ ſunt agenda per Principem.

Primum quidem ut in ſingulis partibus ſui regiminis abundet in divitiis naturalibus, quas ſic vocat Ariſtoteles in I. ſuæ Politicæ, vel quia naturalia ſunt, ſeu quia homo ipſis naturaliter indiget, ut ſunt vineta, nemora, ſilvæ, vivaria diverſorum animalium, & avium genera, de quibus Paladius Palatinus Comes Valentiniano Imperatori, ad præfata exhortans, luculentiſſimo ſtilo ac diffuſius documentum tradidit. Hinc etiam Salomon Rex volens oſtendere magnificentiam ſui regiminis, *Aedificavi*, inquit (Eccle. II. 4.) *mihi domos, plantavi vineas, feci hortos, & pomeria, & conſevi ea cuncti generis arboribus: extruxi mihi piſcinas ad irrigandum ſilvam lignorum germinantium*. Cuiusquidem triplex ratio ſumi poteſt. Una ſumitur ex parte uſus ipſius rei, qui quidem delectabilior eſſe videtur in re propria quam aliena, eo quod magis unita. Unio enim eſt amoris proprietas, ut tradit Dionyſius. Ad amorem autem ſequitur delectatio. Cum enim adeſt quod diligitur etiam delectationem ſecum affert. Amplius autem ipſa diligentia operis exercita circa prædicta: in qua quidem homo ſibi congaudet, quanto eſt opus difficilius: magis enim amamus cum non eſt facile quod ſumitur, ut Philoſophus dicit. Ex qua ratione & filios diligimus, & quamlibet noſtram facturam ſecundum menſuram operis. Adhibendo igitur ſolicitudinem circa proprias divitias naturales iam dictas, gratiores iam fiunt quam alienæ: & ſi gratiores, delectabiliores ipſas dicemus.

Secunda ratio ſumitur ex parte officialium Regis. Si enim ipſos oporteat recurrere ad convicaneos pro neceſſariis vitæ ſui domini, interdum ſcandala generantur in ſubditis vel ex rerum commercio: in quo vel lædit avaritia, quæ ementem, vel vendentem concomitatur, vel fraus conturbat. Unde in Prov. XX. 14. dicitur: *Malum eſt, dicit omnis emptor: & cum receſſerit, tum gloriabitur*, quaſi fraude vendentem prævenerit: & in Eccleſiaſtico monemur cavere a corruptione emptionis, & negotiatorum, quaſi hoc ſit proprium eorum in mercando. Amplius autem ex commercio contrahitur familiaritas ad feminas, per quod vel ex incauta locutione in alterutrum, aut aſpectu, aut geſtu cauſatur zelotypia inter cives, & inde contra regimen provocantur.

Sed etiam tertia ratio hoc idem confirmat, quam accipimus ex parte rerum venalium. Victualia enim quæ venduntur, ut in pluribus non carent ſophiſmate; & ideo non ſunt tantæ efficaciæ ſicut propria ad nutriendum: unde idem Salomon in Prov. V. 15. *Bibe*, inquit, *aquam de ciſterna tua*: in hoc comprehendens omne nutrimentum, ſed præcipue potum, quia facilius poteſt ſophiſticari, & ipſum minus a ſua natura, & puritate remotum, citius de ipſius malitia indicat. Rurſus propria victualia ſunt maioris ſecuritatis in ſumendo, quia poſſunt facilius ab extraneo venenari, vel eſſe nociva, quam ſi in proprio horreo, vel cellario reponantur. Unde & Propheta Iſa. XXXIII. 6. in exaltationem retributionis viri iuſti, *Panis*, inquit, *datus eſt ei, & aqua eius (a) fideliores ſunt*; quaſi, propria cibaria, & potabilia ſecuriora ſunt ad ſumendum.

(a) Vulgata fideles.

CAPUT VI.

Quod expedit Regi habere alias divitias naturales, ut ſunt armenta, & greges, ſine quibus domini bene regere terram non poſſunt.

NOn ſolum autem prædicta ad naturales divitias pertinent, ſed & diverſa genera animantium ex eadem ratione, & cauſa, ut in præcedentibus eſt oſtenſum: in quibus primo patri tamquam prædominanti toti humanæ naturæ, datum eſt privilegium regendi, & dominandi, ut in Gen. 1. 28. ſcribitur. *Creſcite*, inquit Dominus, *& multiplicamini, & replete terram, & dominamini piſcibus maris, & volatilibus cæli, & cunctis animantibus quæ moventur ſuper terram*. Unde ad regiam maieſtatem pertinet his omnibus uti, & abundare: & quanto plus in his dominatur, tanto plus primi domini principatum habet ſimiliorem, cum omnia ſint ad uſum hominis deputata in creationis primordio. Propter quod Philoſophus dicit in I. Pol. quod venatio animalium ſilveſtrium naturaliter eſt iuſta, quia per eam homo ſibi vindicat quod ſuum eſt: & de piſcatione, & aucupatione ſimiliter dici poteſt: unde & natura aves rapaces providit, & canes ad huiuſmodi officium exercendum. Quia vero in piſcibus non eſt aptitudo loci ad talia miniſteria, loco canum, & avium homo retia adinvenit. Ad ſupplementum igitur, & decorem regni, Rex indiget ſupradictis: quibuſdam quidem ad uſum, & eſum, ut ſunt piſces, & aves, armenta boum, & greges ovium, quibus Salomon abundavit, ut ſcribitur in Eccleſiaſte, & in III. Libro Regum, ad ſui magnificentiam oſtentandam: aliis autem animalibus Rex indiget ad miniſterium, ut ſunt equi, & muli, aſini, & cameli ad diverſa miniſteria deputati, ſecundum varias conſuetudines regionum. Horum igitur omnium Rex copiam habere debet, quantum eidem eſt poſſibile, ſive de animantibus deputatis ad eſum, ſive ad miniſterium, & propter cauſam iam dictam de aliis divitiis naturalibus: quia res propriæ delectabiliores ſunt, ut ſuperius eſt oſtenſum, & tanto plus, quanto plus habent de ratione vitæ: unde magis accedunt ad divinam aſſimilationem, quæ eſt maior cauſa amoris.

Adhuc aliæ ſunt cauſæ in prædictis, propter quas expedit Regi ipſis abundare ut propriis. Primo autem ad hoc movet natura, quæ delectatur ex ſuo opere, dum conſiderat in eis novum continue modum procedendi in ſuis actibus ſive in vivendo, ſive in generando, ſive in parturiendo, ex quibus conſurgit in dominis admiratio, & ex admiratione delectatio. Quod autem nutritiva ſit cauſa dilectionis, & per conſequens delectationis, apparet in Exodo in filia Pharaonis, quæ Moyſen nutriri fecit, & poſtea ibidem ſubiungitur, quod poſt nutritionem ipſum ſibi adoptavit in filium: qua ratione dicit Dominus in Oſee xi. 3. *Ego quaſi nutritius Ephraim*, in hoc inſinuans ſuum affectum ad populum.

Amplius autem & ipſorum venatura ſive ſilveſtrium animalium, ſive aliorum, pro quibus ſe Principes, & Reges gymnaſiis exponunt, & filios ſuos ſubmittunt, valet ad robur acquirendum corporis, & conſervandum ſanitatem, & cordis vigorandam virtutem, ſi temperate utantur, ut Philoſophus tradit in Ethicis; & hoc cum in pace quieſcunt ab hoſtibus, ut ſolent Reges Franciæ, & Angliæ talibus uti, & ut de Germanis in geſtis Francorum ſcribit Ammonius.

Rurſus equitatura ad hoc idem movetur, qua Reges eſſe debent ornati ad decorem regni, & eiuſdem contra hoſtes defenſionem: ad quod aptiores redduntur, & expeditiores, ſi propria habeant equorum armenta, ut mos eſt Regibus ac Principibus orientis; quemadmodum & de Salomone ſcribitur in III. Regum iv. quod in ſua florens proſperitate habebat quadraginta millia præſepia equorum curialium, & undecim millia equorum equeſtrium, quos cuſtodiebant ſupradicti Regis præfecti.

Præterea ſi de animantibus agatur quæ ordinantur ad eſum, adhuc magis competit habere propria ſive quadrupedia, ſive reptilia, ideſt piſces: quia omnibus his homo delectabilius utitur ex hoc quod melius nutriuntur, & aptiora efficiuntur ad eſum: tum quia re cognita in utendo magis gaudemus; tum etiam quia ſecurius, & liberius nobis offeruntur ad eſum, quod eſt actus magis noſtræ proportionatus naturæ, ex quo & delectabilius agit.

Amplius autem & cauſa communiſiam dicta ſuperius ad hoc faciat, ſcilicet vitatio commercii cum civibus, quod ſolet eſſe ſcandali adminiculum, præcavendum officialibus Regis.

Rurſus hoc exigit magnificentia Regis.

gis ut tranſeuntibus in cibis, & potibus uberius adminiſtretur, & largius: hoc autem fit expeditius, ſi Reges abundent gregibus & armentis.

Concluditur ergo ex prædictis quod divitiæ naturales neceſſariæ ſunt Regi, ut in ſingulis regionibus proprias habeat ad ſui regiminis, & regni munimen.

CAPUT VII.

Quod oportet Regem abundare divitiis artificialibus, ut eſt aurum, & argentum, & nummiſma ex eis conſlatum.

SEd & de artificialibus divitiis, ut eſt aurum, & argentum, & alia metalla, & ex ipſis conflata nummiſmata, neceſſaria ſunt Regi ad munimen regiminis ſui. Suppoſito enim quod collegium ſit neceſſarium ſecundum naturam ad regimen conſtituendum, ſive politiam, & per conſequens Rex, & quicumque dominus qui multitudinem regat; oportet ulterius concludere de ſibi connexo, vilicet theſauro, ut eſt aurum, & argentum, & ex eis conſlatum nummiſma, ſine quo ſuum regimen Rex congrue, & opportune exercere non poteſt: quod quidem oſtendi poteſt multiplici via.

Prima quidem manifeſtatur ex parte Regis. Homo enim in commutationibus faciendis, auro, vel argento, ſive nummiſmate utitur ut inſtrumento. Unde Philoſophus dicit in V. Ethic. quod nummiſma eſt quaſi fideiuſſor futuræ neceſſitatis, quia continet omnia opera ſicut ipſarum pretium. Si ergo quilibet indiget, multo magis Rex: quia ſi ſimpliciter ad ſimpliciter, & magis ad magis.

Rurſus. Virtus proportionatur naturæ, & opus virtuti. Natura autem ſtatus regalis quamdam habet univerſalitatem, eo quod communis eſt populo ſibi ſubiecto. Ergo & virtus, & ſimiliter opus. Si ergo ſtatus dominorum ſecundum ſuam naturam eſt communicativus: ergo virtus, & operatio. Hoc autem eſſe non poteſt ſine nummiſmate, ſicut nec faber, nec carpentarius ſine propriis inſtrumentis.

Item ad idem. Secundum Philoſophum in IV. Ethicor. virtus magnificentiæ magnos ſumptus reſpicit. Magni autem ſumptus ad magnanimum pertinent, qui eſt Rex, ut ipſe Philoſophus tangit ibidem: unde in Heſter 1. ſcribitur de Aſſuero, qui in oriente dominabatur centum viginti ſeptem provinciis, quod in convivio quod fecit principibus ſui regni, miniſtrabatur in cibis, & potibus prout exigebat magnificentia Regis. Hoc autem ſine inſtrumento vitæ fieri non poteſt, quod eſt nummiſma, ſive aurum, vel argentum. Quare idem quod prius. Concluditur ergo ex parte Regis, eidem theſaurum eſſe neceſſarium, qui artificiales divitias continet.

Secunda via ſumitur in comparatione ad populum ſive in genere, ſive in ſpecie. Quia ad hoc debet Rex abundare pecuniis, ut poſſit ſuæ domui providere in neceſſariis, & ſuorum ſubvenire neceſſitatibus ſubditorum. Ut enim tradit Philoſophus VIII. Ethic. ſic ſe Rex habere debet ad populum, ſicut paſtor (*a*) ad onera, & ſicut pater ad filios. Sic ſe habuit Pharao ad totam terram Aegypti, ut in Geneſi ſcribitur: de publico enim ærario frumentum emit, quod ingruente fame diſtribuit ſecundum prudentiam Ioſeph, ne populus fame deficeret. Saluſtius etiam narrat ſententiam Catonis in Catilinario, qualiter reſpublica profecit Romanis: quia ærarium publicum viguit Romæ: quo deficiente ad nihilum eſt redacta, ut temporibus eiuſdem Catonis dicit accidiſſe.

Amplius autem quodlibet regnum, ſive civitas, ſive caſtrum, ſive quodcumque collegium aſſimilatur humano corpori, ſicut ipſe Philoſophus tradit, & hoc idem in Policrato ſcribitur: unde comparatur ibidem commune ærarium Regis ſtomacho, ut ſicut in ſtomacho recipiuntur cibi, & diffunduntur ad membra; ita & ærarium Regis repletur theſauro pecuniarum, & communicatur, atque diffunditur pro neceſſitatibus ſubditorum, & regni.

Rurſus & in ſpecie hoc idem contingit. Turpe eſt enim, & multum regali reverentiæ derogat a ſuis ſubditis mutuare pro ſumptibus Regis, vel regni. Amplius autem ex hac ſubiectione mutui ſuſtinetur a dominis ut per ſubditos, ſive quoſcumque fiant ſuper regnum exactiones indebitæ, unde ſtatus enervatur regni.

Item ad idem. In mutuis ſæpe mutuans ſcandalum patitur, quia hæc eſt natura mutuantis ut difficile ſit ei mutuum reddere. Unde ſententia fertur eſſe Biantis unius de ſeptem ſapientibus: *Amico a te mutuante pecuniam & ipſum, & pecuniam perdis*. Neceſſarium eſt igitur Regi artificiales divitias congregare ex cauſis iam dictis

(*a*) *Lege ad oves, aut quidpiam ſimile.*

dictis in comparatione ad populum ſive in genere, ſive in ſpecie.

Tertia autem via ad hoc idem probandnm accipitur in reſpectu ad rem, ſive perſonam cxtra Regis dominium conſtitutas: quarum quidem duo ſunt genera. Unum videlicet inimicorum, contra quos oportet ærarium publicum Regis eſſe plenum. Et primo pro ſumptibus ſuæ familiæ: ſecundo pro ſtipendiis militum conductorum, cum contra boſtes movet exercitum: tertio ad præſidia teſarcienda, vel conſtituenda, ne hoſtes invadant terminos ſui regni. Aliud autem genus in augmentum tendit ſui regni, unde & neceſſarius Regi eſt theſaurus. Contingit enim interdum regiones gravari vel penuria, vel onere debitorum, aut etiam ab boſtibus: & recurrunt tunc ad regni ſubſidium, quibus ſubveniendo cum inſtrumento vitæ, quod eſt aurum, vel argentum, vel quodcumque nummiſma, ſubiiciuntur eidem, & ſic augmentatur regnum.

Liquet ergo ex dictis, Regi neceſſarias eſſe artificiales divitias ad conſervationem ſui regiminis ex tribns cauſis iam dictis. Unde ctiam in Iuditb ſcribitur, quod Holoſernes princeps Nabuchodonoſor, quando invaſit regiones *Syriæ*, & Ciliciæ cum exercitu magno, tulit aurum, & argentum mnltum nimis de domo Regis paratum, videlicet ad expeditionem contra ſuos hoſtes. Et boc idem de Salomone ſcribitur in Libro ſuperius allegato (Eccle. II. 8.) inter actus regalis magnificentiæ. *Coacervavi*, inquit, *mihi aurum, & argentum, & ſubſtantiam Regum, ac provinciarum:* ſubſtantiam vocans nummiſmatum theſauros propter tributa ab ipſo exacta, & patris ſui David, ut patet II. & III. Libr. Regum. Et hoc ideo quia ſecundum Philoſophum in Ethic. humanæ vitæ ſunt inſtrumentum, ut dictum eſt ſupra.

Nec iſtud contradicit divino præcepto tradito a Domino in Deuteronomio per Moyſem quantum ad Reges, & principes populi. Ibi enim lex ſcribitur de Rege, quod non habeat auri, vel argenti immenſa pondera. Quod quidem intelligendum eſt ad oſtentationem, ſive faſtum regalem, ut de Crœſo Rege Indorum narrant hiſtoriæ: ex qua cauſa ruinam paſſus eſt, quia captus a Cyro Rege Perſarum, nudus in alto monte patibulo eſt affixus. Sed ad ſubventionem regni omnino eſt neceſſarium propter cauſas iam dictas.

CAPUT VIII.

Qualiter ad regimen regni, & cuiuſcumque dominii, neceſſarii ſunt miniſtri: ubi incidenter diſtinguitur de duplici dominio, politico, & deſpotico, oſtendens multis rationibus quod politicum oportet eſſe ſuave.

NOn ſolum autem divitiis oportet Regem eſſe munitum, ſed etiam miniſtris. Unde & ille magnus Rex Salomon in præallegato Lib. (cap. II. 7.) dicit de ſe ipſo: *Poſſedi ſervos, & ancillas, & familiam multam nimis.* Quod autem poſſidetur, in dominio videtur eſſe poſſidentis: & ideo hoc diſtinguendum eſt circa dominium incidenter. Duplex enim principatus ab Ariſtotele ponitur in ſua Politica (quorum quilibet ſuos habet miniſtros, licet plures ponat in V. Politicorum, ut ſupra eſt diſtinctum, & infra etiam declarabitur,) politicus videlicet, & deſpoticus. Politicus quidem, quando regio, ſive provincia, ſive civitas, ſive caſtrum, per unum, vel plures regitur ſecundum ipſorum ſtatuta, ut in regionibus contingit Italiæ, & præcipue Romæ, ut per ſenatores, & conſules pro maiori parte ab urbe condita. Horum autem dominium convenit amplius quadam civilitate regere, eo quod in ipſo ſit continua de civibus, ſive extraneis alternatio; ſicut de Romanis ſcribitur in I. Machab. VIII. ubi dicitur, quod per ſingulos annos committunt uni homini magiſtratum ſuum dominari univerſæ terræ ſuæ. Unde duplex eſt in tali dominio ratio quare ſubditi non rigide poſſint corrigi, ut in regali dominio.

Una ſumitur ex parte regentis, quia temporaneum eſt eius regimen. Ex boc enim diminuitur eius ſolicitudo in ſibi ſubditis, dum conſiderat ſuum tam brevi tempore dominium terminari. Propter quod & iudices populi Iſrael, qui politice iudicabant, moderatiores fuerunt in iudicando quam Reges ſequentes. Unde Samuel, qui dictum popnlum certis iudicavit temporibus, ſic ait ad ipſos, volens oſtendere ſuum regimen fuiſſe politicum, & non regale, quod elegerant, I. Regum XII. 3. *Loquimini*, inquit, *de me coram Domino, & Chriſto eius, utrum bovem cuiuſquam tulerim, aut aſinum; ſi quempiam calumniatus ſum; ſi oppreſſi aliquem; ſi de manu alicuius munus accepi:* quod quidem qui regale dominium habcut, non faciunt, ut infra patebit, &

in

Digitized by Google

in I. Lib. Regnm dictus Propheta oſtendit. Amplius autem modus regendi in partibus ubi politicum eſt domininm, mercenarius eſt: mercede enim domini conducuntur. Ubi autem merces pro fine præfigitur, non tantum intenditur regimini ſubditorum, & ſic per conſequens temperatur correctionis rigor. Unde & Dominus in Ioan. x. 12. dicit de talibus: *Mercenarius autem, & qui non eſt paſtor, cui non eſt cura de ovibus*, quia ſcilicet ad tempus præponitur, *videt lupum, & fugit. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius eſt*; quaſi ipſa merces ſit ſibi finis regiminis, & ſubditos ſibi poſtpunat: propter quod & antiqui Romani duces, ut ſcribit Maximus Valerius, curam gerebant reipublicæ ſumptibus propriis, ut M. Curius, & Fabritius, & multi alii: unde reddebantur ad curam politiæ audaciores, & magis ſoliciti, quaſi tota in hoc eſſet eorum intentio, & maior effectus: & in talibus verificatur Catonis ſententia, quam Saluſtius refert in Catilinario: *Unde reſpublica ex parva effecta eſt magna, quia in illis domi fuit induſtria, foris iuſtum imperium, animus in conſulendo liber, neque delicto, neque libidini obnoxius.*

Secunda autem ratio unde dominium politicum oportet eſſe moderatum, ac cum moderatione exercitum, ſumitur ex parte ſubditorum: quia talis eſt eorum diſpoſitio ſecundum naturam proportionata tali regimini. Probat enim Ptolomæus in quadripartito, regiones hominum eſſe diſtinctas ſecundum conſtellationes diverſas, quantum ad morum regimen, circumſcripto ſemper, ſecundum ipſum, ſuper ſtellarum dominium imperio voluntatis. Unde regiones Romanorum ſub Marte ponuntur ab ipſo, & ideo minus ſubiicibiles: propter quod ex eadem cauſa præfata gens eſſe ponitur inſueta pati cum ſuis terminis, & ſubdi neſcia, niſi cum non poſſit reſiſtere; & quia impatiens alieni arbitrii, & per conſequens ſuperioris invida. Inter Romanos præſides, ut I. Machab. VIII. cap. ſcribitur, nemo portabat diadema, nec induebatur purpura; & ulterius ſubditur effectus illius humilitatis, quia non eſt invidia, nec zelus inter eos. Quadam igitur placabilitate animi, ut natura requirit ſubditorum illius regionis, & inceſſu humili rempublicam gubernabant: quia, ut tradit Tullius in Philippicis, *nullum maius armatorum præſidium caritate & benevolentia civium: quo oportet principantem eſſe munitum, non armis*. Et hanc etiam ſententiam refert Saluſtius de Catone quantum ad antiquos patres Romanos. Rurſus ad idem confidentia ſubditorum ſive de exoneratione dominii regentium, ſive dominandi in ſuo tempore congruo reddit ipſos ad libertatem audaces, ne colla ſubmittant regentibus: unde oportet politicum regimen eſſe ſuave. Amplius autem certus modus regendi, quia ſecundum formam legum ſive communium, ſive municipalium, cui rector aſtringitur: propter quam cauſam & prudentia principis, quia non eſt libera, tollitur, & minus imitatur divinam. Et quamvis leges a iure naturæ trahant originem, ut Tullius probat in tractatu de legibus, & ius naturæ a iure divino, ut teſtatur David Propheta Pſalm. IV. 7. *Signatum eſt*, inquiens, *lumen vultus tui ſuper nos Domine*: deficiunt tamen in particularibus actibus, quibus omnibus legiſlator providere non potuit ex ignorantia ſubditorum futurorum. Et inde ſequitur in regimine politico diminutio, quia legibus ſolum rector politicus iudicat populum, quod per regale dominium ſuppletur, dum non legibus obligatus, per eam cenſeat quæ eſt in pectore Principis: propter quod divinam magis ſequitur providentiam, cui eſt cura de omnibus, ut in Libro Sapientiæ dicitur.

Patet igitur qualis eſt principatus politicus, & modus eius regendi. Nunc videndum eſt de principatu deſpotico.

CAPUT IX.

De principatu deſpotico, quis eſt, & qualiter ad regalem reducitur: ubi incidenter comparat politicum ad deſpoticum ſecundum diverſas regiones, & tempora.

Est autem hic advertendum, quod principatus deſpoticus dicitur qui eſt domini ad ſervum, quod quidem nomen græcum eſt. Unde quidam domini illius provinciæ adhuc hodie Deſpoti vocantur: quem principatum ad regalem poſſumus reducere, ut ex ſacra liquet Scriptura.

Sed tunc eſt quæſtio, quia Philoſophus in I. Politicorum dividit regale contra deſpoticum. Hoc autem in ſequenti libro declarabitur, quia ibidem occurrit diffiniendi materia; ſed nunc ſufficiat per divinam Scripturam probare quod dicitur. Traduntur enim leges regales per Samuelem Prophetam Iſraelitico populo, quæ ſervitutem important. Cum enim petiviſ-

ſent

Digitized by Google

ſent Regem a Samuele iam ætate defeſſo, & filiis ſuis non iuſte dominantibus modo politico, ut iudices alii dicti populi fecerant, conſulto Domino reſpondit I. Reg. VIII. 7 *Audi*, inquit, *vocem populi in his quæ loquuntur . . . . Verumtamen conſtare eos, & prædic eis ius Regis. Filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, facietque ſibi currus, & equites, & præcurſores quadrigarum ſuarum; & conſtituet aratores agrorum ſuorum, & meſſores ſegetum, ac fabros armorum ſuorum: filias quoque veſtras faciet ſibi ſocarias, unguentarias, ac paniſicas:* & ſic de aliis conditionibus ad ſervitutem pertinentibus, quæ in I. Lib. Regum traduntur, per hoc quaſi volens oſtendere quod regimen politicum, quod erat iudicum, & ſuum fuerat, fructuoſius erat populo, cuius tamen ſuperius contrarium eſt oſtenſum.

Ad cuius dubii declarationem ſciendum eſt, quod ex duplici parte regimen politicum regali præponitur. Primo quidem ſi referamus dominium ad ſtatum integrum humanæ naturæ, qui ſtatus innocentiæ appellatur, in quo non fuiſſet regale regimen, ſed politicum, eo quod tunc non fuiſſet dominium quod ſervitutem haberet, ſed præeminentiam, & ſubiectionem in diſponendo, & gubernando multitudinem ſecundum merita cuiuſcumque ut ſic vel influendo, vel in recipiendo influentiam quilibet eſſet diſpoſitus ſecundum congruentiam ſuæ naturæ. Unde apud ſapientes, & homines virtuoſos, ut fuerunt antiqui Romani, ſecundum imitationem talis naturæ regimen politicum melius fuit. Sed quia *perverſi difficile corriguntur, & ſtultorum infinitus eſt numerus*, ut dicitur in Eccle. I. 15. in natura corrupta regimen regale eſt fructuoſius: quia oportet ipſam naturam humanam ſic diſpoſitam quaſi ad ſui fluxum, limitibus refrenare. Hoc autem facit regale faſtigium: unde ſcriptum eſt in Prov. XX. 8. *Rex qui ſedet in ſolio iudicii, diſſipat omne malum intuitu ſuo*. Virga ergo diſciplinæ, quam quilibet timet, & rigor iuſtitiæ ſunt neceſſaria in gubernatione mundi: quia per ea populus, & indocta multitudo melius regitur. Unde Apoſtolus ad Rom. XIII. 4. dicit loquens de rectoribus mundi, quod *non ſine cauſa gladium portat . . . . vindex in iram ei* (a) *qui male agit*. Et Ariſtoteles dicit in Ethicis, quod pœnæ in legibus inſtitutæ ſunt medicinæ quædam. Ergo quantum ad hoc excellit regale dominium. Amplius autem & ſitus terræ ſecundum flexum aſpectum regionem diſponit, ut dictum eſt ſupra: unde videmus quaſdam provincias aptas ad ſervitutem, quaſdam autem ad libertatem. Propter quod Iulius Celſus, & Amonius qui deſcribunt geſta Francorum, & Germanorum, eos mores, & actus attribuunt eiſdem in quibus etiam nunc perſeverant. Romani autem cives aliquo tempore vixerunt ſub Regibus, a Romulo videlicet uſque ad Tarquinium ſuperbum, cuius curſus annorum ducentorum ſexaginta quatuor fuit, ut hiſtoriæ tradunt. Sic & Athenienſes poſt mortem Codri Regis ſub magiſtratibus vixerunt, quia ſub eodem climate conſtituti. Conſiderantes enim quod dicta regio magis apta foret ex cauſis iam dictis ad politicum regimen, ſic ipſam rexerunt uſque ad tempora Iulii Cæſaris ſub conſulibus, dictatoribus, & tribunis, quod fuit quadringentorum quadraginta quatuor annorum. In quo quidem tempore, ut dictum eſt ſupra, tali regimine multum profecit reſpublica. Patet igitur qua conſideratione politiam regno, & regale dominium politiæ præponimus.

CAPUT X.

Habita diſtinctione dominii, hic diſtinguitur de miniſtris ſecundum differentiam dominorum: & quædam genera miniſtrorum oſtendit omnibus dominis communia: poſtea probat ſervitutem in quibuſdam eſſe naturalem.

His igitur ſic deductis, videndum eſt de miniſtris qui ad regiminis ſunt complementum: quia ſine eis quodcumque dominium tranſire non poteſt, ut per eos ſecundum gradum perſonarum exerceantur officia, diſtribuantur opera, & adminiſtrentur neceſſaria ſive in regno, ſive in quacumque republica, & ſecundum merita cuiuſcumque in ea contenti. Unde & primus dux in Iſraelitico populo Moyſes a Iethro cognato ſuo merito redarguitur, ut patet in Exod. XVIII. 17. quia ipſe ſolus ſatisfaciebat populo ſuo ſine miniſtris. *Stulto*, inquit, *labore conſumeris tu, & populus iſte qui tecum eſt; & ultra vires tuas eſt, nec poteris ſuſtinere .... Provide*, inquit, *viros potentes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint avaritiam, & conſtitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios* (b) *ac decanos, qui iudicent populum*. Hoc & de Ro-

(a) *Al.* Dei. (b) *Vulgata* & decanos.

Romanis invenitur: quia cum Regum regimen ceſſaſſet ab urbe, Brutus factus conſul, parum in conſulatu ſolus urbem rexit; ſed moventibus bellum Sabinis eidem per ſenatum adiunctus eſt dictator, qui dignitate conſules praeibat, quorum primus Lamius vocatus eſt. Hoc etiam tempore adiunctus eſt magiſter equitum, qui dictaturæ obſequeretur, quorum primus Spurius Caſſius. Poſt hæc quaſi circa idem tempus inſtituti ſunt tribuni, qui in favorem populi eſſent: quod pro tanto ſit dictum, ad oſtendendum quod regimen cuiuſcumque collegii, ſive provinciæ, ſive civitatis, vel caſtri, ſine miniſterio diverſorum officialium bene regi non poteſt.

Sed circa hoc diſtinguendum de eis videtur ſecundum diverſitatem regiminis: quia oportet miniſtros dominis cuiuſcumque regiminis eſſe conformes ſicut membra capiti. Unde regimen politicum miniſtros requirit ſecundum qualitatem politiæ. Propter quod hodie in Italia omnes ſunt mercenarii, ſicut & domini; & ideo agunt ſicut mercede conducti non ad utilitatem ſubditorum, ſed ad lucrum ſuum, præſtituentes in mercede finem. Quando vero gratis miniſtrabant, ut antiqui Romani, tunc eorum ſolicitudo figebatur ad rempublicam ſicut ad finem, & inde proficiebant, ſicut Maximus Valerius narrat de Camillo, qui precatus eſt, quod ſi alicui deorum felicitas Romanorum nimia videretur, eius invidia ſuo, & non reipublicæ incommodo ſatiaretur. Sed regalis regiminis alii ſunt miniſtri (a) perpetuis officiis deputati ad miniſtrandum Regi pro ſuo, ſuique populi fructu, ut ſunt comites, barones, & milites ſimplices, feudatarii, qui ex ſuo feudo & ipſi, & ſui ſucceſſores ad regni gubernacula ſunt obligati perpetuo. Unde patet & miniſtros eſſe neceſſarios cuicumque dominio, & ſecundum ipſius dominantis conditionem miniſtros debere conſtitui. Propter quod & in Eccli. x. 2. dicitur: *Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius: & qualis rector eſt civitatis, tales & inhabitantes in ea.* Diſtinguuntur autem & alia quatuor genera miniſtrorum a Philoſopho in Politica, qui haberi poſſunt regimini magis coniuncti. Quidam enim ſunt quos habet civilitas, ſive regimen omnino neceſſarios ad vilia officia exercenda dominorum, de quibus natura providit, ut ſint gradus in hominibus, ſicut & in aliis rebus. Videmus enim in elementis eſſe infimum, & ſupremum: videmus etiam in mixto ſemper eſſe aliquod prædominans elementum: in plantis etiam quædam deputata ſunt ad humanum cibum, quædam ad fimum, & eodem modo in animalibus: ſed & in homine inter membra corporis ſimiliter erit. Hoc idem conſideramus in relatione corporis ad animam, & in ipſis etiam potentiis animæ in alterutrum comparatis: quia quædam ordinatæ ſunt ad imperandum, & movendum, ut intellectus, & voluntas: quædam ad ſerviendum eiſdem ſecundum gradum ipſarum: ita inter homines erit: & inde probatur eſſe aliquos omnino ſervos ſecundum naturam. Amplius autem contingit aliquos deficere a ratione propter defectum naturæ: tales autem oportet ad opus inducere per modum ſervile, quia ratione uti non poſſunt; & hoc iuſtum naturale vocatur. Hæc autem omnia Philoſophus tangit in I. Politicorum. Sunt autem & alii miniſtri ad idem deputati officium alia ratione, ut in bello devicti: quod lex humana non ſine ratione ſic ſtatuit ad acuendum bellatores pro republica fortiter pugnandum, ut videlicet victi ſubiiciantur victoribus iure quodam: quod Philoſophus in prædicto loco iuſtum legale appellat. Unde iſti quamvis vigeant ratione, ad ſtatum tamen rediguntur ſervorum quadam militari lege ad acuendum corda bellantium: & hunc modum obſervaverunt Romani. Unde tradunt hiſtoriæ, T. Livium tantæ eloquentiæ virum a Romanis captum, in ſervitutem redactum, ſed propter ſuam probitatem a Livio nobiliſſimo Romano, ſub cuius ditione traditus erat, manumiſſus, ab ipſo cognomen accipiens, Titus Livius eſt vocatus: quem libertati tradidit pro filiis inſtituendis liberalibus artibus, cui ante non licuiſſet ſecundum Principum inſtituta. Hoc etiam & lex divina præcepit, ut in Deuteronomio patet. Sunt autem & alia duo genera miniſtrorum in familia aſſiſtentium, videlicet vel mercede conductorum, ſeu ſervientium quadam benevolentia, & amore ad ſui honoris cumulum, vel virtutis profectum, ut ſunt miniſtrantes Principi in domeſtica domo ſive de re militari, ſive aucupii, ſive venationis, ſive in aliis rebus familiaribus domus: de quibus non eſt modo dicendum per ſingula, & pro quibus quis captat vel amicitiam, vel gratiam dominorum, vel mercedem reportat, vel virtutis laudem acquirit. Unde in Proverbiis (xiv. 35.) di-

(a) *Al.* perpetui.

dicitur, quod *acceptus eſt Regi miniſter intelligens:* & in Eccleſiaſtico (XXXIII. 31.) *Si eſt tibi ſervus fidelis, ſit tibi ſicut anima tua.*

Concludendum eſt igitur, quod ad complementum regni, & fulcimentum regiminis, quæ dicta ſunt ſupra de divitiis, & miniſtris, Princeps debet eſſe munitus: propter quod Philoſophus dicit in VIII. Ethic. quod non eſt Rex qui per ſe non eſt ſufficiens, & omnibus bonis ſuperexcellens: quibus omnibus ſuperabundavit Rex Salomon, ut patet in III. Libro Regum (X. 7.) ſed præcipue in ornatu, & ordine miniſtrorum: de quo admirata Regina Saba, *Maior eſt*, inquit, *ſapientia tua quam rumor quem audivi. Beati viri tui, & ſervi tui, hi qui aſtant coram te ſemper, & audiunt ſapientiam tuam.*

CAPUT XI.

Quod neceſſarium eſt Regi, & cuilibet domino in ſua iuriſdictione munitiones habere fortiſſimas, & rationes quare ibi multæ ponuntur.

POſt hæc autem ad robur dominii ſive regalis, ſive politici, neceſſariæ ſunt munitiones, ad quas ſe conferant domeſtici Regis, vel ipſe Rex. Cuius rei documentum accipimus a Rege David, qui poſtquam cepit Hieruſalem, accepit montem Sion pro ſuo munimine, ibique arcem ædificavit, ubi domatum fiſtulæ ducebantur uſque ad Mello, ipſamque arcem ſuam vocavit civitatem. Hoc autem ubique Reges obſervant, quod in ſingulis civitatibus, & caſtris ſpeciale habent præſidium, ſive arcem, ubi degit Regis familia, & officiales eiuſdem. Cuius quidem rei multæ ſunt cauſæ.

Una ſumitur ex parte Principum, quia expedit eis eſſe in loco tuto, ut in regendo, corrigendo, & gubernando ſint magis ſecuri, & in exequendo iuſtitiam efficiantur audaces. Unde & Romani conſules, & ſenatores tutiorem elegerunt locum, videlicet Capitolium: de quo narrant hiſtoriæ, quod tota occupata ab hoſtibus urbe Roma, in ipſo permanſerunt illæſi. Amplius autem & Regis, ſuæque familiæ maior honeſtas hoc exigit, ne vel eorum commercio cum ſubditis vilificetur in conſpectu populi ipſorum maieſtas; vel ex incauto aſpectu, ubi maxima requiritur pudicitia (ſicut ſenes populi Troiani ſe habebant ad Helenam, ut Philoſophus dicit in Ethic.) populus Regis indignationem incurrat; vel ipſe & ſui ſe dehoneſtandi in ſubditis occaſionem aſſumant: in quem caſum lapſus eſt Rex David circa uxorem Uriæ ſcutiferi Ioab, quam lavantem vidit de ſolario domus regiæ, ut ſcribitur in II. Libro Regum.

Secunda ratio ſumitur ex parte populi, qui magis ſenſibilibus movetur quam ratione ducatur. Cum enim vident magnificos ſumptus Regum in munitionibus, facilius ex admiratione inclinantur ad obedientiam, & ad ſuis parendum mandatis, ut Philoſophus dicit in VI. Politicorum. Amplius autem minorem cauſam habent rebellandi, ſeu ſubiiciendi ſe hoſtibus, dum nimium infeſtantur. (a) Cum enim miniſtros reges munitionibus habent præſentes, ſolicitantur audacius ad defenſionem ſui. Sic & Iudas Machabæus fecit de arce Sion, quam devictam cinxit muris fortiſſimis, & turribus altis pro defenſione patriæ contra hoſtes, ut ſcribitur in I. Machabæorum: & ſimiliter in Bethſuram munitiones fortiſſimas extruxit contra faciem Idumææ. Rurſus ad idem neceſſariæ ſunt munitiones Principibus pro conſervandis divitiis, quibus abundare debent, ut dictum eſt ſupra, & ut eiſdem poſſint cum ſua familia liberius uti, unde & miniſtri fiant ad præparandum neceſſaria promptiores: quod eſt delectabilius, ac honorificentius etiam in domeſtica domo. Hoc enim eſt proprium in humanis actibus quod ex ordine debito cauſant ſpeciem, ſive pulchritudinem tamquam in re proportionata, & commenſurata in ſuis partibus: unde conſequitur in nobis ſpiritualis lætitia, quæ ex ſe quaſi extaſim facit: quam paſſa videtur Regina Saba in aſpectu ordinis miniſtrorum curiæ Salomonis, ut ſuperius eſt oſtenſum.

CAPUT XII.

Quod ad bonum regimen regni, ſive cuiuſcumque dominii pertinet ſtratas, ſive quaſcumque vias in regione, vel provincia habere ſecuras, & liberas.

EST & aliud neceſſarium Regi ad bonum regimen regni, ad quod ordinantur ipſæ munitiones, ut videlicet ſtratas faciant ſecuras, & aptas ad tranſeundum ſive pro advenis, ſive pro indigenis, vel regalibus ſuis. Viæ enim communes ſunt omnibus quodam iure naturæ,

(a) *At* cum enim Reges miniſtros cum munitionibus habent &c.?

ræ, & legibus gentium : propter quod prohibentur a nemine occupari, nec ulla præſcriptione, ne quocumque temporum curſu ius de eiſdem poſſet alicui acquiri. Unde in Libro Numerorum, via publica via regia nominatur ad ſignificandum eius communitatem : ubi Auguſtinus in Gloſſa dictum verbum exponit, quia pro tanto ſic appellatur, quia debet eſſe libera cuilibet tranſeunti innoxio, ratione humanæ ſocietatis. Propter quod & ibidem ſcribitur, quod Amorrhæis contradicentibus, ne filii Iſrael tranſirent per eos, cum ſola via regia gradi permitterent, hoc eſt ſine læſione aliqua regionis, Dominus mandavit ipſos deleri. Ut autem ſtratæ in ſua communitate ſint liberæ, & tranſeuntibus forent ſecuræ, iura Principibus permittunt pedagia. Unde & eis ſervantibus quæ viatoribus ſunt prædicta, officiales Principum ipſa merito poſſunt exigere, & proficiſcentes debite obligantur perſolvere. Amplius autem & viarum ſecuritas in regimine regni Principibus eſt fructuoſa, quia illuc magis confluunt mercatores cum mercibus, unde & regnum in divitiis creſcit : qua ratione in urbe aucta fuit reſpublica propter vias, circa quas ſolicitabantur expeditas habere, & ſtratæ vocabantur Romanæ, ut homines magis redderentur ſecuri ad deferendum merces; ac ſub ſimulatione callida ſub nominibus librarii permutatis, ut latrones ignorarent tempus, ſicut computiſtæ ſcribunt, cum in urbe celebrarentur nundinæ, ſic eos decipiebant. Quædam etiam extra urbem inſtitutæ fuerunt per Romanos Principes, eorumque ſunt intitulatæ nominibus, ut ex hoc maiorem obtinerent firmitatem, & loca tutiora advenientibus redderentur, ut Forum Iulii, quod in confinibus multarum provinciarum, & diverſis regionibus adhuc nomen remanſit. Amplius autem & per diverſos conſules ac ſenatores Romanos ſtratæ inſtitutæ, extendentes ſe ad diverſas provincias, quorum titulis autenticari viderentur, ad liberiorem, ac ſecuriorem acceſſum ad urbem, vel ad ipſorum memoriam clariorem, ut via Aurelia ab Aurelio principe, via Appia ab Appio ſenatore, quarum prima tendebat verſus Reatem, ubi hiſtoriæ provinciam Aureliam ponunt, ſecunda vero in Campaniam ſuum habebat progreſſum : ac ſic de ſingulis aliis ſive conſulibus, ſive ſenatoribus, ut Flamminio, vel Aemilio, a quibus ſtratæ, vel provinciæ ſunt nominatæ propter cauſam iam dictam. Rurſus & divinus cultus in hoc augetur, propterea quod promptiores ſunt homines ad reverentiam divinam, cum liber eſt aditus viarum ad indulgentiam, ſive ad aditum ſancti. Unde & præcipuum motivum Romanorum fuit ſtratas faciendi ſecuras, divinus videlicet idolorum cultus, pro quo multum zelabat reſpublica, ut Maximus Valerius ſcribit in principio libri ſui. Sacra etiam Scriptura in Eſdra refert reverentiam templi impeditam fuiſſe propter hoſtes in circuitu, propter quod tardata fuit ædificatio templi, iuxta quod Domino dicitur in Ioan. 11. 20. *Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc, & tu in triduo reædificabis illud?*

CAPUT XIII.

Qualiter in quolibet regno, & quocumque dominio neceſſarium eſt nummiſma proprium: & quot bona ex hoc ſequuntur, & quæ incommoda, ſi non habeatur.

His igitur expletis agendum eſt de nummiſmate, in cuius uſu vita hominis regulatur, & ſic per conſequens omne dominium, ſed præcipue regnum, propter varios proventus quos ex nummiſmate percipit. Unde & Dominus quærens a phariſæis ſimulatorie tentantibus ipſum, *Cuius eſt*, inquit (Matth. XXII. 20.) *imago hæc, & ſuperſcriptio?* Cumque reſpondiſſent, *Cæſaris*: ſententiam quæſiti ſuper ipſos retorſit, dicens: *Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo*; quaſi ipſum nummiſma ſit cauſa ut in pluribus tributa ſolvendi. De materia autem nummiſmatis, & qualiter ſit Regi neceſſarium talibus abundare, ſupra ſatis eſt pertractatum. Sed nunc ipſum accipiamus prout eſt menſura quædam, per quam ſuperabundantia, & defectus reducuntur ad medium, ut Philoſophus in V. Ethic. dicit. Ad hoc enim inventum eſt nummiſma ut ſolvantur lites in commerciis, & ſit menſura in commutationibus. Et licet multa ſint genera commutationum, ut ex Philoſopho habemus I. Politicorum, iſta tamen expeditior eſt inter omnes, propter quod inventum dicitur eſſe nummiſma. Unde & politia Licurgi, qui Parthis, & Lydis primo leges tradidit, in quibus nummiſma prohibebat, ſolam commutationem ex alterutrorum mercibus permittens, per Philoſophum reprobatur, ut ex iam dictis apparet. Unde & ipſe concludit eodem

Lib. Ethic. nummiſma conſtitutum propter commutationis neceſſitatem, quia per ipſum expeditius ſit commercium, ac tollitur in commutando materia litis. Quam quidem habemus ab Abraham patre noſtro, qui per multa tempora fuit ante Licurgum, & omnes Philoſophos. Unde de ipſo ſcribitur in Geneſi, quod agrum emit pro ſepultura ſuorum pretio quadringentorum ſiclorum publicæ ac probatæ monetæ.

Sed quamvis ex ſe nummiſma ſit neceſſarium, proprium tamen in omni regimine, ſed præcipue Regis: cuius duæ ſunt cauſæ. Unam accipimus ex parte Regis; aliam vero ex parte populi ſubiecti. Quantum ad primum, nummiſma, ſive moneta propria, ornamentum eſt Regis, & regni, & cuiusliber regiminis, quia in ea repræſentatur imago Regis, ut Cæſaris, ſicut dictum eſt ſupra: unde in nulla re tanta poteſt eſſe claritas memoriæ eius, eo quod nihil ſic per manus hominum frequentatur quod ad Regem, vel quemcumque dominum pertineat, quantum nummiſma.

Amplius autem inquantum moneta regula eſt & menſura rerum venalium, intantum monſtratur ſua excellentia, ut videlicet imago ipſius ſit in nummo regula hominum in ipſorum commerciis. Unde moneta dicitur, quia monet mentem, ne fraus inter homines, cum ſit menſura debita, committatur: ut imago Cæſaris ſit in homine quaſi imago divina, ſicut Auguſtinus exponit pertractans dictam materiam. Nummiſma vero dicitur, quia nominibus Principum, effigieque deſignatur, ut tradit Iſidorus. Per quod manifeſte apparet quod ex nummiſmate maieſtas dominorum relucet: & ideo civitates, ſive principes, ſive prælati hoc pro ſua gloria ſingulariter ab Imperatoribus impetrant ut habeant ſpeciale nummiſma.

Rurſus nummiſma proprium cedit in commodum Principis, ut dictum eſt ſupra: quia per ipſum menſurantur tributa, & quæcumque exactiones quæ fiunt in populo, ut in lege mandabatur divina, circa oblationes videlicet, & redemptiones quaſcumque ſacrificii loco.

Amplius autem ipſius factura propter auctoritatem Principis cauſatur commodum Regi: quia nulli alii licet ſub eadem figura, & ſuperſcriptione cudere, ut iura gentium mandant. In qua quidem, etſi liceat ſuum ius exigere in cudendo nummiſma, moderatus tamen debet eſſe Princeps quicumque, vel Rex ſive in mutando, ſive in diminuendo pondus, vel metallum: quia hoc cedit in detrimentum populi, cum ſit rerum menſura, ſicut ſupra dictum eſt: unde tantum eſt mutare monetam, ſive nummiſma, quantum ſtateram, ſive quodcumque pondus. Hoc autem quomodo Deo diſpliceat, in Proverb. xx. 10. ſcribitur. *Pondus*, inquit, *& pondus, ſtatera & ſtatera, utrumque abominabile eſt apud Deum*: de quo & graviter Rex Aragonum reprehenditur ab Innocentio Papa, quia nummiſma mutaverat diminuendo in populi detrimentum.] Propter quod & filium obligantem ſe per iuramentum dictam ſervare monetam, a dicto abſolvit iuramento, eidem mandans ut ipſam ad priſtinum ſtatum reformaret. Iura etiam in nummiſmatibus favent mutuis, & pactionibus quibuſcumque: mandant enim ſolvi mutua, & pacta ſervari iuxta illius temporis nummiſma in omni menſura qualitatis, & quantitatis. Concluditur ergo qualiter unicuique Regi nummiſma proprium eſt neceſſarium.

Sed etiam ex parte populi adhuc nummiſma Regis proprium eſt neceſſarium, ut etiam ex iam dictis apparet. Primo quia expeditior eſt in commutationibus menſura. Rurſus quia certior inter populares eſt. Multi enim ſunt qui alias monetas ignorant, & de facili poſſunt ſimplices præveniri fraude, quod eſt contra formam regalis regiminis: circa quod Romani Principes providerunt. Unde tradunt hiſtoriæ, quod tempore Domini noſtri Ieſu Chriſti in ſignum ſubiectionis Romanorum unum erat nummiſma in toto orbe terrarum, in quo erat Cæſaris imago: quam ſtatim cognoverunt phariſæi ſciſcitati a Domino Ieſu Chriſto ad diſcooperiendum eorum fraudem: & iſtud nummiſma decem uſuales valebat denarios; quod ſolvebat quilibet telonearius prædictorum Principum, ſive eorum gerentibus vicem in provinciis, vel civitatibus, ſeu caſtris.

Rurſus proprium nummiſma fructuoſius eſt. Cum enim extraneæ monetæ communicantur in permutationibus, oportet recurrere ad artem campſoriam, cum talia nummiſmata non tantum valeant in regionibus extraneis, quantum in propriis: & hoc ſine damno eſſe non poteſt. Et præcipue accidit in partibus Theutoniæ, & regionibus circumſtantibus, propter quod coguntur cum de loco ad locum tranſeunt, maſſam auri, vel argenti ſecum deferre, & quantum in commutationi-

tiooibus rerum venalium indigent, tantum vendunt. Unde Philoſophus in Lib. IV. Politic. ſpecies pecuniarum diſtinguens, ſive artis pecuniariæ, ſive nummiſmaticam, ſive campſoriam oboloſtaticam, & cathos; primam ſolam dicit eſſe naturalem, quia ad commutationem rerum naturalium ordinatur: quod facit proprium nummiſma, & non aliud, ut ex iam dictis apparet. Propter hoc ipſam ſolam commendat aliis ſupradictis ſpretis, & de quibus infra dicetur.

Concludendum eſt igitur in omni regimine pro conſervatione dominii, & præcipue regalis, neceſſarium eſſe nummiſma proprium, ſive ex parte populi, ſive ex parte Regis, vel regiminis cuiuſcumque.

CAPUT XIV.

Qualiter ad bonum regimen regni, & cuiuſcumque dominii, ſive politiæ, pondera, & menſura ſunt neceſſaria, exemplis, & rationibus perſuadetur.

POſt hæc autem agendum eſt de ponderibus, & menſuris, quæ neceſſaria ſunt ad dominii cuiuſcumque regimen conſervandum, ſicut & nummiſma: quia cum eis ſolvuntur tributa, ſeu etiam quia per ipſa lites diminuuntur, & in emptionibus, & venditionibus fidelitas ſervatur: vel quia, ſicut & nummiſmata, vitæ ſunt humanæ inſtrumenta, immo plus imitantur naturalem actionem quam nummiſma, quia ſcriptum eſt in Lib. Sapientiæ XI. cap. quod omnia diſpoſuit Deus in numero, pondere, & menſura. Si ergo omnes creaturæ his tribus limitibus terminantur, magis videtur quod pondus, & menſura a natura trahant originem, quam nummiſma, & ideo magis neceſſaria in republica, ſive in regno.

Amplius autem pondus, & menſura, inquantum talia, ſemper ordinantur ad menſurata, & ponderata, aliter per ſe nihil ſunt. Sed nummiſma, quamvis ſit menſura, & inſtrumentum in permutationibus, tamen per ſe aliquid eſſe poteſt; puta, ſi confletur, erit aliquid, videlicet aurum, vel argentum. Ergo ſemper non ordinabitur ad permutationes. Et hoc etiam habet veritatem in aliis ſpeciebus pecuniarum, immo amplius, ut in campſoria, quæ non proprie ordinatur ut ſit menſura rerum venalium, ſed magis ad permutationem nummiſmatis. Item in oboloſtatica, quæ conſiſtit circa ponderis exceſſum in permutationibus: quibus inventis ſupra pondus, in metalla reſolvuntur, ut ſunt ponderatores in trabuchetis, & aliis ponderibus. Item nec cauchos, ideſt ars ſurnaria, quæ magis ordinatur ad nummiſma ſicut ad finem, aliis permutationibus excluſis: de quibus ſpeciebus in IV. Politicorum agit Philoſophus, & infra dicetur, & ſupra eſt tactum.

Rurſus. Illi actus ſunt maxime neceſſarii in republica, ſive in regno, qui ex iure naturæ procedunt: quia leges inſtitutæ per Principes idem habent initium, alias iuſtæ leges non eſſent. Sed talia ſunt de iure naturæ, quia adæquant naturalem iuſtitiam. Sic ergo ad naturam regni, ſive politiæ, menſuræ, & pondera ſunt neceſſaria.

Hinc eſt quod primus dux Iſraelitici populi, videlicet Moyſes, ut deſcribit Iſidorus, tradendo leges divinas, quæ primæ fuerunt, ſimul cum illis pondera, & menſuras conſtituit, ſive pro cibis, & potibus, ut ephi, & gomor, & modius, & ſextarius; ſive in terris, & pannis, quæ cubitales habent menſuras; ſive in auro, & argento, & nummiſmatibus, quæ ſunt ſtatera, & alia pondera. Unde cum dictus Moyſes in Levitico exhortaretur populum ad iuſtitiam faciendam, ſtatim ſubiungit regulas naturalis iuſtitiæ, ut Origenes ibidem exponit. *Non facietis*, inquit, *iniquum aliquid in pondere, & menſura. Statera iuſta, & æqua ſint pondera, iuſtus modius, æquuſque ſextarius*. Refert iterum Iſidorus, quod Sidon Argus Græcis menſuras dedit, ubi tunc florebat Argivorum regnum circa tempora præfati ducis Moyſis. Narrant etiam hiſtoriæ Cererem menſuras agriculturæ, & frumenti Græcis Sicione tradidiſſe. Unde & dea frumentaria, & demetra eſt vocata.

Ex his ergo apparet quod naturaliter oportet Regem, vel quemcumque dominum ad bonum ipſorum regimen menſuras, & pondera populo ſibi ſubiecto tradere propter cauſas iam dictas, & exemplo dictorum Principum, de quibus nunc eſt actum.

CA-

CAPUT XV.

Hic ſanctus Doctor declarat, quod oportet Regem, & quemlibet dominum ad conſervationem ſui ſtatus adhibere ſolicitudinem ut de ærario publico provideatur pauperibus: & hoc exemplis, & rationibus probat.

Est autem & aliud quod eſt ad bonnm regimen pertinens regni, ſive provinciæ, vel civitatis, vel cuiuſcumque principatus, ut videlicet de communi ærario provideatur per Principem qui præſit indigentiis pauperum, pupillorum, & viduarum, ac advenis, & peregrinis aſſiſtat. Si enim natura qnæcumqne non deficit in neceſſariis, ut Philoſophus dicit in III. de cæl. & mundo, multo minus & ars, quæ imitatur naturam. Inter omnes autem artes ars vivendi, & regendi ſuperior, & amplior eſt, ut tradit Tullius de Tuſculanis quæſtionibus. Ergo Reges & Principes in neceſſariis deficere non debent indigentibus, immo potius ſubvenire.

Prætetea. Reges & Principes vices Dei gerunt in terris, per quos Deus mnndum gubernat ſicut per cauſas ſecundas. Unde & Samuel Propheta ſpretus in dominio, cum qnerelam ptoponeret coram Deo, reſpooſum habuit, quod non ipſum Iſraeliticus populus ſpreverat, ſed Deum, cuius videlicet vices gerebat: & in Prover. VIII. 15. dicitur: *Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt.* Sed Deo ſpecialiter eſt cura pauperum, ad naturæ ipſorum defectum ſupplendum: propter quod ſic agit divioa providentia circa indigentem ſicut pater erga filios impotentes, de quibus amplior incumbit ſolicitudo propter ampliorem neceſſitatem. Unde & ipſe Dominus ſibi reputat fieri ſpecialiter qnod fit pauperi, ipſo atteſtante, qui dicit (Matth. XXV. 40.) *Quod uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.* Ergo ad iſtum defectum panperum ſupplendum, ſicut vices Dei gerentes in terris, Principes, & prælati ſunt debitores, & ſicut patres, quos cogit officium eſſe auxiliatores ſubditorum, ut Philoſophus dicit in VIII. Ethic. ipſorum cum effectu beneficii ſpecialem debent cnram habere. Talem autem ſolicitudinem habuit Philippus Rex Macedo circa Phiſiam: quem, ut ſcribit Vegetius Lib. III. de re militari, cum prius haberet offenſum, audiens ipſum licet nobilem habere tres filias, & cum ipſis inopia premi, ab admonentibus de hoc, quætens utrum melius foret partem ægram corpotis abſcindere quam curare, familiariter accerſivit, & accepta de facultatum domeſticarum pecunia inſtruxit, & fideliorem habuit.

Amplius autem quia Reges & Principes communes habent actiones, & univerſalem diligentiam ſubditornm, cum non ſufficiat homo ſolus ad proprias actiones, oportet quod in multis deficiant: quia talis actio, ſive actiones, quæ ſunt populum gubernare, iudicare, ac unicuique ſuorum ſubditorum ſecundum merita providere, tranſcendit virtutem naturæ: propter quod dicitur quod eſt ars artium regimen animarum: & arduum eſt valde ut qui neſcit tenere moderamina vitæ ſuæ, iudex fiat vitæ alienæ. Secundum quam cauſam Sauli aſſumpto, & uncto in Regem per Samuelem Prophetam præcipitur quod aſcenderet ad cuneum Prophetarum, ut ibidem per elevationem mentis prophetando cum eis, circa populnm gubernandum ex divina influentia haberet notitiam agendorum: quod & factum fuit, ut patet I. Reg. x. Unde impoſſibile eſt Reges & Principes non errare propter dictam cauſam, niſi ad illum qni omnia gubernat, & omnium eſt conditor, ſe convertant. Et propter hanc cauſam dicitur in Eccleſiaſtico de Regibus Iſraelitici populi, quod præter David, Exechiam, & Ioſiam, qui fuerunt viri ſpirituales, & a Deo illuminati, omnes peccaveruot Domino. Iſti autem defectui ſubvenitur per eleemoſyoæ beneficium, unde pauperes ſuſtententur; ſicut per Danielem Prophetam dictnm eſt illi Principi ethnico Regi Babylonis Nabuchodonoſor, qui in toto oriente generalis erat Monarcha (Dan. IV. 24.) *Peccata tua eleemoſynis redime, & iniquitates tuas in miſericordiis pauperum converte.* Sunt ergo ipſæ eleemoſynæ, quas facinnt Principes indigentibus, quaſi quidam fideiuſſor coram Deo pro ipſis ad ſolvendum debita peccatorum, ut Philoſophus dicit de nummiſmate reſpectu rerum venalium. Et ſicut nummiſma eſt menſura in permutationibns pro vita corporali, ita eleemoſyna in vita ſpirituali: ptopter quod in Eccli. XVII. 18. dicitur: *Eleemoſyna viri (a) quaſi ſacculus cum ipſo, & gratiam hominis quaſi pupillam oculi conſervabit*

Ex his igitur ſatis eſt manifeſtum, qualiter opportunum eſt Regibus, & cuicnmque

(a) *Vulgata quaſi ſignaculum.*

que domino in ipſorum dominio de communi ærario reipublicæ, ſive regali, pauperibus providere. Hinc eſt quod in ſingulis provinciis, civitatibus, & caſtris, ad talia miniſteria exercenda ſunt hoſpitalia inſtituta ſive per Reges, ſive per principes, & cives ad pauperum inopiam ſublevandam, & non ſolum apud fideles, ſed etiam infideles. Domos enim inſtituebant hoſpitalitatis ad pauperum ſubventionem, quas Iovis hoſpitalia nominabant, ut patet in Libro II. Machab. propter effectum benevolentiæ, & pietatis, qui eidem attribuitur planetæ, ſecundum aſtrologos. De Ariſtotele etiam tradunt hiſtoriæ, quod Alexandro exhortatorias litteras deſtinavit, quod pauperum inopiæ memor eſſet ad proſperitatem ſui regiminis augmentandum.

CAPUT XVI.

Hic ſanctus Doctor declarat qualiter oportet Regem, & quemcumque dominantem, ad cultum divinum intendere: & quis fructus ex hoc ſequatur.

HIS habitis agendum eſt de cultu divino, ad quem Reges & Principes ſtudere debent toto conatu & ſolicitudine ſicut ad finem debitum: & ideo hic in hoc ultimo capitulo traditur: de quo Rex ille magnificus Salomon in Eccle. XII. 13. ſcribit: *Finem loquendi omnes pariter audiamus. Deum time, & mandata eius obſerva: hoc eſt enim omnis homo*. Et quamvis iſte finis omnibus ſit neceſſarius, divinus videlicet cultus, & reverentia per obſervantiam mandatorum, ut iam dictum eſt; Regi tamen magis competit, & huius rei eſt magis debitor propter tria quæ ſunt in ipſo, quia videlicet homo, & quia dominus, & quia Rex.

Quia homo ſingulariter a Deo creatus: ceteras enim creaturas Deus dicendo fecit; cum vero hominem creavit, dixit (Gen. I. 26.) *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram*. Unde Apoſtolus in Act. Apoſtolorum XVII 28. refert verba Arati Poetæ dicentis: (a) *Ipſius enim genus Dei ſumus*. Ex hac ergo parte debitores ſumus omnes Deo in generali ad divinam reverentiam, quod eſt primum præceptum primæ tabulæ: unde dicitur populo Iſraelitico in Deuter. cap. VI. 4. per Moyſen, & per conſequens nobis: *Audi Iſrael: Dominus Deus tuus, Deus unus eſt*: quaſi ipſe ſolus ſit cui debetur reverentia, & honor, inquantum ab ipſo ſolo creati ſumus, & ſingulari quadam prærogativa producti. Et propter hoc habita conſideratione tanti beneficii ſubdit Moyſes in eodem ſtatim loco, dicens: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota fortitudine tua*: in hoc volens oſtendere quod totum Deo debeamus quod ſumus. Et in recognitionem eius præceptum de decimis fuit inſtitutum, ad quod quilibet obligatur non in quantitate numeri, ſed cuiuſcumque rei ex dicta iam cauſa. Sed quamvis quilibet ad hoc ſit obligatus, plus tamen Princeps etiam ſicut privata perſona, inquantum plus participat de nobilitate humanæ naturæ ratione ſui generis unde trahit originem, & inde nobilitatem, ut Philoſophus probat in ſua Rhetorica. Qua conſideratione motus Cæſar Auguſtus, qui & Octavianus, ut hiſtoriæ tradunt, divinos honores non ſuſtinens, qui eidem exhibebantur a Romano populo propter corporis eius pulchritudinem, & animi probitatem, ſuum creatorem & factorem quæſivit a Sybilla Tyburtina, quem & invenit, & adoravit; prohibuitque edicto publico ne ipſum ulterius aliquis de dicto populo adoraret, vel Deum, aut Dominum vocaret.

Amplius autem inquantum dominus, quia non eſt poteſtas niſi a Deo, ut Apoſtolus dicit ad Romanos XIII. cap. unde & vices Dei gerit in terris, ut dictum eſt ſupra. Propter quod tota virtus domini ex Deo dependet ſicut eius miniſtri. Ubi autem eſt dependentia (b) in dominio, neceſſaria eſt ſuperioris reverentia, quia per ſe nihil eſt, ut in miniſtris regalium curiarum contingit. Propter quod in Apocalypſi quotieſcumque agitur de cæleſtium ſpirituum miniſterio, qui per ſeniores tamquam maturiores in actionibus, & animalia quæ porius aguntur quam agant, ex vehementi irradiatione divina, & in miniſterio deſignantur, ſemper de eiſdem ſubiungitur, quod *ceciderunt in facies ſuas, & adoraverunt Deum*: qui quidem duo actus ſunt latriæ, ſeu divini cultus. Unde & ille Nabuchodonoſor Monarcha in oriente, ut ſcribitur in Daniele, quia ſuum dominium non recognoſcebat a Deo, ſecundum ſuam imaginationem, in beſtiam eſt translatus, & dictum eſt ei (Dan. IV. 22.) *Septem tempora mutabuntur ſuper te, donec ſcias quod dominetur Excelſus*

(a) *Vulgata*: Ipſius enim & genus ſumus. (b) *Al.* a dominio.

celſus in regno hominum, & cuicumque voluerit, det illud. Circa quod etiam monitus Alexander, ut hiſtoriæ tradunt, cum propoſito vadens in Iudæam deſtruendi regionem, cum appropinquanti Hieruſalem ei irato in albis ſummus Pontifex occurriſſet cum miniſtris templi, manſueſactus, & de equo deſcendens, ipſe eum vice Dei reveritus eſt, & ingreſſus templum, maximis honoravit donis, & gentem totam pro divina reverentia libertate donavit.

Non ſolum autem ſicut homo, & dominus ad divinum obligatur cultum, ſed etiam ſicut & Rex, quia Iunguntur oleo conſecrato, ut patet de Regibus Iſraelitici populi, qui oleo ſancto inungebantur manibus Prophetarum: unde & Chriſti Domini vocabantur propter excellentiam virtutis, & gratiæ in coniunctione ad Deum, quibus præditi eſſe debebant: ſecundum quam unctionem conſequebantur quamdam reverentiam, & delationem honoris. Propter quod etiam David, quia præcidit clamydem Regis Saulis, percuſſit pectus ſuum in pœnitudinis ſignum, ut ſcribitur in I. Lib. Regum. Rex etiam David cum lamentabiliter deplorat mortem Saulis, & Ionathæ, ita querelam proponit de Allophylorum irreverentia, quod ſic occiderant Regem Saul, quaſi non eſſet unctus oleo, ut in fine ſcribitur ſecundi Libri Regum. Cuius ſanctitatis etiam argumentum aſſumimus ex geſtis Francorum, & beati Remigii ſuper Clodoveum Regem primum Chriſtianum inter Reges Francorum, & delatione olei deſuper per columbam, quo Rex præfatus fuit inunctus, & inunguntur poſteri ſignis, & portentis, ac variis curis apparentibus in eis ex unctione prædicta. Amplius autem & in dicta unctione, ut Auguſtinus ait de civitate Dei, figurabatur Rex verus & Sacerdos, iuxta Danielem Prophetam IX. cap. Cum venerit, inquit, Sanctus ſanctorum, ceſſabit unctio veſtra. Inquantum igitur figuram gerunt in hac unctione illius qui eſt Rex regum, & Dominus dominantium, ut dicitur in Apocal. XIX. capit. qui eſt Chriſtus Dominus noſter, debitores ſunt Reges ad ipſum imitandum, ut ſit debita proportio figuræ ad figuratum, umbræ ad corpus: in quo verus ac perfectus cultus divinus includitur.

Patet igitur quam neceſſarium ſit cuilibet domino ut ſit Deo devotus & reverens, ſed præcipue Regi ad conſervationem ſui regiminis: cuius exemplum trahimus quidem a primo urbis Rege, videlicet Romulo, ut hiſtoriæ tradunt. In primordio enim ſui regiminis in urbe Romana fabricavit aſylum, quod templum pacis nominabat, multis amplians gratiis: pro cuius numine, & reverentia omnem ſceleratum, qui ad ipſum confugeret, cuiuſcumque ſtatus eſſet, reddebat immunem. Qualem autem habuerint exitum poſteri eius, qui in divino cultu fuerunt negligentes, & qui fuerunt ferventes, ſcribit Valerius Maximus in principio Libri ſui. Quid vero dicam de deicolis Regibus ſive veteris, ſive novi teſtamenti? Omnes enim qui ad divinam reverentiam fuerunt ſoliciti, feliciter ſuum conſummaverunt curſum; qui vero e contra, infelicem conſecuti ſunt exitum. Tradunt etiam hiſtoriæ quod in qualibet monarchia ab initio ſæculi tria ſe invicem per ordinem comitata ſunt, divinus cultus, ſapientia ſcholaſtica, & ſæcularis potentia. Quæ quidem tria ſe invicem per ordinem conſequuntur, & in Rege Salomone ex ſuis meritis conſervata ſunt, quia per divinam reverentiam cum deſcendit in Ebron locum orationis, aſſumptus in Regem conſecutus eſt ſapientiam, & ex utroque ulterius in regali virtute ſuper Reges ſui temporis excellentiam. Cum vero a vero cultu Dei receſſit, infelicem exitum habuit, ut patet in III. Libro Regum.

Hæc igitur de pertinentibus ad regimen cuiuſcumque dominii, ſed præcipue regalis, in hoc Libro in tantum ſint dicta.

DE REGIMINE PRINCIPUM LIBER III.

CAPUT I.

Conſideratur, & probatur, omne dominium eſſe a Deo, conſiderata natura entis.

ET quia *cor Regis in manu Dei, quocumque voluerit, inclinabit illud*: ut in Proverb. XXI. I. ſcribitur: quod & ille magnus Monarcha in oriente, Cyrus videlicet Rex Perſarum, per publicum conſitetur edictum: poſt victoriam enim de Ba-

Babylonia conſecutam, quam uſque ad ſolum deſtruxit, ac occiſo Balthaſſar Rege ibidem, ſicut hiſtoriæ tradunt, ſic ait, ut in principio Libri Eſdræ (I. 1. 2.) patet: *Hæc dicit Cyrus Rex Perſarum: Omnia regna mundi dedit mihi Dominus Deus cæli*: inde manifeſte apparet a Deo omne provenire dominium ſicut a primo dominante: quod quidem oſtendi poteſt triplici via, quam Philoſophus tangit, quia vel inquantum ens, vel inquantum motor, vel inquantum finis.

Ratione quidem entis: quia oportet omne ens ad ens primum reducere ſicut ad principium omnis entis, ut & omne calidum ad calidum ignis, ut patet per Philoſophum in II. Metaphyſ. Qua ergo ratione omne ens ex ente primo dependet, eadem & dominium: quia ipſum ſuper ens fundatur, & tanto ſuper nobilius ens, quanto & ad dominandum ſuper homines in natura coæquales eiſdem præponitur. Unde & cauſam habet non ſuperbiendi, ſed humane ſuum populum gubernandi, ut Seneca dicit in epiſtola ad Lucillum. Propter quod in Eccli. dicitur XXXII. 1. *Rectorem te poſuerunt? noli extolli, ſed eſto in illis quaſi unus ex illis*. Sicut ergo omne ens ab ente primo dependet, quod eſt prima cauſa; ita & omne dominium creaturæ a Deo ſicut a primo dominante, & primo ente.

Amplius autem omnis multitudo ab uno procedit, & per unum menſuratur, ut patet per Philoſophum in X. primæ Philoſophiæ. Ergo eodem modo & multitudo dominantium ab uno dominante trahit originem, quod eſt Deus: ſicut videmus in regalibus curiis, quod in diverſis officiis multi ſunt dominantes, ſed omnes ex uno dependent, videlicet Rege. Propter quod Philoſophus in XII. primæ Philoſophiæ dicit, quod ſic ſe habet Deus, ſive prima cauſa, ad totum univerſum, ſicut dux ad exercitum, a quo tota multitudo caſtrorum dependet. Unde & ipſe Moyſes in Exod. xv. 13. Deum ducem populi vocat. *Dux*, inquit, *fuiſti in miſericordia tua populo quem redemiſti*. A Deo igitur omne dominium habet initium.

Rurſus ad idem. Virtus eſt proportionata enti cuius eſt virtus, & adæquatur ei: quia virtus fluit ab eſſentia rei, ut patet per Philoſophum in I. & II. Lib. de cælo. Sicut ergo ſe habet ens creatum ad increatum, quod eſt Deus; ita virtus cuiuslibet entis creati ad virtutem increatam, quæ etiam eſt Deus: quia quidquid eſt in Deo, Deus eſt. Sed omne ens creatum ab ente increato trahit originem. Ergo virtus creata ab increata. Hoc autem in dominio præſupponitur, quia non eſt dominium ubi non eſt potentia, ſive virtus. Ergo omne dominium erit ab increata virtute, & hæc eſt Deus, ut ſupra dictum eſt; & ſic idem quod prius. Unde Apoſtolus dicit ad Heb. 1. quod Deus portat omnia verbo virtutis ſuæ. In Eccli. 1. 8. etiam ſcribitur, quod *unus eſt altiſſimus creator omnium, omnipotens, Rex potens, metuendus nimis, ſedens ſuper thronum, dominans Deus*. In quibus verbis ſatis apparet, a quo omnis creatura habet eſſe, virtutem, & operationem, & per conſequens dominium, & multo amplius Rex, ut ſuperius eſt oſtenſum.

CAPUT II.

Hoc idem probat ex conſideratione motus cuiuslibet naturæ creatæ.

NON ſolum autem ratione entis, ſed ratione etiam motus probatur, a Deo provenire dominium.

Et primo quidem aſſumenda eſt ratio Philoſophi in VIII. Phyſicorum. Quia omne quod movetur, ab aliquo movetur; & in moventibus, & motis non eſt abire in infinitum. Ergo oportet venire ad aliquod primum movens immobile, quod eſt Deus, ſive cauſa prima. Inter omnes autem homines, qui plus habent de ratione motus, ſunt Reges, & principes, & omnes qui præſunt, ſive in gubernando, ſive in iudicando, ſive in defendendo, & ſic de aliis actibus qui ad curam regiminis pertinent. Unde Seneca de conſolatione fratris ad Polibium ſic loquitur de Cæſare, exhortans eum ad contemptum mundi: *Cum voles omnium rerum oblivíſci, cogita Cæſarem. Vide quantam huius vitæ indulgentiæ fidem, quantam induſtriam debeas; intelliges non magis tibi incurvari licere quam illi. Si quis modo eſt fabulis traditus, cuius humeris mundus innititur; Cæſari quoque ipſi, cui omnia licent, propter hoc ipſum multa non licent. Omnium domos illius vigilia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius induſtria, omnium vacationem illius occupatio. Ex quo ſe Cæſar orbi terrarum dedicavit, ſibi ſe eripuit, & ſiderum modo, quæ irrequieta ſemper curſus ſuos explicant, numquam illi licet nec ſubſiſtere, nec quidquam ſuum facere*. Si ergo Reges, & alii

alii domini tantum habent de ratione motus, ipſum non poſſunt perficere niſi per influentiam, & virtutem moventis primi, quod eſt Deus, ut ſuperius eſt probatum. Propter quod in Lib. Sapient. ubi connumerantur effectus divinæ virtutis per ſuam ſapientiam, volens auctor oſtendere qualiter omnia influentiam divini motus participant, ſubdit ſtatim (Sap. VII. 24.) *Omnibus mobilibus mobilior eſt ſapientia: attingit autem ubique propter ſuam munditiam:* (a) munditiam vocans abſolutam, & ſupergredientem, ac immixtam divinam virtutem ad omnia movendum, ad ſimilitudinem corporis lucis, quæ ex hac parte naturam imitatur divinam.

Rurſus ad idem. Omnis cauſa primaria plus eſt influens in ſuum cauſatum quam cauſa ſecundaria. Cauſa autem prima Deus eſt. Ergo ſi virtute primæ cauſæ omnia moventur, & influentiam primi motus omnia recipiunt; & motus dominorum erit ex virtute Dei, & ex Deo movente.

Amplius autem. Si eſt ordo in motibus corporalibus, multo magis & in ſpiritualibus erit. Sic autem videmus in corporibus, quod inferiora per ſuperiora moventur, & omnia reducuntur ad motum ſupremi, quod eſt nona ſphæra, ſecundum Ptolomæum in 1. diſtinct. Almageſti; ſed ſecundum Ariſtotelem in II. de cælo, eſt octava. Si ergo omnes motus corporales regulantur per primum, & a primo habent influentiam; multo magis ſpirituales ſubſtantiæ, propter maiorem aſſimilationem quam habent in alterutrum: unde aptiores ſunt ad recipiendam influentiam primi & ſupremi moventis, ſive motoris, quod eſt Deus: quem quidem motum nobis tradit beatus Dionyſius in Lib. de divinis Nominibus, & de cæleſti Hierarchia, diſtinguens in eis motum ſicut & in corporibus, videlicet circularem, rectum, & obliquum. Qui quidem motus ſunt quædam illuminationes quas recipiunt a ſuperioribus ad agendum, ut idem Doctor exponit: ad quas quidem illuminationes recipiendas neceſſaria eſt diſpoſitio mentis, in qua fit iſta influentia motus. Inter omnes autem homines qui paratiores eſſe debeant, ſunt Reges, & Principes, & alii dominatores orbis tum ex exercitio quod habent; tum ob univerſales actiones regiminis, unde & mens magis elevatur ad divina; tum etiam quia hoc eis incumbit ut ſe diſponant ut cura eis impoſita in gubernando (b) gregem, & alia quæ ſunt neceſſaria in actibus regiminis, quæ ſupra ipſum ſunt, & naturam particularem excedunt, per talem motum divinæ influentiæ ſufficientius deducantur. Sic enim David Rex ſe diſpoſuit: propter quam cauſam ex motu illuminationis præfatæ ſupra omnes Reges, & Prophetas meruit in ſuis pſalmis ſpiritum propheticæ intelligentiæ, ut doctores Scripturæ ſacræ tradunt. Ex cuius contrario actu Principes ethnici, de quibus Daniel Propheta mentionem facit, ut Nabuchodonoſor, & Balthaſſar, pater, & filius, meruerunt obumbrari: unde & influentia divinæ illuminationis movit eorum phantaſiam in imaginativis viſionibus, ut in Daniele eſt manifeſtum, ut ſcirent quid circa regale regimen eis eſſet agendum; ſed quia mens ipſorum non erat diſpoſita, ſed involuta tenebris peccatorum, ad ipſam notitiam non potuerunt venire. Propter quod inſignito lumine prophetiæ Danieli dictum eſt: Tibi datus fuit ſpiritus intelligentiæ ad iſta interpretandum: ut verificetur quod per Salomonem dicitur in Proverb. VIII. 14. *Meum eſt conſilium, & æquitas, mea eſt prudentia, & mea eſt fortitudo: per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt: per me Principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam.*

Et ſic manifeſtum eſt, qualiter omne dominium eſt a Deo in conſideratione motus.

CAPUT III.

Hic ſanctus Doctor hoc idem probat per conſiderationem finis.

SED & reſpectu finis adhuc hoc idem apparet. Si enim eſt hominis agere propter finem ratione ſui intellectus, qui finem in unaquaque eius actione præſtituit, unaquæque natura quanto eſt magis intellectiva, tanto magis propter finem agit. Cum ergo Deus ſit ſumma intelligentia, & purus actus intelligendi, ſua actio magis finem includit. Ergo oportet dicere, quod in unoquoque fine uniuſcuiuſque rei creatæ præexigatur actio intellectus divini, quam & nos divinam prudentiam vocamus, per quam Dominus cuncta diſponit, & in debitum finem deducit, ut Boetius de conſolatione Philoſophiæ ipſam nominat: ſecundum quam ra-

(a) *Al. deeſt vox repetita* munditiam. (b) *Al.* regem: *forte* regnum.

ratiooem dicitur in Lib. Sapientiæ, quod divina ſapientia *attingit a fine uſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuaviter*. Concludirur ergo ex hoc quod quælibet res quanto ordinatur ad excellentiorem finem, tanto plus participat de actione divina. Huiuſmodi autem eſt regnum cuiuſcumque communitatis, ſeu collegii, ſive politiæ, ſive regalis, ſive cuiuſcumque conditionis: quia cum inteodat nobiliſſimum finem, ut Philoſophus tangit in Ethic. & in I. Politicorum, in ipſo divina præintelligitur actio, & ſuæ virtuti dominorum ſubiicitur regimen. Et hinc forte trahit originem veritatis, quod bonum commune dicitur potentia a Philoſopho in Ethic.

Amplius. In regimine legiſlator ſemper debet intendere ut cives dirigantur ad vivendum ſecundum virtutem, immo hic eſt finis legiſlatoris, ut Philoſophus dicit io II. Ethic. Propter quod & Apoſtolus dicit ad Timotheum (I. cap. 1. 5.) quod *finis præcepti eſt caritas*. Sed ad iſtum finem venire non poſſumus ſine motione divina, ſicut nec calor calefacere ſine virtute caloris ignis, nec lucidum lucere ſine virtute lucis: & tanto altius, & excellentius motio primi moventis, quanto virtus divina ſupergreditur, & tranſcendit virtutem creatam, & omoe genus operis; ſed & fortius influit intantum, ut dicat illi Iſaias Propheta XXVI, 12. *Omnia opera noſtra operatus es in nobis Domine*: & vox evangelica (Ioan. XV. 5.) *Sine me nihil poteſtis facere*.

Rurſus ad idem. Finis movet efficientem, & tanto efficacius, quanto finis nobilior, & melior reperitur, ut bonum gentis reſpectu boni civitatis, vel familiæ, ſicut Philoſophus dicit in I. Polit. Finis autem ad quem principaliter Rex intendere debet in ſe ipſo, & in ſubditis, eſt æterna beatitudo, quæ in viſione Dei conſiſtit. Et quia iſta viſio eſt perfectiſſimum bonum, maxime debet movere Regem, & quemcumqoe dominum, ut hunc finem ſubditi conſequantur: quia tunc optime regit, ſi talis in ipſo ſit finis iotentus. Tali autem modo ſuos regebat, & gubernabat Rex ille, & Sacerdos Chriſtus Ieſus, qui dicebat in Ioao. X. 28. *Ego vitam æternam doeis*: & iterum (ibid. 10.) *Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant*. Hoc autem maxime facit Rex, quando ſuper gregem ſuum ſicut bonus paſtor iovigilat: quia tunc ſuper eum divioa lux irradiat ad bene regendum, ut paſtoribus in ortu Regis noſtri & Salvatoris. Et irradiationis iam dictæ ad bonum regimen & in Principe, & io ſubditis motum circularem accipimus rectum, & obliquum, de quibus diſtinctum eſt ſupra, & beatus Dionyſius loquitur io IV. cap. de divinis Nominibus. Hic enim motus ideo rectus dicitur, quia ſit per divinam illuminationem ſuper Principe ad bene regendum, & ſuper populum meritis Principis. Sed obliquus vocatur, quando per divinam illuminationem ſic ſubditos regit, quod virtuoſe vivunt, & inſurgit in eis divina laus, & gratiarum actio, ut ſit quaſi quædam arcualis figura ex chorda recta, & arcu obliquo. Sed circularis motus divioorum radiorum dicitur, quando divina illuminatio irradiat Principem, vel ſubditum: ex qua quidem elevantur ad Deum contemplandum, & diligendum: qui ideo circularis motus vocatur, quia eſt ab eodem ad idem, & a puncto ad punctum; quod circularis motus eſt proprium. Quem quidem motum Philoſophus etiam ponit in XII. Metaph. ubi dicitur, quod motor primus, ſive cauſa prima, quod eſt Deus, movet alia ſicut deſideratum, hoc eſt ratione finis, qui eſt ipſe, de quo & Propheta David loquitur io Pſal. LXXI. licet ſecundum ſacros doctores adaptetur ad Chriſtum Regem noſtrum. *Deus*, inquit, *iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam tuam filio Regis: iudicare populum tuum in iuſtitia, & pauperes tuos in iudicio. Suſcipiant montes pacem populo, & colles iuſtitiam*. Quæ quidem omnia deprecativa ſunt Regis, & cuiuslibet domini ad Deum pro booo regimine populi: ad quod principaliter conari debent, ut dictum eſt ſupra. Et quia mentem ſic diſpoſitam habent ad divinam iofluentiam recipiendam pro ſalute ſubditorum, ſtatim ſubditur: *Deſcendet ſicut pluvia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram. Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis*. Per quæ omoia ſatis manifeſtum eſt quod dominium eſt a Deo io relatione ad finem ſive remotum, qui eſt ipſe, ſive propinquum, qui eſt operari (*a*) ſecundum veritatem.

(a) *An* ſecundum virtutem?

CAPUT IV.

Hic ſanctus Doctor declarat, qualiter dominium Romanum fuit a Deo proviſum propter zelum patriæ.

ET quia intet omnes Reges, & Principes mundi, Romani ad prædicta magis fuerunt ſoliciti, Deus illis inſpitavit ad bene regendum, unde & digne meruerunt impetium, ut probat Auguſtinus io Lib. de civ. Dei diverſis cauſis, & tationibus, quas ad ptæſens perſtrigendo, ad tres reducere poſſumus, aliis, ut tradatur compendioſius, teſecatis, quarum intuitu meruetuot dominium. Una ſumitut ex amore patriæ, alia vero ex zelo iuſtitiæ, tettia autem ex zelo civilis benevolentiæ.

Prima iam dicta vittus ſatis etat digna dominio, qua participabant quamdam naturam divioam, eo quod ad communitatem ſuus fertur effectus: verſatur enim ad univerſales actiones populi, ſicut Deus eſt univerſalis cauſa rerum: unde & Philophus dicit in I. Ethic. quod bonom gentis eſt bonum divinum. Et quia regale tegimen, & quodcumque dominium communitatem importat, communitatem diligens dominii, communitatem metetut, ut ſic ipſum coocomitetut præmium ſecundum meriti qualitatem: & hoc requirit conditio divinæ iuſtitiæ unicuique metcedem rependere iuxta virtutis opus, ut verbum ſctiptum in Apocalypſi impleator in eis: *Opera eorum ſequuntur illos:* & iterum in Matth. xxv. cap. ſctibitur, quod Dominus dedit unicuique ſecondum proptiam virtutem.

Ampllus aotem amor patriæ in radice catitatis fundatut, quæ communia proptiis, non ptopria communibus anteponit, ut beatus Auguſtinus dicit exponens vetbum Apoſtoli de caritate. Vittus autem catitatis in metito antecedit omnem virtutem, quia meritum coiuſcumque virtutis ex virtute catitatis dependet. Ergo amor patriæ ſuper ceteras virtutes gradum meretur honoris. Hoc autem eſt dominium. Ergo ex amote digne conſequitur quis principatum. De hoc autem amore patriæ dicit Tullius in Lib. de officiis, quod *omnium ſocietatum nulla eſt gratior, nulla carior quam ea qua cum republica perſeverat. Unicuique enim noſtrum cari ſunt parentes, cari ſunt liberi, cari ſuns propinqui, ac familiares; ſed omnium propinquitates patria ſua caritate complexa eſt: pro qua quis bonus dubltet mortem oppetere, ſi eidem ſit profuturus?* Quantus vero fuerit amor patriæ in aotiquis Romanis, Saloſtius refert in Catilinario ex ſententia Catonis, quaſdam de eis connumerando vittutes, io quibus dictus amor includitur. *Nolito*, inquit, *exiſtimare maiores noſtros armis rempublicam ex parva magnam feciſſe, quippe amplior nobis quam ipſis armorum eſt copia; ſed quia in eis fuit domi induſtria, foris iuſtum imperium, in conſulendo animus liber, neque delicto, neque libidini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam, atque avaritiam, publice egeſtatem, privatim opulentiam: laudamus divitias, ſequimur inertiam: inter bonos & malos nullum diſcrimen: omnia virtutis præmia ambitio poſſidet.*

Rurſus amor pattiæ ptimum & maximum mandatum cootinere videtut, de quo Evangelium Lucæ mentionem facit, quia in zelando tem commuoem aſſimilat ſibi naturam divinam, inquantum vice Dei diligentem circa multitudinem adhibet curam.

Item ptoximi dilectionem adimplet, dum totius populi ſibi commiſſi ex affectu paterno ſolicitudinem gerit, & ſic adimplet mandatum præfatum, de quo dicitur in Deut. vi. 5. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua, & proximum tuum ſicut te ipſum.* Et quia in iſto præcepto divino non cadit diſpenſatio, inde eſt quod Tullius dicit de republica, quod nulla cauſa iotervenire debet unde propria patria denegetut. De iſto autem amore patriæ exemplum accipimus, ut hiſtoriæ tradunt, & beatus Auguſtinus in V. de civit. Dei de Matco Curtio nobili milite, qui armatum equo ſedentem in abruptum tetræ hiatum ſe præcipitem dedit, ut peſtilentia ceſſaret ab urbe. Item de M. Regulo, qui ſalutem reipublicæ ſuæ præferens, conſultus a Romano populo, & inter prædictum populum & Pœnorum geotem mediator pacis exiſtens, in Africam rediens a Carthagioenſibus eſt occiſus. Quam mundas etiam haboerunt manus a muneribus principes eorum, pro cooſervanda republica, patet de M. Curio, de quo ſctibit Maximus Valetius Libto quarto quomodo Samnitum divitias contempſit. Cum enim poſt victoriam de ipſis habitam, legati eorum ad ipſum aditum habuiſſent, ipſumque reperiſſent io ſcamno ſedentem, & catino ligneo cœnantem, magoumque auri pondus offetrent, ſuis iovitatus vetbis ut

eo uti vellet, vultum protinus riſu ſolvens, *Supervacue*, inquit. *Narrate Samnitibus, M. Curium malle locupletibus imperare quam locupletem fieri : & mementote me non acie vinci, nec pecunia poſſe corrumpi*. Simile etiam refert idem auctor libro eodem de Fabritio, qui cum honore, & auctoritate omnibus in ætate ſua maior, cenſu vero par eſſet unicuique pauperrimo, requiſitus a Samnitibus, quos in clientela detinebat, pecuniam, & ſervos ſibi miſſos contempſit, ac fruſtratos remiſit : *continentiæ ſuæ beneficio, & zelo patriæ ſine pecunia predives, & ſine uſu familiæ abunde comitatus : quia locupletem illum faciebat non multa poſſidere, ſed pauca deſiderare*. De talibus autem concludit dictus Doctor, quod eiſdem non datur dominandi poteſtas, niſi ſummi Dei providentia, quando res humanas iudicat talibus donis eſſe dignas. Multa ſimilia ibidem dicit, per quæ diffinire videtur eorum dominium fuiſſe legitimum, & eis a Deo collatum. Sed & Mathatias, & filii quamvis fuerint de ſacerdotali genere, propter zelum legis, & patriæ in populo Iſraelitico meruerunt dominium, ut patet in I. & II. Machab. Cum enim morti eſſet vicinus, ſic filios ſuos alloquitur (I. Machab. II. 50.) *Aemulatores*, inquit, *eſtote legis, & date animas veſtras pro teſtamento patrum*, quod pro republica accipimus in populo prædicto : & poſtea ſubditur: *Et accipietis gloriam magnam, & nomen æternum*: quod ad filiorum referimus principatum, quorum unus alteri ſucceſſit, Iudas videlicet, & Ionathas, & Simon, & quilibet eorum ſacerdos, & dux in eodem floruit populo.

CAPUT V.

Qualiter Romani meruerunt dominium propter leges ſanctiſſimas quas tradiderunt.

Est autem & alia ratio, unde digne Romani dominium ſunt adepti, zelus videlicet iuſtitiæ. Quo quidem modo acquiſierunt principatum quodam iure naturæ, a quo habet exordium omne iuſtum dominium. Primo quidem quia, ut idem Doctor ſcribit, conſulebant patriæ conſilio libero, avaritiam relegantes in dominio, ſive turpis lucri gratiam, neque delicto, neque libidini obnoxii, pro quibus iam ſtans dominium diſſipatur. Trahebantur enim homines ad ipſorum amorem, ut propter ipſorum iuſtiſſimas leges ſe ſponte eiſdem ſubiicerent. Unde & ipſe Apoſtolus Paulus cum a Iudæis nimis iniuriis vexaretur, coram Feſto principe circa partes Cæſareæ Palæſtinæ, ut in Actibus Apoſtolorum traditur, ad Cæſarem appellavit, ac ſe ſubiecit legibus Romanis. Quales autem fuerint eorum leges, & quam ſanctæ, ſic in eiſdem Actibus Apoſtolorum ſcribitur de dicto Feſto, quia cum Hieroſolymis eſſet, adierunt ipſum principes ſacerdotum, & ſacerdotes poſtulantes adverſum Paulum damnationem mortis: quibus dictus Feſtus reſpondit, promiſſo ut dictis legibus Romanorum ſubiectus, quod non eſt conſuetudo Romanis damnare aliquem, ſive donare, niſi præſentes habeant accuſatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. Propter quod dicit idem Doctor Auguſtinus in XVIII. Lib. præfato, quod Deo placuit orbem terrarum per Romanos debellare, ut in unam ſocietatem reipublicæ, legumque perductum longe lateque pararet.

Amplius autem ad hoc. Quia de iure naturæ eſt ut quis gerens curam alterius mercedem reportet, eo quod, ut ſcribitur in Proverb. (Eccli. XVII. 12.) *unicuique mandavit Deus de proximo ſuo*. Ex qua quidem ratione iura concedunt, quod quis rem alienam contrectare poſſit, & expenſas deducere, ac præmium accipere iuxta meritum actionis, cum dicta bona male tractantur a prædonibus, vel quibuſcumque raptoribus. Hoc ergo ſuppoſito, conſonum videtur naturæ ut dominium ſit conceſſum pro pace, ac iuſtitia conſervanda, iurgiis, ac diſcordiis reſecandis.

Item. Ad hoc videtur proviſum, ut mali puniantur, & boni promoveantur : & hoc eſt officium dominorum, in hoc quaſi officium gerentium proximorum, ut inde ſuam reportent mercedem, quia ex hoc ſua recipiunt vectigalia, & tributa. Unde cum Apoſtolus ad Romanos oſtendiſſet a Deo provenire omne dominium: *Non eſt*, inquit (Rom. XIII. 1.) *poteſtas niſi a Deo*, & cetera quæ ibi ponuntur ad dominium pertinentia : ultimo concludit: *Ideo & tributa præſtatis : miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſervientes*. Inquantum igitur homines virtuoſi, ac ſua probitate præpollentes pro gubernanda populi multitudine, quæ regi indiget, & rectorem non habet, curam aſſumunt, & ſub legibus populum dirigunt ; non tantum inſtinctu Dei moveri videntur, ſed vicem Dei gerunt in terris, quia conſervant hominum multitudines in civili ſocie-

ſocietate, qua neceſſario hnmo indiget, cum ſit animal naturaliter ſociale, ut Philnſophus dicit in I. Pnlitic. Unde & in iſto caſu dominium videtur eſſe legitimum. Quod quidem probat Auguſtinus in IV. de civit. Dei, dicit enim ſic: *Remota iuſtitia, quid ſunt ipſa regna niſi quadam latrocinia?* Ergo ipſa ſuppoſita, regnum, & quodlibet dominium eſſe videtur conceſſum. Introducit autem ad ſuum probandum intentum exemplum de quodam pyrata, qui vocabatur Dionides, qui cum fuiſſet captus ab Alexandrn, qnæſivit ab eo cur mare haberet infeſtum. Ipſe libera contumacia reſpondit: *Quod tibi, ut orbem terrarum. Sed quia ego exiguo navigio id facio, latro vocor; tu vero quia magna claſſe, diceris Imperator.* Iſta ergo ratione Romanis a Deo collatum fuit dominium. Unde & idem Doctor in V. eiuſdem Lib. dicit, quia propter leges ipſorum ſanctiſſimas niſi ſunt tamquam recta via ad honores, imperium, & gloriam: nec habent unde conqueri debeant de ſummi, & veri Dei iuſtitia: perceperunt enim mercedem ſuam, iuſte videlicet dominandn, ac legitime gubernando. Quantus autem fuerit zelus iuſtitiæ apud Romanos conſules antiquos cnntra malos, de multis eſt manifeſtum. Unde ſcribit Auguſtinus in V. ſæpe iam dicto Libro, quod Brutus filios ſuos occidit, quia bella concitabant in populo: ex quo vigore iuſtitiæ mortem merebantur. *Vicit* enim in eo, ut ait Poeta (Virgilius Aeneid. VI.) *amor patriæ, laudumque immenſa cupido.* Narrat etiam de Torquato, quod idem fecit de filio, quia contra edictum patris invaſit hoſtes iuvenili quodam provocatus ardore: & licet victorioſus exciterit, quia tamen caſtra ſuæ gentis diſcrimini expoſuit, ipſum morti adiudicavit iuxta militares leges: ubi idem Dnctor canſam ſuæ mortis inſinuat, dicens: *Ne plus mali eſſet in exemplo imperii contempti quam boni in gloria hoſtis occiſi.* Maximus autem Valerius dicit de ipſo, quod maluit proprio nato carere quam diſciplinæ militaris tranſgreſſionibus indulgere. Sic ergo patet qualiter zelo legalis iuſtitiæ Romani dominium meruerunt.

CAPUT VI.

Quomodo conceſſum eſt eis dominium a Deo propter ipſorum civilem benevolentiam.

Tertia vero virtns, per quam ſubiugaverunt Romani mundum, & meruerunt dominium, fuit ſingularis pietas, ac civilis benevolentia: quia, ut tradit Maximus Valerius Lib. V. humanitatis dulcedo barbarorum ingenia penetrat: & hoc experimentnm habet. Unde & in Proverb. vi. cap. (Eccli. vi. 5.) dicitur, quod *verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos.* Item in eodem (Prov. xv. 1.) *Reſponſio mollis frangit iram: ſermo durus ſuſcitat furorem.* Cuius quidem ratio ſumitur ex generoſitate animi, ut dicit Seneca, *qui magis ducitur quam trahatur. Habet enim mens quoddam ſublime & altum, ac impatiens ſuperioris; ſed delectatione cuiuſdam ſubiicitur reverentia, ſeu lenitatis, per quam ſuſpicatur ad paria poſſe conſcendere, & a ſuo non reſilire gradu.* Propter quod & Philoſopbus dicit in VIII. Ethic. quod benevolentia eſt principium amicitiæ. Quantum autem antiqui Romani in hac excelluerint virtute, unde exteras nationes ad ſuum traherent amorem, ſeque eiſdem ſponte ſubiicerent, exempla ipſorum deducantur in medinm. Primo quidem de Scipione, qui, nt refert Maximus Valerius Lib. IV. cum eſſet in Hiſpania dnx Romani exercitus contra gentem Hannibalis, ac vigeſimumquartum agens annum, Carthaginem ibidem a Pœnis conditam in ſuam redegiſſet poteſtatem; in ipſa virginem cepit eximiæ venuſtatis, quam ut deſponſatam agnovit, & nobilem, ipſam inviolatam parentibns reddidit, & aurum quod in redemptione eius traditum fnerat, doti eius adiecit. Ex quo facto ad amorem Romanorum hoſtes adduxit, admirantes de tam caſta moderatione continentiæ dicti principis: quia cum idem auctor ipſum referat ſolutioris vitæ in iuvenili ætate fuiſſe, ſe ipſum in ranta libertare, & poteſtate conſiſtens ab omni delicto conſervavit immunem. Unde Titus Livius de bello Punico narrat, Scipionem ſponſum dictæ virginis allocutum fuiſſe, in quo ſermone ſuam oſtendit pudicitiam digne principibus imitabilem, & dominii meritoriam. Scribit & idem Titus de ipſo quædam benevolentiæ inductiva in prædicta victoria. Cnm enim miſit obſides Romanis, primo quidem hortatus eſt univerſos

bonum

bonum habere animum, veniſſe enim eos in Romanorum poteſtatem, qui beneficio quam metu obligare homines mallent, exterasſque gentes fide, ac ſocietate iunctas habere, quam triſti ſubiectas ſervitio. De hoc etiam dicit Auguſtinus I. de civit. Dei, quod proprium ipſorum fuit parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos, acceptaque iniuria ignoſcere quam perſequi mallebant. Refert etiam idem Doctor in eodem Lib. de Marco Marcello, quia cum Syracuſam urbem cepiſſet, ante illius ruinam ſuas illi effudit lacrymas, tantæque fuit pudicitiæ, & continentis animi, benignæque mentis, quod priuſquam oppidum iuſſiſſet invadi, publico edicto conſtituit ne quis corpus liberum violaret. Quid pluribus exemplis inſiſtimus? Cum etiam Machabæi, Iudas videlicet, Ionathas, & Simon, de genere Iudæorum, quorum eſt proprium aliarum nationum aſpernari conſortium, tum quia Saturnini ſunt, ſicut Macrobius dicit ſuper ſomnium Scipionis, tum quia legibus prohibebatur eiſdem, conſiderata benevolentia Romanorum, cum ipſis ſtatuerunt amicitiam, ut in I. Machabæorum ſcribitur, ubi inter alia commendabilia de ipſis, unde populos, genteſque diverſas ad ſuum trahebant amorem, & ſubiectionem politicam, ſeu deſpoticam, ſub compendio interſeritur, quod inter præſides Romanos nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, ut magnificaretur in ea. Et quia curiam fecerunt, & conſulebant quotidie trecentos viginti, conſilium agentes ſemper de multitudine, ut quæ digna ſunt gerant: & committunt uni homini magiſtratum ſuum per ſingulos annos dominari univerſæ terræ ſuæ: & omnes obediunt uni, & non eſt invidia, neque zelus inter eos. Ubi attendendum, quam ordinatum erat tunc temporis regimen politicum in urbe, quod erat præcipuum motivum cuiuſcumque nationis, & provinciæ, ipſorum appetere dominium, & eiſdem ſua colla ſubiicere. Aliud etiam erat in eis provocativum ſubiectionis, quia ex cupidine dominandi non ſe dominos vocabant, ſed ſocios, & amicos. Unde & de Iulio Cæſare in Svetonio ſcribitur, quod milites ſuos non ſibi ſubiectos, ſed ſocios & commilitones vocabat. Sic & antiqui conſules de Iudæis fecerunt: qui quidem etſi modicum haberent in oriente dominium, cum Romanis tamen confœderati ſunt fœdere amicitiæ. Et cum amplam haberent Romani monarchiam in oriente, & occidente, & aliis mundi plagis, ut ex prædicto Lib. Machab. eſt manifeſtum, non tamen dedignati ſunt cum Iudæis ſocietatem inire, & ad paria ſe publico in alterutrum atteſtari edicto.

Patet igitur ex iam dictis, quod meritum virtutis in Romanis antiquis meretur dominium: unde etiam aliæ nationes allectæ ſunt ad ipſorum dominium tum ex dilectione patriæ, pro qua omnia contemnebant: tum ex vigore iuſtitiæ, propter quam contra omnem malefactorem, & perturbatorem pacis ſe opponebant: tum ex civili ipſorum benevolentia, in qua ceteras nationes ad ſui amorem trahebant. Pro quibus omnibus ex merito virtutum in ipſis divina bonitas (a) conſenſiſſe videtur ad ipſorum principatum ex cauſis, & rationibus aſſignatis. Sic enim quis meretur dominium, ut Philoſophus in V. Ethic. tradit, ubi dicit, quod non ſinimus principari hominem in quo eſt natura humana tantum, ſed illum qui eſt perfectus ſecundum rationem, ſicut dictum eſt ſupra.

CAPUT VII.

Hic ſanctus Doctor declarat, qualiter Deus permittit aliquod dominium ad puniendum malorum, & quod tale dominium eſt quaſi inſtrumentum divinæ iuſtitiæ contra peccatores.

Fuit autem & alia cauſa, unde dominium eſt a Deo permiſſum, quam a ſacra accipimus Scriptura, nec Philoſophorum, & ſapientum huius ſæculi ſententiis contraria, videlicet propter merita populorum: quam beatus Auguſtinus aſſignat in XIX. de civit. Dei. Probat enim ibi ſervitutem introductam propter peccatum. Unde & ſacra Scriptura dicit in Iob xxxiv. 30. videlicet quod *facit regnare hominem hypocritam propter peccata populi*. Quod quidem apparet, quia primo dominantes in mundo fuerunt homines iniqui, ut hiſtoriæ tradunt, ſicut Cain, Nembroth, Belus, Ninus, & Semiramis uxor eius, qui & dominium habuerunt in prima, & ſecunda ætate mundi. Cauſa autem unde habuerunt iſtud dominium, aſſumi poteſt ex parte ſubditorum, vel dominantium: quia tyranni ſunt inſtrumentum divinæ iuſtitiæ ad puniendum delicta hominum, ſicut Rex Aſſyriorum ſuper Iſraeliticum populum, & Rex Gothorum flagellum Dei ſuper Italiam, ut hi-

(a) *Al.* conſentanea videtur.

hiſtoriæ narrant. Item Dionyſius in Sicilia, ſub quo captivatus eſt populus, & tandem ab ipſo libertate donatus, ut ſcribit Maximus Valerius Lib. IV. De Rege vero Aſſyriorum quomodo ad puniendum delicta ſui populi eſt deſtinatus, ſic oſtenditur per Iſaiam Prophetam (cap. x. 5.) *Aſſur virga furoris mei*, unde *& baculus ipſe eſt: in manu eius indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi ut auferat ſpolia, & dividat prædam, & ponat illum in conculcationem quaſi lutum platearum:* quæ omnia verificata ſunt, quando Hieruſalem obſeſſa eſt a Chaldæis, per Nabuchodonoſor Regem Aſſyriorum capta, & combuſta, captis principibus eius cum Rege Sedecia, eius confoſſis oculis, & occiſis filiis, ſicut in fine IV. Lib. Regum traditur: per quæ verba ſatis oſtenditur, qualiter Deus punit peccatores per manum tyranni. Unde concluditur, ipſos eſſe inſtrumentum Dei ſicut dæmones, quorum poteſtas iuſta a ſacris doctoribus ponitur, voluntas tamen ſemper iniqua. Quod etiam oſtendit nobis tyrannicum regimen, quia non ordinatur niſi ad onus, & moleſtiam ſubditorum. Tyranni enim proprietas eſt propriam & ſolam ſui utilitatem, & commodum quærere, ut dictum eſt ſupra, & Philoſophus tradit in VIII. Ethic. ubi ponit quod ſic ſe habet tyrannus ad ſubditos ſicut dominus ad ſervos, & ſicut artifex ad organum, & inſtrumentum. Hoc autem pœnale eſt ſubditis, & contra naturam dominii, ſicut ſuperius eſt probatum. Sed ex parte dominantium tale dominium videtur a Deo conceſſum primo in caſu ſuppoſito, vel Deo diſponente pro ſubditis quod eſt ad exitum meliorem, quando videlicet Princeps ad Dei placitum ſtudet quamvis peccator, ut de Cyro Rege Perſarum ſcribitur in Iſa. (cap. xlv. 1.) *Hæc*, inquit, *dicit Dominus chriſto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut ſubiiciam ante faciem eius gentes, & dorſa Regum vertam. Aperiam ante faciem eius ianuas, & porta non claudentur*. Quod quidem adimpletum fuit, ut hiſtoriæ tradunt, quando ſubito deſiccato alveo Euphratis, & Tygris, qui per mediam Babyloniam tranſibant, civitatem intravit, occiditque Balthaſſar ipſorum Regem cum gente ſua, ipſamque civitatem deſtruxit, ad Medos transferens monarchiam, ubi tunc regnabat Darius Cyri propinquus, ut Ioſephus ſcribit. Hoc autem Deus ſic diſpoſuit, quia dictus Cyrus humanitatem oſtendit in ſuis fidelibus Iudæis, qui captivi tenebantur in Aſſyria, quos poſtea remiſit liberos in Iudæam cum vaſis templi, & ipſum templum reædificari mandavit: ex quibus bonis, & operibus virtuoſis quæ exercuit circa divinum cultum, & Dei populum, totius orientis obtinuit monarchiam, ut ſuperius eſt oſtenſum. Prædictus vero Balthaſſar occiſus fuit, ut ex ſententia Danielis apparet, quia Deo ingratus, & quia vaſis templi Domini in uno convivio eſt abuſus: unde dictum eſt ei per Danielem (cap. v. 22.) *Quia non humiliaſti cor tuum, ſed adverſus dominatorem cæli elevatum eſt, & vaſa domus eius allata ſunt coram te, & tu, & optimates tui, & uxores vinum bibiſtis in eis .... porro Deum cæli, qui habet flatum tuum in manibus ſuis, & omnes vias tuas, non glorificaſti: idcirco ab ipſo miſſus eſt articulus manus contra te:* quod pro ſententia divina accipimus contra ipſum, ut rei poſtea probavit eventus. Narrat enim hiſtoria Danielis, quod dum Balthaſſar Rex Babyloniorum perſiſteret in Dei contumelia, ut ex dictis liquet, ex oppoſito menſæ ſui convivii videbat digitos manus in pariete ſcribentis; ex qua Scriptura perterritus eſt, quaſi ipſa eſſet nuntius ſuæ mortis. Refert enim Scriptura Danielis quod ex aſpectu ſcribentis, cuius imaginem non videbat, niſi digitorum manus, facies eius perterrita eſt, & cogitationes eius perturbabant eum, compages renum eius diſſolvebantur, & genua eius ad ſe invicem collidebantur: quæ omnia inſinuativa erant timoris immenſi, & futuri iudicii ſuper eum. Sed hanc ſcripturam Rex non diſcernens, vocatus Daniel, interpretatuſque ſub tribus nominibus, ipſum denuntiavit moriturum, videlicet *Mane*, *Tecel*, *Phares:* quod expoſuit ſcriptura. *Mane: Numeravit Deus regnum tuum, & complevit illud;* hoc eſt, in termino poſuit, ſicut res numerata, quæ tollitur, & ſeparatur ab acervo pecuniæ. *Tecel: Appenſus es in ſtatera, & inventus es minus habens:* unde & dignus es morte. *Phares*: *Diviſum eſt regnum tuum, & datum eſt Medis, & Perſis*, ut ſuperius eſt oſtenſum. Ex quibus omnibus ſatis eſt manifeſtum quod illæ clauſulæ non proprie ſunt ſignificativæ ſecundum aliquod idioma linguarum, ſed ſecundum diſpoſitionem divinam, ſicut & factum quoddam, in quo Propheta comprehendit divinam circa nos voluntatem. Sit ergo hoc concluſum, quod in illa ſcriptura ſuam inſinuavit ſententiam contra Principem Babyloniæ, quia propter peccata

cata ſua dignus erat morte, & privatione regalis principatus, iuxta illud (Eccli. x. 8.) *Regnum de gente in gentem transfertur propter iniuſtitias .... & diverſos dolos.*

CAPUT VIII.

Hic ſanctus Doctor declarat, quod interdum tale dominium cedit in malum dominantium, quia propter ipſorum ingratitudinem in ſuperbiam elati graviter deprimuntur.

SEd adhuc inſiſtendum eſt circa divinam providentiam in dominio. Contingit enim interdum quod cum quis aſſumit principatum, erit homo virtuoſus, & aliquo tempore perſeverabit in eo. Sed aliquo tempore procedendo ex ſavore humano, & proſperitate rerum regalium elevatur quis in ſuperbiam, & de beneficiis ſibi a Deo collatis ingratus eidem efficitur. Unde Philoſophus dicit V. Ethic. quod principatus virum oſtendit; ſicut accidit de Saule, de quo ſcribitur I. Regum, quod in tota tribu Beniamin non erat vir melior illo. Sed poſt duos annos a ſuo regimine factus eſt Deo inobediens: unde dictum eſt Prophetæ Samueli de ipſo (I. Reg. xvi. 1.) *Uſquequo tu luges Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet ſuper Iſrael?* quaſi ex divina ſententia irrefragabili ſit repulſus. Propter quod ultimo dictus Princeps fuit occiſus cum filiis, totaque eius progenies a dominio eſt avulſa: unde in Paralipomenon de ipſo concluditur, quod mortuus eſt Saul propter iniquitates ſuas. Hoc autem & de Salomone accidit, qui magnificatus eſt ſuper omnes Reges qui fuerant ante eum, ut ſcribitur in Eccleſiaſte; & univerſa terra deſiderabat audire ſapientiam Salomonis. Sed, ut dicit Auguſtinus XVII. de civit. Dei, ſecundæ res prædicto Regi fuerunt noxiæ, quia lapſus in luxuriam, ruit in idolatriam; ex quo factus eſt abominabilis populo intantum ut ſervi eius rebellarent ei diripientes ſpolia ſuæ regionis, & vaſtantes terram abſque reſiſtentia aliqua, cum tamen prius omnes obedirent ad nutum, ſicut teſtatur Regina Saba, ut patet in III. Lib. Reg. Ad magna igitur promotus in principio ſui regiminis propter divinam reverentiam quam exhibuit, in fine ſui regiminis decidit in vilia propter delicta quæ commiſit: *quia miſeros facit populos peccatum.* (Prov. xiv. 34.) Tradunt tamen Hebræi, ut Hieronymus refert in commento ſuper Eccleſiaſte, quod in fine vitæ ſuæ ex multis vexatus ſuum recognovit errorem, ſeque diſpoſuit ad pœnitentiam (a) in commiſſis, Librumque præſatum compoſuit, in quo ſicut expertus cuncta diffinit vanitati ſubiacere, ſubiiciens ſe divino timori ad ſuorum obſervantiam mandatorum. Unde in fine prædicti Libri (cap. xii. 13.) concludit: *Finem loquendi pariter audiamus. Deum time, & mandata eius obſerva, hoc eſt enim omnis homo.* Sed & præter Reges deicolas quid de Principibus ethnicis dicam? qui quamdiu fuerunt Deo grati, virtutumque cultores, floruerunt in dominio; cum vero ex elatione dominii ad contrarium ſe converterunt, mala morte vitam finierunt, ſicut contigit de præſato Cyro Rege Perſarum Monarcha. Tradunt enim hiſtoriæ de ipſo, quod cum totam ſubiugaſſet Aſiam, Parthiam, Scytiamque ferro perdomuit, tandem longum certamen Scytis inſerens, dominante tunc Tamari Regina dictæ gentis, quæ Maſſagetia vocabatur, primo quidem cum filio dictæ Reginæ adoleſcentulo dimicavit, ipſumque vicit, & occidit, nullique parcens ætati, ingentem multitudinem peremit. Quia ergo crudelitatem exercuit & in Babylonia, & in regno Lydiæ, quia in utroque Reges, & principes mala morte trucidavit, & in regno Maſſagetarum ſimiliter fecit; in hoc eodem iudicio ſimiliter eum Deus punivit. Narrant enim hiſtoriæ, quod dicta Regina congregavit exercitum contra ipſum, Scytas videlicet, Maſſagetas, & Parthos, & in quibuſdam montibus dicta Regina inſidiis compoſitis invaſit caſtra eiuſdem; & ſic impetu armatorum abſorbuit, quod ducenta millia fuerunt occiſa præfati Principis, & ipſe captus: cui amputato capite Regina ipſum in utre ſanguine pleno mandavit includi, & ſic invective acclamabatur eidem: *Sanguinem ſitiſti: ſanguinem bibe:* quaſi ipſa mors ignominioſa quam paſſus eſt, fuerit argumentum ſuæ atrocitatis. Omnes etiam Monarchæ ipſum ſequentes, ut in Græcia magnus Alexander, quamdiu cum reverentia ſuos tractavit Macedones, vocans milites ſuos patres tamquam antiquiores, optime proceſſit in monarchia; ſed eiſdem exiſtens ingratus, a ſorore venenatus eſt: & præcipue quia poſt victoriam Darii accepta filia in coniugem, militaria cœpit poſtponere, luxui vitæ intendens, & ſui immemor factus doloroſa

(a) An de commiſſis?

Digitized by Google

morte vitam finivit. Et ſic de multis aliis Principibus ethoicis exemplom poteſt adduci, ut de Iulio Cæſare, & Haonibale, qui propter abuſum domioii diro necati ſunt exitu, ut eis conveniat quod io Ecclesiaſte (cap. VIII. 9.) ſcribitur: *Interdum dominatur bomo bemini in malum ſuum*: nec non & illud Iſaiæ Propheræ, quod io omnibus tyrannis locum habet. Cum enim oſtendiſſet ipſos eſſe divinæ iuſtitiæ exactores contra peccatores, ſicut caroifices dominorum, ut manifeſtum eſt ſupra, cum dixir (cap. X. 5.) *Aſſur virga furoris mei &c.* ſtatim ſubdit: *Ipſe autem non ſic arbitrabitur, & cor eius non ſic æſtimabit*; quaſi ſic agat ut Dei inſtrumentum: *ad conterendum erit cor eius*, (*a*) *& ad interfectionem gentium non paucorum: dixit enim: Numquid non principes noſtri ſimul reges ſunt?* attribuens videlicet ſuæ virtuti, & non Dei, qui movet ipſum ad puniendum tranſgreſſores divinorum mandatorum. Hanc autem (*b*) ingratitudinem, ac præſumptionem ryranoorum Dominus ſtatim ibidem redarguit, & graviſſime punit, ut in iam dictis Principibus patet. Unde ſubdit Prophera in eodem loco: *Numquid gloriabitur ſecuris contra eum qui ſecat in ea? An exaltabitur ſerra contra eum qui ſe fecit? Quomodo ſi elevetur virga contra elevantem eam, & exaltetur baculus, qui utique lignum eſt.* Ubi conſideranda eſt ſimilitudo, quia valde congrua eſt. Sic enim ſe habet virtus dominantis ad Deum, ſicut virtus baculi ad percutientem, & ſicut virtus ſerræ ad artificem. Conſtat autem qnod virtus ſerræ, vel ſecuris in artificio nulla eſt niſi per artificem moventem, & dirigentem: ita & de virtute dominantis contingir, quod nulla eſt ſine Deo movente, & gubernante. Ergo ſtultum & præſumptuoſum eſt gloriari de ſua virtute. Iſta autem ratio ſaris aperta eſſe videtur, & haberi poteſt ex verbis Philoſophi ſupra inductis. Quia virtus cuiuslibet mobilis a virrute dependet primi moveotis, & eius inſtrumentum erit: & hinc eſt quod Deo talis gloria eſt diſplicibilis, quia tales derogaot divioæ potentiæ: propter quod ſcribitur in Iudith, quod de ſua virtute gloriantes Deus humiliat: & ideo ſubiungit dictus Propheta Iſaias: *Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem, & ſubtus gloriam eius ſuccenſa ardebit quaſi combuſtio ignis.* In quo ſignificatur pœna ſeoſibilis, quæ talibus ioſertur tyranois, & anoihilatio principatus, ut in prædictis eſt manifeſtum. Relinquitur igitur a Deo omne eſſe dominium, ſive legitimum, ſive ryrannicum, ſecundum varias (*c*) vias ſuæ inveſtigabilis providentiæ.

CAPUT IX.

Hic ſanctus Doctor declarat, quod bomo naturaliter dominatur animalibus ſilveſtribus, & aliis rebus irrationalibus, & quomodo: quod probatur multis rationibus.

NUnc igitur accedendum eſt ad diverſas ſpecies dominandi ſecundum diverſos modos, & gradus io homioibus domioii, & principatus.

Et primus quidem generalis eſt omnium, qui comperit homini ſecundum naturam, ut tradit Auguſtinus XVIII. de civit. Dei: io quo caſu & Philoſophus concordat in I. Politicorum. Hoc autem & Scriptura ſacra coofirmat, quaodo in ſui creatiooe tamquam naturæ inditæ dixit (Gen. I. 28.) *Dominamini piſcibus maris, & volatilibus cæli, & univerſis animantibus quæ moventur ſuper terram*: in quibus oſtenditur qood naturæ inſtitutæ humanæ talem indidit poteſtatem. Qui enim dixit, *Germinet terra berbam virentem*, & ex tali dicto data eſt poteſtas arboribus germinandi, dixit & nobis ſimiliter: *Dominamini piſcibus maris &c.* Et ſic ex iam dictis apparet quod domioium hominis ſuper ceteras creaturas eſt naturale. Unde & Philoſophus probat ſecundum eamdem rationem, quod venationes, & aucupia ſuut a natura. Et Auguſtinus in prædicto Libro hoc probat per domioium quod aotiqui patres ſoliti erant habere, ut paſtores eſſent pecorum, quæ & divitiæ naturales diffinitæ ſunt ſupra. Et quamvis tale dominium diminutum ſit propter peccata, qnia etiam vilia animalia dominaotur in oobis, & facta ſuot nobis nociva, quod non contingit in homine niſi propter dictam cauſam; ranto magis tamen participamus de dicto domioio, quanto magis ad ſtatum attingimus innocentiæ: quod etiam vox evangelica nobis promittit, ſi eius imitatores ſuerimus io iuſtitia, & ſanctitate. Cum enim Dominus exhortaretur diſcipulos ad animarum ſalutem, verbum Dei prædicando, (*d*) ſic de eiſdem virtutem dennotiat diceos (Marc. XVI. 17.) *In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur novis, ſerpentes tollent: & ſi mortiferum quid*

(a) *Vulgata* & ad internecionem, *& mox* Principes mei *pro* Principes noſtri. (b) *Al.* ingratitudinem ad præſumptionem. (c) *Al.* rimas. (d) *Forte* ſic eorum virtutem.

quid biberint, non eis nocebit. Quod experimento didicimus in virtuoſis, & perfectiſſimis viris, ut in geſtis ſanctorum patrum ſcribitur, & de beato Paulo traditur in Actibus Apoſtolorum, quia vipera ipſum oon læſit, nec beatum Ioannem Evangeliſtam venenum: & ſic de multis aliis ſanctiſſimis patribus, qui ſuper cocodrillos atrociſſimas beſtias, ſive venenoſa reptilia Nilum vadabant, ut impleretur io eis quod Dominus in Luca dixit diſcipulis x. 13. *Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, & ſupra omnem virtutem inimici*. Iſtius autem dominii io prima hominis inſtitutione collati ex triplici via ratio congruentiæ aſſignari poteſt. Primo quidem ex ipſo naturæ proceſſu. Sicut enim in generatione rerum naturalium intelligitur quidam ordo quo de imperfecto ad perfectum proceditur: nam materia eſt propter formam, & forma imperfectior eſt propter perfectiorem: ita & in uſu rerum naturalium, nam imperfectiora cedunt in uſum perfectorum: plantæ enim utuntur terra ad ſuum nutrimentum, animalia vero plaotis, homo autem plantis, & animalibus. Unde concluditur, quod homo naturaliter dominatur animalibus: propter quod, ſicut ſuperius eſt tactum, Philoſophus probat io I. Politicorum, quod venatio animalium ſilveſtrium eſt iuſta naturaliter, quia per eam homo ſibi vendicat quod naturaliter eſt ſuum. Secundo apparet hoc ex ordine divinæ providentiæ, quæ ſemper inferiora per ſuperiora gubernat: unde cum homo ſit ſupra cetera animalia, utpote ad imaginem Dei factus, convenienter hominis gubernationi alia aoimalia ſubduntur. Tertio apparet idem ex proprietate hominis, & aliorum animalium. In aliis enim aoimalibus invenitur ſecundum æſtimationem naturalem quædam participatio prudentiæ ad aliquos particulares actus; in homine vero reperitur quædam (*a*) univerſalis prudentia, quæ eſt ratio naturalium agibilium. Omne autem quod eſt per participationem, ſubditur ei quod eſt per eſſentiam univerſaliter. Unde patet quod eſt naturalis ſubiectio aliorum aoimalium ad hominem.

Sed utrum dominium hominis ſuper hominem ſit naturale, vel a Deo permiſſum, vel proviſum, ex iam dictis veritas haberi poteſt. Quia ſi loquamur de dominio per modum ſervilis ſubiectionis, introductum eſt propter peccatum, ut dictum eſt ſupra. Sed ſi loquamur de dominio prout importat officium conſulendi, & dirigendi, iſto modo quaſi naturale poteſt dici, quia etiam io ſtatu innocentiæ fuiſſet. Et hæc eſt ſententia Auguſtini XIX. de civit. Dei. Unde iſtud dominium ei competebat inquantum homo eſt (*b*) ſociale naturaliter, ſive politicum, ut dictum eſt ſupra. Talem autem ſocietatem oportet ad invicem ordinari. In his autem quæ ſunt ad invicem ordinata, oportet ſemper aliquid eſſe principale, & dirigens primum, ut tradit Philoſophus in I. Polit. Hoc etiam oſtendit ipſa ratio ordinis, ſive natura: quia, ut per Auguſtinum ſcribitur in prædicto Libro, ordo eſt *parium, diſpariumque rerum ſua cuique tribuens diſpoſitio*. Unde manifeſtum eſt quod nomen ordinis inæqualitatem importat, & hoc eſt de ratione dominii. Et ideo ſecundum hanc conſiderationem dominium hominis ſuper hominem eſt naturale, & eſt in Angelis, & fuiſſet in primo ſtatu, & eſt etiam modo: de quo nunc per ordinem eſt dicendum ſecundum ipſius dignitatem, & gradum.

CAPUT X.

Hic ſanctus Doctor declarat de dominio hominis ſecundum gradum, & dignitatem, & primo de dominio Papæ qualiter præfertur omni dominio.

RECipit igitur diviſionem dominium quadrimembrem eadem cauſa, & ratione. Quia quoddam eſt ſacerdotale, & regale ſimiliter. Aliud autem eſt regale ſolum, ſub quo imperiale ſumitur, & ſic de aliis, ut infra patebit. Tertium vero politicum. Quartum autem œconomicum.

Primum autem ceteris antefertur multiplici via; ſed præcipua ſumitur ex inſtitutione divina, videlicet Chriſti. Cum enim eidem ſecundum ſuam humanitatem omnis ſit collata poteſtas, ut patet in Matth. xvi. 18. dictam poteſtatem ſuo communicavit vicario cum dixit: *Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam: & tibi dabo claves regni cælorum: & quodcumque ligaveris ſuper terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque ſolveris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis*. Ubi quatuor ponuntur clauſulæ, omnes ſignificativæ dominii Petri, ſuorumque ſucceſſorum ſu-

(a) *Al.* utilis. (b) *An deeſt* animal?

per omnes fideles, & propter quas merito ſummus Pontifex Romanus Epiſcopus dici poteſt Rex & Sacerdos. Si enim Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſic appellatur, ut Auguſtinus probat XVII. de civit. Dei, non videtur incongruum ſuum vocare ſucceſſorem, circumſcriptis rationibus quæ poſſent adduci, quia ſatis eſt clarum. Sed redeundum eſt ad clauſulas iam dictas: quarum una ſumitur ex nominis impoſiti magnitudine, ſecunda vero ex dominii fortitudine, tertia autem ex dominii amplitudine, quarta ex dominii plenitudine. Primam igitur partem præfatam accipimus, cum Dominus dicit: *Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam.* In hoc enim nomine, ut ſacri exponunt doctores, ſicut Hilarius, & Auguſtinus, Dominus potentiam Petri inſinuat: quia a petra, quæ eſt Chriſtus, ut dicit Apoſtolus, cuius confeſſionem Petrus præmiſerat, Petrus eſt appellatus, ut ſecundum etiam quamdam participationem nomen acquirat, & poteſtatem, & audire mereatur: *Et ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam:* quaſi totum dominium inter fideles ex Petro dependeat in eius ſucceſſores. Secunda vero clauſula, dominii importat fortitudinem: quod ſignificat verbum quod ſequitur: *Et portæ inferi non prævalebunt adverſus eam*: quæ ſunt curiæ tyrannorum, & perſecutorum Eccleſiæ, ut doctores ſacri ibibem tradunt: ſic dictæ, quia ſunt cauſa omnium peccatorum intra Eccleſiam militantem. Ad tales enim principes omnes ſcelerati recurrunt, ut accidit in curia Federici, & Coradini, & Manfredi. Sed tales non prævaluerunt adverſus Eccleſiam Romanam; immo omnes mala morte extirpati ſunt: quia, ut dicitur in Lib. Sapient. III. 19. (a) *nationes iniquæ diræ ſunt conſummationis.* Dominii vero amplitudo oſtenditur cum ſubiungit Dominus: *Et tibi dabo claves regni cælorum*. In hoc enim inſinuatur nobis poteſtas Petri, & ſucceſſorum ſuorum, quæ ſe extendit ad totam Eccleſiam, ſcilicet militantem, & triumphantem, quæ per regnum cælorum deſignantur, & quæ clauduntur clavibus Petri. Sed dominii plenitudo oſtenditur cum ultimo dicitur: *Et quodcumque ligaveris ſuper terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque ſolveris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis.* Cum enim ſummus Pontifex ſit caput in corpore myſtico omnium fidelium Chriſti, & a capite ſit omnis motus, & ſenſus in corpore vero; ſic erit in propoſito. Propter quod oportet dicere, in ſummo Pontifice eſſe plenitudinem omnium gratiarum, quia ipſe ſolus confert plenam indulgentiam omnium peccatorum; ut competat ſibi quod de primo Principe Domino dicimus, quia *de plenitudine eius nos omnes accepimus.* (Ioan. I. 16.) Quod ſi dicatur ad ſolam referri ſpiritualem poteſtatem, hoc eſſe non poteſt: quia corporale & temporale ex ſpirituali & perpetuo dependet, ſicut corporis operatio ex virtute animæ. Sicut ergo corpus per animam habet eſſe, virtutem, & operationem, ut ex verbis Philoſophi, & Auguſtini de immortalitate animæ patet; ita & temporalis iuriſdictio Principum per ſpiritualem Petri, & ſucceſſorum eius. Cuius quidem argumentum aſſumi poteſt per ea quæ invenimus in actis & geſtis ſummorum Pontificum, & Imperatorum, quia temporali iuriſdictioni ceſſerunt. Primo quidem de Conſtantino apparet, qui Sylveſtro in imperio ceſſit. Item de Carolo Magno quem Papa Adrianus Imperatorem conſtituit. Idem de Ottone I. qui per Leonem creatus & Imperator eſt conſtitutus, ut hiſtoriæ referunt. Sed ex diſpoſitione Principum auctoritate apoſtolica facta, ſatis apparet ipſorum poteſtas. Primo enim invenimus de Zacharia hanc poteſtatem exercuiſſe ſuper Regem Francorum, quia ipſum a regno depoſuit, & omnes barones a iuramento fidelitatis abſolvit. Item de Innocentio III. qui Ottoni quarto imperium abſtulit. Sed & Federico ſecundo hoc idem accidit per Honorium Innocentii immediatum ſucceſſorem. Quamvis in omnibus iſtis ſummi Pontifices non extenderunt manum, niſi ratione delicti, quia ad hoc ordinatur eorum poteſtas, & cuiuslibet domini ut proſint gregi: unde merito paſtores vocantur, quibus vigilantia incumbit ad ſubditorum utilitatem. Alias non ſunt legitime domini, ſed tyranni, ut probat Philoſophus, & dictum eſt ſupra. Unde Dominus utitur in Ioanne quadam importuna interrogatione, ter quærens a ſuo ſucceſſore beato Petro, quod ſi ipſum diligit, gregem paſcat. *Petre*, inquit, *amas me? Paſce oves meas*: Ioann. XXI. 17. quaſi in hoc conſiſtat tota paſtoralis cura, profectus videlicet gregis. Hoc ergo ſuppoſito, quod pro utilitate gregis agat, ſicut Chri-

(a) *Vulgata*: Nationis iniquæ diræ ſunt conſummationes.

Digitized by Google

Chriſtus intendit, omne ſupergreditur dominium, ut ex dictis apparet: quod ex viſione prima Nabuchodonoſor ſatis eſt manifeſtum, de ſtatua videlicet quam vidit, cuius caput aureum, pectus, & brachia de argento, venter, & femur de ære, tibiæ vero ferreæ; pedum autem quædam pars ferrea, quædam fictilis. Sed dictam ſtatuam dum contemplatur, abſciſſus eſt lapis de monte ſine manibus, & omnia prædicta contrivit. Hic autem lapis factus eſt mons magnus, & implevit univerſam terram: quam quidem viſionem Daniel Propheta, ut Hieronymus, & Auguſtinus exponunt, ad quatuor monarchias adaptat; Aſſyriorum videlicet pro aureo capite; Medorum & Perſarum, pro argento in brachiis, & pectore; Græcorum vero monarchiam pro æreo ventre, & ſemore; ſed Romanorum ultimo, pro tibiis ferreis, & pedibus partim ſerreis, pattim vero fictilibus. Sed poſt hæc *ſuſcitabit*, ait Propheta (Daniel cap. II. 44.) *Dominus Deus cœli regnum quod in æternum non diſſipabitur, & regnum eius populo alteri non tradetur, comminuetque univerſa regna, & ipſum ſtabit in æternum*: quod totum ad Chriſtum referimus; ſed vice eius ad Romanam Eccleſiam, ſi ad paſcendum gregem eius intendat. Attendendum etiam, quod divina inſtitutio deſtitui non poteſt, quia ſolum diſpenſatores, & miniſtros aſſumpſit ſuos vicarios Chriſtus, ſicut Apoſtolus dixit I. ad Corint. IV. I. *Sic nos*, inquit, *exiſtimet homo ut miniſtros Chriſti, & diſpenſatores* (a) *myſteriorum Dei*. Solus enim Chriſtus fundavit Eccleſiam, cuius miniſterium Petro, & paſtoribus commiſit. *Fundamentum autem aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus.* (I. Cor. III. II.) Unde ſacri doctores quamdam poteſtatem Chriſto attribuunt, quam Petrus non habuit, nec ſui ſucceſſores; & ipſam poteſtatem excellentem nuncupant: & ſic poteſtas Petri & ſucceſſorum eius non adæquatur poteſtati Chriſti, immo omnino tranſcendit. Potuit enim Chriſtus ſine baptiſmo ſalvare: propter quod & Hieronymus dicit ſuper Matthæum, quod nullum ſanavit in corpore quem non ſanavit in mente; & tamen ſine baptiſmo, quod tamen Petrus non potuit: unde & Cornelium Centurionem, ut in Actibus Apoſtolorum legitur, cum tota ſua familia baptizavit etiam poſt adventum Spiritus ſancti. Potuit etiam mutare Chriſtus formam ſacramentorum, & materiam, quod Petrus non potuit, nec ſucceſſores eius.

Hæc ad præſens dicta ſufficiant, ſubtiliora ſapientibus relinquendo, & altiora quæ dici poſſent. In hoc tamen ſiſtat concluſio præſentis capituli, Vicarios Chriſti paſtores Eccleſiæ cunctis debere præferri ex iam dictis cauſis.

CAPUT XI.

Hic ſanctus Doctor declarat de dominio regali, in quo conſiſtit, & in quo differt a politico, & quo modo diſtinguitur diverſimode ſecundum diverſas rationes.

NUnc autem ad regale dominium eſt procedendum, ubi eſt diſtinguendum de ipſo ſecundum diverſas regiones, & prout a diverſis varie invenitur traditum. Et primo quidem in ſacra Scriptura aliter leges regalis dominii traduntur in Deuteronomio per Moyſen, aliter in I. Reg. per Samuelem Prophetam: uterque tamen in perſona Dei differenter ordinat Regem ad utilitatem ſubditorum, quod eſt proprium Regum, ut Philoſophus tradit in VIII. Ethic. *Cum*, inquit (Deut. XVII. 16.) *conſtitutus fuerit Rex, non multiplicabit ſibi equos, nec reducet populum in Aegyptum, equitatus numero ſublevatus: non habebit uxores plurimas, quæ alliciant animam eius, neque argenti, aut auri immenſa pondera*: (quod quidem qualiter habet intelligi, ſupra traditur in hoc Lib.) *deſcribetque ſibi Deuteronomium legis huius, & habebit ſecum, legetque illud omnibus diebus vitæ ſuæ; ut diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba eius, & cæremonias*, & ut videlicet poſſit populum dirigere ſecundum legem divinam. Unde & Rex Salomon in principio ſui regiminis hanc ſapientiam a Deo petivit, ad directionem ſui regiminis pro utilitate ſubditorum, ſicut ſcribitur in III. Lib. Regum. Subdit vero dictus Moyſes in eodem Lib. (ibid. 20.) *Nec elevetur cor eius in ſuperfluum ſuper fratres ſuos, neque declinet in partem dexteram, vel ſiniſtram, ut longo tempore regnet ipſe, & filius eius ſuper Iſrael.* Sed in I. Regum traduntur leges regni, magis ad utilitatem Regis, ut ſupra patuit in Lib. II. huius operis, ubi ponuntur verba omnino pertinentia ad conditionem ſervilem; & tamen Samuel leges quas tradit, cum ſint penitus deſpoticæ, dicit

(a) al. miniſteriorum.

cit eſſe regales. Philoſophus autem in VIII. Ethic. magis concordat cum primis legibus. Tria enim ponit de Rege in eodem Lib. videlicet quod ille legitimus eſt Rex qui principaliter bonum ſubditorum intendit. Item qui per ſe ſufficiens reperitur, & qui omnibus bonis ſuperexcellit, ne videlicet ſubditos gravet. Item ille Rex eſt qui curam ſubditorum babet, ut bene operentur, quemadmodum paſtor ovium. Ex quibus omnibus manifeſtum eſt quod iuxta iſtum modum, deſpoticum multum differat a regali, ut idem Philoſophus videtur dicere in I. Polit. Item quod regnum non eſt propter Regem, ſed Rex propter regnum: quia ad hoc Deus providit de eis ut regnum regant & gubernent, & unumquemque in ſuo iure conſervent; & hic eſt finis regimiois: quod ſi ad aliud faciunt, in ſe ipſos commodum retorquendo, non ſunt Reges, ſed tyranni: contra quos dicit Dominus in Ezech. (XXXIV. 2.) *Va paſtoribus Iſrael, qui paſcunt ſemetipſos. Nonne greges paſcuntur a paſtoribus? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod craſſum erat, occidebatis: gregem autem meum non paſcebatis. Quod infirmum fuit, non conſolidaſtis; & quod agrotum, non ſanaſtis; quod confractum, non alligaſtis; quod abiectum, non reduxiſtis; & quod perierat, non quaſiſtis: ſed cum auſteritate imperabatis eis, & cum potentia*. In quibus verbis nobis ſufficienter forma regiminis traditur redarguendo contrarium.

Amplius autem regnum ex hominibus conſtituitur, ſicut domus ex parietibus, & corpus humanum ex membris, ut Philoſopbus dicit in III. Polit. Finis ergo Regis eſt ut regimen proſperetur, quod homines conſerveotur per Regem. Et hinc habet commune bonum cuiuslibet principatus participationem divinæ bonitatis: unde bonum commune dicitur a Philoſopbo in I. Ethic. eſſe quod omnia appetunt, & eſſe bonum divinum; ut ſicut Deus, qui eſt Rex regum, & Dominus domioantium, cuius virtute principes imperant, ut probatum eſt ſupra, nos regit & gubernat non propter ſe ipſum, ſed propter noſtram ſalutem; ita & Reges faciant, & alii dominatores in orbe. Sed quia nemo militat ſtipendiis ſuis umquam, & quodam iure naturæ de ſuo labore unuſquiſque debet reportare mercedem, ut probat Apoſtolus in I. epiſtola ad Corin. hinc habemus quod licet Principibus a ſuis tributa percipere, & annuus cenſus: unde cum Apoſtolus ad Romanos probaſſet omne domioium a Deo eſſe proviſum, ultimo perſuadet eiſdem retribuere pro laborc. *Ideo*, inquit (capit. XIII. 6.) *& tributa praſtatis: miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſi ſervientes*. Auguſtinus etiam eadem verba pertractans de verbis Domini, hoc idem probat. Concludendum eſt ergo, legitimum Regem ſecundum formam in Deuterooomio traditam, ſic debere regere, & gubernare.

Ad hoc etiam exemplis monemur, quia omnibus agentibus contrarium male ceſſit. Primo quidem Regibus Romanis, quia propter eorum ſuperbiam, & violentiam quam exercebant, eiecti ſunt a regno, ut Tarquinius ſuperbus cum filio, ſicut hiſtoriæ tradunt. Item Acab, & Ieſabel uxor eius mala morte interierunt propter violentiam quam ſecerunt Naboth de vinea ſua, ut in IV. Regum ſcribitur. Traditur etiam ibi quod canes linxerunt ſanguinem ſuorum cadaverum in prædicta vinea, in argumentum maleficii in Naboth commiſſi. Sed non ſic Rex David, ut ſcribitur in III. Lib. Regum. Cum enim vellet altare condere ad Deum placandum pro numeratione populi faſtuoſa nimis offenſum, aream emit ab Hareuma Iebuſæo: ipſoque offerente gratis, recuſavit Rex: &, ut ſcribitur in I. Paralipomenon, pro præfata area dedit David ſexcentos ſiclos auri iuſtiſſimi ponderis. Per quod habemus quod Principes ſuis debent eſſe contenti ſtipendiis, nec ſubditos ſuos gravare poſſunt in bonis eorum, & rebus niſi in duobus caſibus, videlicet ratione delicti, & pro bono communi ſui regiminis. Primo enim modo propter ingratitudinem (*a*) ſuos privat ſeudo fideles; alios autem titulo iuſtitiæ, propter quam ſunt conceſſa dominia, ut dictum eſt ſupra. Et in Proverbiis dicitur, quod iuſtitia firmatur thronus Regis. Unde & lex divina tranſgreſſores divinorum præceptorum mandat lapidari, & diverſis cruciari pœnis. Quod quidem conſonum videtur, ſi attendamus ad quamcumque rem creatam, & præcipue ad corpus humanum: quia ut nobilior pars conſervetur, abiicimus viliorem: amputamus enim manum, ut conſervetur cor, & cerebrum, in quibus principaliter hominis vita conſiſtit: quod lex evangelica approbat. *Si*, inquit (Matth. XVIII. 9.) *oculus tuus ſcandalizat te*, & ſive

(*a*) *Forte* ſuo privat ſeudo infideles.

ſivè *manus*, ſive *pes*, quod pro gradu hominum accipit Auguſtinus; *erue eum, & proiice abs te: quia melius eſt ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quam duos oculos, & duas manus habentem mitti in gehennam.* Item quod pro bono reipublicæ poſſit exigere, ſicut pro defenſione regni, vel pro quacumque alia cauſa pertinente rationabiliter ad bonum commune ſui dominii, ratio eſt in promptu: quia ſuppoſito quod humana ſocietas ſit naturalis, ut probatum eſt ſupra, omnia neceſſaria ad communem conſervationem dictæ ſocietatis erunt de iure naturæ. Hoc autem eſt in propoſito. Sic igitur ſuppoſito legitimo dominio regali, poteſt Rex exigere a ſubditis quod ad bonum ipſorum requiritur. Præterea ars imitatur naturam inquantum poteſt, ut Philoſophus in II. Phyſic. tradit. Sed natura non deficit in neceſſariis. Ergo nec ars. Sed inter omnes artes ars vivendi eſt melior & amplior, ut tactum eſt ſupra, & probat Tullius in Tuſculanis quæſtionibus, eo quod ceteræ artes ordinantur ad ipſam. Sic & in neceſſitatibus regni, quod pertinet ad conſervationem ſocialis humanæ vitæ, Rex, qui eſt artifex architectus dictæ ſocietatis, non debet deficere, ſed omnem defectum ſupplere cum ipſa ſocietate. Et ideo concludendum eſt, quod iſto caſu poſſunt legitime exactiones, & talliæ, ac cenſus, ſive tributa imponi, dummodo non tranſcendant neceſſitatis metas. Unde Auguſtinus de verbis Domini exponens illud Matthæi, *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari*: „ Igitur, inquit, „ quod Cæſar præcipit, ferendum eſt; „ quod imperat, tolerandum: ſed fit in„ tolerabile, dum prædam exactores ac„ cumulant." Et poſtea exponens verbum Ioannis Baptiſtæ quod militibus dixit: *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, ſed eſtote contenti ſtipendiis veſtris*: „ Hoc, „ inquit, ſumi poteſt de militibus, prætori„ bus, cunctiſque rectoribus." Quicumque enim ſibi ſtipendia publice decreta conſequitur, ſi amplius quærit, tamquam calumniator, & concuſſor ſententia Ioannis condemnatur. Ex hac ergo duplici parte principatus deſpoticus ad regale reducitur; ſed præcipue ratione delicti, propter quod ſervitus eſt introducta, ut Auguſtinus dicit XVIII. de civ. Dei. Licet enim etiam in primo ſtatu fuiſſet dominium, non tamen niſi officio conſulendi, & dirigendi, non libidine dominandi, vel intentione ſubiiciendi ſerviliter, ut dictum eſt ſupra.

Leges vero traditæ de regali dominio Iſraelitico populo per Samuelem Prophetam hac conſideratione ſunt datæ, quia dictus populus propter ſuam ingratitudinem, & quia duræ cervicis erat, merebatur tales audire. Interdum enim dum populus non cognoſcit beneficium boni regiminis, expedit exercere tyrannides, quia etiam hæ ſunt inſtrumentum divinæ iuſtitiæ: unde & quædam inſulæ, & provinciæ, ſecundum quod hiſtoriæ narrant, ſemper habent tyrannos propter malitiam populi, quia aliter niſi in virga ferrea regi non poſſunt. In talibus ergo regionibus ſic diſcolis neceſſarius eſt Regibus principatus deſpoticus, non quidem iuxta naturam regalis dominii, ſed ſecundum merita, & pertinacias ſubditorum. Et iſta eſt ratio Auguſtini in prædicto iam Lib. Philoſophus etiam in III. Politic. ubi diſtinguit genera regni, oſtendit apud quaſdam barbaras nationes regale dominium eſſe omnino deſpoticum, quia aliter regi non poſſent: quod quidem dominium præcipue viget in Græcia, & apud Perſas ſaltem quantum ad regimen populare.

Hæc igitur de dominio in tantum ſint dicta, & qualiter principatus deſpoticus ad ipſum reducitur, & unde dividitur contra politicum: quod in capitulo de dominio politico adhuc clarius oſtendetur.

CAPUT XII.

Hic ſanctus Doctor declarat de dominio imperiali, unde iſtud nomen habuit originem, & de quibuſdam aliis nominibus: ubi incidenter diſtinguuntur monarchiæ, & quantum duraverunt.

De imperiali vero poſt prædicta dominia, congruum videtur eſſe dicendum, quia medium tenet inter politicum & regale, quamvis univerſalius; & ideo quantum ad hæc præponi deberet regali; ſed alia cauſa eſt quare poſtponitur, quam nunc prætermittimus.

Circa hoc quidem tria pro nunc ſunt attendenda. Unum de nomine, quia nomen iſtud a ſupremo dominio faſtuoſe, & elate trahit originem, quaſi omnium dominus: unde & ille ſuperbus Nicanor, cum rogaretur a Iudæis ut deferret diei ſanctificationis, hoc eſt ſabbato, cum arrogantia ab eiſdem quærens, ſi erat potens in cælo qui imperavit agi diem talem, reſponſoque accepto quod erat pot-

Digitized by Google

potens in cælo Dominus Deus: *Et ego*, inquit cum faſtu non modico, *ſum potens ſuper terram, qui impero arma ſumi*. (II. Machab. xv. 5.) Propter quam cauſam ipſe poſtea divinitus turpiter a Iuda Machabæo, ut ſcribitur in II. Machab. captus in bello, amputatiſque capite, & manu dextera, quam contra templum erexerat, mala morte vitam finivit. Quædam autem alia nomina iſtius dominii aſſumpta ſunt a quibuſdam excellentibus viris dicti principatus propter aliquam prærogativam in eis repertam, ut Cæſar a Iulio, ut hiſtoriæ tradunt, ſic dictus, quia, ut ſcribit Iſidorus Lib. Etymologiarum IX. quia caſu mortuæ matris utero prolatus eſt, vel quia cum cæſarie natus: a quo Imperatores ſequentes ſic vocati ſunt, quia comati eſſent; ſed Auguſtus, ab augendo rempublicam, primus vocatus eſt Octavianus, ut idem Iſidorus ſcribit.

Secundum autem quod hic attendimus, eſt de proceſſu iſtius imperii: quia ſupra eſt tactum de quadruplici monarchia; ſed nos quintam poſſumus addere, de qua infra dicemus. Prima fuit Aſſyriorum, cuius caput Ninus fuit tempore Abrahæ Patriarchæ, quæ duravit 1240. annos, ut ſcribit Auguſtinus IV. de civit. Dei, uſque ad Sardanapalum, qui propter merita muliebria perdidit principatum; ſed Arbaces tranſtulit ad Medos, & Perſas. Quo tempore regnavit Procax dux Romanorum, ut idem Doctor in XVIII. dicit. Secunda vero monarchia, videlicet Medorum, & Perſarum, duravit uſque ad tempora Alexandri, 233. annos, quando videlicet devincitur Darius a prædicto Principe, ut ſcribit idem Doctor in eod. Lib. XII. Sed monarchia Græcorum in Alexandro incepit, & in eodem finitur. De quo dicitur in I. Mach. quod regnavit Alexander annis *duodecim*, & mortuus eſt. Sed quamvis Græci non habuerint univerſale dominium, viguit tamen regnum Macedonum uſque ad mortem Alexandri, de quo & prædictus Liber mentionem facit, annis 485. ut Auguſtinus ſcribit in eodem XII. Lib. In quo prædictus Princeps ſuum inchoavit dominium, patri ſuo in eodem regno ſuccedens, ut hiſtoriæ tradunt. Poſt hanc autem monarchiam Romanus principatus vigere incepit. Tempore enim Iudæ Machabæi, qui immediate quaſi poſt mortem floruit Alexandri, cum Ptolomæo Lagi concurrente, in Lib. I. Machabæorum, multa de Romanis traduntur. In quibus ipſorum potentia ad omnes mundi plagas videbatur diffuſa, ſub conſulibus tamen: quia ſuperſtitibus Regibus cum finitimis ſolicitabantur regionibus, & modicæ adhuc erant virtutis. Duravitque conſulatus, immo monarchia, uſque ad tempora Iulii Cæſaris, qui primus uſurpavit imperium; ſed parum in ipſo ſupervixit, a ſenatoribus quidem occiſus propter abuſum dominii. Poſt hunc Octavianus filius ſororis ſuæ ſucceſſit, qui vindicta exercita contra occiſores Iulii, interfectoque Antonio, qui monarchiam tenebat in oriente, ſolus ipſam obtinuit: & propter ſuam modeſtiam longo tempore in eo principatum habuit, ac in quadrageſimo ſecundo anno ſui regiminis completa ſeptuageſima hebdomada ſecundum Daniel ſui dominii, ceſſante regno, & ſacerdotio in Iudæa, naſcitur Chriſtus, qui fuit verus Rex & Sacerdos, & verus Monarcha: unde poſt reſurrectionem ſuam apparens diſcipulis ſuis dixit: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra*: quod quidem ad humanitatem oportet referre ſecundum Auguſtinum, & Hieronymum, quia de Divinitate nulli eſt dubium quin ſemper habuerit.

CAPUT XIII.

Hic ſanctus Doctor declarat de monarchia Chriſti, quomodo in tribus excellit, & Octaviano Auguſto, quomodo geſſit vices Chriſti.

ET hæc quinta monarchia, quæ ſucceſſit Romanis, ſecundum veritatem omnibus præcellit ex triplici parte. Primo quidem ex annorum quantitate, quia plus duravit, & adhuc durat, & durabit uſque ad mundi renovationem, ut patet in viſione Danielis, ut dictum eſt ſupra, & adhuc nunc magis declarabitur. Secundo apparet eius excellentia ex dominii univerſitate, quia *in omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*. (Pſal. xviii. 5.) Nullus enim angulus mundi eſt, nulla plaga, in qua nomen Chriſti non adoretur. Omnia enim ſubiecit ſub pedibus eius, ut introducit Apoſtolus in fine I. Epiſtolæ ad Cor. In princ. etiam Malachiæ Prophetæ (cap. i. 11.) oſtenditur iſtud dominium. *Ab ortu*, inquit, *Solis uſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum eſt nomen meum in gentibus: dicit Dominus*

exer-

exercituum. In qoo verbo ſatis apparet quod dominiom Chriſti ordioatur ad ſalutem animæ, & ad ſpiritualia bona, ut iam videbitur; licet a temporalibus non excludatur eo modo quo ad ſpiritualia ordinantur. Et inde eſt quod quamvis Chriſtus adoraretor a Magis, glorificaretur ab Angelis io ſignum univerſalis ſui dominii, humili tameo loco iacuit, vilibus iovolutus pannis. Qua quidem via homioes melius ad virtutem trahuntur quam armorum virtute. Et hoc quidem iotendebat, licet ſæpius ſua uteretur potentia ut verus Dominus. In homilitate ergo vixit, & demum io Auguſto ſubſtituit ut deſcriberetur univerſus orbis in ortu Domini, ut Lucas Evangeliſta teſtator. Et io hac deſcriptione ſolvebatur cenſus, ſive tributum, ut hiſtoriæ traduot, in recognitionem debitæ ſervitutis, non ſine myſterio: quia ille natus erat qui verus erat mundi Dominus, & Monarcha, cuius vices gerebat Auguſtus, licet non intelligens, ſed nutu Dei, ſicut Caiphas prophetavit. Unde hoc inſtinctu dictus Cæſar mandavit tunc temporis, ut narrant hiſtoriæ, oe quis de Romano populo Dominnm ipſum vocaret. Quas quidem vices monarchiæ poſt Chriſti veri Domini nativitatem geſſit Auguſtus, quatuordecim annos toto orbe terrarum ſub acto: quia, ut acta Priocipum Romanorum deſcribunt, dictus Cæſar Auguſtus quinquaginta ſex annos & menſes ſex tenuit principatom. Tyberius etiam, qui eidem Auguſto ſucceſſit, ut oarrant hiſtoriæ, Chriſtum tamquam verum Dominum inter deos traosferri voluit, licet impeditus fuerit a ſuperbo & faſtuoſo ſenatu impatiente alicnius dominii. Tertio autem apparet excellentia monarchiæ Chriſti ſuper alias quatuor præcedentes, ex dominantis dignitate, quia Deus, & homo. Secundum quam conſiderationem humana oatora in Chriſto participat infinitam virtutem, ex qua maioris fortitudiois eſt & virtutis ſupra humanam fortitudinem & virtutem. Quam quidem deſcribit Iſaias (cap. IX. 6.) quantum ad virtotem temporalem Chriſti: unde ipſum Monarcham appellamus. *Parvulus*, inquit, *natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis: & factus eſt principatus ſuper humerum eius: & vocabitur nomen eius, Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſaculi, Princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis*. In quibus verbis omnia tanguntur quæ requiruntur ad verum Principem. Immo tranſcendit metas omnium dominorum, ut in ſequenti cap. declarabitur, & aſpicienti patet. Hic ergo principatus, ſive dominium omnes monarchias, ſive dominia tranſcendit, annihilat, & confriogit, quia omnia regna ſubiiciuntur eidem: quod per eumdem Prophetam (cap. XLV. 23.) prænuntiatum eſt. (*a*) *Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi curvabitur omne genu*. Et Apoſtolus Paulus ad Philipp. (cap. II. 10.) *In nomine Ieſu omne genu flectatur, caleſtium, terreſtrium, & infernorum*. De hac monarchia concludit Daniel (cap. II. 44.) expoſita Nabuchodonoſor ſui ſomnii viſione. *In diebus*, inquit, (*b*) *illis*, hoc eſt poſt illas quatuor monarchias Aſſyriorum, Perſarum & Medorum, Græcorum, & Romanorum, *ſuſcitabit* (*c*) *Dominus regnum celi, quod in aternum non diſſipabitur, & regnum eius alteri non tradetur, & comminuet univerſa regna hac, & ipſum ſtabit in aternum*. Cuius quidem ratio æternitatis ſatis eſt in promptu, quia iſte principatus æterno coniungitur, cum iſte Dominus, Deus & homo ſit.

Et ſic completus eſt circulus a puncto ad punctum: quia probatum eſt ſupra, a Deo omne dominium origioem trahere. In iſto vero principatu percurſis hominom motibus, terminatur priocipatus ſicut in re immobili, ultra quam non eſt motus. Et ſic oportet ex dictis concludere, quod iſtud dominium ooo poteſt deficere.

CAPUT XIV.

Movetur quaſtio de monarchia Chriſti, quo tempore incepit, & quomodo latuit, & quare: & duplex aſſignatur cauſa ſua occultationis, & primo ponitur una.

SEd tunc oritur quæſtio de iſto Domini principatu, quando incepit: quia conſtat multos poſtea imperaſſe, ipſe vero abiectam vitam elegit. Unde in Matthæo (VIII. 20.) dicitur: *Vulpes foveas habent, & volucres cali nidos: filius autem hominis non habet ubi caput ſuum reclinet*. Item in Ioan. ſcribitur, quod com paviſſet multitudinem abſcondit ſe, quia volebant eum populi rapere, ac Regem facere. Item in eodem (XVIII. 36.) ipſe dicit: *Regnum meum non eſt de hoc mundo*. Ad hanc autem quæſtionem eſt reſponſio,

(a) *Vulgata*: In memetipſo iuravi ... quia &c. (b) *Vulgata* regnorum illorum. (c) *Vulgata*: Deus cæli regnum.

ſio, quia principatus Chriſti incepit ſtatim in ipſa ſui nativitate temporali. Cuius argumenta ſunt in eodem die, Angelorum miniſtratio, & denuntiatio : unde in Luca (II. 10.) ſcribitur, quod *Angelus ad paſtores ait : Annuntio vobis gaudium magnum, quia natus eſt vobis Salvator mundi*. Item Magorum adoratio : unde in Matth. (II. 1.) dicitur : *Cum natus eſſet Ieſus in diebus Herodis Regis, ecce Magi veniunt ab oriente Hiereſolymam, dicentes : Ubi eſt qui natus eſt Rex Iudaeorum ? Vidimus enim ſtellam eius in oriente, & venimus adorare eum*. In quibus actibus ſatis eſt notus principatus eius, ac temporis exordium : prophetatus quidem, & prænuntiatus per Iſaiam in verbis ſupra præmiſſis. Et attendendum quod (*a*) in ſua infantia plus apparuit virtutis, & potentiæ prætendentis excellentiam ſui dominii, quam in adulta ætate, ad inſinuandum ſuam infirmitatem eſſe voluntariam, non neceſſariam, quæ aſſumpta eſt ab ipſo : & non publice uſus niſi in caſibus propter duplicem cauſam, quæ ad præſens ſufficiant. Una eſt ad docendum in Principibus humilitatem, per quam quis redditur in regimine gratioſus. Quia humilitas meretur gratiam, iuxta illud (Prov. XXIX. 23.) *Humilem* (*b*) *ſpiritum ſuſcipit gloria* : & iterum (Eccli. III. 19.) *In manſuetudine opera tua perfice, & ſuper hominum gloriam diligeris* : & in Canonica beati Iacobi (IV. 6.) *Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam*. Sed tanto amplius in Principe eſt neceſſaria, quanto per eminentiam ſui ſtatus, dentibus invidiæ ſuperiorem non patientis laceratur. Quod conſiderans David Rex, faſtuoſæ Regis filiæ, videlicet Michol, inſultanti, & dicenti, quod coram ancillis ſuis ſe diſcooperuiſſet ad Dei laudem, & reverentiam divinæ arcæ, quæ tunc pro numine habebatur, reſponſum dedit, ut patet in II. Regum (VI. 22.) *Ludam*, inquit, *ante Dominum, qui elegit me potius quam patrem tuum, & quam omnem domum eius, & præcepit mihi ut eſſem dux ſuper populum Domini in Iſrael. Et ludam, & vilior fiam, pluſquam factus ſum, & ero humilis in oculis meis*. Quam regulam Chriſtus ſervare voluit in ſe ipſo ſecundum voluntatem Dei Patris, per Prophetam Zachariam prænuntiatam, quam Evangeliſta Matth. (XXI. 5.) in Chriſto adimpletam eſſe pronuntiat. *Ecce*, inquit, *Rex tuus venit tibi manſuetus, ſedens ſuper aſinam, & pullum filium ſubiugalis*. Quod ſi Principes mundi de humilitate commendantur, & paupertate, per quæ gratioſi facti ſunt ſubditis, & ipſorum proſperatum eſt dominium ; quare non magis commendabimus perfectam humilitatem Chriſti? Scribit enim Valerius Maximus Lib. II. de Codro Athenienſi Rege, & Auguſtinus de civit. Dei, quod cum Peloponenſes pugnarent contra Athenienſes, ex conſultatione Apollinis certioratus eſt, quod ille exercitus prævaleret cuius dux morti dicaretur. Unde Rex Codrus pro ſalute ſuæ gentis, in effigie pauperis ſe hoſtibus interficiendum obtulit : ipſoque mortuo in fugam verſi ſunt hoſtes. Propter quod Athenienſes ipſum inter deos aſſerebant ſuiſſe translatum. Tradit etiam idem Auguſtinus in præfato Lib. & Valerius Maximus de quibuſdam conſulibus Romanis, & Lucio Valerio, quod in tanta mortuus eſt indigentia, ut cogerentur amici collectam facere nummorum pro eius ſepultura. Fabritius etiam conſul de hoc ipſo ſumme commendatur. Unde ſcribit idem Valerius Maximus, & Vegetius de re militari Lib. IV. & dictum eſt ſupra, quod cum eſſet par unicuique pauperi, & legati Epirotarum magnum auri pondus eidem offerrent, eo recuſante, *Narrate*, inquit, *Epirotis me malle hac habentibus imperare quam ipſa poſſidere*. Quid plus inſiſtimus? Omnes magni Principes, & Monarchæ cum humilitate ſubiugaverunt mundum : ſed cum faſtu elationis perdiderunt dominium, ut ſuperius eſt tactum. Propter quod in Eccleſiaſtico (III. 20.) ſcribitur : *Quanto magnus es, humilia te in omnibus : & coram Deo invenies gratiam*. Amplius autem ſi virtus humilitatis, & benevolentiæ in quocumque Principe commendatur, multo magis laudari debet in Principe noſtro Chriſto, tamquam in ſupremo gradu virtutis conſtituto.

. Concluditur ergo quod Chriſti humilitas, & paupertas fuit conſona rationi, quamvis legitimus eſſet Dominus propter cauſam iam dictam.

CA-

(a) *Al.* in ſua inſtantia. (b) *Vulgata* : Humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria.

Digitized by Google

CAPUT XV.

Secunda cauſa aſſignatur quare Dominus aſſumpſit vitam abiectam, & occultam, licet eſſet verus Dominus mundi, & exponuntur verba Iſaiæ Prophetæ de Chriſto.

EST & alia ratio quare Dominus noſter ſtatum humilem aſſumpſit, quamvis Dominus mundi, ad inſinuandam videlicet differentiam inter ſuum & aliorum Principum dominium. Quamvis enim temporaliter eſſet Dominus orbis, directe tamen ad ſpiritualem vitam ſuum ordinavit principatum, iuxta illud Ioannis (x. 10.) *Ego veni, ut vitam habeant, & abundantius habeant*. Hinc etiam verificatur ſuum verbum ſuperius allegatum: *Regnum meum non eſt de hoc mundo*. Propter hoc igitur humiliter vixit, ut ſuos fideles exemplo ſui traberet ad operandum ſecundum virtutem, cuius via aptior eſt humilitas, ac mundi contemptus, ut Stoici, & Cynici poſuerunt, ut de ipſis Auguſtinus, & Valerius Maximus referunt. Ipſe etiam Seneca idem oſtendit, qui perfectus Stoicus fuit, in libello de Dei providentia, & de brevitate vitæ ad Paulinum: per qnam quis efficitur dignus ad regnum æternum: ad quod conſequendum, ſui dominii fuit principalis intentio. Unde ipſe Dominus in Luca (xx. 28.) diſcipulis, ſuiſque ſequacibus dixit: *Vos eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis: & ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus, regnum, ut edatis, & bibatis ſuper menſam meam in regno meo*. Voluit igitur Dominus ſequaces ſuos humiliter vivere exemplo ſui, ex cauſa iam dicta, iuxta illud Matth. (xi. 29.) *Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde*: ac ſuum temporale dominium ad hoc ordinare. Unde vita ſpiritualis fidelium, regnum cælorum vocatur, quia differt in vivendo a regno mundano, & quia ad verum regnnm ordinatur æternum, nnn ad temporale dominium tantum. Ad tollendam igitur ſuſpicionem de cordibus hominum, quod quaſi principatum aſſumpſerit, ut in mundo dominaretnr, & hoc eſſet finis eius, ut aliorum dominorum, vitam abiectam elegit, & tamen verus erat Dominus, & Monarcha, quia factus eſt principatus ſuper humerum eius; ut dictum eſt ſupra per Prophetam: quod optime fuit in præmiſſis verbis Iſaiæ prænnntiatum: quia primo præponitnr humilis, & abiectus: *Parvulus*, inquit, *natus eſt nobis*: poſtea ſubiungitur cum iſta parvitate virtus, & excellentia ſui dominii propter coniunctum: *Et filius*, inquit, *datus eſt nobis*. Quia enim humanitas in Chriſto coniuncta erat Divinitati Filii tamquam inſtrumentum eius, omnipotentis erat virtutis: & ideo Propheta ibidem circumloquitur ineffabile eius dominium multis clauſulis ſingularis potentiæ, quæ omnes diſtincte habent intelligi, ut Hieronymns exponit ibidem, ut per ordinem clauſularum eſt manifeſtum. Primo ſiquidem quantum ad dominii ſecuritatem; & ſoliditatem: *Cuius*, inquit, *principatus ſuper humerum eius*. Ea enim quæ portantur in humeris, firmiora ſunt: ſic enim unera ſolidius vehuntur. Secundo qnantum ad dominii novitatem: unde ſcribitur: *Et vocabitur nomen eius Admirabilis*: admiratione enim dignum eſt quia humilis, & pauper, & tamen Dominus mundi. Tertin qnantum ad ſapientiæ claritatem, quod eſt præcipue Principibus neceſſarium, quia *va terra cuius Rex puer eſt*, ut dicitur in Eccle. (x. 16.) quod accidit quando Princeps per ſe nihil poteſt, ſed innixus aliorum agit conſilio, ſive agitur, ut melius dicatur: unde ſubiungitnr, *Conſiliarius*. Quarto quantum ad dominii dignitatem, quia *Deus*. Cum enim in ipſo ſit unum ſuppoſitum, & una perſona, in qua ſunt unitæ divina, & humana natura; & principatus Chriſti in virtute agit divini ſuppoſiti; & ideo ſequitur, *fertis*. Recipit enim influentiam Chriſti principatus ex divina virtute, quæ in ipſo perſonaliter erat: qua potentia uſus eſt Chriſtus circa paſſionem, cum Iudæi vellent eum occidere, & ipſum quærerent: quo dicente, *Ego ſum*, ſtatim ceciderunt in terram, ut in Ioanne ſcribitur. Quæ qnidem fines ſui ſucceſſoris excedit: quia conſtat quod vicarins Chriſti non eſt Deus: & in hoc tranſcendit ſua poteſtas potentiam ſui ſucceſſoris, ex qno Chriſtus multa potuit circa ordinationem ſuorum fidelium, & regimen, quæ beatns Petrus nou potuit, nec ſui ſucceſſores, ut ſuperins eſt oſtenſum. Et ex eadem parte, videlicet qnod iſte parvnlus erat, ſubditur ſexta conditio ſingularis ſui principatus, quæ eſt regendi benignitas: quia *pater futuri ſæculi*: quod ad plenitudinem gratiæ referre poſſumus, qua quidem qui pleni ſunt, omne ingnm legis leviter portant. Qua ratione Apoſtolus dicit ad Galat. v. 18. *Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege*. Unde talibus ad regendum virga ferrea non eſt neceſſaria: &

hoc ſingulare eſt in principatu Chriſti. Septimum, & ultimum ſumitur ex eadem cauſa, quod eſt regendi tranquillitas, cum ſubditur, *Princeps pacis*, etſi non corporis, tamen pectoris. Et hanc quidem ſuis fidelibus Chriſtus Rex noſter & Princeps & vivendo offert, & moriendo reliquit. *In mundo*, inquit (Ioan. XVI. 33.) *preſſuram habebitis, in me autem pacem*: & hoc etiam eſt ſingulare in ſuo principatu. In humilitate ergo, & paupertate ſuum fundavit dominium, & in adverſitatibus, & laboribus, & ærumnis; quomodo aucta fuit reſpublica Romanorum, non videlicet faſtu, vel pompis ſuperbiæ, ut Saluſtius refert ex ſententia Catonis, & Valerius Maximus hoc idem probat.

CAPUT XVI.

Hic ſanctus Doctor declarat, quod iſto modo aucta fuit reſpublica per exempla antiquorum Romanorum, & poſtea ſubdit de Conſtantino.

ET hinc eſt quod Rex noſter Chriſtus Principes ſæculi permiſit dominari, & eo vivente, & eo moriente, ad tempus, quouſque videlicet ſuum regnum eſſet perfectum, & ordinatum in ſuis fidelibus, operationibus virtuoſis, & eorum ſanguine laureatum. Si enim Regulus, qui & Marcus appellatur, pro zelo ſuæ patriæ a Carthaginenſibus eſt occiſus; ſi Marcus Curtius in abruptum terræ hiatum ſe proiecit ab liberationem patriæ; ſi Brutus, & Torquatus filios occiderunt pro iuſtitia, & diſciplina militari conſervandis, ut hiſtoriæ tradunt; quorum zelo reſpublica ex parva facta eſt magna; item ſi Seleucus apud Locros dominans, ut Valerius Maximus refert Lib. VI. filium uno orbavit oculo, alteroque ſe ipſum pro adulterio commiſſo, ut iuſtitia ſervaretur contra prædictum delictum per filium perpetratum, ſicque admirabili æquitatis temperamento ſe inter miſericordem partem & iuſtum legiſlatorem partitus eſt: quare non magis Chriſtiani reddi debent laudabiles, ſi ſe exponunt paſſionibus, & tormentis pro zelo fidei, & amore Dei, ac virtutibus variis conantur florere, ut regnum conſequantur æternum, ac Chriſti principatus accreſcat in eorum meritis? Hæc autem Auguſtinus de civit. Dei, quaſi per totum ſubtiliter valde, ac diffuſe pertractat: propter quod & dictum librum fecit. Quod & factum fuit intermedio tempore a paſſione Domini uſque ad tempora beati Silveſtri, & Conſtantini: quo quidem ſæculi ſpatio infinita populi multitudo per mortem Chriſto Domino ſuo dedicata eſt, & coniuncta, ac ſuum ducem & principem eſt ſecuta. Primo quidem primi duces Apoſtoli, & alii Chriſti diſcipuli, omnes Chriſti vicarii, & Petri ſucceſſores, quod fuit tempus trecentorum quinquaginta annorum, in quorum ſanguine, & corporibus, ac ipſorum vitæ meritis fundata eſt Eccleſia tamquam lapidibus vivis, & pretioſis, ac ineffabili fundamento, contra quod nec venti, nec pluviæ, nec quæcumque procellæ diverſarum paſſionum, vel quarumcumque perturbationum ſæviant, ipſum poſſunt obruere. Opportuno igitur tempore, ut manifeſtaretur mundo regnum Chriſti compoſitum, virtus Principis noſtri Ieſu Chriſti Principem mundi ſolicitavit, Conſtantinum videlicet, percutiens eum lepra, ac ipſum curans ſupra humanam virtutem. Qua probata, in dominio ceſſit vicario Chriſti, beato videlicet Sylveſtro, cui de iure debebatur ex cauſis, & rationibus ſuperius aſſignatis: in qua quidem ceſſione ſpirituali Chriſto regno adiunctum eſt temporale, ſpirituali manente in ſuo vigore: quia illud per ſe quæri debet a Chriſti fidelibus, iſtud vero ſecundario tamquam adminiſtrans primo: aliter autem contra intentionem ſit Chriſti. Tunc adimpletum eſt quod poſt illam clauſulam ſcribitur in Iſaia IX. 7. *Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis*. Apertæ ſunt enim Eccleſiæ ab eo tempore, & cœpit Chriſtus prædicari publice, quod ante non poterat ſine periculo mortis. Et eodem anno quo Conſtantinus curatus eſt a lepra, & converſus eſt ad fidem, baptizati ſuut circa partes Romanas pluſquam centum millia hominum ex virtutibus oſtenſis per dictum Chriſti vicarium. Sed attendendum quod dicit Propheta: *Et pacis non erit finis*. Conſtat enim poſt mortem Conſtantini filium eius hæreſi Ariana fuiſſe infectum, & Eccleſiam perturbaſſe. Unde ſub eo paſſi ſunt exilium ſolemnes Eccleſiæ Doctores, Hilarius Pictavienſis, & Athanaſius Alexandrinus Epiſcopi, ac Euſebius Vercellenſis, & multi alii Eccleſiarum doctores, & clerici; nec non & caput Eccleſiæ ſummus Pontifex Liberius in veritate fidei vacillavit ex multa perſecutione Conſtantii, ut hiſtoriæ tradunt. Poſt ipſum fuit Iulianus apoſtata, frater

Gal-

Galli, & conſobrinus Conſtantii. Hic ſecundam intulit perſecutionem fidelibus, ſub quo paſſi ſunt Ioannes, & Paulus germani. Unde ergo verificatur verbum Domini per Prophetam iam dictum? Oportet autem prædicta ad pacem pectoris reducere, non corporis. Unde ipſe Dominus quando pacem offert diſcipulis in Ioanne (xɪv. 27.) de tali pace loquitur: *Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis.* Manifeſtum eſt enim illa verba diſcipulis imminente paſſione dicta. Tunc autem conſtat ipſos perſecutionem paſſos: unde dictum eſt eis in eodem temporis momento: *Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur.* Hanc ergo pacem electi Chriſti fideles perdere non poſſunt, niſi velint. Quod ſi licuit Stoicis dicere, bona hominis, quæ virtutes appellant, in homine ſemper manere, nec auferri poſſe virtutis invitis, ut refert Aulus Gellius in Lib. Noctium Atticarum de Dibon Stoico, & Auguſtinus de civit. Dei Lib. V. quare non magis dicemus de mentibus fidelium, quod pacis eorum non erit finis, cum inhæreant fini, qui ſine fine vivit?

CAPUT XVII.

Qualiter Imperatores Conſtantinopolitani ſequentes a Conſtantino, fuerunt obedientes, & reverentes Eccleſiæ Romanæ: & hoc oſtenditur per quatuor Concilia, quibus dicti Principes ſe ſubiecerunt.

His autem peractis, Iuliano in bello Perſarum interfecto, reddita eſt pax Eccleſiæ per Iovinianum fratrem eius virum catholicum, licet parum regnaverit. Iſtud autem notabile ab inde uſque ad tempora Caroli Magni, de Imperatoribus reperitur: omnes quaſi obedientes, & reverentes fuiſſe Romanæ Eccleſiæ, tamquam ipſa principatum teneret; ſive reſpectu ſpiritualis dominii, ſicut ſancta Synodus Nicæna diffinit, ſive temporalis. Unde Gelaſius Papa Anaſtaſio Imperatori ſcripſit, Imperatorem ex iudicio Papæ dependere, ut hiſtoriæ tradunt, & non e contrario. Valentinianus etiam, qui immediate Ioviniano ſucceſſit, ſic fertur dixiſſe, ut eccleſiaſtica hiſtoria refert, cum Archiepiſcopi Mediolanenſis inſtaret electio. *Talem, inquit, nobis in pontificali inſtitue ſede, cui nos, qui gubernamus imperium, ſincere noſtra capita ſubmittamus, & eius monita, dum tamquam homines delinquerimus, neceſſario veluti curantis medicamina ſuſcipiamus.*

Et quia iſta materia eſt fructuoſa ad oſtendendam reverentiam Principum circa vicarium Chriſti, de Imperatoribus uſque ad tempora Caroli eſt hic agendum. Ulterius autem a Carolo uſque ad Ottonem primum, inter quæ tempora facta eſt diverſitas in tribus. Primo quantum ad modum eligendi; ſecundo quantum ad modum ſuccedendi; tertio quantum ad modum providendi. Et ut appareat, tradendum eſt hic aliud de proceſſu Imperatorum a tempore Conſtantini, qui ſubiecti fuerinr Eccleſiæ, præter iam dictos tyrannos. Sicut enim narrant hiſtoriæ, poſtquam Conſtantinus ceſſit imperium vicario Chriſti, tranſtulit ſe cum ſatrapis, & principibus ſuis in provinciam Thraciæ, ubi Aſia maior incipit, & terminatur Europa, ibique unam civitatem aſſumpſit, quæ vocabatur Biſantium. Quam quidem, ut hiſtoriæ tradunt, quaſi adæquavit urbi, & ſuo nomine appellavit. In hac ergo fuit imperialis ſedes uſque ad Carolum, in cuius perſona Adtianus Papa congregato Concilio in urbe imperium a Græcis tranſtulit ad Germanos. In quo apparet Imperatores Conſtantinopolis a Vicario Chriſti, ſummo videlicet Pontifice, dependere, ut Gelaſius Papa Anaſtaſio ſcribit Imperatori: unde ipſorum imperium ad exequendum regimen fidelium ſecundum mandatum ſummi Pontificis ordinatur, ut merito dici poſſint ipſorum executores eſſe, & cooperatores Dei ad gubernandum populum chriſtianum. Quod quidem oſtenditur primo de quatuor Imperatoribus qui in iſto medio tempore regnaverunt, necnon & præſentes fuerunt quatuor Conciliis ſolemnioribus, & univerſalioribus, & approbantes ipſorum ſtatuta, & eiſdem ſe humiliter ſubiicientes. Primum fuit Nicænum trecentorum decem & octo Epiſcoporum tempore Conſtantini, ubi condemnatus eſt Arius presbyter Alexandrinus, ut hiſtoriæ tradunt, qui filium Dei aſſerebat minorem Patre: ubi de dicto Principe fertur, quod eidem Concilio omnes ſumptus fecit, quaſi in hoc recognoſcens ſuum dominum vicarium Chriſti: cuius vices totum gerebat Concilium, quia beatus Sylveſter abſens fuerat ab eodem ex ſpeciali cauſa. Secundum autem Concilium fuit Conſtantinopoli, ſub Cyriaco Papa celebratum (quidam tamen dicunt ſub Damaſo) præſente Theodoſio ſeniore, ut hiſtoriæ tradunt, centum quinquaginta Epi-

Epiſcoporum: in quo multæ fuerunt hæreſes condemnatæ; ſed præcipue Macedonii Epiſcopi Conſtantinopolis, qui Spiritum ſanctum negabat eſſe Deum, Patri conſubſtantialem, & Filio. Hic autem Theodoſius tantæ reverentiæ fuit ad Eccleſiam, quod, ut ſcribit Gelaſius Anaſtaſio Imperatori, beato Ambroſio prohibente eidem ingreſſum Eccleſiæ, non fuit auſus intrare, quin potius excommunicavit eum, quia conſenſit in necem multitudinis Theſſalonicæ, eo quod ſuum indicem occidiſſent, ut narrat hiſtoria tripartita. Qûod totum Princeps catholicus patienter tulit, & tandem duriſſime reprehenſus ab ipſo publicam prius egit pœnitentiam quam publicum haberet Eccleſiæ ingreſſum. Tertinm autem Concilium celebratum fuit ſub Theodoſio iuniore Arcadii filio apud Epheſum, ducentorum Epiſcoporum tempore Cæleſtini primi, licet præſens non fuerit, ſed eius vices geſſit Cyrillus Alexandrinus Epiſcopus confidentia Theodoſii, qni tantæ fuit honeſtatis, & maturi conſilii, & reverentiæ ad divinum culrum; quod etiam in tenella ætate permiſſus eſt imperare, ut hiſtoriæ tradunr. Synodus autem prædicta contra Neſtorium Conſtantinopolis Epiſcopum congregata fuit, qui duas perſonas ponebat in Chriſto, & duo ſuppoſita, per quæ tollebatur vera unio utriuſque naturæ. Quartum autem Concilium fuit celebratum in Chalcedonia ſexcentorum triginta Epiſcoporum ſub Leone I. præſente Principe (a) Marciano, de quo pro reverentia Romanæ Eccleſiæ ſic dixiſſe fertnr in actione ſeptima præfatæ Synodi. *Nos*, inquit, *ad fidem confirmandam, non ad potentiam oſtendendam, exemplo religioſiſſimi viri Conſtantini, huic Concilio intereſſe volumus, ut inventa veritate, non ultra multitudo pravis doctrinis attracta diſcordet*. Per quod habeo qnod tota intenrio Principum antiquitus erat ad favendum fidei, & Eccleſiæ Romanæ reverenriæ, & honori. In hoc autem Concilio damnatus eſt Eutyches cum Dioſcoro Epiſcopo Alexandrino: quí, ſicut Neſtorius ponebat naturas, & perſonas diſtinctas, ſic iſti aſſerebant confuſas, & admixtas.

CAPUT XVIII.

De duobus Conciliis ſequentibus poſt alia quatuor, celebratis tempore Iuſtiniani, & Conſtantini iunioris: & qua fuit ratio quare imperium translatum fuit a Græcis ad Germanos.

MUlta etiam & alia fnerunt Concilia, licet iſta fuerint principaliora, a tempore Conſtantini uſque ad Carolum, in quibus Principes ſe ſubiectos Eccleſiæ, ac fideles oſtendunt; ſed præcipue Iuſtinianus poſt curſum (b) quintæ Synodi centum vinginti Epiſcoporum præſidenre Iulio Papa. Hoc enim manifeſtum eſt ex ſuis legibus, quas in favorem condidit eccleſiaſtici ſtatus. Item ex epiſtola qnam celebrato Concilio in Conſtantinopoli per totum orbem terrarum direxit, in qua inſtitutis Eccleſiæ ſe ſubiecit, mandans populis eidem in omnibus obedire, replicans etiam ſuper quatuor Conciliorum memoratorum ſtatnta, & eadem confirmans, (c) ſuas ſanctiones, ſive leges ſubiiciens eccleſiaſticis inſtitutis; ſed præcipue in uſuris, & matrimonio, in quibus tota vita civilis verſatur. Quæ quidem Synodus celebrata fuit contra Theodorum, & eius ſectatores Conſtantinopoli, qui aliud dicebant eſſe Verbum Dei, & aliud Chriſtum, negantes etiam beatam Mariam. Sexta aurem Synodus celebrata fuit in urbe regia præſata, Conſtantino Iuniore procnrante, centum quinquaginta Epiſcoporum, rogatu Agathonis contra Macarium Antiochennm Epiſcopnm, & eius ſocios, qui unam operationem, & unam voluntatem in Chriſto aſſerunt inxta perfidiam Entychetis. In qua quidem Synodo dictus Conſtantinus, qui fuit poſt Iuſtinianum Principem ad 150. annos, fidei multum favit: deſtruens Monothelitas hærericos, quornm pater, & avus fuerunt fautores, reſtauravit Eccleſias per ipſos deſtructas.

Hæc pro tanto ſint dicta ad oſtendendum quod Conſtantinopolis Imperatores fuerunt Romanæ Eccleſiæ prorectores, ac propugnatores uſque ad tempora Caroli Magni. Tunc igitur gravata Eccleſia a Longobardis, & Conſtantinopolis imperio auxilium non ferente, quia forte non poterat, eius potentia diminuta, advocavit Romanus Pontifex ad ſui defenſionem contra prædictos barbaros Regem Francorum. Primo quidem Pipinum Ste-

(a) *Al.* Martino. (b) *Al.* quartæ. (c) *Al.* ſanctas.

phanus Papa, & ſucceſſor Zachariæ contra Aiſtulphum Regem Longobardorum: deinde Adrianus, & Leo Carolum Magnum contra Deſiderium Aiſtulphi filium: quo extirpato, & devicto cum ſua gente, propter tantum beneficium Adrianus Concilio celebrato Romæ centum quinquaginta quinque Epiſcoporum, & venerabilium abbatum, imperium in perſonam magnifici Principis Caroli a Græcis tranſtulit in Germanos: in quo facto ſatis oſtenditur qualiter poteſtas imperii ex iudicio Papæ dependet. Quamdiu enim Conſtantinopolis Principes Romanam Eccleſiam defenderunt, ut fecit Iuſtinianus per Belliſarium contra Gothos, & Mauritius contra Longobardos, Eccleſia dictos Principes fovit. Poſtquam vero defecerunt, ut tempore Michaelis contemporanei Caroli, de alio Principe ad ſui protectionem providit.

CAPUT XIX.

Qualiter diverſificatus eſt modus imperii a Carolo Magno uſque ad Ottonem tertium, & unde plenitudo poteſtatis ſummo Pontifici convenit.

Et tunc diverſificatus eſt modus imperii: quia uſque ad tempora Caroli in Conſtantinopoli in eligendo ſervabatur modus antiquus: aliquando enim aſſumebantur de eodem genere, aliquando aliunde, & aliquando per Principem fiebat electio, aliquando per exercitum. Sed inſtituto Carolo ceſſavit electio, & per ſucceſſionem aſſumebantur de eodem genere, ut ſemper primogenitus eſſet Imperator, & hoc duravit uſque ad ſeptimam generationem: qua etiam deficiente, tempore Ludovici a Carolo ſeparati, cum Eccleſia vexaretur ab iniquis Romanis, advocatus eſt Otto primus dux Saxonum in Eccleſiæ ſubſidium, liberataque Eccleſia a vexatione Longobardorum, & impiorum Romanorum, ac Berengarii tyranni, in Imperatorem coronatur a Leone ſeptimo, genere Alamano, qui & imperium tenuit uſque ad tertiam generationem: quorum quilibet vocatus eſt Otto. Et ex nunc, ut hiſtoriæ tradunt, per Gregorium quintum genere ſimiliter Theutonicum proviſa eſt electio, ut videlicet per ſeptem principes Alamaniæ fiat, quæ uſque ad iſta tempora perſeverat; quod eſt ſpatium ducentorum ſeptuaginta annorum, vel circa: & tantum durabit, quantum Romana Eccleſia, quæ ſupremum gradum in principatu tenet, Chriſti fidelibus expediens iudicaverit. In quo caſu, ut ex verbis Domini ſupra inductis eſt manifeſtum, videlicet pro bono ſtatu univerſalis Eccleſiæ, videtur vicarius Chriſti habere plenitudinem poteſtatis, cui competit dicta proviſio ex triplici genere. Primo quidem divino: quia ſic videtur voluiſſe Chriſtus ex verbis ſuperius introductis, & infra etiam oſtendetur. Secundo vero ex iure naturali: quia ſuppoſito ipſum primum locum tenere in principatu, oportet eum dici caput, a quo eſt omnis motus, & ſenſus in corpore myſtico: per quod habemus quod omnis influentia regiminis ab ipſo dependet. Amplius autem in communitate oportet attendere ad converſationem ipſius: quia hoc natura requirit humana, quæ ſine ſocietate vivere non poteſt. Conſervari autem nequit niſi per dirigentem primum in quolibet gradu hominum: & hoc eſt in actibus hominum primus hierarcha, qui eſt Chriſtus: unde eſt primum dirigens, & conſulens, & movens, cuius vices ſummus Pontifex gerit. Rurſus autem dictum eſt ſupra in primo Libro, quod Princeps eſt in regno ſicut Deus in mundo, & anima in corpore. Conſtat autem quod omnis operatio naturæ ex Deo dependet ſicut gubernante, movente, & conſervante: quia *in ipſo movemur, & ſumus*, ut dicitur in Actibus Apoſtolorum (XVII. 28.) & Propheta Iſa. XXVI. 12. *Omnia opera noſtra operatus es in nobis, Domine.* Similiter & de anima dici poteſt: quia omnis actio naturæ in corpore in triplici genere cauſæ dependet ex anima. Hoc autem videmus in Deo quod gubernando, & dirigendo mundum permittit corruptionem particularis entis pro conſervatione totius; ſic & natura facit pro conſervatione humani corporis ex virtute animæ. Simile contingit in Principe totius regni: quia pro conſervatione regiminis ſuper ſubditos ampliatur eius poteſtas imponendo talias, deſtruendo civitates, & caſtra pro conſervatione totius regni. Multo igitur magis hoc conveniet ſummo & ſupremo Principi, ideſt Papæ, ad bonum totius Chriſtianitatis. Propter quod & prima Synodus Nicæna præſente Conſtantino eidem primatum attribuit inprimis canonibus quos inſtituit. Iura etiam ſequentia dictum Concilium in his ſingulariter dictum principatum attollunt, dicentia, quod ſic debet reputari eius ſententia tamquam ab ore Dei prolata: & hoc idem Carolus Magnus confitetur ibidem.

dem . Item non licet appellare ab eius ſententia . Item ipſe eſt qui ſuperiorem non habet . Item ipſe eſt qui vices Dei gerit in terris.

Et hæc eſt tertia via , ſive ratio per quam oſtenditur, & concluditur, ſummum Pontificem in dicto caſu plenitudinem poteſtatis habere . In duobus igitur caſibus ampliatur eius poteſtas, ut patet ſupra , vel ratione delicti , vel ad bonum totius fidei : quod eleganter nobis oſtendit Propheta Hieremias (cap. 1. 10.) cui in perſona vicarii Chriſti dicitur : *Ecce*, inquit, *conſtitui te ſuper gentes, & regna, ut evellas, & deſtruas , & diſperdas , ac diſſipes :* quod ad rationem delicti referimus : ubi in quatuor illis vocabulis diverſa genera pœnarum accipimus , quæ infligi poſſunt unicuique fideli ; ſive ſubdito , cum dicit , *ſuper gentes ;* ſive domino , cum dicit , *& ſuper regna*. Secundum autem eſt, unde accipimus ampliatam ſummi Pontificis poteſtatem , cum poſtea dicitur : *Et ædifices, & plantes :* quod ad providentiam vicarii Chriſti pertinet pro bono univerſalis Eccleſiæ.

CAPUT XX.

Comparatio regalis dominii inter imperiale & politicum qualiter convenit cum utriſque .

HIS habitis , videnda eſt comparatio imperialis dominii ad regale & politicum : quia , ut ex dictis apparet , convenit cum utroque ; & cum politico quidem quantum ad tria .

Primo enim conſiderata electione . Sicut enim conſules Romani , & dictatores, qui politice regebant populum , aſſumebantur per viam electionis , ſive a ſenatoribus ; ita & de Imperatoribus contingebat , quod aſſumebantur ſive a Romano exercitu , ut Veſpaſianus in Palæſtina, ut hiſtoriæ tradunt , & ſimiliter Phocas ex militari ſeditione in oriente aſſumptus eſt contra Mauritium Imperatorem, quem poſtea interfecit. Aliquando autem eligebantur Imperatores a ſenatoribus , ut Traianus , & Diocletianus ; quamvis unus de Hiſpania eſſet , alter vero de Dalmatia. Et ſimiliter Elius pertinax a ſenatoribus eſt aſſumptus . Item non ſemper de genere nobili, ſed de obſcuro , ut in prænominatis liquet Cæſaribus, Veſpaſiano, & Diocletiano , ſicut hiſtoriæ tradunt . Sic de conſulibus , & dictatoribus Romanis contigit , ſicut ſupra patuit de Lucio Valerio , & Fabritio . Et Auguſtinus refert in V. de civitate Dei de Quinto Cincinnato , qualiter cum ſolum quatuor haberet iugera ad coleodum, factus eſt dictator maior .

Item alia eſt comparatio , ſive ſimilitudo, quod ipſorum dominium non tranſibat in poſteros , unde ſtatim ipſo mortuo dominium expirabat . Quantum autem ad iſta duo exemplum habemus etiam modernis temporibus, quod electi ſunt Imperatores , videlicet Rodolphus ſimplex comes de Ausburg : quo mortuo, aſſumptus eſt in Imperatorem comes Adolphus de Anaxone: quo occiſo ab Alberto Rodolphi filio , eodem modo aſſumptus eſt . Hoc ergo generale eſt , niſi forte vel ipſorum probitate contingeret ipſos aſſumi , vel ex gratia patris ipſorum, ut de Arcadio , & Honorio filiis antiquioris Theodoſii contigit , & ſimiliter de Theodoſio iuniore Honorii filio. Nam quia bene rexerunt rempublicam , & imperialem aulam , meruerunt in ſuo genere aliquo tempore perſeverare dominium . Similiter accidit de Romanis conſulibus, quod licet ſingulis annis eligerent conſules , ſaltem quantum ad magiſtratum , ut patet in I. Machab. ſæpius tamen contingebat quod propter probitatem perſonæ , vel generis tranſibat in poſteros , ut de Fabio Maximo contigit , de quo ſcribit Maximus Valerius , quod cum a ſe quinquies, & a patre , avo, & proavo, maioribuſque ſuis ſæpe conſulatum geſtum conſpiceret , animadverſione quam conſtanter potuit cum populo id egit , ut aliquando vacationem Fabiæ genti darent, ne maximum imperium in una tantum continuaretur familia.

Accidit quoque quandoque per quamdam violentiam uſurpari imperium , non ex merito virtutum , ſicut fertur de Caio Calicula ſceleratiſſimo , qui fuit nepos Tyberii, ſub quo Chriſtus paſſus eſt. Et ſimilis de Nerone verificatur ſententia . Hoc idem accidit de conſulibus urbis , quod ex eorum impietate , ut hiſtoriæ narrant , uſurpaverunt dominium , ſicut Sylla , & Marius , commotores urbis & orbis. Ex quibus omnibus patet convenientia imperialis dominii cum politico.

Sed & cum regali ex triplici parte convenientia oſtenditur.

Primo quidem ex modo regendi : quia iuriſdictionem habent ut Reges , & eiſdem quodam iure naturæ ſunt ut Regibus tributa, & vectigalia inſtituta, quæ & tranſgredi non poſſunt ſine peccato , niſi

niſi ſicut in iure regali ſuperius diffinitu: quod conſules nequeunt, nec etiam quicumque alii civitatum rectores in Italia, qui politico regunt regimine, ut iam dicetur. Tributa enim, & vectigalia ad ærarium publicum deducuntur: & de hoc Saluſtius refert, qualiter reprehendit Cato in ſua concione Romanos conſules ſui temporis. Cum enim commendaſſet eos, quod *eis fuit domi induſtria, foris iuſtum imperium, animus in conſulendo liber, neque libidini, neque delicto obnoxius*: ſubiungit: *Pro his nos habemus luxuriam, atque avaritiam, publice egeſtatem, privatim opulentiam*.

Secunda convenientia Imperatorum cum Regibus eſt corona, quia coronantur ut Reges. Duplicem enim habent coronam, & recipiunt electi in Imperatorem. Unam quidem prope Mediolanum, in villa quæ dicitur Modoetia, ubi ſepulti ſunt Reges Longobardorum: quæ quidem corona ferrea dicitur eſſe ſignum quod primus Imperator Germanus Carolus Magnus colla Regum Longobardorum, ſuæque gentis perdomuit. Secundam coronam, quæ aurea eſt, a ſummo percipit Pontifice, & cum pede ſibi porrigitur, in ſignum ſuæ ſubiectionis, & fidelitatis ad Romanam Eccleſiam. Huius autem faſtigii dignitatem nec conſules, nec dictatores habebant in urbe: quia, ut ſcribitur in I. Machabæorum, inter præſides Romanos nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, quorum utrumque faciunt Imperatores, & Reges.

Tertia vero convenientia quam Imperatores habent cum Regibus, & differunt a conſulibus, ſive rectoribus politicis, eſt inſtitutio legum, & arbitraria poteſtas, quam habent ſuper ſubditos in dictis caſibus: propter quod & eorum dominium maieſtas appellatur, imperialis videlicet, & regalis: quod conſulibus, & rectoribus politicis non convenit, quia agere ipſis non licet niſi ſecundum formam legum eis traditam, vel ex arbitrio populi, ultra quam iudicare non poſſunt.

Patet igitur de qualitatibus imperialis regiminis ſecundum diverſitatem temporum, & comparationem ipſius ad regimen politicum, & regale.

CAPUT XXI.

De dominio principum qui ſubſunt Imperatoribus, & Regibus, & de diverſis nominibus eorum quid importent.

Determinatis his quæ ad regimen regale, & imperiale pertinent, nunc de dominiis eiſdem annexis eſt dicendum, ut ſunt principes, comites, duces, marchiones, barones, caſtellani, & quibuſdam aliis nominibus ad dignitatem pertinentibus ſecundum diverſas conſuetudines regionum. Sunt etiam alia nomina dignitatum ſub Regibus, de quibus Scriptura ſacra mentionem facit, ut ſatrapa: unde in Daniele (capit. III. 94.) ſcribitur: *Congregati ſunt ſatrapæ Regis Babylonia, magiſtratus, & iudices*: & ibidem etiam fit mentio de optimatibus Regis. In I. etiam Machab. quatuor ponuntur nomina dignitatum: ubi dicitur, quod contra Nichanorem Iudas conſtituit populo duces, tribunos, & centuriones, & pentacontarchos, & decuriones. Geſta etiam Romanorum quibuſdam ſingularibus nominibus ſuos rectores appellant, poſt exactos Reges, videlicet conſules, dictatores, magiſtratus, tribunos, ſenatores, patricios, & præfectos. Item ſcipiones, cenſores, & cenſorinos. De quibus omnibus ſub duplici titulo eſt agendum. Primo quidem de nominibus propriis Imperatorum, & Regum, & annexis ſtatui, unde traxerunt originem, & quale fuit ipſorum regimen: poſtea vero de propriis pertinentibus ad politicum principatum.

Propria autem nomina dignitatum deſervientium Imperatoribus, & Regibus, ſunt quidem principes, domini videlicet provinciarum, quaſi primum locum tenentes ſub regali, vel imperiali dominio. Unde & dominantur baronibus, & comitibus interdum, ut in Theutonia, & regno Siciliæ patet. Quamvis etiam Scriptura iſtud nomen ſæpius extendat ad omne genus dominii, & præcipue nobilis: ad cuius ſimilitudinem quidam Angelorum ordo vocatur principatus, quia dominantur toti provinciæ. Unde & in Daniele (X. 13.) ſcribitur: *Princeps Perſarum reſtitit viginti uno diebus*. Item etiam Ioſeph, qui ſecundus erat a Rege in Aegypto, ſe principem vocat, ut in Geneſ. ſcribitur. Secundum nomen eſt comitum, quod quidem nomen fuit aſſumptum primo a populo Romano poſt exa-

Digitized by Google

ctos Reges. Eligebant enim ſingulis annis, ut tradit Iſidorus II. Etymologiarum, duos conſules, quorum unus rem militarem, alter vero rem adminiſtrabat civilem: & iſti duo conſules primo vocati ſunt comites, a commeando ſimul per veram concordiam. Unde aucta fuit reſpublica, ut Saluſtius tradit de bello Iugurthino. Proceſſu vero temporum iſtud nomen abolitum eſt a Romano regimine, & translatum eſt ad ſtatum aliquem dignitatis, ſub Regibus, & Imperatoribus deputatum. Unde dicuntur comites a comitando, quia ipſorum officium eſt præcipue Reges, & Imperatores ſequi in rebus bellicis, vel quacumque re militari, & in aliis quibuſcumque gerendis pro totius regni utilitate. Duces autem a ducatu populi dicti ſunt, ſed præcipue in caſtris. Eſt enim ipſorum officium, exercitum dirigere, & ipſum in pugna præire. Unde cum filii Iſrael impugnarentur a Chananæis, quæſiverunt a ſe invicem, ut ſcribitur in Lib. Iudicum (cap. 1. 1.) *Quis aſcendet ante nos contra Chananæum, & quis erit dux belli?* Et hoc nomen tali rectori proprie convenit propter difficultatem regendi quando quis eſt in pugna. Unde ab excellentia regiminis congruiſſime dux vocatur. Qua ratione Ioſue, ſive Ieſus Nave, quia pugnavit bella Domini, ſic vocatus eſt, ſicut teſtificatur de ipſo ille egregius princeps Matathias in I. Machabæorum (11. 55.) *Ieſus dum implet verbum, factus eſt dux in Iſrael.* Sic etiam dixerunt zelatores legis Iudaicæ Ionathæ, mortuo Iuda Machabæo (ibid. IX. 30.) *Eligimus te in principem, & ducem ad bellandum bellum noſtrum.* Aliud autem nomen dignitatis deſerviens Imperatoribus, & Regibus eſt marchio, qui comitatui æquipollet; ſed hoc nomen ſortitur a ſeveritate iuſtitiæ. Dicitur enim marchio, a marcha, quod eſt ſingulare divitum pondus, per quod ſignificatur recta & rigida iuſtitia. Hoc autem ſatis congrue apparet in dictis principibus: quia, ut communiter reperitur, in regionibus nobis notis, omnes tales principes qui illo nomine nuncupantur, ſunt in provinciis aſperis. Propter quod & confinia regionum, quæ ſunt loca montuoſa, & rigida, apud aliquos appellantur marchiæ; vel in provinciis laſcivis: quorum utrumque genus rigore iuſtitiæ conſervatur. Eſt & aliud nomen quod baro dicitur, a labore dictum, ſive quia in laboribus fortes, ut Iſidorus tradit in commemorato Lib. *Bara* enim græce, latine *gravis*, ſive *fortis* vocatur. Hoc autem proprium eſt principum ut in continuis ſint gymnaſiis, ſicut in partibus Galliæ, & Germaniæ eſt ſolitum, ſive in venationibus, vel aucupiis, ſive in torneamentis, ut mos fuit ipſorum antiquitus, ut Ammonius hiſtoriarum ſcriptor egregius ſcribit. Cuius ratio ponitur a Vegetio de re militari, quia oportet ipſos eſſe primos ad bellandum pro ſubditis, & aſſuetudine efficiuntur audaces. Unde ipſe ſubdit ibidem, quod nullus attentare dubitat quod ſe bene didiciſſe confidit. Et quia ad omnes principes laboris exercitium pertinet, ideo iſtud nomen omnibus eſt commune, ſive ad principes, ſive ad comites, & ſic de aliis ſub regali dominio exiſtentibus.

CAPUT XXII.

De quibuſdam nominibus dignitatum ſingularibus in quibuſdam regionibus: & quale ſit omnium iſtorum regimen.

SUnt autem & alia nomina conſequentia regale, vel imperiale dominium in quibuſdam regionibus, ſive provinciis, quæ aliquid important, ut nomen ſatrapæ, & optimatis apud Perſas, & Philiſtæos. Quorum primum ſignificat promptitudinem ſerviendi: unde ſatrapæ dicuntur quaſi ſatis parati, quod eſt officium principis propter fidelitatem quam iurat ſuo ſuperiori; vel ſatis ſapientes, quod videtur importare ipſum nomen, cum ſit faſtuoſum, ut ex ipſa ſacra Scriptura eſt manifeſtum. Optimatum autem nomen ſignificare videtur ſupremum gradum ſub principe, ab optimo dictum. Magiſtratus a præeminentia conſilii, & doctrinæ dicti ſunt in regimine; quomodo & maiores curiæ Regis Franciæ ſic vocantur, quaſi maiores ſtatu. *Steron* græce, latine *ſtatio* dicitur. Iudices vero quaſi ius dantes populo, qui proprie aſſeſſores dicuntur, qui etiam prætores quaſi præ aliis locum tenentes in curia. Sed præſes nomen eſt ſacræ Scripturæ, ſic dictus, ut tradit Iſidorus, quia alicuius loci tutelam præſidialiter tenet. Sunt & alia duo nomina ad dignitatem pertinentia in curia Regis, de quibus fit mentio inter officiales curiæ Salomonis in III. Regum, ut a commentariis, & ſcriba, qui in officiis diſtinguebantur: quia unus præerat legionibus ſcribendis per Principem inſtitutis, quod idem videtur quod magiſtratus; alius au-

autem præpoſitus erat reſponſivis Regum, quem & nos cancellarium appellamus. Præter hæc autem ſunt & alia duo nomina uſitata quidem in partibus Galliæ, forte ex proprio idiomate alicuius gentis, in quibus nos ab ipſis talem poſſumus etymologiam ſortiri, ut eſt mariſcallus & ſeneſcallus, qui proprie rectores expoſiti ſunt ad univerſalia negotia regionis, quod utrumque nomen importat, ut mariſcallus, ideſt dominus laborum (*Maris* enim ſyriace, *domina*, vel *dominus* latine, callus autem laborem importat;) ſeneſcallus autem a *ſenes*, propter maturitatem regiminis, & *callus calli*: in tali enim officio non debent exponi niſi homines magnæ experientiæ, & laboris aſſidui. Apud Hiſpanos autem omnes ſub Rege principes divites homines appellantur, & præcipue in Caſtella: cuius eſt ratio, quia Rex providet in pecuniis ſingulis baronibus ſecundum merita ſua; vel ſecundum complacentiam hos deprimit, hos exaltat. Ut in pluribus enim munitiones, & iuriſdictiones non habent, niſi ex voluntate Regis, & inde vocantur divites homines, quia cui in maiori ſumma providetur per Regem, ille maior eſt princeps, quia pluribus poteſt militibus providere: quem modum adhuc obſervant Romanæ militiæ, eo quod ſub ſtipendiis vivunt. Sunt ibi & alii qui vocantur infantes, & alii infantiones: quorum primi ſunt de genere regio, qui filii, vel nepotes, ſic dicti ab innocentia populi, quia nullum debent lædere, ſed conſervare, ac in iuſtitia fovere, & Regi ſicut infantes in omnibus obedire, quod hodie male obſervatur ibidem. Secundi vero ſic ſunt dicti, quia primos debent ſequi ſicut minores. Sunt enim nobiles, qui plus virtutis habent quam miles ſimplex, & aliquorum caſtrorum, & villarum domini, qui & alicubi caſtellani dicuntur. Dicti autem ſunt infantiones, quia minus poſſunt inter alios principes lædere propter impotentiam ſuam, ſicut pueri ab infantia recedentes. Si enim lædant ſubditos ſuos, rebellant, maioribus principibus adhærentes, & ſic perdunt dominium. Item nec potentiam habent maiorum principum, ſicut nec puer reſpectu viri.

Hæc igitur de principibus ſubiectis, & ſubalternatis Regibus dicta ſufficiant, & quid ſignificent, vel quid importent. De ceteris vero dignitatibus ſupra præmiſſis, quia ut in pluribus pertinent ad politiam, licet aliqua ſint communia, infra in ſequenti opere declarabitur. Nunc enim videndum eſt quale eſt dictorum principum regimen: circa quod eſt reſpondendum ſecundum ſententiam ſacræ Scripturæ. Dicitur enim in Eccli. x. a. *Secundum iudicem populi, ſic & eius miniſtri* ſunt, *& qualis eſt rector civitatis, tales habitantes in ea*. Tales enim principes modum habent communiter regendi, regaliter, vel imperialiter, niſi forte in aliquibus locis propter conſuetudinem uſurpatam, vel ex tyrannide, vel propter malitiam gentis, quia aliter domari non poſſunt; ut dictum eſt ſupra, niſi tyrannico regimine, ut accidit in inſula Sardiniæ, & Corſicæ, item in quibuſdam inſulis Græciæ, item in Cypro, in quibus dominantur nobiles principatu deſpotico, vel tyrannico: unde & de inſula Siciliæ tradunt hiſtoriæ, quod ſemper fuit nutrix tyrannorum. In partibus etiam Italiæ comites, & alii principes, niſi forte per violentiam tyrannizent, oportet ſubditos ſuos regere more politico, & civili. Inveniuntur etiam apud eos quædam nomina dignitatum ex iure imperii dependentium, & ſupra ſimplicem militiam tranſcendentium, ut ſunt valvaſalli, & cathani, qui & proceres appellantur, iuriſdictionem ſuper ſubditos habentes; quamvis hodie per civitatum potentiam ſit diminuta, vel ſubtracta totaliter. Valvaſalli autem vocantur a valvis, quia deputati erant ad cuſtodiendum portas palatii regalis, ſive imperialis, quos nos oſtiarios appellamus. Cathani ab univerſalitate operum in cura principum, & ſtrenuitate ſuper alios ſimplices milites, ſunt dicti, qui & proceres quaſi ante alios procedentes dicuntur. *Catha* enim univerſale græco nomine ſignificamus. Multa etiam ſunt alia nomina ſecundum diverſas regiones, & linguas ad beneplacitum principum inſtituta. Sed hoc ad præſens ſufficiat reliqua reſervando ad regimen politiæ, de quo ſpecialis debet eſſe tractatus propter diffuſionem materiæ: ubi de nominibus dignitatum agetur, prout patietur natura regiminis ſecundum diverſos provinciarum mores, ut Philoſophi, & hiſtorici tradunt ſcriptores.

DE REGIMINE PRINCIPUM

LIBER IV.

CAPUT I.

De differentia inter principatum regni, & principatum politicum, quem dividit in duos.

Conſtitues eos principes ſuper omnem terram, memores erunt nominis tui, Domine. *Pſal.* xliv. 17.

Licet dominium omne, ſive principatus a Deo ſit inſtitutus, ut ſupra eſt declaratum in III Lib. diverſus tamen in ipſo traditur modus a Philoſopho, & per ſacram Scripturam. Quia ergo ſupra in præfato iam Libro actum eſt de monarchia unius, puta de dominio ſummi Pontificis, regali, & imperiali, ac ipſorum naturam concomitantibus; nunc hic congrue agitur de dominio plurium, quod communi nomine politicum appellamus, deſcriptum nobis in præſumptis verbis dupliciter, & quantum quidem ad modum aſſumendi, & quantum ad modum vivendi. Modus autem aſſumendi in hoc gradu electivus eſt in quocumque hominis genere, non per naturæ originem, ut de Regibus accidit, quod verbum inſtitutionis importat. *Conſtitues*, inquit, *eos principes*: ſed addit, *ſuper omnem terram*, in hoc oſtendens generalem regulam in principatu politico; ut generalis ſit per viam electionis, ut ſtatuatur princeps; ſed quod ſit virtuoſus: unde ſubdit: *Memores erunt nominis tui, Domine*, in conſideratione ſcilicet divina, ſuorumque præceptorum, quæ ſunt regentibus quædam recta ratio agendorum. Propter quod in Proverbiis (cap. vi. 23.) dicitur, quod *mandatum Domini lucerna eſt, & lex lux*. Maximus etiam Valerius de Cæſare dicit, quod cæleſti providentia virtutes per ipſum ſovebantur, & vitia vindicabantur. De hoc autem principatu in præſenti Libro eſt pertractandum: quem Philoſophus ſic diſtinguit in III. Polit. & ſupra oſtenſum eſt in principio Libri: quia ſi tale regimen gubernatur per paucos, & virtuoſos, vocatur *Ariſtocratia*, ut per duos conſules, vel etiam dictatorem in urbe Romana in principio expulſis Regibus. Si autem per multos, veluti per conſules, dictatorem, & tribunos, ſicut in proceſſu temporis in eadem contigit urbe, poſtea vero ſenatores, ut hiſtoriæ narrant; tale regimen *Politiam* appellant, a *polis*, quod eſt pluralitas, ſive civitas: quia hoc regimen proprie ad civitates pertinet, ut in partibus Italiæ maxime videmus, & olim viguit apud Athenas poſt mortem Codri, ut Auguſtinus refert de civitate Dei. Tunc enim a regali dominio deſtiterunt, magiſtratus reipublicæ aſſumentes, ſicut in urbe. Sed quocumque modo dividitur contra regnum, ſive monarchiam, & ipſorum oppoſitum contra oppoſitum: quia ſi propoſitum in propoſito & oppoſitum in oppoſito. Et quoniam utrumque pluralitatem includit, iſta duo ad politicum ſe extendunt, prout dividitur contra regale, ſeu diſpoticum, ut Philoſophus tangit in I. & III. Politic. De hoc ergo hic eſt agendum. Et primo quidem in quo differt a regali, ſive imperiali, ſive monarchico, quod ex ſupradictis in I. & III. Lib. aliqualiter videri poteſt. Sed nunc etiam differentia eſt addenda, quia legibus aſtringuntur rectores politici, nec ultra poſſunt procedere in proſecutione iuſtitiæ: quod de Regibus, & aliis monarchis Principibus non convenit: quia in ipſorum pectore ſunt leges reconditæ, prout caſus occurrunt; & pro lege habetur quod Principi placet, ſicut iura gentium tradunt: ſed de rectoribus politicis non ſic reperitur, quia non audebant aliquam facere novitatem, præter legem conſcriptam; unde in I. Machabæorum (viii. 15.) ſcribitur, quod Romani *curiam fecerunt*, & quod *quotidie conſulebant trecentos viginti, conſilium agentes ſemper de multitudine, ut quæ digna ſunt gerant*. Per quod habetur quod in regimine Romano a Regum expulſione dominium fuerit politicum, uſque ad uſurpationem imperii, quod fuit quando Iulius Cæſar proſtratis hoſtibus, videlicet Pompeio occiſo, & filiis, ſubiugatoque orbe, ſingulare ſibi aſſumpſit dominium, & monarchiam, convertitque politiam in diſpoticum principatum, ſive tyrannicum. Nam, ſicut hiſtoriæ tradunt, poſt prædicta ad contemptum ſenatorum videbatur intendere. Ex quo provocati maiores urbis, ipſum in capitolio viginti quatuor pugionibus perforaverunt, auctoribus Bruto, & Caſſio, plurimoque ſenatu. Adverten-

Digitized by Google

vertendum etiam hic, quod quamvis unus dominaretur ſingulis annis, ut in dicto Lib. Machabæorum ſcribitur, ſicut in civitatibus Italiæ etiam modo contingit, regimen tamen dependebat ex pluribus, & ideo non regale, ſed politicum appellabatur; ſicut & de iudicibus Iſraelitici populi accidit, cum tamen non regaliter, ſed politice populum regerent, ſicut dictum eſt ſupra. Conſiderandum etiam, quod in omnibus regionibus, ſive in Germania, ſive in Scithia, ſive in Gallia, civitates politice vivunt; ſed circumſcripta potentia Regis, ſive Imperatoris, cui ſub certis legibus ſunt aſtricti. Eſt etiam alia differentia, quia rectores ſæpius exponuntur examini, ſi bene iudicaverunt, aut rexerunt ſecundum leges eiſdem traditas, & ex contrario ſubiiciuntur pœnis: unde ipſe Samuel, ſicut in I. Regum (xii. 2.) ſcribitur, quia populum Iſraeliticum iudicaverat prædicto modo, tali ſe ſententiæ exponit, aſſumpto in Regem Saule. *Ecce*, inquit, *præſto ſum: loquimini de me coram Domino, & chriſto eius*, ſcilicet Saule, *utrum bovem cuiuſquam tulerim, ſi quempiam calumniatus ſum, ſi oppreſſi aliquem, ſi de manu alicuius munus accepi*. Sic etiam de conſulibus Romanis tradunt hiſtoriæ. Propter quam cauſam accuſatus Scipio Africanus ab impiis æmulis, quod pecunia corruptus fuiſſet, urbem reliquit. Ex talibus falſis æmulationibus in proceſſu temporis exorta ſunt bella civilia: quod in Regibus, vel Imperatoribus locum non habet; niſi quod regiones interdum eis rebellant, ſi iura regni tranſcendant, ſicut in partibus Hiſpaniæ, & Hungariæ frequentius accidit; & inde etiam in oriente ſæpius machinantur mortem dominis, ut apud Aegyptum de Soldano contingit, & in Perſyde, & Aſſyria, de Principibus Tartarorum. Ex qua cauſa quia principes ſæpe efficiuntur tyranni, quædam regiones indignum iudicant, ut etiam Philoſophus narrat in ſua Politica, quod Reges in ipſorum provinciis perpetuentur in filiis, hoc eſt quod filii Regum ſuccedant in regno; ſed ipſo mortuo eligit populus quem magis ornatum moribus comprehendunt, ſicut fiebat de Imperatoribus, ut ſupra patuit in III. Lib. & in Aegypto adhuc obſervatur modernis temporibus. Quæruntur enim pueri elegantes in diverſis regionibus, & præcipue in partibus Aquilonis, quia ſunt ſtaturæ proceræ, & ad militarem diſciplinam idonei. Hi de ærario publico nutriuntur, exercitantur in gymnaſiis, & diſciplinis ſcholaſticis, in civilibus actibus, & rebus bellicis aſſiſtunt Soldano in miniſterio, ſicut traditur; & poſt mortem eius, qui probati inveniuntur, ad principatum aſſumuntur. Interdum tamen impeditur ex violentia, ſive ex tyrannide, aut faſtu ambitionis. Sunt & aliæ differentiæ circa regimen, quantum ad tempus regiminis, & alias circumſtantias, de quibus Philoſophus mentionem facit in IV. Politicorum; ſed iſta ſufficiant, & quæ dicta ſunt ſupra in ſecundo, & tertio Libro.

CAPUT II.

Hic oſtendit neceſſitatem conſtituendi civitatem, propter communitatem neceſſariam humanæ vitæ, circa quam præcipue conſiſtit principatus politicus.

ET quia regimen politicum maxime conſiſtit in civitatibus, ut ex ſupradictis apparet: (provinciæ enim magis ad regale pertinere videntur, ut in pluribus reperitur, excepta Roma, quæ per conſules, & tribunos, ac ſenatores gubernabat orbem, ut in dicto Libro Machabæorum eſt manifeſtum, & quibuſdam aliis Italiæ civitatibus, quæ licet dominentur provinciis, reguntur tamen politice:) ideo de ipſius conſtitutione nunc eſt agendum. Et primo quidem oſtendenda eſt eius conſtituendæ neceſſitas, & quæ eius communitas. Secundo vero quot ſunt partes eius, ſive ex quibus hominum generibus componitur.

Neceſſitudo autem apparet primo quidem conſiderata humana indigentia, per quam cogitur homo in ſocietate vivere: quia, ut in Iob xiv. 1. ſcribitur, *homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletus multis miſeriis*, ideſt neceſſitatibus vitæ, in quibus miſeria manifeſtatur: unde ſecundum naturam eſt animal ſociale, ſive politicum, ut Philoſophus probat in I. Politic. & inde concluditur communitatem civitatis eſſe neceſſariam pro neceſſitatibus humanæ vitæ.

Amplius autem natura providit ceteris animalibus ornamenta, & munimenta in ſui exordio: unde ex virtute naturæ æſtimativa vitat contraria, & convenientia diligit, nullo dirigente prævio, ut opus naturæ ſit in eis opus intelligentiæ, ſicut Philoſophus tradit in II. Phyſic. Sed in homine non ſic, immo inſtructore indiget ad eligendum proportionata naturæ, propter quod nutricem habet ad iſta docenda.

Rur-

Digitized by Google

Rurſus ad idem veſtes, & tegumenta, quibus ornantur animalia, & plantæ ſtatim ſicut naſcuntur, & homo caret, ſignificativa ſunt indigentiæ: pro quibus oportet recurrere ad hominum multitudinem, unde civitas conſtituitur. Propter quod Dominus oſtendit in hoc lilia agri, & volucres cæli, & ſic de ſimilibus, melioris eſſe conditionis quam homo, referendo indigentiam ad illum magnificum Regem Salomonem, qui tam excellenter abundavit. *Reſpicite*, inquit (Matth. VI. 26.) *volucres cæli, quia non ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea. Conſiderate lilia agri, quomodo non laborant, neque nent*. Poſtea ſubdit: *Dico vobis, quod nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt ſicut unum ex iſtis*: quaſi maioris fuerit indigentiæ quantum ad victum, & veſtimenta, ac tegumenta, quam plantæ, & animalia.

Amplius autem ferocitas animalium, quæ facta ſunt homini nociva poſt lapſum Adæ, ad hoc ipſum inducit. Ad maiorem enim ſecuritatem hominis, cuiuſcumque rei timendæ, neceſſaria eſt communitas hominum, ex quibus civitas conſtituitur, unde homo reddatur ſecurus. Et inde motus fuit Cain civitatem conſtruere, ut in Geneſi ſcribitur: unde & in Eccleſiaſtico (XL. 19.) dicitur, quod *ædificatio civitatis confirmabit nomen*.

Rurſus præter neceſſitatem in corpore ſano ſunt & aliæ conditiones neceſſitatis pertinentes ad corpora ægra, quibus homo frequenter ſubiicitur. Ad ſui autem reparationem ſibi homo ſolus non ſufficit, quemadmodum animalia cum patiuntur, quibus natura providit ut ſine hominum medicina curentur, cognoſcentia per æſtimativam eis inditam herbas ſanativas eorumdem, ſeu quæcumque alia ordinata ad ipſorum ſalutem. Homo autem horum ignarus indiget medicis, medicina, (*a*) & hominum miniſterio, quæ omnia multitudinem requirunt hominum, quæ civitatem facit; & ſic idem quod prius.

Amplius autem quia caſus ſunt multi, in quos homines incidunt per inopinatum eventum, quibus relevantur in ſocietate: unde in Eccle. IV. 10. ſcribitur: *Væ ſoli, quia ſi ceciderit, non habet ſublevantem ſe. Si autem fuerint duo, fovebuntur mutuo*.

Ex quibus omnibus concluditur, civitatem eſſe neceſſariam homini conſtituendam propter communitatem multitudinis, ſine qua homo vivere decenter non poteſt: & tanto magis de civitate quam de caſtro, vel quacumque villa, quanto in ea plures ſunt artes, & artifices ad ſufficientiam humanæ vitæ, ex quibus civitas conſtituitur. Sic enim Auguſtinus diffinit eam in I. de civit. Dei, quod eſt *multitudo hominum in uno ſocietatis vinculo colligata*.

Advertendum autem quod ſuperius in principio primi Libri probatum eſt, ſocietatem humanam eſſe neceſſariam, & hic ſimiliter; ſed aliter & aliter utrobique: quia ibi ſecundum quod ordinatur ad Principem, hic autem ſecundum quod partes multitudinis ſibi invicem ſunt neceſſariæ, propter quam cauſam neceſſario ſunt inſtitutæ civitates, & caſtra, prout ordinantur ad politicum regimen.

CAPUT III.

Hic declarat hoc idem ex parte animæ, ſive ex parte intellectus, ſive voluntatis, ſcilicet conſtitutionem civitatis eſſe neceſſariam.

NOn ſolum autem ex parte corporis, hoc eſt quantum ad ſenſitivam virtutem, habet perſuaſionem, & veritatem continet quod ſecundum naturam conſtructio civitatis eſt neceſſaria; ſed etiam ex parte animæ rationalis hoc eſt manifeſtum, & tanto amplius, quanto homo, inquantum eſt rationalis, quod ex parte intellectus provenit, ſocietatem magis requirit.

Circa partem autem rationalem duplex diſtinguitur potentia, & actus, videlicet intellectus, & voluntas. Quantum autem ad partem intellectivam duplices ſunt actus, iuxta quos verſatur politicum regimen, videlicet ſpeculativus, & practicus. In practico quidem includuntur virtutes morales, quæ referuntur ad opus, & non ad ſcire tantum, ſicut Philoſophus dicit in II. Ethic. ut ſunt temperantia, fortitudo, prudentia, & iuſtitia: quæ quidem omnes ad alterum ordinantur, & ſic requirunt multitudinem hominum, ex quibus conſtituitur civitas, ut iam dictum eſt ſupra. Et quamvis dictæ virtutes non omnes habeant pro ſubiecto intellectum; (fortitudo enim eſt in iraſcibili, temperantia in concupiſcibili, quæ ad partem ſenſitivam pertinent;) participant tamen rationem inquantum regulantur ab ipſa, unde prudentia eſt ipſarum directiva. Eſt enim prudentia *recta ratio agibilium*,

(a) *Al.* & omnium.

ſtum, ut Philoſophus dicit in VI. Ethicor.

Amplius autem & ipſa ſacra Scriptura dictas virtutes morales ad hoc idem ordinat. Sic enim de illis virtutibus dicit in Lib. Sapient. (VIII. 7.) loquens de eo quod *ſobrietatem, & ſapientiam docet, iuſtitiam, & virtutem: quibus utilius nihil eſt in vita hominibus*. Deinde ſubdit de merito iſtarum virtutum. *Habebo*, inquit, *per hanc*, videlicet ſcientiam, ſive experientiam harum virtutum, *claritatem ad turbas, & honorem apud ſeniores*: & multa alia ibidem ſubduntur quæ ad multitudinem hominum pertinent. Sed de ſpeculativo intellectu adhuc eſt manifeſtum: quia, ut vult Ariſtoteles in II. Ethic. homo maxime ex doctrina argumentum accipit, & ſcientiæ generationem, & experimento indiget, & tempore: quæ omnia reſpiciunt hominum multitudinem, ex quibus civitas conſtituitur.

Rurſus. Duo ſunt diſciplinabiles ſenſus, ut tradit Philoſophus de ſenſu & ſenſato, viſus videlicet, & auditus. Auditus autem multitudinem reſpicit. Ergo idem quod prius.

Præterea. Philoſophus dicit I. Metaph. quod ſapientis eſt ordinare. Ordo autem multitudinem requirit: eſt enim ordo, ut Auguſtinus dicit de civ. Dei, *parium, diſpariumque ſua cuique tribuens diſpoſitio*: quod ſine multitudine eſſe non poteſt.

Amplius autem & ipſa loquela, quæ manifeſtativa eſt cordis, ad partem intellectivam pertinet, ut Philoſophus dicit, & ad alterum ordinatur: propter quod in Eccli. XX. 32. ſcribitur: *Sapientia abſcondita, & theſaurus inviſus: quæ utilitas in utriſque?* Hoc idem & de ſcriptura dici poteſt, quia reſpicit multitudinem, ſine qua nec fieri, nec explanari valeret.

Sed ex parte voluntatis, quæ potentia rationalis ponitur a Philoſopho, hoc idem dici poteſt. Duæ enim ſunt virtutes in ipſa quæ ad alterum ordinantur, ac multitudinem requirunt. Una quidem eſt iuſtitia, quam reſpectu voluntatis ius gentium ſic diffinit: *Iuſtitia eſt conſtans, & perpetua voluntas ius ſuum unicuique tribuens*: quæ quidem ſive legalis, quæ dominatum iuſtum vocatur a Philoſopho, ſive diſtributiva, ſive commutativa, quæ partes iuſtitiæ omnes ſunt, politiæ in civitatibus ſunt præcipue neceſſariæ, immo ſine eis exerceri non poſſunt, ut Philoſophus tradit in V. Ethic. nec etiam ipſæ civitates conſervari. Per quod concluditur civitatis conſtructionem eſſe neceſſariam ſecundum naturam reſpectu talis virtutis. Secunda vero quæ in voluntate ponitur, & ad multitudinem refertur, eſt amicitia, quæ principaliter communitatem requirit multitudinis, & ſine ea non eſt iſta virtus, de qua Philoſophus dicit in VIII. Ethic. quod maxime eſt neceſſaria ad vitam humanam, eo quod nullus eligeret vivere ſine amicis: unde idem Ariſtoteles connumerat utilitates iſtius virtutis, ad oſtendendam ipſius neceſſitatem, ſemper tamen reſpectu multitudinis. Primo quidem in infortuniis, quia in talibus recurritur ad amicos. Item in fortuniis, quia per amicos conſervantur: unde præcipue opus habent amicis, qui divitias poſſident, & ſunt in principatibus, ut Philoſophus idem ait. Amicis autem indigent iuvenes, ut religentur a concupiſcentiis, & ad non peccandum; ſenes vero ad famulatum; & ſic de ſingulis generibus hominum. Per quæ colligitur communitatem multitudinis hominibus eſſe neceſſariam ſecundum naturam, & per conſequens conſtructio civitatis: in qua ſi amicitia vigeat, & nutriatur concordia, civitas quamdam cauſat harmoniam, & animæ ſuavitatem, ut Auguſtinus de civ. Dei dicit Lib. II. ex ſummis videlicet, infimis, & mediis ordinibus, quibus moderatur. Propter quod Propheta dicit Pſ. CXXXII. 1. *Ecce quam bonum, & quam iucundum habitare fratres in unum*! Idem etiam Auguſtinus duas conſtituit civitates in dicto Libro ſecundum duos amores.

Præter hæc vero eſt alia ratio ad oſtendendam communitatem multitudinis hominum eſſe neceſſariam, appetitus videlicet humanus ad communicandum opera ſua multitudini, ut moleſtum ſit eidem aliquid virtutis agere abſque hominum ſocietate: unde Tullius dicit in Lib. de amicitia, quod natura nihil ſolitarium amat. Verum eſt enim quod ab Archita Tarentino, ut opinor, dicere ſolitum eſſe, a ſenibus noſtris audivi: ſi quis in cælum aſcendiſſet, naturamque mundi, ac ſiderum aſpexiſſet, pulchritudinem inſuavem illi ſine amico, vel ſocio admirationem fore. Ipſæ etiam divitiæ niſi effuſæ in multitudine non clareſcunt, ut Boetius dicit.

Patet igitur hominem ſive ex parte corporis, ſive partis ſenſitivæ, ſive conſiderata ſua rationali natura, neceſſe habere vivere in multitudine. Ex qua parte neceſſaria eſt ſecundum naturam conſtructio civitatis: unde Philoſophus dicit in I. Po-

liti-

liticorum, quod natura quidem omnibus ineſt ad talem communitatem, qualis eſt civitatis communitas. Et quamvis primos inſtitutores civitatum malos homines Scriptura referat, ut Cain fratricidam, Nembroth oppreſſorem hominum, qui ædificavit Babylonem, Aſſur qui ædificavit Ninivem, ut in Geneſi ſcribitur, a Nembroth fugatus; moti tamen fuerunt ad conſtituendum civitates propter hominum commoditates jam dictas, retorquendo tamen in ſuum dominium, pro quo conſervando neceſſaria erat in unum multitudinis congregatio.

CAPUT IV.

De communitate civitatis, in quo conſiſtat, ubi Ariſtoteles refert opinionem Socratis, & Platonis, quam hic auctor declarat.

HAbita igitur neceſſitate conſtituendæ civitatis propter communitatem hominum, nunc quærendum videtur in quo ſiſtat iſta communitas. Circa quod diverſi Philoſophi, & ſapientes, diverſas conſtituerunt politias reſpectu communitatis, ut Philoſophus refert in ſua Politica: ubi primo narrat opinionem Socratis, & Platonis in II. Politic. quod communitatem ponerent in ſua politia quantum ad omnia, ut videlicet omnia eſſent communia, tam divitiæ, quam uxores, & filii, moti quidem ex bono unionis in communitate, per quam reſpublica commendatur, & creſcit.

Amplius autem cum bonum ſit diffuſivum, & ſui communicativum, quanto res communior eſt, tanto plus de bonitate habere videtur. Ergo omnia communicare plus habet de ratione virtutis, & bonitatis.

Præterea. Amor eſt virtus unitiva, ut Dionyſius tradit. Ubi eſt ergo unionis major ratio, ibi plus vigebit virtus amoris, qui civitatem conſtituit, & conſervat, ut Auguſtinus dicit, & dictum eſt ſupra. Ergo omnia habere communia, tam divitias, quam uxores, & filios, habet rationem majoris bonitatis.

Hæ autem rationes ſunt, & multæ aliæ quas Philoſophus refert juxta opinionem Socratis, & Platonis, licet non per eadem verba, ſed a ſententia non diſcordat. Et ſi attendimus ad qualitatem dictorum Philoſophorum, quia fuerunt homines virtutibus dediti ſuper omnes Philoſophos, eo quod ſolas virtutes bonum hominis ponebant, non videtur credibile talem communitatem eos poſuiſſe eo modo quo Ariſtoteles videtur eis imponere in prædicto Libro, quia hoc videtur magis beſtiale quam humanum, feminas ſcilicet eſſe communes quantum ad mixtionem carnis: unde & ſacra Scriptura matrem ſeparat a filiis, & filiam a patre, & virum uxori conjungit, ac ſolum cum ſola diſtinguit in conjugio in primo hominis præcepto: propter quod in Geneſi (11.24.) dicitur: *Quamobrem relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori ſuæ: & erunt duo in carne una.* Non autem dicit plures. Sed & de filiis eſt impoſſibile, quia in actu generationis duo ſemina non conveniunt, ſed unum ſolum ex patre viri. Propter quod ipſa etiam animalia ſuos natos cognoſcunt quanto tempore eſt neceſſarium ad nutrimentum filiorum, ut in pullis avium maxime contingit, antequam advolare poſſunt. Quod ergo dicamus dictos Philoſophos minus compoſitos animalibus, videtur abſurdum, qui ad componendos mores, corrigendoſque totam ſuam ſtruxerunt Philoſophiam, ut Auguſtinus tradit de Socrate VIII. de civit. Dei: cujus doctrina Plato ejus diſcipulus fertiliſſime ſortitus eſt, ut Valerius Maximus ſcribit: qui cum ſapientiſſimus omnium eſſet ſui temporis, & a juvenibus ſtudioſis certatim quæreretur Athenis, in Aegyptum deſcendens a ſacerdotibus illius gentis geometriæ multiplices numeros cæleſtium rationum obſervare percepit, & in Italiam peragrans ab Archita, & Arione Pythagoræ præceptis inſtructus eſt. Talibus ergo & tantis viris talem politiam attribuere, unde ordo deſtrueretur naturæ, non eſt ſine admiratione. Sed & ipſi commentatores Ariſtotelis hoc eidem attribuunt, quod non plene retulerit aliorum opiniones, & præcipue Socratis, & Platonis, ſicut Euſtratius dicit ſuper I. Eth. circa ideam bonitatis, & Simplicius in fine primi de cælo de generatione mundi. Auguſtinus autem in IX. de civit. Dei hoc idem refert de opinione Stoicorum circa paſſiones animi, quod aliqui attribuebant Stoicis, quorum princeps Socrates fuit, quod in ſapientem non caderent, ut idem Ariſtoteles in II. Ethic. præfato imponit Philoſopho. Et tamen Auguſtinus idem dicit eſſe falſum, ex ſententia Auli Gellii in Lib. noctium Atticarum. Sed hæc omnia referenda ſunt ad effectum amoris. Quia ergo dicti Philoſophi virtutibus erant præditi, & ad hoc ſolicitabatur eorum conatus; virtus autem amoris ad paria nobis cum proximo præcipitur;

tur; (*Diliges*, inquit Salvator (Matth. xxii. 39.) *proximum tuum ſicut te ipſum*;) cum ipſi ſub quibuſdam metaphoris ſoliti eſſent loqui, volentes perſuadere ad concives amorem, per quem civitas proficit, commuoitatem poſuerunt io uxoribus, & filiis in dilectiooe mutua; ſed in poſſeſſionibus in communicatione neceſſaria. Quia *ſi quis viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo amor Dei manet in eo?* (I. Ioan. iii. 17.) quod fuit præcipuum Stoicorum. Rerum enim exteriorum, ſive divitiarum contemptivi erant, ut de Socrate refert Hieronymus.

Per hoc autem patet reſponſio ad objecta. Quia unio, & amor habet gradum in inferioribus entibus: quoniam perfectior eſt unio in corpore animato, ſi in diverſis organis virtus animæ diffundatur ad diverſas operationes unitas in una ſubſtantia aoimæ, ſicut apparet tam in animatis perfectis, quam in animatis quæ habent ſolum ſenſum tactus, ut ſunt vermes, & quædam animalia quæ Ariſtoteles vocat in II. de Anima animalia imperfecta. Propter quod & Apoſtolus comparat corpus myſticum, idest Eccleſiam, vero corpori & naturali, in quo ſunt membra diverſa ſub diverſis potentiis, & virtutibus, in uno principio animæ radicatis: unde & unionem allegatam reprobat Apoſtolus in I. epiſtola ad Corinth. (xii. 17) dicens: *Si totum corpus oculus, ubi auditus? Et ſi totum auditus, ubi odoratus?* quaſi neceſſarium ſit in qualibet congregatione, quæ præcipue eſt civitas, eſſe diſtinctos gradus in civibus quantum ad domos, & familias, quantum ad artes, & officia; omoia tamen unita in vinculo ſocietatis, quod eſt amor ſuorum civium, ut dictum eſt ſupra, & de quo etiam Apoſtolus dicit ad Coloſſ. Cum enim connumeraſſet quædam opera virtuoſa, ad quæ cives ad invicem obligantur, ſtatim ſubdit: *Super hæc autem omnia caritatem habentes, quod eſt vinculum perfectionis: & pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, in qua vocati eſtis in uno corpore*, diſtincto videlicet per membra iuxta civium ſtatum. Ex qua diverſitate artium, & officiorum, quanto in eis multiplicatur amplius, tanto civitas redditur magis famoſa: quia ſufficientia humanæ vitæ, propter quam neceſſaria eſt conſtructio civitatis, magis reperitur in ea.

Quod ſi forte allegatur de diſcipulis Chriſti, quibus omnia fuerunt communia, noo importat legem communem, quoniam ſtatus eorum omnem modum vivendi tranſcendit. Ipſorum enim politia non ordinabatur ad uxores, & filios, ſed ad civilitatem cæleſtem, io qua neque nubent, neque nubentur, ſed ſunt ſicut Angeli Dei; ſed quantum ad divitias bona erant communia: quod ſolum perfectorum eſt, ut Dominus dicit in Evangelio. *Si vis*, inquit (Matth. xix. 21.) *perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus; & veni, ſequere me*. Hoc & Socratici fecerunt, & Platonici, ſicut contemptivi rerum temporalium, ut de Plotino ſcribit Mercurius Triſmegiſtus, & Macrobius ſuper ſomnium Scipionis. In ceteris autem civibus communis ſtatus expedit poſſeſſiones habere diſtinctas ad vitanda litigia; ſicut (a) etiam de Abraham, & Loth ſcribitur in Geneſi (xiii. 8.) Cum enim contentio oriretur inter ipſorum paſtores pro paſtura gregum: *Ne, quaſo*, dixit Abraham ad Loth, *ſit iurgium inter me & te, & paſtores meos & tuos: fratres enim ſumus. Ecce univerſa terra coram te eſt. Si ad ſiniſtram ieris, ego dextram tenebo; ſi dextram elegeris, ego ad ſiniſtram pergam*. Per quod habemus, quod inter cives expedit ad ſocietatem ſervandam, ipſorum divitias eſſe diſtinctas: & ſic patet reſponſio ad prædicta.

CAPUT V.

De opinione Socratis, & Platonis circa mulieres, quomodo ſint exponenda rebus bellicis.

Sed ad eamdem politiam redeundo prædictorum Philoſophorum, quædam alia Ariſtoteles eiſdem attribuit in præfato Libro, quia volebaot mulieres inſtruendas in rebus bellicis. Quorum argumentum inducit ſecundum ipſos, quia videmus in avibus rapacibus ferociores eſſe feminas, & efficacius pugnare: hoc idem & de beſtiis liquet, ſicut præcipue in ferocibus animalibus eſt maoifeſtum.

Amplius autem corporale exercitium confert feminis, quantum ad virtutem corporis, & fortitudinem, ſicut in ancillis familiarum, & mulieribus ruſticanis eſt manifeſtum, quia fortiores ſunt, & ſaniores. Virtutis autem proprium eſt quod bonum faciat habentem, & opus ſuum bonum reddat. Si ergo io gymnaſiis, ac rebus bellicis magis confortatur feminea vir-

(a) Al. enim & de Abraham.

Digitized by Google

virtus, congrue opera bellica videntur eiſdem competere,

Amplius autem proportio qualitatum primarum ad hoc idem inducit, ut calidi & humidi, frigidi & ſicci: ex quibus ad medium deductis, fortificatur mixtum in ſua virtute. Sic enim videmus ligna viridia, ex quo in eis humidum eſt conſumptum, & ad medium deductum, quod fortius ardent. Sic etiam videmus in avibus rapacibus, quod feminæ ratione ſui motus ſunt fortioris naturæ, & maioris corpulentiæ. Cum igitur in mulieribus abundet humidum, ſicut in pueris, per motum conſumitur, & venit ad temperamentum, & vires recipit.

Huius autem argumentum aſſumitur de regno Amazonum, quod fortiſſimum fuit in oriente, & quaſi totam Aſiam, tertiam partem orbis, ſubiugaverunt ſibi, ut hiſtoriæ narrant, quæ de Scythis orientalibus traxerunt originem: unde & apud ipſos Scythas, de quibus deſcenderunt Tartari, mulieres in rebus bellicis exponuntur, & cum ſuis militant viris. Ex quibus omnibus moti forte fuerunt præfati Philoſophi in conſtitutione politiæ, mulieres fore ad opera bellica exponendas.

Sed contra hanc politiam rationes ſunt fortes, quibus difficile eſt reſpondere. Una quidem eſt Ariſtotelis in II. Politicorum: quia non eſt eadem ratio de animalibus, & hominibus, eo quod animalia non ſubiiciuntur dominio œconomico; ſolus autem homo gubernationi intendit familiæ. Quæ quidem fieri non poteſt, ubi mulieres exponerentur armis: quia ſicut in politica officia ſunt diſtincta, ita & in œconomia, ut paterfamilias ad exteriora negotia intendat, mulieres autem ad intrinſecos actus familiæ. Cuius quidem argumentum aſſumere poſſumus ex parte Romanæ reipublicæ, quæ, ut tradunt hiſtoriæ, duos habebat conſules: unus intendebat bellicis rebus, alter rempublicam gubernabat. Hoc idem & de Amazonibus ſcribitur: in quorum regno, ſeu monarchia duæ erant Reginæ, ſive Monarchæ, quæ ſic diſtinguebantur in officiis, ſicut de Romanis conſulibus eſt dictum.

Secunda ratio ſumitur ex ipſa membrorum muliebrium ineptitudine ad pugnandum. Sic enim Philoſophus diſtinguit de geſtis animalium inter maſculum & feminam, quia maſculus habet ſuperiora membra groſſiora, brachia, manus, nervos, & venas, ex quibus vox groſſior generatur; nates vero, & ventrem, & alia circumſtantia ſubtiliora: mulieres autem e converſo; & hoc ut in actu generationis ſint aptiores. Amplius autem & mammillas ad nutriendam prolem, quæ omnia ſunt impeditiva pugnæ: unde & de Amazonibus ſcribitur, quod puellis mammillas amputabant dexteras, ſiniſtras autem comprimebant, ne impedirentur a ſagittando.

Tertia ratio ſumitur ex diſpoſitione animæ. Tradit enim Philoſophus de geſtis animalium, quod mulier eſt maſculus occaſionatus: unde ſicut deficit in complexione, ita & in ratione. Et inde eſt quod propter defectum caloris, & complexionis ſunt pavidæ, & mortis timidæ: quod in bellis maxime fugiendum eſt. Propter vero defectum rationis, carent aſtutiis bellicis, quibus pugnantes ut plurimum ſunt victores, ſicut Vegetius tradit de re militari: unde tradunt hiſtoriæ, quod Alexander quibuſdam aſtutiis, & blanditiis devicit Amazones, magis quam bellandi fortitudine: quarum regnum temporibus eius fortiſſimum, & potentiſſimum erat in Aſia.

Quarta ratio ſumitur ex periculoſo commercio viri & mulieris: quia actus venereus corrumpit æſtimationem prudentiæ, ut tradit Philoſophus in VII. Ethicorum, & impoſſibile eſt in eo aliquid intelligere. Ex qua cauſa virilis animus enervatur: unde ferunt hiſtoriæ Iulium Cæſarem, cum bellum immineret, iuſſiſſe ſuas omnes delicias ſeparari a caſtris, & præcipue mulieris. Cyrus etiam Rex Perſarum, cum Lydos ſuperare non poſſet, quia fortiſſimi erant, & ad labores aſſueti, tandem per ludos, & uſum veneris ibidem conſtitutos virtute, & fortitudine enervatos perdomuit. De ipſis inſuper Romanis antiquis ſic ſcribit Vegetius in principio primi Libri: *ideo ipſos perfectos ad bellum ſemper, quia nullis voluptatibus, nulliſque deliciis frangebantur*. Quid plura? quia etiam equi fortiſſimi, qui alias ſunt audaciſſimi ad pugnandum, & procul odorant bellum, ex præſentia equæ diſtrahuntur a pugna. Propter hanc ergo cauſam ipſæ Amazones, ut hiſtoriæ narrant, nullum virum in ſua recipiebant acie.

Patet igitur ex iam dictis mulieres a rebus bellicis excludi debere.

CA-

CAPUT VI.

Aſſumit alteram partem, quod non eſt conveniens mulieres exponi debere bellicis rebus, & reſpondet ad argumenta in contrarium facta.

SEd quia motivum dictorum Philoſophorum probabilitatem habuit, ſicut in argumentis apparet; ſolvendæ ſunt ipſorum rationes, & cum reverentia pertractandæ. Quod enim ponitur exemplum de avibus rapacibus, & quibuſdam beſtiis, quod audaciores, & fortiores ſunt feminæ ad pugnandum, & capiendum prædam: ergo ſimiliter erit in mulieribus: ad hoc eſt reſponſio, quia non eſt ſimile de avibus, & beſtiis, & mulieribus. Ut enim dictum eſt ſupra, homo naturaliter eſt civilis, & œconomicus, & in gubernatione ſuæ familiæ proprius actus eſt mulieris ſive in nutritione filiorum, ſive in honeſtate ſervanda in domo, ſive in proviſione victualium: quæ omnia fieri non poſſent, ſi rebus bellicis intenderent. Et propter hæc natura ipſam ſic diſpoſuit, ut ab ipſa pugnandi occaſio tolleretur: quia, ut Philoſophus vult in Libro de animalibus, mulieres debiliora babent corpora quam viri, & ſunt minoris caloris, & ſola illa membra groſſiora in eis videmus quæ ad actum ordinantur generationis, & geſtum, ut venter, & nates, ac ad nutrimentum mammillæ. Omnia autem alia habent ſubtiliora, & debiliora quam viri, & minus nervoſa, in quibus fortitudo conſiſtit, ut ſunt pedes, & crura, manus, & lacerti, & ſic de ſingulis membris, ubi fortitudo fundatur, ut dictum eſt ſupra.

Quod vero dicitur, quod fortitudo augetur in eis per exercitium, hoc eſt verum: ergo pugnare expedit eis: ad hoc reſponderi poteſt, quod ſola fortitudo non ſufficit ad vincendum in pugna, ut probat Vegetius de re militari in principio; ſed aſtutia bellandi, qua mulieres carent. Rudis enim, & indocta multitudo expoſita eſt ſemper ad necem. Sic autem brevitas corporum Romanorum adverſus Germanorum proceritatem prævaluit, ut ibidem dicitur. Et propterea mulieres non debent actibus exponi ex quibus a virtutibus excludantur; quod contingit, ſi rebus bellicis deputentur, propter incentivum libidinis quod in eis eſt & reſpectu ſui, & ex conſortio viri: propter quod natura mulieri multa frena providit, ut eſt verecundia, quæ eſt præcipuum vinculum eius, ut Hieronymus ſcribit ad Cellantiam virginem, talares veſtes, annulus in digito, ſervitus viri: ſic enim Scriptura ſacra (Gen. III. 16.) teſtatur: *Quoniam ſub viri poteſtate eris*. Bellicis autem rebus intendere in republica libertatem meretur, unde & militibus iura gentium ſpeciales apices privilegiorum concedunt.

Quod autem tertio obiicitur ſuper idem medium de fortitudine ad bellandum, locum haberet, ſi ſola fortitudo eſſet cauſa victoriæ, & aptitudo membrorum eſſet in feminis ad pugnandum, ſicut in viris, cuius contrarium eſt probatum. Et præterea natura mulieris eſt a viro pati, & non agere: pugnare autem ſumma eſt actio, cum ſit actus fortitudinis, qui ſolus, ſi laudabiliter exerceatur, meretur coronam.

Dicendum eſt ergo ſimpliciter, mulierem non debere exponi bellicis rebus, ſed in domo quieſcere, curam gerere rei familiaris, ut dictum eſt ſupra: unde & in hoc Salomon in fine Proverb. fortitudinem mulieris commendat, ſpeciale de ipſa componens canticum, ſub litteris Hebraici alphabeti, ac totum circa eam ad domeſticam referens actionem. *Mulierem*, inquit (Prov. XXXI. 10.) *fortem quis inveniet? Procul, & de ultimis finibus pretium eius;* quaſi multum ſit reverenda, ſi habeat quæ ſequuntur. Unde primo ponit artem filandi. *Quaſivit*, inquit, *lanam, & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum;* per hoc volens oſtendere, quod iſtud ſit proprium earum officium: propter quod & in geſtis Caroli Magni ſcribitur, quod filiabus ſuis, quas intime dilexit, colo, & fuſo mandavit inſiſtere, & operoſas eſſe. Ulterius Salomon ſubiungit alios actus mulieris, qui referuntur ad domeſticam domum, ut eſt filiorum curam habere, familiam diſpenſare, ſuæ domui providere, amicos viri ſui honorare, ac defectus eius ſupplere: quæ ſunt propriæ operationes coniugis, & ad bona matrimonii pertinentes, ut de Abigail uxore Nabal Carmeli ſcribitur, ſicut patet in I. Regum. Sed quia talis ſolicitudo multas habet perturbationes, ut de Martha dicitur in Luca (x. 41.) *Martha, Martha ſolicita es, & turbaris erga plurima;* cum talia ſint obiectum virtutis, & fortitudinis: ideo dictus Sapiens talem mulierem *fortem* vocat, non quidem fortitudine ad opera bellica, ſed ad patienter gubernandam familiam, ut ſuperius eſt oſtenſum.

Digitized by Google

CAPUT VII.

Refert aliam opinionem dictorum Philoſophorum quantum ad principatum, quem volebant eſſe perpetuum: circa quam diſputat ad utramque partem.

EST autem & alia conditio quam Philoſophus in II. Polit. attribuit politiæ dictorum Philoſophorum, videlicet magiſtratus ad regimen iuxta morem Atticæ regionis, cuius caput ſunt Athenæ, poſt mortem videlicet Codri Regis: quos quidem magiſtratus Romana reſpublica ſenatores vocabat. Hos præfati Philoſophi voluerunt eſſe perpetuos, & quoſcumque officiales in ſua politia conſtitutos: quorum motivum fuit imitatio naturæ, ut Ariſtoteles eis imponit. Videmus enim in terra quod partes eius eodem modo ſemper ſe habent, ut in mineris contingit: quia minera auri in eadem parte terræ ſemper generat aurum, & minera argenti argentum: unde in Iob XXVIII. 1. dicitur: *Habet argentum venarum ſuarum principia, & auro locus eſt in quo conflatur*. Ex hoc ergo principio ſic concludunt, quod ſi locus auri numquam mutatur, & argenti, ut fiat locus plumbi, vel ferri; nec locus plumbi, vel ferri, ut fiat locus auri, vel argenti: ſic & in principatibus contingere debet: quia nec principes, nec ſui officiales mutari debent, ut fiant aliquando ſubditi, vel quod ſubditi fiant officiales, vel principes: quia ars imitatur naturam inquantum poteſt.

Amplius autem ad hoc idem probandum ſic argumentum aſſumi poteſt. Quia, ut Philoſophus dicit in principio ſuæ Metaph. experientia facit artem, & inexperientia caſum: & Vegetius de arte militari, *Scientia*, inquit, *rei militaris nutrit audaciam. Nemo enim facere metuit quod ſe bene didiciſſe confidit*. Ex his autem arguitur, quod ſi fiat mutatio rectorum, vel principum, ſeu magiſtratus, interdum aſſumitur inexpertus, ex quo multi contingunt errores in politia.

Rurſus ad idem. Talis viciſſitudo regimini derogat, ut dictum eſt ſupra in II. Libro: quia datur occaſio ſubditis non obedientiæ ex ſpe evadendi manum principis, vel veniendi ad dictum principatum: & ſic motivum dictorum Philoſophorum, Socratis videlicet, & Platonis, videtur conſonum rationi.

Sed e converſo fuit motivum ſapientum urbis, ſive Romanæ reipublicæ: quia poſt expulſionem Regum ſtatuerunt conſules: unde in I. Mach. (VIII. 16.) ſcribitur inter alia commendabilia de Romanis, quod *committunt uni homini magiſtratum ſuum per ſingulos annos dominari univerſæ terræ ſuæ, & omnes obediunt uni*. Cauſam autem aſſignant hiſtoriæ, ut nec inſolens diu maneret, & moderatior cito ſuccurreret. Quam quidem cauſam Philoſophus etiam tangit in II. Polit. quia mutare aliquando principatum, ac dignitatem, magiſtratus perſonis idoneis diſtribuere, cauſa eſt maioris pacis in civitate, & in politia quacumque.

Alia autem cauſa aſſumitur ex uno principio Philoſophi V. Ethic. ubi dicitur, quod principatus virum oſtendit. Contingit enim interdum perſonam aſſumptam ad dignitatem eſſe hominem virtuoſum in gradu ſuo; ſed poſtquam ſtatum principatus accepit, elevatur in ſuperbiam, & tyrannus efficitur, ſicut accidit de Saule, de quo dicitur in I. Reg. quod quando aſſumptus eſt in Regem, inter filios Iſrael non erat melior vir illo, & ſolis duobus annis in ſua permanſit innocentia. Poſtquam autem factus tyrannus, & Deo inobediens, dictum eſt ei per Samuelem (ibid. XV. 23.) *Quia abieciſti ſermonem Domini*, & non obediſti voci eius, *abiecit te Dominus ne ſis Rex*.

Amplius autem gradus quidam eſt in natura hominis quantum ad virtutes, & gratias. Quidam enim ſunt ad ſubiectionem diſpoſiti, ſed ad regimen minus valent; quidam autem e converſo. Ex tali ergo opinione, quia bonus eſt ſubditus aſſumptus, & male regens, ſi perpetuetur cum principatu, eſt cauſa ſciſſuræ (a) in civitate, conveniens eſt mutare rectores.

Rurſus. Appetitus honoris ineſt homini: unde Valerius Maximus dicit, quod *nulla eſt tanta humilitas, quæ hac dulcedine non tangatur*: & hinc ſequitur aliud, ſcilicet quod eſt ſuperioris impatiens. Dare ergo principatum uni ſoli eſt cauſa ſeditionis in multitudine. Et iſta eſt etiam ratio Ariſtotelis in II. Polit. ubi dicit, quod Socrates ſemper facit eoſdem principes, quod ſeditionis eſt cauſa apud nullam dignitatem poſſidentes. Videntes enim ſe omnino ſtatu carere, ſi contingat eos eſſe viriles, & animoſos, ad

(a) *Al.* in civitatem.

Digitized by Google

ad diſcordias nituntur civium. Propter quod Valerius Maximus refert de Fabio duce Romano Lib. X. de quo dictum eſt ſupra, quod cum ſæpius conſulatum habuiſſet, & in ſua progenie talis dignitas a longo tempore per ſucceſſionem continuata eſſet, id egit cum populo ut aliquando vacationem eius honoris Fabiæ genti darent. Laudabilis igitur politia eſt, in qua ſecundum merita unicuique civi viciſſim diſtribuuntur honores, ut antiqui fecerunt Romani, quam etiam Philoſophus magis commendat.

C A P U T VIII.

Hic declarat melius eſſe in politia non perpetuare rectores; & reſpondet ad partem oppoſitam: ubi etiam dicit, nullum in Lombardia habere dominium, niſi per viam tyrannicam, Duce Venetiarum excepto.

SED quod pro ſe inducunt de mineris præfati Philoſophi, non habet ſimilitudinem, ſive neceſſitatem in arguendo, eo quod mineræ ſive auri, ſive argenti, ſive cuiuſcumque metalli recipiunt impreſſionem a corpore cæleſti, quæ eſt ad unum determinata: unde ſicut ficulnea ſemper ficus producit, & non alium fructum propter eadem principia quæ ſunt in ipſa, & mediante influentia cæleſti; ita & eadem pars terræ ſic diſpoſita ut ſit minera auri, ſemper faciet aurum. Sed non ſic eſt de voluntate humana, quæ ſideribus non ſubiicitur, ut Ptolomæus probat in Centilogio, quia volubilis eſt: unde actus humani ponuntur a Philoſopho in Ethicis de contingenti materia, & inde variantur de bono in malum, & e converſo; & ideo perpetuatio eſt periculoſa.

Sed quod poſtea dicitur de experientia, hoc ſupponi debet, ut eligatur expertus qui poſſit, & ſciat regere, & cives dirigere ad virtutem: alias ſi eligitur unus inſufficiens pretio, vel amore, iam politia eſt corrupta. Formam enim eligendi tradit ille Ietro Moyſi cognato ſuo, ut in Exod. (XVIII. 21.) ſcribitur loquens de principibus, & aſſeſſoribus populi. *Provide*, inquit, *viros potentes de omni populo, in quibus ſit veritas, & qui oderint avaritiam; & conſtitue ex eis tribunos, & centuriones, quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum*. Philoſophus etiam in V. Ethic. dicit, quod non ſinimus hominem principari, in quo eſt natura humana tantum, ſed illum qui eſt perfectus ſecundum rationem: quia ſi aliter fiat, aſſumptus ad principatum dat ſibi plus de bonis, & tyrannus efficitur.

Quod autem inducitur ultimo de derogatione regiminis, ſi principatus (a) immutetur, hic attendendum eſt, ſicut tactum eſt ſupra in II. Lib. quod regiones diverſificantur quantum ad homines & in complexione, & in modo vivendi, ſicut cetera viventia ſecundum aſpectum cæli, ut Ptolomæus tradit in Quadripartito. Si enim plantæ transferuntur ad aliam regionem, ad eius naturam convertuntur: ſimile eſt de piſcibus, & animalibus. Sicut ergo de viventibus, ita & de hominibus. Gallici enim, qui ſe transferunt in Siciliam, ad naturam applicantur Siculorum: quod quidem apparet, quia, ut narrant hiſtoriæ, iam ter eſt populata dicta inſula de præfata gente. Primo enim tempore Caroli Magni; ſecundo ad trecentos annos tempore Roberti Guiſcardi; & temporibus noſtris per Regem Carolum: qui iam (b) induerunt ipſorum naturam. Hoc ergo ſuppoſito dicendum eſt, quod regimen, & dominium ordinari debet ſecundum diſpoſitionem gentis, ſicut ipſe Philoſophus in Politicis tradit. Quædam autem provinciæ ſunt ſervilis naturæ; & tales gubernari debent principatu deſpotico, includendo in deſpotico etiam regale. Qui autem virilis animi, & in audacia cordis, & in confidentia ſuæ intelligentiæ ſunt, tales regi non poſſunt niſi principatu politico, communi nomine extendendo ipſum ad ariſtocraticum. Tale autem dominium maxime in Italia viget: unde minus ſubiicibiles fuerunt ſemper propter dictam cauſam. Quod ſi velis trahere ad deſpoticum principatum, hoc eſſe non poteſt niſi domini tyrannizent. Unde partes inſulares eiuſdem, quæ ſemper habuerunt Reges, & principes, ut Sicilia, Sardinia, & Corſica, ſemper habuerunt tyrannos. In partibus autem Liguriæ, Aemiliæ, & Flaminiæ, quæ hodie Lombardia vocatur, nullus principatum habere poteſt perpetuum, niſi per viam tyrannicam, Duce Venetiarum excepto, qui tamen temperatum habet regimen: unde principatus ad tempus melius ſuſtinetur in regionibus ſupradictis. Quod enim dicitur derogare politiæ, non eſt verum, ſi eli-

(a) *Al.* imitetur. (b) *Al.* imbuerunt.

eligantur idonei: alias, ut dictum eſt, corrumpitur politia. Idoneos autem Ariſtoteles tradit in Politicis Lib. IV. mediocres civitatis, hoc eſt nec nimis potentes, quia de facili tyrannizant, nec nimis inferioris conditionis, quia ſtatim democratizant. Cum enim ſe in alto conſiderant, ſui immemores, & ſicut ignari regiminis, in erroris barathrum ſubmerguntur, vel de improvida cura ad ſubditos, vel præſumptuoſa audacia ad aliorum gravamina: unde & politia corrumpitur, & inquietatur. Aſſumendi igitur ſunt rectores viciſſim in politia, ſive conſules, ſive magiſtratus vocentur, ſive quocumque alio nomine, dummodo idonei reperiantur. Amplius autem nec periculum imminet, quia iudicant ſecundum leges eis traditas, quibus ſunt per iuramentum aſtricti: unde non eſt materia ſcandali puniendo, quia tales leges ab ipſa multitudine ſunt inſtitutæ. Rurſus nec dominio derogat, ſi leviter puniat ſecundum naturam gentis ſubiectæ: quia aliquando in talibus regionibus melius politia ſervatur diſſimulando culpam, vel dimittendo pœnam. In quo facto virtus (*a*) epicietis, de qua Philoſophus loquitur in V. Ethic. videtur locum habere, quæ iuſtum legale diminuit. In quo etiam regimine regulæ illius ſummi paſtoris ſunt attendendæ, videlicet B. Gregorii in regiſtro, & paſtorali, in quibus modum correctionis tradit ſecundum perſonarum ſtatum, & qualitatem.

CAPUT IX.

Hic diſputat de communitate bonorum quantum ad poſſeſſiones, quam quidam Philoſophus nomine Pheleas dicit debere adæquari in omnibus: & quod eſt falſum quod Licurgus Philoſophus ſenſit.

Et quia opiniones dictorum Philoſophorum verſabantur circa communitatem poſſeſſionum, congruum videtur de aliis dicere qui circa ipſas ſuam conſtituerunt politiam. Duo enim fuerunt Philoſophi, qui conſiderantes litigia generari in civitatibus ex eo quod unus abundat, & alter caret, voluerunt in ſua politia adæquare in civitatibus ſuis poſſeſſiones. Unus fuit Pheleas Chalcedonius, de quo Philoſophus loquitur in II. Polit. alter fuit Licurgus Spartanorum Regis filius, qui Lacedemoniis iura conſtituit, ut tradit Iuſtinus, ut æquata poſſeſſio neminem potentiorem altero redderet. Modus autem, quem teneri voluit Pheleas in adæquando, narratur a Philoſopho, ut fieret videlicet in ipſa conſtituentione civitatis, habita conſideratione multitudinis civium, & camporum: alias difficile iudicabat: & ut hoc perſeveraret, ordinabat matrimonia contrahi inter maiores, & minores: & ſic per hoc tollebantur iurgia, (*b*) movebantur iniuriæ, auferebantur arrogantiæ, vel ſuperbiendi materia. Ad hoc etiam movebat exemplum in aliis politiis. Quia ubi eſt bonorum temporalium inæqualitas, contingit ſæpius perturbatio: ibi enim eſt invidendi occaſio; inde cupiditas oritur, quæ, iuxta Apoſtolum, radix omnium malorum eſt. Ipſe etiam Licurgus propter hanc cauſam in legibus quas Lacedemoniis tradidit, pro ipſorum conſervanda politia, artificiales ſubtraxit divitias, ſive nummiſmata in commutationibus rerum venalium, in ſolis naturalibus divitiis tales permutationes relinquens.

Sed hanc poſitionem Philoſophus reprobat in II. Polit. oſtendens hanc adæquationem omnino impoſſibilem, & per conſequens contra rationem. Et primo ex parte humanæ naturæ, quæ non ſemper in familiis multiplicatur æqualiter: quia contingit unum patremfamilias habere multos filios, alium autem nullum. Quod ergo iſti duo haberent æquales poſſeſſiones, eſſet impoſſibile: quia una familia deficeret in victualibus, altera ſuperabundaret; & hoc eſſet contra proviſionem naturæ: quia quæ familia plus multiplicatur in prolem, amplius cedit ad firmamentum politiæ propter ipſius augmentum, quam quæ in generatione prolis deficit; & quodam iure naturæ magis mereretur a republica, ſive politia provideri.

Amplius autem. Natura non deficit in neceſſariis, ut dictum eſt ſupra. Ergo nec ars, quæ civilis eſt regiminis. Sed hoc contingit, ſi in familiis adæquantur poſſeſſiones, quia videlicet cives moriuntur penuria, unde politia corrumpitur.

Non tantum autem ex parte naturæ humanæ ſequitur inconveniens adæquare poſſeſſiones, ſed etiam ex gradu perſonæ. Eſt enim differentia inter cives, quemadmodum inter membra corporea, cui politia eſt ſuperius comparata. In diverſis autem membris virtus diverſifica-

(*a*) epicheiæ, epiciæ, (*b*) amovebantur.

Digitized by Google

catur, & operatio. Conſtat enim quod maiores expenſas cogitur facere nobilis quam ignobilis: unde & virtus liberalitatis in Principe magnificentia vocatur propter magnos ſumptus. Hoc autem fieri non poſſet, ubi poſſeſſiones eſſent æquales: unde & ipſa vox evangelica teſtatur de illo patrefamilias, ſive rege qui peregre profectus eſt, qualiter ſervis ſuis bona diſtribuit, ſed non æqualiter, immo uni dedit quinque talenta, alteri duo, alii vero unum, unicuique ſecundum propriam virtutem.

Amplius autem nec ipſe ordo naturæ hoc patitur, in quo divina providentia res creatas in quadam inæqualitate conſtituit ſive quantum ad naturam, ſive quantum ad meritum. Unde ponere æqualitatem in bonis temporalibus, ut ſunt poſſeſſiones, eſt ordinem in rebus deſtruere, quem Auguſtinus reſpectu inæqualitatis diffinit de civitate Dei: eſt enim *ordo parium, & diſparium rerum ſua cuique tribuens diſpoſitio*. Et ex hoc Origenes in Periarchon reprehenditur, quia omnia dixit æqualia ex ſui natura, ſed facta ſunt inæqualia propter defectum ſui, hoc eſt propter peccatum. Non ergo ex adæquatione poſſeſſionum vitantur litigia, quin potius augmentantur, dum in hoc deſtruitur, ſive tollitur ius naturæ, quando ſubtrahitur indigenti qui plus meretur.

Item quia contra rationem eſt eſſe omnia æqualia in politia, cum omnia Deus inſtituerit in numero, pondere, & menſura, ut in Lib. Sapient. dicitur, quæ gradum inæqualitatis ponunt in entibus, & per conſequens in civilibus, ſive politiis.

CAPUT X.

Agitur rurſus de politia Platonis, & Socratis quantum ad genera hominum qui requiruntur in ea, quæ ſunt quinque: ubi multum diſputatur de numero bellatorum.

SEd redeundum eſt ad politiam Socratis, & Platonis, quia quædam alia conſtituerunt in ipſa præter ea quæ dicta ſunt ſupra. Suam enim civilitatem diſtinxerunt in quinque genera hominum, videlicet in principes, conſiliarios, bellatores, artifices, & agricolas. Quæ quidem diviſio ſatis videtur ſufficiens ad perfectionem civitatis, quia omnia genera hominum comprehendit quæ ad regimen politicum pertinent.

Sed Ariſtoteles in hoc prædictos Philoſophos videtur reprehendere. Tum quia numerum ponebant bellatorum excedentem proportionem civitatis: ponebant enim mille bellatores ad minus, vel ad plus quinque millia. Secundum quod Philoſophus reprehendit, eſt, quia ſic diſtinguebant bellatores ab aliis quod nullo modo ſe exponerent bellicis rebus alii cives a bellatoribus.

Sed quantum ad primum non videtur determinatus numerus poſſe poni, eo quod omnes civitates non ſunt æqualis potentiæ, & virtutis: unde conſideranda eſt multitudo populi in civitate, & ſecundum numerum conſtituere bellatores. Item latitudo regionis, ut ſit ſufficientia paſcuorum, & victualium: unde Ariſtoteles dicit in II. Polit. quod ſi tanta debeat eſſe multitudo bellatorum in civitate, oportet ipſam adæquari civitati Babyloniæ, quæ videlicet excedit in gentis multitudine, & in latitudine camporum. Sed ſi attendimus ad ipſum numerum bellatorum, qui eſt mille, ut hiſtoriæ tradunt, ſecundum unam expoſitionem, politia Platonis, & Socratis cum civilitate concordat Romuli primi conſtructoris urbis, a quo & iſtud nomen miles originem habuit: unde & miles dicitur electus ad bellandum ex numero mille, quia mille erant tunc expediti bellatores ab ipſo electi ad pugnandum contra adverſarios urbis, ut contra Sabinos primo, ulterius vero contra Samnites: & ſic in hoc concordabat Romulus cum Socrate, & Platone, licet primus conditor urbis per longum tempus Philoſophos anteceſſerit ſæpe dictos. Alio modo dicitur miles quaſi unus ex mille, iuxta quod Scriptura volens commendare ſanctum David de conſtantia, & fortitudine: *Dilectus*, inquit (Cant. v. 10.) *meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus*; ut ſic importet quamdam excellentiam in pugnando: quos Scriptura ſacra expeditos vernaculos appellat in Geneſi. Sic enim ſcribitur de Abraham, quod contra quatuor reges proceſſit cum trecentis decem & octo expeditis vernaculis, qui quinque reges devicerant capto Loth nepote eiuſdem Abrahæ cum tota familia. Unde ſatis credibile videtur quod maiorem habuit multitudinem ad pugnandum; ſed iſti nominantur propter ipſorum probitatem ad invadendum. Sic & Gedeon trecentos elegit de populo Iſraelitico ad pugnandum contra caſtra Madianitarum, ut in Libro Iudicum traditur, quod probavit divi-

Digitized by Google

divino mandato eſſe aptiores ad pugnam, ex eo quod tranſiens populus quaſdam aquas, omnibus ex populo bibentibus ex aquis prædictis, & genua flectentibus, illi ſoli lambuerunt ut canes, non poplite flexo. Tales igitur ſic electos non videtur poſſibile mille in civitate reperiri, & multo minus quinque millia; & ſic vera eſt ſententia Ariſtotelis contra Socratem, & Platonem, ſi ſic intendant.

Secundum vero quod Ariſtoteles improbat, eſt de diſtinctione bellatorum, quaſi alii cives ſint immunes a bello, ut conſiliarii, & artifices: quod non eſt verum, ubi ſit aggreſſus multitudinis hoſtium contra cives. Quamvis autem bellatores ſint aptiores ad pugnam, quia experientiam habent, & pugnandi artem, &, ut ait Vegetius, *nemo facere metuit quod ſe bene didiciſſe confidit;* impetum tamen multitudinis ſuſtinere non poſſent, niſi cum multitudine. Sic enim Iudas Machabæus defecit, quia cum paucis pugnavit contra multitudinem Bacchidis principis Demetrii Regis, recedente ab ipſo multitudine ſuæ gentis, ſicut patet in I. Lib. Machabæorum. Hinc eſt etiam quod quamvis Saul elegerit tria millia virorum ad defenſionem ſui regni (duo enim millia erant cum ipſo, ubi ipſe curiam tenebat, ut in Magmas, & in Bethel, mille vero cum Ionatha in domo propria, ut in Gabaa Beniamin;) nihilominus contra multitudinem hoſtium multitudine uſus eſt: unde cum Naas Ammonites Rex eiuſdem regionis obſideret cum multitudine Iabes Galaad, trecenta millia de filiis Iſrael congregavit in caſtris, & triginta millia de tribu Iuda ad expugnandum Ammonitas præfatos, ut ſcribitur I. Reg.

Sed advertendum quod militaris diſciplina Vegetii in III. Lib. ſecundum ſententiam Lacedemoniorum, ſive Athenienſium, reſtringit numerum in exercitu armorum, videlicet ad decem millia peditum, & duo millia equitum, vel ad plus viginti millia peditum, & quatuor millia equitum, oſtendens magnam multitudinem eſſe damnoſam, tum quia difficilius regitur, tum quia laborioſius in victualibus providetur. Ibidem etiam cum exercitu computat non ſolum tyrones, ſed etiam auxiliatores, quod ad alios cives referimus, qui non erant militiæ deputati. Et præterea idem Vegetius in I. Lib. ubi docet eligi tyronem, ad agricolas, & artifices magis remittit, eo quod aſſueti ſunt ad labores.

Aſſumendi ſunt igitur cives ad pugnam non ſolum bellatores diſtincti, in quocumque genere ſint, ſive conſiliarii, ſive artifices, ſive agricultores, dummodo diſpoſitionem corporis habeant, unde non impediantur a pugna, ut ſunt homines corpulenti, & ponderoſi ad ambulandum; cives nimis deliciis dediti; homines etiam provectæ ætatis, quos emeritos habebant antiqui Romani; homines etiam quos divina lex prohibet a pugnam. Hos excludere a pugna dignum videtur, ut patet in Deuteronomio, quos lex prædicta prohibet, inſtante exercitu, & acclamante prætore: ubi quatuor genera hominum ponuntur, qui a pugna excipiuntur ibidem; videlicet qui ædificaſſet novam domum, & non ea fuiſſet uſus; vel qui plantaſſet novam vineam; qui in proximo uxorem duxiſſet: quæ quidem tria intentionem diſtrahunt a pugnante, & ex hoc efficitur minus audax. Quartum genus eſt nimis timentium mortem, qui a ſacra Scriptura formidoloſi vocantur. Vegetius etiam in principio primi Libri, inter artifices quinque genera hominum dicit excludenda a caſtris, videlicet piſcatores, aucupes, dulciarios, ideſt qui deliciis intendunt, lenciones, ideſt qui molles ſunt, & flexibiles, item qui videntur intendere ad geneſia, ideſt ad opera muliebria, ut ſunt opera textrina, ſive venerea.

Ceterum de ordine caſtrorum, ſive exercitus, & ipſius rectoribus, ſeu motoribus, non eſt præſentis negotii: quia noſtrum non videtur congruum docere pugnare, vel de eiuſdem pugnæ gymnaſiis agere, ſed ſolam veram tradere politiam: per quam, ſi ad veram pertingamus, diſponimur ad vivendum ſecundum virtutem, & quaſi participamus cæleſtem, quæ eſt civitas Dei, de qua glorioſa dicuntur.

CAPUT XI.

Hic declarat de politia Hyppodomi Philoſophi, qui reprehenditur quantum ad genera hominum, quia ponit ſolum tria, & quantum ad numerum populi.

PRæter has autem quamvis Philoſophus in II. Polit. multas pertractet politias, inter alios tamen a ſupradictis, qui multum de politia tractaverunt, fuit Hyppodomus Philoſophus Euriphontis filius, ſed Mileſius patria, unde Thales unus ex ſeptem ſapientibus originem traxit. Hic enim ſuam politiam ex multis, & ad plura ordinavit. Et primo quidem in ea nume-

numerum multitudinis determinatum tradidit (a) civitati circa decem millia virorum: quem numerum ſufficientem putabat in omni civitate: cuius forte fuit motivum quod ſuperius traditum eſt de caſtris, quia melius gubernantur, & in victualibus poteſt per tectores congruentius provideri. Dictam autem multitudinem ad tria genera hominum reducebat, ad bellatores videlicet, artifices, & agricolas. In qua quidem diviſione ſic ponebat eos eſſe diſtinctos, quod nec bellator ad cultum terræ, nec ad negotiationes, nec agricola ad arma tranſiret. Horum autem generum hominum ſufficientiam dicebat eſſe, quia ordinantur ad conſervationem humanæ vitæ. Agricolæ quidem quantum ad victum, artifices autem quantum ad tegumentum, ſed bellatores ad bonorum ſuorum firmamentum, ſive cuſtodiam. Sed ſi (b) ad ea quæ dicta ſunt ſupra, & infra eſt dicendum, faciliter errorem dicti Philoſophi percipere poſſumus ex iam dictis: quia in politia determinatum numerum dare non poſſumus, ſed multiplicatur in ea populus vel propter amœnitatem loci, vel propter famam regionis, vel propter fecunditatem gentis. Rurſus videmus civitates, quod quanto magis abundant in gente, tanto maioris potentiæ, & famoſiores iudicantur: nec propter hoc impediuntur in regimine, ſi per officiales bene diſponantur, & rectores: quia pœnæ in legibus inſtitutæ hominum arcent malitiam, & ſunt in politia medicinæ quædam, ut tradit Philoſophus in II. Ethic. Nec iterum diſtingui ſic debet, quin cum opportunitas hoc requirit, illa tria genera ſint admixta: quia artifices, & agricolæ aliquando ſunt bellatores; cum de iſtis duobus generibus hominum præcipue eligantur tyrones, ut dictum eſt ſupra ex verbis Vegetii; & e converſo dicimus de bellatoribus ad artifices, & agricolas, cum de eis ſæpius aſſumantur. Sed & ſua diviſio de ſolum tribus generibus hominum non eſt ſufficiens: quia relinquit conſiliarios, & ſapientes, qui ſunt principalis pars politiæ, ſine quibus convenienter politia ipſa non regitur: ut enim hiſtoriæ tradunt, Demoſthenes Athenienſis præfatos viros petitos, vel quoſcumque ſenes expertos ſic ſe habere ad politiam diffinit ut canes ad gregem, quorum cuſtodia arcentur lupi: ſic & ſe habent ſapientes, & advocati in civitatibus, quia canes ſunt populi. Unde Tullius ſcribit in Libro de officiis, quod Solon plus profuit reipublicæ civitatis Athenienſis, quæ legibus, & inſtitutis eius erudita fuit, quam victoria Themiſtoclis, quod bellum geſtum fuerat conſilio magiſtratus, ſive ſenatus inſtituti ab eodem ſapiente, qui fuit unus de ſeptem: unde & in Eccle. IX.18. ſcribitur: *Melior eſt ſapientia quam arma bellica.* Vegetius etiam de arte militari, & Valerius Maximus de Ariſtotele referunt, quod cum eſſet vitæ ſupremæ, reliquias ſenilibus, atque rugoſis membris in ſummo litterarum otio vix cuſtodiens, adeo valenter pro ſalute patriæ incubuit, ut eam hoſtilibus armis quaſi ſolo æquatam, in lectulo Athenis iacens eriperet: & quantum ad hoc ſimile in eo Lib. Eccle. IX. 14. ſcribitur de ſapiente: *Civitas parva, & pauci in ea viri: venit contra eam Rex magnus, & vallavit eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta eſt obſidio*, ſicut accidit de Athenis per Philippum Regem Macedonum, ut hiſtoriæ tradunt. *Inventus eſt in ea vir pauper, & ſapiens*, ut dicti Philoſophi, quorum fuit proprium mundum ſpernere, & quaſi vitam religioſam eligere, ſicut Hieronymus ſcribit: & poſtea ſubditur in eodem Lib. quod *liberavit urbem per ſapientiam ſuam*. Concluditur ergo ex præmiſſis, conſiliarios non debere excludi a politia. Eodem etiam modo nec rectores, cum ſint caput univerſitatis civilis, ex quo totum corpus dependet.

CAPUT XII.

Refert etiam opinionem eiuſdem quantum ad poſſeſſiones, quas in tres partes dividit; & in quo ſalvatur ſua poſitio.

Sunt autem & alia quæ dictus Hyppodomus poſuit in ſua Politica, ut eſt de diſtinctione poſſeſſionum: quia in tres partes diſtinguebat poſſeſſiones totius regionis civitatis. Quaſdam enim deputabat ad rem ſacram, quæ ſcilicet divino cultui dedicabantur, ut ſunt hodie bona eccleſiaſtica; quaſdam autem aſſignabat communes, quæ bellatoribus diſpenſabantur; quaſdam vero proprias, quæ agricolis debebantur. Artificibus vero nihil aſſignabatur, eo quod ex arte ſufficienter vivere poſſent. Sed hæc diviſio, etſi inſufficiens videbatur in multis, inquantum tamen ad aliquid laudabilis erat, in eo videlicet quod divinæ reverentiæ deferebat. Quam quidem & iure naturæ, & iu-

(a) *Al.* civitatem. (b) *Supple* attendamus, *quidpiam ſimile: & mox forte* & infra ſunt dicenda.

& iure divino debemus: ſic enim mos fuit apud antiquos Romanos, ubi viguit diſciplina. Unde Geneſ. xlvii. ſcribitur, quod tota terra Aegypti imminente ſame tempore Ioſeph, in ſervitutem redacta eſt Regis, præter terram ſacerdotum, quæ videlicet ſic erat dedicata Deo, quod alienari non poterat, ſicut nec hodie poſſeſſiones Eccleſiæ, niſi multum legitimis caſibus. Philoſophus etiam refert in ſua Metaphyſica, quod Aegyptii fuerunt de primis Philoſophiæ vacantibus, & præcipue in mathematicis artibus: cuius rationem aſſignat, quia gens illa ſacerdotalis plus vacare permiſſa eſt, ex abundantia videlicet eorum quam habebant ex poſſeſſionibus eis conceſſis, per quæ tollitur ſolicitudo in quærendo victum. Et quamvis lex Moſaica prohibeat ſacerdotibus inter fratres ſuos poſſeſſiones habere, plus tamen eiſdem conceſſit, dum omnium civium poſſeſſiones in partem fructuum percipiunt, videlicet decimarum. Unde Malach. iii. 10. ſcribitur: (a) *Afferte*, inquit, *omnem decimationem*, *ut ſit cibus in domo mea*: & de hoc quaſi de opere perfectæ iuſtitiæ ſe ille Phariſæus extollit in Luca (xviii. 12.) *Decimas*, inquit, *do*, videlicet ſacerdotibus & levitis, *omnium quæ poſſideo*. Rationabile etiam erat quod Hyppodomus de bellatoribus ſeu militibus ordinaverat, ut ſtipendia perciperent de bonis communitatis, ſicut communitati deſerviunt. Sic etiam Romana reſpublica ſtatuit ut de publico ærario viverent. Quo quidem titulo dicit Ioannes Baptiſta militibus, ut in Luca (iii. 14.) ſcribitur: *Eſtote*, inquit, *contenti ſtipendiis veſtris*: & Apoſtolus in I. epiſt. ad Cor. ix. 7. *Quis*, inquit, *militat ſtipendiis ſuis umquam?* Sed in hoc ſua deficiebat politia, inquantum ſolis agricolis propria aſſignabat poſſeſſiones, niſi forte hoc dicatur ratione agriculturæ, quia hic eſt proprius eorum actus: unde agricolæ proprias dicuntur poſſeſſiones habere quantum ad culturam, ceteri vero cives quantum ad uſum. Alias eſſet imperfecta politia, & defectiva. Conſtat enim poſſeſſiones, ut dictum eſt ſupra in II. Lib. inter naturales divitias computari: quæ ſic vocantur, quia homo ipſis naturaliter indiget ut neceſſariis humanæ vitæ, & propter ipſarum amœnitatem, ad refocillationem animæ: unde primus homo primo uſus eſt eis divino mandato, quia collocatus eſt in paradiſo, quem Dominus plantaverat diverſis arborum generibus, ut operaretur, & cuſtodiret illum operatione quidem delectabili ſine fatigatione, ut Auguſtinus exponit VIII. Lib. ſuper Geneſ. ad litteram. De primis etiam filiis Adæ, videlicet Cain, & Abel, hiſtoria Geneſis narrat, quod prima ars quam didicerunt, fuit gubernare divitias naturales, quia Cain factus eſt homo agricola, Abel autem cuſtos ovium: in hoc volens oſtendere, ipſas eſſe inſtitutas ad indigentiam vitæ. Ergo non ſolis agricolis erant aſſignandæ poſſeſſiones, ut Hyppodomus dicit. Ad perfectionem igitur politiæ requiritur ut non ſolum agricolæ proprias habeant poſſeſſiones, ſed etiam alii, niſi eo modo quo ſupra eſt declaratum; & tanto amplius abundent, quanto in altiori culmine ſunt conſtituti, ut ſupra de Regibus eſt dictum, ut iam patuit; ne forte ex nimia cura rerum temporalium diſtrahantur a rebus bellicis, vel ipſorum nimia amœnitate molleſcant, quod cedit in politiæ non modicum detrimentum. Unde & ipſe Hyppodomus proprias eis auferebat poſſeſſiones, ut ſolis armis intenderent.

CAPUT XIII.

Ponit opinionem eiuſdem circa iudices, & aſſeſſores politiæ, ubi diviſionem facit multiplicem, & notabilem circa ea quæ ſunt agenda per iudices.

Et quia Philoſophus de dicto Hyppodomo longum adhuc ſermonem fecit circa ſuam politiam, & de ipſa multum eſt dictum, ſub compendio accipienda eſt ſua traditio, quæ reſtat. Omnium enim referre politias, cum quælibet civitas ſuam habeat, & diverſam, laborioſum eſſet ſcribere, & faſtidioſum audire. Illud autem in quo multum inſtitit dictus Hyppodomus, fuit de iudiciis, ut refert Ariſtoteles in II. Polit. Primo quidem de iudiciis reſpectu ſui: quia omnia iudicia ad tria reduxit, in quibus homines litigant, videlicet vel de damno rerum, vel de iniuria in perſonam: & hoc dupliciter, vel de offenſa in verbo, vel de geſtu quod debonorationem Ariſtoteles appellat, ſecundum dictum Philoſophum, vel eſt de læſione ſive percutiendo, ſive vulnerando, quam Philoſophus mortem vocat, quia ad mortem ordinatur, de quibus longus eſt ſermo in iure civili; & hæc iniuſtificationem vocat ibidem, quia

(a) *Vulgata*: Inferte omnem decimam in horreum, & ſit cibus &c.

quia contra iuſtitiam exercentur. Diſtinguebat etiam de iudiciis ex parte iudicantium, quia ad duo genera referebat: videlicet ad patronum ordinarium; ſecundum vero erat provocatorium, quod ipſe principale vocat, in quo erat appellationis refugium: & iſtud, ut Philoſophus narrat in II. Polit. volebat conſtitui ex ſenioribus electis civitatis, qui male iudicata revocarent, quos Thuſci antianos, vel priores vocant, & ad hoc ſunt inventi. Interdum autem eſt ſindicus conſtitutus ad idem, ſic nominatus quaſi curam gerens politiæ, ne lædatur per iniuſtitiam, ut faciunt collegiorum œconomi.

Item ſtatuit dictus Hyppodomus in ſua politia, in utroque prætorio tam ordinario, quam principali, ut iudicia fierent ſine collectione ſapientum, ſed quilibet ſcriberet ſingillatim in pugillaribus de ſententia ferenda ſuum conſilium, quam ordinario, vel iudici appellationis ſecreto porrigeret: cuius cauſam Ariſtoteles aſſignat, ne forte timore civium deieraret, & declinaret a vero: quem modum hodie politiæ Thuſcorum obſervant ponendo fabam, ſive denarium in pixidibus deputatis ad affirmativam, vel negativam ſuper rebus agendis pro republica, ſive pro condemnando, ſive pro abſolvendo civem.

Item ſtatuit idem Hyppodomus in ſua politia quaſdam leges pietate plenas, & iuri naturæ conſentaneas circa quædam genera hominum. Primo quidem quantum ad ſapientes, ut ſi ex eis aliquis ordinaret expediens civitati, vel caſtro, honorem conſequeretur iuxta meritum operis, ſicut factum eſt Ioſeph per Pharaonem, ut in Geneſi ſcribitur, & ſic accidit Mardochæo per Aſſuerum; & hoc propter beneficia quæ uterque contulerat, unus quidem regioni, alter vero Principi. Hoc idem etiam de bellatoribus præcipit, ut ſi aliqui eorum morerentur in bello ob defenſionem patriæ, & bonum civitatis, ipſorum nati acciperent cibum de ærario publico. In quo quidem Romana reſpublica maxime conatum adhibuit victorioſos milites honorare ſive in morte, ſive in vita, ut hiſtoriæ tradunt; ſed præcipue in filiis, quia in eis, cum ſint ipſorum ſimilitudo, ſatis perpetuatur memoria, ut verum ſit quod in Eccleſiaſtico (xxx. 4.) ſcribitur: *Mortuus eſt enim, & quaſi non eſt mortuus: ſimile enim reliquit poſt ſe*, videlicet in beneficio adepto cauſa patris.

Item ſtatuit quod totus populus, videlicet tam bellatores, quam artifices, quam etiam agricolæ, Principem eligerent: nolebat enim Principem per ſucceſſionem, quemadmodum pro maiori parte obſervant civitates Italiæ.

Item ſtatuit quod Principes de tribus haberet curam præcipue, videlicet de rebus communibus, de peregrinis, & orphanis: orphanos vocans omnes impotentes, qui non poſſunt ſua iura conſequi. Quod & lex divina ſpecialiter præcipit, eo quod eoſdem alii de facili lædunt propter impotentiam reſiſtendi.

Iſta ſunt igitur quæ de politia tradit idem Philoſophus. Et quamvis idem Philoſophus in II. Polit. ipſam reprehendat in multis quæ diſputabilia ſunt in utramque partem, ſicut actus humani, cum ſint de materia contingenti; multa tamen laudabilia ſcribit, & quæ cum politia Romana concordant, ſicut infra videbitur. Et hæc de ipſo intantum ad præſens ſint dicta.

CAPUT XIV.

De politia Lacedemoniorum, quam reprehendit circa regimen ſervorum, & mulierum, & circa bellatores.

Nunc igitur ad alias politias procedendum, quas Philoſophus refert in prædicto Libro II. ut Cretenſium, & Lacedemoniorum, quæ claræ videbantur & ex fama regionis, & ipſarum antiquitate, & earum auctore. Et licet in multis Ariſtoteles commendet politiam prædictam, multa tamen ibidem reprehendit. Primo quidem de remiſſione quantum ad ſervos, quia non ut ſubditos, ſed ut amicos eos habebant, & inde laſciviebant, & efficiebantur elati, & concitabant rixas in confinibus Lacedemoniorum contra tyrannos, ut de eis illud competeret quod in Proverb. xxix. 21. dicitur: *Qui delicate a pueritia nutrit ſervum ſuum, poſtea illum ſentiet contumacem*. Item ibidem 19. dicitur: *Servus verbis non poteſt (a) emendari, quia quod dicis intelligit, & reſpondere contemnit*. Sed forte hoc ſine ratione contingit interdum, quando imminent pugnæ cum hoſtibus: quia tunc ſervi manumittuntur, eo quod audaciores ſunt ad aggrediendum. Unde in III. Libro Regum ſcribitur, quod Rex Achab per pediſſequos civitatis ex mandato Dei Syriam percuſſit, & fugavit. Propter quod hiſtoriæ Ro-

(a) *Vulgata* erudiri.

Digitized by Google

Romanæ tradunt, quod poſt conflictum ipſorum apud Cannas tanta fuit ipſorum ſtrages, quod coacti ſunt relegatos, & proſcriptos revocare, ac ſervos libertate donare, ex quibus aciem fecerunt ad defenſionem urbis. Quia ergo Lacedemooii infeſtos habebant confines, ideo ſervos levius tolerabant. Lacedemonii enim confines erant, ut ipſe Ariſtoteles dicit, duabus regionibus, Arcadiæ videlicet, & Meſenæ, item Theſſalonicæ; ab alia autem parte Achaiæ, & Thebæis, qui antiquitus multum viriles fuerunt. Reprehenduotur ergo Lacedemonii, ſi populares, quos ſervos vocant, ſuſtinent non refrenando eorum ſtultitias ex iam dicta cauſa; ſed tolerati poſſunt, ſi confines ſuot nimis infeſti, ut dictum eſt ſupra: quia prædictis ſervis datur audacia ad invadendum, & refrenandum malitiam hoſtium, & ex eadem cauſa dabatur libertas mulieribus, uode efficiebantur laſcivæ. De hoc enim a Philoſopho reprehenduntur, quod ſuas mulieres oon reſtriogebant a diſcurſibus, quod mulieri eſt laqueus libidinis, ut de Dina accidit filia Iacob, ſicut io Geneſi cap. xxxiv. ſcribitur quæ oppreſſa fuit a Sichem filio Regis Emor, quia ſine cuſtodia diſcurrebat per regiones. Unde in Eccli. xxvi. 13. dicitur: *In filia non avertente ſe firma cuſtodiam, ne inventa occaſione, (a) abutatur ſe.* Ita & de Lacedemoniis contingebat, quod vivebant voluptuoſe propter nimiam libertatem. Sed eos excuſat Ariſtoteles propter ipſorum nimia bellorum exercitia, quæ habebaot Lacedemonii: unde uxores eotum cogebantur diſcurrere ad gubernationem familiæ; ſed ſi alias ſuſtinuiſſent ipſorum viri, mala erat politia.

Tertiom autem quod Ariſtoteles diſputat de Lacedemoniorum politia, eſt circa milites, utrum deberent uxores habere, vel mulieribus coniungi: quia ſi hoc eſt, diſtrahuntur a pugna. Ex actu enim carnalis delectationis molleſcit animus, & mious virilis redditur, ut dictum eſt ſupra: & ſententia eſt Platonis, ut Theophraſlus refert, quod militaribus rebus intentis non expedit nubere. Sed Ariſtoteles iſtud reprobat dicto II. Libro quia bellatores naturaliter ſunt prooi ad luxuriam. Cauſa autem aſſignatur in quodam libello de problematibus, translato de græco in latinum Frederico Imperatori. Sed Philoſophus ibidem introduxit Heſiodi poetæ fabulam, quæ Martem cum Venere iunxit: unde ſi abſtineant a mulieribus, prolabantur in maſculos. Et ideo Ariſtoteles in hoc reprobat Platonis ſenteotiam, quia minus malum eſt mulieribus carnaliter commiſceri, quam in vilia declinare flagitia. Unde Auguſtinus dicit, quod hoc facit meretrix in mundo quod ſentina in mari, vel cloaca in palatio. Tolle cloacam, & replebis fœtore palatium: & ſimiliter de ſentina. Tolle meretrices de mundo, & replebis ipſum ſodomia. Propter quam cauſam idem Auguſtinus ait in XIII. de civit. Dei, quod terrena civitas oſum ſcortorum licitam turpitudinem fecit. Hoc etiam vitium ſodomiticum ipſe Philoſophus in VII. Ethic. dicit accidere propter vitioſam naturam, & perverſam conſuetudinem: & horum etiam non eſt convenientiam, vel ioconvenientiam aſſignare, cum non ſint per ſe delectabilia humanæ naturæ: unde mediom virtutis ibi eſſe non poteſt. Et hoc concordat cum Apoſtolo ad Rom. 1. qui tales actus ignomioiæ paſſiooes appellat.

Quartum autem quod Atiſtoteles reprehendit in Lacedemoniorum poiitia, eſt de inæquali diviſione ſucceſſionum: quia unus civis quaſi totam occopabat regionem, ex te videlicet peconiaria, ſicut ſæpius accidit de ſeneratoribus; alii vero cives expoliati fugiuot, & ſic remanet politia nuda.

Item circa uxores, quia in *bonis defuncti* uxor ratione dotis *duas* occupabat partes, ſicut accidit in Francia de medietate bonorum; reſiduum vero diſtinguebatur, ſeu diſtribuebatur heredibus, & pro ſuis legatis. Sed quantomcumque toleretur apud Lacedemonios de aliis civibus diminutio poſſeſſionum, quantum tamen ad bellatores ſuſtineri noo debet, quia per eos civitas cooſervatur in ſua virtute. Hoc autem Ariſtoteles accidiſſe Spartiatis, hoc eſt Lacedemoniis, dicit, quia ad nihilum ſunt redacti propter dictam cauſam; cum tamen ſoliti eſſent habere decem millia bellatorom, quod non erat modicum apud veteres. Iſti autem ſunt illi Spartiatæ, de quibus agitur io II. Machab. qui propter virilitatem animi cum Iodæis, & Romanis ſpecialem habebant amicitiam.

(a) *Vulgata* utatur.

C A-

CAPUT XV.

Reprehendit etiam dictam politiam quantum ad leges filiorum, & iudicum, movens quaſtionem, utrum pauperes ſunt eligendi ad regimen politicum.

Est & aliud quod reprehendit Ariſtoteles in dicta politia, de generatione videlicet filiorum. Statuerant enim in ſua politia ad provocandum cives, quod zelarent multiplicationem prolis, quod qui tres haberet filios, aſſumeretur ad dignitatem publicorum negotiorum; & qui quatuor, eſſet ſine vectigali. Hoc autem erat cauſa depauperandi cives: unde fiebant impotentes ad invadendum hoſtes, & hoc fuit in eis cauſa diſſenſionis, unde regio diminuta eſt in virtute. Iſtud autem reprehenſibile eſſe, in ratione fundatur: quia quod quis generet plures, non eſt virtutis, ex qua quis meretur præeminentiam, puta ut in bellando pro republica, quod eſt virtutis fortitudinis, vel in conſulendo civitati, quod pertinet ad prudentiam, vel in regendo cives, quod pertinet ad iuſtitiam, vel in converſando honeſte cum eis, quod pertinet ad temperantiam. Sed quod in generando quis mereatur præmium in republica, hoc non eſt virtutis, quia etiam vilis homo poteſt habere virtutem generativam meliorem: unde quod in hoc honoretur, non eſt dignum, quia honor non debetur niſi propter virtutem, ut Philoſophus dicit in I. Ethic. In omnibus igitur actibus politiæ inter cives æqua debet eſſe ponderatio oneris, & honoris, præter quam in prædictis, ut verum ſit quod dixit David, ſicut in I. Reg. (xxx. 24.) ſcribitur recuperatis ſpoliis de Siceleg contra Amalecitas. *Aequa*, inquit, *erit portio euntis ad bellum, & remanentis ad ſarcinas*. Et quamvis lex moſaica ſterili maledictionem imprecetur, ut in Exod. & Deuter. eſt manifeſtum, & ad multiplicandam generationem plurium uxorum ſit facta conceſſio; hoc non fuit ibi conceſſum niſi ad virtutem, referendo ad cultum divinum, ſicut Auguſtinus dicit de civit. Dei.

Aliud autem quod reprehendit Philoſophus in Lacedemoniis, unde ipſorum corrupta fuit politia, circa electionem iudicum eſt, quia eligebantur pauperes, qui egeſtate compulſi, corrumpebantur pecuniis a maioribus, & inde opprimebatur iuſtitia, & exercebantur tyrannides. Comparatione ergo iſtius politiæ democratiam Philoſophus magis commendat: quia deficientibus in civitate hominibus virtuoſis ad regimen, ex quibus conſtituitur principatus qui ariſtocratia vocatur, melius regitur per divites malos, ex quibus conſtituitur principatus qui appellatur democratia. Non ergo expedit politiæ pauperes aſſumi, & cupidos ad iudicandum. Unde narrant hiſtoriæ, quod duo viri per conſules Romanos fuerant electi ad gubernandum Hiſpaniam, quorum unus nimis pauper, alter nimis erat avarus. Cumque delatio facta fuiſſet in Capitolio de ipſis, quia de hoc litigabant, Scipio Africanus de neutro conſuluit, utrumque corruptorem diffiniens politiæ, ſive cuiuſcumque regiminis, quia ſe habent ad civitatem velut ſanguiſugæ ad corpus humanum. Unde in Proverb. xxx. 15. dicitur: *Sanguiſuga duæ ſunt filiæ, dicentes, Affer, affer*: quaſi ad hoc ſit principalis eorum intentio extorquere pecunias. Sed quid dicemus de Fabricio conſule, qui pauperrimus fuit? ut ſcribit Valerius Maximus. Item de Lucio Valerio? de quo dictum eſt ſupra, qualiter in ſumma paupertate mortuus eſt.

Ad hoc autem diſtingui oportet de duplici indigentia, voluntaria ſcilicet, & neceſſaria. Voluntariam habuit Chriſtus, & ſui diſcipuli; & hanc habuit Fabricius, & alius conſul Romanus, qui ut fideliter gubernarent rempublicam divitias contempſerunt. Maluit enim Fabricius divitibus imperare quam locupletem fieri, ut dictum eſt ſupra de ipſo. Hæc ergo non repellitur a regimine; ſed ſecunda neceſſaria: quia talis raro, vel nunquam bene regit, vel conſulit, niſi ſuo appetitui vacuo ſatis detur. Cuius ratio, & differentia de utraque paupertate haberi poteſt ex diverſitate finis. Finis autem paupertatis voluntariæ eſt bonum honeſtum, ſive bonum virtutis; finis vero neceſſariæ inopiæ eſt bonum utile, ad quod appetitus eius eſt pronus. Hoc autem eſt cuius gratia aliquid agitur, ut Philoſophus dicit. Quidquid ergo agunt qui talem habent indigentiam, ad hunc finem deducunt ut ſuum impleant ventrem, & burſam. Sed qui voluntariam, ſicut contemptivi divitiarum, ordinant omnia ad virtutem: & ideo cum gubernant, vel regunt cives, ſemper in eis bonum virtutis intendunt, quod eſt bonum humanum, ut idem Ariſtoteles dicit in I. Eth. Amplius autem natura nihil fruſtra operatur, ut dicit Philoſophus in I. de cælo. Appetitus vero eius qui non habet divitias

Digitized by Google

tias ex neceſſitate, & non voluntate, ſemper tendit ad habendum divitias. Si ergo non conſequitur, erit fruſtra: & ideo natura appetitus ad hoc impellit, ſicut refugiens vacuum, quod ſuſtinere non poteſt. Ergo difficile eſt vitare ut non inſequatur quocumque modo ad habendum divitias. Periculoſum eſt igitur politiæ, ſive reipublicæ pauperem aſſumi ad conſulatum, ſive ad iudicatum, ut Philoſophus dicit, niſi quando paupertas eſt placida: quia tunc eſt reſecata cupiditas, quæ omnium malnrum eſt radix, ut ſcribit Apoſtolus. Talis enim indigens ad regimen politiæ eſt optimus, de quo in Eccle.ix.14. ſcribitur, quod *inventus eſt vir pauper, & ſapiens, qui liberavit urbem per ſapientiam ſuam*, nulla videlicet cupiditate impeditam.

CAPUT XVI.

Redit adhuc ſuper politiam Lacedemoniorum quantum ad ipſorum Regem, reprobans modum quem tenebant circa ipſum, oſtendens inconvenientia quæ ſequebantur ex hoc.

POſt hoc autem & ſuper Lacedemoniorum regimen eſt agendum. Volunt enim Hiſtorici, ut Iuſtinus Hiſpanus, magnus geſtorum ſcriptor, dictam civitatem habuiſſe Regem, & ipſe Ariſtoteles in II. Politicor. hoc affirmat, quod Rex eſſet reſpectu regionis & provinciæ, ſicut in urbe contingit. Hoc etiam videmus in multis partibus Europæ occidentalis & borealis, quod Regem habent, & quælibet civitas ſuas leges, & politiam, puta Francia, Hiſpania, Gallia, & Germania. Lacedemonii igitur, qui Spartiatæ, ſive Spartani, Regem habuerunt, in quo Catellus regnavit, cuius Licurgus, ut tradit idem Iuſtinus, in pupillari ætate curam ſuſcepit, ut in Cretenſi politia patebit. Circa quod quidem regimen Regis Spartiatarum, ſeu Lacedemoniorum procedit Philoſophus in Politic. reprehendens ipſum de multis. Primo de proviſione Regis, quia non ſuſtinebant occaſione inventa, quod regimen eſſet perpetuum. Sed nec etiam ad vitam modum rectorum politicorum ſervare volentes, quod in præiudicium non modicum videbatur eſſe regiminis: quia in hoc enervabatur ipſorum poteſtas, & ſubditis dabatur occaſio reſiliendi a legibus obſervandis; & ſic non poterant ipſorum Reges facere viros perfectos, & virtuoſos. Propter quam cauſam, licet dictus Philoſophus non faciat mentionem, hiſtoriæ tamen tradunt Lacedemonios fuiſſe gentem indomabilem, niſi quod per dictum Licurgum fuit morum maturitate, ac præclaris legibus regulata, de quibus infra dicetur. Sequebatur etiam iſtud inconveniens, quod ſi quando civitas legatos mitteret, ut ipſe Philoſophus dicit, ad aliquam civitatem, vel provinciam, ſive regionem, cum quidam ex eis pugnarent pro Rege, quidam autem hoſtes forent, cognoſcebatur ipſorum diſſenſio: unde minus erant cari, & de ſua legatione raro reportabant intentum. Et advertendum, quod quamvis conſules in urbe annuales eſſent, ut dictum eſt ſupra, & aſſignata cauſa eſt, ſicut & magiſtratus Athenis; tamen non ſic erat faciendum de Rege, immo ſi non ſit perpetuus, valde periculoſum eſt civibus. Dictum eſt enim ſupra, quod hæc eſt differentia inter Regem & rectorem politicum, quod alter, videlicet politicus, ſolis legibus ſuæ civitatis populum iudicat; regalis vero princeps ultra leges quas invenit, vel ante ſtatuit, opportunis temporibus legibus, quas in pectore defert, nititur pro meliori exitu ſui regiminis, ac ſuæ gentis ſalute. Si ergo tales principes ad tempora regnent, contingit ipſos ad iudicandum eſſe præcipites ſive contra cives, qui de ipſo amovendo fuerunt ſoliciti, ſive alicuius rei adipiſcendæ cupidine, vel ut amicis præſtent gratiam, quam ſi regnaſſent, non fuiſſent facturi. Quantum autem ad primum habemus exemplum illius qui dixit in Luc.xix.27. exponendo ut littera ſonat: *Verumtamen inimicos illos qui noluerunt me regnare ſuper ſe, adducite huc, & interficite ante me*. Hoc eodem modo, ut hiſtoriæ tradunt, Herodes occidit multos ex nobilibus Iudæorum, qui conabantur ſibi regnum auferre. Quantum autem ad ſecundum, exemplum aſſumi poſſet de villico iniquitatis in eodem Evangelio: quod extendi poteſt ad omnem gradum regiminis, quia gerunt vicem dominorum in terra, quod & principes orbis faciunt in reſpectu Dei. Cum enim timent amoveri ab officio, de ærario publico dominii ſui iugiter ſibi amicos copulant. Ex quibus omnibus manifeſtum eſt quod maximum eſt periculum alicui temporali rectori conferre regendi arbitrium in faciendo iuſtitiam. Sed ſi dominium eſt perpetuum, rector curabit de ſubditis ſicut de re propria, ad quam quotidie, & continuo ſolicitatur quaſi ad ſuas divitias naturales, & ad indeficientem theſaurum. Propter quod ſic ipſe eos gu-

Digitized by Google

gubernat ſicut paſtor gregem , ſicut hortulanus plantam , quorum qualiſcumque læſio eis efficitur ſcandaloſa.

CAPUT XVII.

Ex eadem cauſa ponit quædam in dicta politia Lacedemonia reprehenſibilia : quæ erant materia diſſenſionis in populo.

INerat etiam quædam conſuetudo talibus dominis in politia Lacedemoniorum ex eadem cauſa trahens forte originem , quia tales principes de republica non curabant ut in eorum ſolemnitatibus, & oſtentationibus primum fierent exactiones in populum : unde gravati pauperes ſeditionem concitabant , & ſic enervabatur politia . Propter quod ut de publico fieret ærario , Philoſophus in II. Lib. Pol. magis commendat : quam quidem conſuetudinem dicit in Creta fuiſſe , ſive legem conſtitutam . Exactiones enim , ſive vectigalia multiplicata in populo , niſi pro urgenti cauſa , ut puta pro conſervatione civitatis , vel religionis , ipſam conturbant , & ſunt in ea cauſa diſſenſionis , & litis. Ex hac etiam eadem ratione ſequebatur aliud inconveniens , quod navalis princeps diſtinguebatur ab ipſa , ex qua ſequebatur diviſio animorum, & per conſequens diſſenſio politiæ : quod non accidiſſet, ſi fuiſſet princeps perpetuus , quia quicumque fuiſſet dux civitatis , fuiſſet ei ſubiectus . Facit autem mentionem de navali bello , quia Lacedemonii multum dominabantur mari . Concluditur etiam ex eodem forte malam eſſe politiam prædictorum , quia viri militares non aſſumebantur qui eſſent fortes virtute , videlicet fortitudinis , quæ eſt una de principalibus inter quatuor , qua cives exponunt ſe morti pro republica , ſicut Regulus apud Pœnos; ſed habebant dicti milites, ſive principes partem virtutis , quam Philoſophus increpat in ſua politica . Diſtinguit enim Ariſtoteles in III. Ethic. duplicem fortitudinem . Quarum alteram hic tangit , quæ militaris dicitur , quæ ſolis viribus innititur corporis ; & hanc Philoſophus vocat partem virtutis , ſive fortitudinis , quia requiritur interdum in vera fortitudine. Alia eſt quæ gratia reipublicæ ſe exponit, & non cedit , neque fugit periculis excreſcentibus, de qua Seneca dicit in libro de Dei providentia : *Fortiſſimos* , inquit , *ſibi pares fortuna quærit. Ignem experitur in Mutio , paupertatem in Fabritio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate , mortem in Catone ?* & de qua etiam dicitur in I. Mac. (2. 66.) per Mathathiam de filio : *Iudas* , inquit , *fortis viribus a iuventute ſua ſit vobis princeps , & ipſe aget bella populi :* pro qua hoſtibus gratia reipublicæ non cedens , ſed pro ea diſſolutus corde in cæde oppreſſus occubuit . Prima autem fortitudo eſt imperfecta , ſecunda autem perfectiſſima virtus . Aſſumere igitur ad bellandum ſive principem , ſive quemcumque militem qui non ſit fortis ſecunda fortitudine , non eſt bonæ politiæ : quia ſæpius tales convertuntur in tyrannos, vel periculis cedunt , ut dictum eſt ſupra . Item ex eadem cauſa, quia videlicet princeps non perpetuus erat, nec ad vitam contingebat , non erant in politia Lacedemoniorum expenſæ communes pro bellatoribus ; & inde ſequebatur quod experti milites non gerebant bella populi propter defectum ſtipendiorum, quibus reſpublica providere non poterat ; ſed exponebantur idiotæ , ideſt inexperti , plebei videlicet , & amatores pecuniarum : & hoc Ariſtoteles reprobat in dicto Libro, quia ſæpius erant cauſa ruinæ populi . Hæc igitur de politia Lacedemonica intantum dicta ſufficiant.

CAPUT XVIII.

Hic declarat de politia Cretenſi , & differentia eius ad Lacedemonicam, de auctoribus dictæ politiæ, & de legibus Licurgi.

PErtractat etiam dictus Ariſtoteles in dicto Libro de politia Cretenſium , quam dicit traditam a Licurgo fratre Regis Lacedemoniorum , cui nomen Polibita, patre Catilli, ut Iuſtinus refert. Item a Minoe Rege eiuſdem inſulæ , qui fuerunt primi legum inventores in Græcia : ad quas diſcendas profectus eſt Pythagoras , ipſaſque Cretenſes perdocuit , ſicut idem tradit Iuſtinus: de quibus etiam duobus Philoſophus in præfato Libro mentionem facit . Et licet diverſæ hiſtoriæ de Licurgo diverſimode loquantur , nos tamen relationi eiuſdem Iuſtini magis inſiſtimus, quia præclariſſimus fuit hiſtoriarum ſcriptor antiquus: & hinc forte contingit Lacedemonicos cum Cretenſibus eamdem habuiſſe politiam: unde Philoſophus dicit Lacedemonios in hoc imitari Cretenſes, quaſi ab ipſis leges habuerint.

Licet igitur in multis conveniant, differunt tamen quantum ad convivia , & feſtivitates, quia fiebant de communi ærario apud Cretenſes , quod dabatur ab inco-

co-

colis de fructibus, & pecoribus quæ offerebantur in ſacrificiis in his quæ ad deos pertinent, quo modo inventæ ſunt decimæ.

Alia differentia erat de mulieribus, quia Lacedemonii zelabant multiplicationem ptolis, Cretenſes ooo tantum.

Tertia differentia erat de agricultura: quia terras Lacedemoniorum colebant ſervi, terras vero Cretenſium colebant incolæ, per quos oblationes fiebant iam dictæ.

Quarta differentia erat, quia apud Cretenſes eligebantur conſules, ſive ſapientes, quos Boſmoim, ideſt ornatos ſenes vocabant, non de omnibus, ſed de maioribus, & erant plures oumero; ſed Lacedemonii de omnibus, quos (a) Aphorim dicebant, ideſt procuratores reipublicæ, ſed pauciores: & hoc quidem Ariſtoteles magis commendat, quod minor erat occaſio concitandi turbam.

Ratio autem diſſenſionis apud Cretenſes, quia olim habuerunt Regem, de quo dictum eſt ſupra; ſed tempore Ariſtotelis non habebant niſi ducem, quem dicti ſapientes eligebant: unde quia populus numquam habebat electionem, fomentum erat invidiæ, & per conſequens odii. Sed Lacedemonii etſi haberent Regem ſecundum beneplaciti tempus, eligebatur tamen a ſapientibus, aſſumptus de omnibus gradibus civium: & hoc videbatur conſonum rationi, ut conſenſu totius conſilii aſſumpti ad regimen populi fieret Rex, ut hodie communiter faciunt civitates Italiæ. Sic enim civitatis nomen importat, quæ eſt ſecundum Auguſtinum de civit. Dei, hominum multitudo, aliquo ſocietatis vinculo colligata: unde civitas, quaſi civium unitas. Cum ergo oomen civitatis omnes cives includat, rationabile quidem videtur ad regimeo eius de ſingulis generibus civium debere requiri, prout exigunt merita ſingulorum, ac civilis regiminis ſtatus. Politia ergo Lacedemoniorum quam Cretenſium in hoc melior videbatur.

In multis igitur convenientes dictæ regiones, ut Philoſophus tradit, in aliquibus tamen differebant eo modo quo dictum eſt ſupra. Et hæc de politia Cretenſium ſufficiant quantum ad ſententiam Ariſtotelis.

Sed quia de Licurgo mentionem facit, quod hiſtoria de ſuis legibus narrat, congruum videtur hic interſerere. Tradit enim idem Iuſtinus, hunc Lacedemoniis, & Cretenſibus ſcripſiſſe canones, ad quos obſervaodos ſub iurameoto Lacedemonios obligavit uſque ad reditum ſuæ peregrinationis, quam ad templum Apollinis ſimulabat, ibidem conſulturus de ipſorum ſalute. Dictus ergo legislator in Cretam ſe tranſtulit, ibique moriens, ſuaſque leges eiſdem tradens, oſſa ſua in mari iactari præcepit, ut ſuis iuribus daret æternitatem, quibus ipſe primum documentum operis dedit. Leges igitur quas tradidit, ſub compendio idem Iuſtinus refert.

Primo quidem auri, argentique materiam ſuſtulit populo. Legendi ſenatum, vel creandi quos vellet magiſtratus poteſtatem permiſit. Fundos omnium æqualiter ioter eos diviſit, ut æquata patrimonia oeminem potentiorem altero redderent. Convivari omnes publice iuſſit, ne cuiuſquam divitiæ, vel luxuria in occulto eſſent. Iuvenibus vero non amplius una veſte toto anno veſtiri permiſit, nec aliquem cultius quam alterum progredi, nec epulari opulentius. Emi ſingula non pecunia, ſed compenſatione mercium iuſſit. Pueros puberes non io forum, ſed in agrum duci mandavit, ut primos annos non in luxuria, ſed io opere agerent, & labore, nihil eos cauſa ſomoi ſuſtinere, vitam ſine pulmento degere, neque prius in urbem redire quam viri facti forent, iuſſit. Virgines ſine dote nubere voluit, ut uxores non pecuniæ cauſa eligerentur, ſtrictiuſque viti ſua matrimonia coercerent, cum nullis frenis dotis tenerentur. Maximum honorem non divitum, & potentum, ſed ſenum eſſe ſtatuit; nec uſquam terrarum locum honoratiorem quam ſenectuti ſtatuit.

Hæc igitur ſunt leges politiæ Licurgi, de quibus Philoſopus mentionem noo facit, & de quibus diſputare quales ſint, longus eſſet ſermo, & ideo omittitur ad præſens; non tamen contradicunt his quæ a Philoſophis dicta ſunt de ipſo.

CAPUT XIX.

Hic declarat de politia Chalcedoniorum, qualiter famoſa fuerit: & in quo conveniebant Lacedemonii, & Cretenſes cum ipſis, & in quo differebant.

SEd & de politia Chalcedonienſi nunc eſt agendum, quam Ariſtoteles multum commendat, dicens iſtas tres politias Lacedemoniorum, Cretenſium, & Chalcedoniorum apud Græcos magis fuiſſe famoſas, quia magis ordinatæ fuerunt ſecundum virtutem. Eſt autem Chalcedonia civitas in Thracia ſita, ubi celebra-

(a) Al. Ephoros.

Digitized by Google

bratum fuit Concilium quartum ſexcentorum triginta Epiſcoporum ſub Leone I. præſente Marciano Principe, quod non fuit ſine magna copia regionis facultatem habere ad proviſionem tantæ multitudinis prælatorum. Huius ergo politiam Ariſtoteles in II. Pol. præfert ceteris, quamvis præcedentes duæ eidem plurimum ſunt propinquæ: cuius quidem perfectionis, & bonitatis Ariſtoteles tria ſigna ſubiungit. Unum, quia officiales eiuſdem vivebant ordinate, & ſua tranquille exequebantur officia cum quadam ſtabilitate morum. Secundum vero, quod inter eos in miniſterio reipublicæ ſatis videbatur eſſe concordia, nec umquam eſt ibi concitata ſeditio talis, unde dignum eſſet in ſcripturis, vel quocumque modo de ipſa facere mentionem. Tertium autem argumentum ſuæ bonitatis ſumit Philoſophus ex quieto dominio. Numquam enim inter eos ſurrexit ſive dominus, ſive nobilis, ſive cuiuſcumque potentiæ, qui ibidem tyrannidem exerceret.

Subiungit autem Ariſtoteles communitatem quam habebant Lacedemonii cum Chalcedoniis, ſed Chalcedonii excellentiori modo. Primo quidem in conviviis, & feſtis, quæ fiebant in demonſtrationibus honorabilium perſonarum, quæ faciebant utrique per contributionem; ſed Chalcedonii honeſtiori modo, quia ſine oppreſſione pauperum. Secundum autem in quo conveniebant, erat electio ſeniorum, & Regis; ſed in hoc differebant, quia Lacedemonii aſſumebant quoſcumque de populo, quos Aphorim vocabant, & erant pauci, ad quos pertinebat electio Regis; ſed Chalcedonii plures eligebant, & ex melioribus, quos & Ariſtoteles principes appellabat, & erant in Chalcedonia centumquatuor: quos ideo principes nominat propter virtutem ſui regiminis, in quo nemo melius principatur. Iſtos eoſdem Philoſophus Geniſios, ideſt honoratos, nuncupat: quorum officium erat & aſſiſtere Regi, & ipſum eligere. Item in hoc differebant a Lacedemoniis, quia non eligebant de quocumque genere, nec ex indifferentibus, ſed ex eligibilioribus ſecundum virtutem: cuius rei cauſam aſſignat Ariſtoteles, quia de vili loco aſſumpti ad principatum, ut pluries lædunt politiam, & læſerunt aliquando Chalcedoniam, iuxta illud Poetæ:

Aſperius nihil eſt humili cum ſurgit in altum.

Unde & in Eccleſiaſte ſcribitur cap. x. 5. quaſi hoc ſit in magnum detrimentum regiminis. *Eſt*, inquit, *malum quod vidi ſub Sole, & quaſi per errorem egrediens a facie principis, poſitum ſtultum in dignitate ſublimi, & divites ſedere deorſum. Vidi ſervos in equis, & principes ambulare quaſi ſervos ſuper terram.* Item non ſemper eligebant de eodem genere, quia natura deficit ſæpius in ſucceſſu ſuæ prolis; ſed aſſumebant Chalcedonii ubicumque reperirent meliorem, ſive principem, ſive geniſios, ideſt honoratos ſenes, & in hoc imitabantur politiam ariſtocraticam, quæ eſt principatus ex paucioribus, & virtuoſis: quod quidem verum erat apud Chalcedonios, quia Rex cum aliquibus hominibus honoratis, & virtuoſis tractabat quæ agenda erant in civitate, non requiſito populi conſenſu, ut de Romanis ſcribitur in I. Machab. quod conſilium agebant trecentum viginti de multitudine, ut quæ digna ſunt gerant. Quamvis autem iſtud Rex poſſet cum prædictis honoratis, interdum tamen requirebat populum de quibuſdam agendis, & licitum erat populo conſentire, vel non, ita ut locum non haberet, niſi fuiſſet acceptatum, poſtquam fuiſſet propoſitum populo; & tunc reducebatur ſtatus politiæ ad principatum democraticum, quia hæc fiebant in favorem gentis plebeæ. Aliquando vero committebatur aliquid paucis, & tunc principatus oligarchicus vocabatur. Eligebantur enim quinque ex divitibus, quos Ariſtoteles Pentacontarchos appellat, ad quos pertinebat illos centum quatuor aſſumere honoratos, ſive geniſios: & fuit proprium politiæ Chalcedoniorum: quem modum hodie obſervant civitates Italiæ, & præcipue Tuſciæ. Hic etiam ritus ſervatus fuit in urbe toto tempore quo conſulatus duravit. Primo enim creati ſunt conſules, qui erant duo, poſtea dictator, & magiſter equitum, ut hiſtoriæ tradunt, ad quos pertinebat totum civile regimen; & ſic principatu ariſtocratico regebatur. Ulterius inventi ſunt tribuni in favorem plebis, & populi, ſine quibus conſules, & alii prædicti regimen exercere non poterant; & ſic adiunctus eſt democraticus principatus. Proceſſu vero temporis ſenatores acceperunt regendi poteſtatem, licet ſenatores primo a Romulo ſint inventi. Diviſit enim totam civitatem in tres partes, in ſenatores, milites, & plebem: & tunc exiſtentibus Regibus, in urbe tenebant locum ſenum, qui erant in Lacedemonia, qui aphorim dicebantur, ſive in Creta quos boſmoim appellabant, ſive in Chalcedonia, quos nomina-

habant geniſios, ut ſupra dictum eſt. Et quia ſenatores cum primis erant in multitudine, ideo tunc principatus Romanorum politicus dicebatur. Quando vero corrumpebatur politia per potentiam aliquorum, puta tempore quo exorta ſunt bella civilia, tunc regebatur oligarchico principatu. Hæc pro tanto ſunt dicta ad oſtendendum regimen Græcorum multum concordare cum noſtro etiam tempore Ariſtotelis.

CAPUT XX.

Quomodo Ariſtoteles tradit in politia Chalcedoniorum documentum de electione Principis, utrum dives, vel pauper ſit eligendus, & qualiter pauper virtuoſus ſuſtentari debeat, & utrum uni Principi competant plura dominia.

TRadit etiam documentum idem Philoſophus in dicta politia Chalcedoniorum quantum ad electionem, ut non arte, vel fortuitaliter eligant, ſed virtuoſos: quia contingit aliquando talem ſortem ſuper pauperem cadere, cuius principatus eſt periculoſus: quia, ut ipſe dicir, & ſupra eſt oſtenſum, impoſſibile eſt egentem bene principari, ac legitime negotiis publicis poſſe vacare. Propter neceſſitatem enim inhiat lucris, & reſilit a virtute, nec ſibi ipſi vacare poteſt, ut quieſcat animus, ſeu, ut dicit Saluſtius de antiquis Romanis, ſit animus in conſulendo liber. Tradit etiam documentum Philoſophus quod & Chalcedoniæ dicit contigiſſe in ſua politia, ut ſi quando reperiretur pauper qui foret virtuoſus, ad tollendam occaſionem ne ſe lucris immergat illicitis, ut reſpublica ei provideat in neceſſariis: unde & in omni regimine ſunt inſtituta ſtipendia ſive de ærario publico, ut Auguſtinus dicit de verbis Domini, ne forte dum ſumptus quæritur, prædo graſſetur; ſive de bonis cuiuslibet ſub regimine conſtituti, ut ſunt tributa, & vectigalia, quæ dominis debentur quodam iure naturæ, ſicut probat Apoſtolus ad Roman. XIII. 6. *Ideo*, inquit, *& tributa præſtatis: miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſervientes.* Item in prima epiſtola ad Corinth. (IX. 7.) *Quis*, inquit, *militat ſtipendiis ſuis umquam? Quis paſcit gregem, & de lacte eius non manducat?*

Sed tunc movetur quæſtio, quam Ariſtoteles tangit in dicta politia, utrum ad principatum ſemper dives eligi debeat: quia in hoc datur materia, ut homines ſint amativi pecuniarum quocumque modo, eo quod natura humana ſemper eſt appetitiva honoris, ut ſcribit Maximus Valerius. Ad quod ipſe Philoſophus mulra dicit comparans oligarchiam ad ariſtocratiam: quia ſecundum primum principatum eligitur dives, iuxta ſecundum ſemper aſſumitur virtuoſus. Sive ergo pauper, ſive dives, dummodo vivat ſecundum virtutem, aſſumendus eſt in vera politia. Sed minus periculum eſt de divite, quia inſtrumenta ſibi adſunt humanæ vitæ, per quæ honeſte ſuum poreſt officium exequi, ſalva tamen inſtitia ſubditorum. Multa alia ſcribit Philoſophus de politia Chalcedonienſi, comparans ad invicem principatus; duo tamen concludit reprehenſibilia de ipſis Chalcedonenſibus. Unum, quod ſuſtinebant Principem plures principatus habere, quod Ariſtoteles reprobat, oſtendens multo melius eſſe, vel dignius plures eſſe, vel convenire ad unum principatum, quam quod unus habeat plures. Ratio autem huius ex verbis Philoſophi haberi poteſt ibidem, quia in diverſis principatibus actus unius per alium impeditur: unde dat iſtud principium, ex quo argumentum aſſumitur quod ab uno unum opus optime perficitur, cuius rei gratia duo ponit exempla. Unum de fiſtulizantibus, ſive cytharizantibus, & choreariis, quia in opere ſibi contrariantur, & in inſtrumentis. *Fiſtula enim*, ſive cythara requirit hominem intelligentem in melodiis, & manus agiles, & ſubtiles. Sed chorearius nihil horum requirit, quia ſufficit homo etiam ruſticanus cum manibus crabroſis. Ita & de diverſis contingit dominis quod contrariantur ſibi invicem, ſicut fiſtulans choreario. Aliud exemplum introducit de nautico bello, & campali: quia non eſt conveniens ut utrobique ſit unus rector, cum non habeant ſimiles actiones. Alius eſt enim modus pugnandi in campo, & alius in aquis, & alia inſtrumenta requirit campale bellum, & alia navale, & per conſequens alias actiones. Unde concluditur, inconveniens eſſe unum dominum habere plura dominia, & ea bene poſſe gubernare propter contrarias actiones, & inſtrumenta. Amplius autem & virtus eſt debilis in agente, quia vix homo ſufficit ad ſui regimen. Durum eſt enim ut qui neſcit tenere moderamina vitæ ſuæ, iudex fiat alienæ, ut Gregorius ait. Multo ergo difficilius eſt habere multa regimina propter cauſas iam dictas.

C A-

CAPUT XXI.

De politia Pythagora, quam didicit a prædictis Philoſophis Minoe, & Licurgo, & quomodo totus ſuus conatus ad hoc fuit, aſſueſacere ſcilicet homines ad virtutes.

PRæter dictas autem politias, quas Philoſophus tangit in ſua Politica, invenitur una philoſophica, de qua Ariſtoteles mentionem non facit, videlicet Pythagoræ, qui ipſum præceſſit per duas hominnm ætates, a quo nomen Philoſophi exordium habuit, ut ſcribit Maximus Valerius: non eſt enim auſus ſe nominare ſapientem, neque ſe in numero ſeptem ſapientum computare, qui ipſum præceſſerant; ſed ſe Philoſophum appellavit, ideſt ſapientiæ amatorem. Hic, ut tradit Iuſtinus Hiſpanus, cum peragraſſet Aegyptum ad perdiſcendos ſiderum motus, originemque mundi, inde regreſſus Cretam, & Lacedemoniam profectus eſt ad cognoſcendum leges Minois, & Licurgi, de quibus dictum eſt ſupra, & in quibus ſuam fundavit politiam. Sed præter leges iam dictas, idem Iuſtinus hoc de ipſo ſcribit, quod Crotonam veniens, populum in luxuriam lapſum ſua auctoritate ad uſum frugalitatis revocavit. Laudabat quotidie virtutem, & vitia reprimebat, caſumque civitatum hac peſte perditarum enumerabat. Tantum quoque ſtudium ad frugalitatem perdiſcendam multitudini perſuaſit, ut aliquos ex eis luxuriatos fuiſſe incredibile videretur. Tradit etiam Tullius de ipſo, quod quibuſdam harmoniis vitia in hominibus extinguebat luxuriæ. Unde dicit, quod Tauromitanum iuvenem quemdam libidine flagrantem, cum audiviſſet Pythagoras ad oſtium amicæ meretricis inſanire, iuſſit pſalterium ſpondæum canere, & ſic eum ad ſanam mentem revocavit. Matronarum quoque ſeparatarum a viris doctrinam, & puerorum a parentibus frequenter habuit, ut de ingreſſu religionis frequenter contingit ex ignito ſermone prædicationis, vel ex virtuoſa operatione, & excellenti vita doctoris. Docebat autem nunc hos pudicitiam, nunc illos modeſtiam, litterarumque ſtudium. Ut matronæ aureatas veſtes, ceteraque dignitatis ſuæ ornamenta deponerent, velut quædam luxuriæ inſtrumenta, omniaque in Iunonis ædem deferrent, eidemque conſecrarent ſuadebat, aſſerens matronarum vera ornamenta pudicitiam fore. Hic autem cum annos viginti eſſet Crotonæ, Metapontum ſe tranſtulit, ibidemque deceſſit: cuius tanta fuit admiratio, ut de eius domo templum facerent, ipſumque pro deo colerent. Scribit etiam Hieronymus de ipſo contra Iovinianum, quod filiam habuit tantæ pudicitiæ, ut virginitatem ſervans, choro ſimul virginum iam præeſſet, eaſque caſtitatis inſtruxit doctrina. Per quod apparet quod in ſua politia ad hoc tota ſua ferebatur intentio, ſuuſque conatus, ut homines traheret ad vivendum ſecundum virtutem, quod & Ariſtoteles in Politica docet; quin etiam omnis vera politia corrumpitur, ſi ab hoc fine declinetur.

CAPUT XXII.

De documentis pythagoricis ſub figuris, & ænigmatibus traditis, & de duobus pythagoricis fideliſſimis amicis.

TRadit etiam Hieronymus ubi ſupra quaſdam leges pythagoricas ob conſervationem ſuæ politiæ ſub quibuſdam paradigmis, & parabolis more antiquorum traditas. *Fugienda*, inquit, *ſunt modis omnibus, & abſcindenda, languor quidem a corpore, imperitia ab animo, luxuria a ventre, a civitate ſeditio, a domo diſcordia, & in commune a cunctis rebus intemperantia*. Pythagoricorum etiam ſunt iſta: *amicorum omnia eſſe communia, & amicum ſe alterum eſſe:* in quo maxime fuit eorum conatus. Unde narrat Maximus Valerius de duobus Pythagoricis, ſeu Pythagoræ diſcipulis, Damone, & Pythia, quod tam fidelem inter ſe iunxerunt amicitiam, quod cum alterum eorum Dionyſius tyrannus morti adiudicaſſet, & is tempus ab eo impetraſſet, ut prius quam periret, profectus domum res domeſticas ordinaret, alter vadem pro altero ſe tyranno dare non dubitavit. Appropinquante autem diffinita die, nec illo redeunte, cum unuſquiſque tam temerarium ſponſorem ſtultitiæ damnaſſet, is nihil ſe amici conſtantiam metuere prædicabat. Eodem itaque momento, eademque hora per Dionyſium conſtituta, qui eam acceperat, ſupervenit. Admiratus tyrannus amborum animum, ſupplicium remiſit, eorumque fidei ſe coniungi deſiderans, eos ut ipſum in ſocietatem ſuæ amicitiæ reciperent rogavit. Scribit etiam Hieronymus alia documenta, ſeu leges, quas Pythagoras in ſua tradidit politia:

duorum videlicet temporum maxime curam habete, mane videlicet, & veſpere, ideſt eorum quæ acturi ſumus, & eorum quæ geſſimus. Poſt Deum veritatem colendam, quæ ſola homines proximos Deo facit. Refert etiam Hieronymus ſuper Eccleſiaſten, pythagoricam fuiſſe doctrinam ut homines ſcholaſtici uſque poſt quinquennium taceant, poſtea vero eruditi loquantur. Item alia documenta & leges de ipſo reperiuntur ſub ænigmatibus tradita, quæ Hieronymus narrat contra Iovinianum. *Stateram*, inquit, *ne tranſilies*; ideſt, ne prætergrediaris iuſtitiam. *Ignem gladio ne foveas*; ideſt, iratum, & tumidum animum verbis maledicis ne laceſſas. *Coronam minime carpendam*, ideſt leges urbium obſervandas. *Cor non comedendum*, ideſt mœrorem de animo expellendum. *Per viam publicam ne ambules*; ideſt, ne multorum ſequaris errores. *Hyrundinem in domo non habeas*; ideſt, garulos, & verboſos in tua ſocietate non ſuſcipias: & multa alia documenta, vel his ſimilia leges, quæ in ſua politia prædictus Philoſophus tradidit, magis ordinata ad regimen animæ quam corporis, qua regulata, corporalia facilius diſponuntur.

Et hæc ad præſens de diverſorum politiis dicta ſufficiant. Nunc vero de vera vita politica, ſive per Philoſophum tradita, ſive per alios ſapientes, in ſequentibus eſt agendum.

CAPUT XXIII.

In quo conſtat perfecta politia, ex qua accipitur felicitas politica, ſcilicet quando partes politia ſunt bene diſpoſita, & ſibi ad invicem correſpondent.

Quia vero cum de politia agitur, ad civitatem refertur, modus agendi de ipſa ex qualitate civitatis dependet. Civitas autem, ut Auguſtinus dicit in I. de civitate Dei, eſt *hominum multitudo aliquo ſocietatis vinculo colligata, qua vera virtute beata redditur*. Hæc autem diffinitio a ſententia Philoſophi non diſcordat, qui in perfecto politiæ regimine felicitatem ponit politicam, ut ex I. Etymologiarum patet. Virtus enim qua rector politicus civitatem gubernat, architecta eſt reſpectu cuiuslibet aliarum virtutum quæ ſunt in civibus: quia ceteræ virtutes civiles ordinantur ad iſtam, ſicut ad militarem equeſtris, & ſagittaria. Et ideo in operatione eius, cum ſit virtus ſuprema, conſiſtit felicitas politica, ut Philoſophus videtur velle in commemorato iam Libro. Sic enim de vera & perfecta politia contingit, quemadmodum de corpore bene diſpoſito, in quo vires organicæ ſunt in perfecto vigore. Et ſi virtus ſuprema, quæ eſt ratio, ceteras dirigat inferiores potentias, & ad ſuum moveantur imperium, tunc inſurgit quædam ſuavitas, & perfecta delectatio virium in alterutrum, quam harmoniam vocamus. Unde Auguſtinus dicit in III. de civitate Dei, quod reſpublica, ſive civitas bene diſpoſita melodiæ vocibus comparatur, in qua diverſis ſonis proportionatis ad invicem, fit cantus ſuavis, & delectabilis auribus: quæ proprie fuit in ſtatu innocentiæ regulata ex virtute originalis iuſtitiæ præter actum divinæ cognitionis: unde cauſabatur contemplativa felicitas, & etiam modo ſecundum quamdam participatam virtutem in viris perfectis, ut nihil velint niſi quod regula mandat rationis, & quod Deo placet. Et ex hac quidem ratione motus fuit Philoſophus aſſimilare rempublicam, ſeu politiam naturali & organico corpori, in quo ſunt motus dependentes ex uno movente, ſive ex duobus, ut ſunt cor, & cerebrum; & tamen in qualibet parte corporis eſt operatio propria primis motibus correſpondens, & in alterutrum ſubminiſtrans: unde hoc corpus divini muneris beneficio animari aſſerit, & quod ſummæ æquitatis, nutu Dei agitur moderamine rationis: quod & Apoſtolus confirmat in I. epiſtola ad Corinth. oſtendens totam Eccleſiam eſſe unum corpus diſtinctum in partibus, ſed unitum vinculo caritatis.

Ad veram igitur civilitatem, ſive politiam requiritur ut membra ſint conformia capiti, & ad invicem non diſcordent, & ſint omnia ſic diſpoſita in civitate, ut iam eſt dictum. Amplius autem in cauſis, & cauſatis, & moventibus, & motis, ita videmus, quod eſt debita proportio ipſorum ad invicem quantum ad influentiam: quia inferiora moventur ſecundum ſuperiorem motum, & ſuperiora movent quantum eſt inferiori conveniens, cum natura non deficiat in neceſſariis. Si igitur talis eſt ordo ſuperiorum ad inferiora, & e converſo in qualibet natura creata; multo magis eſſe debet in natura intellectuali, quanto perfectior eſt inter entia. Si ergo talis diſpoſitio ſuavitatem facit contemplando, multo magis operando. Et hinc Pythagorici moti fue-

fuerunt in cæleſtibus corporibus ponere melodiam, ut Philoſophus dicit in II. de cælo, propter ordinatos motus quos habent, & indeficibiles, unde inſurgit ſumma ſuavitas: & quia ipſa fore dicebant animata, ex hac parte eiſdem dabant felicitatem. Ergo ſic politice vivere perfectam, & felicem vitam facit.

Præterea. Ordo eſt *parium, diſpariumque rerum, ſua cuique tribuens diſpoſitio*, ut Auguſtinus dicit XVIII. de civit. Dei: per quam diffinitionem habemus diverſum gradum in politia, tam in executione officiorum, quam in ſubiectione, ſive obedientia ſubditorum: unde tunc eſt perfecta ſocialis congregatio, quando quilibet in ſuo ſtatu debitam habet diſpoſitionem, & operationem. Sicut enim ædificium eſt ſtabile, quando partes eius ſunt bene ſitæ, ſic de politia contingit, quod firmitatem habet, & perpetuitatem quando quilibet in ſuo gradu, ſive rector, ſive officialis, ſive ſubditus, debite operatur, ut ſuæ conditionis requirit actio. Et quia ibi nulla eſt repugnantia, conſequenter ibi erit ſumma ſuavitas, & perpetua firmitas ſtatus: & hoc eſt proprium felicitatis politicæ, ut Philoſophus tradit. Hos autem tales rectores civitatis, ſive politiæ pro conſervando in pace populo, deſcribit nobis in Exod. cap. XVIII. 21. Ietro cognatus Moyſi. *Provide*, inquit, *de plebe viros potentes, in quibus ſit veritas, & qui oderint avaritiam, & conſtitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore*: & poſtea ſubditur: *Si hoc feceris, implebis imperium Domini, & præcepta eius poteris ſuſtinere, & omnis hic populus revertetur in pace ad loca ſua*: quaſi omnia ſubſiſtant in quadam ſuavitate mentis, & pace temporis, ex quibus inſurgit felicitas hominis, ſi tales ſint gubernatores reipublicæ quales hic ordinantur. Tales & Saluſtius dicit fuiſſe rectores Romanos: unde reſpublica ex parva facta eſt magna, quia *in eis fuit domi induſtria, foris iuſtum imperium, animus in conſulendo liber, neque libidini, neque delicto obnoxius*: in quibus tales actus virtuoſi regiminis nobis traduntur, unde perfecta, & felix oſtenditur politia.

CAPUT XXIV.

Dividit politiam tripliciter, & unamquamque partem proſequitur, & prime qualiter in partes diſtinguitur integrales ſecundum opinionem Socratis, & Platonis.

NUnc igitur de his in ſpecie eſt agendum in quæ, ſive in quas partes civilitas, ſive politia dividitur. Quas quidem oportet accipere vel reſpectu totius civilitatis, cui partes integrales reſpondent; vel reſpectu ſui regiminis, aut ut ad negotia ordinatur bellica: quia ſecundum hanc diviſionem diverſa ſortiuntur vocabula a diverſis hiſtoriarum ſcriptoribus, & auctoribus legum.

Quantum autem ad primum modum tradendi diviſionem, accipere poſſumus ſuperius tactam, quæ eſt Socratis, & Platonis, qui totam politiam in quinque colligebant partes; in rectores ſcilicet, conſiliarios, bellatores, artifices, & agricolas. Aliam autem, quæ eſt Romuli primi Principis urbis Romæ: qui, ut hiſtoriæ referunt, diviſit multitudinem ſui populi in tres partes, videlicet ſenatores, milites, & plebem. Politia vero Hyppodomi per tria genera hominum dicebatur & ipſa conſtitui, per bellatores, artifices, & agricolas, ut ſupra eſt traditum. Harum autem quælibet ſuſtineri poteſt, & rationem habet.

Prima enim, quæ quinque hominum genera comprehendit, ſatis videtur conveniens. Si enim vires animæ conſideremus, quarum reſpectu noſtra attenditur indigentia, unde accipitur conſtituendi civitatem neceſſitas; manifeſtum eſt dictam diviſionem eſſe ſufficientem. Patitur enim homo indigentiam reſpectu partis intellectivæ, ut poſſit vivere ſecundum virtutem, propter quod eſt ſibi proviſa directio in agendis: ad quod ordinatur conſiliativa, quæ ponitur a Philoſopho inter intellectuales virtutes. Unde in Eccli. XXXII. 24. ſcribitur: *Fili*, inquit, *ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebis*. Et ideo in republica, ſive in politia conſiliarii ſunt optima pars eius: propter quod a Plutarcho comparantur oculo, qui inter partes corporis eſt nobilior. Indiget etiam refrenativa concupiſcentiæ, ſive affectivæ, quæ inordinata eſt, ut ipſe Philoſophus tradit, unde ipſas ægritudines in VII. Ethic. appellat: & inde neceſſarii ſunt rectores ad corrigendum hominum malitiam: propter quod & Apo-

Digitized by Google

& Apoſtolus dicit (Rom. XIII. 4.) quod *non ſine cauſa gladium portat, vindex in iram ei* (a) *qui male fecit*. Ex qua ratione inſtitutæ ſunt leges per principes, & rectores, ut per Philoſophum patet, & ipſe Apoſtolus in epiſtola ad Galat. III. 19. *Lex*, inquit, *propter* (b) *transgreſſores poſita eſt*: & iterum (I. Tim. I. 9.) *Iuſto non eſt lex poſita*. Sunt etiam & aliæ indigentiæ humanæ vitæ, quæ reſpondent aliis potentiis animæ, ut eſt tegumentum, ornamentum, & nutrimentum. Duo quidem prima indigentiam ſupplent partis ſenſitivæ hominis; quod artificum eſt officium ſive in ædificiis, ſive in veſtimentis, ſive calceamentis, ſive quibuſcumque aliis artificialibus rebus, quæ aſpectum, vel auditum, vel odoratum, ſive tactum delectant, vel eiſdem conſerunt ſupplementum. Sed ad indigentiam ſupplendam humanæ vitæ quantum ad nutrimentum, quod reſpondet parti vegetativæ, ordinantur agricolæ ſive in pane, ſive in vino, ſive in fructibus, ſive in gregibus, ſive in armentis, ſive in volatilibus, quæ omnia de iure ad civitatem per agricolas deferuntur, & tranſportantur. Bellatores autem congrua ſunt pars politiæ, ordinata quidem contra impulſores aliarum partium, & ad ipſarum munimen. Ad hoc enim conſtituitur miles in civitate, ut ſe pro ſua patria contra hoſtes opponat: unde ad hoc iuramento aſtringuntur cum ad gradum militarem aſcendunt, pro republica non recuſantes mortem, ut in Policrato traditur, ubi de ſacramento militis agitur. Eſt ergo bellator in republica neceſſarius, & pars præcipua politiæ: quia eius officium eſt aſſiſtere Principi pro exequenda iuſtitia, ut dicitur in commemorato Libro, & fideliter, & conſtanter contra hoſtes pugnare pro conſervanda patria; & ſic non ſolum parti politiæ, ſed toti militaris gradus in republica ſingulariter eſt fructuoſus.

Ex quibus omnibus manifeſte patet ſufficientia politiæ Socratis, & Platonis quantum ad partes eius.

CAPUT XXV.

Hic oſtendit ſufficientiam partium integralium politiæ, quas Hyppodomus tradit, & Romulus.

SED de duobus aliis modis iam dictis adhuc diviſio tolerari poteſt: quia comprehenduntur cum prima, cuius ſufficientia eſt iam oſtenſa. Et quidem in diviſione Romuli cum de ſenatoribus agitur, rectores accipimus politicos, & ſapientes eis adiunctos, ſive aſſeſſores, ſive quoſcumque alios iuriſperitos. Plus enim principes politici ſunt conſiliativi quam regales, vel imperiales; ſicut & de Romanis ſcribitur I. Machabæorum VIII. quod *conſulebant quotidie trecentos viginti de multitudine, ut quæ digna ſunt gerant*. Cuius ratio eſſe poteſt, quia regimen politicum ſolis roboratur legibus, ut dictum eſt ſupra; regale vero, ſive imperiale, etſi legibus gubernetur, in caſibus tamen opportunis, ac gerendis quibuſcumque negotiis regimen conſiſtit in arbitrio Principis: quia *pro lege habetur quod Principi placuerit*, ut iura diffiniunt. Concludendum eſt igitur, in dominio politico conſiliarios maxime fore neceſſarios, quos in nomine ſenatorum includimus: unde Iſidorus dicit in II. Etymologiarum, quod ſenator a conſulendo, & tractando eſt dictus, qui ſic ſe habet ut conſulat, & nulli noceat. Unde & Auguſtinus de civitate Dei ſenes inter ſenatores connumerat. Comprehendimus etiam in nomine ſenatoris rectores, ſicut idem Iſidorus tradit in prænominato iam Libro ex verbis Saluſtii dicentis, quod *Senatores patres vocati ſunt propter diligentem curam regiminis*. Nam ſicut patres filios, ita illi rempublicam gubernabant. Patet igitur quod in nomine ſenatorum, quos Romulus diſtinxit a militibus, & plebeis, etiam rectores, & conſiliarios comprehendit, quos Socrates, & Plato in ſua politia poſuerunt diſtinctos. Sed in nomine plebis artifices, & agricolas accipere poſſumus, quia utrumque genus de gente plebea accipitur. Et apparet quod diviſio multitudinis in civitate per præfatos Philoſophos a diviſione quam fecit Romulus, non diſcordat.

De diſtinctione tamen Hyppodomi iam prætacti videtur eſſe dubium: quia nulla fit ibidem mentio de conſiliariis, & rectoribus, nec ad partes reduci valent per dictum

(a) *Vulgata* qui malum agit. (b) *Vulgata* tranſgreſſiones.

dictum Philoſophum aſſignatas, cum actus, & naturæ ipſarum penitus ſint diverſa. Sed ſi attendimus ad ea quæ ad civilitatem eius ſunt tradita, quæſtio facilius ſolvitur. Pertractat enim de iudicibus, & aſſeſſoribus, ubi circa ipſos ſuam ponit diſtinctionem, & nos ex ea poſſemus accipere conſiliarios, & rectores: de quibus pro tanto mentionem non facit cum de partibus agit politiæ, eo quod illas partes ſolum aſſumit quæ ad indigentiam referuntur corporalis vitæ: unde & ſua poſitio quantum ad ſubſtantiam a prima, videlicet Socratis, & Platonis, non videtur differre.

Hæc igitur de partibus politiæ, ex quibus conſtituitur, dicta ſufficiant. Unum tamen de eis, adhuc conſiderandum videtur, de bellatoribus videlicet, quia omnes politiæ de iſta parte faciunt mentionem: cuius quidem rationem habere poſſumus a Vegetio de arte militari in fine I. Lib. quia *omnes regiones, & civitates per bellatores in ſuo ſunt conſervata vigore, & quod reſpublica diminuta eſt per diſſuetudinem bellandi in urbe, poſt primum bellum Punicum per annos viginti in pace vitam deducens: unde Romanos ubique victores ſic enervavit, ut in ſecundo bello Punico Hannibali pares eſſe non poſſent. Tot itaque conſulibus, tot exercitibus amiſſis, tunc demum ad victoriam pervenerunt, cum exercitium militare condiſcere potuerunt*: & poſtea concludit: *Semper ergo legendi, exercitandique ſunt iuniores. Utilius enim conſtat ſuos erudire armis quam alienos mercede conducere.* Neceſſarii igitur ſunt bellatores omni tempore in republica, tum pro pace civium conſervanda, tum pro incurſu hoſtium evitando: quorum conſiderato fructu in republica amplior eis inter cives confertur honor, tamquam magis neceſſariis ad conſervationem politiæ, & propter periculum cui ſe pro ipſa debent exponere. Propter quod eiſdem ſolis dabatur victorioſis corona. Hinc eſt quod in Policrato aſſimilantur manui, quæ ſecundum Ariſtotelem in II. de Anima, eſt organum organorum. Iura etiam ipſos milites ampliori decorant privilegio inter omnes civiles ſive in teſtamentis, ſive in donationibus, ſeu in quibuſcumque negotiis, ſed præcipue dum ſunt in caſtris, ac ſuum exercent officium.

CAPUT XXVI.

Agit ulterius de aliis partibus politiæ reſpectu regiminis, ubi verba exponuntur diverſorum officialium.

De partibus autem politiæ reſpectu regiminis, quia Romana reſpublica magis ordinem præcipuum tenuit, & poſt Tarquinium expulſum a regno gradus officialium ponitur ab hiſtoriarum ſcriptoribus, de ipſis ſpecialiter tamquam aliorum exemplaribus eſt agendum. Narrant enim primo, conſules inſtitutos, Brutum videlicet, qui maxime egerat ut expelleretur Tarquinius, & Tarquinium Collatinum maritum Lucretiæ: ſic dicti vel a conſulendo civibus, vel a regendo cuncta conſilio: quos mutandos ideo elegerunt per ſingulos annos, ut dictum eſt ſupra, ut nec inſolens diu maneret, & moderatior cito ſuccurreret. Propter hoc autem duo pares erant, quia unus rem civilem, alter vero rei militaris curam gerebat. Proceſſu autem temporis, ideſt quinto ab exactis Regibus anno, inventa eſt dictatura, occaſione habita alicuius novitatis in urbe. Dum enim gener Tarquinii ad vindicandum Regis iniuriam magnum congregaſſet exercitum contra civitatem, ad confortationem gentis nova inſtituta eſt dignitas, quam dictaturam appellarunt: maior poteſtate, ac imperio conſulatu: item tempore excellentior, quia de quinto in quintum annum ipſorum expirabat officium, conſulatus autem per annum. Hi dictatores magiſtri a populo vocabantur, quam dignitatem ferunt hiſtoriæ habuiſſe Iulium. Eodem etiam anno tradunt magiſtrum equitum inſtitutum, qui dictatori obſequebatur. Dictator autem primus, ut ſcribit Eutropius, fuit Lartius, ſed magiſter equitum Spurius Caſſius. Sexto autem anno, quia conſules nimis gravabant plebem, a populo inſtituti fuerunt tribuni, ſic dicti, ut tradit Iſidorus Lib. IX. Etymologiarum, eo quod iura populo tribuant: quem locum in civitatibus Italiæ tenent antiani, ordinati ad defenſionem gentis plebeæ. Sed advertendum hic, quod ſenatores ſemper fuerunt ex quo ſunt a Romulo inſtituti: unde tradunt hiſtoriæ, quod quia conſules cum ſenatoribus populo erant infeſti, inventi fuerunt tribuni in favorem plebis.

Sunt autem & alia nomina officialium urbis, de quibus hiſtoriæ faciunt mentionem,

nem, ſed præcipue Iſidorus Lib. IX. Etymologiarum, videlicet cenſores, patricii, præfecti, prætores, patres conſcripti, proconſules, exconſules, cenſorini, decuriones, magiſtratus, & tabelliones, de quibus omnibus ſub compendio eſt dicendum. Cenſoria autem dignitas apud veteres Romanos erat, quæ apud modernos eſt dignitas iudicialis: cenſere enim iudicis eſt. Dicuntur etiam cenſores patrimoniorum, ut tradit idem Iſidorus, a cenſu æris appellati, quod eſt officium ſpecialis curæ in civitate, ſive tutoribus dandis, ſive auctoribus, ſive curatoribus, vel quibuſcumque cauſis, & negotiis pupillorum, & viduarum, vel etiam rebus patrimonialibus dividendis; ſed patritii ideo dicuntur, quia ſicut patres filiis, ſic illi cives Romanæ reipublicæ curam gerebant, qualis fuit domus Fabia, de qua dictum eſt ſupra. Patritiatus igitur non erat officium in republica, ſed quædam paterna reverentia populi ad aliquam progeniem civitatis pro zelo politiæ Romanæ quem gerebant: unde & iura gentium patritiarum omni eminentiæ, ſive principatui præferunt, ſicut pater omni curæ tutoriæ. Præfecti autem dicti ſunt, eo quod prætoria poteſtate præſint, unde & prætores idem quod præfecti dicuntur. Importat enim tale officium omnimodam factionem quaſi præcipuus ſit operator & executor iuſtitiæ. Scriptura tamen ſacra ad exteriores refert actiones, ut in principio Exodi (cap. v. 6.) ſcribitur, quod *præcepit Pharao præfectis operum, & exactoribus populi, dicens: Nequaquam ultra dabitis populo paleas ad conficiendos lateres*. Hi autem & prætores vocabantur ex proſecutione iuſtitiæ. Patres autem conſcripti appellabantur ſenatores ratione officii. Ut enim refert Iſidorus, cum Romulus ipſos inſtituit in decem curias, ipſos eoſdem elegit, & nomina eorum præſenti populo in tabulas aureas contulit, atque inde nominati ſunt patres conſcripti, quos etiam in tres ordines diſtinxit. Primi vocabantur illuſtres, ſecundi ſpectabiles, tertii autem clariſſimi: quorum verba exponere longum eſſet. Proconſules autem dicti ſunt coadiutores conſulum quaſi proiecti, ſive adiecti conſulibus; nec conſulatu fungebantur ſimpliciter, ſicut nec procurator curatoris, ſive actoris: vel proconſul dicebatur aſſeſſor, qui vice conſulum iudicabat. Exconſul vero dicebatur conſul amotus ab officio, peracto vicis ſuæ anno, unde exconſul quaſi extra conſulatum exiſtens. Habebat tamen aliqua veſtigia ſui conſulatus ſive alicuius immunitatis, ſive alicuiuſcumque ſigni eminentiæ, per quod cognoſcebatur fuiſſe conſul. Cenſorini autem minores iudices dicebantur, ad actus cenſoriæ curiæ, vel regiminis deputati, de qua dictum eſt ſupra, quaſi inferiores cenſores. Sed decuriones ad omnem actum curialis officii: ſic dicti, ut dicit Iſidorus, quia ſunt de ordine curiæ, & quia officium curiæ adminiſtrant: ſic vocatus eſt Ioſeph ab Arimathæa, nobilis videlicet decurio, ac vir iuſtus, & bonus, qui pro Domino noſtro Ieſu Chriſto mercatus ſindonem officioſiſſimam, & reverendiſſimam contulit ſepulturam. De magiſtratu autem in fine ſuperioris Libri ſatis eſt declaratum. Nunc autem agendum eſt de altero officio, & infimo cuiuſcumque regiminis, quod eſt tabellio: ſic dictus, ut tradit Iſidorus, quoniam portitor ſit tabellarum, & ſuſceptor, in quibus acta geruntur ſive reipublicæ, ſive perſonæ privatæ. Idem etiam & ſcriba publicus vocatur, quia ea ſolus ſcribit geſta quæ publica vocantur, quem & iura gentium ſervum publicum appellant.

Reſtat autem de uno ſolo nomine dignitatis diffinire quantum ad regimen politiæ, quod ſcipio appellatur: quod quidem ſecundum proprietatem vocabuli baculus dicitur, cui quaſi ad ſui ducatum innititur, & ſuſtentatur, quod pater Cornelii Scipionis indiguit. Hunc autem patrem tradunt hiſtoriæ fuiſſe cæcum, unde cum baculo, ſive ſcipione veniebat in forum. Ad huius igitur ſimilitudinem filius eius Publius Cornelius, quia ſuſtentavit rempublicam contra Hannibalem, & Carthaginem, vocatus eſt Scipio: & quia totam Africam ſubiugavit Romanis, dictus eſt Scipio Africanus ad differentiam alterius Scipionis nepotis eius, qui Hiſpaniam devicit, & vocatus eſt Lucius Cornelius Numantinus, a Numantia, quam ſubiecit, ac proſtravit. Scribit etiam Auguſtinus I. de civ. Dei tertium fuiſſe Scipionem, qui & Naſica eſt vocatus, frater maioris Scipionis, qui ne Carthago deſtrueretur prohibuit, aſſerens ipſam eſſe medicinam Romanis. Ex his igitur propter probitatem tantorum virorum conſiderato principio, unde nomen Scipionis ortum habuit, ſcipionem legiſlatores vocarunt virgam, quam Princeps portat in manu cum ſceptro quaſi ſemper victorioſus, ut ille magnus Scipio fuit. Unde narrat Iſidorus in XVII. Etymolog. quod triumphantes purpuram palliatam, & togatam

gatam habebant veſtem, & ſcipionem cum ſceptro gerebant in manu ad imitationem victoriæ Scipionis.

Hæc igitur de nominibus dignitatum reſpectu regiminis intantum ſint dicta.

CAPUT XXVII.

Hic declarat de partibus politiæ quantum ad bellatores, quos diſtinguit ſecundum triplicem conſiderationem.

SED & de partibus ordinatis ad bellum, quæ ſunt partes politiæ, & eidem neceſſariæ, ut ſuperius eſt probatum, congruum videtur tradere: quæ quidem bene diſpoſitæ pulchritudinem, & decorem cauſant, & delectationem generant: ex quo etiam ingens cordis augmentum, audaceſque reddunt animos ad arduorum aggreſſum. Unde Salomon in Canticis exercitum diſpoſitum ad bellandum pulchritudini ſponſæ aſſimilat, & decori. *Pulchra*, inquit (Cant. VI. 3.) *es, & decora, filia Hieruſalem, terribilis ut caſtrorum acies ordinata.* Sic enim pulchritudo allicit, ut extaſim faciens nihil aggredi timeat, vel formidet: quod in exceſſivis amantibus maxime eſt manifeſtum. Ita etiam de acie bene ordinata contingit; & ideo ipſam terribilem vocat, ſive ad pulchritudinem ſponſæ, ſive ad aciem referens ex cauſa iam dicta. Propter quod non immerito de dictis partibus eſt agendum, quia ad ornatum faciunt politiæ. Et quia homo in bello præcipue regimine indiget propter difficilem & terribilem actum quem exercet, inde opportunum videtur in caſtris exercitum dividere in numerum certum, cuilibet aſſignando ducatum, per quem regatur, & dirigatur ad pugnandum cum hoſtibus. Quem quidem accipere poſſumus a Vegetio in I. Lib. de re militari, ubi exercitus dividitur in legiones: in quo dicit duas ſufficere cuilibet duci, vel conſuli. Legionem dividit in decem cohortes, ſed cohors prima numero, & merito antecedit. Nam genere quidem, & litterarum inſtructione viros electiſſimos quærit, ut idem tradit Vegetius: quod pro tanto dicit, ut caſtra magis confidant, ſi tanti viri in prima exponantur acie, & quia maxime requiritur ſapientia, ubi periculum totius dependet exercitus. Hæc autem cohors aquilam ſuſcipit ſignum præcipuum Romanorum caſtrorum, & totius legionis inſigne: quod & Imperatoribus poſterioribus eſt relictum. Cuius quidem ratio aſſignari poteſt, quia, ut idem dicit Vegetius, militaris Romana diſciplina primas acies faciebat alares: inter omnes autem avium alas aquilinæ ſunt fortiores. Vel aliter dici poteſt, quod ideo ſignum aquilæ eis traditur ex præeminentia, videlicet in mundo, quantum ad dominium propter cæleſtem & divinum effectum, quem implorare debent continue, ut faciebat ille princeps Iudas Machabæus, qui in pugnando auxilium de cælo petebat: quod præcipue eis competit propter periculum cui ſe committunt, vel quia merentur apud Deum ut ſint victorioſi, eo quod morti ſe exponunt pro populo. De qua aquila dicitur in Ezechiele (XVII. 3.) loquente de Nabuchodonoſor orientis Monarcha: *Aquila grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis, & varietate, venit ad Libanum, & tulit medullam cedri.* Poſt hoc ſubdit Vegetius numerum primæ cohortis, quam millenariam vocat, eo quod mille centum pedites in ea ſunt, equeſtres autem centum trigintaſex. Ceteras autem vocat quinquagenarias, quia in qualiber ponit quingentos quinquagintaquinque pedites, equeſtres autem ſexaginta ſex, ut quilibet eques certum numerum peditum habeat. Diſponit etiam in quinta coborte milites fortiores, quia ſicut prima dextrum tenet cornu, ita & quinta ſiniſtrum. Multa alia dicit ibi Vegetius, quæ enumerare nimis eſſet longum, & verba eius tamquam inuſitata modernis temporibus maiori indigerent expoſitione. Hæc autem tantum ad præſens ſufficiant.

Quod ſi multitudo populi in politia ſub certis limitibus in gradu, & numero diſponitur quantum ad ſui directionem, multo magis in caſtris, in quibus maxima, & periculoſiſſima eſt difficultas regiminis tum ex parte operis quod eis incumbit, quia ad finem terribilium ordinatur, quod eſt mors; tum ex parte hoſtium qui inſeſtant. Unde ſicut in Exodo (XVIII. 21.) conſulitur Moyſi a cognato ſuo Iethro, ut onera divideret per officia diverſa in iudicando populum, ubi ait: *Provide viros potentes . . . & qui oderint avaritiam, & conſtitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum:* ita & Iudas Machabæus cum infeſtaretur ab hoſtibus, ſua caſtra diviſit, in eodem numero conſtituendo duces, per tribunos videlicet, centuriones, pentacontarchos, & decuriones: qui quidem numerus ſatis proportionatus eſt mili-

Digitized by Google

litibus ad diſtinctinnem exercitus: unde nnus in altero cntinetur, ut facilinr ſit ad coninnctionem unius cum altero, cum bellandi neceſſitas hnc requirit. Diſtinctio vero quam facit Vegetius ex diſpoſitione acierum, attenditur cum campale bellum ordinatur, licet etiam ipſe cohortes ad centurias teducat, & decnrias ex certis cauſis, & rationibus.

CAPUT XXVIII.

Hic declarat de nominibus ducum, & de numero cohortum, & quid ſignificat unumquodque.

SED quia de nominibus agitur ducum, videndum eſt de ipſis prnut Scriptura ſacra denominat, & Romana reſpublica, ac mnderni deſcribunt. Et primo quidem de tribuno: quod quidem nomen dicit Vegetius ex tribu originem habere, quia præerat militibus quos Rnmnlus elegerat, qui ex tribu originem traxerunt. Iſidorus autem in IX. Etymologiatum dicit, quod tribuni dicti ſunt, qund plebeis iura præbent: unde in favnrem enrum ſunt inſtituti proconſules. Alibi vern dicitur, qund tribuni dicebantur qui mille militibus præerant, qnns Græci chyliarchos appellant, ſicut centuriones a centum militibus ſunt nominati. De quinquagenariis, ſive pentacontarchis, qund idem eſt, Vegetius mentionem non facit; ſed Scriptura ſacra in præfatis iam Lib. & in IV. Lib. Regum, quns ad imprecationem Heliæ iuxta enrum meritum flamma combuſſit. Sed decanns, ſive decuriones, ſic dictos, quod decem militum curam habent in caſtris, Vegetius ſub unn cnntucbenio, & uno papilinne diſpnnit.

Nnmina vero generalia multitudinis armatorum ad pugnandum diſpoſitæ hæc ſunt. videlicet exercitus ab exercitio, ſive ab exercitando dictus, utrumque enim in prædicta requiritur multitudine: vocantur & caſtra, a caſtitate dicta, ut tradit Iſidorus, eo quod ibi debet caſtrari libido: ſubtrahebantur enim deliciæ a caſtris cum incnmberet hoſtium pugna, ut Vegetius ſcribit: unde caſtra filiorum Iſrael devicta fuerunt a Madianitis, quia fornicati ſunt cum filiabus enrum, ut ſcribitur in Numeris. Prnpter quod in Deuteronnmio ſcribitur, quod Dnminus ambulabat in medio caſtrorum Iſraelitici populi, ut ſint caſtra eorum ſancta, nihilque in eis appareat fœditatis. Vel caſtra dicebantur propter munitionem exercitus in aggeribus, & vallibus, ac aliis clauſuris fortiſſimis, quibus Rnmani principes utebantur cum invadebant hoſtes. Propter quod ſnſſores, fabri, ac latomi aſſumebantur ad militarem diſciplinam, ut haberent in promptu artifices neceſſarins ad tuitinnem exercitus. Eſt & aliud nomen, per quod & multitudo pugnatorum exprimitur, videlicet legin, ab electione dicta, ut tradit Iſidnrus, eo quod milites in ea contenti eligebantur ab aliis tamquam magis experti. Quædam autem alia nnmina ſunt partinm legionum, ſive exercitus, quæ a Vegetio traduntur in II. Libro ab Iſidnro Libro IX. ut manipulus, qui eſt numerus dncentornm militum, ſic dictus quod mane hoſtes impeteret, ſive quod pro ſigno manipulos ſtipulæ, ſive alicuius herbæ ferret ſecum: de quibus Lucanus:

Convocat armatos extemplo ad ſigna maniplos.

Alii vocantur velites, a vnlitando dicti propter ſuam agilitatem. Romana enim reſpublica quoſdam iuvenes agiles habebat in militia legionum, qui cum invaderent hoſtes, conſedebant pnſt equitnm terga, tunc ſubito deſilientes de equis turbabant hoſtes. Tales autem milites Hannibali, ut ſcribit Iſidorus, multum fuerunt infeſti, per quos elephanti eius in maiori parte ſunt interempti: qualis fuit ille Eleazarus, de quo traditur in I. Machab. quod exiliens in *medium* legionis contra caſtra Regis Antiochi beſtiam invaſit elephantinam loricatam loricis Regis, ipſamque beſtiam occidit. Eſt & aliud genus armatorum, quod acies nuncupatur ab acuitate dicta, ut Iſidnrus dicit, qund audaciam importat in aggrediendn hnſtes, de qua Scriptura ſacra ſæpius mentionem facit: unde & de una tribu Iſraelitici populi ſcribitur in Paralipomenon, quod egrediebantur ad pugnam in acie provocantes contra hoſtes. Aliud etiam nomen eſt qund cuneus appellatur quaſi cnitus, quod eſt in unum collecta multitudo ad pugnandum, & maxime neceſſarius in bellandn; de quo in Deuteronnmio dicitur, qund unuſquiſque ſuns cuneos præparabit ad bellum: a quo forte conoſtabulus vocabulum trahit apud modernns uſitatum, quaſi caput cunei ſtabilis, boc eſt conſtantis, & ſnrtis. Eſt & aliud nomen ncvum apud Thuſcos de prima cnhorte, & quaſi eiuſdem Romanæ cohortis ſimilitudinem gerens, qua cenſu, genere, litteris, forma, virtute pollen-

Digitized by Google

lentes milites innitebantur, ut dicit Vegetius, cui tribunus præerat armorum ſcientia, virtute corporis, ac morum honeſtate præcipuus, quam trapellum dicunt, ad perforandum acies hoſtium appellata: hoc enim verbum trapellationis importat. Sed & de officialibus caſtrorum multa tradit Vegetius in II. Lib. ſed hæc quæ dicta ſunt ſub compendio, ad præſens ſufficiant quantum pertinet ad politiæ tractatum in hoc IV. Lib.

Reſtat ulterius de principatu œconomo, hoc eſt de regimine domus, quod eſt patrisſamilias: qui quidem materiam habet omnino diſtinctam ab aliis principatibus. Et ideo congruum vi detur hoc per ſe opus componere, diſtingue ndo per Libros, ſive tractatus, & ſua capitula, prout natura facti requirit: qua in re Philoſophus eumdem modum tenet. Eſt ultimum de virtutibus quæ requiruntur ad partes regiminis in quocumque genere, ſive ſint ſubditi, ſive rectores, ſive principes, ſive ſubiecti fideles: quia ſic requirit ordo doctrinæ in arte vivendi, & non ſimul ac mixtim tractare de ipſis, ut quidam fecerunt: quia hoc eſt impedire intellectum diſcentis, & eſt contra normam dicentis.

DIVI THOMAE AQUINATIS DE REGIMINE IUDAEORUM ad Ducisſam Brabantiæ.

OPUSCULM XXI.

EXcellentiæ veſtræ recepi litteras, ex quibus & piam ſolicitudinem circa regimen ſubditorum veſtrorum, & devotam dilectionem quam habetis ad Fratres noſtri Ordinis plenarie intellexi, Deo gratias agens, qui veſtro cordi tantarum virtutum ſemina inſpiravit. Quod tamen in eiſdem a me requirebatis litteris, ut vobis ſuper quibuſdam articulis reſponderem, utique mihi difficile fuit: tum propter occupationes meas, quas requirit operatio lectionis; tum quia mihi placeret ut ſuper his requireretis aliorum conſilium magis in libus peritorum. Verum quia indecens reputavi ut veſtræ ſolicitudini negligens coadiutor inveniar, aut dilectioni ingratus exiſtam, ſuper propoſitis articulis vobis ad præſens reſpondere curavi abſque præiudicio ſententiæ melioris.

Primo ergo veſtra requirebat excellentia, ſi liceat vobis aliquo tempore, & quo exactionem facere in Iudæos.

Ad quam quæſtionem ſic abſolute propoſitam reſponderi poteſt, quia licet, ut iura dicunt, Iudæi merito culpæ ſuæ ſint, vel eſſent perpetuæ ſervituti addicti, & ſic eorum res terrarum domini poſſint accipere tamquam ſuas; hoc tamen ſervato moderamine, ut neceſſaria vitæ ſubſidia eis nullatenus ſubtrahantur. Quia tamen oportet nos honeſte ambulare etiam ad eos qui foris ſunt, ne nomen Domini blaſphemetur, ut Apoſtolus fideles admonet ſuo exemplo, ut ſine offenſione ſimus Iudæis, ac Gentibus, & Eccleſiæ Dei; hoc ſervandum videtur ut ſicut iura determinant, ab eis coacta ſervitia non exigantur, quæ ipſi præterito tempore facere non conſueverunt: quia ea quæ ſunt inſolita, magis ſolent animos hominum perturbare. Secundum igitur huius moderationis ſententiam poteſtis ſecundum conſuetudinem prædeceſſorum veſtrorum exactionem in Iudæos facere, ſi tamen aliud non obſiſtat.

Videtur autem, quantum coniicere potui, circa hoc dubitatio veſtra augeri ex his quæ conſequenter inquiritis, quod Iudæi terræ veſtræ nihil videntur habere niſi quod acquiſierunt per uſurariam pravitatem: unde conſequenter quæritis, ſi liceat aliquid ab eis exigere, cum reſtituenda ſint ſic extorta.

Super hoc ergo ſic reſpondendum videtur, quod cum ea quæ Iudæi per uſuras ab aliis (a), non poſſint licite retinere, conſequens eſt ut ſi etiam vos hæc acceperitis ab eis, non poſſetis licite retinere, niſi forſan eſſent talia quæ a vobis, vel anteceſſoribus veſtris hactenus extorſiſſent. Si qua vero habent quæ extorſerunt ab aliis, hæc ab eis exacta illis debetis reſtituere quibus Iudæi reſtituere tenebantur: unde ſi inveniuntur certæ perſonæ a quibus extorſerunt uſuras, debet eis reſtitui, alioquin debet in pios uſus ſecundum conſilium diœceſani Epiſco-

(a) *Supple* extorſerunt.

Epiſcopi, & aliorum proborum, vel etiam in communem utilitatem terræ, ſi neceſſitas immineat, vel expoſcat communis utilitas, erogari. Nec eſſet illicitum, ſi a Iudæis exigeretis talia de novo, ſervata conſuetudine prædeceſſorum veſtrorum, hac intentione ut in prædictos uſus expenderentur.

Secundo vero requirebatis, ſi peccaverit Iudæus, utrum ſit pœna pecuniaria puniendus, cum nihil habeat præter uſuras.

Reſpondendum videtur ſecundum prædicta, quod expedit eum pecuniaria pœna puniri, ne ex ſua iniquitate commodum reportet. Videtur etiam mihi quod eſſet maiori pœna puniendus Iudæus, vel quicumque alius uſurarius, quam aliquis alius, quanto pecunia quæ auſertur ei, minus ad eum noſcitur pertinere. Poteſt etiam pecuniariæ alia pœna ſuperaddi, ne hoc ſolum ad pœnam ſufficere videatur quod pecuniam aliis debitam deſinit poſſidere. Pecunia autem pœnæ nomine ab uſurariis ablata retineri non poteſt, ſed in uſus prædictos debet expendi, ſi nihil habeant aliud quam uſuras.

Si vero dicatur, quod ex hoc Principes terrarum damnificantur, hoc damnum ſibi imputent, utpote ex negligentia eorum proveniens. Melius enim eſſet ut Iudæos laborare compellerent ad proprium victum lucrandum, ſicut in partibus Italiæ faciunt, quam quod otioſi viventes ſolis uſuris ditentur, & ſic eorum domini ſuis reditibus defraudentur. Ita enim & per ſuam culpam Principes defraudarentur reditibus propriis, ſi permitterent ſuos ſubditos ex ſolo latrocinio, vel furto lucrari. Tenerentur enim ad reſtitutionem eius quodcumque ab eis exigerent.

Tertio quærebatur, ſi ultro offerant pecuniam, vel aliquod encenium, an recipere liceat.

Ad quod reſpondendum videtur, quod licet recipere; ſed expedit quod ſic acceptum reddatur his quibus debetur, vel aliter, ut ſupra dictum eſt, expendatur, ſi nihil aliud habeant quam uſuras.

Quarto quæritur, ſi plus accipitur a Iudæo, quam ab eo Chriſtiani requirant, quid ſit de reſiduo faciendum.

Ad quod patet reſponſio ex iam dictis. Quod enim Chriſtiani minus requirunt, poteſt eſſe propter duo. Vel quia forte Iudæus aliquid habebat præter uſurarium lucrum; & in tali caſu licet vobis illud retinere ſervato moderamine ſupradicto: & idem videtur dicendum, ſi illi extorſerint uſuras eis qui poſtea bona voluntate donaverunt, cum tamen Iudæi promptæ ſe offerrent ad reſtituendum uſuras. Vel poteſt contingere quod illi a quibus acceperunt, ſunt ſublati de medio vel per mortem, vel in terris aliis morantes; & tunc ipſi debent reſtituere. Si tamen non apparent certæ perſonæ quibus reſtituere teneantur, procedendum eſt ut ſupra.

Quod autem de Iudæis dictum eſt, intelligendum eſt & de Cavorſinis, vel quibuſcumque aliis inſiſtentibus uſurariæ pravitati.

Quinto quærebatis de balivis, & officialibus veſtris, ſi liceat eis officia vendere, vel mutuo ab eis recipere aliquid certum, donec tantum recipiant ex officiis.

Ad quod dicendum videtur, quod quæſtio iſta duas difficultates habere videtur: quarum prima eſt de officiorum venditione. Circa quam conſiderandum videtur, quod Apoſtolus dicit, quod multa licent quæ non expediunt. Cum autem balivis, & officialibus veſtris nihil committatis niſi temporalis officium poteſtatis, non video quare huiuſmodi officia non liceat vobis vendere, dummodo talibus vendatis de quibus poſſit præſumi quod ſint utiles ad talia officia exercenda, & non tanto pretio vendantur officia, quod recuperari non poſſit ſine gravamine veſtrorum ſubditorum. Sed tamen talis venditio expediens non videtur. Primo quidem quia contingit frequenter quod illi qui eſſent magis idonei ad huiuſmodi officia exercenda, ſunt pauperes, ut emere non poſſint; & ſi etiam ſunt divites illi qui meliores ſunt, talia officia non ambiunt, nec inhiant ad lucra ex officio acquirenda. Sequitur igitur quod ut plurimum illi officia in terra veſtra ſuſcipiant qui ſunt peiores, ambitioſi, & pecuniæ amatores; quos etiam probabile eſt ſubditos veſtros opprimere, & veſtra etiam commoda non ſic fideliter procurare. Unde magis videtur expediens ut bonos homines & idoneos ad ſuſcipiendum veſtra officia eligatis, quos etiam invitos, ſi neceſſe ſuerit, compellatis: quia per eorum bonitatem, & induſtriam maiora accreſcent vobis, & ſubditis veſtris, quam de prædicta officiorum venditione acquirere valeatis: & hoc conſilium dedit Moyſi eius cognatus. *Provide*, inquit (Exod. XVIII. 23.) *de omni plebe viros ſapientes, & timentes Deum, in quibus ſit*

ſit (*a*) *veritas, & qui oderint avaritiam; & conſtitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore.*

Secunda vero dubitatio circa hunc articulum eſſe poteſt de mutuo. Circa quod dicendum videtur, quod ſi hoc pacto mutuum dant, ut officium accipiant, abſque dubio pactum eſt uſurarium, quia pro mutuo accipiunt officii poteſtatem: unde in hoc datis eis occaſionem peccandi, & ipſi etiam tunc tenentur reſignare officio taliter acquiſito. Si tamen gratis officia dederitis, & poſt ab eis mutuum acceperitis, quod de ſuo officio poſſint recipere; hoc abſque omni peccato fieri poteſt.

Sexto quærebatis, ſi liceat vobis exactiones facere in veſtros ſubditos Chriſtianos. In quo conſiderare debetis, quod Principes terrarum ſunt a Deo inſtituti non quidem ut propria lucra quærant, ſed ut communem populi utilitatem procurent. In reprehenſione enim quorumdam Principum dicitur in Ezech. XXII. 27. *Principes eius in medio eius quaſi* (*b*) *lupi rapaces, poſiti ad effundendum ſanguinem, & ad quærendas animas, & avaritiæ lucra ſequenda:* & alibi dicitur per quemdam Prophetam (Ezech. XXXIV. 2.) *Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos. Nonne greges paſcuntur a paſtoribus? Lac comedebatis, & lanis cooperiebamini; quod craſſum erat, occidebatis; gregem autem meum non paſcebatis.* Unde conſtituti ſunt reditus terrarum Principibus, ut ex illis viventes a ſpoliatione ſubditorum abſtineant. Unde in eodem Propheta (cap. XLV. 8.) Domino mandante dicitur, quod *Principi erit poſſeſſio in Iſrael, & non depopulabuntur ultra Principes populum meum.*

Contingit tamen aliquando quod Principes non habent ſufficientes reditus ad cuſtodiam terræ, & ad alia quæ imminent rationabiliter Principibus (*c*) expetenda: & in tali caſu iuſtum eſt ut ſubditi exhibeant unde poſſit communis eorum utilitas procurari. Et inde eſt quod in aliquibus terris ex antiqua conſuetudine domini ſuis ſubditis certas collectas imponunt, quæ ſi non ſunt immoderatæ, abſque peccato exigi poſſunt: quia ſecundum Apoſtolum, *nullus militat ſtipendiis ſuis.* Unde Princeps, qui militat utilitati communi, poteſt de communibus vivere, & communia negotia procurare vel per reditus deputatos, vel ſi huiuſmodi deſint, aut ſufficientes non fuerint, per ea quæ a ſingulis colliguntur. Et ſimilis ratio eſſe videtur, ſi aliquis caſus emergat de novo, in quo oportet plura expendere pro utilitate communi, vel pro honeſto ſtatu Principis conſervando, ad quæ non ſufficiunt reditus proprii, vel exactiones conſuetæ; puta, ſi hoſtes terram invadant, vel aliquis ſimilis caſus emergat. Tunc enim & præter ſolitas exactiones poſſent licite terrarum Principes a ſuis ſubditis aliqua exigere pro utilitate communi. Si vero velint exigere ultra id quod eſt inſtitutum, pro ſola libidine habendi, aut propter inordinatas, & immoderatas expenſas; hoc eis omnino non licet. Unde Ioannes Baptiſta militibus ad ſe venientibus dixit (Luc. III. 14.) *Neminem concutiatis, nec calumniam faciatis, & contenti eſtote ſtipendiis veſtris.* Sunt enim quaſi ſtipendia Principum eorum reditus, quibus debent eſſe contenti, ut ultra non exigant, niſi ſecundum rationem prædictam, & ſi utilitas eſt communis.

Septimo quærebatis, ſi officiales veſtri abſque iuris ordine aliquid a ſubditis extorſerint, quod ad manus veſtras devenerit, vel non forte, quid circa hoc facere debeatis.

Super quo plana eſt reſponſio: quia ſi ad manus veſtras devenerint, deberis reſtituere vel certis perſonis, ſi poteſtis, vel in pios uſus expendere, ſive pro utilitate communi, ſi perſonas certas non poteſtis invenire. Si autem ad manus veſtras non devenerint, debetis compellere officiales veſtros ad conſimilem reſtitutionem, etiam ſi non fuerint notæ vobis aliquæ certæ perſonæ a quibus exegerint, ne a ſua iniuſtitia commodum reportent: quinimmo ſunt a vobis ſuper hoc gravius puniendi, ut ceteri a ſimilibus abſtineant in futurum: quia, ſicut Salomon dicit (Proverb. XIX. 25.) *peſtilente flagellato ſtultus ſapientior fit.*

Ultimo quæritis, ſi bonum eſt ut per provinciam veſtram Iudæi ſignum diſtinctivum a Chriſtianis deportare cogantur. Ad quod plana eſt reſponſio, & ſecundum ſtatutum Concilii generalis, Iudæi utriuſque ſexus in omni Chriſtianorum provincia, & in omni tempore aliquo

quo

(a) *Al.* caritas. (b) *Vulgata* lupi rapientes prædam ad effundendum ſanguinem, & ad perdendas animas, & avari ad ſectanda lucra. (c) *Numquid* exequenda, curanda?

Digitized by Google

quo habitu ab aliis populis debent diſtingui. Hoc eis etiam in lege eorum mandatur, ut ſcilicet faciant fimbrias per quatuor angulos palliorum, per quos ab aliis diſcernantur.

Hæc ſunt, illuſtris, & religioſa Domina, quæ veſtris quæſtionibus ad præſens reſpondenda occurrunt: in quibus vobis non ſic meam ſententiam ingero, quin magis ſuadeam peritiorum ſententiam eſſe tenendam. Valeat Dominatio veſtra per tempora longiora.

FINIS
TOMI XIX.

Digitized by Google

Digitized by Google

003659085 Digitized by Google